

SUPPLEMENT

OF

DE FELLER'S

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK,

OF

BEKNOPTE LEVENSBESCHRIJVINGEN

VAN

MANNEN EN VROUWEN, WELKE ZICH, SEDERT DE UITGAVE IN
HET NEDERDUITSCH VAN HET HOOFDWERK TOT OP DEN
TEGENWOORDIGEN TIJD, DOOR VERNUFT, BEGAAFD-
HEDEN, DEUGDEN, DWALINGEN OF MISDADEN
HEBBEN BEROEMD OF BERUCHT GEMAAKT;

BENEVEN'S

NALEZINGEN OP GENOEMD WERK.

DERDE DEEL.

M—Z.

Tc's *HERTOGENBOSCH,*
BIJ J. J. ARKESTEYN EN ZOON.
1852.

V O O R W O O R D.

Bij de uitgave van dit laatste deel der aanvulling van het door mij in het Nederduitsch bewerkte Geschiedkundig Woordenboek van DE FELLER, voel ik mij gedrongen, andermaal de hulde mijner dankbaarheid aan die talrijke kundige en dienstvaardige mannen aan te bieden, welke mij vooral dit laatste gedeelte van mijnen arbeid verligt, en daardoor het werk zelf het moest in waarde hebben doen stijgen. Trouwens, al wie met de moeilijkheden en bezwaren, aan de biographische lexicographie verbonden, eenigzins van nabij bekend is, zal bevroeden, hoezeer die moeilijkheden in een tijdvak toenemen, gelijk aan het tegenwoordige, waarin de maatschappelijke betrekkingen alom de hevigste schokken ondervinden, waarin helderschijnende sterren, zoo aan den staatkundigen, geleerden als kerkelijken hemel, verdwijnen, om voor andere niet

minder schitterende, doch, helaas, ook dikwerf voor dwaallichten plaats te maken. De kennisneming en juiste waardering van een en ander kan niet wel anders dan door geloofwaardige mededeelingen verkregen worden. — Ik mag mij intusschen met de verwachting vleijen, dat men bij het doorlezen of naslaan ook van dit deel, de overtuiging zal bekomen, dat er geene moeite gespaard is, om in dezen aan de vorderingen van het tegenwoordige tijdstip te beantwoorden.

Ofschoon ik hiermede mijne taak als volbragt kan beschouwen, levert de tijd aan een werk als het onderhavige steeds nieuwe stof tot aanvullingen op; zelfs sedert het nauwelijks anderhalfjarig tijdsverloop der uitgave van de drie deelen des Supplements, zijn er al weder eenige personen van het wereldtooneel verdwenen, wier afschilderingen in deze galerij eene plaats behoorden intenemen, doch welke plaats bij hun overlijden reeds ingenomen was. Mocht hun getal eerlang eenigzins aanmerkelijk worden, dan zal ik trachten, om door het aanleggen eener nieuwe reeks, ook hunnen naam, hunne verrigtingen, hunne voortbrengselen der vergetelheid te onttrekken.

Zevenaar, Junij 1852.

N. V.

SUPPLEMENT

OP HET

GESCHIEDKUNDIG WOORDENBOEK.

M.

M A A.

* **MAANEN** (CORNELIS FELIX VAN), Nederlandsch minister van staat, den 9 September 1769 te 's *Gravenhage* geboren; werd, na gedurende vijf jaren de hoogeschool van *Leyden* bezocht te hebben, in 1793 in de regten gepromoveerd, en verdedigde bij die gelegenheid eene dissertatie *de ignorantiae et erroris natura, praecipue in contractibus et delictis*, die veel bijval vond. Hij vestigde zich als advocaat in zijne geboorteplaats, alwaar hij weldra tot stadssecretaris werd aangesteld. Vervolgens ging hij in de staatsdienst over, en werd eerst advocaat-fiscaal, daarna procureur-generaal van *Holland, Zeeland* en *West-Vriesland*. Laatstgemelde betrekking behield VAN MAANEN bij de stichting van het koninkrijk *Holland*, terwijl koning *LODEWIJK* hem daarenboven nog tot staatsraad verhief, en hem

daarna de portefeuille van justitie en politie gaf. Er stond echter tusschen genoemden vorst en VAN MAANEN een misverstand, naar men wil, wyl laatstgenoemde volstandig weigerde de geheime politie in te voeren, en dit had 's ministers verwijdering ten gevolge. Na de inlijving van *Nederland* in het Fransche keizerrijk, werd VAN MAANEN tot eersten president van het hof van appèl te 's *Gravenhage* benoemd, en kweet zich met eener ongemeenen ijver van zijne gewigtige taak. Bij de herstelling van 's lands onafhankelijkheid en het huis van *Oranje*, erlangde hij van den souverainen vorst, al spoedig voorloopig het ministerie van justitie terug, dat hij vroeger had bekleed. In die hoedanigheid voerde VAN MAANEN, bij de eerste bijeenkomst der notabelen te *Amsterdam*,

in 1814, waarin het ontwerp van grondwet moest worden vastgesteld, het woord, en hield bij die gelegenheid zijne bekende kernvolle rede (*). Hij was voorts in de commissie tot herziening van de grondwet noodig geworden na de vereeniging van *Nederland met België*. Hem werd nu bepaaldelijk de portefeuille van het ministerie van justitie opgedragen, welke hij, op eene korte tusschenpozing van 1830 na, tot in 1842 heeft behouden. In deze hooge betrekking was hij als 't ware de spil waar de geheele regering van koning WILLEM I, wiens volle vertrouwen hij genoot, om draaide; doch deze vorsten-gunst deed hem ook tot overdreven heerschzuchtige maatregelen overslaan, die den landzaat in het algemeen, en de Belgen in het bijzonder innig griesden, en zeker het meest tot den opstand en den afval van *België* hebben bijgedragen; zoodat dan ook bij de eerste bewegingen te *Brussel*, op den avond van den 25 Augustus 1830, het hôtél van den minister VAN MAANEN een der eerste voorwerpen van plundering en brandstichting der opgewondene volksmenigte was. In 1842 legde hij zijne portefeuille neder en werd minister van staat, in deze betrekking leefde hij genoegzaam vergeten, tot dat hij den 15 Februarij 1846

in zijne geboorteplaats overleed. Veel is er in de handelingen van VAN MAANEN aftekeuren; doch welk oordeel tijdgenoot of nakomelingschap ook over zijn bewinds- en staatsleven velle, — zijn karakter als mensch, zijne talenten, waaronder zijne mannelijke welsprekendheid uitblonk, zijn groote ijver en werkzame geest, hebben allen, ook zijne bestrijders weten te waarderen.

MABLINI (de abbé LODEWIJK), in 1770 te *Savigliano*, in *Piémont*, geboren, studeerde te *Turijn*, omhelsde den geestelijken staat, en werd in 1792 tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. Toen tijdens de Fransche overheersching de bisschoppelijke stoel van *Alessandria della paglia* naar *Casal* was verplaatst, verkoos de bisschop VILLARET hem tot secretaris, en nam hem mede naar *Parijs*, alwaar hij bij de Normaal-school tot onderwijzer in het Grieksch werd benoemd. In 1814 uitgesloten, later teruggeroepen, daarna, door de ontbinding der school, in eene nieuwe ongenade gewikkeld, betrad hij in 1830 zijnen leerstoel op nieuw, en overleed plotseling in 1834, den roem nalatende van den geleerdsten, den hartelijksten en der jeugd toegenegensten onderwijzer te zijn geweest. Aan hem heeft men het herleven der be-

(*) Te vinden bij R. METELERKAMP: *De Regeringsvorm der Vereenigde Nederlanden, na de Verheffing van prins WILLEM FREDERIK van Oranje-Nassau, tot Souvereinen vorst, 's Gravenhage, 1814, 1.º deel, bladz. 106—138.*

oefening van de Grieksche taal in *Frankrijk* en de vorming der beste kenners derzelve te danken. Hij heeft slechts handschriften nagelaten.

MAC-ADAM (JOHN LOUDON), een door zijne werken ter verbetering der openbare wegen, beroemde ingenieur, in 1760 in *Schotland* geboren, stak nog jong zijnde, naar de *Vereenigde Staten* over, en kwam in 1787 in zijn vaderland terug, alwaar men zich omtrent dien tijd met het aanleggen van die talrijke wegen bezig hield, welke aan dat land zulke snelle vorderingen in de beschaving hebben doen maken. Hij begon van toen af zich met dat gedeelte bezig te houden, waarin hij, zonder het gezocht te hebben, eenen algemeen roem heeft verworven. Hij heeft zijne behandelingswijze in eene *Onderrigting* blootgelegd, welke in 1811 in het licht verscheen, in *Engeland* verscheiden malen herdrukt is, en door CORDIER in het Fransch werd vertaald en tot welke *Onderrigting* wij korthedshalve den belangstellende verwijzen. De *Revue britannique* (zie SAULNIER L. S.), 25.^e deel, bevat veeleer de hekeling dan eene beredeneerde critiek derzelve. De discussiën, die over dit onderwerp onder de Fransche ingenieurs ontstonden, hebben de ontdekking uitgelokt, dat de bedoelde behandelingswijze, ten naasten bij dezelfde is, welke onder de administratie van Turgot, in het *Limousijn-*

sche in praktijk werd gebragt, en dat TRÉSAGUET, algemeen inspecteur der bruggen en wegen, er de ware uitvinder van is. Maar indien het vleijend is voor Franschen te kunnen zeggen, dat aan hun vaderland deze belangrijke verbetering te danken is, verkort zulks echter niet in het minst den roem van MAC-ADAM; want behalve dat het schijnt, dat hij zich met den eersten uitvinder vrijwillig in betrekking heeft gesteld, heeft hij zeer zeker de verdienste, eene behandelingswijze te hebben voorgesteld en algemeen gemaakt, welke vóór hem in *Engeland* nog onbekend en in *Frankrijk* bijna geheel vergeten was. Het nut van het werk van MAC-ADAM werd in 1819, door het parlement erkend, en hij bekam twee belooningen van hetzelfde ten gezamenlijke bedrage van 20,000 ponden sterlings, desniettegenstaande overleed hij zonder eenig vermoogen, te *Moffat* in *Schotland*, den 26 Novb. 1836. — De eerste proeve in *Nederland* van eenen *Mac-Adamweg* is die tusschen *Utrecht* en *Culenburg*. De spoorwegen hebben dezelve later aanmerkelijk in vergetelheid gebragt.

MACDONALD (ETIENNE JACQUES JOSEPH ALEXANDRE), maarschalk van *Frankrijk*, en een der veldheeren, waarop *Frankrijk* zich met het meeste regt beroemt, werd in 1765 te *Sedan* uit eene Schotsche familie geboren; hij was eerst kadet in het legioen van MAILLEBOIS, bestemd

om de Hollandsche patriottische partij te ondersteunen, kwam vervolgens als onder-luitenant, in het Iersche regiment van DILLON. Zijn schoon gedrag te *Jemmapes* in 1792, verwierf hem den rang van kolonel. Bijna gelijktijdig tot brigade-generaal benoemd, werd hij bij het Noorder-leger geplaatst, waarbij hij zich in de veldtogten van 1793 en 1794 onderscheidde. In het volgende jaar werkte hij, onder PICHEGRU, mede aan de verovering van *Holland*. Divisie-generaal geworden zijnde, diende hij in die hoedanigheid bij de legers van den *Rijn* en van *Italië*, alwaar hij zijnen roem handhaafde en vergrootte. Na de bezetting der Romeinsche Staten in 1798, werd hij tot landvoogd derzelve benoemd, versloeg de opstandelingen op verscheiden punten, en gaf met 6,000 man de nederlaag aan den generaal MACK, die 40,000 manschappen aanvoerde. Hij verving CHAMPIONNET als opperbevelhebber, voltooide de verovering van het koninkrijk *Napels*, en deed alom zijn gezag erkennen. De tegenspoeden van SCHEERER noodzaaken hem ter verdediging van *Oostelijk-Italië* toetsnellen, en den 18 Junij 1799 leverde hij aan de boorden van de *Trebia* dien onvergetelijken slag, waarin hij met 35,000 man, tegen over meer dan 50,000 Austro-Russen stond, die door SUWAROW aangevoerd werden; daar de overwinning onbeslist was gebleven, begon hij den volgenden dag den aanval op nieuw, en verloor

12,000 man. Woedende over deze nederlaag, wilde hij andermaal het lot der wapens beproeven; maar de krijgstraad was van een tegenovergesteld gevoelen; en hij bewerkte den roemrijksten der aftogten. Door zijne wonden genoodzaakt naar *Frankrijk* terugtekeeren, droeg hij bij tot de gebeurtenissen van den 18 Brumaire. Door MOREAU verkozen om den rechter-vleugel des legers van den *Rijn* aan te voeren, gaf hem kort daarna de eerste consul het opperbevel over het leger in *Zwitserland*, waaruit hij de Oostenrijkers verdreef. Nadat de wapenschorsing van *Trevisa* een einde aan dezen veldtogt had gemaakt, werd hij als gevolmagtigd minister naar *Denemarken* gezonden. Toen hij na zijne terugkomst, openlijk de verdediging van MOREAU, zijnen vriend, op zich had genomen, hield MACDONALD op in betrekking te zijn. In 1809 teruggeroepen, vereenigde hij zich, na eenige voordeelen in het gebied van *Trente* behaald te hebben, onder de muren van *Weenen* met het grootte leger, had het grootste deel aan de overwinning van *Wagram*, en werd den volgenden dag op het slagveld tot maarschalk verheven. Kort daarna tot hertog van *Tarente* benoemd, ging hij in 1810 AUGEREAU bij het leger in *Spanje* vervangen, alwaar hij gezamenlijk met SUCHET, verscheiden voordeelen behaalde. In den Russischen veldtogt van 1812, voerde hij het bevel over het 10.^e leger-corps, waartoe de Pruisen behoorden, en of-

schoon voor den vijand door zijne trouwelooze bondgenooten verlaten, bewerkte hij echter zonder verlies zijnen terugtogt. Hij onderscheidde zich in den veldtogt van 1813, voornamelijk te *Lützen* en te *Bautzen*, en na den afval der Saksers, dekte hij, gezamenlijk met prins PONIATOWSKI, den aftogt der achterhoede, en nam deel aan den slag van *Hanau*. In 1814 bood hij het hoofd aan den aanval van BLÜCHER, behaalde verscheiden voordeelen op dien veldheer, voornamelijk te *Nangis*. Na den afstand van NAPOLEON, aan wien hij tot den laatsten oogenblik getrouw bleef, zond hij zijne adhaesie aan de koninklijke regering, en werd tot pair van *Frankrijk* benoemd. Bij de terugkomst van NAPOLEON, met den hertog van *Angoulême* naar het zuiden gezonden, vereenigde hij zich te *Lyon* met MONSIEUR, en, getuige van den slechten geest der troepen, keerde hij naar *Parijs*, tot den koning terug, dien hij tot aan de grenzen vergezeldde. Gedurende de honderd dagen wees hij elke betrekking van de hand, en bepaalde zich tot de dienst van grenadier bij de nationale garde. Na de tweede restauratie hervatte hij weder het bevel over het leger, dat naar de *Loire* geweken was, en waarvan hij de afdanking moest bewerkstelligen, welke netelige taak hij met het beste gevolg ten uitvoer bragt. Tot grootkanselier van het legioen van eer, gouverneur der 21.^e mili-

taire afdeeling en lid van den geheimraad benoemd, bediende hij zich enkel van zijnen invloed, om zoo veel mogelijk de reactie te verzwakken. Een der stichters van het genootschap ter verbetering van het lot der gevangenen zijnde, nam hij deel aan alle werken van weldadigheid, welke omtrent dezen tijd werden uitgeoefend. Daar hij in de kamer der pairs het aanzien genoot, dat aan den schitterenden glans zijner diensten, en aan zijne persoonlijke hoedanigheden betaamde, werd hij verscheiden malen tot president en verslaggever van verschillende bureaux verkozen; hij bleef tot in 1830 zitting in dezelve houden, en overleed den 27 September 1840. Zijne *Lofrede*, door den heer DE SÉGUR, is in de kamer der pairs, in de vergadering van den 15 Januarij 1841 uitgesproken.

MADISSON (JAMES), 4.e president der *Vereenigde Staten*, in 1758 te *Montpellier* in *Virginie* geboren; werd door zijne familie tot de balie bestemd, en maakte met dat doel uitmuntende studiën. Tijdens de algemeene vergadering van den staat van *Virginie*, in 1784 en 1785, verkreeg hij *de verklaring van godsdienstige vrijheid*, krachtens welke elke kerk door vrijwillige bijdragen de kosten harer eerdienst bestrijdt. Hij was met WASHINGTON, FRANKLIN en ROBERT MORRIS, een der voornaamste leden der conventie, welke in 1787 de constitutie

der *Vereenigde Staten* ontwierp. Tot afgevaardigde bij het congres verkozen, dat zich vervolgens vereenigde, plaatsten eene groote geschiktheid in de behandeling van zaken en zijne sierlijke voordragten hem weldra in den eersten rang en bepaalden later zijne verheffing tot den post van staatssecretaris, welken hij gedurende de beide voorzitterschappen van JEFFERSON bekleedde. In 1808 werd hij als candidaat tot het presidium van het congres voorgedragen, verkreeg, door den invloed van de democratische partij, bijna algemeenheid van stemmen, en werd in de maand Maart 1809 in bezitting gesteld. Twee jaren later, bewoog MADISSON de vergadering om den oorlog aan *Engeland* te verklaren. De verdrukkingen, welke het Engelsche kabinet aan den Amerikaanschen handel deed ondervinden, en de invloed, welken men aan hetzelfde toeschreef op zekere Indische volkstammen, die bij herhaling aan het muiten waren geslagen, waren de beweegredenen tot dit besluit. Na eenige vijandelijkheden, waarvan de uitkomsten geenerlei merkelyk voordeel hadden opgeleverd, liet MADISSON aan het Britsch kabinet voorstellingen doen, die niet werden aangenomen, en ofschoon *Engeland* kort daarna vrijwilliglyk eene toenadering had voorgesteld, werd de, voor eenen oogenblik afgebroken, oorlog voortgezet, doch met verschillend geluk. Het voorzitterschap van MADISSON liep ten einde; in

1813 werd hij op nieuw tot hetzelfde verkozen. Toen omtrent dezen tijd de keizer van *Rusland* zijne bemiddeling tusschen de *Vereenigde Staten* en *Engeland* had aangeboden, zond de president drie gevolmagtigden naar *St. Petersburg*; maar men kon het niet eens worden, wyl de gevolmagtigden in last hadden, de vernietiging van het regt van pressing op zee te vorderen. Dit regt, hetwelk de Engelschen zich aanmatigden, en ten gevolge waarvan zij zich van geheele Amerikaansche scheepsbemanningen hadden meester gemaakt, was een der voornaamste beweeggronden van den oorlog. Nieuwe onderhandelingen, in Augustus 1814 te *Gend* geopend, hadden geen beteren uitslag, en de oorlog werd met verbittering voortgezet. De Amerikanen werden in het begin op verschillende punten geslagen, en zonder eenig ontzag voor het openbare regt der beschaafde volken, vernieuwden de veldheeren van *Groot-Britannië*, het barbaarsch bedrijf, waarvan *Kopenhagen* eenige jaren te voren het tooneel was geweest (zie FREDERIK VI). Na zich den 28 Augustus van *Washington*, de residentie van het bondgenootschappelyk bestuur, te hebben meester gemaakt, staken zij het kapitoel, waarin de beide kamers vergaderden, en waarin zich reeds eene vrij aanzienlyke bibliotheek, benevens het paleis van den president bevond, in den brand. Zij vernielden daarenboven de sloopstimmerwerven,

en de over de *Potowmak* aangelegde bruggen, en bragten daardoor aan de *Vereenigde Staten* eene schade toe van omtrent vijf millioen Nedl. guldens. Deze ramp strekte aan *Amerika* tot heil, de partijgeest, die tot dusverre alle maatregelen en handelingen des bestuurs verlamd had, verdween, en de geheele natie stond als een man op, om een leger te verdrijven, dat zich als eene bende struikrovers gedroeg. De overwinning van *Baltimore* en die van *Plattibury* stelden *MADISSON* in staat, om op eene eervolle wijze, met het kabinet van *St. James* weder onderhandelingen aanteknopen, die de vorderingen van lord *CASTLEREAGH* echter weldra op nieuw vrijdelden. De beroemde veldslag van *Nieuw-Orleans*, den 8 Januarij 1815, door de Amerikanen gewonnen, verzekerde volkomen hunne onafhankelijkheid. Krachtens het vredesverdrag, den 24 Decb. deszelfden jaars, te *Gend* onderteekend; behielden de *Vereenigde Staten* de grenscheiding van het *Huron-meer* en het *Boven-meer*. Nadat *MADISSON* in het volgende jaar door *MONROE* was vervangen, begaf hij zich naar zijn geboorteland, alwaar hij zijne overige levensdagen doorbragt in de zedige bediening van vrede-regter, en daar was het dat hij in Junij 1836 overleed. Hij had in Februarij 1815, te *Washington* in het licht gegeven: *Manifest der Amerikaansche regering, of Oorzaken en kenmerken van den laatsten*

oorlog van Amerika met Engeland. Dit werk, ten getale van een millioen exemplaren gedrukt, is in het Fransch vertaald door *CHARLES MALO*, waarvan twee uitgaven, 1816, in 8.vo

MAGNUSEN (FINN), een IJslandsche geschiedschrijver, den 27 Augustus 1781 te *Skalholt* geboren, maakte zijne studiën aan de universiteiten van *Kopenhagen*, van *Göttingen* en van *Edimburg*. In 1808 te *Reikiavig* tot regter benoemd, legde hij reeds in het volgende jaar, wegens de onlusten, deze betrekking neder, en ging zich te *Kopenhagen* met ter woon vestigen, alwaar hij hoofd-directeur der handvesten des koninkrijks, en daarna hoogleeraar der IJslandsche letterkunde werd. Van nu af legde hij zich met den meesten ijver toe op nasporingen over de geschiedenis der oude inwoners van het Noorden, behaalde in 1818 eenen prijs van de akademie van *Kopenhagen*, voor eene *Verhandeling* over het stelsel van *EDDA*, dat de grondslag zijner *Vergelijking der godsdiensten* werd. Hij overleed den 24 December 1847 den roem nalatende van een der geleerdste mannen te zijn geweest, welke *Denemarken* heeft opgeleverd. Behalve het reeds aangevoerde, heeft men van hem: 1.° *De imaginibus in aede Olavi Pavonis Hiardarholtensi, Sac. X extract. scenas mythol. representantibus, in Laxdaela memoratis dissert.*, 1824, in 4.to;

— 2.º *Bidrag til nordisk Archaologie, Kopenhagen, 1820*, door BILJEGREN in het Zweedsch vertaald, *Stokholm, 1820*; — 3.º *Eddalären og dens Oprindelse, Kopenhagen, 1826*, 4 dl.ⁿ; — 4.º *Priscae veterum Borealium mythologiae lexicon*, ib. 1828, in 4.to enz.

MAHMOUD II, 30.^e Turksche sultan, broeder van MUSTAPHA IV (zie dat Art. -*Wbk.*-) werd den 20 Julij 1785 geboren, en bragt zijne eerste jeugd in het serail door, alwaar hij geene andere afleiding had dan de studie, zoodat hij zich in de Turksche en Perzische letterkunde zeer bekwaam maakte. Later werd hij de deelgenoot der gevangenschap van zijnen neef SELIM III (zie dat Art. -*Wbk.*-), die hem evenzeer tot den deelgenoot zijner hervormings-ontwerpen en zijns haats tegen de Janitsaren maakte. Nadat MUSTAPHA, door eene der in het Oosten zoo gewone omwentelingen, van den troon was geworpen, werd MAHMOUD in 1808 geroepen om hem op te volgen. Hij kwam in de ongunstigste omstandigheden tot het hoogste gezag; inwendig schenen onlusten en tallooze ongeregeldheden, en van buiten een ongelukkige oorlog tegen de Russen en Serviërs, het Turksche rijk met eene nabijzijnde ontbinding te bedreigen; maar zijne voorzigtigheid en zijne geestkracht bedwongen het gevaar. Gedwongen om in 1812 met de Russen eenen nadeeligen vrede te sluiten, wist hij er

gebruik van te maken, om in de oproerige gewesten zijn gezag te herstellen; al de bassa's, die zoo ongelukkig waren, van vermogend genoeg te zijn, om bij hem argwaan te verwekken, vonden in hem eenen onverbiddelijken meester. Hij had een gedeelte zijner taak volbragt; en in 1821 bieef hem enkel nog over den beruchten bassa van *Janina* (zie *ALI-PACHA -Wbk.*-) en dien van *Egypte* te onderwerpen. ALI bezweek eerst na eene worsteling van twee jaren, terwijl hij aan MAHMOUD de Grieksche omwenteling naliet, die de bron werd aller onheilen, welke sedert dien tijd het Turksche keizerrijk geteisterd hebben. De worsteling duurde nog voort toen die vorst het ontwerp ten uitvoer bragt, dat niet opgehouden had, hem bezig te houden, der verdelging namelijk dier krijgsmagt, welke den sultans zoo noodlottig was; op zijn bevel werden de Janitsaren bijna alle vermoord. Maar een zoodanige maatregel had echter niet ten uitvoer kunnen worden gebragt, zonder een gedeelte der bevolking in opstand te brengen. De Russen maakten van deze omstandigheid gebruik om *Turkië* aan te vallen; en MAHMOUD zag zich genoodzaakt, om den 2 November 1829 het noodlottig verdrag van *Adrianopel* te onderteekenen. Hij was van dezen verschrikkelijken slag nog niet weder bekomen, toen de pacha van *Egypte*, MEHEMET-ALI (zie dat Art.), *Syrië* overmeesterde, dat hij zich genoodzaakt zag,

hem bij het verdrag van *Koniah* (April 1833) afstaan. MAHMOUD, die naar wraak haakte, was den oorlog weder begonnen, toen hij den 1 Julij 1839 overleed, en twee zonen naliet waarvan de oudste ABDUL-MEDJID-KHAN thans (1852) keizer is.

MAISON (NICOLAAS JOZEF markies DE), maarschalk van *Frankrijk*, in 1771 te *Epinay* geboren, begaf zich onder het 7.^e bataillon der in September 1792 te *Parijs* georganiseerde vrijwilligers, en werd tot kapitein bevorderd. Hij onderscheidde zich in den slag van *Jemmapes*, alwaar hij het vaandel van zijn bataillon redde, en in den volgende veldtocht werd hij voor *Maubeuge* gekwetst; hij nam deel aan den slag van *Fleurus*, en, bij den aanval van de brug van *Limburg* andermaal gekwetst, werd hij door JOURDAN tot bataillons-chef bevorderd. Na zich bij de afdeeling van BERNADOTTE in *Frankenland* gevoegd te hebben, volgde hij dien veldheer naar *Italië*, en maakte als staf-officier den veldtocht mede, die door het verdrag van *Campo-Formio* bekroond werd. BERNADOTTE, minister van oorlog geworden zijnde, benoemde hem tot zijnen eersten adjudant, en belastte hem met verscheiden zendingen, waarvan hij zich met het beste gevolg kweet. Bij het leger van *Holland* en daarna bij dat van het Westen geplaatst, werd hij na den vrede van *Amiens*, tot bevelhebber van het dep.^t van de *Tanaro* benoemd.

Door BERNADOTTE naar het leger van *Hanover* teruggeroepen, maakte hij met dien generaal den veldtocht van 1805 uede, en onderscheidde zich bijzonder te *Austerlitz*. Ten gevolge dezer overwinning, in 1806 tot brigade-generaal benoemd, maakte hij zich meester van *Lubek*, waarvan hij tot gouverneur werd benoemd. Na in 1808 tot het leger van *Spanje* te zijn overgegaan, onderscheidde hij er zich in het gevecht van *Espinosa*, en later voor *Madrid*, alwaar hij ernstig werd gekwetst. Genoodzaakt naar *Frankrijk* terugtekeeren, werd hij, zoodra hij weder tot de dienst in staat was, bij het leger van *Holland* geplaatst, en bekwam na den aftocht der Engelschen het bevelhebberschap van verschillende plaatsen. In den oorlog tegen *Rusland* in 1812, legde hij vele dapperheid aan den dag, voornamelijk te *Polotsk*, en werd op het slagveld tot divisie-generaal benoemd; hij beschermde vervolgens den aftocht met eenen moed, die door zijne talrijke wonden niet verzwakt werd, en verliet het leger eerst te *Custrin*. In 1813 maakte hij zich meester van *Halle* en *Leipzig*, en nam later een roemrijk deel aan den slag onder de muren dier stad geleverd. Den 22 December tot opper-bevelhebber van het Noorder-leger benoemd, kon hij met zijne zwakke magt, niets anders dan den voortgang belemmeren van eenen vijand, die hem verre in getal overtrof; maar hij ontwikkelde in dien veldtocht militaire talenten, die

de aandacht des keizers op hem vestigden. Na den afstand van *Fontainebleau*, onderwierp hij zich aan de nieuwe regering, en, tot pair van *Frankrijk* verheven, werd hij in Maart 1815 tot gouverneur van *Parijs* benoemd. Weinige dagen daarna bestemd, om het bevel te voeren, over de troepen, die tegen NAPOLEON moesten optrekken, was hij genoodzaakt de vlugt te nemen, en volgde LOUWIS XVIII naar *Gend.* Met den koning in *Frankrijk* teruggekeerd, hervatte hij zijnen post van gouverneur van *Parijs*. Hij was lid van den krijgsraad, welke zich onbevoegd verklaarde om den maarschalk NEY te vonnissen, en weinige dagen daarna werd hij als gouverneur van *Parijs* vervangen. Deze ongenade duurde korten tijd. Ofschoon hij in de kamer der pairs steeds met de oppositie stemde, wist hij het vertrouwen des konings te behouden, die hem tot lid van zijnen geheimraad benoemde. In 1825 tot opper-bevelhebber van den togt naar *Morea* benoemd, werd hij bij zijne terugkomst tot maarschalk van *Frankrijk* verheven. De gunstbewijzen, waarmede hij door KAREL X overladen was, beletteden hem niet, om zich in 1830 bij de vijanden van dien ongelukkigen vorst aansluiten, en hij nam de opdracht aan, van hem van *Rambouillet* naar *Cherbourg* te vergezellen. Den 4 November tot minister van buitenlandsche zaken benoemd, gaf hij de portefeuille eenige dagen daarna weder over,

en begaf zich als gezant naar *Weenen*, vervolgens in 1830 naar *Petersburg*. Gedurende zijne afwezigheid tot minister van oorlog benoemd, werd hij in 1837 vervangen, leefde van toen af in eene volslagene afzondering, en overleed te *Parijs* den 13 Februarij 1840.

* MALACHOWSKY (KASIMIR), Poolsch veldheer, in 1765 in het Palentijnschap *Nowogrodek* in *Litthauwen* geboren, trad uit het kadetten-corps in *Warschau*, in 1786, als eenvoudig kanonier in het leger, voerde reeds bij *Raclawice* de artillerie aan, en nam na de derde verdeeling van *Polen*, dienst bij het Poolische legioen in *Italië*. Aan de *Trebia* (1799) gewond en gevangen genomen, bekwam hij in 1803 het bevel over eene linie-brigade, viel op *St. Domingo* den Engelschen in handen, doch voerde in 1805 reeds weder het bevel over een bataillon. Met het eerste linie-regiment van het hertogdom *Warschau* schitterde hij in 1812 tegen *Rusland*, vooral bij den overtogt der *Beresina*. Als brigade-generaal bij *Leipzig* gevangen genomen, nam hij geen deel meer aan den oorlog. Van 1815 tot 1818 voerde hij het bevel in de vesting *Modlin*. De oude dapperheid openbaarde zich bij hem weder in de omwenteling van 1830, voornamelijk bij *Bialolenka* (23 Febr. 1831), *Dembel Wielke* en *Ostrolenka*. Na het ontslag van SKRZYNECKI wees hij wel is waar het opperbevel van de hand, maar liet zich echter

de verkiezing tot plaatsvervanger van KRUKOWIECKI welgevalen. Ongelukkiglijk ontbrak het hem aan jeugdige kracht. Naar *Frankrijk* gevlugt, overleed hij in 1845 te *Chantilly*.

MALASPINA DI SANNAZARO (de markgraaf LODEWIJK), te *Pavia* in 1754 geboren, openbaarde reeds in zijne kindschheid een verbazend geheugen, en een uitgelezen oordeel. Om zijne kennissen te ontwikkelen, reisde hij door *Frankrijk*, *Engeland* en *Duitschland*, en werd bij zijne terugkomst met de administratie der liefdadige gestichten zijner geboorteplaats belast. Door zijn vaderland naar het congres van *Weenen* afgevaardigd, werd hij vervolgens verkozen, om hetzelfde bij de centrale congregatie te vertegenwoordigen, alwaar hij gedurende verscheiden jaren eene zeldzame bekwaamheid in de behandeling der openbare zaken aan den dag legde. Hij had eene uitmuntende verzameling van gravures aller eeuwen en scholen bijeengebragt, waarvan hij den catalogus in het licht gaf. Met geestdrift voor de bouwkunde bezielde, schetste hij zelf het plan tot een lyceum der schoone kunsten, hetwelk hij op zijne kosten liet uitvoeren. Men heeft hem ook het ontwerp van herstelling van den Dom van *Pavia* te danken. Hij overleed in die stad in 1834. Tot zijne werken behooren: 1.º *Osservazioni sugli spedali, Pavia*, 1793, in 8.vo; — 2.º *Memorie storiche della fabrica*

della cattedrale di Pavia, Milane, 1816, in fol.; — 3.º *Guide di Pavia, Pavia*, 1819, in 8.vo; — 4.º *Inscrizioni lapidarie, Milane* 1830, 2 dl.ⁿ, in fol.; — 5.º *Lettera intorno alla cattedrale di Pavia*, ib. 1832, in 8.vo; — 6.º *Elenco di Idoli egizi*, ib. in 8.vo

* MALCOLM (sir JOHN), in 1769 te *Burnfort* in *Schotland* geboren, onderscheidde zich in *Oost-Indië* onder CORNWALLIS, begaf zich in 1800 als Britsch gezant naar *Perzië* en sloot een verbond tegen de *Afghanen*; in 1801 was hij, als algemeen secretaris van WELLESLEY, in *Calcutta*; in 1808 en 1810 andermaal in *Perzië*, waar de schach hem tot chan benoemde; hij voerde aldaar de aardappelen in, die men er naar hem *Malcolmspruimen* noemt. In 1812 benoemde hem de prins-regent tot ridder (*knight*); in 1816 was hij weder in *Indië*, waar hij zich bijzonder onderscheidde; in 1817 werd hij gouverneur der onderworpen landen der *Maratten*; in 1823 keerde hij naar *Engeland* terug, werd generaal-majoor, en in 1827 gouverneur van *Bombay*, welke betrekking hij tot in 1831 bekleedde. Bij zijne terugkomst in *Engeland* werd hij tot lid van het lagerhuis verkozen, en overleed op zijn landgoed bij *Windsor*, den 31 Mei 1833. Zoo wel in militaire betrekking, als in het vak van administratie legde hij steeds den grootsten ijver en de meeste bekwaamheid aan den dag, waaraan hij dan

ook zijne snelle bevordering te danken had. Tot zijne geschriften behooren: 1.º eene *Geschiedenis van Perzië*, in de meeste levende talen vertolkt; — 2.º *Sketch of the Sikhs*, Londen, 1812; — 3.º *Sketches of Persia*, 2 dl.ⁿ, 1828; — 4.º *A memoir of Central India*; — 5.º *The Governement of India*, 1833, enz.

MALET (CLAUDIUS FRANCISCUS DE), Fransch veldheer, te Dole den 28 Junij 1754 uit eene adellijke familie geboren, begaf zich in den ouderdom van 16 jaren onder de musketiers, en bij de afdanking van dat corps, verkreeg hij het brevet van kapitein der ruitery. Bij de omwenteling, tot commandant der nationale garde van Dole benoemd, vereenigde hij zich, als chef van een bataillon vrijwilligers, met het leger van den Rijn; zijne bevordering was snel. In Mei 1792 was hij als adjudant-generaal te Besançon. In 1799 tot brigade-generaal benoemd, diende hij bij het Alpen-leger onder CHAMPIONNET, en bekwam binnen 's lands een commandement. In 1805 tot het leger van Italië teruggeroepen, droeg hij veel bij tot den voorspoed van MASSENA, die hem tot gouverneur van Pavia benoemde. Na zich tegen de ontwerpen van den eersten consul verklaard te hebben, verviel hij in ongenade. Te Parijs teruggekeerd, sloot hij zich bij de overblijfselen der republikeinsche partij aan, en werd door maatregelen van policie gevangen genomen. Reeds had

hij vier jaren in den kerker doorgebracht, toen hij het in 1812 verkreeg naar een gezondheidsgesticht overgebracht te worden. Vermits het hem aldaar gemakkelijker viel, om met zijne vrienden betrekkingen te onderhouden, knoopte hij de draden eener uitgebreide zamenzwering weder aan: de invloed van eenige koningsgezinde chefs, en de ondersteuning van een bataillon der garde van Parijs, waren de middelen, die hem voldoende toeschenen, om het keizerlijk bestuur omverteweren. In den nacht van den 23 op den 24 October ontsnapt hij uit het huis waar hij was opgesloten, begeeft zich naar de kazernen, en kondigt den soldaten den dood van den dwingeland (NAPOLÉON) aan; hij begeeft zich vervolgens naar de gevangenis *la Force*, waaruit hij de generaals GUIDAL en LAHORIE bevrijdt, en snelt naar den staf, om zich van den generaal HULLIN meester te maken. Te gelijker tijd bezette een bataillon der garde van Parijs, door eenen officier SOULIÉ genaamd aangevoerd, het stadhuis en eenige compagnien worden naar de prefectuur van policie gerigt. Bij HULLIN aangekomen, kondigt hij hem den dood des keizers en de optreding van een provisioneel bestuur aan; daar echter deze generaal eenig wantrouwen openbaarde, loste MALET, voor wien elke oogenblik kostbaar was, een pistoolschot op hem. Deze onvoorzigtigheid verraadde zijne ontwerpen: hij werd oogenblikkelijk, terwijl hij

een tweede pistool laadde, door den adjudant LABORDE in hechtenis genomen. Den volgenden dag, met de generaals GUIDAL en LAHORIE, voor eenen krijgsraad gevoerd, openbaarde hij in de debatten eene weinig gewone onverschrokkenheid en tegenwoordigheid van geest. MALET, veroordeeld om gefusileerd te worden, onderging den 29 October zijne straf met eenen heldhaftigen moed. De abbé LAFON, die de gevaren dezer zamenzwering had gedeeld, heeft er de *Histoire etc. (Geschiedenis met officieele bijzonderheden)* van in het licht gegeven, *Parijs*, 1814, in 8.vo

* MALIBRAN (MARIA FELICITAS), eene beroemde zangster, de dochter van GARCIA, te *Parijs* in 1808 geboren, betrad reeds in haar 15.^e jaar, onder daverende toejuichingen het tooneel, en werd bij de groote opera te *Parijs* aangesteld. Kort daarop ging zij met haren vader naar *New-York*, alwaar zij met den Franschen koopman MALIBRAN in den echt trad, en het tooneel verliet. Intusschen maakte haar echtgenoot een bankeroet; zij scheidde van hem, en betrad op nieuw het tooneel. In 1828 werd zij bij de Italiaansche opera te *Parijs*, met 50,000 francs voor het seizoen geëngageerd, zong vervolgens in *Londen*, te *Milane*, te *Florence*, te *Napels*, en alle bedenkelijke hulde werd alom in de rijkste mate aan haar verkwest. Nadat in 1835 haar huwelijk wettig gescheiden was,

trad zij voor de tweede maal in den echt met den viool-virtuoos BERIOT, die haar sedert eenigen tijd op hare reizen vergezeld had, doch zij stierf reeds in 1836 te *Manchester*. Haar tweede echtgenoot liet voor zijne, ook wegens haar karakter beminnaarwaardige vrouw, nabij *Brussel*, een prachtig metalen gedenkteeken oprigten.

* MALMESBURY (JAMES HARRIS, graaf VAN), in 1746 te *Salisbury* geboren, was achtereenvolgend zaakgelastigde of gevolmagtigd gezant van *Engeland* aan de hoven van *Madrid*, *Berlijn* en *St. Petersburg*. In 1782 van daar teruggeroepen, bekwam hij zitting in het parlement, en werd vervolgens als buitengewoon gezant naar 's *Gravenhage* gezonden, in welke betrekking hij aan den stadhouder WILLEM V gewichtige diensten bewees, die hem van de buitenlandsche mogendheden verscheiden gunstbewijzen deden ontvangen; en bij zijne terugkomst in *Engeland*, werd hij tot *peer* verheven. Tijdens de Fransche omwenteling vereenigde hij zich met PITT, om dezelve zoo veel mogelijk te keer te gaan. In 1796 en 97 werd hij belast met de onderhandeling over den vrede, met het directorium der Fransche republiek. Hoewel zijne pogingen met geen gewenschten uitslag bekroond werden, werd hij echter bij zijne terugkomst in *Engeland*, wegens de voorzigtigheid en het beleid, in deze zaak aan den dag gelegd, met de hoog-

ste waardigheden bekleed. Hij overleed in 1820, en heeft nagelaten: *Introduction to the History of the dutch republic for the last ten years from 1777*; ook heeft hij eene schoone uitgave geleverd der werken van zijnen vader JAMES HARRIS.

* MÄLZEL (LEONHARD), een beroemde werktuigkundige, in 1776 te *Regensburg* geboren, kwam echter nog jong zijnde te *Weenen*, waar hij weldra buitengemeenen roem verwierf. In 1826 begaf hij zich naar *Amerika* en vestigde zich in *Boston*. Nadat hij eene algemeene vermaardheid, en een aanzienlijk vermogen had verworven, overleed hij in Augustus 1838, op eene reis uit *Columbia* naar de *Vereenigde Staten*. Zijn voornameste werk is een *Panharmonicon*, een uit 42 automaten zamengesteld orkest, hetwelk verscheiden ouvertures, en de moeilijkste symphonien uitvoert. De handelmaatschappij in *Boston* heeft dit kunstrijk werktuig voor 100,000 dollars aangekocht. MÄLZEL was ook de uitvinder van den *Chronometer*.

* MAN (MAXIMILIAAN JACOB DE), den 26 Junij 1765 te *Nijmegen* geboren, trad den 22 Mei 1782 in dienst der *Vereenigde Nederlanden* als extra-ordinair ingenieur, werd den 24 April 1789 bevorderd tot ordinair-ingenieur, en den 17 Maart 1794 aangesteld tot kapitein der genie, zijnde het in deze betrekking, dat hij als

chef der genie en eerste adjudant van den generaal-majoor DE BONS, een krachtdadig deel had aan de moedige met roem bekende verdediging der vesting *Grave* tegen de Franschen. Na de Fransche revolutie nam DE MAN zijne demissie en was van 1795 tot 1802 aanhoudend in commissie tot het doen van metingen en karteringen in onderscheidene districten, als: het rijk van *Nijmegen*, het land van tusschen *Maas en Waal*, den *Bommelerwaard* en het grootste gedeelte van de *Veluwe*; trad den 1 Maart 1807 weder in dienst als luitenant-kolonel-adjoint bij den generalen staf; den 20 December 1807 benoemd tot onder-directeur van het depôt-generaal van oorlog, en chef van de geographische ingenieurs; den 13 Junij-1809 aangesteld tot directeur-generaal van het depôt van oorlog; den 1 Januarij 1811 als chef d'escadron bij den generalen staf der 1.e militaire divisie te *Parijs*, geattacheerd aldaar aan het depôt-generaal van oorlog, en na in 1812 successivelijk te zijn benoemd tot adjudant en chef van den état-major van de 5.e militaire divisie, gaf hij bij de gelukkige verandering van zaken hier te lande in laatstgemelde betrekking op den 6 Mei 1814 zijne demissie, en werd door den souverainen vorst der *Nederlanden* den 11 Junij 1814 benoemd tot kolonel bij het corps der genie, en tot directeur van het archief van oorlog en topographisch bureau; den 28 Junij 1815 tot eersten commissaris

van **Z. M.** den koning tot regeling van de limiten tusschen de *Nederlanden* en *Pruissen*, en later voor die van *Hanover*, terwijl hij den 6 Julij van dat jaar mede werd benoemd tot commissaris des konings, om de kaarten en archiven van onderscheidene ministeriën te *Parijs* te reclameren en over te nemen. Vervolgens is **DE MAN** in Junij 1824 benoemd tot generaal-majoor effectief; den 3 October 1830 tot opper-bevelhebber der vesting *Grave*, en den 13 Febr. 1834 tot luitenant-generaal. Gedurende den tijd, dat de luitenant-generaal **DE MAN** het opperbevel binnen die vesting voerde, heeft hij niet opgehouden, om, zoo veel in zijn vermogen was, de belangen der ingezetenen tevens met die des vaderlands te vereenigen. **DE MAN** overleed te *Grave* den 17 Junij 1838, als directeur van het archief van oorlog en topographisch bureau, ridder van de militaire Willems-orde 3.^e klasse, kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw, ridder van den Rooden Adelaar van *Pruissen* 2.^e klasse, kommandeur der Guelphen-orde van *Hanover*, lid van de koninklijke akademie van beeldende kunsten te *Amsterdam*, en van het provinciaal Utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen.

* **MANSFIELD** (**WILLIAM MURRAY**, graaf van), een der voortreffelijkste Engelsche regtsgeleerden, den 2 Maart 1705 te *Perth* in *Schotland* geboren, kwam reeds in zijn derde jaar te *Londen*,

studeerde te *Oxford*, bereisde hierop *Frankrijk* en *Italië*, trad na zijne terugkomst in de pleitzalen op, en werd weldra als redenaar algemeen bewonderd. Na eene tienjarige praktijk in de kanselarij, werd hij in 1742 advocaat-generaal (*solicitor general*), in 1756 lord opperregter van de koningsbank (*Lord chief justice*) en lid van den geheimen raad, en onderscheidde zich in alle betrekkingen op de roemrijkste wijze. Hij had een helder inzicht in de ingewikkeldste zaken, en wist dezelve met duidelijkheid en naauwkeurigheid voortedragen; zijne redenering was bondig, zijne voordragt indringend, duidelijk en zonder eenige dubbelzinnigheid, zijne welsprekendheid onwederstaanbaar. In den geheimen raad strekten zijne inzigten meestal tot maatstaf, vooral in geschillen, welke de koloniën of buitgemaakte schepen betroffen. In het hoogerhuis was **MANSFIELD** de vertegenwoordiger der godsdienstvrijheid; in het bijzonder sprak hij voor de emancipatie der Catholijken, waarom hem het dweepzieke gepeupel in 1780 zijne woning vernielde, waarbij ook zijne rijke bibliotheek verdelgd werd. Nadat hij 31 jaren het ambt van opperregter bekleed had, legde hij het in 1788 neder, ging in afzondering leven en overleed den 20 Maart 1793, op zijn landgoed bij *Kenwood*, in de nabijheid van *Hampstead*. Zijne biographie door **HOLLIDAY** geschreven, is in 1797 te *Londen* gedrukt.

MANZOUR. — Zie IBRAHIM
MANZOUR -Wbk.-

MARC (KAREL CHRISTIAAN HENDRIK), een geneeskundige, in 1771 te Amsterdam geboren, volgde in den ouderdom van 9 jaren zijne ouders naar *Duitschland*, alwaar hij zijne eerste studiën maakte, en de geneeskundige leergangen aan de universiteiten van *Jena* en *Erlangen* bezocht. In 1792 werd hij tot het doctoraat bevorderd, en studeerde, om zich in de praktijk te oefenen, in de hospitaalen van *Bamberg* en *Weenen*. Het verlangen om zijne geneeskundige talenten nog meer te ontwikkelen, bewoog hem in 1796 om te *Parijs* het getal der leerlingen van *CORVISART* te komen vermeerderen, en, weldra met de beroemdste in betrekking, werkte hij mede aan de oprigting der geneeskundige maatschappij van najver. Verschillende uit het Hoogduitsch in het Fransch vertaalde werken, een onder anderen over de *Koepok-inënting*, verspreidden weldra zijnen roem. In 1811 ontving hij van de faculteit van *Parijs* de doctorale waardigheid, en droeg bij die gelegenheid eene Latijnsche thesis voor *over de valsche vertooning der ziekten*, vol geheel nieuwe inzigten. In 1815 tot lid van den gezondheidsraad benoemd, bewees hij in die betrekking gewigtige diensten. Kort daarna geroepen, om de prinses *ADELAÏDE* in behandeling te nemen, was hij van toen af de geneesheer van het huis van *Orléans*. Na de

omwenteling van 1830, tot eersten lijf-arts van koning *LOUWÏJK-PHILIPPUS* benoemd, overleed hij den 12 Januarij 1841, den roem nalatende van een geleerde practicus en een weldadig mensch te zijn geweest. Ondanks zijne talrijke werkzaamheden, was hij een der voornaamste medewerkers van het *Dictionnaire des Sciences médicales*, van het *Dictionnaire de médecine* en van de *Annales d'hygiène et de médecine légale*, waarvan de belangrijke inleiding hem toebehoort. Daarenboven heeft hij eene menigte *Verlagen* en *Verhandelingen* geleverd aan de verschillende verzamelingen der genootschappen en akademiën waarvan hij lid was.

MARCHANT (JOZEF), missionaris, in 1804 te *Passavent* (Fr. *Haute-Saône-dep.*) geboren, volbragt zijne studiën in het seminarie van *Besançon*, alwaar hij zich onderscheidde door zijne godsvrucht, en zijne vorderingen in de gewijde en ongewijde letteren. Reeds vroeg openbaarde hij zijn levendig verlangen, om de fakkel des Evangelies voor de ongeloovige natiën te gaan ontsteken; en na eenigen tijd te *Parijs* in het seminarie der missiën te hebben doorgebracht, ging hij in 1829, met eenige andere jonge priesters, sloop naar *Cochinchina*. Toen de vervolging in dat gewest uitborst, weigerde hij om voor den storm te wijken, en in de hoop dat de kalmte weldra zou terugkeeren, nam hij de schuilplaats aan, hem door eenige

Neophieten aangeboden; meer dan eens dienden hem ook de wouden en spelonken tot verblijfplaats. Nadat echter de burgeroorlog in 1833 op nieuw ontvlamd was, viel hij in de handen der opstandelingen die, terwijl zij hoopten door zijnen invloed de christenen tot zich te lokken, hem toestonden openlijk zijne bediening uitte oefenen. Maar toen twee jaren later de muitelingen overwonnen waren, werd de ijervolle missionaris voor den koning gebragt, die, na hem de wreedste folteringen te hebben doen verduren, door zijne edele standvastigheid verbitterd, zijn doodvonnis onderteekende. Deze edelmoedige belijder ontving de martelaarskroon, den 30 November 1835.

MARCHETTI (JOANNES), in 1753 te Empoli in Toskanen geboren, oefende eenigen tijd de betrekking van procureur in zijne geboorteplaats uit. Gedurende eene geestelijke afzondering, welke hij te Rome hield, besloot hij den geestelijken staat te omhelzen, en deelde zijn besluit mede aan den kardinaal TORRIGIANI, die hem de middelen verschafte om zijne studiën te maken. In December 1777 priester gewijd zijnde, verkoos de hertog MATTEI hem tot secretaris, terwijl hij hem den tijd overliet, om zich met zijne werken bezig te houden. Naauwelijks 27 jaren oud zijnde, deed hij in het licht verschijnen zijne *Critische proeve op de Kerkelijke Geschiedenis van FLEURY*. Door de goed-

III. DEEL.

keuring van eenige aanzienlijke personen aangemoedigd, breidde hij zijne nasporingen uit, en gaf in 1782, zijne *Critiek der geschiedenis en der Verhandelingen van FLEURY* in het licht, een werk dat dikwerf herdrukt, en in het Fransch, Hoogduitsch, en verkort in het Spaansch vertaald is. Ofschoon zij aan de verdienste van het werk regt doen wedervaren, komen TIRABOSCHI en eenige andere schrijvers overeen, dat er meer gematigdheid en wellevendheid in wenschelijk ware. De door hem verworven bijval bewoog MARCHETTI om dezen weg te volgen. Hij gaf verder in het licht: *Oefeningen op den H. CYPRIANUS; — Concilie van Sardica en Vredelievende aantekeningen op eenen herderlijken brief van RICCI, bisschop van Pistoja*. Deze aantekeningen, welke door de vredelievende aantekeningen gestaafd gevolgd werden, haalden den schrijver talrijke tegenstanders op den hals. In 1786 aanvaardde hij op den sterken aandrang van den kardinaal BORROMEÏ, den post van gouverneur van den prins FRANCISCUS SFORZA CESARINI. Hij had de toegenegenheid van zijnen kweekeling gewonnen, die aan zijne zorgen beantwoordde, toen de in hare wraak vurige en onverzoenlijke Janseniste partij, zoo vele drijfvederen in het werk stelde, dat hij verplicht was om zijn ontslag te nemen. PIUS VI verwaardigde zich hem over deze ongenade te troosten, door eenen brief, die niets dan goedheid ademde. Omtrent dezen

B

tijd (1788) werd hij aan de redactie van het *Kerkelijk Dagblad van Rome* verbonden. Later verzamelde hij op uitnoodiging van den Paus, onder den titel van *Getuigenissen der Kerk van Frankrijk*, de mandementen der bisschoppen tegen de invoering der nieuwigheden door de constituerende vergadering. MARCHETTI leverde er verscheiden boekdeelen van, terwijl hij aantekeningen voegde bij die plaatsen, welke niet overeenkwamen met de in Rome aangenomen beginselen. Men beklaagde er zich over bij den Paus, die den abbé VIVIANI met de voortzetting der uitgave belastte. MARCHETTI was niet slechts schrijver; gaarne oefende hij ook de heilige bediening uit, en verkondigde hij het Evangelie aan de armen; gedurende twintig jaren verklaarde hij de heilige Schriften in de Kerk van JESUS; zijne onderrigtingen, die zeer veel bijval vonden, zijn gedrukt. Examinator der geestelijkheid van Rome, revisor der mededingingen bij de Dataria zijnde, onophoudelijk geraadpleegd over godgeleerde punten, werd hij daarenboven van tijd tot tijd met gewigtige missiën belast. Tijdens de bezetting van Italië door de Franschen dikwerf aan verdenkingen en gevaren blootgesteld, legde hij steeds eene groote tegenwoordigheid van geest en eene beproefde onverschrokkenheid aan den dag. Verdacht van aan de excommunicatie-bulle tegen den keizer deel te hebben gehad, werd hij in hechtenis genomen en in 1809

naar het kasteel *St. Angelo* vervoerd, en daarna naar het eiland *Elba* verbannen. Pius VII gaf hem in 1814, den titel van bisschop van *Ancyre*, en de infante van Spanje, die koningin van *Hetrurië* was geweest, benoemde hem tot eersten onderwijzer van haren zoon, KAREL LODEWIJK VAN BOURBON. MARCHETTI is te Rome, in het midden van 1837 overleden. Behalve de reeds genoemde werken heeft hij nog nagelaten: 1.° *Berekening van het geld, dat voor kerkelijke aangelegenheden naar Rome gaat*; — 2.° *Pligten van het Christelijk priesterschap*; — 3.° *Over de ingedrongenen (intrus)*, eene wederlegging van het gevoelen der godgeleerden van *Fryburg*, ten gunste der constitutioneelen.

* MARGINKOWSKI (KAREL), den 23 Junij 1800 te *Posen* geboren, was de zoon van arme ouders, ontving zijne opvoeding in het lyceum zijner geboorteplaats, dat toenmaals door den beroemden dichter GORCZYCZEWSKI bestuurd werd. Met oogmerk om zich aan de geneeskunde toetewijden, betrok hij in 1819, de kort te voren gestichte hoogeschool van *Berlijn*, en studeerde aldaar de vier volgende jaren met den grootsten ijver. Er deed zich echter een hinderpaal tegen de intreding in zijn beroep op. Onder de jeugdige Polen, had zich, naar het voorbeeld der Duitsche studenten - vereenigingen, een Poolsch genootschap, *Polonia* genaamd, gevormd, dat ontdekt en tot een voorwerp van een

streng onderzoek gemaakt werd. MARCINKOWSKI zag zich als lid der vereeniging in deze onderzoekingen gewikkeld, en geraakte voor eenen tijd in vestinggevangenschap, na afloop van welke hij zijne studiën voortzette, en in 1823 promoveerde. De eerstvolgende jaren bragt hij in zijne geboorteplaats als praktisch geneesheer door, en maakte zich toenmaals reeds door zijne uitstekende hoedanigheden, zijnen wetenschappelijken ijver, zijne opofferende zorg voor de zieken, algemeen geacht en bemind. Het jaar 1830 ontrukte hem aan dat beroep. Het koninkrijk *Polen* was opgestaan en MARCINKOWSKI had aan al zijne overtuigingen ontrouw moeten worden, indien hij niet ter hulp ware toegesnel. In verschillende veldslagen streed hij dapper mede, terwijl hij na den afloop derzelve de zwachtels des wondhealers bij de hand nam; langzamerhand ook steeg hij op tot chef van den staf van den generaal CHLAPOWSKI. Na den slag van *Ostrolenka* maakte hij den ongelukkigen veldtocht naar *Litthauwen* mede, en nam met zijn corps de wijk naar *Pruissen*. Ten gevolge zijner deelneming aan den revolutie-strijd moest hij zijn vaderland vermijden en begaf zich eerst naar *Groot-Brittannië*, waar hij de rijkste ondervindingen in zijn vak opdeed; daarna ging hij naar *Parijs*, waar hij reeds met roem bekend was, wyl hij den Franschen artsen, door de regering in 1831 naar *Warschau*

gezonden, om de cholera te beoefenen, velerzijds behulpzaam was geweest. De koninklijke akademie van wetenschappen liet hem uit erkentenis daarvoor in 1833 eene gouden medaille uitreiken. Doch welke eer aan MARCINKOWSKI buiten 's lands ook ten deel viel, kon hij echter het vaderland niet lang vergeten. Door bemiddeling van den Pruisischen gezant zocht hij de vergunning te bekomen om in hetzelfde terugtekeeren, en hij begaf zich naar *Berlijn*, waar hij intusschen in hechtenis genomen en verscheiden maanden gevangen gehouden werd. Later veroordeelde men hem nog tot eene zesmaandsche vestingstraf, welke hij in *Schweidnitz* doorbragt. Zijne geboorteplaats zag den bevrijder weldra weder in de oude, nog toegenomene werkzaamheid. Dag en nacht bezig in zijn beroep, de gelukkigste en meest geachte arts van *Posen*, wendde hij zijne aanzienlijke inkomsten steeds weder voor zijne kunst of zijn vaderland aan. Zijne opoffering bij de tweede uitbarsting der cholera, deed hem aan de bevolking bijna in het licht van eenen heilige toeschijnen. Om trent dezen tijd nam hij ook deel aan het groote plan, om het opvoedingswēzen van het groot-hertogdom, overeenkomstig de behoeften des tijds, op te beuren, een werk dat, volgens de getuigenis zijner landgenooten, zonder zijne deelneming nimmer tot stand zou zijn gekomen. Een tweede werk,

waarmede hij zich inliet, is de *Bazar*, die ten doel heeft een instituut voor handel en handwerk te zijn, en tevens om als monster-hotel te dienen; — een derde het genootschap voor de armen en noodlijdenden, dat te *Posen* in 1845 tot stand kwam. — Het was te betreuren dat deze edele menschenvriend, door de Voorzienigheid bestemd was, niet lang voor zijne natuurgenootten werkzaam te kunnen zijn: eene borstkwaal, die zijn leven reeds sedert 24 jaren ondermijnd had, nam in den herfst 1846, een zoo boosaardig karakter aan, dat hij den 7 November van dat jaar aan dezelve bezweek. Als schrijver is MARCINKOWSKI enkel bekend door eene *Verhandeling over de Poolische haarziekte* (*), welke in de geneeskundige kringen zeer veel bijval heeft gevonden.

* MARCO-CATALAN (JOANNES), kardinaal, in 1771 te *Bello*, diocrees van *Saragossa*, uit een rijk en oud geslacht geboren; kwam reeds zeer vroeg in de universiteit van *Saragossa*, zoodat hij nauwelijks 13 jaren telde, toen hij zijne humaniora volbragt had, en de leergangen der wijsbegeerte en regtsgeleerdheid begon, en, nog geen 20 jaren oud zijnde, bekwam hij na het strengste onderzoek, door

de statuten dezer universiteit voorgeschreven, het doctoraat in de beide regten. Weldra ontwikkelde hij zooveel doorzicht en vlijt, dat het Dom-kapittel van *Saragossa* hem in 1797, met algemeene stemmen eene prebende aan het koninklijk collegie *St. Clemens*, hetwelk *Spanje* in *Bologna* bezat, verleende. Op deze wijze kwam MARCO-CATALAN in *Italië*, alwaar hij bestemd was, eene zoo schitterende loopbaan te maken. De jaarboeken van het collegie getuigen van zijne onvermoeide vlijt in het studeren en van zijne gestadige beoefening aller deugden; hij won daardoor de achting en toegenegenheid zijner overheden en medestude-renden, en in 1800 zijne benoeming tot hoogleeraar in het kerkelijke regt. Gedurende zijn verblijf te *Bologna*, was hij gewoon jaarlijks de hoofdstad der Catholijke wereld te bezoeken. Hij wierp zich voor den nieuwen Paus Pius VII te voet, en ontving van dezen dezelfde blijken van welwillendheid, als hem dezelve van Pius VI waren te beurt gevallen, toen die Paus op den weg naar zijne roemrijke gevangenschap, het Spaansche collegie te *Bologna* tot zijn nachtkwartier verkozen had. Tegen het einde van 1803 keerde MARCO-CATALAN naar *Spanje* te-

(*) Weichselzopf, Judenzopf of Wichtelzopf; eene in Polen zeer gewone ziekte, waarbij voornamelijk het hoofdhaar zoo zeer in elkander zit, dat men het onmogelijk kan kammen of ontwarren.

rug, en KAREL IV, die de kunde en bekwaamheid van den jongen man zeer wel kende, wierp het oog op hem, om hem tot eervolle ambten te beroepen; daar het echter zijn vast besluit was, om zich aan den geestelijken staat toetewijden, zoo wees hij de hem aangeboden eereposten edelmoedig van de hand, en nam plaats in de kerkelijke gederen. Hij dong in 1805 mede naar de waardigheid van *Canonicus doctoralis* aan de kerk van *Plasencia*, en in 1813 naar dezelfde waardigheid, aan de hoofdkerk van *Saragossa*, en bewam dezelve beide malen met eene overwegende meerderheid van stemmen. In 1814 werd hij aartspriester van *St. Salvator*, en bij het openstaan van den aartsbisschoppelijken stoel van *Saragossa*, tot eersten officiaal der diocese en provincie benoemd. Deze eervolle onderscheidingen bewijzen, hoezeer hij onder de geestelijken uitmuntte. Doch niet alleen onder de geestelijkheid, maar ook buiten dezelve werd hij hooggeacht: tot bewijs daarvan strekke, dat hij in 1808 tot lid van de Junta werd verkozen, welke in die dagen des gevaars en der omverwèrping de zaken bestuurde. En toen in 1813 de verkiezingen voor de wettige cortes plaats hadden, werd hij tot kiezer bestemd. Toen de vrede in *Europa* hersteld, en in *Rome* de *regtbank der heilige Rota* weder ingevoerd was, en er, volgens oud gebruik, een regter voor het Arragonische

koningrijk moest beroepen worden, werd MARCO-CATALAN, die zich door zijne verdienste en ondervinding onderscheidde, door koning FERDINAND VII tot die waardigheid benoemd. Dit waren de antecedenten, met welke hij den 2 December 1816 te *Rome* kwam, en in Julij 1817 zijnen hoogen post aanvaardde, in welken hij zich door zijnen ijver, zijne onomkoopbaarheid en zijn doorzigt onderscheidde. De Pausen PIUS VII en LEO XII vereerden hem met bijzondere achting, en beide benoemden hem bij vele gelegenheden in de bijzondere congregatiën, welke zij ter onderzoeking van ingewikkelde processen, betrekkelijk de belangen van aanzienlijke familiën of van de apostolische kamer, zamenstelden. In het bijzonder verheugde hij zich over de tegenegenheid van LEO XII, die hem met de moeilijkste aangelegenheden des bestuurs en des regtshandels belastte, en hem tot lid der commissie benoemde, uit de geleerdste mannen zamengesteld, en welke met de hervorming der wetten belast was. Hoe groot de roem ook wezen mogt, dien MARCO-CATALAN door zijn verstand en zijne wetenschappelijke bekwaamheid in *Rome* verworven had; mogt hij zich echter over eene niet minder groote beroemdheid in zijn vaderland verheugen. Dus gebeurde het dat FERDINAND VII aan *Rome* het bezit van dezen man benijdde en hem bij zich wenschte te hebben. Hij benoemde MARCO in 1826 tot

staatsraad en verzocht den Paus hem naar *Spanje* te laten terugkeeren. Ofschoon het aan MARCO-CATALAN zwaar viel, *Rome* te moeten verlaten, wilde hij zich toch niet tegen den wil van zijnen souverain verzetten; doch verkreeg door tusschenkomst des Pauses, die nog meer dan vroeger van de wijsheid van MARCO gebruik wilde maken, dat de koning afstand van hem deed, en hij werd eenige maanden later door den Paus tot gouverneur van *Rome* benoemd, waarbij hij echter den post van auditor der Rota tevens bleef waarnemen; bij zijn bestuur van *Rome* legde hij dezelfde beginselen van onpartijdigheid en onomkoopbare regtvaardigheid aan den dag, welke hem steeds als regter onderscheiden hadden, en vereenigde daarmede, tot aller tevredenheid, het scherpzinnigst beleid en eene rusteloze werkzaamheid. Tot belooning van zulke eervolle werkzaamheden bekwam hij in December 1828 het heilige purper, en werd met den titel van *St. Aqueda alla Suburra* tot kardinaal-diacon verheven. FERDINAND VII overleed (29 Sept. 1833), en benoemde MARCO-CATALAN in zijn testament tot president van den familieraad, dien hij voor den tijd der minderjarigheid zijner dochter ISABELLA had aangesteld. Doch MARCO nam deze voor hem zoo vereerende betrekking niet aan, en weigerde, in weerwil van herhaalde oproepingen, zijn nieuw ambt te aanvaarden, ten einde daardoor aan alles vreemd te blijven, wat in *Spanje* ge-

beurde, en wat hij nog voorzag. Ligte aanvallen van beroerten ondermijnden langzamerhand zijne ligchaamskrachten; den 13 Maart 1841 beving hem eene hevige koorts en hij overleed den 15 daaropvolgende, omtrent middernacht, in voorbeeldige vroomheid. MARCO-CATALAN beemde de wetenschap en de letteren, en verzamelde met niet geringe kosten eene rijke bibliotheek, tot welker regeling hij de weinige oogenblikken aanwendde, die hem zijne bezigheden overlieten. De uitspraken der Rota, die hij van 1817 tot 1828 ontworpen had, werden door den advocaat NICOLAAS SALVATORI, zijnen medehelper bij zijne studiën, verzameld, en in 1829 te *Rome*, in twee zware deelen in het licht gegeven. De beide hoogst sierlijke *Lijkreden*, welke hij bij de *exequien* voor de koninginnen MARIA LOUISA, gemalin van KAREL IV, en MARIA ISABELLA, gemalin van FERDINAND VII, in 1819 te *Rome* heeft uitgesproken, zijn een bewijs van zijnen beschaafden smaak. Een ander bewijs zijner welsprekendheid en zijner vertrouwelijke bekendheid met de taal en de schoonheden van CICERO, zou de lijkrede zijn, welke hij bij de uitvaart der hertogin van *Lucca*, MARIA LOUISA, heeft voorgedragen, indien dezelve, even als de beide eerstgenoemde, door den druk ware publiek gemaakt.

* MARCUS (ADELBERT FRIEDRICH), een der beroemdste artsen van het nieuwere *Duitsch-*

land, in 1753 te Arolsen, in het Waldecksche, van Joodsche ouders geboren, en werd, na in 1778 door den vorst-bisschop FRANZ LUDWIG VON ERTHAL (zie dat Art.), door het H. Doopsel in de Catholijke Kerk te zijn opgenomen; deszelfs lijfarts, en besturend geneesheer van het, op zijne aanleiding, door genoemden edelmoedigen vorst te Bamberg opgerigte beroemde ziekenhuis. Na den dood van laatstgenoemde in 1795, trad hij op als leeraar der vroeger landelijke geneeskundige school, en in 1804, als director van het door hem opgerigte heilkundige gesticht, nadat hem in 1803, de directie der geneeskundige- en ziekeninrigtingen, in de Frankische vorstendommen was opgedragen. Van af 1808 tot aan zijnen dood, in 1816 voorgevallen, presideerde hij te Bamberg, de nieuw opgerigte geneeskundige commissie. MARCUS, vroeger een aanhanger der Brownsche leer, erkende echter later de onbestaanbaarheid van dat stelsel in zijne oorspronkelijke gedaante. Met de natuurfilozofie van SCHELLING bekend geworden, maakte hij dezelve nuttig voor de geneeskunde. Hij was een der eerste bevorderaars van het gevoelen, dat alle soorten van typhus van eenen ontstekenden aard, en hersenontsteking derzelver grondslag is. Zijne schriften zijn: 1.° *Von den Vortheilen öffentlicher Krankenhäuser, Bamberg, 1789*; — 2.° *Prüfung des Brown'schen Systems, Weimar, 1797—99*,

4 dl.ⁿ; — 3.° *Magazin für spezielle Therapie, Neurenberg, 1807—12, 3 dl.ⁿ*; — 4.° *Ephemeren der Heilkunde, Berlin, 1811—14, 8 dl.ⁿ*; — 5.° *Ueber den jetzt (1813) herrschenden Typhus, Würzburg, 1814*; — 6.° *Ueber die häutige Bräune, Lubeck, 1810, mede in HUFELAND'S Journal voorkomende*; — 7.° *Der Keuchhusten, Bamberg, 1816*; in het Fransch vertaald door C. L. JACQUES, *Straatsburg, 1821*; — 8.° *gezaamenlijk met F. W. J. SCHELLING: Jahrbücher der Medicin als Wissenschaft, Tübingen, 1805 tot 1808, 3 dl.ⁿ* Zijne biografie werd na zijnen dood geleverd door Dr SPEIER en Dr M.; *Bamberg, 1827*.

MARET. — Zie BASSANO.

MARIA CLOTILDE ADELAÏDE XAVIÈRE. — *Aan dit Artikel in het Wbk. toevoegen*: » Het proces harer heiligverklaring, werd den 19 September 1843 in de *Congregatio Rituum* voorgenomen, welke heiligverklaring dan ook werkelijk gevolgd is. »

* MARIA LOUISE, aartshertogin van Oostenrijk, hertogin van Parma, Piacenza en Guastalla, werd den 12 December 1791 geboren, en was de oudste dochter van FRANCISCUS I, den laatsten Roomschen en eersten Oostenrijkschen keizer, uit deszelfs tweede huwelijk met MARIA THERESIA, dochter van koning FERDINAND van Napels. Om na den vrede van 1809 de belangen

zijner familie met die van het aanzienlijkste regerende huis in *Europa* te verbinden, verzocht **NAPOLEON**, nadat hij zich van zijne eerste gemalin **JOSEPHINE** (zie dat Art. -*Wbk.*-), had laten scheiden, om hare hand, die aan den gelukkigen veroveraar ook niet geweigerd werd. Bij procuratie te *Weenen* reeds gehuwd, geleidde haar de gezant van **NAPOLEON**, **BERTHIER**, in waren triomftogt door het zuidelijke *Duitschland* naar *Parijs*, waar de plegtige huwelijks-vereiniging van **NAPOLEON**, met de naauwelijks 19 jarige bevallige keizersdochter, door den kardinaal **FESCH**, den oom des keizers, werd ingezegend. Reeds den 11 April 1811 verheugde zij *Frankrijk* en **NAPOLEON**, wiens vurigste wensch daardoor vervuld werd, met eenen zoon, die reeds in de wieg den titel van koning van *Rome* bekwam. In het najaar 1811 vergezelde zij **NAPOLEON** op zijne reis door de Hollandsche departementen, en in het daaropvolgende jaar, bezocht zij, terwijl haar gemaal in den noodlottigen veldtogt tegen *Rusland* streed, over *Saksen* en *Praag* haren dierbaren geboortegrond weder, waar zij overal met ongeveerinsde geestdrift ontvangen werd. In 1813, gedurende den veldtogt in *Saksen*, en op gelijke wijze in 1814, benoemde haar **NAPOLEON** onder verschillende beperkingen, tot regentes. Getrouw volhardde zij bij **NAPOLEON**, in het voor haar zoo onaangename standpunt, en volbragt naar haar best vermogen deszelfs raadge-

vingen en voorschriften. Nog uit *Blois*, werwaarts zij zich op bevel van **NAPOLEON**, toen de bondgenooten *Parijs* naderden, den 29 Maart 1814, met haren zoon begeven had, en de zetel des bestuurs verplaatst was, vaardigde zij den 7 April daaropvolgende, eene oproeping aan het Fransche volk uit, die van hare verkleefdheid aan haar nieuw vaderland en haren echtgenoot, zoowel als van de getrouwste plichtvervulling getuigde. Na de verbanning van **NAPOLEON** naar *Elba*, werd het haar niet toegestaan hem derwaarts te volgen; in *Klein-Trianon* had zij daarentegen, den 16 April eene bijeenkomst met haren vader, en vertrok daarop met haren zoon over *Zwitserland* naar *Schönbrunn*. Gedurende de honderd dagen in 1815 hield zij zich ook aldaar op. Ten gevolge van het besluit der *Weener-conferentie*, aanvaardde zij den 17 Maart 1816, de regering der haar door het verdrag van *Fontainebleau* in 1814 toegekende hertogdommen *Parma*, *Piacenza* en *Guastalla*. Haar zoon werd te *Schönbrunn* opgevoed (zie **NAPOLEON** — F. K. J. -*Wbk.*-) Van dit tijdstip af, regeerde **MARIA LOUISE**, doch onder den invloed van *Oostenrijk*, over de haar ten deel gevallen hertogdommen, tot dat de dood aan haar onrustig leven, den 17 December 1847, ten gevolge eener long-ontsteking, welke zij zich bij het veelvuldig bezoek van haren ernstig zieken biechtvader had op den hals gehaald, een einde

maakte. Haar lijk werd, overeenkomstig haren uitersten wil, van *Parma* naar *Weenen* vervoerd, waar het den 23 Januarij 1848 aankwam, en tot den 25 in de parochie-kerk van den K. K. *Hofburg* uitgesteld bleef. Op laatstgenoemden dag werd het van daar naar den K. K. familie-grafkelder bij de paters kapucijnen overgebracht, en naast dat van haren vader, keizer *FRANS I*, en dat van haren zoon, den hertog van *Reichstadt*, bijgezet. Na haren dood vielen *Parma* en *Piacenza* aan den vroegeren hertog van *Lucca*, *KAREL LODEWIJK VAN BOURBON*, ten deel; het hertogdom *Gualstalla* aan *Modena*. Van haren tweeden, in morganatisch huwelijk aan haar verbonden, gemaal, den graaf *ADAM VON REIPPERG*, Oostenrijkschen generaal, die haar als opperkamerheer was toegevoegd, liet zij twee zonen na, waarvan er een door sluipmoord viel, en eene dochter met den grafelijken titel van *Montenuovo*, welke zij in haar testament met 500,000 francs bedacht. *MARIA LOUISE* was zeer zacht en beschaafd in hare manieren. In hare jeugd bezat zij eene bijzondere gemakkelijke in het aanleeren van vreemde talen, zoodat zij het Engelsch, het Italiaansch en het Fransch, even zoo vlug sprak en schreef, als hare moedertaal het Hoogduitsch; als loonkunstenares bezat zij uitstekende talenten, terwijl zij met eenen smaak en eene zuiverheid teekende, die door eenen

meester in de kunst zou benijd worden. In het verhaal der gevangenschap van *NAPOLEON* op *St. Helena*, door den generaal *MONTHOLON*, vindt men belangrijke bijzonderheden over het karakter der beide keizerinnen *JOSEPHINE* en *MARIA LOUISE*. » Zij hadden, » zeide *NAPOLEON*, » een geheel tegenovergesteld karakter. *JOSEPHINE* was de bevalligheid, de onwederstaanbare verleiding, de onbegrensde trouw. *MARIA LOUISE* was de onschuld, en de ingetogenheid. Zij was, toen ik met haar in den echt trad, eene zeer deugdzame, zeer onderworpene uit het klooster komende novice. *JOSEPHINE* zou, indien ik haar had laten begaan, millioenen voor haar toilet en hare milddadigheden hebben opgeofferd. *MARIA LOUISE*, integendeel, spaarde van hetgene wat ik haar gaf, en soms was ik verplicht met haar te knorren, om haar overeenkomstig haren rang uitgaven te doen maken.»

MARIANA (JOANNES) — wordt in het *Wbk.* abusieflijk opgegeven als te Florence geboren; moet zijn te Talavera. —

MARIGNY (AUGUSTIN ETIENNE GASPARD DE BERNARD DE), Vendeesch veldheer, te *Luçon* in 1754 geboren, voerde in 1789 het bevel over het artillerieperk van *Rochefort*. Op den noodlottigen 10 Augustus bevond hij zich met den markies *DE LESCURE* in de *Tuileries*; en zij kwamen te zamen in *Poitou* terug. Weldra borst de Vendeesche opstand te

Saint-Florent uit (5 Maart 1793). Kort daarna met LESCURE en zijne familie in hechtenis genomen, werd hij naar *Bressuire* vervoerd; maar door LAROCHE-JACQUELEIN, wiens bloedverwant hij was, bevrijd, werd hij tot bevelhebber der artillerie benoemd; hij voerde dezelve aan den 5 Mei, bij het beleg van *Thouars*. Na zich van *Saumur* te hebben meester gemaakt, gelukte het hem den republikeinen, die, meesters van het kasteel zijnde, er zich tot het laatste uiterste in schenen te willen verdedigen, eene capitulatie te doen aannemen. Bij het gevecht van *Luçon*, den 13 Augustus, had hij een gedeelte van den regtervleugel onder zijne bevelen; maar verwaald geraakt, kwam hij eerst aan, toen CHARETTE, door de republikeinen geslagen, zijnen aftogt begon. Na de nederlaag van *Mortagne* geraakte hij op nieuw in verdenking; doch in den slag van *Laval* won hij door zijne onverschrokkenheid op nieuw de achting des legers, en vooral na de nederlaag van *Dol*, toen hij op den weg van *Antrain* de vlugtende troepen tegenhield. Kort daarna in *Mans* overrompeld, had hij nauwelijks den tijd om zich met deze zelfde troepen te redden, waarvan hij de overblijfselen verzamelde, en naar *Savenay* geleidde. Langs den regteroever der *Loire* rondwandelende, trachtte hij de Bretagners in opstand te brengen, waarin hij echter niet kon slagen. In Maart 1794 kwam hij in de *Vendée* terug, en na een leger te

hebben georganiseerd, hetwelk men van het centrum of *Poitou* noemde, maakte hij zich meester van *Mortagne*; maar hij zag zich genoodzaakt, hetzelfde, op het gezigt van den met overwegende magt naderenden vijand, oogenblikkelijk weder te ontruimen. CHARETTE en STOFFLET, die, sedert den dood van LAROCHEJACQUELEIN, de beide andere hoofd-legers commandeerden, hielden te *Cerizaie*, met MARIGNY eene beraadslaging, waarin men overeenkwam, de troepen niet aftedanken, dan nadat men de republikeinen van den regter oever der *Loire* zou verdreven hebben. In eene andere beraadslaging te *Jallais*, ontstonden er hevige geschillen betrekkelijk de keuze van eenen nieuwen opperbevelhebber, en men scheidde ontevreden. Daar de soldaten van MARIGNY gebrek aan levensmiddelen hadden, raadde hij hun aan, naar hunne haardsteden terugtekeeren, en MARIGNY, die ziek was geworden, begaf zich naar een kasteel bij *Cerizaie*. Dit gedrag deed de verdenkingen herleven, welke men reeds van hem gekoesterd had. Er werd een krijgsraad belegd, en CHARETTE (zie dat Art. -*Wbk.*-), die er den post van rapporteur in bekleedde, besloot tot de doodstraf tegen MARIGNY. Van het hem dreigende gevaar onderrigt, wilde hij niet ontvlugten, en de soldaten van STOFFLET namen hem in hechtenis. Hij vraagde om eenen biechtvader en men had de barbaarsheid hem denzelven te weigeren. Hij betuigde

zijne onschuld, ging den dood met dezelfde onverschrokkenheid te gemoet, als die welke hij steeds in den strijd had aan den dag gelegd, en gaf zelf het teeken tot de executie (Julij 1794). MARIGNY, van eene verhevene gestalte, bezat eene verbazende spierkracht, was opgeruimd, bescheiden, geestig; maar het ongeluk scheen zijne inborst te veranderen, en dikwerf toonde hij zich driftig en bloeddorstig. » De dood van dit legerhoofd is eene der meest betreurenswaardige gebeurtenissen van den Vendeeschcn oorlog, » zeiden eenpariglijk de koningsgezinden en republikeinen, en zij spraken naar waarheid.

* MARMONT (AUGUSTE FRÉDÉRIC LOUIS, VIÉSSE DE), hertog van *Ragusa*, en maarschalk van *Frankrijk*, den 20 Julij 1774, te *Châtillon-sur-Seine*, uit eene oude en aanzienlijke familie geboren, kwam in zijn 15.e jaar als onder-luitenant reeds bij het leger, onderscheidde zich in 1795 bij de armee van den *Rijn*, en nog meer in *Italië* als adjudant-generaal van BONAPARTE. Op den togt naar *Egypte*, bewees hij voor *Malta*, *Alexandrië*, en in den slag bij de Pyramiden, verder als bevelhebber van *Alexandrië*, gewigtige diensten, werd brigade-generaal, en na zijne terugkomst staatsraad. Als bevelhebber der reserve-artillerie, bevorderde hij in 1800 het transport derzelve over den *St. Bernardsberg*, werd na den slag bij *Marengo* divisie-generaal en sloot den wapen-

slitstand van *Treviso*. In 1805 voerde hij het bevel over het leger in het kamp van *Zeist* (prov. *Utrecht*), werkte later mede bij de inneming van *Ulm*, bezette *Stiermarken*, en sloeg daarop de Russen en Montenegrijners bij *Castelnovo*. In den oorlog tegen *Oostenrijk* (1809), was hij in verscheiden gevechten zegevierend, dreef den generaal GIULY naar *Hongarië*, vereenigde zich daags voor den slag bij *Wagram* met NAPOLEON, en werd op het slagveld van *Znaïm* door hem tot maarschalk benoemd. Nadat hij gedurende 18 maanden met het grootste beleid het generaal-commando in de Illirische provinciën gevoerd had, werd hij in 1811, als plaatsvervanger van MASSENA, bevelhebber des legers in *Portugal*, hetwelk hij echter, door een kanonskogel zwaar gewond, in 1812 moest verlaten; in 1813 voerde hij een legercorps in de veldslagen bij *Lützen*, *Bautzen*, *Wurzen* en *Dresden* aan. In den slag bij *Leipzig* stond hij tegen over den uitersten linkervleugel van het Silezische legercorps, en trachtte, geslagen en gewond, den 18 en 19 October de voorsteden te verdedigen. Buiten staat, om het doordringen der bondgenooten in *Frankrijk* tegen te houden, in talrijke gevechten deels overwinnaar, deels geslagen, werd hem en MORTIER de bescherming der hoofdstad toevertrouwd; na den bloedigen strijd op den 30 Maart, trok hij naar *Essone* terug, en onderwierp zich den 4 April aan de pro-

visioneele regering. Hij werd na de restauratie tot kapitein der koninklijke lijfwacht benoemd, vergezelde den koning in 1815 naar *Gend*, en werd na de honderd dagen een der generaal-majours der koninklijke garde, herstelde in 1817, als gevolmagtigde des konings, in *Lyon* de rust, wijdde zich vervolgens op zijne landgoederen aan de verbetering der fabrieken en landhuishouding toe, en woonde in 1826, als buitengewoon gezant, de krooning van keizer NICOLAAS bij. In de Julij-omwenteling voerde hij het bevel over de 1.^e Parijsche militaire afdeling, volgde KAREL X naar *Engeland*, bereisde *Rusland*, *Turkië*, *Syrië* en *Egypte*, leefde meestal in *Weenen*, en overleed in 1844. MARMONT heeft nagelaten: *Voyage etc. (Reis van den maarschalk, hertog van Ragusa door Hongarië en Zevenbergen, Zuid-Rusland, Crimea en de oevers der Azofsche zee, naar Konstantinopel, verder door eenige deelen van Klein-Azië, Syrië, Palestina en Egypte)*, Brussel, 1837, 4 dl.ⁿ, in 18.mo

MARS (HIPPOLYTE BOUTET, bekend onder den naam van *Mademoiselle*), eene beroemde tooneelspeelster in 1778 te *Parijs* geboren, was de dochter van MONVEL (zie dat Art. -*Wbk.*-) Reeds in den ouderdom van 13 jaren, verscheen zij op het tooneel *Montansier*, en tijdens de zamenstelling van het nieuwe gezelschap, dat den naam van *Théâtre français* aannam, werd zij aan hetzelfde verbonden. Zeer

onderscheiden door hare bevaligheid en haar bekoorlijk orgaan, vormde zij zich door de studie, en bereikte zulk eenen trap van volmaaktheid, dat zij den bijnaam van *onnavolgbare* verdiende. In 1812 verving zij mejufvrouw CONTAT, in de rollen van eerste behaagziken (*grandes coquettes*), en, door een zeer zeldzaam voorregt, wist zij tot in gevorderde jaren, het publiek te bekoren. Nadat zij in 1841 haar bepaald ontslag had genomen, bragt zij hare laatste jaren te midden van eenen uitgelezen kring door, onderscheidde zich door hare liefdadigheid jegens de armen, en overleed christelijk te *Parijs*, den 20 Maart 1847. Behalve de rollen van AGNES, van HENRIETTE, van VICTORINE enz. van het oude tooneel-register, waarin zij uitmuntte, schiep zij er zelve van 1798 tot 1840, meer dan honderd nieuwe, en droeg door haar spel tot het welgelukken van een aantal stukken bij; hiertoe behooren *l'intrigante*, *les deux gendres*, *la fille d'honneur*, *le tyran domestique*, enz.

MARSAND (ANTONIUS), een letterkundige uit eene Lyonneesche familie, waarvan de naam MARCHAND was, werd in 1765 te *Venetië* geboren, omhelsde den geestelijken staat, en na de heilige wijdingen te hebben ontvangen, oefende hij het predikambt uit. Hij vond veel bijval te *Venetië*, te *Padua*, te *Milane* en te *Rome*. Hij bezocht *Frankrijk* en werd bij zijne terugkomst tot hoogleraar der

statistiek aan de universiteit te *Padua* benoemd, alwaar hij tot in 1825 onderwees, in welk jaar hij emeritus werd. Het verlangen om zijn oud vaderland terug te zien, deed hem eene nieuwe reis naar *Parijs* ondernemen, alwaar hij zich bezig hield met nasporingen naar handschriften en gedenkpenningen. Hij had er zich met ter woon willen vestigen, maar de Oostenrijksche regering vorderde, dat hij elk jaar eenige maanden in *Italië* zou doorbrengen, en het is op eene dezer reizen naar *Milane*, dat hij den 3 Augustus 1842 overleed. Met geestdrift voor *PETRARCHA* vervuld, had de abbé *MARSAND* eene volledige verzameling bijeengebragt van alle uitgaven der werken van dien grooten dichter, welke hij in 1826 aan koning *KAREL X* afstond, en welke men tegenwoordig in het *Louvre* ziet: in hetzelfde jaar gaf hij er de beschrijving van in het licht, onder den titel van *Bibliotheca Petrarchesca*, dat een zeer belangrijk en zeldzaam boekwerk is. Vroeger reeds had hij eene uitmuntende uitgave der *Rime* van zijnen geliefkoosden dichter in het licht gegeven (1819—20, 2 dl.ⁿ, in 4.to), welke de uitgevers behooren te raadplegen, die het te doen is, om eenen goeden tekst te leveren. Onder de overige werken van *MARSAND*, alle tot een vrij beperkt getal exemplaren gedrukt, onderscheidt men: 1.º *Il fiore dell' arte dell' intaglio nelle stampe con singolare studio raccolte da L. Gaudio, descritte*

*ed illustrate, Padua, 1823, in 4.to; — 2.º Manoscritti Italiani della regia bibliotheca parigina descritti ed illustrat, Parijs, 1835—38, 2 dl.ⁿ in 4.to; het 2.º dl. bevat de handschriften der bibliotheken van het Arsenaal, van *Ste. Genoveva* en van *MAZARIN*; — 3.º *Commento sulla celebre canzone di Fr. Petrarca a laude di Nostra Signora, Parijs, 1841, in 4.to* Ook heeft *MARSAND* eene *verhandeling* over *LAURA DE NOVES* nagelaten (zie dat Art. -*Wbk.*-).*

MARTIN (*THOMAS IGNATIUS*), een landbouwer, te *Gallardon* bij *Chartres* geboren, heeft gedurende de eerste jaren der restauratie eene zekere beroemdheid genoten. Daar hij zich aankondigde als met openbaringen begunstigd, begaf hij zich naar *Parijs*; en werd bij *LODEWIJK XVIII* toegelaten, aan wien hij geheime dingen zeide. In 1817 verscheen een *Verhaal* in het licht van de gebeurtenissen met den heer *MARTIN* voorgevallen enz. *MARTIN* werd veelvuldig door personen van allerlei standen bezocht. De gevoelens ten zijnen opzichte waren zeer verdeeld: de eenen hadden in hem alle vertrouwen; de anderen achtten hem niet vrij van begoochelingen. Het is werkelijk mogelijk, dat de geestdrift met welke men hem van alle kanten raadpleegde, zekere opgetogenheid, welke hij onder sommige personen verwekte, het hoofd van den goeden boer eenigzins op den hol hebben gebragt. Hij kondigde de terugkomst van

LODEWIJK XVII aan, die na 1840, aan *Frankrijk* den vrede moest wedergeven, en in deze verbeelding is hij den 8 Mei 1834, bijna plotseling overleden. Nadat zijne aanhangers, door een zoo schielijk uiteinde verslagen, het gerucht hadden uitgestrooid, dat hij vergeven was, stond de overheid de opdelving van het lijk toe; maar de genees- en heilkundigen, die hetzelfde in tegenwoordigheid van een aantal getuigen onderzochten, vonden er niet het minste spoor van vergif in. Wat er ook van de *openbaringen* van MARTIN zijn moge, moet men echter in aanmerking nemen, dat de bisschop van *Chartres* er nooit het minste vertrouwen in stelde, en dat hij zelfs weigerde dienaangaande een onderzoek te bevelen. Het volledigste geschrift, dat er over dezen persoon bestaat; wiens verschijningen en bezoek bij den koning gecopieerd schijnen, naar hetgene met FRANCISCUS MICHEL was voorgevallen (zie MARÉCHAL DE SALON -*Wbk.*-) is: *Le passé etc. (Het voorledene en het toekomstende, door buitengewone gebeurtenissen, aan MARTIN overkomen, verklaard), Parijs, 1832.* Dit werk, onder den invloed van een groot vooroordeel geschreven, biedt belangrijke bijzonderheden aan. Het boven vermelde *Verhaal* enz. is ook, in het Nederduitsch vertaald, in het licht verschenen.

MARTIN (BLASIUS), een beroemde zanger, in 1767 te *Parijs* geboren, had zijne eer-

ste opvoeding aan een' zijner oomen te danken, die door zijnen aandrang overgehaald, hem het vioolspelen liet leeren. Snelle vorderingen op dit moeilijke instrument spoorden hem aan, om in eene loopbaan voorttegaan voor welke hij eenen bepaalden smaak gevoelde. Negentien jaren oud zijnde, genoot hij reeds eenen zekeren roem, en zijn talent had hem in eenige aanzienlijke gezelschappen toegang verschaft, toen het toeval in hem dat ingeboren talent voor het gezang en die heerlijke stem deed ontdekken, welke alle kunstenaars eenpariglijk voor eenig verklaren. Het is op het tooneel van MONSIEUR, later tooneel *Feydeau*, dat hij in 1788, voor het eerst verscheen in *le Marquis de Tulipano*. Reeds bij zijne eerste optreding kondigde hij zich aan als een groote kunstenaar, en nam hij plaats in den rang van alles wat toenmaals beroemd was. Het aantal der door hem voortgebrachte rollen is onnoemelijk; al de beroemde componisten GRÉTRY, MÉHUL, DALAYRAC, NICOLO, BOËLIDIEU hebben voor hem gewerkt, en hebben hem een groot gedeelte van den roem te danken, dien zij verworven hebben. Zijne stem was niet alleen merkwaardig, door haren verrukkelijken klank en hare kracht, hij vereenigde daarmede eene uitgestrektheid, die geen zanger ooit heeft kunnen bereiken, daar hij zonder moeite drie volle octaven in *mi* kon doorloopen; daar hij tegelijk tenorist en hooge altist was, kon niemand

hem vervangen; ook is zijn repertorium spoedig bijna geheel verlaten. Na twee en dertigjarige dienst, verliet hij in 1822 het tooneel; doch verscheen in de tien volgende jaren nog weder dikwerf op hetzelfde. Na 1830, kwam hij het tooneel te hulp, hetwelk hij tot luister had verstrekt. De jaren hadden hem niets van zijne middelen van uitvoering doen verliezen, en weinige weken voor zijnen dood zong hij nog met die frischheid en kracht, welke men in hem steeds zoo bewonderd had. MARTIN is den 28 October 1837, op het kasteel van *Roncière* bij *Lyon*, bij ELLEVIUOÛ, zijnen makker en vriend, overleden.

MARTIN (LOUIS-AIMÉ), een beoemde letterkundige, in 1779 te *Lyon* uit eene achtbare familie geboren, maakte er uitmuntende studiën en verzamelde uitgebreide kundigheden. In den ouderdom van 20 jaren te *Parijs* gekomen, werd hij weldra aan het *Journal des Débats* verbonden, waarin hij verslag gaf van de wetenschappelijke werken. Zijne *Lettres etc.* (*Brieven aan SOPHIA over de natuur en de scheikunde en de natuurlijke historie*), in 1810 in het licht gegeven, wezen hem eene eervolle plaats onder de jonge letterkundigen aan. Hij hield, kort daarna, in het *Athénée* eenen cursus van letterkundige geschiedenis van *Frankrijk*. In 1815 tot secretaris-redacteur van de kamer der afgevaardigden benoemd, werd hij in hetzelfde jaar belast om in de polytech-

nieke school eenen leergang der geschiedenis van *Frankrijk* te houden, die in 1830 door eenen cursus voor het Hoogduitsch vervangen werd. Even als zoo vele anderen door datgene, wat men vooruitgang noemt, bedrogen, hield hij zich ijverig met nieuwe uitvindingen bezig, bevorderde de nieuwe stelsels van onderwijs, kwam op het denkbeeld van gemeente-bibliotheken, en droeg meer dan iemand anders bij tot de uitgave van het *Panthéon littéraire*, eene verzameling van meesterstukken aller natiën, die door het onderwijs te populariseren, de menschen beter en gelukkiger moest maken. Hij gaf er de inleiding van in het licht, onder dezen titel: *Plan d'une etc.* (*Ontwerp eener algemeene bibliotheek; oefeningen der boeken, welke tot de wijsgeerige geschiedenis van het menschelijk geslacht kunnen dienen*), *Parijs*, 1837, gr. in 8.vo Maar niet lang duurde het of hij ontdekte dat hij zich in zijne droomen voor het geluk der menschheid bedrogen had, en dat de volmaking der werktuigen, en het aanleggen van spoorwegen, geen ander uitwerksel hadden, dan hare behoeften, en de zucht om aan dezelve te voldoen, te vermeerderen. Het was alstoen, dat hij de noodzakelijkheid gevoelde, om den mensch tot de waarheden eener verhevener orde, tot de godsdienst terugterooepen, die alleen, volgens de schoone gedachte van MONTESQUIEU, in staat is het geluk op aarde te verzekeren. Met

dat doel gaf hij zijn werk in het licht: *De l'éducation etc.* (*Over de opvoeding der moeders van huisgezinnen*), door de Fransche akademie in 1835 bekroond, als het nuttigste voor de zeden, dat in den loop des jaars in het licht was verschenen. Ongelukkiglijk heeft de schrijver in hetzelfde naast wijze grondbeginselen grove dwalingen geplaatst; en zich tegen verscheiden leerstukken der Catholijke godsdienst aanvallen veroorloofd, die zijn werk op den *index* hebben doen plaatsen, en die er dus, zelfs aan diegene voor welke het bestemd was, het lezen niet van veroorloven. — AIMÉ-MARTIN is den 18 November 1847, te *Saint-Germain-en-Laye*, als een der opzieners der bibliotheek van *Ste. Geneveva*, overleden. Een bewonderaar van BERNARDIN DE ST. PIERRE zijnde, was hij met de weduwe van dien grooten schrijver in den echt getreden, hij verzamelde de werken deszelven, en wreekte zijne nagedachtenis op de onregtvaardige aanvallen des nijds. Zijne inborst en zijne talenten hadden hem talrijke vrienden verschaft, onder welke men moet onderscheiden den minister LAINÉ (zie dat Art.) en den heer DE LAMARTINE, aan wien hij zijne gemelde verhandeling *over de opvoeding* enz. heeft opgedragen, en die op zijn graf eenige welsprekende woorden heeft uitgeboezemd, welke door de dagbladen zijn medegedeeld. Behalve de reeds genoemde werken, heeft men er nog eenige andere van MARTIN, die echter zijnen roem

niet vergroot hebben; maar men heeft hem uitmuntende uitgaven te danken, der *Werken* van MOLIÈRE en RACINE, met de aantekeningen van al de Commentators van de *Maximes* (*Grondstellingen*) van LA ROCHEFOUCAULD, van de *Wijsgeerige werken* van DESCARTES, en van de *Verhandeling over het bestaan van God*, door FÉNÉLON met beoordeelende aanmerkingen en bijvoegselen. Een kundig beminnaar van boeken zijnde, had hij eene kostbare verzameling van zeldzame boeken en handschriften bijeengebracht, waarvan de gedrukte catalogus, door de liefhebbers zeer gezocht wordt. Hij heeft in handschrift nagelaten: *Histoire etc.* (*Wetenschappelijke en staatkundige geschiedenis der polytechnieke school*), en *Verhandeling over de geschiedenis van Frankrijk*; van welke beide werken hij reeds in 1841, de op handen zijnde uitgave had aangekondigd.

MARTOS (PETROWITZSCH IWAN), een beroemde Russische beeldhouwer, staatsraad, en rector der keizerlijke akademie van schoone kunsten te *St. Petersburg*, werd te *Itchnia* (*Poltawa*) in *Klein-Rusland* geboren. Vroeglijdig in de Russische akademie geplaatst, werd hij met eene jaarwedde naar *Rome* gezonden, alwaar hij de schilders RAPHAEL MENCI en POMPEO BARTONI leerde kennen, en van de hulpmiddelen wist gebruik te maken, welke hem het bezoecken hunner werkplaatsen aanbod. Bij zijne terugkomst

voorzag hij de voornaamste steden van *Rusland* met kostbare gedenkteekenen, onder welke vooral melding verdienen: de kolossale bronzen groep van *Minin en Pozkarsky*, te *Moskau*; — het gedenkteeken van *Keizer Alexander*, te *Taganrog*; — dat van den hertog van *Richelieu*, te *Odessa*; — van *Lomonosow*, te *Archangel*; — van *Potemkin*, te *Kherson*; — van *Helena en Alexandra*, van *Keizer Paul*, te *Palowoky* enz. Nog ziet men van hem verscheiden standbeelden in de hoofdkerk van *Wilna* en te *St. Petersburg*. Dezelve onderscheiden zich door het eenvoudige en natuurlijke van *MARTOS*, die ook vooral in de draperiën uitmuntte. Hij overleed te *St. Petersburg*, den 17 April 1835, in meer dan tachtigjarigen ouderdom.

* **MASCAGNI (PAULUS)**, een beroemde Italiaansche ontleedkundige, in 1752 te *Castelletto*, een dorp bij *Siena* in *Toskanen* geboren; na het voorbereidende schoolonderwijs, studeerde hij aan de universiteit van *Siena* in de geneeskunde, hield zich echter onder de leiding van zijnen hoogleeraar voornamelijk met de anatomie bezig, welken hoogleeraar hij in 1774, en dus in 22jarigen ouderdom verving. Van dezen oogenblik af wierp hij zich met al het vuur der jeugd op de baan der ontdekkingen, en zoo was het voornamelijk het lymphatische stelsel, dat zich als een nog weinig bekend onderwerp, zijnen

onderzoekingsgeest aanbod, en tot welks naauwkeuriger onderzoek, de akademie van wetenschappen te *Parijs* reeds verschillende prijzen had uitgelooft. Dit onderzocht hij alsnu met zulk eene vlijt, dat hij bijna in alle jaargetijden geheele dagen en een gedeelte der nachten in de preparaat-zaal doorbragt, tot dat hij eindelijk zijn groot werk: *Vasorum lymphaticorum corporis humani historia et iconographia*, *Siena*, 1787, in fol. met 42 platen, in het licht kon doen verschijnen, welk werk door zijne schoone uitvoering, zoo wel als door zijne heerlijke, door den Bolonees *CYRO SANCTI* uitgevoerde, koperen platen, een anatomisch prachtwerk aanbiedt, hetwelk met den grootsten bijval werd onthaald, en den schrijver in zijn vaderland het grootste aanzien verschafte. Hij won tevens door hetzelfde in 1791 den door de Parijsche akademie uitgelooften prijs van 1200 Francs, en werd tot een' harer buitenlandse leden benoemd. Nadat **MASCAGNI** zich langen tijd in *Siena* had opgehouden, werd hij in 1800 aan de universiteit van *Pisa* en een jaar later als hoogleeraar der anatomie, physiologie en chemie aan het hospitaal *St. Maria nuova*, te *Florence* beroepen. Hij overleed in 1815. — Behalve het reeds aangevoerde werk en andere kleine geschriften en opstellen in dagbladen, verscheen nog van hem na zijnen dood: *Anatomie voor beeldhouwers en schilders*, in

fol. met 15 pl.ⁿ, *Florence*, 1816, en in 1823, zijn door ANTO-MARCHI, den geneesheer van NAPOLEON, uitgegeven groot prachtwerk: *P. Mascagni Anatomia universa 44 tabul. aeneis accuratissime repraesentate etc.*, *Pisa*, 1826 enz. 4 dl.ⁿ

MASCHERONI (LAURENTIUS), een wiskunstenaar, te *Bergamo* in 1750 geboren, omhelsde den geestelijken staat, en werd in het collegie zijner geboorteplaats tot hoogleeraar der humaniora benoemd; later verkreeg hij den leerstoel der Grieksche taal aan de universiteit van *Pavia*. Nadat hem bij toeval een wiskundig boekwerk in handen was gevallen, las hij hetzelfde met gretigheid, en liet, om zich aan deze wetenschap toewijden, alle andere studiën varen. Zijne snelle vorderingen verwierven hem weldra den leerstoel der meetkunde, in het collegie *Mariano* van *Bergamo*. Zijn roem verspreidde zich weldra door zijne *meetkunde van het kompas*, een oorspronkelijk werk, dat de generaal BONAPARTE in *Frankrijk* het eerste bekend maakte. Tot afgevaardigde bij het wetgevendc ligchaam der *Cisalpijnische republiek* verkozen, had hij met GREGORIO FONTANA, de constitutie van dezen nieuwen staat ontworpen, welke geheel naar de leest van die der Fransche republiek geschoeid was. In 1798 werd hij naar *Frankrijk* gezonden, om er het stelsel van maten en gewigten te beoefenen, en hetzelfde op *Italië*

toetepassen; maar zijne talrijke werkzaamheden ondermijnden zijne gezondheid, en hij overleed te *Parijs* in Julij 1800, op den oogenblik, waarop hij zijne benoeming vernam tot de *Consulta* van *Milane*. Men heeft van hem, behalve het reeds aangevoerde: 1.° *Sulle curve che servono a delineare le ore ineguali degli antichi nelle superficie plane*, *Bergamo*, 1784, in 4.to; — 2.° *Nieuwe nasporingen over het evenwigt der gewelven*, *Bergamo*, 1785, in 4.to, met 13 pl.ⁿ, een geleerd werk; — 3.° *Invito di Dafni a Lesbia*, een dichtstuk, waarin hij met even zoo veel nauwkeurigheid als losheid de zeldzame voorwerpen van het kabinet der natuurlijke historie der universiteit van *Pavia* beschrijft; — 4.° *In morte Bordæ, viri celeberrimi, elegia*, *Parijs*, 1799, in fol. enz.

* MASSENBACH (CHRISTIAN VON), in 1752 te *Schmalkalden* geboren, werd in 1782 officier onder de Wurtembergsche garde en onderwijzer aan de hooge Karel's school, trad echter weldra als kapitein in den generaal-kwartiermeestersstaf in Pruisische dienst, en werd onderwijzer van prins LODEWIJK FERDINAND in de wiskunde. In 1787 maakte hij den veldtogt in *Holland* en van 1792—1795 den oorlog tegen *Frankrijk* mede. Latere voorstellen tot verbeteringen in het leger verwekten hem vijanden. Hij maakte echter snelle vorderingen, zoodat hij in 1805 reeds legerhoofd was. In het begin

was hij voor een bondgenootschap met *Frankrijk*, toen echter *Pruissen* den schijn gaf, alsof het zich met *Rusland* wilde verbinden, ried hij aan tot een snel voortrukken naar den *Rijn*, ten einde aan *Oostenrijk* lucht te geven; toen *Frankrijk* met *Pruissen* vrede sloot, stelde hij de bezetting van *Hanover* voor, en ontwierp een plan van veldtocht tegen *Rusland* van uit *Silezië*. In 1806 was hij generaal-kwartiermeester van het Hohenlohische corps en streed bij *Jena*. Het ongeluk van *Pruissen*, de steeds voortdurende marschen, inspanningen en vermoeijensissen bragten hem zoo zeer in verwarring, dat hij op den terugtocht bij *Prenzlau*, de Franschen reeds aan gene zijde van het meer *Uker* waande, terwijl zij nog aan deze zijde waren, en daarom tot de capitulatie aanraade; dit wikkelde hem in het onderzoek wegens deze capitulatie. Hij leefde alsnu in afgetrokkenheid op zijn landgoed *Bialyosk*, en schreef aldaar: 1.° *Rückerinnerungen an grosse Männer, Amsterdam, 1808*; — 2.° *Memoiren zur Geschichte des preuszischen Staates unter FRIEDRICH WILHELM II und III, 3 dl.n, ib. 1809 enz.*; — 3.° *Historische Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Verfalls des preuszischen Staates seit 1792, 2 dl.n, ib. 1809*. In den Russischen veldtocht verliet hij, na de capitulatie van *York*, den maarschalk *MACDONALD* (31 December 1812), en sloot zich bij den eersten aan. Vermits *Pruissen*

hem in den strijd van 1813 niet in dienst stelde, noch hem het verlangde ontslag wilde geven, begaf hij zich weder naar *Wurtemberg*, schreef onverwijld aldaar, welligt uit gekrenkte eerezucht; zijne tegen *Pruissen* vijandelijke *Denkwürdigkeiten meiner Zeit*, zond dezelve aan den koning, en begeerde eene aanzienlijke som, indien dezelve niet ten druk zouden bevorderd worden. In 1817 begaf hij zich naar *Frankfort a/M*. Op reëquisitie van *Pruissen*, alhier in hechtenis genomen, werd hij voor eenen; gedeeltelijk uit vrienden van hem bestaanden krijgsraad betrokken, en in 1817 tot 14 jaren vestingstraf veroordeeld. Hij kwam in 1820 van *Küstrin* naar *Glatz*, werd in hetzelfde jaar door den koning begenadigd, en overleed in 1827 op zijn landgoed *Bialyosk*, in het groot-hertogdom *Warschau*.

* *MATTHISSON* (KARL FRIEDRICH VON), den 23 Januarij 1761 te *Hohendodesleben* bij *Maagdeburg* geboren, studeerde in de school te *Klosterbergen*, en daarna aan de universiteit van *Halle* de theologie, die hij echter weldra met taalgeleerdheid, natuurkunde en fraaije letteren verwisselde, werd onderwijzer in het instituut van *BASEDOW* te *Dessau*, vervolgens gouverneur van eenen hifflandschen graaf, met wien hij zich in *Altona*, *Heidelberg* en *Mannheim* ophield, bragt 2 jaren door bij zijnen vriend *BONSTETTEN* te *Nyon* aan het meer van *Geneve*, begaf zich in 1790 als opvoeder

in een handelshuis te *Lyon*, werd in 1794 hofraad van *Hessen-Homburg*, in hetzelfde jaar voorlezer der regerende vorstin van *Anhalt-Dessau*, bereisde met dezelve van 1795—1801 *Italië*, *Zwitserland* en *Tyrol*, werd in 1801 Badisch legatieraad, in 1809 door den koning van *Württemberg* veradeld. In 1812 werd hij geheime legatieraad, opperbewindhebber van het hof-tooneel en eerste bibliothekaris te *Stutgard*; bereisde in 1819 in het gevolg van den koning van *Württemberg*, *Italië*, en ging in 1829 te *Wörlitz* afgezonderd leven, waar hij den 12 December 1831 overleed. MATTHISSON, vroeger (door SCHILLER) overdreven geprezen, later (door MENZEL) even zoo overdreven gelaakt, is een nauwkeurige; door plastische duidelijkheid der taalkundige voorstelling zich aanbevelende dichter der sentimenteele dweeperij, volgens de uitdrukking van HILLEBRAND de *Lieblingssänger der mondscheinliebenden Frauen*; voor het overige zijn zijne voortbrengselen kuisch en zuiver. Zijne *Erinnerungen* bevelen zich aan door belangrijke aanmerkingen over personen, zeden, letteren en kunsten, door uitlokkende schilderijen van plaatsen en toestanden, doch lijden aan gemaakte gevoeligheid, zoowel als aan gezochte kunstgrepen in de voordragt; — 1.º *Gedichte*, *Mannheim*, 1787, 13.^e uitg. *Zurich*, 1838; — 2.º *Briefe*, ib. 1795, 2 dl.ⁿ; — 3.º *Erinnerungen* (mede in brieven), ib. 1810—15, 8 dl.ⁿ; — 4.º *Schrif-*

ten, uitg. van de laatste hand, ib. 1825—29, 8 dl.ⁿ; — 5.º *Lyrische Anthologie*, ib. 1803 tot 1807, 20 dl.ⁿ; — 6.º *Literarischer Nachlasz*, door SCHUCH in het licht gegeven, *Berlijn*, 1832, 4 dl.ⁿ

MAUDUIT-DUPLESSIS (THOMAS ANTONIUS, ridder DE), in 1753 te *Hennebon* (Fr. *Morbihan-dep.*) geboren. Vol geestdrift voor de helden van het oude *Griekenland*, verliet hij in den ouderdom van 12 jaren met twee zijner makkers het collegie, om de velden van *Marathon* en de *Thermopylen* te gaan bezoeken. Na hunne edele nieuwsgierigheid voldaan te hebben, begaven zij zich naar *Alexandrië*, alwaar de pest MAUDUIT van zijne beide makkers beroofde. Hij vertrok alleen naar *Konstantinopel*, alwaar de Fransche gezant hem de middelen gemakkelijk maakte, om naar zijn vaderland terugtekeeren, en hem met zijnen vader verzoende. Na dienst onder de artillerie te hebben genomen, maakte hij onder de bevelen van ROCHAMBAUD, den Amerikaanschen oorlog mede, onderscheidde zich bijzonder bij de inneming van *New-York*, en ontving de decoratie van *Cincinnatus*. In 1787 tot kolonel van het regiment van *Port-au-Prince* benoemd, ging hij scheep naar *St Domingo*, en beteugelde gedurende vier jaren den revolutionairen geest in de volkplanting. Maar de aankomst, in 1791, der bataillons van *Normandijë* en *Artois*, die met

de nieuwe beginselen geheel ingenomen waren, vernietigde het uitwerkfel zijner wijze maatregelen. Nadat de opstand zelfs onder zijne eigene soldaten had veld gewonnen, slepen zij hem naar hunne kazernen. Twee zijner officieren, de broeders ANGLADE, sneven door hem te verdedigen. Op het bevel dat men hem geeft van neder te knielen, antwoordt hij door eenen blik van verontwaardiging. Een grenadier kwetst hem in het aangezicht: » Gij weet u slecht van de sabel te bedienen, » zeide hem MAUDUIT, terwijl hij zijne borst ontblootte, » hier hadt gij moeten treffen, » en hij valt met twintig bajonetsteken doorboord, den 4 Maart 1791. Door die waardige navolgers der beulen van de Fransche hoofdstad, werd zijn hoofd als in zegepraal rondgedragen. DE LA FOSSE ROUVILLE heeft in het licht gegeven: *Eloge etc. (Geschiedkundige Lofrede van den ridder MAUDUIT-DUPLESSIS), Senlis, 1818, in 8.vo*

* MAUVILLON (JAKOB), een talentvolle, vlijtige schrijver, den 8 Maart 1743 te Leipzig geboren, was een der voornaamste aanhangers van het physiocratische stelsel; in 1759 trad hij als ingenieur in Hanoversche dienst, doch na den vrede in 1765 nam hij zijn ontslag, studeerde daarop in Leipzig de regten, en werd in 1766, medebestuurder van het pœdagogium te Hefeld, in 1771 onderwijzer der krijgswouwkunst

aan het *Carolinum* te Kassel, kort daarop kapitein bij de Hessische cadetten. In 1785 werd hij te *Brunswijk* tot majoor en later als luitenant-kolonel bij het corps ingenieurs en tot leeraar aan het *Carolinum* aangesteld, en overleed aldaar, den 11 Januarij 1794. Tot zijne werken behooren: 1.º *Geschichte der Besitzungen und des Handels der Europæer in Indiën*, naar het Fransch, *Hanover, 1774—84, 4 dl.ⁿ*; — 2.º *Sammlung von Aufsätzen über Gegenstände aus der Staatskunst, Leipzig, 1776, 2 dl.ⁿ*; — 3.º *Einleitung in die militärischen Wissenschaften, Brunswijk, 1780*; — 4.º *Essai historique sur l'art de la guerre, pendant la guerre de 30 ans, Kassel, 1784; 2.^e uitg. 1789*; — 5.º *Dramatische Sprüchwörter, Leipzig, 1785; nieuwe uitg. met veranderden titel, 1790*; — 6.º *Von der preussischen Monarchie unter FRIEDRICH dem Groszen, Brunswijk, 1793—96, 4 dl.ⁿ*, door FRIEDRICH VON BLANKENBURG ten einde gebracht; — 7.º *Geschichte FERDINANDS, Herzogs von Braunschweig, Leipzig, 1794, 2 dl.ⁿ*; — 8.º *Briefe über den Werth Deutscher Dichter*; — 9.º *Physiocratische Briefe*; — 10.º *Ueber den Einfluss des Pulvers in den neuern Kriegen*; — 11.º *Mann und Weib*, enz.

MAYET (STEPHANUS), den 6 Junij 1751 te Lyon geboren, werd in 1777 door FREDERIK II naar *Berlijn* beroepen, die

hem tot directeur der manufacturen en fabrieken van *Pruissen* benoemde. Hij hield zich bezig, om er de aankweeking van den moerbeziënboom en het vervaardigen van zijde te bevorderen, en slaagde er in. De rampen van *Pruissen* in 1806 bragten groote veranderingen in het fabriekwezen te weeg. MAYET werd ontslagen, met eene jaarwedde die voor zijne behoeften nauwelijks toereikende was. Hij verdroeg zijnen knellenden toestand met eenen moed, die zich steeds gelijk bleef. De letteren, welke hij gedurende zijn geheele leven beoefend had, verzachtten voor hem het verdriet en de zwakheden des ouderdoms, en hij overleed te *Berlijn* in Julij 1825, door al degene betreurd welke hem gekend hadden. Behalve een aantal dichtstukken, onder welke er zeer bevallige voorkomen, heeft men van MAYET: 1.º *Mémoire etc.* (*Verhandeling over de fabrieken van Lyon*), 1786, in 8.º, welke het accessit bij de akademie dier stad, in 1784 had bekomen; — 2.º *Mémoire etc.* (*Verhandeling over de zijdefabrieken in Brandenburg*), *Berlijn*, 1788, in 8.º; even gelijk de volgende, door Bock in het Hoogduitsch vertaald; — 3.º *Mémoire etc.* (*Verhandeling over het aankweeken van den moerbeziënboom in Duitschland, voornamelijk in de Pruisische staten*), *Berlijn*, 1790, in 8.º; — 4.º *Mémoire etc.* (*Verhandeling over de middelen om drooge en schrale gronden, voornamelijk die van Champagne,*

op de voordeeligste wijze te ontginnen en vruchtbaar te maken), 1790, in 8.º, enz.

MAYET (JOANNES MARIA FELIX), uit dezelfde familie, den 28 Mei 1751 geboren, was eerst clericus bij het kapittel van den H. PAULUS te *Lyon*, maakte zijne theologische studiën in het seminarie der *Trente-Trois* te *Parijs*; en in zijn vaderland teruggekeerd, was hij achter-eenvolgend kapellaan in verscheiden parochiën. Door de geestelijkheid van zijn diocees tot de algemeene staten afgevaardigd, stemde hij er steeds met de regterzijde. Hij onderteekende de verklaringen en protesten ten gunste der monarchie, en verklaarde zich daarenboven voor de *exposition des principes etc.* (blootlegging der beginselen enz). Hij bestreed zelfs de invoering der nieuwigheden door een geschrift, getiteld: *De la Constitution de l'Eglise catholique*, 1790, in 8.º, waarin hij den aard en de uitgebreidheid der magt onderzoekt, welke JESUS CHRISTUS aan zijne Kerk heeft gegeven, door wie dezelve moet worden uitgeoefend, en welke de betrekkingen der beide magten zijn. Dit zeer bondige geschrift is te gelijkertijd zeer gematigd. De abbé MAURY, dien hij met zijne raadgevingen ondersteunde, van *Peronne* teruggekomen (zie MAURY -*Wbk.*-), gaf verslag van de knevelarijën, waarvan hij het slagtoffer was geweest, met zoo vele ongekunsteldheid en wel-sprekendheid, dat de geheele vergadering deze eerste rede-

voering toejuichte. MAYET, die zich gedrongen gevoelde om zijnen ambtsbroeder geluk te wenschen, omhelsde hem terwijl hij zeide: *Da nos in amplexu mori!* Van dien oogenblik af werd hij de vertrouweling van den beroemden redenaar. Men beproefde om hem voor de constitutie te winnen; maar hij bood evenzeer tegenstand aan gunstbewijzen als aan bedreigingen. Toen *Frankrijk* geene veiligheid meer aanbood, vergezeldde hij den abbé MAURY naar *Rome*, en vond eene schuilplaats bij zijnen vriend, die intusschen bisschop van *Montefiascone* was geworden. Tijdens het concordaat in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij tot pastoor van *Trevoux* benoemd. Hij ontmoette den kardinaal MAURY, op deszelfs doortogt te *Lyon*, in Mei 1806, en deed al wat in zijn vermogen was, om hem terugtehouden van zich naar *Parijs* te begeven, vermits hij het resultaat dier reis wel voorzag. Nadat MAURY tot het aartsbisdom van *Parijs* was benoemd, wilde hij den abbé MAYET tot zijnen groot-vikaris verheffen. De zedige geestelijke gaf geen gehoor aan zijnen aandrang: hij stelde zich met het kanonikaat te vreden, hetwelk de kardinaal FESCH hem had doen aannemen; en weigerde later evenzeer de waardigheid van groot-vikaris, hem door Mg.^r DE BERNIS, tot administrator van *Lyon* benoemd, aangeboden. Omtrent dezen tijd begon het schoone werk van de voortplanting des geloofs. De abbé

MAYET, die er honorair-president van was, droeg er veel toe bij, om dezelve door geheel *Frankrijk* te verspreiden; gedurende eenigen tijd bezorgde hij de *Nouvelles ou Annales etc. (Berigten of Jaarboeken der vreemde missiën)*, en overleed te *Lyon*, den 19 November 1835.

* MAZIO (GIACCOMO), te *Rome* in 1801 geboren, sproot uit eene zeer deftige familie, was de neef van den kardinaal RAFFAELE MAZIO, dien hij naar het congres van *Laibach* vergezeldde, toen deze nog slechts eenvoudig prelaat was, en secretaris van den beroemden kardinaal CONSALVI. Na den dood van zijn' oom, trad pater GIACCOMO in de maatschappij van *Jesus*, alwaar zijne grondige kennis in het kanonieke regt, waarin hij als hoogleeraar werd aangesteld, en zijne buitengemeene bedrevenheid in vijf vreemde levende talen hem in staat stelden gewichtige diensten aan zijne orde en aan de Kerk te bewijzen. Hij sprak en schreef zeer vlug en gemakkelijk Fransch, Hoogduitsch, Engelsch en Russisch; hij verrijkte de Italiaansche boeken met keurige overzettingen in zijne moedertaal van verschillende vreemde werken, als o. a. van de *Brieven van COBBETT over de protestantsche hervorming* (van welk werk de voorstanders van het Anglikanisme terstond alle afdrucken opkochten, om de verspreiding te beletten), van de *Geschiedenis van LINGARD*, de *Geschiede-*

nis van de geestelijke Seminariën, vertaald uit het Hoogduitsch van den Eerw. pater THEINER, en de *Conferentiën van WISEMAN*, uit het Engelsch. Toen het onverstandig en brutaal revolutionair geweld al wat deugdzaam en geleerd was uit Rome verjoeg, verliet ook pater GIACCOMO die zwaar geteisterde stad en week naar *Engeland*; doch het ongunstig klimaat was hem aldaar zeer nadeelig. Sinds ongeveer negen maanden te *Rome* teruggekeerd, gunde hij zich schier geen oogenblik rust, maar overlaadde zich met nog meer werkzaamheden dan vroeger; want bij zijn cursus in het kanoniek regt voegde hij ook nog een' tweeden insgelijks dagelijkschen cursus, namelijk in de kerkelijke historie. Evenzoo als hij gedurende zijn leven de achting van den H. Vader, en de vriendschappen onderscheiding van al zijne collega's verwierf, zoo ook verwekte de tijding van zijn' dood, in Mei 1851 voorgevallen, eene algemeene droefheid.

MAZZOLA (FRANCESCO). — Zie MAZZUOLI -Wbk.

* MECKEL (JOHANN FRIEDRICH), den 31 Julij 1713 te *Wetzlar* geboren, studeerde te *Göttingen* en te *Berlijn*, en werd in *Göttingen* tot *Med. Dr.* gepromoveerd; in 1751 werd hem de leiding der nieuw opgerigte vroedvrouwen-school te *Berlijn* opgedragen; in 1753 bekwam hij den leerstoel der ontleedkunde aan het *Collegium medico-chirurgicum* aldaar, en werd

koninklijk lijf-wondarts; hij overleed den 18 September 1774, nadat hij door zijne, in de schriften der Berlijnsche akademie opgenomene, verhandelingen, waaronder vooral uitmuntte: *De quinto pare nervorum cerebri*, grooten roem had verworven. — Zijn zoon PHILIPP FRIEDRICH, in 1756 te *Berlijn* geboren, studeerde aldaar, te *Göttingen* en te *Straatsburg*, en werd aan laatstgenoemde universiteit in 1777 tot *Med. Dr.* gepromoveerd; in 1779 bekwam hij den leerstoel der ontleed- en heelkunde in *Halle*, werd in 1795 door PAUL I tot de verlossing der keizerin naar *St. Petersburg* beroepen, alwaar hij tevens het opzigt over de ziekenhuizen bekwam; hij overleed te *Halle*, den 18 Maart 1803, en liet behalve eenige vertalingen in het Hoogduitsch, na: *Dissertatio de labyrinthis, Straatsburg, 1778*, in 4.to — Diens zoon JOHANN FRIEDRICH MECKEL, bijgenaamd *de Jonge*, werd den 17 October 1781 te *Halle* geboren, ontving privaat onderwijs, bezocht daarop de Dom-school te *Maagdeburg*, en vergezelde in 1795, zijnen vader op deszelfs reis naar *St. Petersburg*. Zijne akademische studiën maakte hij te *Halle* en te *Göttingen*, en begaf zich na de voleinding derzelve, in 1803, op wetenschappelijke reizen naar *Weenen*, *Parijs* en *Italië*, van waar hij in 1806 in zijne geboorteplaats terugkeerde, en in 1807 den leerstoel der heelkunde bekwam, welken hij echter in 1808 met dien der anatomie en

physiologie verruilde; in 1828 werd hij tot geheimen medicinaalraad benoemd. MECKEL was rusteloos bezig voor zijne wetenschap, en heeft, vooral in het gebied der vergelijkende ontleedkunde bijzonder veel geleverd, en de van zijnen grootvader geërfde anatomische verzameling, welke na zijnen dood als Meckelsch museum, in het bezit der universiteit overging, in hooge mate verrijkt, tot welk einde hij talrijke reizen ondernam: als in 1811 naar *Napels*, in 1818 naar *Holland*, *Engeland* en *Frankrijk*, in 1821 naar *Parijs* en *Cette*, in 1824 naar *Italië* en *Sicilië*, in 1826 naar *Salzburg*, in 1829 andermaal naar *Italië* tot *Napels*, in 1831 naar *Oppper-Italië* en *Zwitserland*. MECKEL overleed te *Halle*, den 31 October 1833. Zijne belangrijkste schriften zijn: 1.° *Handbuch der pathologischen Anatomie*, 3 dl.ⁿ, *Leipzig*, 1812 tot 1818, in het Fransch en Engelsch vertaald; — 2.° *Handbuch der menschlichen Anatomie*, 4 dl.ⁿ, *Halle*, 1815—1820; — 3.° *System der vergleichenden Anatomie*, 7 dl.ⁿ, ib. 1821—31, in het Fransch, *Parijs*, 1827 tot 1838; — 4.° *Tabulae anatomico-pathologicae, modos omnes quibus partium corporis humani omnium forma interna atque externa à normâ recedit, exhibentes*, *Leipzig*, 1817—26, 4 dl.ⁿ, in fol.; — 5.° *Beiträge zur vergleichenden Anatomie*, ib. 1808—12, 2 dl.ⁿ enz. Ook was hij de uitgever van het *Archiv für Anatomie und Phy-*

siologie. — Zijn jongere broeder AUGUST ALBRECHT, den 4 April 1790 te *Halle* geboren, bezocht het paedagogium aldaar, kwam in 1807 op de universiteit te *Jena*, en werd in 1810 te *Halle Med. Dr.*; in 1817 werd hij privaatchocent der natuurkunde en geregtelijke geneeskunde in *Halle*; in 1821 hoogleeraar der geregtelijke genees- en ontleedkunde te *Bern*, begon echter weldra ziekelijk te worden, en overleed den 19 Maart 1829. Van hem heeft men: 1.° *Lehrbuch der gerichtlichen Medizin*, *Halle*, 1821; — 2.° *Einige Gegenstände der gerichtlichen Medizin*, *Halle*, 1819—20, 2 dl.ⁿ

* MEER (JAN VAN DER), een beroemde Nederlandsche schilder, in de eerste helft der zeventiende eeuw, te *Schoonhoven* in *Zuid-Holland* geboren, schilderde landschappen, maar muntte vooral uit in zeestukken, waarbij de schepen en het scheepswant onnavolgbaar waren. Met LIEVE VERSCHUUR begaf hij zich naar *Rome*, om zich aldaar in het schilderen van levensgrootte beelden te oefenen. Zijne penseelstreken zijn geestrijk, zijne zamenstellingen rijk en levendig, maar zijne voorgronden hebben eene al te blaauwe tint. Hij heeft ook veel geëst, onder anderen vier schoone landschappen met schapen. Hij overleed in 1691. — Zijn broeder, ter onderscheiding van hem, *de Jonge* bijgenaamd, die in 1690 stierf, schil-

derde dierstukken zoo schoon, dat hij daarin zelfs BERGHEM overtrof; zijne schilderijen bevatten dan ook volstrekt niets, dan herders, herderinnen, schapen en geiten, waarop hij zich met alle vlijt en met zijne geheele studie toelegde, en het er ook werkelijk zoo ver in bracht, dat men zijne voortbrengselen niet dan met verrukking kan aanschouwen.

MEHEMET-ALI, onder-koning van *Egypte*, in 1769 te *Cavala* in *Romelië*, oud *Macedonië*, geboren. Deze groote man, veroveraar en hervormer, voor wien de soevereiniteit van *Egypte* bestemd was, en die bijna den troon der sultans had beklommen, had den nederigsten oorsprong. Zijn vader, officier in de Turksche policie, was arm, en met zestien kinderen belast, welke zijn dood weldra tot weezen maakte. De jonge MEHEMET werd daarenboven van zijnen oom beroofd, dien de divan deed onthoofden. Gelukkiglijk was de gouverneur van *Cavala* een oude vriend der familie; hij trok zich hem aan en liet hem opvoeden. De heer Lion, handelaar van *Marseille*, toenmaals in *Cairo* gevestigd, legde voor den wees ook eene toegenegenheid aan den dag, waarvoor de pacha van *Egypte* zich dankbaar heeft getoond. Een trek van kenmerkende loosheid en stoutmoedigheid deed MEHEMET toenmaals reeds opmerken. De inwoners van een dorp bij *Cavala* weigerden de belasting te

betalen, en de gouverneur, die er hen gewapenderhand niet toe dwingen kon, was zeer in verlegenheid. MEHEMET vragde hem zes soldaten en beloofde de muitelingen te zullen onderwerpen. In het dorp aangekomen, gaat hij met zijn klein gevolg in de moskée en, terwijl hij zijn gebed verrigt, laat hij, onder voorwendsel eener gewigtige zaak, de vier voornaamste inwoners komen. Deze begeven zich naar de moskée, en worden oogenblikkelijk gekneveld en naar *Cavala* gevoerd, ondanks de pogingen der bevolking, die hij met de bedreiging bedwingt, van de gevangenen te zullen doorsteken, indien men de minste poging mogt doen, om dezelve te bevrijden. Om hem te beloonen, deed de gouverneur hem met eene zijner bloedverwanten in den echt treden, en het is bij deze vrouw dat hij den beroemden IBRAHIM-PACHA (zie dat Art.) verwekte. Tot op het tijdstip, waarop BONAPARTE zich van *Egypte* meester maakte, bleef MEHEMET vreedzaam in *Romelië*, alwaar hij zich met den tabakshandel bezig hield. Maar toen de Porte besloten had, de Mammelukken tegen de Europesche veroveraars bijte-springen, veranderde de toestand van MEHEMET, en zijne groote lotgevallen begonnen. De gouverneur van *Cavala* zond 300 man naar het leger van ZIA-JOUSOUX, welke de Turksche vloot bij *Abukir* moest aan land zetten. Hij stelde aan het hoofd van dit contingent zijnen zoon ALY-AYA, dien hij als raadgever

MEHEMET-ALI toevoegde. De generaal FRIANT, belast om de landing te beletten, ontving het Ottomannisch leger zoo warm, dat ALY-AYA, van het beroep der wapens afgeschrikt, de vlugt nam, tot zijn' vader terugkeerde, en aan MEHEMET het bevel over de manschappen van *Cavala* overliet. Deze kolonel geworden zijnde, onderscheidde zich in verscheiden gevechten, en maakte zich meester van het fort van *Abukir*. Nadat de Franschen in 1801 *Egypte* ontruimd hadden, kwam MEHEMET, aan het hoofd zijner driehonderd soldaten van *Cavala*, op het eerzuchtige denkbeeld, om de souvereiniteit van dat schoone land te betwisten aan de Mammelukken, die hetzelfde reeds sedert zoo lang onder den titel van leenroerige heeren exploiteerden, aan de Turksche bassa's, welke de Porte naar *Alexandrië* en *Caïro* zond, eindelijk aan de Engelschen, welke de Egyptische havens wenschten te bezetten, die aan den weg naar *Indië* lagen. Het gedrag van MEHEMET was in deze omstandigheid bewonderenswaardig. Zwak en onbeduidend te midden zijner vermogende mededingers, ontwikkelde hij met een blijkbaar overwigt, de geheele arglistigheid der Oostersche diplomatie. KOHSREW, later groot-vizier, was toenmaals pacha van *Caïro*. Het gelukte aan MEHEMET zich in zijne gunst te dringen, en het bevel over 4,000 Albanezen te bekomen, eene bende zonder tucht, maar onbedwingelijk op het slagveld, en tracht dezelve

aan zich te verbinden, door de bewijzen, welke hij geeft van zijne groote hoedanigheden en van eene schijnbare toewijding aan hunne belangen. Weldra worden OSMAN BARDISSY, hoofd der Mammelukken, en KOURSCHYD-PACHA, veldheer der Ottomannische troepen, handgemeen. MEHEMET-ALI, die met zijne Albanezen onder KOURSCHYD diende, nam geen deel aan den strijd: de overwonnen KOURSCHYD schrijft zijne nederlaag aan MEHEMET toe, en klaagt hem aan bij den divan en bij KOHSREW. MEHEMET, door den pacha opgeroepen, om voor hem te verschijnen, wierp het masker af, vereenigt zich met de Mammelukken, valt KOHSREW aan, maakt hem gevangen, en werpt hem buiten *Egypte*. Er bleef hem slechts over, de Engelschen en Mammelukken te verwijderen. Tot in 1806 was *Egypte* het tooneel van verschrikkelijke ongeregeldheden. Het was ter prooi aan de volslagenste regeringloosheid. De steden en dorpen, achtereenvolgend door allerlei horden bezet, die elkander verdreven, werden geregeld uitgeplunderd. IBRAHIM-BEY en OSMAN BARDISSY, regerings-chefs, moesten ELFI, eenen anderen Mammelukschen emir, die uit *Londen* kwam, en op de hulp der Engelschen steunde, het hoofd bieden. De oorlog barst uit; ELFI wordt overwonnen. Terwijl de Mammeluksche legerhoofden elkander verdelgen, wint MEHEMET, die den schijn eener vurige godsvrucht aannam, de gunst des volks en der ulema's

(wetgeleerden). Eensklaps brengt hij de Albanezen tot opstand, en noodzaakt de beide regerende emirs, BARDISSY en IBRAHIM, de vlugt te nemen. Hij laat het uiterlijke des gezags aan een' Turkschen pacha over, en leent hem zijne ondersteuning om de Mammelukken volkomen ten onder te brengen; zoodra hij zich echter verbeeldt, dat de oogenblik gekomen is, maakte hij zich meester van het opperste gezag. De Porte, die hij in zijne belangen gewonnen had, door hem 4,000 beurzen (omtrent f3,000,000) aantebieden, bevestigde hem in zijn pachalik. MEHEMET-ALI had in het begin tegen de Engelschen te worstelen. De admiraal LEWIS, had zich door het verraad van AMYN-AGA, in 1807 van *Alexandrië* meester gemaakt. Op eene zwakke wijze door de Mammelukken ondersteund, en dikwerf door den nieuwen pacha geslagen, zag zich de admiraal verplicht vier maanden na zijne landing, zijne zoo onzekere verovering te verlaten. Om aan den divan te gehoorzamen, die hem niet al te magtig wilde doen worden, was MEHEMET-ALI genoodzaakt, om den oorlog in de Arabische woestijnen te gaan voeren, tegen de dweepzieke sekte der Wahabiten, die *Mekka* en *Medina* veroverd hadden. Deze oorlog werd eerst in 1818 ten einde gebracht, door de pogingen van IBRAHIM-PACHA, wiens groote militaire hoedanigheden daardoor in het daglicht werden gesteld. Gedurende de toebereidselen van dezen veldtocht, die

twee jaren duurde; werden de aanvoerders der Mammelukken, door listig uitgedachte verleidingen naar *Cairo* gelokt, in de citadel vermoord; de landvoogden der provinciën lieten in geheel *Egypte* alles wat er nog van deze schoone en woelige krijgsmagt bestond, ombrengen. De Albanezen, die in den harden Arabischen veldtocht zeer gedund waren, konden de ontwerpen van den onder-koning niet meer dwarsboomen. Op eene bedevaart naar *Mekka*, zond MEHEMET aan den landvoogd van *Cairo* het bevel, om zich van alle grondeigendommen meester te maken. De bezitters ontvingen als schadeloosstelling eene lijfrente. De verdelging der Mammelukken en de verzwaking der Albanezen, lieten *Egypte* zonder leger. MEHEMET wist er zich een te vormen; ook wist hij zich eene vloot te verschaffen. Hij liet tot de krijgsmagt de *Fellah's* of Egyptische boeren toe, welke men er tot dusverre van verwijderd had gehouden, en voerde onder zijne troepen de organisatie der Westersche legerscharen in. De Albanezen en Turken verontwaardigd van naast ellendige *Fellahs* te moeten manoeuvreren, wilden aan het muiten slaan. Een oproer dat in *Opper-Egypte* uitbrast en de opstand van *Griekenland* verschafte aan MEHEMET een voorwendsel om de Albanezen te verwijderen. De stok maakte de onwillige *Fellah's* gedwee, die hij voor het overige tot den rang van onder-officiers bevorderde. De kapitein

SÈVE, beroemd onder den naam van SOLYMAN-PACHA, tot generaal-majoor van het Egyptische leger verheven, werkte door zijnen moed en zijne kunde op eene krachtdadige wijze mede aan den goeden uitslag van het door MEHEMET ondernomen werk. IBRAHIM-PACHA, ofschoon reeds beroemd, was verplicht, met de overigen in de gelederen te treden, en zich in den Europeischen wapenhandel te oefenen. De onder-koning bekwam op deze wijze een uitmuntend leger; zijne vloot, te *Navarino* vernield, was spoedig hersteld en in staat om in zee te blijven. Nadat de onder-koning zich van de grondeigendommen had meester gemaakt, deed hij den bijzonderen landbouw door eenen algemeenen vervangen. Hij liet kanalen graven, om het vruchtbaar makende slib van den *Nijl* verre weg te kunnen vervoeren, en liet meer dan vijftien honderd tuiniers komen, wier verrichtingen, volgens de beste voorschriften en handleidingen, de gedaante van *Egypte* geheel veranderden. Niet te vreden van de eenige grondeigenaar van zijn rijk te zijn, eigende MEHEMET zich ook het monopolie der nijverheid toe. Hij rigtte eene menigte fabrieken op, om zijne produkten te bewerken. Onbetwistbaar is het echter dat deze ontwikkeling des landbouws en der nijverheid ten voordeele van eenen enkele, de bevolking van *Egypte* niet verrijkt heeft. MEHEMET wilde ook het onderwijs regelen. Hij rigtte allerlei scholen op, en zond de kinderen

der voornaamste familiën naar *Parijs*, om aldaar te studeren. Hij deed alles wat hij kon, maar in één woord, op zijne wijze, om de kiemen van beschaving, welke BONAPARTE, gedurende zijnen veldtogt, in *Egypte* had uitgestrooid, te ontwikkelen en vruchtbaar te maken. MEHEMET was al te vermogend om niet te beproeven tegen zijnen opperleenenheer, den sultan MAHMOUD (zie dat Art.) te worstelen. Onder voorwendsel dat de pacha van *Acre* of *Accon* geweigerd had hem 6000 uitgeweken Fellah's terugtegeven, viel hij in 1831, met 30,000 man, onder het bevel van IBRAHIM-PACHA, in *Syrië*. Reeds sedert lang had hij met begeerige oogen naar het bezit dier provincie uitgezien, welke voor hem de sleutel van *Konstantinopel* was. De sultan gaf bevel aan de beide pacha's om de vijandelijkheden te staken. IBRAHIM ging niettemin voort met de belegering van *St. Jean d'Acree*. MAHMOUD woedend, verklaarde den onderkoning in den rijksban, en belastte HUSSEIN, dien hij tot pacha van *Egypte* benoemde, met het bestraffen van MEHEMET. In den bergpas van *Bejlan*, werd HUSSEIN door IBRAHIM in 1832 geheel verslagen, zoodat hij zich eerst te *Adanah* ophield, om den uitslag der geopende onderhandelingen afte wachten. Daarop werd RESCHID-MEHEMET tegen IBRAHIM opgezonden, met een leger van zestig duizend man, het laatste, waarover de sultan kon beschikken. De Egyptische

veldheer trok alsnu over den *Taurus*, en door de overwinning van *Konich*, vernietigde hij in 1832 de troepen van *Reschid*. Er bleef hem slechts over om tegen *Konstantinopel* optetrekken; maar *Rusland*, dat vreesde *MEHEMET* aan het hoofd van het *Islamismus* te zien, kwam tusschenbeide en eindigde het geschil, met aan den onderkoning de vier pachaliken van *Syrië* te doen toekennen. *MAHMOUD* hervatte de vijandelijkheden in 1839; *IBRAHIM* behaalde op *KALIZ-PACHA* de overwinning van *Nezib*, en hij werd enkel door de stem van *Frankrijk* opgehouden. Daarop közen *Oostenrijk* en *Engeland* partij voor den sultan; hunne vloeten verwoestten de kuststeden van *Syrië*; de haven van *Alexandrië* werd geblokkeerd, en *IBRAHIM* maakte eenen rampspoedigen terugtocht. Het verdrag van 1840 maakte een einde aan dezen oorlog. De onderkoning bewam niets dan de erfelijkheid van *Egypte* voor hem en zijne familie. Reeds sedert meer dan een jaar nam *MEHEMET*, wegens zijne ondermijnde gezondheid, geen deel meer aan de regering, tot dat hij eindelijk den 2 Augustus 1849, te *Alexandrië* overleed.

* *MELANDERHIELM* (*DANIEL MELANDER*, tot den adelstand verheven onder den naam van), een Zweedsch meet- en sterrekundige in 1726 geboren, scheen zich in het begin enkel op de hoogere meetkunde te willen toeleegen, toen hij echter in

1761 tot hoogleeraar te *Upsal* benoemd werd, wijdde hij zich geheel aan de sterrekunde toe. In 1778 werd hij door *GUSTAAF III* tot den adelstand verheven, en in 1801 tot kanselier benoemd. Na zijnen leerstoel gedurende veertig jaren te hebben bekleed, legde hij zijnen post met behoud van zijn traktement neder, *MELANDERHIELM* overleed in 1810 en heeft nagelaten: 1.º *Lineamenta theoriae lunaris*, door *FRISI* uitgegeven, onder den titel van *DANIELIS MELANDRI et PAULI FRISII, alterias ad alterum, de theoria lunari commentarii*, *Parma*, 1769; — 2.º *Conspectus praelectionum astronomicarum continens fundamenta astronomiae, auctore MELANDERHIELM*, *Upsal*, 1779; — 3.º *ISAACI NEWTONI Tractatus de quadratura curvarum, in usum studiosae juventutis mathematicae explicationibus illustratus a DANIELE MELANDRO, astronomiae professore, Upsal* enz.

MENDELSSOHN. — Zie *BARTHOLDY*.

MERCŒUR (*ELISA*), te *Nantes* den 24 Junij 1809 geboren, openbaarde reeds in hare teederste jeugd den gelukkigsten aanleg voor de dichtkunst. Tien jaren oud zijnde, gaf zij reeds les in de Fransche taal; in haar elfde jaar schreef zij eene *Nouvelle* (*Geestig verhaal*) in proza, en toen zij twaalf jaren oud was, vervaardigde zij een dichtstuk. Haar onthuikende roem verspreidde zich weldra; en in 1826 haastte zich de pro-

vinciale akademie van *Lyon*, om haar onder hare correspondenten optenemen. Kort daarna nam ook het akademisch genootschap der *Neder-Loire*, haar in zijn midden op. Door deze eervolle onderscheidingen aangemoedigd, legde zij zich met vernieuwden ijver op de dichtkunst toe. Een deel harer *Œuvres (Werken)*, *Nantes*, 1827, getuigde van hare vorderingen. De toegevendheid, met welke men hare proeven onthaalde, moest haar doen gelooven, dat zij geroepen was, om op den Franschen *Parnassus* plaats te nemen. Hare verbeeldingskracht werd opgewonden; zij verbeeldde zich dat zij, om tot den roem te geraken, welken zij droomde, zich slechts naar *Parijs* behoefde te begeven. Zij kwam er werkelijk met hare moeder in October 1828, en vond er dadelijk edelmoedige en ijverige beschermers. Eene tweede uitgave harer *Poésies (Gedichten)*, met nieuwe stukken vermeerderd, verscheen in 1829, in 18.mo, en was zeer sierlijk gedrukt. De omwenteling van 1830 deed haar hare jaarwedde verliezen. De meeste harer vrienden verlieten haar. Eene ziekte maakte haren toestand nog knellender. Weldra had zij geene andere redmiddelen om aan de behoefte te ontsnappen, dan om aan eenige kinderen uit de buurt onderwijs in het lezen te geven. In weerwil harer bekrompenheid, behield zij steeds eene kalme gemoedsgesteldheid. » Ik wenschte wel eens te weten, zeide zij soms al lagchende, of

de Grieksche dichters dagelijks brood hebben gehad." Hare gestadige inspanningen ondermijnden haar van natuur zwak gestel geheel en al, en na eenigen tijd gekwijd te hebben, bezweek zij in Januarij 1835. Men zegt dat zij op haar sterfbed de volgende verzen, aan een' harer eerste treurzangen ontleend, herhaalde, en waarin zij, even als GILBERT, haar hart voor God openbaarde:

Dieu lit au fond du mien ce qu'il a de
(souffrance).
Ah! puisse-t-il au vôtre inspirer la
(pitié!)
Donnez; bien peu suffit à ma frêle exis-
(tence).
Donnez; j'ai faim, j'attends; aurais-je
(en vain prié?)

De gedichten van mejufvrouw MERCEUR bezitten vele originaliteit. Haar stijl is bevallig, warm en gevoelig, maar ook ongelijk en soms duister.

MÉRIGI (ANGELA). — Zie ANGÈLE -Wbk.

MÉRIGOT (JOANNES ROCHUS), in 1794, te *Saint-Amand*, diocces van *Bourges*, geboren, studeerde eerst in het seminarie dier stad, alwaar hij in 1816 het sub-diaconaat ontving. Te *Parijs* gekomen zijnde, begaf hij zich in verschillende gestichten, maar kon zich tot geen derzelve bepalen. In 1820 deed hij in het licht verschijnen een *Discours etc. (Verhandeling over de missiën)*, in 8.vo, en kondigde hij het voornemen aan, om er eene *algemeene Geschiedenis* van in het licht te geven. Reeds sedert verscheiden jaren voerde

hij het ellendigste leven, terwijl hij vruchteloze pogingen aanwendde om uit dien staat te geraken; toen hij in 1831, door den treurigen voorspoed van CHÂTEL verblind, zich ook tot sekte-hoofd wilde opwerpen. Hij sloot zich bij de *Tempeliers* aan, en ontving het priesterschap van eenen zoogenaamden *Joanniter* bisschop. Weldra afkeurig van eene partij, waarvan hij de ongerijmdheid inzag, kwam hij, na het gerucht te hebben verspreid, dat hij door een beëdigd bisschop gewijd was, op het denkbeeld om den titel van *patriarch der constitutioneële kerk* aantemen. In het laatst van September 1832 opende hij, onder den naam van Rochus, eene kerk op het plein der *Sorbonne*, in een lokaal, dat tot bijeenkomsten der Sint-Simonisten gediend had, terwijl hij eene *tweede verkondiging des Evangelies* aankondigde. Er hadden twee of drie bijeenkomsten plaats, maar dezelve werden zoo onstuimig, dat de politie verplicht was dezelve te verbieden. MERIGOT, in eene nog diepere ellende vervallen dan vroeger, deed eenige pogingen, om van zijne verbindtenissen ontslagen te worden en tot den leeken-stand terugtekeeren. Met grond kan men echter voorönderstellen, dat terwijl hij de gunsten der Kerk inriep, hij zich met zeer verschillende bedoelingen tot anderen wendde. In het begin van 1834 kondigde men aan: *Histoire critique des prétendus réformes de Châtel, Farbé, Roch,*

waarvan er eene aflevering verscheen; maar het werk werd in het licht gegeven onder den titel van *Scènes etc. (Geschiedkundige tooneelen der zoogenaamde hervormers)*, in 12.mo MERIGOT, die er de schrijver van is, spreekt in dezelve met vele minachting, over al de sectarissen, waarover hij monsterring houdt, zonder voor zich zelve eene uitzondering te maken. Deze ongelukkige moest weldra de maat zijner goddeloosheden vol meten, door zijne *Abjuration etc. (Afzwering des Catholijken geloofs)*, 1834, in 8.vo; een dichtstuk vol godslasteringen. Onder smarten en wroegingen gebukt, overleed deze afvallige, den 29 Januarij 1835, in het ziekenhuis *la Charité*, na eenen verschrikkelijken doodstrijd, gedurende welken hij, onder het belijden zijner misslagen aan degene welke hem oppasten, niet kon besluiten eene openbare herroeping derzelve te doen.

MERLIN (PHILIPPUS ANTONIUS), bijgenaamd DE DOUAI, een regtsgeleerde, die zijnen roem gedeeltelijk te danken heeft aan de door hem in de eerste Fransche omwenteling gespeelde gewichtige rol, werd in 1754 te *Arleux*, een stadje in het Fr. Noorder-dep.^t, geboren. Zijn vader, een welgezet landman, deed hem zijne studiën beginnen; maar de religieuzen der naburige abdij van *Auchin*, door zijnen aanleg bekoord, wilden aan de ontwikkeling deszelve bevorderlijk zijn, en zonden

hem naar hun collegie van *Douai*; het was alzoo aan de geestelijkheid, wier hartstogtelijke vijand en wreede vervolger hij zich later toonde, dat hij gedeeltelijk zijne opvoeding te danken had. Tot advokaat bij het parlement van *Douai* benoemd, had zijn roem zich weldra tot buiten de grenzen zijner provincie verspreid; en hij werd reeds van alle zijden geraadpleegd, toen hij tot de redactie van het *Répertoire de jurisprudence* werd beroepen, hetwelk hij met een aantal belangrijke Artikels verrijkte, en waarvan het eigendom, dat hij in het vervolg bekwam, voor hem de bron eener groote fortuin werd. Als afgevaardigde van den burgerstand van *Douai* tot de vergadering, die den titel van constituerende aannam, duurde het niet lang, of hij nam de plaats in, welke zijne regtsgeleerde kennis hem aanwees. Het was alstoen dat de hertog van *Orléans* MERLIN in zijnen raad beriep, en hem het beheer van een gedeelte zijner goederen toevertrouwde; hetwelk, niet zonder waarschijnlijkheid, heeft doen zeggen, dat de nieuwe raadsheer niet vreemd was aan het gedrag van den hertog. Na de beruchte zitting van den 4 Aug. 1789 (zie MATTH. DE MONTMORENCY *Wbk.*) tot lid der feudale commissie benoemd, regelde hij de beraadslagingen derzelve, en was er de blijvende verslaggever van. Omtrent denzelfden tijd was hij een der commis-

sarissen voor de vervreemding der dominale geestelijke goederen, en behoorde hij tot de commissie der constitutie, waarin hij tot allerlei revolutionnaire maatregelen aanspoorde. Daar hij na de zitting voorzag, dat *Parijs* niet lang rustig zoude zijn, wees hij het voorzitterschap van eene der opgerigte regtbanken van de hand, om dat van de crimineele regtbank te *Douai* te aanvaarden. Deze kleinmoedige voorzichtigheid is de kenmerkende trek van het karakter van MERLIN, en geeft de verklaring van zijn gedrag. Door zijne landgenooten tot de conventie afgevaardigd, haastte hij zich niet om zich naar zijnen post te begeven. Hij behoefde zich alzoo niet te verklaren over de verandering van regeringsvorm; hij was een republikein van den *volgenden dag*, maar hij bleef niet ten achteren om die van den *vorigen dag* te overtreffen. In het proces des konings, stemde hij voor den dood, tegen het uitsstel, en deed het voorstel der verdedigers van LODEWIJK XVI verwerpen, strekkende om op den ongelukkigen vorst de wet van den jury te doen toepassen, die het twee derde gedeelte der stemmen tot de veroordeeling vordert (zie LODEWIJK XVI *Wbk.*). Achtereenvolgend met verschillende zendingen belast, was hij op het tijdstip van den 31 Mei in *Bretagne*, en gezamenlijk met zijne ambtgenooten ontwierp hij een protest tegen dezen dag; maar weldra deed

het gevoel der vrees hen dezen moedigen stap herroepen. Kort daarna teruggeroepen, om aan het nieuwe *Burgerlijke wetboek* medetewerken, werd hij belast met de zamenstelling van een ontwerp van besluit betrekkelijk de ontwapening en aanhouding van de vijanden der nieuwe orde van zaken. Dat hetwelk hij voorstelde werd door de bergpartij zoo gematigd bevonden dat zij den zamensteller beschuldigde van *door Koblenz betaald te worden*. Het was alstoen dat hij, steeds door de vrees gedreven, die gruwelijke *Wet op de verdachten* aanbod en deed aannemen, welke hem zoo dikwerf is verweten, en die eene onuitwissbare vlak op zijnen naam heeft gekleefd. Van toen af hield hij zich, zoo veel als hij kon, verscholen, tot na den 9 Thermidor. Vijf dagen later, werd hij tot president der conventie benoemd; en eenigen tijd daarna tot lid der commissie van algemeen welzijn, hetwelk hij tot aan het einde van de zittingen derzelve bleef. Het was MERLIN, die het bevel gaf tot het sluiten van den club der Jakobijnen; hij deed de voordragt tot de herroeping in de vergadering, der op den 31 Mei 72 verbannen afgevaardigden; en eindelijk vernietigde hij de beruchte gemeente (*commune*) van *Parijs*, welke zoo dikwerf de conventie had doen beven, door het besluit te doen nemen dat de administratie dier groote stad in verscheiden municipaliteiten zou verdeeld worden. Dit zijn diensten, welke men niet kan mis-

kennen, en welker vermelding de billijkheid vordert. Maar tegelijkertijd dat hij tot maatregelen van orde terugkwam, scheen zijn haat tegen de koningsgezinden en vooral tegen de priesters meer en meer toenemen, en hij bevorderde of lokte tegen hen allerlei maatregelen van gestrengheid uit, die dadelijk in het werk werden gesteld. Hij eindigde zijne conventioneele loopbaan met de aanbidding van het *Wetboek der misdaden en straffen* (*Code des délits et des peines*), bekend onder den naam van wet van den 5 Brumaire, die in twee zittingen zonder eenigé discussiën werd aangenomen. Deze codex, waarin hij alle wetsbepalingen, door de drie vertegenwoordigende vergaderingen uitgevaardigd, had ineengesmolten, was omtrent dezen tijd eene ware weldaad, en heeft niet opgehouden van kracht te zijn, dan in 1811. Door meer dan 80 kiesvergaderingen tot den raad der ouden beroepen, had hij slechts eenen enkelen dag zitting in denzelven, daar het directorium, bij deszelfs eerste besluit, hem het ministerie van justitie toevertrouwde. Twee maanden later (Januarij 1795) aanvaardde hij den post van minister van politie, en in deze nieuwe betrekking toonde hij zich gewelddadig, kwellend en steeds genegen om de gestrengheid der wetten tegen de uitgewekenen en priesters te overdrijven. Na den 18 Fructidor, waarvan hij een der vurigste uitlokkers was geweest, werd

hij ter vervanging van BARTHÉLEMY, die tot verbanning veroordeeld was, tot lid van het directorium benoemd. Nog geene twee jaren later (Junij 1799), zag hij zich genoodzaakt zijn ontslag te nemen, en keerde hij naar *Douai* terug, waar hij zijne regsgeleerde studiën weder opvatte, waarvoor hij, te midden der woelingen zijns levens, steeds den smaak had behouden. Hij verliet zijne verblijfplaats na den 18 Brumaire, om aan het instituut eene *Verhandeling* te komen voorlezen, over de noodzakelijkheid van een *eenparig wetboek* voor geheel *Frankrijk*, terwijl hij er bij het consulaire bestuur op aandrong, om een land dat homogeen was geworden, in het genot van eene gelijkvormige wetgeving te stellen. Deze wensch werd vervuld; maar MERLIN werd niet geroepen, om aan het nieuwe *burgerlijke wetboek* medetewerken. Door eene soort van bespotting tot substituut bij het hof van cassatie benoemd, meende hij echter niet te moeten weigeren, maar het duurde niet lang of hij verkreeg den post van procureur-generaal bij dat opperste gerechtshof. Allerlei erbewijzen vielen hem alstoen ten deel, zonder dat hij zich den schijn gaf dezelve natejagen. Hij werd tot graaf, groot-officier van het legioen van eer enz. verheven, en met deze vereerende titels, vereenigde hij nog dien van lid der commissie der betwistbare zaken van de kroon, en van het privaat do-

mein des keizers. Hij was lid van het instituut sedert de oprigting deszelven; en toen bij de reorganisatie van dat lichaam in 1803, de klasse der zede- en staatkundige wetenschappen werden vernietigd, kwam hij in de Fransche akademie. Toen hij in 1810 in zijne hoedanigheid van president, LEMERCIER (zie dat Art.) beantwoordde, gaf hij strenge lessen aan den schrijver van *Pinto*, over de nieuwigheden, welke hij zich veroorloofd had in eenige zijner tooneelstukken in te voeren; maar het opmerkelijkste in zijne redevoering was, dat hij te gelijkertijd de ongodsdienstige gevoelens van NAPOLEON (zie dat Art. -*Wbk.*-), dien LEMERCIER opvolgde, aan de kaak stelde. De val van NAPOLEON moest dien van MERLIN na zich slepen, die niet verstandig genoeg was, om te begrijpen, dat zijne rol van hooggeplaatst ambtenaar was afgelopen. Van den staatsraad uitgesloten, moest men hem van zijnen post van procureur-generaal afzetten. Gedurende de honderd dagen bij het hof van cassatie hersteld, en tot minister van staat benoemd, werd hij te gelijker tijd door zijn departement tot de kamer der vertegenwoordigers gezonden, waar hij zich enkel vertoonde, om door zijne ambtgenooten in een belagchelijk licht te worden gesteld. Getroffen door de ordonnantie van den 24 Julij 1815, ging hij eene schuilplaats in *België* zoeken; maar genoodzaakt om

dat land te verlaten, scheepte hij zich in naar de *Vereenigde Staten*. Het schip, aan boord van hetwelke hij zich bevond, leed schipbreuk op de kusten van *Vlissingen*; niet dan met vele moeite redde hij zich het leven, en smeekte hij den koning der *Nederlanden*, van in hem niets anders te zien, dan eenen vreemdeling, dien de zee op zijne kusten had geworpen, en deze vorst liet hem onder eenen aangenomen naam leven, eerst te *Haarlem*, daarna te *Amsterdam*; later mogt hij openlijk te *Brussel* wonen. Hij trad er weder als advokaat op, ontwierp *Memoriën*, gaf consultatiën, en hergoot of voltooide zijn *Répertoire de jurisprudence* (*Zaak-register van regtsgeleerdheid*), 3.e uitg., *Parijs*, 1827—28, 18 dl.ⁿ, in 4.to, en zijne *Questions de droits* (*Regtsgeleerde vraagstukken*), 4.e uitg., ib. 1827—30, 8 dl.ⁿ, in 4.to. Door de Julij-omwenteling in *Frankrijk* teruggebracht, kwam hij aldaar met al de uit de ondervinding geputte lessen. De herinneringen der eerste omwenteling, waarvan hij de verrukkingen gedeeld en de wisselvalligheden gevoeld had, hadden hem gematigd gemaakt. In de akademie der zede- en staatkundige wetenschappen teruggekeerd, was hij met eenen volhardenden ijver bij al de zittingen derzelve tegenwoordig, en bragt er bij gebrek van werkzame deelneming, de herinnering in mede zijner werken, en den roem van zijnen naam als regtsge-

leerde. Oud en bijna blind geworden, bragt hij de laatste jaren zijns levens in de afzondering door, en overleed te *Parijs* den 26 December 1838. Thans nu zijne werken beginnen te verouderen, worden dezelve strenger beoordeeld dan zulks bij zijn leven het geval was. Een beroemde advokaat der *Parijsche balie*, de heer CH. PAULMIER, heeft hem oordeelkundig gewaardeerd, in een Artikel getiteld: *Merlin*. » Hij was, zegt hij, de laatste der oude regtsgeleerden en de eerste der nieuwe; als een *positief* man, behandelt hij de vraagstukken veeleer met de wetenschap van eenen geleerde, dan met de rede van eenen publicist;” en ziedaar de reden, waarom zijn roem verzwakt, naarmate dat de ware wetenschap des regts nieuwe voordeelingen zal maken.

* MEULEN (ANTONIUS FRANCISCUS VAN DER) — in het *Wbk. abusivelijk* naar VAN DER MEULEN verwezen. — Een beroemde schilder van veldslagen, te *Brussel* in 1634 geboren, nog jong zijnde, begaf hij zich, op verzoek van COLBERT, aan wien LE BRUN hem op de gunstigste wijze had doen kennen, naar *Parijs*, hij genoot hier eene jaarwedde van 2,000 livres, en moest LODERWIJK XIV op al zijne veldtogten volgen, om de verschillende gevechten, kampementen en gezigten van belegerde steden afstemalen; men vindt nog tegenwoordig 15 zoodanige stukken in het museum van het *Louvre*,

waaronder ook de *intogt van* LODEWIJK XIV te *Atrecht* en de belegering van *Maastricht*, 10 andere ziet men op het kasteel van *Rambouillet*. Daarenboven hield hij zich ook bezig met het schilderen van landschappen, portretten en gezigten van paleizen, en bewees groote diensten aan LE BRUN in het vervaardigen der *Veldslagen* van ALEXANDER (zie BRUN — KAREL LE -*Wbk.*). Vele zijner stukken zijn door de beste graveurs van zijnen tijd in plaat gebragt, onder anderen door HUGHTENBERG, DE HOOGE, COCHIN, SIMONNEAU, ERTINGER en anderen. In 1673 werd hij als lid der akademie van *Parijs* opgenomen, en overleed aldaar in 1690.

MEYNIER (KAREL), historie-schilder, te *Parijs* in 1759 geboren, beoefende eerst de graveerkunst onder CHOFFART; maar daar hij zijnen bepaalden smaak voor de schilderkunst wilde opvolgen, kwam hij in 1785 in de akademie, alwaar hij VINCENT tot meester had, die met DAVID den smaak voor het oude trachtte te doen herleven. Na in 1789 den grooten prijs te hebben behaald, begaf hij zich met eene jaarwedde naar *Rome*, alwaar hij vijf jaren doorbragt, en zich door de beoefening der meesterstukken steeds meer en meer zocht te bekwamen. Bij zijne terugkomst deed hij zich weldra opmerken, door de stukken, welke hij naar de verschillende tentoonstellingen zond. In 1815 tot lid van het instituut

verkozen, werd hij drie jaren later tot hoogleeraar bij de koninklijke scholen benoemd, en overleed te *Parijs* den 6 September 1832. Zijne schilderijen, die een groot karakter van teekening en uitdrukking bezitten, hebben hem onder de Fransche historie-schilders eene eervolle plaats aangewezen: men stelt vooral zijne zinnebeeldige voorstellingen op prijs. Hij had zich ook beroemd gemaakt door zijne bekwaamheid in het schilderen van plafonds. Zijne belangrijkste voortbrengselen zijn: *Het afscheid van Telemachus en Eucharis*. De graveerstift heeft dit voortreffelijke werk op nieuw voortgebragt, hetzelfde wordt, te gelijk met het volgende, met lof vermeld, in het verslag over de tienjarige prijzen: *Het 76.^e linie-regiment, dat zijne standaard's in het arsenaal van Insprück wedervindt; de Intogt der Franschen in Berlijn*, een groot stuk; *De op het eiland Lobau gekwetste Franschen, hunnen generaal herkenkende, welken zij verloren hadden*. In geen ander werk heeft deze kunstenaar de krachtvolle uitdrukking en de anatomische wetenschap zoo ver gebragt. MEYNIER heeft in het koninklijk museum drie groote plafonds geschilderd, het eene stelt voor: *Rome, dat het wetboek van Justinianus aan de Aarde geeft*; het andere *Frankrijk, dat onder het schild des vredes, de schoone kunsten beschermst*; het derde de *Genius, die de meesterstukken der groote*

Fransche meesters voor de zeissen des Tijds beschermt. Het Fransche museum bezit verscheiden stukken van dezen meester, namelijk de Asch van Phocion, een gestreng en buitengemeen wijsgeerig onderwerp; de Herder Phorbas, die Oedipus aan Peribea, koningin van Korinthe, voorstelt, enz.

* MEZZOFANTI (JOZEF), den 19 September 1774 te Bologna uit zeer geachte doch onvermogende ouderen geboren. Zijn vader was een timmerman. Het eerste onderwijs ontving hij van eenen priester dier stad met name PHILIPPUS CICOTTI. Pater RESIGHI, een geleerd Oratorianer, leidde hem op het pad der wetenschap verder, en eindelijk bezocht hij de school der piaristen. Zijne vlugheid van opvatting, de gemakkelijheid en kracht van zijn geheugen en zijne onvermoeide opmerkzaamheid wekten bij zijne leermeesters, zoowel als bij zijne medeleerlingen, de meeste bewondering, en hij verliet, na de hoogste eereprijzen weggedragen te hebben, zijne scholen steeds met den roep van een buitengewoon talent. En, inderdaad op vijftienjarigen leeftijd had hij ook reeds zijne filozofische studiën volbragt en kende hij, behalve het Latijn en Grieksch, waarin hij bijzonder uitmuntte, ook nog enkele andere talen grondig. Zijn vroom gemoed neigde naar den geestelijken stand heen; alzoo legde hij zich op de godgeleerdheid ijverig toe, en deed zijne eerste H. Mis in 1797.

Sedert dien tijd was het catechiseren en het biechthooren, en wat verder tot het H. dienstwerk behoorde, zoodanig zijn lust en leven, dat men niet begrijpt, hoe hij nog tijd overig kon hebben, om zich, zoo als spoedig bleek, nog op andere geestoefeningen toeteleggen. Immers, behalve de wijsbegeerte, geschiedenis en aardrijkskunde, hield hij zich met kruidkunde en poëzij niet minder ijverig bezig, studeerde voorts de Grieksche en Latijnsche klassieken, en voegde verder nog daarbij de kennismaking met wat de moderne letterkunde het voortreffelijkst opgeleverd had. Dit alles te zamen genomen ware genoeg geweest, om hem een' eersten rang in de geletterde wereld te doen bekleeden; doch bij al die geleerdheid voegde zich nu nog de wondergave der talen, die hem den hoogsten roem verwierf, aangezien hij door de uitgebreidste spraakkennis te regt voor den man van alle tijden en van alle natiën mogt gehouden worden. Hij sprak het *Albanisch, Amarisch, Angolisch, Arabisch, Aramäisch, Bulgarisch, Catalanisch, Chaldeeusch, Celtisch, Chineesch, Deensch, Engelsch, Ethiopisch, Fransch, Georgisch*, oud en nieuw *Grieksch, Hebreewsch, rabijnsch-Hebreewsch, Hindostanssch, Honguarsch, Hoogduitsch, Illyrisch, Iersch, Italiaansch, Koptisch, Karaccisch, Kurdisch, Latijn, Maleisch, Maltesisch, Mongoolsch, Nederduitsch, Noorweegsch, Perzisch*,

Poolsch, Portugeesch, Russisch, Samaritisch, Sanscritisch, Sardisch, Singalesisch, Spaansch, Syrisch, Tartaarsch, Tiroolsch, Turksch, Vlaamsch, Wallachisch, Zweedsch, gelijk ook nog de taal der Zigeuners of het zoogenaamd *Koederwaalsch* (*). Hoe onbegrijpelijk reeds de kennis van al deze talen in één enkel hoofd schijnen moge, zoo verstond MEZZOFANTI toch nog buitendien een aantal dialecten, en met zulk een tact en eene sijnheid van opvatting, dat hij al spoedig onder het gesprek zich naar ieders wijze van uitdrukking, met het meeste gemak, wist te voegen. Op die wijze werd dan ook zijne vermaardheid in *Italië*, en weldra geheel de beschaafde wereld door zoodanig gevestigd, dat geen reiziger zonder hem te bezoeken, de plaats verliet, waar hij zich ophield, en vele geleerden zelfs naar hem heen trokken, om hem te leeren kennen en te bewonderen. Zoo, onder anderen, de beroemde sterrekundige baron von ZACH, die MEZZOFANTI met den kapitein SMITH *Engelsch* hoorde spreken, *Russisch* en *Poolsch* met den prins VOLKONSKI, en zelf *Hongaarsch, Duitsch, Walachisch* en *Tiroolsch* met hem sprak, zoodat hij in verbazing verklaart: *Ik kwam naar Rome, om de hemelwonderen te leeren kennen, en, zie, ik heb er het grootste*

wereldwonder gevonden. Lord BYRON, de stelselmatige verachter aller wetenschap, noemde desniettemin MEZZOFANTI » den BRIAREUS der talen, een wandelende Polyglot, die ten tijde van Babels-torenbouw had moeten leven, om voor algemeenen Tolk te hebben kunnen dienen, een echt wondermensch, zonder de minste aanmatiging. Ik stelde hem in alle mij bekende talen op de proef, al kende ik daarin slechts een of anderen vloek; doch niet alleen in de mij vreemde spraken, maar zelfs in het *Engelsch*, mijne moedertaal, heeft hij mij te schande gemaakt.” Toen hij tot de kardinaalswaardigheid verheven werd, wenschten hem drie en veertig kweekelingen der propaganda, ieder tot eene verschillende natie behoorende, daarmede geluk, en MEZZOFANTI vertaalde voor de bij dat plegtig bezoek aanwezenden deze onderscheiden toespraken, tot hem zoowel in poëzij als proza gerigt, en onderhield zich voorts vlug en levendig met al deze jongelingen, ieder in zijne eigene taal. Keizer FRANS I van *Oostenrijk* bezocht in 1819 MEZZOFANTI te *Bologna*, en liet hem in zijne tegenwoordigheid door zijn gevolg in allerlei vreemde spraken op de proef stellen, doch men verklaarde, dat hij het *Poolsch, Hongaarsch, Duitsch* en *Illyrisch* volmaakt goed sprak en

D 4

(*) Een geleerde, die MEZZOFANTI te Rome bezocht en hem al deze talen in de Propaganda hoorde spreken, beweerde, dat er nog wel een zestal aan deze opgave ontbreekt.

kende. Keizer NICOLAAS gaf, tijdens zijn bezoek te Rome, de verzekering, dat MEZZOFANTI zoo goed *Russisch* sprak, als of hij te *St. Petersburg* geboren ware. Een Indische prins stond verbaasd, zijn tolk niet meer noodig te hebben, toen MEZZOFANTI hem aan GREGORIUS XVI voorstelde. De Turksche gezant, de erfgrootvorst van *Rusland*, met één woord, allen die Rome bij zijn leven bezochten, stonden verstomd over zulk eene wondergave, en nagenoeg allen droegen in hunne *Albums* een schriftelijk aandenken, hetzij in proza of poëzij, van den grooten geleerde, een elk in zijne moedertaal, mede naar huis. In zijne boekerij heeft men 140 verschillende woordenboeken gevonden, waaronder zeer zeldzame; en zoo ook vele spraakkunsten, met aanmerkingen van zijne hand verrijkt. Onder zijne nagelaten papieren bevond zich ook de, helaas, onvoltooid geblevene toelichting van een belangrijk *Mexicaansch* handschrift. Die MEZZOFANTI van nabij gekend hebben verzekeren, dat hij zoowel voor de spraakleer als voor de woorden van elke taal, zich enkel van de *vergelijkende* methode bediende. Wanneer hij alzo eene of andere hem nog onbekende taal leeren wilde, dan zocht hij naar die, welke hij kon vooronderstellen, er het meest meê overeen te komen, en nu begon hij de afwijkingen der eene van de andere naauwkeurig na te gaan, en zóó ontstond dan van zelf eene kennismaking met het ge-

heele zamenstel der hem nog vreemde spraak, en tegelijk eene immer diepere inzage van die, welke hij reeds kende. Intusschen is en blijft het onbegrijpelijk, hoe één enkel hoofd zoo oneindig vele vormen heeft kunnen omvatten, en, zeker, SAMSONS ligchamelijke kracht heeft de hersenkracht van MEZZOFANTI wel niet overtroffen. Met armen en met kinderen ging deze groote man het liefst van allen om; trotschheid kende hij niet, en zóó weinig was hij verwaand op zijne gave, dat hij zelfs niet eens de minste waarde aan al zijne wetenschap hechte, en geene andere glorie kende, dan in het verborgen wel te doen met woord en daad, en door het besteden van alles, wat hij slechts missen kon, aan Christelijke liefdegiften. Aan eereteekenen, geleerde titels en hooëe bedieningen heeft het hem dan ook niet ontbroken. Aan de hoogeschool van *Bologna* onderwees hij de *Grieksche* en *Hebreeuwse Letteren*, tot dat NAPOLEON, wien hij den eed niet zweren wilde, hem uit dien leerstoel verwijderde. JOACHIM herstelde hem echter, na den val des keizers, in die geleerde betrekking en schonk hem tegelijk de orde der *Beide Siciliën*. Meermalen bekleedde hij het rector-ambt aan die vermaarde universiteit, gelijk mede dat van onderbibliothecaris, en vervolgens van bibliothecaris, nadat POZZETTI, zijn voorganger, overleden was. — PIUS VII, op den H. Stoel terugkeerende, wilde hem naar *Rome* met zich

nemen, om daar als secretaris der propaganda optetreden; maar MEZZOFANTI weigerde die betrekking alleen uit zucht voor zijne geboortestad, en de herhaalde beden van den kardinaal CONSALVI konden hem daartoe evenmin bewegen, als het verlangen des keizers van Oostenrijk en des groothertogs van Toskane, die, elk om strijd, hem in hunne Staten in glansrijke bediening wilden stellen, doch zich moesten vergenoegen met hem ten blijke hunner hooge vereering alleen de versierselen hunner orden op de borst te mogen hechten. De groothertog van Toskane schonk hem eerst het Sint-Jozefs-kruis van verdienste, en later, toen hij tot Kardinaal benoemd was, het groot-kruis van diezelfde orde. Toen de kardinaal CAPELLARI, later GREGORIUS XVI, het ambt van prefect der propaganda bekleedde, stond MEZZOFANTI hem met den meesten ijver in deze zoo gewigtige aangelegenheden ten dienste; — doch, als later de kardinaal, Paus geworden zijnde, hem voor zijne bemoeijingen eene aanzienlijke somme gelds toewees, zond de nederige geleerde die penningen aan de propaganda zelve, ten dienste van de buiten-Europesche Missiën, op zijne beurt ten geschenke. GREGORIUS XVI verloor hem intusschen nooit uit het oog, maar droeg, even als de kardinaal-aartsbischop van Bologna OPIZZONI, hem de teederste genegenheid en eerbied toe. Bij zekere gelegenheid stelde deze Paus hem

aan een' vreemden prins voor met de woorden. » Hier ziet gij den levenden Pinksterdag! » Neen, H. Vader, antwoordde de ootmoedige geleerde: *ik ben slechts een oud, vrij slecht gebonden woordenboek.*» Als lid eener deputatie uit zijne geboortestad naar Rome gereisd, verhief zijne Heiligheid hem tot huisprelaat en apostolischen protonotarius. In 1832 evenwel beriep de Paus hem voor goed naar Rome, waar hij nog datzelfde jaar werd benoemd tot canonicus van *Sa. Maria-Maggiore*, en voorts onafgebroken werkzaam is gebleven. Spoedig daarna werd hij als eerste bibliothecaris der Vaticaansche boekerij aangesteld en tevens als kanonik overgeplaatst bij *Sint-Pieter*, welks kapittel hem de leiding van het seminarie toevertrouwde, en waaraan hij het grootste deel van zijn ambts- en van zijn canonicuats inkomen besteedde, terwijl hij zelfs verscheiden seminaristen van aanleg daar op zijne kosten onderhield. Hij was een groot kenner van schilderijen, en heeft als zoodanig menig meesterstuk, dat verloren geraakt, of onkenbaar geworden was, tot sieraad voor eene der zalen van de Vaticaansche bibliotheek opgespoord, ontdekt en behouden. In het consistorie van den 12 Febr. 1838 werd hij tot kardinaal verheven, en tot lid benoemd van de congregatie der *Propaganda*, van den *Index* en den *Ritus*, tot prefect der studiën, voor het examen der bisschoppen, en voor de Sinesche

aangelegenheden. Na den dood van den kardinaal SALA, werd hij apostolische visitator van het hospitaal van *Sint-Jacob*, en president van den raad van administratie van het groot hospitaal des Allerheiligsten Verlossers *ad sancta sanctorum*. Eindelijk werd hij ook nog visitator van het huis der Catechumenen, waar tevens zijne uitgebreide taalkennis van het grootste nut was, alsmede visitator van het klooster van *Maria Boodschap*. Hij was protector der stad *Bologna*, van het marktplek *Medicina*, en van de gemeente *Gavignano in Latium*, van alle Carmeliten-orde, van de congregatie der hospitalen en van vele andere kloosters en broederschappen. Voor alle vreemdelingen was hij een altijd bereidvaardige biechtvader, zóó zelfs, dat hij dikwerf verzekerde, voor zijne uitgebreide taalstudie den sterksten prikkel gevonden te hebben in de zucht, om dit gewijd liefdewerk zoo véél en zoo uitgestrekt mogelijk te kunnen verrigten. In het laatste jaar zijns levens bekleedde hij dan ook nog het ambt van biechtvader in het nieuwe klooster der Polinnen. Een oneindig aantal academische diplomaten is na zijn dood onder zijne papieren gevonden. Men kan ook ligtelijk denken, dat geheel *Europa* zich beijverde, om zulk een geleerde naar behooren te vereeren, want, zeker was het, dat zijn naam eene wetenschappelijke instelling tot grooter luister verstrekte, dan haar diploma hem. Gedurende de

maanden Februarij, Maart en April van het jaar 1848 overviel hem eene ziekte, waarvan hij niet meer herstelde, en tot welker doodelijken afloop de staatkundige verwikkeling, waarin *Italië* destijds reeds zoo ernstig verward begon te raken, niet weinig heeft bijgedragen. Toen eindelijk de H. Vader vlugten moest, verklaarde hij, dat nu ook zijn leven niet lang meer duren zou. Op het einde van Februarij 1849 nam de ziekte dan ook zulk eene ernstige wending, dat weldra alle hoop op het behoud van den doorluchtigen lijder vervlogen was; den 15 Maart ging hij de eeuwige rust kalm en gelaten in, na zich nog tot op een half uur vóór zijn verscheiden, zijnen patroon den H. JOZEF vurig aanbevolen, en God en de heilige Maagd tot zijnen laatsten ademtocht met de teederste liefde-uitdrukking aangeropen te hebben. Hij stierf, door de heilige genademiddelen der Kerk herhaaldelijk gesterkt, den dood der regtvaardigen, en werd reeds den volgenden avond naar de kerk van *San-Onofrio*, waarvan hij den kardinaalstitel voerde, in stilte overgebracht, om aldaar, volgens zijne laatste wilsbeschikking, begraven te worden. De tijdsomstandigheden gedoogden geen prachtstoet achter zijn lijk; doch de groote man, die den glans der wereld steeds gering en alleen Gods eer hoogschatte, was met zulk eene nederige aardbestelling 't hest gediend. Intusschen rust zijne asch in deze kleine kerk bij die van

Italië's grooten dichter, TASSO, den zanger van *het Verlost Jeruzalem*; en het nederige grafgesteente van beide beroemde mannen wekt meer bewondering, dan de trotsche praalbogen en heel de heidensche luister van 't wereldveroverend *Rome*.

* MIAULIS (ANDREAS BOKAS), een beroemde Grieksche admiraal, in 1771 te *Negroponte* geboren, dreef voor de omwenteling eenen voordeeligen graanhandel naar *Frankrijk* en *Spanje* en bewees zijne bekwaamheid tot opperbevelhebber, door de overwinningen bij *Patras* (5 en 6 Maart), *Spezzia* (20 Septb. 1822), door het verbranden der Turksche vloot in de haven van *Modon* (12 Mei 1825), en de overwinning bij de kaap *Papas* den 8 Januarij 1826. Onder lord COCHRANE leefde hij op *Poros* en *Hydra*; CAPO D'ISTRIAS stelde hem eerst weder aan het hoofd der marine, doch beledigde weldra den vrijheids- en gerechtigheidszin van den dapperen held zoo zeer, dat deze zich gaarne tot aanvoerder der opgewonden Hydrioten aanbod, en den president, zoowel als deszelfs opvolger AUGUSTINUS CAPO D'ISTRIAS, nadrukkelijken tegenstand bood. De zegepraal der nationale partij was grootendeels aan hem toetescrijven. Door den koning, aan wien hij, benevens andere daartoe verkozenen, de huldiging in *Munchen* overbragt, met de aangelegenheden der vloot belast, en tot zee-prefekt en onder-admiraal verheven, overleed de vader-

landslievende man te *Athene* in 1835. Hij rust naast het gedenkteeken van THEMISTOCLES.

MICARA (LODEWIJK), kardinaal, in 1775, te *Frascati* geboren, wist door zijne talenten en zijne diensten, de toegenegeheid van Paus LEO XII te verdienen, die hem in 1826 met het Roomsche purper ver-eerde. Na den dood van GREGORIUS XVI sprak hij in het conclave eene redevoering uit, waarin hij aan zijne ambtgenooten aanraadde, om in de keuze van den nieuwen Opper-herder, enkel de behoeften der Kerk te raadplegen. Als voorstander der concessiën, waarvan het hem niet moeilijk was, de treurige resultaten te voorzien, overleed hij als deken van het heilige Collegie, te *Rome*, den 24 Mei 1847, en liet aan de armen het grootste gedeelte van zijn vermogen na.

MICHALLON (CLAUDIUS), een beeldhouwer, te *Lyon* in 1751 van arme ouders geboren, openbaarde reeds in zijne kindscheid veel aanleg voor de kunst, waarin hij zich beroemd heeft gemaakt; hij werkte eenigen tijd zonder anderen gids dan de natuur, en pas 15 jaren oud zijnde, voerde hij eenige houten beelden uit, die hem de aanmoedigingen der kenners verwierven. Nadat vrienden van zijnen vader hem de middelen hadden gemakkelijk gemaakt, om te *Parijs* te komen, ontving hij er de lessen van BRIDAN (zie dat Art. *Wbk.*), die hem

gebruikte tot het bewerken der *mascaronen* van het *Louvre*. Onafgebroken bij den arbeid, las hij des nachts in zijn bed, bij eene lamp van zijne vinding. Na den grooten prijs te hebben behaald, begaf hij zich naar *Rome*, alwaar hij met den schilder *Drouais* (zie dat Art. *-Wbk.-*) in betrekking kwam, en nadat deze geniale kunstenaar in 1788 overleden was, viel aan *Michallon*, bij eene mededinging, de eer ten deel, om het praalgraf voor zijnen vriend in marmer uittevoeren. Dit monument in de kerk van *Sta. Maria in via lata* geplaatst, vestigde zijnen roem. Tijdens de vermoording van *Basseville*, kwam *Michallon* te *Parijs* terug, behaalde verscheiden prijzen, door de commissie van onderwijs uitgelooft en stelde tot den walgang (*terre-plein*), van den *Pont-Neuf* een plan voor, dat niet uitgevoerd is. Voor het museum der *Fransche monumenten* vervaardigde hij een schoon borstbeeld van *Joannes Goujon*. Zijn laatste werk is het model van een standbeeld van *Cato van Utica*, hetwelk hij voor de zaal van het wetgevend ligchaam moest vervaardigen. Hij overleed aan de gevolgen van eenen val, in Augustus 1799.

MICHALLON (*ACHILLES ETNA*), een landschapschilder, zoon van den voorgaande te *Parijs* in 1796 geboren, kweekeling van *David* en van *Valenciennes*, was pas 12 jaren oud, toen zijne proeven de aandacht wekten van den vorst *Youssoeff*, die hem,

om hem in zijne studiën aan-temoedigen, eene jaarwedde toelagde. Na verscheiden eerepenningen te hebben bekomen, behaalde hij in 1817, met eenparige stemmen, den grooten prijs voor het historisch landschap. De schilderijen, welke hij van *Rome* zond, onder welke men onderscheidt *Gezigt van het meer Nemi*, *Roeland te Roncesvalles*, en het *Gevecht der Lapiten en Centauren*, plaatsten hem in den rang der meesters. Voor de tentoonstelling van 1822 leverde hij *de Bouwvallen van het circus*, een *Gezigt uit den omtrek van Napels*, en een *Zwitserschen Waterval*, welke het groote denkbeeld, dat hij van zijne talenten gegeven had, bevestigden. Hij werd door den hertog van *Orleans* gebruikt om verschillende gezigten van het park van *Neuilly* te schilderen. De dood ontrukte hem aan de kunsten in den bloei zijner jaren, den 24 September 1822. De heer *Vannier*, een zijner bloedverwanten, sprak op zijn graf eene redevoering uit, welke gedrukt is, zoo als ook de *Catalogus zijner schilderijen, studiën, teekeningen enz.*, ten getale van 463. In 1827 heeft men in het licht gegeven: *Vues etc. (Gezigten uit Italië en Sicilië, volgens de natuur geteekend door MICHALLON)*, in fol., voorafgegaan door eene *Levensschets*.

MICHAUD (*CLAUDE IGNACE FRANÇOIS*), vrijheer, luitenant-generaal, in 1751 te *Chaux-Neuve* (Fr. *Doubs-dep.*) geboren, in het begin kapitein bij het

1.º bataillon vrijwilligers van zijn dep.^t, werd hij in korten tijd luitenant-kolonel, en in Mei 1793 tot brigade-generaal bevorderd. Hij onderscheidde zich bij de regter-afdeeling van het *Rijn*-leger, vooral in het gevecht van den 12 September. Tot divisie-generaal benoemd, verving hij provisioneel PICHEGRU, in het opperbevel des legers, opende den veldtogt door de herovering van de sterkte *Vauban*, en bood, ofschoon met veel minder strijdkrachten, het hoofd aan de aanvallen des vijands. In den winter 1795 tastte hij het kasteel van *Manheim* aan, en veroverde het na een bombardement van 14 uren. Wegens eene kwetsing aan de knie genoodzaakt het leger te verlaten, ontving hij, zoodra hij hersteld was; het commandement van *Vlaanderen*. Hij werd ook adinterim tot generaal van het leger van *Engeland* aangeduid. In 1800 en 1801, voerde hij het bevel over verschillende corps in *Italië*, en onderscheidde zich bij den overtocht van de *Etsch* (*Adige*) en de *Mincio*. In 1805 opperbevelhebber der Fransche troepen in *Holland*, en in 1806 gouverneur der Hanzé-steden, bevond hij zich in het volgende jaar bij het leger in *Duitschland*, en had grootelijks deel aan de inneming van *Dantzic*. Na de overgave dier stad met het commandement van *Berlijn* belast, werd hij later gouverneur van *Maagdeburg*, en bevelhebber van de militaire afdeelingen der *Elbe* en *Saale*. Bij de restauratie, werd hij tot

ridder van den H. *LODEWIJK* en algemeen inspecteur der infanterie benoemd. Gepensionneerd in 1816, ging hij *Luzancy* bewonen, alwaar hij den 26 September 1835 overleden is. De generaal *MICHAUD* was de deken, der luitenants-generaal; hij had *DESAIX*, *SAINTE-CYR* en *KLEBER* onder zijne bevelen gehad.

MICHAUD (*JOZEF*), lid der Fransche akademie, in 1767, in het vlek *Albens*, in *Savooije*, geboren, na in het collegie van *Bourg*, waar zijn vader was gaan wonen, zijne studiën te hebben volbragt, kwam hij in 1791 te *Parijs*, en trad het eerst in de loopbaan der letteren op door een *Voyage etc.* (*Reis naar den Mont-Blanc*) met verzen doormengd. In den omgang met koningsgezinden gekomen, werkte hij, ofschoon nog vrij jong zijnde, mede aan de redactie van verschillende dagbladen 'dier kleur. Na den val des troons op den 10 Augustus, was hij verplicht, om zich verscholen te houden; maar niet lang duurde het of hij vertoonde zich weder in de gelederen van de tegenstanders der omwenteling, en op den 22 September 1792 (gewichtige dagteekening!), verscheen het 1.º N.^o der *Quotidienne*, waarvan hij een der stichters was, en dat hij in weerwil van velerlei gevaren en tegenkantingen, niet ophiëld te handhaven. Het gelukte hem aan het schrikbewind te ontsnappen, en, zoodra hij er toe in staat was, hervatte hij in

de dagbladen zijne worsteling ten gunste der monarchie. Den 13 Vendemiaire werd hij in contumacie ten dood veroordeeld; een jaar later liet hij dit vonnis vernietigen, en hervatte andermaal de directie der *Quotidienne*. Den 18 Fructidor, in de lijst der veroordeelden tot ballingschap begrepen, kwam hij eene schuilplaats in de Jura-bergen zoeken, en maakte de verveling zijner eenzaamheid bekoorlijk door de zamenstelling van *le Printemps d'un proscrit* (*De Lente van eenen banneling*), een dichtstuk in den beschrijvende stijl, waarover CHÉNIER, in zijn verslag over de tienjarige prijzen, met lof heeft gesproken; ofschoon hij geen vriend dier genre was, en zich over MICHAUD te beklagen had, die niet had opgehouden, hem in zijn dagblad aanteranden, en soms met eene hevigheid, die zelfs door den partijgeest niet gewettigd wordt. Na den 18 Brumaire, bij het vertrek van den 1.^{en} Consul naar *Marengo*, te *Parijs* teruggekeerd, gaf hij in het licht de *Adieux à Bonaparte*, een ernstig pamphlet, met vuur en diepzinnigheid geschreven. Door zijne vrienden, vooral door FONTANES, aangespoord, die hem aan de nieuwe dynastie wenschte te verbinden, vervaardigde hij voor het huwelijk van NAPOLEON met MARIA LOUISE, *het 13.e boek der Aeneïde, of het huwelijk van Aeneas en Lavinia*. In 1813 verving hij CAILHAVA bij de Fransche akademie, en werd, ten gevolge van omstandighe-

den, ontslagen van de lofreden van zijnen voorganger uittespreken. Bij de restauratie werd hij tot algemeen censor der dagbladen benoemd, welke betrekking hij niet uitoefende, alsmede tot plaatsvervangend voorlezer des konings. Gedurende de honderd dagen nam hij de wijk naar het dep.^t *Saône en Loire*, bij zijnen vriend BERCHOUX, den schrijver der *Gastronomie*, en kwam eerst na de terugkomst des konings weder in *Parijs*. In hetzelfde jaar (1815) door het *Ain*-dep.^t tot de kamer der afgevaardigden gezonden, nam hij aan de regterzijde zitting onder de gemagtigde mannen. Hij vond in de kamer niet het sprekers-bijval, hetwelk zijne vrienden verwacht hadden, en hield, na de ordonnantie van den 5 September 1816, op er lid van te zijn. Terwijl hij steeds voortging met het leveren van geestige artikels aan de *Quotidienne*, voltooide hij zijne *Histoire des croisades* (*Geschiedenis der kruistogten*), dat zijn voornaamste letterkundige roem is gebleven, en waarvan de beste uitgave, 1825—29, uit 10 dl.ⁿ, in 8.vo bestaat, daaronder begrepen de *Bibliotheek der Kruistogten*, 3 dl.ⁿ, en de *Arabische Kronijken*, door den heer REINAUD in orde gebracht. Hij sloot zich bij de koningsgezinde schrijvers aan, die het ministerie VILLÈLE bestreden, en verloor in 1827 zijnen post van voorlezer des konings, wyl hij de beraadslaging der akademie tegen het ontwerp van wet op de drukpers had onderteekend.

Na in 1829 meer dan 60 jaren bereikt te hebben, ging hij de plaatsen bezoeken, welke hij in zijne *Geschiedenis der kruislogen* beschreven had, en zijne reis, waarop hij werd vergezeld, door den heer **POUJOLAT** onder den titel van *Correspondance de l'Orient*, 1833—36, 6 dl.ⁿ in 8.vo, in het licht gegeven, vermeerderde nog zijnen roem als schrijver en waarnemer. In 1833 ondernam hij met zijnen jongen medewerker eene *Nouvelle etc.* (*Nieuwe verzameling van Gedenkschriften betrekkelijk de geschiedenis van Frankrijk*), en hij leefde lang genoeg om het einde dezer eervolle onderneming te zien. **MICHAUD** overleed te *Passy*, den 30 September 1839, door alle partijen geacht, en den roem nalatende van een der geestigste verhalen van onzen tijd te zijn.

MICHAUX (ANDREAS), een beroemde kruidkundige, den 7 Maart 1746 te *Satory* bij *Versailles* geboren, studeerde onder **LEMONNIER** en **JUSSIEU**, en deed in 1779 eene reis naar *Engeland*, vanwaar hij een aantal toenmaals in *Frankrijk* nog onbekende boomen en struiken terugbragt. In het volgende jaar vergezeldde hij **LAMARCK** en **THOUIN**, naar de bergen van *Auvergne*, doorkruiste de *Pyreneën* en kwam in *Spanje*, alwaar hij verscheiden zaden aankocht, die aan den plantentuin overgegeven, en onder de aankweekende kruidkundigen verdeeld werden. **MONSIEUR** (later **LODEWIJK XVIII**) zond hem

in 1782 naar *Perzië*. Hij hield zich eenigen tijd te *Bassora* op, om berigten omtrent het land intewinnen, en zich in de Perzische taal te oefenen. Hij trachtte in *Perzië* doortredingen, maar dat rijk werd door de burgeroorlogen verscheurd, en de Arabieren, die de grenzen verwoestten, plunderden hem uit en lieten hem enkel zijne boeken behouden. De Engelsche consul te *Bassora* trok zich zijner aan, en verschaftte hem de middelen, om zijne reis voortzetten. Na zich naar *Schiras* te hebben begeven, ging hij vervolgens naar *Ispahan*, alwaar hij den koning van eene gevaarlijke ziekte genas. Hij bragt twee jaren door met het bezoeken der verschillende deelen van *Perzië*, van de *Indische* tot aan de *Kaspische zee*. Niet ver van *Bagdad*, ontdekte hij in eenen naar **SEMIRAMIS** benoemden tuin, een *Persepolitanssch* gedenkteeken, dat hij aan het kabinet van oudheden der koninklijke bibliotheek zond. Naar *Frankrijk* teruggeroepen, was hij genoodzaakt om van het door hem gevormde plan aftezien, om het land ten oosten van de *Kaspische zee* te bezoeken, en zich naar *Thibet* en het koninkrijk *Kachmyr* of *Cache-myre* te begeven, en kwam hij te *Parijs* terug, verrijkt met een heerlijk kruidboek, en verscheiden kostbare zaadsoorten. Op last des bestuurs, ondernam hij, in 1785, eene reis naar *Noord-Amerika*, en doorkruiste gedurende twee jaren die uitgestrekte gewesten, van *Florida* tot aan

de *Hudson-baai* en van *Canada* tot aan de *Missisipi*, terwijl hij dikwerf woeste of door wilden bewoonde gewesten doortrok. De vruchten dier togten waren 60 duizend boom-loten en 40 kisten met zaden, welke hij naar het museum zond. Nadat de omwenteling hem van zijn tractement had beroofd, offerde hij er zijne geheele fortuin aan op, om zijne togten voorttezetten. Toen zijne middelen eindelijk uitgeput waren, was hij genoodzaakt naar *Europa* terugtekomen. Op zijne terugreis leed hij schipbreuk, en redde enkel zijnen persoon en vier kisten zijner verzamelingen. Den 25 December 1796 kwam hij te *Parijs* aan, en na gedurende drie jaren billijke reclamatiën te hebben ingediend, stond het directorium hem slechts geringe schadeloosstellingen toe. Gelukkiglijk behield *MICHAUX*, aan ontberingen gewoon, te midden van *Parijs*, de gewoonten, welke hij in zijn omzwervend leven had aangenomen; hij voedde zich slechts met zeer eenvoudige spijsen, welke hij zelf toebereidde, en sliep op eene beerenhuid. In October 1800 volgde hij den kapitein *BAUDIN* op zijnen togt naar *Nieuw-Holland*, doch scheidde van hem op *Ile-de-France*, van waar hij zich naar de kust van *Madagascar* begaf alwaar hij in November 1802 overleed. De naam van *Michauxia* is door *AITON* aan den *Mindium* van *JUSSIEU*, uit het geslacht der *Campanulaceae*, gegeven. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Histoire etc.* (Ge-

schiedenis der eiken van Noord-Amerika) *Parijs*, 1801, in fol., met 36 platen; — 2.° *Flora borealis Americana*, *Parijs*, 1803, 2 dl.ⁿ, in fol. met platen enz.

MIREVELT. — Zie MIREVELT -*Wbk.*-

MILBERT (JACQUES GÉRARD), een schilder en natuurkundige, in 1766 te *Parijs* geboren, legde zich vroegtijdig op de schilderkunst toe, terwijl hij bij voorkeur zich tot voorwerpen uit de natuurlijke historie bepaalde, voor welke wetenschap hij eene bijzondere neiging gevoelde. In 1795 tot onderwijzer der teekunst bij de school der mijnwerken benoemd, ontving hij in het zelfde jaar den last; om de *Pyreneeën* te bezoeken, er de liggingen van afteekenen en de voortbrengselen te beoefenen. In 1799 bezocht hij de *Alpen*, en in het volgende jaar vergezelde hij als teekenaar den kapitein *BAUDET* naar de zuidpool-landen, en werd bij zijne terugkomst door het ministerie belast met het opzigt van den druk dier *reisbeschrijving* (zie *PÉRON -Wbk.*-). In 1815 vertrok hij naar de *Vereenigde Staten van Amerika*, waarvan hij het uitgestrekte grondgebied en de voortbrengselen der drie rijken met eenen onvermoeiden ijver beoefende. Van een' dier togten kwam hij terug, met voortbrengselen beladen, welke hij voor het kabinet des konings verzameld had, toen hij door *Mgr. DE CHEVERUS* (zie dat Art.) ontmoet werd, die dezen zwaren

last volstrektelijk tot *Boston* met hem wilde deelen. Na zevenjarige nasporingen, gedurende welke hij meer dan 60 bezendingen had overgemaakt, welke planten, levende vogelen, viervoetige dieren enz., en meer dan 8,000 stalen van rotsen, delfstoffen, bergzouten enz. bevatteden, nam hij de reis naar zijn vaderland weder aan, door den heer DE CHEVERUS vergezeld, die insgelijks naar *Frankrijk* terugkeerde. Daar de ondersteuning, welke hij van de regering had ontvangen, niet toereikende was geweest, om zijne kosten te dekken, had hij op deze reis een gedeelte van zijn vermogen verteerd. Na de omwenteling van 1830 bekwam hij het kruis van eer, en overleed in behoefte omstandigheden, den 5 Junij 1840. Men heeft van hem: 1.° *Voyage etc.* (*Schilderachtige reis naar Ile de France, de Kaap de goede Hoop en het eiland Teneriffe*), 1812, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, met atlas; — 2.° *Itinéraire etc.* (*Schilderachtige reisbeschrijving langs de rivier Hudson, enz.*), 1827—29, 2 dl.ⁿ, in 4.to, met atlas; — 3.° *Vie etc.* (*Levensbeschrijving van den heer DE CHEVERUS enz.*). —

* MILLINGEN (JAMES), een beroemde oudheidkundige, in 1775 te *Londen* geboren. Gunstige betrekkingen zijner jeugd vormden reeds vroegtijdig zijnen smaak. Zijn vader bezat eene rijke bibliotheek en eene schoone verzameling van vazen en andere

oudheden, en de zoon, dien men, wegens de gegoedheid der familie, volle vrijheid liet, hield zich met welbehagen met deze voorwerpen bezig. Hij maakte toenmaals reeds kennis met verscheiden voorname oudheidkundigen, koesterde voor het overige het plan om krijgswetkundige te worden, doch werd door aanhoudende ziekelijkheid in de uitvoering daarvan teruggehouden. In 1790 kwam hij met zijne familie te *Parijs*, waar zijn vader ging wonen, wyl hij het grootste gedeelte van zijn vermogen in Fransche papieren had belegd, en in den woeligen en onstuimigen tijd deze gelden op de plaats zelve bewaken wilde. MILLINGEN kon alsnu onder de leiding van BARTHÉLEMY, MONGEZ, TERSAN en anderen zijne archaeologische studiën voortzetten, doch niet voor langen tijd. Hij had eene betrekking in een Hollandsch bankiershuis bekomen, en dit was voldoende, om hem in eenen tijd verdacht te maken, waarin men elken rijke en elken vreemdeling als eenen zamenzweerder beschouwde. De bestuurders van zijn bankiershuis — vader en twee zonen — stierven op denzelfden dag onder het valmes, MILLINGEN zelf werd in de gevangenis geworpen, waarin hij elf maanden moest doorbrengen. Toen hij eindelijk in 1794 in vrijheid werd gesteld, verliet hij *Frankrijk*, en begaf zich over *Holland* en *Hamburg* naar *Engeland*, doch keerde in 1797 andermaal terug.

De tijd was weder onrustig en MILLINGEN werd als vreemdeling ten tweedenmale gevangen gezet. Hij werd van de eene regtbank naar de andere gesleurd, en eerst na verscheiden maanden weder in vrijheid gesteld. Hij verbleef alsnu tot 1801 in Engeland, en maakte omtrent dezen tijd gebruik van de vredesonderhandelingen, om zich ten derdenmale naar Frankrijk te begeven. Gemeenschappelijk met eenen anderen Engelschman, rigtte hij te Parijs een handels-huis op, en was weder ongelukkig. De vrede van Amiens was, zoo als bekend is, van korten duur, en bij de vernieuwing des oorlogs ging het huis van MILLINGEN te niet. Hij had nu voor de eerste maal den tijd om Italië te bezoeken, werwaarts hem zoo wel zijne lievelingsneiging als de zorg voor zijne gezondheid riepen. Hij vertoefde aldaar in Florence, Napels, Rome en maakte alom de grondigste studiën. Eerst na een achtjarig verblijf, kwam hij met zijn eerste werk te voorschijn, bestaande in eene *Verhandeling over de belangrijkste munten van het kabinet van Milane*. In het volgende jaar gaf hij in 60 platen in fol. een werk *over de vazen* in het licht, hetwelk men als een modelwerk van dien aard kan beschouwen, terwijl de platen zich door nauwkeurigheid en schoonheid bijzonder onderscheiden. Aan dit werk sloot zich vier jaren later een dergelijk aan *over de vazen der verzameling Coghil*. Zijn voor-naamste werk echter is *Unedited*

Monuments, 1822, eene voorstelling en critiek der toenmaals bekende beschilderde vazen. In Engeland werd dit verdienstelijke werk nauwelijks opgemerkt. MILLINGEN had de eigendommelijkheid zeer laconisch te schrijven en menige gewichtige ontdekking, die aan anderen stof tot eene schitterende verhandeling zou gegeven hebben, maakte hij in weinige regels af. Zulk eene behandelingswijze was niet de geschikte, om opmerkzaamheid te verwekken, vooral niet in eenen kunsttak, waarin kwakzalverij en halfgeleerdheid bijzonder te huis behooren. De tweede afdeeling, die in 1826 in het licht verscheen, draagt de kenmerken dezer geringe belangstelling, want MILLINGEN bepaalde zich niet slechts tot de helft der platen, maar legde ook aan het graveren niet die zorg te koste, welke men vroeger van hem gewoon was. Met deze beide afleveringen hielden de *Unedited Monuments* op. MILLINGEN gaf sedert dien tijd nog slechts twee werken over de *Numismatiek* in het licht, het laatste in 1841, hoofdzakelijk een twistschrift tegen MARCHI en TESTIERI, die in hun Italiaansch patriotismus beweerd hadden, dat *Griekenland* zijne beschaving van uit Italië bekomen had. Na dezen arbeid nam de ziekelijkheid van den verouderenden man, meer en meer de overhand, tot dat de dood hem eindelijk van zijn langdurig lijden verlost. Het is zeer te wenschen, dat zijne letterkun-

dige nalatenschap, die zeer aanzienlijk moet zijn, in kundige handen valle.

MILON (KAREL), een letterkundige, in 1754 te Luik geboren, was eerst onder-bibliothekaris van den prins van Condé, verkreeg vervolgens den leerstoel der wetgeving in de school van het *Panthéon*. Tot hoogleeraar der oude talen in het lyceum *Napoleon* benoemd, werd hij eenigen tijd daarna in de *Sorbonne* met den leergang van de geschiedenis der oude wijsbegeerte belast. Sedert verscheiden jaren had hij reeds van het onderwijs afgezien, toen hij te *Parijs*, den 31 Julij 1839 overleed. Een geleerde bibliographe zijnde, kende hij de beste boeken in bijna alle wetenschappen in den grond. Behalve vele geachte vertalingen (in het Fransch), heeft men van hem: 1.° *Poésies légères* (*Losse gedichten*), waaronder men vooral opmerkt *l'éventail* (*de waaijer*), welk dichtstuk veel bijval vond; — 2.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis van de reizen der Paussen van af INNOCENTIUS I tot PIUS VI*), 1782, in 8.°; — 3.° *Introduction etc.* (*Inleiding tot de geschiedenis der onlusten in de Vereenigde Provinciën van 1777 tot 1787*), 1788, in 8.°; — 4.° *Histoire etc.* (*Geschiedenis der landingen, welke in Engeland sedert JULIUS CÆSAR gedaan zijn*), 1798, in 8.° Hij was met DUCHOSAL de uitgever der *Volledige Werken* van DUMARSAIS, en hij heeft vervol-

gen geleverd op de *Eléments etc.* (*Beginselen der geschiedenis van Frankrijk en der geschiedenis van Engeland*), door den abbé MILLOT (zie dat Art. -*Wbk.*-)

* MILORADOWITSCH (MICHAL ANDREJEWITSCH, graaf von), keizerlijk Russisch generaal der infanterie, in 1770 geboren, maakte in 1787 den veldtocht tegen de Turken en in 1794 dien tegen de Polen mede, werd wegens zijne dapperheid snel bevorderd, voerde als generaal-majoor, in 1799, de voorhoede van SUWAROW in *Italië*, en in 1805, als luitenant-generaal, eene Russische afdeeling bij *Austerlitz* aan. In 1808 bezette hij *Wallachijë* aan het hoofd van een Russisch corps, nam *Giurgewo* en *Slobodseschak* in, en sloeg de Turken bij *Giurgewo*. In 1812 organiseerde hij het eerste reserve-corps tegen de Franschen, en voerde het aan tot het hoofdleger voor den slag van *Mosaïsk*, commandeerde daarop als generaal der infanterie de voorhoede, welke tusschen het hoofdleger van KUTUSOW en het Fransche leger geplaatst was, in den regter-vleugel des laatsten opereerde, en den vijand veel afbreuk deed. In 1813 kwam hij een eigen corps; stond gedurende den slag van *Lützen* bij *Altenburg*, en dekte aldaar de linkerflank der bondgenooten, voerde daarna het bevel over de Russische achterhoede, en leverde daarmede den 13 Mei het gevecht voor *Bischofswardau*, ten gevolge waarvan hij

tot graaf werd verheven; bij *Bautzen* voerde hij het bevel over de voorhoede van den linkervleugel, en hield den 21 Mei de aanvallen der Fransche voorhoede uit. Na den wapenstilstand commandeerde hij, onder den grootvorst KONSTANTIJN het reserve-corps van het Boheemsche leger, droeg met dit corps wezenlijk veel bij tot de beslissing der veldslagen van *Kulm* en *Leipzig*, en voerde dit corps ook in *Frankrijk* aan. Na den vrede werd MILORADO-WITSCH militaire gouverneur van *St. Petersburg*. In December 1825 was hij bij den opstand der militairen in die stad tegenwoordig, en terwijl hij de zamengezwooren toesprak, werd hij door een pistoolschot gedood.

MINA (*don FRANCISCO ESPOZ Y*), een Spaansch veldheer, den 17 Julij 1781 te *Idozin* in *Navarra* geboren, was reeds vroeg zijn' vader, een' welgezeten landman, in zijnen arbeid behulpzaam. Toen de Fransche legerscharen in 1808 *Spanje* overweldigden, nam hij als eenvoudige vrijwilliger dienst in het bataillon van *Doyle*, van waar hij in het corps guérilla's, door zijnen neef opgerigt, overging. Nadat zijn neef in 1810 door de Franschen was krijgsgevangen gemaakt, werd hij tot kapitein verkozen, en kort daarna benoemde de junta van *Arragon* hem tot aanvoerder van al de guérilla's van *Navarra*. In dien titel door het regentschap des koninkrijks, met het brevet van kolonel, bevestigd, werd

hij achtereenvolgend tot brigadier, veld-maarschalk en algemeen bevelhebber van *Arragon* benoemd. Het eerste gebruik dat MINA van zijne magt maakte, was alle bende-chefs te ontwapenen, welke even zoo geducht voor de inwoners des lands als voor de Franschen waren geworden, en hij liet zekeren *ECHAVARRIA*, die zich door zijne strooperijën berucht had gemaakt, fusileren. Aan het hoofd van een corps partijgangers door hem georganiseerd, trachtte MINA de krijgsverrigtingen van het Fransche leger in het noorden van *Spanje* te belemmeren, en deed aan hetzelfde groote verliezen ondergaan. Dikwerf verraden en gedeeltelijk geslagen, gelukte het hem echter altijd weder zijne troepen te vereenigen, en herscheen hij weder veel geduchter op den oogenblik dat men hem verdeldg waande. Op het einde des oorlogs bevond MINA zich aan het hoofd van een leger van 31,500 man, dat 13 sterke plaatsen veroverde en meer dan 14,000 krijgsgevangenen maakte. Het is waarschijnlijk dat hij van dat tijdstip af, er op bedacht was, om eene staatkundige rol in zijn vaderland te spelen. In 1813 tot staatkundig chef van *Navarra* benoemd, maakte hij van deze vermeerdering van gezag gebruik, om de hervormingen voor te bereiden, waarvan zijn hoofd zwanger ging. Nadat FERDINAND VII had doen blijken, dat hij hem wenschte te kennen, begaf hij zich in Julij 1814 naar *Madrid*, en verbleef aldaar

25 dagen, gedurende welke hij verscheiden conferentiën met den koning had. MINA kwam in *Navarra* terug, ontevreden over den vorst, en kwam op het stoute denkbeeld om zich van *Pampeluna* meester te maken; ten einde er de constitutie der cortes uitte roepen. Nadat deze poging mislukt was, vlugtte hij naar *Frankrijk*, alwaar hij met onderscheiding werd onthaald door de officieren die hem bestreden hadden. Toen hij echter te *Parijs* kwam, werd hij op aanzoek van den Spaanschen gezant in hechtenis genomen. Men liet hem de keuze zijner verblijfplaats, en hij vestigde zich te *Bar-sur-Aube*, alwaar hij van eene geringe jaarwedde der regering leefde. Gedurende de honderd dagen, verwierp hij de voorstellen, hem van wege NAPOLEON gedaan, en begaf zich heimelijk naar *Zwitserland*. Na de tweede restauratie te *Parijs* teruggekeerd, sloot hij zich bij verscheiden mannen aan, die tot de oppositie behoorden. Toen hij de proclamatie der constitutie van 1812 vernam, haastte hij zich, naar *Spanje* terugtekeeren. Den 23 Februarij 1820 in *Navarra* gekomen, vereenigde hij in de haast eenige zijner oude soldaten, en vaardigde een manifest uit, waarin hij den gang afbakende, dien men moest volgen, om de zegpraal der nieuwe regering te verzekeren. Den 11 Maart deed hij zijnen intogt in *Pampeluna*, alwaar hij met den rang van

veldmaarschalk, den titel van kapitein-generaal van *Navarra* bekwam. Ontevreden met den geest, die in dat gewest heerschte, verkreeg hij, om in dezelfde hoedanigheid naar *Gallicië* gezonden te worden. In Julij 1822 tot opper-veldheer benoemd der eerste militaire afdeeling (*Katalonië*), waar de koningsgezinde opstand de grootste vorderingen had gemaakt, vond hij er de opstandelingen meester van verscheiden sterke steden, terwijl het te *Urgel*, onder den naam van *Regentschap van Spanje* zelfs een centraal-bestuur had. Na zijn leger te hebben georganiseerd, maakte hij zich meester van *Castel-Folli*, dat hij deed slechten, en van *Balaguer*, en versloeg in verschillende ontmoetingen het geloofsleger. Den 4 December maakte hij zich meester van *Urgel*, omsingelde er het kasteel, waarvan hij de bezetting over de kling liet springen; tot belooning dezer wreede handelwijze, ontving hij den titel van kapitein-generaal van *Katalonië*. Na het getal zijner troepen versterkt te hebben, noodzaakte hij de opstandelingen naar *Frankrijk* te vlugten, en maakte in eene proclamatie bekend, dat de factie *verdelgd* was, en dat de *militaire operatiën* waren *afgeloopen*. Maar de Fransche tusschenkomst kwam weldra aan de zaken eene andere gedaante geven. Nadat het leger, hetwelk men FERDINAND ter hulp zond, den 13 en 14 April 1823, de grenzen was overgetrokken, vleide zich MINA, dat

hij, even als in den vorigen oorlog, den vijand in kleine afdeelingen zou kunnen bestrijden; maar de omstandigheden waren verschillend. Hij ontwikkelde niettemin in deze ongelijke worsteling, al de hulpmiddelen, welke de moed, de wakkerheid en de tegenwoordigheid van geest hem konden ingeven. Na de vernietiging van het constitutioneel bestuur, onderteekende hij, daar hij elken tegenstand voor onmogelijk moest beschouwen, den 1 November, eene eervolle capitulatie, en zocht eene schuilplaats in *Engeland*. Te *Plymouth* aan wal gestapt, werd hij met geestdrift onthaald, en begaf zich daarop naar *Londen*, alwaar hij de genezing zijner wonden afwachtte. In 1834 heriep de koningin *CHRISTINA*, regentes van *Spanje*, hem, benevens een aantal bannelingen, naar zijn vaderland terug. Hij werd zelfs voor eenen korten tijd, in de Baskische provinciën, met het bevel belast over de troepen, welke bestemd waren, om *ZUMALACARREGUY* (zie dat Art. *Wbk.*) te bestrijden. Maar, even gelijk zijne voorgangers, moest hij voor den opstand wijken, en zijne ondermijnde gezondheid nookzaakte hem weldra, om van al zijne betrekkingen af te zien. Hij begaf zich naar *Barcelona*, alwaar hij den 24 December 1836 overleed. *MINA* had een sterk ligchaamgestel en eene gespierde gestalte. Eenvoudig in zijne manieren, matig en een vijand der pracht, vast en onherroepelijk in zijne beslui-

ten, vereenigde hij hoedanigheden, die enkel in buitengewone menschen worden aangetroffen. Bewonderenswaardig door de heldhaftige energie, welke hij ontwikkelde om de onafhankelijkheid van zijn land te handhaven, scheen hij zich te vernederen door zich door den partijgeest te laten beheerschen, en hij verloor te midden der burgeroorlogen een gedeelte der roemrijke begoocheling, welke schoone wapenfeiten aan zijnen naam hadden gehecht.

MIONNET (*THEORÉ EDMÉ*), een beroemde penningkundige, in 1770 te *Parijs* geboren, werd in 1789 bij het parlement als advocaat toegelaten. Niet lang duurde het of de requisitie ontrok hem aan de balie; maar na verloop van eenige maanden werd hij naar *Parijs* teruggeroepen, en bij de bureaux van het openbaar onderwijs aangeesteld. Reeds in zijne eerste jeugd had *MIONNET* eenen heerschenden smaak voor de penningkunde aan den dag gelegd; zijn gelukkige aanleg verwierf hem de welwillendheid van den abbé *BARTHÉLEMY*, die hem in 1795 als surnumerair bij het kabinet van gedenkpenningen deed plaatsnemen, en eenige maanden later werd hij tweede ambtenaar bij dat departement. Hij wijdde van toen af zijn geheel leven aan de penningkunde toe. In 1800 kwam hij op het denkbeeld om eene verzameling van afdruksels van medailles te maken, en zes jaren later gaf hij er den *Catalogus* van in het

licht, ten einde er den kunste- naar de beoefening gemakkelij- ker van te maken. Eene reis, welke hij in 1809 in *Italië* deed, vormde zijnen smaak, door het gezigt der schoone kabinetten, en de beoefening der meesterstukken. In 1814 tot ridder van het legioen van eer benoemd, was hij in 1818 een der drie kandidaten tot den post van opziener der oude gedenkpenningen en gegraveerde steenen der koninklijke bibliotheek. De zorg voor zijne gezondheid bragten hem in hetzelfde jaar weder in *Italië*, alwaar hij door verscheiden geleerde genootschappen met onderscheiding werd onthaald. In 1829 adjunct-conservateur, in 1830 lid der akademie van opschriften geworden, werd hij in 1837 lid der akademie van wetenschappen van *St. Petersburg*, en van die van opschriften van *Stokholm*, en in 1838 corresponderend lid van het numismatisch genootschap van *Londen*. Vrij van eerzucht, eenvoudig, bescheiden, verplichtend, geen ander levensgenot dan de studie en de vriendschap kennende, maakte hij nieuwe werken gereed, toen hij te *Parijs*, den 7 Mei 1842 overleed. Men heeft van hem: 1.º *Catalogue etc.* (*Catalogus eener verzameling van afdruksels van Grieksche en Romeinsche gedenkpenningen*), ten getale van twintig duizend, *Parijs*, 1806, in 8.vo; — 2.º *Description etc.* (*Beschrijving van oude Grieksche en Romeinsche gedenkpenningen*), met den

graad van derzelver zeldzaamheid en hunne waarde, *Parijs*, 1806—1839. Dit werk, het volledigste, dat van dien aard bestaat, heeft 17 dl.ⁿ, in 8.vo, met eenen atlas van numismatische aardrijkskunde; — 3.º *Poids etc.* (*Zwaarte der gouden en zilveren gedenkpenningen van het koninklijk kabinet van Frankrijk*). Bij de beschrijving der rijkdommen van het kabinet van *Parijs*, heeft de schrijver de belangrijkste stukken gevoegd, welke in de beste numismatische werken beschreven zijn; — 4.º *De la rareté etc.* (*Over de zeldzaamheid en den prijs der Romeinsche gedenkpenningen*), eene verzameling bevattende de zeldzame en onuitgegeven afbeeldsels der gouden, zilveren en metalen gedenkpenningen, gedurende de Romeinsche republiek en het keizerrijk geslagen, *Parijs*, 1815, in 8.vo; 2.º uitg. 1837, 2 dl.ⁿ, 39 pl.ⁿ.

MIOT (ANDREAS FRANCISCUS, graaf), in 1761 te *Versailles* geboren, kwam zeer jong in de militaire administratie, en werd divisie-chef bij het ministerie van oorlog. In 1793 tot algemeen secretaris bij het departement van buitenlandsche zaken benoemd, bekwam hij er na den 9 Thermidor de portefeuille van, en werd in 1795, als gevolmagtigd minister naar den groot-hertog van *Toskanen* gezonden. In deze zending had hij veelvuldige gelegenheid om zijne talenten en zijne bekwaamheid aan den dag te leggen;

hij droeg bij tot de verdragen, welke tusschen *Frankrijk* en de hoven van *Napels* en *Rome* gesloten werden, en ontving in 1796, uit de handen van den Paus, de bekrachtiging van het verdrag van wapenschorsing, dat vroeger door den prins DE BELMONTE onderteekend was. Toen hij *Florence* verliet, stak hij naar *Corsika* over, dat aan het muiten was geslagen, en het gelukte hem aldaar de rust te herstellen, zonder dat het noodig was strenge maatregelen aantewenden. De uitslag dier zending verschafte hem het gezantschap van *Frankrijk* aan het hof van *Sardinië*. Zoo lang als hij te *Turijn* zijn verblijf hield, werd de schuilplaats welke MADAME en de gravin van *Artois* er gevonden hadden geëerbiedigd, en hij ontweek in dat opzigt de bevelen van het directorium, dat, ontevreden over zijn gedrag, hem in 1798 terugriep. Om de vervolgingen, waarmede hij bedreigd werd, te ontgaan, deed hij eene reis naar *Holland*. Na den 18 Brumaire, werd hij tot algemeen secretaris van het ministerie van oorlog benoemd, kwam daarna in het tribunaat en eindelijk in den staatsraad, alwaar hij belast werd om diegene van de lijst der uitgewekenen te schrappen, welke er uit hartstogt of overijling op gebracht waren. Zes maanden later vertrok hij naar *Corsika*, in hoedanigheid van algemeen-administrateur. Tegen het einde van 1802, kwam hij zijne plaats in den staatsraad weder innemen, en deed er zich bij de

verhandelingen over de wetboeken opmerken. In 1806 werd hij aan JOZEF BONAPARTE verbonden, dien hij, als minister van binnenlandsche zaken, naar *Napels* volgde, en daarna als algemeen bewindhebber van zijn huis, naar *Madrid*. Na den slag van *Vittoria* keerde hij naar *Frankrijk* terug. Door de restauratie van al zijne posten beroofd, hield hij zich nog enkel bezig met letterkundige werkzaamheden. In 1825 ging hij in de *Vereenigde Staten* den banneling bezoeken, dien hij op twee verschillende troonen had gezien, wiens vriend hij was gebleven, en hield zich vervolgens vrij lang op bij zijne in *Duitschland* gehuwde dochter. In 1832 werd hij lid der akademie van opschriften, in de klasse der vrije academici, waarin hij DUGAS-MONTBEL verving. MIOT overleed te *Parijs*, den 6 Januarij 1841. Men heeft hem te danken de vertaling (in het Fransch) der *Geschiedenis van HERODOTUS*, gevolgd door het *Leven van HOMERUS*, *Parijs*, 1822, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, welke hij op den raad van VOLNEY (zie dat Art. -*Wbk.*-) ondernam, en die van DIODORUS van *Sicilië*, *Parijs*, 1834—38, 6 dl.ⁿ, in 8.vo. Beide worden zeer op prijs gesteld. MIOT heeft daarenboven verscheiden werken in handschrift nagelaten, onder anderen hoogstbelangrijke *Aanteekeningen* over de gebeurtenissen der omwenteling, waarvan hij getuige was geweest.

* MIRANDA (FRANCESCO SAA

de), een der beroemdste Portugeesche dichters, te *Coimbra* in 1495 geboren, beoefende aldaar gedurende eenigen tijd de regten, bereisde *Spanje* en *Italië*, bekwam na zijne terugkomst eene *comthurei*, leefde op zijn landgoed *Tapada*, bij *Ponte de Lima*, en overleed in 1558. Het grootste gedeelte zijner gedichten is in het Spaansch; in het Portugeesch wordt hij nog tegenwoordig voor eenen klassieken schrijver gehouden. Als lierdichter onderscheidde hij zich door eenvoudige waardigheid, als idyllen-dichter door gevoel en verhevenheid. In vele zijner gedichten vindt men zeer bijzondere trekken tegen eenige voorname Portugeesche hovelingen. Ook heeft men van hem eenige blijspelen: 1.º *Obras*, *Lissabon*, 1595, dikwijls herdrukt; 1784, 2 dl.ⁿ; — 2.º *Satyras*, *Porto*, 1626.

* *MIRANDA* (*don FRANCESCO*), in 1750 in *Peru* geboren, kwam na eene mislukte proef, om *Zuid-Amerika* van de Spaansche heerschappij te bevrijden, naar *Europa*, waar hij aan verschillende hoven (*Londen*, *Petersburg*) ontwerpen ter losscheuring der Spaansche koloniën van het moederland mededeelde, doch weldra in *Frankrijk* het meest geschikte werktuig daartoe meende te ontwaren. Hij begaf zich dus in 1792 naar *Parijs*, kwam met *PETION* en de *Girondijnen* in betrekking, en bekwam intusschen zelf eene aanstelling als divisie-generaal

onder *DUMOURIEZ*. Zijn gedrag bij *Maastricht* en bij *Neerwinden* was niet zeer roemrijk; tegelijkertijd geraakte hij, wegens staatkundige kuiperijen in gevangenschap, en bekwam, toen hij dezelve in 1794 herhaalde, het bevel om *Frankrijk* te verlaten. Ten tweeden male in 1797 verbannen, nam hij de wijk naar *Engeland*; in 1804 moest hij echter *Parijs* andermaal verlaten, en beproefde van 1806—11, *Spaansch-Amerika* te revolutioneren. Met Engelsche en Noord-Amerikaansche hulp gelukte hem de oprigting eener consulaire regering in *Caraccas*; doch toen hij voor de overmagt der Spanjaarden moest wijken, werd hij door zijne eigene landslieden uitgeleverd, en naar *Cadix* gevoerd, alwaar hij na eene 4jarige strenge gevangenschap, in 1816 in den kerker overleed. Men heeft van hem: 1.º *Ordre etc.* (*Bevel van DUMOURIEZ voor den slag van Neerwinden*, en de *afloft die er het gevolg van is geweest*), 1793, in 8.º; — 2.º *Opinion etc.* (*Gedachte over den toestand van Frankrijk*), 1793, in 8.º; — 3.º *Correspondance etc.* (*Briefwisseling met DUMOURIEZ*).

MISSIESSY (de graaf *EDUARD THOMAS BURGUES DE*), Fransch onder-admiraal, in 1754, te *Quiès* (Fr. *Var-dep.*) geboren, begaf zich vroegtijdig in zeedienst, maakte zijne eerste togten in den Amerikaanschen onafhankelijkheids-oorlog, en onderscheidde zich in denzelfden. Daar de uitwijking der zee-officieren

zijne bevordering bespoedigde, werd hij in Januarij 1793 reeds tot schout-bij-nacht benoemd, en in die hoedanigheid nam hij deel aan de operatiën der vloot, waarover TRUGET toenmaals in de *Middellandsche Zee* het bevel voerde. Hij werd weldra buiten dienst gesteld, en bragt tien jaren werkeloos door, die echter voor de wetenschappen niet verloren waren. In 1805 tot bevelhebber van het smaldeel van *Rochefort* benoemd, kwam hij niet weder in *Europa* terug, dan na, volgens zijne instructie, de verwoesting in *Engelsch-Indië* te hebben gebracht, en liep na eenen zeetogt van omtrent vijf maanden, met al zijne schepen te *Rochefort* weder binnen, eene omstandigheid die in dat noodlottige tijdperk vrij zeldzaam was. Ontevreden dat men hem de bevordering weigerde, waarop hij aanspraak had, verliet hij de dienst. In 1808 nam hij echter, onder de hem gedane belofte van zijne benoeming tot onder-admiraal, het bevel op zich van het smaldeel der *Schelde*. Hier begon voor hem eene nieuwe loopbaan, waarin hij aan de marine uitstekende diensten bewees, welke den grootsten invloed op zijne toekomstige bestemming moesten uitoefenen. Men kon de gelukkige resultaten zijner hervormingen waarden, tijdens de belegering van *Antwerpen* en de overrompeling van *Bergen-op-Zoom*, in het begin van 1814. Onder de restauratie was *MISSIESSY* een der meest invloed hebbende leden der ver-

schillende commissiën met de hervorming der marine belast, en nam hij een aanmerkelijk deel aan de reorganisatie van het corps officieren. In Juli 1815 als zee-prefekt naar *Toulon* gezonden, bewees hij nieuwe diensten aan den staat. Later tot vice-president van den raad van admiraliteit benoemd, verkreeg hij achtereenvolgend alle onderscheidingen, die hij zich door zijne diensten en verdiensten had waardig gemaakt. Na, wegens zijne hooge jaren, sedert eenigen tijd in rust te hebben geleefd, overleed hij te *Toulon*, den 24 Maart 1837. Men heeft van hem: 1.° *Signaux etc.* (*Seinen der oorlogsvloten*), 1786; — 2.° *Arrimage etc.* (*Stapelning der schepen*), 1789; — 3.° *Traité etc.* (*Geschiedkundige en praktische verhandeling over de toetaking of uitrusting der schepen enz.*), jaar IV; — 4.° *Moyens etc.* (*Middelen om aan de schepen van verschillende rangen, gelijke hoedanigheden en eene gelijke werkzaamheid in hunne bewegingen en in de dienst hunner artillerie te verschaffen*), 1803; — 5.° *Tactique etc.* (*Taktiek en Seinen bij dag, bij nacht en bij zwaren nevel, ten anker en onder zeil*), 1827 enz.

* **MOEHLER** (JOHANN ADAM), een der uitstekendste mannen van den nieuweren tijd in het gebied der Catholijke wetenschap en des godsdienstigen levens, werd den 6 Mei 1796 te *Igersheim* bij *Mergentheim* geboren. De bewonderenswaardige gaven,

welke hij reeds als kind liet blijken, bewogen zijnen vader, een welgezeten logementhouder en schout der plaats, hem te laten studeren. Met den meesten roem bragt MOEHLER zijne wijsgeerige en godgeleerde studiën, aan het *lyceum* en de theologische faculteit te *Ellwangen*, en daarna aan de universiteit te *Tubingen*, in de jaren 1814—19 ten einde, in welk laatste jaar hij tot priester werd gewijd. Het volgende jaar bragt hij te *Weil* en *Riedlingen* als kapellaan in de praktische zielzorg door, keerde echter reeds, terwijl hij zijne eigenlijke roeping volgde, in 1820 naar *Tubingen* terug, als repetent in het Catholijke convict (*Wilhelmsstift*) aldaar. Hier legde hij zich met allen ijver en de grootste geestdrift toe op de reeds vroeger behartigde studie der classische letterkunde der Grieken en Romeinen, voornamelijk der oude Grieksche wijsbegeerte en geschiedenis, en verwierf daardoor eenen hoogen graad van werkelijk klassieke beschaving en eene buitengewone letterkundige geleerdheid. Reeds had MOEHLER besloten zich uitsluitend op de letterkunde toe te leggen en was daarom voornemens, naar eenen openstaanden letterkundigen leerstoel te dingen, toen de theologische faculteit, die de genialiteit van MOEHLER duidelijk inzag, hem aanspoorde den leerstoel der godgeleerdheid te bestijgen, en MOEHLER, die in zijne besluiten niet lang draalde, volgde in 1822 deze uitnoodiging. Nadat

hij op eene wetenschappelijke reis de voornaamste hoogeschoolen van het noordelijke en zuidelijke *Duitschland* bezocht, de beroemdste geleerden en den toestand der wetenschappen had leeren kennen, begon hij in 1823 te *Tubingen* zijne voordrachten over kerkelijke geschiedenis, patrologie en kerkelijk regt, en liet in 1825 zijn eerste geschrift: *Die Einheit in der Kirche, oder das Prinzip des Katholicismus* in het licht verschijnen. Toenmaals lag het Catholijke bewustzijn en leven in *Duitschland* nog diep nedergedrukt, voornamelijk was in het zuid-westen van *Duitschland* de Kerk uitwendig door den onwaardigsten politie-dwang in slavernij gebragt, en inwendig door valsche verlichting en volslagene afwijking van de kerkelijke voorschriften door een groot gedeelte der geestelijkheid ondermijnd. MOEHLER zelf was niet dan al te zeer door den, uit het Protestantismus voortgesproten, geest van onkerkelijke wetenschap bevangen: maar de genade Gods, zijn genie en zijn edel diep godsdienstig hart lieten hem niet op dat standpunt. Eene oudheid, die heiliger en verhevener was dan de heidensche, doordrong nu zijne ziel, de beoefening van de geschiedenis der Kerk uit de eerste en voornaamste bronnen, de beoefening der kerkvaders voerden weldra zijnen geest in het ware wezen van het Catholicismus, en vervulden hem met die ideale geestdrift voor de Kerk, welke voortaan op al zijne wer-

ken den eigendommelijken stempel drukte en het zoo vruchtbaar voor de Catholijke Kerk in *Duitschland* gemaakt heeft. De eerste vrucht van dit nieuwe streven was het genoemde geschrift *over de eenheid der Kerk*. Daarna trad hij, als hij slechts kon ook praktisch tegen de onkerkelijke woelingen op, zoo als bvb. tegen de Badische celi baats-bestorming, door zijne verhandeling: *Ueber den Cölibat der Geistlichen*, in den Duitschen *Katholik* opgenomen. Reeds in 1826 bekwam MOEHLER eene beroeping aan de universiteit te *Freiburg in Breisgau*, die hij echter van de hand wees, en nu werd hij tot buitengewoon hoogleeraar aan die van *Tubingen* bevorderd, en reeds in 1827 verscheen in twee deelen: *Alhansius der Grosse und die Kirche seiner Zeit im Kampfe mit dem Arianismus*, in welk werk hij in de stoutsche historische schilderingen en in de karakter schets van den grootsten voorvechter der Catholijke waarheid, tegenover de gevaarlijkste ketterij der oudheid, het wezen der Kerk en de in haar werkenden Goddelijken geest aanwees, en tevens de grondwaarheden des christendoms van de Drie-eenheid, de menschwording enz. in eene bondige, dogmatisch-geschiedkundige voorstelling toelichte. Toen hij in het volgende jaar eene nieuwe beroeping aan eene andere hoogeschool (*Breslau*) van de hand wees, werd hij tot gewoon hoogleeraar der theologie benoemd, en ontving hij van de faculteit de waardig-

heid van doctor in de godgeleerdheid. De geschiedschrijver van den grooten strijd der Kerk met het arianismus rigtte thans echter zijne geheele opmerkzaamheid op den geheel gelijkvormigen, nog grooteren strijd der Kerk met het protestantismus, en maakte het zich thans tot thema, het, door de protestanten zelve gedeeltelijk miskende, gedeeltelijk voorbedachtelijk verborgen wezen der leeringen der hervormers, zoo wel als de consequente ontwikkeling dier leeringen in de kleine Protestantsche sekten, tegenover de Catholijke waarheid voortstellen. Na eene grondige beoefening van de schriften der reformatoren en der Catholijke godgeleerden na de hervorming, begon hij alsnu voorlezingen te houden over de van elkander verschillende leerstukken der Catholijken en Protestanten, en in 1832 verscheen voor de eerste maal de *Symbolik, oder Darstellung der dogmatischen Gegensätze der Katholiken und Protestanten nach ihren öffentlichen Bekenntnisschriften*, een geschrift, dat zijnen roem voor altijd vestigde, en zijnen naam in de geheele Catholijke wereld bekend maakte; vóór zijn overlijden verschenen er reeds vijf uitgaven van, na hetzelfde, de zesde. [Aan de welversneden pen van den Eerw. T. B. hebben wij ook eene Nederduitsche vertaling van hetzelfde te danken]. — MOEHLER heeft in dit werk, wel is waar, niets nieuws voortgebracht, wat ook niet reeds de oudere Catholijke theologen,

een BELLARMINUS, een SUAREZ, en gedeeltelijk met grootere dogmatische scherp- en diepzinnigheid geleeraard hebben; maar hierin bestaat de onsterfelijke verdienste van MOEHLER, dat hij de ware kennis van het orthodoxe Protestantismus, tegenover het Catholicismus voor zijne tijdgenooten ontwikkelde, en de invloed en uitwerking van dit geschrift was des te grooter, daar het datgene, wat anders slechts in godgeleerde verhandelingen en afschrikkende folianten te vinden is, in eene classisch-duidelijke en schoone voorstelling, welke in het algemeen al zijne schriften onderscheidt, versierd met den stempel van eenen genialen geest, en doordrongen van de warmte der overtuiging en van de geestdrift voor zijne Kerk, aan het verbaasde publiek aanbod. Het Catholijke *Deutschland* begroette het werk als een schoon gesternte, en de protestantsche geleerden, die tot dusverre schenen te zijn gekomen, om met alle belangrijke Catholijke geschriften onbekend te blijven, stelden zich, nu zij het gebouw van het Protestantismus in zijne grondslagen zoo zegerijk aangevallen zagen, in tegenweer, en werden daardoor veelal eerst zelve tot eene grondige beoefening hunner eigene geloofsbelijdenis gebragt, wat bij eene onvooringenomene navorsching, hun en der Catholijke waarheid niet dan nuttig kan zijn. Van de voornaamste Protestantische theologen, zoo als van NITZSCH,

MARHEINECKE verschenen tegenschriften. — MOEHLER koos onder dezelve enkel ter wederlegging, dat van den Tubinger Protestantischen hoogleeraar Dr. BAUR: *der Gegensatz des Catholicismus und Protestantismus nach den Prinzipien und Hauptdogmen der beiden Lehrbegriffe, mit besonderer Rücksicht auf MOEHLER's Symbolik*. Het werk dat hij te dien einde schreef: *Neue Untersuchungen über die Lehrgegensätze zwischen Katholiken und Protestanten*, 1834, 2.^e uitg. 1835, komt in omvang en belangrijkheid met de *Symbolik* volkomen overeen. Met de *Symbolik* van MOEHLER leerde de vroeger diep nedergedrukte Catholijke wetenschap in *Deutschland*, tegenover de trotsche, maar in de binnenste kern valsche Protestantische wetenschap weder hare kracht gevoelen, maakte zich van dat tijdstip af steeds meer en meer van den Protestantischen invloed los, en herkende hare bestemming, om het Protestantismus op het gebied der kennis (*Intelligenz*) te overwinnen, en hetzelfde met zijne eigene wapens te bestrijden. Omtrent dezen tijd werden er van den kant van *Pruissen* nieuwe pogingen aangewend om MOEHLER voor *Breslau*, *Bonn* of *Munster* te winnen, welke echter door kwaadwilligen verijdeld werden. Daarentegen nam MOEHLER in 1835 eene beroeping naar *Munchen* aan, alwaar hij, door eenen uitgezochten kring van uitstekende en gelijkgezinde mannen omringd, en door het kerkelijke leven dezer stad wel-

dadig opgewekt, na veelvuldige sukkelingen en onaangenaamheden, die hem den laatsten tijd in *Tubingen* verbitterd hadden, als het ware herleeftde, en voor een van alle kanten toegevoeld, en voor hem met geestdrift beziel auditorium, zijne voordragten over kerkelijke geschiedenis en patrologie, alsmede over de brieven van *Paulus* hield. Met betrekking tot het laatste gedeelte, onderscheidde zich voornamelijk zijne voordragten over den brief aan de Romeinen, die ontgensprekelijk ook de grondtrekken der goddelijke raadsbesluiten in de geschiedenis der menschheid bevat. In 1836 werd hij door de cholera aangeast, en van dat tijdstip af, was hij niet meer volkomen gezond; den zomer van 1837 bragt hij te zijner herstelling te *Meran* in *Tyrol* door, waar hem vooral de omgang met de *Benediktijnen* aldaar den geest verkwikte. Doch in *Munche*n openbaarde zich weldra de ziekelijkheid weder, die zich hoe langer zoo meer tot eene longkwaal vormde. De juist toenmaals plaats hebbende gevangenneming van den *Aartsbisschop van Keulen* schokte hem op het diepste, en in deze gewigtige aangelegenheid nam hij voor de laatste maal de pen op voor de vrijheid der Kerk en de heiligste belangen der godsdienst en des vaderlands. In het begin van 1838 besteeg hij nogmaals voor eenen korten tijd den leerstoel, doch stortte weldra op nieuw in. Om door eene verandering van luchtgestel zijn

leven te rekken, bekwam de wedergezeende de benoeming van *Dom-decanus* te *Wurzburg*; doch, nadat hij zich met de gerustheid en opgeruimdheid eens echten Christens tot den dood voorbereid, en de Sacramenten der stervenden ontvangen had, overleed hij den 12 April 1838. Zijne laatste woorden bewezen, hoe zeer hem de heilige wetenschap tot in den dood bezig hield. Terwijl hij uit eene ligte sluimering ontwaakte, zeide hij namelijk: » Ach, thans heb ik het gezien, — thans weet ik het, nu wilde ik een boek schrijven, dat zou een boek worden; maar thans is het voorbij! » — In weinige jaren heeft *MOEHLER* groote dingen verrigt. Zijne werkzaamheid bleef in geenendeele tot het gebied der geleerdheid beperkt; neen, door geheel *Duitschland*, maar voornamelijk in het zuiden deszelfs, stond het wederontwaken der Catholijke wetenschap, des Catholijken levens, voornamelijk onder de jongere geestelijkheid, grootendeels met zijnen persoon in verband. Hij verstond de kunst, en had daartoe in de rijkste volheid de gaven van God ontvangen, om zijnen talrijken leerlingen die heilige geestdrift, welke hij zelf voor *CHRISTUS* en zijne Kerk, voor de verhevenheid des priesterschaps, zoowel als voor de heilige wetenschap koesterde, in te boezemen. Zijne geniale voorstelling der Catholijke waarheden, zijne wetenschappelijke meerderheid, en de zachte kracht zijner welsprekendheid deden in

de diep gedaalde, en door den invloed van het Protestantismus veelal verwarde theologische wetenschap, de echt Catholijke en Kerkelijke beginselen weder beslissend zegevieren, en trokken alles wat er aan bekwame en jeugdige krachten te vinden was, in zijn gevolg, op zijne baan. Het persoonlijk karakter van MOEHLER was het edelste en beminnenswaardigste; zoowel zijn onderwijs als zijn gedrag droeg in het algemeen den stempel van ongekunstelde waardigheid en zachte schoonheid. Hoe zeer zijn toon steeds beslissend was, toonde hij zich echter jegens iedereen goedhartig. Met de uitgebreidste en grondigste geleerdheid, verbond hij eene buitengewone duidelijkheid en scherpzinnigheid, eene diepe hartelijkheid des gemoeds, en eene zeldzame volmaaktheid des vorms. Al zijne schitterende hoedanigheden hadden echter de hoogere wijding der godsdienst, der echt christelijke ootmoedigheid, der vlekkelooze zuiverheid der ziel en eener opregte vroomheid ontvangen. Zijn voornaamste zedelijk streven was: om het ideaal des priesterschaps, zoo als hij het in zijnen geest droeg, ook in zijn leven te verwezenlijken. Daarom verzuimde hij ook niet, ofschoon geheel aan de wetenschap overgegeven, de priesterlijke bedieningen waartenen. Dagelijks droeg hij in *München* de heilige Misofferande op, en hij was de biechtvader van velen, vooral van de studerenden. Behalve de boven reeds genoemde werken heeft

MOEHLER eene reeks van belangrijke verhandelingen geschreven, welke na zijnen dood in twee dl.ⁿ onder den titel van *Gesammelte Schriften* zijn in het licht verschenen. Volgens zijne nagelatene schriften, gaf REITHMAYR eene uitmuntende *Patrologie* in het licht, waarvan echter, helaas! slechts het 1.^e dl., de drie eerste eeuwen bevattende, verschenen is. MOEHLER had daarenboven, toen hij stierf, twee groote werken onder handen; een *Commentar über den Römerbrief*, dat naderhand REITHMAYR als grondslag tot zijn zelfstandig en uitmuntend werk over hetzelfde onderwerp gebruikte, en eene *Geschichte des Mönchthums im Abendlande*, welke tot voorbereiding van een grooter werk dienen zoude. Doch in den vollen bloei zijns levens en werkens werd hij weggevaard; hij heeft echter genoeg gedaan, om steeds als een helder en liefelijk gesternte aan den hemel der Catholijke Kerk in *Deutschland* te schitteren.

MOLARD (CLAUDIUS PETRUS), een beroemde werktuigkundige, den 6 Junij 1758, bij *Saint-Claude* (Fr. Jura-dep.^t) van arme ouders geboren, die hem gebruikten tot het hoeden van het vee. Men weet dat de herders van dat gewest, gedurende den winter, met hunne messen en op de draaibank, allerlei beeldhouwerk maken. Hij ontwikkelde reeds vroegtijdig zulk eene bijzondere begaafdheid, dat zijne ouders, ten koste aller opofferingen, hem

wilden laten studeren. Na deze studiën te *Lyon* ten einde te hebben gebragt, kwam hij in 1785 te *Parijs*, alwaar hij den post van directeur des kabinetes van werktuigen van VAUCANSON bekwam. Hij was een der stichters van het conservatorium van kunsten en handwerken waarvan hij in 1801 hoofd-administrateur werd. BONAPARTE, keizer geworden zijnde, droeg zelf MOLARD voor, om hem in de afdeeling der werktuigkunde bij het instituut te vervangen. MOLARD heeft een aantal werktuigen en kunstmatige behandelingen uitgevonden, onder anderen, het *getouw* om damastlinnen te weven; het *werktuig om te gelijktijdig verscheiden geweerloopen uitteboren*; de *draaijende baktroggen*, om het deeg zonder de gewone gest zamenstellen; de *molen met platte molensteen* van gegoten ijzer, om het graan te verbrijzelen, in *Engeland* en *Amerika* zeer verspreid; het *werktuig om de tanden* van de weverskammen te vervaardigen; het *werktuig om bordpapier te doorboren*; dat *om ijzerplaten te snijden*, in de munten gebruikelijk, enz. In 1793 werd hij belast met het opmaken van den staat der prijzen van al de voorwerpen in de distrikten van *Frankrijk*, om tot grondslag der wet van het *maximum* te dienen. Hij had een zeer groot en nuttig werk ondernomen, waarin hij zich voorstelde alle gereedschappen en derzelver gebruik te doen kennen. De gedenkschriften der centrale maatschappij

van landbouw, en de *bulletin's* der maatschappij van aanmoediging bevatten een aantal verslagen en verhandelingen van MOLARD. Men heeft van hem het 1.^e dl. der *Description etc. (Beschrijving der werktuigen en verhandelingen in de brevetten van uitvinding vermeld)*, 1812, in 4.to, door CHRISTIAN voortgezet. MOLARD overleed te *Parijs*, den 13 Februarij 1837.

MOLARD (EMMANUEL FRANCISGUS), broeder van den voorgaande, en, zoo als hij, te *St. Claude* geboren, in 1793 door de requisitie getroffen, werd hij, na twee veldtogten aan den *Rijn* te hebben medegemaakt, beroepen bij de aërostatische school, te *Meudon*, onder de leiding van CONTI, opgericht. Hij beoefende er de wiskunde, en na' verloop van twee jaren werd hij in de polytechnieke school opgenomen. Hij verliet dezelve als officier der artillerie, en tijdens den vrede van *Amiens* was hij reeds tot den rang van kapitein bevorderd. In 1802 aanvaardde hij de directie der school van kunsten en handwerken te *Compiègne*, door de zorg van CHAPTAL (zie dat Art.) georganiseerd. Nadat dit gesticht in 1804 naar *Châlons-sur-Marne* was overgebragt, werd MOLARD belast met de regeling van het lokaal; hij liet de gracht graven, de werkplaats inrigten, en regelde al de werkzaamheden der arbeiders, tot in 1811. In dat jaar naar *Beaupré* gezonden, om er de nieuwe school te besturen, verbleef hij aldaar

tot in 1815, als wanneer dezelve naar *Angers* werd verplaatst. In 1817 werd hij zijnen broeder toegevoegd in de directie van het conservatorium van kunsten en handwerken. Men heeft hem eene menigte uitvindingen en verbeteringen te danken. Hij behaalde den uitgelooften prijs voor de kunst om houten schroeven te vervaardigen; hij vond het werktuigelijke uit, door middel van hetwelke men, zonder iets aan een gewoon zaagwerk te veranderen, radvelgen en andere kromhouten afsnijdt; de bedwingers met schroef of hefboom, waarvan de voerlieden zich bedienen, om den al te snellen afloop van vrachtkarren enz. te matigen, enz. Sedert het jaar 1818 voerde hij in *Frankrijk* de vervaardiging van eene menigte werktuigen en gereedschappen ten behoeve van den landbouw in, zoo als ijzeren en gegoten werktuigen om het koren te dorschen, te wannen, en te zuiveren, het stroo en de wortels voor het vee te snijden, de beetwortels en de aardappelen te raspem, enz. In 1819 belastte hem de regering zich naar *Engeland* te begeven, ten einde zich met de nijverheid van dat land bekend te maken. In 1820 gaf hij in het licht: 1.º *Système etc. (Stelsel van landbouwkunde, door den heer COKE, op zijn landgoed Holkham, graafschap Norfolk in Engeland, gevolgd)*, *Parijs*, 1820, in 8.vo, een werk, waarvoor de koninklijke maatschappij van landbouw hem

eene gouden medaille toekende; — 2.º *Nouveau système complet etc. (Nieuw volledig stelsel van katoen-spinnerij, in Engeland gebruikelijk)*, in 4.to, 1828, met eenen atlas in fol. MOLARD was de medewerker aan het *Technologisch Woordenboek*. Hij overleed te *Parijs* in Maart 1829.

MOLITOR (GABRIEL JEAN JOSEPH), maarschalk van *Frankrijk*, in 1770 te *Hunningen* geboren, in het begin der Fransche omwenteling als vrijwilliger uitgetrokken, werd hij bij de bevordering van 1791 tot kapitein benoemd. Twee jaren later adjudant-generaal bij het *Rijnen Moezel*-leger, maakte hij zijne eerste veldtogten, en ontving zijne eerste wonden. Bij den slag van *Kaiserslautern*, voerde hij, onder den generaal HOCHÉ, het bevel over eene brigade, waarmede hij zich van de stelling *Erleberg*, aan den rechtervleugel van het Pruissische leger meester maakte. In 1799 diende hij met MASSENA bij het Helvetische leger, en onderscheidde zich door de verovering en bezetting van *Glaris*. Hij was met MOREAU en LECOURBE bij het leger van den *Rijn*; en hij was het, die den 1 Mei 1800 den overtocht dier rivier aanvoerde. In dezen veldtocht verdiende hij den rang van divisie-generaal, dien hij onder het keizerlijk bestuur door de schitterendste diensten vereerde. [Van 1811 tot 1813 voerde hij het bevel over de Fransche troepen in *Holland*; niet zeer is zijn naam

aldaar in zegening gebleven: *Woerden* en verscheiden andere plaatsen in *Nederland* herinneren zich nog met huivering aan de knevelarijen en plunderingen, waaraan zij door zijn corps ten doel stonden.] In 1823 maakte hij, als opperbevelhebber van het 2.^e legercorps der *Pyreneën*, den veldtogt van *Spanje* mede, en onderscheidde zich in dien oorlog, door heldaandigheden, geschikt om over de grootste moeilijkheden te zegevieren. Het was bij de terugkomst van dien veldtogt, dat hij tot maarschalk en pair werd bevorderd. In 1842 tot gouverneur van het Invaliden-gesticht benoemd, verkreeg hij in 1849 den post van groot-kanselier, der orde van het legioen van eer, en overleed te *Parijs*, den 28 Julij deszelfden jaars.

* MOLL (ANTHONIE), den 8 Maart 1786 te *Maassluis*, waar zijn vader predikant was, geboren. Deze echter in 1797 naar *Nijmegen* beroepen zijnde, ontving de jonge ANTHONIE het onderwijs in de voorbereidende wetenschappen aan de Latijnsche school aldaar, zoowel hier als later aan de hoogeschool te *Leyden*, bekleedde hij, door zijne vlugheid, vatbaarheid en leerszaamheid, eene eerste plaats onder zijne medestudenten. In 1806 werd hij tot *Med. Dr.* bevorderd en vestigde zich te *Nijmegen*, waar zijn vader intusschen overleden was. Het eerste tijdperk van zijn praktisch leven aldaar was hem echter in geen en deele gunstig; want,

ofschoon hij zich door velerlei nuttige geschriften had bekend gemaakt, en als tijdelijk *Médecin* bij het groot militaire hospitaal te *Nijmegen*, eene uitgebreide ondervinding opdeed, vond hij echter in de gewone burgerpraktijk zeer geringen opgang, en werd hij door velen, als geneesheer, ten eenenmale miskend. Deze miskennis grieft hem, en deed hem in Maart 1827 besluiten, om *Nijmegen* met zijne familie te verlaten, en zich te *Arnhem*, waar behoefte aan geneeskundige hulp ontstaan was, en hij door verscheiden aanzienlijke en hooggeplaatste ingezetenen verlangd werd, te gaan vestigen. Men ontving MOLL te *Arnhem* met open armen, droeg hem niet alleen het stads-doctoraat op, maar ook vele ingezetenen zochten hem als hunnen geneesheer. In 1833 en 1834 zag de voor een' arts zoo moeilijke en zorgelijke tijd der *Cholera* hem rusteloos bezig, tot dat hij zelf gevaarlijk op het ziekbed werd geworpen. Aan den rand des grafs ontsnapt en tot eenige krachten wedergekeerd, hervatte hij zijne praktijk. Zijne ziekte had intusschen zijn gestel merklijk ondermijnd, zoo dat hij genoodzaakt was meermalen verscheiden dagen het huis te houden, en in den winter 1841 besluiten moest de gewone praktijk geheel te verlaten. De ruwe lentemaanden van het jaar 1843 verergerden zijnen toestand dormalte, dat hij na een zwaar lijden, den 16 Junij van dat jaar te *Arnhem* overleed. Meer dan 16

jaren bekleedde MOLL met waardigheid den voorzittersstoel van *Gelderland's* geneeskundige commissie, en regelde met juistheid en doeltreffendheid de werkzaamheden derzelve. Koning WILLEM II beloonde zijne verdiensten met de ridderorde van den Nederlandschen Leeuw. Als schrijver heeft MOLL zich zeer verdienstelijk onderscheiden. In zijne gemeenzame brieven vond men altijd kern en goede luim, zelfs te midden van zijn lijden. In zijne redevoeringen die hij bij verschillende gelegenheden deed, ontwikkelde hij groote talenten van welsprekendheid; zelfs voor de vuist was hij nooit verlegen, om zijne denkbeelden juist en krachtig uittedrukken. In zijne geneeskundige geschriften wedijveren zijn wegslepemde stijl en zijn vernuft met zijne wetenschappelijke kennis en ervaringheid. De voornaamste derzelve zijn: 1.º *Specimen med. inaug., exhibens generalia quaedam circa Theoriam, sic dictam, Incitacionis, L. B.* 1806; — 2.º *Proeve eener Theorie van de werking der Contagia acuta op het menschelijke ligchaam, Nijmegen,* 1815; — 3.º *Het zee-bad, enz. door G. SWARTENDIJK STIERLING; met een aanhangsel nopens de nieuwe zee-badinrigting te Scheveningen, Dordrecht,* 1819; — 4.º *Handboek tot de leer der teekenen van gezondheid en ziekte, 3 dl.ⁿ, met een Aanhangsel, Gorinchem,* 1821—1823; — 5.º *Gemeenzame Brieven over het Scheveninger zee-bad, Arnhem,* 1824; — 6.º *Leerboek der ge-*

regtelijke geneeskunde, 3 dl.ⁿ, ib. 1825—1826; — 7.º *Tijdschrift voor de staats-geneeskunde, 2 stukken, ib.* 1843; — 8.º een aantal opstellen in het *Practisch Tijdschrift voor de geneeskunde, in al haren omvang, Gorinchem,* 1821—1843, enz.

* MOLYN (PIETER), bijgenaamd *Tempesta*, een Hollandsche zeeschilder, in 1637 te *Haarlem* geboren, werd, nadat hij eenigen tijd te *Rome* had doorgebracht, aldaar beschuldigd, zijne vrouw omgebracht te hebben, waarop hij gevangen werd gezet; volgens sommigen zou hij in 1701 te *Milane* in de gevangenis zijn overleden; anderen beweren dat hij, na 16 jaren in de gevangenis te hebben doorgebracht, bij gelegenheid, dat de Franschen *Rome* bombardeerden, de vrijheid zou bekomen hebben en naar *Piacenza* vertrokken zijn. MOLYN's stormen op zee stellen de kracht der natuur op de schoonste wijze voor, en hebben hem eenen grooten roem verworven, vooral te *Rome*, waarom FIORILLO hem ook onder de schilders der Romeinsche school telde. Ook heeft hij zich als etscher door het vervaardigen van eenige landschappen bekend gemaakt. Men heeft hem soms verward met ANTONIO TEMPESTA (zie dat Art. -*Wbk.*-).

MONCEY, hertog van *Conéglino* (BON ADRIEN JANNOT); maarschalk van *Frankrijk*, den 31 Julij 1754 te *Moncey*, een dorp bij *Besançon*, waarvan hij later

het regt verkreeg den naam te voeren, geboren, was de zoon van eenen advokaat bij het parlement, die hem tot hetzelfde beroep bestemde; zijn smaak trok hem echter tot de wapens: nauwelijks had hij zijne onvolledige studiën gemaakt, of hij ging als eenvoudig soldaat onder dienst. Tot twee malen kocht zijne familie zijn ontslag; maar stemde er eindelijk in toe, om hem onder de gendarmerie van *Luneville* te doen gaan, vanwaar hij vijf jaren later, als onderluitenant onder de vrijwilligers van *Nassau-Siegen*, en daarna als luitenant onder de Cantabrische jagers kwam; hij was kapitein in 1791, en werd in het volgende jaar naar het leger der *Pyreneën* gezonden. Na zich in 1793 als bataillons-chef, bij verschillende gelegenheden onderscheiden te hebben, werd hij tot brigade- en kort daarna tot divisie-generaal benoemd. Terwijl hij in die hoedanigheid het bevel voerde over den linker-vleugel des legers, behaalde hij groote voordeelen, en in Augustus 1794 tot generaal-en-chef benoemd, behaalde hij den 17 October daaropvolgende op de Spanjaarden te *Villa-Nova* eene overwinning, die hem meester van *Navarra* maakte. In het volgende jaar, bekwam hij niet minder gewigtige voordeelen, en onderteekende hij, den 22 Julij 1795; te *St. Sebastiaan*, eenen wapenstilstand, die weldra door den vrede van *Bazel* gevolgd werd. Tot opperveldheer van het leger der kusten van *Brest* benoemd, stond de

staat zijner gezondheid hem niet toe, dien nieuwen post te aanvaarden; en op zijn verzoek, vertrouwde het directorium hem het bevel over de 11.^e militaire afdeeling te *Bayonne* toe, hetwelk hij verloor op de verdenking van vertrouwelijke betrekkingen met de koningsgezinde afgevaardigden te onderhouden (zie *PICHEGRU -Wbk.-*). Daar hij zich op den 18 Brumaire te *Parijs* bevond, droeg hij bij tot de gebeurtenissen van dien dag, en werd hij als bevelhebber naar *Lyon* gezonden, alwaar het hem, in weerwil van groote moeilijkheden, gelukte om de orde te herstellen. Drie maanden later naar het leger van den *Rijn* gezonden, bekwam hij het bevel over eene afdeeling waarmede hij door *Zwitserland*, in *Lombardijë* moest doordringen; hij kwam er echter eerst aan na de overwinning van *Marengo*. Toen bezette hij *Valtellina*, en bij het hervatten der vijandelijkheden in 1802, behaalde hij nieuwe voordeelen. Na de inneming van *Luneville*, tot eersten algemeenen inspecteur der gendarmerie benoemd, legde hij de grondslagen, tot de organisatie van dat corps, hetwelk men tegenwoordig nog bewondert. In 1804 bewees hem *NAPOLEON* zijne tevredenheid over zijne diensten; door hem tot maarschalk van *Frankrijk* en groot-officier van het legioen van eer te verheffen, en hem tevens het kasteel van *Bailion* te schenken. Bij den inval in *Spanje* in 1808, in *Katalonië* geplaatst, deed hij zich bij ver-

schillende gelegenheden opmerken, en wist, terwijl hij aan zijne soldaten de naauwgezetste krijgstuclit deed in acht nemen, de erkentenis der overwonnenen te verdienen. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, werd hij tot hertog van *Conéglano* verheven, en bepaalde zich van toen af enkel tot zijne pligten van inspecteur der gendarmerie. Toen *NAPOLEON* in 1813 tot zijnen winter-veldtocht vertrok, vertrouwde hij hem het opperbevel toe over de Parijsche nationale garde. *MONCEY* wendde veel ijver aan, om dezelve te organiseren, en den 30 Maart 1814 zag men hem aan het hoofd der dappersten op de hoogten van *Belleville*, *Montmartre* en aan de barrière van *Clichy*, het voorbeeld van moed geven, en niet ophouden te strijden dan na de capitulatie. Hij begaf zich alstoen naar den keizer te *Fontainebleau*, en verliet hem niet dan na zijn vertrek naar het eiland *Elba*. Hij zond aan het provisioneel bestuur zijne adhaesie, en die van het corps der gendarmerie; de koning benoemde hem tot minister van staat en pair van *Frankrijk*; maar daar hij in de honderd dagen van *BONAPARTE* zijne benoeming tot het pairschap had aangenomen, verloor hij in 1815 zijnen post van inspecteur der gendarmerie. Na geweigerd te hebben den krijgsraad voortezitten, die beroepen was om den maarschalk *Ney* (zie dat Art. -*Wbk.*-) te vonnissen, werd hij van al zijne

titels beroofd, en tot eene gevangenis van drie maanden op het kasteel van *Ham* veroordeeld. In 1816 in zijne eer hersteld, kwam hij eerst in 1819 weder in de kamer der pairs, en bekwam het volgende jaar het beheer over de 9.^e militaire afdeeling. Toen in den oorlog van *Spanje*, in 1823, de koning hem het bevel over het corps had toevertrouwd, bestemd om in *Katalonië* te vallen, maakte hij, in weerwil zijner hooge jaren, dezen veldtocht met vele wakkerheid en geestkracht mede, en besloot aldus op eene eervolle wijze zijne militaire loopbaan. Als deken der maarschalken van *Frankrijk*, werd hij in deze hoedanigheid verkozen, om bij de zalving van *KAREL X*, den degen van connestabel te dragen. Hij sloot zich echter bij het gouvernement aan, uit de omwenteling van 1830 geboren. Na den dood van *JOURDAN*, in 1833, verving hij hem als gouverneur van het invaliden-gesticht, en beproefde vruchteloos om eenige misbruiken in de administratie van hetzelfde te verbeteren. In 1840 wilde hij, ofschoon hij ziek was, en zich te naauwernood kon bewegen, en in weerwil van de gestrengheid eener buitengewone koude, eene laatste hulde aan de overblijfselen van *NAPOLEON* bewijzen, en was den 15 December bij de lijk-plegtigheid tegenwoordig, die in de kerk der Invaliden plaats had. Hij leefde nog eenigen tijd na dezen plegtigen dag en overleed

in het *Hôtel der Invaliden*, den 20 April 1842; den roem nalatende van eenen dapperen krijgsheld, vol ondervinding, en van eenen streng-regtschapen man. Bij zijn testament heeft hij aan de gemeente van *Moncey* de som van twaalf duizend franken gelegateerd, waarvan de interessen moeten worden aangewend in tegemoetkoming der kosten van onderwijs, in de door hem gestichte lagere school. De heer CH. DUPIN heeft in de kamer der pairs zijne lofrede uitgesproken; zijn naam is aan eene der straten van *Besançon* gegeven, en de akademie dier stad heeft in 1847 zijne *Lofrede* tot onderwerp eener prijsvraag gemaakt.

MONTALDI (pater JOZEF), een geleerde dominikaner, in 1730 in den *Kerkelijken Staat* geboren, omhelsde vroegtijdig den religieuzen staat, en wijdde den vrijen tijd, welken het kloosterleven hem gunde, toe aan de beoefening der oude talen, waarin hij groote vorderingen maakte. Na gedurende verscheiden jaren te *Rome* met het beste gevolg te hebben onderwezen, werd hij naar *Siena* beroepen, alwaar hij achtereenvolgend den leerstoel der godgeleerdheid en dien van het Hebrœuwsch bekleedde; hij overleed in die stad in Maart 1816. De meeste zijner werken zijn onuitgegeven gebleven; maar zijn *Lexicon hebraicum et chaldeo-biblicum*, Rome, 1789, 4 dl.ⁿ, in 4.to, is alleen voldoende, om hem eenen aanzienlijken rang onder de letterkundigen interuimen.

MONTALEMBERT (MARC RENÉ ANNE MARIE, graaf DE), in 1777 te *Parijs* geboren, volgde, naauwelijks 15 jaren oud zijnde, zijne ouders in de ballingschap, werd kapitein in het legioen door zijnen vader in *Engeland* gevormd, en maakte met hetzelfde den oorlog mede tegen de Negers van *St. Domingo*. Bij het afdanken van dat legioen, in 1799, bekwam hij dienst in het Engelsch leger, en werd eerst naar *Egypte*, en daarna naar *Indië* gezonden, alwaar hij van 1804 tot 1808 diende. In *Europa* teruggekeerd, vertrok hij dadelijk naar *Spanje*, alwaar hij zich bij verschillende gelegenheden onderscheidde. Bij de restauratie in 1814, vergezelde hij LODEWIJK XVIII, die hem tot kolonel benoemde, en hem, met den titel van gezantschaps-secretaris naar *Londen* terugzond. In 1816 tot minister te *Stutgard* benoemd, werd hij in 1819 tot de waardigheid van pair verheven en voor het gezantschap van *Denemarken* bestemd. Toen hij eenige dagen voor dien, welke tot zijn vertrek bepaald was, in de kamer de wetten van uitzondering had bestreden, welke door de ministers na de vermoording van den hertog van BERRY waren voorgedragen, werd hem genoemd gezantschap weder onttrokken, en het was eerst in 1826 dat hij tot minister in *Zweden* werd benoemd. De omwenteling van 1830 beroofde hem andermaal van zijne bedieningen, doch hij legde niettemin den eed af aan het nieuwe

hoofd des bestuurs, en ging voort dikwerf op de spreektribune te verschijnen, om er alle maatregelen te bestrijden, welke hij als noodlottig beschouwde, en om het algemeene stemregt en de vrijheid van onderwijs interoepen. Hij overleed den 20 Junij 1831, in de gevoelens der levendigste godsvrucht, en liet twee zonen na, waarvan de oudste, de erfgenaam van het pairschap, het ook van zijne deugden en talenten als rede-naar is.

MONTBEL (**GUILLAUME ISIDORE**, baron **DE**), te *Toulouse* in 1786 uit eene oude en aanzienlijke familie geboren, maakte zijne studiën in zijne geboorteplaats, en trad eerst in het staatkundige leven in het begin der tweede restauratie. Na in 1815 de wapens met de koninklijke vrijwilligers te hebben opgevat, deed hij zich zoodanig opmerken, dat hij onder het opzigt der hooge keizerlijke policie werd geplaatst. De opvolger van den heer **DE VILLELE** in den post van maire van *Toulouse* zijnde, gaf hij eenigen glans aan zijne administratie, door zijne trouwe bevordering van de belangen dier gewigtige stad, en door den invloed, welken hij bij het ministerie genoot. Tot president van het kies-collegie van *Oppergaronne* benoemd, werd hij in 1827 tot afgevaardigde verkozen, en onderscheidde zich bij de kamer door aan de monarchie den dubbelen steun eener opregte overtuiging en een uit-

stekend talent te leenen. Het ministerie van den heer **DE VILLELE** vond in hem eenen verdediger, die er geene bedenking in maakte om de volksgunst aan de vriendschap opteoffren. In 1821 aan zijne municipale bedieningen teruggegeven, werd hij den 8 Augustus geroepen; om als minister van het openbaar onderwijs, in het kabinet te treden, door den prins **DE POLIGNAC** gepresideerd. Den 18 November verliet hij die portefeuille om die van binnenland-sche zaken te aanvaarden. Toen de heeren **DE CHABROL** en **COURVOISIER** het kabinet verlieten, werd er eene nieuwe regeling noodzakelijk, waaraan **MONTBEL**, in weerwil van zijne afkeerigheid en zijne donkere vooruit-zigten, met dezelfde goede trouw deel nam, door de portefeuille van financiën te aanvaarden. Het was niet onbekend dat het hem veel kostte om in betrekking te blijven, daar de spotprenten van den tijd hem voorstelden, als door de gendarmes nauwkeurig bewaakt, ten einde hem te beletten uit het ministerie te ontsnappen. Den 24 Junij door het collegie van *Toulouse* herkozen, onderteekende hij de noodlottige ordonnantiën van den 25 Julij 1830 niet, zoo als hij zulks later zegt, uit toegevendheid voor den wil des konings, maar met overtuiging en kennis van zaken. In zijne oogen was het regt der kroon niet minder klaarlijk dan de noodzakelijkheid. Na de omwenteling vaardigde

hij den 1 Augustus de ordonnantie uit, bij welke KAREL X den hertog van *Orléans* tot luitenant-generaal des koninkrijks benoemde, nam afscheid van den koning, en, gelukkiger dan vier zijner amptgenooten, bereikte hij spoedig de grenzen, van waar hij de wijk naar *Oostenrijk* nam. Den 11 April bij contumacie veroordeeld, vestigde hij zijne woonplaats te *Weenen*, alwaar hij in 1850 overleed.

MONTGAILLARD (MAURICE JACQUES ROCQUES DE), te *Toulouse* in 1761 geboren, maakte in het collegie van *Sorèze* vrij goede studiën, en kwam, bij den afloop derzelve, als eerste luitenant bij een regiment infanterie, waarmede hij een gedeelte van den Amerikaanschen oorlog maakte. Bij de Fransche omwenteling, waarvan hij zich niet dadelijk de voorstander toonde, kwam hij te *Parijs*, en, na het vertrouwen der ministers te hebben gewonnen, zag hij zich weldra in de gewichtigste geheime ingewijd. Van toen af bij de politie van het hof aangesteld, verkocht hij, na den 10 Aug. 1792, zijne diensten steeds aan de zegevierende partij, en deed verscheiden reizen naar *Duitschland*, die zijn krediet en zijnen invloed zeer deden toenemen. Tegelijkertijd aan de Jakobijnen en aan de koningsgezinden verkocht, diende hij met den zelfden ijver of liever met dezelfde dubbelhartigheid de commissie van algemeen welzijn en den

wettigen koning, terwijl hij door zijnen geest, zijne kuiperijen en zijne geslepenheid, van alle partijen, die hij evenzeer wist te vleijen, aanzienlijke sommen gelds trok. Zoo lang als de omwenteling duurde, zag men hem beurtelings bij het leger van CONDÉ, aan het hof van den keizer van *Oostenrijk* of aan dat van LODEWIJK XVIII, terwijl hij te gelijkertijd handelde met de commissiën der conventie, en later met het directorium, over de geheime welke hem waren geopenbaard of die hij onderschept had. Het is op deze wijze dat hij het eerst aan het directorium de onderhandelingen ontdekte, welke met den ongelukkigen PICHEGRU (zie dat Art. -*Wbk.*-) geopend waren. Na dit eerloos verraad, liet hij zich door den prins van CONDÉ zijne bezoldiging uitbetalen, en verliet hem om aan ROBERJOT (zie dat Art. -*Wbk.*-), minister der republiek te *Hamburg*, de nieuwe inlichtingen te gaan verkoopen, welke hij omtrent de ontwerpen der koningsgezinden had ingewonnen. Hij hield zich eenigen tijd in *Duitschland* op, doch vermeed zorgvuldiglijk de uitgewekenen, die zijn onedel gedrag hadden kunnen vermoeden. Maar na de ontbinding van het congres van *Rastadt*, kwam hij te *Parijs*, alwaar later de minister FOUCHÉ, wiens spion hij was, hem met zijnen broeder (in dubbelhartigheid van karakter hem volkomen gelijk), in den *Tempel* deed plaatszen, alwaar hij de onwaardige rol van *bespie-*

der (*) der overige gevangenen vervulde. Aan het consulaire bestuur verkocht, even gelijk hij zulks aan het directorium was geweest, deed hij alles wat in zijn vermogen was, om de veroordeeling van PICHEGRU en vooral van MOREAU te bevorderen, wiens schuldbaarheid hij in verscheiden geschriften, welke hij de onbeschaamdheid had te onderteekenen, trachtte te bewijzen. Deze dienst werd met eene jaarwedde van 12,000 franken beloond, die hem onder alle regeringen is uitbetaald. Bij de restauratie door LODEWIJK XVIII ontvangen, had hij verscheiden bijeenkomsten met dien vorst, die niet ophield dezen ellendeling met zijne bescherming te vereeren. Hij bragt de laatste jaren zijns levens in schijn gelukkig door, en overleed te *Chaillot*, den 8 Februarij 1841. Het is hier de plaats niet dat men de lijst der geschriften of liever der *pamfletten* moet zoeken van eenen man, wiens onafgebroken voorspoed eene beleediging der Voorzienigheid zou schijnen, indien men niet wist hoe ligtelijk men zich bedriegt, omtrent datgene, wat gewoonlijk *geluk* genoemd wordt.

MONTLOSIER (FRANÇOIS DOMINIQUE REYNAUD, graaf DE), in 1755 te *Clermont* geboren, werd in 1789 benoemd als

plaatsvervangend afgevaardigde van den adel van *Riom* bij de algemeene staten, werwaarts hij reeds bij de opening der zitting door het ontslag van den titularis geroepen werd. Hij onderscheidde er zich door de ijverigste verdedigingen der monarchie, en hield gedurende de geheele zitting niet op, om met eenen bijzonderen moed, en dikwerf met eene buitengewone welsprekendheid, de voorregten der kroon en des adels te handhaven. Minder ijverig voor de belangen der geestelijkheid, beweerde hij dat de natie, zonder juist eigenares der kerkelijke goederen te zijn, er over kon beschikken, en verviel alzoo in eene tegenspraak, die zijner redeneerkunde en zijnen gevoelens niet zeer tot eer verstrekt. Als onderteekenaar van al de protesten der minderheid, verliet hij *Frankrijk* na het sluiten der vergadering en begaf zich naar *Koblentz*, alwaar hij het onthaal niet vond, hetwelk hij meende verdiend te hebben. Hij verliet alzoo de prinsen, en vertrok naar *Engeland*, alwaar hij de voornaamste redacteur van den *Courrier de Londres* werd. In 1800 belast om aan den 1.^{en} consul te gaan voorstellen, om, onder beding eener kleine souvereiniteit in *Italië*, de regering van *Frankrijk* aan den wettigen opvolger van LODEWIJK XVI afteestaan,

F 5

(*) Mouton. — *Eigenlijk iemand, die bestemd is om, op eene listige en vleijende wijze, de geheimen der gevangenen uittehooren.*

werd hij bij zijne ontschepping te Calais aangehouden, en naar Parijs gevoerd. In den Tempel opgesloten, werd hij na verloop van eenige dagen, op last van FOUCHÉ er weder uit ontslagen, die hem niet vergunde den consul te spreken, maar die hem zijne bedoelingen ten opzichte van de uitgewekenen mededeelde. Deze vertrouwelijkheid wijzigde de gezindheid van MONTLOSIER ten opzichte van het Fransche bestuur; en daar deze verandering van gevoelens zich ook in zijn dagblad had doen opmerken, zoo hield het Engelsch ministerie op hem te beschermen. Kort daarna, bij een bijzondere dekreet, van de lijst der uitgewekenen geschrapt, kwam hij te Parijs zijn dagblad voortzetten, dat weldra verboden werd, en begaf zich alstoen naar Zwitserland, alwaar hij verscheiden jaren doorbragt en zich bezig hield met de zamenstelling van zijn voornaamste werk: *De la Monarchie etc. (Over de Fransche Monarchie, van af derzelver stichting tot op onze dagen)*. Het werk werd niet gedrukt; maar NAPOLEON, aan wien men er verslag van had gegeven, deed MONTLOSIER terugkomen, gaf hem zijn verlangen te kennen, om met zijne staatkundige ontwerpen bekend te worden gemaakt, en stond hem toe er in eene privaat-correspondentie de ontwikkeling van te doen, welke briefwisseling tot na de terugkomst van den Russischen veldtocht voortduurde. MONTLOSIER was in 1814 in Italië, van waar de

gebeurtenissen hem te Parijs terugbragten, alwaar hij zijn werk over de monarchie, met een bijvoegsel over de oorzaken van den treurigen uitslag voor NAPOLEON, liet drukken. Daar hij, zoo als hij zulks hoopte, niet tot de waardigheid van pair was verheven, verwijderde hij zich ontevreden naar de gebergten van Auvergne, waar hij weder eenige eigendommen had bekommen, en leefde er 10 jaren bijna geheel vergeten. Het was in 1826 dat hij zijne beruchte *Mémoire à consulter (Gedenkschrift om te worden geraadpleegd)* in het licht gaf, waarin het hem te doen was om de overweldigingen der geestelijkheid te kenmerken, welke hij met den naam van *priester-partij (parti-prêtre)* aanduidde. Daar hij wel voorzag dat hem door dit werk de lof van personen zou ten deel vallen, wier staatkundige gevoelens met de zijne in strijd waren, zoo wees hij dezelve vooruit van de hand. » Degene, zeide hij, die uit beginselen van omwenteling of goddeloosheid, mij lof zullen toezwaaijen, zullen er mij door bedroeven. Verstooten door mannen, welke men lief heeft, toegejuicht door mannen, welke men verfoeit, is geen aangenaam leven. God echter heeft het aldus voor mij bestemd.» Hij zou naauwkeuriger gesproken hebben, indien hij gezegd had: » Ik heb het mij aldus gemaakt.» Deze voorzorg belette echter de liberale partij niet, om dit boek met eene soort van geestdrift te ont-halen, waarvan er binnen eenige

maanden acht uitgaven uitverkocht werden. Het ministerie trok de jaarwedde in, welke MONTLOSIER genoot, die niettemin voortging, om met nog meer verwoedheid de *priesterpartij* voor de kamers en de koninklijke hoven aanteklagen. In 1830 tot lid van de kamer der pairs benoemd, sprak hij er verscheiden malen, in belangrijke omstandigheden over gewigtige aangelegenheden. Toen zijne jaren hem niet meer toelieten, om deel te nemen aan de staatkundige discussiën, keerde hij naar *Auvergne* terug, en overleed aldaar den 9 December 1838. Daar hij de herroepingen niet wilde ondertekenen, welke hem op zijn sterfbed gevraagd werden, weigerde de bisschop van *Clermont* hem het Catholijke graf. Behalve de beide genoemde werken, heeft men van MONTLOSIER een aantal gelegenheidsschriften, die van alle belang ontbloot zijn.

* MOOR (KAREL DE), een beroemde Nederlandsche schilder, den 25 Februarij 1656, te *Leyden* geboren. Daar hij reeds vroeg neiging voor zijne kunst deed blijken, plaatste zijn vader hem onder het opzigt van GERARDUS DOUW, van wien hij bij den beroemden ABRAHAM VAN DEN TEMPEL kwam; die echter kort daarop overleed, zoodat DE MOOR naar *Leyden* terugkeerde, om het onderwijs van FRANS VAN MIERIS te genieten; later ging hij naar *Dordrecht* om zich bij GODFRIED SCHALKEN in het koloriet te oefenen. Een der

fraaiste stukken van DE MOOR is zeker dat hetwelk hij voor den graaf van *Zinzendorf* schilderde, voorstellende *Prins EUGENIUS en MARLBOROUGH te paard in den slag van Oudenaarde*. Van zijne historie-stukken verdienen nog vermeld te worden: *de geschiedenis van PYRAMUS en THISBE*, — en BRUTUS zijne zonen straffende, deze schilderij treft men op het stadhuis te *Leyden* aan. In 1702 zond DE MOOR zijn eigen portret aan den groot-hertog van *Toskanen*, die hem daarvoor eenen gouden penning en keten zond; later viel hem de eer ten deel om den Czar PETER en zijne gemalin te portretteren. DE MOOR overleed den 16 Februarij 1738, op zijn buitengoed te *Warmond*. Even als TITIAAN oefende hij nog in zijn 81.^e jaar de schilderkunst uit. Zoowel in zijne historiestukken als portretten treft men dikwijls de kracht van VAN DIJK en REMBRANDT aan. Ook heeft DE MOOR zich als plaatsnijder in de zwarte kunst beroemd gemaakt, waarvan zijn eigen portret ten bewijze strekt.

* MOORCROFFT (WILLIAM), in het graafschap *Lancaster* geboren, beoefende in *Liverpool* de heelkunde, en legde zich later op de vee-artsenijkunde toe. In 1808 bekwam hij eene aanstelling bij de Oostindische maatschappij, en ging als eerste opziener der militaire stoeterij naar *Bengalen*. Hij legde zich daar bijzonder toe op de invoering van havervoeder, waaraan

hij zijn gelukkig gevolg in de genezing der dieren toeschreef. Daarna hield hij zich bezig met de verbetering der voor de Hindostansche ruitery gebruikte paardenrassen, en drong met nadruk op de invoering aan van Turkomansche in plaats van Arabische paarden. Hij vormde te dien einde het plan tot eene reis naar *Bochara*, doch meende echter de doortereizen landen voorloopig te moeten onderzoeken en begaf zich daarom naar het gebied aan gene zijde van het *Himalaya*-gebergte, vanwaar hij zonder tegenspoed terugkeerde. Hij bezocht op deze reis de bronnen van den *Indus* en den *Setledsch*, de merkwaardige meren *Rawanrhad* en *Manawasara*, maakte verscheiden gewigtige geographische ontdekkingen en baande zich den weg naar *Middel-Azië*. Om deze landen nog naauwkeuriger te leeren kennen, zond hij op zijne kosten eenen inboorling af, die over *Kaschmir*, *Le*, *Yarkand*, *Kachkar*, *Kokand* en *Samarhand* naar *Bochara* reisde, en zijnen terugweg over *Balkh* en *Kabul* nam. Het welgelukken dezer reis leverde den waarborg op, dat de onderneming van MOORCROFFT ook wel kon slagen. De regering vreesde echter zoo zeer voor het gevolg dat zij aan den reiziger elke soort van geloofsbrief of aanbeveling weigerde. De reis werd begonnen in het laatst van October 1819, en ging eerst over *Lahore*, waar MOORCROFFT door RUNDSCHITT-SING met onderscheiding ontvangen werd, en

de vergunning bekam, naar *Ladak* te gaan, en zijne reis door *Kaschmir* voortzetten, indien de Sinezen hem den ingang in *Opper-Thibet* weigeren mochten. Over *Ladak* hebben wij van hem de naauwkeurigste inlichtingen bekomen. *Ladak* was een leenroerige staat van *Lahore* en de Radschah wenschte om door bemiddeling van MOORCROFFT, als bondgenoot der Britsche regering erkend te worden, om niet meer verplicht te zijn aan den beheerscher van *Lahore* schatting te betalen. MOORCROFFT stelde er ernstige pogingen toe in het werk, maar zijne regering, die RUNDSCHITT-SING vreesde te beleedigen, weigerde daarom de onderwerping aan te nemen. Zij onttrok tevens aan MOORCROFFT zijn jaargeld, en weigerde langen tijd de aanneming van wissels, welke hij op haar getrokken had, ten einde hem daardoor te dwingen *Ladak* te verlaten. MOORCROFFT kwam daardoor in groote geldverlegenheid, doch liet zich daardoor van de voorzetting van zijn reisplan niet terughouden. In October 1823 verliet hij *Ladak* en begaf zich naar *Balkh*, dat hij geheel zoo beschrijft, als BORNES tien jaren later. Eerst op den 25 Februarij 1825, alzo na meer dan vijfjarige inspanningen, kwam hij in *Bochara* aan. Door den Khan welwillend ontvangen, verkocht hij zijne waren tot goede prijzen, en kocht daarvoor weder een aantal schoone paarden, met welke hij den terugweg naar *Oost-Indië* insloeg. Hij mogt echter zijn tweede

vaderland niet wederzien. Nadat hij in Augustus 1825 over den *Ocus (Gihon)* was getrokken, werd hij te *Andhko* door eene koorts overvallen, waaraan hij stierf. Zijne begeleiders voerden zijn lijk naar *Balkh*, alwaar zij het begroeven. Ook zij werden weldra door den dood wegge- maaid. Het reisboek van MOORCROFFT is door WILSON bewerkt, en onder dezen titel in het licht gegeven: *Travels in the Himalayan Provinces of Hindostan and the Panjab; in Ladakh and Kashmir; in Peshavar, Kabul, Kunduz and Bokhara.* By WILL. MOORCROFFT and M. G. TREBECK, from 1819 to 1825. Prepared for the press by H. H. WILSON M. F. A. F. R. S., 2 dl.ⁿ, Londen, 1837.

MOOSER (ALOYSIUS), een beroemde muziek-instrumentmaker, in 1770 geboren, en den 19 Decbr. 1839 in *Zwitserland* overleden; heeft zijnen naam onsterfelijk gemaakt, door de vervaardiging van het in geheel *Europa* zoo beroemde orgel der hoofdkerk van *Freiburg*, dat algemeen en teregt voor een meesterstuk wordt gehouden. Hetzelve is zamengesteld uit 64 registers, in vier klavieren verdeeld, met meer dan 7,800 pijpen, waarvan er eenige 32 voeten lang zijn.

MORAND (de graaf LOUIS CHARLES ANTOINE ALEXIS), luitenant-generaal, pair van *Frankrijk*, groot-kruis van het legioen van eer, enz., werd in 1771 te *Pontarlier* geboren. Door zijne

ouders voor de pleitzaal bestemd, bereidde hij zich door goede studiën tot dezelve voor; maar de gebeurtenissen gaven hem eene andere rigting. In 1792 in het 7.^e bataillon vrijwilligers van de *Doubs* opgenomen, werd hij er weldra tot bevelhebber van verkozen, en onderscheidde zich spoedig door zijne dapperheid. In den veldtogt van 1792 drong hij, met zijn vaandel in de hand, midden door een moorddadig vuur, de stad *Hondschoote* binnen. Als kolonel maakte hij den oorlog in *Italië* en later in *Egypte* mede, alwaar hij voortging zich te onderscheiden. Door KLEBER tot gouverneur der provincie *Girgé* benoemd, achtervolgde hij MURAD-BEY in de woestijn, en maakte zich meester van zijne legerplaats, waarin hij zijn slagzwaard vond. Hij won al zijne rangen en al zijne waardigheden op de slagvelden: brigade-generaal te *Heliopolis*, divisie-generaal te *Austerlitz*, groot-kruis te *Wagram* geworden zijnde, werd hij te *Eckmühl* tot graaf verheven. Te *Jena* ontving hij bij het verdrijven der ruitery van prins HENDRIK van *Pruissen* een gewerschot in den arm, en hij streed ook te *Eylau* en te *Friedland*. In den Russischen veldtogt, waarin hij over de eerste afdeeling het bevel voerde, sloeg hij te *Viasma* het corps van Tolstoï op de vlugt. Te *Smolensko* onderscheidde hij zich op nieuw. Gedurende den slag van de *Moscowa*, met den aanval der groote wijkschans van *Borodino* belast, benam hem een geweer-

schot een gedeelte van het onderste kakebeen. Naauwelijks was hij van deze verwonding hersteld, of hij nam deel aan de gevechten van *Lutzen* en *Bautzen*. Later in *Mainitz* opgesloten, hield hij aldaar, met een door de typhus ter helst gesmolten leger, een beleg van vijf maanden uit. Bij zijne terugkomst van het eiland *Elba*, benoemde BONAPARTE hem tot zijnen adjudant. Te *Waterloo* voerde hij het bevel over de jonge garde; waarmede hij eene afdeeling van het corps van BLÜCHER overhoop wierp. Na de tweede restauratie ten dood veroordeeld, bragt hij drie jaren in *Polen* door, alwaar hij wreede ontberingen had te verduren. In 1819 verscheen hij te *Straatsburg* voor eenen krijgsraad, en werd met eenparige stemmen vrijgesproken. In 1824 op pensioen gesteld, ging hij *Montbenoît* bij *Pontarlier* bewonen, alwaar hij zijnen tijd verdeelde tusschen den landbouw en de zorgen, welke de opvoeding zijner familie eischte. In zijne vrije uren, schreef hij: *L'armée etc.* (*Het leger volgens de charte*), 1829, in 8.º, een werk, dat door de militairen op prijs wordt gesteld. Na de Julij-omwenteling, werd hij tot bevelhebber der 6.º militaire afdeeling (*Besançon*) benoemd, en tot het pairschap verheven. Hij is den 1. Augustus 1835 te *Parijs* overleden. Zijne lofrede is in de kamer der pairs, in de zitting van den 18 Februarij 1836, door den generaal CUBIÈRES uitgesproken.

MORCELLI (STEPHANUS ANTONIUS), in 1737 te *Chiari* geboren, werd in den ouderdom van 14 jaren naar het collegie der Jesuiten te *Brescia* gezonden. Twee jaren later namen die vaders hem in hun gesticht te *Rome* op. Na zijne studiën volbragt te hebben werd hij gezonden om de spraakkunst te *Fermo*, en daarna de humaniora te *Ragusa* te onderwijzen. Na in 1771 zijne vier geloften te hebben afgelegd, ging hij de welsprekendheid in het Romeinsch collegie onderwijzen. Het was omtrent dezen tijd dat hij de archeologische akademie instelde, welke hare vergaderingen in het *museum Kircher* hield, waarvan hij prefekt was, en waarin hij zes *Verhandelingen* over verschillende onderwerpen van oudheid voorlas. Bij de vernietiging der maatschappij in 1773, kwam hij, na zich eenigen tijd in zijne geboorteplaats te hebben opgehouden, te *Rome* terug, alwaar de kardinaal ALEXANDER ALBANI hem het opzigt over zijne schoone bibliotheek toevertrouwde. Het is in deze geleerde afzondering, dat hij zijn groot werk over den stijl der opschriften ontwierp en ten uitvoer bragt. In 1791 werd hij naar zijne geboorteplaats teruggeroepen, om er de bedieningen van proost der hoofdkerk waartenemen, in welke betrekking hij onafgebroken de algemeene achting genoot. Hij overleed te *Chiari* den eersten dag van het jaar 1821. MORCELLI heeft zijne bibliotheek aan zijne geboorteplaats gelega-

teerd, waarin hij daarenboven een gesticht voor de opvoeding van meisjes opgerigt, verscheiden openbare of godsdienstige gebouwen verbeterd of verfraaid heeft enz. Men heeft van hem: 1.º *De stylo inscriptionum latinarum libri tres*, Rome, 1780, in 4.to; — 2.º *Inscriptiones commentariis subjectis*, Rome 1783 in 4.to; — 3.º *παρεργον inscriptionum novissimarum ab anno 1784*, *Andree Andreii rhetoris cura editum*, Padua, 1818, in 4.to Deze drie werken zijn vereenigd in het licht gegeven, onder dezen titel: *Opera epigraphica*, Padua, 1818—25, 5 dl.ⁿ, groot in 4.to; — 4.º *Sermonum libri duo*, Rome, 1784, in 8.vo Dit is eene verzameling van Gedichten in den stijl van HORATIUS, en niet van leerreden, zoo als eenige levensbeschrijvers zulks gemeend hebben; — 5.º *Opgave der ouden van het huis Albani*, 1785; — 6.º *Kalendarium ecclesie Constantinopolitanæ, cum annorum vetustatis insigne, cum commentariis*, Rome, 1788, 2 dl.ⁿ, in 4.to; — 7.º *Africa christiana*, Brescia, 1817 tot 1818, 3 dl.ⁿ, in 4.to Dit werk heeft langdurige nasporingen gekost; — 8.º *Μεγαλεια, sive dies festi principis angelorum apud Claresenses*, Milane, 1817, in 4.to; — 9.º *Ascetische Werken*, in het Italiaansch en Latijn, 1820, 3 dl.ⁿ, in 12.mo; — 10.º *Dello scrivere degli antichi Romani*, Milane, 1822, in 8.vo; — 11.º *Electorum libri II*, 1814; — 12.º *Agapeja* (over den heiligen martelaar AGAPUS), 1816; — 13.º *Sulla Bolla d'oro de*

fanciulli romani, 1816; — 14.º *Sull' Agone Capitolino*, 1817.

* MOREELSE (PAULUS), een beroemde Nederlandsche schilder, in 1571 te Utrecht geboren, was een kweekeling van MIERVELT, en legde zich voornamelijk toe op het vervaardigen van portretten; onder zijne voortbrengselen in die genre verdienen vooral genoemd te worden de portretten van den graaf en de gravin van Culenborg, door VAN MANDER met lof vermeld. Voor het toenmalige nieuw gebouwde stadhuis te Amsterdam vervaardigde hij twee schuttersstukken. Ook als bouwmeester is MOREELSE met roem bekend, en (de voormalige Catharijne poort te Utrecht leverde daarvan een uitstekend bewijs op. Als plaat-snijder in hout is hij bekend door zijne *Lucretia* en eenen *Cupido*, enz. die hij in 1612 vervaardigde. Hij overleed als burgemeester van Utrecht in 1638.

MORELLI (GIACOMO), beroemde bibliothekaris, te Venetië den 14 April 1745 geboren, omhelsde den geestelijken staat, en met geestdrift voor de studie bezielde zijnde, maakte hij zich gemeenzaam bekend met de geschiedenis aller volken, zoo wel als met die der wetenschappen en kunsten. De letterkundige geschiedenis had zoo veel uitlokkends voor hem, dat hij zijn leven in de bibliotheken doorbragt, waarin hij zich bezig hield, met het maken van uittreksels of het afschrijven der

handschriften. In 1778 tot chef der bibliotheek van den heiligen Marcus benoemd, wendde hij alle zorg aan, om de rijkdommen derzelve te vermeerderen, en in weinige jaren gelukte het hem, door het billijk vertrouwen der senatoren ondersteund, om dezelve tot eene der kostbaarste van Italië te maken. In 1789 verkreeg hij van den senaat, dat het te Venetië en niet elders was, dat het afschrift zoude vervaardigd worden, door LOBEWIJK XVI van twee handschriften gevraagd van de *Assises et bons usages du royaume de Hierusalem*. MORELLI, die dit afschrift met de grootste naauwkeurigheid had nagezien, om zich van de getrouwheid deszelve te overtuigen, ontving van den koning van Frankrijk, eenen minzamen brief met eene gouden medaille. Later zag hij met een levendig verdriet, de bibliotheek, waarvan hem het opzigt was toevertrouwd, van een gedeelte harer schatten beroofd, die door het regt der overwinning naar Frankrijk gevoerd werden. Terwijl hij de verliezen der *Marciana* betreurde, vernam hij tegelijkertijd, dat deze bibliotheek naar het zoogenaamde *Hertoglijk* paleis overgebracht, en in eene der ruime zalen van den grooten raad zoude geplaatst worden. Hij troostte zich eerst daarover toen men hem had toegestaan, om alle maatregelen te nemen, ten einde deze overbrenging met de grootste orde te doen plaats hebben. Deze onnoemelijke hoeveelheid boeken, stand- en borstbeelden,

gedenkstukken, werd werkelijk zonder de geringste beschadiging verplaatst. MORELLI, vreemd aan de staatkunde, zag, zonder eenige wisselvalligheid in zijne betrekking en in zijne fortuin te ondervinden, het oude Venetiaansche bestuur vallen, en deze stad na elkander onder de Fransche en Oostenrijksche heerschappij overgaan. Door het koninkrijk Italië gepensionneerd, nam het hof van Weenen dezelfde verpligting over. MORELLI overleed den 5 Mei 1819. Zijne zedigheid evenaarde zijne kunde, en zijn leven, in zijne particuliere zoo wel als geestelijke betrekkingen, kon tot voorbeeld dienen. Hij behoorde tot al de geleerde genootschappen van Italië, tot die van Berlijn en Göttingen, en was corresponderend lid der akademie van opschriften. Men heeft van hem verhandelingen over de letterkundige geschiedenis, taalgeleerdheid, letterkunde, geschiedenis, schoone kunsten enz., waarvan men de lijst vindt in het 1.^e dl. zijner *Operette, Venetië*, 1820, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, voorafgegaan door eene zeer belangrijke levensschets van den schrijver door MOSCHINI. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.º *Bibliotheca manoscritta del bali Farsetti, Venetië*, 1771—80, 2 dl.ⁿ, in 12.mo; — 2.º *Codices manuscripti latini Bibliothecae Nanianae relati, cum opusculis ineditis ex iisdem depromptis*, ib. 1776, in 4.to; — 3.º *Codici manoscritti volgari della libreria Naniana riferiti, con alcune operette inedite da essi tratte*, ib. 1776, in 4.to;

— 4.º *Componimenti poetici latini e volgari di varii autori de passati tempi in lode di Venezia, scelti e raccolti*, ib. 1792, in 4.to; — 5.º *Dissertazione delle solennità e pompe nuziali già usate presso li Veneziani, per le nozze Tiepolo-Gradenigo*, ibid, 1793, in 4.to; ib. 1819, in 4.to, een zeer belangrijk geschrift. Het is MORELLI die de eerste uitgave der Italiaansche Vertaling der *Geschiedenis van Venetië* door BEMBO heeft in het licht gegeven. Men heeft hem daarenboven goede uitgaven te danken der *Brieven van APOSTOLO ZENO*; van zeer zeldzame *Kleine geschriften* van ALDUS PIUS MANUTIUS en van den vermaarden *brief* van COLUMBUS, over de ontdekking van *Amerika*, Bassano, 1810, in 8.vo MORELLI onderhield gedurende dertig jaren eene levendige briefwisseling met WYTTEBACH (zie dat Art. -Wbk.-) die hem raadpleegde over zijne uitgave der classieke Grieksche schrijvers.

* MORGHEN (RAFFAËLLO), een der grootste meesters in de kunst om in koper te graven, te *Portici* in 1761, uit eene oorspronkelijk Nederlandsche familie geboren, ontving het eerste onderwijs van zijnen vader FILIPPO en van zijnen oom GIOVANNI ELIA, werd daarop in 1778 te *Rome* de leerling van den heroemden, doch door hem overtroffen GIOVANNI VOLPATO, met wiens dochter hij in den echt trad, en met wien hij gemeenschappelijk arbeidde. In

III. DEEL.

1792 werd hem een voordeelig beroep naar *Napels* gedaan, doch hij gaf in 1793 de voorkeur aan eene aanstelling als onderwijzer in de plaatsnijkunst, aan de akademie van kunsten te *Florence*, en leefde aldaar, met uitzondering van een kort verblijf te *Parijs*, op uitnoodiging van NAPOLEON in die stad gehouden, tot aan zijnen dood in 1833 voorgevallen. Zijne voornaamste gravures zijn: *Het avondmaal*, naar LEONARDO DA VINCI, 1800; de *Madonna della Seggiola*, volgens RAFAËL; de *Madonna del Sacco*, naar ANDREA DEL SARTO; de *Nacht*, naar CORREGGIO; de *portretten* der vier grootste Italiaansche dichters (DANTE, PETRARCHA, ARIOSTO en TASSO). De door PALMERINI uitgegevene lijst der gravures van MORGHEN, *Florence*, 1824, 3.^e uitgave, bevat er 254.

MORILLO (don PABLO), graaf van *Carthagena*, Spaansch luitenant-generaal, in 1777, te *Fuente de Malva*, in de provincie *Toro*, uit eene geringe familie geboren. Tijdens de Fransche omwenteling eenvoudig sergeant der marine zijnde, voerde hij bij den inval in *Spanje* het bevel over een corps *guérrillas*. Bij gelegenheid der inneming van *Vigo*, in *Galicie*, tot kolonel bevorderd, organiseerde hij omtrent denzelfden tijd het infanterie-regiment *de Unie* genaamd, hetwelk zich in den oorlog van het Schiereiland en in *Amerika* heeft beroemd gemaakt. Hij diende vervolgens

G

met onderscheiding in *Estramadura*, aan het hoofd van een corps partijgangers, en daarna in *Portugal*. Later tot den rang van *brigadier* verheven, trok hij op *Cordova* aan, om de Franschen te verontrusten; maar in Januarij 1812 zag hij zich genoodzaakt terugtetrekken, en diende van toen af tot voorhoede der Spaansche afdeelingen onder de bevelen van WELLINGTON, die hem, wegens zijne onverschrokkenheid dikwerf lof toezwaalde. Hij ontving eene verwonding in den slag van *Vittoria*, en werd tot veld-maarschalk verheven. Na de terugkomst van FERDINAND VII, werd hij tot chef van het expeditie-leger benoemd, bestemd om de opstandelingen van *Venezuela* en *Nieuw-Grenada* te gaan onderwerpen. De inneming van *Carthagena* kenmerkte het begin van eenen oorlog, die in zijne resultaten aan dezen eersten voorspoed niet beantwoordde. Daar zijn léger uit het moederland geenerlei versterking ontving, verzwakte het ten gevolge van vermoeijenissen en gevechten, dagelijks al meer en meer; en zijne verlegenheid steeg ten top, toen hij, ten gevolge der omwenteling van 1820, het bevel ontving de constitutie der cortes te proclameren, en met de aanvoorders der opstandelingen onderhandelingen aanteknoopen. Het congres van *Colombia* eischte dat het Spaansch gouvernement de onafhankelijkheid der *Colombiaansche* republiek zou erkennen. MORILLO had geene toe-reikende volmagt, om op dezen

grondslag te onderhandelen; hij sloot dus een' wapenstilstand met BOLIVAR, en scheepte zich in naar *Spanje*. Hij werd door FERDINAND wél ontvangen, en na eenigen tijd tot algemeen bevelhebber van *Galicie* en *Asturië* benoemd. Zoodra hij vernomen had, dat de cortes de vervalvenverklaring des konings hadden uitgesproken, protesteerde hij met nadruk tegen deze handeling, en haastte zich een verdrag met het Fransche leger te sluiten, dat LODEWIJK XVIII ter hulp van FERDINAND had gezonden. Het schijnt echter dat het eenigzins dubbelzinnige gedrag, hetwelk hij bij deze gelegenheid hield, aanleiding gaf om zijne trouw te verdenken. Door FERDINAND afgezet, nam hij in Januarij 1824 de wijk naar *Frankrijk*, en vestigde zich met zijn gezin te *Roche-fort*. Gedurende 4 jaren leefde hij aldaar in de vergetelheid en overleed bij de wateren van *Barrèges*, den 27 Julij 1838. *Gedenkschriften over zijne veldtogten in Amerika*, in 1815 en 1821, zijn in het Fransch vertaald door ERN. DE BLOSSEVILLE, *Parijs*, 1826, in 8.vo

MOROZZO DI BIANZE (JOZEF), kardinaal, in 1758 te *Turiijn* geboren, werd reeds in den ouderdom van 19 jaren tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd, en onmiddellijk daarop tot rector magnificus der universiteit benoemd. Een jaar daarna begaf hij zich naar *Rome* en in de kerkelijke akademie opgenomen, gaf hij weldra be-

wijzen van zijne talenten, en tevens van zijne geschiktheid voor de administratie. Na vice-legaat te *Bologna* te zijn geweest, was hij gouverneur van *Perosa* en *Civita-Vecchia*, toen de Franschen zich in 1796 van de staten van den heiligen Stoel meester maakten. Hij wachtte in den schoot zijner familie het einde der vervolging af, en daar hij zich gedurende het conclave naar *Venetië* had begeven, werd hij door Pius VII tot den koning van *Hetrurië* gezonden, om aan dien vorst kennis te geven van zijne verheffing. Twee jaren later tot aartsbisschop van *Theben* in *Partibus* verheven, werd hij als secretaris aan verschillende congregatiën verbonden, en bewees der Kerk gewichtige diensten. Nadat in 1808 de heilige Stoel op nieuw op eene gewelddadige wijze van zijne Staten was beroofd, begaf *Morozzo*, die al zijne pogingen in het werk had gesteld om deze spoliatie voortekomen, zich andermaal naar *Turijn*. In 1814 keerde hij met het Hoofd der Kerk in *Rome* terug, en werd twee jaren daarna, onder den titel van de *heilige Maria der Engelen*, tot kardinaal-priester verheven. In 1817, door den koning van *Sardinië*, tot den stoel van *Novara*, een' der rijkste bisdommen van *Piëmont*, beroepen, verliet hij zijn diocees niet meer, en overleed den 22 Maart 1842, terwijl hij de armen zijner kerk tot erfgenamen maakte. Men heeft van hem: eene *Statistiek van het erfdeel*

van den heiligen *Petrus*, in het licht gegeven, tijdens de bezetting der Pauselijke Staten door de Fransche legerbenden, en eene *Geschiedkundige lofredede van den Kardinaal Bobba*, *Turijn*, 1799, in 4.to Zijne *Lijkrede*, in de kerk van den *Calvarie-berg* van *Domo-d'Ossola* uitgesproken, is in 1842, te *Turijn*, in 4.to, gedrukt.

MORRISON (*ROBERT*), een geleerde Engelschman, beroemd door zijne werken over de Sinesche taal, werd in 1782 in *Northumberland* geboren. Na goede studiën gemaakt te hebben; vertrok hij naar *Canton*, alwaar hij zich in korten tijd met de landtaal gemeenzaam bekend maakte, waarvan hij de beginselen in de school der zendelingen te *Londen* geleerd had. Hij bevond zich weldra in staat om aan de Oost-Indische maatschappij diensten te bewijzen, door de vertaling harer Sinesche briefwisseling, en werd in 1801, tot tolk der Engelsche factorij benoemd. De pligten dezer betrekking deden hem niet uit het oog verliezen, dat hij door het zendelingsgenootschap naar *Sina* was gezonden; en in 1811 gaf hij te *Cantra* de *Handelingen der Apostelen*, en later eene volledige vertaling van het *Nieuwe Testament* in het Sineesch in het licht. Daar de directeurs der Engelsche maatschappij vreesden dat deze uitgaven hen in onmin met de Sinesche overheden zouden brengen, zetteden zij

MORRISON in 1815 af; doch daar zij zijne diensten niet konden ontbereren, stelden zij hem spoedig weder aan. Het is aan hem en aan MILNE, dat in 1818 de stichting van het Anglo-Sineesch collegie van *Malacca* te danken is, waaraan hij 1000 ponden sterlings schonk. Na eene reis naar *Europa*, keerde hij in 1826 naar *Sina* terug, en overleed te *Pekin*, den 1 Augustus 1834. Men heeft van hem: 1.° *Horæ sinicæ* of *Vertalingen aan de gewone letterkunde der Sinezzen ontleend*, *Londen*, 1812, in 8.vo; deze kleine verzameling is zeldzaam geworden; — 2.° *Engelsch-Sineesch Woordenboek*, *Macao*, 1815, 6 dl.ⁿ, in 4.to; — 3.° *Spraakkunst der Sinesche taal*, *Serampore*, 1815, in 4.to; — 4.° *Het Nieuwe Testament*, geheel in het Sineesch vertaald, 8 dl.ⁿ; — 5.° *Volledige vertaling des Bijbels* (in het Sineesch), 1819, 19 dl.ⁿ in 8.vo; — 6.° *Verklarende aantekeningen op den Sineschen Bijbel*, enz.

MORVEAU. — Zie GUYTON -Wbk.-

* MOSENCEIL (FRIEDRICH), een bevallige verhalen en volksschrijver, in 1773 te *Schönau* bij *Eisenach* geboren, beoefende in het begin de godgeleerdheid, legde zich daarbij op het boschwezen toe, en werd medehelper van COTTA, in deszelfs houtvestersschool te *Zillbach*, daarna ambtshelper van zijnen vader, eenen protestantschen predikant. Na den dood van laatstgenoemde

(1805), bestuurde hij de opvoeding van den jongen hertog BERNARD van *Saksen-Meiningen*, dien hij naar *Jena* en *Heidelberg*, en daarna op zijne reizen door *Zwitserland*, *Italië* en *Frankrijk* vergezelde. In 1839 overleed hij als opper-consistoriaalraad te *Meiningen*, welke betrekking hij sedert 1831 bekleed had. Tot zijne schriften behooren: 1.° *Reisegefährten*, eene verzameling van verhalen, 3 dl.ⁿ, *Frankfort*, 1825—28; — 2.° *Liebenstein*, ib. 1826; — 3.° *Drei Freunde auf Reisen*, *Leipzig*, 1828, 3 dl.ⁿ; — 4.° *Sommerabendstunden*, ib. 1831, 2 dl.ⁿ en andere, welke niet enkel ten doel hebben, om te onderhouden, maar ook om geest en hart waarlijk te vormen. Ook gaf hij *Briefe* in het licht over ERNST WAGNER, *Schmalkalden*, 1826, 2 dl.ⁿ, en deszelfs *Werke*, *Leipzig*, 1824, 12 dl.ⁿ

MOSSI (VINCENTIUS MARIA), een door zijne geleerdheid en zijnen verlichten smaak voor de kunsten beroemde prelaat, in 1752 te *Casal* uit eene der oudste familiën van *Lombardijë* geboren, waarvan hij de laatste spruit was. Na aan de universiteit van *Turijn* in de regts- en godgeleerdheid gepromoveerd te zijn, werd hij tot aalmoezenier van den koning van *Sardinië*, daarna tot vikaris-generaal van het hof, en abt van *Sta. Maria de Vesolan* benoemd; in 1784 bekwam hij de directie van het collegie der adellijken, en be-

hield dezelve tot in 1797, als wanneer hij tot bisschop van *Alessandria della paglia* werd verheven. Nadat die stoel, in 1805, met dien van *Casal* was vereenigd, ontving hij van den Paus den titel van aartsbisschop van *Sida* (*in partibus infidelium*). Den geheelen tijd, gedurende welken *Piémont* onder Fransche overheersching bleef, bragt hij in de afzondering door, terwijl hij zijnen tijd tusschen de studie en de oefening van christelijke deugden verdeelde. Bij de terugkomst van zijnen wet-tigen souverain, ging hij *Turijn* bewonen, alwaar zijn paleis eene soort van hulpgebouw der akademie werd. Hij overleed aldaar den 31 Julij 1829. Twee jaren te voren was hij door den koning tot ridder van de orde der Annonciade benoemd. Behalve *Mandementen*, *Herderlijke onderrigtingen* en *Leerreden*, heeft men hem eene verhandeling te danken: *Sulla verità e divinità della religione cristiana*, *Turijn*, 1823, in 8.vo Daar deze prelaat zijne kostbare verzameling van schilderijen aan de akademie van schoone kunsten van *Turijn* had gelegateerd, zoo heeft deze uit erkentenis zijn marmeren standbeeld in hare vergaderzaal doen plaatsn.

MOUNIER (CLAUDE PHILIPPE EDUARD, baron), zoon van J. J. MOUNIER (zie dat Art. *Wbk.*), in 1784 te *Grenoble* geboren, volgde zijnen vader bij zijne uitwijking, en kwam eerst na den 18 Brumaire in

Frankrijk terug; tot bijzitter in den staatsraad benoemd, deed hij zich weldra opmerken, door de uitgebreidheid zijner kunde en de naauwkeurigheid van zijn oordeel. Na met verschillende administrative betrekkingen, in het hertogdom *Weimar* en in *Silezië* belast te zijn, werd hij in 1809, door NAPOLEON tot den gewigtigen post beroepen van secretaris van zijn kabinet, welken hij gedurende vijf jaren, onder het genot van het volle vertrouwen des keizers, waarnam. Hij maakte geen ander gebruik van zijne gunst dan om diensten te bewijzen, en vraagde nooit iets voor zich zelve; hij ontving echter eene dotatie in *Pommeren*, en werd achtereenvolgend tot rekwestmeester, baron en officier van het legioen van eer verheven. Bij de restauratie was hij bewindhebber van de gebouwen der kroon, in welken post hij werd gehandhaafd. Bij de terugkomst van NAPOLEON van het eiland *Elba*, meende hij zich naar *Weimar* te moeten begeven, alwaar de herinnering zijns vaders en die der diensten welke hij er zelf, gedurende de Fransche bezetting, had bewezen, hem een gunstig onthaal deden vinden. Hij begaf zich daarop naar *Gend* tot den koning, en bij diens terugkomst in *Frankrijk* hervatte hij zijne bedieningen, en werd tot staatsraad verheven. Hij nam een levendig deel aan de regeling der schadeloosstellingen, door de verbondene mogendheden ge-

vorderd, en droeg er uit al zijn vermogen toe bij, om de belastingen te verminderen, welke een dubbele inval op het land deed drukken (zie RICHELIEU. -*Wbk.*). In Maart 1819 tot pair van *Frankrijk* verheven, bood men hem kort daarna het ministerie van binnenlandsche zaken aan, dat hij van de hand wees; maar hij stemde er in toe, om zich met de algemeene directie der policie te belasten, welke moeilijke post hem weinig paste, en die hij slechts korten tijd bekleedde. Daar hij de inzichten van den heer DE VILLELE niet deelde, hield hij, onder diens ministerie, op tot de administratie te behooren; maar in 1828 door den heer DE MARTIGNAC tot het beheer der zaken teruggeroepen, vervaardigde hij het ontwerp van wet voor de departementale administratie, hetwelk de ontbinding van het kabinet ten gevolge had. Tijdens de Julij-omwenteling van 1830 was hij in *Duitschland*: hij haastte zich naar *Frankrijk* terugtekeeren, wilde geenerlei bediening van de nieuwe regering aannemen, en stelde zich te vreden, met in de kamer der pairs, de zaak der orde, der regtvaardigheid en der rede te verdedigen. Hij nam er deel aan de gewigtigste discussiën, en had het geluk zijne wijze raadgevingen dikwerf ingang te zien vinden. Toen in 1840 de betrekkingen met *Engeland* eenigzins ingewikkeld waren geworden, stemde hij er in toe om zich met eene tijdelijke zending te *Londen* te

belasten, waar hij eenige weken doorbragt. MOUNIER is te *Passy*, den 18 Mei 1843, overleden, na de troostmiddelen der godsdienst ontvangen, en de door haar opgelegde pligten volbragt te hebben; sedert lang had hij den invloed en het gezag der heilige godsdienst gevoeld en meer en meer geëerbiedigd. Hij heeft in de kamer der pairs, de lofreden van verscheiden zijner ambtgenooten uitgesproken, en aan de *Biographie universelle* het artikel van den hertog van RICHELIEU geleverd, waarvan niemand beter dan hij in staat was, de edele hoedanigheden te kennen, en de uitgebreide diensten te waarderen. De graaf PORTALIS heeft den 28 Junij 1844 in de kamer der pairs, de lofrede van MOUNIER uitgesproken.

* MÜLLER (KARL OTFRIED), een scherpzinnige letter- en oudheidkundige, den 28 Augustus 1797 te *Brieg* in *Silezië*, waar zijn vader toenmaals als veldprediker woonde, geboren. Zijn eerste onderwijs ontving hij aan het gymnasium aldaar, en aan de universiteit te *Breslau* legde hij zich, sedert Paschen 1814, onder SCHNEIDER en HEINDORF op de letterkundige studiën toe. In 1815 begaf hij zich naar de hoogeschool van *Berlijn*, om zich door BÖCKH en BUTTMANN dieper in het leven en de kunst der ouden te doen inleiden. Met de geleerde verhandeling: *Liber Aegineticorum* (*Berlijn*, 1817), verwierf hij de doctorale waardigheid in

de wijsbegeerte. In hetzelfde jaar nog kwam hij als onderwijzer aan het Magdalena-gymnasium te *Breslau*, en hield zich bezig met het onderzoeken en ontleden der Grieksche mythen. Een schitterend bewijs zijner geleerde scherpzinnigheid gaf het 1.^e dl. der *Geschichte hellenischer Stämme und Staaten*, *Breslau*, 1820. Op de aanbeveling van HEEREN en BÖCKH bekwam hij in 1819, eene eervolle beroeping als buitengewoon hoogleeraar der philologie te *Göttingen*, waar hij tevens medebestuurder van het letterkundig seminarie aldaar werd. Eerst bereidde hij zich verscheiden weken, door de opmerkelijke beschouwing der oude gedenkteeken van kunst in *Dresden*, tot het leervak der oudheidkunde voor, en begon den 22 Januarij 1820 zijne akademische voorlezingen, met eene inleidingsrede over WINKELMANN, en met de *Commentatio de tripode Delphico*. In korten tijd verschenen snel op elkander volgende, eene reeks van schriften, welke door zeldzame belezenheid, scherpzinnige combinatie, fijn critisch gevoel, den schrijver eenen Europeschen roem verwierven; in 1820 *Minervae Poliades Sacra et aedes in arce Athenarum*; in 1824 *die Doriër*, 2 dl.ⁿ; in 1825 *Ueber die Wohnsitze, Abstammung und altere Geschichte des Macedonischen Volkes*. Voor Helleensche topographie zijn bijzonder belangrijk de verstrooide artikels: *Attika*, *Athene*, *Böo-*

tien, *Doriër*, in de *Encyclopädie* van ERSCH en GRUBER, zoo wel als de bondige aanmerkingen op RIENÄCKERS bewerking der *Topographie van Athene* door LEAKE, *Halle*, 1829. Door eene prijsuitloving der Berlijnsche akademie opgewekt, legde hij zich met ijver toe op de nasporingen der Etruskers, en breidde zich over derzelver staatkundige gesteldheid, openbaar en huisselijk leven, nijverheid en handel, en over hunne godsdienst, kunst en wetenschap uit, in zijn werk: *Die Etrusker*, 1828, 2 dl.ⁿ Van *Terentius Varro de lingua latina* ondernam hij in 1833 eene nieuwe tekstverbetering, en liet op dezelve in 1839 eene bewerking van *Sexus Pompejus Festus* volgen, waardoor daarenboven voor verdere navorschingen een eerste kritische grondslag werd gelegd. De archæologie verstrekte hem tot middelpunt zijner geleerde navorschingen. Om de gedenkteeken der kunst uit eigen beschouwing te leeren kennen, ondernam hij in 1822 de geleerde reis naar *Engeland* en *Frankrijk*, en kwam met de beroemdste oudheidkenners in persoonlijke betrekking. In 1825 schreef hij *Prologomen zu einer wissenschaftlichen Mythologie*; en na vele voorbereidende geschriften, waaronder loffelijk moet worden vermeld: *De Phidiae vita et operibus*, 1827, verscheen in 1830 *Handbuch der Archäologie der Kunst*, hetwelk door buitengewone belezenheid, zorgvuldige aanwending der

meest verscheidene hulpmiddelen, rijke volheid van critische beschouwingen, eene ware behoefte der letterkunde bevredigde. Tot wezenlijke aanvulling en bruikbaarheid verschenen in 1832, onder zijne leiding door OESTERLEY de *Denkmäler der alten Kunst*, die geheel aan de orde van het *Handbuch* beantwoorden. Het onderzoek naar den staat van het tooneel bij de Grieken gaf in 1833 aanleiding tot de uitgave der *Eumeniden* van *Æscuylus*, in het Grieksch en Hoogduitsch met ophelderende aanmerkingen, welke uitgave eene hevige critiek uitlokte, en alzoo in 1834 ter verdediging zijner beschouwingen den *Anhang* noodzakelijk maakte. Bij het jubelfeest der *Georgia Augusta*, werd hij den 19 September 1837 door de regsgeleerde faculteit tot eere-doctor benoemd, nadat hij reeds tot hofraad, en in 1834 tot ridder der guelphenorde was bevorderd. Zijne voordrachten breidden zich uit over den geheelen omvang van de wetenschappen der oudheid, en zelfs de filozofische behandeling der Grieksche en Latijnsche spraakkunst werd niet uitgesloten. In den zomer 1839 bekwam hij de vergunning om te reizen, en daarbij eene milde geldelijke ondersteuning, om, ten dienste zijner nasporingen, ook eenen talentvollen schilder, *Neise* genaamd, als begeleider te kunnen medenemen. In Septb. begaf hij zich op reis; bragt den winter in *Italië* door, en koos, in weerwil der welmeenende raadgevingen van *Thiersch*, de

heete zomermaanden tot zijnen verblijfsdij in *Griekenland*, hetwelk voor zijne gezondheid verderfelijck moest worden. Reeds in *Sicilië* openbaarden zich de voorboden van ziekte; desniet-teenstaande stak hij in April naar *Griekenland* over, wandelde verscheiden weken tusschen de gedenkteekenen van *Athene* rond, maakte eene rondreis door den geheelen *Peloponnesus*, en kwam den 17 Junij te *Athene* terug. Hier hield hij zich twee weken lang, van den vroegen morgen tot den laten avond, niettegenstaande de brandende zonnehitte, op den *Akropolis* met het onderzoeken en ontcijferen der oudheden bezig. Als hij nu ook zijne verdere nasporingen over *Marathon* en *Theben*, tot aan het meer *Kopaïs* uitstreckte, legde hij door het verblijf van verscheiden dagen, in de heillooze uitwasemingen des meers en het ongezond luchtsgestel der *Thermopylen*, den grond tot eene slepende koorts, welke hij echter in den ijver zijner weetgierigheid niet scheen te achten. In *Delphos* ondernam hij midden in Julij, uitgravingen, welke hoop op de schoonste uitkomsten gaven. Op den 19 en 20 Julij was zijn anderzins sterk lichaamsgestel door de brandende hitte bijna geheel uitgeput, en toch wilde hij van geene geneeskundige hulp weten. De kenmerken der koorts namen steeds toe, en weldra was hij geheel afgemat. In de nabijheid van *Leuctra* en *Platea* overvielen hem ijlhoofdigheden: » hij wilde naar de verte snellen om een verge-

ten opschrift nog af te schrijven.” De koninklijke lijfarts REUSEL, kwam den 30 Julij, op uitnodiging der vrienden, toegesnel, maar de ziekte had reeds eene onherstelbare hoogte bereikt. Men bragt den zielogende naar *Athene*, waar hij den 1 Augustus 1840 overleed. Zijne grafplaats werd onder eenen kleinen rotsheuvel aan den zoom van het olijfwoud, dat eenmaal in de ruimte der akademie was ingesloten, aangebragt, ten einde aan den met geestdrift bezielenden navorscher van Grieksche grootheid, nog in zijnen dood eene verhevene herinnering zijner waarde te geven. Zoo ligt hij op Grieksche aarde, even gelijk de held op zijn schild dat hij niet had willen laten varen. Door zijnen dood werd een der schoonste letterkundige werken, namelijk eene verzameling van *Monumenta inedita*, met teekeningen van NEISE, verijld. Behalve de reeds aangevoerde grootere werken, legde hij de vruchten zijner studiën, in de akademische schriften der *Göttinger maatschappij* neder, waarvan hij in 1823 lid was geworden, zoo als: 1.º *De signis olim in porticu Parthenonis*, 1827; — 2.º *De origine pictorum vasorum*, 1831; — 3.º *De munitimentis Athenarum*, 1836 — 4.º *Antiquitates Antiochenae*, 1839. MÜLLER was daarenboven de medewerker aan een aantal geleerde tijdschriften enz.

MUNCER. — Zie MUNZER. *Wbk.*

* MUNTINGHE (HERMAN), hoogleeraar der (protestantsche) godgeleerdheid, in 1752 te *Termunte*, een dorp in de provincie *Groningen*, geboren, studeerde te *Groningen* in de godgeleerdheid, en legde zich tevens, onder de leiding van den kundigen SCHROEDER, met ijver op de Oostersche talen toe. Na zijne *Dissertatio philologico-critica ad quaedam V. T. loca* verdedigd te hebben werd hij in 1775 tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. Kort daarop werd hij als predikant beroepen te *Buitenpost* in *Vriesland*, daarna te *Zeerijp* in *Groningen*. In 1780 kwam hij als hoogleeraar der godgeleerdheid en akademie-prediker te *Harderwijk*; in 1795 werd hem het hoogleeraarsambt der Oostersche talen te *Leyden*, aangeboden, hetwelk hij echter niet aannam, terwijl hij daarentegen in 1798, hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Groningen* werd. In 1799 werd hij andermaal naar *Leyden* beroepen, doch bedankte op nieuw. Toen in 1812 de Groningsche hoogeschool in de Fransch-keizerlijke universiteit was ingelijfd, werd de nieuwe inrigting door MUNTINGHE, tot rector benoemd, den 3 Novb. van dat jaar ingewijd. In 1814 werd hij door den soevereinen vorst der *Nederlanden* uitgenoodigd ter correspondentie met de commissie, belast met het ontwerpen eener organisatie van het hooger onderwijs in de *Vereenigde Nederlanden*, en in 1815 werd hij benoemd tot rector-magnificus der herstelde

Groningsche universiteit. Kort daarop ontving hij de ridderorde van den Nederlandschen leeuw; hij was ook lid van de 3.^e klasse van het koninklijk Nederlandsch instituut, en van verscheiden andere geleerde genootschappen. Na een zeer werkzaam leven, overleed MUNTINGHE den 24 April 1824 te *Leeuwarden*, waerwaarts hij zich tot uitspanning had begeven. De voornaamste zijner nagelatene werken zijn: 1.º *Pars theologiae Christianae theoretica in compendium redacta*, 1800; 2.º verbeterde en vermeerderde uitgave, 1818; — 2.º *Historia religionis et ecclesiae Christianae, magnam partem ad formam compendii Schroekhiani in usus lectionum adumbrata*; — 3.º *Twee verhandelingen over den invloed van den christelijken godsdienst op het volksgeluk*; — 4.º *Geschiedenis der menscheid naar den Bijbel*, 11 dl.ⁿ, 1801—19. Voorts vertalingen in het Nederduitsch van de *Psalmen* en de *Spreuken* van SALOMON.

MURAD-BEY. — Zie MOURAD-BEY -Wbk.-

MURAT (CAROLINE MARIE ANNUCIATE, *Mevrouw*), jongste zuster van NAPOLEON, in 1782 te *Ajaccio* geboren, volgde hare familie naar *Frankrijk*, en bragt ter voltooiing harer opvoeding verscheiden jaren te *Marseille* door. Daar zij met de bevalligheden harer kunne, eene edele inborst en eene krachtvolle ziel vereenigde, vestigde zij weldra de aandacht der mannen, die

door hunne diensten en talenten, in de nabijheid van haren broeder werden gebragt. In 1800 aan MURAT (zie dat Art. -Wbk.-) uitgehuwd, nam zij, terwijl zij den troon van *Napels* bekleedde, een werkzaam deel aan de administratie, moedigde de geleerden en kunstenaars aan, en stichtte inrigtingen, die van hare vorstelijke milddadigheid en van haren verlichten smaak getuigden. Toen MURAT zijne hoofdstad verliet om er niet weder in terugtekeeren, nam zij, als regentes, na zijn vertrek, maatregelen om de openbare rust te verzekeren, en de uitwerkselen der reactiën voortekomen. Na zich naar het kasteel van *Baimburg* bij *Weenen* te hebben begeven leefde zij aldaar onder den naam van gravin van *Lipona* (letterkeer van *Napoli*), hield zich met de opvoeding harer kinderen bezig, en bezuinigde op hare beperkte inkomsten, om aan dezelve een bestaan overeenkomstig hunnen stand te verzekeren. Na de omwenteling van 1830, kwam zij te *Rome*, om hare moeder en haren oom, den kardinaal FESCH te bezoeken. Het onthaal, hetwelk haar in *Italië* ten deel viel, en het verlangen om nader bij hare familie te zijn, deden haar besluiten aldaar te blijven wonen. Na den dood harer moeder ging zij zich te *Florence* met ter woon vestigen, alwaar zij den 28 Mei 1839 overleed.

MURILLO. — Zie MORILLOS -Wbk.-

* MURRAY (*sir GEORGE*), de afstammeling eener aloude Schotsche baronets-familie, den 6 Februarij 1772 geboren, trad, na in *Edimburgh* zijne studiën te hebben gemaakt, in 1789 als vaandrig in het 71.^e infanterie-regiment. Van den eersten oogenblik, dat hij het vaandel droeg, tot op den vrede van *Parijs*, waren heete gevechten en militaire vermoeijenissen zijn lot. Hij was op elk krijgstoneel der Britsche legers tegenwoordig, *Oost-Indië* alleen uitgezonderd, *Frankrijk*, *Engeland*, *Zweden*, *Portugal*, *Spanje*, *Nederland*, *West-Indië*, *Denemarken* en *Egypte* zagen de daden van den dapperen man. Reeds in 1795 werd hij adjudant van den generaal CAMPBELL en bevond zich in die hoedanigheid bij de onderneming van *Quiberon*, » waarbij geen Engelsch bloed, maar de Engelsche eer uit alle zweetgaten vloeide.” Ook zijne tweede onderneming was weder eene hoogst ongelukkige, want het was die beruchte togt naar het eiland *Walcheren*, die aan niemand tot nadeel verstrekke dan aan *Engeland* alleen. MURRAY werd op dezen togt, dien hij als luitenant-kolonel bijwoonde, aan den hals zwaar gewond, doch was niettemin in staat om zich met zijn regiment naar *Cork*, en van daar naar *Gibraltar* inteschepen. Van daar begaf hij zich als generaal-kwartiermeester naar *Egypte*, om maatregelen te beramen tot de groote onderneming tegen de Franschen. Aldaar toonde hij zich zoo nuttig en vocht hij zoo dapper, dat

de sultan hem de orde van de Halve-maan vereerde. Ofschoon hij in alle gevechten tegenwoordig was, bij *Marmorice* en *Abukir*, bij *Rosette* en *Rhamanieh*, bij *Cairo* en *Alexandrië* medestreed, bleef hij hier echter ongekwetst. Als adjudant-generaal naar *West-Indië* verplaatst, bleef hij aldaar een jaar, en ging daarop als onder-algemeenkwartiermeester naar *Ierland*. Hij was aldaar naauwelijks aangekomen, of er moest, ter ondersteuning van de Russen en Oostenrijkers, in *Hanover* een leger worden bijeengebragt, waartoe de regering ook hem bestemde. Er werd echter niets van de geheele expeditie, wjl *Engeland* met de oude traagheid uitrustte. In 1806 bevond MURRAY zich bij de nuttelooze onderneming te *Straalsund*, en ging twee jaren later met eene diplomatische zending naar *Zweden*, waar hij daarenboven, toen *sir JOHN MOORE* met zijne troepen in het land kwam, als generaal-kwartiermeester fungeerde. Zijn schitterendste tijd begon, toen hij met dit leger zich naar *Portugal* tot *WELLINGTON* begaf, die toenmaals nog *sir ARTHUR WELLESLEY* was. Hij vergezelde den uitstekenden veldheer op al zijne togten, van af de liniën van *Torres Vedras* tot naar *Parijs*. MURRAY was thans tot generaal bevorderd, en droeg de orde van toren en zwaard, hem door den prins-regent van *Portugal* geschonken. In 1813 werd hij ook ridder van de Bath-orde. Na den Parijschen vrede, ging hij als algemeen

stadhouder naar *Canada*, waar het berigt van de ontsnapping van NAPOLEON niet zoodra was aangekomen, of hij begaf zich in allerijl op weg, om deel te kunnen nemen aan den strijd. in weerwil van dezen spoed, kwam hij te laat, en bereikte het leger eerst onder de muren van *Parijs*, nadat de slag van *Waterloo* reeds lang geleverd was. Gedurende het verblijf van het Britsche bezettingsleger in *Frankrijk*, bleef hij met den rang van luitenant-generaal bij hetzelfde, en bekwam in dit tijdperk nog zeven vreemde orden, zeker een ontegensprekelijk bewijs van de hooge achting in welke hij bij de vorsten van het vasteland stond. Nadat de troepen waren teruggekeerd, werd hij tot gouverneur van *Edinburgh* benoemd, doch bekleedde dezen post slechts één jaar. In Junij 1820 benoemde de universiteit van *Oxford* hem tot doctor in de regten; in 1823 bekwam hij het commando over het 42.e regiment infanterie, en in het volgende jaar werd hij tot lid der koninklijke maatschappij van wetenschappen benoemd, en kwam omtrent dezen tijd als vertegenwoordiger van het graafschap *Pertshire* in het parlement. Ofschoon reeds 54 jaren oud, trad hij in 1826 nog in den echt, met eene 48jarige weduwe, die hem nog eene dochter schonk. In 1828 kwam hij als minister van koloniën in het ministerie *Wellington*, eene betrekking, waartoe hem zijn toenmalige parlementaire bekendheid geenszins beregtigde.

Intusschen steeg hij van nu af snel in de achting van het lagerhuis, dat hem weldra onder zijne beste redenaars telde. Als minister van koloniën oogtte hij evenzeer veel lof in. Met het beste gevolg ondersteunde hij in 1829 de emancipatie der Catholijken. Toen kort daarop de whigs aan het bestuur kwamen, verzette hij zich tegen de reform. Bij de algemeene verkiezing van 1830 was zijn vaderlandsch graafschap hem getrouw gebleven. Na de zegenpraal van den reformbil, moest hij echter bij zijnen liberalen mededinger, lord ORMELIE, onderdoen. Na diens benoeming tot pair in 1834, bekwam MURRAY weder zitting in het parlement, doch was later bij de verkiezingen steeds ongelukkig. Nadat de whigs in 1841 waren afgétreden, en MURRAY zijne oude plaats in het nieuw ministerie *Peel* bekomen had, deed hij weder de hooplooze poging, om de liberale inwoners van *Manchester* voor zich te winnen, doch zag zich andermaal te leur gesteld. In de laatste jaren was zijne gezondheid zoo wankelbaar, dat hij zijne kamer niet meer kon verlaten, en hij overleed den 29 Julij 1846. MURRAY heeft zich ook als schrijver bekend gemaakt door een werk in 5 deelen, getiteld *Marlborough's Dispatches*.

* MUTSCHELLE (SEBASTIAN), den 10 Januarij 1749 te *Alttershausen* geboren, priester en in 1776 kanonik en consistoriaalraad in *Freysing*, legde ech-

ter beide betrekkingen neder, en begaf zich in 1793, als geestelijke raad en pastoor naar *Brumkirchen* bij *Munchen*, en overleed den 28 November 1800. MUTSCHELLE, der rationalistische verlichting toegedaan, een vriend der Kantiaansche abstractie, trachtte, terwijl hij zich meer uit zich zelve dan naar anderen vormde, bij de Catholijken datgene te worden, wat omtrent REINHARD bij de Protestanten was, zonder dat men van hem kan zeggen, dat hij zich dezen redenaar tot voorbeeld heeft genomen. Onvermoeid was zijn streven, om de christelijke zedeleer, en alzoo het heil zijner toehoorders te bevorderen, zoo als dan ook in dat opzigt aan zijne *Moraltheologie* bijzondere lof wordt toegezwaaid. Als redenaar is hij populair en legt er zich op toe om algemeen bruikbare waarheden duidelijk voortedragen, zonder zich veel met de dogmatiek en liturgie intelaten. Verder heeft men van hem: 1.° *Predigten und*

*Homiliën auf alle Sonn- und Festtage, Munchen, 1804—12, 4 dl.ⁿ; 2.° jaargang, ib. 1813, 2 dl.ⁿ; — 2.° Vermischte Predigten, ib. 1813; — 3.° Kirchweihpredigten, ib. 1821; — 4.° Bemerkungen über die sonntäglichen Evangelien für Prediger, Katecheten und Lehrer, ib. 1786; 5.° uitg. 1805, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 5.° Die Geschichte Jesu aus den 4 Evangelien, ib. 1784; 2.° uitgave, 1806; — 6.° Unterredungen eines Vaters über die ersten Grundwahrheiten der Religion, ib. 1791 5.°; uitg. 1822; — 7.° Vermischte Schriften, ibid, 1793—98, 4 dl.ⁿ; 2.° uitg. 1799; — 8.° Kritische Beiträge zur Metaphysik, Frankfurt, 1795; 2.° uitgave 1800. — Eenige zijner preek-werken zijn in het Nederduitsch vertaald, alsmede het belangrijke stukje: *Wijsheid en liefde des Scheppers, blijkbaar uit de beschouwing der schepselen*, waarvan de 2.° druk in 1849 bij de Uitgevers dezes in het licht verscheen.*

N.

NAILLAC (GABRIEL PETRUS REBIÈRE, heer van), in 1760 op het kasteel van *Cessac*, bij *Bussières* in *Frankrijk*, geboren; omhelsde in 1789 de beginselen der hervormers; maar door den gang der omwenteling verschrikt, volgde hij weldra zijne vrienden, die hem naar *Koblentz* waren vooruitgegaan, en in het leger der prinsen opgenomen, deelde hij er, tot aan deszelfs ontbinding, de gevaren van. Alstoen begaf hij zich naar het land van *Luik*, alwaar de bisschop aan de getrouwe Franschen eene schuilplaats had aangeboden; hij wachtte aldaar den oogenblik af om de wapens weder op te vatten; toen hij, bij de herinnering aan de heilige vermaningen van pater BEAUREGARD (zie dat Art. -*Wbk.*-), besloot om zich geheel aan God toetewijden. Verontwaardigd over de betreurenswaardige lichtzinnigheid, waarmee hij de ijdele stelsels der filozofen had aangenomen, beschouwde hij hunne boeken voortaan niet anders dan met dien geheimen afkeer, welke ons bevangt bij het zien eener klip door een aantal schipbreuken berucht geworden. De staatkundige gebeurtenissen hielden op het voorwerp zijner bezorgdheid te zijn. Intusschen werd het land van *Luik* door de Fransche

legers bedreigd; hij nam eerst de wijk naar *Essen*, een stadje in *Westfalen*, welks inwoners hij door zijne deugden stichtte. Na zich in een corps te hebben begeven, hetwelk uit de overblijfselen der emigratie was zamengesteld, werd zijn boetvaardig leven des te heldhafter, naar dien hij met zijne gestrengheden, eene onbegrensde trouw en toegenegenheid, voor zijne wapenen ongeluks-broeders vereenigde. Nadat dit corps was afgedankt, kwam hij te *Londen*, en vereenigde zich met een gezelschap officieren, die de zieke Franschen in het hospitaal van *Middlesex* oppasten en verzorgden. Hij verkreeg vervolgens den post van hospitalist in een gesticht bij *Londen*, bestemd om oude Fransche priesters, die ziek of gebrekkig waren, op te nemen. Het is in deze aan het ongeluk toegewijde schuilplaats; dat hij onder het gewaad van eenen eenvoudigen bediende, de nederigste diensten verrigtte. Men zag hem de bedden der zieken en gebrekkelijken na elkander bezoeken, alle zorgen aanbieden, de wonden verbinden, en door troostvolle woorden, de smarten der lijdenden verzachten. Hij had deze levenswijs omtrent vijf jaren voortgezet, toen hij eene echtgenootte verloor, wier verlies

hem langen tijd tranen deed storten. Aangespoord om het heiligdom intetreden, verzette hij, uit eene diepe nederigheid, zich lang daartegen, maar aan nieuwen aandrang toegevend, begon hij, zonder zijne gewone bezigheden te verzuimen, de beoefening der godgeleerdheid. Zijn gedrag in dezen nieuwen staat was dat van eenen waren dienaar van JESUS CHRISTUS, die zijnen tijd tusschen dezen goddelijken Meester en de zieken verdeelt. Zijne bovenmatige vermoeijenissen en zijne gestrengheden berokkenden hem eene pleuris, waaraan hij in het laatst van Maart 1809 overleed, door de armen en zijne talrijke vrienden hartelijk betreurd. De abbé CARRON heeft hem in de *Vies etc.* (*Levensbeschrijvingen der regtvaardigen in den stand der wapens*) eene schets toegewijd.

* NAKATENUS (WILHELMUS), een beroemd lid der maatschappij van JESUS, in Augustus 1617, te Gladbach, een stadje in Gullicherland, geboren, trad den 12 November 1636 te Trier in de orde, welke hij bestemd was, tot sieraad te verstrekken, en legde, den 31 Julij 1651 te Coesfeld de vier geloften af; hij gaf daarop onderwijs in de voorbereidende wetenschappen en in de wijsbegeerte, en was tevens met het opzigt over de studiën belast. Middelerwijl oefende hij in de metropolitaankerk te Keulen, het predikambt met zoo veel lof uit, dat de doorluchtige Keurvorst, aartsbisschop van Keulen, hertog van

Beijeren, MAXIMILIAAN HENDRIK, die toenmaals te Keulen zijn verblijf hield, hem tot zijnen hofprediker verkoos. Met deze apostolische bediening vereenigde hij gedurende dertig jaren, eene aan de societeit van JESUS bijzonder eigene werkzaamheid, bestaande in kinderen in de christelijke leer te onderwijzen. Was hij bereidvaardig en onvermoeid in het bijstaan van behoeftigen en zieken, en vooral om hen op hun sterfbed tot eenen zaligen dood voortebereiden; niet minder legde hij in deze groote kunst eene meesterlijke bekwaamheid aan den dag. Te midden van dezen zijnen heiligen arbeid overleed hij te Aken, den 23 Julij 1682, nadat hij in den morgen van den vorigen dag de geloovigen nog met het Woord des Heeren gevoed, en des namiddags de kinderen met de christelijke leer gespijzigd had. Behalve *kleine Gedichten (minutiora Rythmica)* en *Lofliederen (Hymnica)*, die om derzelve bevalligheid algemeen geprezen worden, heeft hij eerst in het Hoogduitsch, doch later in het Latijn (en in die taal meer algemeen bekend) in het licht gegeven: 1.° *Coeleste Palmetum cum variis officiis, litanis, precibus et psalmis poenit. etc.*, waarvan de eerste uitgave in 1660, in 12.mo verscheen, en welk werk daarna in 1664, te Keulen op nieuw in 8.vo gedrukt werd, en in 1668, andermaal in 12.mo werd uitgegeven, zoodat er gezamenlijk van dit voortreffelijk gebedenboek, in genoemde drie uitgaven 14,000 exemplaren gedrukt en geheel u verkocht

zijn. Om geen ander boek ontstond onder de Keulsche drukkers meer twist en verdeeldheid; van daar dat het wegens deszelfs onafgebroken en algemeen gebruik, tot op den huidigen dag in verschillende en ontelbare vormen is gegoten geworden. Ofschoon bij het eerste verschijnen van dit gebedenboek, de Catholijke drukpers in *Noord-Nederland* door de Calviniste plakaten-dwingelandij aan banden lag, duurde het echter niet lang of in het naburige *België* verdrong de eene *Vlaamsche* vertaling van hetzelfde de andere, die dan ter sluiks in *Holland* werden ingevoerd. De eerste uitgave in het zuiver Nederduitsch, heeft men aan de Uitgevers dezes te danken, welke vertaling in 1823, onder den titel van *Hemelsch Palmhof, of kort begrip van het groot Getijdeboek*, enz., tweede druk gr. 18.mo, in 1835 in het licht verscheen. Doch deze verkorte Nederduitsche uitgave werd in 1846 in de schaduw gesteld door de schoone, nauwkeurige en volledige vertaling, die de gebroeders VAN DEN HEUVEL te 's *Gravenhage* er in dat jaar van leverden; welke uitgave opgeluisterd door een zestal heerlijke staalplaten, naar teekeningen van STEINLÉ, door KELLER gegraveerd, een het *Hemelsch Palmhof* waardig gedenkteeken mag genoemd worden. NAKATENUS schreef verder: 2.° *Seelen-Hülff oder Krankenbuch*, in 12.mo, *Keulen*, 1727. Ook vertaalde hij in het Hoogduitsch: 3.° *Supplementum ad tomum IV me-*

ditationum nostri Joannis Sufferen pro mense Novembri, a die 7 usque ad Adventum.

* NÄKE (GUSTAV HEINRICH), den 4 April 1786 te *Frauenstein* geboren, waar zijn vader als keurvorstelijk Saksisch ambtenaar bij de justitie leefde. Laatstgenoemde werd echter weldra naar *Dresden* verplaatst, en hier viel aan den talentvollen knaap eene meer zorgvuldige opvoeding ten deel. De vader bestemde hem voor de regtsgeleerdheid, doch de onmiskenbare aanleg voor en ingenomenheid met de teekenkunst veranderde dit besluit; hij stemde er in toe dat HEINRICH zich in 1803 onder de kweekelingen der teeken-akademie liet opnemen. NÄKE teekende aldaar veel volgens stukken der heerlijke galerij van schilderijen, zoo als volgens *POUSSIN's Vinding van Moses*, *Garofalo's Bacchanal* volgens RAFAËL enz. Ook was hem het kabinet van plaatwerken van groot nut; daarin teekende en schetste hij veel volgens RAFAËL, *Fra BARTOLOMEO* en *ANDREA DEL SARTO*. Zijn eerst zelfstandig werk verscheen in 1801; het was eene kopij van *CORREGGIO's Magdalena* in miniatuur, en 5 jaren later kwam hij met eene eigene compositie ten voorschijn, welke zoo wel wegens vinding als uitvoering algemeenen bijval vond; de schilderij stelde eenen AMOR voor, die aan den arend van JUPITER den donderbeitel ontroofd. Van 1806 tot 1811 hield hij zich voornamelijk met teekeningen bezig

voor het *Augusteum* van BECKER en andere boekverkoopers-ondernemingen. Een gunstig onthaal vonden verder *Faust en Gretchen (Grietje)*, *Tobias*, de *heilige familie*, *Genoveva*. Door den hertog van *Koburg* werd hem opgedragen, om volgens een' Engelschen roman, een stel van 6—8 schilderijen in olie-*verw* uittevoeren, welke dezelve voor zijne bibliotheek in *Rosenau* bestemde. In 1817 ondernam hij met koninklijke ondersteuning eene kunstreis naar *Italië*. Hier, in den opwekkenden omgang van OVERBECK, CORNELIUS, QUANDT en anderen, bepaalde hij zijne studie geheel bijzonder tot de oude christelijke kunst, en teekende verscheiden bladen naar mosaïken. Het waren echter voornamelijk twee gedenkteekenen in *Rome*, die hem eenen onverdeelde roem bij alle kunstenaars verwierven, te weten: *De heilige Elizabeth aalmoezen uitdeelende* en *Christus onder de Farizeërs met den cijnspenning*, door AMSLER, nog gedurende zijn verblijf in *Rome*, uitmuntend in het koper gebracht. In 1825 keerde NÄKE naar *Dresden* terug en werd professor aan de kunstakademie aldaar. Zijne werkzaamheid als onderwijzer kwam thans op den voorgrond en beperkte het verschijnen van nieuwe voortbrengselen. In stille afzondering beoefende hij met ijver de geschiedenis der kunst van ouden en nieuweren tijd. In 1828 werd zijne voortreffelijke schilderij, *Christus, zoo als Hij na*

III. DEEL.

de opstanding aan de gezamenlijke leerlingen verschijnt, ten toon gesteld, en verrukte door het schitterend koloriet; in 1830 zag men van hem eene *Madonna met het Kind en de H. Anna*; in 1833 *Booz en Ruth*. Het toenemend ligchamelijk lijden maakte den kunstenaar meer en meer afgetrokken, vreesachtig en ongevoelig voor de opwekkingen des levens en der kunst; de in het begin als waterzucht zich openbarende kenteekenen, ontvaardden in eene ongeneesbare hartekwaal, die hem na een langdurig lijden, den 10 Januarij 1835 in het graf sleepte. NÄKE was gewoon zeer langzaam te arbeiden en zijne angstvalligheid en al te groote bescheidenheid, hield zelfs de met de uiterste inspanning bewerkte stukken voor onvolledig; hij was mede uit dien grond met zijne ontwerpen, zelfs jegens zijne vertrouwdste vrienden, achterhoudend. Wat hij echter voortbragt getuigde van de meest ingespannen vlijt, en kenmerkte zich door edele houding, groote bevalligheid en zuiverheid in de uitvoering, maar ook door al te afgemetene angstvallige teekening. De meeste zijner handteekeningen bevinden zich in de *privaat-verzameling des konings van Saksen*.

* NÄKE (AUGUST FERDINAND), broeder van den voorgaande en, even als hij, te *Frauenstein* in *Saksen*, den 15 Mei 1788 geboren; ontving zijne eerste grondige opleiding in het beroemde

H

gesticht *Schulpforte*, en betrok in 1806 de universiteit van *Leipzig*, om zich aan de regtsgeleerdheid toetewijden. De voorlezingen van den philoloog GOTTFRIED HERMANN wekten in hem echter eene ingenomenheid op voor de klassieke oudheid. In 1810 bekwam hij eenen onderwijzerspost aan het *Pädagogium* te *Halle*, en hield sedert 1812 ook voorlezingen aan de universiteit. In 1817 verscheen zijn geleerd werk over *Choerilus Samius*, en dit gaf in 1818 aanleiding tot zijne beroeping naar *Bonn* als buitengewoon hoogleeraar der philologie en inspecteur van het philologisch seminarie. In 1820 tot gewoon hoogleeraar bevorderd, werd hem tevens een eere-post, het professoraat der welsprekendheid, opgedragen. Zijne werkzaamheid als schrijver was niet uitgebreid, maar het weinige dat hij ten druk bevorderde, droeg den stempel van groote scherpzinnigheid, sierlijkheid en gekuischte voordragt. Voortreffelijk was zijne *Herinneringsrede* aan NIEBUHR. Zijn Latijn vereenigt met vloeibaarheid en vlugheid merg en originaliteit. Met eene bijzondere vooringenomenheid behandelde hij de verklaring der Grieksche dichters, welker schoonheden hij even zoo nauwkeurig en smaakvol wist te ontwikkelen, als hij scherpzinnig in hunne kunst en taal indrong. Zonder de zakelijke zijde van de wetenschap der oudheid gering te achten, was zijne werkzaamheid toch meer op het critisch-taalkundig gedeelte der

philologie gevestigd, en hierin werd hij een meester in de kunst. Zijne voorlezingen liepen meestal over de verklaring van HOMERUS en de Grieksche tooneeldichters; in het Latijn waren CATULLUS en PLAUTUS zijne lievelingen. Hij overleed den 12 September 1838. Zijne schriften zijn: 1.° *Schedae criticae, Halle, 1812*; — 2.° *Choerili opera, quae super sunt collegit et illustr. de Choerili aetate, vita et poesi: inest de Sardanapali epigr. disp., Leipzig, 1817*. Ook was hij mede-uitgever van het *Rheinische Museum für Philosophie*. Na zijnen dood gaf BARNHAGEN VON ENSE uit zijne nalatenschap in het licht: *Wallfahrt nach Sesenheim, Berlin, 1840*.

* NANNING (FREDERIK PETRUS GISIUS), den 18 November 1798 in de kolonie *Suriname* geboren, kwam reeds vroeg te *Amsterdam*, waar hij bij brave en liefderijke bloedverwanten werd opgevoed. Zijne neiging tot de wiskundige wetenschappen deed zijne opvoeders besluiten, hem tot de krijgsmilitaire dienst opteleiden. In December 1817 kwam hij alzoo als kadet der genie op de artillerie- en genie-school te *Delft*, waar hij zulke uitmuntende vorderingen maakte, dat hij reeds in Julij 1819 die school als officier verliet. Na gedurende vijf jaren bij den vestingbouw te *Luik* werkzaam te zijn geweest, werd hij in 1824 tot onderwijzer bij dezelfde militaire school te *Delft* benoemd, waarvan hij vroeger als leerling

een der sieraden geweest was. In 1828 werd hij tot eersten luitenant-ingenieur bevorderd, en nog in hetzelfde jaar met de functiën van kapitein der genie, aan de koninklijke militaire akademie te *Breda* belast. Bij het uitbarsten van de Belgische onlusten in 1830, werd de akademie aldaar tijdelijk gesloten, en maakte NANNING een deel uit van de bezetting der vesting; later werd hij als leer-aar der genieschool, bij het voormalig instituut voor de zeemagt te *Medemblik* aangesteld, alwaar hij in den bloei zijner jaren den 4 September 1832 overleed. NANNING heeft voldingend bewezen, dat de beoefening der fraaije letteren met die der afgetrokkene wetenschappen kan gepaard gaan, en dat de schoone poëzij, die zeldzaam in *Nederland* meer dan eene uitspanning wezen mag, nogtans eene verademing kan zijn voor elken stand der maatschappij, zelfs voor den ernstigen wiskunstenaar. Behalve in onderscheidene poetische jaarboekjes, vindt men bewijzen zijner dichterlijke verdiensten in: 1.º zijne *Mengeldichten*, *Delft*, 1825, en — 2.º in zijne *Krijgszangen*, die op uitnoodiging van prins *FREDERIK* der *Nederlanden*, ten dienste der militaire normaalschool, in 1828, te 's *Hage* en *Amsterdam*, in 8.º, in het licht zijn verschenen. Als wiskunstenaar leverde hij: — 3.º *Handleiding tot de werkdadige meetkunst*, 2 dl.ⁿ, in 8.º, *Delft*, 1828, en vertaalde het werk

van *N. SAVART*, *Beginselen der versterkingskunst, inhoudende de veldverschansing en vestingbouw*, 2 dl.ⁿ, 1837.

NAPOLEON (LODEWIJK). — Zie BONAPARTE.

* NAPOLEON BONAPARTE. — *Aan dit Artikel in het Wbk. toevoegen: —* » Het stoffelijk overschot van NAPOLEON werd, nadat het ruim 19 jaren op *Ste. Helena* had gerust, in het jaar 1840, krachtens een besluit der Fransche kamer van afgevaardigden, en met bewilliging van *Engeland*, door den prins van *Joinville*, derden zoon van den koning der Franschen, *LODEWIJK PHILIPPUS*, naar *Frankrijk* overgebracht, en in den *Dom* van het Invaliden-gebouw plegtstatig bijgezet; een prachtig monument omvat hetzelfde aldaar."

* *NARDINI* (*PIETRO*), een der beroemdste violisten van zijnen tijd, in 1725 te *Livorno* geboren, vormde zich in de kunst te *Padua* bij *TARTINI*, en was weldra door geheel *Europa* als een zeer ervaren toonkunstenaar bekend. In 1762 bekwam hij eene aanstelling bij de hofkapel te *Stuttgart*; doch keerde bij het yerval derzelve naar *Livorno* terug. In 1770 vertrok hij als eerste violist naar de kapel van den groot-hertog van *Toskanen* te *Florence*, en overleed aldaar in 1796. Hij schreef veel voor de viool, en ook eenige stukken voor de fluit.

* NASSAU (*graaf van*). — Zie WILLEM I, koning der *Nederlanden -Wbk.*

* NASSE (CHRISTOPH FRIEDRICH), geheime medicinaalraad en hoogleeraar der geneeskundige kliniek te *Bonn*, werd den 6 April 1778 te *Bielefeld* geboren, was de zoon van den stads- en landsphysicus aldaar; hij bezocht de scholen van *Hamburg* en *Berlijn*, begon in 1797 te *Berlijn* de beoefening der geneeskunde, en werd in 1800 te *Halle* tot Med. Dr. gepromoveerd. NASSE zette zich alsnu in zijne geboorteplaats als praktisch geneesheer neder, werd in 1810 geneesheer der armen; in 1814 ging hij echter tot het privaatleven over, en hield zich in *Göttingen*, *Leipzig*, *Dresden* en *Weimar* met wetenschappelijke nasporingen bezig, tot dat hij in 1816, als gewoon hoogleeraar der geneeskundige kliniek naar de universiteit van *Halle* beroepen werd; in 1819 begaf hij zich van daar in dezelfde betrekking naar *Bonn* en in 1829 werd hij tot geheimen medicinaalraad benoemd. NASSE heeft zich bijzonder verdienstelijk gemaakt ten opzichte van de wetenschappelijke vordering der leer van het dierlijk magnetismus. Sedert 1817 was hij mede-uitgever van het *Archiv für den thierischen Magnetismus*. Tot zijne overige geschriften behooren: 1.º *Handbuch der speziellen Therapie*, 2 dl.ⁿ, *Leipzig*, 1830—1838; — 2.º *Handbuch der allgemeinen Therapie*, *Bonn*, 1840; — 3.º

Leichenöffnungen, *Bonn*, 1821. Hij was daarenboven de uitgever van het *Zeitschrift für psychische Aerzte*, van het *Zeitschrift für Anthropologie* en van de *Jahrbücher für Anthropologie*. NASSE overleed in 1851. — Zijn zoon HERMANN, in 1807 geboren, en sedert 1837 hoogleeraar der physiologie en pathologie aan de universiteit te *Marburg*, treedt waardiglijk in het voetspoor zijns vaders.

NAUDO (PAULUS), aartsbisschop van *Avignon*, in 1794 te *Angles in Roussillon* geboren, behoorde tot eene adellijke uit *Spanje* oorspronkelijke familie. Hij studeerde eerst in het collegie van *Carcassonne*, daarna in het seminarie dier stad, alwaar hij in 1818 tot priester gewijd, en onmiddellijk daarop tot hoogleeraar der godgeleerdheid benoemd werd. De bisschop van *Perpignan*, tot wiens diocees hij behoorde, riep hem terug, om hem dezelfde bediening in zijn bisdom te doen bekleeden. Daarna werd hij achtereenvolgend, titulair-kanonik en algemeen vikaris van *Perpignan*, en in 1834 tot het bisdom van *Nevers* benoemd. Zacht, liefdadig, verzoenend zijnde, trad Mgr. NAUDO dikwerf tusschen beide in de staatkundige worstelingen welke zijn diocees verontrustten. In 1842 op den stoel van *Avignon* geplaatst, verdedigde hij met nadruk de zusters van den heiligen JOZEF, welke het ziekenhuis bedienden, tegen de beschuldigingen der administratie van dat gesticht,

door alle hooggeplaatste burgerlijke autoriteiten ondersteund. Hij bepleitte hare zaak, opende haar eene schuilplaats in zijne woning, en gaf over deze zaak, eenen waardigen en moedigen herderlijken brief in het licht. NAUDO nam met denzelfden nadruk deel aan de vertoogen van het episkopaat, ten gunste der vrijheid van onderwijs. Door eene hevige beroerte getroffen, overleed hij op Paaschdag den 23 April 1848, terwijl hij de heilige geheimen pontifikaal opdroeg.

* NAUTA (BAVIUS ANTONIUS), een met roem bekende letterkundige, den 24 April 1800 te *Leeuwarden* geboren, begaf zich in 1817 naar de *Leydsche* hoogeschool, behaalde in 1819, bij de letterkundige faculteit der *Utrechtsche* akademie, de gouden medaille op zijne *Commentatio de perfecto oratore e sententia Ciceronis*, *Utrecht*, 1820, en in de *Annales* van dat jaar; en twee jaren later werd zijne prijsverhandeling *T. Coelio Antipatro, historico belli Punici II*, door de letterkundige faculteit te *Leyden* evenzeer met goud bekroond. Na het openlijk verdedigen van de eerste helft zijner uitgave van *SENECA's* werk: *De providentia*, werd hij in 1825 tot doctor in de letteren *more majorum* bevorderd. In 1826 verscheen van hem eene *Schets van de geschiedenis der Latijnsche dichtkunst in Nederland*, ontleend aan de te *Brussel* met goud bekroonde

Latijnsche prijsverhandeling van den hoogleeraar *PEERLKAMP*; in 1828 bragt hij het tweede deel zijner uitgave van *SENECA's* verhandeling: *De providentia* ten einde, en in het volgende jaar bezorgde hij eenen herdruk van *PLATO's Phaedon*, naar de uitgave van *WYTTENBACH*, door hem met eenige aantekeningen verrijkt. Steeds buiten eenige openbare betrekking gebleven zijnde, overleed *NAUTA* in den bloei zijner jaren te *Leyden*, den 2 Julij 1835.

NAVA (*GABRIEL MARIA*), bisschop van *Brescia*, den 17 April 1758 te *Barsano*, diocees van *Milane*, uit eene aanzienlijke familie geboren, volbragt zijne studiën met den meesten roem aan de universiteit van *Pavia*. In zijne geboorteplaats teruggekeerd, werd hij bekleed met de waardigheid van proost der stiftkerk van den *H. STEPHANUS il majore* te *Milane*; met ijver nam hij de heilige bedieningen waar, en ging in 1795 tot de parochie van den *H. AMBROSIUS* over. Toen de Franschen zich van *Milane* meester maakten, gelukte het hem door den invloed, welken zijn karakter en zijne deugden hem gaven, zijne kerk van verwoesting te bevrijden. Nadat de komst der *Austro-Russen* in *Italië*, de Franschen genoodzaakt had terugtetrekken, lieten zij een gedeelte hunner zieken te *Milane* achter, voor welke *NAVA* zulk eene teedere zorg aan den dag legde, dat zij meenden er hem

hunne erkenenis voor te moeten uitdrukken door eenen brief, opgenomen in den *Ami de la Religion*, N.º 2676. Hij verscheen in 1802 op de *Consulla* te *Lyon*, daarna bij de krooning van NAPOLEON als koning van *Italië*, en ontving den titel van zijnen aalmoezenier. In 1806 tot het bisdom *Brescia* bevorderd, herstelde hij de studiën en de tucht in zijn seminarie, en vervulde al de overige pligten eens waren herders. In 1811 bij het concilie van *Parijs* tegenwoordig, was hij een der secretarissen van hetzelfde. Het adres aan den keizer, waarin men de vier artikels van 1682 had opgenomen, gaf aanleiding tot levendige vertoogen der Italiaansche prelaten. De bisschop van *Brescia* wilde dat men er alles zoude uitlaten wat de leer betrof; zijne kloekmoedigheid mishaagde, en hij ontving het bevel om naar zijn diocees terugtekeeren, alwaar hij met ijver zijne herderlijke bedieningen weder opvatte. Aan zijne edelmoedige giften en aan de pogingen, welke hij in het werk stelde, om de milddadigheid der geloovigen optewekken, heeft men het te danken, dat onder zijn beheer de nieuwe hoofdkerk van *Brescia* bijna geheel voltooid werd. Na gedurende den hongersnood van 1817, al zijne hulpmiddelen te hebben uitgeput, verkocht hij, om de armen te ondersteunen, al de kostbare voorwerpen welke hij bezat, zelfs den herderlijken ring, dien hij van NAPOLEON had ontvangen. Zijn diocees

had hem een aantal gestichten te danken. Het seminarie van *Lovère* werd door zijne zorgen geopend, en hij rigtte te *Brescia* verscheiden bedehuizen op enz. Al de oogenblikken, welke hij niet aan ambtspligten besteedde, waren aan het gebed gewijd. Deze waardige prelaat werd ziek in de maand December 1830; en zijn toestand werd weldra zoo bedenkelijk, dat men hem in Kersnacht de laatste heilige Sacramenten toediende; spoedig na dezelve ontvangen te hebben, gevoelde hij zich merklijk beter, zoodat hij zich in eene draagbaar naar de kerk liet dragen; bij de uitdrukking der vreugdeblijken des volks op dat gezigt, kon de bisschop zijne tranen niet bedwingen. Maar de Voorzienigheid had hem het leven slechts voor eenige maanden gespaard. Op Allerzielendag 1831 was de prelaat, zoo als gewoonlijk, ten vijf ure opgestaan. Hij klaagde over hartklopping, verzocht een zijner secretarissen vuur aantemaken, en — gaf den geest. Algemeene treurigheid heerschte er in de stad; men gevoelde dat een heilige bisschop gestorven was. ZAMBELLI sprak in het atheneum van *Brescia* zijne lofreda uit, en MENINI heeft eene beknopte levensgeschiedenis van hem in het licht gegeven.

* NEANDER (JOHANN AUGUST WILHELM), een protestantsche kerkelijke geschiedschrijver, en hoogleeraar der godgeleerdheid te *Bertlijn*, werd den 16 Januarij 1789 te *Göttingen* van joodsche

ouders geboren. Nadat hij aan het *Johanneum* te *Hamburg*, onder het opzigt van GÜRLITTS, eene zorgvuldige opleiding voor de universiteit ontvangen had, en van het Mosaïsme tot het Christendom was overgegaan, betrok hij in 1806 de hoogeschool te *Halle*, om in de godgeleerdheid te studeren. De buitengewone roem van den geschiedkenner PLANCK trok hem ook naar *Göttingen*, en hij verheugde zich over den vriendschappelijk-leerrijken omgang van dezen edelgezinden theologant. In 1811 trad hij aan de universiteit van *Heidelberg* als docent op. Zijne inwijdingsrede was dogmatisch-historisch in betrekking op CLEMENS van *Alexandrië*: *De fide gnoseosque ideae, qua ad se invicem atque ad philosophiam referatur, ratione secundum mentem Clementis Alex.* Tot buitengewoon hoogleeraar bevorderd, gaf hij door zijn geschrift, *Kaiser Julian und sein Zeitalter*, 1812, een bewijs van zijn naauwkeurig onderzoek der geschiedenis. Hetzelve gaf aanleiding tot zijne beroeping naar *Berlijn* in 1813. De veelomvattende studiën over middeleeuwen en scholastiek bewerkte hij in den vertegenwoordiger dezer rigting: *Der heilige Bernard und sein Zeitalter*, *Berlijn*, 1813; 2.^e uitg. *Hamburg*, 1848. Terwijl hij tot de eerste tijden des Christendoms terugkeerde, wekte het gnosticismus in zijne duistere, veelvuldige gedaanten aannemende verschijning zijnen onderzoekenden geest op, en het resul-

taat van dit onderzoek deelde hij mede in de genetische ontwikkeling der voornaamste gnostische stelsels, *Berlijn*, 1818. Voor patristiek zijn belangrijk de beide monographiën over » *Chrysostomus und die Kirche des Orients in dessen Zeitalter*, » *Berlijn* 1821, 2 dl.ⁿ; waardoor de school van *Antiochië* vertegenwoordigd is, en over *Tertullianus*, in deszelfs *Antignostikus*, 1826, waarin de Noord-Afrikaansche rigting des geestes geschilderd wordt. Door opwekkende, bevattelijke ontwikkeling onderscheiden zich: *Denkwürdigkeiten aus der Geschichte des Christenthums und des Christlichen Lebens*, 3 dl.ⁿ, 1822. Zijn hoofdwerk echter is: *Geschichte der christlichen Religion und Kirche*, *Hamburg*, 1826 tot 1843, 10 dl.ⁿ Volgens zijne eigene getuigenis is het leidende grond-denkbeeld van dit uitgebreide werk: » daardoor een sprekend bewijs van de goddelijke kracht des Christendoms, als eene school van Christelijke ondervinding, eene door alle eeuwen heen weërgalmende stem der stichting, der onderrigting en der waarschuwing voor allen, die hooren willen, in de historische ontwikkeling van het rijk Gods blootteleggen. » Hoe verdienstelijk echter deze navorschingen ook wezen mogen, zoo hebben toch de dogmatische beschouwingen des schrijvers het onbevooroordeelde denkbeeld der positive instellingen der Kerk verzwakt, en is de organieke kerkregeling geheel

miskend. De Apostolische eeuw schilderde NEANDER in: *Geschiede der Pflanzung und Leitung der Kirche durch die Apostel*, 2 dl.ⁿ, 1832, waarin voornamelijk de ontwikkeling der leerstellingen van PAULUS, JOANNES en JACOBUS aanwijzing verdienen. Het opzien, het welk de mythische voorstelling der Evangelische geschiedenis door STRAUZ, zelfs in den kring der leeken baarde, deed in hem het denkbeeld ontstaan, om, ter verdediging der historische waarheden, als pendant tot de Apostolische eeuw, en met in achtneming der opgeworpen bedenkingen, in het licht te geven: *Das Leben Jesu in seinem geschichtlichen Zusammenhange*, Hamburg, 1837, welk geschrift, met menigvuldige veranderingen, 4 uitgaven beleefde. NEANDER overleed te *Berlijn*, den 14 Julij 1850, door de, hem als eenen vader beminnde, studeerende jeugd hartelijk betreurd.

* NEDERBURGH (SEBASTIAAN CORNELIS), den 7 Maart 1762 te 's Gravenhage geboren, vestigde zich, na zijne studiën te *Leyden* te hebben volbragt, als advokaat in zijne geboorteplaats. Spoedig tot tweeden en kort daarna tot eersten advokaat der *generale Nederlandsche Oostindische maatschappij* benoemd, legde hij in die betrekking zoo vele bekwaamheid en welsprekendheid aan den dag, dat hij in 1791 met FRKENIUS, ALTING en VAN STOKKUM tot commissaris-generaal voor *Indië* en de *Kaap de Goede Hoop* verkozen

werd. Loffelijk kweet hij zich in dien moeilijken post, keerde in 1800 terug, en werd in November 1803 eervol ontslagen. Daarna werd hij lid van den Aziatischen raad. Koning LODEWIJK benoemde hem achtereenvolgend tot staatsraad in buitengewone, daarna in gewone dienst, tot directeur der publieke schatkist, en tot kommandeur der orde van de unie. Hij overleed den 3 Augustus 1811 en heeft nagelaten: 1.º *Echte stukken, betreffende het volbragt onderzoek der verrichtingen van de generale commissie, in 1791 benoemd geweest over de O. I. bezittingen van den staat en de Kaap de Goede Hoop*; — 2.º *Verhandeling over de vragen: of het nuttig zoude zijn, de O. I. bezittingen van den staat te brengen op den voet der W. I. volkplantingen? en, of het nuttig zoude zijn den handel op gemelde bezittingen voor 's lands ingezetenen open te stellen?*

* NEEFS (PETER), een beroemde schilder, in 1580 te *Antwerpen* geboren, was de leerling van VAN STEENWIJK (zie dat Art. -Wbk.). Zijne voornaamste voortbrengselen zijn bouw- en doorzigtkundige tafereelen, zoo als paleizen, galerijen, tempels, gotische kerkgebouwen, van binnen met al derzelve sieraden voorzien, zoo als koren altaren, predik- en biechtstoelen enz., in welke genre hij zich zeer beroemd maakte. De verlichting van het binnenste zijner kerken is meestal kaars- of fakkellicht, waardoor hij te

vens de belangrijkste voorwerpen weet te doen uitkomen. Zijne uitvoering laat niets te wenschen over. TENIERS, BREUGEL en VAN TULDEN schilderden veelal de figuren in zijne tafereelen. De tijd van zijn overlijden is niet bekend.

* NEER (ARTHUR of AREND VAN DER), een beroemd Nederlandsch landschapschilder, in 1619 te *Amsterdam* geboren. In zijne jeugd in dienst bij de heeren VAN ARKEL, legde hij zich in zijne vrije uren reeds op de schilderkunst toe. Later in zijne geboorteplaats gevestigd, verwierf hij eenen grooten roem, vooral door zijne maanlichten, wintergezigten, hevige branden enz., waarin hij uitmuntte; ook verstond hij meesterlijk de kunst, om het water, door eenen lagen gezigteinder begrensd, en tusschen vlakke oevers ingesloten, door trillend maanlicht beschenen, voorbeeldeloos schoon voortstellen. Hij overleed in 1683.

* NEER (EGLON VAN DER), zoon van den voorgaande, in 1643 te *Amsterdam* geboren; naar het voorbeeld zijns vaders; gaf hij reeds vroeg blijken van eenen bijzonderen aanleg voor de schilderkunst, zoodat hij aan de leiding van JACOB VAN LOO werd toevertrouwd. De vorderingen, welke hij bij dezen meester maakte, bleken genoegzaam, uit twee stukjes: het *bad van Calisto* en eene *luit-spielster*, welke hij reeds op

14jarigen ouderdom vervaardigde, en die als uitstekend gepenseelde stukjes den meesten bijval vonden. Hij begaf zich daarop naar *Frankrijk*, waar hij, 20 jaren oud zijnde, hofschilder werd van den graaf van DONA, gouverneur van *Orange*. Na in *Rotterdam* en in *Brabant* gehuwd te zijn geweest, en eenen geruimen tijd gewoond te hebben, kwam hij te *Dusseldorp* in dienst van den keurvorst van den *Palts* en overleed in die stad den 3 Mei 1703. Zijne kunstvoortbrengselen worden zeer geprezen, en staan nog zoo wel binnen als buiten 'slands in de grootste achting.

* NEES VON ESENBECK (FRIEDRICH), broeder van den beroemden botanicus CHRISTIAN GOTTFRIED van dien naam, werd den 26 Julij 1787, op het bergslot *Reichenberg*, bij *Erbach* in het *Odenwald* geboren, legde zich in het begin op de landhuishoudkunde toe, kwam in 1806 als leerling bij den hof-apotheker MARTIUS in *Erlangen*, was van af 1811 apothekarsbediende te *Bazel*, werd in 1817 inspecteur van den botanischen tuin te *Leyden*, bekwam in 1818 te *Erlangen* de doctorale waardigheid in de filozofie; in 1819 werd hij inspecteur van den botanischen tuin te *Bonn* en repetent der kruidkunde, in 1830 privaatsdocent, in 1822 buitengewoon en in 1827 gewoon hoogleeraar der kruidmengkunde; in hetzelfde jaar werd hij door de universiteit

van *Leuven*, tot de doctorale waardigheid in de geneeskunde bevorderd, en in 1833 tweede directeur van den botanischen tuin aldaar. Hij overleed den 12 December 1837 te *Hyères* in het zuiden van *Frankrijk*, waartoe hij zich ter herstelling zijner gezondheid begeven had. NRES was met denzelfden ijver werkzaam in het botanische als in het pharmaceutische vak. Zijn voornaamste werk is het met E. H. EBERMAIER gemeenschappelijk uitgegevene: *Handbuch der medizinisch-pharmaceutischen Botanik*, 3 dl.ⁿ, *Dusseldorf*, 1829 tot 1832.

NÉGRIER (FRANÇOIS MARIE CASIMIR), luitenant-generaal, in 1788 te *Mans*, uit eene der achtbaarste familiën dier stad geboren; zoodra hij den ouderdom had bereikt om de wapens te kunnen dragen, begaf hij zich in dienst onder het 2.e regiment ligte infanterie, en volbragt zijnen pligt met ijver, doch zonder opzien te baren op de verschillende slagvelden des keizerrijks. In 1815 bevelhebber zijnde, werd hij in 1823 bij den veldtocht naar *Spanje* tot luitenant-kolonel bevorderd. De rangen, die voor hem enkel de prijs van nieuwe diensten waren, vielen hem slechts langzaam ten deel. In 1836 tot veldmaarschalk benoemd, werd hij te gelijkertijd bestemd, om zich in *Algerië* met een bevelhebberschap te gaan belasten, hetwelk hem eindelijk de gelegenheid verschafte om zijne militaire ta-

lenten aan den dag te leggen. In 1841 tot luitenant-generaal benoemd, bevond hij zich in Februarij 1848 te *Parijs*, toen die onverwachte omwenteling uitburst, welke in weinige dagen den geheelen regeringsvorm veranderde (zie LODEWIJK PHILIPPUS). Door zijn departement ter nationale vergadering afgevaardigd, onderscheidde hij er zich door zijne gematigdheid, op een tijdstip, waarop deze deugd zeldzaam was. Tijdens de verschrikkelijke volksbeweging van de maand Junij, die voor eenen oogenblik de maatschappij in gevaar bracht (zie AFFRE), den 25 met een commandement bekleed zijnde, werd hij, op den oogenblik, waarop hij aan het hoofd eener colonne, de opstandelingen der voorstad *St. Antoine* aantastte, door eenen kogel getroffen, die hem dood ter aarde nederwierp, zoodat het hem niet gegund werd, de orde hersteld te zien, waarvoor hij zijn leven had opgeofferd.

* NETTELBECK (JOACHIM CHRISTIAN), burger te *Kolberg*, aldaar in 1737 geboren, een der uitmuntendste patriotten van den lateren tijd, bewees gedurende de belegering van *Kolberg* in den zevenjarigen oorlog, als stuurman en burger-adjutant, krachtdadigen bijstand, deed daarop eene reis met een koopvaardijship, en keerde in 1783 naar *Kolberg* terug, waar hij brandewijnstoker, burgervertegenwoordiger en raadsheer werd. Het meest echter maakte hij zich verdienstelijk in 1807,

gedurende de belegering der stad door de Franschen, daar dezelve zonder zijnen moed, zijn doorzicht en zijne rusteloze werkzaamheid zeker zoude gevallen zijn. In eendragtige samenwerking met GNEISENAU stelde de reeds 70jarige grijsaard alle middelen in het werk, die ter verdediging konden bijdragen, leidde de onderwaterzettingen der omstreken, de brandblusmiddelen, zorgde voor den noodigen voorraad van levensmiddelen, voer als loods schepen in de haven, en bragt door de plaatsing van een Zweedsch oorlogsschip in den rug der belegeraars, aan deze groot nadeel toe. Hem viel de voldoening ten deel de stad, welke niet langer te behouden was, door den wapenstilstand van *Tilsit* (2 Julij 1807) gered te zien. Hij ontving van den koning de gouden medaille van verdiensten, de Pruisische admiraliteits-uniform, en eene jaarwedde van 200 thaler, en overleed te *Kolberg* in 1824. Vergelijk zijne *Selbstbiographie*, 3 dl.ⁿ, nieuwe uitgave, 1845.

NICANDER (HENDRIK), een Zweedsche sterrekundige, den 18 April 1744 in *Sudermanland*, in den eenvoudigen boerenstand geboren. Na zijne eerste studiën te *Nyköping* gemaakt te hebben, ging hij tot het gymnasium van *Strengnäs* over, en kwam later aan de universiteit van *Upsal*, alwaar hij in 1770 een post bekwam, dien hij weldra nederlegde, om zich geheel aan de sterrekunde

toetewijden. In 1784 werd hij eerste secretaris der akademie van wetenschappen van *Stokholm*, waarvan hij de werkzaamheden waarnam tot aan zijnen dood, den 11 Februarij 1813 voorgevallen. Men heeft van dezen geleerde: 1.º *Waarnemingen betrekkelijk den gang van Mercurius voorbij de zon*; — 2.º *Waarnemingen der zonsverduisteringen in 1787, 1788 en 1791*; — 3.º *der maansverduisteringen in 1787 en 1789*; — 4.º *Statistieke tabellen van Zweden en Finland*, enz.

* NICANDER (KAREL AUGUSTUS), een Zweedsche dichter van den nieuwen tijd, in den romantischen stijl, in 1799 te *Strengnäs* geboren, studeerde sedert 1817 aan de universiteit te *Upsal*, werd in 1814 kanselarij-schrijver te *Stokholm*, reisde in 1827 *Denemarken*, *Duitschland*, *Zwitserland* en *Italië*, en overleed in 1839 te *Stokholm*. NICANDER slaagde er bijzonder wel in, om aan zijne gedichten de kleur van *Italië* te geven; tot dezelve behooren: 1.º *Minnen fran Södern, Oerebro*, 1831; — 2.º *Hesperiden*, die uitmuntende geestige verhalen bevatten; — 3.º *Tooneelwerken*, rijk in lierdichterlijke schoonheden.

NICODENUS. — In het *Wbk.* XVII Dl., blz. 572, *abusivelijk* NICOMEDUS genaamd. — Zie dat Art. aldaar.

NICOLLE (KAREL DOMINICUS), oudste broeder van GABRIËL

HENDRIK N. (zie dat Art. -*Wbk.*-), werd in 1758 te *Fresquiennes* geboren; maakte zijne studiën in het collegie van de heilige BARBARA te *Parijs*, werd gedurende eenigen tijd met eene bijzondere opvoeding belast, en trachtte, door eenige geestelijken ondersteund, het collegie, waarin hij zijne opleiding had ontvangen, uit den staat van verval optebeuren. Door de omwenteling genoodzaakt zijn vaderland te verlaten, begaf hij zich naar *St. Petersburg*; en bragt er een opvoedingsgesticht tot stand voor den jongen adel. De hertog van RICHELIEU, toenmaals gouverneur van *Odessa*; lokte hem naar die stad, en plaatste hem aan het hoofd eener school, welke onder zijne leiding, tot eenen hoogen trap van voorspoed geraakte. In 1817 in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij tot honorair aalmoezenier des konings benoemd; maar hij keerde in het zelfde jaar naar *Rusland* terug, om het lyceum te organiseren, door den hertog van RICHELIEU te *Odessa* gesticht. De zucht naar het vaderland bragt hem in 1820 in *Frankrijk* terug, alwaar hij lid van den koninklijken raad van openbaar onderwijs werd. Tot rector der akademie van *Parijs* benoemd, rigtte hij er twee nieuwe collegiën bij op, dat van STANISLAUS en dat van de heilige BARBARA, tegenwoordig ROLLIN. Men heeft hem ook de herstelling van de kerk der *Sorbonne* te danken, die geheel in verval was. Nadat zijn post van rec-

tor in 1824 was opgeheven, bleef hij lid van den koninklijken raad. Weldra gaf de aartsbisschop van *Parijs* hem brieven van groot-vikaris, en beriep hem in zijnen raad. De omwenteling van 1830 beroofde hem van zijne posten, en van dien oogenblik af leefde hij in de afzondering, en hield zich met de zamenstelling van een werk bezig, dat hij in 1834 in het licht gaf, onder den titel van *Plan van opvoeding of Ontwerp van een nieuw collegie*, in 8.vo Dit is de vrucht zijner eigene waarnemingen en zijner langdurige ondervinding. Hij overleed te *Parijs*, den 2 September 1835, na de troostmiddelen der godsdienst ontvangen te hebben. De abbé NICOLLE met een innemend karakter en eene buitengewone minzaamheid begaafd, heeft aan eene menigte jonge lieden, welke hij bij hunne intrede in hunne loopbaan ondersteunde en bemoedigde, groote diensten bewezen.

* NICOLOVIUS (GEORG HEINRICH LUDWIG), geheime opper-regeringsraad te *Berlijn*, den 13 Januarij 1767 te *Koningsbergen* geboren, studeerde aan het *Friedrichs-Gymnasium* aldaar, en de rechtsgeleerdheid aan de universiteit, waarmede hij tot zijne zich voorgestelde vorming ook eenige theologische voordrachten vereenigde. Alvorens in de dienst van den staat te treden, ondernam hij eene reis naar *Engeland*, om aldaar de staatkundige inrigtingen en het grootsche maatschappelijke le-

ven te leeren kennen. Op zijne terugreis maakte hij te *Berlijn* kennis met den Deenschen gezant, graaf FRIEDRICH LEOPOLD ZU STOLBERG (zie dat Art. -*Wbk.*-), dien hij later op eene reis naar *Zwitserland*, *Italië* en *Sicilië* vergezelde (1791—92). Na zijne terugkomst, werd de graaf ZU STOLBERG te *Eutin* tot president benoemd, en bewerkte alsnu bij den groot-hertog van *Oldenburg*, dat hij in 1795 NICOLOVIUS in zijne staatsdienst beriep, eerst als secretaris, daarna als assessor bij de rente-kamer. In 1804 had in *Oost-Pruissen* de verandering plaats, waarbij het consistorium ontbonden, en aan den werkkring der krijgs- en domeinen-kamer werd toegevoegd. De departements-minister van *Oost-Pruissen*, vrijheer VON SCHRÖTTER, zoowel als de kamerpresident VON AUERSWALD, uit persoonlijken omgang met de beschaving en de verdiensten van NICOLOVIUS bekend, beriepen hem thans tot de gewichtige taak, om de school- en catholieke kerkelijke aangelegenheden, als bijzitter der krijgs- en domeinen-kamer te regelen en te bewerken. Hij aanvaardde die betrekking in 1805, en werd nog in hetzelfde jaar, onder den titel van wereldlijk consistoriaal-raadsheer, tot lid van den regeringsraad bevorderd; ook werd hij curator der universiteit, eerste bibliothekaris en lid van den senaat der provinciale kunstschool. Den 24 Novb. 1808 werd NICOLOVIUS tot director van het departement van eeredienst en openbaar on-

derwijs benoemd. Bij de oprigting van den staatsraad, werd hij met den titel van werkelijk geheim opperregeringsraad, in dat collegie als lid benoemd, en wegens zijne verdiensten met verschillende orden versierd: in 1811 met de roode adelaarorde, 3.^e klasse, in 1818 2.^e klasse met eikenloof, in 1831 met de ster. Wegens zijne gevorderde jaren en gebrekkelikheden, verzocht hij in Februarij 1839 om zijn ontslag, hetwelk hem onder dankbare erkenning zijner langdurige gewichtige diensten, in Mei verleend werd. Kort daarop overleed hij aan eene zenuwberoerte, den 2 November 1839.

NICOMEDES, een meetkundige. — In het *Wbk.* XVII Dl., bladz. 602, *abusivelijk* NICODEMES genaamd. — Zie dat Art. aldaar.

NIDEK. — Zie BROUERIUS -*Wbk.*

* NIEMCEWICZ (JULIAN URSIN), een beroemde Poolsche geleerde en staatsman, uit eene aanzienlijke familie gesproten, en in 1757 geboren, was de afgevaardigde der provincie *Lijfland* bij de Poolsche rijksvergadering van 1788—92, een der warmste bevorderaars der regten van den derden stand; in 1794 streed hij onder Kosciuszko, als deszelfs adjudant, tegen de Russen, werd bij *Maciesvice* gevangen gemaakt, en eerst onder PAUL I weder in vrijheid gesteld; hij volgde daarop Kosciuszko naar *Amerika*, doch

keerde in 1802 naar *Warschau* terug, en gaf hier 2 dl.ⁿ zijner werken in het licht, welke in de, door THADEUS MASTOWSKY uitgegevene, verzameling van Poolse schrijvers werden opgenomen. In 1803 hield hij zich te *Parijs* op, begaf zich in 1804 andermaal naar *Amerika*, keerde echter later naar *Polen* terug, en toen zich hier in 1812 onderscheidene distrikten voor de nationale onafhankelijkheid wapenden, verkoos hem de adel van *Brecesc* tot maarschalk. Na de tegenspoeden des Franschen legers, begaf hij zich ten derdenmale naar *Noord-Amerika*; later leefde hij weder in *Warschau*, waar hij president der akademie was. Na het mislukken der Poolse omwenteling vlugtte hij naar *Engeland*, en later naar *Parijs*, waar hij in 1841 overleed. Hij werd te *Montmorency* begraven, alwaar hem een gedenkteeken is opgericht. Tot zijne werken behoren: 1.º *Historische Nationalegezangen, Warschau, 1816*, in het Hoogd. vertaald, door GAUDY, *Leipzig, 1833*; — 2.º *Geschiedenis der regering van SIGISMUNDUS III, Warschau, 1819*, 3 dl.ⁿ; — 3.º *Kasemir de Grootte*, tooneelstuk, *ib. 1792*; — 4.º *Fabelen en Vertelsels, ib. 1820*, 2 dl.ⁿ; — 5.º *Verzameling van gedenkschriften tot de oude Poolse geschiedenis, ib. 1822*, 3 dl.ⁿ; — 6.º *Johann van Tenczyn, ib. 1825*, 3 dl.ⁿ; in het Hoogduitsch, *Berlijn, 1828*; — 7.º *Briefve polnischer Juden Lewi und Sara*, in het Hoogd. geschreven, *ib. 1825*; — 8.º het

treurspel: *Ladislaus te Varna*; — de blijspelen: *de Egoïst, de pages van Koning Johann*, — de zangspelen: *Hedwig, Kocharowski*. Zijne gezamenlijke dichtwerken verschenen in 1840 te *Leipzig*, in 12 dl.ⁿ, in het licht; uit zijne letterkundige nalatenschap werden in het Fransch in het licht gegeven: *Notes etc. (Aanteekeningen betrekkelijk mijne gevangenschap te St. Petersburg), Parijs, 1843*.

* NIEMOJOWSKY (VINCENTIUS), Poolse afgevaardigde (*landbode*) en lid der nationale regering ten tijde der omwenteling, en onder zijne natie door zijne letterkunde beroemd, werd in 1784 te *Slupia* in het distrikt *Vichun* geboren, studeerde sedert 1798 in het Piaristen-collegie te *Warschau*, begaf zich in 1800 naar *Duitschland*, alwaar hij zich te *Halle* en te *Erlangen* aan de beoefening van het regt toewijdde, en in 1803 eenen eere-post bij de regering te *Kalisch* aanvaardde, welken hij echter in 1808, bij de organisatie van het hertogdom *Warschau*, liet varen, en zijne goederen ging betrekken, waar hij geheel voor de staats-wetenschappen leefde. In 1818 werd hij echter als afgevaardigde bij den rijksdag van het nieuwe koninkrijk *Polen* verkozen, in welke betrekking hij zich in 1820 op de bepaaldste wijze tegen de met de staatsregeling strijdige stappen der regering verklaarde, en met zijnen broeder (zie het volgende Art.) de beschuldigings-acte tegen de mi-

nisters ontwierp. Van dat tijdstip af, trachtte men hem op alle mogelijke wijzen uit de kamer te verwijderen; toen hij dus eenen, wegens inmengingen in de Napolitaansche omwentelingen aangeklaagden, Poolschen officier, op den eerstvolgenden rijksdag in bescherming beloofde te nemen, werd hij den 7 Mei 1825 in arrest naar zijn landgoed gebracht, waar hij tot het uitbarsten der Poolsche omwenteling bleef. Den 3 December 1830 in vrijheid gesteld, werd hij door CILORICKI in het ministerie beroepen, bekwam na de oprichting der nationale regering (30 Januarij 1831), het departement van binnenlandsche zaken, en bragt door zijnen invloed de wetten van den 19 en 26 Februarij in stemming, waardoor de nationale vergadering buiten 's lands geregeld en gewaarborgd werd. Zijne staatkundige beschouwingen waren die van BENJAMIN CONSTANT, waarom aan hem en zijne vrienden dikwerf den naam van *Benjaministen* of doctrinairèn gegeven werd. Met de wijze, waarop de oorlog werd gevoerd, niet te vreden, drong hij na den slag van *Ostrolenka* er op aan, dat SKRZYNECKI in staat van beschuldiging zou worden gesteld; na de ontbinding der nationale regering (17 Augustus 1831), onttrok hij zich echter aan de staatszaken, vergezelde na den val van *Warschau* het leger naar *Modlin*, en had besloten, naar *Frankrijk* te gaan. Maar in de nabijheid der Pruisische grenzen, werd hij door rond-

zwervende *Tscherkessen* gevangen genomen, naar *Warschau* gevoerd, eerst ten dood veroordeeld; doch daarna naar de Siberische bergwerken verbannen, en stierf op den weg derwaarts, tegen het einde van 1834. Gedurende zijne gevangenschap vertaalde hij TASSO en ALFIERI in het Poolsch. Ook gaf hij in het licht: *Theorie der vertegenwoordigende staatsregeling*, 2 dl.ⁿ; daarenboven verschenen er in tijdschriften van hem: *Gedichten*, *Rijksdagsredevoeringen* en polemische *Verhandelingen*.

* NIEMOJOWSKY (BONAVENTURA), broeder van den voorgaande, in 1787 geboren, studeerde te *Erlangen* in de rechtsgeleerdheid, was tot 1811, in de kanselarij van het ministerie van justitie van het hertogdom *Warschau*, daarna afgevaardigde op den rijksdag van 1820; werd echter in 1825, wegens de gezamenlijk met zijnen broeder zamen-gestelde aanklagte der ministers, gevangen genomen en naar zijne goederen verbannen. Door de omwenteling van 1830 in vrijheid gesteld, werd hij eerst minister van justitie, daarna minister van binnenlandsche zaken, en president der commissie tot het in opstand brengen der Russisch-Poolsche provinciën. Nadat hij met MALANOWSKY over de lijfgeenschap in *Litthauwen*, die hij wilde afschaffen, in geschil was geraakt, nam hij zijn ontslag en trad als afgevaardigde weder in den rijksdag. Toen op den 17 Augustus 1831 de Nationale

regering aftrad, werd NIEMOJOWSKY vice-president der republiek, trad echter af, toen KRUKOWIECKI den 7 September op eigen gezag met PASKEWITSCH onderhandelde, en gaf daarvan kennis aan den rijksdag. Op den avond van den 7 September, toen de Russen de vestingwerken reeds bezetteden, belastte hij zich nog eenmaal met de regering, gaf het opperbevel aan RYBYSKI, ontnam het hem echter weder, toen RYBYSKI met de Russen wilde onderhandelen, vlugtte eindelijk als een der laatste uit *Polen*, begaf zich eerst naar *Pruissen* en later naar *Parijs*, waar hij in 1835 aan de cholera overleed.

NIFO. — Zie NIPHUS -Wbk.

* NIKITAS (STAMATELLOS), uit *Tourkoleka* bij *Megalopolis*, Grieksche senator en veldheer, gewoonlijk *Tourkophagos* of *de Turkenvreter* genaamd, vereenigde met eene Homerische gestalte, ook Homerische eenvoud der zeden. Wegens zijne openhartigheid en trouw, door zijne landgenooten bijzonder bemind, kenmerkte hij zich in den vrijheidsstrijd door edele onbaatzuchtigheid als een der zuiverste karakters, terwijl hij tevens door onverschrokken moed en door onovertroffen persoonlijke dapperheid, de schrik der vijanden werd, zoo als zijn bijnaam zulks genoegzaam aanduidt, die zich van den 6 Augustus 1822 dagteekent, op welken dag hij, onder medehulp van KOLOKOTRONIS met nauwelijks duizend

man ruiters, bij *Derrenaki*, het leger van *DRAMALI* vernietigde, en in eigen persoon achttien Turken-koppen afsloeg. Zijn vaderland beminde hij opregt en boven alles; eene beperkte wereldbeschouwing stond hem echter niet toe, om zich op het zuiver nationale standpunt te plaatsen; hij zocht veeleer het geheele heil uitsluitend in de godsdienstgelijkheid, en alzoo in den geest van *Rusland*. Op deze wijze viel het aan de nog tijdig ontdekte hetærie gemakkelijk om zijnen onder het volk hooggevierden naam tot haar doel op den voorgrond te stellen. Hij overleed den 7 October 1849, in den ouderdom van 68 jaren, in den *Piræus* en werd den volgenden dag, op de begraafplaats van *Athene* naast zijnen bloedverwant en strijdenoot THEODOROS KOLOKOTRONIS met militaire eerbewijzen bijgezet. Met hem sluit de cyclus der aanvoeders van den vrijheidsstrijd, daarom ook werd zijn naam door eenen twee-daagschen rouw bij het leger vereerd. Vermogen had hij niet; het kostbaarste door hem nagelaten voorwerp is zijne sabel, welke hij aan zijnen zoon legateerde, » mits hij er eenmaal een dapper gebruik van maakte, zoo niet, dan zou dezelve aan den waardigste worden uitgereikt."

NISAS. — Zie CARRION-NISAS.

* NITZSCH (KARL LUDWIG), een geleerde protestantsche theoloog en director van het predikanten-seminarie te *Wittenberg*

alwaar hij den 6 Aug. 1754 geboren werd. In de weesschool van *Hohenthal* ontving hij het eerste schoolonderwijs, en betrok, nadat hij gedurende eenige jaren in de vorstelijke school te *Meissen* een' goeden grond tot filozofische ontwikkeling had gelegd, de universiteit zijner geboorteplaats, waar hij in *Schroëck* eenen vaderlijken vriend vond. De kamerheer von *Bodenhausen*, te *Brandis* bij *Leipzig*, nam hem, na zijnen akademischen studie-tijd, tot huisonderwijzer zijner kinderen. *Nitzsch* vond weinig behagen in deze betrekking, en verheugde zich alzoo dezelve in 1781 te kunnen verwisselen met het predikambt te *Beucha* bij *Grimma*; in 1785 werd hij opperbewindhebber in *Borna*, in 1788 stifts-opperintendant te *Zeitz*, en kwam eindelijk, niet zonder krachtdadige medewerking van zijnen onderwijzer *Schroëck* te *Wittenberg*, waar hij, in het begin als predikant, en later als consistoriaal-director en hoogleeraar der theologie, eenen uitgebreiden werkkring vond. Hier beleefde hij menigvuldige blijde en treurige gebeurtenissen: in 1802 kon hij het eeuwfeest der universiteit medevieren, in 1806 moest hij de verwoesting zijner kerk door de Franschen medeaanzien, die hij echter den 1 Januarij 1812 nieuwopgebouwd weder inwijdde. Behalve de kommervolle oorlogstijden van 1813, welke hem uit zijne betrekking verdreven, en bij eenen predikant ten platten

III. DEEL.

lande bescherming deden vinden, ging hem vooral ter harte de ontbinding van het consistorie in 1816, die een jaar later door de opheffing der universaliteit werd gevolgd. In hetzelfde jaar 1817, waarin het 300jarige eeuwfeest der zoogenaamde hervorming werd gevierd, kwam als eenige vergoeding voor de theologische faculteit, welke naar *Halle* werd verplaatst, het seminarie van predikanten tot stand, en *Nitzsch* werd de eerste directeur van hetzelfde, en tot belooning zijner vroegere diensten, met de roode adelaarorde 3.^e klasse vereerd. Nadat hem het zeldzame geluk was ten deel gevallen, op den 6 Mei 1831, zijn 50jarig ambtsjubelfeest te vieren, overleed hij nog in hetzelfde jaar den 5 December, ten gevolge eener smartelijke steenziekte. Ofschoon hij zich nooit als schrijver van groote werken openbaarde, maar zijne denkbeelden slechts bij gelegenheid in academische programma's en bijzondere predikatiën openbaarde, werden toch zijne scherpzinnige bepalingen en oorspronkelijke mededeelingen over de goddelijke openbaring, tegenover de toenmaals nog bloeiende Kantiaansche wijsbegeerte, met grooten bijval begroet, en bragten de opwekkende aandrift te weeg, tot eene meer grondige beschouwing der apologie des christendoms. Wij willen slechts de belangrijkste progammata aanvoeren: 1.º *Commentationes 6 judicandis morum praeceptis in*

I

N. T. a communi omnium hominum ac temporum usu alienis, 1791—98; — 2.º Versuch über die Ungültigkeit des Mosaischen Gesetzes und den Rechtsgrund der Eheverbote, 1800; — 3.º De revelatione religionis externa eademque publica, 1805—1808; — 4.º Ueber das Heil der Welt, dessen Begründung und Förderung bei dem 3 Jubelfeste der Reformation, 1817; — 5.º Ueber das Heil der Kirche, 1822; — 6.º Ueber das Heil der Theologie durch Unterscheidung der Offenbarung und Religion als Mittel und Zweck, 1830; — 7.º Predigten, 1819; — 8.º Verzameling zijner vroegere programmata, onder den titel van: *De discrimine revelationis imperatoriae et didacticae*, 2 dl.ⁿ, Wittenberg, 1830, enz.

NOAILLES (de graaf ALEXIS DE), zoon van den burggraaf L. M. DE NOAILLES (zie dat Art. -Wbk.-), den 1 Junij 1783 geboren, was nog een kind toen zijne moeder met een gedeelte harer familie op het revolutionnaire schavot sneefde. Hij werd door eenen godvruchtigen onderwijzer opgevoed, die hem met den smaak voor de studie, godsdienstige gevoelens inboezemde, welke hij het geluk had gedurende geheel zijn leven te behouden. In 1809 beschuldigd, de excommunicatie-bulle tegen NAPOLEON verspreid te hebben, werd hij gevangen gezet. Na eene opsluiting van zeven maanden weder in vrijheid gesteld, haastte hij zich Frankrijk te verlaten, en na

Zwitserland, Duitschland, Rusland en Zweden bezocht te hebben, begaf hij zich naar Hartwell, om er aan LODEWIJK XVIII zijne hulde aantebieden, die hem met eene gewigtige zending belastte. In 1814 in Frankrijk teruggekeerd, benoemde de graaf van ARTOIS hem tot een zijner adjudanten, en kort daarna was hij een der gevolmagtigden, die naar het congres van Weenen gezonden werden. In die stad door de gebeurtenissen van Maart 1815 overvallen, begaf hij zich naar de koninklijke familie te Gend. NAPOLEON zonderde hem uit van de amnistie gedurende de honderd dagen verleend. Na de terugkomst des konings, tot president van het kies-collegie van het Oise-dep.^t benoemd, werd hij er, alsmede in het Rhône-dep.^t tot afgevaardigde verkozen, en tevens tot minister van staat verheven. In de vergadering van 1827 drukte hij zijne sympathie uit voor de zaak der Grieken, en terwijl hij in eene hevige redevoering, de staatkunde der *Turcophilen* bestreed, werd hij zoo wel binnen als buiten de kamer toegejuicht. In het volgende jaar lid der commissie voor de kleine seminariën zijnde, droeg hij er veel toe bij, om deze voor den staat der geestelijkheid zoo noodzakelijke gestichten, te doen aannemen. Na de omwenteling van 1830 legde hij den eed af, doch gaf er tevens bij te kennen, dat hij zulks enkel deed om aan de *anarchie* te ontsnappen; kort daarna hield hij op

lid der kamer te zijn, en overleed den 14 Mei 1835, na met bewijzen van het levendigste geloof de troostmiddelen der Kerk ontvangen te hebben. Zijn zoon is de opvolger van den heer DE CHATEAUBRIAND bij de Fransche akademie.

NOBILIBUS (ROBERT NOBILI of DE), in 1577 te *Montepulciano*, in *Toskanen* geboren, begaf zich onder de Jesuiten. Na behoorlijke studiën, zoowel te *Napels* als te *Rome* te hebben gemaakt, bestemde zijne oversten hem voor de Oost-Indische missiën. Bij zijne aankomst in dat gewest, werd hij naar het koninkrijk *Madura* gezonden, alwaar hij zich eerst toelegde op de kennis der bij de inwoners meest in gebruik zijnde talen. Zijne vorderingen waren snel en hij schreef en sprak het *Tamoulsch*, het *Badagasch* en het *Malabarisch* met eene zeldzame sierlijkheid. Daarna verkondigde hij het Evangelie, en was gelukkig genoeg talrijke bekeeringen te bewerken. Verscheiden Braminen omhelsden het Christendom, en hij mogt de hoop voeden nog gewigtiger resultaten te bekomen, toen hij, voor de vermoeijensissen zijner langdurige werkzaamheden bezwijkende, verplicht was zich naar *Meliapour*, eene stad op de kust van *Coromandel*, te begeven, alwaar hij den 16 Januarij 1656, door allen betreurd en vereerd, overleed. In het 10.e dl. der *Lettres édifiantes* is aan dezen schranderen missionaris eene billijke hulde

toegebragt. Men heeft van hem verschillende werken van Christelijk onderrigt, in de talen des lands zamengesteld, waar hij het Evangelie gepredikt had: 1.º *Catechismus ad Gentilium conversionem in partes V divisus*; — 2.º *Scientia animæ, liber in quo, præter catholicæ fidei veritates ad animam pertinentes, omnes Orientes errores, circa fatum et transmigratationem animarum, confutantur*; — 3.º *Liber de signis veræ legis utilissimus*; — 4.º *Dialogus de vita æterna*; — 5.º *Compendium catechismi*; — 6.º *Regulæ perfectionis*; — 7.º *Conciones variae*. — In de *Bibliotheca Societatis Jesu*, heeft SOUTHWELL een zeer belangrijk Artikel aan pater DE NOBILIBUS toegewijd. Men denkt ook dat deze missionaris de schrijver van het *Ezourvédam* is.

NODIER (CHARLES), een beroemde letterkundige, te *Besançon* in 1780 geboren, was de zoon van eenen geleerden advokaat, die hem in de *Proeven (Essais)* van MONTAIGNE het lezen deed leeren. Nog zeer jong zijnde, kende hij PLUTARCHUS, en was hij reeds met de namen van de groote mannen der oudheid gemeenzaam bekend. Met een verbazend geheugen en een vroegrijp oordeel begaafd, werd hij, toen men hem naar de openbare scholen zond, een voorwerp van verbazing voor zijne onderwijzers. Met den smaak voor de letterkunde vereenigde hij weldra

dien voor de natuurlijke historie, waarin hij, onder de leiding van den heer GIROD-DE-CHANTRAN, den vriend zijner familie, snelle vorderingen maakte; en hij was nog geen 20 jaren oud, toen hij eene Verhandeling (*Dissertation*) in het licht gaf, over het zintuig des gehoors bij de insekten, hetwelk hij in de horentjes plaatst, welke ontdekking door den heer DUMÉRIL lang daarna bevestigd is. Hij had zijne studiën nog niet volbragt, toen hij tot adjunct-opziener der bibliotheek zijner geboorteplaats werd benoemd; en, steeds begeerig om te leeren, verdeelde hij zijnen tijd tusschen het lezen der catalogussen, en die der meesterstukken der vreemde letterkunde. Hij was met geestdrift bezielde voor SHAKESPEARE, die nog niet in de mode was, en voor GÖTHE, waarvan men aan den linker Rijn-oever nog niet anders kende dan *het lijden van den jongen WERTHER*. Door het verlangen gekweld, om *Parijs*, zijne gedenkteekenen en vooral zijne letterkundigen te zien, kwam hij in 1802 in die hoofdstad, voorzien van de handschriften zijner eerste Romans, waarvan er een, *Le peintre etc.* (*De schilder van Salzburg*), door Mevr. DE GENLIS werd geprezen. Kort voor de krooning des keizers begaf hij zich andermaal naar *Parijs*, en het was alstoen dat hij *la Napoléone* liet drukken, een stuk vol dichtvuur en talent, waarin hij BONAPARTE smeekte van het ontwerp aftezien, om zich tot koning te

verheffen. Deze raadgeving had voor den dichter het bevel ten gevolge van naar *Besançon* terugtekeeren, alwaar hij onder het opzigt van den prefekt J. DEBRY werd geplaatst, die behagen vond in den geest van den jongen geleerde, en, wel verre van hem te noodzaken in *Besançon* te blijven, maakte hij hem de middelen gemakkelijk, om het *Jura-gebergte* te door-kruisen, alwaar hij even als Ducis gedurende verscheiden jaren rondwaalde, planten en insekten inzamelde, en bijna zonder boek het *Dictionnaire des onomatopées* (*Woordenboek der klank-nabootsing*) zamenstelde, en dat zoodra als hetzelfde in het licht verscheen, voor de bibliotheken der lyceën werd aangenomen. Deze bijval, waarop de schrijver niet rekenende, verschaftte hem tevens beschermers, die hem eenen kleinen post te *Laybach* deden bekomen; hij vereenigde er mede dien van stads-secretaris en redacteur van het *Journal de l'Illyrië*. In 1814 kwam hij te *Parijs* terug; en na den dood van GEOFFROY, belastte hij zich gedurende eenigen tijd, met in het *Journal des débats* verslag te geven van de nieuwe stukken. Gedurende de honderd dagen gaf hij een zeer bijtend pamphlet in het licht: *Bonaparte au 4 Mai*, ontleend aan eene *portefeuille op den weg naar Gend gevonden*, waarin hij den aanstaanden val van NAPOLEON aankondigde, die voor het overige ligt te voorzien was. Nadat de orde hersteld was,

keerde hij tot de letterkunde terug; leverde in verschillende dagbladen artikels vol geest en smaak, en die belangrijk genoeg werden geacht, om verzameld te worden, onder den titel van: *Mélanges etc. (Letterkundige en critische mengelingen)*, 1820, 2 dl.ⁿ, in 8.vo Hij gaf te gelijkertijd verschillende romans in het licht, waarvan er verscheiden, zoo als: *Jean Sboger, Thérèse Aubert, Trilby* enz., eenen verdienden bijval genoten. In 1824 volgde hij GROSIER op in de betrekking van bibliothekaris van het Arsenal. Met geestdrift beziel, zoo als hij zulks was, voor de zeldzame boeken en de schoone uitgaven, was er geene betrekking die hem beter paste, en nooit had hij er eene andere verlangd. Meer meester van zijnen tijd, dan hij het tot dusverre geweest was, hield hij zich van toen af ernstig bezig met zijn geliefkoosd werk over de talen, en gaf hij in het licht zijn *Examen etc. (Critisch onderzoek der Woordenboeken)* en *Notices etc. (Elementaire beginselen der algemeene taalkunde)*, welke zijne plaats bij de Fransche akademie aanduiden. Hij volgde er in 1834 LAYA (zie dat Art.) op. In zijne *Ontvangstrede (Discours de réception)*, een der beste uit zijne pen gevloede stukken, betaalde hij eene billijke schatting van erkentenis aan zijnen weldoener, koning KAREL X, toenmaals banneling te Görz. Als lid der commissie van het *Woordenboek*, volgens een door hem

zelve der akademie aangeduid plan ontworpen, hield hij zich in zijne laatste jaren ernstig bezig, met eenen arbeid, waarvan hij zich niet vleide het einde te zien. Lijdend en uitgeput, doch niettemin de geheele verbeeldingskracht der jeugd behoudende, gaf hij *Vertelsels (Contes)* in het licht, waarin meer praktische rede wordt aangetroffen dan in vele ernstige werken; hierin onderscheidt zich voornamelijk *la Fée aux miettes*, een waar meesterstuk van geest, bevalligheid en gevoeligheid. Van tijd tot tijd deed hij ook losse stukjes (*Opuscules*) in het licht verschijnen, waarin hij, bij het eerbiedigen van personen, door de boerterij, de nieuwigheden en valsche stelsels bestrijdt, welke begonnen te ontluiken, en waarvan hij de gevaarlijke uitkomsten voorzag. Ofschoon hij niet altijd de voorschriften der godsdienst had opgevolgd, had hij toch altijd hare leerstellingen geëerbiedigd en hare instellingen geprezen. In zijne laatste ziekte vraagde hij zelf om de H. Sacramenten, » antwoordde hij duidelijk op de toespraak des priesters en na de omstanders omtrent zijnen staat gerust te hebben gesteld, bragt hij vijf uren in eenen gerusten slaap door;” twee dagen later, den 27 Januarij 1844, gaf hij den geest. De Werken (*Œuvres*) van NODIER zijn gezamenlijk in het licht gegeven, *Parijs*, 1833 tot 1834, 12 dl.ⁿ, in 8.vo, maar deze uitgave is op verre

na niet volledig. Behalve de in dit Artikel reeds vermelde werken, willen wij nog aanvoeren: 1.º *Questions etc. (Vraagpunten betrekkelijk de wettelijke letterkunde)*, 2.e uitg. 1828, in 8.vo; — 2.º *Mélanges etc. (Mengelingen aan eene kleine bibliotheek ontleend of letterkundige en wijsgeerige verscheidenheden)*, 1829, in 8.vo; — 3.º eene verzameling van *Gedichten (Poésies)*, waaruit zijn kiesche, doch al te gestrenge, smaak de meeste stukken zijner eerste jeugd verwijderd heeft; en eindelijk: — 4.º *Souvenirs (Herinneringen)*, waarin, door aan zijne eigenzinnige verbeeldingskracht den teugel te vieren, het hem behaagd heeft, een dikwerf al te ligtzinnig onderwerp, met bekoorlijke en belangwekkende bijzonderheden optetooijen, maar welke *Souvenirs* men ten onregte als een geschiedkundig werk heeft beoordeeld. NODIER heeft deel gehad aan de uitgave van de *Voyages etc. (Reizen in oud Frankrijk)*, met TAYLOR en DE CAILLEUX. Hij heeft daarenboven verscheiden uitgaven der goede Fransche schrijvers geleverd, onder welke men moet onderscheiden die der *Fabelen van LA FONTAINE* met een uitmuntend commentarium enz. De heer MÉRIMÉE, zijn opvolger in de Fransche akademie, heeft er zijne *Lofrede* uitgesproken, en zijn *Leven (Vie)* is in het licht gegeven door den heer FRANCIS WEY, aan het hoofd van den *Catalogue*, dien NODIER van zijne particuliere bibliotheek in gereedheid had gebragt, en welken men als een vervolg

zijner eerste *Mélanges* kan beschouwen. Zijn marmeren borstbeeld versiert eene der zalen der Fransche akademie, waarvan hij een der beroemdste leden was; en de stad *Besançon* heeft er een in hare bibliotheek doen plaatsen.

NOËL (FRANCISCUS JOZEF, bekend onder den naam van abbé), een letterkundige, die eene vrij groote beroemdheid te danken heeft aan de goede uitgaven, welke hij van de in de collegiën gebruikelijke schrijvers geleverd heeft en aan verscheiden nuttige compilatiën, waarvan er eenige bij de herstelling van het openbaar onderwijs in *Frankrijk* grooten opgang maakten, werd in 1755 te *Saint-Germain-en-Laye* geboren, en openbaarde reeds vroegtijdig eenen gelukigen aanleg, welken hij door bondige studiën aankweekte. Na den geestelijken staat te hebben omhelsd, wijdde hij zich aan het onderwijs toe, en tot hoogleeraar der schoone letteren in het collegie van *Lodewijk den Groote* benoemd, had hij zich reeds onderscheiden in de wedstrijden der Fransche akademie, waarin hij verscheiden prijzen had behaald, toen de omwenteling uitborst, waarvan hij de beginselen aannam. Chef de bureau bij het ministerie van buitenlandsche zaken zijnde, werd hij met verscheiden diplomatische zendingen belast, daarna achtereenvolgend tot het gezantschap van *Venetië* en dat van *Holland* benoemd. Na den 18 Brumaire,

kwam hij in het tribunaat; doch verliet hetzelfde weder even zoo spoedig, om den post van algemeen commissaris van policie te Lyon te aanvaarden. In hetzelfde jaar tot prefekt van den *Boven-Rijn* benoemd, stichtte hij in dat departement eene vrije maatschappij van naijver, welke nog bestaat, en welker diensten onbetwistbaar zijn. In 1802 verliet hij de administrative loopbaan, en tot algemeen inspecteur der studiën benoemd, behield hij dien post tot op den oogenblik, waarop de hooge jaren hem noodzaakten zijn ontslag te vragen. Hij overleed te *Parijs*, den 29 Januarij 1841, en liet den roem na, van een zeer werkzaam schrijver te zijn geweest. Onder al zijne compilatiën heeft er geene meer bijval gevonden, dan de verzameling getiteld: 1.º *Leçons etc.* (*Fransche letter- en zedekundige lessen*), welke hij later door *Grieksche, Latijnsche, Italiaansche, Hoogduitsche en Engelsche* deed volgen. Men heeft hem daarenboven te danken: — 2.º *Dictionnaire etc.* (*Latijnsch-Fransch en Fransch-Latijnsch Woordenboek*); — 3.º *Grammaire etc.* (*Fransche Spraak-kunst*), met den heer CHAPSAL, welke meer dan 30 uitgaven heeft gehad; — 4.º *Dictionnaire etc.* (*Fransch Woordenboek*), volgens een nieuw plan ontworpen; — 5.º *Dictionnaire etc.* (*Woordenboek der fabelleer*), *Parijs*, 1801, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 7.º *Ephémérides etc.* (*Staat- en letterkundige en godsdienstige*

dagboeken), 3.º uitg. 1812, 12 dl.ⁿ, in 8.vo; — 8.º *Dictionnaire etc.* (*Geschiedkundig Woordenboek van de voornaamste personen der oudheid enz.*), 2.º uitg. 1824, in 8.vo. De uitgever van verscheiden werken zijnde, heeft hij er ook eenige (in het Fransch) vertaald, onder anderen *Catullus*, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; *Cornelius Nepos* (zie RADONVILLERS -*Wbk.*-); *Titus Livius*, met DUREAU DE LA MALLE, enz. Vele zijner taalkundige werken zijn op eene voor Nederlanders meer gebruikelijke leest geschoeid en hebben bij ons gretige uitgevers gevonden.

NOLASCUS. — Zie PETRUS NOLASCUS -*Wbk.*-

NOMPÈRE. — Zie CHAMPAGNY.

* NOORDKERK (HERMANUS), den 28 Januarij 1702 te *Amsterdam* geboren; door zijne ouders, die slechts een bekrompen bestaan hadden, tot de schilderkunst bestemd, maakte hij daarin, daar zijne neiging meer tot de letteroefeningen overhelde, slechts geringe vorderingen, en achtte hij zich gelukkig, toen hij door de begunstiging van aanzienlijke beschermers, in staat werd gesteld om aan zijne zucht voor de studie te voldoen. In de voorbereidende studiën tot het akademisch onderwijs maakte hij zulke snelle vorderingen, dat hij weldra de hoogeschool van *Leyden* kon betrekken, en aldaar in 1728 tot doctor in de regten bevorderd werd. Hij zette

zich nu als advokaat in zijne geboorteplaats neder, en werd weldra door zijne bekwaamheid in het pleiten algemeen beroemd. Spoedig ook trad hij als schrijver op, en wel door 1.º *Specimen lectionum de lege Petronia*, 1731; — 2.º *Observationum decas*, 1731; — 3.º *De matrimoniiis ob peccatum sodomiticum solvendis*, 1737, welke intusschen de schrijver zelf later zoo onvolledig en gebrekkig keurde, dat hij groote moeite aanwendde, om de exemplaren, diè hij ontdekte, optekopen en te vernietigen. Noordkerk leefde voor orde, regt, billijkheid en burgerlijke vrijheid, die wars is van willekeur en teugelloosheid; de meeste zijner pleitreden droegen ook den stempel dezer voortreffelijke hoedanigheden. Hij overleed ongehuwd aan een verval van krachten, den 6 November 1771. Behalve de reeds genoemde geschriften heeft men nog van hem: 4.º *Berigten behoeve van den baljuw van Noordwijkerhout*, voorkomende in de *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken* van 1769; — 5.º een aantal naamlooze geschriften, door hem in 1748 in het licht gegeven, tot demping van de onlusten, welke toenmaals onder het gemeen te *Amsterdam* waren uitgeborsten; voorts op uitnodiging der regering zijner geboorte- en woonplaats eene nieuwe uitgave der *Privilegiën, handvesten, costumen, wetten en keuren der stad Amsterdam*, 1748, 3 stukken in fol.; in 1755, nog door een kleiner stuk gevolgd, enz.

NORMAND. — Zie LENORMAND.

* NORMANN-EHRENFELS (KARL FRIEDRICH LEBRECHT), 2.º zoon van een' Wurtembergischen staatsminister van dien naam, werd in 1784 te *Stuttgard* geboren, begaf zich in 1799 als kornet of standaarddrager in Oostenrijksche, en daarna als luitenant in Wurtembergische dienst. In 1805 werd hij stafritmeester bij de Wurtembergische chevaux-légers, in 1808 ritmeester en majoor, en in 1809, reeds met vele kentekenen zijner dapperheid versierd, kolonel. In den Russischen veldtocht voerde hij het bevel over het regiment chevaux-légers der garde, en in 1813 als generaal-majoor over de brigade-ruiterij, welke bij *Kitzen*, nabij *Leipzig*, den aanval op het corps van *Lützow* uitvoerde. Voor *Leipzig* had deze brigade verscheiden aanvallen te verduren, en ging daarna, terwijl zij nog uit 800 paarden, en eene rijdende batterij bestond, den 18 October tot de bondgenooten over: De koning keurde dit gedrag af en gaf dadelijk bevel om NORMANN in hechtenis te nemen en voor eenen krijgsraad te betrekken. Hij verliet daarom de brigade, werd afgezet, en zocht te *Weenen* eenige aanstelling, die men hem echter weigerde. Hij onderwees alsnu de zonen van den landgraaf van *Hessen-Philippsthal* sedert 1816, in de krijgskundige wetenschappen, keerde echter na den dood van koning FREDERIK naar *Wurtemberg* terug, en leefde in de vaderlijke

woning als landhuishoudkundige. Toen de Grieksche vrijheidsstrijd begon, ging hij in Januarij 1822, met 46 Philhellenen van *Marseille* naar *Morea* onder zeil, landde bij *Navarino*, en bood aldaar dadelijk aan eenen aanval van Turken het hoofd, daarop vormde hij te *Korinthe* een bataillon Philhellenen, begaf zich onder den generaal-staf van MAUROCORDATO, ging naar *Missolonghi*, sloeg de Turken den 24 Junij 1822 bij *Kombotti*, was ook den 16 Julij bij *Peka* tegenwoordig, en bekwam aldaar een terugkaatsend schot op de borst. Na eenen moeilijken bergkrijg, begaf hij zich naar *Missolonghi*, waar hij in het laatst van 1822 overleed.

NORTHCOTE (JAMES), een schilder, in 1746 te *Plymouth* geboren, waar zijn vader hem in zijn beroep van horlogiemaker wilde opleiden, doch waarin deze, door de zich reeds vroeg openbarende onwederstaanbare neiging van den jeugdigen JAMES voor de schoone kunsten, zich zag te leur gesteld. In 1771 begaf NORTHCOTE zich naar *Londen*, om er de lessen van den beroemden schilder JOSUÉ REYNOLDS (zie dat Art. -*Wbk.*-) te volgen. Na eene 5jarige studie verliet hij zijnen meester, en deed zich nu weldra zelf als een bekwaam schilder en schrijver kennen. Verscheiden jaren bragt hij in *Italië* door, waarna hij zich te *Londen* vestigde, en grooten roem inoogstte. Hij verrijkte de *Galerij van SHAKES-*

PEARE met verscheiden tafereelen uit des dichters tooneelspelen. Ook schreef hij zeer belangrijke bijvoegselen op den *Artist*, en de *Biographical memoirs* van sir JOSUÉ REYNOLDS. Verder heeft men van hem: *Varieties on Art* en een *Supplement to the memoirs etc.* NORTHCOTE overleed te *Londen*, den 13 Januarij 1837.

NOTA (ALBERT, baron), een dramatisch schrijver, den 14 Novb. 1775 te *Turijn* geboren, deed zich tot advokaat aannemen, en genoot weldra eenen schitterenden roem. De hertog van *Carignan* nam hem aan tot secretaris zijner commandementen en toen die vorst later den troon besteeg, werd hij algemeen bewindhebber der provinciën *Pinerolo* en *Coni*. NOTA vervaardigde zeer vroegtijdig blijspelen, die voor het grootste gedeelte bijval genoten, en hem in den eersten rang der Italiaansche boertige schrijvers plaatsten. Dezelve onderscheiden zich door eene getrouwe schildering der zeden, door de doelmatige schikking des tooneels en door eene zuivere moraal, doch bieden minder originaliteit aan dan die van GOLDONI (zie dat Art. -*Wbk.*-). NOTA toonde zich in al de tijdperken van zijn staaten letterkundig leven, als een regtschappen ambtenaar en onpartijdige schrijver. Hij overleed te *Turijn*, den 18 April 1847. In zijne *Tooneelkundige werken*, waarvan de uitgave van SALFI, *Parijs*, 1829, 5 dl.ⁿ, in 12.mo vóór de beste wordt gehouden,

randt hij met nadruk de vooroordeelen en ondeugden van den tijd aan, en wekt hij in alle harten het gevoel voor de maatschappelijke en huisselijke deugden op. Tot zijne voornaamste blijspelen behooren: 1.° *I primi passi al mal costume* (*De eerste stappen in het zedebederf*); — 2.° *le Rivoluzioni in amore*; — 3.° *la Vedova in solitudine*; — 4.° *la Constanza vara*; — 5.° *la Fiera* (*de Kermis*), dat voor zijn meesterstuk wordt gehouden; — 6.° *I Vacillanti par passa tempo*; — 7.° *Il Bibliomaniaco*; — 8.° *la Pace domestica*; — 9.° *I Dilettanti comici*; — 10.° *l'Amor timido*; — 11.° *il Progettista*; — 12.° *l'Ammolato per immaginazione*; — 13.° *la Novella sposa*, enz.

* NOWOSSILZOW (NICOLAAS graaf von), uit eene der oudste en aanzienlijkste familiën van Rusland gesproten, president van den Russischen rijksraad, in 1770 te Petersburg geboren, was een man vol talenten, doch buitengemeen opvliegend, waaróm hij tweemaal onder PAUL I en ALEXANDER het hof vermijden moest. Als de vriend van CZARTORYSKI, werd hem in 1805 de gewigtige zending opgedragen, om alle Europesche hoven tegen Frankrijk te vereenigen, en het ontwerp zoude gelukt zijn, indien Oostenrijk niet te vroeg in Beijeren ware gevallen. Nowossilzow bleef daarop, zonder bepaalde betrekking, in de nabijheid des keizers, werd in 1814 geheimraad, en lid der provisioneele regering van Polen,

in 1815 voorzitter der algemeene commissie ter ontwerping van een wetboek voor Rusland, en in 1821 curator der universiteit van Wilna, waar hij streng tegen de studerenden te werk ging. In 1823 werd hij Russische commissaris-generaal in het koninkrijk Polen, keerde in 1830 naar Petersburg terug, en werd lid van den rijksraad, waarvan hij in 1834 tot voorzitter werd verkozen. Wegens zijne verzwakte gezondheid, nam hij in 1838 zijn ontslag, en overleed nog tegen het einde van hetzelfde jaar.

NYERUP (ERASMUS), een Deensche geschiedschrijver, in 1759 op het eiland Fuhnen geboren, kwam, na zijne studiën volbragt te hebben, te Koppenhagen, alwaar hij achtereenvolgend werd benoemd tot meester in de vrije kunsten, hoogleeraar der letterkundige geschiedenis, adjunct-bibliothekaris der universiteit, en inspecteur der handvesten. Hij overleed in die stad den 28 Junij 1829, na zich bij zijn vaderland zeer verdienstelijk te hebben gemaakt, door zijne talrijke werken, die alle het nut zijner tijd- en landgenooten ten doel hadden; wij willen de voornaamste derzelve aanvoeren: 1.° *Symbolæ ad litteraturam teutonicam*, Koppenhagen, 1787, in 4.to; — 2.° *Nieuwe verzameling van gedenkschriften, om te dienen tot de geschiedenis van Denemarken*, ib. 1792, 4 dl.ⁿ, in 4.to; — 3.° *Verzameling van portretten van beroemde Denen, met levensschetsen*, ib.

- 1797, 3 dl.ⁿ, in 4.to; — 4.º *Proeve over de geschiedenis der Deensche dichtkunst*, ib. 1800 tot 1808, 4 dl.ⁿ, in 8.vo; — 5.º *Geschiedenis der verstandelijke ontwikkeling in Denemarken en Noorwegen, voornamelijk met betrekking tot den burgeren boerenstand*, ib. 1803, 4 dl.ⁿ, in 8.vo; — 6.º *Keuze van Deensche liederen uit de middeleeuwen*, ib. 1811—14, 5 dl.ⁿ, in 4.to; — 7.º *Woordenboek der Scandinavische Mythologie*, ib. 1816, in 8.vo; — 8.º *Letterkundig Woordenboek van Denemarken, Noorwegen en Ysland*, ib. 1819, 2 dl.ⁿ, in 4.to Dit is een zeer breedvoerig en uitmuntend ontworpen naamregister der schrijvers dier landen en van hunne werken.

O.

* **O**BERLEITNER (FRANCISCUS XAVERIUS), hoogleeraar der Oostersche talen en bijbelsche uitlegkunde aan de universiteit van Weenen, werd den 12 Januarij 1789 in het vorstelijke slot Kinsky, te Angern aan de March, waarvan zijn vader rentmeester was, geboren. Tien jaren oud zijnde, werd hij als K. K. zangknaap te Weenen opgenomen, bezocht later het gymnasium van Sint Anna, en hoorde van 1805 tot 1807 aan de universiteit filozofische voorlezingen. In October 1807 trad hij in de orde van den H. BENEDICTUS, en nam den naam van zijnen abt — ANDREAS — aan. Aan de hoogeschool maakte hij van 1808 tot 1812 zijne theologische studiën, leerde niet slechts de nieuwere talen, maar bezocht ook met eene buitengewone weetgierigheid de voorlezingen van den maronitischen geestelijke ARIDA over de Oostersche tongvallen. In October 1810 tot priester gewijd, werd hij door den abt dadelijk tot studie-prefekt in het stift benoemd. In 1813 bekwam hij den leerstoel der eerste klasse van de humaniora in het stiftsgymnasium, en onderwees de dichtkunde en de Grieksche taal. Toen zijn onderwijzer ARIDA in 1816 naar zijn vaderland Syrië terugkeerde, viel aan OBERLEITNER, als aan deszelfs

bekwaamsten voormaligen kweekeling, het professoraat der Oostersche talen aan de hoogeschool van Weenen ten deel. Hij werd doctor der theologie en lid der theologische faculteit. Door laatstgenoemde werd hij driemaal, namelijk in 1818, 1819 en in 1825, tot deken verkozen. Hij overleed den 10 Julij 1832. Zijne schriften, die uitsluitend over de Oostersche talen handelen, zijn: 1.° *Jahn, grammatic. aramaica cur Oberleitner, Weenen, 1822*; — 2.° *Fundamenta linguae arabicae, 1822*; — 3.° *Chrestomathia arabica, 1823*; — 4.° *Glossarium ad chrest. arab., 1824*; — 5.° *Chrestomathica Syriaca, 1826*; — 6.° *Glossarium ad chrest. Syr., 1827*. In zijne letterkundige nalatenschap vond men volledig uitgewerkt: *Chrestomathia chaldaica cum glossario*.

* OBERTHÜR (FRANZ), theologische schrijver, kapittelheer van het collegiaatstift *Haug* in *Wurzburg*, waar hij den 6 Augustus 1745 geboren werd. Den kanselier REUBELT en den vorstbisschop VON SEINSHEIM aanbevelen, ontving de knaap in het door den bisschop JULIUS, voor kinderen uit den burgerstand opgerigte opvoedings-gesticht, eene zeer zorgvuldige opleiding. Zeven jaren bragt hij in het-

zelve door, gedurende welke hij reeds zijne zucht voor de dichtkunst aan den dag legde. Eene voor het eind-examen door hem vervaardigde *elegie* behaalde den eersten prijs. Aan de hoogeschool volbragt hij zijne filozofische en theologische studiën, en trad, op aanzoek van zijnen hoogen begunstiger, den vorst-bisschop von SEINSHHEIM, in plaats van in de religieuze orde — in den wereldlijken priesterstand. De bijbelstudie werd thans het middelpunt zijner nasporingen. In 1764 werd hij doctor in de wijsbegeerte, en bleef 8 volle jaren in het geestelijk seminarie, om ook tevens aan de hoogeschool de regtsgeleerde wetenschappen te hooren. In 1771 aanvaardde hij als kapellaan aan het *Julius-hospitaal* de zielzorg, in welke betrekking hij echter slechts vier maanden bleef, daar het verlangen van den vorst hem bestemde, om eene wetenschappelijke reis te ondernemen, ten einde in de school der ondervinding eene meer volmaakte rijpheid in levenswijsheid opte doen. In October 1771 begaf hij zich over *Weenen* naar *Rome*, alwaar hij den loop der werkzaamheden der ambtenaren leerde kennen. De toenmalige Paus CLEMENS XIV, beval hem den kardinaal ZELADA, secretaris der congregatie voor de verklaring van het concilie van *Trente*, aan, en deze bragt hem in de meest verscheidene aanrakingen, ten einde zijnen weetlust te bevredigen, en hem toegang tot alle wetenschappelijke inrigtingen te

verschaffen. In Julij 1773, met vele ondervinding verrijkt, in zijne geboorteplaats teruggekeerd, werd hij den 20 Augustus tot werkelijk vikariaats- en consistoriaal-raad benoemd. Nog in hetzelfde jaar (8 November), aanvaardde hij, na de vernietiging van de orde der Jesuiten, het leervak der dogmatiek aan de universiteit; in 1774 verkreeg hij de doctorale waardigheid in de beide regten en bekwam aan het stift *Haug* eene prebende. Bij de beide doctorale graden, in de wijsbegeerte en de regten, voegde hij in 1776 ook nog dien der godgeleerdheid. In 1780 werd OBERTHÜR director der gezamenlijke stadsscholen, en begon met aan dezelve eene meer doelmatige inrigting te geven. In 1806 stichtte hij een genootschap van geleerden, handelaars, kunstenaars en handwerkers, welke onder den titel van » maatschappij ter verbetering en ontwikkeling der werktuigelijke kunsten en handwerken, » door de regering bekrachtigd werd, en, wegens het onmiskenbare nut van hetzelfde, milde ondersteuning genoot. In 1810 bekwam hij, met behoud van zijn traktement en zijne titels, en den rang van werkelijken geestelijken raad, zijn ontslag en leefde nu voortaan in afzondering enkel voor de wetenschappen. Hij overleed den 30 Augustus 1831. Van zijne werken, waarvan er een aantal in programma's en gelegenheidschriften bestaat, willen wij slechts noemen: 1.º *Encyclo-*

pædia et methodologia, 1786; nieuwe uitg. 1827; — 2.º *Theologische Encyclopædie*, 2 dl.ⁿ; — 3.º *Idea biblica ecclesiae Dei*, 1790—1826, 6 dl.ⁿ; — 4.º *Taschenbuch für die Geschichte des Frankenlandes*, vijf jaargangen, 1795—1799; — 5.º *Lebensgeschichte des Deutschen Geschichtschreibers M. Ig. Schmidt*, 1802; — 6.º *Biblische Anthropologie*, 1807—10, 4 dl.ⁿ; — 7.º de bekroonde prijsvraag: *Auch den trefflichsten Erziehungs-Anstalten fehlt noch Manches*, 1808; — 8.º *Entwurf eines aus Menschen-Bestimmung gegründeten Erziehungssystemes*, 1824; — 9.º *Meine Ansichten von den neuesten merkwürdigsten Erscheinungen im Gebiete der Menschheit*, 1823; — 10.º *Meine Ansichten von der Bestimmung der Domkapitel*, 1826; — 11.º *Die Literaturgeschichte des FLAVIUS JOSEPHUS etc.* Ook ten opzichte van de Patristische studiën maakte OBERTHÜR zich zeer verdienstelijk, door eene goedkoop uitgeg. der H. Vaders, zoo als: JUSTINI opp. gr. et lat., 1777—79, 3 dl.ⁿ; — CLEMENT. ALEX. opp., 1778—80, 3 dl.ⁿ; — TERTULLIANI opp., 1780—81, 2 dl.ⁿ; — CYPRIANI opp., 1782, 2 dl.ⁿ; — LACTANTIË opp., 1783—84, 2 dl.ⁿ; — ARNOBIUS, 1783; — HILARIUS Pict., 1785—88, 4 dl.ⁿ; — OPTATUS Milev., 1789, 2 dl.ⁿ; — ORIGENIS opp., 1794, 15 dl.ⁿ Grootelijks wordt vooral op prijs gesteld de uitgave van FL. JOSEPHI opera omnia, 1782 tot 1785, 3 dl.ⁿ Tot de vertaling (in het Hoogd.) van den

FLAVIUS JOSEPHUS, door FRIES, schreef OBERTHÜR de voorrede.

* OBRADOWITSCH (DEMETRIUS DOSITHEUS), een Hongaarsche letterkundige, omtrent 1740 geboren; volbragt zijne studiën aan Duitsche hoogeschoolen, reisde door *Turkië*, *Italië* en *Engeland*, kwam eindelijk in *Savooije*, alwaar hij de kinderen van prins GEORGE onderwees, die hem tot directeur van het openbaar onderwijs, en tot minister van eeredienst en buitenlandsche zaken bevorderde. Hij overleed te *Belgrado* in 1811. Zijne geschriften, als 't ware de eerste voortbrengselen der Hongaarsche letterkunde, zijn te *Weenen*, *Leipzig* en *Venetië* in het licht gegeven. In zijn werk: *Schiwojt i Prikljutscheniga* komt zijne eigene levensgeschiedenis voor; hetzelfde is in Russische karakters, in 1785, te *Leipzig*, in 8.vo, gedrukt. Verder kent men nog van hem: *Sowjeti Sdrawago rasuma* (Raadgevingen van het gezond verstand), ib. 1785, in 8.vo etc.

OCAMPO (FLORIAN D'), een beroemde Spaansche geschiedschrijver, te *Zamora*, in het begin der 16.^e eeuw geboren, volbragt zijne studiën aan de universiteit van *Alcala*, alwaar hij den geleerden ANTONIUS DE LEBRIXA tot meester had. Na den geestelijken staat omhelsd te hebben, bekwam hij een kanonikaat, en verkreeg eeninge tijd daarna den titel van geschiedschrijver van KAREL V. Met veel ijver legde hij zich

toe op de nasporing der oudheden van *Spanje*, bezocht de bibliotheken en de handvesten der voornaamste kloosters, en gaf het resultaat van zijnen arbeid in het licht, onder dezen titel: *Los cinco libros primeros dela coronica general de Espana, Zamora*, 1544, in fol. AMBROSIUS MORALES (zie dat Artikel *-Wbk.-*), zijn opvolger in den post van geschiedschrijver, heeft de geschiedenis van Ocampo doen herdrukken, en er een vervolg op geleverd, *Alcala*, 1578. Dit werk is belangrijk wegens de nasporingen, die hetzelfde bevat; maar het ontbreekt den schrijver aan critiek, en zijn stijl is vermoeijend eentoonig. JOS. PELLICER en GABRIEL DE HÉNAO beschuldigen hem openlijk van plagiaat, wijl hij onder zijnen naam, onuitgegeven handschriften had in het licht gegeven van LAURENTIUS PADILLA, zijn voorganger in den post van geschiedschrijver van KAREL V.

* OGARIZ (*don JOSEPH D'*), een Spaansch diplomaat, in 1750 in de vlakte van *Rioja* geboren, volbragt het eerst eene zending naar *Turijn*, en werd daarop in 1788 tot consul-generaal te *Parijs* benoemd, alwaar hij tot in 1792, de functiën van zaakgelastigde van *Spanje* waarnam. Toen, ten gevolge der gebeurtenissen van den 10 Augustus 1792, LODEWIJK XVI voor de nationale conventie terecht stond, schreef d'OGARIZ, aan de bewindlieden van dien tijd, verscheiden brieven ter

verdediging van den ongelukkigen vorst, die alle van een verlicht oordeel en een diep gevoel getuigden, en trachtte zelfs door zijn goud de leden der vergadering te bewegen en omtekoopen; zoo als bekend is, mogt hij zijn edel streven door geen gewenschten uitslag be kroond zien. Hij keerde daarop naar *Madrid* terug, alwaar hij in verscheiden belangrijke zaken betrokken werd, tot dat hij, na den vrede van 1795, te *Parijs* zijn' post van algemeen-consul weder aanvaardde. Eenige jaren later werd hij benoemd tot minister te *Hamburg*, en daarna tot gevolmagtig minister in *Zweden*. Zijne benoeming tot gezant te *Konstantinopel* overleefde hij slechts korten tijd. Op zijnen weg, om dien post te gaan bekleeden, overleed hij te *Varna* in 1805. Na de restauratie van 1814, ontving zijne weduwe van LODEWIJK XVIII eene jaarwedde van 6000 frs., volgens de uitdrukking van het brevet, *als eene belooning voor het edele gedrag van haren echtgenoot gedurende het proces van LODEWIJK XVI.*

OCHOA (EUGENIUS DE), een geleerde Spaansche letterkundige, kwam, daar hij zich te midden der burger-onlusten, welke zijn land verwoestten, niet aan zijnen smaak voor de letteren kon toewijden, in *Frankrijk*, alwaar zijne talenten en zijne zedigheid hem bij de aanzienlijkste mannen een gunstig onthaal deden vinden. Goede uitgaven der beste Spaansche schrijvers breidden

zijnen roem weldra uit; in 1838 werd hij door den heer DE SALVANDY, toenmaals minister van het openbaar onderwijs, met de zamenstelling belast van eenen beredeneerden *Catalogus der Spaansche handschriften*, welke in de verschillende openbare bibliotheken van *Parijs* gevonden worden. Deze moeilijke taak kostte hem eenen ingespannen arbeid van zes jaren; en deze *Catalogus* verscheen in 1844 van de persen der koninklijke drukkerij in 4.to Dit werk; hetwelk men naast dat van MARSAND (zie dat Art.) over de *Italiaansche handschriften* kan voegen, wordt zeer op prijs gesteld. OCHOA overleed te *Parijs*, in het begin van 1848, door zijne talrijke vrienden zeer betreurd.

O'CONNELL (DANIËL), een der grootste redenaars van *Ierland*, en die de gegrondeste aanspraak op eene onsterfelijke beroemdheid heeft verworven, minder nog door den glans zijner talenten, dan door den moed, waarmede hij bestendiglijk de nationale vrijheid van *Ierland* heeft gereclameerd en verdedigd, om welke reden zijne landgenooten hem den bijnaam van *Bevrijder* hebben gegeven, werd den 6 Augustus 1774 te *Cahir*, in het Iersche graafschap *Kerry* geboren. Zijne ouders, die Catholijk en welgezeten waren, stamden af van de oude koningen of clans-hoofden des lands. In den ouderdom van 14 jaren naar *Frankrijk* gezonden, om er zijne studiën te maken,

kwam hij eerst in het Iersche collegie van *St. Omer*, en bragt vervolgens eenigen tijd in het seminarie van *Douai* door. Op den oogenblik van zich omtrent de keuze van eenen staat te moeten bepalen, verklaarde hij zich voor de pleitzaal, en in 1798 tot advokaat bevorderd, had hij weldra talrijke *cliens*, die, terwijl zij met zijnen roem toenamen, in weerwil zijner onbaatzuchtigheid, voor hem in het vervolg de bron eener groote fortuna werden. Vroegtijdig reeds in de genootschappen opgenomen, welke de emancipatie van *Ierland* ten doel hadden, verdedigde hij die zaak in alle omstandigheden, met eenen moed, welke niet kon nalaten, hem alle voorstanders van het Engelsche stelsel tot vijanden te maken. Door eenen *alderman* van *Dublin*, dien hij weinig gespaard had, uitgedaagd, had hij het ongeluk hem in 1815 in een tweegevecht te dooden. De herinnering aan dit ongeval vergiftigde al zijne vreugde en uitspanningen, en hij troostte zich enkel door de verzekeringen van vergeving, welke de godsdienst aan het rouwmoedige hart geeft. In 1823 legde hij de grondslagen tot eene nieuwe *Catholijke associatie*, die, door de geestelijkheid ondersteund, weldra tot in de onbeduidendste dorpen van *Ierland* leden telde. In het volgende jaar, voor den jury betrokken, als beschuldigd van aanzetting tot opstand, werd zijne, door hem zelven voorgedragene, verdediging met den besten uitslag bekroond.

In 1828, in weerwil eener hevige tegenkanting, tot lid van het lagerhuis verkozen, kon hij er geene zitting in nemen, wijl hij weigerde den goddeloozen eed afteleggen, *dat de offerande der Mis en de aanroeping der gelukszalige Maagd MARIA en der heiligen afgodische handelingen zijn*; maar na de emancipatie der Catholijken, kwam hij er zijne plaats innemen, en oefende er den invloed uit, die aan zijn zoo merkwaardig talent van redenaar toekwam. Met de *whigs* vereenigd, wier zegepraal hij verzekerde, stemde hij in 1832 met hen voor de parlementaire hervorming, en terwijl hij er zich op toelagde om de ongerijmheid der wetten te doen gevoelen, die in het tijdvak der hervorming ontworpen, nog steeds op de Iersche Catholijken drukten, gelukte het hem er eenige der meest bezwarende te doen intrekken, onder andere die, welke hen van de burgerlijke posten uitsloot. Zulks was voor O'CONNELL eene groote zegepraal; en zijne landgenooten beijverden zich in 1841, er hem een openbaar bewijs hunner erkentenis voor te geven, door hem tot lord-mayor van *Dublin* te verkiezen. De door hem in het parlement behaalde overwinningen deden zijnen ijver voor de belangen van zijn dierbaar *Ierland* nog aanmerkelijk toenemen; van dien oogenblik af was hij er ernstig op bedacht om aan hetzelfde de instellingen te doen teruggeven, waarvan

III. DEEL.

hetzelve door de vereenigingsacte van dat koningrijk met *Engeland* was beroofd geweest, en hij vleide zich, enkel door het gebruik van wettige middelen, er in te slagen, de wetgevende en administrative scheiding dier beide Staten te doen uitspreken. Met dat doel lokte hij petitiën aan het parlement, en de vereenigingen uit, onder den naam van *meetings* bekend, waarin hij de Ieren aanspoorde om het *repeal* te vragen. Deze vergaderingen, in het begin niet zeer talrijk, namen weldra aanmerkelijk toe, en verkregen eindelijk bijna reusachtige verhoudingen. Van alle kanten snelden de bevolkingen er bij duizenden op toe, en door eenen invloed, welke de geschiedenis in geen ander man heeft opgemerkt, wist O'CONNELL, met een enkel woord, deze menigte in orde en bedwang te houden, en aan dezelve met den ijver voor het *repeal*, de onderwerping aan de wetten, de liefde voor den vrede, de christelijke onderwerping inteboezemen. Al wat onder de Iersche Catholijken aanzienlijk was, deelde de gevoelens van O'CONNELL, en begunstigde de beweging. Men zag ook in zijne gelederen voorname Protestanten, die vrienden van regtvaardigheid en het heil van hun land toegedaan waren. Ofschoon dezelve zeer vreedzaam waren, verontrustten deze vereenigingen het Engelsche kabinet toch aanmerkelijk, en, vast besloten de regeringsscheiding niet toetestaan, koos het de

K

partij dezelve te verbieden, en begon het maatregelen te nemen, om dezelve met geweld uiteentodrijven. O'CONNELL werd in hechtenis genomen, en door de regtbank van *Dublin* tot eene gevangenschap veroordeeld; maar nadat hij onderborgtogt zijne vrijheid had bekomen, begaf hij zich naar *Londen* en deed in 1844 zijne veroordeeling door het hof der pairs vernietigen. Reeds sedert eenigen tijd zag O'CONNELL zijne werkende middelen derzelve kracht verliezen, en zijn vermogen op de massa's verzwakken. Onder de voorstanders van het *repeal* had zich, onder den naam van *jong Ierland*, eene partij gevormd, voornamelijk uit Protestanten bestaande, welke tot geweld aanspoorde. O'CONNELL, de voorstander van slechts vreedzame en wettige wegen, zag deze scheuring met groot leedwezen aan. Van dien oogenblik af vertoonde zich de toekomst van zijn land, onder sombere kleuren voor zijne oogen, en ging hem diep ter harte. Onder het gewigt zijner treurigheid gebukt, en uitgeput van krachten, gevoelde hij de behoefte van eenige rust te moeten nemen; hij ging dus scheep naar *Italië*, met oogmerk, om te *Rome* aan den Vader der geloovigen zijne hulde en zijnen teederen eerbied te gaan aanbieden; maar te *Genua* aangekomen, overleed hij aldaar, den 15 Mei 1847, na blijken

der levendigste godsvrucht en der heiligste onderwerping te hebben gegeven. Tot op den laatsten oogenblik met het volle gebruik zijner geestvermogens begunstigd, beval hij, dat na zijnen dood zijn hart naar *Rome*, alwaar het der Voorzienigheid niet behaagd had hem te doen komen; en zijn ligchaam naar *Ierland* zou worden gebragt, terwijl hij zich in allergeboden aanbeval, opdat God zijne ziel in den Hemel mogt opnemen. O'CONNELL vereenigde al de hoedanigheden, welke aan de massa's ontzag inboezemen: eene levendige welsprekendheid, eenen stouten en beeldrijken stijl; daarenboven omgaf hij zich met eene praal, dië het uitwerksel zijner redevoeringen nog steeds vermeerderde; ook oefende hij eenen verbazenden invloed op het Iersche volk uit, welken men hem steeds zag aanwenden om bloedige wrijvingen voor te komen. *Ierland* heeft hem niet slechts de afschudding van het juk zijner slavernij te danken; maar, zoo als de heer DE BEAUMONT zulks gezegd heeft (*): » Indien O'CONNELL het gemanicepeerde Catholijke *Ierland* niet geschapen heeft, wie anders dan hij kon hetzelfde zoo wèl vertegenwoordigen? Indien hij niet alleen aan *Ierland* de groote beweging heeft ingedrukt, die het zoo weldadig geschokt heeft en hetzelfde nog beroert, hoe zal men het kunnen ontkennen, dat hij deze beweging

(*) L'Irlande sociale, politique et religieuse, 4.e uitgave, Parijs, 1840, 2 dl.n, in 8.vo

op eene verbazende wijze bespoedigd en ontwikkeld heeft? Hij heeft, wel is waar, de vrijheids-werktuigen, welke *Ierland* bezit, niet gefabriceerd; maar welk andere dan hij, zou dezelve op zulk eene wijze hebben weten te gebruiken? Wie is degene, die tegen over de behoeften van *Ierland*, er zulk eene geleerde beoefening van zou hebben gemaakt, dezelve met zulk een diep vernuft aangewend, en zulke groote vermogens ten dienste derzelve zou hebben gesteld?" Zijne *Lijkrede*, op uitnoodiging van Pius IX, den 28 Junij 1847 (nadat het hart van den grooten man door diens zoon, naar de eeuwige stad was overgebracht) in de kerk van *St. Andrea della Valle* te *Rome* door pater VENTURA, een' der eerste gewijde redenaars van den tegenwoordigen tijd in *Italië*, uitgesproken, een meesterstuk van welsprekendheid, is vrij gelukkig in het Nederduitsch vertaald, bij de Uitgevers dezes in 1847 in het licht verschenen. O'CONNELL heeft *Gedenkschriften* nagelaten, waarvan er in 1848, door de zorg van JOHN O'CONNELL, zijnen zoon, te *Dublin* onder den titel van *The life and speeches of DANIEL O'CONNELL* 2 dl.ⁿ, in 8.vo, zijn in het licht verschenen.

ODESCALCHI. — Zie INNOCENTIUS XI -Wbk.-

* ODEVAERE (JOSEPH DIONYSIUS), een beroemde historie-

schilder, den 2 October 1778, te *Brugge* geboren, waar zijn vader raadpensionaris was, ontving zijne eerste opleiding in het Augustijner-collegie, dat toenmaals te dier stede bestond, daarna bragt de jonge ODEVAERE met tegezin twee jaren op een handeldkantoor door. De vrije oogeblikken, welke hem deze betrekking overlieten, wijdde hij uitsluitend aan zijn lievelingsvak, de schilderkunst. In 1796 stond zijn vader hem toe, om uitsluitend zijne zucht voor de kunst optevolgen. Spoedig daarop vertrok hij naar *Parijs*, kwam aldaar eerst onder de leiding van zijnen landgenoot SUVÉE, en later onder die van DAVID, bij wien hij tot in 1802 werkzaam was. In September 1804 behaalde hij den grooten prijs der schilderkunst door zijn stuk *den dood van Phocion* voorstellende. Den 29 Octb. daaropvolgende werd hij te *Brugge* luisterrijk ingehaald, terwijl hem door de akademie de gouden medaille en door den maire een prachtig geschenk werd aangeboden, het laatste als bewijs der bijzondere tevredenheid zijner medeburgers. In September 1805 vertrok hij naar *Rome*, alwaar hij zijne schoone schilderij der *Krooning van Karel den Groote* vervaardigde, die op de tentoonstelling te *Parijs*, in 1810, den algemeenen bijval verwierf, en door keizer NAPOLEON hoogelijk geprezen werd. Ook in *Rome* werd hij in 1811, met het vervaardigen van *in fresco's*

voor het Quirinaal-paleis belast. Na zich 8 jaren naar het voorbeeld der grootste meesters geoefend te hebben, verliet ODEVAERE Rome, en vervaardigde bij zijne terugkomst verschillende stukken, waarvoor NAPOLEON hem met eene gouden medaille vereerde. In 1814 vervaardigde ODEVAERE voor den souvereinen-vorst, later koning der *Nederlanden*, eene schilderij, de *Unie van Utrecht* voorstellende, welke in de gehoorzaal van het paleis geplaatst werd. In 1815 tot koninklijk hofschilder benoemd, werd hem de vervaardiging van het tafereel opgedragen, voorstellende den oogenblik, waarop de kroonprins, later koning WILLEM II, in den slag van *Waterloo* gekwetst werd. Deze groote schilderij werd bij herhaling ten toon gesteld, en de opbrengst daarvan, ten voordeele van liefdadige gestichten, was zeer aanzienlijk. Later schilderde hij nog den *Slag bij Nieuwpoort*, in 1600, door de Nederlanders onder prins MAURITS, op de Spanjaarden onder den aarts-hertog ALBERTUS gewonnen. Verscheiden stukken verschenen er van hem op de tentoonstelling, zoo als de *krooning van KAROL den Groote*; — RAPHAEL aan Paus JULIUS II voorgesteld; — de *marteldood van den H. LAURENTIUS* enz. Ook prijken verscheiden kerken met meesterstukken van zijne hand. ODEVAERE overleed te *Brussel*, den 9 Februarij 1830, hij was ridder van den Nederlandschen Leeuw en corresponderend lid

der 4.^c klasse van het koninklijk instituut.

OEDMAN (SAMUEL), een kundig Zweedsch godgeleerde, in 1750, te *Wieslanda* in *Smaaland* geboren, werd, na zijne studiën aan de universiteit van *Upsal* te hebben volbragt, tot leeraar bevorderd en als onderwijzer op een dorp in de nabijheid van *Stokholm* geplaatst. In 1799 tot hoogleeraar der theologie, en in 1806, tot directeur van het nieuw gestichte seminarie te *Upsal* benoemd, overleed hij aldaar den 20 October 1829. Men heeft van hem: 1.º *Verzameling van onderwerpen betrekkelijk de natuurlijke historie, tot opheldering van den heiligen Bijbel, Upsal, 1785 tot 1794, 4 dl.ⁿ, in 8.vo*; — 2.º *Aardrijkskundig Woordenboek betrekkelijk de geschriften van het Nieuwe Testament, Upsal, 1779, in 8.vo*; — 3.º *Proeve over de Openbaring van den heiligen JOANNES, Upsal, 1803, in 8.vo*; — 4.º *Raadgevingen aan de godsdienstleeraars over de wijze om waardiglijk te prediken, ten gebruike der kweekelingen van het Seminarie van Upsal, Stokholm, 1812*; — 5.º *Vertaling (in het Zweedsch) van het Evangelie van den heiligen MATTHEUS, met letterkundige aanmerkingen, Stokholm, 1814, in 8.vo* OEDMAN beoefende ook met roem de toonkunst, en zijne talenten in dat vak, deden hem bij de akademie van *Stokholm* opnemen. Hij heeft verscheiden godsdienstige compositiën nagelaten, onder welke men

twee oratorio's onderscheidt: *De Verlosser op Golgotha, Upsal*, 1809; en *de Verlosser op den Olijfberg*, ib. 1810 en 1820.

OEHLENSCHLÄGER (ADAM GOTTLÖB), den 14 November 1779 op het slot *Frédériksborg* bij *Kopenhagen* geboren, was een tijd lang tooneelspeler, legde zich daarna op de beoefening der regtsgeleerdheid toe, deed in 1805 en volgende jaren verscheiden reizen door *Duitschland*, *Frankrijk* en *Italië*, schreef in *Rome* zijnen *Correggio*, werd in 1809 hoogleeraar der schoone wetenschappen aan de universiteit te *Kopenhagen*, in 1827 bijzitter van het consistorie, in 1839 staatsraad, in 1847 conferentieraad en lid van onderscheidene orden. OEHLENSCHLÄGER was een vruchtbare tooneeldichter. In zijne werken heeft hij de zeden, bedrijven en gebruiken der heldentijden van het Noorden doen herleven, en daardoor den smaak opgewekt tot nasporingen in het gebied der Scandinavische geschiedenis, die vóór hem geheel verwaarloosd was. Hij overleed den 21 Januarij 1850 te *Kopenhagen*. Hij heeft aan het Deensche tooneel omtrent dertig treurspelen geleverd, waarvan de voornaamste zijn: *Hakon Jarl*, *Palnatoke*, *Staerkodder Axel en Walberg*, *de Zoogbroeders*, *Hagbart en Signe*, *Hugo van Rheinsberg* en den reeds genoemden *Correggio*, rijk in schoone schilderingen van tafereelen, en uitmuntende woorden over kunst, maar in

de zamenvestelling te los en te wild. Zijne gezamenlijke werken, met zijne door hem zelve geschrevene levensschets, verschenen te *Breslau*, in 1829 en volg. 18 dl.ⁿ; nieuwe uitgave 1839, in 21 dl.ⁿ

* OERSTED (HANS CHRISTIAN), conferentieraad en hoogleeraar der natuurkunde aan de universiteit te *Kopenhagen*, den 14 Augustus 1777 te *Rudkjöbing*, op het Deensche eiland *Langeland*, geboren, was de zoon van den apothekar aldaar, ontving, bij gebrek aan gelegenheid, slechts weinig geregeld onderwijs, doch deed, bij zijnen grooten ijver om te leeren, toereikende kennissen op, om, na eenigen tijd in de apotheek zijns vaders geleerd te hebben, in 1794 de universiteit te *Kopenhagen* te kunnen betrekken. Hij wijdde zich aldaar aan de beoefening der geneeskunde, en werd, nadat hij reeds verscheiden verhandelingen had in het licht gegeven, in 1799 tot *Philos. Dr.* gepromoveerd; in den zomer 1800 werd hij tot pharmaceutisch adjunct bij de geneeskundige faculteit benoemd, en hield voorlezingen over de natuurkunde. De volgende drie jaren bragt OERSTED op eene groote wetenschappelijke reis in *Duitschland*, *Frankrijk* en *Nederland* door, en keerde eerst in 1804 naar *Kopenhagen* terug; hij hield nu voorlezingen aan de universiteit, en werd in 1806 buitengewoon hoogleeraar; in 1812 en 1813 ondernam hij

eene nieuwe reis door een groot gedeelte van *Duitschland* naar *Parijs*. In 1817 werd OERSTED gewoon hoogleeraar, in de jaren 1822 en 1823 ondernam hij eene derde reis door *Duitschland*, *Frankrijk* en *Engeland*; in 1828 werd hij tot staatsraad benoemd, in 1829 tot directeur der nieuw-opgerigte polytechnische school en in 1840 tot conferentieraad; hij overleed in Maart 1851. OERSTED heeft zich beroemd gemaakt door zijne ontdekking van het magnetische uitwerksel der electriciteit (electromagnetismus). Deze ontdekking heeft hij blootgelegd in het geschrift: 1.º *Experimenta circa efficaciam conflictus electrici in acum magneticam*, *Kopenhagen*, 1820. Verder schreef hij: — 2.º *Ansichten der chemischen Naturgesetze*, *Berlijn*, 1812; — 3.º *Lehrbuch der Physik*, ib. enz. Beide laatste zijn in het Fransch vertaald.

* OERTEL (EUGHARIUS FERDINAND CHRISTIAN), in 1765 te *Streitberg* in het *Bayreutsche* geboren, ontving zijn eerste onderwijs te *Neustadt* aan de *Aisch*. In 1785 betrok hij de universiteit van *Erlangen*, waar hij tot in 1789 in de godgeleerdheid, wijsbegeerte en geneeskunde studeerde, en daarbij Arabisch, Italiaansch en Spaansch leerde. Nadat hij zijn theologisch examen had afgelegd, werd hij huis-onderwijzer, bij den ridderraad vrijheer von *SECKENDORFF*, te *Obernzen*. In 1793 verliet hij die hem dierbaar geworden plaats, hield zich

eenen tijd lang met schrijven bezig, en bekwam in 1795 de derde onderwijzers-plaats aan het gymnasium te *Anspach*, nadat hij in hetzelfde jaar tot het doctoraat was bevorderd. Onderscheidene theologische werken, vooral vertalingen uit den Bijbel, welke hij in het licht gaf, berokkenden hem weldra den haat der invloedrijke pietistische partij, en zoo kwam het dat hij reeds in 1827 buiten betrekking gesteld (*quiescirt*) werd, een onregt, waarover hij zich later meermalen zeer bitter uitliet. OERTEL is het meest bekend geworden door zijne aanprijzing des kouden waters, als een algemeen geneesmiddel. De eerste aanleiding tot zijne vooringenomenheid daarmede gaf hem Dr. *Hahn's* *Unterricht von der Kraft und Wirkung des frischen Wassers*, een boekje dat hij in 1804, bij eenen handelaar in oude boeken voor 3 kreutzers gekocht had. Verschillende gelukkige proefnemingen, die hij aan zich zelve en anderen met de waterkuur maakte, gaven hem aanleiding om de kracht van het nieuwe geneesmiddel in den *Allgemeinen Anzeiger* openlijk bekend te maken, en op dezelfde wijze na elkan- der zijne proefnemingen in onderscheidene opstellen, die toenmaals veel opzien verwekten, medetedeelen. Nadat hij alzoo de geneeskracht van het koude water, gedurende 20 jaren onderzocht had, schreef hij eerst eene Latijnsche verhandeling, waarin hij voornamelijk aan het geneeskundig publiek verslag

gaf van zijne gemaakte onder-
vindingen. Deze verhandeling
zond hij aan de universiteiten
van *Muncken*, *Berlijn* en *Halle*.
Uit *Muncken* ontving hij in 1825
het bericht in antwoord, dat de
akademie zijne vlijt en de haar
door de aanbieding van dit werk
bewezene opmerkzaamheid vol-
gaarne erkende, » dat echter
hare betrekkingen niet toelieten,
de drukkosten voor hare reke-
ning te nemen,» zoo als hij
zulks verzocht had. Uit *Berlijn*
ontving hij het antwoord: » Dat
de faculteit er zich niet mede
kon inlaten, haar toegezondene
handschriften of zelfs gedrukte
werken te onderzoeken, en aan
dezelve eene getuigenis afgege-
ven, wijl haar zulks te ver van
hare eigenlijke bestemming ver-
wijderen zou,» dat zich alzoo
OERTEL met de gunstige beoor-
deeling van bijzondere personen
zou moeten te vreden stellen.
Het antwoord uit *Halle* was bijna
gelijkluidend aan dat van *Mun-
cken*. In Maart 1832 stichtte
OERTEL, met pastoor VON KOLB
in *Wurzburg*, en professor KIRCH-
MAYR in *Muncken* een hydro-
patisch-gezondheidsgenootschap
voor geheel *Duitschland*, uit het-
welke later ondergeschikte ge-
nootschappen te *Berlijn*, *Brom-
berg*, *Dresden*, *Kassel*, *Lubek*,
Zittau enz. ontsproten. Deze lie-
ten hunne statuten drukken. De
nieuwe geneeswijze, welke daarin
als van den grootsten invloed op
mensch en vee werd voorge-
steld, vond grooten bijval, vooral
te *Muncken*, waar het ministerie
dezelve der aandacht der geza-

menlijke rijks-artsen aanbeval
en waar de koning, OERTEL
magtigde tot de oprigting van
een water-geneeskundig gesticht;
in *Berlijn*, waar HUFELAND de
algemeene aanbeveling van koud
water als algemeen geneesmid-
del verdienstelijk noemde, en
onder dagteekening van 6 Mei
1835, aan OERTEL schreef: » Ga
intusschen op den roemrijk in-
geslagen weg voort, en gij kunt
u van mijne voortdurende deel-
neming verzekerd houden, enz. ;»
in *Hongarijè*, alwaar in het
najaar van 1835 de heerschende
runderpest — aldus beweert
OERTEL — enkel en alleen, vol-
gens zijn voorschrift, met koud
water genezen en verdreven is.
Omtrent dezen tijd begon ook
PRIESNITZ (zie dat Art.), te *Grä-
fenberg*, zijne waterkuur en
behandelde 32 cholera-zieken
met het beste gevolg. OERTEL
bazuinde (dit is zijne eigene
uitdrukking) deze inrigting in
elk zijner waterbladen de ge-
heele wereld door. In 1831,
zond OERTEL zijne nieuwe uit-
gave van Dr. HAHN's *Unterricht*
etc. aan den koning van *Pruis-
sen*, en ontving daarvoor eene
gouden medaille. Den 27 Junij
1836 bekwam hij de formeele
koninklijke magtiging ter ver-
spreiding en uitoefening zijner
water-geneeskunde. Hij zelf
drukt zich hierover in zijne door
hem zelven geschrevene *Levens-
schets* aldus uit: » Mogt toch bij
deze koninklijke magtiging ook
slechts eene ondersteuning, een
geschenk, of eene legaat van
eene geloovige waterziel komen,

om daarmede in *Ansbach* een gezegend begin te kunnen maken! Reeds menigeen mijner door water-genezenen heeft mij den wensch uitgedrukt, mij koninklijk te kunnen beloonen; maar in den tegenwoordigen tijd worden niet geneeskundigen, die oogen en ooren, armen en beenen en het geheele ligchaam voor het geheele leven gezond maken, maar toonkunstenaars en toonkunstenaressen, met vlugge tongen en vingers, en tooneelspelers en tooneel speelsters met gemaakte gebaarden, houdingen en bewegingen, welke voor eenige uren vermaken, koninklijk, ja keizerlijk onderscheiden en beloond, zoodat vele derzelve op eenen avond meer ontvangen, dan het geheele jaarlijksche inkomen van menig professor is, ofschoon zij toch niet eens in staat zijn, om de geringste hoofd- of tandpijn of heeschheid te verdrijven!! Men heeft mij, wel is waar na 50 jaren een *Oertel-feest* geprofeteerd, even gelijk er thans *Jenners-feesten* bestaan; maar Dr. JENNER bekwam toch nog in zijn leven voor zijne — helaas, onverdigbare koepokken-verdiensten van de stad *Londen* het burgerregt en van het parlement een geld-geschenk van 30,000 ponden sterling of f360,000. Professor OERTEL daarentegen zou te vreden zijn, als hij ook nog in zijn leven, voor zijne verdedigbare en bewezene watergeneesdiensten van den Beijerschen staat a.) een geld-geschenk van 1500 gulden, b.) eene vaste

jaarwedde van 1500 gulden, en c.) voor elk zijner 7 kinderen tot aan hunne aanstelling of verzorging, een jaarlijksch geschenk van 100 gulden verkreeg. Wat helpt hem en zijn gezin na 50 jaren een *Oertel-feest*, en daarbij welligt nog een dood, ijskoud, steenen gedenkteeken?" Ook deze bescheiden hoop is niet vervuld geworden. OERTEL is in 1850 overleden, zonder dat de in staatkunde verdroogde wereld verder eenige notitie van hem genomen had. Behalve zijne geschriften over de geneeswijze met koud water, gaf hij nog in het licht: 1.° *Christologie, Hamburg, 1792*; — 2.° *Versuch philosophischer Bibelerklärung enz., Neurenberg, 1793*; — 3.° *Johannis Evangelium, Görlitz, 1795*; — 4.° *Griechisch-Deutsches Wörterbuch des N. T., Göttingen, 1799*; — 5.° *Kritik der Ausb. Confession, nebst Vorschlag zu einer neuen Confession, Bayreuth, 1831*; — 6.° *Rück- und Vorblick auf Luther's Bibelübersetzung, Straubing, 1835*; — 7.° *Wörterbuch der deutschen Sprache, enz. enz.*

* OESER (ADAM FRIEDRICH), een in zijnen tijd hooggeprezen schilder, beeldhouwer en etscher, in 1717 te *Presburg* geboren, kwam vroeg op de Weenerkunstakademie, waar hij zijne studien vooral onder DONNER maakte. In 1739 begaf hij zich naar *Dresden* tot DIETRICH en MENGES, en sloot aldaar met WINCKELMANN eenen innigen, onverbreekbaren en voor den beroemden archæoloog in verscheiden op-

zigten nuttigen vriendschapsband. Na den 7jarigen oorlog werd OESER te *Leipzig* director der kunst-akademie aldaar, tevens keurvorstelijke hofschilder en professor der kunst-akademie te *Dresden*. Hij overleed den 18 Maart 1799. Door leer en voorbeeld werkte hij met het beste gevolg voor eene meer eenvoudige en edele behandeling der kunst, ofschoon hem eene rijke phantasie en diepe kracht der voorstelling ontbraken. *Leipzig* bezit verscheiden werken van zijne hand, onder welke voornamelijk de schilderijen in de Nicolaï-kerk, en het marmeren standbeeld van den keurvorst FREDERIK AUGUST van *Saksen* op het Plein, benevens het schoon uitgevondene inwendige voorhangsel des tooneels melding verdienen. BAUSE en GEYSER graverden veel naar hem. OESER zelf elste 45 bladen, deels naar REMBRANDT en anderen, deels naar eigene vinding. — Zijn zoon en leerling, JOHANN FRIEDRICH LUDWIG, in 1751 te *Dresden* geboren, was sedert 1778 professor der historie- en landschapsschilderkunst te *Dresden*, en overleed in 1792. Men heeft van hem verscheiden zeer geachte landschapsteekeningen in aquarella en gewasschen, benevens verscheiden geëtste bladeren, volgens RUBENS, REMBRANDT, SALVATOR ROSA en anderen.

* OFALIA (*don* NARCISO DE HERIDA, graaf van), de afstameling van een oud adellijk, uit *Ierland* oorspronkelijk, geslacht

in *Almeria*, alwaar hij in 1777 geboren werd, studeerde te *Granada*, alwaar hij doctor en hoogleeraar der regten werd. In 1798 zond KAREL IV hem naar *Lissabon*, om in de handvesten aldaar nazoeking te doen, en in 1800 als gezantschaps-secretaris naar de *Vereenigde Staten*. In 1803 keerde hij terug en trad in den echt met zijne vroegere minnares, de dochter van den generaal CERVINO, die men gedurende zijne afwezigheid gedwongen had in een klooster te gaan. Deze inbreuk in de regten der Kerk berokkende hem vele vijanden. In 1804 werd hij chef de bureau bij het ministerie van buitenlandsche zaken. Hij bleef in deze betrekking, tot dat door den Franschen inval in 1808, JOZEF BONAPARTE koning werd, gedurende wiens regering OFALIA te *Almeria* in afzondering leefde. Na de terugkomst van FERDINAND VII, trachtte hij zijn vorig ambt weder te bekomen, werd echter slechts tot bijzondere missiën benoemd, bijv. in de verhandelingen over de territoriaal-bepalingen met de *Vereenigde Staten*. Tijdens de constitutie onttrok hij zich geheel aan de openbare zaken, en geraakte door een tweede huwelijk met de zuster van den markies DE LA TORRECILLA in het bezit van een aanzienlijk vermogen. Toen FERDINAND in 1823 de constitutie op nieuw terzijde had geschoven, benoemde hij OFALIA tot minister van justitie, en in 1824 tot minister van buitenlandsche zaken. Wjl hij echter

een gematigd stelsel volgen, en onder anderen den koning tot eene algemeene amnestie bewegen wilde, werd hij van liberalismus verdacht, ontslagen en naar *Almeria* verbannen. Om hem geheel te verwijderen, zond men hem in 1827 als buitengewonen gezant naar *Londen*, met den bijkomenden last, om op zijne doorreis te *Parijs*, de terugroeping van het bezettingsleger te bewerken, waarin hij ook slaagde. In het volgende jaar werd hij gezant te *Parijs*, in welke betrekking hij zich de uitgeweken Spanjaards met het beste gevolg aantrok. Nadat hij ook gedurende de Julij-omwenteling zijn vaderland vertegenwoordigd had, keerde hij in 1832 terug, om onder ZEA BERMUDEZ de portefeuille van binnenlandsche zaken te aanvaarden. In dezen gevaarlijken post handhaafde hij zich tot aan den dood van FERDINAND, die hem tot uitvoerder van zijnen uitersten wil, alsmede tot lid en secretaris van den regentschapsraad benoemde. Van dit tijdstip af, tot in 1837 leefde OFALIA in afzondering. In dat jaar werd hij president van den ministeraad, en minister van buitenlandsche zaken; doch reeds in 1838 trad hij weder af, wijl de ultra-liberale oppositie, de invloedrijke Engelsche gezant en ESPARTERO tegen hem waren. Sedert dien tijd belastte hij zich niet weder met eenig openbaar ambt, werd echter door bijna alle ministeriën in moeilijke zaken geraadpleegd, tot dat hij in 1843 overleed.

* OGINSKI of OGINSKY (MICHAEL CLEOPHAS), in 1765, in den omtrek van *Warschau* geboren, trad met zijn 19.^e jaar in dienst van den staat, werd afgevaardigde bij den rijksdag, buitengewoon gezant in *Holland*, daarna in 1793 groot-schatmeester welke betrekking hij toch reeds in 1794 bij den algemeenen door KOSCIUSKO geleiden opstand weder nederlegde, om chef van een op zijne kosten uitgerust regiment jagers te worden. Na den ongelukkigen uitslag van den strijd, vlugtte hij en verloor zijne goederen. Eerst in 1802 keerde hij, met vergunning van keizer ALEXANDER naar zijn landgoed *Zalesie* bij *Wilna* terug, nadat hij intusschen door de Poolsche patriotten tot hunnen agent in *Parijs* en *Konstantinopel* benoemd, vruchteloos alles had in het werk gesteld, om deze hoven voor de redding en herstelling van *Polen* te winnen. Gedurende verscheiden jaren hield hij zich alsnu bezig met de wetenschappen, met de toonkunst, die van zijne vroegste jeugd af zijn lievelingsvak was geweest, met de tuinmanskunst en met de zamenstelling zijner gedenkschriften. Na den vrede van *Tilsit* begaf hij zich met de zijne naar *Frankrijk* en *Italië*; in 1810 keerde hij als senator en geheimraad naar *Rusland* terug, en bleef hier tot in 1815, als wanneer hij wegens zijne gezondheid, *Italië* weder tot zijne verblijfplaats koos. Hij overleed te *Florence* in 1835. De muzikale com-

positiën van OGINGSKY bestaan voornamelijk in Poolsche nationale gezangen en dansen, die in *Polen* algemeenen bijval vinden. Verder heeft men van hem in het Fransch: 1.º *Mémoires etc.* (*Gedenkschriften over het Poolsche rijk en de Polen, van 1788—1815*), *Parijs en Genève, 1826—27*, 4 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.º *Observations etc.* (*Beschouwingen over Polen en de Poolsche natie, om te dienen tot inleiding tot de Gedenkschriften enz.*), *Parijs, 1827*, in 8.vo, beide in het Hoogduitsch vertaald.

* OKEN (LORENZ), hoogleeraar der natuurlijke historie aan de universiteit te *Zurich*, den 2 Augustus 1779 te *Offenburg* in den Badischen kreits *Kinzig* geboren, studeerde in *Göttingen*, werd aldaar in 1806 privaatdocent, in 1807 te *Jena* buitengewoon hoogleeraar der geneeskunde, en in 1812 gewoon hoogleeraar der natuurlijke historie; in 1819 moest hij echter ten gevolge van het onderzoek betrekkelijk het *Wartburgfeest* (waarop hij echter verscheen, zonder er in betrokken te zijn), en wyl hij de uitgave der *Isis*, een encyclopedisch blad, waarin behalve opstellen over de natuurkundige wetenschappen, ook staatkundige artikels werden opgenomen, niet wilde staken, zijn ontslag nemen. OKEN leefde nu als privaat geleerde deels in *Jena*, deels in *Bazel*, in 1827; werd hij tot hoogleeraar der physiologie en natuur-filozofie te *München* benoemd, en in 1830 als hoogleeraar der zoölogie

naar *Erlangen* verplaatst, welk professoraat hij echter niet aannam, maar naar *Zürich* ging, en aldaar in 1833, hoogleeraar aan de nieuw opgerigte universiteit werd, waarvan hij tevens eerste rector was en waar hij den 12 Augustus 1851 overleed. OKEN was een der bekwaamste natuuronderzoekers aller tijden, en heeft zich voornamelijk ten opzichte der ontwikkeling van de filozofie der natuur zeer verdienstelijk gemaakt; bij zijne onderzoekingen gaat hij voornamelijk van de wet der ontwikkeling des hoogerens uit het lagere uit; ook was hij de grondlegger der jaarlijksche bijeenkomsten der Duitsche natuuronderzoekers en artsen. Tot OKENS belangrijkste geschriften behooren: 1.º *Die Zeugung, Bamberg, 1805*; — 2.º *Lehrbuch der Naturphilosophie, 3 dl.ⁿ, Jena, 1809—11*; 3.º omgewerkte uitgave, *Zurich, 1843*; — 3.º *Preisschrift über die Entstehung und Heilung der Nabelbrüche, Landshut, 1810*; — 4.º *Allgemeine Naturgeschichte für alle Stände, 13 dl.ⁿ, Stuttgart, 1833—41*, met 15 afleveringen, daartoe behoorende afbeeldingen, ib. 1834—40; — 5.º *De Isis*, die hij van 1816 af, tot aan zijnen dood heeft voortgezet.

* OLBERS (HENRICH WILHELM MATTHIAS), een arts en beroemde sterrekundige, den 11 October 1758 te *Arbergen* bij *Bremen* geboren, bezocht in laatstgenoemde stad de Dom-school, kwam in 1777 te *Göttingen*,

en legde zich op de beoefening der geneeskunde toe, waarbij hij tevens de studie van zijn lievelingsvak, de sterrekunde, voegde. In 1780 werd **OLBERS** tot *Med. Dr.* gepromoveerd, begaf zich in 1781 naar *Weenen* en keerde over *Praag* en *Dresden* naar *Bremen* terug, waar hij zich als praktisch geneesheer nederzette, weldra groot vertrouwen verwierf, doch in zijne vrije uren zich met den gewonen ijver op de sterrekunde toeleigde. Reeds in 1779 had hij de eerste komeet waargenomen en de baan derzelve berekend; voortaan legde hij zich bij voorkeur toe op de nasporing der kometen, en gaf in 1797 eene nieuwe en geschikte *Wijze* in het licht *om de baan eener komeet uit drie waarnemingen te berekenen*. **OLBERS** stelde ons in staat, om wetenschappelijk bepaald te weten, dat na verloop van omtrent 88,000 jaren, eene komeet de aarde zoo nabij zal komen, als thans de maan van haar verwijderd is; dat na verloop van vier millioenen jaren, een ander dezer hemelligchamen haar tot op eenen afstand van 2566 mijlen zal naderen, hetwelk zulk eene aantrekkingskracht zal uitoefenen, dat de wateren der zee tot 13,000 voeten opgevoerd, eene vreeselijke overstroming zullen te weeg brengen, dat eindelijk nog na 220 millioenen jaren, een ander dergelijk hemelligchaam met de aarde in aanraking komen en waarschijnlijk derzelve verwoesting te weeg brengen zal. **OLBERS** ont-

dekte ook *Pallas* en *Vesta*, en leidde uit de nabijzijnde ontmoeting der doorsnijdingspunten harer banen met die van *Ceres* en *Juno* af, dat alle vier de verbrokkelingen eener groote planeet waren, welke eertijds den afstand tusschen *Mars* en *Jupiter* aangevuld, en tevens door gepasten omvang, aan de met evenredige verhouding toenemende grootte zou hebben beantwoord, zoo als dan ook reeds **KEPLER** hier eene planeet gemist had. In 1820 onttrok zich **OLBERS** geheel aan de geneeskundige praktijk en leefde voortaan enkel met zijne sterren. In 1830 vierde hij het halve eeuwfeest van zijn doctoraat, waarbij hem van alle kanten hulde en eerbewijzen toevloeiden; zijne geboorteplaats besloot openlijk zijn borstbeeld uittestellen, hetwelk in 1833 ook geschiedde. Hij overleed den 2 Maart 1840. **OLBERS** was als vertegenwoordiger zijner geboorteplaats bij het doopfeest des konings van *Rome* tegenwoordig, en werd door **NAPOLEON** tot het wetgevende ligchaam beroepen. Zijne sterre- zoo wel als zijne geneeskundige verhandelingen zijn in verschillende tijdschriften verspreid.

* **O'MEARA** (**BARRY-EDWARD**), in *Ierland* geboren, had als Engelsche scheepsarts, verscheiden verre togten mede gemaakt, en in het bijzondere in 1801 dien naar *Egypte*, en daarbij het vertrouwen van den kapitein **FREDERIK MAITLAND** in zulk eenen graad verworven, dat deze hem

op elk schip medenam, waarover hij het bevel bekwam. Zoo was dan ook O'MEARA aan boord van den *Bellerophon*, toen NAPOLEON den 7 Augustus 1815, zich op dat vaarttuig begaf. Weltra trok O'MEARA, door de zorg welke hij aan de Fransche officieren bewees, de opmerkzaamheid, en won hij in onderscheidene gesprekken, die in het Italiaansch gevoerd werden, het vertrouwen van NAPOLEON in zulk eenen graad, dat hem door den hertog van *Rovigo* het voorstel werd gedaan, den ex-keizer als lijfarts in zijne ballingschap te vergezellen. O'MEARA nam dit ambt met bewilliging der Britsche regering en met uitdrukkelijk voorbehoud van zijnen rang en zijne betrekking als Britsche marine-arts, aan. NAPOLEON onderhield zich gaarne met O'MEARA over de meest verschillende punten zijner vroegere loopbaan, welligt niet zonder het oogmerk, dat zijn arts eenmaal zijn verdediger mogt worden. O'MEARA teekende de gesprekken ook vlijtig op en zond dezelve heimelijk aan eenen bevrienden arts op de schepen voor *St. Helena*, die dezelve naar *Londen* aan den agent van NAPOLEON overzond, wyl openbaarmakingen van den kant der Britsche ambtenaren op *Sint Helena* streng verboden waren. Den 25 Julij 1818 werd O'MEARA van *St. Helena* teruggeroepen, wyl hij zich naar de eischen van den nieuwen gouverneur sir HUDSON LOWE (zie dat Art.), welke mededeeling van alle pri-vaatgesprekken met NAPOLEON

verlangde, niet wilde voegen. Na den dood van NAPOLEON gaf O'MEARA met bewilliging der uitvoerders van zijnen uitersten wil, in het licht zijn werk: *Napoleon in exile or a voice from St. Helena.* — *The opinions and reflexions of Napoleon on the most important events of his life and government in his own words*, 2 dl.ⁿ, *Londen*, 1822; in verscheiden talen vertolkt. Dit geschrift baarde groot opzien en is, niettegenstaande de schrijver in de hoogste mate voor NAPOLEON ingenomen, al te zeer door diens bril zag, van groote waarde voor de geschiedenis. Na het verschijnen van dit werk, werd O'MEARA uit de marine-dienst ontslagen, en ging in de nabijheid van *Londen* in afzondering leven, waarin hij dan ook, den 3 Junij 1836 overleden is.

OONSEL (WILHELM VAN), den 9 Augustus 1571 te *Antwerpen* geboren, begaf zich naar *Spanje*, om er zijne wijsgeerige studiën te maken, en omhelsde in 1593, den regel van den H. DOMINICUS. In zijn vaderland teruggekeerd; werd hij te *Leuven* licentiaat in de godgeleerdheid en ontving hij den doctoralen hoed. Tot het bestuur der kloosters van *Gend* en *Brugge* beroepen, onderscheidde hij zich door zijne godsvrucht en zijn preektalent, en overleed te *Gend*, den 3 September 1630. Van zijne werken willen wij de volgende aanvoeren: 1.° *Consolatorum animarum migrantis, sive brevis ac succincta methodus visitandi ac consolandi aegrotos etc.*

Gend, 1617, in 16.mo; — 2.º *Syntaxis instructissima ad expeditam divini verbi tractationem etc.*, Antwerpen, 1622, in 12.mo; verscheiden malen herdrukt; — 3.º *Libellus precum ex intimis ad Deum soliloquiis sacræ scripturæ* (Latijn en Vlaamsch), *Gend*, 1625, in 8.vo; — 4.º *Hieroglyphica sacra etc.*, Antwerpen, 1627, in 12.mo; — 5.º *Tuba Dei, etc.*, *Gend*, 1629, in 8.vo; — 6.º *Concionum moralium breve ac succinctum compendium*, Douai, 1630, in 8.vo

OORT (ADAM VAN), een schilder in 1557 te Antwerpen geboren, en in dezelfde stad in 1641 overleden, heeft historische onderwerpen, landschappen en portretten geschilderd. Zijne voortbrengselen kenmerken een groot genie. Hij muntte uit in het koloriet, en gaf aan zijne beelden schoone karakters, en eene levendige uitdrukking. Zijne schilderijen worden zeer gezocht.

* **OORTMAN** (JOACHIM JAN), een beroemde Nederlandsche graveur, den 23 Mei 1777 te Weesp geboren; zijn eerste onderrigt in zijn kunstvak ontving hij van den Amsterdamschen graveur Kok, bij wien hij drie jaren doorbragt; vervolgens kwam hij bij den beroemden kunstenaar HOGES, die zijne ontwikkeling zoo zeer bevorderde, dat hij spoedig lid der stads-teekenakademie, van de maatschappij *Felix meritis* en van het teekenkundig genootschap *Kunst zij ons doel* werd. In 1802 vertrok OORTMAN

naar Parijs, alwaar hij onder de leiding kwam van den met roem bekenden plaatsnijder CLAESSENS, onder wiens leiding hij gedurende vijf jaren zulke uitstekende vorderingen maakte, dat hij zich sterk genoeg gevoelde, om eene eigene loopbaan intreden. Nu vervaardigde hij een aantal platen, waarmede hij de verzamelingen van het museum verrijkte, en die door den heer FILHOL werden uitgegeven; door deze kunstgewrochten bewees hij, dat niemand voor hem zoo getrouw was geweest in de navolging van REMBRANDT, DOUW en OSTADE, naar welke hij bij voorkeur graveerde. Twee door hem vervaardigde platen voor de *Lusiade* van SOUZA, zijn met zoo veel zorg bewerkt, dat dezelve blijvende gedenktekenen van zijnen roem zijn. Nog andere door hem beraamde ondernemingen belette hem eene langdurige en smartelijke ziekte uittevoeren. Hij bezweek eindelijk in de kracht van zijn leven den 9 Januarij 1818. Zijn laatste werk, dat hij nog gedurende zijne ziekte vervaardigde, is een vignet voor *P'Hermito en Provence*, dat als zijn laatste voortbrengsel zeer hoog geschat wordt, en in alle opzigten van den meester in de kunst getuigt.

* **OPHOVEN** (MICHAEL), een Dominikaner, in 1571 te 's Hertogenbosch geboren, aanvaardde reeds in 1585 het religieuze gewaad te Antwerpen, en maakte zulke vorderingen in de studiën dat hij spoedig tot lector in de filosofie in het klooster zijner

orde te *Lewen* werd aangesteld, in 1601 werd hij licentiaat, en in 1610 tot het meesterschap in de theologie bevorderd. In 1611 werd hij provinciaal zijner orde, in welke betrekking hij de studiën aan de akademie van *Douai*, zoowel in de theologie als in de filozofie, die zeer vervallen waren, met wijs beleid herstelde. In 1623 door de infante ISABELLA aan den bevelhebber van *Heusden* bij 's *Hertogenbosch* met eene zending belast, werd hij door dezen gevankelijk naar 's *Gravenhage* vervoerd, alwaar men hem 18 maanden gevangen hield; weder in vrijheid gesteld zijnde, werd hij op aanbeveling van genoemde infante, en op voordragt van koning PHILIPPUS IV, door Paus URBANUS VIII, in 1625 tot bisschop van 's *Hertogenbosch* verheven, en als zoodanig den 17 Septb. te *Antwerpen* gewijd. Niet alleen dat hij zich als een ware herder en een vader der armen in zijn diocees deed kennen, strekte hij zijne zorgen ook uit over de in *Holland*, *Holstein*, *Denemarken*, *Noorwegen*, *Zweden* en andere Noordsche landen verstrooide Catholijken; ten welken einde hij te *Antwerpen* eene kweekschool van missionarissen deed oprigten. Na dat in 1629, de stad 's *Hertogenbosch* aan de Hollanders, onder prins FREDERIK HENDRIK was overgegaan, ontvlugtte de bisschop met een groot gedeelte zijner kudde die stad, en overleed eindelijk den 4 November 1637, te *Lier* bij *Antwerpen*. Zijn lijk naar *Antwerpen* overgebracht

werd aldaar in het koor der Dominikanen-kerk bijgezet, alwaar men hem een schoon grafteeken oprigtte.

OPIE (JOHN), een Engelsche schilder, in 1761 in een dorp van het graafschap *Cornwallis* geboren, en den 9 April 1807 overleden, was de zoon van eenen timmerman. Hij muntte uit in het schilderen van bedelaars, grijsaards en struikroovers. Zijne meest geachte stukken zijn: *de dood van David Rizzio in tegenwoordigheid van Maria Stuart*; — *de moord van Jacobus I*, en *de dood van Saphira*. Zijne weduwe heeft in 1809 zijne *Lessen over de schilderkunst* in het licht gegeven, en achtereenvolgend verscheiden tooneelstukken en romans geleverd, die veel bijval vonden.

ORANJE (FREDERIK, prins van), oudste zoon van WILLEM V (zie dat Art. -*Wbk.*-), stadhouder der *Vereenigde provinciën*, werd in 1768 geboren, nam in 1793 en 1794 deel aan den oorlog tegen *Frankrijk*, en ontwikkelde in deze beide veldtogten groote talenten; hij ging vervolgens, in hoedanigheid van generaal-majoor in dienst van *Oostenrijk* over, en onderscheidde zich in den slag van *Wurzburg* (5 September 1795), en in het zelfde jaar bij het beleg van *Kehl*. Hij behaalde nieuwe voordeelen in 1797, in April vertrouwde men hem het bevel over een veldleger toe, bestemd om *Weenen* te dekken. Na eenige maanden begaf hij zich

naar *Italië*, alwaar hij in 1799 te *Padua* overleed; betreurd door het leger, bij hetwelke hij evenzeer bemind was wegens zijne talenten, als om de goedheid en zachtheid zijner inborst.

ORLÉANS (EUGENIE ADELAÏDE LOUISE, prinses van), zuster van LODEWIJK PHILIPPUS, koning der Franschen (zie dat Art.), werd den 27 Augustus 1777 te *Parijs* geboren, en, even als hare broeders, aan de zorgen van mevrouw DE GENLIS toevertrouwd, welke de hertog van *Orléans* tot gouvernante zijner kinderen had benoemd. Hare leermeesteres boezemde haar vroegtijdig smaak in voor de kunsten, vooral voor de toonkunst, en zij werd bijzonder bekwaam in het tokkelen der harp. De hertog van *Angoulême* werd zeer levendig op zijne jonge nicht verliefd, en men dacht er ernstig aan om hen te vereenigen, toen de eerste gebeurtenissen der omwenteling dit huwelijk kwamen beletten. Door mevrouw DE GENLIS naar *Engeland* gevoerd, kwam deze prinses eerst tegen het einde van 1792 in *Frankrijk* terug. De wetten tegen de uitwijking troffen Mme ADELAÏDE, en zij ontving het bevel *Parijs* te verlaten. Zij nam de wijk naar het kasteel van RAINCY, alwaar haar oudste broeder, toenmaals hertog van *Chartres*, haar kwam afhalen, en haar naar het leger der *Nederlanden* geleidde, alwaar zij meer dan elders in veiligheid moest zijn; maar na het besluit dat de geheele familie der

BOURBONS tot ballingschap veroordeelde, ging zij eene schuilplaats in *Zwitserland* zoeken, werwaarts haar broeder haar weldra volgde; maar het ongeluk, dat zich aan hunnen naam verbond, achtervolgde hen op dezen gastvrijen bodem; en zij moesten van het eene kanton naar het andere dwalen, tot op den oogenblik, waarop Mme ADELAÏDE, door hare tante, mevrouw de prinses van CONTI, in een klooster van *Freiburg* werd opgenomen. De prinses volgde hare beschermster naar *Hongarijé*, en verliet haar niet, dan om zich naar hare moeder, mevrouw de hertogin van ORLÉANS (zie dat Art. -*Wbk.*-), te begeven, die zich in *Spanje* bevond. In 1809 begaf zij zich naar *Palermo*, om bij het huwelijk van LODEWIJK PHILIPPUS, met de Napelsche prinses AMELIA tegenwoordig te zijn, en van dien oogenblik af, scheidde zij niet meer van haren broeder, dien zij de hartelijkste toegenegenheid toedroeg. Na de gebeurtenissen van 1814, in *Frankrijk* teruggekeerd, namen zij de wijk naar *Engeland*, toen de terugkomst van NAPOLEON, de koninklijke familie noodzaakte, om tijdelijk weder den weg der ballingschap in te slaan. De prinses ADELAÏDE werd gehouden als bezittende eene groote vatbaarheid in de denkbeelden, en vooral vele familie-zucht. Ook hield zij zich gestadig bezig, haren broeder te doen naderen door mannen, welke hunne gevoelens of hunne belangen van den oudsten tak der BOURBONS

verwijderden. Het is onder haren invloed, dat de partij zich vormde, welke geheel gereed was, toen de omwenteling van 1830 plaats had. Zij zag met welbehagen den val aan der oude dynastie, en hare wenschen werden vervuld toen haar broeder den troon beklom. Daar de hertog van ORLÉANS weifelde om zich aan het hoofd der beweging te plaatsen, was zij het, die aan de zendelingen van den opstand zeide, dat hij zich met dankbaarheid aan den wil des volks zou onderwerpen, en het scheelde weinig, of zij had zich te midden der strijdenden begeven, om hen daarvan de verzekering medetedeelen. Daar zij eenen alvermogenden invloed op den geest van haren broeder had, die hare raadgevingen blindelings opvolgde, zoo was zij de ziel zijner regering, even gelijk zij het voornaamste werktuig zijner verheffing was geweest. Zij overleed te *Parijs*, in den nacht van den 30 op den 31 December 1847, en liet eene aanzienlijke fortuin na, welke zij aan hare neven legateerde. Twee maanden later gaf deze geliefde, door eene omwenteling van den troon geworpen, broeder een nieuw voorbeeld van de nietigheid der aardische grootheden, en van de wisselvalligheid der volksgunst. Zij is in de kapel harer familie te *Dreux* begraven.

ORLÉANS (FERDINAND PHILIPPE
LOUIS CHARLES HENRI JOSEPH
DE BOURBON, hertog van), den
III. DEEL.

3 September 1810 te *Palermo* geboren, was de oudste zoon van LODEWIJK PHILIPPUS en van MARIA AMELIA, prinses der *Beide-Siciliën*, en ontving bij zijne geboorte den titel van hertog van *Chartres*. Met zijne familie in 1814 in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij in het volgende jaar naar *Engeland* gevoerd, en kwam eerst in 1817 te *Parijs* terug. Na met roem zijne voorbereidende studiën in het collegie van HENDRIK IV volbragt te hebben, volgde hij de lessen der beroemdste hoogleeraars in de verschillende takken van wetenschappen, en maakte zich met de voornaamste talen van *Europa* gemeenzaam bekend. In 1825 tot kolonel van het 1.^e hoozaren-regiment benoemd, was hij een ijverig bevorderaar der krijgstuicht, en wist hij zich door zijne welwillendheid en bescheidenheid bij officieren en soldaten bemind te maken. In 1829 doorkruiste hij met zijnen vader *Engeland* en *Schotland*. Bij het bezoeken van het slagveld van *Culloden*, waar al de hoop van den laatsten der STUARTS verdween, openbaarde hij voor dien ongelukkigen prins het gevoel der levendigste deelneming. Na de gebeurtenissen van Julij 1830, werd hij belast met het uitreiken der nieuwe vaandels aan de regimenten, die in verschillende afdeelingen gestationneerd waren, en deed zich vervolgens als eenvoudig kanonnier bij de artillerie der nationale garde van *Parijs* inschrijven. Toen tijdens den

opstand in de *Nederlanden*, in 1831, *België* de hulp van *Frankrijk* tegen *Holland* had ingeroepen, bekwam hij in dezen veldtocht, die in de daad niets anders dan eene militaire wandeling was, het bevel over eene brigade. Naar *Lyon* gezonden, waar ernstige onlusten waren uitgeborsten, legde hij in deze omstandigheid bewijs af eener gematigdheid, die de grondslag zijner inborst schijnt te zijn geweest. Toen de cholera te *Parijs* met de grootste hevigheid woedde, begaf hij zich naar het ziekenhuis, om de door de besmetting getroffen zieken te bezoeken, en verzuumde niets om hen te troosten en hunnen moed op te wekken. In den tweeden Belgischen veldtocht tot bevelhebber der loopgraven bij het beleg van *Antwerpen* benoemd, verdiende hij door zijne koelbloedigheid den lof des generaals. In de volksbewegingen, die elkander van dit tijdstip af in *Frankrijk* opvolgden, gaf hij steeds bewijzen van moed. Bij den aanslag van *Fieschi* (zie dat Art.) bevond hij zich in de nabijheid zijns vaders. In 1835 naar *Algerië* gezonden, leverde hij verscheiden gevechten aan de Arabieren, vooral aan de boorden der *Habrah*, alwaar hij gekwetst werd, en trok met het leger *Mascara* binnen. In het volgende jaar doorkruiste hij bijna geheel *Duitschland* en *Opper-Italië*. Zijn huwelijk met de prinses *HELENA* van *Mecklenburg-Schwerin*, werd den 30 Mei 1837 te *Parijs* voltrokken. Als geboren lid van de kamer

der pairs, sprak de hertog van *ORLÉANS* er somtijds in de verhandelingen over het ontwerp van adres. In 1839 begaf hij zich andermaal naar *Afrika*, alwaar hij met den maarschalk *VALÉE* de beruchte *Ijzeren poorten* overklom; en in het volgende jaar maakte hij zich stormenderhand meester van den naauwen doortocht of *Téniah* van *Mouzaia*, een beroemde bergpas, waarvan *ABD-EL-KADER* den ingang verdedigde. Zoowel in *Afrika* als in *Frankrijk*, hield hij zich veel met het leger bezig, en oefende eenen grooten invloed uit op de keuze der officieren. Bestemd om de legerplaats van *St. Omer* te gaan commanderen, wilde hij den 13 Julij 1842, den vooravond van zijn derwaarts bestemd vertrek, zich naar *Neuilly* begeven, om er van zijne familie afscheid te nemen. Op de hoogte der poort *Maillot*, weg *de la Révolte*, gekomen, werden de paarden schichtig en geraakten aan het hollen; de prins wilde uit het rijtuig springen, stortte echter met hevigheid voortgeleurd, op den straatweg neder, verbrijzelde het achterhoofd, en gaf na weinige uren den geest. Het huis, waarin hij in zijne laatste oogenblikken werd opgenomen, is, onder de aanroeping van den heiligen *Ferdinand* in eene kapel herschapen. Hoe meer de hertog van *ORLÉANS* wegens zijn edel en ridderlijk gedrag, wegens zijne dapperheid, zijne zucht voor kunsten en wetenschappen, alsmede wegens zijn talent als redenaar

geacht was, des te dieper was de smart, welke zijne familie en *Frankrijk* vervulde. Drie standbeelden werden te zijner eer opgerigt, namelijk te *Parijs*, te *Algiers* en te *St. Omer*, en de naam van *Orléans-ville* is aan eenen militairen post van *Algerië* gegeven. De hertog van ORLÉANS heeft twee zonen nagelaten, den graaf van *Parijs* en den hertog van *Chartres*; bij den precairen toestand waarin *Frankrijk* nog steeds (1852) verkeert, is hetkoog der Orléanisten onafgebroken op deze kinderen gevestigd.

ORLÉANS (MARIE CHRISTINE CAROLINE ADELAÏDE FRANÇOISE LEOPOLDINE VAN), hertogin van *Wurtemberg*, en zuster van den voorgaande, in 1813 te *Palermo* geboren, werd onder de oogen harer moeder opgevoed. Reeds vroegtijdig openbaarde zij liefde voor de godsvrucht. Terwijl zij de pligten der godsdienst leerde, beoefende zij tevens de kunsten, waarin zij snelle vorderingen maakte. Haar teeder medelijden met de armen, deed haar in hare geringe inkomsten, toch middelen vinden, om aan brave jonge meisjes jaarwedden toeteleggen, of verborgen en zich schamende behoefstigen te ondersteunen. In 1837 met den hertog ALEXANDER van *Wurtemberg* gehuwd, beviel zij den 30 Julij des volgenden jaars van eenen zoon. Kort daarna vertrok zij, op raad harer geneesheeren, naar *Italië*, met het oogmerk om hare gezondheid,

die van dag tot dag verzwakte, te herstellen. Den 2 Januarij 1839 te *Pisa* aangekomen, gevoelde zij haar einde naderen, en verzocht de laatste heilige Sacramenten te mogen ontvangen. Na dezelve met levendig geloof ontvangen, en een treffend afscheid van de haar omringende personen genomen te hebben, zeide zij: » Ziedaar wat de godsdienst vermag! ik was gelukkig, ik ben 25 jaren oud; maar ik weet te sterven, en ik sterf wel tevreden; wijk ik mag vertrouwen, dat God, dien ik altijd bemind heb, mij mijne zonden vergeven heeft, en mij de eeuwige gelukzaligheid zal schenken.» Bij herhaling verzocht zij, in de dringendste bewoordingen, haren echtgenoot, om toch Catholijk te worden, en zijnen zoon christelijk optevoeden; na eindelijk voor de laatste maal hare lippen op het teeken onzer verlossing te hebben gedrukt, gaf zij des avonds ten 8 ure den geest. Haar stoflijk overblijfsel, naar *Frankrijk* gevoerd, is in de kelders der kapel van *Dreux* bijgezet. Hare begaafdheid in de kunsten heeft haar beroemd gemaakt. Haar *Standbeeld* van JEANNE d'ARC, dat men in het museum van *Versailles* ziet, behaagt vooral door de zedigheid en eenvoudigheid des karakters der heldin. Nog heeft men aan prinses MARIE te danken: *den Engel bewaarder des hemels* en talrijke bas-reliefs, borstbeelden, beeldjes enz., die door hare familie met de meeste zorg be-

waard worden. De abbé DELLA FANTORIA, die haar in hare laatste oogenblikken had bijgestaan, heeft daarvan allerbelangrijkste bijzonderheden medegedeeld, in *l'Ami de la religion*, 100.e dl., blz. 165, 193 en 213.

* ORLÉANS (LOUISE MARIE CHARLOTTE ISABELLE, prinses van), koningin der Belgen, zuster der voorgaande, werd te Palermo den 3 April 1812 geboren. Door eene moeder opgevoed, welker karakter de oude tijden waardig was, openbaarde de jonge prinses reeds in hare teederste kindsheid, die kostbare hoedanigheden, waarvan God de kiem in haar hart had gelegd. Hare tante, de deugdzame mevrouw ADELÂIDE (zie ORLEANS — EUGENIE ADELÂIDE LOUISE —) waakte evenzeer over het kind, dat twee staatkundige schokken eenmaal op eenen troon moesten brengen. In 1815 bragt de val van den keizerlijken troon de familie ORLÉANS in Frankrijk terug. Prinses LOUISE was toenmaals pas drie jaren oud. Treffend en edel is de geschiedenis der 17 jaren, welke zij in Parijs doorbragt; even zoo zedig als edelmoedig; zocht zij in de liefdadigheid geene andere verdienste, dan de vervulling van eenen heiligen plicht, en trachtte zij steeds aan aller blikken, de schoone daden te onttrekken, waarvan God alleen getuige was; ook zegende geheel Frankrijk met eene billijke trotschheid de oudste dochter van zijnen koning. Eens vervoegde zich de prinses in de

woning eener arme vrouw, die kort te voren haren echtgenoot, den eenigen steun des gezins, verloren had. LOUISE MARIE, wier zeer eenvoudige kleeding haren verheven rang niet verried, troostte de ongelukkige weduwe, gaf haar ondersteuning, en beloofde hare vier kinderen te zullen beschermen. *Mevrouw*, riep de arme moeder uit, die van hare verbazing niet kon terugkomen, *Mevrouw, gij verdient Koningin te worden!* — De beminnelijke dochter van LODEWIJK PHILIPPUS grimlachte bij deze naïf erkentelijke uitboezeming; — en, het duurde echter slechts drie jaren toen de voorzeggende wensch der arme vrouw vervuld werd. Het was de 9 Augustus 1832, dat zij in den echt trad met LEOPOLD I, koning der Belgen, en met dien waardigen vorst den troon van een vrij en onafhankelijk volk deelde. De vreugde der Belgische natie steeg bij deze gebeurtenissen ten top, en was in aller harten gegrift, en geen wonder, de roem der verdiensten van de jeugdige en bevallige koningin was haar in haar nieuw vaderland, waarin de liefdadigheid eene erfelijke deugd is, reeds vooruitgegaan. Het was omtrent dezen tijd, dat men in België zijne toevlugt begon te nemen tot het uitlokkende middel, om alle klassen der maatschappij aan de instellingen van weldadigheid te doen deelnemen, en wel door tentoonstellingen van voorwerpen van kunst en nijverheid, bestemd om door het lot verdeeld

te worden. Door de koningin aangemoedigd, kon het niet missen of deze wijze van beroep op de algemeene edelmoe- digheid moest slagen: in korten tijd vermenigvuldigden zich deze tentoonstellingen tot in het on- eindige, en elke derzelve was verrijkt door een prachtig voor- werp, waaraan bijna altijd de koningin eigenhandig gewerkt had. De heilzame invloed, welke deze gestadige en waarlijk broe- derlijke toenadering tusschen den rijke en den arme sedert twintig jaren in *België* heeft uitgeoefend, is een onbetwist- baar feit, en moet als eene der voornaamste oorzaken be- schouwd worden dat genoemde staat, gedurende de revolution- naire stormen, die in 1848 de meeste landen van *Europa* zoo zeer teisterden, kalm en bij het behoud zijner eenmaal ge- vestigde instellingen is gebleven. Er verliepen slechts weinige dagen na hare aankomst te *Brussel* of de onuitputtelijke goedheid der koningin was bij alle ongelukkigen bekend. God alleen weet hoe velen derzelve zij voor wanhoop heeft behoed. De liefde, welke Louise voor de armen koesterde, werd slechts geëvenaard door die, welke zij haren echtgenoot en haren kinderen toedroeg. Voor de laatste was haar leven een welsprekend onderwijs, terwijl tevens hare lessen, welke die der deugd zelve waren, hun die edele en godsdienstige ge- voelens inboezemden, welke deze jeuglige prinsen bij de na-

tie thans reeds dierbaar maken. Dan, hoezeer men ook zou moeten vooronderstellen dat zulke verhevene en edele deug- den als die der koningin een ge- lukkig en gerust leven moesten ten gevolge hebben, behaagde het echter der Voorzienigheid, haar aan heldhaftige beproevin- gen te onderwerpen, even alsof God haar daardoor nog bemin- nelijker en eerwaardiger wilde maken bij de natie, over welke zij geroepen was mede te re- geren: Het leven haars vaders onophoudelijk door lafhartige moordenaars bedreigd; — hare broeders, die het hunne op het slagveld blootstelden; — de reeds door de Franschen zoo zeer beminde hertog van ORLÈ- ANS, haar oudste broeder, het hoofd verbrijzeld op de straat- steenen; — de prinses MARIA, hare zuster, die edele prinses, wier ziel opsprong, bij de in- gevingen van het genie der kunsten, in den ouderdom van 25 jaren reeds eene prooi des grafs! — de opstand van 1848, die de burgerkroon haars vaders tegen de met bloed bevelkte keisteenen der Parijsche barri- kaden vermorzelt, en den grij- zen vorst als balling met zijne familie aan gene zijde des *Ka- naals* eene schuilplaats doet zoeken; terwijl die vorst verre van dat *Frankrijk*, voor het- welke hij gedurende achttien jaren een nieuw tijdperk van voortuitgang, van kracht, van voorspoed, van roem en vrij- heid had geopend, bijna onop- gemerkt ten grave daalt! (Zie

LODEWIJK PHILIPPUS). Zeker, er wordt een godsdienstig gevoel vereischt, gelijk aan dat der edele Belgische koningin, om onder zulke harde beproevingen niet te bezwijken, en ofschoon zij dezelve steeds met gelatenheid en onderwerping aan Gods wil verduurde, hadden dezelve toch merkbaar eenen zeer nadeeligen invloed op hare, buitendien zwakke, gezondheid. Reeds sedert lang hadden de Belgen met een beklemd hart opgemerkt, dat de koningin bij haar in het publiek verschijnen op nationale feesten of plegtigheden, op haar zoo schoon en edel gelaat eene bleekheid verspreidde, die de kiem van eene dier noodlottige ziekten scheen aantetuiden, welke de mensch onvermogen is te bestrijden. Den 6 September 1850 verliet LOUISE MARIE de hoofdstad, om dezelve niet weder te zien. Zij begaf zich naar *Ostende*; wijl men hoopte dat de wateren, zoowel als de krachtige en vrije lucht der zee, eenen heilzamen invloed op den toestand der zieke zouden uitoefenen; deze hoop werd echter verijdeld! Hare ziekte nam hand over hand toe en werd hoogst bedenkelijk. In alle kerken des koninkrijks werd voor haar gebeden en de H. Misofferande opgedragen, en, even als ten tijde van groote algemeene rampen, verdrong de menigte elkander ter bijwoning dier godsdienstoefeningen, ten einde den Heer van leven en dood, om het behoud te smeecken der innig geliefde koningin, der moeder des volks, der al-

gemeene weldoenster. De moeder der koningin, de heldhaftige MARIA AMELIA, de hertog van NEMOURS, de hertogin van ORLÉANS en de prinses CLEMENTINE waren toegesneld om met de Belgen te bidden, en aan de geliefde zieke de laatste blijken der treffende verkleefdheid te geven, welke in alle noodlottige omstandigheden door de familie ondervonden, haar geluk en hare kracht had uitgemaakt. De tegenwoordigheid dezer personen, en vooral die van haren echtgenoot en hare drie kinderen, vervulden de ziel der koningin met eenen onuitsprekelijken troost. Den 10 October deden eenige woorden, den mond van eene harer boezemvriendinnen, mevrouw D'HULST, ontvallen, der koningin het gevaar van haren toestand inzien; zonder dat zulks in het minst de gerustheid harer ziel stoorde, diende het enkel om hare gedachte met nieuwe blaking tot den hemel te verheffen: oogenblikkelijk gaf zij het verlangen te kennen, om zich nog eenmaal door de H. Communie met haren God te vereenigen, des namiddags ten twee ure ontving zij het brood der engelen uit de handen van den eerbiedwaardigen abbé GUELLE. In den vroegen morgen van den 11 October, gevoelde de koningin dat haar uur genaderd was. Terwijl zij hare krachten opwekte, troostte zij degene die om haren toestand in tranen smolten, zegende hare kinderen, die voor hare legerstede gekniel-

waren; smeekte hen elkander toch altijd te beminnen, zoo als zij hen bemind had; beval hen nadrukkelijk aan in de zorg van den eerwaardigen deken van *St. Gudule*; gaf haar verlangen te kennen om in de kerk van *Laeken* begraven te worden, waar zij zoo dikwijls, hare gebeden met die der geloovigen had vereenigd, die door hare innige godsvrucht steeds gesticht waren; drukte voor de laatste maal de hand des konings, en smeekte hem, om toch steeds eene vaderlijke bezorgdheid voor de armen te hebben, wier toevlugt zij was geweest..... en, na haar hoofd te hebben nedergelegd, had de koningin ten 8 ure en 10 minuten 's morgens van den 11 October 1850 opgehouden te leven. Onbeschrijfelijk waren de droefheid en rouw, die zich bij het berigt daarvan, door het geheele land verspreidden; ja zelfs buiten *België* wist men de deugden van *LOUISE MARIE* te waarderen; want terwijl de Belgische bladen haar met de onvergetelijke *MARIA THERESIA* vergeleken, vergeleek *Engeland* haar met zijne koningin *ADELAÏDE*, *Hongarijë* met de heilige *ELIZABETH*, en *Frankrijk*, dat zijne droefheid met die van *België* vereenigde, noemde haar eene waardige dochter van den *H. LODEWIJK*.

* *ORLOWSKI (STANISLAUS)*, een Poolsche schilder, te *Warschau* geboren, diende eerst onder koning *STANISLAUS AUGUSTUS* bij

het Poolsche leger. Na de laatste verdeeling van *Polen*, begon hij zich door zijne teekeningen beroemd te maken. Aan het *Petersburger* hof beroepen, bleef hij daar tot aan zijnen dood, in 1832 voorgevallen. Door de natuur met uitstekende talenten begaafd, was hij echter traag in de ontwikkeling derzelve. De meeste zijner werken liet hij onvoltooid, vele slechts in schetsen, waarin men echter bij het eerste gezigt den kunstenaar erkent. Tot voorwerpen van zijnen arbeid koos hij tooneelen uit het soldatenleven, dieren, vooral paarden, gevechten van wilde dieren, roovers- en boerenbedrijven, alles vol leven en nadruk. Tot zijne beste stukken behooren: 1.° *Eene moeder, die haar kind tegen de aanwallen van eenen arend verdedigt*; — 2.° *Een oude soldaat, in worsteling met eenen wolf, die zijnen zoon had aangevallen*. Geschiedkundige waarde hebben: — 3.° *De zitting van den Poolschen rijksdag, den 3 Mei 1791, bij de afkondiging der Constitutie*; — 4.° *Gevecht der Polen met de Russen, den 17 April 1794, in de Krakauer voorstad van Warschau*; — 5.° *Gezigten der bivouacs van de verschillende afdeelingen der Poolsche troepen, gedurende den opstand onder KOSCIUSZKO, enz.*

ORRY. — Zie *FULVY*.

* *OS (JAN VAN)*, een uitmuntend schilder, die tevens de dichtliet tokkelde, in 1744 te

Middelharnis, op het eiland *Over-Flakkee* geboren; kwam reeds in zijne jeugd te 's *Gravenhage*, alwaar hij door A. SCHOUMAN in de teeken- en schilder-kunst werd onderwezen, terwijl hij aldaar tevens gebruik maakte van de vergunning hem door H. VERSCHURING (een kleinzoon van den schilder van dien naam) gedaan, om namelijk diens verzameling van schilderijen te beoefenen en naar verkiezing te copieren. VAN OS muntte vooral uit in bloem- en fruitstukken. Hij overleed te 's *Gravenhage* den 7 Februarij 1808, en liet twee zonen na, die als schilders met roem in zijn voetspoor traden. Als dichter maakte VAN OS zich bekend, door de uitgave van eenen *Bundel Gedichten* die in 1787 te 's *Gravenhage* het licht zag; terwijl er in 1793, te *Rotterdam*, onder den titel van *Bespiegelingen*, een werk van zedekundigen inhoud in proza en poëzij van hem verscheen.

* OSANN (EMIL), arts en schrijver van geneeskundige werken, den 25 Mei 1787 te *Weimar* geboren, waar zijn vader staatsraad was, bezocht het gymnasium zijner geboorteplaats, en legde zich vervolgens, op den raad van zijnen oom HUFELAND, (zie dat Art.), wiens schoonzoon hij later werd, te *Jena* en *Göttingen* op de studie der geneeskunde toe. In 1809 werd hij in eerstgenoemde universiteit tot *Med. Dr.* gepromoveerd, en vestigde zich nu als praktisch geneesheer met ter

woon te *Berlijn*, alwaar hij in 1810 assistent der *Hufelandsche* polikliniek werd; in 1814 werd hij buitengewoon hoogleeraar aan de militaire akademie, in 1816 privaat-docent, in 1818 buitengewoon hoogleeraar aan de universiteit, in 1821 gewoon hoogleeraar aan de militaire akademie, welke gelijke betrekking hem in 1826 bij de universiteit ten deel viel; in 1834 werd hij directeur der polikliniek, en in 1838 geheime medicinaal-raad. Hij overleed den 11 Januarij 1842. Het voornaamste werk, waardoor OSANN zich heeft beroemd gemaakt, is: *Physikalisch-medizinische Darstellung der bekantsten Heilquellen der vorzüglichsten Länder Europa's*, 2 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1829; 2.º uitgave, 1839. — Ook was hij de redacteur van het *Journal*, en van de *Bibliothek der Heilkunde* van HUFELAND.

* OSIANDER (FRIEDRICH BENJAMIN), een beroemde verloskundige, den 9 Februarij 1759 te *Zell* in *Wurtemberg* geboren, was de zoon van eenen predikant, legde zich aan de universiteit van *Tubingen* op de beoefening der geneeskunde toe, en werd aldaar tot *Med. Dr.* gepromoveerd; hij zette zich nu als praktisch geneesheer te *Kirchheim unter Teck* neder, en verwierf weldra als praktische verloskundige en door zijn geschrift: *Beobachtungen Abhandlungen und Nachrichten, welche vorzüglich Krankheiten der Frauenzimmer und Kinder*

betreffen, *Tubingen*, 1787, zulk eenen roem, dat hij in 1792 tot hoogleeraar der verloskunde en director van het verloskundig gesticht aan de universiteit van *Göttingen* beroepen werd, alwaar hij tot aan zijnen dood, den 25 Maart 1822 voorgevalen, met den grootsten roem werkzaam was. OSIANDER heeft zich door zijne uitmuntende schriften zeer verdienstelijk gemaakt; de voornaamste derzelve zijn: 1.º *Denkwürdigkeiten für die Heilkunde und Geburtshülfe*, 3 dl.ⁿ, *Göttingen*, 1794—99; — 2.º *Handbuch der Entbindungskunst*, 3 dl.ⁿ, *Tubingen* 1818—25; 2.^e uitg. 1829—32, door zijnen zoon JOHANN FRIEDRICH, bezorgd, die daarenboven het 3.^e dl. geschreven heeft; — 3.º *Lehrbuch der Entbindungskunst*, *Göttingen*, 1799; — 4.º *Ueber die Entwickelungskrankheiten in den Blüthjahren des weiblichen Geschlechts*, 2 dl.ⁿ, *Tubingen*, 1817; 2.^e uitg. 1820; — 5.º *Ueber den Selbstmord*, *Hanover*, 1813.

* OSINSKI (LODEWIJK), een beroemde Poolsche dichter en redenaar, in 1757 in *Podlachië* geboren, werd na elkander algemeen secretaris bij de commissie van justitie te *Warschau*, directeur van het tooneel dier stad, secretaris van het philomatisch genootschap, en in 1818 hoogleeraar der Poolsche letterkunde aan de universiteit; hij privatiseerde sedert 1831, en overleed in 1838. — OSINSKI was een voorstander der clas-

sieke dichtschool. Men heeft van hem; *Gedichten*, 1787; ook vertaalde hij in het Poolsch de *Treurspelen* van CORNEILLE, 1801—1804, en gaf 4 deelen van het *Pamietnik Warszawski* in het licht.

* OSSENBECK (JOSSE of JAN VAN), een beroemde Nederlandsche schilder, in 1627 te *Rotterdam* geboren, muntte vooral uit in de voorstelling van landschappen met beelden, dierstukken, jaarmarkten, volksfeesten enz. geheel in den smaak van PETRUS VAN LAAR (zie dat Art. -*Wbk.*-). Zijn koloriet is voortreffelijk; vermits hij langen tijd in *Italië* doorbragt, wist hij de Italiaansche kracht en zuiverheid met de Hollandsche nauwkeurigheid te vereenigen. Ook werkte hij eenigen tijd in *Duitschland* voornamelijk te *Weenen*, alwaar zich in de Liechtensteinsche galerij vele zijner schilderijen bevinden. Hij graveerde ook eenige bladen volgens SALVATOR ROSA, TINTORRETTO, BASSANO, FETI, POLIDORUS enz. waaronder *CHRISTUS in den storm slapende*, volgens hem zelve, bijzonder wel geslaagd is.

* OSTERMANN (HEINRICH JOHANN FRIEDRICH, graaf von), na zijnen overgang tot de Grieksche kerk ANDREJ IWANOWITSCH genaamd, keizerlijk-Russisch staatsminister, in 1686 geboren te *Bockum*, een stadje in *Westfalen*, waar zijn vader Evangelisch-Lutersche predikant was, en hem eene zorgvuldige

opvoeding gaf. Als jongeling kwam hij te *Jena*, alwaar hij het ongeluk had, van in een tweegevecht eenen student dood te steken, waarop hij de vlugt nam naar *Holland*. In *Amsterdam* leerde hem in 1704 de Russische admiraal CRUYS kennen, die hem tot zijnen secretaris aanstelde, en hem mede naar *Rusland* nam. Weldra werd OSTERMANN als een man van genie, den czar PETER I bekend; deze vorst nam hem op in zijne kanselarij, verhief hem, wegens zijne trouwheid en bekwaamheid, steeds meer en meer, en vertrouwde hem zelfs de gewichtigste geheimen toe. OSTERMANN bewees ook den czar in den oorlog en in den vrede gewichtige diensten. Toen zich het Russische leger in 1711 aan de *Pruth*, door de talrijke Turksche armee omsingeld zag, sloot hij en de vice-kanselier SCHAFSIROF vrede met den grootvizier. De vredes-onderhandelingen, welke de czar van 1718 tot 1721 met *Zweden* voerde, gingen hoofdzakelijk door de handen van OSTERMANN en waren zijn werk, niettegenstaande de generaal-veldtuigmeester BRUCE de eerste gevolmagtigde van den czar was. Bij het sluiten van den vrede van *Nystad* in 1721, was OSTERMANN werkelijk geheim kanselier-raad. Keizer PETER verhief OSTERMANN tot vrijheer, en schonk hem een aanzienlijk landgoed. Thans steeg hij al hooger en hooger, en beheerde de buitenlandsche aangelegenheden, met zoo veel doorzigt en zulk een gelukkig gevolg,

dat PETER voor zijn overlijden, hem aan zijne gemalin CATHARINA I aanbeval. Zij benoemde hem in 1725 tot rijks vice-kanselier en werkelijken geheimraad. Daar CATHARINA niet kon schrijven, zoo schreef hij gewoonlijk haren naam onder de openbare besluiten en *depêches*. Maar MENZIKOFF verminderde zijn aanzien. Hij wist zich echter te handhaven, en na den dood van CATHARINA en den val van MENZIKOFF, werd hij geheim kabinetsminister. De meeste buitenlandsche aangelegenheden, stonden onder zijne leiding; hij werd met zijne nakomelingen in den Russischen gravenstand verheven, en in 1740 tot groot-admiraal van *Rusland* benoemd. Toen echter de prinses ELIZABETH zich van den troon had meester gemaakt, werd OSTERMANN in 1741 naar *Siberië* verbannen, waar hij in 1745 overleed.

* OTTMER (KAREL THEODOR), een beroemde bouwkundige en schilder, in 1800 te *Brunswijk* geboren, vormde zich sedert 1822 in de bouw- en kunst-akademie te *Berlijn*, waarmede hij het bezoeken der voorlezingen aan de universiteit aldaar vereenigde. Zijn ontwerp tot het nieuwe Königstädter-tooneel te *Berlijn*, dat hij in December 1822 inzond, vond den verdiensten bijval, en in weerwil der menigvuldige tegenkantingen, werd aan den jeugdigen kunstenaar het bouwen van hetzelfde opgedragen, en het nieuwe gebouw werd in den zomer van

1824 aan zijne bestemming overgegeven. In 1827 voltooide hij het gebouw der Berlijnsche zangakademie. Reeds in 1826 had OTTMER eene beroeping naar *Leipzig* bekomen, om het inwendige van den stads-schouwburg te verbouwen; zijne ontwerpen tot eenen nieuwen schouwburg te *Hamburg*, en tot het verbouwen van het groote operahuis te *Dresden* bleven onuitgevoerd. In de lente 1827 reisde hij over *Parijs* naar *Italië*, waar hij in *Rome*, behalve de studie van de gedenkteekenen der oudheid, tevens zijne neiging voor de schilderkunst opvolgde. Daarop bezocht hij *Napels* en *Pesti* (het oude *Paestum*), keerde naar *Rome* terug, en maakte ontwerpen tot paleizen enz. enz. Te midden dezer bezigheden ontving hij in 1829 eene uitnoodiging naar *Dresden*. Hij ontwierp hier het plan tot eenen nieuwen schouwburg, hetwelk echter niet in uitvoering kwam. Des te welkomeer was hem dus eene dergelijke opdracht van den kant des hertogs van *Meiningen*. Voor dezen vervaardigde OTTMER de ontwerpen tot een tooneel- en casino-gebouw, die met den meesten bijval werden aangenomen, en reeds in 1829 begon de uitvoering derzelve. Naar *Brunswijk* teruggekeerd, gaf OTTMER de eerste afdeeling zijner *Architektonischen Mittheilungen* in het licht (eene tweede afdeeling verscheen in 1838). Van nu af leefde hij als Brunswijksche hof-bouwmeester, geheel eenvoudig voor zijne ambts-

bezigheden, toen gedurende het oproer in September 1830 het vorstelijke residentie-slot in de asch werd gelegd. Hertog *WILHELM* droeg hem de vervaardiging op van ontwerpen tot een nieuw slot-gebouw. Om zich daartoe voortebereiden, ondernam OTTMER andermaal eene reis naar *Italië*; reeds op den 26 Maart 1833 werd de eerste steen tot het nieuwe gebouw gelegd, dat den naam van *Wilhelmsburg* bekwam. In 1835 was de uitwendige opbouw voltooid, daarop werd het inwendige afgewerkt, en in 1836 konden de vorstelijke appartementen betrokken worden. Kort na het begin van dit zijn groot werk werd OTTMER tot hof-bouwwaad benoemd. Behalve de reeds vermelde gebouwen moeten van OTTMER nog genoemd worden, het tooneel in het slot te *Wolfenbittel* en de kazerne te *Brunswijk*. Hij overleed te *Berlijn* in 1843.

* OUDENDORP (FRANS VAN), een beroemde Nederlandsche letterkundige, die bondigheid met goeden smaak vereenigde, werd in 1696 te *Leyden* geboren, studeerde aldaar onder PERIZONIUS, GRONOVIVS en BURMAN, en was eerst een tijdlang onderwijzer aan de Latijnsche school zijner geboorteplaats. In 1724 werd hij tot rector der Latijnsche school te *Nijmegen* benoemd, in 1726 vertrok hij in dezelfde betrekking naar *Haarlem*, en sedert 1740 was hij hoogleeraar in de geschiedenis en welsprekendheid aan de hoo-

geschool te *Leyden*, waar hij in 1761 overleed. Bekend zijn zijne met de belangrijkste aanteekeeningen voorziene uitgave van *JULIUS OBSEQUENS*, *Leyden*, 1720, in 4.to; — van *LUCANUS*, ib. 1728, in 4.to; — van *FRONTINUS*, ib. 1731; 2.^e uitg. 1779; — van *CAESAR*, ib. 1737, in 4.to; — van *SUETONIUS*, ib. 1751, 2 dl.ⁿ; — van *APULEJUS*, uit zijne nalatenschap door *Bosscha*, ib. 1786—1823, 3 dl.ⁿ in 4.to in het licht gegeven. Van zijne overige schriften verdienen nog genoemd te worden: *De veterum inscript. usu*, *Leyden*, 1745, en zijne Aanmerkingen, op de *Eclogae vocum atticarum* van *THOMAS MACISTER*, *Leyden*, 1757.

OU DINOT (**NICOLAS CHARLES**), hertog van *Reggio*, maarschalk van *Frankrijk*, in 1767 te *Barle-Duc* geboren, nam zeer vroeg dienst in het reg.^t van *Médoc*, doch verliet dezelve weder in 1787. In het laatst van 1791 schaarde hij zich andermaal in de krijgsgelederen, en 2 jaren later had hij reeds den rang van brigade-generaal bekomen. Na zich den 6 Augustus 1794 meester van *Trier* te hebben gemaakt, werd hij gouverneur dier stad. In eenen nachtelijken aanval te *Neckarau* zwaar gewond en gevangen gemaakt, bragt hij vijf maanden in de gevangenschap door. Na uitgewisseld te zijn, nam hij kort daarop, aan het hoofd zijner brigade *Nördlingen*, *Donauwörth* en *Neuburg* in, en leverde, bij *Ingolstadt*, op nieuw door een geweerschot en sabelhouwen ge-

wond, terwijl hij den arm nog in het verband droeg, verscheiden overwinnende gevechten, onderscheidde zich verder in den slag bij *Feldkirch*, bij de inneming van *Manheim* en van *Constans*. Zijne diensten verschaften hem in 1799 den rang van divisie-generaal. Als chef van den generaalstaf van *Mas-sena*, droeg hij krachtdadig bij tot het winnen van den slag van *Zurich*, waarin hij andermaal gewond werd, terwijl hij in *Italië* gewigtige diensten bewees, zich aan de boorden der *Mincio* onderscheidde, en de Oostenrijkers tot aan de *Venetiaansche* moerassen voortdreef. Met het overbrengen naar *Parijs* belast der op den vijand veroverde standaards, wees de 1.^e consul hem eene eere-sabel toe. Tot opperbevelhebber van twaalf duizend grenadiers en voltigeurs van het kamp van *Atrecht* benoemd, nam hij, aan het hoofd van dat corps, deel aan de belegering van *Ulm*, aan de gevechten van *Wertingen* en *Amstatt*, aan de overwinning van *Günzburg*, waarop hij *Weenen* binnentrok. Na de inneming der keizerstad, maakte hij zich meester van de *Thabor-brug*, terwijl hij aan eenen Oostenrijkschen kanonier de brandende lont uit de hand rukte. Eeninge tijd daarna streed hij te *Hollabrün*, alwaar hem een geweerkogel door het dijbeen ging; in weerwil dezer ernstige verwonding, belastte hij zich te *Austerlitz* weder met het bevelhebberschap over zijn corps, en onderscheidde zich roemrijk in

dien slag. Na de overwinning van *Friedland*, waaraan hij grootelijks had deel gehad, ontving hij den titel van graaf, met eene dotatie van een miljoen francs. In 1809 voerde hij te *Eszlingen* het bevel over 18 uitgelezen bataillons, en te *Wagram* werd zijne dapperheid beloond, door zijne benoeming tot maarschalk, en den titel van *Hertog van Reggio*. In 1810 werd hij landvoogd van *Holland*, toen er echter tot den Russischen veldtocht besloten was, voerde hij in 1812 het bevel over het tweede legercorps, bleef hierop eenige maanden lang gouverneur van *Berlijn*, vocht roemrijk aan de *Duna* en *Beresina*, werd tot tweemalen zwaar gewond, en ontkwam slechts door zijnen moed de gevangenschap. In den veldtocht van 1813 verloor hij den slag bij *Groszbeeren*, deelde ook in de nederlaag bij *Leipzig*, en betaalde de meeste gevechten van 1814 met eene verwonding. Na de capitulatie van *Parijs* en de abdicatie van NAPOLEON te *Fontainebleau*, verklaarde hij zich voor de provisioneele regering en werd daarop door LODEWIJK XVIII, tot kolonel-generaal der grenadiëren en koninklijke jagers aangesteld. Gedurende de honderd dagen bleef hij werkeloos, en na de tweede restauratie, werd hij tot generaal-majoor der koninklijke garde en tot opperbevelhebber der nationale garde van *Parijs* benoemd. Na de Julij-omwenteling werd hij groot-kanselier van het legioen van eer, en in 1842, na den

dood van den maarschalk MONCEY (zie dat Art.), gouverneur van het invaliden-gesticht. Hij overleed te *Parijs*, den 13 September 1847.

* OUTREPONT (JOSEPH D'), den 21 November 1775, te *Malmedy*, in den Pruisischen regeringskrets *Aken*, geboren, werd door zijne ouders, die tot eene oude Fransche familie behoorden, naar *Koblenz* gezonden, om aldaar de Hoogduitsche taal te leeren. Na in *Mainz* en *Wurzburg* de gymnasiaalstudiën volbragt te hebben, bepaalde hij zich tot de geneeskunde, en betrok in 1796 de hoogeschool van *Wurzburg*. Hij bragt zijne studiën echter te *Halle* ten einde, alwaar hij den 18 October 1798, na de vordediging zijner dissertatie: *De perpetua materiei organico-animatis vicissitudine* tot het doctoraat gepromoveerd werd. Omtrent dezen tijd had hij zich uitsluitend tot de beoefening der verloskunde bepaald, waarom hij zich naar *Weenen* begaf, ten einde aldaar het onderwijs van den beroemden Boër te genieten. Van daar riepen hem familie-aangelegenheden naar *Salzburg*, waar hij zich in 1799 als praktische geneesheer nederzette. Hij werkte in verschillende betrekkingen: als militaire arts, als krankzinnigen-arts, met onderscheiding, en maakte zich zeer verdienstelijk door de invoering der koepok-inënting. In *Salzburg* begon hij tevens zijne werkzaamheid als onderwijzer, daar hij eene aanstelling als hoogleeraar der verloskunde

bij het *Collegium medico-chirurgicum* bekwaam. Toen *Salzburg*, ten gevolge van het verdrag van *Ried*, aan *Oostenrijk* werd teruggegeven, volgde d'OUTREPONT eene beroeping van koning MAXIMILIAAN naar *Munchen*, van waar hij, toen ELIAS VON SIEBOLD een professoraat in *Berlijn* aannam, naar *Wurzburg* overging. Op den 14 November 1816 aanvaardde hij zijnen post als hoogleeraar der verloskunde, welken hij tot aan zijnen dood, den 7 Mei 1845 voorgevallen, getrouw en met eenen schitterenden roem heeft bekleed. Groote wetenschappelijke werken heeft d'OUTREPONT niet geschreven, maar daarentegen eene reeks van onwaardeerbare verhandelingen, die gedeeltelijk verzameld in het licht verschenen onder den titel van: *Abhandlungen und Beiträge geburtshülftlichen Inhalts, Bamberg en Würzburg*, 1822. Ook was hij een der uitgevers van het *Zeitschrift für Geburtskunde*. Veel meer dan door zijne schriften werkte echter d'OUTREPONT door zijn woord en zijne leer; persoonlijk buitengemeen beminnenswaardig, leefde hij slechts voor zijne leerlingen, die hij door duidelijke voordragten en betoogingen, en door overtuigende mededeelingen uit zijne rijke ondervinding wist te boeijen, en met de lessen en voorschriften der verloskunde op eene vertrouwelijke wijze bekend te maken. Gedurende eene reeks van jaren stroomden dan ook niet slechts uit geheel *Duitschland*, maar zelfs uit vreemde landen, studeren-

den en jonge doctoren naar *Wurzburg*, die, terwijl zij zich bijzonder in de verloskunde wilden bekwaam maken, onder de leiding van d'OUTREPONT, de laatste praktische vorming trachtten te bekomen; — een aantal hoogleeraars der verloskunde aan *Duitschlands* hoogeschoolen, zijn uit de school van d'OUTREPONT voortgekomen.

OUVRARD (GABRIEL JULIËN), een financier, aan wien men eene groote bekwaamheid niet kan betwisten, doch die echter minder bekend is door zijne talenten en zijne diensten, dan door zijne geschillen, met onderscheidene Fransche besturen, was in 1770 bij *Clisson* geboren. Toen de omwenteling begon uittebarsten, dreef hij te *Nantes* eenen handel in koloniale waren. Met eenen scherpzinnigen geest, en eene groote stoutmoedigheid in zijne handelspekulatiën begaafd, geraakte hij, in minder dan vijftien jaren, ten toppunt van krediet en fortuin. Als eerste leverancier van het leger en de zeemagt in 1797, won hij onnoemelijke sommen, en deed zich zijne schatten vergeven, door het gebruik, dat hij er van maakte. Later verwierf hij het vertrouwen van het hoofd des bestuurs, en werd met eene geheime zending naar *Engeland* belast. Nadat de onderhandeling, waarmede hij zich al te ligtzinniglijk belast had, mislukt was, werd hij voor dezen kwaden uitslag, met eene willekeurige en langdurige gevangenschap gestraft. Tijdens de bezetting van

Frankrijk in 1814, belastte hij zich met de leverancie der levensmiddelen aan de legers der bondgenooten. In 1817 droeg hij er veel toe bij, om het openbaar krediet te vestigen, door de schuldeischers van den Staat gerust te stellen, terwijl hij het middel vond, om de aan de vreemde mogendheden beloofde schadeloosstelling te betalen, zonder de hulpbronnen der verschillende diensten te verminderen, en zonder tot nieuwe belastingen de toevlugt te nemen. Het kon niet missen of het financieel talent, waarvan hij bewijzen had gegeven, moest zijn krediet vermeederen. In 1823 bewam hij de algemeene leverancie van het naar *Spanje* gezonden leger, en de koopen, welke hij bij die gelegenheid sloot, werden als nadeelig voor de schatkist gekenmerkt. De

vervolgingen tegen dezen leverancier begonnen, werden geschorst, en zijn niet voortgezet. OUVARD had in *Spanje* het vertrouwen van FERDINAND VII gewonnen, door hem het geheim te leeren, zijne inkomsten te vermeederen zonder den voorspoed zijner onderdanen te benadeelen. Deze zoo rijke man had verliezen geleden en verplichtingen aangegaan, welke hij niet kon vervullen. Wegens schulden in *Sainte-Pelagie* opgesloten, bragt hij er verscheiden jaren in gevangenschap door. Sedert dien tijd leefde hij in afzondering en overleed bijna vergeten in October 1846. Men heeft van hem eenige geschriften over de financiën, en *Mémoires etc.* (*Gedenkschriften over zijn leven en eenige financieele verrigtingen*), *Parijs*, 1826, 3 dl.ⁿ, in 8.vo

P.

* **P**ABST (JOHANN HEINRICH), den 25 Januarij 1785 te *Lindau* in het toenmalige gebied van *Keur-Mainz* geboren. Zijne ouders, die gegoede landlieden waren, zonden hem te zijner wetenschappelijke ontwikkeling, naar de scholen van *Duderstadt* en *Heiligenstadt*, en eindelijk naar *Göttingen*, alwaar hij op aanbeveling van HEYNE, vrije tafel genoot. Na in 1807 in de geneeskunde gepromoveerd te zijn, begaf hij zich in den herfst 1808 naar *Weenen*, doch zag zich in zijne hoop van zich aldaar te kunnen vestigen, te leur gesteld, vermits de geneeskundige praktijk aldaar enkel aan de zulke werd toegestaan, die op Oostenrijksche universiteiten gegraduateerd waren. Om intusschen in zijn onderhoud te voorzien, verbond hij zich als huisonderwijzer bij den vrijheer VON MOSER. De in 1809 uitgeborsten oorlog scheen voor zijne geneeskundige loopbaan een gunstiger vooruitzicht te openen; hij werd bataillonsarts, en begaf zich dadelijk met een transport naar het leger. Doch nauwelijks was hij in den omtrek van *Lintz* gekomen, of het berigt weergalmde reeds van den voor *Oostenrijk* ongelukkigen uitslag der gevechten van *Abensberg*, *Landshut*, *Eckmühl* en *Regensburg*; er werd bevel tot den

terugtugt gegeven, en het kanongedonder van *Ebersberg* was het laatste wat PABST van het tooneel des oorlogs vernam. Daarop werd hem het ziekenhuis van *Erlau* toevertrouwd. Hier werd hij zelf door eene hardnekkige zenuwkoorts aangegetast, waarvan hij naast God, aan de zorgvuldige en opofferende verpleging der barmhartige broeders dier stad zijne herstelling te danken had. De zwakheid, die hem echter bijbleef, stelde hem buiten staat, om zijnen post langer waarteneemen, zoodat hij het hem aangeboden wederopvatten der vroegere betrekkingen bij den B.^{on} VON MOSER in 1840 met vreugde aannam. Nauwelijks echter had hij een jaar, in dezen hem aangenaam geworden werkring doorgebracht, of er begon zich bij hem eene kwaadaardige oogziekte te ontwikkelen, waaraan hij gedurende 13 jaren leed, en die hem reeds, ondanks alle aangewende middelen der kunst, het linker oog had doen verliezen, toen eindelijk de raad van eenen ouden tuinman, om een aftreksel van duizendblad of gerw daartegen aantewenden, hem volkomen genas. Gedurende deze ziekte, en wel in 1815 keerde hij tot het geloof zijner kindscheid, dat der Catholijke Kerk terug, waaraan hij

voortaan onwrikbaar in woord en daden gehecht bleef. Hij was in zijne kindschheid tot den geestelijken staat bestemd geweest; de geest des tijds, hier nog door de zucht voor natuurkundige wetenschappen versterkt, had hem later aan deze bestemming onttrokken; thans nu hij zich zoo gaarne uitsluitend aan de dienst des Heeren zou hebben toegewijd, nu hij tot het bewustzijn der waardigheid des priesters gekomen was, maakte het tusschenbeiden gekomen kanonieke beletsel — het ontbrekende linker-oog — hem de uitvoering van dit besluit onmogelijk. Diep gevoelde hij deze omstandigheid, beschouwde dezelve als eene hem opgelegde boete, en hierin lag zeker de grond eener zekere kloosterlijke gestrengheid en ingetogenheid, waaraan hij zich in het vervolg onderwierp. Reeds sedert lang was in PASTR de behoefte ontwaakt, om ook in wetenschappelijke betrekking tot eenheid met zich zelve te geraken, opdat zich in hem niet het oude tooneel mogt vernieuwen, waarin zich de theologische en filozofische waarheid, als twee afzonderlijke, ja vijandelijk tegen over elkander staande tegenstellingen bestreden. Hij meende hierin het best te zullen slagen, door zich in betrekking te stellen met zijnen tijdgenoot, den beroemden ANTON GÜNTHER: een gemeenschappelijke vriend bemiddelde hunne bijeenkomst in den winter van 1823—24, en beide mannen

III. DEEL.

leerden elkander persoonlijk nader kennen. De eenheid van den grond, het doel en de wijze des levens; de zuiverheid der drijfveder en der gezindheid knoopten den innigsten vriendschapsband. Van nu af werd aan het geheele toekomstige leven de bepaalde rigting afgebakend. Er werden werken geschreven, studiën gemaakt, leerrijke omgang onderhouden met GÜNTHER, VEIT en anderen, en afwisselende kleine reizen naar de goederen van den vrijheer VON MOSER, naar zijnen vriend OTTO, en in 1830, in gezelschap van GÜNTHER, naar *Salzburg*, bragten wetenschappelijke mededeeling en opwekking te weeg. Doch sedert 1835 deed eene nierontsteking hem steeds sukkelend zijn, tot dat hij in November 1837 geheel aan het bed gekluisterd werd, in welken toestand hij tot aan zijnen dood verkeerde, die den 28 Julij 1838 plaats had. Tot zijne schriften behooren: 1.º *Der Mensch und seine Geschichte*, Weenen, 1830; waarvan na zijnen dood, uit zijne nagelatene handschriften, eene nieuwe vermeerderde uitgave met aanmerkingen verscheen; — 2.º *Gibt es eine Philosophie des positiven Christenthums?* 1832; — 3.º *Janusköpfe*, 1834, gezamenlijk met GÜNTHER in het licht gegeven; de eerste grotere helft is door PASTR geschreven; — 4.º *Ein Wort über die Extase*, 1834. In het *Zeitschrift für Philosophie und katholischen Theologie*, te Bonn uitgegeven, verscheen in de 24.^e aflev. 1838,

M

de eerste afdeeling eener voortreffelijke verhandeling, *über die Philosophie der Geschichte*, welker voltooiing, helaas door den dood van PABST werd afgebroken, verder *Adam und Christus*.

* PAC (LODEWIJK MICHAËL, graaf von), de laatste spruit eener oude Poolsch-litthauwische familie, in 1780 te *Straatsburg* geboren, werd in *Parijs* opgevoed, maakte in 1808 als kolonel van het 15.^e regiment Poolsche ruitery den veldtogt in *Spanje* mede, werd eerst brigade- en daarna divisie-generaal, in welke hoedanigheid hij in den generaal-staf van NAPOLEON kwam, en den keizer benevens deszelfs zwager MURAT, bij *Malojaroslawetz*, van de gevangenneming door de kozakken bevrijdde. Nadat hij bij *Lützen* en *Leipzig* in het Fransche leger gestreden en in 1814 het bevelhebberschap had bekomen, over de ruitersafdeeling, welke uit de aan NAPOLEON getrouw geblevene Polen gevormd was, en aan zijne landslieden na de inneming van *Parijs* vrije en eervolle terugkeering naar hun vaderland bewerkt had, nam hij zijn ontslag, deed verschillende reizen, en ging daarop zijne landgoederen bewonen, tot dat hij in 1825, in den Pool-schen senaat kwam. Na de Pool-sche omwenteling, verscheen hij in 1831 als palatijn op den rijksdag, voerde eenigen tijd de Poolsche reserve aan, werd bij *Ostrolenka* tweemaal gewond, verzette zich tegen de capitulatie van *Warschau*, na welke hij

Polen verliet; zijne goederen werden verbeurd verklaard, en hij overleed in 1835 te *Smayrna*, op eene reis naar *Jeruzalem*. Met hem stierf de mannelijke stam der familie PAC uit, zijne eenige dochter LOUISE is de echtgenoot van den vorst XAVERIUS SAPIEHA.

* PACCA (BARTHOLOMEUS) — ter al geheele vervanging van dat Art. in het Wbk. —, kardinaal-bisschop van *Ostia* en *Velletri*, en deken van het H. Collegie, werd den 25 December 1756 te *Benevento* geboren. Met een openhartig en opregt gemoed en een helder oordeel begaafd, openbaarde zich reeds in zijne vroege jeugd in al zijne handelingen eene edele rondborstigheid, welke hij in den langen loop van zijn zeer onstufig leven nooit verloochende. Nog als knaap, werd hij te zijner ontwikkeling aan de Jesuiten van het Napolitaansch collegie overgegeven; niet lang echter na de bekende lotgevallen, welke de maatschappij van JESUS troffen, kwam hij in het collegium *Clementinum* te *Rome*, in hetwelke de bloem der voornaamste familiën van *Italië*, op eene lofwaardige wijze wordt opgevoed; daar bragt hij zijne voorbereidende studiën en den leergang der wijsbegeerte ten einde, en daar hij meer neiging voor den priesterstand, dan voor de Maltheser-ridder-orde, voor welke zijne ouders hem reeds vroeger bestemd hadden, gevoelde, zoo legde hij zich in de *Academia ecclesiastica* weldra

op de beoefening der regts- en godgeleerdheid toe. Dit was echter slechts de voorschool tot dieper en uitgebreider studien. Tegen het einde der 18.^e eeuw verhief zich een dubbele strijd tegen het Catholijke geloof: de eene van den kant der filozofen, de andere van den kant der jansenisten. De eerste waren gewapend met ongewijde kennis en wetenschappen, de andere uitgerust in de wetenschap der kerkelijke zaken en met eene menigte drogreden, welke verbazing verwekten. De hierdoor teweeggebrachte theologische geschillen ontvlamden heviglijk in de collegiën, aan de universiteiten, in de seminariën, in de geestelijke orden en zelfs in familiekringen, zoodat de goedgezinden en gematigden zich niet dan al te dikwijls in de noodzakelijkheid zagen verplaatst om met open vizier voor de waarheid te strijden, waartoe in eenen meer dan gewonen graad wetenschap en wijsheid gevorderd werd. Aan deze nieuwe en meer uitgebreide vormen der theologische wetenschap verschaft de ex-jesuit ZACCARIA (zie dat Art.-Wbk.), met veel geest en ijver te Rome, bij de *Academia ecclesiastica* ingang en heerschappij. Van hem leerde haar de jonge abate PACCA, welke door de scherpzinnigheid en vlugheid van zijn verstand weldra boven alle anderen de achting en liefde van zijnen geleerden meester in zulk eene mate won, dat deze, die met Prus VI, den

grooten, verheven geest, in gestadigen en vertrouwelijken omgang stond, bij elke gelegenheid de buitengewone vorderingen van zijnen jongen kweekeling prees. Omtrent dezen tijd moest de nunciatuur te Keulen bezet worden, en de Paus, de zeldzame eigenschappen van PACCA indachtig, beschouwde dezen, ofschoon hij nauwelijks 28 jaren oud was, als geschikt voor dezen gewigtigen post, en benoemde hem ook werkelijk tot denzelfden, en het gevolg leerde dat de H. Vader niet mis gerekend had. PACCA volgde na het aanvaarden van zijnen post nauwgezet de beginselen en handelwijze van zijnen voorganger Monsignore BELLISONI op. Even gelijk hij, trad hij in vriendschapsbetrekking met den onvermoeiden DE FELLER, van wiens werken hij zich niet zelden ter bestrijding bediende van valsche grondstellingen en theoriën, welke toenmaals openlijk geleeraard werden, aan universiteiten, die niets Catholijks hadden dan den naam. Indien er met eene partij van het aartsbisschoppelijk-keurvorstelijke hof, aan welke de tegenwoordigheid van eenen nuntius in die gewesten niet bijzonder welkom was, geschillen ontstonden, zoo trachtte hij dezelve met beleid bijteleggen, of gaf door den abate ZACCARIA, een nauwkeurig verslag derzelve aan den H. Vader, en volgens diens uitspraak regelde hij zijne handelingen. Doordrongen van het gewigt zijner apostolische

zending, en geene moeite ontziende om een vast en onfeilbaar rigtsnoer in zijne handelingen te bekomen, las hij met alle vlijt en inspanning, de levensbeschrijvingen der beide kardinalen COMENDONE van *Bergamo* en BENTIVOGLIO van *Ferrara*, beide in de geschiedboeken des Roomschen Stoels met roem genoemd, wegens de groote en moeilijke werken, welke de eene in *Duitschland*, *Engeland* en *Polen*, de andere in *Vlaanderen* en *Frankrijk*, met eene zeldzame en bewonderenswaardige bekwaamheid, in het belang der Kerk, zegenrijk uitvoerden; en wel in tijden, in welke de door de reformatie verwekte godsdienst-oorlogen zulks het minst deden hopen. Wyl hij had opgemerkt, dat door de zorgeloosheid van verscheiden geestelijke herders, die zich min of meer aan een wereldsgezind leven overgaven, het op vele plaatsen aan allen kerkelijken bijstand ontbrak, ondernam hij, met toestemming en op last des Pauses eene rondreis door de verlatene bisdommen, trok, zonder bezwaren of kosten in aanmerking te nemen, door steden, vlekken en dorpen, besteeg de toppen der hoogste bergen, en bediende de heilige Sacramenten op verscheiden plaatsen, waar men sedert menschengheugen, de stem van eenen bisschop niet gehoord, geenen bisschop gezien had. Deze geschikte en beste geneesmiddelen wendde hij tegen het algemeene bederf aan; maar behalve de traagheid en het

Janseniste zuurdeesem van vele geestelijken, trok de Fransche omwenteling, met hare verschrikkingen, verwoestend tegen de heilzame uitwerkselen te veld; daar zij met eene ontelbare menigte uitgewekenen, welke grootendeels de Voltairiaansche beginselen hadden ingezogen, deze gewesten overstroome, en de verderfelijke besmetting des geloofs aldaar verspreide. Overtuigd, dat hij van zijnen kant niets, wat in zijne magt stond, ten beste der Kerk onbeproefd had gelaten, en zoo wel door de laatste ondervinding als door de geschiedenis geleerd, zag PACCA den onbedwingbaren loop der treurigste gebeurtenissen, welke *Europa* zouden treffen, vooruit, en verliet daarom, ofschoon tot de nunciatuur van den eersten rang te *Lissabon* bevorderd, *Duitschland* met een beklemd hart en in die diepe zwaarmoedigheid, welke hem nimmer, zelfs niet in de opgeruimdste oogenblikken zijns levens, meer verliet. Naar *Rome* teruggekeerd, ontving hem de Paus met de beloonendste bewijzen eener ware vaderlijke teederheid, en preee naar verdienste zijne waardige houding. Daarop reisde hij met eenen gerusten geest naar *Portugal*, waar hem nieuwe worstelingen en nieuwe lauwers wachtten. Daar vond hij werkelijk het koninklijke hof zeer godsdienstig, de bevolking uitnemend Catholijk; maar ten opzichte van den vertegenwoordiger van *Rome* waren de ministers, kweekelingen en op-

volgers van POMBAL, ingenomen en ergdenkend; in de hoogeschool te *Coimbra* was de geestelijkheid volgens Janseniste beginselen onderwezen, en in niet weinig kloosters openbaarde zich een wereldsgezinde geest. De uitgebreide kundigheden van PACCA, zijn scherpzinnig verstand zoowel als zijne openhartige inborst, verschaften hem bij allen hooge achting en eerbied, doch niet in den graad, dat het hem zou hebben kunnen gelukken, de ministers tot den vroegeren eerbied voor den heiligen Stoel, noch de geestelijkheid tot gezonder inzigten en tot eenen beteren levenswandel terugtebrengen. Wijselijk vermeed hij dus zoo veel mogelijk alle geschillen, terwijl hij met diepe becommernis zag, hoe de ergernis van verkeerde beginselen in het theologisch onderwijs onophoudelijk toenam en zich uitbreidde. Van den anderen kant beangstigden hem de berigten van de vreeselijke Fransche omwenteling, en toen hij vernam, dat dezelve zegnerijk in *Italië*, ja, zelfs tot binnen de muren van *Rome* was doorgedrongen, sidderde hij op het denkbeeld, dat CHRISTUS in den geheiligden en verheven persoon van zijnen Stadhouders, andermaal gehoord mogt worden. Maar welke magt buiten de Goddelijke is in staat om aan het teugelloos voortrollen der omwentelingen grenzen te stellen? — Paus Pius VI werd van den Stoel van PETRUS in de gevangenis te *Valence* ge-

worpen, en stierf aldaar van smaad en ellende. De geheele Christenheid was in diepen rouw gedompeld; vooral was als verpletterd de nuntius te *Lissabon*, dien de heilige Vader zoo bijzonder lief had, met vertrouwen en bewijzen van welwillendheid zoo gelukkig maakte. Getuigen van zijn dankbaar hart gaven de prachtige *exequiën*, welke het diplomatische ligchaam en het koninklijke hof bijwoonden. Niet lang daarna benoemde de nieuwe Paus Pius VII, den 23 Februarij 1801, hem openlijk tot kardinaal. Hij begaf zich daarop naar *Rome*, alwaar hij gedurende verscheiden jaren voor de wetenschappen leefde. Intuschen had de overwinnaar bij de *Pyramiden* en bij *Marengo* door de kracht des zwaards de omwenteling beteugeld, en eene keizerskroon in *Frankrijk* opgericht, waarop hij zich door de hand des Pauses liet kroonen. Men hoopte op dagen van vrede voor de Kerk, en oneindige bedruktheid was in aannadering. In 1809, toen de Fransche legerscharen *Rome* reeds binnendrongen, toen kardinalen en prelaten door militaire overmagt in ballingschap verdreven waren, benoemde de H. Vader den kardinaal PACCA tot zijnen staats-secretaris. Onderworpen en gehoorzaam nam hij dezen post aan, en werd als getrouwe dienaar en onverschrokken verdediger van den heiligen Stoel na weinige maanden den roem waardig, om met den nooit

volprezen Paus gemeenschappelijk de schuld te dragen, van op eene vrije en edele wijze den overweldiger tegenstand te hebben geboden, zoodat hem met den grooten Pius, de keizerlijke wraak trof, hij met hem bij nacht uit Rome weggevoerd, doch daarna van hem gescheiden werd, en meer dan drie jaren in de verschrikkelijke gevangenissen van *Fenestrelle* bleef opgesloten. Hij droeg zijn zwaar lot in eenen apostolischen geest, terwijl hij in het gebed en in de studiën, tegen het bittere van dit akelige verblijf troost en verlichting zocht. Eindelijk behaagde het den Heer aan dit lijden een einde te maken. PACCA keerde met den evenzeer bevrijden Paus, onder het algemeen gejuich der volken, naar Rome terug. Daarop bekleedde hij na elkander verschillende posten, was meestal in kerkelijke congregatiën werkzaam, waarin hij met beleid en wijsheid het grootste nut stichtte, werd kardinaal-bisschop en bestuurde na elkander de bisdommen van *Frascati* van *Porto* en *St. Busini* en eindelijk als deken van het heilige collegie, dat van *Ostia* en *Velletri*. In deze drie diocesen zullen zijne buitengewone weldadigheid en zijne herderlijke deugden nog lang in gezegende herinnering blijven. Nadat de kardinaal onder het pontificaat van LEO XII, den post van geestelijken schatmeester nedergelegd, en, door zacht geweld daartoe bewogen, dien van *pro-datarius* aangenomen had, waarbij hij niet op-

hield, aan de andere congregatiën, waarvan hij prefekt of lid was, zijnen bijstand te verleen, vond hij eindelijk tijd, om zijne geschiedkundige gedenschriften, bijeentezamen en in het licht te geven. Dezelve bevatten het berigt der gewigtigste gebeurtenissen waarvan hij ooggetuige was, en waaraan hij medewerkte, van het begin zijner openbare loopbaan 1785, tot het einde van het jaar 1815. Het zijn de volgende: 1.° *Memorie storiche del Ministero e de' due Viaggi in Francia e della Prigionia nel Forte di S. Carlo in Fenestrelle, del Card. BARTH. PACCA*; — 2.° *Memoria storiche sul soggiorno del Card. BARTH. PACCA in Germania dall' anno 1785 al 1794 in qualita di Nunzio apost. al Tratto del Reno enz.* Met een aanhangsel over de Nunciaturen, en een tweede, over de groote verdiensten van het Domkapittel en de magistraat van Keulen, ten opzichte van den heiligen Stoel, in het Hoogd. vertaald, 6 dl.ⁿ, in 8.vo, Augsburg, 1830—36; — 3.° *Notizie sul Portogallo con una breve Relazione del Nunciatura di Lisbona dell' anno 1795 fino al 1802, scritte dal Card. BARTH. PACCA, già Nunzio presso quella corte*; — 4.° *Relazione del Viaggio di Pio P. P. VII a Genova nella Prima vera dell' anno 1815 e del suo Ritorno in Roma*; — 5.° *Notizie istoriche intorno alla vita ed agli scritte di Monsign. FRANCESCO PACCA Arcivescovo di Benevento, pubblicate dal Card. BARTH. PACCA, suo pronipote*;

— 6.º *Aggiunte alle prime Memorie storiche del Ministero de due Viaggi in Francia, e della Prigionia nel Forte di S. Carlo in Fenestrelle, del Card. BARTH. PACCA.* De meeste dezer gedenkschriften zijn in het Fransch vertaald, en een gedeelte derzelve ook in het Nederduitsch; Utrecht, 1837, 2 dl.ⁿ, in 8.vo Het laatste letterkundige werk van PACCA, en als 't ware het godsdienstige testament zijner schoone ziel is de *Verhandeling over den werkelijken toestand des Catholicismus in de verschillende deelen der Christelijke wereld*, welke hij in April 1843 bij de plegtige opening der *Accademia di Religione cattolica* voordroeg. Deze eerwaardige grijsaard, in wien de hooge jaren den geest niet in het minste verzwakt, noch de helderheid deszelve beneveld hadden, viel op den avond van den 6 October 1843 in zijne eigene kamer (*), toen hij zich van eene knieling wilde opheffen, waarbij hij zich zoo zeer aan het dijbeen kwetste, dat hij zijne gewone dagelijksche wandelingen niet meer kon maken, en zijne gezondheid, als 't ware, wegwijnde. In April 1844 overviel hem eene zeer hardnekkige koorts met borst-ontsteking, die hem binnen 17 dagen geheel verteerde. Hij nam bijna tot

aan den laatsten ademtogt deel aan de gebeden der priesters, en ontving op zijn verlangen de generale absolutie van Z. H. GREGORIUS XVI, die dat waardige Hoofd der Kerk hem niet dan onder heete tranen kon geven, en stierf den 19 April 1844, in ongestoorde vreugde in den Heer, den dood des regtvaardigen. Zijn naam gevlochten in de gewigtigste gebeurtenissen van twee eeuwen, nam voor zijn verscheiden reeds deel aan de onsterfelijkheid zijner geschriften, en wij loven met bewondering en eerbied de eeuwige Voorzienigheid, dat zij ons zulk een helderlichtend voorbeeld gaf, waaraan wij duidelijk kunnen zien, hoe men in alle gebeurtenissen, gelukkige en rampspoedige, met waarheid en standvastigen moed, de zaak der godsdienst behoort te verdedigen.

PAGANINI (NICOLA), de beroemdste en grootste vioolspeler van den nieuweren tijd, den 18 Februarij 1784 te *Genoa* geboren, leerde van zijnen vader, die een koopman was, de eerste beginselen der toonkunst, en openbaarde weldra een vroegrijp talent op het instrument, dat hem beroemd moest maken. Naauwelijks acht jaren oud zijnde, speelde hij

M 4 .

(*) Hem, die steeds de getrouwe deelgenoot des lijdens, de wakkere verdediger der regten van den nooit volprezen Pius VII was geweest, viel ook de eer ten deel van eene gelijke oorzaak des doods, als 20 jaren vroeger zijnen heiligen meester had getroffen, de zijne te mogen noemen.

wekelijks driemaal in de kerk, en deed zich in de *Salons* hooren. Vóór dien tijd had hij reeds, zegt men, eene *Sonate* gecomponeerd, die met eenige andere *Werken* zijner kindscheid is verloren geraakt. Onder de leiding van PAËR (zie dat Art. -*Wbk.*-) geplaatst, die toenmaals kapelmeester van het conservatorium te *Parma* was, beval deze, door zijnen aanleg getroffen, hem dringend aan zijnen ouden meester GIRETTI aan, die hem de regels van het *contrapunto*, leerde, en zelf hem in de overige geheimen der compositie inleidde. Na eenigen tijd het orkest der zuster van NAPOLEON te *Lucca* bestuurd te hebben, volgde hij zijne zucht op om te reizen, en doorkruiste sedert 1813 *Europa* zonder zich ergens te kunnen vestigen. Hij liet zich eerst in de voornaamste steden van *Italië*, zoo als *Milane*, *Turijn*, *Rome*, *Napels* enz. hooren, en begaf zich in 1828 naar *Weenen*, alwaar hij met geestdrift onthaald werd. De herinnering aan zijn verblijf in die stad is door eenen gedenkpenning bewaard gebleven. Van *Weenen* begaf hij zich naar al de hoofdsteden van *Duitschland*, waar hem alom het vleiendst onthaal te beurt viel. Eerst in 1831 kwam hij te *Parijs*, alwaar hij door de *dilettanti* met ongeduld verwacht werd. Hij gaf er vijftien concerten, die zeer bezocht werden, en waarvan het uitwerksel was, zijnen reeds zoo grooten roem nog te doen toenemen. Hij ging vervolgens te *Londen* nieuwe toe-

juichingen inoogsten, en kwam in 1835 te *Parijs* terug, doch door eene onbegrijpelijke eigenzinnigheid, weigerde hij thans, ondanks al den aandrang zijner bewonderaars, zich te doen hooren. Zijne wankelende gezondheid bewoog hem naar *Italië* terugtekeeren. Met schatten beladen begaf hij zich derwaarts, kocht bij *Parma* eene *Villa*, deed zich nu en dan nog, in tegenspraak met zijne vroeger zoo beruchte gierigheid, ten voordeele van liefdadige gestichten hooren, en overleed te *Nizza*, den 27 Mei 1840. Van zijne *Compositiën*, die hij gewoonlijk zeer verborgen hield, zijn er slechts vier in het licht verschenen. Zijn door de dagbladen bekend gemaakt testament bevat zeer zonderlinge beschikkingen. Er bestaan verscheiden *Levensbeschrijvingen* van dezen grooten toonkunstenaar.

PAJOL (CLAUDE PIERRE, graaf), luitenant-generaal, in 1772 te *Besançon* uit eene achtbare familie geboren, maakte zich gereed om den leergang der regten te volgen, toen de Fransche omwenteling hem de loopbaan der wapens kwam openen. Na in 1790 een brevet van onder-luitenant te hebben bekomen, onderscheidde hij zich weldra, en, door KLÉBER tot adjudant verkozen, gaf hij nieuwe bewijzen van beleid en moed in de *Nederlanden*, aan den *Rijn* en in *Zwitserland*. Tot kolonel van het 6.e hoezaren regiment benoemd, diende hij in 1798

met dat corps in *Italië* en vervolgens in *Duitschland* onder MOREAU, in den voor de Franschen roemrijken veldtogt, die de overwinning van *Hohenlinden* bekroonde (zie MOREAU-Wbk.-). Onder het keizerlijk bestuur verscheen hij weder met eer op de voornaamste slagvelden; te *Austerlitz*, *Wagram* enz. In 1812 voerde hij als divisie-generaal, in den Russischen veldtogt het bevel over de voorhoede, nam *Minsk* en *Mojaisk* in, waarbij hem een arm verbrijzeld werd; in het volgende jaar droeg hij bij tot de overwinning van *Dresden*. Bij *Leipzig* werden tot 16 paarden onder hem weg geschoten, terwijl hij met wonden bedekt, als dood, in die stad werd achtergelaten. In 1814 heroverde hij *Montereau* op de bondgenooten; deze stoute daad droeg zoo zeer de goedkeuring van NAPOLEON weg, dat hij PAJOL tot groot-officier van het legioen van eer benoemde, zelf hem op het slagveld met de insigniën derzelve versierde, en terwijl hij hem omhelsde, uitriep: *Si tous les généraux m'avaient servi comme vous, l'ennemi ne serait point en France!* (Hadden alle veldheeren mij gediend zoo als gij, de vijand zou niet in *Frankrijk* zijn); en in 1815 maakte hij zich, op den oogenblik waarop de slag van *Waterloo* werd geleverd, meester van *Namen*. Daar hij geweigerd had tot de capitulatie van *Parijs* toetreden, geraakte hij buiten betrekking, en verscheen

eerst weder in 1830 op het tooneel. Hij ondersteunde altoen de omwenteling uit al zijn vermogen, en terwijl hij den 3 Augustus de opstandelingen naar *Rambouillet* voerde, bewoog hij KAREL X om zich te verwijderen. Tot gouverneur der 1^e militaire afdeeling en pair van *Frankrijk* benoemd, hoopte hij, toen de ouderdom van aftreding voor hem was aangebroken, dat uit aanmerking zijner diensten, er te zijner gunste eene uitzondering zou gemaakt worden; in deze verwachting bedrogen, weigerde hij het gouvernement van het *Louvre* met den titel van adjudant des konings, en overleed te *Parijs* den 21 Maart 1844, ten gevolge van eenen val, welken hij bij het opgaan der trappen van de *Tuileries* gedaan had. Hij zag den dood met de gelatenheid eets Christens en de onverschrokkenheid eens soldaats naderen. Zijn portret ten voete uit, door zijne zonen aan zijne geboorteplaats aangeboden, versiert de groote-zaal der *mairie*.

PALAFIX-Y-MELZI (*don JOSÉ DE*), hertog van *Saragossa*, en Spaansch veldheer, in 1780 uit eene der oudste en aanzienlijkste familiën van *Arragonië* geboren. Reeds jong in het militaire huis des konings van *Spanje* opgenomen, had hij de achting van FERDINAND verdiend, die hem bij verschillende gelegenheden bewijzen van vertrouwen gaf. In 1808 verge-

zelve hij de koninklijke familie naar *Bayonne*; maar het gelukte hem te ontsnappen, en in *Arragon* teruggekeerd, werd hij door het volk tot kapitein-generaal van het koninkrijk en gouverneur van *Saragossa* uitgeroepen. Hij hield zich oogenblikkelijk bezig, om de stad in staat van verdediging te stellen, en, ondersteund door eene bevolking, die zich liever onder de bouwvallen harer huizen wilde begraven, dan zich overgeven, bood hij den Franschen eenen tegenstand, waarvan men het voorbeeld van onwrikbaarheid, niet dan in de oude geschiedenis wedervindt. Na eene belegering van drie maanden, waarin elke straat, elk huis heviglijk betwist werd, van levensmiddelen ontbloot, en terwijl hij zijn leger dagelijks door de besmettelijke ziekte gund zag, stemde *PALAFOX* den 21 Februarij 1809 eindelijk in eene capitulatie toe. Gevanke-lijk naar *Frankrijk* gevoerd, werd hij tot in 1813 in den slottoren van *Vincennes* opgesloten, en kwam met *FERNAND VII* te *Madrid* terug, welke vorst hem in zijnen post van kapitein-generaal van *Arragon* bevestigde; maar, tot groote verbazing van *Spanje*, verklaarde hij zich in 1820 voor de constitutie, en ondertekende in 1823, een protest tegen de magt des konings. Van toen af hield hij op, zich met de openbare zaken bezig te houden; en na de tweede herstelling van *FERNAND*, ging hij voort vreedzaam op zijne landgoederen te leven,

alwaar hij in 1843 overleed, door nieuwe wanorden, nieuwe omwentelingen omringd, waaraan hij geenerlei deel nam.

* *PALITZSCH* (*JOHANN GEORG*), een Saksische boer, die zich als sterrekundige heeft beroemd gemaakt, werd den 11 Junij 1723 te *Prohlitz* bij *Dresden* geboren, oefende zich, zonder eenig onderwijs, in de kruid- en sterrekunde, en werd bekend, toen hij den 25 December 1758 de komeet ontdekte, welke weder-verschijning *HALLEY* (zie dat Art. -*Wbk.*-) vooraf had aangekondigd, en die alle sterrekundigen sedert lang te vergeefs zochten. Ten gevolge dezer ontdekking werd *PALITZSCH* corresponderend lid der koninklijke maatschappij van *Londen* en der akademie van *Petersburg*, doch bleef daarbij niettemin zijne landelijke bezigheden waarnemen. Hij overleed in Februarij 1788.

PALLOY (*PETRUS FRANCISCUS*), bekend onder den naam van *Patriot Palloy*, dien hij zich zelve gaf, in 1754 te *Parijs* geboren, was een aannemer van gebouwen. Den 14 Julij 1789 figureerde hij onder de overwinnaars der *Bastille*, en met de slechting dezer sterkte belast, wist hij van den verkoop der bouwstoffen eene zeer voordelige partij te trekken. Hij gaf aan dezelve vervolgens allerlei vormen en gedaanten; van hard- of arduinsteenen vervaardigde hij model-plannen dier gevangenis, daarna borstbeelden van al de godheden des tijdvakts,

die hij naar de 83 departementen, aan de afgevaardigden en ministers, en, wat nog meer in het oogloopende is, zelfs aan Lodewijk XVI zond, die hem dezelve zeer ruim betaalde. Hij liet vervolgens van het ijzer der klusters en ketenen, welke hij in de gevangenhokken vond, gedenkpenningen slaan, en ook deze kostbare reliquien, zond hij aan alle ambtenaren, en verkocht dezelve aan de opgewonden en onnoozelen, die dezelve wilden koopen. Daarop ging hij zich met ter woon te *Sceaux* vestigen, werwaarts hij het geheele materieel zijner nijverheid overbragt, en ondanks de groote voordeelen, welke hem dezelve verschaft had, bevond hij zich ten gevolge van dwaze speculatiën of nuttelooze uitgaven, weldra in eenen staat van bekrompenheid. Op den 10 Augustus 1792 zag men hem onder de *dapperen*, die de zonder verdediging gelatene *Tuileriën* aanvielen, en een jaar later bood hij der conventie andermaal eenen steen der *Bastille* aan, die denzelven aannam. Eenige maanden daarna wees de gemeente van *Parijs* deze geschenken van de hand, en deed hem als geldafperser gevangen zetten. Zoodra hij in vrijheid was gesteld, begaf hij zich weder naar zijne schuilplaats, en deed niet meer van hem spreken, zoo lang als *ROBESPIERRE* leefde. Sedert dien tijd, zag men hem bij elke omwenteling gereed, om de overwinnaars te bezingen en vooral om hun vragen te doen. Zelfs

bood hij der restauratie slechte verzen aan, en plaatste belachelijke transparanten boven zijne deur. De gelukwenschingen, welke hij der omwenteling van 1830 aanbood waren levendiger en waarschijnlijk opregter. Toen trad hij op aan het hoofd dier *bastille-helden*, welke men zich beijverde in eere te herstellen, en aan welke men eene jaarwedde van 500 frc.^s toelegde. Slechts weinige jaren had *PALLOX* er genot van, daar hij, den 19 Januarij 1835 te *Sceaux* overleed. Er bestaan van hem verscheiden gelegenheidsschriften, thans geheel vergeten, en die geen beter lot waardig zijn.

* *PALM* (*JOHANN PHILIPP*), boekhandelaar te *Neurenberg*, in 1766 te *Schorndorf* in het *Wurtembergsche* geboren, kwam in zijn 14.^e jaar, bij zijnen oom, den boekhandelaar *PALM* te *Erlangen*, als leerling; stond, nadat zijn leertijd ten einde was, verscheiden jaren als bediende in den *Andreä'schen* boekhandel te *Frankfort a. M.* en in die van *VON DEN HÖL*, te *Göttingen*, keerde daarop naar zijnen oom te *Erlangen* terug, en werd van hier door aanhuwelyking bezitter des boekhandels van *STEIN* te *Neurenberg*. Toen in de lente 1808 het vlugschrift *Deutschland in seiner tiefsten Erniedrigung* in het licht verscheen, hetwelk ten doel had, om aan de Duitschers de ellende voortestellen, waarin zij door de Fransche dwingelandij vervallen waren, en hen opteroepen, om zich

sterk te maken en tegen de-
 zelve te strijden, liet NAPOLEON,
 den uitgever en de verspreiders
 deszelfen door zijne agenten
 opsporen. De verdenking viel
 op den boekhandel van STEIN,
 welke het geschrift aan eenen
 boekhandel te *Augsburg* gezond-
 den had. PALM werd te *Neu-*
renberg door twee Fransche
 gend'armes in hechtenis genom-
 en, en eerst naar *Ansbach*,
 doch den 22 Augustus daarop-
 volgende naar *Braunau* ver-
 voerd, waar zijn proces met
 zulk eene overijling werd voort-
 gezet, dat hij reeds den 26
 Augustus door eene buitenge-
 wone militaire commissie, als
 verspreider van schandschriften
 tegen keizer NAPOLEON (eigenlijk
 op diens uitdrukkelijk bevel,
 zonder geregteijk onderzoek),
 ten dood veroordeeld, en na
 verloop van 3 uren gefusileerd
 werd. — Dus stierf PALM on-
 schuldig, als een offer der wil-
 lekeur van den toenmaligen
 dwingeland van *Europa*. Over-
 rigens is door Fransche officie-
 ren dikwerf beweerd geworden,
 dat niet NAPOLEON zelf, maar
 BERTHIER, die de overhaasting
 van het proces en de afwijzing
 van een nader onderzoek be-
 werkt heeft, de eigenlijke oor-
 zaak van dezen geregteijken
 moord is geweest. Door vele
 steden en bijzondere personen,
 waaronder zelfs de keizer en
 de keizerin-moeder van *Rus-*
land, werden inzamelingen voor
 de familie PALM gedaan. Ver-
 gelijk het geschrift *Joh. Phil.*
Palm, ein Beitrag zur Geschichte
des letzten. Jahrzehents; door

JULIUS graaf SODEN, *Neurenberg*,
 1814.

* PALM (JOANNES HENRICUS VAN
 DER), hoogleeraar in de Ooster-
 sche letterkunde en kanselwel-
 sprekendheid aan de *Leydsche*
 hoogeschool, in Julij 1763 te
Rotterdam geboren. Na te *Ley-*
den zijne godgeleerde studiën
 te hebben volbragt, bekwam
 hij aldaar in 1784, na de ver-
 dediging van zijnen *Ecclesiastes*
philologicæ et criticæ illustratus
 den doctoralen graad. Spoedig
 daarop werd hij te *St. Maartens-*
dijk in *Zeeland*, tot predikant
 der protestantsche gemeente be-
 roepen, welke betrekking hij
 tot in 1787 bekleedde, als wan-
 neer de staatkundige onlusten
 hem noodzaakten dat ambt ne-
 der te leggen; hij werd hierop
 bij den heer J. A. VAN DER
 PERRE te *Middelburg* als huis-
 kapellaan opgenomen, en bleef
 in dien kring tot in 1795. In
 1796 werd hij tot gewoon hoogle-
 leeraar in de Oostersche talen
 en oudheden, en tot uitlegger
 van het *Warneriaansch* legaat
 aan de hoogeschool te *Leyden*
 benoemd, welken post hij in
 Junij van dat jaar aanvaardde
 met de schoone redevoering *de*
litteris Hebraicis exornandis.
 In 1799 legde hij de waardig-
 heid van *rector magnificus* ne-
 der, en sprak bij die gelegenheid
 weder eene rede uit: *de Mo-*
HAMMEDE, religionis Islamiticæ
et imperii Saracenicæ conditore.
 Nog in hetzelfde jaar werd hij
 naar 's *Gravenhage* beroepen,
 om aldaar als agent van natio-
 nale opvoeding werkzaam te zijn,

en nu bleef hij tot in 1806 in staatkundige betrekking. Middeleerwijl was de door zijn vertrek naar 's Gravenhage ontstane vacature te Leyden, door den hoogleeraar RAU vervuld, zoodat VAN DER PALM in 1806 aldaar teruggekeerd, tot hoogleeraar in de gewijde dicht- en redekunde benoemd werd, welken leerstoel hij aanvaardde, met het voordragen eener redevoering: *De oratore sacro, litterarum Divinarum interprete*. Koning LODEWIJK benoemde hem tot lid van het instituut, ridder en redenaar der orde van de unie. Eene redevoering door hem bij de eerste verjaring der stichting dier orde uitgesproken, wordt voor een meesterstuk gehouden. Nadat in 1808 professor RAU was overleden, werden aan VAN DER PALM, bij zijn toenmalig hoogleeraarsambt, zijne vroegere akademische betrekkingen weder aangeboden, voor welker aanneming, hoe uitgebreid de daaraan verbondene werkzaamheden ook waren, hij niet terugdeinsde, en die hij tot in 70jarigen ouderdom met lof en ijver heeft waargenomen. In 1833 verkreeg hij een welverdiend emeritaat. Voor zoo ver zijne krachten en gezondheid het toelieten, bleef hij echter nog steeds werkzaam, tot dat de dood hem den 8 September 1840 te Leyden trof, als een uitstekende parel in de kroon van Neêrlands letterroem, door al wat bondige geleerdheid op prijs weet te stellen, hartelijk betreurd. Tot de werken van VAN DER PALM behooren voor-

namelijk: 1.° *Bijbelvertaling met aantekeningen*, in 4.°^{to}, en gr. 8.°^{vo}; — 2.° *Eenige liederen van DAVID*; — 3.° *die van ASAPH*; — 4.° ISAIAS, in 3 dl.ⁿ; — 5.° SALOMO; — 6.° *Bijbel voor de jeugd*; — 7.° *Verhandelingen, redevoeringen en losse geschriften*, 4 dl.ⁿ; — 8.° *Geschied- en Redekunstig gedenkschrift van Nederlands herstelling*, in 8.°^{vo}, enz.

PANNIUS. — *De bezorgers der laatste uitgave van DE FELLER'S Wbk. in het oorspronkelijke, maken op dit artikel de volgende aanmerking: » DE FELLER heeft zich bedrogen ten opzichte van den naam van dezen fabrikant, die FANNIUS en zijn papier Fanniaca heette. Zie Wbk. 18.° dl., blz. 438.*

PAPÉTY (DOMINICUS), een schilder, in 1815 te Marseille geboren, legde zich van zijne jeugd af op de schilderkunst toe. Zijne voortreffelijke schilderij van MOZES tegen de rots slaande verschafte hem in 1835 den grooten prijs van Rome. In 1846 bereisde hij Griekenland en Azië, en bragt op de plaats zelve eene geleerde herstelling van den verminkten boog van het Parthénon tot stand, en, ondersteund door de verlichte welwillendheid van den heer PISCATORY en den admiraal TURPIN, exploreerde hij het eerste de kloosters van den berg Athos. Het was hem gelukt om op deze wijze de grondstoffen tot eene volledige geschiedenis der Byzantijsche schilderkunst van de 3.° tot de

11.^e eeuw te verzamelen. Zijne reis, in de *Revue des deux mondes* verhaald, was slechts een uittreksel zijner talrijke werken, even belangrijk voor de oudheidkunde als voor de schilderkunst. De tijd gunde hem echter niet, dezelve ten einde te brengen. In *Parijs* teruggekeerd, had hij de vergunning bekomen, de plafonds van het *Louvre* te onderzoeken, en reeds had hij er kostbare stukken van oude schilderkunst ontdekt, waarvan men het bestaan niet vermoedde, toen hij in 1849, in krachtvollen leeftijd, door den dood werd weg-gemaaid.

* PARAVICINI DI CAPELLI (WILLEM BARTHOLOMÉ EDUARD), uit een geslacht gesproten dat zich vroeger reeds ten opzichte van de Nederlandsche artillerie zeer verdienstelijk had gemaakt, werd den 16 Februarij 1778 te *Zutphen* geboren, trad reeds den 27 Septbr. 1786 als kadet der artillerie in dienst, en werd den 31 Decbr. 1792 tot tweeden luitenant bevorderd. In 1794 bij de rijdende artillerie overgeplaatst, verliet PARAVICINI de dienst met eervol ontslag na de revolutie van 1795. Den 6 April 1802, trad hij weder als kapitein der artillerie, in Bataafsche dienst, en werd den 15 daaropvolgende benoemd tot adjudant van den generaal JANSSENS (zie dat Art.), in welke betrekking hij verbleef tot den 8 Junij 1804, als wanneer hij tot het 1.^e bataillon artillerie overging. In 1806 werd PARA-

VICINI benoemd tot kapitein-adjudant der mobiele artillerie, en in 1808 tot kapitein bij de toenmaals vereenigde wapens der artillerie en genie. Bij de inlijving van *Holland* bij *Frankrijk*, ging hij den 1 Januarij 1811 als kapitein over bij het 9.^e regiment Fransche artillerie, werd den 12 Januarij 1812 benoemd tot luitenant-kolonel en onder-directeur, uit welke betrekking hij den 27 Maart 1813 in zijnen rang werd overgeplaatst, bij het 3.^e regiment artillerie. Den 21 Julij daaropvolgende verkreeg hij het bevel over eene divisie artillerie; en in 1814 uit zijne gevangenschap in *Nederland* teruggekeerd, werd hij tot luitenant-kolonel der artillerie benoemd. In 1816 aan het hoofd gesteld van den constructie-winkel te *Antwerpen*, en in 1820 naar dien van *Delft* overgeplaatst, verwisselde hij die betrekking bij het materieel, den 18 Julij 1824, met die van commandant van het 1.^e bataillon veld-artillerie, welk commando hij na 1826 als kolonel bleef behouden. Bij de reorganisatie van 1829 werd PARAVICINI benoemd tot commandant der 1.^e artillerie-inspectie, welke betrekking hij na 1834 als generaal-majoor bleef behouden. Hij was alstoen, even als zijne voorouders opgeklommen tot chef van het personeel der artillerie, en door zijne zorgen werden achtervolgens de batterijen voor het leger uitgerust en de vestingen gewapend. — PARAVICINI woonde in 1793 en 1794 de veldtogten

tegen de Franschen bij, was van 1802—1805 aan de *Kaap de Goede Hoop*. In 1806 was hij bij het leger te velde in *Duitschland*, van 1807—1809 op de Zeeuwsche kusten, in 1810 op de kusten van de *Zuider-zee*, en in 1811 in het kamp van *Bologne*. In 1812 en 1813 woonde hij de veldtogten van *Rusland*, *Saksen* en *Boheme* bij, terwijl hij zich van 1830—1834 in *Nijmegen* bevond. Onder de voornaamste gevechten, die hij bijwoonde, behooren de veldslagen van *Smolensko*, *Krosnoï*, bij de *Bereziña*, bij *Wilna*, *Pirna*, *Dokna*, *Peterswolde* en *Dresden*, waar hij krijgsgevangen werd gemaakt. Den 22 September 1811 werd hij tot ridder van het legioen van eer verheven, en de ridderorde van den Nederlandschen Leeuw ontving hij den 7 October 1831. Wonden heeft hij nooit bekomen, doch in 1812 zijn beide zijne voeten bevroren geweest. Bij de vermindering van het Nederlandsche leger in 1841 werd de generaal PARAVICINI op pensioen gesteld, en koos nu *Nijmegen* tot zijne woonplaats, waar hij in April 1848 is overleden. PARAVICINI paarde bij veel kunde een vlug oordeel, eene groote tegenwoordigheid van geest en eene gevatheid, die, bij zijne minzame en beleefde manieren, zijnen omgang even zoo aangenaam als leerzaam maakten. Door zijne bemoeijingen van 1816 tot 1823 heeft het Nederlandsche leger, vóór alle andere mogendheden van het vaste land, een gewij-

zigt Engelsch artillerie-materieel bekomen; en met zekerheid mag men beweren dat, waren toenmaals zijne denkbeelden *geheel* ten uitvoer gelegd, dan zou de later zoo kostbare vernieuwing van veld-materieel nimmer hebben plaats gehad.

* PAREDES (MARIANO), president der republiek *Mexiko*, was, ofschoon een der oudste soldaten van zijn land en deelnemer aan alle gewichtige gebeurtenissen, sedert de dagen van ITURBIDE in de geschiedenis van *Mexiko* bijna onbekend, tot aan de omwenteling van 1840, die den val van BUSTAMENTE ten gevolge had. Hij behoorde tot degene, in welke BUSTAMENTE het grootste vertrouwen had gesteld, desniettegenstaande was hij bijna de eerste, die zich tegen hem verklaarde, en met SANTA-ANNA en CORTAZAR, een der geleidende geesten der omwenteling. Generaal PAREDES voerde toenmaals het bevel in *Queretaro* en BUSTAMENTE trok tegen hem op, doch op het berigt, dat SANTA-ANNA uit *Jalapa* en *Vera-Cruz* op de hoofdstad aanrukte, staakte hij zijne onderneming. Zeer invloedrijk in de gewesten der bergwerken zijnde, werd PAREDES onophoudelijk aangespoord, om zich van het opperste gezag meester te maken, maar hij weigerde zulks bepaaldelijk en begunstigde de verheffing van SANTA-ANNA. Men vermoedt dat hij dus handelde, wijl hij zich toenmaals, aan het hoofd van een sterk legercorps, voor veiliger hield dan

op den presidentsstoel. De omwenteling was den 7 October voltrokken en SANTA-ANNA dictator. Aan PAREDES werd het ministerie van oorlog en marine aangeboden, dat hij echter evenzeer van de hand wees, wijl hij bemerkte dat het er slechts om te doen was, om hem van de troepen te verwijderen. In 1844 bewerkte men den val van SANTA-ANNA, terwijl HERRERA in zijne plaats als president werd aangesteld, die ten opzichte van een minnelijk vergelijk met de *Vereenigde Staten*, betrekkelijk de inlijving van *Texas* gestemd was. PAREDES was daar tegen, doch trok in het belang van HERRERA met zijne 25,000 man tegen SANTA-ANNA op, die slechts 6000 man op de been had, en sloeg hem. SANTA-ANNA werd verbannen. Kort daarna verzette PAREDES zich echter tegen den president HERRERA, dien hij beschuldigde, van met de *Vereenigde Staten* te onderhandelen om de republiek *Mexiko* te verbrokkelen. PAREDES trok tegen de hoofdstad op en deze en het leger van HERRERA kozen zijne zijde. Den 12 Junij 1845 werd PAREDES tot president aangesteld, en den volgenden dag stond het congres hem toe, het commando van het leger overteneemen, en het burgerlijk beheer aan den vice-president BRAVO opgedragen. Toen in Mei 1846 de oorlog met de *Vereenigde Staten* uitborst, stond PAREDES aan het hoofd der zaken; maar na de terugkomst van SANTA-ANNA, in Augustus deszelfden

jaars nam BRAVO den titel van provisioneelen president aan. De generaal SALAS maakte zich meester van den persoon van PAREDES, en hij werd in de citadel van *Mexiko* gevangen gezet, maar in September ontvlugte hij naar *Havana*. Van daar stak hij later naar *Europa* over, en intrigueerde, om eenen Spaanschen of Franschen prins, aan het hoofd der Mexikaansche regering te brengen. Dit mislukte. Later werd het hem vergund in zijn vaderland terugtekeeren. Hij gaf zich nu aan den drank over en overleed eindelijk in een zieken-huis in de stad *Mexiko* in volslagene krankzinnigheid.

PARISSET (ETIENNE), een letterkundig geneesheer, in 1770 te *Grand*, een vlek in het Fransche *Vosges-dep.* geboren, maakte, ofschoon zonder fortuin, uitmuntende classische studiën, en werd zeer bekwaam in de oude talen. Door de requisitie getroffen, werd hij als soldaat naar de *Vendée* gezonden, alwaar hij de burgerlijke verdeeldheden leerde verfoeijen. Zoodra hij daartoe in staat was, verliet hij de dienst, beoefende de geneeskunde, en werd in 1794 als kweekeling der gezondheidsschool, naar *Parijs* gezonden; de hongersnood woedde toenmaals in *Frankrijk*, en hij zou van honger zijn gestorven, indien een zijner vrienden, RIOUFFE (zie dat Art. *-Wlk.-*), hem niet eenen post van onderwijzer in eene achtbare familie had bezorgd, welke familie

als de zijne werd, en welker weldaden hem in staat stelden, de loopbaan te volgen voor welke hij zich bestemde. Na verloop van acht jaren, hervatte hij zijne geneeskundige studiën, en in 1806 tot het doctoraat bevorderd, maakte hij zich weldra gunstiglijk bekend. Twee jaren later werd hij lid van den gezondheidsraad, arts van het ziekenhuis van *Bicêtre* en der landziekten (*epidemiën*) in het arrondissement van *Sceaux*. Het is vooral op de beoefening der besmettelijke ziekten, dat hij zich met eenen voorbeeldeloozen ijver toedeed. In 1814 was hij bijna het slagtoffer van den typhus geworden, hetwelk hem slechts ten prikkel verstrekte, om met nog meer ijver de middelen ter bestrijding der besmetting optesporen. In 1819 was hij met de gele koorts te *Cadix*; in 1821 te *Barcelona*, alwaar deze geesel was uitgeborsten; en in 1828 vertrok hij naar *Egypte*, alwaar hij de in die gewesten gemeenzame pest ging beoefenen. Bij de reorganisatie der geneeskundige akademie, tot lid derzelve benoemd, werd hij in 1822 tot blijvend secretaris dier instelling verkozen, en door de wijze, waarop hij die betrekking vervulde, toonde hij zich als den waardigen opvolger van *Vico d'Azur* (zie dat Art. -*Wbk.*-). In 1842 verving hij *PELLETIER* bij de akademie van wetenschappen, en overleed te *Parijs* den 3 Julij 1847, den roem nalatende van een' bekwamen

III. DEEL.

arts, eenen grooten schrijver en, wat meer zegt, van een' der mannen, die door hunne deugden der menschheid het meest tot eer hebben verstrekt. Het is bijna onnoodig er bij te voegen, dat *PARISER* opregt godsdienstig was, en dat al zijne geschriften de levendigste godsvrucht en de edelste gevoelens ademen. Even zoo zedig als geleerd, stelde hij in niets anders belang dan in de hoedanigheden des harten, hij schepte er behagen in het volgende gezegde te herhalen, dat hem geheel afschildert: *Er is geen ander goed in de wereld dan de goedheid*. Bij zijn graf werden er verscheiden redevoeringen uitgesproken: die van den heer *FLANDIN*, zijn' ambtgenoot en teedersten vriend, schildert de verhevene hoedanigheden van *PARISER*, en het is onmogelijk dezelve zonder aandoening te lezen. Behalve een aantal Artikels, in wetenschappelijke en letterkundige tijdschriften en in de *Dictionnaire des Sciences médicales* verspreid, en vertalingen (in het Fransch) van eenige werken van *HIPPOCRATES*, heeft men van *PARISER*: 1.º *Observations etc. (Waarnemingen in 1819, te Cadix omtrent de gele koorts gemaakt)*, *Parijs*, 1820, in 4.to, met pl.^{tn}; — 2.º *Histoire etc. (Geschiedenis der gele koorts, in het jaar 1821 in Spanje waargenomen)*, ib. 1823, in 8.vo; — 3.º *Mémoire etc. (Verhandeling over de oorzaken der pest)*, 1837, in 8.vo; dit is, zegt een zijner levensbe-

N

schrijvers, een waar meesterstuk; — 4.º *Histoire etc. (Geschiedenis der leden der koninklijke akademie van geneeskunde)*, 1845, 2 dl.ⁿ, in 12.mo Dit is de verzameling der lofreden, ten getale van 21, door PARISSET in de openbare vergaderingen voorgelezen; zij kunnen de vergelijking met die van FONTENELLE en CUVIER zeer wel uitstaan.

PAROLETTI (VICTOR MODESTUS), te Turijn in 1765 geboren, werd in 1799 tot secretaris van het provisioneel bestuur, en in het volgende jaar tot lid der *Consulta* van Piémont benoemd. In 1807, door het *Po-dep.* tot het wetgevend ligchaam afgevaardigd, werd hij in 1811 secretaris van hetzelfde, en hield twee jaren later op er toe te behooren. In 1815 als Fransman genaturaliseerd, ging hij voort *Parijs* te bewonen; maar door de goedheid van zijnen soeverein bewogen, kwam hij te Turijn terug, alwaar hij in 1834 overleed. Men heeft van hem verscheiden werken onder welke men onderscheidt: 1.º *Description etc. (Geschiedkundige beschrijving der hoofdkerk van Superga)*, Turijn, 1808, in fol., met pl.; — 2.º *Turijn, en zijne zeldzaamheden*, 1819, in 8.vo; — 3.º *Turijn, voor den vreemdeling toegankelijk*, 1826, in 8.vo; — 4.º *Vite di 60 illustri Piemontesi*, 1826, in fol.; — 5.º *Viaggio romantico pittorico delle provincie occidentali dell' antica e moderna Italia*, 1828, 3 dl.ⁿ, in 8.vo enz.

* PARROT (JOHANN JACOB FRIEDRICH WILHELM), keizerlijk Russische staatsraad, den 14 October 1791 te *Karlsruhe* geboren, was de zoon van den met roem bekenden natuurkundige en staatsraad GEORG. FRIEDRICH PARROT in *Petersburg*, bezocht eerst de Dom-school te *Riga*, later het gymnasium te *Dorpat*, en kwam in 1807 op de universiteit aldaar, om zich aan de studie der geneeskunde toe te wijden. In 1811 maakte PARROT nog als student, met MORITZ VON ENGELHARDT eene wetenschappelijke reis door de *Krim* en den *Kaukasus*; in 1812 diende hij als tweede arts in het militaire hospitaal te *Riga*; in 1814 werd hij tot *Med. Dr.* gepromoveerd en nog in het zelfde jaar tot corresponderend lid der *Petersburger akademie* benoemd. PARROT ondernam nu andermaal buitenlandsche wetenschappelijke reizen, trad, wel is waar, in 1815, bij de terugkomst van NAPOLEON van *Elba*, als staf-arts der eerste klasse, bij het Russische leger in dienst, doch verliet bij het eindigen van den oorlog deze betrekking weder, en bezocht, met voortdurenden levendigen ijver voor de geneeskunde bezield, de voornaamste universiteiten en zieken-huizen van *Europa*, ondernam omtrent dezen tijd ook eene wetenschappelijke reis door de *Pyrenæen*, en zette zich eindelijk in *Heilbronn* neder, waar hij geneeskundige praktijk uitoefende, en tevens als schrijver over de geneeskunde optrad. In 1821

volgde PARROT eene roeping op als gewoon hoogleeraar der physiologie en pathologie naar *Dorpat*; in 1826, toen zijn vader als lid der akademie naar *Petersburg* trok, belastte hij zich met het professoraat der natuurkunde, en werd nog in hetzelfde jaar lid van de school-commissie der universiteit; van 1831—1833 bekleedde hij het rectoraat; in 1839 werd hij andermaal tot rector gekozen, welke waardigheid hij echter van de hand wees. Nog tweemaal volgde PARROT zijne zucht tot reizen op: in 1829 ondernam hij eene reis naar het gebergte *Ararat*, en bereikte, na twee voorafgaande vergeefsche pogingen, den 9 October den top deszelven; eene tweede reis ondernam hij in 1838 naar de *Noord-Kaap*, voornamelijk om waarnemingen betrekkelijk de slinger-zwaaijingen en onderzoekingen betrekkelijk het aard-magnetismus te maken. Van deze reis teruggekeerd, werd hij door eene zware ziekte aangetast, die verscheiden maanden duurde, waarvan de aanvallen zich in 1840 vernieuwden, en die den 15 Januarij 1841, aan zijn leven een einde maakte. PARROT heeft zich vooral als reiziger onderscheiden door de volharding, waarmede hij, zelfs bij geringe middelen, zijn doel wist te bereiken, en zich noch door hinderpalen der natuur, noch door vijandig gezinde volken, noch door heerschende ziekten liet afschrikken; hij heeft wezenlijk bijgedragen tot de betere kennis der door

hem bereisde gewesten, in welke hij niet enkel natuurkundige onderzoekingen deed; maar ook natuur-historische en ethnographische waarnemingen maakte. Zijne reizen zijn beschreven in: 1.º *Reise in die Krim und in den Kaukasus*, door M. von ENGELHARDT en FR. PARROT, 2 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1815—1818; — 2.º *Reise zum Ararat*, 2 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1834. Over de reis naar de *Noord-Kaap*, heeft PARROT, voor den druk in orde gebragte bouwstoffen nagelaten. Van zijne overige schriften moet nog vermeld worden: — 3.º *Ansichten über die allgemeine Krankheitslehre*, *Mitau*, 1821.

PARTOUNEAUX (LODEWIJK, graaf DE), luitenant-generaal, in 1771 te *Romilly-sur-Seine* geboren, begaf zich in den ouderdom van 20 jaren als grenadier, onder de bataillons vrijwilligers van *Parijs*, en werd spoedig bij het regiment van *Hainault* tot officier bevorderd. Bij het leger der *Alpen* aangesteld, onderscheidde hij zich weldra door de inneming van het fort *Utelle*; dat hij stormenderhand veroverde. In 1793 onderscheidde hij zich op eene niet minder schitterende wijze, bij het beleg van *Toulon*, alwaar hij ernstig werd gewond. Tot adjudant-generaal en bataillons-chef benoemd, diende hij bij het leger van *Italië*, onder de bevelen van BONAPARTE en JOUBERT: bij den vrede met zendingen naar *Rome* en *Venetië* belast, kweet hij zich daarvan op eene

wijze, die hem de achting der inwoners verwierf. Na het hervatten der vijandelijkheden, nam hij deel aan de bloedige veldslagen, welke onder *Verona* werden geleverd, en werd in 1799 tot brigade-generaal bevorderd. In 1803 tot divisie-generaal benoemd, werd hij in 1805 naar *Italië* gezonden, en werkte krachtdadig mede aan den goeden uitslag van dien veldtogt. Bij den inval in de Napolitaansche Staten, maakte hij zich meester van *Capua* en deed *Napels* capituleren, alwaar zijne divisie het eerste binnentrok. Tot landvoogd van *Abruzzo* benoemd, gelukte het hem aldaar de rust te handhaven. Op den voor de Franschen noodlottigen terugtogt uit *Rusland*, gevangen genomen, had hij aan de gebeurtenissen van 1814 zijne in vrijheidstelling te danken, kwam in *Frankrijk* terug, en wijdde zich openhartiglijk aan de zaak der *Bourbons*. Bij de tweede terugkomst des konings, tot gouverneur der 8.^e militaire divisie benoemd, ging hij tegen het einde van 1815 tot het commandement der 10.^e divisie te *Toulouse* over, alwaar hij krachtdadiglijk tot het bevredigen der onlusten medewerkte. In 1820 aan het hoofd der 1.^e afdeeling infanterie der garde geplaatst, werd hij kort daarna door de kiezers van het *Var-dep.*^t naar de kamer der afgevaardigden gezonden, alwaar hij steeds met het ministerie stemde. In 1828 door eenen aanval van beroerte getroffen, legde hij zijn commandement

bij de garde neder, omdat der 8.^e divisie weder optevatten, en overleed den 14 Januarij 1835 te *Mentone*, in het prinsdom *Monaco*. Men heeft van hem eenige losse stukjes over den Russischen veldtogt.

* *PASSOW* (FRANZ LUDWIG KARL FRIEDRICH), een scherpzinnige letterkundige, den 20 September 1786 te *Ludwigslust*, waar zijn vader hofpredikant was, geboren, was de oudste zoon van 13 broeders en zusters. De 16jarige jongeling ontving aan het beroemde gymnasium te *Gotha* zijne voorbereidende ontwikkeling voor de classieke oudheid, onder de evenzeer met roem bekende onderwijzers *KALTWASSER*, *DÖRING*, *KRIES* en *JAKOBS*. In 1804 betrok *PASSOW* de universiteit te *Leipzig*, waar *GOTTFR. HERMANN* hem in zijn Grieksch gezelschap opnam. Op zijne veelvuldige wandelingen te voet door *Saksen* en *Thuringen*, nam hij in de lente van 1806 een langer verblijf te *Dresden*, om hier de oude en nieuwere kunst; in beeldhouw- en schilderwerk in levendige aanschouwing te onderzoeken. In *Böttigen* vond hij eenen onderrigtenden vriend. Door het vertrek van *H. Vosz* van *Weimar* kwam er in 1807 een professoraat aan het gymnasium opentestaan, en met vreugde aanvaardde *PASSOW* den post van onderwijzer der Grieksche taal. Voor hem begon alsnu een schoone, in studie en ondervinding rijke tijd. Toen echter in 1810 door den sted-

lijken raad van *Dantzic* de eervolle beroeping van tweeden directeur voor het *Conradinum* te *Jenkau* aan hem gerigt werd, nam hij dezen post aan, kon echter hier slechts drie jaren werkzaam zijn, want toen in 1813 het Russische hoofdkwartier, in de gebouwen van het instituut werd gelegd, en al de hulpbronnen des gestichts door den oorlog waren uitgeput, moest het *conradinum* voor eenen onbepaalden tijd gesloten worden, niettegenstaande *Dantzic* van zijnen overweldiger weldra bevrijd was geworden. Onderwijzers en leerlingen verstrooiden zich alzoo naar alle rigtingen; *Passow* begaf zich in de lente van 1814 naar *Berlijn*, om als vrijwilliger naar *Frankrijk* te snellen: de daarop gevolgde inneming van *Parijs* maakte het voornemen noodeloos; hij hield daarom vacantie aan den *Rijn* en in *Zwitserland*, verbleef eenige weken bij *Vosz* te *Heidelberg*, en keerde over *Zwaben*, *Frankenland* en *Saksen* naar *Berlijn* terug, waar hij de voorlezingen van *A. F. Wolf* vlijtig bijwoonde, en zich in den omgang van andere geleerden verder bekwaamde. In 1815 werd hem het gewoon professoraat der oude letterkunde aan de universiteit van *Breslau* opgedragen. Hier lagen door eene langdurige ziekte van *Heindorf* en door de verzwakking van den hoogbejaarden *Schneider*, de letterkundige studiën, zoo wel als het in 1813 gestichte philologisch seminarie geheel in

verval: zijne geestkracht schonk weder het vorige leven aan dezelfde. In weerwil zijner veelvuldige studiën en voorlezingen over de meeste Grieksche dichters, letterkundige encyclopedie en critiek, over de klassieke letterkundige geschiedenis en mythologie, nam hij ook deel aan de toenmalige staatkundige beweging; zijn geschrift *Turnziel*, wikkeld hem in eene langdurige reeks van onderzoekingen, welke tot eene gevangenschap van acht weken geleidden. Intusschen had deze straf op zijne akademische bevordering geenen naadeligen invloed: in 1817 werd hem het eere-ambt van het professoraat der welsprekendheid, de zamenstelling van het akademische gelegenheidsprogramma opgedragen, en hij tot lid der wetenschappelijke commissie van onderzoek benoemd. Na den dood van *Büsching* bekwam *Passow* het beheer van het museum voor oudheid en kunst, dat hij met vele welgeslaagde afgietsels van oude meesterstukken wist te verrijken. Door de beschrijving van verscheiden handschriften van de bibliotheek der universiteit, breidde hij het nut derzelve uit. Eene zenuwberoerte maakte den 11 Maart 1833 plotselijk een einde aan zijn leven, nadat hij nog op denzelfden dag zijne gewone voorlezingen had gehouden. Zijne schriften zijn, behalve het reeds aangevoerde: 1.º *Persius*, 1809; — 2.º *Zweck und Anlage und Ergänzung Griechischer Wörterbücher*, 1813; — 3.º *Longus*, *Daphne*

und Chlor, Grieksch en Hoogd. 1815; — 4.º Tacitus Germanicus, 1817; — 5.º Meletem. critic. in Aeschyli Persas, 1818; — 6.º Grundzüge der Griech. und Römischen Literatur, Geschichte und Kunst, 1829, een bij het onderwijs zeer gezocht geschrift. Verder vele verstrooide opstellen en programma's door zijn' schoonvader L. WACHLER bijeenverzameld, enz. enz.

PASTORET (CLAUDE EMMANUEL JOSEPH PIERRE, markies DE), pair van Frankrijk, in 1756 te Marseille uit eene oude familie van den tabbaard geboren, werd, na eenigen tijd met roem in de pleitzaal te zijn verschenen, met den post van raadsheer bij het hof der onderstandsgelden van Parijs bekleed. De geringe werkzaamheden, aan deze betrekking verbonden, veroorloofden hem zijnen smaak voor de letteren aantekweeken, waarvan hij reeds zeer vroeg bewijzen had gegeven; en zijne werken, door de akademie van opschriften bekroond, openden hem in 1785 de deuren der maatschappij. In 1788 tot rekwestmeester benoemd, scheen hij met rasse schreden tot de eerste posten te naderen, toen de omwenteling tusschenbeiden trad. Zoo als een aantal andere goede geesten, nam hij er de beginselen van aan; en, in 1791 tot procureur-generaal syndicus van het dept van Parijs verkozen, deed hij in deze hoedanigheid het dubbele dekreet uitvaardigen, hetwelk bepaalde dat de St. Genoveva-kerk

in een Panthéon voor de groote mannen hervormd, en dat de overblijfselen van MIRABEAU er in zouden worden nedergelegd. Lid der wetgevende vergadering geworden zijnde, waren zijne redevoeringen en voordragten in het begin gelijkvormig aan de eerste handelingen van zijn staatkundig leven, maar weldra door den loop der gebeurtenissen afgeschrikt, stond hij stil, en deed even zoo moedige als vruchteloze pogingen, om den val des troons voortekomen, waarvan hij de noodlottige gevolgen vreesde. Na de gebeurtenissen van den 10 Augustus, moest hij Frankrijk verlaten, en naar Savooije geweken, wachtte hij aldaar het tijdstip af, waarop de schavotten waren omvergeworpen. In 1795 door het Var-dept, naar den raad der vijf-honderden afgevaardigd, verscheen hij dikwerf op de tribune, om er met welsprekendheid de in den naam eener constitutie, welke niet meer bestond, vervolgde priesters te verdedigen, of om de verschillende maatregelen voortestellen, geschikt om de onheilen te herstellen, welke een bloedraad aan Frankrijk had toegebracht. Den 18 Fructidor als koningsgezinde tot de verbanning veroordeeld, gelukte het hem zich aan dat besluit te onttrekken, door de wijk naar Zwitserland en vervolgens naar Italië te nemen, alwaar de studie zijne ballingschap veraangenaamde, en hij kwam eerst tijdens het consulaat in Frankrijk terug. Hij zocht niets te rug te bekomen dan zijne plaats

in het instituut, waarvan hij sedert de oprigting deszelve lid was, en nam slechts den post van administrateur der hospitalen van *Parijs* aan, welke hem in staat stelde, er toe bijtedragen om aan dezelve hunnen vroegeren voorspoed terugtegeven. In 1804 verving hij Bouchaud (zie dat Art. -*Wbk.*-) op den leerstoel van het natuur- en volkenregt; en eenige jaren later door de kiezers van *Parijs* als candidaat tot den behoedenden senaat voorgesteld, kwam hij er onder de groote aanzienlijkheden van het keizerlijke *Frankrijk* plaats nemen. Bij de restauratie tot pair verheven, hield hij niet op deel te nemen aan de behandeling der gewigtige vraagstukken van dat tijdstip, en waarin zijn ernstig en gematigd woord steeds van groot gewigt was. Reeds lid der akademie van opschriften zijnde, verving hij in 1820 Volney bij de Fransche akademie. In 1829 werd hij tot kanselier van *Frankrijk* benoemd. Na de gebeurtenissen van Julij 1830 legde hij deze hooge waardigheid neder, welke weldra werd opgeheven, en hield daarbij op lid der kamer te zijn, waarvan hij vice-president was; maar te gelijkertijd viel hem eene eer ten deel, welke hij verdiende, namelijk van tot voogd van den jongen prins te worden benoemd, aan wien de omwenteling eene kroon had ontroofd, en met eenen bewonderenswaardigen ijver, nam hij gedurende vijf jaren de daaraan

verbondene bedieningen waar; sedert dat tijdstip hield hij zich verder met niets anders bezig dan met de voltooiing van het groote werk, hetwelk hem bij de nakomelingschap eenen duurzamen roem moet verzekeren. Hij overleed te *Parijs*, den 28 September 1840, en werd bij de Fransche akademie door den heer de Saint-Aulaire vervangen. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Zoroaster, Confucius en Mahomed*, 1787, in 8.vo; — 2.º *Moise etc.* (*Mozes als wetgever en als zedeleeraar beschouwd*), 1787, in 8.vo; — 3.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de strafwetten*), 1790, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 4.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van de wetgeving der oude volken*), 1817—37, 11 dl.ⁿ, in 8.vo; dit geleerde werk is niet geheel voltooid. Ook heeft hij sedert het 15.e dl. medegewerkt aan het *Recueil des ordonnances*, en aan de *Histoire littéraire de France*, van af het 13.e dl.

PAULUS van het Kruis (*de Gelukzalige*), stichter van de orde der Passionisten, den 3 Januarij 1694 te *Ovado*, diocees van *Acqui* uit eene adellijke familie geboren. Reeds in zijne kindschheid met eene bijzondere genade begunstigd, en in die jeugdige jaren het voorbeeld aller christelijke deugden, vormde hij het ontwerp om eene congregatie opterigten. In 1720 nam hij, ter gedachtenis van het lijden, het zwarte kleed aan, en week met eenen zijner broe-

ders naar eene kluis, terwijl hij zich alzoo door de afzondering en de overweging der heilige zaken, tot het werk voorbereidde, waaraan hij zich wilde toewijden. BENEDICTUS XIII wijdde hen beide in 1727 tot priesters, en magtigde hen, om medehelpers aantenemen. Het eerste gesticht van pater PAULUS van het Kruis was dat van *Montargentario*, een schier-eiland in *Toskane*. BENEDICTUS XIV keurde de instelling goed, eerst bij een rescript van den 15 Maart 1741, en daarna bij eene breve van den 28 Maart 1746. CLEMENS XIII begunstigde de congregatie evenzeer, en CLEMENS XIV gaf aan dezelve de kerk van den heiligen JOANNES DE PAULA, gebouwd op het terrein van het paleis, welk op den berg *Caelius* de broeders JOANNES en PAULUS bewoonden, die, op bevel van JULIAAN den *Afvallige*, in hunne eigene woning den marteldood ondergingen. Eindelijk keurde PIUS VI het instituut op de plegtigste wijze goed, door de bulle *Præclara virtutem*, van den 15 September 1775. PAULUS van het Kruis had het geluk zijn werk gevestigd te zien, hij bragt een noviciehuis tot stand, en rigtte op verschillende plaatsen twaalf gestichten op. Hij overleed in den geur van heiligheid, den 13 October 1775. Zijn *Leven* is door pater DE ST. PAULUS beschreven, *Rome*, 1786, in 4.to Zijne zaak, onder PIUS VI, voor de congregatie der kerkgebruiken gebragt, is er in de geregteijlike vormen on-

derzocht, en den 18 Februarij 1821, proclameerde PIUS VII de heldhaftigheid der deugden van den dienaar Gods.

* PEEL (*sir* ROBERT), den 6 Februarij 1788 in *Lancashire*, het middelpunt der Engelsche nijverheid, geboren, was de oudste zoon van den in 1830 overleden baronnet ROBERT PEEL, ontving zijn eerste schoolonderwijs te *Harrow*, alwaar hij onder andere later beroemd geworden mannen, den dichter BYRON (zie dat Art. -*Wbk.*-) tot schoolmakker had; deze schreef van hem in zijn dagboek: »PEEL, de staatsman en redenaar, zat met mij op dezelfde bank en wij beide waren steeds bovenaan. Wij verdroegen elkander wel, maar zijn broeder was mijn vertrouweling. Wij alle, onderwijzers en leerlingen, koesterden groote verwachtingen van hem en hij heeft dezelve niet bedrogen. Hij wist veel meer dan ik, maar ik droeg welligt beter voor. Hij bezat meer geleerdheid, ik had meer algemeene beschaving. Buiten de school zat ik steeds in de papieren; hij nooit, in de school kende hij altijd zijne les; ik zelden.» Na zijn zestiende jaar bereikt te hebben verliet de jonge PEEL *Harrow*, en bekwam na een vierjarig verblijf te *Cambridge* de hoogste graden der universiteit in de oude talen en tevens in de wiskunde — eene eer, welke vóór hem nog aan niemand was ten deel gevallen. In het volgende jaar 1809 werd hij meerderjarig, en

bekwam dadelijk eene zitplaats in het lagerhuis, voor het burg-vlek *Cashel* in *Ierland*. Weldra stelden de Tories de grootste hoop op den jongen PEEL. Hij kwam niet met groote redevoe-ringen te voorschijn, maar stelde zich te vreden, om, als hij eene zaak anders begreep, korte, bescheidene aanmerkingen te maken. Hij verwierf zich als verdediger van al die misbrui-ken, welke men toenmaals in de inrigtingen des lands aan-wees, de goedkeuring van lord UDON, en was tevens de lieve-ling van PERCEVAL, die hem tot tweeden secretaris van bin-nenlandsche zaken benoemde. Toen PERCEVAL (zie dat Art. -*Wbk.*-) in 1812 vermoord was, en er aanmerkelijke veranderingen in het ministerie plaats had-den, werd PEEL tot eersten se-cretaris van den onder-koning van *Ierland* benoemd. Van dit tijdstip af deed hij zich als het hoofd der partij van het Pro-Testantsche overwigt opmerken. Reeds openbaarde zich in *Ier-land* onder de Catholijken het verlangen om hun juk afteschud-den; PEEL trad zoo onbuigzaam en onverzettelijk tegen hen op, dat hij algemeene ontevreden-heid tegen zich verwekte. Hij heerschte in *Ierland* als partij-ganger en *Orangeman*; de Ieren noemden hem slechts *orange-peel* (eene woordspeling, *orange-peel* beteekent *oranje-schil*), en O'CONNELL overlaadde PEEL met zulke smaadden, dat deze, welke een prikkelbaar eergevoel bezat, hem eene uitdaging zond.

Het tweegevecht werd van wege de overheid belet. Het groote werk van PEEL als staatsman begon na den oorlog. Gedurende denzelfden was de geheele werk-zaamheid der natie naar buiten gespannen, het inwendig bestuur verwaarloosd, het geheele staats-wezen verward door de 500 mil-lioenen ponden sterlings, met welke men, sedert het uitbarsten der Fransche omwenteling, de openbare schuld vermeerderd had. PEEL werd als de man beschouwd om eene uit het verband gerukte wereld, in haren staat van orde te her-stellen. Hij deed afstand van zijnen post in *Ierland*, om als voorzitter der commissie van de schatkist optetreden. Ten ge-volge der beraadslagingen droeg hij in het lagerhuis de wet voor, welke zijnen naam draagt. Het parlement nam dezelve in 1819 aan. Krachtens dezelve belastte zich de Staat, om alle aangegane verbindtenissen in gereed geld te betalen. Daarmede was het openbare vertrouwen weder be-vestigd, en aan den op nieuw zich ontwikkelenden wereldhan-del, eenen veiligen grondslag gegeven. Maar de maatregel vorderde even zooveel moed als doorzigt. En zijn naam was zoo zuiver, dat, ofschoon men wil, dat het vermogen van zijn va-der door genoemde maatregelen met een half millioen ponden sterlings zou vermeerderd zijn, men desniettegenstaande den zoon van geene bijoogmerken verdacht hield. In 1822 liet lord LIVERPOOL hem minister

van binnenlandsche zaken worden; want PEEL ging voor zulk eenen uitgemaakte Tory door, dat zelfs *Oxford* hem tot vertegenwoordiger benoemde. Maar wij zijn tot den oogenblik genaderd, waarop in PEEL de invloed der jeugd en der maatschappelijke betrekkingen, aan de rijpere kennis van den man niet langer kon wederstaan. De verandering heeft langzaam en trapsgewijze plaats gehad, terwijl hij de openbare meening eer weerstrevend volgde, dan zich moedig aan derzelve hoofd te plaatsen. Doch daarom was hij juist het geschiktste, om de maatregelen ten uitvoer te brengen, tegen welke hij zich het langdurigste en hevigste verzet had. Zijne tegenstrevers noemden zulks *gebrek aan beginselen*. Doch men kan aannemen, dat hij steeds naar zijne overtuiging heeft gehandeld. Den 4 Febr. 1829 brak hij zijn lang gerekt stilzwijgen af, en schreef hij eenen brief aan den vice-kanselier van *Oxford*, om hem openlijk zijn gevoelen te kennen te geven, dat het Catholijke vraagstuk in den geest der burgerlijke vrijheid behoorde beslist te worden. Hij deed afstand van zijne vertegenwoordiging van *Oxford*, en moest bij de nieuwe verkiezing voor sir ROBERT INGLIS wijken; doch hij werd voor *Tannworth* weder gekozen, in welks nabijheid zijne goederen lagen. In den loop des jaars zette hij met den hertog van WELLINGTON de vrijverklaring (*emancipatie*) der Catholijken door. Nog gedurende de

eerste maanden na de Julij-omwenteling hield het tory-ministerie stand, maar tegen het einde van 1830, moest het voor het reform-ministerie, voor GREY, MELBOURNE en ALTHORPE plaats maken. Sir ROBERT PEEL was de leider der oppositie in het lager-huis tegen den reform-bil, en streed zoo ijverig, dat zelfs toen reeds het luiden der klokken en het losbranden van het geschut van den *Tower*, de aannadering des konings, die kwam om het wederstrevende parlement te onthouden, toen reeds de ceremoniemeester (*Usher*) met den zwarten staf in het lagerhuis verscheen, om de getrouwe gemeente-leden van *Engeland* tot den koning uitbenedigden, de stem van den grooten tory-aanvoerder, nog steeds door het gedruisch van het huis heendrong, en bezwoer, en protesteerde en bedreigde, tot dat eindelijk zijde vrienden hem op zijne zitplaats nederdrukten. De reform-bil werd doorgezet, doch PEEL wist zich denzelven zoo wel ten nutte te maken, dat binnen weinige jaren zijne partij, die in het eerste reform-parlement nauwelijks 80 hoofden telde, verre weg de meerderheid had. In 1834 vond WILLIAM IV zelfs raadzaam een ministerie in zijn geest zamentestellen. Sir ROBERT PEEL werd door renbenden uit *Italië* teruggeroepen, om de teugels des bestuurs in handen te nemen. De wensch naar een tory-ministerie mislukte. Eindelijk zag hij zich in 1841 aan de spits der rege-

ring en had hij eene meerderheid in het parlement, zoo als dezelve in langen tijd aan geenen minister ten dienste had gestaan. Toenmaals tot het toppunt zijner magt gestegen, hebben wij dikwerf gelegenheid gehad, den grooten staatsman gadeslaan, hoe hij in het lagere huis heerschte, niet zoo als eens CHATAM, die elken tegenstand nederdonderde, maar terwijl hij alle partijen door zachtheid verzoende, met beleid leidde. Niemand was beter geschikt dan hij tot eene zoodanige leiding. Zijne welsprekendheid maakte meer indruk door den toon, dan door de woorden. Hij sprak zelfs niet altijd vloeiend, maar het overtuigingsvermogen verliet hem nooit. De volheid zijner kennissen, vooral die, welke hij in het finantiewezen verkregen had, ondersteunden hem bij de reusachtige berigten en verslagen, welke in 1842 tot inleiding zijner finantieele maatregelen dienden. Hij voerde de belasting op de inkomsten in, en verzachtte dezelve door die van den handel te verminderen. Maar hij kon zijne oogen niet sluiten voor de overtuiging, dat het voor *Engeland* en zijne sterke bevolking niet langer raadzaam was, de levensmiddelen, en voornamelijk de broodgranen, op eene kunstmatige wijze duurder te maken. Ten tweeden male verried hij zijne partij, maar — tot heil van het vaderland! In 1846 schafte hij de koren-wetten af. Het mogt hem slechts gelukken een

gedeelte zijner partij, tot de overtuiging der noodzakelijkheid van dezen maatregel te brengen, de overigen vervolgden hem met eenen onverzoenlijken haat. De protectionisten schaarden zich onder lord G. BENTINCK, dien PEEL, aan wien hij ook den val van CANNING, zijnen bloedverwant, toeschreef, met hoon, bespottling en gruwelijke verwijtingen als met zoo vele slangén geeseldé. PEEL zag zich genoodzaakt nog in hetzelfde jaar 1846 aftetreden. Hij verklaarde toenmaals, dat hij zich voor altijd van alle gezagvoering onttrok. De dankbaarheid van het Engelsche volk en van zijne koningin volgde hem in zijne afzondering. Zijne vroegere vrienden hadden hem verlaten, zijne vroegere tegenstanders naderde hij niet persoonlijk; maar hij ondersteunden hen zeer krachtdadig, doch zonder eenige aanmatiging, in het doorzetten der door hen geopende vrijzinnige wetgeving op den handel. Zijn gevoelen te moeten veranderen is een ongeluk, geen misdrijf; maar hij heeft er zwaar voor geboet. Eene schitterende voldoening viel hem na den val van den Franschen troon, in 1848, ten deel. Dat de Engelsche niet eens geschokt werd, dat zelfs *Engeland*, bij de onlusten, die alom op het vasteland uitbraken, zijne trotsche rust onbloedig kon handhaven, dit geluk heeft het enkel te danken aan het wijze vooruitzicht van zijnen grooten staatsman, die te midden van den bur-

gerlijken vrede, de oorzaken van den burgeroorlog uit den weg ruimde. — Voor de eerste maal was PEEL in den nacht van den 28—29 Junij 1850 tegen het ministerie in het vraagstuk der buitenlandsche staatkunde opgetreden, doch niet dan ongaarne en met zulk eene sparing, dat hij van lord PALMERSTON zeide: » Zijne redevoering maakt ons trotsch, zulk eenen man te bezitten.» Wie zou toenmaals gedacht hebben, dat alvorens drie volgende zonnen ondergingen, het lagerhuis haren leider, Engeland zijnen grootsten staatsman, hem zelve, sir ROBERT PEEL, zou verloren hebben? Toen hij van het koninklijke paleis kwam, werd zijn paard schichtig, en wierp hem over den kop met zulk een geweld op den grond, dat hij den teugel bewusteloos in de hand hield. Het paard stortte op hem neder, hij werd zwaar gekwetst, eene gebroekene rib drong hem door de long, en na de hevigste pijnen te hebben verduurd, gaf hij tegen den avond van den derden dag (2 Julij 1850) zijnen geest. Zijn plotseling verlies werd in elke Britsche woning bijna als een ongeluk, dat de eigene familie had getroffen, betreurd. De op rigting van een gedenkteeken te zijner eer in de Westminster abdij, is reeds in 1851 aan het parlement voorgedragen.

PEIGNOT (ETIENNE GABRIEL), een beroemde bibliophilus, den 15 Mei 1767 te Arc-en-Barrois geboren, was de zoon van

eenen advokaat aldaar. Na uitmuntende studien te hebben gemaakt, voor de pleitzaal bestemd, werd hij in 1790 als advokaat bij het parlement van Besançon aangenomen, en kwam zich te Vesoul met ter woon vestigen. Het was aldaar dat men hem, in hoedanigheid van departementaal commissaris, eene kostbare menigte boeken en handschriften toevertrouwde, voortkomende uit de kloosters dier gewesten en voornamelijk uit die van Luxeuil en Favorney. Hij bragt er voor de stad eene prachtige bibliotheek uit tot stand, waarvan hij den catalogus vervaardigde, en vestigde er die bewonderenswaardige orde in, welke thans nog bestaat. In 1803 tot directeur der secondaire school van Vesoul benoemd, vereenigde hij die betrekking met die van bibliothekaris, en verwisselde in 1810 zijnen titel van directeur met dien van principaal van het collegie. In 1813 werd hij in hoedanigheid van inspecteur van de boekdrukkerij en den boekhandel naar Dijon beroepen, en werd vervolgens provisor van het collegie dier stad en inspecteur der akademie. In 1838 ontving hij zijn pensioen met den titel van honorair-inspecteur. In weerwil zijner hooge jaren, hield hij niet op eenen geregelden omgang te onderhouden met de beroemdste geleerden van Frankrijk, Duitschland en Italië, welke hem bezochten, of die hem in de eerbiedigste bewoordingen schreven. Bescheiden en eenvoudig in zijne manieren, was het hem

eene behoefte, om zich nuttig te maken; zijne minzaamheid maakte hem even zoo vele vrienden als hij kweekelingen had gehad. Opregtelijk aan de godsdienst verkleefd, hield hij gedurende zijn geheele leven niet op de pligten derzelve te vervullen, en ontving hij de laatste Sacramenten met de gevoelens der levendigste dankbaarheid. Hij overleed te *Dijon* den 14 Augustus 1849, den roem nalatende van eenen even zoo geestigen als werkzamen geleerde, en rechtschapen man, even zoo geacht als hij zulks verdiende te zijn. In 1803 was hij tot lid der oudheidkundige maatschappij van *Parijs*, in 1806 van de akademie van *Besançon*, en in 1834 van de maatschappij van algemeene statistiek van *Parijs* benoemd. Ook was hij lid der akademie van *Dijon*, die hem in 1831 tot de eer van het jaarlijksch voorzitterschap verhief. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.º *Manuel etc. (Bibliographisch handboek)*, 1800, in 8.vo; — 2.º *Dictionnaire etc. (Beredeneerd bibliologisch Woordenboek)*; het was deze uitgave, die den schrijver met de voornaamste geleerden van *Frankrijk* en het buitenland in betrekking bragt, 1802, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 3.º *Dictionnaire etc. (Critisch, letterkundig en bibliographisch Woordenboek der voornaamste ten vure gedoemde, verboden en gecensureerde boeken)*, 1806, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, een even zoo zeldzaam als belangrijk werk, dat door de lief-

hebbers nog zeer gezocht wordt; — 4.º *Essai etc. (Proeve van bibliographische zeldzaamheden)*, 1804, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 5.º *Amusements etc. (Letterkundige uitspanningen)*, 1808; vermeerderd en herdrukt in 1842, in 8.vo; — 6.º *Répertoire etc. (Algemeen bibliographisch zaakregister)*, 1812, in 12.mo; — 7.º *Essai etc. (Proeve over de geschiedenis van het parkement)*, 1812, in 12.mo; — 8.º *De la maison etc. (Over het koninklijke huis van Frankrijk)*, 1815, in 8.vo; — 9.º *Traité etc. (Verhandeling over de keuze der boeken)*, 1817; 2.e uitg., 1823, in 8.vo; — 10.º *Choix etc. (Keuze der oude en nieuwere Testamenten)*, 1829, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, enz. enz. Ook is *PEIGNOT* een der voornaamste medearbeiders aan de *Biographie universelle* geweest.

PELLETAN (PETRUS), Zoon van **P. J. PELLETAN** (zie dat Art. -*Wbk.*-), den 6 Januarij 1782 te *Parijs* geboren, werd in den ouderdom van 14 jaren in de polytechnieke school opgenomen, en bepaalde zijne eerste studiën tot de natuur- en wiskundige wetenschappen. Bij het verlaten der school, opende hij eenen leergang voor de scheikunde, die talrijke hoorders uitlokte, en beoefende te gelijkertijd de geneeskunde onder de leiding zijns vaders. Hij werd als heelmeeester bij het leger van *Zwitserland* aangesteld. In 1813 tot doctor gepromoveerd, werd hij in het volgende jaar, tot geneesheer van het ziekenhuis van

Val-de-Grace benoemd, en kort daarna alleen belast met de dienst van het hospitaal *Montaigu*, hetwelk opgepropt was met door de typhus besmette soldaten. Zijn schoen gedrag, bij deze gelegenheid werd beloond met den titel van lijfarts van **LODEWIJK XVIII** en het kruis van eer. Toen hij kort daarna bijzondere leergangen voor de scheikunde en physiologie opende, kwamen de kweekelingen in menigte hem hooren en loejuichen. Hij onderwees achtereenvolgend deze beide wetenschappen, benewens de ontleed- en artsnijbereidkunde (*pharmacologie*), en steeds met het beste gevolg. Bij de reorganisatie der geneeskundige faculteit, bekwam hij den leerstoel der natuurkunde, welke hij gedurende meer dan twintig jaren op de waardigste wijze heeft bekleed. Hij overleed te *Brussel*, den 2 Mei 1845. Behalve verscheiden *Verhandelingen* over de scheikundige wetenschappen, en Artikels: in den *Grand Dictionnaire des Sciences médicales*, heeft men van hem: 1.º *Dictionnaire etc.* (*Woordenboek van algemeene Scheikunde*), 1822 tot 1824, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.º *Traité etc.* (*Verhandeling over de grondbeginselen der algemeene en geneeskundige natuurkunde*), 1824, 2.e uitgave, 1829—31, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, met platen.

* **PELLINI (JANUARIUS)**, aartsbisschop van *Conza*, te *Napels* den 14 Septb. 1781 geboren, nam in zijn 16.e jaar het gees-

telijke gewaad aan, en zijne vroomheid en opmerkzaamheid in de nitoeffening der daaraan verbondene pligten waren zoo groot, dat hij door zijne oversten steeds als een toonbeeld aan zijne medestuderenden werd voorgesteld. Toen hij in zijn 12.^e jaar door eene ernstige ziekte werd bezocht, voorzeide hem de eerwaardige dienaar Gods, *Dr. THOMAS FIORE*, de geneezing; het priesterschap en de bisschoppelijke waardigheid. Nadat hij de leergangen der humaniora en der wijshegeerte met vrucht en roem was doorgelopen, legde hij zich met het beste gevolg op de goddelijke wetenschap en de canons toe. Hij ontving de priesterwijding, en kort daarop de faculteit om biecht te hooren, en door den grooten ijver, waarmede hij zich aan het heil der zielen toewijdde, kwam hij in gunst bij den kardinaal-aartsbisschop **LODEWIJK RUFFO-SCILLA**, die zich van zijn doorzigt bediende, om de gezonde leer tegenover de dwalingen te stellen, welke ten gevolge van verschillende gebeurtenissen, tegen de godsdienst opgekomen waren. Om trent dezen tijd droeg **PELLINI**, in het aartsbisschoppelijk lyceum dogmatische theologie voor, welchen post hij had bekomen, na op eene eervolle wijze, eerst dien van plaatsvervanger van dezen leerstoel, en van prefect der jonge clerici bekleed te hebben; ook had hij eenigen tijd de Hebreeuwsche en Grieksche talen onderwezen. De aartsbisschop nam hem onder het getal

der examinatoren der geestelijkheid op, en benoemde hem den 3 Mei 1823 tot canonicus aan de aartsbisschoppelijke kerk. De toenmaals regerende koning FERDINAND IV, die de bekwaamheid van PELLINI kende, benoemde hem den 21 Julij 1823, tot hoogleeraar der heilige Schriften aan de koninklijke universiteit te *Napels*. De bijzonder welsprekende *Lijkreden*, welke hij bij den dood van LEO XII en Pius VIII in de hoofdkerk gehouden heeft, bewijzen zijne meesterlijke bekwaamheid ook in de Italiaansche taal. Verder gaf hij nog in het licht: 1.º *Il Trattenimento storico sull' incoronazione delle immagini dell' immacolata nella chiesa del Gesù vecchio*; — 2.º *Sulle gloriose geste di s. Igino Papa*; — verder de theologische verhandelingen: — 3.º *De Beata Virgine*; — 4.º *De cultu Sanctorum* en — 5.º *De veritate religionis christianae*. Den 2 Julij 1832 werd PELLINI, wegens zijne uitstekende verdiensten, door den Paus en den koning van *Napels* tot aartsbisschop van *Conza* en *Campagneo d'Eboli* benoemd. In deze hooge waardigheid verscheen hij met al de hoedanigheden eens goeden herders uitgerust. Hij was liefderijk en zachtmoedig, jegens alle vriendelijk en opregt, jegens de armen milddadig, jegens de lijdenden medelijdend. Hij gloeide van ijver voor de eer van het huis Gods, voor de vorming dergenen, die bestemd waren, om dienaren des heiligdoms te worden. De leer-

gangen der geleerde talen, welke hij in zijn seminarie invoerde, zijn daar, om zulks te getuigen. Hij was onvermoeid in het bezoeken van zijn uitgestrekt diocees, en zulks in weerwil zijner wankelbare gezondheid. Hij overleed den 6 October 1838 in eenen nog krachtigen leeftijd, rijk in verdiensten, met die zielerust, die den regtvaardige en deugdzame bij zijnen dood ten deel valt.

* PENROSE (THOMAS), een Engelsche dichter, in 1743 te *Newbury* in *Berkshire* geboren, verbond zich in 1762 aan eene, uit Engelsche en Portugeesche schepen bestaande, en tegen *Buenos-Ayres* gerigte zee-expeditie. In de eerste plaats viel men de door de Spanjaarden veroverde Portugeesche bezitting *Nova Colonia* aan, en had bijna reeds de overwinning behaald, toen een in brand geraakt schip, aan de zaak eene andere wending gaf. De geheele bemanning stortte in zee; doch degene welke aan de golven ontsnapte, werd door den vijand gedood: van 340 manschappen, reddeden er zich slechts 78. PENROSE, ofschoon gewond, bevond zich onder die gelukkigen. Twee zijner schoonste liederen herinneren aan die gebeurtenis: een gedicht aan zijne geliefde, *miss Slococock*, die in 1768 zijne echtgenoot werd, gedurende het maken der toerustingten tot het gevecht vervaardigd, en de *Elegy on leaving the River Plate after the unsuccesful attack of Nova Colonia*. Na zijne terugkomst

bragt PENROSE zijne afgebrokene studiën te *Oxford* ten einde en werd predikant te *Newbury*. Toen zich het vooruitzigt voor hem opende, om eene betere standplaats te bekomen, overleed hij in den bloei zijner jaren, in 1779. De gedichten van PENROSE zijn vol vuur en leven, bijzonder voordeelig onderscheiden zich zijne lierdichten, die hij *Flights of Fancy* noemde, door verhevenheid, volheid des gevoels, en kracht der taal. De voornaamste zijner dichtwerken zijn: 1.° *The Field of Battle*; — 2.° *The Hermits Vision*; — 3.° *Mortality*; — 4.° *Donnington-Castle*; — 5.° *Poverty*; — 6.° *The Harp*; — 7.° *Address to the Genius of Britain*; — 8.° *Elegy to the Memory of Miss MARY PENROSE* (zijne zuster). De *Flights of Fancy* verschenen te *Londen* in 1775 in het licht; zijne gezamenlijke gedichten onder den titel van *Poems by the Rev. M. THOM. PENROSE*, ib. 1781, waarbij zijne Levensschets door JOHN PETIT ANDREWS. — ROSEGARTEN (zie dat Art.) heeft eenige zijner gedichten in het Hoogduitsch bewerkt.

* PÉPÉ (GABRIËLE), in 1781 te *Bojano*, een stadje in de Napolische provincie *Molise*, geboren, was voor de balie bestemd, doch, door de omwenteling reeds vroeg tot den militairen stand uitgelokt, werd hij onder MURAT bij de genie aangesteld, maakte den veldtogt van 1814 als majoor mede, keerde met zware hoofdwonden terug,

en klom onder de daaropvolgende Bourbonische regering tot den rang van kolonel op. De constitutie van het jaar 1820 bragt hem in het parlement, waarin hij zich door zijne beradenheid, en praktische en krachtvolle welsprekendheid, die zich van den weinigbeduidenden woordenstroom zijner ambtgenooten zeer voordeelig onderscheidde, deed opmerken. Bij de restauratie verbannen, begaf hij zich met COLLETTA, POBROS en vele anderen naar *Florence*, waar hij eene veilige schuilplaats vond. PÉPÉ had niets dan zijnen degen, hij verliet zijn vaderland zonder eenige geldmiddelen, en wijd hij eenen trotschen en onafhankelijken geest bezat, en daarbij teedergevoelig en hoogst onbaatzuchtig was, leefde hij te *Florence* in bittere armoede. De opstellen, welke hij voor het bekende tijdschrift *Antologia* schreef, en het onderwijs, dat hij in verscheidene, meest buitenlandsche familiën gaf, verschaften hem zijn kommerlijk levensonderhoud. In de geschiedenis en letterkunde zeer ervaren, met een wijsgeerig hoofd en eenen ge oefenden stijl begaafd, was hij ook bijzonder werkzaam voor de dagbladen en tijdschriften. De Fransche Julij-omwenteling, waarvan de naaste gevolgen, zoo menigen banneling dwongen *Toskane* te verlaten, had op hem en zijn afgezonderd leven geenen invloed. Slechts een enkel maal deed hij *Florence* van zich spreken: na het in het licht verschijnen van LA MARTINE'S dichtstuk: *Le dernier*

chant du pèlerinage de Childe Harold. In dit gedicht, hetwelk, ondanks verscheiden poëtische schoonheden, niemand onder de beste van den zanger der *Méditations* zal rekenen, komt de bekende toespraak aan *Italië* voor, welke met de woorden eindigt: *Je vais chercher ailleurs (pardonne, ombre romaine!) — des hommes et non pas de la poussière humaine.* ALPHONSE DE LAMARTINE was toenmaals (1825) Fransche legatie-secretaris te *Florence*: in de Florentijnsche gezelschapskringen vond men de zaak eenigzins sterk; het hof, hoe beminnenswaardig ook ten opzigte van vreemdelingen, ontwaarde in zich eene Italiaansch-nationale aandoening. GABRIEL PÉPÉ daagde den dichtertlijken diplomaat uit. Zij traden in tweegevecht: de schrijver van het *menschenstof* kwam er met eene ligte verwonding af, en ontving, schilderachtig verbonden, de bezoeken van heeren en dames; acht dagen lang werd over het gebeurde gesproken, en de zaak had geene verdere gevolgen. — De terugkeering naar zijn vaderland stond aan PÉPÉ meermalen open, maar hij verlangde in zijnen militairen rang hersteld te worden, waarom die zaak hangende bleef. Eindelijk zag hij *Napels* weder: het was langen tijd, nadat de kleinzoon van dien koning, onder wiens regering hij in ballingschap was gegaan, den troon had bestegen. In groote afzondering en schijabaar vergeten leefde hij in zijne geboorteplaats.

III. DEEL. |

De omwentelingen van 1848 bragten hem weder ten vorschijn. Nog waren er verscheiden namen der oude liberalen van den Franschen tijd en van 1820 in goede herinnering: de zijne behoorde tot dezelve. Men waande, dat deze mannen, met de jonge wereld vereenigd, iets goeds konden te weeg brengen, doch het bleek weldra, dat men zich vergist had. Sedert 1831 was de kleur der staatkundige partijën in *Italië* eene geheele andere geworden, hetwelk door de meesten eerst werd opgemerkt toen het te laat was. De onverzadelijkheid der progressisten bragt in *Napels* de catastrophe van den 15 Mei te weeg, welke het land voor regeringloosheid behoedde, maar tevens aan de jeugdige staatsregeling eenen schok gaf, aan de gevolgen waarvan zij nog nederligt. PÉPÉ had na de Januarij-gebeurtenissen, met den rang van brigadegeneraal, het opper-bevel over de nationale gardes aanvaard; zijne provincie *Molise* had hem, even als voor 28 jaren, als afgevaardigde naar de kamers gezonden. Hij was thans een oude man, maar zijne stem was onder de redenaars der gemagtigd-liberale rigting nog steeds gewichtig. De 15 Mei brak zijne kracht. De nationale garde was niet te vertrouwen en kende geene tucht, de meesten hielden zich verscholen, de overigen vochten muitend tegen de koninklijke troepen; zij noemden hunnen bevelhebber eenen verrader, en zijn leven was in

0

gevaar, wyl hij zich moeite gaf, om de botsingen te beletten. Een' tijd lang werd hij gevangen gehouden; daarna nam hij deel aan de kortstondige zitting der kamer. Na zoo vele treurige ondervindingen, moesten die des laatsten jaars, welke hem getoond hadden, hoe weinig de groote massa des volks voor vrije instellingen rijp is, maar ook hoe de weg, dien vele regeringen ingeslagen hebben, onmogelijk tot die rijpheid des volks leiden kan, en hetzelfde weder bij de eerste gelegenheid de prooi van zwendelaars en anarchisten worden moet, over zijne laatste dagen vele bitterheid in plaats van troost uitstorten. Hij overleed in het begin van September 1849.

PEPIN (ALPHONSE), te *Parijs* in 1802 geboren, oefende aldaar, na goede studiën te hebben gemaakt, het beroep van advocaat uit; maar na de omwenteling van 1830, aan welke hij zoo veel deel had genomen, als zijne jaren en zijn stand hem zulks toelieten, werd hij bij de bibliotheek van het *Palais Royal* aangesteld, en daarna tot bibliothecaris van mevrouw ADELAÏDE benoemd. Het nieuwe bestuur toegedaan, vervaardigde hij verscheiden geschriften, om hetzelfde te verdedigen tegen de dagelijksche aanvallen der publicisten, en overleed den 1 December 1842. Een jaar tevoren had hij in het licht gegeven: 1.º *De l'état etc. (Over den staat van het catholicismus in Frankrijk)*, in 8.vo; een werk,

waarin hij zijne godsdienstige gevoelens uiteenzet. Verder heeft men van hem: 2.º *Deux etc. (Regering van twee jaren, 1830 tot 1832)*, *Parijs*, 1833, in 8.vo, aan welk geschrift men meent dat LODEWIJK PHILIPPUS niet vreemd is geweest, hetzelfde bevat zeer belangrijke bewijsstukken; — 3.º *Les barricades en 1832*, in 8.vo; — 4.º *De la royauté etc. (Over het Julij-koningschap)*, 2 dl.ⁿ, in 8.vo.

* PERBOYRE (JOANNES GABRIËL), den 6 Januarij 1802 te *Puich*, een gehucht in het diocees van *Cahors* (Fr. *Lot-dep.*^t), geboren, deed reeds in zijne prilste jeugd eene bijzondere neiging voor deugd en godsdienst blijken. Vijftien jaren oud zijnde, kwam hij met zijnen broeder LODEWIJK in het seminarie van *Montauban*, dat onder de leiding van zijnen oom stond, hier onderscheidde hij zich evenzeer door zijne vorderingen als door zijn voorbeeldig en stichtelijk gedrag, waarin hij aan al zijne medeleerlingen tot een wegstroepend voorbeeld kon verstrekken, die hem dan ook alle eene ongeveinsde liefde en achting toedroegen. Den 28 December 1820 legde hij de gelofte af, waardoor hij aan de congregatie van den H. LAZARUS werd verbonden; kort daarna begaf hij zich naar *Parijs* om in het hoofdsticht dier congregatie de godgeleerde lessen bijtewonen. Ook hier stichtte hij de familie van den H. VINCENTIUS DE PAULA door zijne godsvrucht, zijne deugden en goede voorbeelden.

Na de H. Wijdingen te hebben ontvangen, werd hij bestuurder van het collegie van *Montdidier*, daarna leeraar der wijsbegeerte in het groot seminarie van *St. Flour*, en eindelijk overste van het klein seminarie in dezelfde stad. In 1832 werd hij onderbestierder van het noviciaat der congregatie van den heiligen LAZARUS te *Parijs*. Na drie jaren in laatstgenoemde betrekking werkzaam te zijn geweest, verzocht hij onverwachts om als zendeling naar *Sina* gezonden te worden. Zijne zwakke gezondheid deed echter zijne oversten aarzelen, om in zijn verlangen toe te stemmen, en zij bewilligden er niet in, dan na het oordeel van hunnen gewonen geneesheer gehoord te hebben, in wiens gunstige verklaring zij den vinger Gods meenden optemmerken. Hij scheepte zich alzoo in Maart 1835 te *Havre* in, was zes maanden later reeds te *Macao*, en in de eerste maanden van 1836, tot in het binnenland van *Sina* doorgedrongen, en ter plaatse gekomen van waar hij zijnen apostolischen arbeid moest beginnen. Al de brieven, die gedurende het zendelingswerk van dezen verdienstelijken missionaris, zoo door hem zelve aan zijne oversten, ordebroeders en vrienden in *Europa*, als door andere zendelingen zijn geschreven, zijn sprekende getuigen van zijne edele denkwijze, van zijnen blakenden ijver, om op de apostolische loopbaan, eenmaal door hem ingeslagen, moedig

voorttreden; de deugden, welke hem voornamelijk onderscheidden, waren zijne eenvoudigheid, zijne nederigheid, zijne zachtaardigheid, zijne versterving, zijn ijver en vooral zijne godsvrucht, rijk waren dan ook de vruchten die hij van zijnen arbeid mogt inoogsten; en het was in de raadsbesluiten der goddelijke wijsheid vastgesteld, dat een zoo zuiver, zoo schoon, zoo zeer met de zegeningen des hemels begunstigd leven met den marteldood moest bekroond worden. Gedurende de eerste jaren van het zendelingswerk van PERBOYRE ging het ten opzichte der christenen in *Sina* vrij vreedzaam toe; alles bepaalde zich tot eenige knevelarijen van geringe Mandarijnen. De vervolging begon te *Kou-in-Tan*, in de provincie *Hou-Pé*, den 15 September 1839. De zendelingen waren nog in een bijzonder huis te zamen, waar zij het H. Offer hadden opgedragen, toen een krijgs-Mandarijn, vergezeld van honderd vijf en twintig soldaten, op hen afkwam; eene spoedige vlugt redde hun voor dezen oogenblik het leven, maar huis- en alle kerk-sieraden werden verbrand. Langen tijd zagen zij zich alsnu genoodzaakt, dag en nacht heen en weêr te trekken, om aan de nasporingen der soldaten te ontkomen. PERBOYRE had op deze togten wegens zijne zwakke gezondheid buitengewoon veel te lijden. Een leerling, die nog niet gedoopt was, vergezeld hem, en deze werd onder den

schijn van toegenegenheid, een tweede JUDAS, zijn verrader; door de soldaten ingehaald, ver raadde hij voor dertig taëls, die men beloofde, even als de Is- carioter, zijnen meester. Deze werd hierop gekneveld en met geweld naar de stad *Kou-Tchen* gevoerd; van daar werd hij naar *Sian-Yan-Fou*, en eindelijk naar *Ou-Tchan-Fou*, de hoofdstad der provincie *Hou-Pé*, overgebracht. Onbeschrijfelijk zijn de folteringen, welke men hem bij elk der menigvuldige verhooren deed ondergaan; doch welke barbaarschheden men ook aanwendde, of welke verleidende beloften men ook in het werk stelde, niets was in staat om den geloofsheld in het minst aan het wankelen te brengen, veeleer dienden dezelve om zijn vurig verlangen naar de martelaarskroon te versterken. Na eene langdurige gevangenschap, die men als 't ware eene onafgebroke marteling kan noemen, werd de brave priester des doods schuldig verklaard en veroordeeld om gewurgd te worden; dit vonnis werd den 11 September 1840 ten uitvoer gebracht, en daarbij nog alles aangewend wat eene kannibaalsche wreedheid aan vermeerdering van folteringen kan uitdenken. Met moeite en door omkoopning kwamen de Christenen in het bezit van het lijk van den heldhaftigen martelaar, dat zij in stilte in de nabijheid van *Ou-Tchan-Fou* begroeven. Eene reine ziel was intusschen hemelwaarts gestegen, en is daar de voorbidder voor hen

die hij in dit tranendal voor den hemel zocht te winnen! — Vergelijk het welgeschreeven stukje: *Verhaal omtrent het leven en den dood van den Eerwaardigen JOANNES GABRIEL PABOYRE, priester enz.*, met het portret van den martelaar, door de Uitgevers dezes in 1844 in het licht gegeven.

PERCIER (KAREL), een beroemde bouwkunstenaar, in 1764 te *Parijs* geboren, volgde de lessen van PEYRE (zie dat Art. -Wbk.-) en behaalde in 1780 den grooten prijs voor de bouwkunde. Als bezoldigd kweekeling naar *Rome* gezonden, hield hij zich aldaar vijf jaren, op met het beoefenen der meesterstukken, en kwam in 1791 in *Frankrijk* terug. Gedurende zijn verblijf in *Italië*, was hij in kennis gekomen met den heer FONTAINE, wiens vriend en medearbeider hij gedurende geheel zijn leven bleef. Bijzonder bouwheer van NAPOLEON geworden, was hij zulks ook weldra van het *Louvre* en de *Tuileries*, en werd eenige jaren later lid van den raad der gebouwen. LODEWIK XVIII benoemde hem tot officier van het legioen van eer, en na 1830 bekam hij het door zijne diensten verdiende pensioen. Hij overleed te *Parijs*, den 15 September 1838. Hij was lid van het instituut, klasse der schoone kunsten. De stad *Parijs* heeft hem verscheiden harer belangrijkste gedenkteekenen te danken, onder welke het voldoende zal zijn te noemen: de zegehoog (*arc-de-triomphe*) van het *Car-*

roussel, en de voltooiing van het Louvre. Zie hier de lijst zijner uitgaven, die hij alle gezamenlijk met FONTAINE heeft ondernomen: 1.º *Palais etc.* (*Paleizen, huizen en andere moderne gebouwen te Rome geteekend*), Parijs, 1798; 2.^e uitg., 1830, in fol., 96 platen met tekst; — 2.º *Description etc.* (*Beschrijving der plegtigheden en feesten, die plaats hebben gehad, bij gelegenheid van het huwelijk van NAPOLEON met MARIA LOUISE*), 1811, in fol., met 13 pl.ⁿ; — 3.º *Choix etc.* (*Keuze der beroemdste lusthuizen van Rome en deszelfs omtrek*), 1812—13, gr. in fol., 72 platen en tekst; — 4.º *Recueil etc.* (*Verzameling van inwendige versieringen enz*), 1812; 2.^e uitg., 1827, in fol. Hij heeft ook bijgedragen tot het werk: *Sacre etc.* (*Zalving van NAPOLEON, in de Lieve-vrouwen-kerk, den 2 December 1804*), Parijs, 1814, gr. in fol.

* PERGER (SIGMUND FERDINAND VON), een schilder en graveur, in 1778 te Weenen geboren, bezocht de akademie aldaar, en werd reeds in 1798 in de K. K. porseleinfabriek aangesteld, alwaar hij, in het verloop van elf jaren vele vazen en andere voorwerpen, met geschiedkundige voorstellingen versierde. Het verlangen naar verdere ontwikkeling en de hoop, om Italië te bereizen, bewogen hem, in weerwil der vereerendste voorstellingen, welke de directie hem deed, om zijn ontslag te

nemen. Zijne eerste groote historische schildery zag men op de tentoonstelling van 1809; zij stelt dien Griek voor, welke met zulk eene drift het berigt der overwinning bij *Marathon* naar *Athene* overbragt, dat hij bij het afleggen zijner boodschap, den geest gaf. Daarna zocht PERGER in de geschiedenis van zijn vaderland stof tot voorstellingen, en bewerkte eerst 16 bladen uit de geschiedenis der *BABENBERGER's*, waarvan hij er eenige schilderde, doch alle in het koper graveerde. Ofschoon hij in het algemeen elk gebied der voorstelling beoefende, is het echter vooral het schilderen van dieren, waarin hij uitmuntte. Door den keizerlijken opperstalmeester werd hem het schilderen van verscheiden afbeeldingen van paarden opgedragen, van welke taak zich de kunstenaar tot aller tevredenheid kweet. Twaalf dezer paarden-afbeeldingen werden door hem zelve in het koper gebragt. In 1816 teekende hij in tegenwoordigheid des keizers het paardenrennen van *Kopcsan*, en voerde het later in olieverw uit. Dit stuk verwierf hem in 1817 den post van keizerlijken hof-dierschilder, zoo als hij reeds vroeger den titel van akademischen historie-schilder bekomen had. In 1825 werd hij tweede custos der keizerlijke galerij van het *Belvedere*, en overleed als zoodanig, in 1841. Eene verdienstelijke onderneming des kunstenaars is de uitgave der voornaamste kunstschaten van het *Belvedere* te Weenen,

in koperen platen. PERGER ging te dien einde met den boekhandelaar KARL HAAS eene overeenkomst aan, en op deze wijze werd het werk spoedig begonnen, en verscheen onder den titel van K. K. *Bildergalerie im Belvedere zu Wien*, enz., Hoogd. en Fransch, Weenen, 1828—40, 4 dl.ⁿ — Zijn zoon ANTON treedt waardiglijk in het voetspoor zijns vaders.

PERIGNON (DOMINIQUE CATHERINE, markies DE), maarschalk van Frankrijk, in 1754 te Grenade bij Toulouse geboren. Na goede studiën te hebben gemaakt, kwam hij als onder-luitenant, bij het corps koninklijke grenadiers van Guienne, en werd bij den vrede van 1783 adjudant van den graaf DE PREISSAC. In het begin der Fransche omenteling, waarvan hij de begunsteling met al de gematigdheid van zijn karakter aannam, aanvaardde hij den post van vrede-regter te Montech, en werd in 1791, door het Opper-Garonne-dep.^t, tot afgevaardigde bij de wetgevende vergadering benoemd. Op het einde der zitting ging hij zich met het commandement van een legioen bij het leger der Oostelijke-Pyreneën belasten. Eerst tot brigade- en daarna tot divisie-generaal benoemd, volgde hij in 1794 DUGOMMIER (zie dat Art. -Wbk.) als generaal-en-chef op, en ging voort groote voordeelen op de Spaanjaarden te behalen, zoo als te Escola, Figueira enz; maar zijn schitterendste heldenfeit was de inneming van Roses, waarvan

het fort Bouton nooit was ingenomen. Bij den vrede tot gezant in Spanje benoemd, sloot hij in 1796, een aanvallend en verdedigend verbond tusschen de beide landen. In 1799 naar het leger van Italië gezonden, voerde hij het bevel over den linkervleugel in den slag van Novi, waarin hij ernstig gekwetst en gevangen genomen werd. In 1801 werd hij tot senator benoemd, en in 1804 tot maarschalk verheven; in 1806 werd hij landvoogd van Parma en Piacenza; in 1808 ging hij JOURDAN te Napels vervangen, en bleef aldaar tot op den oogenblik, waarop zich MURAT tegen Frankrijk verklaarde. Na de restauratie, benoemde MONSIEUR hem tot buitengewoon commissaris des konings in de 1.^e divisie. Bij de terugkomst van BONAPARTE in Maart 1815, bevond hij zich op zijn landgoed van Montech; hij trachtte een plan van verdediging te organiseren, en keerde andermaal naar zijn landgoed terug. Bij de tweede restauratie werd hij tot gouverneur der 1.^e divisie, en tot commandeur der orde van den H. LODEWIJK benoemd, en in de eerste benoeming van pairs begrepen. Hij overleed te Parijs, den 25 December 1818. — De markies DE PERIGNON, oudste zoon van den voorgaande, trad zeer jong in de militaire loopbaan. Als adjudant van MURAT vergezelde hij hem op den Russischen veldtocht. Na zijnen vader in het pairschap te zijn opgevolgd, toonde hij zich in

de kamer steeds de verdediger der beginselen van orde en behoud. In 1830 weigerde hij tot het nieuwe bestuur toetreden, en leefde van dien tijd af in de afzondering. Hij overleed te *Grenade* den 19 October 1841, na de troostmiddelen ontvagen te hebben der godsdienst, waarvan hij de pligten steeds met ijver had waargenomen.

* PERPONCHER (WILLEM EMERY DE), wegens verbindtenis van zijn voorgeslacht met de Poolsche magnaten, genaamd SEDLITZKY, werd den 14 April 1740 te 's *Gravenhage* geboren. Hij beoefende te *Utrecht* de letteren, waarin hij na de verdediging zijner dissertatie: *de origine Dynastiæcum Hollandis*, de doctorale waardigheid verkreeg. Vier jaren daarna werd hij tot lid der stads-regering van *Utrecht* benoemd, en later in de staten van dat gewest wegens de ridderschap beschreven, en verwierf zich in dezen en andere betrekkingen, wegens zijn vredelievend en edel karakter de algemeene achting. In 1813 werd hij in 73 jarigen ouderdom, door de aftrekkende Franschen, met eenige andere aanzienlijke Utrechtsche burgers als gijzelaar mede naar *Frankrijk* gevoerd, en aldaar gevangen gehouden, doch door tusschenkomst van *Holland's* gewezen koning *LODEWIJK*, die den Hollanders tot aan zijnen laatsten ademtocht een goed hart bleef toedragen (zie *BONAPARTE-LODEWIJK*), met zijne lotgenooten

in vrijheid gesteld, en aan zijn vaderland teruggegeven. Bij de herstelling der Utrechtsche hogeschool, werd *DE PERPONCHER*, ofschoon reeds 74 jaren oud, tot curator derzelve verkozen, welke waardigheid hij nog aanvaardde en met ijver behartigde; ook was hij bestuurder van het Utrechtsche genootschap van kunsten en wetenschappen. Hij overleed den 25 Junij 1819. Tot zijne voornaamste geschriften behooren: 1.° *Zedekundige Brieven over het geluk*, 2 dl.ⁿ, 1769 tot 1772; — 2.° *De hedendaagsche Stoïcyn*, 2 dl.ⁿ, 1786 tot 1787; — 3.° *De wijsgeerder natuur en der openbaring*, 2 dl.ⁿ, 1797. Voorts omschrijvingen, verklaringen en ophelderingen (in protestantschen zin) van verscheiden bijbelboeken. Ook gaf hij eenige *kinderschriften* en *Gedichten* in het licht, die thans echter zoo goed als vergeten zijn.

* PERPONCHER - SEDLITZKY (HENDRIK GEORGE, graaf DE), in 1773 te 's *Gravenhage*, uit hetzelfde geslacht als de voorgaande geboren, ontving zijne eerste opvoeding in *Engeland*, kwam hierop in het *Carolinum* te *Brunswijk* en trad, na zijne studiën aldaar gemaakt te hebben, bij het dragonder-regiment van *BYLAND* als luitenant in Nederlandsche dienst; waarin hij, intusschen ritmeester en adjudant van prins *FREDERIK* van *Oranje* geworden zijnde, in den veldtocht van 1793, aan laatslgenoemde in den slag bij

Werwick het leven redde, en nog op denzelfden dag prins *KAREL van Nassau-Weilburg*, uit bijna onvermijdelijke gevangenschap bevrijdde. In 1795 volgde hij den erf-stadhouder en diens familie naar *Engeland*, trad daarop als adjudant van prins *FREDERIK*, en kapitein in Oostenrijksche dienst, en onderscheidde zich dikwerf in den loop des veldtogts van 1796 tot 1797, voornamelijk echter bij *Kehl* en *Klagenfurt*. Nadat de prins als opperbevelhebber des legers van *Italië*, in 1799 te *Padua* in de armen van *PERPONCHER* gestorven was (zie *ORANJE*) bewoog hem de hertog van *York*, om als majoor, bij het in Engelsche soldij staande jager-regiment *Löwenstein* in dienst te treden, welken rang *PERPONCHER* in den veldtogt van 1800 in *Duitschland* en daarna in *Egypte* roemrijk handhaafde; waarop hij, zelf gewond, de door gevechten, de pest en vermoeijenissen zeer gedunde schaar, in 1802 naar *Engeland* terugbragt, doch in 1804 dat land reeds weder verliet, om als luitenant-kolonel het commando van het in *Malta* staande regiment *Dillon* overtenemen. In 1807 werd *PERPONCHER* kolonel en brigadier van het Lusitanisch legioen te *Oporto*; in 1808 als chef van den generaal-staf van den graaf *ROSSLYN*, tot de expeditie tegen *Antwerpen* beroepen, was hij later echter door het strenge dekreet van *NAPOLEON*, betrekkelijk de verbeurdverklaring der goederen, van al de in vreemde legers dienende Hol-

landers genoodzaakt, zijn ontslag uit de Engelsche dienst te nemen, en naar zijn vaderland terugtekeeren, waar hij zich, als een onwrikbare aanhanger van het huis van *Oranje* bekend, wel is waar, onder opzicht der politie bevond, doch in weerwil daarvan, niet naliet om in 1813 krachtadig in het belang van het verdreven regentenhuis medetewerken, en door zijne energie, den in 's *Gravenhage* commanderenden Franschen generaal tot de capitulatie te bewegen, waarop hij met *JACOB FAGEL* den last, om de Britsche regering van het gebeurde in kennis te stellen, en den prins van *Oranje* uittenoodigen, om het roer der nog dobberende staatshulk in handen te komen nemen, volbragt. Als adjudant-generaal met gewigtige dépêches, tot de verbondene monarchen gezonden, werd *PERPONCHER* bij zijne terugkomst generaal-majoor en bevelhebber der toenmaals beschikbare troepen, met welke hij, gemeenschappelijk met de Pruisen en Engelschen, *Gorinchem*, *Bergen-op-Zoom* en *Antwerpen* blokeerde, doch na den vrede van *Parijs*, zijn vroeger gezantschap te *Berlijn* weder aanvaardde. In 1815 trok *PERPONCHER* andermaal ten strijde, en het was in dezen veldtogt, dat hij, als luitenant-generaal, en bevelhebber der tweede afdeling der Nederlanders, op den 15 Junij, niettegenstaande de hertog van *WELLINGTON*, door valsche berigten misleid, hem het bevel zond van naar *Nivelles* terugtetrekken, het hooge

gewigt des ingenomenen standpunts inziende, het voor zijne rekening nam, dit bevel niet opte volgen, maar de stelling tegen het corps van Ney te blijven behouden, en het is hierdoor dat hij den gelukkigsten invloed op de overwinning bij *Belle-Alliance* uitoefende, aan welken slag hij evenzeer het werkdadigste deel nam. Uit erkentenis voor de bewezene diensten werd PERPONCHER door zijnen vorst met ridderteekens verheven; de koning van *Pruisen* begiftigde hem met de roode adelaar-orde der eerste klasse. Na het sluiten van den vrede, begaf hij zich weder naar zijnen gezantschapspost, welken hij tot aan zijnen dood, in 1842 voorgevallen, met onderscheiding bekleedde.

PERREGAUX (ALEXANDER KAREL, baron de), in 1791 te *Neuchâtel* geboren, was van Franschen oorsprong, en begaf zich in 1807 in dienst als onderluitenant, in het bataillon van *Neuchâtel*, waarover BERTHIER toenmaals soeverein was, en maakte met roem verscheiden veldtogten mede. In 1814 in de lijfwacht opgenomen, werd hij adjudant van den hertog van *Ragusa*; in 1823 werd hij tot kolonel, en in 1834 tot veldmaarschalk bevorderd. De togt naar *Afrika* stelde zijne talenten in een nieuw daglicht. Na de beide veldtogten van *Mascarah* en *Tremecen* of *Tlemsan*, waren hem weinige weken vol-

doende, om aan het hoofd van 5,000 man, de onderwerping van twintig volksstammen uit den omtrek van *Oran* te bewerken. Tot chef van den generaal-majoor-staf in het Noorden van *Afrika* benoemd, wist hij door zijnen ijver, zijne werkzaamheid en trouw, den goeden uitslag voortebereiden van de tweede onderneming tegen *Constantine*. Onder de muren dier stad, door eenen kogel getroffen, op den oogenblik dat hij zich bukte, om den generaal DAMREMONT (zie dat Art.) optebeuren, overleed hij den 6 November 1837, te *Cagliari*, aan de gevolgen zijner verwonding.

PERRIN (JOANNES KAREL), priester, in 1754 te *Arbois* (Fr. *Jura*-dep.^t) geboren, ging, zoodra hij de heilige wijdingen had ontvangen, sloop naar *Hindostan*, alwaar hij de moeilijke en gevaarlijke bedieningen van missionaris uitoefende. In 1786 teruggekeerd, werd hij tot principaal van het collegie zijner geboorteplaats benoemd. Daar hij bij de Fransche omwenteling geweigerd had, den eed afteleggen, zag hij zich genoodzaakt eene schuilplaats in vreemde landen te zoeken, en kwam eerst tijdens het concordaat in *Frankrijk* terug. Tot honorair kano-nik van *Bourges* benoemd, werd hij vervolgens algemeen-vikaris van *Fréjus*, en overleed den 1 Mei 1844. Men heeft van hem: 1.º *Voyage etc. (Reis in den Hindostan), Parijs, 1807, 2 dl.n.*, in 8.vo In dit werk geeft de

schrijver verslag van zijnen apostolischen arbeid, beschrijft de zeden en gebruiken der inwoners, en maakt de verschillende voortbrengselen des lands bekend; — 2.º *Le trésor etc. (De schat des geloovigen, of godsdienstig handboek, enz.)*, Parijs, 1807, in 8.vo; *Versailles*, 1811, in 12.mo; — 3.º *Eloge etc. (Lijkrede van den Kardinaal de Bausset)*, Fréjus, 1824, in 4.to

PERRONET (JEAN RODOLPHE), een beroemde Fransche ingenieur, te Surène in 1708 geboren, en in 1794 overleden, werd reeds in den ouderdom van 17 jaren met het opzicht over groote werken belast. In 1747 tot directeur der alstoen gestichte school van bruggen en wegen benoemd, toonde hij zich dien gewigtigen post waardig. Dertien bruggen werden volgens zijne ontwerpen uitgevoerd; het is aan hem dat men die van Neuilly, van Mantes en van Orléans te danken heeft, welke voor meesterstukken doorgaan, en waarvan hij de *Beschrijving (Description)* heeft geleverd, 1785—89, 3 dl.ⁿ, in fol.; 2.e uitgave, vermeerderd met de bruggen van *Château-Thierry*, en andere, 1788, 3 dl.ⁿ, in 4.to, en atlas. PERRONET is daarenboven de bewerker van het ontwerp van het kanaal van *Bourgondië*, en van dat om de wateren der *Yvette* naar *Parijs* te voeren. Hij heeft eene geleerde *Verhandeling* in het licht gegeven, over de middelen, om groote steenen brug-gewelven met eene aanmerkelijke opening

te bouwen, ten einde daarmede diepe, met steile rotsen omringde dalen over te komen; 1793, in 4.to, en daarenboven verscheiden andere opstellen, in de verzameling der akademie van wetenschappen doen plaats, van welk genootschap hij lid was.

PERSOON (CHRISTIAAN HENDRIK), een geleerde kruidkundige, in 1770 aan de *Kaap de Goede Hoop* geboren, verliet deze volkplanting in den ouderdom van 12 jaren, om zijne opvoeding in *Europa* te gaan voltooijen, alwaar hij aan de universiteiten van *Leyden* en *Göttingen*, de leergangen der wijsbegeerte, geneeskunde en natuurlijke historie volgde. Meer bijzonder legde hij zich op de kruidkunde toe, waaraan hij in het vervolg bijna al zijne oogeblikken toewijdde, vooral aan de waarneming der *cryptogamisten* (planten met verborgen geslachtdeelen), over welke de wetenschap hem verscheiden belangrijke werken te danken heeft. In zijne laatste jaren vestigde hij zich met ter woon te *Parijs*, waar hij in November 1836 overleden is. Behalve verscheiden verhandelingen in de gesdenkschriften der maatschappijen van natuurlijke historie te *Londen*, *Philadelphia*, *Berlijn*, en *Göttingen*, waarvan hij lid was, heeft men van hem: 1.º *Observationes mycologicae*, *Leipzig*, 1796, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.º *Commentatio de fungis clavae formibus*, ib., 1797, in 8.vo; — 3.º *Tentamen dispositi-*

tionis methodica fungorum, ib., 1797, in 8.vo; — 4.º *Icones et descriptionis fungorum minus cognitorum*, Parijs, 1799 tot 1800, in 4.to, een niet voltooid werk; — 5.º *Synopsis methodica fungorum*, Göttingen, 1801, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 6.º *Synopsis plantarum seu enchiridion botanicum*, Parijs, 1805 tot 1807, 2 dl.ⁿ, in 12.mo, een zeer gemakkelijk en gezocht handboek; — 7.º *Mycologia Europaea, seu completa, omnium fungorum in variis Europaea regionibus detectorum enumeratio, methodo naturali disposita etc.*, Erlangen, 1822—33, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, met gekl. pl.ⁿ Dit hoogst belangrijke werk is ongelukkiglijk onvolledig gebleven; — 8.º *Traité etc. (Verhandeling over de eetbare champignons)*, Parijs, 1818, in 8.vo; waarin de schrijver zich voornamelijk toelegt, om de noedlottige vergissingen te doen kennen, door dezelve van de vergiftige soorten te onderscheiden.

PERTUSIER (KAREL), in 1779 te *Baume-les-Dames* (Fr. Doubsdep.^t), uit eene achtbare familie geboren, werd in den ouderdom van 15 jaren in de polytechnieke school toegelaten, welke hij als onder-luitenant der ligte artillerie verliet. Hij was nog geen 20 jaren, toen hij onder den titel van *Berger arcadiën*, eene verzameling van *Herderszangen* in het licht gaf in den smaak van GESSNER, waarover hij met eenen vlejenden brief van BERNARDIN-DE-SAINT-PIERRE vereerd werd. Aan het hoofd

van een detachement naar *Zara*, in *Venetiaansch-Dalmatië*, gezonden, werd hij aldaar vergeten, en kon geen deel nemen aan de oorlogen des keizerrijks, die hem de gelegenheid tot eene snelle bevordering zouden verschaft hebben. In 1812 werd hij aan het gezantschap van *Konstantinopel* verbonden, en wist de achting van ANDROSSY (zie dat Art. -*Wbk.*-) te verdienen, die hem met verscheiden vertrouwelijke zendingen belastte. Hij maakte gebruik van zijn verblijf in *Turkië*, om de zeden der inwoners te beoefenen, en om de bewonderenswaardige liggingen te beschrijven van een der door de natuur meest begunstigde landen. Bij de restauratie in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij tot majoor bij de artillerie te paard der garde benoemd, en later tot luitenantkolonel bij het regiment van den trein der artillerie te *Vincennes* bevorderd. Na de omwenteling van 1830, wegens weigering van den eed, op pensioen gesteld, kwam hij *Besançon* bewonen, alwaar hij in Maart 1836 overleed. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Promenades etc. (Schilderachtige wandelingen in Konstantinopel en langs de oevers van den Bosphorus)*, Parijs, 1815, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, waartoe behoort een atlas gr. in fol. uit 25, door PIRINGER zeer wel gegraveerde platen bestaande; — 2.º *De la fortification etc. (Over den vestingbouw, volgens de beginselen der nieuwere krijgs- en werpkunde voorgeschreven)*, Pa-

rijs, 1820, in 8.vo, in het Hoogd. vertaald; — 3.º *Bosnië, in zijne betrekkingen met het Ottomannische keizerrijk beschouwd*, Parijs, 1822, in 8.vo; — 4.º *La Capitale etc. (De hoofdstad van het Ottomannisch rijk, uit een krijgskundig oogpunt beschouwd)*, in 8.vo; — 5.º *Wallachijë, Moldavië en over den staatkundigen invloed der Grieken enz.* 1822, in 8.vo De drie laatstgenoemde werken bieden een volledig tafereel aan van den staat- en zedekundigen toestand des Ottomannischen rijks.

PESCENNIUS. — Zie NIGER -Wbk.-

PESTALOZZI (J. H.), in dit Art. voorkomende in het *Wbk.* gelieve men blz. 123, 2.º kolom, reg. 23, dl. XIX, na het woord *legerbenden*, intelassen: *te niet te zien gaan*; — zie verder het Art. KRÜSI in dit *Supplement*.

PETAGNA (VINCENTIUS), in 1734 te *Napels* geboren, maakte zeer goede studiën bij de Jesuiten, en volgde daarop zijnen natuurlijken smaak voor de beoefening der genees-, kruid- en insektenkunde. Hij deed verscheiden reizen door *Duitschland, Italië* en *Sicilië*, ten einde er de natuur te beoefenen; het was op deze wijze dat het hem gelukte kostbare verzamelingen van planten en insekten te maken. In zijn vaderland teruggekeerd, werd hij aan de universiteit te *Napels* benoemd

tot hoogleeraar der kruidkunde, en overleed den 6 October 1810. Men heeft van hem: 1.º *Institutiones botanicæ, Napels*, 1785, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.º *Specimen insectorum Calabriae Ultrioris*, ib., 1790, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, met pl.ⁿ. Dit is eene beschrijving van al de insekten van *Europa*; — 3.º *Delle facolla delle piante*, ib. 1797, 3 dl.ⁿ, in 8.vo Eene zeer nuttige verhandeling, waarin al de hoedanigheden der planten, zoowel voor het geneeskundig als huisselijk gebruik worden opgegeven.

PETAVIUS (DIONYSIUS). — Zie PETAU -Wbk.-

PETIT-THOUARS. — Zie DUPETIT-THOUARS.

PEYRE (ANTONIUS MARIA), een bouwkundige, zoon van MARIA JOZEF P. (zie dat Art. -Wbk.-) werd in 1770 te *Parijs* geboren, en had tot eerste meesters zijn' vader en zijn' oom. Hij volgde de leergangen der akademie toen de omwenteling uitborst, waarvan hij de zaak met al het vuur der jeugd omhelsde. Adjutant van LAFAYETTE geworden zijnde, werd hij den 17 Julij 1791, in het veld van *Mars*, aan de zijde van dien veldheer gewond. Later als *Feuillant* aangeklaagd, begaf hij zich, om zich aan het gevaar te onttrekken, dat hem bedreigde, naar het leger der kusten, en kwam eerst na den 9 Thermidor weder te *Parijs*. Onder het directorium tot architect der burgerlijke gebouwen be-

noemd, kwam hij als chef-de-bataillon onder de nationale garde, en gaf bij verschillende gelegenheden bewijzen van zijnen krijgsvuchtigen ijver. Na de omwenteling van 1830, werd hij weder adjudant van LAFAYETTE; maar zijne talrijke bezigheden omtrent dezen tijd vergunden hem niet om bij den staf te blijven. Hij overleed te Parijs den 25 Februarij 1843. Behalve eene uitgave der bouwkundige werken van zijnen vader, heeft men van hem: 1.º *Projets etc. (Bouwkundige ontwerpen)*, 1812, in fol., met 13 pl.ⁿ; — 2.º *Considérations etc. (Aanmerkingen over de noodzakelijkheid om de oude akademie te herstellen)*, 1815, in 4.to, en eenige losse stukjes over den wederopbouw der zaal van het Odéon, die eigenlijk van zijnen vader zijn.

* PFORR (JOHANN GEORG), een beroemde dierschilder, in 1745 te Upsen in Neder-Saksen geboren, kwam, 32 jaren oud zijnde, als kweekeling in de schilder-akademie te Kassel, en werd weldra als lid derzelve aangenomen; in 1781 zette hij zich met ter woon te Frankfurt a. M. neder, en overleed aldaar in 1798, als kunstenaar en als mensch evenzeer geacht. Hij bereikte in zijne voorstellingen, de natuur in hare volle waarheid, en onderscheidde zich evenzeer in schilderstukken in olieverw, als in handteekeningen, en gekleurde bladen. Voor eene beschrijving der schoonste en beste paardenrassen, had hij elf

platen afgewerkt, toen de hem overviel. — Zijn dood FRANZ, in 1788 te Frankfurt geboren, begaf zich te Frankfurt ontwikkeling, in 1806 zijner Weenen, en in 1810 met Beck naar Rome, alwaar hij voor de kunst te vroeg in 1812 overleed.

PHOCAS (*Heilige*), een mlaar, kweekte vreedzaam zarte-tuin aan, bij de poortijnen Sinope, in de provincie van Pontus. De arbeid zijner handververschafte hem, behalve den levensonderhoud, genoegzamen middelen om milde aalmoes uitte bereiken. Zijne godsvrezen en zijne liefdadigheid haalden hem door het geheele gebied bekend gemaakt. Gedurende eene vervolging, welke Diocletianus meent, die van Diocletianus in 303 te zijn, werd hij als Christen aangeklaagd. Zijne als genaamde misdaad was ook klaarblijkelijk, dat men te zoenen opzichte alle formalisatie meende te mogen voorbijgaan. Er werden soldaten naar zijne woning gezonden, alwaar zijne hem onthoofdden. Toen hij daarna de bekeering van Konstantijn aan de Kerk den vroeger had wedergegeven, bouwden de Christenen, ter eere van de heiligen martelaar, eene heilige kerk (*Basilique*), die door geheel het Oosten beroemd werd. Men legde er een gedeelte zijner overblijfselen in neder. De keizer van Amasea bezat er een gedeelte van. De heilige Asterius, bisschop dier kerk, sprak in 400 de lofrede van den heiligen

gen PHOCAS uit, waarin hij zegt: » De geloovigen komen van de afgelegenste gewesten aansnellen, om God in de kerken te bidden; waarin eenige overblijfselen van den heilige bewaard worden. De tempel, welken de Christenen te zijner eer, te *Sinope* hebben opgerigt, wordt bijzonder op alle zeeën vereerd: de zeelieden zingen lofzangen te zijner eer, zij roepen hem aan, wanneer zij in gevaar zijn; zij bewaren een gedeelte hunner verdiensten voor de armen, en noemen zulks *het deel van PHOCAS*. Een koning heeft zijne kroon gezonden met diamanten versierd, met een stormhoed van groote waarde, om dezelve in de kerk des heiligen aan God optedragen.» Nadat een gedeelte der overblijfselen van den heiligen PHOCAS naar *Konstantinopel* waren gezonden, vierde de stad gedurende twee dagen het feest van den heiligen martelaar. De heilige JOANNES CHRYSOSTOMUS sprak bij die gelegenheid twee redevoeringen uit, waarvan er eene nog onder zijne werken gevonden wordt. De Latijnen vieren zijn gedachtenisfeest den 14 Julij.

PIATTI (*pater* HIERONYMUS), in het Latijn PLATUS, een Jesuit, in 1547 te *Milane*, uit eene adellijke familie geboren, omhelsde in den ouderdom van 21 jaren den regel van den H. IGNATIUS, en deed zich opmerken door zijne godsvrucht en zijne vorderingen in de studiën. Secretaris van den pater AQUAVIVA (zie dat Art. -*Wbk.*-)

voor de Latijnsche brieven geworden zijnde, werd hij ook met het Noviciaat belast, en had de eer de gewetensbestuurder van den H. ALOYSIUS VAN GONZAGA te zijn, dien hij zeer nabij in het graf volgde. De leerling overleed den 21 Junij 1591, en de meester volgde hem den 14 Augustus daarna. Men heeft van PIATTI: 1.º *De cardinalium dignitate et officio tractatus, Rome, 1602*, in 4.to Hij had dit werk aan zijnen broeder den kardinaal FLAMINGO PIATTI opgedragen. Het is verscheiden malen herdrukt, maar de uitgave van *Rome* van 1746 in 4.to, is met aantekeningen en vermeerderingen verrijkt, door JOANNES ANDREAS TRIA, eenen geleerden Napolitaan; — 2.º *De bona statûs religiosi, libr. III, Rome, 1590; Venetiâ, 1591; Trier, 1601*, in 4.to Dit voor al degene, welke den religieuzen staat beleven nuttige werk, wijst er de voordeelen van aan, en is in verscheiden talen vertolkt. PIATTI had nog eene verhandeling geschreven: *De bono statûs conjugalis*, waarvan het handschrift is verloren geraakt. — De abbé PIATTI (*JOZER*), waarschijnlijk uit dezelfde familie, is de schrijver van een zeer belangrijk werk: *La storia critica-cronologica de' romani pontifici fino a CLEMENTE XIII, e de' generali e provinciali concilij, Napels, 1765—68*, 13 dl.ⁿ, in 12 banden in 4.to

PICHARD (AUGUSTUS), een letterkundige, in 1815 te *Parijs* geboren, leerde eerst het Grieksch

het Latijn, het Hoogduitsch, het Engelsch en het Spaansch; legde zich met denzelfden ijver toe op de beoefening der Oostersche talen, en werd weldra in het Aziatisch genootschap opgenomen. Het Hebreuwsch genoot zijne voorliefde, en hij opende weldra eenen leergang voor die taal, waarvan hij veertien lessen onder den titel van *Orientaliste* in het licht gaf. De roem, welken hij daarbij inoogstte deed de aandacht van den heer THIERS, toenmaals minister van binnenlandsche zaken op hem vestigen, die hem in 1833 tot zijnen bijzonderen secretaris benoemde. Hij was tweede chef-de-bureau der algemeene hulpmiddelen, toen hij den 1 October 1838 in pas ontluikenden leeftijd overleed. Behalve talrijke artikels in de *Revue*s en *Dagbladen*, en het reeds genoemde werk, heeft men van hem: 1.º *Essai etc.* (*Proeve over de Latijnsche dichtkunde*), *Parijs*, 1832, in 18.mo; — 2.º *verschiden vertalingen* (in het Fransch) uit het Hoogduitsch, het Engelsch, en de beide volgende uit het Hebreuwsch: *Het boek der goede leer*, 1837, in 8.vo; *Het boek van Henoch over de vriendschap*, 1838, in 8.vo Dit werk is met eene voorrede, met eene inleiding en aantekeningen verrijkt, welke in eenen zoo jongen geleerde zeer buitengewone kennis bewijzen in de geschiedenis, de zeden en de taal der oude en nieuwe Joden. PICHARD heeft in handschrift nagelaten, vertalingen van den *Roman van*

Salomon, van de *Fabels van Bidpay*, enz.

* PICHLER (KAROLINE VON), dochter van den hofraad FR. VON GREINER, den 7 September 1769 te *Weenen* geboren, trad in 1796 in den echt met den regeringsraad VON PICHLER, en overleed, in den huisselijken kring, als een toonbeeld van het vrouwelijke geslacht vereerd, te *Weenen* in 1843. Zij was als lier- en tooneel-dichteres, doch vooral als romanschrijfster beroemd; hare voortbrengselen zijn zinrijk, vol gevoel voor het goede en edele, doch vereenigen met kleurlooze uitgebreidheid der ontwikkeling, eene groote vooringenomenheid voor sentimenteetele overwegingen. Hare *Sämmtliche Werke*, verscheenen in het licht, *Weenen*, 1812—20, 24 dl.ⁿ; ib. 1820—43, 53 dl.ⁿ; 1828—45, 60 dl.ⁿ; — verder *Denkwürdigkeiten aus meinem Leben*, door F. WOLF in het licht gegeven, *Weenen*, 1844, 4 dl.ⁿ

PIEL (LODEWIJK ALEXANDER. — PIUS —), een bouwkundige en Dominikaner religieus, den 20 Augustus 1808 te *Lizieux* geboren, begon zijne studiën in het collegia zijner geboorteplaats, doch daar hij dezelve, ten gevolge van rampspoeden zijner familie had moeten staken, legde hij zich op den handel toe, en werd schrijver in een magazijn. Dat beroep moede, begon hij zich op de bouwkunde toeteleggen, en schaarde zich in 1832 onder de kweekelingen van den

heer DEBRET. De Gothische kunst trok vooral zijne aandacht. Na verscheiden kerken te hebben doen bouwen, kwam hij in betrekking met pater LACORDAIRE, en vertrok naar Rome, alwaar hij in 1841 het Dominikaner-gewaad aanvaardde, en den naam van PIUS aannam. De gestrengheden, waartoe hij zich veroordeelde, verkortten zijn leven; hij overleed den 19 Decb. deszelfden jaars. Een zijner vrienden, de heer TEXSIER, heeft eene levensschets van hem in het licht gegeven, aan het slot van welke men onder den titel van *L. A. Piel reliquiae* vereenigd vindt: 1.º *Fragment eener bouwkundige reis in Duitschland*; — 2.º *Salon van 1837*; — 3.º *Revue etc. (Overzicht der nieuwe werken van Parijs)*; — 4.º *Déclamation etc. (Uitval tegen de Heidensche kunst)*; — 5.º *Lettre etc. (Brief aan den heer TREBUTIEN)*. Deze fragmenten reeds in verschillende revues publiek gemaakt, hadden PIEL als een der schranderste vrienden van de catholieke kunst doen kennen.

* PIGAFETTA (ANTONIO), de begeleider van MAGELLAN (zie dat Art. -Wbk.) op deszelfs ontdekkingsreize, omtrent het einde der 15.º eeuw, te Vicenza uit eene adellijke Toskaansche familie geboren, las in zijne vroegere jeugd de berigten over de reizen der Spanjaarden en Portugeezen, welke zijnen reislust opwekten en hem bewogen, zich voornamelijk met dat gedeelte der wiskunde bezig te

houden, hetwelk met de scheepvaart in betrekking staat. Toen MAGELLAN zijne onderneming voorbereidde, bevond PIGAFETTA zich met een Romeensch gezantschap in Spanje; hij sloot zich oogenblikkelijk der expeditie aan, en verliet met dezelve den 10 Augustus 1519 Sevilla. Zijn gezond ligchaamsgestel zoowel als zijne matige levenswijze behoedde hem voor alle ziekten, die het grootste gedeelte zijner togtgenooten wegmaaiden; ook ontkwam hij aan het vijandelijke zwaard, ofschoon hij aan de zijde van MAGELLAN streed, toen deze in het ongelukkig gevecht op Zebu viel. Na meer dan drie jaren te hebben rondgezworven, keerde PIGAFETTA, met 17 reisgezellen van deze eerste wereld-omzeiling naar Sevilla terug, alwaar hij den 8 Septb. 1522 weder aan land stapte. Nadat PIGAFETTA met zijne makkers door eene bedevaart aan hunne gelofte voldaan hadden, begaf hij zich naar Valladolid tot KAREL V, aan wien hij een afschrift van zijn vlijtig aangehouden dagboek aanbod: Hij bezocht daarop de hoven van Portugal en Frankrijk, waar hij met onderscheiding werd ontvangen, en keerde vervolgens naar zijne geboorteplaats terug, waar hij op aandrang van CLEMENS VII, en den Joanniter-grootmeester, eene uitvoerige beschrijving zijner reis zamenstelde. In 1524 werd PIGAFETTA Joanniter-ridder, en later orde-commandeur van Novisa; het tijdstip van zijnen dood is onbekend. Wij hebben aan

PIGAFETTA, de eenige beschrijving der ontdekkingsreis van **MAGELLAN** te danken; dezelve zou echter slechts in onvolledige en verminkte afschriften bestaan, indien niet **AMORETTI**, in de Ambroziaansche bibliotheek te *Milane* een, zoo niet oorspronkelijk, ten minste bij het leven van **PIGAFETTA** vervaardigd handschrift, in den Italiaansch-Venetiaansch-Spaanschen tongval geschreven, ontdekt had, hetwelk hij in het zuiver-Italiaansch en in het Fransch vertaald, in het licht gaf, het laatste onder den titel van: *Premier voyage autour du monde, par le chevalier PIGAFETTA, sur l'escadre de MAGHELLAN etc., Paris an IX.* Ook schreef **PIGAFETTA** nog eene *Verhandeling over de scheepvaart*, die echter geene aanspraak op bijzondere verdienste kan maken.

PIGAULT-LEBRUN (**GUILLAUME CHARLES ANTOINE**), een Fransche romanschrijver, in 1753 te *Calais* geboren, maakte zijne studiën in het door de oratoristen bestuurde collegie van *Boulogne-sur-mer*, en werd vervolgens naar *Parijs* gezonden, om er de regten te beoefenen. Maar de onstuimigheid van zijn karakter, en zijne zucht voor de vermaken verwijderden hem van dat ernstige beroep. Lang weifelde hij in de keuze van eenen stand, tot dat hij zich eindelijk tot de letteren bepaalde. De beweging door de omwenteling in alle klassen der maatschappij gebragt, bood hem verscheiden onderwerpen ter

III. DEEL.

waarneming aan; maar hij legde er zich voornamelijk op toe, om de zeden der geringe klassen te schilderen, en stelde dezelve meer met waarheid dan betamelijkheid voor. Van alle zedelijkheid ontbloot, schijnt zijn eenig doel te zijn geweest om kluchtige uitwerkselen voorstellen; somtijds echter, na eenen roman met koddige en snaaksche schilderingen te hebben begonnen, eindigt hij den zelve met ernstige en aandoenlijke tooneelen. Maar zijne vlugheid heeft hem dikwerf het spoor bijster gemaakt. Door natuurlijk en naar waarheid te willen zijn, vervalt hij bijna altijd in het triviale, en kwetst door de onbetamelijkheid zijner schilderingen de lezers van eenen kieschen smaak. Men kan aan **PIGAULT** vruchtbaarheid en originaliteit niet betwisten; maar deze hoedanigheden zijn bij hem vereenigd met eene schaamteloosheid van verbeelding, welke het lezen zijner werken zeer gevaarlijk maakt. Als een leerling der filozofen der 18.^e eeuw, eerbiedigt hij naar h'un voorbeeld (zie **DIDEROT** enz. -*Wbk.*-) in zijne romans noch de godsdienst, noch de zeden; maar randt dezelve nog meer openlijk aan in *le Citateur*, eene goddelooze compilatie, die eigenlijk slechts een uittreksel van den *Dictionnaire philosophique* is. Dit werk in 1803 in het licht gegeven, werd door de toenmalige policie, die op dat stuk niet al te streng was, in beslag genomen; zulks belette echter den herdruk van

hetzelve niet. Hij heeft eenige tooneelstukken vervaardigd, die meestal in den tijd bijval vonden, en waarvan er vier of vijf in het *Suite du Répertoire* zijn opgenomen. Daar hij in reeds gevorderden leeftijd de behoefte gevoelde, om zich met ernstiger werken bezig te houden, trad hij als geschiedschrijver op, en gaf in het licht: *Histoire etc. (Beknopte geschiedenis van Frankrijk, uit een critisch en wijsgeerig oogpunt beschouwd, enz.)*, 1823—28, 8 dl.ⁿ, in 8.vo; hij gaf er afzonderlijk van uit: de *geschiedenissen van KAREL den Grooten, van LODEWIJK IX, van KAREL VI, van KAREL VII en van LODEWIJK XI*. Deze werken, waarin men te vergeefs naar eene naauwkeurige waarderding der feiten en naar dien ernstigen en onpartijdigen geest, welke het kenmerk der geschiedenis is, zoude zoeken, hebben geenerlei bijval gevonden, en verdienden zulks ook niet. De beruchtheid, welke PIGAULT-LEBRUN als boertig romanschrijver had verworven, sloeg vooraf, met regt, den bodem in aan het gezag, waarnaar hij als geschiedschrijver streefde. De herdruk van eenige zijner romans, welke sedert lang in omloop waren, gaf aanleiding tot in beslagnemingen en vervolgingen die hem zeer ter harte gingen. Hij verloor in 1825 den post van inspecteur der zoutkeeten, welken hij in 1810 had bekomen, op aanbeveling van JÉRÔME BONAPARTE, in wiens vertrouwelijke vriendschap hij in *Westfalen* had geleefd. Hij

ging daarop met zijnen schoonzoon, dien hij aan de zamenstelling van eenige zijner laatste werken had verbonden, *Valenc* in *Dauphiné* bewonen; doch kwam na verloop van eenigen tijd te *Parijs* terug, van waar hij zich naar *Lucelle* bij *Saint-Germain* begaf, alwaar hij den 24 Julij 1835 overleed. Het is ons onbekend of de ouderdom hem tot meer zedelijke denkbeelden heeft terugggebracht. De aard zijner voortbrengselen ontstaat ons, om er hier de lijst van op te geven. Zijne *Œuvres complètes (Volledige werken)* zijn in 1822 tot 1824, in 20 dl.ⁿ, in 8.vo, in het licht gegeven. Deze verzameling bevat enkel de romans, de tooneelstukken en de mengelingen. PIGAULT-LEBRUN zal altijd beschouwd worden als een dier schrijvers, wier voorbijgaande beroemdheid, voor de nakomelingschap eene beschuldiging tegen de eeuw is, waarin zij leefden.

PINA (RUY DE), een Portugeesch geschiedschrijver, in de 15.^e eeuw geboren, bekleedde verschillende posten aan het hof. JOANNES II vertrouwde hem zendingen en andere confidentieele bedieningen toe. In hoedanigheid van openbaar notaris, onderteekende hij het testament van dien koning; en na deszelfs dood opende en las hij den uitersten wil deszelven voor. Onder de regering van EMMA-NUEL genoot hij hetzelfde vertrouwen, en werd tot *Cronistamor* of geschiedschrijver benoemd. Hij leefde nog onder de regering van JOANNES III,

welke hem belastte met het schrijven der kronijk van het vorige bestuur. ALBUQUERQUE wilde evenzeer PINA tot geschiedschrijver zijner krijgstogten hebben, en begon met hem ringen met robijnsteen en als prijs zijner gediensigheid te zenden. Gelijkijdige schrijvers, zoo als DAMIANUS DE GOES en JOANNES DE BARROS, spreken met eenige afgunst over deze geschenken. De eerste beweert al de moeite der samenstelling te hebben gehad, terwijl PINA de robijnen bekwaam. Laatstgenoemde overleed op het einde van 1521. In de vorige eeuw vond men onder de oorkonden van TORRE DO TOMBO de kronijken, welke men hem toeschrijft. Slechts DAMIANUS DE GOES, zijn mededinger, beweerde in den tijd dat de eerste Portugeesche geschiedschrijver, FERDINAND LOPÈZ er de schrijver van is. De kronijken zijn die der regering van SANCTIUS of SANCHO I, ALFONSUS II, SANCTIUS II, ALFONSUS III, DIONYSIUS en ALFONSUS IV. De laatste verscheen te Lissabon in 1653 in fol. in het licht; de overige werden in het licht gegeven van 1727—29, en gezamenlijk met de kronijk van ALFONSUS HENDRIK, door DUARTE GALVAM, onder den titel van *Chronica dos seis reys primeiros*. De akademie der Portugeesche geschiedenis vond in dezelfde archiven nog drie andere kronijken van PINA; namelijk die der regeringen van DUARTE (EDUARD), ALFONSUS V en JOANNES II. Deze zijn in de *Verzameling* der on-

uitgegeven boeken der Portugeesche geschiedenis opgenomen, Lissabon, 1790—92, in 4.to De handschriften, die in de archiven van Lissabon, bewaard worden, zijn met groote zorg en uitstekend fraai geschreven. Wat den stijl betreft, zoo komt men er in overeen aan PINA, na FERDINAND LOPÈZ, den eersten rang toetekennen.

PINTO-RIBEIRO. — Zie RIBEIRO -Wbk.-

* PIOMBO (*fra* SEBASTIANO DEL), eigenlijk LUCIANI, een beroemde schilder, in 1485 te Venetië geboren, was een leerling van GIORGIONE, wiens voortreffelijk koloriet hij zich eigen maakte, en kwam later te Rome, welks school grooten invloed op hem uitoefende, en alwaar MICHAEL ANGELO hem aan zich trok en met teekeningen ondersteunde, ten einde zijne grootse opvattingen met het warm Venetiaansch koloriet vereenigd te zien. Op deze wijze ontstond zijne zich thans in Londen bevindende *Opwekking van Lazarus*, zijn meesterstuk, dat met de *Transfiguratie* van RAFAËL de toets der vergelijking zeer wel kon doorstaan. Uitmuntend is ook zijn *Marteldood der heilige Agatha*. Onder zijne zelfstandige voortbrengselen zijn de portretten van PIETRO ARETINO, van JULIA GONZAGA en van Paus CLEMENS VII meesterlijk uitgewerkt. Van laatstgenoemde bekwaam hij den voordeeligen post van Pauselijken

zegelbewaarder (van daar zijn naam DEL PIOMBO); hij schilderde weinig sedert dien tijd, en overleed in 1547.

* PITSCHAFT (JOHANN JAKOB ADOLPH), een beroemde arts, in 1783 te *Mentz* geboren, ontving in het gymnasium en aan de hoogeschool aldaar, en aan die te *Wurzburg* zijne wetenschappelijke en geneeskundige ontwikkeling. In laatstgenoemde plaats ontving hij ook den 18 September 1806, de doctorale waardigheid in de geneeskunde. Kort daarop werd hij genaturaliseerd in het groot-hertogdom *Baden*, werwaarts hem zijne beroeping als lid der gezondheidscommissie bragt, en waar later voor zijne werkzaamheid een zoo waardig veld geopend werd. Reeds vroegtijdig ontwikkelde PITSCHAFT, die geestrijke theoretische en gelukkige praktische werkzaamheid, welke hij in zijn later leven, tot nut der geneeskundige wetenschappen, en tot heil der lijdende menschheid zoo veelzijdig ontwikkelde, dat hij zich daardoor in den rang der eerste artsen van *Duitschland* geplaatst zag. Aan zijnen krachtvollen geest, diende een even zoo krachtvol ligchaam tot hulsel, en hij was daardoor bijzonder geschikt, om zijne studiën onvermoeid voortzetten, en zijne artselijke bezigheden waartenemen. Naast deze rijke gaven des geestes, bezat PITSCHAFT ook al die voorregten van een rechtschapen karakter, en een gevoelvol gemoed, welke den arts bij zijne ambtsbroe-

ders achting en eerbied, en bij zijne patienten liefde en vertrouwen waarborgen. Het heldere doorzigt en de zeldzame geestkracht van PITSCHAFT openbaarden zich voornamelijk in zijne laatste ziekte, in welke hij de consultatiën zijner geneesheeren leidde, en zonder klagen, met een waarlijk trefsend geduld en christelijke onderwerping, het grootste lijden verdroeg. Hij overleed den 3 Februarij 1848, als groothertoglijk Badisch hof- en medicinaalraad, en stads-physicus te *Baden*. Zijne schriften zijn: 1.° *Unterricht über die weibliche Epoche, Schwangerschaft, das Wochenbett und über die physische Erziehung der Kinder in den ersten Jahren, Heidelberg, 1812*; — 2.° *Medicinisches Familienbüchlein, ibid, 1812*; — 3.° *Der Arzt als Rathgeber und Hausfreund, ib. 1817*; — 4.° *Ueber die äusserliche Anwendung des kalten Wassers in hitzigen Fiebern* (een bekroond prijschrift), 1823; — 5.° *Aphorismen des Hippokrates, toegelicht, 2 dl.ⁿ, 1825*; — 6.° *Ein Wort über die Asiatische Cholera, 1831*; — 7.° *Die Heilquellen und das Klima Badens, 1831*. Verder een aantal losse stukken en verhandelingen in de meeste geneeskundige tijdschriften van *Duitschland* verspreid.

PLANCK (GOTTLIEB JAKOB), een Protestantisch godgeleerde en kerkelijke geschiedschrijver, in 1751 te *Nürtingen* in *Wurtemberg* geboren, bekwam in 1784 eenen leerstoel der godgeleerd-

heid aan de universiteit van *Göttingen*, dien hij gedurende een halve eeuw met roem bekleedde, en den 31 Augustus 1833 overleed. Hij had de smart zijnen zoon te overleven (zie het volgende Art.), in wien hij zich eenen waardigen opvolger mogt beloven. Tot zijne voornaamste schriften behooren: 1.° *De canone hermeneutico, quo scripturam per scripturam interpretari jubemur*, 1774; — 2.° *Geschichte des Protestantischen Lehrbegriffs seit den Zeiten der Reformation bis zur Concordienformel*, Leipzig, 1781—90, 6 dl.ⁿ; — 3.° *Grundriss einer Geschichte der kirchlichen Verfassung, kirchlichen Regierung und des kanonischen Rechts*, 1791; — 4.° *Anecdota quaedam ad hist. Concil. Trident. partin.* Fasc. 1—15, 1791 tot 1805; — 5.° *Einleitung in die theologische Wissenschaft*, 2 dl.ⁿ, 1793; — 6.° *Abriss historischer und vergleichender Darstellung der dogmatischen Systeme unserer verschiedenen Christlichen Hauptparteien*, 1797; — 7.° *Betrachtungen über die neuesten Veränderungen in dem Zustande der Katholischen Kirche*, 1808; — 8.° *Worte des Friedens an die Katholische Kirche*, 1809; — 9.° *Ueber die Trennung und Wieder-vereinigung der Christlichen Hauptparteien*, Tübingen, 1803, een schoon gedenkstuk van echt Christelijke verdraagzaamheid, enz.

PLANCK (HEINRICH LUDWIG), zoon van den voorgaande, den

19 Julij 1785 te *Göttingen* geboren, in welke stad hij, even als zijn vader, de godgeleerdheid onderwees. Het roemvol voorbeeld des vaders spoorde den jongeling tot overdreven inspanning in zijne studiën aan, waardoor hij welligt den grond tot de vallende ziekte legde, waarmede hij bevangen werd, die alle artselijke hulp en de zorgvuldigste huisselijke verpleging trotseerde, hem van tijd tot tijd zelfs het vrije gebruik zijner geestvermogens belemmerde, en eindelijk den 23. September 1831 een einde aan zijn leven en lijden maakte. Tot zijne schriften behooren: 1.° *Diss. de principis et causis interpretationis Philonianaee allegoricae*, 1806; — 2.° *Ennii Medea*, 1807; — 3.° *Bemerkungen über den ersten Brief an TIMOTHEUS, Göttingen*, 1808, in 8.° Tegen een' zijner ambtsbroeders verdedigt hij de echtheid van dezen brief; — 4.° *De vera natura atque indole orationis graec. N. T.*, 1810; — 5.° *Ueber Offenbarung und Inspiration*, 1817; — 6.° *Kurzer Abriss der philosophischen Religionslehre*, 1820, enz.

PLANTADE (KAREL HENDRIK), een componist, in 1764 te *Parijs* geboren, werd in den ouderdom van 7 jaren, onder het muzijk-onderwijs der pages opgenomen, en beantwoordde weldra aan de hoop, welke zijne gelukkige aanleg had doen opvatten. Er viel hem daarop de eer ten deel van toegelaten te

worden, om duo's met de koningin MARIA ANTOINETTE, die, zoo als men weet, eene uitmuntende toonkunstenares was, te zingen; zij verwaardigde zich hem aantemoedigen, en gedurende zijn geheele leven behield hij de levendigste erkentenis voor de goedheden dezer doorluchtige en ongelukkige vorstin. Hij maakte zich weldra bekend als zanger, violoncellist en vooral als accompagnateur van partituur, eene toenmaals nog zeer zeldzame verdienste. Hij leerde de compositie van LANGLE. In 1790 begon de beroemde romance: *Te bien aimer, ô ma chère Zélie!* zijne vermaardheid. Op den 10 Augustus behoorde hij, als grenadier tot het bataillon der dochters van den H. THOMAS, en bij deze gelegenheid gaf hij bewijzen zijner gehechtheid aan de koninklijke familie. Bij de oprigting van het conservatorium, werd hij tot onderwijzer bij hetzelfde benoemd. Onder het keizerlijk bestuur, werd hij met het onderwijs des gezangs aan de prinsessen belast; en toen LOUWIS BONAPARTE koning van *Holland* werd, volgde hij dien vorst naar 's *Gravenhage* als muziek-directeur zijner kapel. In *Parijs* teruggekeerd, werd hij tot eersten zangmeester der opera benoemd. In 1814 tot ridder van het legioen van eer benoemd, werd hij kort daarna kapelmeester des konings, welken post hij bij de omwenteling van 1830 verloor. De nieuwe ballingschap van den oudsten tak der BOURBONS trof hem levendig. Hij overleed te *Parijs* den 18 De-

ember 1839. Het tooneel heeft hem verscheiden stukken te danken, zoo als: *Palma ou le voyage en Grèce*; — *le Roman* — *le Mari de circonstance*, enz., die alle eenen welverdienden bijval vonden. Als componist van gewijde muziek, heeft hij verscheiden zeer geachte motetten, eene *Requiem-Mis*, en het *Te Deum* nagelaten, dat bij de zalving van KAREL X werd uitgevoerd.

* PLATEN-HALLERMÜNDE (KARL AUGUST MAX, graaf von); den 24 Octbr. 1796 te *Anspach* geboren, kwam in 1806, in de kadetten-school te *Munchen*, werd luitenant in 1814, maakte den veldtocht tegen *Frankrijk* mede, betrok in 1818, bij wijze van verlof, de universiteit van *Wurzburg*, in 1819 die van *Erlangen*, alwaar hij zich met den grootsten ijver toelegde op de beoefening der Latijnsche, Grieksche, Perzische, Arabische, Fransche, Italiaansche, Spaansche, Nederduitsche en Zweedsche taal; in 1826 reisde hij naar *Italië*, werd in 1828 lid der akademie van wetenschappen te *Munchen*, ondernam in hetzelfde jaar eene tweede reis naar *Italië*, en overleed den 5 December 1835 te *Syracusa*. Hij heeft zich als tooneel-doch vooral als lierdichter bekend gemaakt. Hij was melancholisch en ontevreden van inborst, en beschouwde ook anderen als met hem ontevreden; hem ontbrak, zoo als GÖTTE zegt, de liefde voor zich zelve, voor zijne lezers en mededichters.

In zijnen *Verhängnissvollen Gabel*, zijnen *Romantischen Oedipus* en den *Schatz des Rhampsisuit*, zwaait hij, vol persoonlijke verbittering, de geeseloede tegen KOTZEBUE, MÜLLNER, CLAUREN, IMMERMANN, KIND, HEINE, HOUWALD, RAUPACH en andere dichters, tegen reisbeschrijvers en menigerlei waangeleerden. Als lierdichter is hij het grootste in de *Ghaselen* en in de *Venetianischen Sonetten*. Als heldendichter leverde hij in zijne *Abassiden*, meer schoone bijzonderheden, dan een episch uitgewerkt geheel. Zijne *Geschichten des Königreichs Neapel* onderscheiden zich door duidelijkheid en eenvoudigheid der voorstelling. Zijne *Sämmtliche Werke*, verschenen in 1838 te *Stuttgard* in 1 dl., zakform., 1843, 5 dl.ⁿ; uitgave in gr. 8.vo, 1846, 5 dl.ⁿ.

* PLATOW (MATWEI IWANOWITSCH, graaf von), in het Zuiden van *Rusland* in 1757 geboren, stamde uit eene Grieksche, maar sedert lang in *Rusland* gevestigde familie, begaf zich onder de Kozakken, en steeg door dapperheid en verdiensten tot den rang van *Hetman*. In 1806 voerde hij als luitenant-generaal de Kozakken in *Pruissen* en *Polen* aan, kwam na den vrede van *Tilsit* bij het leger in *Moldavië* tegen de Turken, onderscheidde zich ook hier weder, nam onder anderen in 1819 *Babak* in en werd tot belooning generaal der ruitery. In 1812 voerde PLATOW het

bevel over 20 regimenten *Donische Kozakken*, 2 jager-regimenten en 2 rijdende artilleriebatterijen, die steeds de voer- of achterhoede der Russen uitmaakten, en ofschoon dezelve zich bij ernstige aanvallen als kaf verstrooiden, bragten zij echter bij den terugtocht onnoemelijk veel nadeel toe, zoodat aan de vervolging van dit corps de afschrik der Franschen voor het woord *Kozak* wordt toegeschreven. Tot belooning voor zijne uitstekende diensten werd PLATOW tot graaf benoemd. Doch hij leed in dezen veldtocht een bitter verlies: zijn eenige zoon werd door eenen Poolschen Ulaan gedood. In 1813 en 1814 voerde hij in *Duitschland* het bevel over een dergelijk stroop-corps, en maakte met hetzelfde, terwijl hij dikwerf onverwacht voortrukte, manigen goeden buit; ook kwam hij te *Parijs*. Reeds op den terugtocht van daar keerde hij in 1815 weder om, om andermaal tegen *Parijs* optrekken, doch deze oorlog was weldra geëindigd, en PLATOW keerde naar den *Don* terug, waar hij te *Neutscherkask* in 1818 overleed. Zijn *Leven* werd in de Russische taal beschreven door SMIRNOF, *Petersburg*, 1822.

* PLEYL of PLEYEL (IGNATIUS), in 1757 in *Oostenrijk* geboren, was een leerling van HAYDN. Hij stond in de toenmaals zoo beroemde kapel van ESTERHAZY in *Eisenstadt*, en kwam na de ontbinding derzelve, nadat hij *Italië*

en *Frankrijk* had bereisd, in 1787 als kapelmeester te *Straatsburg*. Hij verloor echter deze betrekking door de omwenteling, en begaf zich naar *Londen*, waar hij zijnen meester aantrof, en ondanks deszelfs beroemdheid met hem de gunst des publieks deelde. Later begaf hij zich naar *Parijs*, rigtte aldaar een handelhuis in muzikaliën op, dat thans nog bloeit, en zich bij de kunst door schoone uitgaven van geachte muzikwerken, voornamelijk partituren, zeer verdienstelijk heeft gemaakt. Als componist staat PLEYL in eenen hoogen rang. Zijne muziek is in eenen hoogen graad melodius en bevallig, ongezocht en vrolijk. Hij is daarenboven een der vruchtbaarste componisten; zijne werken gaan ver over de honderd, welke uit *Symphoniën*, buitengemeen schoone *Quartetten*, uit *Trio's*, *Duo's* enz. voor alle instrumenten bestaan. Daarenboven schreef hij nog de Opera *Iphigenia* en eene zeer geachte *Pianoforteschool*. Hij overleed te *Parijs*, in 1831.

* PLUGHERS (ARNOLDUS), den 8 April 1770, te *Schullen* of *Schuelen* bij *Hasselt*, *Belgisch-Limburg*, geboren, werd in 1787 ingekleed als Minderbroeder-capucijn te *Sint-Truyen*, en in het volgende jaar als zoodanig geprotest, waarbij hij den orde-naam bekwam van pater BONAVENTURA. In 1796 werd hij in zijne orde *lector* der heilige Schrift en godgeleerdheid, welke betrekking door de stormen der

staatsomwenteling van 1797 en 1812 afgebroken, in 1833 door hem weder hervat werd, terwijl hij intusschen in 1823 ook tot *Defnitor* was verkozen; van 1842 tot 1846 bekleedde hij daarenboven met den loffelijksten ijver den post van *Examinator Synodalis*, tot dat zijne hooge jaren hem dwongen daarvan aftezien. De laatste jaren zijns levens bragt hij in het klooster zijner orde te *Velp* bij *Grave* door, welk gesticht door de goedgunstige beschikking van koning WILLEM II in 1841 in deszelfs aloude regten hersteld was. Het was niet slechts in de Godegewijde wetenschappen, dat de nederige en geheel voor God en zijne orde levende pater BONAVENTURA bij uitstek ervaren was: *Sterre- en Aardrijkskunde* en *Latijnsche poëzij* waren de onderwerpen, waaraan hij zijne uren van verpozing toewijdde, en in welke wetenschappen hij merkwaardig bedreven was. Eene verzameling zijner verschillende dichtvoortbrengselen wordt in het *Velpsche* klooster zorgvuldig bewaard. Deze verdienstelijke en voorbeeldig godvruchtige religieus overleed in meer genoemd klooster den 7 Januarij 1850.

POCZOBUT. — Zie POCZOBUT -Wbk.-

POGGI (de ridder JOZEF DE), een oudheidskenner en letterkundige, in 1761 te *Piozzano*, bij *Piacenza*, uit eene adellijke familie geboren, studeerde te *Rome* in de godgeleerdheid en

werd er tot priester gewijd. De onafhankelijkheid zijner denkbeelden maakte hem weldra verdacht. Met geestdrift omhelsde hij de beginselen der Fransche omwenteling, verzuumde niets om dezelve in Italië te verspreiden, en verkreeg van Paus Pius VI de onthéffing van zijne priesterlijke geloften. Zijne sympathie voor BONAPARTE bragt te weeg dat hij in 1811 tot lid van het wetgevend ligchaam werd benoemd en in 1815 bij de keizerin MARIA LOUISE beroepen werd, om met het Fransche gouvernement de vorderingen en schulden der hertogdommen *Parma*, *Piacenza* en *Guastalla* te vereffenen. Als zaakgelastigde der vorstin bij het kabinet der *Tuileriën* kwam hij het dal van *Montmorency* bewonen, en overleed aldaar in 1842. Openlijk verklaarde hij zich voor het materialismus, en hij had last gegeven, dat men hem in zijnen tuin zoude begraven. Van zijne talrijke werken, willen wij enkel aanvoeren: 1.º *De Ecclesia tractatus*, 1788, in 8.º, waarin hij de beginselen der Gallikaansche vrijheden ontwikkelt, terwijl hij zich daarbij op het gezag van FEBRONIO, PEREIRA, GIANNONE enz. beroept; — 2.º eene *Vertaling* in Italiaansche verzen van den *Godenkrijg* (*Guerre des Dieux*) van PARNY (zie dat Art. -*Wbk.*-), *Parijs*, 1830, in 8.º; — 3.º *Della natura delle cose*, *ibid*, 1843, in 8.º, een dichtstuk in vijf zangen, hetwelk aan dat

van LUGRETIUS zou herinneren, ten minste indien het evenzeer in letterkundige verdienste als in goddeloosheid het werk van den Heidenschen dichter evenaarde.

POGGIANI (JULIUS), een letterkundige, in 1522 te *Suna*, diocées van *Novarra*, aan het *Lago-Maggiore* (*Groote-meer*), geboren, legde zich reeds in zijne vroegste jeugd op de studie toe, en maakte de snelste vorderingen in de Grieksche taal. Bij zijne aankomst te *Rome*, werwaarts zijn roem hem reeds was vooruitgegaan, werd hij belast met de opvoeding van den jongen ROBERT DE NOBILI, dien Paus JULIUS III, zijn oom, in den ouderdom van 13 jaren tot kardinaal verhief, en die zeventien jaren oud zijnde overleed. Hij was vervolgens als secretaris aan verschillende prelaten verbonden, en eindelijk aan den kardinaal CAROLUS BORROMEUS, wiens vrouwen hij verdiende. POGGIANI bekleedde den post van secretaris der congregatie door den Paus benoemd om de leer van het concilie van *Trente* te verklaren. Hij volgde den kardinaal BORROMEUS naar *Milane*, en overleed in die stad den 5 November 1568, op den oogenblik, waarop Paus Pius V hem terugriep, om hem aan het hoofd van het secretariaat der brieven te plaatsen. POGGIANI herzag en verbeterde den tekst van den *Catechismus*, gewoonlijk *ad Parochos* genaamd, door verscheiden geleerde theo-

loganten van het concilie van *Trente* zamengesteld (*). Het is aan hem, dat men de uitgave van den *Brevier* te danken heeft, onder den naam van Paus Pius V in het licht gegeven, *Rome*, 1568, in fol. Hij heeft de *Handelingen* van het eerste concilie van *Milane* in het Latijn overgebracht. Behalve de meer sierlijke dan getrouwe vertaling der verhandeling van den heiligen CHRYSOSTOMUS, *De Virginitate*, *Rome*, 1562, heeft hij nagelaten die eener *Redevoering* en van vier *Brieven* van *ESCHINES*, welke onuitgegeven waren gebleven. De geleerde bisschop van *Amelia*, GRAZIANI, had de brieven en redevoeringen van POGGIANI verzameld. Deze, door al de beminnaars van het zuivere Latijn met ongeduld verwacht, verzameling is eindelijk door pater LAGOMARSINI, te *Rome*, 1756—62, in 4 dl.ⁿ, in 4.to, met een aantal aantekeningen in het licht gegeven (zie LAGOMARSINI -*Wbk.*-). Onder zijne redevoeringen, die alle door sierlijkheid en zuiverheid van stijl uitmunten, onderscheidt men de *Lijkrede* van Paus MARCELLUS II, die van FRANCISCUS, hertog van *Guise*, voor *Orléans* door POLTROT gedood; en eene *Redevoering* door POGGIANI voor de, na den dood van PIUS IV, ter verkiezing van zijnen opvolger vergaderde, kardinalen uitgesproken.

POHL (JOANNES EMMANUEL), een beroemde kruidkundige, in 1784 te *Weenen* geboren, had zijn *Tentamen flora Bohemiae* reeds in het licht gegeven, toen hij in 1817 de aartshertogin van *Oostenrijk*, MARIA LEOPOLDINA, aan don PEDRO (zie dat Art. -*Wbk.*-) verloofd, naar *Brazilië* volgde. Gedurende 5 jaren doorkruiste hij dat uitgestrekte rijk, en bragt eene verzameling van plahten bijeen, even belangrijk wegens derzelve overvloed als schoonheid. In *Weenen* teruggekeerd, werd hij tot opziener van het *Braziliaansch museum*, eene der zeldzaamste inrigtingen dier hoofdstad, benoemd, en in 1827 deed hij in het licht verschijnen het eerste dl. der *Plantarum Brasiliæ icones et descriptiones etc.* In 1832 waren er 8 bundels van dit schoone werk, hetwelk nog wordt voortgezet, in het licht verschenen. De schrijver overleed te *Weenen*, den 22 Mei 1834. Hij liet onvoltooid de uitgave zijner *Reis naar Brazilië*, 2 dl.ⁿ, gr. in 4.to, pl.^{tes}, waarvan het eerste in 1832 was verschenen, en het tweede eerst in 1837 in het licht kwam.

POISSON (SIMON DENIS), een beroemde meetkundige, in 1781 te *Pithiviers* geboren, werd, na twee jaren in de centrale school van *Fontainebleau*, onder eenen meester te hebben gestudeerd,

(*) Men heeft, zonder enig bewijs, somtijds het schoone Latijn en de naauwkeurigheid des stijls van dezen Catechismus aan PAULUS MARNUTIUS toegeschreven, die er niet het minste deel aan heeft gehad.

die het genie van zijnen kweekeling voor de wiskunde raadde, het eerst, en buiten rang, in de polytechnieke school toegelaten. Het was in 1798, zoodat hij toen pas 17 jaren oud was, en weldra deed hij de onderwijzers verbaasd staan door zijne ontledende werken, die de aandacht van LAPLACE (zie dat Art. -*Wbk.*-) op hem vestigden. Bij den afloop zijner leergangen, werd hij van de examens ontslagen, zoo zeker was men van zijne bekwaamheid, en belast om FOURIER (zie dat Art.), toenmaals in *Egypte*, als adjunct-repetitor te vervangen. In het volgende jaar bood hij het instituut eene *Verhandeling* aan, die waardig werd geoordeeld, om in de *Recueil des savants étrangers* te worden gedrukt. Tot titularis der polytechnieke school benoemd, verving hij een weinig later den heer BRON in het collegie van *Frankrijk*, en ging voort zich elk jaar door gewigtige werken te onderscheiden, die hem als een' der eerste wiskunstenars van *Frankrijk* bekend maakten. Bij de oprigting der Normaal-school, in 1811, werd hij als onderwijzer der werktuigkunde bij dezelve benoemd. In het volgende jaar verving hij MALUS bij de akademie van wetenschappen. In 1816 werd hij tot hoogleeraar bij de faculteit van *Parijs* benoemd, daarna achtereenvolgend tot examinator der aspiranten bij de bijzondere scholen, tot lid van den koninklijken raad van openbaar onderwijs, van het lengte-bureau enz. Na de

omwenteling van 1830, liet hij zich, ofschoon hij geenerlei sympathie voor het nieuwe bestuur had, aan welks duurzaamheid hij niet geloofde, tot pair van *Frankrijk* benoemen, welke titel weinig tot zijnen waren roem bijdroeg, dien hij enkel aan zijne werken te danken had; want men kan met regt zeggen, dat Poisson meer dan iemand anders de zoon zijner werken was. Deze geleerde overleed te *Sceaux*, den 25 April 1840. Behalve eene menigte belangrijke *Verhandelingen* in wetenschappelijke tijdschriften en in de *verzameling der akademie* opgenomen, heeft men van hem: 1.º *Traité etc. (Verhandeling over de werktuigkunde)*; 1811; 2.º vermeerderde uitgave 1832, 2 dl.ⁿ, in 8.vo Dit werk is de classieke grondslag gebleven van het onderwijs der wiskundige-werktuigkunde, en deze weinige woorden bevatten genoegzaam deszelfs lof. Onder zijne overige voortbrengselen onderscheidt men: — 2.º *Théorie etc. (Wiskundige theorie der warmte)*, 1835, in 4.to enz. Poisson heeft den heer DUMAMEL tot opvolger bij de akademie van wetenschappen gehad. De heer ARAGO sprak in dezelve zijne *lofrede* uit. [In 1851 werd hem in zijne geboorteplaats *Pithiviers* een standbeeld opgericht, waarvan de plegtige onthulling den 15 Julij van dat jaar plaats had].

POLIDORO (PAOLI), vorst der Kerk, den 4 Januarij 1778 te *Jesi* geboren, werd den 23 Junij

1834, door GREGORIUS XVI tot kardinaal-priester onder den titel van de *heilige PRAXEDES* verheven. Met het vertrouwen van dien Paus vereerd, wist hij ook dat van deszelfs opvolger Pius IX te winnen, en bekleedde met de meeste onderscheiding de aanzienlijkste administrative en regterlijke posten. Hij overleed te *Rome* den 23 April 1847, gelukkig van geen getuige te zijn geweest der ongeregeldheden en vernielingen, welke het Hoofd der Kerk noodzaakt, om eene schuilplaats in het koninkrijk *Napels* te gaan zoeken, ten einde zich aan de overheersching zijner onderdanen te onttrekken, wier geluk het onafgebroken voorwerp zijner vaderlijke zorgen was geweest.

POLIGNAC (AUGUSTE JULES MARIE HERACLIUS, prins DE), minister van KAREL X, in 1780 te *Parijs*, te midden van al den luister des hofs, geboren, was bestemd om een nieuw voorbeeld aanbieden van de broosheid der menschelijke grootheden en van de onbestendigheid der fortuin; hij was de zoon van den hertog DE POLIGNAC, en van YOLANDE MARTINE GABRIELLE DE POLASTRON, die, na de vertrouwelijke vriendin der koningin MARIA ANTOINETTE te zijn geworden, van dien oogenblik af, aan de lasteringen der afgunstige hovelingen was blootgesteld. Na de inneming der *Bastille*, volgde hij het lot zijner familie, die zich, om aan den haat der revolutionnairn te ontsnappen,

genoodzaakt zag, om eene schuilplaats buiten *Frankrijk* te zoeken. Hij bewoonde achtereenvolgend met zijne ouders, *Turijn*, *Rome*, *Venetië* en *Weenen*, alwaar hij de smart moest ondergaan, zijne moeder den 2 December 1793, in den ouderdom van 44 jaren, van verdriet te zien sterven. Hij volgde als toen zijn' vader naar *Ukraine*, alwaar de keizerin CATHARINA hem landerijen had toegestaan, maar daar hij zich aan een koud en vochtig klimaat niet kon gewennen, kwam hij in *Duitschland* terug, van waar hij, tijdens de oprigting van het consulaat, met zijnen broeder ARMAND, naar *Engeland* overstak. Hij werd aldaar ontvangen door den graaf van *Artois*, die genegenheid voor hem opvatte, en hem tot een' zijner adjudanten benoemde. In 1804 met zijnen broeder in *Frankrijk*, teruggekeerd, werden beide betrokken in de zamenzwering van GEORGE CADOU DAL (zie dat *Art.-Wbk.*) en, geregteijk vervolgd, gaven zij beide een treffend voorbeeld van broederliefde, daar zij het elkander betwistten, wie van beide voor den andere zou sterven (zie het volgende *Art.*). JULES werd tot tweejarige gevangenschap veroordeeld; doch nadat zijn straf tijd ten einde was, werd hij evenwel gevangen gehouden; hij beklagde zich echter daarover niet, wijl hij zijne gevangenschap met zijnen broeder deelde. Zij ontsnaptten in 1814 bij het aannaderen der verbondene legerscharren, en begaven zich naar

Vésoul bij den graaf van *Artois*, die hen weldra naar *Parijs* terugzond, alwaar zij den 31 Maart de eerste waren, die de witte vlag heschen. **JULES**, door den koning tot veld-maarschalk verheven, werd met verschillende zendingen belast, voornamelijk te *Rome*, om er de herstelling der oude bisdommen te verzoeken, en ontving bij deze gelegenheid den titel van *prins*, dien hij echter eerst later (30 Julij 1822) gemagtigd werd in *Frankrijk* te voeren. Gedurende de honderd dagen volgde hij den koning naar *Gend*; en, naar de Oostelijke grenzen teruggezonden, droeg hij er uit al zijn vermogen toe bij, om er het koninklijk gezag te herstellen. In 1816 tot pair verheven, weigerde hij den eed afteleggen van trouw aan de charte, welke hij, even als verscheiden zijner ambtgenooten, meende dat de belangen der godsdienst kwetste, en wilde niet eerder zitting nemen, dan nadat de Paus zijne twijfelingen had opgeheven. In 1823 tot het gezantschap in *Engeland* benoemd, ondertekende hij het verdrag, waarbij de expeditie ten voordeele der Grieken werd geautoriseerd. Den 8 Augustus 1829 werd hij door **KAREL X** tot het voorzitterschap van den raad beroepen. Het nieuw ministerie werd met een algemeen gevoel van ongerustheid begroet (zie **KAREL X**), den 25 Julij 1830 vaardigde hij de ordonnantiën uit die, volgens zijne meening, aan de koninklijke waardigheid hare onafhankelijkheid moesten te-

ruggeven, maar die werkelijk, al oordeele men ook slechts volgens den eenvoudigen schijn, den val van den oudsten tak der **BOURBONS** te weeg bragten. Gedurende de drie dagen, welke de worsteling duurde, weigerde de prins **DE POLIGNAC** elke concessie en alle vergelijk, en nam echter, door eene onverklaarbare tegenstrijdigheid, geenen enkelen krachtadigen maatregel om de opstandelingen te beteugelen. Na de zegepraal der omwenteling, trachtte hij onder eene vermomming te ontsnappen; maar te *Granville* erkend, liep hij aldaar gevaar het leven te verliezen. Naar *Parijs* vervoerd, en voor het hof der pairs betrokken, werd hij tot eene levenslange gevangenis veroordeeld, van al zijne titels, orden en rangen beroofd, en burgerlijk dood verklaard; hij was op eene edele wijze verdedigd door den heer **DE MARTIGNAC** (zie dat Art. -*Wbk.*-). Na eenige jaren gevangenschap in het kasteel van *Ham*, werd hij in de amnestie van 1836 begrepen, stak naar *Engeland* over, bekwam vervolgens de vergunning om in *Frankrijk* terugtekeeren, en overleed te *Saint-Germain-en-Laye*, den 30 Maart 1847. De prins **DE POLIGNAC** bezat in het gewone leven zachte zeden, was vol opregtheid en aannemigheid: zijne beschaafdheid was uitstekend; zijn geloof en zijne godsvrucht zouden zelfs in de schoone dagen der Kerk zijn opgemerkt, en verzaakten zich nooit. Behalve eenige *Re-devoeringen* (*Discours*), in de

kamer der pairs uitgesproken, heeft men van den prins DE POLIGNAC: *Etudes etc. (Geschied-, Staat- en Zedekundige studiën over den toestand der Europe-sche maatschappij omtrent het midden der 19.e eeuw), Parijs, 1844, in 8.vo* Dit werk, dat men als den hoofdinhoud zijner beginselen kan beschouwen, werd hevig aangerand door de dagbladen der liberale oppositie. Men moet er bijvoegen: *Réponse etc. (Antwoord aan mijne tegenstrev-ers), 1845, in 8.vo*

POLIGNAC (ARMAND, hertog DE), oudste broeder van den voorgaande, in 1771 geboren, was bij de omwenteling officier in een hoezaren-regiment; hij verliet Frankrijk met zijne familie, huwde in Italië, maakte in het leger der prinsen den veldtogt van 1792 mede, en begaf zich vervolgens naar zijne bloedverwanten te Weenen. Van dien oogenblik af deelde hij de wisselvalligheden en tegenspoeden zijns broeders. Met hem, wegens zamenzwering, voor het crimineele hof van Parijs gevoerd, smeekte hij om de goedertierenheid der regters. voor zijnen broeder, terwijl men op hem alleen slechts de geheele gestrengheid der wetten zou toepassen. Ten dood veroordeeld, werd zijne straf in eene gevangenschap veranderd, die de zorgen zijns broeders verzachtten. Bij de restauratie, tot adjudant van den graaf van Artois en veld-maarschalk benoemd, werd hij in 1815 door het dep.^t der Opper-Loire tot de kamer

der afgevaardigden verkozen; en in hetzelfde jaar tot de waardigheid van pair van Frankrijk verheven. De omwenteling van 1830 beroofde hem van al zijne posten; hij leefde van dat tijdstip af in de afzondering, en overleed te Parijs, den 2 Maart 1847, eenige dagen vóór zijnen broeder, aan wien hij door de teederste toegenegenheid niet minder dan door de banden des bloeds verbonden was.

PÖLITZ (KARL HEINRICH LUDWIG), een der vruchtbaarste schrijvers in verschillende wetenschappen, den 17 Augustus 1772 te Ernstthal in Saksen geboren, studeerde te Leipsig, werd aldaar in 1794 privaatorwijzer, in 1795 hoogleeraar aan de ridder-akademie te Dresden, in 1803 hoogleeraar van het natuurrecht in Wittenberg, in 1815 der geschiedenis te Leipsig, waarbij in 1820 ook de staat- en staatshuishoudkunde gevoegd werd; in hetzelfde jaar werd hij hofraad, en hij overleed als geheimraad in 1838. Zijne veelsoortige schriften bevatten, wel is waar, geene nieuwe resultaten eener diepere nasporing, maar er heerschen in dezelve eene doelmatige schikking en eene levendige voorstelling, waarom zij ook vrij algemeen als bruikbaar erkend worden. Uit derzelver groote getal willen wij slechts noemen: 1.º *Aesthetik für gebildete Leser, Leipsig, 1807, 2 dl.ⁿ*; — 2.º *Populäre Anthropologie*; — 3.º *Sittlichreligiöse Betrachtungen, 3 dl.ⁿ*; nieuwe

uitg. 1810; — 4.º *Bruchstücke aus den Classikern der Deutschen Nation*, nieuwe uitg. 4 dl.ⁿ; — 5.º *Encyclopädie der gesammten philosophischen Wissenschaften*, 2 dl.ⁿ; — 6.º *Lehrbuch der Deutschen Sprache*, 2.º uitg. 1810; — 7.º *Erziehungswissenschaft*, 2 dl.ⁿ; — 8.º *Geschichte Preussens*, 4 dl.ⁿ; — 9.º *Geschichte des Königreichs Sachsen*; — 10.º *Handbuch der Weltgeschichte*, 4 dl.ⁿ; nieuwe uitg. 1837—38. Van het laatste bestaat eene in het Nederduitsch bewerkte uitgave; intusschen behooren Catholijken met dit en eenige andere geschriften van PÖLITZ omzigtig in het gebruik te zijn; het waas, waarin vele derzelve zijn gehuld, getuigt reeds van derzelve Protestantischen oorsprong. PÖLITZ legateerde zijne rijke boekverzameling aan de bibliotheek van den Leipziger-raad.

POLK (JAMES), oud-president der Vereenigde-Staten, in 1795 geboren, was in het begin eenvoudig zadelmaker. Zijne bijzondere schranderheid deed hem weldra door zijne landgenooten opmerken. Na verscheiden bedieningen te hebben bekleed, waartoe hij door de volksstem werd geroepen, benoemde men hem in 1845 tot president der Unie. Zijne administratie opende zich door een verdrag, dat de Turken naar de Vereenigde-Staten voerde. Hij eindigde door een vergelijk de geschillen betrekkelijk de Oregon, en ondernam tegen Mexico eenen oorlog, die met den besten uitslag

bekroond werd. Een bepaalde voorstander der staatkunde van non-interventie zijnde, legde hij er zich bijzonder op toe om wegen van vertier voor de Amerikaansche voortbrengselen te vinden, en om de betrekkingen van het nieuwe vasteland met al de mogendheden der wereld gemakkelijk te maken of uittebreiden. In een tijdverloop van vier jaren sloot hij handelverdragen, met zeven Staten van Europa, en met acht Amerikaansche regeringen. Zijne bedieningen hielden op, den 5 Maart 1849. Hij verliet Washington om zich naar Nashville in Tennesée te begeven; maar de zorgen des bestuurs hadden zijne dagen verkort: hij overleed den 15 Junij deszelfden jaars. De geheele Unie, zonder onderscheid van partij, nam bij dit berigt den rouw aan. Men kwam er algemeen in overeen in POLK evenzeer de helderheid des geestes, als de bondigheid des oordeels en de vastheid des karakters te prijzen.

PORTAL (PETRUS BARTHOLOMEUS, baron DE) minister van marine, in 1765 te Albarèdes bij Montauban, uit eene Protestantsche familie geboren, vestigde zich, na zijne studiën volbragt te hebben, met ter woon te Bordeaux, en legde den grondslag zijner fortuin in de uitrustingen voor de marine. Eene door hem ontworpen memorie over het handelsverdrag in 1786 met Engeland gesloten, werd in 1802 den eersten consul aangeboden, die

zich later den schrijver herinnerde, en bij verschillende gelegenheden van zijne dienst gebruik maakte. Als adjunct van den maire van *Bordeaux*, herstelde hij de orde in de geldmiddelen dier stad, terwijl hij renteloos de tot herstel van het krediet vereischte sommen voorschoot. In 1811 tot den algemeenen handelraad afgevaardigd, werd hij kort daarna tot rekwestmeester benoemd. Door den koning in den staatsraad gehandhaafd, werd hij lid der commissie, belast om in de dienst van het leger der bondgenooten te voorzien, daarna een der onderhandelaars van den algemeenen vrede, terwijl hij in 1817 tot den post van eersten directeur der kolonien verheven werd. In October 1818 presideerde hij het kies-collegie van *Tarn en Garonne*, en werd hij tot afgevaardigde van *Montauban* benoemd. Den 29 December daaropvolgende bekwam hij de portefeuille van marine en koloniën. De drie jaren, gedurende welke hij dezelve behield, waren voor hem voldoende, om de onder het keizerlijk bewind al te zeer verwaarloosde Fransche marine weder optebeuren, en haar in den rang te herstellen, welken zij bestemd is in *Europa* te bekleeden. In 1821 tot de waardigheid van pair verheven, en later met het groot-kruis van het legioen van eer versierd, hebben zijne werkzaamheden in de kamer, in den hoogen raad van handel en koloniën, of als president der

gemengde commissie van openbare werken, diepe herinneringen nagelaten. Na zich aan alle zaken onttrokken te hebben, vestigde hij zich met ter woon te *Bordeaux*, alwaar hij den 11 Januarij 1845 overleed. Zijne *Lofrede* is den 27 Junij 1846, door den graaf PORTALIS in de kamer der pairs uitgesproken. Zijne *Gedenkschriften* (*Mémoires*), in 1846, in 8.vo in het licht gegeven, bevatten belangrijke bijzonderheden betrekkelijk zijn ministerie, en zullen ten allen tijd door de staatsmannen met nut kunnen worden geraadpleegd.

PORTER (ROBERT KER), een beroemde reiziger, in 1775 te *Durham* geboren, openbaarde reeds in zijne kindschheid eenen bijzonderen aanleg voor de teekunst. Nadat zijn vader, een dragonder-officier, overleden was, en zijne familie in eenen behoeftigen staat had achtergelaten, werd hij niettemin door de weldaden van het hof in staat gesteld, om zijne classieke studiën te *Edimburg* onder eenen bekwamen meester te maken, wiens lessen hem zeer voordeelig waren. Naar de schilder-akademie van *Londen* gezonden, deed hij zich weldra onder de beste kweekelingen van *West* (zie dat *Art.-Wbk.*) opmerken, die hem belastte met het vervaardigen van verschillende schilderijen voor de kapellen van *Londen* en de naburige steden. Hij was toenmaals pas 17 jaren oud; maar talenten en dapperheid bekommeren zich niet om jaren. Eenige schilderijen in den

smaak der *Panorama's*, onderwerpen voorstellende, geschikt om de trotschheid zijner landgenooten te vleijen, begonnen zijnen roem; maar, wat in *Engeland* zeldzaam is, hij werd karig beloond. Aan het Engelsch gezantschap in *Rusland* verbonden, werd hij door keizer ALEXANDER met onderscheiding ontvangen, welke vorst hem belangrijke werken bestelde, en hem met bewijzen zijner tevredenheid overlaadde. Hij kon toen ook aan zijne zucht voor het reizen voldoening geven; van 1805 tot 1808, doorkruiste hij de verschillende gewesten van *Rusland* en *Zweden*, terwijl hij alles, wat dezelve belangrijks aanboden, beschreef en afteekende. In 1809 vindt men hem weder in *Spanje*, in het gevolg van het Engelsche leger, dat eindelijk de Franschen uit het schiereiland moest verdrijven. Hij keerde naar *Rusland* terug, en was getuige van den veldtogt van 1812, waarvan hij het verslag schreef. Na den vrede ging hij *Azië* bezoeken; in 1821 was hij van die reis teruggekeerd, waarin hij zich voornamelijk op de nasporingen der bouwvallen van *Babylon* had toegelegd. De jaren klommen en de behoefte naar rust begon zich te doen gevoelen. Terwijl hij de wereld alzo rondliep, had hij in *Rusland* een zeer voordeelig huwelijk aangegaan; de laatste jaren zijns levens bragt hij in den kring zijner familie door, en in de zorg voor de toekomstige bestemming zijner kinderen, terwijl hij daarbij niet

III. DEEL.

ophield steeds de kunsten, die vriendinnen aller tijdperken, te beoefenen. Hij overleed in 1842, en heeft nagelaten: 1.º *Schetsen van eenen reiziger door Rusland en Zweden in de jaren 1805 tot 1808, Londen, 1809, gr. in 4.to; met 41 pl.ⁿ*; — 2.º *Brieven in 1809 uit Portugal en Spanje geschreven*; — 3.º *Geschiedenis van den veldtogt van Rusland, in 1812, Londen, 1813, in 4.to* Dit is het eenige zijner werken, dat in het Fransch is vertaald; — 4.º *Reizen door Georgië, Perzië en het oude Babylon van 1817—1820, Londen, 1821, 2 dl.ⁿ, gr. in 4.to, met kaarten en pl.ⁿ* Dit werk is belangrijk, vooral wegens de oude gedenkteeken, waarvan men in hetzelfde de afbeelding en beschrijving vindt.

POTIER (KAREL), een comisch tooneelspeler, te *Parijs* in 1775 uit eene oude familie van den tabbaard geboren. Tot den militairen stand bestemd, verliet hij de school in het begin der Fransche omwenteling; maar het was als een eenvoudig soldaat, dat de requisitie hem in 1793 naar het leger der grenzen zond. Wegens den zwakken staat zijner gezondheid op reform gesteld, kwam hij te *Parijs* terug, en door eene onwederstaanbare neiging tot het tooneel getrokken, verscheen hij achtereenvolgend op onderscheidene secondaire tooneelen, alwaar hij weldra zeer voordeelig bekend werd. Intusschen was het slechts in kleine steden dat zijn talent

Q

eene hooge vlugt nam. Zijne beroemdheid deed hem in 1809 naar *Parijs* terugroepen, alwaar hij het eerst op het tooneel der *Variétés* optrad, en wel op eene wijze, die hem het vleijendst onthaal deed te beurt vallen. De waarheid zijner gebaren, zijne natuurlijke geestige en gepaste vaardigheid in het spreken, de buigzaamheid van zijn talent, die de meest tegenstrijdige karakters wist te schakeren, maakten gedurende verscheiden jaren de opkomst van dat tooneel uit. Eenige uit belang ontstane geschillen bewogen hem in 1817, om tot het tooneel van de poort *Saint-Martin* overtegaan; maar in 1822 kwam hij in de *Variétés* terug. POTIER overleed te *Parijs* den 20 Mei 1838. Men kan hem onder de bekwaamste en grootste comische tooneelspelers van zijn tijdvak rangschikken. In eene genre, waarin zijne denkbeelden moesten inkrimpen, wist hij het geestige met de natuur te vereenigen, en met eene bewonderenswaardige buigzaamheid van het nagebootste tot het wezenlijke, van het komieke tot het gevoelige, van het gedwongene tot het natuurlijke overtegaan.

POUQUEVILLE (FRANÇOIS CHARLES HUGUES LAURENT), een geschiedschrijver, in 1770 te *Merlerault* (Fr. Orne-dep.^t) geboren, ontving de eerste lessen van den abbé LECOMTE, kapellaan zijner parochie, en volbragt zijpe studiën met roem in het collegie van *Caen*. Tot den geestelijken staat bestemd, begaf hij zich

in 1791 in het seminarie van *Sisieu*; hij had aldaar het subdiakonaat ontvangen, toen de gebeurtenissen der omwenteling hem bewogen eene andere loopbaan te volgen. Hij begaf zich daarop naar *Parijs*, om er in de geneeskunde te studeren, onder den beroemden Dubois, wiens vriend hij werd, en aan wien hij de gunst te danken had, van als geneesheer aan den togt naar *Egypte* te worden toegevoegd. Op zijnen terugtogt door een Barbarijsch kaper gevangen genomen, werd hij op de kusten van *Morea* aan land gezet, en viel in de handen der Turken, die hem gevangen nam naar *Tripolitsa* voerden, alwaar hij den strengen winter van 1799 doorbragt. In de lente van het volgende jaar naar *Konstantinopel* overgebragt, werd hij aldaar in het kasteel der *Zeven Torens* opgesloten, alwaar hij den Franschen consul RUFFIN (zie dat Art. -*Wbk.*-) aantrof, aan wien hij later in de gelegenheid was, gewigtige diensten te bewijzen. Hij bragt er twee jaren in door, welke hij verstandiglijk aanwendde, tot het beoefenen van het hedendaagsche Grieksch, waarin het hem gelukte zich zoo zeer te bekwaamen, dat hij het met sierlijkheid en gemakkelijkerheid sprak en schreef. Op reclamatie der Fransche regering in vrijheid gesteld, kwam hij in 1801 te *Parijs*, en droeg in hetzelfde jaar, ter bekoming van het doctoraat, eene Latijnsche thesis voor: *Over de Pest in het Oosten*, die opgemerkt werd, en die vermeld

is in het verslag van mededinging naar de tienjarige prijzen. In 1805 gaf hij in licht *Voyage etc. (Reis door Morea, naar Konstantinopel en in Albanië)*, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, waarvan de bijval hem door de regering deed opmerken. Tot consul te *Janina* benoemd, verbleef hij aldaar tot in 1815 bij den beruchten ALI-PACHA, en wist het vertrouwen van dezen buitengewonen man te verdienen. Nadat dit consulaat was opgeheven, werd hij in 1816 als consul naar *Patras* gezonden; maar dit afgezonderde leven moede, terwijl hij tevens wenschte om de door hem verzamelde bouwstoffen in orde te brengen, gelukte het hem, zich door zijnen broeder te doen vervangen, en kwam hij in *Frankrijk* terug. Door alle geleerden met die achting onthaald, welke zijne talenten en zijne diensten verdienden, gaf hij zijne *Voyage etc. (Reis door Griekenland)* in het licht, *Parijs*, 1820 tot 1822, 5 dl.ⁿ, in 8.vo, herdrukt in 1826—27, 6 dl.ⁿ, in 8.vo. Dit werk dat gedeeltelijk aan de omstandigheden zijnen opgang te danken had, biedt goede beschrijvingen, en nuttige overzichten aan en zal altijd verdienen door diegene geraadpleegd te worden, welke zich een naauwkeurig denkbeeld willen vormen van den tegenwoordigen staat van een in alle opzichten zoo merkwaardig land. Hij heeft het gedeeltelijk weder hersmolten in zijne *Histoire etc. (Geschiedenis der wedergeboorte van Griekenland, bevattende het kort*

begrip der gebeurtenissen sedert 1740), *Parijs*, 1824; 2.^e uitgave, 1825, 4 dl.ⁿ, in 8.vo. Sedert 1819 tot correspondent der akademie van opschriften benoemd, verving hij in 1825 LANJUINAIS als titulair lid bij dezelve. Hij las sedert dat tijdstip in dezelve verschillende *Verhandelingen* voor over den Levantschen handel, over *Illyrië*, over de in *Griekenland* gevestigde Wallachijsche volksplantingen, welke reeds plaats gevonden hebben of nog plaats zullen vinden in de verzameling van dat geleerde genootschap. De verzwakking zijner gezondheid kondigde hem reeds in 1835 zijn naderend einde aan; hij bereidde zich met de onderwerping eens christens tot hetzelfde voor, en overleed den 20 December 1838. Behalve de reeds genoemde werken heeft *POUQUEVILLE* in verschillende dagbladen en tijdschriften, zoo vele artikels, bijna alle betrekkelijk *Griekenland*, geleverd, dat derzelve vereenigde uitgave ten minste acht boekdeelen zou uitmaken.

POURBUS of PORBUS, aan dit Art. in het *Wbk.*- 20.^e dl., gelieve men na het woord *schilder*, blz. 218, reg. 5 en 6 der 1.^e kolom, te voegen: » in 1510 te *Gouda* geboren,» en reg. 13. het woord *Gondas* in *Gouda* te veranderen.

POZZO DI BORGIO (KAREL ANDREAS, graaf), een beroemde diplomaat, den 8 Maart 1764, te *Alata*, een dorp in de na-

bijheid van *Ajaccio*, op het eiland *Corsika*, geboren, sproot uit eene reeds in de 12.^e eeuw beroemde familie, ontving eene zeer zorgvuldige opvoeding, en volbragt zijne studiën te *Pisa*, alwaar hij gepromoveerd werd. In 1789 in *Corsika* teruggekeerd, bezat hij al te veel talenten en verbeeldingskracht, om niet een levendig deel aan de gebeurtenissen te nemen, welke in voorbereiding waren, doch waarvan nog niemand het gewigt en de uitkomst kon voorzien. In het begin verdiende hij als afgevaardigd secretaris van den adel, het vertrouwen van PAOLI (zie dat Art. -*Wbk.*-) en was een der gevolmagtigden, welke die veldheer naar de constituerende vergadering zond, om haar te bedanken van *Corsika* tot een integraal gedeelte van *Frankrijk* te hebben verklaard. Gedurende den korten tijd, welken hij te *Parijs* doorbragt, maakte hij er kennis met de mannen, welke den meesten invloed op den loop der omwenteling uitoefenden. Een weinig later tot afgevaardigde van *Corsika* bij de wetgevende vergadering benoemd, deed hij er zich in de diplomatische commissie opmerken. Tot de conventie niet herkozen zijnde, kwam hij in *Corsika* terug, en verbond zich met PAOLI, om zijn land aan de regeringloosheid te onttrekken, welke reeds op *Frankrijk* drukte. Hij werkte mede aan de organisatie van een onafhankelijk bestuur, dat onder de bescherming van *Engeland*, gedurende drie jaren de bedreigingen der *Berg-*

partij (la Montagne) kon trotseren, en ontwierp als president van den staatsraad, de verzameling van wetten, naar welke zijn land moest bestuurd worden. Toen de Fransche vloot voor het eiland *Corsika* verscheen, dat zonder verdediging was gebleven, ging hij met de overblijfselen van het vervallen bestuur, aan boord van een Engelsch schip, en kwam te *Londen*, alwaar hij Fransche uitgewekenen aantrof, wier raadgevingen en ondersteuning, hem den ingang tot eene loopbaan gemakkelijk maakten, waarin hij zich eenmaal zoo beroemd moest maken. In 1799, tijdens den veldtocht van SUWAROW, was hij te *Weenen*, in de diplomatische beweging betrokken, welke eenen zoo grooten invloed op de lotgevallen der wereld uitoefende. Kort daarna trad hij, met den titel van staatsraad, in dienst van *Rusland*. Bijna gelijktijdig met eene zending voor het hof van *Weenen* belast, bragt hij slechts eenige maanden in die hoofdstad door, en begaf zich vervolgens, in hoedanigheid van commissaris, naar het Anglo-Russisch en Napolitaansche leger, waarvan de krijgsbewegingen met het Noorden van *Italië* moesten beginnen. Na den vrede van *Presburg*, keerde Pozzo naar *Weenen* terug, van waar hij zich naar *St. Petersburg* begaf, alwaar groote militaire voorbereidselen werden gemaakt. Hij moest keizer ALEXANDER op den Pruisischen veldtocht vergezellen, en ontving bij deze gelegenheid den rang van

kolonel, die hem aan den persoon des vorsten verbond. Na den slag van *Jena* andermaal naar *Weenen* gezonden, kon hij *Oostenrijk* niet bewegen de wapens weder optevatten, en ontving daarop den last om zich naar de *Dardanellen* te begeven, ten einde, als gevolmagtig minister, met de Turken over den vrede te handelen. Hij was tegenwoordig bij het gevecht van den berg *Athos*, tusschen de Russische vloot en die van den sultan, en won aldaar zijne eerste militaire decoratie. Daar hij bij den vrede van *Tilsit* zag, dat de toenadering, welke tusschen *NAPOLEON* en *ALEXANDER* plaats had, zijne diensten noodeloos maakte, verzocht hij om zijn ontslag; maar de czaar gaf hem enkel de vergunning om te reizen. Hij bevond zich in 1808 te *Weenen*, waar hij gedurende den geheelen veldtocht van 1809 verbleef, en niet zonder invloed was op de dubbelzinnige rol, welke *Rusland* speelde. Nadat de vrede andermaal was voorgeschreven, eischte *BONAPARTE*, die niet onbekend was met het werkzaam aandeel dat Pozzo in de diplomatische bewegingen van *Oostenrijk* en *Rusland* had gehad, deszelfs uitlevering. *ALEXANDER* had de zwakheid dien eisch te bewilligen; en om aan het lot te ontsnappen, dat op hem wachtte, indien hij in de

handen van zijnen vijand viel, koos Pozzo de partij van zich naar *Konstantinopel* te begeven, als zijnde het eenige punt, hetwelk hem eenen uitweg aanbood, om het Europesche vasteland te verlaten, en zich naar *Engeland* te begeven. Door de staatkunde verbannen, bezocht hij *Smyrna*, *Malta*, en begaf zich van daar naar *Londen*, alwaar hij in October 1810 aankwam. Lord *CASTLEREAGH* ontving hem aldaar met eene buitengewone welwillendheid. In verschillende conferentiën, ontwikkelde Pozzo aan de ministers al de hoop die er nog bestond, van eene continentale beweging tegen *BONAPARTE*. Eindelijk borst in 1812 de oorlog uit, en de Franschen trokken *Rusland* binnen. Pozzo die te *Londen* was gebleven, werd door *ALEXANDER* teruggeroepen, dien hij, vijf jaren na hem verlaten te hebben, te *Kalich* weder aantrof. Van dien oogenblik af hield hij zich bezig alle mogendheden tegen *BONAPARTE* te vereenigen, en droeg meer bij dan iemand anders tot de zamenstelling van die verschrikkelijke coalitie, welke, niet zonder moeite, op den man moest zegevieren, wiens magt zich over het grootste gedeelte van *Europa* uitstrekte. Gedurende den veldtocht van 1814, deed hij alle voorstellen van *NAPOLEON* verwerpen (*). Hij was in het gevolg

Q 3

(*) » Deze beroemde diplomaat, de oudste en bestendigste vijand van *NAPOLEON*, en als 't ware zijn kwade geest, is genoegzaam aan de poort zijner stad geboren. Toen de Europesche vorsten op den

van keizer ALEXANDER, bij deszelfs intogt in *Parijs*, en hij werd door de verbondene mogendheden belast, om LODEWIJK XVIII te *Londen* te gemoet te gaan. Die vorst ontving hem met groote beleefdheid, en Pozzo verliet hem geenen oogenblik gedurende zijne reis, en maakte zelfs gezamenlijk met hem de verklaring van *Saint-Ouen* gereed. Toen de koninklijke regering geconstitueerd was, bleef hij te *Parijs* als vertegenwoordiger van *Rusland*, tot op het congres van *Weenen*. Dáár stelde hij alle pogingen in het werk, om de mogendheden te doen besluiten BONAPARTE van *Europa* te verwijderen, en indien zijn raad ware opgevolgd, is het zeker dat men den inval der honderd dagen niet zou gehad hebben. In dien tijd begaf hij zich naar LODEWIJK XVIII te *Gend*, met eene zending bij het Anglo-Pruissische leger der *Nederlanden*. Hij kwam in *België* toen BONAPARTE onverwachts de grenzen overtrok; hij nam deel aan de krijgsooperatiën der Engelschen en Pruisen, en werd in den slag van *Waterloo* gewond. In *Parijs* teruggekeerd, hervatte hij

zijne bedieningen van gezant van *Rusland* bij LODEWIJK XVIII en was een der onderteekenaars van het verdrag van *Parijs*. Toen keizer ALEXANDER *Frankrijk* verliet, liet hij volmagt achter aan zijnen gezant, om de regering van LODEWIJK XVIII te ondersteunen. Pozzo vervulde deze moeilijke taak met eene zeldzame scherpzinnigheid, en beijverde zich, hoewel vruchteloos, om de lasten te verminderen, welke de haat der Pruisen op *Frankrijk* deed drukken. Later droeg hij er veel toe bij om dezelve te verligten, en om het grondgebied door de vreemde bezetting te doen ont-ruimen. Tot belooning voor zijne diensten, benoemde hem de koning, die niet vergeten had, dat Pozzo een geboren Franschman was, tot graaf en pair van *Frankrijk*, met de vergunning om deze titels in zijdelingsche linie overtebren-gen. KAREL X bekrachtigde deze dubbele benoeming. Toen in 1823 FERDINAND VII op zijnen troon hersteld was, ontving Pozzo bevel, om zich als gezant naar *Madrid* te begeven, met last om tot een gematigd mi-nistorie aantesporen; hij slaagde

zoo zeer gevreesden bodem van Frankrijk waren aangekomen, die voor hunne, sedert twintig jaren aan niels anders dan aan nederlagen gewone veldheeren zoo nieuw was, en de laatste reeds voor de schaduw van NAPOLEON beefden, toen sprak hun Pozzo di Borgo moed in, en deelde zijnen ouden haat aan die vorsten mede, die, ofschoon hunne kwade fortuin moede, echter door den glans van den buitengewonen man, dien zij te bestrijden hadden, verblind, aan het wankelen waren, en dreef hen als 't ware tot voor de muren van *Parijs*." — VALERY Voyages en Corse etc., Bruxelles, 1838, tome I, page 186.

Ned. Bewerker.

er in, en kwam zijnen post te *Parijs* weder innemen, dien hij met denzelfden ijver en met dezelfde begaafdheid tot in 1839 bekleedde, in welk jaar hij, ten gevolge van eene zekere ongenade, den titel van buitengewoon gezant te *Londen* bekwam. Deze verandering ging hem zeer ter harte; maar niet lang duurde het of hij kwam te *Parijs* terug, alwaar hij den 18 Februarij 1842 overleed.

* PRASLIN (hertog CHARLES LAURE HUGO THEOBALD DE CHOISEUL-), pair van *Frankrijk*, in 1804 geboren. Ware het dat zich aan dezen aanzienlijken naam, niet eene afschuwelijke moordgeschiedenis verbond, waarschijnlijk zou dezelve eene prooi der vergetelheid zijn, en zeker geene plaats in dit *Wbk.* hebben gevonden. Daar deze gebeurtenis echter de uitstorting eener pestbuil is van de reeds ver gevorderde zedelijke verlettering, onder welke het menschelijke geslacht onzer dagen gebukt gaat, zoo volge hier ter waarschuwing, de eenvoudige vermelding van het feit. De ontzettende daad had plaats in den vroegen morgen van den 18 Augustus 1847, en werd gepleegd aan de hertogin DE PRASLIN, eene dochter van den maarschalk SEBASTIANI (zie dat Art.). Men vond dezelve ontzield in hare slaapkamer, met dertig wonden bedekt, waarvan eenige met een stomp, andere met een scherp werktuig waren aangebragt; men vond later

deze moordwapens; een' dolk met gebrokene greep en een karabijn, met de kolf van welke de dader aan zijn offer de kwetsingen had toegebracht. Dat de dood door het bloedverlies was te weeg gebracht, en dat dezelve door eene geweldige worsteling was voorafgegaan, hieromtrent liet de toestand der kamer geen twijfel over. Reeds bij het begin van het onderzoek viel de verdenking op den echtgenoot van de vermoorde, het onderwerp van dit Art. Bewijs op bewijs werd bij nadere navorsching ontdekt. De bijzonderheden, welke den moord voorafgingen, zijn kortelijk de volgende: De hertog had der gouvernante HENRIETTE DELUZY-DESORTES de geheele opvoeding zijner kinderen overgegeven, zonder aan de moeder de minste bemoeijing met dezelve toetestaan. Dit gaf aanleiding tot tweedragt tusschen de beide echtgenooten, en van den kant der hertogin mengde zich daar onder ook min of meer gegronde minneijnd. Mejufvrouw DELUZY verliet den 18 Julij het huis, toen de familie naar het kasteel *Praslin* vertrok, zag echter sedert dien tijd den hertog driemaal bij zich te *Parijs*, de laatste maal den 17 Augustus daags voor den moord. Zij zou in het huis eener mevrouw LEMAIRE eene aanzienlijke betrekking bekomen, doch alleen onder voorwaarde, als zij eenen brief van de hertogin kon voorleggen, waarin de geruchten werden tegengesproken, die ten

haren opzigte in omloop waren. HENRIETTE DELUZY kwam in deze bijeenkomst met den hertog overeen dat zij zelve zich den volgenden dag bij de hertogin zou aanmelden om bedoelden brief van haar te verzoeken. Er blijft weinig twijfel over, of de hertog heeft zijne gemalin in hare kamers bezocht, om genoemd getuigschrift bij haar te bewerken, en dat de moord een gevolg der weigering was. De hertog werd den 21 Augustus in de gevangenis van het *Lu-aembourg* gebragt, onttrok zich echter aldaar drie dagen later door zelfmoord aan zijne regters, door zich met arsenicum te vergeven, waarvan hij zich voor zijne gevangenneming schijnt voorzien te hebben.

PRÉAMENEU. — Zie BIGOT.

PRÉMARE (Pater JOZEF HENDRIK), een geleerde Fransche Jesuit, is onder de naar *Sina* gezondene missionarissen, diegene, welke de meeste vorderingen in de letterkunde van dat rijk heeft gemaakt, en die de theorie der Sinesche taal en oudheden het best gewaardeerd heeft. Den 7 Maart 1698 uit *la Rochelle*-vertrokken, om het evangelie in *Sina* te gaan prediken, beoefende hij bij zijne aankomst in het hemelsche rijk, de taal en de gebruiken deszelven, ten einde zich in staat te stellen, zijne nuttige bediening met vrucht uitte oefenen. Door zijne oversten aangemoedigd, zette hij zijne nasporingen verder voort, en hij had verschei-

den gewigtige werken over de taal en oudheden van *Sina* zamengesteld, toen hij in 1734 of 1735 overleed. Men heeft van hem: 1.º *Recherches etc. (Nasporingen over de tijden, welke voorafgaan aan die, waarover het Chou-King spreekt, en over de Sinesche mythologie)*, door DE GUIGNES bij wijze van voorrede, geplaatst aan het hoofd van het door pater GAUBIL vertaalde *Chou-King*. Pater AMIOT heeft dit werk met vele gestrengheid behandeld, dat desniettemin, met de korte uittrekselen, door DESHAUTESRAYES geleverd, het eenige is, waaruit personen die met het Sineesch niet bekend zijn eenige bijzonderheden kunnen leeren kennen, betrekkelijk de oudste boeken, die over de fabelachtige overleveringen van *Sina* handelen; — 2.º *Notitia linguae Sinicae, Malacca*, 1831, gr. in 4.to Deze in 1728 in *Sina* vervaardigde spraakkunst, was enkel door de ontleding van den heer ABEL REMUSAT bekend. Dit is het belangrijkste en gewigtigste voortbrengsel van pater PRÉMARE; het is noch eene eenvoudige spraakkunst, noch eene rhetorica, maar eene bijna volledige letterkundige verhandeling, waarin de schrijver niet alleen al datgene vereenigd heeft, wat hij over het gebruik der kleinere rededeelen en taalregels der Sinezen verzameld had, maar ook een aantal aanmerkingen over den stijl, de bijzondere spreekwijzen der oude taal, en het gewone taal-eigen, de spreekwoorden en de meest

gebruikelijke teekens heeft doen voorkomen; het geheel toege-licht door eene menigte voorbeelden letterlijk aangehaald, doch vertaald en opgehelderd, waar zulks mogt noodig zijn. Behalve deze spraakkunst had hij nog gezamenlijk met pater HERVIEN een *Latijnsch-Sineesch Woordenboek* vervaardigd, 1 dl. in gr. 4.to Het is onbekend of zulks in *Europa* is gekomen. Pater PRÉMARE heeft een tooneelstuk uit het Sineesch vertaald, getiteld: *Tchao-chi-cou-eulh* of het *Weeskind van het huis van Tchao, Peking, 1755*, in 12.mo; en men kent van hem drie in het Sineesch geschreven werken: 1.º *Het leven van den H. JOZEF*, door hem in 1718 of 1719 zamengesteld; — 2.º *Lou-chou chi-i*, of *ware zin der zes soorten van letters*, en 3.º eene kleine *Verhandeling over de eigenschappen van God*, in de *Notitia linguae Sinicæ* opgenomen, als een voorbeeld der wijze op welke men in het Sineesch over godsdienstige onderwerpen kan schrijven.

* PRIESZNITZ (VINCENZ), de grondlegger, zoo niet de uitvinder der genezing door koud water (*hydrotyérapie* of *hydriatriek*), in 1799 te *Gräfenberg*, een gehucht in de nabijheid van het stadje *Freiwaldau*, niet ver van de Oostenrijksch-Silezische grenzen gelegen, geboren. Zijn vader, die zijne zorg verdeelde tusschen het beheer eener herberg, en het bebouwen eener kleine landhoeve, vond in den

jongen VINCENZ eenen getrouwen helper en bediende; in genoemde herberg nam van tijd tot tijd een plattelandsheelmeester, die in den omtrek zijne patienten had, zijnen intrek, aan dezen sloot zich de jonge PRIESZNITZ, die in het behandelen van zieke dieren reeds zeer gelukkige uitkomsten had bekomen, vertrouwel-lijk aan, en werd daardoor met verscheiden kunstbehandelingen bekend. Een toeval, dat de noodlottigste gevolgen na zich had kunnen slepen, besliste echter over de toekomst van PRIESZNITZ. In den hooftijd ontving hij bij het mennen van eenen wagen, een' hoefslag van een paard, waardoor hij bewusteloos onder het rad nederviel, en toen de toegesnelde bureu hem weder oprigtten, bevond men, dat hem twee ribben gebroken waren. Twee uit *Freiwaldau* ontboden artsen achtten de verwonding zeer ernstig, gaven beide zeer omslagtige voorschriften, en waren het eens in hunne verklaring, dat de gekwetste zijn geheele leven gebrekkelijk blijven zou. Voor eenen wakkeren arbeider, zoo als PRIESZNITZ, was zulk een vooruitzicht verschrikkelijk; hij echter stoorde zich weinig aan dit wetenschappelijke vonnis; het bespiegelend landleven had hem meer dan een geheim geopenbaard, dat voor den stedeling verborgen is; hij wilde andere middelen beproeven, en ondernam, om zich zelve te genezen. Naauwelijks hadden

de beide artsen zijne sponde verlaten, of het gelukte hem, terwijl hij zijne smart door zijnen moed overwon, om uit het bed over den grond te kruipen, zich aan een onbewegelijk meubelstuk vast te klemmen, en zelf door eene pijnlijke inspanning de gebroken ribben in den natuurlijken staat te zetten, waarop hij weder voorzigtig op zijn bed ging liggen, op zijne wonden eene met koud water doortrokkene spons deed aanbrengen, en zijne borst met natte compressen bedekte; om de ontsteking en koorts voortekomen, dronk hij met kleine teugen frisch water, nam eenen strengen leefregel in acht, en legde zich gedurende eenige dagen een volslagen stilzwijgen op. Kortom, na deze behandeling gedurende zes weken nauwkeurig te hebben volgehouden was PRIESZNITZ niet slechts genezen, maar er was ook eene nieuwe geneeswijze uitgevonden. Deze genezing maakte, zoo als men denken kan, een groot gerucht, en toen kort daarna, door het overlijden van zijnen leermeester, diens praktijk grootendeels aan hem was overgegaan, besloot hij het koude water tot zijn uitsluitend geneesmiddel te gebruiken. Wat de oude geneeskunde, door de meest verschillende geneesmiddelen bereikte, gelukte hem, door eene zamengestelde hydriatische behandeling in ziekten van allerlei aard te bereiken. Zijn roem had zich reeds van nabij en in de verte onder het volk verspreid, toen het hem

gelukte eene aan eene ernstige kwaal lijdende gravin, die op eenen verren afstand van eenen gepromoveerden arts woonde, door eene nadrukkelijke hydriatische behandeling, in zoo verre te genezen, dat bij de aankomst van den ontboden beroemden geneesheer, deze de behandeling van PRIESZNITZ niet alleen goedkeurde, maar hem tot aan de volkomene genezing met dezelve liet voortgaan. De zaak baarde opzien, en onder den Silezischen adel was de beroemdheid van PRIESZNITZ gevestigd. De scherpe waarnemingsgeest van dezen waarlijk tot arts geboren man verzamelde alsnu in de hem ruimschoots aangeboden gelegenheden vele kennissen, en eene bijzondere bekwaamheid, in het ontdekken van den grond der ziekten. Ook ontwikkelde hij zijn stelsel al meer en meer, waardoor er bijzondere gestichten noodzakelijk werden, welke in het begin hoogst eenvoudig waren, doch door den steeds toenemenden toeloop en den rang zijner patienten, weldra eene grootere uitbreiding en meer gepaste inrigting vorderden, en zoo ontstond in 1829 het eerste, thans zich zoo heerlijk verheffende, en door de natuur tot dat einde zoo zeer begunstigde koudwater-genezingsgesticht, te *Gräfenberg*, dat weldra niet alleen in *Duitschland*, maar ook in *Savooije*, *België*, *Frankrijk*, *Engeland* en *Nederland* navolging vond. Het kon onder deze omstandigheden niet missen, of het vooroordeel en persoonlijk zoowel als geldelijk belang moes-

ten PRIESZNITZ en zijn stelsel aanvallen. De behaalde schitterende uitkomsten verschaften aan PRIESZNITZ echter weldra het regt der vrije uitoefening der hydriatische geneeswijze, waarmede hij tot aan zijn dood, in December 1851 overgefallen, met het beste gevolg is voortgegaan. PRIESZNITZ was zeker de eerste niet, die het gebruik van water in de behandeling van ziekten heeft aangeraden. De groote meesters der oudheid, HIPPOCRATES, GALENUS, AVICENNA, en bij de nieuweren, HOFFMANN, BROWN, BAGLIVI, WRIGHT, TISSOT, DUPUYTREN, RECANIER en anderen hebben de genezende rol van dit voortreffelijk, hoogst eenvoudige middel niet miskend; maar PRIESZNITZ is de eerste, die het met het beste gevolg bij verschillende lichaamsgestellen, in eene menigte kwalen heeft aangewand. De goedkeuring zijner behandelingswijze na een nauwkeurig onderzoek, hem van wege het Oostenrijksche hof ten deel gevallen, was de leus die rondom hem een onnoemelijk aantal lijdens vereenigde. In 1830 had PRIESZNITZ in zijn huis of in het dorp slechts een zestigtal zieken in behandeling; in 1835 telde men er 342; en dit getal was in 1840 tot 1576 gestegen; doch daar hij aan al zijne zieken eene gemoedelijke zorg wilde verleen, heeft hij niet gewild dat sedert dien tijd dat getal vermeerderd zoude worden. Of schoon PRIESZNITZ nooit eenig loon van zijne talrijke zieken heeft gevorderd, had hij toch

beroemde of schatrijke patienten, die hem schitterende bewijzen hunner dankbaarheid gaven, zoodat hij als millionair en bezitter van heerlijke regten overleed, en desniettegenstaande vergat hij nooit zijnen nederigen aanvang, en men zag hem nog in zijnen laatsten leeftijd, even als vroeger, het vee van zijnen buurman den landbouwer, wiens vriend hij was gebleven, bezoeken en genezen.

PROCIDA. — Zie PROCHITA
-Wbk.

PRONY (GASPARD CLAIRE FRANÇOIS MARIE RICHE, baron de), een beroemde Fransche ingenieur, in 1755 te Chamelet bij Lyon geboren, werd in 1776 in de school der bruggen en wegen opgenomen, en behaalde in dezelve verscheiden prijzen. In 1780 tot onder-ingenieur benoemd, werd hij naar Parijs beroepen, ter ondersteuning van PERRONET en CHEZY, te ver in jaren gevorderd om hunne talrijke werkzaamheden behoorlijk ten uitvoer te kunnen brengen. Eene *Verhandeling* over de drukking der gewelven op de muren, waarin hij op eene bondige wijze de onbillijke critiek der brug van Neuilly (zie PERRONET) wederlegt, verwierf hem de achting der geleerden, onder anderen van MONGE, die zijn meester in de verhevenste deelen der ontleding wilde worden. In 1785 werkte hij gezamenlijk met PERRONET mede aan de herstelling der haven van *Duinkerken*, en in 1787 aan den

opbouw der brug **LODEWIJK XVI**, in 1791 werd hij tot hoofd-ingenieur te *Perpignan* benoemd; maar zijn verlangen was, zich niet van *Parijs* te verwijderen, en het gelukte aan zijne vrienden er hem te vestigen, door hem tot directeur van het juist door de constituerende vergadering ingevoerde algemeene kadaster te doen benoemen. Kort daarna werd hij belast, om, volgens het nieuwe metrieke stelsel, logaritmische en trigonometrische tafels te ontwerpen, toegepast op de dienst der sterrenlandmeetkunde. Dit reusachtige werk, waarvoor het leven eens menschen onvoldoende zoude zijn, bragt hij door de vernuftige toepassing van de verdeling des arbeids, binnen eenige jaren ten einde, en de 17 boekdeelen in fol., welke zijne berekeningen bevatten, en in het observatorium gedeponneerd zijn, worden met nut geraadpleegd. Bij de oprigting der polytechnieke school in 1794, werd hij in dezelve met het onderwijs der werktuigkunde belast, en gaf aldaar het voorbeeld van die duidelijkheid van verklaring, welke sedert dien tijd zoo veel heeft bijgedragen, om de wetenschappen te populariseren. Bij zijne oprigting haastte zich het instituut om hem onder zijne leden opte nemen. Bij zijne terugkomst uit *Italië*, wilde **BONAPARTE PRONY** leeren kennen, en hij gaf hem zijn verlangen te kennen, om hem mede naar *Egypte* te nemen; maar **Prony** wilde de kansen van dezen avontuurlijken togt

niet deelen, en, nadat de overwinnaar van *Italië* meester van *Frankrijk* was geworden, vergaf hij hem zijne weigering niet; hij maakte dikwerf gebruik van zijne dienst, maar deed hem nooit eenig gunstbewijs toekomen. In 1798 verving hij **CHEZY** als algemeen directeur der bruggen en wegen. Van 1805 tot 1812, werd hij tot driemaal naar *Italië* gezonden, alwaar hij zich achtereenvolgend moest bezig houden, met aan den loop van den *Po* eene regelmatige rigting te geven, de haven van *Genua* en de golf van *Spezzia*, en daarna de havens van *Ancona*, *Venetie* en *Pola* te verbeteren, en eindelijk met de gezondmaking der *Pontijnsche moerassen*. Bij de restauratie verwisselde **Prony**, dien het professoraat met zijne klimmende jaren moeilijk begon te vallen, zijnen leerstoel met den post van examiner bij de polytechnieke school. Hij werd tegelijkertijd tot officier van het legioen van eer en ridder van den heiligen **MICHAEL** benoemd. In verschillende deelen des koninkrijks met onderscheidene gewigtige werken belast, werden de ontwerpen, die hij in 1827 voordroeg ter regeling van den loop der *Rhône* met den titel van *baron* beloond. De omwenteling van 1830 veranderde niets aan den toestand, welchen hij aan zijne talenten te danken had; in 1835 werd hij tot pair verheven, en hij overleed te *Parijs*, den 29 Julij 1839. **Prony** was lid der voornaamste akademiën en weten-

schappelijke genootschappen van *Europa*. Behalve een aantal *Verhandelingen* in de verzamelingen dier akademiën, of in dagbladen, heeft men van hem: 1.º *Nouvelle etc.* (*Nieuwe waterbouwkunde*), 1790—96, 2 dl.ⁿ, gr. in 4.to; — 2.º *Mécanique etc.* (*Wijsgeerige werktuigkunde, of beredeneerde ontleding der verschillende deelen der wetenschap van het evenwigt en de beweging*), 1800, in 4.to; dit werk in het *Journal de l'école polytechnique* geplaatst, is ook afzonderlijk gedrukt; — 3.º *Analyse etc.* (*Ontleding der verklaring van het wereldstelsel van LAPLACE*), 1801, in 8.vo; — 4.º *Recherches etc.* (*Nasporingen over de drukking der gronden*), 1802, in 4.to; — 5.º *Recherches etc.* (*Natuur-werktuigkundige nasporingen over de theorie der loopende wateren*), 1804, in 4.to; — 6.º *Description etc.* (*Hydrographische en historische beschrijving der Pontijnsche moerassen*) enz., 1822—23, in 4.to, met atlas van 93 platen in fol. Het gevoelen der Romeinen over dit gewigtige werk heeft zich op eene voor den schrijver zeer vereerende wijze geopenbaard, in eenen brief door Paus LEO XII aan PRONY gericht, ter begeleiding eener gouden medaille. — 7.º *Résumé etc.* (*Hoofdinhoud der theorie en voorschriften betrekkelijk de beweging des waters in de buizen en kanalen*), *Parijs*, 1825, in 4.to, enz. De *Lofrede* van PRONY is in de kamer der pairs door den heer C. DUPIN uitgesproken (2 April 1840). De heer ROBERT is zijn

opvolger geweest bij de akademie van wetenschappen.

PROTAIN (JEAN CONSTANTIN), een bouwkunstenaar in 1769 te *Parijs* geboren, was de kweekeling van CHALGRIN, werd in 1794 tot onderwijzer der teekunst bij de school der mijnwerken benoemd; in het begin des volgenden jaars verliet hij echter die betrekking, om het gezantschap van *Konstantinopel* te volgen. In 1798 als bouwkundige aan den togt naar *Egypte* verbonden, werd hij lid van het instituut van *Caïro*, en nam een werkzaam deel aan de verrigtingen van dit geleerde genootschap. Hij bevond zich in de nabijheid van KLÉBER (zie dat Art. -*Wbk.*-) op den oogenblik, waarop deze beroemde veldheer onder den dolk eens moordenaars viel, en werd zelf zwaar gekwetst. In *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij kort daarna tot opziener der gebouwen van *Versailles* benoemd. Bij de restauratie werd hij met het legioen van eer versierd. In 1836 droeg hij het ontwerp voor, om te *Straatsburg* een gedenkteeken ter eere van KLÉBER opletigten, en een ander van een gebouw, bestemd tot tentoonstelling van voorwerpen van nijverheid, en tot verfraaijing van het plein LODEWIJK XV. Hij overleed den 24 December 1837.

PROUDHON (JEAN BAPTISTE VICTOR), een kundige regsgeleerde, in 1758 in het dorp *Chanans* (Fr. *Doubs*-dep.^t) geboren, maakte

zijne eerste studiën bij den schoolonderwijzer van *Nods*, en kwam in den ouderdom van 19 jaren de wijsbegeerte in het collegie van *Besançon* beoefenen; daarna droeg hij de korte broek, en maakte gedurende vier en een half jaar theologische studiën in het seminarie. Op den oogenblik, dat hij in het priesterschap zoude treden, zag hij eensklaps van hetzelfde af; maar de door hem verworven godgeleerde kennissen hadden den gelukkigsten invloed op den geheelen loop zijns levens; hij behield godsdienstige gevoelens, bleef de vriend dergenen van welke hij op het punt had gestaan de verbindtenissen te deelen, bood hun eene schuilplaats aan in ongelukkige tijden, en vreesde niet, zijne stem te hunner verdediging te verheffen. Na gedurende zes jaren de regtsgeleerdheid aan de universiteit van *Besançon* beoefend te hebben, werd hij in 1789 tot het doctoraat bevorderd. In het volgende jaar werd hij tot een der administrateurs van het *Doubs*-dep.^t verkozen, en kort daarna gelijktijdig en bij wijze van verkiezing, tot regter in de regtbanken van vier distrikten benoemd. Zijne keus bepaalde zich tot dat van *Pontarlier*; welke betrekking hij echter weldra verliet, om te *Nods* den eenvoudigen post van vrederegter des kantons te gaan waarnemen. Na den 9 Thermidor werd hij tot het directorium van het dep.^t beroepen. In het jaar VI tot lid der regthank verkozen, presideerde hij de

tweede afdeeling derzelvo, toen men hem bij de centrale school den leerstoel der wetgeving aanbod. Hij bekleedde denzelven met eene bekwaamheid, die talrijke leerlingen tot zijne lessen uitlokten; en bij de opheffing der centrale scholen, zette hij dezelve *gratis* voort. Hij alleen vertegenwoordigde eene geheele faculteit. Bij de organisatie der regtsgeleerde scholen kon hij alzoo niet vergeten worden: den 17 Januarij 1806, werd hij benoemd tot hoogleeraar van den eersten leerstoel van het burgerlijk wetboek te *Dijon*, daarna tot directeur dier school, welken titel hij weldra tegen dien van deken verwisselde, welken hij steeds behouden heeft. Hij overleed in laatstgenoemde stad den 20 November 1838, na een onafgebroken professoraat van 42 jaren, terwijl de achting van alle weldenkenden hem overleefde. Na den 18 Fructidor, op den oogenblik waarop het directorium de bloedwetten tegen de geestelijken deed ten uitvoer leggen, gaf *Proudhon* in het licht: 1.º *Mémoire etc.* (*Verhandeling over het vraagstuk om te weten, of een op de lijst der uitgewekenen ingeschreven priester, gedurende zijne verbanning als uitgewekene kan beschouwd en behandeld worden*), 1798, in 8.º, en bewees, dat het door eene valsche toepassing der wet was, dat de aangehouden priesters voor militaire commissiën werden betrokken. Deze verhandeling redde het leven aan verscheiden geestelijken. Verder heeft men van

dezen geleerden professor: 2.º *Cours etc. (Fransche wetgeving en regtsgeleerdheid betrekkelijk den personeelen staat)*, Besançon, 1799, 2 dl.ⁿ, in 8.vo Het is te betreuren dat in dit werk de schrijver niet naauwkeuriger over de religieuze geloften heeft gesproken. Later na de uitvaardiging van het nieuwe burgerlijke wetboek, werkte PROUDHON dit werk om, en gaf het in het licht onder den titel van *Cours de droit Français*, Dijon, 1809; 2.º uitg. 1810, en 3.e door den heer VALETTE aanmerkelijk vermeerderde, 1842, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 3.º *Traité etc. (Verhandeling over het regt van vruchtgebruik, gewoonte, woonplaats en oppervlakte)*, 1823—25, 9 dl.ⁿ, in 8.vo; 2.e uitg. 1836, 8 dl.ⁿ, in 8.vo Deze verhandeling, zijn meesterstuk, wordt door alle regtsgeleerden, als een der schoonste gedenkstukken van de wetenschap des regts beschouwd. Een bevoegd regter, TOULLIER (zie dat Art.), de vriend van PROUDHON geworden, zonder hem ooit gezien te hebben, schreef hem reeds bij het verschijnen van het eerste deel: » Het is een volledig werk, dat men niet zal overtreffen, en dat al diegene overtreft, welke over hetzelfde onderwerp in het licht zijn verschenen.» — enz.

* PUSCHKIN (ALEXANDER, graaf), een beroemde Russische dichter, in 1799 te *St. Petersburg* geboren, deed reeds op de school te *Zarskaje-Selo* een gedicht in het licht verschijnen, en werd later,

wegens eene stoute ode aan de *Vrijheid*, uit *Petersburg* verwijderd, en in het zuidelijke *Rusland* aangesteld. Keizer NICOLAAS riep hem terug. In een tweëgevecht, wegens verdachte trouw zijner echtgenoot ondernomen, werd hij gewond, en stierf aan de gevolgen daarvan, den 4 Februarij 1837. Zijne voornaamste gedichten zijn: 1.º *Ruslan en Liudmilla*, in 6 gezangen, 1820; — 2.º *De Berggevangene*; — 3.º *De Tranenbron*, 1824; — 4.º *Onjegin*, 1825; — 5.º het treurspel BORIS-GUBUNOFF, 1835; gezamenlijke uitgave, *Petersburg*, 1837; in het Hoogduitsch, 2 dl.ⁿ, *Leipzig*, 1840.

PYCKE (LEONARDUS), in 1781 te *Meulebeke*, in de Belgische provincie *West-Vlaanderen*, geboren, maakte zijne regtsgeleerde studiën te *Parijs* en te *Brussel*, en zette zich te *Kortrijk* als advocaat neder. Ook werd hij in de openbare zaken betrokken, en na de oprigting van het koninkrijk der *Nederlanden*, werd hij lid der Staten-generaal. In 1817 tot burgemeester van *Kortrijk* benoemd, stond hij ten doel aan de kwellingen der politie, werd aangeklaagd, voor het gerechtshof van *Brugge* betrokken, en van alle beschuldigingen vrijgesproken. Na de omwenteling van 1830 verliet hij de staatkundige loopbaan, en leefde in de afzondering tot aan zijnen dood, in 1842 voorgevallen. Hij was sedert 1829 lid der akademie van *Brussel*, die twee zijner werken bekroond had, het eene *Over den staat der wet-*

geving en der regtbanken, of Beheer des gerechts in de Oostenrijkschê Nederlanden, voor den inval der Fransche leger-scharen, en over de veranderingen welke de Fransche omwenteling en de vereeniging der Belgische gewesten met Frankrijk, gedurende bijna twintig jaren, in de wetgeving, en in de administratie der burgerlijke en crimineele politie hebben te

weeg gebragt, 1822; het anders in antwoord op deze vraag: In welken tijd zijn de corporatiën, onder den naam van gilden (métiers) bekend, in de provinciën der Nederlanden ingevoerd? Welke waren de regten, voorregten en vergunningen dier corporatiën? Door welke mid-delen kon men er in opgenomen, en er werkelijk lid van worden? 1827.

Q.

* **QUAGLIO**, de naam eener talrijke en achtbare kunstenaars-familie: 1). **LORENZO**, in 1730 te *Laino* aan het *Como*-meer geboren, was als bouwmeester te *Mannheim* werkzaam, werd onder **KAREL THEODOOR**, in 1778, hof-architect en keurvorstelijke raad te *Munchen* en overleed aldaar in 1804; — 2). **GIOVANNI**, zoon van den voorgaande, in 1772 te *Laino* geboren, vormde zich in *Italië* tot schilder en bouwkunstenaar, werd in 1793 hof-tooneelschilder, daarna hoogleeraar der krijgswouwkunde, en opper-ingenieur te *Munchen*, waar hij in 1811 overleed; — 3). **GIUSEPPE**, een neef van **LORENZO**, in 1747 te *Laino* geboren, evenzeer schilder en bouwkundige, werd in 1801 in deze hoedanigheid te *Munchen* aangesteld, en verwierf in het decoratie-schilderen met zijnen broeder **JULIUS** grooten roem. Hij overleed in 1828, en liet vier zonen na: — 4). **ANGELO**, in 1778 te *Munchen* geboren, een voortreffelijke decoratie-schilder, leverde ook voorname teekeningen van Italiaansche kerken, als ook die van den Dom te *Keulen*, voor het werk van **BOISSERÉE**, en overleed in 1815; — 5). **DOMINICO**, in 1787 te *Munchen* geboren, in het begin

decoratie-schilder, wijdde zich vervolgens geheel aan het schilderen in olieverf toe, beoefende de voornaamste bouwkundige werken der middeleeuwen, en werd een der grootste meesters, in de afbeeldingen van kerkelijke architectuur. Op last van koning **LODEWIJK** van *Beijeren*; bestuurde hij den weder opbouw van het kasteel *Hohenschwangau*, en overleed in 1837. Zijne beide jongere broeders, **LORENZO** en **SIMON**, wijdde zich te *Munchen* aan de decoratie- en genreschilderkunst toe.

QUATREMÈRE DE QUINCY (**ANTOINE CHRYSOSTÔME**), te *Parijs* in 1754 uit eene zeer oude en achtbare familie geboren, welke aan de hoofdstad reeds verscheiden schepens had gegeven. Hij bezat reeds eene zekere beroemdheid in de letteren en in de kunsten, toen de omwenteling uitborst. Met gematigdheid omhelsde hij de beginselen derzelve, en sprak in 1790 in de vergadering der vertegenwoordigers der gemeente, waarvan hij lid was, eene redevoering uit, *over de vrijheid der tooneelen*, waarin hij zijne stem verhief tegen de strengheden der censuur. Door de kiezers van *Parijs* tot lid der wetgevende

vergadering benoemd, sloot hij zich aldaar aan bij de koningsgezinde minderheid, en bestreed bijna alle voordragten, welke de vernedering der kroon of het verwekken van wantrouwen in het land ten doel hadden. Onder het conventioneel bestuur, onderging hij eene gevangenschap van dertien maanden, ontsnapte daarop, en werd in contumacie ten dood veroordeeld. In 1796 kwam hij weder ten voorschijn, werd in het volgende jaar tot den raad der vijfhonderden verkozen, en verklaarde zich in de debatten tegen het directoriaal bestuur. Den 19 fructidor op de verbanningslijst gebragt, werd hij in 1799 door het consulaire bestuur teruggeroepen, en benoemd tot lid van den algemeenen raad der *Seine*, die hem tot secretaris verkoos. In 1814 tot koninklijk censor, in 1815 tot bewindhebber der kunsten en openbare gedenktekenen, en in hetzelfde jaar tot lid van den raad van openbaar onderwijs benoemd, werd hij in 1818 door de akademie van opschriften en schoone letteren, aan het ministerie van binnenslandsche zaken voorgedragen, ter bekleeding van den door den dood van MILLIN openstaanden leerstoel van oudheidkunde. Hij aanvaardde dien post enkel met het oogmerk, om denzelven te doen bekleeden door den heer RAOUL-ROCHETTE, zijnen plaatsvervanger, in wiens belang hij weldra zijn ontslag nam. Het *Seine-dep.* zond hem in 1820 naar de kamer der afgevaardigden; maar na aan zijn mandaat

te hebben beantwoord, gaf hij het verlangen te kennen, van verder geen deel meer aan de openbare zaken te nemen. Het was met dezelfde bedoeling, dat hij in 1826 zijn ontslag nam van den municipalen raad van *Parijs*, dat echter de regering niet wilde aannemen. Sedert 1816 oefende hij de bedieningen uit van blijvend secretaris bij de akademie van schoone kunsten; in 1839 noodzaakte de staat zijner gezondheid hem zich aan alles te onttrekken; hij overleed in 1849, als deken van jaren en van verkiezing van het geheele Fransche instituut. Hij behoorde tegelijkertijd tot de afdeeling van schoone kunsten en tot die van opschriften en schoone letteren. De werkzaamheden, waaraan hij zijnen naam heeft verbonden, hebben hem in den eersten rang der nieuwere geleerden geplaatst. Onder meer andere werken heeft men van hem: 1.º *Considérations etc. (Bespiegelingen over de beeldende kunsten in Frankrijk)*, *Parijs*, 1791, in 8.vo; — 2.º *De l'architecture etc. (Over de Egyptische bouwkunde)*, ib. 1804, in 4.to; — 3.º *Le Jupiter etc. (De Olympische Jupiter, of de kunst der oude beeldhouwkunde, onder een nieuw gezichtpunt beschouwd)*, ib. 1815, een belangrijk en prachtig uitgevoerd werk; — 4.º *Lettres etc. (Brieven aan CANOVA over de marmer tafels van Elgin)*, *Rome en Parijs*, 1818, in 8.vo; — 5.º *Recueil etc. (Verzameling van verhandelingen over verschillende onderwerpen van oudheid)*, *Pa-*

rijs, 1819, gr. in 8.vo, met pl.ⁿ — 6.º *Essai etc.* (*Proeve over den aard, het doel en de middelen der nabootsing in de schoone kunsten*), ib. 1823, in 8.vo; — 7.º *Monuments etc.* (*Oude gedenkteekenen en kunstwerken, wedergegeven volgens de beschrijvingen der Grieken en Romeinen enz.*), ib. 1829, 2 dl.ⁿ, gr. in 4.to, met 13 pl.ⁿ; — 8.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het leven en de werken der beroemdste bouwkundigen, van de 15.^e tot de 18.^e eeuw*), ib. 1830, 2 dl.ⁿ, gr. in 8.vo, met 47 pl.ⁿ; — 9.º *Dictionnaire etc.* (*Geschiedkundig Woordenboek der bouwkunde, enz.*), ibid, 1833, 2 dl.ⁿ, in 4.to; — 10.º *Histoire etc.* (*Levensgeschiedenis en beschrijving der werken van RAPHAËL*), ib. 1833, in 8.vo; — 11.º *CANOVA en zijne werken enz.*, ib. 1834, gr. in 8.vo; — 12.º *Histoire etc.* (*Levensgeschiedenis en beschrijving der werken van MICHAËL ANGELO BUONAROTI*), ibid, 1835, gr. in 8.vo; — 13.º *Essai etc.* (*Proeve over het ideaal in deszelfs praktische toepassingen, enz.*), ib. 1837, in 8.vo, enz.

QUERK (IGNATIUS), een in Oostenrijk geboren Jesuit, bragt zijn leven door in het onderwijs des volks, vooral ten platten lande, en werd door de grooten en geringen als het voorbeeld der apostolische mannen beschouwd. Oud en gebrekkelijk geworden, nam hij zijnen intrek, in het gesticht van de H. ANNA, het novicie-huis der Jesuiten te

Weenen, daar vermaande hij de novicen, welke hem in zijne ziekte oppasten en bedienden, zich met kracht en onverschrokkenheid te wapenen, wijl er weldra tijden zouden komen, waarin zij dezelve grootelijks zouden noodig hebben, en hij zeide hun dikwijls: *Advenient tempora magnæ tribulationis, quibus absque solida virtute succumbetis. Gaudebitis si quis vobis micæ de mensa suppeditaverit; sanguis a capitibus vestris defluet*: eene voorzegging, die ten opzichte van de maatschappij van Jesus in het bijzonder, en van de geestelijkheid in het algemeen in vervulling is gegaan. Pater QUERK overleed in 1743, in den ouderdom van 84 jaren.

* QUINKHARDT (JAN MAURITS), moet, ofschoon in het naburige Rees, in Rijnpruissen, den 28 Januarij 1688 geboren, niettemin onder de Nederlandsche kunstschilders gerangschikt worden, vermits hij zijnen grootsten leeftijd in Amsterdam doorbragt en ook aldaar in 1772 overleden is. Zijn vader, een bekwame portretschilder, wilde hem eene geleerde loopbaan doen intreden; maar de jonge QUINKHARDT koesterde eene onwederstaanbare neiging voor de kunst, welke zijn vader en grootvader reeds hadden uitgeoefend. Zijn vader gaf eindelijk toe aan zijn verlangen, en werd zelf nu zijn eerste leermeester. Later begaf hij zich naar Amsterdam, waar hij achtereenvolgend het onderwijs genoot van BOONEN, van

CHRISTOFFEL LUBINITZKI en van NICOLAAS VERKOLJE. Zijne vorderingen in de kunst waren zoo aanmerkelijk, dat dezelve hem spoedig tot eene bron dienden om in al zijne behoeften te voorzien. Hij vestigde zich alsnu in de hoofdstad, waar hij, vooral door het schilderen van sprekend gelijkende portretten van verscheiden beroemde en geleerde mannen, de grootste vermaardheid verwierf. HOUBRAKEN en TANJE hebben het grootste gedeelte der door hem geschilderde portretten in het koper gegraveerd. Ook vervaardigde hij zeer gezochte schilderstukken in andere vakken. Zijn zoon JULIUS heeft zijn voetspoor met roem betreden.

QUIROGA (*Don ANTONIO*), een Spaansch veldheer, uit dezelfde familie als de missionaris (zie QUIROGA *-Wbk.-*), in 1784 te *Belanzos* in *Galicië* geboren, werd tot de zeedienst bestemd, en na de daartoe voorbereidende studiën volbragt te hebben, in geringe betrekking bij de marine geplaatst. Bij den inval in het schiereiland (1808), verzocht hij om bij het landleger geplaatst te worden; tot onder-luitenant, daarna tot luitenant, bij het reg.^t *la Victoria*, dat later den naam van *den dood* aannam, benoemd, ging hij weldra als kapitein tot het door MORILLO (zie dat Art.) georganiseerde reg.^t *der Unie* over, en diende gedurende den geheelen onafhankelijkheids-oorlog als staf-officier. In 1811 tot kolonel bevorderd, bevond hij zich in

1815, tijdens de poging van PORLIER (zie dat Art. *-Wbk.-*) ter herstelling van de constitutie der cortes, te *Santiago*. Door zijnen generaal naar *Madrid* gezonden, om verslag van deze zaak te geven, werd hij bij het ministerie verdacht, hetwelk hem in hechtenis deed nemen; in 1819 voor den krijgswaad gevoerd, werd hij, bij gebrek aan bewijzen, vrij gesproken en naar zijn reg.^t teruggezonden, hetwelk tot het leger behoorde, bestemd om naar *Amerika* overtesteken, ten einde de Spaansche volkplantingen te onderwerpen. Daar dit leger kort voor de inscheping aan het muiten was geslagen, werd QUIROGA op nieuw in hechtenis genomen; maar door het reg.^t van *Spanje* bevrijd, begaf hij zich naar *Rizgo* (zie dat Art. *-Wbk.-*), en, als hoofd van het insurrectioneële leger erkend, maakte hij zich meester van het eiland *Leon*, alwaar hij de constitutie uitriep, die koning FERDINAND zich genoodzaakt zag voor de tweede maal te bezweren. Door den koning tot veldmaarschalk verheven, daarna door *Galicië* tot de cortes van 1820 afgevaardigd, legde hij in deze vergadering uitstekende oratorische talenten aan den dag, en gaf blijken van gematigdheid, in de onstuitmige verhandelingen, welke de omstandigheden te weeg bragten. In 1823, tijdens den inval van het Fransche leger in *Spanje*, onder de bevelen van den hertog van *Angoulême*, openbaarde hij veel moed in de verdediging van *Coruna*, en deed alles wat

in zijn vermogen was, om de onderwerping dier provincie te vertragen. Toen de Franschen er zich meester van hadden gemaakt, ging hij sloop naar *Engeland*, en kwam onder duizende gevaren te *Cadix* terug, om de geestkracht der cortes, weder optewekken. Maar, na de hoop te hebben verloren, van in zijne ontwerpen te slagen, keerde hij naar *Engeland* terug, en vestigde zijn verblijf te *Londen*; alwaar hij zijnen geheelen tijd aan de beoefening der wetenschappen toewijdde. Na den dood van koning FERDINAND, in *Spanje* teruggekeerd, werd hij in het begin met geestdrift onthaald; maar, al te verstandig, al te gematigd, om aan de opgewonden aller partijen niet te mishagen, hield hij weldra op in betrekking te zijn, hij begaf zich naar *Galicië*, alwaar hij, bijna geheel vergeten, den 21 Junij 1841 overleed.

QUIROS (THEODORUS DE), een Spaansche missionaris, in 1599, te *Vivero*, in *Galicië* geboren, aanvaardde, na zijne studiën met het beste gevolg volbragt te hebben, het gewaad van den H. DOMINICUS, en verzocht van zijne oversten de vergunning, om het Evangelie in *Indië* te gaan verkondigen. In 1637 ging hij onder zeil naar de *Philippijnsche eilanden*; onderwees eerst de wijsbegeerte te *Manilla*, en begaf zich vervolgens naar het eiland *Formosa*, alwaar hij tien jaren verbleef, en met eenen

onvermoeiden ijver, de pligten zijner heilige bediening vervulde. Nadat de *Hollanders* zich van dat eiland hadden meester gemaakt, werd pater QUIROS gevangen genomen, en eerst naar *Jacatra*, en daarna naar *Macassar* vervoerd. Op last van den koning van *Spanje* keerde hij naar *Manilla* terug, en wijdde zijn overig leven aan de bekeering der Indianen toe, wier taal hij even zoo naauwkeurig sprak, als de inboorlingen zelve. Eindelijk van vermoeijenissen uitgeput, overleed hij den 4 December 1662. Pater QUIROS had eene *Spraakkunst* en een *Woor-denboek* der taal *Tagala* zamengesteld; daarenboven vertolkte hij in die taal een *Catechismus*, en verscheiden ascetische werken, onder anderen eene *Verhandeling* over de devotie tot den rozekrans, verscheiden malen te *Manilla* en te *Mexico* gedrukt.

* QUITA (DOMINIGOS DOS REIS), in 1728 te *Lissabon* geboren, was de zoon van eenen linnenkooper, die, wegens tegenspoeden in den handel, zijne vrouw met zeven onmondige kinderen verliet en naar *Amerika* trok. De treurige toestand, waarin zich de ongelukkige moeder met hare kinderen bevond, dwong haar, haren geliefden oudsten zoon, DOMINIGOS DOS REIS, het pruikmakers beroep te laten leeren. De dertienjarige jongeling wendde zijne vrije uren aan tot het lezen der vaderlandsche dichters, en weldra waagde

hij het zelfs, zijne gewaarwordingen in verzen uittedrukken. QUITA behoort tot de mannen, die, zonder school, zich zelve vormden. Door zijne inspanningen verwierf hij eene grondige kennis der Italiaansche, Fransche en Spaansche taal, en schonk aan zijn vaderland zijne liefelijke herderszangen, die, in vele opzichten gelijkvormig aan de *Idyllen* van GESSNER, zich, bij alle teederheid en liefelijkheid,

meer aan de waarheid bechten. Het herders-drama *Cicore* dingt met den *Aminia* van TASSO, en den *Pastor fido* van GUARINI om den voorrang. Zijn tooneelspel *Ignez de Castro* heeft vele schoonheden; zijne *Sonnetten* en *Oden* zijn meesterlijk bewerkt en alleraangenaamst. Hij stierf in den schoonsten mannelijken leeftijd, in 1770. De gezamenlijke uitgave zijner werken verscheen in 2 dl.ⁿ, *Lissabon*, 1781.

R.

RACHETTI of RAGHETTI (VINCENTIUS), een geneesheer, te *Crema* in 1777 uit eene aanzienlijke familie geboren, beoefende de wijsbegeerte en wiskunde te *Lodi*, en de regtsgeleerdheid aan de universiteit van *Pavia*. In 1798 tot het doctoraat bevorderd, verliet hij die loopbaan, om zich op de geneeskunde toe te leggen, in welke wetenschap hij te *Padua* gepromoveerd werd. In 1807 tot eersten arts van het ziekenhuis van *Crema* benoemd, werd hij drie jaren later naar *Pavia* beroepen, om er den leerstoel der pathologie, der wettelijke geneeskunde en der geneeskundige policie te bekleeden. De overspanning van zijnen arbeid, verkortte zijne dagen; hij overleed in 1819. Men heeft van hem: 1.º *Teorica della prosperità fisica delle nazioni, nei rapporti d'economica pubblica, ossia esposizione dei principi, politici che servono di base a tutta l'opera*, *Milane*, 1802, in 8.º, 1.º dl.; dit werk is niet voortgezet; — 2.º *Trattato della milizia dei Greci antichi colla versione del libro di Tattica d' Arriano*, ib. 2 dl.º, in 8.º; — 3.º *Della struttura, delle funzioni e delle malattie della midolla spinale*, ib. 1816. De heer G. DEL CHIAPPA heeft

hem in de *Levensbeschrijving der beroemde Italianen*, te *Venetië* door den hoogleeraar TRIPALDO uitgegeven, eene schets toegewijd.

* RACZYNSKI (EDUARD, graaf von), in 1786 in *Posen* geboren, een geachte Poolsche geschiedschrijver, en uitgever van belangrijke geschiedkundige gedenkstukken, schonk zijne rijke bibliotheek en zijn nieuw gebouwd paleis aan de stad *Posen*, en werkte bovendien aldaar zeer veel ten algemeenen beste. Zoo liet hij bijv. bij RAUCH te *Berlijn*, de standbeelden van hertog MIECISLAUS en van koning BOLESŁAW van *Polen*, voor den dom te *Posen* bewerken, bevorderde de uitgave van het Poolsche penningmagazijn (*Przviaciel luda*) en der kleine Poolsche Encyclopedie (*Mala Encyclopedya Polska*) te *Lissa* en liet de *Tygodnik literacki* en de *Obraz Polaakowi Polski*, met belangrijke gedenkschriften in het licht geven. Zelf schreef hij: *Kabinet van Poolsche gedenkpenningen* en *Herinneringen aan Groot-Polen*, met eenen heerlijken atlas in het licht gegeven; hij was daarenboven de bijzondere bevorderaar der Poolsche taal en letterkunde. In 1840 had

RACZYNSKI den moed, koning FREDERIK WILLEM IV van Pruisen, bij deszelfs huldiging te Koningsbergen, de bezwaren en wenschen der onder Pruisischen sceppter levende Polen onbewimpeld voortedragen. Ligchaamskwalen en het verdriet over de miskenningen, die hij van verscheiden Poolische partijen ondervonden had, bragten eene zekere zwaarmoedigheid bij hem te weeg, die hem zoo ver bragt dat hij de handen aan zich zelve sloeg. Den 19 Januarij 1845 vond men hem op zijn lievelings-landgoed *Rogalin*, in eenen vreeselijk verminkten toestand. Hij had een in den tuin aanwezig geschut geladen, en het, voor den mond van hetzelfde geknield, afgebrand.

RADDI (JOZEF), een kruidkundige, in 1770 te Florence geboren, openbaarde reeds in zijne jeugd eene hartstogtelijke neiging voor de natuurlijke historie. Hij doorkruiste meer dan de helft van *Toskanen*, en vervaardigde een zeer volledig kruidboek van dat gewest. Met eene wetenschappelijke zending naar *Brazilië* belast, bragt hij van daar eene rijke verzameling van planten en dieren mede. Nadat de groot-hertog van *Toskanen* eene commissie had benoemd, om de geleerde Fransen naar *Egypte* te volgen, welke aldaar de hieroglyphische opschriften gingen beoefenen, werd RADDI aan dezelve als natuurkundige toegevoegd. Na verscheiden maanden met moeilijke werkzaamheden en togten

in *Egypte* te hebben doorgebragt, had hij zich te *Alexandrië* weder ingescheept om naar *Europa* terugtekeeren, maar de dood overviel hem te *Rhodus* in 1829. Tot zijne werken behooren: 1.º *Sulle specie nuove di funghi ritrovate ne' contorni di Firenze e non registrate nella 13 edizione del sistema di Linneo, Florence, 1807*; — 2.º *Ungerianographia etrusca*, ib. 1818; — 3.º *Le Crittogame Brasiliane*, ib. 1822; — 4.º *Plantarum Brasiliensium nova genera et species novae vel minus cognitae*, ib. 1825, 1.^e dl. Dit werk, het belangrijkste van RADDI, is onvoltooid gebleven.

* RADEMACHER (JOHANN GOTTFRIED), een beroemde arts, den 4 Augustus 1772, te *Hamm* in het graafschap *Mark* geboren, was de zoon van een' geregts-director, ontving het eerste onderwijs in zijne geboorteplaats, daarna in *Schwelm*, en kwam in 1790 op de universiteit te *Jena*, waar hij zich op de beoefening der geneeskunde toellegde, en in 1794 tot *Med. Dr.* gepromoveerd werd. Het volgende jaar bragt RADEMACHER tot zijne verdere ontwikkeling in *Bertlijn* door; in 1796 zette hij zich als praktische arts in *Kleef* neder, doch kwam reeds in 1797 als stads-physicus te *Goch*, alwaar hij zijne verdere levensdagen doorbragt. Hij overleed den 9 Februarij 1850. — RADEMACHER had eenen zeer uitgebreiden werkkring en werd als praktisch geneesheer zeer gezocht. Ook was hij, reeds van af het begin zijner prakti-

sche loopbaan, zoowel door opstellen voor tijdschriften als door zelfstandige werken, als geneeskundig schrijver opgetreden; tot de laatste behooren: 1.º *Beschreibung einer neuen Heilart der Nervenfeber*, Berlijn, 1803; — 2.º *Briefe für Aerzte und Nichtärzte über die Afermedizin und deren Nothwendigkeit im Staate*, Keulen, 1804; — 3.º *Libellus de dysenteria*, Keulen, 1806. — In 1827 maakte RADMACHER eene nieuwe geneeskundige rigting bekend, door een opstel in het *Journal van HUFELAND*, getiteld: *Die Kritik der möglichen Grundfesten einer Heillehre*. Van dat tijdstip af zweeg hij, tot dat hij in 1841 zijn belangrijkste werk in het licht gaf: 4.º *Rechtfertigung der von den Gelehrten misskannten, verstandesrechten Erfahrungsheillehre der alten scheidekünstigen Geheimärzte und treue Mittheilung des Ergebnisses einer 25 jährigen Erprobung dieser Lehre am Krankenbette*, Berlijn, 1841; 3.º uitg. 1849. Dit geschrift baarde het grootste opzien, en verwierf den schrijver in korten tijd de verkleefde vrienden, en de verklaardste tegenstanders. De tijd sedert het in het licht verschijnen van dit boek is nog te kort, om over de in hetzelfde bevatte leerstellingen, die de bekrachtiging aan het ziekbed vereischen, een voldoende oordeel te vellen.

RAFFRON DU TROUILLET, in het -Wbk.- opgegeven als in 1609 geboren, moet zijn in 1709.

RAGUSA. — Zie MARMONT.

* RAIMUND (FERDINAND), een beroemde tooneelspeler en dichter, den 1 Junij 1791 te Weenen geboren, alwaar zijn vader het kunstdraaijers-beroep uitoefende. De knaap kwam als leerjongen bij eenen suikerbakker, in welk beroep hij echter volstrekt geen behagen vond, doch uit gehoorzaamheid jegens zijne ouders durfde hij zich echter volstrekt niet te verzetten. In 1805 door den dood zijner ouders wees geworden zijnde, wilde hij alnu zijne onwederstaanbare neiging voor het tooneel opvolgen, en ontvlugte te dien einde in 1808 zijnen meester, den suikerbakker. De zeventienjarige RAIMUND sloot zich bij verschillende tooneelgezelschappen aan, doch werd, wegens zijne geringe talenten, veelal afgewezen, zoo als bijv. te *Meidling*, *Presburg* enz.; daarbij scheen eene uit organische gebreken voortkomende moeilijke uitspraak, hem voor deze loopbaan ongeschikt te doen zijn, en eerst door het taaiste geduld en de grootste inspanning, gelukte het hem in latere jaren deze misgunst der natuur te overwinnen. Eerst in 1813 begon zijn tooneelkundige aanleg, zich in den schouwburg der *Jozefsstad*, onder de leiding van KUNZ, te openbaren; hij schreef eenige kluchten, in welke hij door het koddige en de waarheid en natuur van zijn spel, zich bij de kunstvrienden aanbeval. Met

ongewonen bijval voerde hij in 1815, op het *Leopoldstädter-tooneel* gast- of vreemdelingsrollen uit, bekwam bij genoemd tooneel eene verbindtenis en werd weldra de lieveling des publieks. Sedert 1823 begon zijne schitterende periode ook als dichter. Zijn eerste proefstuk, waarmede hij als schrijver optrad, was: *der Barometermacher auf der Zauberinsel*. Dit werd een jaar later opgevolgd door *der Diamant des Geisterkönigs*; in 1826 verscheen *das Mädchen aus der Feenwelt*; het luimig-treurig vertelseltje *der Bauer als Millionair*. Eene hoogere dichterlijke vlugt nam in 1827 zijn *Moisasurs Zauberfluch*. In 1828 verschenen *die gefesselte Phantasia* en *der Alpenkönig*; in 1829 *die unheilbringende Zauberkrone*. Nadat RAIMUND in 1828 director van het Leopoldstädter-tooneel was geworden, onttrok hij zich na verloop van twee jaren niet slechts aan de directie, maar zelfs geheel en al aan het tooneel, om uitsluitend voor zijne muze te leven, daar hij door verschillende kunstreizen en gastspelen in *München, Hamburg, Berlijn, Praag* enz, zoo wel den onverdeelden bijval als aanzienlijke geldsommen verworven had. Voor zijn best tooneelstuk wordt *der Verschwender (de Verkwister)* gehouden, dat hij in 1833 schreef. Alzoo vereenigde zich volgens den uitwendigen schijn alles, om het bestaan van dezen kunstenaar te veraangenameu, en toch was hij juist geen der ge-

lukkigen; sedert 13 jaren, waarin hij als dichter optrad, spande hij zijne geestvermogens boven mate in, om datgene weder in te halen, wat aan zijne ontwikkeling in den tijd zijner jeugd verzuimd was. De menigvuldige verdrietelijke bezigheden als regisseur en director droegen er evenzeer toe bij, om zijn naar melancholie overhellend gemoed, meer en meer te benevelen. Hij leed aan hypochondrie, die door beangstigende droomen nog meer en meer toenam. In het bergdal tusschen *Pernitz* en *Guttenstein* kocht hij een landgoed aan, om welligt in de buitenlucht verzachting voor zijn gemoedslijden te vinden. Op den 25 Augustus 1836 speelde hij toevallig met den huishond, en deze beet hem ligtelijk in de hand. Door den kwaden geest der zwaarmoedigheid bevangen, kwam het vreesselijke vermoeden in hem op, dat de hond wel dol kon zijn. Hij beval hem wel in acht te nemen, en om zich te verstrooijen, deed hij een uitstapje naar *Mariazell*, van waar hij den 29 terugkeerde. Bij zijne terugkomst vernam hij dat de hond nog een meisje had gebeten en onmiddellijk daarop was doodgeschoten. Nu bleef den ongelukkigen in zijne verbeelding geen twijfel meer over dan zijn verschrikkelijk vermoeden. In zijne geestverwarring beval hij dadelijk zijn rijtuig intespannen, om naar *Weenen* te rijden, ten einde aldaar de hulp der geneeskundigen interooopen. Op den weg door een hevig onwe-

der overvallen, moest hij te *Pottenstein* overnachten; daar overmande hem de zinnen-verbijsterende angst voor zijn onvermijdelijk noodlot zoodanig, dat hij in een' onbewaakten oogenblik, door een pistoolschot, de ontzettende daad volbragt, welke na een lijden van acht dagen, den 5 September 1836, aan zijn leven een einde maakte. Hij overleed met alle teekens van berouw over zijne ongelukkige overrijling. Treffend was de lijkplegtigheid, die in de parochie-kerk van *Leopoldstadt* te *Weenen* over hem gevierd werd. Zijne dichtertlijke voortbrengselen getuigen van eene rijke verbeeldingskracht, en van eene diepe, hoewel treurige en ernstige wereldbeschouwing. Door geen Duitscher is nog het volksverhaal of de legende, in tooneelkundige betrekking, zoo meesterlijk behandeld als door hem. Als tooneelspeler wist hij evenzeer te verlustigen en te treffen.

RAITSCH (JOANNES), archimandriet (abt) van het klooster van den heiligen *Michael aartsengel* te *Kovila*, in 1726 te *Karlowitz* geboren, en den 23 December 1801 te *Kovila* overleden, beoefende de godgeleerdheid te *Kiew*, en ondernam verscheiden reizen in de Turksche gewesten, om nasporingen te maken betrekkelijk de oude geschiedenis van *Servië*. Hij nam uittreksels van verschillende handschriften, welke hij in de Servische kloosters vond. Het is aan deze geleerde nasporingen, dat men het hoogst belangrijke

werk te danken heeft, getiteld: *Istorijà Pazyich Slavenkisch Narodow-Næpatsche Bolgar etc.* (*Geschiedenis der verschillende Slavische volken, voornamelijk der Bulgaren, Kroaten en Serviërs*), *Weenen*, 1794, 4 dl.ⁿ, in 8.vo Deze schrijver heeft in handschrift nagelaten: *Verhaal zijner reizen*, en *Fragmenten om te dienen tot de geschiedenis van Servië* enz.

* RAM MOHUN ROY, een geleerde Bramien uit *Bengalen*, in 1773 in het distrikt *Burdwan* geboren, werd door J. DIGBY te *Rungpore* met de Engelsche taal bekend, en steeg tot den hoogsten post, die een hindus in de Britsche dienst bekomen kan, namelijk tot dien van eersten opziener of *Dewan*. Een bepaalde vriend der republiek zijnde, vierde hij door gastmalen het berigt der omwentelingen in *Spanje*, *Sardinië* en *Napels* (1820). Op last van den koning van *Delhi*, die hem tot *Rajah* benoemde, begaf hij zich naar *Engeland*, om verderingen tegen de Oostindische maatschappij te doen gelden, hetwelk hem zoo volkomen gelukte, dat de Mogol hem en zijnen erfgenamen eene jaarwedde van 3—4000 ponden sterlings toelegde. Reeds vóór zijne reis naar *Engeland* was hij Christen (Unitariër) geworden, en vervaardigde zelfs een geschrift over de Drieëenheid. Hij overleed in 1833 bij *Bristol*. Het Sanskritsch, de Arabische, Perzische, Engelsche en Hebreuwsche talen waren hem grondig bekend.

* RAMBERG (JOHANN HEINRICH), hofschilder te *Hanover*, aldaar in 1763 geboren, ontving van zijnen vader, die hofraad was, het eerste onderwijs ter ontwikkeling van zijnen veelbelovenden aanleg. Gedurende eene reis door het *Hartsgebergte* vervaardigde de jeugdige kunstenaar in weinige dagen een aantal landschapsteekeningen, welke de romantische punten van genoemd gebergte getrouw volgens de natuur voorstelden. Deze schetsen door den Hanoverschen minister bij het kabinet van *St. James* aan den koning voorgelegd, gaven aanleiding tot het besluit des konings, om den jongen RAMBERG een aanzienlijk reisgeld naar *Engeland* toestaan, en hem eene plaats aan de schilder-akademie te verzekeren. RAMBERG bragt negen jaren in *Londen* door, en bragt het onder de leiding van REYNOLD zoo ver in zijne kunst dat hij elk verlangd voorwerp uit het hoofd kon teekenen. De bekwaamste koperplaatgraveurs van *Engeland*, MURPHY en BARTOLOZZI, rekenden het zich tot eer, volgens de teekeningen van RAMBERG te mogen werken. Hij vervaardigde godsdienstige tafereelen voor de koninklijke kapel van *St. James*, schilderijen voor de Boybelsche galerij van SHAKESPEARE en de poëtenzaal, alsmede den overtocht van ALEXANDER over de *Granicus* voor *Carletonhouse*, het paleis van den prins van *Wallis*. GEORGE III was dikwerf met genoeg getuige van zijne vlugheid in het teekenen, en zond hem in 1788 naar de

Nederlanden en *Italië*. Vorst KAUNITZ deed hem te vergeefs de schitterendste aanbiedingen, om hem voor *Oostenrijk* te behouden: hij zette zijne kunstreis voort, kwam in innige vriendschapsbetrekking met den beroemden DENON, en hield zich langen tijd in *Rome* en *Napels* op. Na zijne terugkomst in zijn vaderland, ontving RAMBERG van den koning het diploma van hofschilder. Weinige teekenaars en schilders openbaarden in hunne werken zulk eene vruchtbaarheid en verscheidenheid. Meer dan 50 plaatsnijders van *Engeland* en *Duitschland* hebben de vruchtbaarheid van zijn penseel niet kunnen najlen. — RAMBERG was lid van het philotechnisch genootschap te *Parijs*, en overleed den 6 Julij 1840. In de *Monographie* van NEUMANN vindt men een volledig verslag van de kunst en de kunstvoortbrengselen van RAMBERG.

RAMEAUX (FR. ALEXIS), apostolisch vicarius in *Sina*, in 1802, te *Desnes* (Fr. *Jura-dep.*) geboren, werd, na zijne studien in het groot seminarie van *Besançon* volbragt te hebben, ter voldoening aan zijne onwederstaanbare neiging tot den geestelijken staat, in de congregatie van den H. LAZARUS opgenomen, en in den ouderdom van 26 jaren, als leeraar der gewijde geschiedenis naar het seminarie van *Montauban* gezonden. In 1830 tot principaal van het collegie van *Roye* benoemd, trok hij door *Parijs*, om zich naar zijne bestemming te begeven,

toen die omwenteling uitborst, welke drie vorsten-geslachten van den troon wierp. Getuige van de plundering van het aartsbisschoppelijk paleis, en van den geringen ijver der Parijzenaars, om deze woning hunner prelaten te beschermen, boezemde eene zoodanige onverschilligheid, terwijl zij hem het hart van smart deed bloeden, hem het denkbeeld in, om een land te ontvlugten, waaruit alle godsdienstige gevoelens hem toeschenen verbannen te zijn. Hij verzocht om als principaal van *Roye* ontslagen te worden, bood zich bij de missiën van den H. LAZARUS aan, en in het volgende jaar verliet hij *Bordeaux*, om zich naar de bestemming te begeven, hem door zijne oversten aangeduid. Den 3 Maart 1832 te *Macao* aangekomen, beoefende hij er de taal en de zeden der Sinezen, en zijne vorderingen waren zoo snel, dat hij acht maanden later waardig werd geoordeeld, om aan het hoofd der christenheid van *Houpe* te staan. Het was aldaar dat hij gedurende zeven jaren, eene ellendige bevolking, naauwelijks in staat om in het leven te blijven, moest onderrigten, troosten en ondersteunen. In 1839 was hij in *Kiang-Si*, toen hij vernam dat de vervolging in *Houpe* was uitgeborsten; hij haast zich derwaarts terugtekeeren; maar de christenen, zijne kinderen, zijn verstrooid, en zijn eigen hoofd wordt op prijs gesteld. Het is in deze, in de oogen der wereldlingen zoo verschrikkelijke omstandig-

heden, dat onze missionaris, wiens verdienste, in weerwil zijner zedigheid, was opgemerkt, tot apostolisch vikarius werd benoemd der provinciën *Kiang-Si* en *Tché-Kiang*, vereenigd, om een enkel diocees uittemaken. Hij werd gewijd den 1 Maart 1840, onder den titel van bisschop van *Mira* i. p., en nog gedurende twee jaren, was hij verplicht om zonder schuilplaats rond te dwalen, ten einde zich aan de vervolging te onttrekken. Toen dezelve bedaard was, ondernam hij herderlijke togten, die in *Tcheou-Chan* eindigden, alwaar hij het geluk had het eerst het Evangelie te prediken, en in de stad *Tin-Hay* eene kerk opterigten aan den God toegewijd, die voor het heil aller menschen gestorven is. In 1845 kwam hij te *Macao*, terug om zich met den Franschen gezant, den heer DE LAGRENEÉ, over de belangen der godsdienst te onderhouden; hij kwam daar aan den 24 Junij, uitgeput van vermoeijenissen, terwijl hij op zijn reeds gerimpeld voorhoofd het lidteeken eener wond droeg, welke hem de brandende zon had aangebragt. Er waren hem eenige rustdagen noodig en hij gevoelde zulks zelf; maar nadat een geneesheer hem een bad had aangeraden, had hij, om zulks te nemen, zich onder eene in de zee uitstekende rots begeven, toen hij door zulke hevige ingewandspijnen werd bevangen, dat hij den 14 Julij 1845 den geest gaf. Eenige dagen daarna ging de Portugeesche jeugd op

de rots, aan welker voet de prelaat bezweken was, een kruis planten, dat men van alle punten der haven van *Macao* ontdekt; eene hulde den heiligen prelaat waardig, wiens naam in de jaarboeken der kerk van *Sina* eeuwig zal leven.

RAMEY (CLAUDE), een beroemde beeldhouwer, in 1754 te *Dijon* geboren, ontving de lessen van **DEVOUGE**, in de school dier stad, daarna die van **GOIS** te *Parijs*. Na te *Parijs*, in 1782, den grooten prijs der beeldhouwkunde te hebben behaald, werd hij met eene jaarwedde naar *Rome* gezonden, alwaar hij zich gedurende drie jaren in de beoefening der oudheid verder ontwikkelde. In *Parijs* teruggekeerd, maakte hij zich weldra voordeelig bekend, maar even zoo zedig als bekwaam, en vreemd aan alle kuiperijën, werd hij eerst in 1817 in het instituut, klasse der schoone kunsten, opgenomen. Hij overleed te *Parijs* in Junij 1838. Zijne voornaamste werken zijn: *Napoleon*, in keizerlijk kostuum; eene zittende *Sapho*; de *Kardinaal de Richelieu*, een kolossaal standbeeld, eerst in het museum, daarna op de brug *la Concorde*, en eindelijk op de eere-plaats van het paleis van *Versailles* geplaatst; *Blasius Pascal*; *Ceres*; *Scipio de Afrikaner*, in de kamer der pairs; de borstbeelden der senatoren *Cousin*, *Durazzo* en *Praslin*; een standbeeld van prins *Eugénius de Beauharnais*; eene *Najade*, in den tuin van het

Luxembourg; een *Phrygische kampvechter*, verscheiden half-verheven beeldwerken van den zegeboog, van het *Carrousel*, andere in het *Luxembourg*, het *Panthéon* enz.

RAMOLINO — Zie **BONAPARTE** (MEVROUW **LÆTITIA**).

RAMONDINI (VINCENTIUS), een natuurkundige, in 1758 te *Messina* geboren, beoefende de geneeskunde te *Napels*, en werd aldaar tot het doctoraat bevorderd. In 1789 naar *Hongarij* gezonden, om er de handelwijze bij de uitdelling der mijnstoffen te beoefenen, kwam hij eerst in 1796 te *Napels* terug, bezocht *Kalabrië* met hetzelfde oogmerk, en bekwam vervolgens eenen leerstoel bij de *Napolitaansche* universiteit met den titel van directeur van het archeologisch museum. Hij overleed in 1811. Men heeft van hem: 1.º *Lettera sulla nitriera naturale del Pulo da Molfetta, nella terra di Bari in Puglia, Napels, 1788*, in 8.º; — 2.º *Memoria sulla preparazione della canapa* (in de handelingen van het koninklijk instituut van aanmoediging, *Napels*, 1811). Daarenboven heeft hij in handschrift nagelaten eene *Verhandeling over de grondbeginselen der delfstofkunde*.

* **RAMORINO (HIERONYMUS)**, in 1793 te *Genua* geboren, naar men wil, de natuurlijke zoon van den maarschalk **LANNES** (zie dat Art. -*Wbk.*-), nam reeds in zijne jeugd dienst bij het Fransche leger, en bekleedde tot in

1815 eenen der geringste officiers-rangen. Onder de restauratie nam hij ijverig deel aan de verschillende carbonari-vereeningen van *Italië*, *Spanje* en *Frankrijk*, wist zich echter aan de nasporingen der policie te onttrekken. Gedurende de *drie dagen* en in den daaropvolgenden tijd bewees hij goede diensten ter vestiging der dynastie van *LODEWIJK PHILIPPUS*. Toen de Poolsche opstand uitborst, beval hem de koning, die zich van zulke vrienden gaarne losmaakte, der regering van *Warschau* zoo nadrukkelijk aan, dat de bedrogen Polen in hem eenen redder verwachtten. Na eene avontuurlijke reis, gelukte het hem eindelijk binnen *Polen* te komen. In den slag van *Dembe Wielki* (31 Maart 1831), in welke hij naast den generaal *SKARZYNSKI* het bevel voerde, verdiende hij zijne sporen. Aan zijn beleid en zijne dapperheid werd het toegeschreven, dat de Russische generaal *ROSEN*, met een verlies van 12,000 man aan gesneuvelden, gewonden en gevangenen, zijne versterkte stelling ontruimen, en achter *Kaluszyn* terugtrekken moest. Den 10 April behaalde *RAMORINO* op denzelfden vijand, bij *Iganie*, eene nieuwe doch niet zoo beslissende zegepraal. Bij de krijgsbewegingen, welke den slag van *Ostrolënka* voorafgingen, werd aan *RAMORINO* gezamenlijk met *CHRZANOWSKI* opgedragen, om den linkervleugel der Russen bezig te houden. Hij kweet zich met het beste gevolg van die taak, dekte na den slag de

terugtrekkende corps, en redde den 23 Junij bij *Sandomir* de afdeeling van *CHRZANOWSKI*. In den krijgstraad, die over de dekking van *Warschau* tegen *PASKIEWITSCH* gehouden werd, droeg men hem het opperbevel over een corps van 20,000 man op, dat den regter oever des *Weichsels*, van den vijand zuiveren, en de hoofdstad van levensmiddelen voorzien moest. Te laat ontving hij het bevel, om *Warschau* te hulp te komen. Volgens zijn beweren, heeft hij de *depêche* den 7 September ontvangen, en is dadelijk opgetrokken, heeft echter reeds den 8 des avonds bij het overtrekken der rivier *Kostrzyn*, de overgave van *Warschau* vernomen. Later openbaarde hij dezelfde besluiteloosheid, welke reeds in het laatst van Augustus in hem was opgemerkt. De opperbevelhebber *MALACHOWSKI* had hem het bevel gegeven, om, ter vereeniging der Poolsche strijdkrachten, over den *Bog* naar *Modlin* te marcheren. In plaats van dit voorschrift optevolgen, wendde hij zich in vrij langzame marschen over *Wieprz* naar *Kazimierz* aan den *Weichsel*, verzuimde alhier de gunstige gelegenheid, om door eene overrompeling der door de Russen zwak bezette brug, over die rivier te gaan, en door het achteruitdrijven van den in *Ilza* staanden generaal *RÜNIGER*, zich met *ROZYCKI*, die in het *Krausche* stond te vereenigen, en trachtte verder zuidwaarts, bij *Zawichos* over den *Weichsel* te trekken. Op deze marschen

onophoudelijk door ROSEN in het naauw gebragt, dien de dappere bevelhebbers der achterhoede, generaal LANGERMANN en de kolonel KRUSZEWSKI, met moeite terughielden, en door de, tengevolge zijner draling, steeds meer en meer toenemende demoralisatie zijner soldaten veront-rust, ging hij in den nacht van den 15 September, met 11,000 man van *Zuwichoss* naar *Galicië* over. De laatste hoop op de redding van *Polen* was daardoor verloren gegaan. Van *Galicië* keerde RAMORINO naar *Frankrijk* terug, en belastte zich kort daarop met eene geheimzinnige zending naar *Spanje*, van welke men niet kan zeggen, of zij in het belang der omwenteling; of voor de tegenomwenteling werd uitgevoerd. In den zomer 1832 wierf hij in *Frankrijk* een corps van 4,000 man voor den verdreven hertog KAREL van *Brunswijk*. In 1833 beraad-slaagde het *Jonge Europa*, door GIUSEPPE MAZZINI aangevoerd, om van uit *Zwitserland* eenen inval in *Italië* te doen. Men trad met voorname Poolsche generaals met ROMAN SOLTYK en anderen in onderhandeling, alle maakten bedenkingen; RAMORINO integendeel toonde zich dadelijk bereid. Den 27 November 1833 sloot hij met het *Jonge Europa* een verdrag over de aanneming van het opperbevel, waarop hem MAZZINI, in verschillende termijnen, de som van 40,000 franken uitbetaalde. Terwijl nu de overige zamengezwoorenen met grooten ijver handelden, en niets verzuimden wat het welgeluk-

ken der onderneming kon be-vorderen, draalde RAMORINO, voor alle aansporingen doof, tot den laatsten oogenblik in *Parijs*. Toen hij eindelijk te *Geneve* bij de aldaar vereenigde scharen aankwam, was de onderneming reeds gedeeltelijk mislukt, want de eerste colonnes, die *Savooije* waren binnengerukt, hadden terug moeten trekken. Den 1 Februarij 1834, des avonds ten zes ure, begaf hij zich met 3 kleine afdeelingen van 60, 140 en 200 man op marsch, over-weldigde eenen post van 7 of 8 douanen, vernietigde de papieren en vernielde het tolhuis; daarop trok hij verder, overweldigde nog eenen kleinen post van karabiniers, waarop hij halte hield. Hij beweerde in een dal zijd-waarts eene van *Nyon* opgebro-ken schaar te moeten afwachten, maar de afdeeling was gevangen genomen, en zulks was aan RAMORINO bekend. Na eene ge-ruime rust, trok hij op naar *Annemasse*, waar de tolkas we-der geplunderd, en eene oproe-ping eener provisioneele regering uitgevaardigd werd. Deze op-roeping was uit *St. Julien* ge-dagteekend, welke plaats aan RAMORINO bepaald bevolen was intenenen, wyl dezelve als plaats van zamenkomst, aan de uit het binnenland toesnellende pa-triotten was opgegeven. Dat hij eenen zoo gewigtigen last ver-zuimde, heeft men hem later als verraad aangewreven, en daaraan den waren grond van het mislukken toegeschreven. In een eenzaam bergdorp wachtte RAMORINO de versterkingen af,

die hij zeker kon zijn in *St. Julien* te vinden. Zoodra zich hier het gerucht van het aanrukken van ruitery verspreidde, beval hij den terugtogt. Des avonds ten 6 ure werd er nog eenmaal halt gemaakt. RAMORINO verwijderde zich ongemerkt uit de legerplaats en een half uur later ontving de colonne zijn laatst schriftelijk bevel om spoedig uit elkander te gaan. De bedrogenen schreeuwden over verraad; te *Geneve* kon RAMORINO, met door het raam van een logement te springen, zich naauwelijks aan hunne wraak onttrekken. De beschuldiging van verraad is later nog dikwerf herhaald geworden, tegen welke beschuldiging RAMORINO zich echter in een bijzonder vlugschrift, te *Parijs* in het licht gegeven, verdedigde; ofschoon de verdenkingsgronden steeds zwaarder blijven wegen dan zijne verontschuldigen. Na dezen Savooischen strooptogt verdwijnt de naam van RAMORINO voor langen tijd in het duistere. Zijn verschijnen gelijkt naar dat van die onweërsvogels, welke het oog bij stil weder te vergeefs zoekt, die echter bij elken storm zich op het hoogste punt der met schuim gekroonde golven vertoonen. De Italiaansche schildverheffing trof hem, als geboren Genuees, van nabij. Maar er bestond tegen den Franschen *Carbonaro* een gegrond mistrouwen, en tot op zijne nederlagen in de velden van *Lombardijë*, kon KAREL ALBERT (zie dat Art.) niet besluiten, om van zijne

III. DEEL.

militaire bekwaamheden gebruik te maken. RAMORINO dong met den generaal CHRZANOWSKI naar den opperbevelhebbersstaf; de laatste bekwam de voorkeur; aan RAMORINO gaf men, met het karakter van luitenant-generaal, het commando over het Lombardische legioen, dat niemand vertrouwde, RAMORINO zelf het minste. Bij het wederuitbarsten der vijandelijkheden, gaf CHRZANOWSKI hem het bevel om met zijne Lombarders, in geval de Oostenrijkers offensief te werk gingen, de stelling van *La Cava* zoo lang mogelijk te verdedigen, ten einde den opperbevelhebber daardoor tijd te doen winnen, om van *Novara* naar *Mortara* te marcheren, en zich te gelijktijd de terugtogtslinie over den *Po* bij *Mezzaracorti*, en die naar *Sannazzaro* te verzekeren. Aan dit voorschrift gehoorzaamde RAMORINO niet, bezette de positie slechts met eene voorhoede zonder geschut, en trok, bij de eerste aannadering des vijands over den *Po* terug, zonder eenigen wezenlijken tegenstand te bieden. Dit alles had plaats op den 20 Maart 1849. Zoodra CHRZANOWSKI van deze ongehoorzaamheid het bericht ontving, onttrok hij aan RAMORINO het bevel over het legioen, en beriep hem in het hoofdkwartier, alwaar hij hem op last des konings, verbood, zich voor eenige troepen meer te vertoonen. Op den avond van den 23 Maart, na den slag van *Novara*, verdween hij. Op den 24 Maart, des morgens omtrent

S

7 ure, kwam te *Arona* aan het *Lago maggiore* in een met postpaarden bespannen rijtuig een heer aan, die bij het uitslijgen, den mantelkraag voor het aangezicht hield. De nationale garde had bevel om vlugtelingen van het leger aantehouden; de uitgestelde wachtpost deed dus rapport, en daar een inwoner intusschen den generaal RAMORINO erkend had, werd hij gevangen genomen. Middelerwijl was het verlies van den slag bekend geworden, en tevens dat het ongeluk aan RAMORINO werd toegeschreven; de kreet van *dood den verrader!* werd hierop algemeen, en het kostte moeite hem naar *Borgomanero* te voeren, van waar hij naar de citadel van *Turijn* werd overgebracht. De punten van beschuldiging bepaalden zich tot twee voorname: ongehoorzaamheid in den slag, tegen het hooger bevel en desertie van het slagveld. De laatste misdaad alleen had, bewezen zijnde, reeds de doodstraf ten gevolge; er bestonden echter voor hem ook gronden van regtvaardiging. Tot het ongeluk van RAMORINO was echter de krijgsraad, die geroepen was, om over hem uitspraak te doen, enkel uit zijne persoonlijke vijanden zamengesteld, die het hem nog niet konden vergeven aan de strooptogten van 1834 te hebben deel genomen. Met eenparige stemmen veroordeelden zij hem ten dood; zijn beroep in cassatie werd van de hand gewezen, en den 22 Mei 1849 eindigde hij, door zes kogels getroffen, op het *Marsveld* zijn leven.

RAMPON (ANTOINE GUILLAUME), een Fransch veldheer, in 1769 te *Tournon* (Fr. *Ardeche*-dep.) geboren, trad reeds in den ouderdom van 16 jaren, in dienst bij een infanterie-regt., alwaar hij een achtjarig *congé* bekwam. In 1791 bij een der bataillons vrijwilligers van zijn dep. ingedeeld, maakte hij in 1792 als luitenant den veldtocht van *Italië* mede; het volgende jaar ging hij tot het leger der *Pyreneën* over, en werd op het slagveld tot bataillons-chef verheven, en kort daarna tot brigade-generaal benoemd. In het begin van 1794 in eene hinderlaag gevallen, bekwam hij eerst na den vrede met *Spanje* zijne vrijheid weder. In 1796 weder naar het leger van *Italië* gezonden, nam hij een eervol deel aan de voornaamste gevechten van dien schoonen veldtocht en van den volgenden. Als een der veldheeren van de voorhoede des legers, drong hij in de *Illyrische provinciën* door, en kwam vervolgens in *Zwitserland* strijden. Hij behoorde tot den tocht naar *Egypte*, onderscheidde zich op de grootste slagvelden, en, tot den rang van divisie-generaal verheven, werd hij met het bevelhebberschap der provinciën van *Damiate* en *Mansourah* belast. Na de capitulatie ging hij weder sloop naar *Frankrijk*, alwaar hij eerst in 1801 aankwam. Vóór zijne terugkomst tot lid van den senaat benoemd, werd hij kort daarna tot groot-officier van het legioen van eer verheven. Het raadheersgebied van *Rouanen* en de titel van

graaf vielen hem weldra ten deel. In 1806 bekwam hij het bevelhebberschap over de nationale gardes der departementen van oud *Picardië*, van *Vlaanderen* en *België*. Toen in 1809 de *Engelschen*, op het eiland *Walcheren* geland, zich van *Antwerpen* trachtten meester te maken, werkte hij mede aan hunne verrijving. Na den *Saksischen* veldtocht in 1813 werd hij naar *Holland* gezonden, maar genoodzaakt om zich in *Gorinchem* op te sluiten, capituleerde hij niet dan na eenen wakkeren tegenstand. Door den koning tot pair van *Frankrijk* verheven, werd hij in 1815 door *BONAPARTE* in die waardigheid gehandhaafd. Om deze reden werd hij bij de tweede terugkomst des konings geschrapt; maar in 1819 in zijne waardigheid hersteld. Van toen af mogt hij eene rust smaken, die door roemrijke diensten gekocht was. De generaal *RAMPON* overleed te *Parijs*, den 4 Maart 1842.

* *RAMSDEN* (*JOHN*), een beroemde vervaardiger van wiskundige werktuigen, den 8 October 1735 te *Halifax*, in het graafschap *York*, geboren, was eerst plaatsnijder; doch door het menigvuldige afbeelden van wiskundige werktuigen daartoe eene aanleiding vindende, legde hij zich vervolgens op de vervaardiging derzelve toe, en maakte zich bekend, door een aantal verbeteringen, die hij in dezelve aanbragt, door de uitvinding van een verdeelings-

werktuig, maar voornamelijk door zijne verbetering van astronomische instrumenten. In 1786 werd hij lid der koninklijke maatschappij van *Londen*, en overleed aldaar den 5 November 1800.

RASPONI (*CÆSAR*), kardinaal, beroemd door zijne godsvrucht en zijne begaafdheid voor de onderhandelingen, werd in 1615 te *Ravenna* uit eene familie geboren, die aan de voornaamste huizen van *Italië* verbonden was. Zijne moeder, zeer jong weduwe gebleven zijnde, wilde niet weder in den echt treden, ten einde beter voor de opvoeding harer kinderen, en vooral voor die van *CÆSAR* te kunnen zorgen, die reeds den gelukkigsten aanleg opebaarde; zij bragt hem naar *Rome*, alwaar hij op de roemrijkste wijze zijne studiën volbragt. Hij was pas veertien jaren oud, toen hij bestemd werd, om volgens een Italiaansch gebruik, in het openbaar, redevoeringen en dichtstukken voort te dragen. Op den lof, die den jongen redenaar werd toegezwaaid, gaf Paus *URBANUS VIII* het verlangen te kennen, om hem te hooren. Hij sprak in de kapel van het *Vatikaan* de *Lofrede* van den gelukzaligen *ALOYSIUS VAN GONZAGA*, eerst in het Latijn en daarna in het Hebreuwsch uit; en de Paus, niet minder door zijne bekwaamheid, dan door de bevalligheid zijner voordragt bekoord, gaf hem eene abdij. Na zijne eerste studiën volbragt te hebben,

hielden de wijsbegeerte, de letteren, de geschiedenis en de oudheden hem beurtelings bezig; maar zijne numismatische nasporingen was hij verplicht te staken, om zich op de beoefening van het kerkelijke regt toeteleggen, en kort daarna ontving hij den doctoralen lauwer in beide faculteiten. In den ouderdom van 21 jaren met eene prebende der stiftkerk van den H. LAURENTIUS in *Damaso* voorzien, verwisselde hij deze in het vervolg met een canonicat van den H. JOANNES van *Lateranen*, en werd handvestbewaarder van dat kapittel. Zijne talenten, met de voordeelen zijner geboorte gepaard, verschaften hem belangrijke posten; hij bekleedde dezelve met zoo veel ijver en voorzigtigheid, dat hij zich handhaafde in de gunst van INNOCENTIUS X, ofschoon deze Paus tegen de BARBERINO's ingenomen was. CÆSAR begaf zich in 1649 naar *Parijs*, om aan de verzoening van den kardinaal FRANC. BARBERINO, zijnen bloedverwant, met het hof van *Rome* te werken, en hij had het geluk er toe bijtedragen. Hij werd door Paus ALEXANDER VII, wiens achting en vertrouwen hij sedert lang verdiend had, in al zijne posten gehandhaafd. In zijne betrekking bewees hij gewigtige diensten, door *Rome* voor de pest en den hongersnood te behoeden, die het koningrijk *Napels* verwoestten, en ook den *Kerkelijken Staat* dreigden binnen te dringen. Hij had het grootste deel aan de onderhandelingen, noodzakelijk

gemaakt door de beleediging den Franschen gezant door de Corsikaansche garde aangedaan, en eindigde met het bijleggen der dien opzigte ontstane geschillen. De bekwaamheid door hem in die zaak aan den dag gelegd, verwierf hem in 1666 den kardinaalshoed. Toen CLEMENS IX tot Paus werd verheven, benoemde hij den kardinaal RASPONI tot gouverneur van het hertogdom *Urbino*. De verzwaking zijner gezondheid, welke hij meende aan de lucht dier stad te moeten toeschrijven, noodzaakte hem weldra van te *Rome* terugtekomen, en zijn ontslag van die aanzienlijke betrekking te vragen; maar de Paus weigerde hem hetzelfde, in de hoop dat hij weldra zou herstellen. Zijne kwaal nam intusschen steeds toe, en na gedurende verscheiden jaren hevige pijnen te hebben verduurd, overleed hij den 21 November 1675. Behalve eenige losse stukjes heeft men van dezen prelaat: *De basilica et Patriarchio lateranensi*, libr. IV, *Rome*, 1656, in fol., met pl.ⁿ, een belangrijk werk, maar tot welks zamenstelling de schrijver veel gebruik heeft gemaakt van de nasporingen van PANVINIO (zie dat Art. -*Wbk.*-). Hij heeft in handschrift nagelaten *Redeworringen*; een *Dichtstuk*, aan Paus URBANUS VIII gerigt, om hem voor de schenking eener abdij te danken, en getiteld: *Principis hieropoliticus*; verder *Rime serie facete*; het *Dagverhaal* zijner reis naar *Frankrijk*; eene *Verzameling van Zinspreuken*, uit

de H. Schrift en de kerkvaders ontleend, enz.

* RASUMOWSKY (graaf ALEXEI GRIGORJEWITSCH), keizerlijk Russisch generaal-veldmaarschalk en opperjagermeester, was een boeren-zoon, en werd in 1709 in het dorp *Lemeschi*, in het gouvernement *Tschernigow* geboren, bekwam wegens zijne schoone stem en leest eene betrekking in de keizerlijke kapel, en werd in het vervolg de lieveling der prinses ELIZABETH, die, na in 1740 den troon te zijn bestegen, hem tot de hoogste waardigheden verhief, en zelfs heimelijk met hem in den echt trad. RASUMOWSKY had op de inwendige regeringsaangelegenheden den grootsten invloed, en door zijne schuld geraakten zee-magt, handel en justitie in het diepste verval. De inrigtingen van algemeen nut vervielen uit gebrek aan ondersteuning, en over de gewigtigste rijks- en staatsaangelegenheden, zoo als over oorlog en vrede, werd dikwerf enkel volgens privaatsbelangen en hartstogten beslist. Zoodra dus PETER III in 1762 den troon besteeg, gaf hij den graaf RASUMOWSKY zijn ontslag, die daarop tot aan zijn' dood in Julij 1772 voorgevallen, als privaat persoon te *Petersburg* in stilte leefde.

RATTI (NICOLAAS), een oudheidskenner, in 1759 te *Rome* geboren, werd in het begin voor den geestelijken staat bestemd, maar na van dit ontwerp te

hebben afgezien, kwam hij in de nunciaturen, en werd in 1787 tot secretaris van het collegie der consistoriale advokaten benoemd. Nadat LEO XII de nieuwe kanselarij der Romeinsche universiteit had opgerigt, benoemde hij uit eigene beweging hem tot directeur derzelve. Deze geleerde overleed te *Rome* in 1833. Hij had onder andere werken in het licht gegeven: 1.º *Della famiglia Sforza, Rome, 1794—95*, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.º *Istoria di Genzano con note e documenti*, ib. 1797, de eerste geschiedenis, waarvan de stad *Genzano* het onderwerp is geweest; — 3.º *Notizia della chiesa interna del romano archigimnasio*, ib. 1833. Daarenboven had hij verscheiden verhandelingen aan de handelingen der *Akademie van oudheidkunde* geleverd.

RAUZAN (JOANNES BAPTISTA), doctor in de godgeleerdheid, vikaris-generaal van *Parijs*, overste der missiën van *Frankrijk*, en stichter van het genootschap der priesters van Barmhartigheid, werd te *Bordeaux* den 5 December 1757 geboren. Reeds vroeg onderscheidde hij zich door zijne be-gaafdheid voor den kansel. Hij was nog slechts kapellaan, toen men uit alle deelen zijner geboorteplaats toeliep, om zijne predikatiën aantehooren. Bij de omwenteling weigerde hij den eed en ontvlugtte zijn vaderland. Hij doorkruiste *Engeland* en *Duitschland*, en vestigde zich meer bepaald te *Berlijn*. In

alle plaatsen, waar hij gelegenheid had om te prediken, werd zijne welsprekendheid bewonderd. Na den revolutionnair storm in *Frankrijk* teruggekeerd, weërgalmden de kansels der hoofdstad van zijne leerredenen, en zijn schitterend talent, met andere hoedanigheden gepaard, deed voor hem aan de bisschoppelijke waardigheid denken, maar om aan eene verheffing te ontsnappen, die hem afschrikte, haastte hij zich *Parijs* te verlaten, en naar zijn diocees terugtekeeren. Mgr. D'AVIAU (zie SANZAY -*Wbk.*), toenmaals aartsbisschop van *Bordeaux*, benoemde hem tot kanonik zijner hoofdkerk, en bekleedde hem met den titel van vikaris-generaal. De kardinaal FESCH (zie dat Art.), aartsbisschop van *Lyon*, die het ontwerp had gevormd om de missiën van *Frankrijk* te herstellen, liet ter uitvoering daarvan de oogen op RAUZAN vallen; maar er was niet minder dan de tusschenkomst des keizers noodig, om den aartsbisschop van *Bordeaux* te bewegen, eenen zoo verdienstelijken persoon af te staan. De uitslag beantwoordde aan de verwachting des kardinaals, en reeds bij de opening hadden de missiën eenen weerklank, die den gekroonden despoot weldra bedwelmde. Dezelve werden verboden. Door zijnen neef naar *Parijs* geroepen, nam FESCH den abbé RAUZAN, wiens verdienste hij te zeer kende om er zich van te verwijderen, mede derwaarts. De keizer benoemde hem tot zijnen kapel-

laan; onder dezen titel was het hem vergund, om de, als het ware, sedert lang ingeslapen gewijde echo's van de kapel der *Tuileries* te doen ontwaken, hij predikte voor het hof, en vond grooten bijval. LOUWIS XVIII benoemde hem tot zijnen gewonen prediker, en vertrouwde hem later de directie der jonge geestelijken van *Saint-Denis* toe. Nadat de missiën haren gewonen loop weder hadden kunnen nemen, wijdde hij zich met den abbé JANSON, zijnen welsprekenden en vromen medewerker, aan dezelve toe. Er zijn weinige steden in *Frankrijk*, die zijne stem niet gehoord hebben, en zijnen naam niet zegenen. Jaarlijks kwamen doorluchtige personen naar den *Mont-Valérien*, om hun hoofd voor het kruis te buigen, minder nog uitgelokt door de welsprekendheid des missionaris, dan door de beroemdheid der bedevaart. De *Ste Geneveva*-kerk, bij herhaling ontheiligd en bezoedeld, doch kortelings door den president der Fransche republiek (1852) aan de godsdienst teruggegeven, zag meer dan eens hare ruimte, door eene ontelbare menigte opgevuld, smachtende om hem te hooren. Nadat in 1830 zijn genootschap verstrooid was, begaf hij zich naar *Rome*, alwaar hij gedurende een tweejarig verblijf de instelling bekrachtigde, waarvan hij het hoofd was, door aan dezelve, onder den naam van genootschap van priesters van barmhartigheid, een nieuw doel te geven. Hij rigtte te *Rome* zelfs een huis van het-

zelve op, een ander te *Bordeaux*, een derde te *Orleans*, een vierde te *New-York*, behalve het moeder-gesticht dat te *Parijs* is. Het is in het laatstgenoemde, dat hij den 5 September 1847 overleed. De eenvoudigheid, de zalving en kracht waren de kenmerken zijner welsprekendheid, welke aan die van pater BEAUREGARD (zie dat Art. -*Wbk.*-) herinnerde. Zeker schrijver zegt van hem: » een zedig en diep nederig priester, wegens zijne kunde en welsprekendheid door iedereen bewonderd, weigerde hij de eer der bisschoppelijke waardigheid, en wilde niets anders dan den moeilijk verkregen titel van eenvoudig apostolisch missionaris... Hij heeft tot aan het einde zijne zucht voor de gezonde leer, zijnen afkeer voor alle nieuwigheden, en vooral die innige godsvrucht en dat vurig geloof behouden, die hem onder de geestelijkheid van *Frankrijk* steeds als een waar toonbeeld hebben doen schitteren.”

RAYNOUARD (FRANÇOIS JUST MARIE), een letterkundige in 1761 te *Brignolles* (Fr. *Vardep.*⁴) geboren, deed zich reeds in zijne jeugd door hoedanigheden opmerken, welke gewoonlijk niet in denzelfden mensch worden aangetroffen, den geest voor de behandeling van zaken en de zucht voor de dichtkunst. Vroegtijdig in de letterkundige loopbaan gelokt, waarin hij gevoelde dat hij den roem zoude vinden, had hij den moed om zijne dichterlijke hoop opteschor-

ten, om zich aan dorre en afgetrokkene studiën overtegeven. Hij werd advocaat met het doel om zich die onbekrompenheid te verschaffen, welke aan het talent den tijd verzekert, welken het tot de uitvoering zijner werken noodig heeft. De omwenteling overviel hem, alvorens hij deze taak volbragt had. Hij omhelsde de zaak derzelve, doch verfoeide alle buitensporigheden, die haar bezoedelden. Zijne gematigdheid en de sympathie, welke hij voor de Girondijnen had openbaard, duidden hem bij de terroristen als eenen vijand aan, waarvan men zich moest ontdoen. Na den 31 Mei in het midden van *Provence* gevangen genomen, werd hij naar *Parijs* gevoerd, en in een gevangenhok geworpen. Den dood, als 't ware, in het aangezicht ziende, rigtte hij in eenen lijkzang zijn *vaarwel!* aan de hoop, die zijne jeugd bekoord had. De gebeurtenissen van den 9 Thermidor gaven hem de vrijheid weder. Hij keerde naar zijn land terug en hervatte de werkzaamheden, die zijne onafhankelijkheid moesten verzekeren. Toen hij tot dezelve gekomen was, begaf hij zich in 1800 naar *Parijs*, met eenige letterkundige werken, door hem in de oogenblikken welke hij aan de zaken had kunnen ontwoekeren vervaardigd. Zijn treurspel der *Tempelridders* (*Templiers*), in 1805 ten toneele gevoerd, vond veel bijval. Men bewondert in hetzelfde vooral het verhaal van den dood der *Tempeliers*, door een der ver-

hevenste trekken van het Fransche tooneel gesloten. Het jaar te voren was zijn dichtstuk getiteld: *Socrate dans le temple d'Aglaure*, door de Fransche akademie bekroond. In 1806 werd hij tot lid van het wetgevend ligchaam benoemd, en in het volgende jaar verving hij den dichter LEBRUN bij het instituut. Gedurende de huwelijksfeesten van NAPOLEON met MARIE-LOUISE, deed hij te *Saint-Cloud* zijn treurspel *Les Etats de Blois* opvoeren. Dit stuk behaagde niet aan het hof. BONAPARTE raadde den schrijver aan, het karakter van HENDRIK III opteluisieren en het geheele ongelijk aan den kant der GUISES te stellen. RAYNOUARD stoorde zich niet het minst aan dezen raad, en kon dus ook het voorrecht niet bekomen, zijn stuk te *Parijs* gespeeld te zien. Daar het instituut in hetzelfde jaar, in het verslag over de tienjarige prijzen, de *Templiers* als het beste treurspel had aangeduid, werd de uitdeeling dier prijzen onbepaald uitgesteld; maar RAYNOUARD werd te gelijkertijd benoemd tot lid van het legioen van eer. In 1811 tot het wetgevend ligchaam herkozen, was hij lid der commissie, op het einde van 1813 benoemd om een verslag uittebrengen over den toestand van *Frankrijk*. Dit door LAINÉ (zie dat Art.) ontworpen verslag werd door de ontbinding der kamer gevolgd, die zich eerst na de restauratie op nieuw kon vereenigen. RAYNOUARD toonde zich in dezelve dikwijls in strijd met de inzichten der

koninklijke regering, vooral in een verslag, hetwelk hij vervaardigde over de beteugeling der drukpers-vergripen. Gedurende de honderd dagen werd hij benoemd tot lid van de kamer van vertegenwoordigers, en tot raad van de universiteit; maar hij wees beide posten van de hand. Weinige maanden te voren had hij zijn treurspel *les Templiers*, waaraan hij groote veranderingen had gemaakt, in het *Théâtre Français* weder doen opvoeren, hetwelk daar andermaal den grootsten bijval vond. Ook deed hij zijne *Etats de Blois* uitvoeren; maar aan dit stuk vielen slechts acht voorstellingen ten deel. Bij de reorganisatie van het instituut op de lijst der leden van de Fransche akademie gehandhaafd, werd hij in hetzelfde jaar tot lid der akademie van opschriften benoemd. Bij den dood van SUARD in 1817, verving hij hem in de bediening van blijvend secretaris der Fransche akademie, welke hij met zeer veel ijver waarnam. RAYNOUARD, in het vaderland der *troubadours* geboren, had die zonderlinge taal in den grond beoefend, welke eenen oogenblik met hen heeft geschitterd, om voor altijd te verdwijnen. Uit dit onderzoek werd hij geleid tot de waarneming eener groote intellectuele gebeurtenis, die lang in het duistere was gebleven, de vorming der nieuwere tongvallen namelijk. Door eene bondige geleerdheid daarin voorgelicht, nam hij dit geschiedkundige verschijnsel, met de geduldigste

weetgierigheid waar. In 1827 nam hij zijn ontslag als blijvend secretaris der Fransche akademie, ten einde zich meer bepaald met zijne letterkundige werkzaamheden te kunnen bezig houden. RAYNOUARD is in het begin van 1837 overleden. Behalve de reeds genoemde werken, heeft men van hem: 1.º *Caton d'Utique*, een treurspel, waarvan slechts een klein getal exemplaren zijn gedrukt; — 2.º *Monuments etc. (Geschiedkundige gedenkstukken betrekkelijk de veroordeeling der Tempel-ridders en de vernietiging hunner orde)*, 1813, in 8.º; — 3.º *Eléments etc. (Beginselen der Spraakkunst van de Romaansche taal voor het jaar 1000, voorafgegaan van nasporingen over den oorsprong en de vorming dier taal)*, 1816, in 8.º; — 4.º *Grammaire etc. (Romaansche Spraakkunst, of Spraakkunst van de taal der Troubadours)*, 1816, in 8.º; — 5.º *Choix etc. (Keuze van oorspronkelijke gedichten der Troubadours)*, 1817—22, 6 dl.ⁿ, gr. in 8.º; — 6.º *Lexique etc. (Romaansch Woordenboek) of Woordenboek van de taal der troubadours, met de andere talen van het Latijnsch Europa vergeleken*, 1836—44, 6 dl.ⁿ, in 8.º, enz.

* RAZZI (GIOVANNI ANTONIO), bijgenaamd *Sodoma*, een voortreffelijke schilder der school van *Siena*, in 1479 te *Vercelli* in *Piémont* geboren, werd door LEO X tot ridder en door KAREL V tot paltsgraaf verheven. Beval-

ligheid, waarheid, naauwkeurige teekening en een heerlijk koloriet onderscheiden zijne stukken, waarvan de voornaamste zich in *Siena* bevinden: zoo als de H. CATHARINA van *Siena* en de kruisafneming. Door zonderlingheden en uitgelatenheid gaf hij aanleiding tot nadeelige geruchten, en overleed te *Siena*, in het hospitaal in 1554.

* REBELL (JOZEF), een uitmuntende landschapschilder, in 1786 te *Weenen* geboren; daar hij reeds vroegtijdig neiging voor de kunst gevoelde, ontwikkelde hij, onder de leiding van den verdienstelijken WUTKY, zijn zeldzaam talent, ging daarop met den toenmaligen onderkoning EUGENIUS van *Italië* naar *Napels*, waar hij de paradijsachtige liggingen aan den zeeboezem van *Baja*, *Napels* en *Sorento* voortreffelijk leerde voorstellen, en ook als schilder van zee-stukken groote beroemdheid verwierf. Aan de stormen, welke kort daarop *Napels* schokten, ontsnapte REBELL, door zich in 1815 naar *Rome* te begeven, alwaar zijne voortbrengselen ijverig gezocht werden, en hij groote verdiensten en roem oogstte. Toen keizer FRANS in 1820 *Rome* bezocht, en de Duitsche kunstenaars en die der erflanden, eene rijk uitgedoste tentoonstelling van kunstvoorwerpen in het paleis *Casarelli* op het Kapitoel bewerkten, had ook REBELL eenige zijner voornaamste stukken aan die tentoonstelling toegevoegd. Daar-

over verheugd, en de vroegere voortbrengselen van REBELL indachtig, beriep hem de vorst als opvolger van FÜGER, tot directeur der K. K. galerij van schilderijen in het *Belvédère* naar *Weenen*, en benoemde hem tevens tot slot-kapitein aldaar, eene betrekking die het volste vertrouwen kenmerkte. REBELL beantwoordde aan deze eervolle onderscheiding, door menigvuldige, met even zooveel kunstzin, als onvermoeide inspanning, gemaakte hervormingen en doelmatige inrigtingen. Hij begon ook het groote werk der verbetering en doelmatige tentoonstelling dier heerlijke verzameling van schilderijen, welke door zijnen opvolger, den beroemden KRAFFT, op de uitstekendste wijze voleind werd. In September 1828 wilde hij eene uitspanningsreis, tot herstel zijner reeds wankelende gezondheid naar *Dresden* en *Berlijn* ondernemen; hij kwam echter slechts tot in eerstgenoemde stad, waar zijne verzwakking aanmerkelijk toenam, hem op het ziekbed wierp, en aan zijn leven den 18 December deszelfden jaars een einde maakte. Onder zijne talrijke welgeslaagde voortbrengselen, meestal van grooten omvang, onderscheiden zich voornamelijk: 8 landschaps-schilderijen van de keizerlijke familie-heerlijkheden, die hij op last van keizer FRANS vervaardigde, 7 landschappen van de Napolitaansche zee-kusten, welke op de *Weener-tentoonstelling* van 1827 algemeen bewonderd werden,

en eindelijk eenige zijner groote schilderijen, welke in het bezit der keizerlijke galerij zijn, waaronder een op- en een ondergang der zon op zee, met een schoon Italiaansch landschap en stoffering bijzondere opmerking verdienen.

RÉCAMIER (mevrouw JEANNE FRANÇOISE JULIE ADELAÏDE BERNARD), te *Lyon* in 1780 geboren, trad den 24 April 1794 in den echt, en kwam *Clichy-la-Garenne* bewonen, alwaar haar echtgenoot een heerlijk eigendom bezat. Deze woning was weldra de vereenigingsplaats der schoone geesten en der beroemdste mannen van het tijdvak, waaronder men opmerkte LUCIEN BONAPARTE, MOREAU, CHATEAUBRIAND en MATHIEU DE MONTMORENCY. Toen mevrouw DE STAËL naar *Coppet* verbannen was, ging zij deze beroemde vrouw bezoeken, en trotseerde hierin de gestrengheden der keizerlijke policie, welke haar om deze reden den toegang tot *Parijs* weigerde. Gedurende eenigen tijd bewoonde zij *Lyon*, alwaar zij BALANCHE leerde kennen, en besloot eindelijk naar *Italië* te vertrekken, alwaar zij te *Rome* en te *Napels* aan haren uitgelezen smaak voor de schoone kunsten voldoening verschafte. Met de Bourbons in *Frankrijk* teruggekeerd, nam zij weldra de wijk naar *Abbaye-aux-Bois*. Daar, door de wereld opgezocht, welke zij ontvlugt had, onderhield zij vriendschapsbetrekkingen met doorluchtige personen, die haar meer dan

eens in de gelegenheid stelden om nuttig te zijn aan de slagtoffers der verdeeldheden en partijen; want haar invloed werd nooit aangewend dan om het ongeluk te beschermen, en hare fortuin om de ellende te ondersteunen. PASQUIER, DE BONALD, DOUDEAUVILLE ontmoetten in hare salons VICTOR HUGO, MÉRIMÉE, DE BARANTE en DE VIGNY. Haar onderhoud was even zoo belangrijk als haar gelaat bevalig was. Zij muntte evenzeer uit in het spreken als in het schrijven over allerlei onderwerpen. De letteren, de dichtkunst, de geschiedenis, de staatkunde hadden voor haar geene geheimen. De meeste vreemde beroemdheden traden met haar in briefwisseling, of kwamen haar in hare afzondering bezoeken. In de laatste dagen van haar leven werd de kring van haar gezelschap kleiner; CHÂTEAUBRIAND hield echter niet op er het sieraad van te zijn. Te naauwernood overleefde zij dezen grooten man, en overleed na met de grootste godsvrucht de troostmiddelen der H. Kerk te hebben ontvangen, den 12 Mei 1849, in *l'Abbaye-aux-Bois*.

REDOUTÉ (PIERRE JOSEPH), een beroemde bloem-schilder, in 1759 te *Saint-Hubert* (*Belgisch-Luxemburg*) geboren, ontving van zijnen vader, eenen vermaarden kunstenaar, de eerste lessen in het teekenen, waarvan hij zulk een vlijtig gebruik maakte, dat hij, vier jaren oud zijnde, met potlood reeds kleine afbeeldingen schetste. Dertien

jaren oud zijnde, verliet hij het ouderlijke huis, om *Vlaanderen* en *Holland* te bezoeken, en vond toenmaals reeds in zijn ontluikend talent, voldoende middelen om op eene fatsoenlijke wijze te kunnen leven. Te *Parijs* aangekomen, om er zich door de beoefening der voorbeelden en het bezoeken der meesters, verder te ontwikkelen, leerde hij er den kruidkundige L'HÉRITIER (zie dat Art.) kennen, die getroffen door zijne vlugheid in het schilderen van bloemen, hem ligtelijk bewoog, om zich uitsluitend aan dat vak toetewijden, waarin hij eenen zoo schitterenden, roem moest behalen. Hij verzegelde L'HÉRITIER naar *Londen*, alwaar hij een gedeelte der platen teekende van het *Sertum anglicum*. De koningin MARIA ANTOINETTE had hem juist tot haren kabinetsteekenaar benoemd, toen de omwenteling uitborst. In 1792 bekwam hij den titel van teekenaar der akademie van wetenschappen. In het volgende jaar werd hij, na eenen schitterenden wedstrijd, belast met de voortzetting der heerlijke verzameling van planten en dieren, volgens de natuur op perkament geteekend, welke in het museum der natuurlijke historie bewaard wordt. Bij de oprigting van het instituut werd hij teekenaar van hetzelfde. In 1805 tot bloemschilder der keizerin JOSEPHINE benoemd, kwam hij in 1831 in dezelfde betrekking bij de koningin MARIA AMELIA. REDOUTÉ overleed te *Parijs*, den 20 Junij 1840. Het is aan hem

dat men de afbeeldingen van de meeste der schoone botanische werken te danken heeft, sedert veertig jaren door VENTENAT, DESFONTAINES, DE CANDOLLE, MICHAUX, BONPLAND enz. in het licht gegeven; maar hij heeft voornamelijk zijn roem te danken aan zijne schoone *Collection de liliacées (Verzameling van lelie-gewassen)*, 1802—16, 8 dl.ⁿ, in fol., bevattende 486 platen, en aan zijne *Roses*, 1817—24, 3 dl.ⁿ, in fol., 168 platen, zonder de titelplaten mede te rekenen.

* REHFUES (PHILIPP JOSEPH von), in 1779 te *Tubingen* geboren, studeerde aan de universiteit zijner geboorteplaats in de godgeleerdheid, nam echter uit afkeer tegen den geestelijken stand, eenen post van huisonderwijzer in *Livorno* aan, werd hierop bibliothekaris in *Stuttgart*, trad daarna in Pruisische dienst als hofraad en kreitsdirector te *Bonn*, en werd in 1818 regerings-gevolmagtigde, aan de nieuw-gestichte universiteit aldaar, in welke betrekking hij zich als een bruikbaar werktuig der policie bij de toenmalige demagogische onderzoekingen deed kennen. In 1829 werd hij in den erfelijken adelstand verheven, en overleed in 1843. Hij heeft veel geschreven, doch zijne letterkundige voortbrengselen zijn van ongelijke waarde; tot dezelve behooren: 1.º *Briefe über Italien*, 4 dl.ⁿ en 2.º *Spaniën*, 4 dl.ⁿ; — 3.º *Reden an das deutsche Volk*; zijne historische romans onderscheiden zich

door volheid, karakterschildering en taal zeer voordeelig, voornamelijk: 4.º *Scipio Cicala*, 4 dl.ⁿ; 2.º uitgave, 1842; — 5.º *Die neue Medea*, 3 dl.ⁿ; 2.º uitg. 1842; — 6.º *Die Belagerung des Castells von Gozzo*, 2 dl.ⁿ; — 7.º *Denkwürdigkeiten des Hauptmanns Bernal Diaz del Castillo*, 4 dl.ⁿ, enz.

REICHA (ANTONIUS JOZEF), een geleerde componist, te *Praag* in 1770 geboren. Na zijne studiën te *Bonn* te hebben gemaakt, liet hij in die stad de eerste proeven zijner compositie uitvoeren, welke een gunstig onthaal vonden. Hierdoor aangemoedigd, legde hij zich met zijnen medeleerling, den beroemden BEETHOVEN (zie dat Art.-Wbk.), uitsluitend op de beoefening der toonkunst toe. Nadat de Franschen zich in 1794 van het keurvorstendom *Keulen* hadden meester gemaakt, ging REICHA, die sedert eenige jaren tot de kapel van den keurvorst behoorde, zich te *Hamburg* met ter woon vestigen. Twee jaren later kwam hij te *Parijs*, alwaar hij zich bekend begon te maken door eene symphonie met groot orkest, met den meesten bijval op de concerten der straat *Cléry* uitgevoerd. In 1802 begaf hij zich naar *Weenen*, bij HAYDN, wiens raadgevingen, hem in de beoefening der kunst geleidden. In *Parijs* teruggekeerd, gaf hij er les in de muzikale compositie, en verwierf door dit onderwijs eene groote beroemdheid. In 1818 verving hij MÉHUL als leeraar in het conservatorium,

en deed eene veel duidelijker, veel nauwkeuriger leerwijze aannemen dan die, welke tot dusverre gevolgd was. In 1835 tot lid der akademie van schoone kunsten benoemd, overleed hij te *Parijs* den 28 Mei 1836. Behalve een aantal *Verhandelingen* over de *compositie*, heeft men van hem twee groote opera's *Nathalie* 1816, en *Sapho*, 1822, in de koninklijke muziek-akademie uitgevoerd en 24 *quintetti* voor *blaasinstrumenten*.

REIFFENBERG (de baron FREDERIK AUGUST FERDINAND THOMAS VON), een veelschrijver (*polygraphe*), den 14 Novb. 1795, te *Bergen* in *Henegouwen*, uit eene oude uit *Frankenland* oorspronkelijke familie geboren, was een der eerste kweekelingen van de Normaalschool van *Parijs*. In zijn vaderland teruggekeerd, werd hij staf-officier, daarna hoogleeraar der wijsbegeerte aan de universiteit van *Lewen* en der geschiedenis aan die van *Luik*. Hij overleed te *Parijs* den 19 April 1850, als correspondent van het instituut van *Frankrijk*, secretaris der commissie voor de geschiedenis van *België*, en lid der voornaamste geleerde genootschappen van *Europa*. Hij is de schrijver van een aantal werken, zoo in proza als in dichtmaat, in verschillende wetenschappelijke verzamelingen en tijdschriften verspreid. Als zijne voornaamste voortbrengselen willen wij slechts aanvoeren: 1.º *Fastes Beligues etc.* (*Belgische jaarboeken enz.*), *Brussel*, 1823, in

fol.; — 2.º *Poésies etc.* (*Mengeldichten, gevolgd door Brieven en Verhandelingen in dichtmaat*), *Parijs*, 1825, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 3.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis der orde van het gulden vlies enz.*), *Brussel*, 1830, in 4.to; — 4.º *De la peinture etc.* (*Over het schilderen op glas in de Nederlanden, enz.*), *ib.* 1832 enz.

REINHARD (KARL FRIEDRICH, graaf VON), een beroemde diplomaat, in 1761 te *Schorndorf* in het *Wurtembergsche*, alwaar zijn vader toenmaals protestantsch predikant was, geboren, studeerde evenzeer in de godgeleerdheid in de seminariën van *Denkendorf* en *Tubingen*. Eenige dichtstukken, welke hij bij het verlaten der school vervaardigde deden hem door GESSNER, WIELAND en SCHILLER opmerken, en hij werd tot lid der akademie van wetenschappen van *Göttingen* benoemd. Zijne even zoo bondige als uitgebreide kundigheden, deden hem naar *Bordeaux*, als huisonderwijzer in eene protestantsche familie be-roepen; aldaar vond hij zich weldra in betrekking met verscheiden mannen, welke toenmaals eene rol in de wetgevende vergadering speelden. Zij waren het, welke hem deden besluiten, zich aan de dienst van *Frankrijk* te verbinden. Zijne uitgebreide geographische kennissen deden hem bij de oprigting van het instituut in hetzelfde opnemen. Op eene reis, welke hij naar de wateren van *Karlsbad* deed, kwam hij in betrekking met GÖTBE, en van dat tijdstip af

ontstond er tusschen hen eene letterkundige briefwisseling, die in *Duitschland* gedrukt is. In de diplomatische loopbaan getreden, was hij achtereenvolgend eerste legatie-secretaris te *Londen* en te *Napels*, gevolmagtigd minister bij de Hanzé-steden, chef der derde afdeeling bij het dep.^t van buitenlandsche zaken, minister te *Florence*, minister van buitenlandsche zaken, gevolmagtigde in *Zwitserland*, algemeen consul te *Milane*, gevolmagtigd minister bij den Neder-Saksischen kreits, resident in de Turksche provinciën aan gene zijde van den *Donau*, en algemeen commissaris der handelsbetrekkingen in *Moldau*, gevolmagtigd minister bij den koning van *Wurtemberg*, directeur der kanselarij van het dep.^t van buitenlandsche zaken, gezant bij den Duitschen bondsdag, en eindelijk te *Dresden*. In al deze betrekkingen ontwikkelde REINHARD de hoedanigheden van eenen bekwaamen diplomaat. Zijne verslagen waren met volledigheid, vlugheid en schranderheid geschreven. Maar deze zelfde man, die uitmuntend schreef, kon zich niet dan met moeite uitdrukken, en dit was het eenige gebrek, zonder hetwelke hij een volmaakt diplomaat zou zijn geweest. NAPOLEON had hem in 1808 tot den gravenstand verheven. Na de Julij-omwenteling werd hij tot de kamer der pairs beroepen. Hij overleed bijna plotselijk den 25 December 1837. In de akademie van zede- en staatkundige wetenschappen sprak DE TALLEYRAND zijne lofredede uit.

* REINHART (JOAN CHRISTIAN), een uitmuntende teekenaar, landschapschilder en etser, in 1761 te *Hof* in *Opper-Frankland* geboren, legde zich reeds, nog student der theologie te *Leipzig* zijnde, onder OESER, op de teeken- en schilderkunst toe, zette zijne studiën eerst te *Dresden*, en daarna, door den markgraaf van *Ansbach-Bayreuth* ondersteund, sedert 1789 in *Rome* voort, waar hij den 9 Junij 1847 overleed. Grootsch in zijne ontwerpen, getrouw in de navolging der natuur, krachtvol in het koloriet, nauwkeurig in de teekening, behoorde hij tot de voortreffelijkste landschapschilders. Zijne etswerken, ten getale van om trent 200, zijn zeer volledig.

RENI. — Zie GUIDO RENI *-Wbk.*

REQUENO Y VIVES (VINCENTIUS), een zeer bekwaame letter- en penningkundige, in 1743 te *Calatrava* in *Spanje* geboren, omhelsde in den ouderdom van 14 jaren den regel van den heiligen IGNATIUS. Bij de vernietiging der Jesuiten begaf hij zich met een aantal zijner orde-broeders naar *Italië*, en vestigde zich te *Rome*, alwaar hij zich weldra door zijne geleerdheid en zijnen smaak voor de oudheden bekend maakte. Hij maakte gebruik van de vergunning aan de Spaansche Jesuiten verleend, om naar hun vaderland terugtekeeren, en werd tot lid der koninklijke akademie van wetenschappen van *Aragon*, en tot bewaarder van het kabinet

van gedenkpenningen van dat genootschap benoemd. Van de herstelling der Jesuiten in het koninkrijk der *Beide-Siciliën* onderrigt, haastte hij zich naar *Italië* terugtekeeren, met het doel om zich met zijne oude orde-broeders te vereenigen; maar hij overleed te *Tivoli*, den 17 Februarij 1811. Behalve een ascetisch werk: *Esercizj spirituali, Rome, 1804*, heeft men van pater REQUENO: 1.º *Saggio sul ristabilimento dell'antica arte de' greci e de' romani pittori, Venetië, 1784*, in 4.to Onder den zedigen titel van *proeve*, levert de geleerde schrijver eene volledige verhandeling over de schilderkunst bij de ouden, en over de verschillende behandelingen, bij de Grieksche en Romeinsche kunstenaars aangewend. Dit werk, vol belangrijke nasporingen en proefnemingen, is met bijvoegsels en verbeteringen herdrukt, *Parma, 1787*, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.º *Principi, progressi, perfezione, perdita et ristabilimento dell'antica arte di parlare da lungi in guerra enz., Turijn, 1790*, in 8.vo; dit is eene verhandeling over de seinen der ouden. Sedert het herleven, der wetenschappen hadden een aantal geleerden zich met nasporingen over dit gewigtige onderwerp bezig gehouden; en velen zelfs hadden proefnemingen gemaakt, waarvan het resultaat eindelijk de ontdekking van den *telegraaf* heeft voortgebracht, welke den naam van CHAPPE (zie dat Art. *Wbk.*) met eer tot de nakoemingschap zal doen overgaan;

— 3.º *Scoperta della chironomia, ossia dell' arte di gestire colle mani, Parma, 1797*, in 8.vo De wijze om zich door middel der vingers te doen verstaan is zeer oud. Men vindt onder de Werken van BEDA (uitg. van 1688), een stukje: *De loquela per gestum digitorum*, met verklaringen. FABRICIUS heeft in zijne *Biblioth. latin.* de uitgaven dier verhandeling vermeld; en bij deze gelegenheid geeft hij al de hem bekend geworden schrijvers op, die over de kunst om met de vingers te spreken hebben geschreven. Deze kunst, in de vorige eeuw door PEREIRA (zie dat Art. *Wbk.*) ontwikkeld, is bijna zonder nut, sinds de abbé DE L'ÉPÉE en SICARD (zie beide Art. *Wbk.*) eene veel betere leerwijze hebben uitgevonden; om de doofstommen te onderwijzen. Intusschen heeft deze leerwijze zelve eerst eene wezenlijke ontwikkeling bekomen door middel der gebaardentaal, welke, door de natuur geleid, de jonge doofstommen onderling gebruiken; eene taal, welke de meesters eindelijk zelve hebben moeten beoefenen, ten einde die hunner kweekelingen uittebreiden. Daardoor verdwijnt grootendeels het wonderbare eener leerwijs, welke leerlingen vooronderstelde, die, wijl zij van het denkbeeld der klanken beroofd zijn, zonder haar ontvankelijk voor afgetrokkene kennissen zouden zijn; — 4.º *Saggi sul ristabilimento dell' arte di dipingere all' encausto degli antichi, 1798*, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 5.º *Saggio sul ristabilimento dell' arte*

armonica de' greci e romani cantori, ib. 1798, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, een belangrijk werk vol geleerde nasporingen, zoo als al de overige van dezen schrijver; — 6.º *Medallas ineditas antiquas existentes en el museo dela real sociedad Aragonesa*, Saragossa, 1800, in 4.to, ten koste der akademie gedrukt; — 7.º *Tamburo, stromento di prima necessità per regolamento delle truppe perfezionato*, Rome, 1807, in 8.vo; — 8.º *Osservazioni sulla chirotipografia, ossia antica arte di stampare a mano*, Rome, 1810, in 12.mo. In dit stukje tracht pater REQUENO te bewijzen, dat de boekdrukkunst, lang voor de 15.e eeuw bekend was en uitgeoefend werd, ofschoon zij de volmaaktheid niet had bereikt, waartoe KOSTER, GUTTENBERG en SCHEFFER dezelve gebragt hebben.

REUSS (JEREMIAS DAVID), een geleerde letterkundige, den 30 Julij 1750 te Rendsburg, in het hertogdom Sleswijk, geboren, werd in 1782 als custos bij de universiteitsbibliotheek van Göttingen benoemd, en in 1814 tot opperbibliothekaris derzelve bevorderd. Van 1785 tot 1827 bekleedde hij in dezelfde stad den leerstoel der algemeene en bijzondere geschiedenis der letterkunde. Nadat hij in zijn 88.^e jaar nog voorlezingen had gehouden, overleed hij den 15 December 1837. Behalve het werkzame deel dat REUSS aan geleerde tijdschriften nam, heeft hij zich door de volgende schriften met roem bekend gemaakt:

1.º *Beschreibung einiger Handschriften auf der Universitätsbibliothek in Tübingen*, met 2 pl.ⁿ, 1778; — 2.º *Beschreibung merkwürdiger Bücher auf der Universitätsbibliothek in Tübingen vom Jahre 1468—77 und Zweier hebräischer Fragmente*, 1780; — 3.º *Sammlungen der Instruktionen des spanischen Inquisitionsgerichtes*, uit het Spaansch vertaald, 1788; — 4.º *Conspectus societ. reg. scient.*, Göttingen, 1809; — 5.º *Das gelehrte England, oder Lexicon der jetzt lebenden Schriftsteller in Grossbritannien, Irland und Nordamerika, nebst Verzeichniss ihrer Schriften*, 1770—90, 2 dl.ⁿ, Berlijn, 1791, dit werk verscheen ook in het Engelsch, onder den titel van *Alphabetical register of all the authors enz.*, met eene voorrede van GEORGE FORSTER; — 6.º *Repertorium commentationum à societatis litterarum editarum sec. disciplinarum ordinem digessit*, 20 dl.ⁿ, in 4.to, Göttingen 1801 tot 1821, een werk, dat hij met de meeste naauwkeurigheid tot aan de laatste tijden voortzette, en dat hem eenen Europeeschen roem heeft verworven.

* REUVEN (PIETER), een beroemde Nederlandsche schilder, in 1650 te Amsterdam geboren, bragt het zeer ver in zijne kunst. Hij was een der bekwaamste leerlingen van JAKOB² JORDAENS, en schilderde voornamelijk zolders, zalen en dergelijke zaken. Toen na de overweldiging van den Britschen troon door WILLEM III, die vorst te 's Gravenhage

plegtiglijk werd ingehaald, werden er praalbogen opgericht, die grootendeels door REUVEN beschilderd waren. De fraaiheid van zijn werk trof de aandacht des konings, die den kunstenaar aan zich verbond, om het vorstelijke lusthuis *het Loo* mede door zijnen kunstarbeid optesieren. REUVEN overleed in het laatst van 1718. Ook de grootste stukken behandelde hij met de meeste gemakkelijkheid en vlugheid, terwijl zijne behandeling niettemin de toets van alle kenners kon doorstaan.

* REUVENS (CASPER JAKOB CHRISTIAAN), een beroemde oudheidkundige, den 22 Februarij 1793 te 's Gravenhage geboren, kwam, na de scholen zijner geboorteplaats te hebben bezocht, in 1808 aan het *athenaeum illustre* te Amsterdam; hij genoot aldaar het onderwijs en den omgang van den met roem bekenden D. J. VAN LENNEP; in 1810 kwam hij aan de Leydsche hoogeschool. Bij de inlijving van *Holland* bij het Fransche keizerrijk, werd zijn vader tot lid van het hof van cassatie te *Parijs* benoemd, dezen volgde hij in 1811 derwaarts, en volgde er de lessen van den heer BOISSONNADE, en tevens eenen leerang in de regten, waarin hij in 1812 licentiaat werd. Ten gevolge der gebeurtenissen van het laatst van 1813, keerde hij in Maart 1814 met zijnen vader naar Amsterdam terug, alwaar hij zich als advokaat vestigde. Kort daarop werd hij tot hoog-

III. DEEL.

leeraar in de klassieke letterkunde en geschiedenis aan het Harderwijksche athenaeum benoemd, en nadat dit collegie was ontbonden, werd hij in 1818 als buitengewoon hoogleeraar der Romeinsche oudheidkunde naar *Leyden* beroepen. In 1819 deed hij eene reis naar *Londen* en *Parijs*, ten einde zich met de schatten der museums aldaar meer bijzonder bekend te maken. Rijk in archæologische vruchten was voor hem deze reis. Het overlijden van den hoogleeraar TYDEMAN (zie dat Art. -*Wbk.*-) in 1825 verschaftte hem het gewoon hoogleeraarsambt in de Romeinsche oudheidkunde, en tegelijkertijd werd hij lid van het koninklijk Nederlandsch instituut. Bijzonder verdienstelijk maakte zich REUVENS door zijne bemoeijingen bij de opgraving der Romeinsche oudheden te *Arentsburg* in *Zuid-Holland* (het oude *Forum Hadriani*), welke hij zelf met het beste gevolg bestuurde, en bij welke gelegenheid hij eene verhandeling in het licht gaf, getiteld: *Korte beschrijving en plan der Romeinsche bouwvallen, waarschijnlijk gevonden ter plaatse van het Forum Hadriani op de hofstede Arentsburg, onder Voorburg bij 's Gravenhage, 's Gravenhage en Amsterdam, 1829*, in fol. Ook bragt hij aan het Leydsche museum de belangrijke verzameling van den Zweedschen consul-generaal ANASTASY, en aan dezen gelukkigen aankoop heeft men te danken zijne *Lettres à M. LETRONNE sur les*

*papyrus bilingues et grecs et sur quelques autres monumens gréco-égyptiens du musée d'antiquités de l'université de Leide, Leyden, 1830, in 4.to, met atlas in fol. Hij overleed te Rotterdam, den 28 Julij 1837. Behalve de reeds genoemde werken, heeft men nog van hem: 1.º *Collecta nea litteraria, sive conjecturae in maximam partem ad Romanorum rem scenicam pertinentes, Leyden, 1815, in 8.vo; — 2.º *Periculum animadversionum archæologicarum ad cippos punicos Humbertianos, ib. 1822, in 4.to, enz.***

REVELLIÈRE-LEPAUX. — Zie LARÉVELLIÈRE-LEPAUX.

REVOIL (PIERRE HENRI), een schilder en letterkundige, in 1776 te Lyon geboren, openbaarde reeds vroeg eenen gelukkigen aanleg voor de teekenkunst; zijne ouders zonden hem naar Parijs, om er zich in te oefenen, en, in de werkplaats van DAVID toegelaten, deed hij zich weldra door zijnen meester opmerken, die hem met zijne raadgevingen en aanmoedigingen ondersteunde. De eerste schilderij, waardoor hij zich bekend maakte, was een allegorisch tafereel, en stelde voor: *De stad Lyon, uit hare bouwvallen opgetrokken door den generaal BONAPARTE*, welke verdwenen is. Bij de oprigting der teekenschool te Lyon, in 1809, werd hij tot onderwijzer bij dezelve benoemd. Bij de terugkomst der BOURBONS, die hij met geestdrift begroette, hadden verscheiden door hem ten

toon gestelde schilderijen zijnen naam reeds genoegzaam gevestigd. In 1822 tot schilder van Mevr. DE DAUPHINE benoemd, kwam hij in het volgende jaar bij de school van Lyon zijne vorige betrekking weder innemen, welke hij had verlaten, om zich met meer vrijheid aan zijn kunstvak te kunnen toewijden. Hij verliet dezelve andermaal na 1830, ontevreden èn over de gebeurtenissen, èn over de onregtvaardigheid zijner medeburgers. Het verdriet deed hem zijne kunst veronachtzamen, en eerst in 1833, toen hij door eenen oom naar Parijs werd beroepen, scheen hij weder moed te scheppen; hij overleed aldaar den 19 Maart 1842. Correspondent van het Instituut (klasse der schoone kunsten) zijnde, was hij ook lid der akademieën van Lyon, van Aix en van andere geleerde genootschappen. Men heeft van hem een aantal schilderijen; tot de voor naamste derzelve behooren: *De ring van KAREL V; — het Ridderspel van DU GUESCLIN; — de Herstelling van BAYARD; — HENDRIK IV, met zijne kinderen spelende; — JEANNE D'ARC, als gevangene te Rouanen; — MARIA STUART, naar de strafplaats geleid; — de Inneming van Bethleem door TANCRÈDE; — PHILIPPUS AUGUSTUS, die, alvorens naar het Heilige Land te vertrekken, te Saint-Denis den koninklijken Standaard (oriflamme) opneemt; — PHARAMOND, op het schild verheven. Deze drie laatste schilderijen waren hem besteld voor het museum*

van *Versailles*. De teeken- en schilderkunst en de nasporingen der oudheden, zijn niet alleen de voorwerpen der werkzaamheid van REVOIL geweest; de letterkunde, de dicht- en toonkunst hebben hem evenzeer bezig gehouden; hij heeft *Geschiedkundige Romans*, *Krijgs- en Riddergesangen* vervaardigd, welke onuitgegeven zijn gebleven. Zijne verzameling van oudheden, door KAREL X aangekocht, vindt men in het *Louvre*.

REYNAUD (ANTOINE ANDRÉ LOUIS, baron), een beroemde wiskunstenaar, te *Parijs* in 1777 geboren, verliet de polytechnieke school in 1798, om onder de genie der bruggen en wegen geplaatst te worden; maar hij werd weldra door zijne meesters zelve aangeduid, om hen in het onderwijs behulpzaam te zijn. In 1804 tot repetitor der analysis aangesteld, verwierven zijne elementaire werken hem weldra eenen naam in de wetenschap, welke dezelve gemeenzaam maakten, en die, in de scholen van *Frankrijk* aangenomen, zulks evenzeer in *Polen* en *Rusland* werden gedaan. Tot examinator benoemd, bekleedde hij gedurende dertig jaren, die eervolle doch moeilijke betrekking. De titel van baron was de belooning van zijnen arbeid; en na de restauratie in al zijne posten gehandhaafd, werd hij tot ridder van den H. MICHAËL benoemd. Deze geleerde overleed te *Parijs*, den 25 Februarij 1844. Hij was lid van verscheiden ge-

leerde genootschappen. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Cours etc. (Leergang der wiskunde ten gebruike der scholen voor de marine)*, met NICOLET, 1830—38, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.º *Traité etc. (Verhandeling over de rekenkunde)*, 21.e uitgave, 1838, in 8.vo; — 3.º *Traité etc. (Verhandeling over de Algebra)* 10.e uitgave, 1839, in 8.vo, — 4.º *Application etc. (Toepassing der Algebra op de meetkunde en de driehoeksmeting)*, 1819, in 8.vo, enz.

RIAMBOURG (JEAN BAPTISTE CLAUDE), in 1776 te *Dijon* geboren, werd bij de eerste oprigting der polytechnieke school in dezelve opgenomen, en vreesde niet, om onder der godsdienst vijandige meesters, zich Christen te toonen. Daar hij echter de geheel materialistische rigting, welke men toenmaals aan het onderwijs gaf, niet kon verduren, nam hij zijn ontslag. Hij besloot alstoen de bouwkunde te beoefenen, maar werd dezelve even zoo spoedig moede als de wiskunde, en volgde de leergangen des regts, eene wetenschap, waarin zijn juiste en bondige geest meer voldoening vond. In 1806 tot advocaat bevorderd, werd hij twee jaren later bijzittend regter, in de regtbank van appèl te *Dijon*, en in 1812 tot raadsheer bij het keizerlijke hof benoemd. Onder de restauratie, procureur-generaal bij het koninklijke hof van *Dijon*, en in 1818 president der kamer zijnde, was

het alstoen, dat hij, zonder in de vervulling zijner verplichtingen te kort te schieten, zijne vrije oogenblikken aan de beoefening der wijsbegeerte toewijdde. Na de Julij-omwenteling, nam hij zijn ontslag, leefde van toen af in de afzondering, en overleed aan eene beroerte te *Dijon*, den 16 April 1836. Men heeft van dezen overheidspersoon: 1.º *Principes etc. (Beginselen der Fransche omwenteling omschreven en onderzocht)*, 1820, in 8.º. De schrijver klimt tot de oorzaken der omwenteling op, en onderzoekt er de gevolgen van. Hij toont zich daarbij diep godsdienstig, en dringt op de noodzakelijkheid aan, om aan de godsdienst haren invloed terugtegeven, en om aan de vrijheid der drukpers grenzen te stellen; — 2.º *l'Ecole etc. (De school van Athene of tafereel der veranderingen en ongerijmdheden der oude wijsbegeerte)*, *Parijs*, 1830, in 8.º, een door de Catholieke maatschappij van goede boeken bekroond werk. In dit door de wijsheid der inzigten, en door de verdienste der geleerdheid, belangrijk geschrift, legt de schrijver met eene onwederstaanbare klaarlijkheid het radicale onvermogen bloot, van elke eigenlijk gezegde wijsbegeerte om eenige geloofsleer daartestellen. Uit de ijdeldheid aller wijsbegeerten, leidt hij zegevierend de noodzakelijkheid eener openbaring af, bepaalt de kenmerken derzelve en toont door geheel uitwendige en tastbare bewijzen aan, waar men de eenige openbaring, die van

den hemel komt, moet zoeken; — 3.º *Du rationalisme etc. (Over het rationalismus en de overlevering of Blik op den tegenwoordigen staat van het wijsgeerig en godsdienstig denkbeeld in Frankrijk)*, 1834, in 8.º. Dit werk heeft grootendeels ten doel om het ledige der oude en nieuwere wijsgeerige stelsels aan te toonen. Nadat de schrijver achtereenvolgend de drie scholen heeft onderzocht, welke de rationalisten verdeelen, de eclecticische, de Schotsche school, en die van den onbepaalden vooruitgang, toont hij al het zwakke derzelve aan. Hij randt vooral de theorie van den onbepaalden vooruitgang aan, ontsluit de noodlottige begoocheling van eenige vurige en oppervlakkige geesten, die zoo ver gaan van te gelooven, dat het heil christendom is, hetwelk zich tegen dezen vooruitgang verzet, en dat men een einde aan de godsdienst moet maken, om aan den vooruitgang zijne geheele vlugt te geven. »Blinden, zegt hij, dan zal het tijdstip voor u zijn aangebroken, waarop gij zult kunnen zeggen: bergen valt op ons, want men zou angstvolle dagen doortebrengen hebben, indien de door u gevormde wenschen eindelijk vervuld werden. Intusschen droomt gij een tijdvak van voorbeelden loozen voorspoed, en ontwaart niet dat uw toestand steeds verergerd. Gij verbeeldt u met groote schreden tot dat doel van denkbeeldige volmaking vooruittegaan, hetwelk men onophoudelijk nadert, en dat nimmer

bereikt zal worden, en gij ziet niet dat gij reeds ongevoeliglijk op den weg der beschaving zijt achteruitgegaan. Eene natie, die het beginsel aanneemt, dat het gezag van beneden komt, dat de wet godloochenend moet zijn, dat de echtscheiding kan plaats hebben, heeft reeds aanmerkelijke schreden achteruitgemaakt. Het is vooral aan diegene onder u, welke hartstogtelijk voor de onafhankelijkheid en vrijheid zijn ingenomen, dat het toekomt, om, indien het christendom zich verwijderd, de wreedste misrekeningen te onder vinden. Het christendom is vrijheid: buiten het christendom, dwingelandij, regeringloosheid, maar geene ware vrijheid. Indien dus *Europa* waarlijk heeft ondernomen de vrijheid uit te breiden, en daarbij tegelijkertijd het christendom wilde afzweren, zou zulks voor hetzelfde de poging tot de oplossing van een onoplosbaar raadsel zijn, en mogt hetzelfde niet onder het juk der vernederendste willekeur komen, dan zou het in de stuip trekkingen der regeringloosheid bezwijken." Dit boek, vol wijze denkbeelden, heldere overzichten, is ontegensprekelijk een der belangrijkste, welke in de laatste tijden verschenen zijn, en verdiende meer bekend te worden. De jeugd vooral zou er gezonde denkbeelden uit putten, en er uit leeren, de holle theoriën te wantrouwen, waarmede men haar in slaap wiegt. De *Œuvres philosophiques* van R I A M B O U R G, zijn gezamenlijk in

het licht gegeven, door FOISSET, *Parijs*, 1837, 3 dl.ⁿ, in 8.vo

RICARD (ETIENNE PIERRE SYLVESTRE), luitenant-generaal, in 1771 te *Castres* (Fr. *Tarn-dep.*) geboren; had uitmuntende studien gemaakt, toen de militaire loopbaan zich voor hem opende, waarvoor hij zich waarschijnlijk niet bestemde. In den ouderdom van 20 jaren bekwam hij het brevet van onder-luitenant, bij het 52.^e infanterie-reg.^t, en voegde zich in *Corsika* bij dat corps, van waar hij kort daarop met hetzelfde bij het *Alpen*-leger kwam. Na met roem de eerste veldtogten der omwenteling te hebben medegemaakt, was hij kolonel-adjutant van den maarschalk SOULT, toen hij in 1806 tot brigade-generaal werd benoemd. In den veldtocht tegen *Oostenrijk* in 1807, onderscheidde hij zich in verschillende gevechten, ging in 1810 naar *Spanje*, sloot zich in 1812 bij den Russischen veldtocht aan, gedurende welken hij den rang van divisie-generaal verwierf. In 1813 streed hij met de grootste dapperheid te *Lützen*, waardoor hij den titel van graaf en dien van groot-officier van het legioen van eer verwierf. In 1814 werkte hij mede aan de verdediging van het Fransche grondgebied, en deed zich opmerken te *Montmirail* en in het dorp *Marchais*, dat op eenen en denzelfden dag verscheiden malen veroverd en heroverd werd. Onmiddellijk na de abdicatie van BONAPARTE, zond hij

zijne adhaesie in, ter herstelling der BOURBONS en bleef hun getrouw; gedurende de honderd dagen begaf hij zich naar LONDENVIJK XVIII te Gend, en keerde eerst met dien vorst in Frankrijk terug. In hetzelfde jaar tot pair verheven, werd hij tegelijkertijd belast met het bevelhebberschap der 18.^e afdeeling, en in het volgende jaar werd hij als staatsraad in gewone dienst aan de commissie van oorlog toegevoegd. In 1823 tot het bevelhebberschap eener afdeeling des legers beroepen, bestemd, om koning FERDINAND op zijnen troon te herstellen, blokeerde hij St. Sebastiaan, en bewees eene gewigtige dienst aan geheel Katalonië, door de wijze maatregelen, welke hij tegen de gele koorts nam. Na de bevrijding van Spanje, ontving hij het groot lint der orde van den H. FERDINAND. In 1825 had hij het bevel over de 8.^e afdeeling, van welke hij den 1 Januarij 1829 tot dat der infanterie van de koninklijke garde overging. Tot in 1841 ging hij voort met deel te nemen aan de werkzaamheden van de kamer der pairs; maar in dat jaar noodzaakte hem de staat zijner gezondheid Parijs te verlaten, en zijn verblijf op het kasteel Varès, bij Milhau te gaan nemen, alwaar hij den 6 Decb. 1843 overleed. Men schrijft hem toe: *Fragments etc. (Fragmenten over den staatkundigen toestand van Frankrijk op den 1.^{en} floréal, jaar V)*, 1797, in 8.vo, het is echter niet zeker dat dit werk van hem is.

RICHEMONT (PHILIPPE PANON-DES-BASSAYNS, graaf DE), in 1774 te St. Paul (eiland Bourbon) geboren, sproot uit eene oude en rijke familie, en werd vroegtijdig naar Frankrijk gezonden, om er zijne studiën te maken; daar echter de omwenteling hem aan zijne bedoeling had onttrokken, keerde hij naar de koloniën terug, en legde zich aldaar weldra op handel-speculatiën toe, die zijne groote en eervolle fortuin nog vermeerderden. In 1798 in Frankrijk teruggekeerd, werd hij door het consulaire bestuur met verschillende zendingen naar Engeland belast, en het gelukte hem de schatkist voor aanzienlijke verliezen te vrijwaren, door de onregtvaardigheid der vorderingen van verscheiden Hamburgsche huizen te bewijzen. In 1811 had hij het geluk in eene onderhandeling van eenen anderen aard te slagen: de ongelukkige Fransche soldaten, die nog op de Engelsche pontons werden gevangen gehouden, hadden aan hem hunne vrijheid te danken. Na de restauratie, tot administrateur van den algemeenen raad der Fransche volkplantingen in Indië benoemd, bewerkte hij de teruggave der Fransche kantoren op Madagascar en in Bengalen, en, zonder de terugkomst van NAPOLEON, zou de heerlijke kolonie van Ile de France weder aan Frankrijk zijn gekomen. Na 1815 werd hij tot bewindhebber van het eiland Bourbon benoemd, hetwelk hij met nuttige instellingen heeft begiftigd, daarna nam hij in Indië twee zendingen waar, die

den bloei der Fransche bezittingen aldaar krachtadig hebben bevorderd. Bij zijne terugkomst werd hij beloond voor zijne diensten door den titel van staatsraad, en lid van den raad der admiraliteit. Van toen af president van bijna alle commissiën, benoemd om zich met de belangen der volkplantingen bezig te houden, was het op zijne voordragten dat, van 1825 tot 1830, alle ordonnantiën betrekkelijk deze dienst werden ontworpen. Door het *Maas-dep.*^t tot lid van de kamer der afgevaardigden benoemd, hield hij na de Julij-omwenteling op er lid van te zijn, en begaf hij zich naar zijn landgoed van *Cangé*, alwaar hij zich geheel op de verbetering van den landbouw, en de ondersteuning der ongelukkigen toeliede. Hij overleed te *Parijs* in September. 1840, en liet bij zijn testament 140,000 francs aan de armen zijner parochie na, terwijl hij andere legaten vermaakte, die dienen zullen om de nagedachtenis van dezen weldadigen man te vereeuwigen.

RICHERAND (ANTHELME), een beroemde heel- en geneeskundige in 1779 te *Belley* (*Fr. Ain-dep.*^t) geboren, kwam in 1796 te *Parijs*, de leergangen dier gezondheidsschool volgen, waaruit even zoo vele bekwame practici als beroemde mannen zijn voortgekomen. In 1799 tot de uitoefening zijner kunst toegelaten, hield hij zich dadelijk met het onderwijs der physiologie bezig,

en wist, door de duidelijkheid en naauwkeurigheid, waarmede hij de verschillende werkingen der organen beschreef, een aantal kweekelingen tot zijne lessen te lokken. Hij was pas 22 jaren oud, toen hij zijne *Nouveaux elements de physiologie* in het licht gaf, welke den grootsten bijval vonden, en die achtereenvolgend verbeterd, en op de hoogte der wetenschap gehouden, een der beste werken over dat onderwerp zijn gebleven. Kort daarna werd hij aan de dienst van het hospitaal *St. Louis* verbonden, en liet is alstoen dat hij zijne *Nosographie chirurgicale* ondernam, welk werk echter niet zoo gunstig onthaald werd als zijne *Physiologie*, ofschoon men er de hoedanigheden des schrijvers geheel in wedervindt. In 1807 verving hij *Lassus* op den leerstoel der inwendige pathologie bij de geneeskundige faculteit, alwaar hij later dien der operatiën bekwam. In 1814 openbaarde hij, als heelkundig chef van het hospitaal *St. Louis*, eenen onvermoeiden ijver tijdens de *typhus*, welke zich in dat gesticht openbaarde, en gaf bewijzen der meest vereerende zelfopoffering. Verscheiden decoratiën, en de eervolste titels waren de billijke belooning van zijnen arbeid; maar hij had vijanden onder zijne kunstbroeders, onder anderen *DUPUYTREN* (zie dat Art.), en men mag niet ontveinzen, dat hij zich dezelve berokkend had, door de al te hevige aanvallen tegen al degene, wier roem

den zijnen bedreigde te verduisteren. Deze in het twistgeschrijf zoo hevige man, was, zoodra als hij de pen had nedergelegd, de dienstvaardigste en zachtste vriend. — Van vermoeijenissen uitgeput, en zijne schitterende praktijk verlatende, begaf hij zich naar een landgoed bij *Parijs* ten einde aldaar eenige rust te genieten. Het uitbarsten der cholera in 1832 riep hem weldra naar het hospitaal *St. Louis* terug. Zoodra het gevaar geweken was, keerde hij weder naar zijne afzondering. RICHERRAND overleed te *Parijs* den 23 Januarij 1840. In zijne laatste ziekte werd hij door Mgr. den aartsbisschop van *Auch*, zijnen ouden medeleerling, bezocht, en ontving uit de handen van dien prelaat de troostmiddelen der godsdienst. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Nouveaux etc. (Nieuwe grondbeginselen der physiologie)*, 1802; 10.^e uitgave 1832, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.º *Nosographie etc. (Heelkundige ziektebeschrijving)*, 1803; 5.^e uitg. 1821, 4 dl.ⁿ, in 8.vo, met pl.ⁿ; — 3.º *Des erreurs etc. (Over de volksdwalingen met betrekking tot de geneeskunde)*, 1809; 2.^e uitg. 1812, in 8.vo; — 4.º *De l'enseignement etc. (Over het tegenwoordig onderwijs der genees- en heelkunde)*, 1816, in 4.to; dit is een verdedigingschrift der faculteit van *Parijs*; — 5.º *Histoire etc. (Geschiedenis van den nieuwen vooruitgang der heelkunde)*, 1825, in 8.vo; — 6.º *De la population etc. (Over de bevolking in hare betrekkingen met de regering)*, 1836,

in 8.vo; hierin tast hij de leerstellingen der 19.^e eeuw aan, waarvan hij de bittere gevolgen duidelijk voorzag. Deze wetenschappelijke, in eenen schitterenden stijl geschreven werken, onderscheiden zich minder door de nieuweheid der feiten, of door de diepzinnigheid, dan door de duidelijkheid en aaneenschakeling der denkbeelden.

* RICHTER (JOHANN HEINRICH), een zeer beroemde schilder, die zich voornamelijk in het portret onderscheidde, werd den 17 Maart 1803 te *Koblenz* geboren, waar zijn vader, die een goudsmid was, hem tot de overneming van zijn winstgevend beroep bestemd had. Eene vroegtijdige zucht voor de kunst, en in het bijzonder voor de schilderkunst, kwam echter alle hinderpalen te boven, welke men aan de bereiking van zijn doel in den weg stelde. Bijzonder gunstig voor hem was de omstandigheid, dat zijn vader hem in zijn negentiende jaar, te zijner verdere ontwikkeling in het goudsmidsberoep, naar *Parijs* zond. Het was juist hier, waar de ijverige jonge man in de beschouwing der groote kunstwerken, het eigenlijke keerpunt in zijn leven zou ondervinden. Zijne snelle vorderingen aldaar trokken weldra de aandacht van eenen GIRODET, FRIOSON en GÉRARD op hem. Onder de leiding van zulke meesters geraakte zijn talent en zijn ijver voor het verhevene schoone en het ideale, tot de heerlijkste en mildste ontwik-

keling. Later begaf hij zich naar *München*, waar hij verscheiden historische zamenstellingen, in cartons, en de afbeeldingen van vorstelijke en andere personen uitvoerde. In 1832 begaf hij zich naar *Italië*, waar hij onder anderen verscheiden schetsen uit het Italiaansche leven vervaardigde, en in 1840 naar de *Nederlanden*, waar hij te midden der gewichtigste bezigheden, te *Middelburg* ziek werd, en, in zijne geboorteplaats *Koblentz* teruggekeerd zijnde, den 2 Februarij 1842, voor de kunst veel te vroeg, overleed. — De voortbrengselen van RICHTER zijn talrijk in *Duitschland*, *Frankrijk*, *Italië* en *Holland* verspreid, en in de kunstverzamelingen der uitstekendste mannen: eens konings van *Beijeren*, *THORWALDSEN* en anderen te zien. Het afbeeldsel der door hare schoonheid zoo algemeen beroemde *FORTUNATA*, hetwelk in *Rome* den prijs behaalde, dat van *ALEXANDER VON HUMBOLDT*, van koning *OTTO* van *Griekenland*, van de prinses *MATHILDE* (later erf-groothertogin van *Hessen-Darmstad*), der beide hertogen van *Leuchtenberg* en hunner zuster, der prinses *EUGENIE*, van den vorst van *Löwenstein-Heubach*, van dien van *Solms*, en van den keurvorst van de *Palts*, *JOHANN WILHELM*, alle in de *Pinakothek* te *München*; zijne Romeinsche vrouw, door het Straatsburger genootschap aangekocht; zijne *Albanesche* vrouw, het eigendom van den groot-hertog van *Baden*,

enz. behooren tot de schoonste voortbrengselen van zijn penseel. Zijne portretten vooral ademen geest, leven en ziel, zijn allernaauwkeurigst, en naderen in verhevenheid zijn voortreffelijk voorbeeld van *DIJK*. Terwijl hij zich naar dezen grooten meester vormde, viel hem de zeldzame gave ten deel, om het individueele leven, naauwkeurig en duidelijk met de ziel, noch bont noch koud, maar ongezocht en getrouw, en als van de natuur afgeloerd, in volkomene gelijkvormigheid wedertegeven.

RIEGO Y NUNEZ. — *In den* *derden regel van dit Art. in* *het Wbk. gelieve men het woord* *schrijver in dat van bewerker* *te veranderen.*

* *RIEMER* (*FRIEDRICH WILHELM*), een letterkundige en de bijzondere vriend van *GÖTHE*, werd den 19 April 1774 te *Glatz* geboren; beoefende de protestantsche godgeleerdheid, doch legde zich bij voorkeur op de letterkundige studiën toe, en werd door *F. A. WOLF* te *Halle* der klassieke oudheid ingeleid. *WILHELM VON HUMBOLDT* verkoos hem in 1801 tot opvoeder zijner kinderen, en met denzelfden bereisde hij in 1803 *Italië*. Op de terugreis naar *Duitschland* maakte hij kennis, met den kunstkenner *FERNOW*, die hem bij *GÖTHE* aanbeval. Gedurende 9 jaren leefde hij in de familie van *GÖTHE* en onderwees deszelfs zoon, daarop werd hij hoogleeraar in het gym-

nasium te *Weimar* en onder-bibliothekaris, privatiseerde eenige jaren, tot dat hem in 1828 de post van eersten bibliothekaris werd opgedragen. Hij overleed den 19 December 1845. De veeljarige omgang met GÖTHE had zijne neiging tot de dichtkunst opgewekt, welke hij onder den naam van SYLVIO ROMANO in *Blumen und Blättern, Leipzig*, 1816—19, 2 dl.ⁿ, aan den dag legde. Oorspronkelijkheid van denkbeelden mag men er nauwelijks in zoeken, het metrisch gedeelte is echter volgens de regels der kunst behandeld. Hetzelfde kan men van kleinere *Gelegenheitsgedichten* zeggen, *Leipzig*, 1826, 2 dl.ⁿ. Grotere verdienste verwierf hij voor de geleerde scholen door de bewerking van het zeer bruikbare *Griechisch-deutsches Handwörterbuch*, 2 dl.ⁿ, *Jena*, 1802 tot 1804, hetwelk tot in den laatsten tijd verscheiden uitgaven heeft gehad. Ook had hij de hand in de uitgave van verschillende werken van GÖTHE.

* RIEPENHAUSEN, vader en twee zonen, beroemde plaatsnijders. De eerste, ERNST LUDWIG, leverde de platen voor LICHTENBERG's verklaringen tot HOGARTH's teekeningen, en overleed te *Göttingen* als universiteitsplaatsnijder in 1840. Zijne beide zonen, FRANZ, in 1786, en JOHANNES, in 1788 te *Göttingen* geboren, die onafscheidelijk met elkander leefden en werkten, vormden zich te *Kassel* en *Dresden*, gingen beide tot de Catholieke godsdienst over, en begaven zich in

1807, in gezelschap van TIECK naar *Italië*, waar FRANZ in 1831 te *Rome* overleed, en JOHANNES thans nog verwijft. Gemeenschappelijk bewerkten zij de schilderij: *Hendrik de Leeuw, die Barbarossa voor het Romeinsche volk beschermt*, te *Hanover*; — *Leven der heilige Genoveva*, in 14 bladen; — *Geschiedenis der schilderkunst in Italië, Tubingen*, 1820, 3 afl.ⁿ met 24 plt.ⁿ; — *Voorstelling der schilderij van Pelygnotus te Delphi, volgens de beschrijving van Pausanias*, in 16 bladen, *Rome*, 1826, en JOHANNES alleen *Vita di Raffaello*, in 14 bld.ⁿ, *Rome*, 1834.

* RIETBERG (LUBERTUS), een Nederlandsche dichter, in 1754 te *Zwolle* geboren, gaf in 1808 een dichtstuk in het licht *het geluk der liefde* getiteld, hetwelk van zijn dichttalent de beste verwachtingen deed ontstaan. In 1810 deed hij hetzelfde opvolgen door zijne *Lenteloveren*, welke hij in eenige dichtregelen opdroeg aan zijnen vriend en gids ten Nederlandschen zangberg R. FEITH. In 1814 verscheen er van hem, onder den titel van *Poëzij*, een bundel gedichten, en in 1825 een andere, *Dichtbloemen* getiteld. In al zijne dichtwerken stralen kracht en nadruk door. Aan de Groninger-akademie, waaraan RIETBERG drie jaren gestudeerd had, had hij de graden behaald van *artium liberalium magister*, *philosophiae et juris utriusque doctor*.

* RICHINI (VINCENTO), een beroemde componist en zangmeester, in 1760 te *Bologna* geboren, was de leerling van pater MARTINI aldaar; door zijne voortreffelijke zang-methode en eenige boertige opera's reeds bekend, kwam hij in 1788 als kapelmeester te *Mainz*, en in 1793 te *Berlijn*, en overleed op eene reis in zijne geboorteplaats, in 1812. De werken van RICHINI, waartoe voornamelijk behooren, de ernstige opera's: *Il Demorgone*, *Alcide*, *Armida*, vooral *Tigrane* en *Gerusalemme liberata*, de *Mis bij de Keizerskrooning in 1790*, het *Te Deum*, 1816, dragen gezamenlijk den stempel van eenen edelen zuiveren ernst, die wel is waar, de bevalligheid der Italiaansche melodie niet versmaadt, maar de harmonische volheid en het diepe gevoel der Duitsche school daarmede vereenigt. Buitengemeen uitlokkend en krachtvol zijn zijne Duitsche en Italiaansche liederen, canzonetten, duetten enz., terwijl zijne smaakvolle en grondige solfeggiën eene klassieke waarde hebben.

RIGNOUX, — in het *Wbk.* abusivelijk RIGROUX genaamd. Zie dat Art. aldaar.

RIGNY (HENRI, graaf DE), onder-admiraal, minister van marine, in 1782 te *Toul* (Fr. *Meurthe-dep.*) geboren, was de oudste van vijf broeders. Zijn vader, oud-kapitein bij het *Penthievre*-dragonder-regiment, had zich reeds vroegtijdig aan de dienst onttrokken, om zich aan

de opvoeding zijner talrijke familie toetewijden. In de militaire school van *Pont-à-Mousson* opgenomen, bleef hij aldaar tot aan de ontbinding van dat gesticht, en keerde naar de vaderlijke woning terug, welke hij verlaten vond. Zijn vader was overleden, en zijne moeder op de lijst der uitgewekenen geplaatst. Het verlangen van zijnen stervenden vader en zijne eigene neiging bewogen zijne familie hem bij de marine te plaatsen. In 1798 als onderstuurman op de scheepsrollen geplaatst, onderging hij in het volgende jaar een examen, en kort daarna als aspirant op het schip de *Muiron* overgegaan, nam hij deel aan het roemrijk gevecht van *Algesiras*. In 1805 onder de zeelieden der garde geplaatst, maakte hij met dat corps vijf veldtogten in *Duitschland*, daarna in *Spanje*, alwaar hij adjudant van den maarschalk BESSIÈRES was, en eindelijk in 1809 op den *Donau*, alwaar hij aan de vervaardiging der bruggen van het eiland *Lobau* krachtdadig medewerkte. Tot fregatkapitein benoemd, ging hij in 1810 te *Antwerpen* het bevel voeren over de *Erigone*, en hij stond op het punt om naar de *Antillische eilanden* te vertrekken, toen hij den val van het keizerlijk bestuur vernam. In 1816 tot scheepskapitein benoemd, werd hij in het volgende jaar naar den *Levant* gezonden, alwaar hij zich met de geheele rijpheid van eenen volmaakten onderhandelaar gedroeg, terwijl hij zich tusschen de Turken en

de Grieken stelde (die zich steeds van zijne edelmoedige bescherming verzekerd hielden) om het getal der slagtoffers des oorlogs te verminderen. *Frankrijk, Engeland en Rusland* hadden besloten aan de oorlogvoerende mogendheden hunne bemiddeling opteleggen, ten einde alzoo den voortgang der hatelijke moordtooneelen te beteugelen. Reeds had DE RIGNY deze bemiddeling op eene officieuse wijze voorgesteld, en voor de bezetting van *Athene* eene eervolle capitulatie bewerkt. De rang van schout bij nacht, welke hem den 22 Mei 1825 werd opgedragen, stelde hem in de gelegenheid om nog meer regstreeks deel te nemen aan de staatkundige aangelegenheden. In de eerste dagen van September 1827, waren de Engelsche en Fransche admiralen (onderdicht dat de Porte weigerde om in eenige den Grieken gunstige schikking te treden) er op bedacht, om volgens de instructiën, die zij voor dat geval, hetwelk voorzien was, hadden ontvangen, te handelen. In de baai van *Navarino* lag eene vloot van honderd twintig Turksche of Egyptische schepen, onder het bevel van IBRAHIM-PACHA, met troepen en krijgstoerustingén aan boord, bestemd tot eene onderneming tegen *Hydra*. Den 20 October aangetast, bestond, na een gevecht van twee uren, de Turco-Egyptische vloot niet meer: bijna honderd schepen waren verbrand of in den grond geboord; de overige weken naar de kust of verbrandden zich

zelve. De overwinning van *Navarino*, waaraan DE RIGNY een roemrijk deel had genomen, verwierf hem den rang van onder-admiraal, en bij zijne terugkomst te *Parijs* in 1829, ontving hij den titel van graaf, en werd hij tot zee-prefekt te *Toulon* benoemd. Hij kwam te *Navarino* terug op den oogenblik, dat de Russen en Ottomannen vrede hadden gesloten; en het was aldaar dat hij de omverwerping van den troon van KARL X, en de benoeming van zijnen oom, den abbé LOUIS (zie dat Art.) tot het ministerie van financiën vernam. In 1831 tot minister van marine benoemd, aanvaardde hij later, doch niet zonder tegenzin, de portefeuille van buitenlandsche zaken, welke hij slechts eenige maanden behield, om andermaal die der marine optenemen. Eene geheele verandering in het ministerie had den 30 April 1835 zijne aftrëding ten gevolge. Zijne sedert dat tijdstip zeer verzwakte gezondheid bewoog hem, om zich naar de wateren te begeven; maar de vermoeijenissen der reis verergerden zijne kwaal, en te *Parijs* teruggekeerd, overleed hij aldaar den 6 November 1835. De hertog DE BROGLIE sprak bij zijn graf eene rede uit, en zijn lof weergalmd in alle dagbladen.

* RINK (JOHANN CHRISTIAN HEINRICH), een uitstekende orgelspeler, in 1770 te *Elgersburg* in het Gothasche geboren, werd in 1790 organist te *Giessen*, in 1805 stadsorganist in *Darm-*

stadt; in 1823 hoforganist aldaar, en overleed in 1846. Hij was de hoofdvertegenwoordiger der oude goede orgelschool, maakte zich ook zeer verdienstelijk door de uitgave zijner voortreffelijke orgelcompositiën en verscheiden werken over de grondregels van het orgelspel; tot dezelve behoort voornamelijk zijne *Orgelschule*, die zeer veel goeds heeft uitgewerkt. Daarenboven was hij uiterst gelukkig en vlug in de behandeling van het choraalgezang. Hierin heeft men van hem: 1.º *Orgelspiele*, *Giessen*, 1806; — 2.º *Choralbuch*, *Darmstadt*, 1815; — 3.º *Der Choralfreund*, ib. 1833—37; — 4.º *Theoretisch-praktische Anleitung zum Orgelspielen*, 2.º uitg., 3 dl.ⁿ, ib. 1844; — 5.º *Dreissig Choräle*, *Essen*, 1837; — 6.º *Vorspiele*, 1833.

RIOUFFE, — in het *Wbk.* abusivelijk RIOUFFLE genaamd; zie dat Art. aldaar.

RISSE (ANTONIUS), een natuurkundige, in 1777 te Nizza geboren, kwam in den ouderdom van 12 jaren in de leer bij eenen apothekar, en nam zeer spoedig met een zeldzaam vernuft al de behandelingen van het laboratorium waar, zonder iets te verzuimen van datgene, wat de bijwoning van verscheiden kosteloze leergangen en het lezen van eenige goede boeken ter uitbreiding zijner praktische studiën konden bijdragen. In 1803 tot artsnijbereider bevorderd, vereenigde hij de uitoefening van

zijn beroep met het onderwijs der natuurkundige wetenschappen, in het keizerlijk lyceum. In 1826 stond hij zijne apotheek aan een' zijner kweekelingen af, ten einde zich meer bijzonder met zijne geliefkoosde studiën te kunnen bezig houden. Tijdens de oprigting der voorbereidende geneeskundige en pharmaceutische scholen te Nizza, bewam hij den leerstoel van geneeskundige scheikunde. De betrekking van hoogleeraar weêrhield hem niet, om, even gelijk hij zulks vroeger had gedaan, een groot gedeelte van zijnen tijd aan de gelijktijdige beoefening aller takken der natuurlijke historie, en meer bijzonder met de vischkunde (*ichtyologie*) bezig te houden. Hij overleed den 25 Aug. 1845. Behalve verschillende verhandelingen en losse stukjes over de kunstmatige bevruchting (*caprificatie*), over de voor den olijfboom nadeelige insekten, of over andere landhuishoudkundige onderwerpen, heeft men van hem: 1.º *Icthyologie van Nizza, of natuurlijke historie der visschen van het departement der Zee-Alpen*, *Parijs*, 1810, in 8.vo, met 11 plt.ⁿ; — 2.º *Histoire etc. (Natuurlijke historie der schelpdieren uit de zee van Nizza)*, ib. 1813, in 8.vo, met plt.ⁿ; — 3.º *Histoire etc. (Natuurlijke historie der oranjeboomen)*, ib. 1818—22, in 4.to; met 109 door PORTEAU geteekende en gekleurde plt.ⁿ; — 4.º *Histoire etc. (Natuurlijke historie der voornaamste voortbrengselen van het zuidelijk Europa, en in het bijzonder van die der*

omstreken van Nizza en der Zee-Alpen), ib. 1826, 5 dl.ⁿ, in 8.vo; met 2 geologische kaarten der Zee-Alpen; — 5.º *Nouveau etc. (Nieuwe gids voor den reiziger in Nizza)*, 1841; 2.e uitg. 1844, in 12.mo; — 6.º *Flora van Nizza, en der voornaamste vreemde gewassen, in den omtrek dier stad aangekweekt*, 1844, in 12.mo, met 27 pl.ⁿ Hij had den druk begonnen eener *Natuurlijke historie der vijgeboomen*, welke zijn dood onvoltooid heeft gelaten.

ROBERT (LÉOPOLD), een beroemde schilder, den 13 Mei 1794 te *la Chaux-de-Fonds*, in het kanton *Neuchatel* geboren. In het begin voor den handel bestemd, kwam hij in 1810 te *Parijs*, om zich in het plaatsnijden te oefenen, en terwijl hij de behandeling der graveerstift leerde, volgde hij tevens de lessen van DAVID. In 1814 behaalde hij den tweeden grooten prijs voor het graveerwerk; in het volgende jaar dong hij mede naar den eersten prijs; maar daar middelerwijl het graafschap *Neuchatel* aan *Pruissen* was teruggegeven, had hij het regt niet meer om zijn werk uitstellen. Hij verloor echter den moed niet, maar hervatte de beoefening der schilderkunst met eenen nieuwen ijver. Tijdens de ballingschap van DAVID in 1816, haastte zich ROBERT om naar den schoot zijner familie terugtekeeren en besloten om voortaan van zijn talent te leven, vervaardigde hij te *Neuchatel* een vrij aanzienlijk getal por-

tretten, die de aandacht der kunstkenners op hem vestigden. In 1818 begaf hij zich naar *Italië*; de meeste der schilderijen, welke hij van dit tijdstip af vervaardigde, zijn aan de voorstelling van eenige tafereelen uit het Italiaansche leven toegewijd. De *Napolitaansche improvisatore*, in de salon van 1824 ten toon gesteld, wees ROBERT eenen aanzienlijken rang aan. Zijne *Madone de l'arc*, door de kenners grootelijks op prijs gesteld, opende voor hem de eerste salons van *Rome* en *Florence*. In 1831 zond hij zijne schilderijs der *Maaijers* naar *Parijs*, die den grootsten bijval vond; ofschoon dezelve met betrekking tot de teekening nog wel iets te wenschen overlaat, is dit stuk echter de schoonste zijner compositiën. De *Napolitaansche visschers*, zijn laatste werk, vonden geen zoo gunstig onthaal, ofschoon dit stuk niettemin het bewijs opleverde van de wezenlijke vorderingen van het talent des schilders; ROBERT had dit stuk te *Venetië* vervaardigd, alwaar een hevige hartstogt hem ophield. Na de hoop te hebben verloren van zich met de door hem beminde persoon te vereenigen, bragt hij den 20 Maart 1835 zich zelve om het leven; een nieuw voorbeeld bij zoo vele andere gevoegd, van de noodlottige uitwerkselen, welke de hartstogten te weeg brengen, indien dezelve niet door het godsdienstig geloof gematigd worden.

ROBERTSON (ETIENNE GASPARD), een luchtvaarder (*aéronaut*), in

1763 te *Luik* geboren, werd voor den geestelijken staat bestemd, en maakte zijne studiën aan de universiteit van *Leuven*; maar toen hij dezelve volbragt had, deed *VILETTE*, een zijner landgenooten, en den vriend van den abbé *NOLLET*, in hem den smaak voor de wetenschappen ontstaan, waarin hij snelle vorderingen maakte. Toen *België* met *Frankrijk* werd vereenigd, bekwam hij den leerstoel der natuurkunde in het *Ourthe*-dep.; tegelijkertijd bood hij der akademie van wetenschappen eenen verbeterden spiegel van *ARCHIMEDES* aan. Zijn roem bragt te weeg, dat toen *VOLTA* te *Parijs* kwam, om er de ware theorie van het galvanismus te onderwijzen, hij derwaarts beroepen werd, om eene proefneming te maken welke de identiteit der elektrische met de galvanische vloeistof bewees. Ook telt hem de *aërostatica* onder hare ijverigste en gelukkigste aanhangers, en in de voornaamste steden van *Europa* heeft hij 59 opstijgingen uitgevoerd, waarvan de voornaamste is die te *Hamburg*, den 18 Julij 1803; hij steeg tot eene hoogte van 3,670 vademen, het hoogste punt van den dampkring, waartoe een levend wezen gekomen is. De akademie van *St. Petersburg* belastte hem in 1804, om met *ZACHAROW*, een harer leden, eene tot wetenschappelijke nasporingen bestemde opstijging uittevoeren, welke tot gedurende een gedeelte van den nacht werd voortgezet. Den 15 Januarij 1809 deed hij er eene te *Wilna*, bij eene koude van

18 graden, enkel met het doel om zijne kennissen te vermeerderen. Toen de graaf *GALOWIN* door *Rusland* als gezant naar *Sina* werd gezonden, vergezelde hem *ROBERTSON*, om te *Pekin* eene aërostatiche opstijging, en andere proefnemingen te doen zien, welke den Sinezen een groot denkbeeld van de wetenschappen en kunsten in *Europa* moesten geven. Men vindt het geschiedkundige dier verschillende proefnemingen in zijne *Mémoires récréatifs, scientifiques et anecdotiques*, 1830—34, 2 dl.ⁿ, in 8.vo Na *Duitschland*, *Rusland*, *Spanje*, *Portugal* en de kusten van *Afrika* doorkruist te hebben, had *ROBERTSON* zijn verblijf in eene der voorsteden van *Parijs*, ten einde aldaar de herstelling zijner ondermijnde gezondheid te bevorderen. Hier stierf hij den 2 Julij 1837.

ROBDE. — Zie *SCHLÖZER-Wbk.*

* *RODE* (*PIERRE*), een der bekwaamste vioolspelers van den nieuweren tijd, in 1774 te *Bordeaux* geboren, werd in zijne kunst opgeleid door den beroemden *VIOTTI*, en verwekte reeds in 1798, bij zijn eerst optreden te *Parijs*, en in hetzelfde jaar te *Hamburg* eene welverdiende bewondering. In 1801 werd hij leeraar aan het conservatorium, en in het volgende jaar concertmeester van *NAPOLEON*; doch reeds in 1803 legde hij dien post neder, begaf zich naar *Duitschland*, en in 1804 naar *Petersburg*, alwaar hij met een tractement van 5000 roebels

werd aangesteld. Na een vijfjarig verblijf aldaar keerde hij naar *Parijs* terug, ondernam echter in 1812 andermaal eene reis naar *Duitschland*, en zette zich nu voor eenen geruimen tijd in *Berlijn* neder. Later begaf hij zich naar *Zwitserland*, doch trad hier, zoo als ook in *Frankrijk*, waarin hij vervolgens weder terugkeerde, niet dan zelden op. Zijne gezondheid was intusschen zeer verzwakt, en eindelijk verviel hij zelfs in eene verstandsverbijstering. Hij overleed in 1830 in zijne geboorteplaats. Zoowel wegens de kunstmatige volheid van zijn spel, als ook om de majestueuze en geestige voordragt, neemt *Rode* eene der eerste plaatsen onder de viool-virtuozen onzer eeuw in, ofschoon hêt niet te miskennen is, dat hij later op eene zekere hoogte is blijven staan. Zijne compositiën voor de viool, voornamelijk de concerto's, behooren tot de best geslaagde werken in die genre.

RODRIGUEZ. — Zie FRANCIA.

* ROEDERER (PIERRE LOUIS), pair van *Frankrijk*, in 1754 te *Metz* geboren, alwaar hij parlementsraad was, ook werd hij lid der Nationale Vergadering, en moest, nadat hij den koning den 10 Augustus had aangeraden zijne toevlugt bij de vergadering te zoeken, zich verbergen; hij schreef ten gunste van *LODEWIJK XVI* het *Journal de Paris*, werd in 1796 lid van het instituut en hoogleeraar der nationale huishoudkunde, na den

18 Brumaire werd hij door *NAPOLEON* senateur en graaf, en onder koning *JOZEF*, minister van financiën te *Napels*, in 1810 minister in het hertogdom *Berg*, en in 1822 door *LODEWIJK XVIII* in de kamer der pairs opgenomen; terwijl *LODEWIJK PHILIPUS* dikwijls zijnen raad inwon. Hij overleed den 17 December 1835, als de vriend van eene gematigde en verlichte oppermagtigheid. Als nationale econo- mist schreef hij onder anderen: 1.º *De la propriété (Over het eigendom)*, 1830; — 2.º *l'Esprit etc. (De geest der omwenteling van 1789)*, 1831; — 3.º *Conséquences etc. (Gevolgen van het hof-stelsel onder FRANCISCUS I ingevoerd)*, 1832; als geschiedkundige heeft hij het belangrijke werk nagelaten: — 4.º *Louis etc. (LODEWIJK XII en FRANCISCUS I)*, 2.º uitg., 2 dl.ⁿ, en als dramatisch schrijver de geestrijke *Comédies historiques (Geschiedkundige blijspelen)*, *Parijs*, 1829 enz.

* ROELAS (PAUL DE LAS), een der uitmuntendste schilders der Spaansche school, van Vlaamsche afkomst, werd in 1560 te *Sevilla* geboren, en ontving het eerste onderwijs van eenen bekwarren schilder zijner geboorteplaats. De buitengewone vorderingen, welke hij onder diens leiding in korten tijd maakt had, bewogen zijnen vader, om hem te zijner volkomene ontwikkeling naar *Italië* te zenden. Hier nam hij vooral *TIKIAAN* tot voorbeeld, en werkelijk zijn er weinig kunstenaars, die

zoo diep in den geest van dezen meester indrongen als ROELAS; die zich daarbij echter steeds van eene slaafsche navolging onthield. Na zijne terugkomst te *Sevilla* trad hij in eene geestelijke orde, doch leefde niettemin onafgebroken voor de kunst, tot aan zijnen dood, die in 1620 (volgens anderen in 1625) plaats had. Aan de talrijke meesterstukken van ROELAS, waartoe voornamelijk behooren een *Joannes de Dooper* en *Joannes de Evangelist*; eene *Hemelvaart*; een *H. Ignatius de Martelaar* en *Ignatius Loyola*; eene *Aanbidding der Oostersche wijzen*; een *H. Jozef* en *Joachim*, en vooral eene *Apotheose van den H. Isidorus*, alle te *Sevilla*, bewondert men behalve de nauwkeurige teekening, het grandiose der uitvoering, maar voornamelijk de buitengewone schoonheid des koloriets, waarin hij door geen ander' schilder der Spaansche school is geëvenaard.

* ROELOFS (ARJEN), in 1756 in *Vriesland* geboren, een beroemde vervaardiger van mathematische en optische instrumenten. Ofschoon van beroep een landbouwer, bragt hij het door eigene oefening in verschillende wetenschappen zeer ver. Hij werkte gemeenschappelijk met zijne beide broeders PIETER en ALBERT en eenen zekeren RIENKS, die aan hem zijne bekwaamheid te danken had. Bij de uitbreiding hunner astronomische kennis trachten zij de vervaardiging van telescopen tot

III. DEEL.

eene meer aanzienlijke hoogte te brengen. In de sterre- en wiskunde had ROELOFS het zonder eenig onderwijs tot eene aanzienlijke hoogte gebragt, en met die kennis uitgerust, bewees hij aan de wetenschap de allerbelangrijkste diensten, zoo door de vervaardiging zijner voortreffelijke werktuigen, en de verbetering der reeds bestaande, als door de reeks zijner waarnemingen aan den hemel dagelijks te vergrooten, waartoe voornamelijk behooren, de berekening der voorbijgangen van *Venus* en *Mercurius* voorbij de zon, der zon- en maan-eklipsen, der waarneming der kometen enz.; hij heeft daarenboven een zeer geschikt *cometarium* opgesteld, de tafels van LALANDE verbeterd enz. enz. ROELOFS overleed als ridder van den Nederlandschen Leeuw, in 1828, te *Hijum*, een dorp in *Vriesland*.

ROEMER. — Zie VISSCHER -*Wbk.*-

* ROGALINSKI (JOZEF), een beroemde Poolsche geleerde, leefde onder STANISLAUS AUGUSTUS, en stamde af uit eene oude, adellijke familie in *Groot-Polen*. Reeds in zijn 15.^e jaar, begaf hij zich te *Krakau* in de orde der Jesuiten, reisde later naar *Parijs*, om zich in de wis- en natuurkunde verder te ontwikkelen, en naar *Rome* om in de godgeleerdheid te studeren. Naar *Polen* teruggekeerd, werd hij aan het Jesuiten-collegie in *Posen*, leeraar der proef-

U

ondervindelijke natuurkunde. De beroemde wiskundige EULER bezocht hem en zijn observatorium in *Posen*, op zijne doorreis naar *Petersburg*, en vond er eene menigte matematische en astronomische werktuigen en apparaten, welke ROGALINSKI op zijne en zijner familie kosten aangeschaft had. Behalve de gewone uren van onderwijs, hield hij alle donderdagen openlijke en populaire voordragten in het museum, in welke hij voornamelijk de handwerkers met het gebruik van mechanische instrumenten bekend maakte. Koning STANISLAUS AUGUSTUS schonk hem eenen kostbaren ring, en later de orde van den heiligen STANISLAUS. Na de vernietiging van de orde der Jesuiten in 1773, werd ROGALINSKI prelaat van het Dom-kapittel van *Posen*, en zette zijne voortreffelijke voordragten niet alleen voort, maar maakte zich nog beroemder door schoone en bijzondere slichtende predikatiën. Bij zijn testament vermaakte hij zijn geheele vermogen aan verarmde handwerkers, die zich het bedelen schaamden. Hij overleed in 1802, in den ouderdom van 64 jaren. Van hem verscheen het eerste werk over de natuurkunde in de Poolsche taal, in 5 dl.ⁿ, met vele teekeningen en afbeeldingen, *Posen*, 1765. Daarenboven schreef hij een werk over de bouwkunde.

ROGNIAT. (JOSEPH, vicomte DE), luitenant-generaal der genie, in 1776 te *Saint-Priest* in *Dauphiné*, uit eene achtbare

familie geboren, trad in de eerste jaren der Fransche omwenteling in dienst. In 1795 tot den rang van kapitein opgeklimmen, en naar het leger van den *Rijn* gezonden, werd hij eerst bij de afdeeling van DELMAS geplaatst, wiens vertrouwen hij regtvaardigde, en in den roemrijken veldtog van MOREAU, onderscheidde hij zich den 26 Junij 1800, in den slag van *Neuburg*. Bataillons-chef geworden zijnde, bleef hij bij het leger van den *Rijn*, en droeg bij tot de schitterende overwinning van *Hohenlinden*. Tijdens de vredebreuk met *Oostenrijk*, in 1805, andermaal te veld getogen, onderscheidde hij zich in 1807, bij het beleg van *Dantzic*, ten gevolge van hetwelke NAPOLEON hem tot kolonel verheef. In het volgende jaar naar *Spanje* gezonden, bewees hij bij het beleg van *Saragossa* de grootste diensten; met den rang van brigade-generaal beloond, werd hij naar het groote leger beroepen, waarbij hij den veldtog van 1809 medemaakte, waarvan hij verslag heeft gegeven in zijne *Considérations sur l'art de la guerre*, zonder daarmede NAPOLEON te kunnen behagen, die in dat werk het ontwerp meende te ontwaren, om zijnen roem te verduisteren, hetwelk geenszins de bedoeling van ROGNIAT was. Andermaal naar *Spanje* gezonden, opende hij den veldtog van 1810 met de belegeringen van *Tortosa* en *Tarragona*, welke met nadruk werden doorgezset. Na de ineming dezer beide gewigtige

plaatsen, tot divisie-generaal benoemd, streed hij onder de muren van *Saguntia* [*Murvi-dro*], waarvan het beleg in de maand October 1811 begonnen en voleindigd werd. Ook had hij nadrukkelijk deel aan de inneming van *Valencia*. In 1813 tot het groote leger be-roepen, werd hij met de versterking van *Dresden* belast. Gedurende den veldtocht in *Frankrijk*, voerde hij het bevel over de genie te *Metz*. Bij de terugkomst des konings, werd hij tot groot-officier van het legioen van eer verheven, en tot lid der commissie van oorlog benoemd. In 1816 zat hij in den raad voor, welke het doodvonnis tegen den generaal *BRAYER* uitsprak, aan wiens zijde hij later in de kamer der pairs moest zitting nemen, en was lid van dien, welke *DROUET* vrijspak. Algemeen inspecteur der genie zijnde, werd hij in 1820 lid van den raad van verbetering der polytechnieke school, en ontving later den last, om aan den hertog van *Bordeaux* de eerste lessen der vestingbouwkunde te geven. In 1829 in de akademie van wetenschappen opgenomen, las hij in dezelve verscheiden *Verhandelingen* voor. Toen na de omwenteling van 1830 de titel van algemeen inspecteur der genie was ingetrokken, verkreeg hij een verlof van verscheiden maanden, en kwam eerst na zijne verheffing tot de waardigheid van pair te *Parijs* terug. De overdreven werkzaamheden

ondermijnden zijne gezondheid, en toen hij zijn einde voelde naderen, vervulde hij, als een man die de geheele nietigheid des levens inziet, al zijne godsdienstpligten, en overleed den 10 Mei 1840, den roem nalatende van een' uitmuntend officier en een' bekwaam administrateur. Men heeft van hem: 1.º *Relation etc.* (*Verhaal der belegeringen van Saragossa en Tortosa, in den laatsten oorlog van Spanje*), 1814, in 4.to; — 2.º *Considérations etc.* (*Bespiegelingen over de krijgskunde*), 1816, 2.e uitg. 1817, in 8.vo, een door de lieden van het vak zeer op prijs gesteld werk. *NAPOLEON*, wiens veldtochts-ontwerpen er gestrengelijk in beoordeeld worden, had op *Sint Helena* ondernomen hem te wederleggen. *ROGNIAT* deed eene *Réponse etc.* (*Antwoord op zijne critische aanmerkingen*) in het licht verschijnen; — 3.º *Situation etc.* (*Toestand van Frankrijk in 1817*), in 8.vo; — 4.º *Des gouvernements*, 1819, in 8.vo, dat uit vier deelen moest bestaan, doch waarvan slechts het eerste in het licht is verschenen. In de zitting van de kamer der pairs van den 22 Februarij 1841, werd zijne lofrede door den graaf *BAUDRAND* uitgesproken.

ROGUET (*François*, graaf), luitenant-generaal, in 1770 te *Toulouse* geboren, was in den ouderdom van 19 jaren als eenvoudig soldaat, bij het infanterie-reg.^t van *Guyenne* in dienst

getreden. In 1799 tot kolonel, in 1804 tot brigade- en in 1811 tot divisie-generaal bevorderd, had hij al de oorlogen der republiek en des keizerrijks medegemaakt. Te *Waterloo* voerde hij het bevel over de oude garde, en bleef het laatste, met het laatste bataillon, op het slagveld, zelfs toen alles verdwenen was en er geen leger meer bestond; hij hield zich den volgende dag bezig met er al de brokkelingen van te vereenigen, en nog voor *Parijs* en bij het leger der *Loire* voerde hij het bevel over de garde. In 1815 op retraite gesteld, werd hij eerst in 1830 tot activiteit teruggeroepen. In 1834 tot pair van *Frankrijk* benoemd, bekwam hij tevens het commandement over de militaire afdeeling, waarvan *Lyon* de hoofdplaats is, en bleef zoolang in dienst, als zijne door talrijke wonden ondermijnde gezondheid hem toeliet aan zijn land nuttig te zijn. Hij overleed te *Parijs* den 7 November 1846. Hij onderscheidde zich niet minder door zijne dapperheid, dan door zijne bekwaamheid om de troepen te organiseren, en dezelve aan krijgstuicht te gewinnen.

ROMAGNOSI (GIAN-DOMINICO), een beroemd publicist, den 13 Decb. 1761 te *Salso-Maggiore*; bij *Piacenza*, uit eene patricische familie geboren, ging, na zijne voorbereidende studiën te hebben volbragt, den leergang der regtsgeleerdheid te *Parma* volgen, alwaar hij in 1786 het doctoraat ontving. Met eenen

waarlijk wijsgeerigen geest begaafd, gaf hij daarvan bewijs in zijn *Genesi del diritto penale* (*Oorsprong van het Strafrecht*), dat in 1791 in het licht verscheen, doch in het begin niet veel bijval vond. Twee jaren later te *Trente* tot praetor benoemd, welke post gelijk stond met dien van president der regtbank, verwierf hij in zijne betrekking de algemeene achting, en de welwillendheid van den vromen bisschop, die hem den titel van hofraad gaf. De veranderingen, welke de Fransche overheersching in dat gedeelte van *Italië* te weeg bragt, werden voor ROMAGNOSI de oorzaak van onregtvaardige vervolgingen. Toen de oude orde van zaken te *Trente* hersteld was, oefende hij er het beroep van advocaat uit, en, ofschoon vreemd aan de staatkundige partijen, werd hij als zamenzweerder aangeklaagd, voor de regtbank van *Innsbruck* betrokken, die hem vrijspak. Nadat de overwinning van *Marengo* de Franschen andermaal in *Italië* had gebragt, werd ROMAGNOSI in 1802 tot hoogleeraar van het *Jus Publicum* aan de universiteit van *Parma* benoemd; eenigen tijd daarna bekwam hij den titel van raad bij het ministerie van justitie, en werd in die hoedanigheid met de herziening van het crimineele wetboek belast; daarna eenigen tijd als hoogleeraar van het burgerlijke regt naar *Pisa* gezonden, en eindelijk naar *Milane* teruggeroepen, om er den leerstoel der wetgeving te bekleeden, van welken hij tot in

1817 het sieraad was. Toen in dat jaar alle bijzondere leerstoelen der regten werden opgeheven, bekwam hij zulk een onbeduidend pensioen, dat hij zich genoodzaakt zag om in de uitoefening van het beroep van advocaat andere hulpbronnen te zoeken. Zijne betrekkingen met de hoofden van den opstand van 1821, maakten hem verdacht in de oogen der Oostenrijksche gezagvoerders; in de gevangnissen van Venetië opgesloten, werd hij, na zijne onschuld verdedigd te hebben, bij gebrek aan bewijzen, weder in vrijheid gesteld, en kwam te *Milane* terug, alwaar hij weder begon aan de Italiaansche tijdschriften artikels over de staatkunde te leveren, en consultatiën te geven, waarvan de opbrengst het voornaamste gedeelte van zijn bestaan uitmaakte. Het is op deze wijze dat hij, zonder zich te beklagen, in de beperktheid en in de afzondering leefde, terwijl hij in zijn groot vernuft en in eene volkomene onderwerping, redmiddelen tegen de ongunstige fortuin vond. Hij overleed te *Milane* den 8 Junij 1835. Daags na zijne lijkplegtigheden, werd er eene intekenening geopend, om hem een standbeeld opterigten, hetwelk men thans in de Ambrosiaansche bibliotheek geplaatst ziet; hij was corresponderend lid van het instituut van *Frankrijk*. Zijne *Volledige werken* zijn te *Florence*, in 1834, in 5 dl.ⁿ in 8.vo, in het licht gegeven. Onder al zijne vrij talrijke ge-

schriften, zijn de belangrijkste, de reeds genoemde *Oorsprong van het strafregt*, welke verscheiden uitgaven heeft gehad, en die nog tot grondslag bij het onderwijs in eenige universiteiten van *Italië* en *Duitschland* dient, en de *Introduzione alle studio del diritto pubblico universale (Inleiding tot de beoefening van het algemeen openbaar regt)*, *Parma*, 1805, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; 5.^e uitg., *Milane*, 1836, 2 dl.ⁿ, in 16.mo

* ROMBACH (GERRIT KAREL), een der beroemdste Nederlandsche tooneelspelers in komieke rollen, werd in 1784 geboren, en was gedurende een tijdvak van bijna 30 jaren het sieraad en de lust van den Amsterdamschen schouwburg. Zoowel vreemdelingen als landgenooten bewonderden hem als een' der grootste kunstenaars, welke het Hollandsche tooneel ooit bezeten heeft. In zijn 20.^e jaar begon hij zijne tooneelloopbaan, als baszanger in de opera, welk kunstvak hij echter, niettegenstaande hij van de natuur een voortreffelijk orgaan tot hetzelfde had ontvangen, weldra wegens zijn niet al te sterk ligchaamsgestel, moest laten varen. Hij werd thans eerste komiek, en heeft in het blijspel eenen buitengewonen roem verworven. In 1831 echter namen zijne ligchaamskrachten zoo sterk af, dat hij niet dan zeldzaam meer op het tooneel verscheen. In den zomer van 1833 had hij zich tot het gebruik der zee-

baden naar *Scheveningen* be-
ven, en het is aldaar dat hij
zeer onverwachts, in den ou-
derdom van 49 jaren, bezweek.
Hij was een fijne komiek, die
niet door zoogenaamde grappen
of kluchtigheden, maar werke-
lijk door zijn genie den lachlust
opwekte.

* ROMBERG (ANDREAS), neef
van BERNARD R. (zie dat Art.
-*Wbk.*-), een even zoo bekwame
componist als vioolspeler, werd
in 1769 te *Vechte* in het Neder-
stift *Manster* geboren, ontving
ten huize zijns vaders, een vir-
tuos op de clarinet, met zijnen
neef BERNARD, zijne eerste op-
leiding; daarop reisde hij in
beider gezelschap naar *Amster-*
dam en *Parijs*, kwam in 1790
aan de kapel te *Bonn*, begaf
zich in 1795 met BERNARD op
reis, bleef daarop in *Hamburg*,
tot dat hij in 1815 muziek-di-
rector in *Gotha* werd, waar hij
in 1821 overleed. Men heeft
van hem *Symphoniën*, *Quatuors*,
Quintetten, in welke men eene
zeer zuivere harmonie, bij eene
losse en bevallige vloeibaarheid
der melodie grootelijks prijst.
Bijzonderen bijval genoot zijne
compositie der *Glocke* van
SCHILLER.

* Roos, eene beroemde schil-
dersfamilie, tot welke behoo-
ren: 1. JOHANN HEINRICH, een
voortreffelijke dier- en landschap-
schilder, in 1631 te *Otterndorf*
in den *Paltz* geboren, vormde
zich te *Amsterdam* onder JULIEN
DU JARDIN en ADRIAAN DE BIE,
leefde sedert 1656, te *Frank-*

fort a/M., alwaar hij in 1685
in eenen noodlottigen brand om
het leven kwam. Zeer gezocht
en geprezen zijn vooral zijne
veedriften; — 2. THEODOR,
broeder van den voorgaande, in
1638 te *Wezel* geboren, en in
1698 te *Kassel* overleden, ver-
wierf in dezelfde genre, en
ook als plaatsnijder groote be-
roemdheid. — Onder de zonen
van JOHANN HEINRICH wijdden
zich met onderscheiding aan
hetzelfde vak toe: 3. PHILIPP
PETER, ook *Rosa di Tivoli* ge-
naamd, in 1655 te *Frankfort*
geboren, begaf zich in 1677
naar *Rome*, leefde vervolgens
in *Tivoli*, en overleed, door
zijnen losbandigen levenswandel
tot groote ellende vervallen, in
1705, te *Rome*; — 4. JOHANN
MELCHIOR, in 1659 te *Frank-*
fort geboren, waar hij, na eenig
verblijf in *Italië*, woonde, en
in 1731 overleed; — 5. JOSEPH,
een kleinzoon van PHILIPP PE-
TER, een dier- en landschap-
schilder, in 1728 te *Wenen*
geboren, en aldaar in 1805 als
directeur der keizerlijke galerij
overleden.

ROOST (WILLEM VAN), kanonik
en plebaan der hoofdkerk van
Mechelen, heeft zich in het be-
gin der 18.^e eeuw, door zijne
tegenkantingen tegen de beslu-
ten der Kerk gemeend te on-
derscheiden, en zich daardoor
vele onaangenaamheden berok-
kend. Men heeft van hem: 1.º
Points etc. (*Geestelijke punten*
van zedeleer), *Antwerpen*, 1702,
2 dl.ⁿ; — 2.º *La bonne etc.*
(*De goede regel der vrijwillige*

oefening), *Antwerpen*, 1714; — 3.º *Psaumes etc. (Psalmen van DAVID met korte overwegingen over den geschiedkundigen, geestelijken en zedelijken zin)*, *Gend*, 1725. Deze werken werden door den kardinaal d'ALSACE (zie dat Art. -*Wbk.*-), aartsbischop van *Mechelen*, in 1728 veroordeeld, en de schrijver van losbandigheid en een zijnen staat onwaardig gedragovertuigd, moest, ten gevolge van een vonnis van denzelfden aartsbisschop van 20 Augustus 1728 opgesloten worden; maar hij nam de vlugt naar *Holland*, alwaar hij in 1746 overleed.

ROQUEFORT (J. B. BONAVENTURE), een geleerde letterkundige en Woordenboekschrijver, in 1777 te *Lyon* geboren, begon er zijne studiën, die door de omwenteling werden afgebroken. In eene militaire school geplaatst, verliet hij dezelve als onder-luitenant der artillerie, maakte eenige veldtogten mede, en kwam te *Parijs*, alwaar hij begon met piano-leszen te geven. Met gaestdrift voor de toonkunst bezielde, maakte hij over den oorsprong dier kunst, over de oude en nieuwere instrumenten van verschillende tijdvakken, nasporingen, die bij hem aanleiding gaven tot de beoefening der talen, en voornamelijk der oude Fransche taal; en wyl hij zeer werkzaam was, verzamelde hij een onnoemelijk getal bouwstoffen, welke hem dienden om later werken zamen te stellen, aan welke hij zijnen roem te

danken had. In de Keltische akademie opgenomen, werd hij een der werkzaamste leden derzelve, hij was het, die dezen eenigzins onbepaalden titel, door dien van maatschappij der oudheidkundigen van *Frankrijk* deed vervangen, welken zij behouden heeft. Hij behaalde in 1815 eenen prijs bij de akademie van opschriften, door eene belangrijke verhandeling over den staat der Fransche dichtkunde, in de 12.^e en 13.^e eeuw. Hij leverde vervolgens uitgaven van verschillende nieuwere werken, en de eerste der *Gedichten* van MARIA van *Frankrijk*, de beste dichteres en zeker de bevalligste van de 13.^e eeuw. Al zijne werken, en zijne ontwistbare kunde waren niet in staat hem eenen achtbaren stand te bezorgen, wyl zijn gedrag in waardigheid te kort schoot. In de beslommering van den arbeid en lijdend, verliet hij *Parijs*, om in *Guadaloupe* een erfdeel in ontvang te gaan nemen, en hij overleed aldaar den 17 Junij 1834. Hij heeft zijne geleerdheid in eene menigte losse stukjes, en letterkundige dagbladen en in de verhandelingen der maatschappij van oudheidkundigen uitgestrooid; hij heeft verscheiden werken herzien, en aan verscheiden andere medegewerkt, welke ons bestek ons niet toelaat te vermelden; wij willen ons dus bepalen tot de aanhaling van diegene zijner schriften, aan welke hij eenigen roem te danken heeft, en die zijnen naam voor de vergetelheid

schijnen te moeten bevrijden :
 1.º *Glossaire etc. (Woordenboek der Romanische taal)*, *Parijs*, 1808, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; met een Supplement, 1820, in 8.vo, een zeer nuttig werk, en hetwelk de plaats kan bekleeden van dat, hetwelk STE. PALAYE, volgens een veel uitgebreider plan begonnen had, maar niet ten uitvoer heeft kunnen brengen. Het is ligt te begrijpen, dat ROQUEFORT zich het werk van zijnen voorganger ten nutte heeft gemaakt ;
 — 2.º *Etat etc. (Toestand der Fransche dichtkunde in de 12.^e en 13.^e eeuw)*, *Parijs*, 1814, in 8.vo; er bestaan exemplaren van met eenen titel van 1821, waarbij gevoegd is eene *Dissertation etc. (Verhandeling over het volkslied bij alle volken)* ;
 — 3.º *Dictionnaire etc. (Etymologisch Woordenboek der Fransche taal)*, waarin de woorden volgens de verwantschap zijn gerangschikt, *Parijs*, 1829, 2 dl.ⁿ, gr. in 8.vo, een welgeschreven en voor het gebruik zeer gemakkelijk werk.

ROSATI (Mgr. JOZEF), een vrome en ijverige missionaris, in 1790 te *Sora* in het koninkrijk *Napels* geboren, begaf zich in de congregatie van den heiligen LAZARUS, en na den proeftijd van het noviciaat te hebben doorgebracht, scheepde hij zich in, om het Evangelie in de nog wilde gewesten van *Noord-Amerika* te gaan verkondigen, hij was het, die het eerste gesticht der Lazaristen in de *Vereenigde Staten* oprigtte, waarin hij 25 jaren in de werkzaamheden der

missiën doorbragt. Bij de oprigting van het bisdom van *St. Louis*, in den Staat van *Missouri*, werd hij tot eersten herder van hetzelfde benoemd, en dit nieuwe diocees had hem weldra met eene hoofdkerk, al de instellingen te danken, welke tot den bloei der godsdienst vereischt worden. Te *Rome* gekomen, om er verslag van zijn diocees afteleggen, overleed hij aldaar den 25 September 1843, levendig betreurd door den waardigen Paus GREGORIUS XVI, die zijne verdiensten waardeerde, en hem met eene bijzondere toegenegenheid vereerde.

ROSELLINI (HIPPOLYTUS), een oudheidkundige in 1800 te *Pisa* geboren, vond, terwijl hij in de godgeleerdheid studeerde, onder zijne meesters een' serviter religieus, zeer ervaren in de penningkunde, die hem smaak voor de oudheidkunde inboezemde. Hij ontving niettemin in 1821 den doctoralen lauwer; maar verliet weldra de theologie, om te *Bologna*, onder de leiding van den beroemden MEZZOFANTI (zie dat Art.) de Oostersche talen te gaan beoefenen. Na zich door eene *Verhandeling* over de oudheid en de echtheid der Massoretische punten (zie MASGLEF -*Wbk.*) bekend te hebben gemaakt, bekam hij den leerstoel der Oostersche talen te *Pisa*. De ontdekkingen van CHAMPOLLION in de verklaring der hieroglyphen, prikkelden zijne nieuwsgierigheid zoo zeer, dat hij alle andere studie liet varen, om zich met die der

hieroglyphen bezig te houden. Hij vergezelde CHAMPOLLION op zijne reis naar *Italië*, kwam met hem te *Parijs* terug, en na vernomen te hebben dat de Fransche regering dien geleerde ging uitzenden, om de gedenkteekenen van *Egypte* te onderzoeken, verkreeg hij van den groot-hertog van *Toskanen* eenen dergelijken last. De beide zendingen gingen op het einde van Julij 1828 gezamenlijk sloop, en besteedden vijftien maanden met het bezoeken der oudheden van het *Nijl*-land. Bij zijne terugkomst, deed ROSELLINI zijnen leerstoel der talen in eenen leerstoel der oudheidkunde veranderen, ten einde het regt te hebben, om over zijne ontdekkingen te spreken. Hij was bestemd om met CHAMPOLLION (zie dat Art.) het resultaat derzelve in het licht te geven; maar de vroegtijdige dood van dezen geleerde noodzaakte hem, om zich alleen met de uitgave te belasten, hij werkte nog aan dezelve, toen hij den 4 Junij 1843 te *Florence* overleed. Dit groote werk is getiteld: *I Monumenti dell' Egitto e della Nubia*, *Florence*, 1832—45, 10 dl.ⁿ, in 8.vo, en atlas in folio. De beide laatste deelen zijn door zijne vrienden ten einde gebracht. ROSELLINI heeft veel nut getrokken uit de werken van CHAMPOLLION; maar de beoefening der gedenkteekenen had hem onderwezen, en zijne verklaringen verschillen soms van die van zijnen meester. Wat zijne *Elementa linguæ ægypti-*

acæ, vulgo copticæ, *Rome*, 1837, in 4.to, betreft, zoo is zulks slechts eene vertaling der spraak-kunst van CHAMPOLLION, en het is evenzeer van den Franschen geleerde dat de *Verklaringen* zijn, welke pater UNGARELLI, onder den naam van ROSELLINI, in zijne *Interpretatio obeliscorum urbis*, *Rome*, 1842, in folio, heeft opgenomen. ROSELLINI heeft al zijne handschriften aan de universiteit van *Pisa* gelegateerd, waarvan hij sedert verscheiden jaren bibliothekaris was; onder dezelve bevindt zich een onvoltooid *Hieroglyphisch Woordenboek*, tot de vervaardiging van hetwelke men vermoedt dat dat van CHAMPOLLION hem niet nutteloos zal zijn geweest.

* ROSEN (GREGORIUS, baron von), Russisch keizerlijke generaal der infanterie, en adjudant-generaal, was van Zweedschen oorsprong, en werd in 1772 geboren; in 1789 trad hij in Russische dienst, werd in 1803 kapitein, in 1806 kolonel en commandant van het eerste jagerregiment. Als zoodanig vocht hij in 1806 en 1807 tegen de Franschen, in 1808 tegen de Zweden in *Finland*, werd generaal-majoor, in 1815 commandant eener brigade, en in 1812 der eerste garde-brigade; met welke hij zich voornamelijk bij *Mosaisk* en bij de vervolging der Franschen onderscheidde. In 1813 aan het hoofd der eerste afdeeling der garde gesteld, kwam hij echter bij *Lützen* en *Bautzen*

met haar niet in het gevecht, daarentegen maakte dezelve bij *Kulm* een aanmerkelijk gedeelte van het corps van OSTERMANN uit. Als luitenant-generaal maakte hij den slag van *Leipzig* mede, en streed in 1814 te *Arcis sur Aube* en bij *Parijs*. Na den tweeden Parijschen vrede voerde hij het bevel over het eerste infanterie-corps, werd generaal-adjutant en generaal der infanterie. In 1831 voerde ROSEN het zesde infanterie-corps tegen de Poolse opstandelingen aan, en vormde daarbij den regtervleugel van het Russische centrum, vocht in Februarij bij *Wawre*, besliste bij *Grochow*, werd daarop den 30 Maart bij *Dembe Wielki* aangevallen en week eerst voor de overmagt, toen zijn corps bijna de helft verloren had, moest den 10 April nogmaals het nadeelige gevecht van *Iganie* doorstaan, en werd te zijner reorganisering naar de Russische grenzen teruggezonden, kwam eerst in Augustus weder in de linie, sloot *Praga* in, doch werd tegen het einde derzelfde maand, door den Poolschen generaal RAMORINO (zie dat Art.) naar *Lukow*, *Miendryrzex* en *Brzask* teruggedreven. Hierdoor echter werd RAMORINO te ver van *Warschau* afgetrokken, om deze stád te hulp te kunnen komen, en dezelve viel den 7 September. Dadelijk ging ROSEN met de generaals ROTH en KRASSINSKY aanvullender wijze te werk, en zij drongen RAMORINO naar de Oostenrijksche grenzen, welke deze den 16

September overschreed, en aldaar de wapens nederlegde. Na den oorlog bekwam ROSEN het tweede afgezonderde Kaukasische corps, waarvan hij zich echter weder heeft losgemaakt. Daarentegen heeft hij in wetenschappelijke betrekking, door zijne ambtsbetrekking en buitengewone middelen begunstigd, in den *Kaukasus* zich meer dan een zijner voorgangers verdienstelijk gemaakt, en het is aan zijne geographische en natuurhistorische nasporingen, dat men de beide schoone kaarten te danken heeft, welke onder zijn opzigt en zijne leiding door den generaalstaf van het Kaukasische corps ontworpen, en in 1834 te *Petersburg* in plaatdruk verschenen zijn, welke uit 20 bladen bestaande kaarten, de Kaukasische en aangrenzende landen op de naauwkeurigste en uitvoerigste wijze voorstellen. ROSEN leefde in de laatste jaren in groote afgetrokkenheid te *Moskau*, waar hij den 12 (24) Augustus 1841 is overleden.

* ROSEN (FRIEDRICH AUGUST), een beroemd kenner der Oostersche talen, den 2 September 1805 te *Hanover* geboren, zette in *Parijs*, de in *Berlijn* begonnen studie van het Sanskritisch voort, en leerde de Oostersche talen aan de universiteit van *Londen*, alwaar hij, na zijne betrekkingen te hebben nedergelegd, den 12 September 1837 overleed. Tot de voornaamste schriften van dezen bondigen en ijvorigen geleerde behooren: 1.º *The Algebra of*

Muhamed ben Musa, in het Arabisch en Engelsch, *Londen* 1831; — 2.º *A Dictionary Bengali and Sanskrit*, van HAUGHTON, 1833, en voornamelijk: — 3.º *Rigreda-Sanhita*, 1838.

ROSENMULLER (ERNST FRIEDRICH KARL), beroemde hoogleeraar der Oostersche talen, oudste zoon van JOANNES GEORGIUS R. (zie dat Art. -*Wbk.*-), werd den 10 Decbr. 1768 te *Hessberg*, een dorp bij *Hildburghausen*, waar zijn vader toenmaals predikant was, geboren. Na zijne humaniora te *Leipzig* te hebben volbragt, werd hij in 1787 meester in de vrije kunsten, en in 1792 tot het doctoraat bevorderd, drie jaren later bekwam hij eenen buitengewonen leerstoel voor de Arabische taal, en werd in 1813 tot gewoon hoogleeraar der Oostersche talen aangesteld. Zijne talrijke werken over de talen, over de bijbelsche letter- en oudheidkunde, en zijn *Commentarium* op het Oude-Testament hebben hem eenen grooten roem verworven. Deze geschriften getuigen in de daad van vele kunde en belezenheid, maar zijn dikwijls al te vrij. Ofschoon hij in de 2.^e uitgave zijner *Scholia*, eenige vermetele verklaringen, welke in de eerste voorkomen, heeft herroepen, moet men dezelve echter niet dan met veel wantrouwen lezen, want vele andere verklaringen en uitdrukkingen, welke hij heeft laten bestaan, mag men evenmin aannemen. ROSENMULLER, overleed te *Leipzig*, den 17 September

1837. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Scholia in Vetus-Testamentum*, *Leipzig*, 1788 tot 1835, 23 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.º *Arabisches Elementar- und Lesebuch*, 1799; — 3.º *Handbuch für die Litteratur der bibl. Kritik und Exegese*, 4 dl.ⁿ, *Göttingen*, 1797—1800; — 4.º *De versione Pentateuchi persicâ*, *Leipzig*, 1813; — 5.º *Das alte und neue Morgenland, oder Erläuterungen der heil. Schrift aus der natürlichen Beschaffenheit der Sagen, Sitten und Gebräuche des Morgenlandes*, 6 dl.ⁿ, 1818 tot 1820; — 6.º *Handbuch der biblischen Altherthumskunde*, 4 dl.ⁿ, 1823—1831, bleef onvoltooid; — 7.º *Institutiones ad fundamenta linguæ arabicæ*, *Leipzig*, 1818, in 4.to; een werk, volgens de *Arabische Spraakkunst* van SYLVESTRE DE SACY ontworpen; — 8.º *Selecta quædam arabum adagia, nunc primum arabice edita*, *Leipzig*, 1797. ROSENMULLER heeft daarenboven verscheiden vreemde werken in het Hoogduitsch vertaald, en dat van LOWTH, *De Sacra hebræorum poesi*, *Leipzig*, 1815, met belangrijke aantekeningen en verhandelingen verrijkt.

ROSINI (KAREL MARIA), een beroemde oudheidkundige, in 1749 te *Napels* geboren; ontving zijne eerste opvoeding bij de Jesuiten, en bragt zijne studiën, zoowel in het seminarie als in het aartsbisschoppelijk lyceum ten einde. Na de heilige wijdingen te hebben ontvangen, werd hij met het onderwijs be-

last van het Grieksch en Latijn in het seminarie, waarvan hij prefekt werd. Aan zijnen meester IGNARRA (zie IGNAR *Wbk.*) toegevoegd voor de verklaring der *papyrus*, in de bouwvallen van *Herculanum* ontdekt, volgde hij hem later op in den leerstoel der heilige Schrift, en wist het onderwijs en de werkzaamheden, waarmede hij belast werd als lid der archeologische akademie, sedert derzelve reorganisatie, te doen gepaard gaan. Maar hij was genoodzaakt dezelve aftebreken, toen hij, in 1777 tot het bisdom van *Pozzuoli* benoemd, zich geheel aan de administratie van zijn diocees moest toewijden. MURAT, koning van *Napels* geworden zijnde, bewees hem vele welwillendheid, en benoemde hem tot groot-aalmoezenier en staatsraad. Bij de terugkomst van FERDINAND, werd hij achtereenvolgend tot minister van onderwijs en voorzitter van de staats-consulta benoemd. Te midden zijner talrijke bezigheden, verloor de deugdzame prelaat geenen oogenblik de geestelijke en tijdelijke behoeften van het zijner zorgen toevertrouwde diocees uit het oog. Hij overleed te *Pozzuoli*, den 11 Februarij 1836. Men heeft van hem: 1.º *Nuovo metodo per imparare la lingua greca, Napels, 1784*, in 8.vo, dit is eene vermeerderde vertaling der Grieksche spraak-kunst van *Port-Royal*; — 2.º *De vero studiorum scopo*, ib. 1787, in 4.to; — 3.º *De litterarum utilitate nullo non tempore capienda*, ib. 1786, in 4.to;

— 4.º *Dissertatio isagogica ad herculanensium voluminum explanationem, Napels, 1797*, in fol.; — 5.º *Herculanensium voluminum quae supersunt*, ib. 1793 tot 1823, 3 dl.ⁿ, in fol.

* ROSSEM (MAARTEN VAN), een berucht Geldersch veldoverste, die zich voornamelijk in de eerste helft der 16 eeuw onderscheidde, sproot uit een aanzienlijk Geldersch geslacht, en werd in 1518 bij erfenis heer van *Pouderoijen*; hij voerde reeds vroeg als hopman het bevel over eene aanzienlijke magt van ruitery en voetvolk, waarmede de krijgsoverste Geldersche hertog KARL VAN EGMOND, tegen den bisschop van *Utrecht* den oorlog voerde. MAARTEN spreidde daarbij wonderen van dapperheid en beleid ten toon, ontwierp vaak reusachtige plannen, waarbij hij echter door zijnen onberaden spoed, dikwerf grootelijks gevaar liep. In 1521 benoemde KARL hem tot zijnen veldmaarschalk; in 1528 rukte hij uit *Utrecht*, dat toenmaals in de magt der Gelderschen was, op 's *Gravenhage* aan, dat hij midden in den nacht van 3 zijden aanviel en overrompelde. Onbeschrijfelijk was het tooneel van angst en verwarring, hetwelk zich thans in die stad opdeed; de plundering was algemeen en men wil dat bedden en kussens uitgeschud, en met goud en kostbaarheden gevuld werden, en na nog eene brandschatting van f 20,000 gevorderd te hebben, verliet MAARTEN VAN ROSSEM, met zijn volk en met eenen onnoemelijken buit

beladen, den volgenden morgen 's *Gravenhage* weder. Eenigen tijd daarna, wilde hij den dapperen SCHENK VAN TAUTENBURG noodzaken, het beleg van *Hasselt*, in *Over-IJssel* optebreken, maar de uitslag dier poging viel voor VAN ROSSEM niet gunstig uit, de stad gaf zich over. Later voerde hij eenige jaren in *Oost-Vriesland*, in *Groningen* en de *Ommelanden* den oorlog, waar hij tevens eenige staatkundige onderhandelingen aanknoopte. Na den dood van hertog KAREL, stelde hij zijn zwaard beschikbaar voor deszelfs opvolger, hertog WILLEM VAN KLEEF. In 1542 trok hij met 12,000 man voetvolk en 2000 ruiters, ter ondersteuning van *Frankrijk* tegen den keizer, naar *Brabant* op, alwaar hij zoo vele dorpen verbrandde en plunderde, dat zijn naam alleen overal schrik en ontzetting inboezemde. Na aldaar echter in zijne hoofbedoeling het hoofd te hebben gestooten, waagde hij eenen aanslag op *Amersfoort*, welke stad zich na eene vijfde bestorming aan hem moest overgeven, en eene zware brandschatting en de uitplundering van alle gewijde en ongewijde gebouwen niet ontgaan kon. Toen in 1548 *Gelderland* aan KAREL V was ten deel gevallen, streed VAN ROSSEM met zijnen gewonen moed voor de belangen van dien vorst, en nadat in 1552 de oorlog tusschen *Frankrijk* en den keizer op nieuw was uitgeborsten, bragt MAARTEN eene aanzienlijke krijgsmagt op de been, waarmede hij *Champagne* en *Picardië*

te vuur en te zwaard verwoestte, en zelfs den bewoners van *Parijs* zoo veel vrees aanjoeg, dat deze in grooten getale de stad verlieten. In 1543 werd hij door den keizer tot stadhouder van *Luxemburg* benoemd. In 1555 stond hij met zijn leger andermaal aan de grenzen van *Frankrijk*, doch werd aldaar door de pest aangetast, aan welke hij, naar *Antwerpen* vervoerd zijnde, spoedig overleed. Hij werd in de kerk van zijn stamgoed *Rossem* of *Rossum*, in den *Bommelwaard* begraven. Het huis, door MAARTEN VAN ROSSEM te *Arnhem* bewoond, en gewoonlijk het *duivelshuis* genaamd, wijl in den voorgevel, behalve het afbeeldsel van MAARTEN en van eenige veldheeren van zijnen tijd, ook een aantal afbeeldsels van veldduivels of saters waren uitgehouwen, is thans in een stadhuis herschapen, en heeft slechts weinige dier oude afbeeldingen behouden.

ROSSET (EMMANUEL), te *Anancy* in 1785 geboren, volbragt zijne studiën in het collegie dier stad; naauwelijks 18 jaren oud zijnde, had hij reeds een treurspel, *Virginus* genaamd, zamengesteld. Nadat *Savooije* met *Frankrijk* was vereenigd, kwam hij te *Parijs*, om er de lessen der beste hoogleeraars te volgen, en genoodzaakt om eenen staat te kiezen, ging hij, na zijn licentiaat te hebben bekomen, als advokaat in de pleitzaal van *Grenoble* optreden. De gebeurtenissen van 1814 bragten hem in *Savooije* terug. Tot be-

windhebber van het land van *Geneve* benoemd, bekleedde hij dezelfde bedieningen, in verscheiden gewesten van *Piemont*, en overleed te *Saluzzo*, den 16 Maart 1836. Opregtelijk aan de Catholijke godsdienst verkleefd, verdedigde ROSSET dezelve in zijne geschriften, waarvan de voornaamste zijn: 1.º *Le dix-neuvième siècle (De negentiende eeuw)*, brief aan den graaf FERRAND, *Geneve*, 1817; een tafereel van de verkeerdheden van het tegenwoordige tijdvak; — 2.º *Lettre etc. (Brief aan het Fransche volk, over de ware zamenzwering des oogenblik)*, *Parijs*, 1827, in 8.vo, onder den naam van NATALIS; — 3.º *Considérations etc. (Algemeene beschouwingen van Europa, en van Frankrijk in het bijzonder)*, 1828, in 8.vo; hij duidt in hetzelfde de noodlottige ontwerpen der vijanden der godsdienst aan; — 4.º *Theophilus of de wijsbegeerte des Christendoms*, *Lyon*, 1831, in 8.vo; — 5.º *Epître etc. (Brief aan Theophilus)* over de vervoering der reliquiën van den H. FRANCISCUS DE SALES, en van de H. JOANNA FRANCISCA DE CHANTAL, *Turijn*, 1826; — 6.º *Theodicea, of de Zegepraal des Christendoms*, een dichtstuk, in 10 zangen, 1833, in 12.mo

ROSSI (PELLEGRINO LODEWIJK EDUARD), een economist en bekende diplomaat, in 1787 te *Carrara*, in het hertogdom *Modena* geboren, was in het begin advocaat te *Bologna*, alwaar hij aan de universiteit tegelijkertijd het lijfstraffelijk regt en den

pleithandel onderwees. Na *Italië*, in 1816 verlaten te hebben, vestigde hij zich te *Geneve*; en verkreeg weldra aan de akademie dier stad eenen leerstoel voor het Romeinsche regt. Buiten het officieele onderwijs, hield hij vrije leergangen van staathuishoudkunde en geschiedenis, waarin de voordragt van verscheiden nieuwe denkbeelden, de openbare aandacht op hem vestigde. Omtrent denzelfden tijd leverde hij gewigtige artikels aan de *Bibliothèque universelle*, en aan de *Annales de législation et d'économie politique*. Tot driemaal zond het kanton *Geneve* hem, als deszelfs vertegenwoordiger naar den bondsdag; hij werd tot verslaggever der commissie van het nieuwe Bondsverdrag benoemd, dat men naar hem *Pacte-Rossi* heeft genoemd, en dat na door den bondsdag te zijn aangenomen, door de meerderheid der gemeenten verworpen werd. De slingeringen der Zwitsersche republiek in het algemeen, en die van de stad *Geneve* in het bijzonder moede, besloot hij in 1833 zich naar *Parijs* te begeven, alwaar hij, eerst met den pas opgerigten leerstoel van het constitutioneele regt belast, kort daarna J. B. SAY (zie dat Art. -*Wbk.*-); op den leerstoel der staatkundige huishoudkunde in het *Collège de France* opvolgde, alwaar zijne lessen een talrijk gehoor uitlokten. Hij verliet dezen leerstoel in 1840, om lid van den koninklijken raad van openbaar onderwijs te worden; en vier jaren later ontving hij groote brie-

ven van naturalisatie, werd tot graaf verheven, en tot pair van *Frankrijk* benoemd. Hij sprak zeldzaam in de kamer, waar zijne tegenwoordigheid nauwelijks werd opgemerkt; maar hij was regelmatig bij de zittingen der akademie van zedelijke en staatkundige wetenschappen tegenwoordig, alwaar hij de aandacht zijner medeleden, door een geestig en bevallig onderhoud, en overzichten vol scherpzinnigheid en fijn vernuft boeide. In 1846 tot gozant te *Rome* benoemd, hield hij zich met het Italiaansche en Zwitsersche vraagstuk met eene onvermoeide werkzaamheid bezig en wist het vertrouwen van den H. Stoel te verdienen. Na de Februarij-omwenteling van 1848, in zijn gezantschap vervangerf, bleef hij echter *Rome* bewonen, alwaar de weêrklank der gebeurtenissen die in *Frankrijk* plaats hadden den Paus noodzaakten, gewigtige wijzigingen in den regeringsvorm te brengen. Door de stad *Bologna* tot lid van de kamer der afgevaardigden verkozen, aanvaardde hij kort daarna van Pius IX het ministerie van buitenlandsche zaken. In dezen nieuwen post werkte Rossi met eene edele volharding, om *Italië* uit den verschrikkelijken crisis te trekken, waarin hij het verwickeld zag, toen hij, op den oogenblik, dat hij zich den 15 November 1848 naar de kamer der afgevaardigden begaf, door eenen dolksteek, lafhartiglijk vermoord werd. Men heeft van hem: 1.º *Traité etc. (Verhandeling over het lijfstraffelijke*

regt), *Parijs*, 1829, 3 dl.ⁿ, in 8.vo In dit werk heeft hij liet zich ten taak gesteld om eenige der beginselen van BENTHAM (zie dat Art. en DUMONT) te wederleggen; — 2.º *Cours etc. (Leergang van het Fransche constitutioneele regt)*, ib. 1839, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 3.º *Cours etc. (Leergang van staatkundige huishoudkunde)*, ib. 1840, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, een zeer geacht werk, waarvan Rossi in 1843 eene nieuwe uitgave leverde. Jos. GARNIER heeft eene *Notice sur la vie et les travaux de M. Rossi*, in het licht gegeven, *Parijs*, 1849, in 8.vo

* ROTHSCHILD (MAYER ANSELM), de grondlegger van het handelshuis van dien naam, dat zich door zijne grootsche ondernemingen, bij eene gevestigde soliditeit en onbesprokene eerlijkheid, door geheel *Europa*, ja bijna over de geheele aarde heeft beroemd en bekend gemaakt; hetwelk sedert 1812, door eene onafgebroke reeks van groote geld- en crediet-operatiën aan de meeste Europesche hoven, ja zelfs aan *Brazilië*, de gewigtigste diensten bewees. MAYER ANSELM werd in 1743 te *Frankfort a. M.* geboren, en was de zoon van eenen gewonen handelsjood. In het begin tot Rabbijn bestemd, bezocht hij de school te *Furth*, keerde echter na verloop van eenige jaren naar *Frankfort* terug, hield zich hier, behalve met de praktische kantoor-wetenschappen, vooral met munten en oude penningen bezig, waardoor hij verscheiden betrekkingen aanknoopte. Daar-

na stond hij verscheiden jaren aan het hoofd der zaken van een wisselkantoor te *Hanover*, trad, naar *Frankfort* teruggekeerd, in den echt, en rigtte aldaar, met een bespaard onbeduidend kapitaal, een eigen wisselkantoor op. Regtschapenheid en nauwkeurigheid verwierven hem vertrouwen, aanzienlijke commissiën en een toenemend krediet. In 1801 benoemde hem de landgraaf van *Hessen-Kassel*, die hem bij vroegere inkoop van oude munten en andere gelegenheden als eenen eerlijken handelsman, op wien men zich kon verlaten, had leeren kennen, tot hofagent. In 1802, 1803 en 1804 onderhandelde ROTHSCHILD de eerste staats-leening van tien millioenen guldens met *Denemarken*. Voor den keurvorst van *Hessen* redde hij, toen deze in 1806 wegens de Fransche invallen zijn land moest verlaten, niet zonder eigen gevaar een aanzienlijk gedeelte van deszelfs privaat-vermogen, en beheerde hetzelfde op de gemoedelijkste wijze. Toen de vorst-primaat in *Frankfort* aan de Israëlitien gelijke regten als staatsburgers toestond, werd ROTHSCHILD lid van het kiescollegie aldaar en overleed in 1812. — Na zijnen dood vereenigden zich zijne vijf zonen ANSELM te *Frankfort*, SALOMON te *Weenen* en *Berlijn*, NATHAN te *Londen*, KARL te *Napels*, en JAMES te *Parijs* ter verdere leiding van den wisselhandel, in onafgebrokene gemeenschap.

* ROTTECK (KARL VON), den

18 Julij 1775 te *Freiburg* in *Breisgau* geboren, maakte zijne voorbereidende en universiteits-studiën in zijne geboorteplaats. Reeds in zijn 22.^e jaar werd hij doctor in de regten, en assessor bij het stadsgeregt in *Freiburg*. Uit zucht tot onafhankelijkheid wilde hij zich aan den advokatenstand toewijden, hetwelk hem echter de wet, wegens zijne nog jonge jaren verbood. De beoefening der wijsbegeerte, voornamelijk der Kantiaansche, had hem van het positieve regt steeds meer en meer afkeerig gemaakt, en, in verband met de toenmalige tijdsomstandigheden, aan zijne denkbeelden van vrijheid steeds nieuw voedsel gegeven; hij gevoelde zich alzoo zeer gelukkig, toen hem in het 23.^e jaar zijns onderdoms het gewone professoraat der Wereldgeschiedenis, aan de universiteit zijner geboorteplaats werd opgedragen, en niet eenen gloeienden ijver was hij in zijne nieuwe betrekking werkzaam, om een groot getal toehoorders met geestdrift voor zijne voordragten te bezielen. De ingespanssen studiën en zijne werkzaamheid ondermijnden echter weldra zijne gezondheid. In herhaalde vacantie-reizen door *Oostenrijk*, *Italië*, *Frankrijk* en *Zwitserland* zocht hij herstel voor dezelve en verademing. In 1818 verwisselde ROTTECK het leervak der geschiedenis, met dat des natuurregts en der staatswetenschappen, waarin hij ook eenen zeer uitgebreiden werkkring vond, tot dat hij, zonder van zijnen kant daartoe

aanleiding te hebben gegeven, in 1832 *emeritus* werd verklaard. Zijne medeburgers verkozen hem thans bij herhaling tot hunnen burgemeester, waarop echter de bekrachtiging der regering geweigerd werd, die nogtans in 1840 het interdict tegen Rortreck introk, en hem vergunde zijne lessen weder te openen, doch van weinig nut was zulks voor den aan zijne jichtkwalen genoegzaam stervenden man, die dan ook den 26 November deszelfden jaars bezweek, en zijn werkzaam leven eindigde. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.º *Weltgeschichte*, 9 dl.ⁿ, 1811—1827, die, ofschoon in eenen buitengemeen uitlokkenden stijl geschreven, toch al te zeer van een nieuwerwetsch-staatkundig standpunt uitgaat, dat de schrijver met al te onmiskerbare vooringenomenheid op geheel heterogene betrekkingen toepast, dan dat eene geheel onpartijdige, zuiver objectief historische voorstelling van verschillende gebeurtenissen en persoonlijkheden, namelijk uit het tijdvak der middeleeuwen, van hem zou kunnen worden verwacht, daarop volgde een 2.º *Auszug der Weltgeschichte*, 4 dl.ⁿ, 1830—32; — 3.º *Lehrbuch des Vernunftrechtes und der Staatswissenschaften*, 4 dl.ⁿ, 1829—35. Hij was daarenboven de uitgever van verscheiden gelegenheidsgeschriften, en leverde eene menigte bijdragen tot verschillende letterkundige tijdschriften en encyclopedische werken. Zijn derde zoon HER-

III. DEEL.

MAN, in Julij 1845 overleden, was de uitgever zijner *Nachgelassener Schriften*, in 5 dl.ⁿ 1841—43.

* ROUVROY (THEODOR, vrijheer von), een beroemde keizerlijke generaal, den 15 Maart 1728 te *Luxemburg* geboren, diende van af zijn 18.º jaar als luitenant bij de Saksische artillerie, en trad in 1753 als kapitein der artillerie in Oostenrijksche dienst. In den zevenjarigen oorlog openbaarden zich zijne groote militaire talenten in derzelfer vollen luister. Bij de gevangenneming van het corps van FOUQUET, den 28 Junij 1760, was hij luitenant-kolonel, en nam daarbij zulke gepaste maatregelen, dat LOUDON in de officieele berigten, de getuigenis aflegde, dat zonder zijne hulp, bezwaarlijk eene zoo volkomene overwinning zou behaald zijn. Bij de belegering van *Glatz* in Julij 1760, was hij reeds kolonel, en bewerkte dat de vijand tot tweemalen uit zijne stellingen teruggedreven, en tot in den bedekten weg en den uitersten ingang van het hoofdwerk vervolgd werd. Bij de belegering van *Breslau*, liet LOUDON door hem deze vesting opeischen, en, nadat de generaal TAUENZIEN dezelve niet wilde overgeven, liet ROUVROY een ontzettend bommen- en houwtisser-vuur op dezelve regenen, waarna hij dezelve ten tweeden male opeischte. Bij de belegering van *Schweidnitz* in 1761 voerde hij andermaal het bevel

V

over de artillerie, en na den bedekten weg te zijn overgeklommen, begaf hij zich in denzelfden, en liet aldaar het vijandelijk geschut tegen de stad zelve wenden, waardoor de spoedige verovering der vesting zeer bevorderd werd. Hij was in den zevenjarigen oorlog de bestendige krijgsmakker van Loudon (zie LAUDON -Wbk.-) en deze noemde hem daarom zijne rechterhand. In 1772 kwam hij aan het hoofd van het nieuw opgerigte tweede artillerie-regiment, en in 1775 werd hij luitenant-veldmaarschalk. In den Beljerschen erfopvolgings-oorlog in 1778, waarin hij het bevel voerde over de artillerie, werden de door hem uitgevondene cavallerie-stukken voor het eerst gebruikt. In den Turkschen oorlog van 1788, bestuurde hij als veldtuigmeester der artillerie de belegering van *Sabacz*, werd bij de bestorming dier vesting door verschillende gewerschoten getroffen, in het volgende jaar bestuurde hij, ofschoon in zijne gezondheid zeer verzwakt, de belegering van *Berbir*, trok na de inneming dezer vesting, met Loudon tegen *Belgrado* op, en overleed op den dag der bestorming der versterkte voorsteden, den 30 September 1789, te *Semlin*. Niet slechts wegens zijne uitstekende militaire talenten, maar ook wegens zijn weldadig en menschlievend karakter, werd zijn dood algemeen betreurd.

ROUX DE ROCHELLE (JEAN-BAPTISTE GASPARD), een diplo-

maat en letterkundige, in 1768 te *Lons-le-Saulnier* geboren, maakte zijne studiën in die stad en werd in het begin voor den geestelijken staat bestemd. Daar hij zijne roeping echter niet als zeer gegrond beschouwde, dacht hij aan de loopbaan der wapens. In 1784 tot onderluitenant benoemd, verliet hij de dienst in 1792, werd in de gevangenis geworpen, en had zijn heil enkel aan de vlugt te danken. Van alle hulpbronnen verstoken, genoodzaakt om in *Zwitserland* middelen van bestaan te zoeken, legde hij zich toe op de kunsten, en gaf lessen in het teekenen. In 1795 in zijn vaderland teruggekeerd, bekwam hij eene geringe betrekking bij de administratie van het *Jura*-departement; een jaar daarna verloor hij dezelve weder, maar werd hij even zoo spoedig tot departementaal-bibliothekaris benoemd. Daarna bij het ministerie van buitenlandsche zaken aangesteld, liep hij spoedig alle rangen door en werd secretaris der administratiën van den prins DE TALLEYRAND. Directeur van eene der gewigtigste afdeelingen van het ministerie zijnde, werd hij in 1825 benoemd tot gevolmagtigd minister te *Hamburg*, en ging in 1829 met denzelfden titel naar de *Vereenigde Staten* over. In 1831 bekwam hij zijn ontslag, en overleed te *Parijs* in 1849. Hij was lid der aardrijkskundige en polytechnieke maatschappijen, der akademiën van *Besançon*, van *Turijn* en van *Valence*, en van het Co-

lumbiaansch instituut in *Amerika*. Van zijne talrijke werken willen wij slechts noemen: 1.º *Notice etc. (Levensschets van LATOUR D'AUVERGNE)*, 1800; — 2.º *Les Trois ages (De drie tijdperken)*, een dichtstuk, 1816, dat in 1838 eene nieuwe uitg. in 8.vo bekwam. Het is eene schitterende schildering der olympische spelen, van de worstelingen der zwaardvechters, en van die der ridderschap, en maakt op deze wijze eene vergelijking uit tusschen de Grieksche beschaving, de Romeinsche beschaving en de Fransche zeden der middeleeuwen; — 3.º *la Byzanciade*, een dichtstuk, 1822, in 8.vo; — 4.º *Histoire etc. (Geschiedenis en beschrijving der Vereenigde Staten)*, dat hij in 1837 in *l'Univers pittoresque* deed plaatsen; — 5.º *Fernand Cortes*, een heldendicht, 1838, in 8.vo, dat men als zijn schoonste dichtwerk beschouwt; — 6.º *Histoire etc. (Geschiedenis van het regiment van Champagne)*, 1839, in 8.vo, door den schrijver zamengesteld ter herinnering aan zijne oude wapenbroeders, en der eerste jaren zijner jeugd. Men vindt er belangrijke bijzonderheden in over de oude militaire organisatie in *Frankrijk*, en over de zamenstelling der eerste regimenten; — 7.º *Histoire etc. (Geschiedenis der Hanzesteden)*, 1844, in 8.vo, eindigende met een aardrijkskundig Woordenboek der Hanzesteden en kantoren, welke tegen het einde der 15.^e eeuw bestonden; — 8.º *Histoire etc. (Ge-*

schiedenis van Italië), 1847, 2 dl.ⁿ, in 8.vo De schrijver begint met den val van het Romeinsche keizerrijk, en zet zijn onderwerp voort tot in 1815. In weerwil zijner reeds hooge jaren, ontwaart men nog in dit werk, het laatste dat uit zijne pen is gevloeid, eenen lossen, schilderachtigen stijl, met wijsgeerige trekken doorzaaid, en door de uitdrukking van gevoelens verlevendigd, die den regtschappen man kenmerken.

ROY (ANTOINE, graaf), minister van financiën in *Frankrijk*, in 1745 te *Savigny in Champagne* geboren, werd reeds in 1785 als advokaat bij het parlement van *Parijs* toegelaten, en maakte zich in de pleitzaal bekend door talenten, niet minder achtbaar dan die des redenaars, namelijk door eene groote nauwkeurigheid des geestes en een bondig oordeel. In de verschrikkelijkste tijden der Fransche omwenteling, een voorstander der hervormingen, maar een vijand der buitensporigheden zijnde, gaf hij bewijzen van moed, door aan het schavot slagtoffers te betwisten, welke hij niet altijd het geluk had te redden, en door later voor hunne erfgenamen de bezittingen te reclameren, waarvan eene verloeielijke wet hen beroofd had. Hij verliet de pleitzaal, om zich op belangrijke landontginningen toe te leggen, die de eerste bron der groote fortuin werden, welke hij gedeeltelijk ook aan geluk-

kige speculatiën en aan zijne naauwgezette zuinigheid te danken had. Het kon niet missen of deze fortuin verwekte hem benijders. Hij werd door NAPOLEON beroofd van het heerlijk domein van *Navarre*, dat hij van den laatsten hertog van *Bouillon* had bekomen, en hij bleef hem daarom vijandig. Gedurende de honderd dagen, door het *Seine*-dep.^t tot de kamer der volksvertegenwoordigers afgevaardigd, voerde hij aldaar twee malen het woord, eerst bij gelegenheid van den eed aan den keizer, en andermaal, om hem het regt te betwisten van oorlogsverklaring, zonder daartoe de toestemming der kamer te hebben bekomen. Bij de terugkomst der *Bourbons*, werd hij door de kiezers der *Seine* in zijne betrekking gehandhaafd, en in de zitting van 1817, tot verslaggever van de wet der financiën benoemd, was hij een der eersten, die het beginsel van parlementaire soevereiniteit in het stuk van belastingen voorstelden, de huishoudkundige regels schetsten, welke bij de stemming over de subsidiën moesten worden in acht genomen, en dat werk van financiële centralisatie ondernamen, dat van jaar tot jaar verbeterd, eindelijk een krachtadig oppertoezicht over het gebruik der openbare penningen heeft verzekerd. Hij lokte in 1819 eene ontheffing van meer dan 20 millioenen op de grondbelasting, en op die der deuren en vensters uit, en in het zelfde jaar, ter vervanging van den

baron *Louis* (zie dat Art.) tot minister van financiën benoemd, verminderde hij dezelfde belasting met 29 milioenen. Gedurende de drie jaren, welke hij de portefeuille behield, bragt hij groote verbeteringen in de openbare geldmiddelen, en zijn laatste budget sloot zich met een overschot van 30 millioenen. In 1822 uit het ministerie getreden, werd hij tot pair verheven, en nam aan de werkzaamheden der pairskamer een levendig deel. Ondanks zijn verzet tegen het ministerie *VILLELE*, werd hij lid der commissie, belast met het ontwerp van het wetboek der houtvesters, en hij had het grootste deel aan de zamenstelling deszelfs. In 1828, bij de afstreding van den heer *DE VILLELE*, tot de financiën teruggeroepen, verliet hij tegelijk met den heer *DE MARTIGNAC* de administrative loopbaan. Na de omwenteling van 1830 ging hij als pair voort, aan zijn land de schatting zijner langdurige ondervinding en zijner kunde optedragen. Geen vraagstuk heeft zich sedert dat tijdstip opgedaan, hetwelk door hem niet is toegelicht. Even zoo werkzaam als bekwaam, terwijl hij in de administratie zijner eigene fortuin even zulk eene volmaakte orde bragt als in de financiën van den Staat, was hij een der rijkste particulieren van *Frankrijk* geworden. Dikwerf maakte hij een edel gebruik van zijnen rijkdom, door zonder ophef, eerlijke behoeftigen te ondersteunen. Hij overleed te *Parijs*, den 5 April 1847.

ROYEN. — Zie .SNEL .Wbk.

ROYER COLLARD (PETRUS PAULUS), een wijsgeer en publicist, die door zijn edel karakter meer nog dan door zijne schriften de achting zijner tijdgenooten heeft verdiend, op welke hij eenen grooten invloed heeft uitgeoefend; in 1763 te *Sompuis* bij *Vitry-le-Français* geboren, werd hij opgevoed bij de broeders der christelijke leer, waarvan zijn oom overste was. In den ouderdom van 20 jaren als advocaat voor de balie van *Parijs* toegelaten, koos hij, toen de omwenteling begon uittebarsten, de partij voor de hervormingsdenkbeelden, en hechtte zich met al de vooringenomenheid van dat tijdvak aan dezelve. Lid der eerste municipaliteit, welke na de inneming der *Bastille* georganiseerd was, bleef hij tot den 10 Augustus 1792 secretaris derzelve; het was toen eerst, dat hij van de revolutie scheidde, om zich bij de partij der gematigde monarchisten aantesluiten. In 1797 door het *Marne-dep.*^t tot den raad der vijf-honderden afgevaardigd, toonde hij zich moedig in denzelven, en verdedigde op de tribune de uitgewekenen, de verbannen en de priesters. Zijne verkiezing werd den 18 Fructidor vernietigd, en daar hij alstoen de onmogelijkheid inzag, om in *Frankrijk* een republikeinsch bestuur intevoeren, trad hij in betrekking met de leden der te *Parijs* gevestigde koninklijke commissie. Toen NAPOLEON tot

de keizerlijke waardigheid werd verheven, verdwenen de koninklijke agentschappen; en terwijl ROYER-COLLARD de staatkunde liet varen, legde hij zich geheel op de wijsgeerige studiën toe. Daar hij in de leer der zinnelijkheid de oorzaak aller betreurenswaardige buitensporigheden zag, waarvan hij getuige was geweest, stelde hij het Schotsch *spiritualismus* in derzelve plaats, dat, terwijl het den mensch tot de kennis van zijnen edelen oorsprong en van zijne plichten terugbrengt, hem voorbereidt tot de erkenning der noodzakelijkheid eener godsdienst. De goede uitwerkselen van zijn onderwijs werden op prijs gesteld. In 1810 werd hij benoemd tot deken der faculteit van *Parijs*, daarna tot hoogleeraar der *geschiedenis* en wijsbegeerte in de normaalschool, alwaar hij in 1813, eene zeer belangrijke redevoering over de wijsgeerige studiën uitsprak. Uit gevoel en overtuiging koningsgezind, daarenboven overtuigd dat de wettigheid de beste waarborg der vrijheid is, trad hij in 1814 weder in het beheer van zaken. In het volgende jaar op nieuw tot afgevaardigde van het *Marne-dep.*^t verkozen, werd hij staatsraad en achter-eenvolgend met verschillende bedieningen belast; als directeur van den boekhandel, deed hij er de misbruiken uit verdwijnen, welke er onder het keizerlijk bestuur ingeslopen waren; als president der commissie van openbaar onderwijs, voerde hij

gewichtige verbeteringen in hetzelfde in, zoo als bijv. het onderwijs der geschiedenis; in de kamer van 1819 bestreed hij heviglijk de wet van het eerstgeboorterecht, die der heiligschennis enz. Om vrijer in zijne handelingen te zijn, nam hij zijn ontslag als voorzitter van den koninklijken raad. Zijne oppositie tegen de ministers verwierf hem eene gevaarlijke populariteit, en in 1827 verkozen zeven kiescollegiën hem gelijktijdig als afgevaardigde. Bij de opening der vergadering tot het voorzitterschap der kamer geroepen, nam hij zijne bedieningen met fermeit en onpartijdigheid waar, hetwelk in dien tijd niet zonder verdienste was. In dit zelfde jaar 1827, werd hij tot lid der Fransche akademie benoemd, waarin hij den grooten meekundige LAPLACE (zie dat Art. -Wbk.-) opvolgde. Zijne eenvoudige en zedige redevoering, waarin hij weinig over zich zelve, veel over zijnen voorganger sprak, werd zeer toegejuicht, en verdiende zulks volkomen. Na de omwenteling van 1830, eene gebeurtenis welke hij niet mogelijk waande, maar die hij had voorbereid, door zijnen onvoorzigtigen tegenstand aan het gezag, hield hij zich afgezonderd, doch verwijderde zich echter niet van de kamer, en in 1831 hield hij ten gunste der erfelijkheid van het pairschap eene der schoonste redevoeringen, welke hij in het paleis van het wetgevende ligchaam heeft uitgesproken. Na de aandacht

der reeds vermoede kamer geboeid te hebben, resumeerde hij zich in deze woorden, welke het goed is te herhalen: » De erfelijkheid van het pairschap is geene rede-kwestie; zij is eene revolutie-kwestie: want het is er om te doen, om in den naam van den volkswil, niet slechts den vorm, maar den grondslag onzer regering overtewerpen. Met de erfelijkheid valt ook het pairschap, met het pairschap welligt ook het erfelijke koningschap, en in de republiek zelfs het beginsel van duurzaamheid, van waardigheid en vastheid.» Na de H. Sacramenten der Kerk gevraagd en ontvangen te hebben, overleed ROYER-COLLARD, den 2 September 1845, te *Châteauvieux* bij *Saint-Aignan* (Fr. *Loir-et-Cher*-dep.^t), vol kalmte, gelatenheid en onderwerping, en bij het volle genot van zijn denkvermogen. Als staatkundige was ROYER-COLLARD een voorstander der constitutioneele monarchie: het wettige koningschap op den troon en de vrije verkiezing der leden voor het wetgevende ligchaam, met eene erfelijke hoogere kamer, schenen hem toe als de staatkundige vorm, het beste geschikt, om de kracht en de wijsheid des bestuurs met de vrijheid en het geluk der volken in overeenstemming te brengen. Als wijsgeer deed hij in *Frankrijk* de geestleer (*spiritualismus*) herleven, welke in dien ongelukkigen tijd onder de gedrogtelijke materialistische leerstellingen bedolven lag. Hij had den roem van in het open-

baar en officieel onderwijs, de eerste slagen aan het *sensualismus* van CONDILLAC toetebrengeu. Als letterkundige is zijn stijl zuiver, oorspronkelijk en schilderachtig. Hij had weinig smaak voor de nieuwere letterkunde, welke hij soms minachtend behandelde. Als redenaar onderscheidde hij zich door eene mannelijke welsprekendheid, waarin vooral eene vermogende redekunde uitschitterde. Men heeft van hem niet anders gedrukt dan eenige *Discours (Redevoeringen)*, zijne in de kamer voorgedragene *Opinions (Gevoelens)* en *Fragmens philosophiques (Wijsgeerige fragmenten)*. Men heeft te zijner eer, den 21 November 1847, te *Vitry-le-Français* een standbeeld opgericht.

* RUARDI (JOANNES), een beroemde Nederlandsche letterkundige, in 1745 te *Leeuwarden* geboren, alwaar hij zijne eerste studiën maakte, en den lust opdeed voor de beoefening der klassische Grieksche en Romeinsche schrijvers. Daarna bezocht hij de voormalige hoogeschool van *Franeker*, waar hij het onderwijs genoot van VALCKENAAR, SCHRADER, CANNEGIETER en WIGERL. In 1771 werd hij aan het atheneum te *Deventer* aangesteld als hoogleeraar in de Grieksche taal, geschiedenis en welsprekendheid, en in 1781 als hoogleeraar in de Latijnsche en Grieksche taal, Grieksche oudheden en welsprekendheid aan de hoogeschool van *Groningen*. Alhier arbeide hij met veel vrucht,

en vormde verscheiden later beroemd geworden kweekelingen. Toen in 1814 de Groninger hoogeschool haar eeuwfeest vierde, droeg hij, ofschoon reeds in zijn 70.^e jaar, aan den souverainenvorst WILLEM I, met jeugdig vuur en mannelijke kracht zijnen zwanenzang voor. Dit dichtstuk munt vooral uit in bevalligheid, duidelijkheid, gevoel en kracht, en werd zelfs buiten 's lands grootelijks geprezen. RUARDI bezat eene bijzondere geschiktheid tot het geven van onderwijs, en wilde dat zijne leerlingen ook eene studie maakten van hunne moedertaal, waarbij hij hun steeds behulpzaam was, zoodat hij de Nederlandsche taal en stijl reeds onderwezen had, alvorens er nog aan gedacht werd, daarvan eene afzonderlijke afdeeling van het akademisch onderwijs te maken; — algemeen betreurd overleed RUARDI in 1815; en men moet evenzeer bejammeren, dat zijne te ver gedrevene bescheidenheid hem heeft teruggehouden, om zijnen roem door middel van de drukpers nog te vergrooten; in zijne nalatenschap werden zeer belangrijke werken in handschrift van hem gevonden.

* RUDHART (IGNAS VON), koninklijk Beijersche staatsraad en voormalige minister-president in *Griekenland*, den 11 Maart 1790 te *Weiszmair*, een Beijersch stadje, geboren. De uitstekende aanleg des knaaps ontwikkelde zich reeds zoo vroeg, dat hij,

3 jaren oud zijnde, reeds onderwijs ontving; zoodra hij echter te *Bamberg* in eene openbare school was geplaatst, ontloek zijn weetgierige geest steeds meer en meer, die toevallig eene vroegtijdige rigting tot het staatkundige nam. Zijne ouders lieten hem alle vrijheid, wijl zij hem uit eigene beweging steeds vlijtig zagen, en zijne onderwijzers weigerden hem geene soort van lektuur. Twaalf jaren oud zijnde kwamen er ook romans in zijne handen, maar in minder dan een jaar walgde hem alle dergelijke letterkunde. De ernstige beoefening der klassieke schrijvers en der geschiedenis bleef zijne lievelingsstudie. Gedurende zijne leergangen in het gymnasium en het lyceum van *Bamberg*, verliet hij geen enkel maal de eerste plaats. Zijn schitterend talent openbaarde zich voornamelijk in poetische en rhetorische onderwerpen. In zijn 16.^e jaar trad hij op als repetitor aan het gymnasium en daarna aan het lyceum te *Bamberg*, en betrok, na zijne filozofische studiën volbragt te hebben, de universiteit van *Landshut*, waar hij zich niet alleen over het onderwijs, maar ook over de eervolle vriendschap der toenmaals twee grootste regtsgeleerden der hoogeschool, SAVIGNY en GÖNNER mogt verheugen. Eerstgenoemde leidde hem in de geschiedkundige beoefening der wetgeving, en voornamelijk der Romeinsch-classische; de laatste gaf aan zijne studie de rigting op het praktische en gebruikte hem weldra bij zijne juridische werkzaamheden. In

1810 verschenen zijne eerste proeven als schrijver in verscheiden opstellen in het *Archiv* van GÖNNER. In hetzelfde jaar werd zijn prijschrift *System der Verträge*, door de regtsgeleerde faculteit bekroond, en hij na eene openbare *disputatie*, waarin zijn zeldzaam redeneervermogen uitschitterde, met de doctorale waardigheid in de regten vereerd. Den 8 Maart 1811 bekwam hij reeds van den groot-herzog FERDINAND van *Wurzburg* de beroeping als hoogleeraar aan de universiteit aldaar voor de leervakken: geschiedenis der wetgevingen, Duitsche geschiedenis, regt der volken. Privaat onderwees hij ook nog het Romeinsche regt. Zijne heerlijke akademische voordragt, die zich later in de standen-vergadering, als het grootste parlementaire talent van *Beijeren* ontwikkelde, geschiedde toenmaals reeds, in geheel vrije redevoering, enkel op eenige korte aantekeningen. In 1815 maakte RUDHART kennis met den minister von LERCHENFELD, en wel daardoor, dat hij toenmaals reeds de noodzakelijkheid inzag eener staatsregeling voor de landstanden in *Duitschland* en *Beijeren*, en te dien einde zijne *Geschiede der Landstände in Bayern* schreef. Ten gevolge eener ziekte, die hem den dood zeer nabij bragt, verliet RUDHART in 1817 het hoogleeraars-ambt, en werd als algemeen fiscaal- en in 1819 als ministerraad in het ministerie van financiën beroepen. Het was toenmaals te doen om den chaos te regelen, en de oor-

konde der staatsregeling te ontwerpen. Het vertrouwen der ministers von LERCHENFELD en von ZENTNER beriep hem tot den gewichtigsten arbeid. In 1820 werd hij koninklijk commissaris bij de stenden-vergadering, in 1823 werd hij als regerings-director naar *Bayreuth*, en in 1826, in dezelfde hoedanigheid naar *Regensburg* beroepen. Door de steden van den *Oppermainkreits* in 1825 tot afgevaardigde bij de stenden-vergadering verkozen, woonde hij de zittingen van 1825, 1828, 1831 en 1834 bij, en deed zich hier als de schitterendste redenaar van *Beijeren* kennen. Zijne voordragten waren nooit gememoriseerd, hij hield dezelve meestal zonder eenige aantekeningen, geheel vrij. Zijne zinspreuk: *waar — trouw — standvastig!* — heeft hij ook als afgevaardigde steeds gestaafd. De belangen des volks, deszelfs lief en leed en de middelen om deszelfs welvaart te bevorderen, werden door hem met nadruk behartigd en in het werk gesteld. De voornaamste zijner landdagsreden waren: in 1825 over de handwerken; in 1828 over den landraad; in 1831 over de civiele lijst, waarin de geest van getrouwe liefde en verkleefdheid aan zijnen koning doorstraalde. In hetzelfde jaar 1831, volgde zijne benoeming als regerings-president naar *Passau*, en tegen het einde van 1836 viel hem de eervolle onderscheiding ten deel, van, in de plaats van den graaf von ARMANSPERG, tot minister

van binnenlandsche zaken en president van den raad des konings van *Griekenland* verheven te worden. Hij volgde den jongen koning tot het sluiten zijner echtverbintenis naar *Oldenburg*, en, intusschen tot koninklijk-Beijerschen staatsraad en minister benoemd, ook naar *Griekenland*. Terwijl hij met eene krachtige hand het roer van den Staat aanvatte, gelukte het hem veel nuttigs te stichten, en veel dat begonnen was, tot betere ontwikkeling te brengen; ten minste hij slaagde er in om, in weerwil van velerlei buitenland-sche kuiperijen, voornamelijk van den kant van *Engeland*, bij vriend en vijand, door zedelijke waarde, den Duitschen naam in een land, waar patriarchale zede steeds den boventoon voert, in de grootste achting te doen staan. Intusschen hadden de moeilijke en zorgelijke ambtspligten, de menigvuldige inspanningen en ongewone werkzaamheid, bij de zuidelijke zonnehitte, zijne krachten aangetast, zijne gezondheid ondermijnd. Wel scheen hij van eene naar het Oosten ondernomen uitspanningsreis hersteld te zijn teruggekeerd; doch eene herhaalde verkouding be-rokkende hem kolijk en anderen-daagsche koorts, welke in eene ontstekingsziekte ontaardde. Op de zeereis naar *Triest* nam de kwaal aanmerkelijk toe; bij de aankomst in de *quarantaine* was het gevaarlijke karakter niet meer te miskennen. Slechts door de liefderijke verzorging zijner zich zelve offerende,

teedere echtgenoot en familie en de onvermoeide pogingen der artsen, kon het leven des stervenden van den 3 April, den dag zijner aankomst in *Triest*, tot den 11 Mei 1838, den dag van zijn overlijden, nog gerekt worden. Even zoo schitterend als staatsman, wat onderscheidene orden, bijv. groot-kruis der Grieksche orde des Verlossers, commandeur der Oostenrijksche Stephanus-orde, ridder der orde van burgerlijke verdienste der Beijersche kroon enz. getuigen, was **RUDHART** ook als schrijver groot. Tot zijne voornaamste schriften behooren, behalve de reeds genoemde: 1.º *Ueber das Studium der Rechtsgeschichte*, 1811; — 2.º *Encyclopædie und Methodologie der Rechtswissenschaft*, 1812; — 3.º *Controversen im Code Napoleon*, 1813; — 4.º *Ueber die Verwaltung der Justiz durch die Administrativbehörden*, 1817; — 5.º *Betrachtung über das bayerische Concordat*, 1818; — 6.º *Uebersicht der Staatsverfassung*, 1818; — 7.º *Reformation in the Catholic Church of Germany, the introduction for this book*, Londen, 1819; — 8.º *Das bayerische Budget und seine Tadler*, 1819; — 9.º *Geschichte der bayerischen Gesetzgebung*, 1820; — 10.º *Das Recht des deutschen Bundes*, 1822; — 11.º *Ueber den Zustand des Königreichs Bayern*, 3 dl.ⁿ, 1825—1827; — 12.º *Ueber die Censur der Zeitungen*, 1826; — 13.º *Ueber den Entwurf zur Prozessordnung in bürgerlichen Rechtsstreitigkeiten*,

1828; — 14.º *Ueber die Finanzverwaltung Bayerns*, 1828; — 15.º *Gesetzentwurf der Zollordnung*, 1828; — 16.º *Entwurf des Zolltarifs*, 1828; — 17.º *Gewerbswesen in Bayern*, 1831; — 18.º *Ueber Militärbudget*, 1831; — 19.º *Ueber die Civilliste*, 1831 en 1834; — 20.º *Die Industrie im Unterdonaukreise*, 1835. — Uit zijne nagelatene handschriften, gaf zijn schoonzoon **HOHE**, in *Regensburg*, reeds in het licht: 21.º *Pro Memoria für einen deutschen Prinzen*; en 22.º *Politische stellung von Bayern im Jahre 1833*, *Regensburg*, 1848, en men koestert nog de hoop, dat vele andere voortreffelijke stukken, welke zich mede onder zijne nalatenschap bevonden, aan het publiek niet zullen onthouden worden.

* **RUDNAY DE RUDNA EN DIVÉK-UJFALU (ALEXANDER)** kardinaal, vorst-aartsbisschop van *Gran*, legaat van den Roomschen Stoel, primas, opperst en geheim kanselier van het koninkrijk *Hongarijè*, K. K. werkelijke geheimraad, grootkruis en prelaat der orde van den **H. STEPHANUS**, doctor der theologie enz., werd den 4 October 1760 te *Heiligenkreuz* in het comitaat (distriktskreits) van *Neutra*, uit een aloud adellijk geslacht geboren. Hij maakte zijne voorbereidende studiën in de Piaristenschool te *Neutra*, beoefende de wijsbegeerte en godgeleerdheid te *Presburg*, *Tyrnau* en *Ofen*; in 1783 werd hij tot priester gewijd en bekwam

in 1784 de doctorale waardigheid in de godgeleerdheid. Als kapellaan werd hij te *Császtha* en te *St. Benedikt* met de zorg belast, waarna hij de opvoeding der zonen des graven FRANCISCUS VON BERÉNYI op zich nam; in 1788 werd hij actua-rius bij den kardinaal en vorst-primas JOZEF, graaf van BATHYANY, en secretaris bij het aartsbisschoppelijk generaal-vikariaat van *Gran*, te *Tyrnau*. In 1789 bekwam RUDNAY, op voordragt van den graaf BERÉNYI de pastorij te *Koros*, in 1790 het vice-aartsdiakonaat van het distrikt *Groot-Talpolcsán*, en in 1805 het kanonikaat bij de Metropolitaankerk van *Gran* te *Tyrnau*, daarna werd hij rector van het groot seminarie aldaar en abt te *Kolos*. In 1808 werd hij tot algemeen vikaris van het distrikt van *Gran*, tot titulair bisschop van *Ansarië* en tot referent in geestelijke aangelegenheden benoemd. In 1809 werd hem de proostdij van *St. Thomas* op *Granerberg*, en in 1810 de betrekking van hofraad bij de Hongaarsche hofkanselarij verleend. In 1816 bekwam RUDNAY, met de waardigheid van geheimraad, het bisdom in *Zevenbergen*, dat hij gedurende 3 jaren bestuurde, en zich gedurende dit korte tijdvak hoogst verdienstelijk maakte. Toen de groote hongersnood der laatste jaren ook in *Zevenbergen* de overhand nam, beperkte hij zijne huisselijke uitgaven aanmerkelijk, deelde zijnen voorraad van vruchten onder de armen uit, en schonk

aan het ziekenhuis te *Maros-Basárhely* 1000 florijnen. Het Karlsburger seminarie doteerde hij met een jaarlijksch inkomen van 16,000 florijnen, behalve met vruchten en wijn, en verhoogde het getal der kweekelingen van 25 tot 50. Tot den ophouw van kerken in *Zevenbergen*, droeg hij duizenden bij, en verdeelde 3000 florijnen onder de armen van zijn diocees, hetwelk, niettegenstaande het in 15 archidiakonaal-distrikten verdeeld is, binnen twee jaren, op eene canonieke wijze door hem bereisd werd. Onder zijn bisschoppelijk bestuur werd in het gymnasium te *Karlsburg*, de studie der wijsbegeerte ingevoerd, waarvan RUDNAY de hooggeleeraars uit eigene kas betaalde, ook stichtte hij een Franciskaner klooster. Kort voor zijne verheffing tot primas van *Hongarijé*, in 1819, benoemde hem keizer FRANS tot algemeen director der scholen van *Zevenbergen* en der koninklijke akademie te *Klausenburg*; als vorst-primas nam hij zijne residentie te *Gran*, werwaarts zich ook het Dom-kapittel begaf. In 1820 verkreeg RUDNAY de versierse-len en de waardigheid van prelaat der Hongaarsche orde van den H. STEPHANUS. Den 15 December 1828 benoemde hem Paus LEO XII, tot kardinaal-priester der Roomsche Kerk. Hij overleed te *Gran*, den 13 September 1831, met den roem van groote werken natelaten. Als primas rigtte RUDNAY, in *Gran* eene Hongaarsch-Duitsche Normalschool

op, en op onderscheidene zijner bezittingen nationale scholen. De Primatiale bibliotheek liet hij van *Presburg* naar *Gran* overbrengen, gaf aan dezelve een veel rijker en schooner aanzien, en stelde nog eenen tweeden bibliothekaris aan; hij oefende daarenboven tallooze milde weldadigheden uit, ondersteunde openbare gestichten en bouwde kerken, die aanzienlijke sommen kostten; aan den reuzenbouw der Metropolitankerk van *Gran* legde RUDNAY, in een tijdverloop van 10 jaren, alleen meer dan 2 millioenen florijnen ten koste. De grondelooze diepte zijner stille weldadigheden is niet te berekenen. De door RUDNAY in handschrift nagelatene 82 Leerreden en Catechetische voordragten, die hij in vroegere jaren der zielzorg in de Slowakische taal hield, zijn in 1834 te *Tyrnau* in het licht verschenen.

* RUDOLPHI (KAREL ASMUND), een beroemde natuuronderzoeker en physioloog, den 14 Junij 1771 te *Stokholm* geboren, was de zoon van den conrector der Duitsche school aldaar, kwam na den dood zijns vaders, in 1779, met zijne moeder te *Straalsund*, en bezocht het gymnasium dier stad; in 1790 betrok hij de universiteit van *Greifswald*, werd in 1793 tot doctor in de wijsbegeerte gepromoveerd, bragt in 1794 een semester in *Jena* door, en werd in 1795 te *Greifswald* tot doctor in de geneeskunde bevorderd. In 1796 bekwaamde RUDOLPHI

zich in *Greifswald* als privaaticent, bragt den volgenden winter in *Berlijn* door, om zich als onderwijzer der veerartsenijkunde te vormen, bezocht daarna op eene wetenschappelijke reis, *Holland*, *Frankrijk*, *Zwitserland* en *Oostenrijk*, en bekwam in 1808 het gewone hoogleeraars-ambt der geneeskunde in *Greifswald*. In 1810 werd hij als lid der akademie, en gewoon hoogleeraar der ontleedkunde aan de nieuw opgerigte universiteit van *Berlijn* beroepen; in 1817 ondernam hij eene wetenschappelijke reis naar *Italië*, en werd in het zelfde jaar tot geheim medicinaalraad benoemd. Hij overleed den 29 November 1832. — RUDOLPHI heeft zich blijvende verdiensten verworven door de opwekking der wetenschappelijke studie der physiologie; hij heeft naast BLUMENBACH (zie dat Art.), het meest er toe bijgedragen, om deze wetenschap uit haren vroeger vervallen toestand tot eene tot dusverre niet vermoede hoogte te verheffen. Beroemd is in dit opzigt zijn onvoltooide: 1.° *Grundriss der Physiologie, Berlijn*, 1821 tot 1828, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, die nagedrukt, en ook in het Engelsch vertaald werd, en zich door critische gestrengheid, voornamelijk ook tegen de natuurfilozofie en het magnetismus, zoowel als door de afkeuring der ontleding van levende dieren (*Vivisectionen*) onderscheidt. RUDOLPHI is ook de grondlegger der nieuwe leer van de ingewandswormen, aan welke reeds

zijne eerste inwijdingsrede was toegewijd, en van welke hij er eene veel grootere menigte ontdekte, dan men vroeger vermoed had; — 2.º *Entozoorum sive vermium intestinalium historia naturalis*, Amsterdam, 1808 tot 1810, 3 dl.ⁿ Daarenboven schreef hij: 3.º *Beiträge für die Anthropologie und allgemeine Naturgeschichte*, Berlijn 1812; — 4.º *Bemerkungen aus dem Gebiete der Naturgeschichte, auf einer Reise.... gesammelt*, 2 dl.ⁿ, Berlijn, 1804; — 5.º *Anatomie der Pflanzen*, Berlijn, 1807, een door de maatschappij van Göttingen bekroond prijs-schrift, enz.

* RUFFO-SCILLA (LUDOVICO), een naaste bloedverwant van den kardinaal FABRICO R. (zie dat Art. -Wbk.), in 1750 te S. Onofrio in Kalabrië geboren, werd door Pius VII, den 23 Febr. 1801 tot kardinaal-priester, onder den titel van den H. Martinus in montibus (ai monti) benoemd, en was aartsbisschop van Napels sedert den 9 Augustus 1802, werd door koning JOZEF uit zijne Staten verbannen, wjl hij dien vorst niet dan voorwaardelijk den eed van trouw wilde afleggen; in 1815 werd hij door koning FERDINAND echter teruggeroepen. Doch weldra verviel hij ook met dit hof in geschil, wjl hij het bisschoppelijk gezag te ver uitgebreide. In 1820 verklaarde hij zich voor de cortes, tot dat deze de oncatholijke vrije godsdienst bewilligden. De koning stelde hem na de restauratie

eenen tijd lang aan het hoofd van het openbare onderwijs en van de universiteit, welken post hij echter weldra nederlegde. Hij overleed te Napels, den 16 November 1832.

* RUMOWSKY of RUMOFFSKI (STEPHANUS), een wiskunstenaar en aardrijkskundige, den 29 October 1734, in een dorp van het Russische gouvernement Wladimir geboren, kwam in 1748 op de akademie te St. Petersburg, waar hij zich voornamelijk op de beoefening der wiskunde toelegde, en dezelve in 1753, als adjunct onderwees; in 1755 werd hij naar Berlijn gezonden, om er het onderwijs van den beroemden EULER te genieten; in 1757 teruggeroepen, werd hij hoogleeraar der wiskunde aan het gymnasium van Petersburg; in 1760 gaf hij zijn Leesboek der wiskunde in het licht, welk het eerste in de Russische taal gedrukte is, en dat veel bijdroeg, om de wiskundige wetenschappen in Rusland ingang te doen vinden. Nog in het zelfde jaar werd Rumowsky adjunct van den keizerlijken sterrekundige GRISCHOW; in 1761 nam hij te Nertschinsk in Siberië den voorbijgang van Venus voor de zon waar; in 1763 werd hij keizerlijke sterrekundige, en bij de nieuwe organisatie der akademie van wetenschappen te St. Petersburg maakte hij, met den evenzeer beroepenen EULER de geographische afdeeling uit, in welke betrekking hij zich door de vervaardiging van nauwkeu-

rige speciaal-kaarten van *Rusland* onderscheidde. In 1769 nam hij te *Kola* aan de *IJs-zee* den tweeden voorbijgang van *Venus* waar; in 1777 deed hij afstand van zijne openbare betrekkingen, om geheel voor de wis- en sterrekundige wetenschappen te leven; in 1804 echter liet hij zich zijne benoeming van curator der nieuw gestichte universiteit te *Kasan* welgevalen. Hij overleed den 25 Sept. 1815. — Behalve het reeds genoemde werk schreef *RUMOWSKY* verscheiden verhandelingen over aardrijks-, sterre- en wiskunde; ook had hij gedurende 30 jaren het opzigt over de uitgave van den Russischen kalender.

* *RUPPE* (*CHRISTIAAN FREDERIK*), in 1753 geboren, lector in de toonkunst en kapelmeester aan de hoogeschool te *Leyden*, maakte zijnen naam zeer gunstig bekend door eenige door hem gecomponeerde muziekwerken voor zang, orgel en piano-forte. Ook deed hij zich als wetenschappelijk toonkunstenaar kennen door zijn werk getiteld: *Theorie der hedendaagsche muziek*, 2 dl.ⁿ, in gr. 8.vo, 1810—11. Nog in den avond zijns levens componeerde hij twaalf *Melodiën* voor twaalf der *Kindergedichten* van *HIERONYMUS VAN ALPHEN* (zie dat Art. -*Wbk.*-), welke proeve als zeer gelukkig geslaagd mag genoemd worden. *RUPPE* overleed te *Leyden* den 25 Mei 1826.

RUSAND (*MATTHIEU PLACIDE*), een boekdrukker, in 1767 te *Lyon* geboren, studeerde in het

collegie van *Bourg-en-Bresse*, en in het seminarie van *Lyon*, waar hij *CAMILLE JORDAN*, *RAVEZ* en *GÉRANDO* tot medeleerlingen had. Tijdens het beleg zijner geboorteplaats, onderscheidde hij zich door zijnen moed en zijne bekwaamheid, verliet daarop zijn vaderland, en keerde na het schrikbewind in *Frankrijk* terug. Zijne moeder voerde eenen kleinen boekhandel; hij besloot dien voortzetten, en bragt denzelven weldra op eene groote schaal. Zoodra de godsdienst hersteld was, verzuimde hij niets om derzelver zegepraal te verzekeren, door tot eenen geringen prijs de beste zedebevorderende, stichtelijke en lithurgische boeken te herdrukken. Hij nam grootelijks deel aan de vestiging der broeders van de Christelijke leer, der trappisten-zusters en aan verscheiden andere liefdadige instellingen, welke hij met zijne beurs-ondersteunde, en met de geheele werkzaamheid van zijnen ijver aanmoedigde. Alle weldenkende en godsdienstige lieden ondersteunden zijne pogingen. Toen *Paus Pius VII*, in 1804 zich naar *Frankrijk* begaf, gaf hij hem openlijk bewijzen van achting, benoemde hem tot zijnen bijzonderen bankier te *Lyon* en versierde hem met de orde van de gouden spoor. Opregtelijk aan de *Bourbons* verkleefd, zag hij hunne terugkomst met eene groote vreugde. Als belooning voor zijnen ijver bood men hem brieven van adeldom en het kruis van eer aan. Hij wees beide van de hand, en stelde zich, voor eenig gunstbewijs te vreden met

den titel van boekdrukker des konings, in het belang zijner familie. Na sedert 1830 de handelsbetrekkingen te hebben verlaten, overleed hij te *Lyon* in 1839, en liet den roem na van een der deugdzaamste mannen zijner eeuw te zijn geweest.

* **RUST** (**JOHANN NEPOMUK**), een zeer verdienstelijke arts, in 1775 te *Jauernig* op het kasteel *Johannesberg* in *Oostenrijksch Silezië* geboren, ontving in de hoofdschool te *Troppau*, en in het gymnasium te *Weiszwasser* zijne wetenschappelijke opleiding, en werd bestemd om de militaire loopbaan intetreden. Wegens zijne groote bekwaamheden in de meet- en wiskunde, in het teekenen enz., werd hij bij het corps ingenieurs geplaatst. De kort hierop gesloten vrede tusschen de *Porte* en *Oostenrijk* beroofde hem van het vooruitzicht op eene spoedige bevordering in den militairen stand, en deze omstandigheid, zoowel als zijn verlangen naar hoogere wetenschappelijke ontwikkeling gaven hem aanleiding om denzelfden te verlaten, en zich met het doel om verder te studeren naar *Weenen* te begeven. — Hier had hij met vele hinderpalen te worstelen, want van ouderlijke ondersteuning ontbloot, moest hij door onderwijs der jeugd op eene kommervolle wijze in zijne behoeften voorzien. Eindelijk bekwam hij een stipendiaat, en kon alzoo zijne geliefkoosde studie der geneeskunde beginnen, en met grooten ijver de gezamenlijke theoretische

en praktische voorlezingen der genees-, heel- en verloskunde enz. eerst in *Weenen* en daarna in *Praag* bijwonen, zoodat hij in 1799 al zijne genees- en heelkundige studiën volbragt had. — Na de volgens landsgebruik voorgeschreven examens te hebben afgelegd, begaf hij zich als praktische arts en heelmeeester naar zijne geboorteplaats. Weldra echter werd hem de werkkring aldaar te beperkt en de openstaande leeraarsambten der anatomie, heel- en verloskunde aan het lyceum te *Olmütz* deden in hem den wensch ontstaan, de loopbaan van akademisch leeraar intetreden. In 1802 werd hij, na vergelijkend onderzoek, als gewoon leeraar der ontleedkunde te *Olmütz* aangesteld, vanwaar hij na de regeling der universiteit te *Krakau*, in 1803 tot gewoon openbaar hoogleeraar der hoogere, zoowel theoretische als praktische heelkunde, aldaar, bevorderd werd. Dezen hoogleeraarspost bekleedde hij tot op den afstand van *West-Galicië* aan het toenmalige groot-hertogdom *Warschau* met buitengewonen bijval, wees daarop, uit zuivere vaderlandsliefde, alle aanbiedingen der nieuwe regering van de hand, ja, verliet, behalve eene zeer voordeelige praktijk, huis en hof, begaf zich voor korten tijd naar *Bamberg* en daarna naar *Weenen*. Hier droeg men hem den post op van eersten geneesheer in het algemeen ziekenhuis, welke aan zijne werkzaamheid in de praktische en voornamelijk in de operative

geneeskunst een uitgebreid veld aanbod. Bij den in 1815 geopenden veldtogt trad hij, als generaal-divisie-arts, in Pruisische dienst. In deze hoedanigheid verliet Rust, den 10 Junij, Weenen, snelde naar het leger, bekwam aldaar het geneeskundig oppertoezicht van het onder den generaal der infanterie, graaf BÜLOW VON DENNEWITZ staande 4.^e leger-corps, en werkte in dezen nieuwen dienstkring met zulke omzigtigheid en met zulk een gelukkig gevolg, dat hij de volkomene tevredenheid der oversten zoowel als des legers verwierf, en ook door den koning door het verleenen des ijzeren kruises beloond werd. Na den afloop van den voor Pruisen roemrijken veldtogt, werd hij als generaal-divisie-arts van het 3.^e leger-corps aangesteld, en te gelijkertijd tot buitengewoon hoogleeraar aan de genees-heelkundige militaire akademie benoemd, doch in 1816, met behoud van zijnen militairen post, en eene jaarwedde van 1500 Reichsthaler (ƒ2,700) tot gewoon openbaar hoogleeraar der theoretische en praktische heilkunde aan voornoemde akademie, tot eersten dirigerenden heel- en verloskundige van het ziekenhuis Charité en tot lid der opper-commissie van onderzoek bevorderd, en daarenboven op voordragt der geneeskundige faculteit der universiteit van Berlijn, tot gewoon hoogleeraar aan deze hoogeschool benoemd. Met onvermoeiden ijver kweet hij zich in deze vereerende betrekkingen van al zijne pligten,

en verwierf daardoor het vertrouwen van alle hooggeplaatste personen en de volle tevredenheid van zijnen vorst, die hem in 1819 de roode adelaar-orde verleende. Dus klom Rust van rang tot rang, tot dat hij bij de troonbestijging van den tegenwoordigen koning van Pruisen (FRIEDRICH WILHELM IV), wiens lijfarts hij reeds vroeger geweest was, en dien hij in genoemde hoedanigheid in 1828 naar Italië en in 1834 naar Petersburg vergezeld had, tot koninklijk lijfarts benoemd werd. Doch hij overleed reeds den 9 October 1840 op zijn landgoed Kleutsch in Silezië. Ofschoon Rust tot zijne betrekkingen van onderwijzer en ambtenaar veel tijd moest aanwenden, heeft hij niettemin in de letterkundige wereld, door de uitgave van verscheiden schriften, eenen zeer beroemden naam verworven, tot dezelve behooren: 1.º *Helkologie*, 2 dl.ⁿ, Weenen, 1811; — 2.º *Beobachtungen über die Wunden der Luft- und Speiseröhre*, ib. 1815; — 3.º *Magazin für die gesammte Heilkunde, mit besonderer Beziehung auf das Militär-Sanitätswesen im königlichen preussischen Staate*, 42 dl.ⁿ, Berlijn, 1816—34; — 4.º *Anthrokakologie, oder über die Verrenkungen durch innere Beleidigung und über die Heilkraft, Wirkungs- und Anwendungsart des Glühseisens bey dieser Krankheitsform*, met platen, Weenen, 1815, en ib. 1817; — 5.º *Die ägyptische Augenentzündung unter der königlichen preussischen Besatzung in*

Mainz, Berlijn, 1820; — 6.º *Ueber den sogenannten Wunderdoctor GRABE*, ib. 1824; — 7.º *Ueber Behandlung eingeklemmter Brüche*, ib. 1829; — 8.º *Handbuch der Chirurgie in alphabetischer Ordnung*, 15 dl.ⁿ, ib. 1830—35; — 9.º *Einiges über die Cholera*, ib. 1832; — 10.º *Aufsätze und Abhandlungen aus dem Gebiete der Medezin, Chirurgie und Staatsarzneikunde*, 3 dl.ⁿ, ib. 1834—40.

RYCKEWAERT (AUGUSTINUS JOZEF), in 1771 te Poperingen in de Belgische provincie West-Vlaanderen geboren, maakte met roem zijne godgeleerde studiën te Douai en te Leuven. De inval der Franschen trok hem niet van zijne roeping af. In 1797 te Mechelen tot priester gewijd, doorkruiste hij als missionaris het diocees van Iperen, en na de bediening van kapellaan te Poperingen te hebben waargenomen, werd hij tot hoogleeraar in het seminarie van Gend benoemd. De kerkelijke zaken onder BONAPARTE, gaven hem gelegenheid om zijnen ijver te oefenen. Na de gevangenneming van Mgr. DE BROGLIE, (zie dat Art. -Wbk.-), droeg hij veel bij tot den tegenstand der geestelijkheid tegen het keizerlijk bestuur. Heimelijk in Gend achtergebleven, deed hij er, onder den titel van: *Quaestio momentosa*, in 12.mo, een naamloos geschrift drukken, waarin hij bewijst dat de verkiezing door het kapittel van Gend gedaan, van geneenerlei waarde en

III. DEEL.

krachteloos was. Nadat er eene zoogenaamde wederlegging van dit werk in het licht was verschenen, antwoordde hij er op door: *Monitum christianum auctoris, quaestionis momentosæ ad obtreclatorum suum*, in 8.vo, en *Observationes auctoris quaestionis momentosæ*, in 8.vo. Deze verschillende stukjes bewijzen niet minder geleerdheid dan moed. Bij de terugkomst van den heer DE BROGLIE in zijn diocees, werd hij tot examinator synodalis, en daarna tot president van het seminarie benoemd. Hij overleed den 16 Mei 1836. Men heeft aan dezen geleerden schrijver, behalve het reeds genoemde, te danken: 1.º Eene goede uitgave der *Institutiones canon.* van DEVOTI; — 2.º aauwmerkelijke verbeteringen aan de *Theologiae* van DENS, 1828; — 3.º een *Vervolg* op de *Verkorte Kerkelijke geschiedenis* van BERTI, dat welligt het werk zelf in deugdelijkheid overtreft; — 4.º Eene goede verzameling van *uitgezochte werken* der kerkvaders, 10 dl.ⁿ, in 12.mo, in 1835 ten einde gebragt; — 5.º Eene *Dissertation etc.* (*Verhandeling over de Hermeneutica* van JANSSENS). Hij heeft daarenboven vele bouwstoffen aan den *Spectateur Belge* geleverd.

* RYSWYK (THEODORUS VAN), de volksdichter en de volkslieveling van den tegenwoordigen tijd onder de Vlamingen, die er het meest toe heeft bijgedragen om de oude landspraak, in het gemoed des volks, als het

kostelijkste goed weder optewekken en te verfrisschen, en de tallooze vooroordeelen te vernietigen, welke zich tegen hare zegepraal verzetteden. Zijn eerst in 1837 verschenen werk: *Eigenaerdige Verhaelen* plaatste hem dadelijk onder de beste dichters; nooit had de Vlaamsche taal iets sierlijker, bevaliger en naïver gekend. Drie jaren later, gaf hij een heldendicht, *de Eppensteen*, in het licht, hetwelk bewees dat het ernstige, epische, hem even zoo min vreemd was als het naïve. Daarop volgden zijn *Antigonus*, zijne *Poëtische luimen*, en eindelijk in 1843 zijne *Balladen*. Met de laatste had de dichter zijnen schoonsten bloei bereikt. De Balladen van VAN RYSWYK behooren tot de voortreffelijkste en schoonste, welke eenige letterkunde kan aanwij-

zen. In weerwil echter van den bijval zijner Werken, had de dichter steeds met bekrompenheid en behoefte te worstelen. De Vlaamsche provinciën zijn te beperkt, dan dat de werken in hare landtaal aan den schrijver eenig aanmerkelijk voordeel zouden kunnen opleveren; en de geest van onafhankelijkheid van VAN RYSWYK, verzette zich bij hem tegen het aanzoek om eenigen post of ambt. Zijne laatste werken zijn zijne *Politieke Refereinen*, die in 1844, en zijne *Volksliedjes*, welke in 1846 in het licht verschenen. Sedert dien tijd ondermijnde eene slepende ziekte zeer snel zijn zwak ligchaamsgestel en zelfs zijne geestvermogens, en bragten hem eindelijk tot krankzinnigheid. Hij overleed in den bloei zijner jaren in 1849.

S.

SAARSFIELD, een Spaansch veldheer, in 1785 geboren, stamde af van den beroemden graaf DE LUCAN, die uit verkleefdheid aan JACOBUS II, onder opoffering eener aanzienlijke fortuin, hem na den slag van *Limerick*, naar het vasteland volgde. SAARSFIELD maakte met roem zijne eerste wapenfeiten in den onafhankelijkheids-oorlog, en deed zich weldra door den hertog van WELLINGTON opmerken. Generaal geworden zijnde, werd hij ook door koning FERDINAND VII onderscheiden, die hem in 1827 en in 1832 het bevel over een observatie-corps aan de grenzen van *Portugal* toevertrouwde. Bij den dood van dien vorst, dacht men algemeen, dat hij zich voor *don CARLOS* zou verklaren, daar echter een schriftelijke last van dien prins hem niet was ter hand gesteld, beschouwde SAARSFIELD den infant, alsof hij van zijne regten afstand had gedaan, en schaarde zich onder de banieren der koningin CHRISTINA. Door de nieuwe regering belast met de beteugeling van eenen opstand die te *Bilbao* en te *Vittoria* was uitgeborsten, slaagde hij in deze dubbele onderneming, en werd echter door hof-kuiperijen, bijna onmiddellijk van het bevelheerschap verwijderd. Over eene

zoo onverdiende ongenade verbitterd, nam hij de wijk naar *Pampeluna*, en weigerde sedert dien tijd om weder in dienst te treden. Maar de eenzaamheid, waarin hij leefde, kon hem aan een treurig uiteinde niet onttrekken; in de maand Augustus 1837 werd hij in eene dier bloedige volksbewegingen, welke sedert eenige jaren in *Spanje* zoo gemeenzaam zijn, door de soldaten vermoord.

* SABATELLI (LUIGI), een beroemde Italiaansche schilder, te *Florence* in 1772 geboren, was de zoon van eenen hofmeester bij den marchese CAPPONI, en groeide, als 't ware, bij deze familie op, tot welke hij tot aan zijnen dood in nauwe betrekking bleef. SABATELLI muntte vooral in de Romantische genre uit. Zijne compositiën uit de *Divina Commedia* zijn grootendeels treffend schoon en krachtvol. De marchese GINO CAPPONI bezit in zijn schoon, met menigvuldige kunstwerken versierd, paleis te *Florence* eene reeks van uitvoerige teekeningen met de pen, welke SABATELLI in zijne eigendommelijkheid zuiverder en voordeeliger voorstellen, dan zijne schilderijen in olieverf of natte kalk, en door levendig-

heid der verbeeldingskracht en grootschheid der voorstelling verrassen. Eene compositie rijk in figuren, de pest van het jaar 1348 voorstellende, en waaraan hij grootendeels zijnen roem te danken heeft, sluit zich bij dezelve aan. Ook in het etsen ervaren, werden genoemde teekeningen door hem mede op het koper gebragt. Een zijner oudste groote werken, is dat hetwelk men in de kapel der H. Maagd, der Domkerk van Arezzo aantreft, waar hij en BENVENUTI (zie dat Art.) in 1804 den last bekwamen, tafereelen uit de Bijbelsche geschiedenis te schilderen. Ofschoon hij later naar *Milane* trok, bleef hij toch in voortdurende naauwe betrekking met zijne geboorteplaats. Toen de groot-hertog FERDINAND III, in 1819, de laatste zaal der eerste verdieping in het paleis *Pitti* liet versieren, belastte hij SABATELLI met de plafond-schilderingen, en deze stelde in een groot middelbeeld, en eene reeks van lunetten, de hoofdgebeurtenissen van den *Ilias* voor, die zich aan het mythologisch karakter der versieringen der overige zalen aansloten; en waaraan ook BENVENUTI getrouw bleef, toen hij in eene der achterkamers de daden van HERKULES schilderde. Ook in 1840—41 schilderde SABATELLI nog in *Florence*, toen de groot-hertog LEOPOLD hem eenige der kleine fresco's opdroeg uit de levensgeschiedenis van GALILEI in de aan dezen grooten man toegewijde tribune, in het museum der natuurkundige we-

tenschappen. Een groot schilderstuk van SABATELLI: de *verdriving van HELIODORUS uit den tempel*, kwam naar *Weenen*, in keizerlijk bezit; in verscheiden Lombardische kerken vindt men schilderijen van hem, in de hoofdkerk van *Milane* volgens zijne teekening het geschilderde glasraam der *hemelopneming van MARIA*, boven de groote ingang deur. Zijn talent was echter minder tot godsdienstige onderwerpen geschikt, het ontbrak hem aan verhevenheid en innig gevoel. Op zijn koloriet valt veel aantemerkken, en zelfs in zijne beste stukken hebben de vleeschkleuren iets steenkleurigs. In de kunst der groepering was hij een meester. Als hij in latere jaren minder genoemd werd, zoo is zulks grootendeels aan de omstandigheden toetschrijven, dat de smaak van het publiek meer en meer van de rigting afweek, welke bij hem, in weerwil van aanmerkelijke wijzigingen, toch noch altijd de grondtoon bleef, terwijl de Romantische genre overwoog, welke juist in *Milane* door FRANCESCO HAYEZ met eene onovertreffelijke genialiteit vertegenwoordigd werd. — Het leven van SABATELLI werd, voornamelijk in gevorderde jaren, door zware beproevingen bezocht: twee talentvolle zonen gingen hem in het graf vooruit, van welke voornamelijk de jongste, van wien er eene schoone schilderij in eene der kapellen van *Sta Cruce* te *Florence* gevonden wordt, veel beloofde. Zijn door hem zelven vervaar-

digd karakteristiek portret bevindt zich met die van APPIANI, BENVENUTI en BEZZUOLI in de beroemde, door den kardinaal LEOPOLD DE MEDICIS aangelegde verzameling der afbeeldingen van schilders. SABATELLI overleed te *Milané* den 29 Januarij 1850.

* SACKEN (FABIAN GOTTLIEB), vorst van *Osten-Sacken*, in 1752 in *Koerland* geboren, trad in 1766 in Russische dienst, streed in den Turkschen oorlog, tegen *Polen* in 1794, werd generaal-majoor en vocht in 1799 onder SUWAROW in *Italië*, voerde in 1807 onder BENNINGSEN het 2.^e corps aan, met hetwelke hij zich voornamelijk bij *Pultusk* en *Eylau* onderscheidde, werd luitenant-generaal, voerde onder TORMASSOW, in 1812 het bevel over het corps in *Volhynië* tegen de Saksers en Oostenrijkers; en nadat TORMASSOW tot het leger was beroepen, kwamen de 4 corps der Volhynische armee, onder zijne leiding alleen, en toen zij de Pruissische grenzen waren overgetrokken, bekwaam hij een eigen corps, met hetwelk hij gedurende den wapenstilstand bij *Ohlau* stond. In het begin stelde hij weinig vertrouwen in dat corps, doch na den slag aan de *Katzbach* werd hij een levendige vereerder van hetzelfde, vocht bij *Leipzig* (bij welke gelegenheid hij generaal der infanterie werd) en in *Frankrijk* op de dapperste wijze, en werd in 1814 gouverneur van *Parijs*. In 1815 voerde hij

onder BARCLAY DE TOLLY het bevel over het 5.^e legers-corps, doch kwam niet in het gevecht. Na den oorlog werd hij veldmaarschalk, en bekwaam het bevel over het eerste westelijke leger (hoofdkwartier *Kiew*), waar hij in 1828 vele troepen tot den inval in *Turkijë* uitrustte en tot de onderdrukking van den Poolschen opstand in 1831, voornamelijk in *Volhynië* en *Podolië* door RÜDIGER en ROTH werkzaam was. Bij de organisatie der armee in 1833 werd genoemd westelijk leger ontbonden, en SACKEN wegens zijne hooge jaren van de dienst ontslagen; een jaar te voren was hij tot den vorstenstand verheven. Hij overleed te *Kiew* in 1837.

* SAFTLEEVEN (HERMAN), een beroemde Nederlandsche schilder, in 1609 te *Rotterdam* geboren, was een leerling van den vermaarden kunstschilder JAN VAN GOYEN, dien hij tot eer verstrekte. Hij legde zich voornamelijk op het vak der landschappen toe; waarom hij een oord tot zijne woonplaats koos, waar de natuur hem, als het ware, tot verdere studie opwekte, namelijk in of bij *Utrecht*, waar hij de meeste zijner schilderijen naar de natuur vervaardigde, en waar hij in 1685 overleed. Zijne schilderstukken, die algemeen op hoogen prijs worden gesteld, onderscheiden zich vooral door een eigenaardig en zeer bevallig koloriet.

* SAGE TEN BROEK (JOACHIM

GEORGE LE), in de eerste helft der negentiende eeuw een der beroemdste verdedigers der Catholijke leer en der regten van de Catholijke Kerk in *Nederland*, werd den 27 November 1775 te *Groningen* geboren, alwaar zijn vader JAN JACOB LE SAGE TEN BROEK uit een zeer aanzienlijk geslacht van *Oost-Vriesland* gesproten, toenmaals aan de hoogeschool de betrekking van hoogleeraar in de wijsbegeerte bekleedde, en tevens het leeraarambt bij de hervormde gemeente waarnam, in welke laatstgenoemde hoedanigheid hij in 1781 naar *Rotterdam* werd beroepen, welk beroep hij zich liet welgevalen; het was dus in laatstgenoemde stad dat de eerste verstandsontwikkeling en opvoeding van den zesjarigen JOACHIM en diens jongeren broeder WILLEM HENDRIK door hunnen regtschappen vader begonnen en bestuurd werd. Niet lang echter mogt de predikant TEN BROEK in zijne nieuwe standplaats rust en genoegen smaken; de staatkundige twisten van dien tijd, waarin hij zich aan de zijde der anti-stadhouderlijke partij had geschaard, noodzaakten hem bij den inval der Pruisen in *Nederland*, de wijk naar *Brabandsch* grondgebied te nemen, alwaar hij na eenigen tijd te *Antwerpen* in de Cruysgemeente als predikant werd aangesteld. De bloei der Catholijke Godsdienst in de vermaarde *Scheldestad*, de luister harer verhevene plegtigheden, de prachtige kerken en kloosters, de ontelbare te *Antwerpen* aanwezige gods-

dienstige kunstschaten werkten krachtdadig op het gemoed en de vurige ziel van den jeugdigen JOACHIM GEORGE, die door de natuur zoo mild bedeed was met eene levendige verbeelding, met liefde en smaak voor het schoone en goede; zoo dat hij bij zijne verstandelijke vorming door bekwame meesters en zijnen vader geleid, waarbij hij al spelende kennis van de hogere wetenschappen bewam, en zich tot uitspanning in de teeken- en dichtkunst oefende, tevens de grondslagen legde tot die overtuiging van de Catholijke geloofsleer, welke hem in het begin dezer eeuw het Catholicisme deed omhelzen; hij bepaalde zich echter niet uitsluitend tot het zinnelijke en oppervlakkige, neen de voortreffelijke jongeling voorzag zich heimelijk van boeken, die hem dieper denkbeeld van de Catholijke leer en gebruiken konden geven, en, wat men nauwelijks zou kunnen gelooven: reeds destijds bezocht hij de Catholijke kerken met *la Journée du Chrétien* in den zak. Inmiddels woonde LE SAGE aan de Antwerpsche teeken- en schilderschool de lessen van den vermaarden landschapschilder OMMEGANCK (zie dat Art. *Wbk.*) bij, van wien hij een der meest geliefde kweekelingen werd, en welke groote meester destijds van hem verklaarde dat, indien zijn kweekeling TEN BROEK, in het kunstvak volhardde hij eenmaal een groot schilder zou worden. Nadat in 1795 de inval der Fransche legers in de

Vereenigde Provinciën, voor de Hollandsche uitgewekenen den weg naar hun vaderland weder geopend had, besloot de predikant TEN BROEK het herbergzame *Brabant* te verlaten, en werd dadelijk na zijne terugkomst te *Rotterdam* weder als predikant aldaar aangesteld; ook werden er de schoone talenten van zijnen zoon JOACHIM spoedig opgemerkt, die in weerwil zijner nog jeugdige jaren tot burger-secretaris der eerste wijkvergadering werd benoemd, welke betrekking hij echter van de hand wees. Zijn vader, wien thans de toekomstige bestemming zijner zonen bijzonder ter harte ging, bestemde JOACHIM GEORGE voor de predikdienst of voor de geneeskunde; deze gevoelde echter meer roeping voor de balie, waartegen zich echter de vaderlijke wil verzette; zoodat de keuze des oudsten zoons voorloopig onbepaald bleef; terwijl zijn jongere broeder aan *Utrecht's* hoogeschool zijne godgeleerde studiën ging voltrekken. Onze LE SAGE werd intusschen aan de leiding van een' destijds vermaarden regtsgeleerde toevertrouwd, terwijl hij in het ouderlijke huis de wijsgeerige lessen bijwoonde, die zijn vader aan een aantal jongelingen gaf, die thans nog de hoogste waardigheden in den lande met eere bekleeden. Tot rijper leeftijd gekomen, bragt hem de omgang met vele protestantsche leeraars, overigens achtenswaardig door wandel en geleerdheid, doch hemelsbreed

verschillend in godsdienstbegrippen, tot diep nadenken. LE SAGE was in het ouderlijke huis, zoo wel als buiten hetzelfde vaak getuige van verregaande twisten en verdeeldheid in het godsdienstige; meermalen hoorde hij op denzelfden kansel, op denzelfden dag als grove dwaling veroordeelen, wat even te voren als de zuivere waarheid was voorgesteld. De destijds reeds zich openbarende verloocheining der godheid van CHRISTUS schokte het geloovig en waarheidminnend hart van den jongen man te sterk, dan dat hij in de godsdienstbegrippen, waarin hij geboren en opgevoed was, kon blijven volharden. Zoowel aan zijnen achtingswaardigen vader als aan andere leeraars, zijne vrienden, deelde hij zijne twijfelingen mede, en zocht vruchteloos naar bondige oplossing of overtuiging. Eindelijk was de teerling geworpen, en kon LE SAGE aan den drang van zijn hart, aan zijne vaste overtuiging niet langer weerstand bieden: hij besloot de Catholieke geloofsleer te omhelzen, en zulks in weerwil der menigvuldige onaangenaamheden, waaraan hij zich daardoor onvermijdelijk blootstelde. Het jaar 1806 was voor LE SAGE TEN BROEK het tijdstip zijner geestelijke wedergeboorte. Een eerwaardig vriend en landgenoot, dien hij als jongeling te *Antwerpen*, in zijne nederige kloostercel had leeren kennen, ontving de afzwering zijner dwalingen, en nam hem in den

schoot der Moederkerk op. Of-
 schoon die overgang in het ge-
 heim had plaats gehad, werd
 hij toch spoedig ruchtbaar, en
 verwekte tegen hem vele ver-
 bittering van den kant zijner
 voormalige geloofsgenooten; na
 zich nog eenige maanden in de
 waarheden van het geloof, dat
 hij uit zuivere overtuiging om-
 helsd had, in stille afzondering
 versterkt te hebben, keerde LE
 SAGE naar *Rotterdam* terug, en,
 na zich een geruimen tijd op
 het notaris-ambt te hebben toe-
 gelegd, bekwam hij, na eervol
 afgelegd examen, onder de re-
 gering van koning **LODEWIJK**
NAPOLEON, in 1808 de konink-
 lijke aanstelling tot openbaar
 notaris; in deze betrekking bleef
 hij gedurende verscheiden ach-
 tereenvolgende jaren te *Rotter-*
dam zich met ijver en talent
 van zijne beroepspligten kwij-
 ten. Bij de verandering van
 het staatkundige in het laatste
 van 1813, brak er echter voor
 LE SAGE, wegens zijne geloofs-
 verandering, een tijdperk van
 bedekte en openbare vervolging
 aan, waarom hij verzocht van
 standplaats te mogen verande-
 ren, en hij verwisselde de woe-
 lige koopstad met het stille land,
 het kanton *Naaldwijk*, waar hij
 echter ook niet buiten vervol-
 ging bleef; doch troost vond
 in de stille eenzaamheid, en
 in het doorgronden en bewon-
 deren der door hem omhelsde
 geloofswaarheden. De lastering
 en verguizing, die derzelfde ge-
 loofsleer, door met die leer

geheel onbekende ijveraars on-
 der de protestanten, bij gelegen-
 heid der aannadering van het
 derde eeuwfeest der zoogenaamde
 hervorming, werden aangedaan
 en die soms tot blind fanatis-
 mus oversloegen, deden LE SAGE
 het zich tot pligt rekenen, om
 als een getrouw kind der Kerk,
 de eer zijner moeder te moeten
 handhaven, en eene geloofsleer
 te verdedigen die hij boven al-
 les heilig en dierbaar achtte.
 Hij trad dus op als apologist
 der Catholijke geloofswaarheid
 en gaf in 1816 in het licht:
De voortreffelijkheid van de leer
der Roomsch-Katholijke Kerk ge-
schetst, waarin hij met het vuur
 zijner innige overtuiging; maar
 tevens met de gemoedelijkheid
 en bescheidenheid van een wel
 opgevoed man, zijne voorma-
 lige geloofsgenooten toesprak,
 en hun met de kennis van de
 Catholijke godsdienst, liefde en
 verdraagzaamheid jegens hunne
 Catholijke landgenooten trachtte
 inteboezemen. Dit eerste ver-
 dedigschrift wekte de belang-
 stelling der in *Nederland* ver-
 guisde Catholijken in hooge mate
 op, en kwam spoedig in handen
 van vele duizenden. Van den
 kant der Protestanten haalde
 het hem echter vele verbitte-
 ring op den hals: weldra ver-
 schenen er van de zijde van
 vurige zeloten schampere tegen-
 schriften in het licht, die LE
 SAGE echter met de hem eigene
 bezadigdheid, en eenvoudige,
 maar overtuigende schrijfwijze
 beantwoordde (*). Alzoo ontstond

(*) Bij gelegenheid van den vijfden druk van de *Voortreffelijkheid*

er een hevige geloofsstrijd, die eene reeks van polemische geschriften ten gevolge had, waarin zich zelfs de eigen broeder van LE SAGE, die in de protestantsche kerk het leeraarsambt bekleedde, mengde. De vruchten van die heilzame controvers openbaarden zich weldra door den terugkeer van verscheiden Protestanten in den schoot der Catholijke Kerk. De behoefte die algemeen gevoeld werd, om de Catholijken in hunne godsdienstige en staatkundige regten te verdedigen, deed LE SAGE, door mannen, even eerwaardig wegens hunnen rang of stand, als door hunne verdiensten, daartoe aangespoord, besluiten tot de uitgave van een maandschrift: *de Godsdienstvriend* genaamd, waarvan het eerste N.^o in 1818 verscheen, en dat tot op den huidigen dag is blijven bestaan; genoemd tijdschrift is te zeer bekend, en het nut ter bevordering der regten en vrijheden van het Catholicisme in *Nederland* door hetzelfde gesticht te evident, dan dat wij noodig zouden achten er alhier eene ontleding van te geven. Behalve *de Godsdienstvriend* schonk de blakende ijver van LE SAGE ook nog het aanwezen aan andere organen, alle aan de verdediging der goede zaak gewijd. Hij was

een der vurigste voorstanders, oprichters en medebestuurders der *Catholijke Maatschappij*, waarbij hij als secretaris onvermoeid werkzaam was, doch welke heilzame inrigting na een kort bestaan door een gouvrenements besluit wederregtelijk vernietigd werd. In het begin van 1823 verloor LE SAGE door den dood zijnen hoogbejaarden, achtingswaardigen vader, welk verlies hem diep ter harte ging; ook openbaarde zich destijds bij hem eene verzwakking van gezigt, die bij 's mans rusteloozen arbeid, hem met het verlies van het edelste zintuig bedreigde; in weerwil dat deze oogzwakte steeds toenam, en hem weldra niet meer toeliet te lezen of te schrijven, haalde hem de warmte, waarmede hem zijne verdienstelijke taak, de verdediging der goede zaak, vervulde, in den zomer van 1827 eene geregteelijke vervolging op den hals; na eenige maanden van preventive gevangenschap (zie VERMEULEN G. A. -*Wbk.*-) bekwam hij, wel is waar, zijne vrijheid weder, doch ten gevolge der zedelijke foltering; waaraan hij zoo lang in den kerker was ter prooi geweest, was zijne gezondheid dermate ondermijnd, dat 's mans aanwezen verder kwijnende dreigde te zullen blijven.

W 5

van de leer enz. vervaardigde de heer P. G. WITSEN GEYSBEEK het volgende *Punttdicht*, dat tot motto van den zesden druk is gekozen:

» Bedild, veracht, bespot, mishandeld, angespogen,
LE SAGE! trof uw werk slechts smaad en ongeluk.

Men schreeuwt en scheldt en schimpt, tot, uw geduld ten einde,
Gij antwoordt — door een' vijfdén druk."

Daar de geneesheeren verandering van luchtgestel, voor het herstel van LE SAGE's gezondheid noodzakelijk achtten, verzocht hij in zijne hoedanigheid van notaris zich elders te mogen vestigen, waarna hij zich met ter woon naar *Noordbrabant* begaf; zijne gezondheid bleef niettemin wankelend, en wyl hem kort daarna het gezigt geheel begaf, zag hij zich verplicht zijn ontslag als notaris te moeten indienen. De gebeurtenissen van het jaar 1830 schokten zijn vaderlandslievend hart geweldig, en in den winter van dat jaar ging hij de vesting *Grave* bewonen, alwaar hij in weerwil zijner volslagene blindheid, zijnen nuttigen arbeid onvermoeid voortzette. De toenemende verdeeldheid onder het Protestantismus, gevoegd bij de dagelijks heviger wordende aanranding van de Catholieke Godsdienst, deed LE SAGE in 1835 besluiten tot het uitgeven van het weekblad; *de Catholieke Nederlandsche Stemmen*, waarin hij onafgebroken, tot zelfs op den dag van zijnen dood, de belangen van Godsdienst en Staat luide en met zeldzaam talent verdedigde, en welk blad ook onder de Protestanten van alle kleur zeer vele lezers vond. De onbetwistbare verdiensten, die LE SAGE zich met zijn ijveren voor de goede zaak verworven had, vonden algemeene erkenning. Buiten-zoo wel als binnen 's lands, genoot hij vele achting; terwijl hij in briefwisseling stond met en de vriendschap genoot van vele voorname mannen van zijn

tijdvak. Onder dagteekening van 17 April 1838 ontving hij van Z. H. PAUS GREGORIUS XVI, eene Pauselijke breve, waarin die waardige Opperherder's mansgehechtheid aan de H. Kerk, zijn' ijver en verdienstelijken arbeid met vaderlijke teederheid huldigt, en hem ten slotte den Apostolischen zegen geeft. Dit blijk van goedkeuring van de zijde van het doorluchtig Opperhoofd der Kerk, strekte den grijzen LE SAGE tot onuitsprekelijke bemoediging op zijne zwaarwichtige loopbaan. De hevige aanranding van de regten der Kerk door het Pruisisch gouvernement had LE SAGE ook in het strijdperk gebragt. Met moed en volharding nam hij de verdediging op zich van het vervolgde episcopaat, en wist te bewerken dat de catholiciteit van *Nederland* aan den doorluchtigen belijder CLEMENS AUGUST een schitterend blijk van deelneming en vereering gaf, even gelijk zij later, ten gevolge van LE SAGE's onvermoeid ijveren, aan den verdienstvollen balling, monseigneur GROOFF, een treffelijk blijk van erkentenis voor zijn moedig gedrag geschonken heeft. Naarmate LE SAGE in jaren klom, vielen hem van vele zijden schitterende bewijzen van huldiging zijner veelvuldige verdiensten ten deel. Pas had schier de geheele geestelijkheid van *Nederland* den waardigen grijsaard, die 's levens bitterheden in zoo ruime mate gesmaakt had, een doorslaand bewijs harer hooge achting en genegenheid gegeven, of Z. H. PAUS GREGO-

rius XVI benoemde hem in 1840, op voordragt van een' der eerbiedwaardigste Nederland-sche prelaten tot *Ridder der orde van de gouden Spoor*. Als met nieuwen moed en jeugdige kracht beziel, bleef LE SAGE nog voortdurend in het strijperk, tot dat de dood hem na meer dan dertig jaren van onvermoeid zwoegen, rust schonk. Na op zondag den 11 Julij 1847, nog des morgens, volgens zijne gewoonte, tot de heilige Tafel te zijn genaderd, maakte des avonds omstreeks half zeven ure een noodlottige val, ten gevolge eener hersenberoerte, een einde aan zijn leven, dat hem echter na het toeval nog zoo lang bijbleef, dat hij van het heilige Oliesel kon voorzien worden. — Groot en algemeen was de deelneming van de menigvuldige vrienden des overledenen bij dit verlies. De Catholijke pers, zoo wel in *Nederland*, als van naburige landen, bragt eene welverdiende hulde aan de nagedachtenis van LE SAGE, en prees eenstemmig den ontslapene als onverschrokken verdediger der Catholijke belangen. Eenparig erkende men zijne verdiensten als publicist, die zoo vele jaren alleen gestaan en de hitte van den dag verduurd had. Behalve de *Godsdienst-vriend*, de *Catholijke Nederlandsche Stemmen* en andere periodieke werken heeft LE SAGE eene menigte geschriften, zoolwel oorspronkelijk, als uit verschillende talen vertolkt, in het licht gegeven, waarvan de opsomming overbodig te achten is,

nademaal dezelve algemeen bekend en nog in veler handen zijn. De dichterlijke voortbrengselen van LE SAGE, waaronder vele dichtstukken van verdienste voorkomen, zouden, vereenigd, twee bundels beslaan. Voor geruimen tijd bestond reeds plan om dezelve het licht te doen zien. — Moge dit plan ten uitvoer worden gebracht!

SAINT-AIGNAN. — Zie BEAUVILLIERS -*Wbk.*-

SAINT-LEU. — Zie BONAPARTE (LODEWIJK) en HORTENSIA EUGENIA DE BEAUHARNAIS.

SAINT-VICTOR (J. B. BINS DE), een beroemde letterkundige, in 1772, te *Cap-Français* op *St. Domingo* geboren, werd zeer vroeg naar *Frankrijk* gezonden, alwaar hij, in weerwil der omstandigheden, uitmuntendè studiën maakte, en spoedig met de oude en nieuwere meesterstukken gemeenzaam bekend werd. Getuige der heiligschende vernielingen van CARRIER te *Nantes*, behield hij daarvan eene onuitwisbare herinnering, die eenen grooten invloed op de rigting zijner denkbeelden uitoefende. Na den 18 Brumaire te *Parijs* gekomen, gaf hij aldaar het schoone dichtstuk der *Hoop (Espérance)* in het licht, hetwelk hem vleijende aanmoedigingen verwierf. De *Voyage du poète ('s dichters reis)*, welke hij in 1806 in het licht deed verschijnen, handhaafde zijnen roem; en de opera *Uthal*, waarvan hij het onderwerp aan Os-

SIAN had ontleend, deed hem nieuwe lauwers plukken. Vooraf reeds had hij *l'Habit etc.* (*Het kleed van den ridder de Grammont*), een zeer bevallig tooneelstukje, doen uitvoeren. Eindelijk plaatste de vertaling van ANACREON in 1810, welke voor de volledigste wordt gehouden, die er in de Fransche taal bestaat, hem in den rang der achtbaarste letterkundigen des tijdvak. Sedert tien jaren werkte hij mede aan de redactie van het *Journal des Débats*, en leverde artikels aan de bladen, bestemd om de goede beginselen in zedeleer en letterkunde te bevorderen. Na tegen het einde van 1813, eene staatkundige zending in *Bretagne* te hebben volbragt, die ten doel had, om de terugkomst der BOURBONS, welke zeer nabij scheen, te bevorderen, werd hij aldaar aangehouden, en naar *Parijs* gevoerd, alwaar hij tot aan de restauratie in den *Tempel* bleef opgesloten. De herinnering dezer gevangenschap maakte hem onregtvaardig jegens NAPOLEON, wiens talenten en diensten hij, in twee, voor het overige zeer schoone *Oden*, in 1814 in het licht gegeven, miskende. Dezelve waren voor hem de zwannenzang. Tegenspoeden in zijne fortuin noodzaakten hem, van dien oogenblik af, de dichtkunst te laten varen, om zich aan meer winstgevende werkzaamheden toetewijden, en hij overleed in 1840. Zijne *Œuvres poétiques* zijn gezamenlijk in het licht gegeven, 1822, in 18.mo De beste uitgave zijner *Vertaling* van ANACREON is die van *Parijs*,

1810, in 8.vo, met schoone vignetten, volgens de teekeningen van GIRODET. Onder zijne werken in proza onderscheidmen: *Tableau etc.* (*Geschiedkundig en schilderachtig tafereel van Parijs*), 1808—12, 3 dl.ⁿ, in 4.to, met platen; 2.e herziene, vermeerderde uitg. 1822 tot 1827, 8 dl.ⁿ, in 8.vo, met atlas in 4.to Ook is SAINT-VICTOR de schrijver van den tekst van het *Musée des Antiques*.

SALA (VITALIS), een schilder, in 1803 te *Cernusco* in *Lombardijë* geboren, werd reeds in den ouderdom van 14 jaren naar *Milane* gezonden, om er onder de leiding van bekwame meesters, den gelukkigen aanleg te ontwikkelen, welken hij van de natuur had ontvangen. Hij behaalde in 1822 de groote gouden medaille voor de teekening, en in het volgende jaar den eersten prijs voor de compositie. Niet lang duurde het, of hij ontving bestellingen in een land, waar iedereen, die fortuin bezit, er een gedeelte van aan de aanmoediging der kunsten toewijdt, en ofschoon hij onder de goede gelijktijdige schilders zijne plaats reeds had ingenomen, wachtte men van hem nog belangrijker voortbrengselen, toen hij in Junij 1835 aan de kinderziekte overleed. Behalve eenige kerk-schilderijen, noemt men er nog drie van hem: 1.º *De gevangenneming van Barnabas Visconti*; — 2.º *Het vertrek van Regulus naar Carthago*; — en 3.º *De veldslag van Landriano*.

SALANDRI (de abbé **PELLEGRINO**), in 1723 te *Reggio* van arme ouders geboren, had de weldaad eener goede opvoeding aan eenen liefdadigen geestelijke te flanken, die hem in het seminarie deed opnemen. Hij verliet hetzelfde na den doctoralen lauwer in de godgeleerdheid te hebben bekomen, en terwijl hij zijnen natuurlijken aanleg voor de dichtkunst aankweekte, werd hij weldra met roem bekend. De graaf **CHRISTIANI**, administrator van het hertogdom *Modena*, verkoos hem tot onderwijzer zijner kinderen, en nam hem later als secretaris mede naar *Milane*, en van daar naar de hoven van *Weenen*, *Turijn* en *Parma*. Op eene reis, welke hij naar *Rome* deed, werd hij in de *Arkadische* akademie opgenomen. Zijn beschermer deed hem in 1758, den post van eersten ambtenaar ter koninklijke secretarie van *Mantua* bekomen; en bij de oprigting der akademie dier stad in 1767, werd hij tot blijvend secretaris derzelve verkozen. Hij overleed aan een toeval, den 17 Augustus 1771. Zijne *Gedichten*, die voornamelijk in klinkdichten bestaan, zijn verscheiden malen herdrukt. De volledigste uitgave is die van *Reggio*, 1824, in 16.mo, met portret. De Italianen stellen de werken van **SALANDRI** grootelijks op prijs. **TIRABOSCHI** plaatst hem, in zijne *Bibliotheek der Schrijvers van Modena*, in den eersten rang der dichters, welke *Italië* in de 18.^e eeuw tot luister hebben verstrekt.

* **SALLET** (**FRIEDRICH VON**), een nieuwere *Duitsche* dichter, in 1812 te *Reisse* in *Silezië* geboren, ontving zijne opleiding in het kadettenhuis te *Potsdam* en *Berlijn*; stond als officier in *Mentz* en *Trier*, nam zijn ontslag, kwam naar *Breslau*, en overleed te *Reichau*, in 1843. Zijne *Gedichten*, die veel voortreffelijks bevatten, en vooral door luimigheid en opgewektheid behagen, verschenen het eerst in 1835; op nieuw zeer vermeerderd in 1843. Verder heeft men van hem: 1.º *Funken*, 1838; — 2.º het luimige heldendicht *die wahnsinnige Flasche*; — 3.º het bevallige vertelseltje *Schön Irla*; — en 4.º het *Laien-evangelium*, dat, wegens de ligtzinnigheid, waarmede hetzelfde de grondwaarheden des Christendoms behandelt, zeer wenschelijk ware geweest achterwege te zijn gebleven. Een onrustige geest en hekelachtig uitgedrukte vrijheidsdenkbeelden wikkelden hem, in weerwil zijner goedhartigheid, in velerlei onaangenaamheden. Zijne *Sämmtliche Schriften* verschenen in 1845, te *Breslau*, in 5 dl.ⁿ, in het licht.

SALLUSTIUS CRISPUS. In dit Art. in het *-Wbk.-* 22.e dl., blz. 229, 1.e kolom, reg. 29 v. b. enz. staat: » **EUSEBIUS SALLUSTIUS** heeft dezelve afzonderlijk uitgegeven.” Men leze daarvoor: » **EUSÈBE SALVERTE** heeft enz.”

SALM (**CONSTANCE MARIE DE THÉIS**, vorstin von), in 1767 te *Nantes* geboren, ontving in

het ouderlijke huis eene even zoo bondige als schitterende opvoeding, en legde zich in hare jeugd reeds toe op de beoefening der letteren en kunsten en voornamelijk der dichtkunst. In 18 jarigen ouderdom vertrouwde zij hare eerste *Proeven* aan den *Almanach des grâces* en aan andere verzamelingen toe. In 1789 aan den arts PIPELET, zoon van eenen secretaris des konings, uitgehuwd, kwam zij *Parijs* bewonen, en daar zij naar roem haakte, hield zij, voor zoo ver de omstandigheden zulks toelieten, niet op, om zich met de beroemdste letterkundigen, kunstenaars en geleerden in betrekking te stellen. In 1795 in het *Lyceum der kunsten*, dat op de bouwvallen der oude akademiën was opgericht, toegelaten, las zij er in de openbare zittingen *gedichten* en *Lofreden* voor, en hield te gelijkertijd voordragten in het *Lyceum der vreemdelingen* en in het *Atheneum*. Het was in *Frankrijk* een nieuw verschijnsel eene vrouw lid van een geleerd genootschap te zien, en ofschoon de verkiezing van mevrouw PIPELET door onbetwistbare talenten werd geregtvaardigd, werd zij niettemin het onderwerp van verscheiden punt-dichten. Men ging weldra zoo ver dat men aan de vrouwen het regt betwistte, zoo niet om te schrijven, dan ten minste om hare werken te doen drukken, en men zag eene menigte schotschriften tegen de vrouwen als schrijfsters in het licht verschijnen. Mevrouw PIPELET nam in het begin geenerlei deel aan

dezen pennenstrijd, doch weldra kon zij het verlangen niet meer wederstaan, om de regten harer sekse te verdedigen, en zij deed zulks met een zeldzaam talent. Haar *Epître etc. (Brief aan de vrouwen)*, en die over de *Divisions etc. (Verdeeldheden der geletterden)* zijn de belangrijkste stukken, welke zij over dat onderwerp in het licht gaf, en bijna de eenige, die met de punt-dichten van LEBRUN, dezen twist overleefd hebben. Vroegtijdig weduwe zijnde, ging zij in 1802 een tweede huwelijk aan met den vorst van *Salm-Dyck*. Haar nieuwe en schitterende stand veranderde niets aan hare letterkundige gewoonten, noch aan hare gevoelens; zij ging voort *Gedichten* in het licht te geven, die in 1811, in 8.vo verschenen, en eenige andere werken, waaronder voornamelijk *Penseés (Gedachten)*, in 1828, in 8.vo Deze beminnelijke en geestige vrouw behield tot haren laatsten oogenblik, die vurige geëstdrift voor de studie, welke de bezigheid en bekoorlijkheid van haar leven had uitgemaakt. Eene kortstondige ziekte ontrukte haar te *Parijs*, den 13 April 1846, aan hare talrijke vrienden. Zij was lid van een aantal Fransche en vreemde geleerde genootschappen. Behalve de reeds genoemde werken, heeft men van haar: 1.° *Sapho*, een trouwspel in lierzangen; — 2.° *Mes soiwante etc. (Mijne zestig jaren, of mijne staat en letterkundige herinneringen)*, 1833, in 8.vo Hare *Œuvres complètes (Volledige werken)* hebben twee uitgaven ge-

had, in 1835, 4 dl.ⁿ, in 12.mo, en in 1842, 4 dl.ⁿ, in 8.vo Zij heeft daarenboven verscheiden onuitgegeven geschriften nagelater, waaronder: *Les Allemands etc.* (De Duitschers met de Franschen, in hunne zeden, gebruiken enz. vergeleken) en *Mémoires etc.* (Letterkundige gedenkschriften).

SALMASIUS. — Zie SAUMAISE -Wbk.-

SALVERTE (ANNE JOSEPH EUSÈBE BACONNIÈRE), in 1771 te *Parijs* geboren, maakte vrij goede studiën in het collegie van *Juilly*, en werd, in den ouderdom van 18 jaren tot advokaat des konings, in de regtbank het *Chatelet* benoemd. Toen deze post na de invoering der nieuwe regterlijke organisatie was opgeheven, verkreeg hij in 1792 eene bediening bij het ministerie van buitenlandsche zaken; maar weldra als gematigde aangeklaagd, was hij genoodzaakt zijn ontslag te nemen, en gaf in de school der bruggen en wegen lessen in de Algebra. Na den 9 Thermidor onderscheidde hij zich onder de jonge lieden wier manifestatiën ten doel hadden om de vernieuwing van het schrikbewind te beletten. Ten gevolge van den 13 Vendémiaire ten dood veroordeeld, hield hij zich eenigen tijd verborgen, en toen hij zich aanbod, om zijne contumacie te regtvaardigen, werd hij vrijgesproken. Na eene betrekking bij de administratie van het kadaster te hebben bekomen, wendde hij den vrijen tijd, die hem

hierbij werd gelaten, aan, om zijnen smaak voor de letteren optevolgen. In 1807 beantwoordde hij aan de oproeping der Fransche akademie, welke het *Letterkundig tafereel van Frankrijk in de 18.^e eeuw* had gevraagd. VICTORIN FABRE (zie dat Art.) behaalde den prijs, maar het werk van SALVERTE bekwam eene loffelijke vermelding. Het lezen der werken van de filozofen, onder anderen van DIDEROT en ROUSSEAU had hem tot de aanneming hunner beginselen gebracht, en in zijnen ledigen tijd hield hij zich ernstig bezig met de middelen, om aan *Frankrijk* eene regering te geven, welke eindelijk de heerschappij dier vrijheid kon verzekeren, over welke men zoo veel spreekt, zonder juist te weten, waarin zij bestaat. Hij was nog in zijne droombeelden verdiept, toen de restauratie inviel waarop hij niet gerekend had. Naar *Geneve* geweken, bragt hij aldaar vijf jaren door met natedenken over de groote staatkundige vraagstukken; en te *Parijs* teruggekeerd, gaf hij verscheiden brochures in het licht, die 'opgemerkt werden, en die hem met verscheiden hoofden der parlementaire oppositie in betrekking bragten. In 1826 tot afgevaardigde van *Parijs* verkozen, bragt hij in de discussiën der tribune eene hevigheid, welke verwondering baarde in eenen man, die door de zachtheid zijner zeden, en door de opregtheid zijner gevoelens bekend was. Hij was afwezig op den oogenblik, waarop de Julij-omwente-

ling uitborst, maar zoodra hij er van onderrigt werd, snelde hij toe, om er deel aan te nemen. Door het 5.^e arrondissement herkozen, stelde hij voor, zoodra de kamer geconstitueerd was, om de oude ministers in staat van beschuldiging te stellen, en in de volgende zitting toonde hij zich als een der meest verbitterde tegen de verbannen familie, en vraagde om ook de hertogin van BERRY in staat van beschuldiging te stellen. In 1834 werd hij in de verkiezingen voorbijgegaan. Later echter kwam hij weder in de kamer. Zijne oppositie was niet minder hevig en scherp; hij sprak over alle vraagstukken, meestal onbezonnen en in het honderd. SALVERTE overleed te *Parijs*, den 27 October 1839, zonder eenigen godsdienstigen pligt te hebben vervuld. Hij was vrij lid der akademie van opschriften. Behalve verscheiden gelegenheids-stukjes over verschillende onderwerpen en artikels in verzamelingen en tijdschriften, heeft men van hem: 1.º *Entretiens etc.* (Gesprekken van L. Jun. Brutus en C. Mutius), *Parijs*, 1793, in 8.vo; — 2.º *Du droit etc.* (Over het regt der volken), ib. 1799, in 8.vo; — 3.º *Tableau etc.* (Letterkundig tafereel van Frankrijk, in de 18.^e eeuw), ib. 1809, in 8.vo; — 4.º *De la civilisation etc.* (Over de beschaving, sedert de eerste geschiedkundige tijden tot op het einde der 18.^e eeuw), ib. 1813, in 8.vo; — 5.º *Essai etc.* (Geschiedkundige en wijsgeerige proeve over de namen van munnen, volken en

plaatsen, in derzelveu betrekkingen met de beschaving beschouwd), ib. 1823, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 6.º *Horace etc.* (Horatius en keizer Augustus of Betrachtungen die tot aanvulling der commentariën over Rome kunnen dienen), ib. 1823, in 8.vo; — 7.º *Des sciences etc.* (Over de verborgene wetenschappen, of proeve over de tooverkunst, de wonderen en de mirakelen), ib. 1829, 2 dl.ⁿ, in 8.vo — Zie SALUSTIUS-CRISPUS.

* SAMBUGA (JOSEPH ANTON FRANZ MARIA), een gemoedelijk Catholijke schrijver, den 9 Junij 1752 te *Welldorf*, een vroeger *Rijn-Paltsch*, thans *Badisch*-vlek, nabij *Heidelberg* geboren. Zijne ouders waren van Italiaanschen oorsprong, en uit de nabijheid van *Como* geboortig. Hij ontving te *Heidelberg* zijne wetenschappelijke opleiding, doch wenschte zich liever, naar het voorbeeld zijns vaders, aan den handelstand toetewijden. Zijne moeder echter spoorde hem steeds tot den geestelijken stand aan, en eene reis naar *Italië* maakte op den achttienjarigen jongeling zulk eenen diepen indruk, dat hij nu zelf, uit volkomen neiging en overtuiging priester wilde worden. Hij zag *Rome*, *Florence*, *Milane*, *Venetië*, en de kunst en de waardigheid der godsdienst, welke zich in deze heerlijke steden ten toon spreidden, maakten op zijn gevoelig gemoed eenen opwekkenden indruk. Den 2 April 1774 werd hij in *Italië* tot priester gewijd; de bisschop van

Como droeg hem als eerste zielzorg op, de vertroosting van verscheiden zieke Duitschers in het hospitaal. In 1775 keerde hij naar zijn vaderland terug, werd in dat jaar kapellaan bij zijnen oom Grossi, pastoor in *Helmsheim*, in 1778 stads-kapellaan in *Mannheim*, met de eervolle uitnoodiging, om zich tevens met het hofpredikersambt te belasten. De vrijheerlijke familie von DALBERG verkoos hem in 1785 voor de openstaande pastorie van *Heernsheim*, waar de scholen en de armen en zieken in hem eenen getrouwen onderwijzer en helper vonden. Hij onderwees jonge studenten niet slechts in de beginselen der Latijnsche taal, maar leidde hen ook der beoefening der wijsbegeerte in. Het zedelijke beiderf, en de daardoor tot uitbarsting gekomene omwenteling in *Frankrijk*, baarde hem groote bekommering; in eene openbare vergadering hield hij de welsprekende voordragt: » Hoe zal men het verval der godsdienst en zedelijkheid beteugelen? » Twaalf jaren lang had hij zijn herdersambt zegenrijk waargenomen, toen hem de Voorzienigheid tot eenen anderen invloedrijken werkkring be-riep. De paltsgroavin aan den *Rijn* zocht voor haren prins eenen opvoeder en de hofmeester deszelve, von KIRSCHBAUM, droeg SAMBUGA te dien einde voor. In 1797 aanvaardde hij het gewigtige beroep, om voor den aanstaanden kroonprins van *Beijeren*, LODEWIJK, onderwijzer

III. DEEL.

en raadgever te zijn. Het waren vooral twee grondregels, welke SAMBUGA, als godsdienstleeraar, bij den prins diep trachtte in te prenten en te ontwikkelen: liefde voor de godsdienst zijner vaders, voor de Catholijke moeder-Kerk, en liefde voor zijn volk en vaderland. Toen men hem voor de Illuminatenorde trachtte te winnen, wees hij elke aansporing daartoe strekkende, met de aanmerking van de hand: » Ik ben reeds in twee groote openbare orden, waaraan mijn geheele leven toebehoort; de eene heet *Staat*, de andere *Kerk*. Ik heb geene derde, vooral geene geheime noodig, wijl reeds de twee openbare mijne geheele inspanning vorderen. » In 1813 stierven twee zonen zijner oudst-zuster, welke beide hij van kindschheid af had opgevoed en onderwezen, en aan welke zijn hart met de innigste liefde gehecht was. In den bloei der jeugd werden zij, kort na elkander door den dood weggerukt, de eene als gepromoveerde arts in *Parijs*, de andere als staatsdienaar in *München*. Ook hun vader stierf nog in hetzelfde jaar, zoodat door deze elkander zoo snel opvolgende sterfgevallen, de teedergevoelende ziel van SAMBUGA diep gewond werd. De zichtbare afneming zijner krachten eindigde den 5 Junij 1815 met den dood. Tot zijne voornaamste geschriften behooren: 1.° *Kurze Geschichte des hl. Vincenz von Paula*, naar het Fransch; — 2.° *Schutzrede für den ehelosen*

X

Stand der Geistlichen, 1782; — 3.º *Ueber den Philosophismus, welcher unser Zeitalter bedroht*, 1805; — 4.º *Ueber unverhältnismässige Bevölkerung der Hauptstädte*, 1806; — 5.º *Ueber die Nothwendigkeit der Besserung, als Rücksprache mit dem Zeitalter*, 2 dl.ⁿ, 1807; — 6.º *Untersuchungen über das Wesen der Kirche*, 1809; — 7.º *Der Priester am Altare, eine Neujahrgabe*, 3.º uitg., 1819. Verder verscheiden *Gebedenboeken en Predikatiën*, waaronder 3 *Gelegenheidsreden*, bij de eerste Communie der prinses AUGUSTE, in 1801, der prinses CHARLOTTE, in 1803 en van prins KAREL, in 1810. Na zijnen dood verscheen nog van hem in het licht: — 8.º *Rede an die katholieke Geistlichkeit bei dem Eintritt des 19 Jahrhunderts*; — 9.º *Sammlung verschiedener Gedanken über verschiedene Gegenstände*, München, 1818; — 10.º *Auserlesene Briefe, an Geistliche geschrieben, sammt Fragmenten und Excerpten*, München, 1819. Zijne uitvoerige biographie werd door SAILER geschreven, die haar aan deszelfs koninklijken kweekeling, LODEWIJK van Beijeren opdroeg; » *Sambuga, wie er war, u. s. w.*” Men vindt deze Levensschets in SAILER's *Sämmtliche Werke*, 38 dl., blz. 157—416.

SANSON (LOUIS JOSEPH), heekundige, in 1790 te Parijs geboren, was pas 13 jaren oud toen hij door DUPUYTREN in het *Hôtel-Dieu* werd opgenomen.

Bij de concursus van 1805, tot buitenwonend (*externe*) kweekeling benoemd, werd hij weldra ontleedkundig voorsnijder (*prosector*) en twee jaren later inwonend kweekeling. Het was in deze betrekking dat de conscriptie hem aan zijne werkzaamheden onttrok, om hem naar het leger te zenden, maar aan de bescherming van RICHIRAND (zie dat Art.) had hij het te danken, dat hij bij de garde van Parijs werd ingelijfd, en zijne dienst in het *Hôtel-Dieu* kon voortzetten. Om uit dezen onzekeren toestand te geraken, verzocht hij om eene betrekking van militairen heelmeeester, en na eenigen tijd in het ziekenhuis van *Gros-Caillo* te zijn werkzaam geweest, werd hij tot de *ambulances* der keizerlijke garde bij het groote leger beroepen. In 1815 tot het burgerlijke leven teruggekeerd, kwam hij weder in het *Hôtel-Dieu*, en wijdde zich aldaar met het beste gevolg aan de praktijk en het onderwijs toe, terwijl hij den weinigen tijd, die hem overbleef, aanwendde, om zoo veel mogelijk zijne eerste opvoeding te voltooien, die de omstandigheden ontijdelijk hadden afgebroken. In 1817 verdedigde hij zijne thesis voor het doctoraat. Daarna achtereen volgend tot verschillende posten benoemd, verkreeg hij eindelijk in 1836, na drie *concours*, den door den dood van DUPUYTREN (zie dat Art.) openstaanden leerstoel der heekundige kliniek. Van dien oogenblik af ontbrak er niets aan zijne eersucht en

aan zijnen roem. Hij bekleedde dezen aanzienlijken post slechts vijf jaren, en overleed te *Parijs* den 1 Augustus 1841. Sedert 1833 was hij lid der geneeskundige akademie. Behalve talrijke *Verhandelingen*, in verschillende aan de geneeskundige wetenschappen toegewijde verzamelingen opgenomen, en van eene vermeerderde uitgave der *Médecine opératoire* van SABATIER, heeft men van hem: 1.º *Nouveaux etc.* (*Nieuwe grondbeginselen der medico-chirurgicale Ziektekunde*), *Parijs*, 1825 tot 1828, 4 dl.ⁿ, in 8.vo; 3.e herziene en vermeerderde uitgave, 1833, 5 dl.ⁿ, in 8.vo, gezamenlijk met L. CH. ROCHE. Hij heeft daarenboven met L. J. BEGIN het werk van DUPUYTREN ten einde gebragt: *Over eene nieuwe wijze om de steensnijding te bewerken*, *Parijs*, 1836, gr. in fol., met 10 pl.ⁿ

* SANTANDER (FRANCISCUS DA PAULA DE), in 1782 te *Rasario de Cacuta*, in de tegenwoordige republiek *Nieuw-Granada*, geboren, streed sedert 1809 voor de onafhankelijkheid van *Zuid-Amerika* en diende in 1821 als generaal onder BOLIVAR, werd in 1826 vice-president van *Columbia*; in 1828 van zamenzwering tegen BOLIVAR verdacht, werd hij in het fort *Bocachica* opgesloten, overtuigd en tot verbanning veroordeeld. In 1831 naar *Bogata* teruggeroepen, werd hij in 1832 tot vice-president van *Nieuw-Granada* verkozen, trad echter in 1836 af, en over-

leed te *Carthagena* in 1840.

SAULNIER (LOUIS SEBASTIEN), Fransche staatsraad, in 1788 in het oude *Lotharingen* geboren. Zijn vader was algemeen secretaris van politie geweest. In den ouderdom van 20 jaren bijzitter in den staatsraad geworden, werd hij twee jaren door NAPOLEON met eene administrative zending in *Polen* belast; in 1813 tot directeur-generaal der politie te *Lyon* benoemd; werd hij gedurende de honderd dagen prefekt van het *Tarn en Garonne-dep.*^t Beoefeningen der staatkundige huishoudkunde, en nasporingen omtrent de werken der Engelsche drukpers, bewogen hem in 1825 de *Revue britannique* uittegeven, een billijkerwijze geacht tijdschrift, dat eene verbaazende menigte wetenschappelijke, industriele en letterkundige oorkonden in omloop heeft gebragt. SAULNIER was de eerste van alle Fransche huishoudkundigen, die den wensch uitte, het leger tot de openbare werken gebruikt te zien, een wensch die voor eenige jaren gedeeltelijk vervuld is. In 1831 tot de prefektuur van het *Loiret-dep.*^t beroepen, overleed hij te *Orleans*, den 23 October 1835. Hij was corresponderend lid der akademie van zedelijke en staatkundige wetenschappen.

SAVART (FELIX) een natuurkundige, in 1791 te *Mézieres*, uit eene aan de genie-school dier stad verbondene kunstenaars-familie geboren, openbaarde reeds

in zijne kindschheid eene zeldzame geschiktheid voor de vervaardiging van natuurkundige instrumenten en proefnemende nasporingen. Hij volbragt zijne studiën met roem te Metz, en na den ouderdom te hebben bereikt, om eenen staat te kiezen, bepaalde hij zich tot de geneeskunde, en nam gedurende verscheiden jaren de dienst van hulp-heelmeester in het militaire hospitaal waar. In 1810 nam hij dienst in het 1.^e bataillon der mineurs, waarbij hij weldra als chirurgus-kweekeling werd aangesteld, en bij de afdanking van dat corps in 1814, begaf hij zich naar Straatsburg, om er zich te doen promoveren. Te Metz teruggekeerd, met oogmerk om er zich aan de praktijk der geneeskunde toetewijden, herleefde aldaar weder spoedig zijne neiging voor de wetenschappen, en, terwijl hij zijn beroep verzuimde, begon hij de natuur- en scheikunde te beoefenen. Te Parijs gekomen, om er aan de akademie van wetenschappen eene *Verhandeling* aantebieden, welke hij over de vervaardiging der snaarinstrumenten had zamengesteld, weifelde hij nog omtrent de door hem te volgen loopbaan; maar het onthaal, dat hij bij den heer Bior vond, bepaalde zijn beroep, en van dien oogenblik af wijdde hij zich geheel aan de gehoorleer (*acoustique*) toe. Zijn beschermer deed hem tegen het einde van 1820, als onderwijzer der natuurkunde in een bijzonder gesticht plaatsen. In 1827 in de akademie van wetenschappen opgenomen,

deed de heer Bior te gelijktijd te zijne gunste den post van opziener van het natuurkundig kabinet bij het collegie van *Frankrijk* scheppen, hetwelk hij tot een der schoonste van *Europa* maakte, en van toen af, vrij van alle zorgen, legde hij zich met eenen ongelooflijken ijver, op de beoefening der gehoorleer toe; waarvan hij de grenzen op eene aanmerkelijke wijze uitbreidde. Bij den dood van AMPÈRE in 1836, verving hij hem op den leerstoel van algemeene natuurkunde in het collegie van *Frankrijk*, dien hij echter slechts korten tijd bekleedde, daar eene borstziekte hem den 16 Maart 1841 in het graf sleepte. Men heeft van SAVART geene andere werken dan *Verhandelingen* in de verzamelingen der akademie opgenomen. Hij heeft in handschrift eene vertaling (in het Fransch) van het werk van Celsus over de geneeskunde nagelaten.

SCARPELLINI (FELICIANUS), een bekwame sterrekundige, in 1762 te Foligno geboren, vestigde zich, na den geestelijken staat te hebben omhelsd, te Rome, alwaar hij bij de beoefening der wetenschappen, verscheiden bedieningen waarnam. In 1802 tot hoogleeraar der gewijde natuurkunde in *la Sapiencia* benoemd, werd hij, toen een gedeelte van den *Kerkelijken Staat*, tijdelijk met het groote Fransche keizerrijk werd vereenigd, door Rome tot het wetgevend ligchaam afgevaardigd, en maakte hij van deze gelegenheid gebruik, om

met de beroemdste geleerden van *Parijs* in betrekking te komen. Toen de gebeurtenissen van 1814 hem zijne tijdelijke bedieningen deden verliezen, haastte hij zich om zich weder naar zijne studeerkamer in het *Kapitoel* te begeven, en zijne studiën weder optevatten, die de bekoorlijkheid en de eer van zijn eenvoudig en zedig leven hadden uitgemaakt. Het is aan hem dat men de oprigting van een observatorium op het kapitoel en de herstelling van de akademie der *Lincei* te danken heeft, van welke laatste hij blijvend secretaris werd. Hij had een rijk natuurkundig kabinet gevormd, en er zelf de voornaamste werktuigen toe vervaardigd. SCARPELLINI overleed den 1 December 1840. Men heeft van hem: 1.° *Verlag der verrigtingen te Rome in het werk gesteld, ter invoering van het metrisch stelsel*, 1811; — 2.° *Verhandeling over eenige nieuwe koperen reflectors voor de groote telescopen*, enz.

* SCHADOW (JOHANN GOTTFRIED), een bekwame beeldhouwer, in 1764 te *Berlijn* geboren, gevoelde reeds vroegtijdig eene bepaalde roeping voor de beeldende kunsten. Met zijne minnares naar *Weenen* gevlugt, stelde zijn schoonvader hem in staat tot eene reis naar *Italië*. Van 1785—87 bekwam hij in *Rome* voor eene groep in het *Concorso di Palestra* den eersten prijs. In zijn vaderland teruggekeerd, werd hij in 1788

rector, en later director der akademie van schoone kunsten te *Berlijn* en tot den adelstand verheven; in deze betrekkingen droeg hij op eene krachtadige wijze bij, tot het vormen van beroemde *Duitsche* beeldhouwers. SCHADOW overleed te *Berlijn* den 28 Januarij 1850. Tot zijne voornaamste werken behooren: het *gedenkteeken* van den graaf VON DER MARK, in de *Dorothea-kerk*; de standbeelden te paard van FREDERIK II te *Stettin*; van den generaal ZIETHEN en den hertog LEOPOLD van *Dessau*, te *Berlijn*; van den veldmaarschalk BLÜCHER te *Rostok*; van den generaal TAUENTZIEHN te *Breslau*; van LUTHER te *Wittenberg*; en eene kolosale marmereen groep, voorstellende de koningin LOUISE van *Pruissen* met hare zuster de hertogin van *Cumberland*, te *Londen*. Ook heeft SCHADOW zich als schrijver bekend gemaakt, door: 1.° *Wittenbergs Denkmäler der Bildnerei, Baukunst und Malerei, mit historischen und artistischen Erläuterungen, Wittenberg*, 1825; — 2.° *Polyklet, oder von den Maszen des Menschen nach dem Geschlechte und Alter*, enz., *Berlijn*, 1834; — 3.° *die Nationalphysiognomien, oder Beobachtungen über den Unterschied der Gesichtszüge* enz. *Berlijn*, 1835, al welke geschriften hem als eenen denkenden kunstenaar kenmerken. — Zijn zoon RUDOLPH, evenzeer een beeldhouwer, in 1786 te *Rome* geboren, keerde als leerling van THORWALDSEN en CANOVA der-

waarts terug; alwaar hij in 1822, na zich door schoone beeldwerken beroemd te hebben gemaakt, overleed. — Een tweede nog levende zoon van SCHADOW (WILHELM FRIEDRICH), is als historie- en portret-schilder zeer beroemd, en keerde in 1818 te Rome tot de Catholijke Kerk terug.

* SCHAEFER (GOTTFRIED HEINRICH), een beroemde Duitsche letterkundige van den nieuweren tijd, in 1764 te *Leipzig* geboren, waar hij ook zijne wetenschappelijke studiën begon en ten einde bragt, en in 1792 het filozofisch doctoraat bekwam. Na eenige jaren rigtte hij te *Leipzig* een' boekhandel op, doch werd reeds in 1806 *privaat-do-cent*, en in 1808 buitengewoon hoogleeraar aan de universiteit, welken post hij tot in 1818 bekleedde, in welk jaar hij zijne rijke boekverzameling aan den koning van *Saksen* verkocht, die daarop met de universiteitsbibliotheek van *Leipzig* vereenigd werd, waarbij SCHAEFER als bibliothekaris werd aangesteld. Nadat hij dezen post tot in 1833 had waargenomen, onttrok hij zich, wegens zijn zeer verzwakt gezigt, van alle werkzaamheid, en overleed in 1840. Van de groote menigte, deels door hem zelve geschrevene, deels uitgegevene vreemde werken, voornamelijk uitgaven van oude klassieke schrijvers, willen wij slechts aanvoeren: 1.° *Athenaeos*, *Leipzig*, 1796 (enkel het eerste deel); — 2.° *Moralia* van PLUTARCHUS; *ib.* 1796—99; — 3.° Deszelfs *Le-*

vensbeschrijvingen, *ib.* 1826 en vervolg; — 4.° *Herodotos*, *ib.* 1800; — 5.° *Juliani imperatoris oratio*, 1803; — 6.° *Glossarium Livianum*, *ib.* 1804; — 7.° *Plinii Epistolae*, *ib.* 1805; — 8.° *Meletemata critica*, *ib.* 1806; — 9.° *Dionysios de compositione verborum*, *ib.*, 1803; — 10.° Nieuwe uitgaven van *Lamberti Bosii ellipses graec.*; — 11.° Uitgave der Grieksche herderszangen van PINDARUS, HOMERUS, SOPHOCLES, ANACREON enz., *ib.* 1810 en volg.; — 12.° VALKENAER'S *Opuscula oratoria, critica*, *ibid.*, 1809, enz.

* SCHAFFELAAR (JAN VAN), droeg, tijdens de Hoeksche en Kabeljauwsche partijschappen in *Nederland*, de wapens in dienst van DAVID VAN BOERCONDIË, bisschop van *Utrecht*, die zich in de noodzakelijkheid zag, om een' geruimen tijd tegen de steden *Utrecht* en *Amersfoort* oorlog te voeren. In 1482 overde SCHAFFELAAR, aan de spits van niet meer dan 18 of 19 ruiters, de kerk en den toren van het dorp *Barneveld*, die deze dapperen zich tot eene verschansing maakten. De *Amersfoorders* en *Nijkerkers*, die dit spoedig vernamen, begonnen kerk en toren te beschieten, waardoor de kleine heldentroep der belegerden deerlijk in het nauw gebragt werd, en geene uitkomst ziende, zich tot de overgave bereid verklaarde. De bloeddorstige aanvallers waren hiermede echter niet te vreden, ten zij hun JAN VAN SCHAFFELAAR, op wien zij het bijzonder

gemunt hadden, ten offer viele, zij eischten dus van de belegerden, als voorwaarde der hun te vergunnen capitulatie, dat zij hunnen aanvoerder door een der spie- of klokgaten naar beneden zouden werpen. Diep verontwaardigd over zoodanig voorstel, verklaarden de spitsbroeders van SCHAFFELAAR liever met hem te willen sneven, dan eene zoo schandelijke en onmenschelijke daad te plegen. Doch SCHAFFELAAR neemt oogenblikkelijk het besluit om het leven zijner krijgsmakkers te redden, hij klimt naar boven, werpt zich uit een der kijkgaten naar beneden, alwaar hij door zijne vijanden, die nog eenige teekens van leven in hem bespeurden, moorddadig werd afgemaakt. De geschiedenis dezer zelfopoffering, tot behoud zijner wapenbroeders, is door den volksdichter H. TOLLENS Cz. op eene meesterlijke wijze in dichtmaat beschreven.

* SCHALKEN (GODFRIED), een Nederlandsche kunstschilder, in 1643 te *Dordrecht* geboren, en in 1706 te 's *Gravenhage* overleden; ontving het onderwijs in zijne kunst van VAN HOOGSTATEN en GERARD DOUW, en vervaardigde een aantal portretten, welke hem ruim betaald werden. Hij had zich bijzonder toegelegd op het nabootsen van den zonneshijn en het kunstlicht, waarin hij bijna niet is overtroffen geworden. Daar hij op zijne schilderstukken gaarne de sterkste tegenstellingen van licht en donker bragt, zoo wa-

ren nachtelijke tafereelen, met lamp-, toorts- of kaarslicht zijne geliefkoosde onderwerpen. Even als die van zijnen meester GERARD DOUW, kenmerken zich zijne schilderijen, door eene fijne en afgewerkte behandeling. Zijne stukken worden zoo wel buiten 'slands als in *Nederland* grootelijks op prijs gesteld.

* SCHALKWIJK. — Zie WIJKERSLOOTH.

* SCHARP (JAN), in 1757 te *Axel*, in *Staats-Vlaanderen* (thans prov. *Zeeland*), geboren, werd, na als hervormd predikant verschillende standplaatsen te hebben gehad, in dezelfde betrekking naar *Rotterdam* beroepen, waar hij het leeraarsambt eene reeks van jaren waarnam, en zich door zijne welsprekende leerreden eenen algemeenen roem verwierf. Hij was *theol. doctor*, en wegens zijne uitgebreide kundigheden en innemen den omgang algemeen geacht. Gedurende de staatsonlusten van *Oranje* en *patriot* toonde hij zich der eerstgenoemde partij steeds toegedaan. Door alle wetenschappelijke vereenigingen gezocht, werd hij wegens zijne uitgebreide kundigheden en zijn echt liberalismus hooggeschat. Hij was daarenboven een gemoedelijk Protestant, die der Catholijke Kerk — door hem de *grijze Moederkerk* genaamd — waar het slechts pas gaf, zoo in woord als in geschrift, regt deed wedervaren. Door koning WILLEM I werd hij met de orde

van den Nederlandschen Leeuw vereerd. Hij overleed te *Rotterdam* in 1828. Tot zijne voornaamste geschriften behooren: 1.º *November 1813, Lierzang*; — 2.º *Gedenkzuil van Nederlands krijgsoorm*, met bijgevoegden *Zegezang*; — 3.º *Historische Brieven over den zich noemenden* FREDERIK GERARD MEIJER, *geexecuteerd binnen Rotterdam, den 26 Mei 1796*; — 4.º *Over de beffen en kragen*, eene oudheidkundige verhandeling; — 5.º *Geschiedenis en Costumen van Axel* enz. Zie verder CARDONE.

* SCHEFFER (JOHANN EVANGELIST), ridder van *Leonhardshof*, een voortreffelijke historieschilder, in 1795 te *Weenen* uit eene adellijke, maar zeer vervallen familie geboren, openbaarde reeds in zijne vroegste jeugd eenen gloeienden ijver, zoowel voor de schilder- als toonkunst; zijne behoeftige ouders waren echter niet in staat, hem het noodige onderwijs te verschaffen; slechts van eenen onervaren schilder, KREITHNER genaamd, ontving hij eenige opleiding in het teekenen, die hem toch van weinig nut zou zijn geweest, indien niet toevaltiger wijze de toenmalige kunstminnende vorst-bisschop van *Gurk*, FRANZ XAVER VON SALM-REIFERSCHIED, op de talenten van den knaap opmerkzaam geworden ware, hem zijne ondersteuning geschonken, en voor zijne verdere ontwikkeling gezorgd hadde. Door hem begünstigd, reisde SCHEFFER in 1809 naar *Italië*, op welke reizē hij

op de overvaart van *Venetië* naar *Ferrara* eene koude vatte, en daardoor waarschijnlijk den eersten grond tot zijnen later steeds wankelenden gezondheidstoestand en zijnen te vroegen dood legde. Na zijne terugkomst hield hij zich gedurende verscheiden jaren te *Klagenfurt* op, alwaar hij onafgebroken met ijver zijne kunst uitoefende. In 1817 begaf hij zich op kosten van den vorst-bisschop andermaal naar *Italië*, bezocht *Venetië, Milane, Florence, Rome, Napels* en *Sicilië*, en hield zich daarna eenigen tijd te *Rome* op, alwaar hem het uitstekende voorregt ten deel viel, dat de heilige Paus Pius VII, voor hem tot de vervaardiging van een portret zat, en hem met de *Christusorde* vereerde. Tot dit tijdvak behooren ook de schoonste zijner schilderstukken. In 1818 keerde SCHEFFER naar *Klagenfurt* terug, en na eene ziekte te hebben doorgestaan, die zijn leven in gevaar bragt, begaf hij zich in 1819 naar *Weenen*, waar hij een jaar verbleef, en verscheiden schoone schilderijen vervaardigde. In 1820 ging hij andermaal naar *Rome*, en keerde in September 1821 naar *Weenen* terug, waar zijne gezondheid, die in *Italië* grond tot de schoonste hoop had gegeven, op eenmaal begon te kwijnen. Eene ongepast aangewende geneeswijze verergerde zijnen toestand zienderoogen, en hij overleed in den bloeiendsten leeftijd, den 12 Januarij 1822, tot een onherstelbaar verlies voor de kunst. Tot zijne schoone,

geestrijk uitgedachte, en met kunstgevoel uitgevoerde schilderingen behooren voornamelijk: *Eene het orgel bespelende heilige Cæcilia*, door 3 heerlijk uitgedachte *Engelen* omringd; — eene *Madonna met het kind*, kniestuk; — een levensgroot *hoofd der heilige Catharina*; — de *Apostel Andreas*, een altaarstuk; — eene *Madonna met het kind in een landschap*, eene zeer schoon uitgedachte voorstelling, die bijna aan de onnavolgbare teederheid van RAPHAËL herinnert, en eindelijk de schoone *doode Cæcilia* met 2 biddende engelen, die zich in de galerij van het *Belvédère* bevindt.

* SCHEIDIUS (JAN FILIP), in 1767 te *Harderwijk*, alwaar zijn vader hoogleeraar in de Oostersche talen en letterkunde was, geboren, ontving in zijne geboorteplaats het eerste onderwijs in de Grieksche en Latijnsche talen van DE ROOY, beoefende daarna gedurende 3 jaren de geneeskunde; maar toen hij eens toevalliger wijze te *Amsterdam* de uitvoering van een doodvonnis bijwoonde, maakte het plegtstatige daarbij in acht genomen, zulk eenen diepen indruk op zijn gemoed, dat hij besloot zich voortaan op de regtsgeleerdheid toe te leggen. Na de regten te *Harderwijk* en te *Leyden* beoefend te hebben, werd hij na de verdediging der dissertatie: *Miscellanea juris publici et privati* gepromoveerd. Hij vestigde zich daarop te *Arnhem* als advokaat, doch werd

reeds in het volgende jaar, als hoogleeraar in het Romeinsche regt, naar *Franeker* beroepen, welke betrekking hij in 1791 met de sierlijke redevoering *de eloquentiâ fori* aanvaardde. De omwenteling van 1795, waarmede SCHEIDIUS zich niet kon vereenigen, deed hem van de Vriesche hoogeschool zijn ontslag nemen, en tot zijne vorige betrekking te *Arnhem* terugkeeren, alwaar hij de algemeene hoogachting en toegenegenheid verwierf. Met kracht en klem verdedigde hij de onschuld en verwierf het onbepaald vertrouwen der regters. De prefekt ANDRINGA DE KEMPENAAR bewoog hem in 1810, om de benoeming tot departementaal secretaris-generaal aantenemen. In 1813 werd hij, onder den titel van griffier der staten van *Gelderland*, door den souverainen vorst in zijnen post bevestigd, dien hij tot aan zijnen dood in 1821 voorgevallen, met den loffelijksten ijver heeft waargenomen. SCHEIDIUS was in den volsten zin des woords een geleerde, evenzeer ervaren in het gebied der wijsbegeerte en letterkunde als in dat der regtsgeleerdheid; waarheid, onschuld en regt vonden in hem steeds den warmsten verdediger; hij bezat een bewonderenswaardig sterk geheugen, een helder oordeel en een spelend vernuft. Zijn nagelaten zoon EVERARD is thans nog een sieraad der Arnhemsche pleitzaal (die ten allen tijde, en niet minder thans, zoo vele uitstekende talenten had aantewijzen)

en treedt daarenboven in menigvuldige vereerende maatschappelijke betrekkingen, tot heil zijner stad- en landgenooten op.

* SCHELLER (EMANUEL JOHANN GERHARD), rector, hoogleeraar en bibliothekaris aan het gymnasium te *Brieg*, een man, die zich bij de Latijnsche lexicographie zeer verdienstelijk heeft gemaakt, werd in 1735 te *Ihlow*, een keur-Saksisch dorp, waar zijn vader, de schrijver eener reis naar *Lapland*, tot in 1740 predikant was, geboren. Wyl na diens dood zijne moeder eerst naar *Dahme*, daarna naar *Weissenfels*, en eindelijk naar *Apolda* in het *Weimarsche* trok, zoo bezocht hij de scholen dezer steden. In de school te *Apolda* legde hij, onder de leiding van den rector SCHNEEGASZ, den grond tot zijne latere kennis der oude talen. In 1747 betrok hij het lyceum te *Eisenberg* in het *Altenburgsche*, en in 1752 kwam hij als alumnus op de *Thomas-school* te *Leipzig* waar hij het onderwijs van den toenmaligen rector ERNESTI en van den conrector FISCHER in de Latijnsche en Grieksche taal zoo voortreffelijk vond, dat hij besloot zich voornamelijk aan de letterkunde toetewijden, aan welk voorneemen hij ook gedurende zijne akademische jaren te *Leipzig*, 1757—1760, getrouw bleef, zonder daarom de godgeleerdheid geheel te verzuimen. Reeds toenmaals nam hij, als schrijver van verschillende boekbeoordelingen deel aan de *Bibliotheek van schoone wetenschappen*. In

1761 volgde hij de beroeping als rector aan het lyceum te *Lübben* in *Neder-Lausnitz*, waar hij gedurende tien jaren een buitengemeen werkzaam leven leidde. Op aanbeveling van den minister ZEDLITZ, bekwam hij in 1771 het rectoraat te *Brieg*, welken post hij tot aan zijnen dood, den 5 Julij 1803 voorgevallen, bekleedde. De duurzaamste gedenkstukken van zijnen roem zijn zijne Latijnsehe Woordenboeken, die welligt het ideaal eener goede bewerking in dat vak nader bijkomen, dan eenig ander in andere bekende talen. Na het klein *Latijnsch Woordenboek*, 1779, 7.^e uitgave door GEORGES, 1840, dat het *Zak-Woordenboek* van CELLARIUS verving, verscheen het *Ausführliche und möglichst vollständige lateinisch-deutsche, und deutsch-lateinische Lexikon*, voor de eerste maal in 1783, in 3 dl.ⁿ in het licht; daarna omgewerkt in 1788, in 4 dl.ⁿ; en eerst na den dood des schrijvers, verscheen in 1804, de derde, tot een uitvoerig werk over alles wat de Latijnsche taal betreft vermeerderde, uitgave, in 7 dl.ⁿ in het licht. Dit klassieke Woordenboek, zoo wel het *groot* als het *kleine*, is ook in het Nederduitsch bewerkt, en wordt evenzeer in *Nederland* bij de beoefening der Latijnsche taal als het beste *Lexikon* met vrucht gebruikt. Even zooveel bijval vonden ook SCHELLER's *Lateinische Sprachlehre*, zoo wel de uitvoerige, waarvan de eerste uitgave in 1779, de vierde in 1803 verscheen, als de verkorte,

waarvan de eerste uitgave in 1780, de vierde in 1814 door DÖRING werd bezorgd, en die evenzeer voor den Nederlander zijn bewerkt. Tot de overige werken van SCHELLER behooren: 1.º *Anleitung, die alten lateinischen Schriftsteller zu erklären*, Halle, 1770, 1783; — 2.º *Præcepta stili bene latini*, Leipzig, 1779, 2 dl.ⁿ; 3.º uitgave, 1797; — 3.º *Observat. in priscos scriptores quosdam*, ib. 1785.

* SCHELTEMA (JACOBUS), in 1767 te Franeker geboren, beoefende de regtsgeleerdheid, en werd reeds in 17jarigen ouderdom tot doctor in de beide regten bevorderd, en kort daarna advokaat bij het hof van *Vriesland*. Nadat in 1787 de staatsomwenteling was uitgeborsten begaf hij zich naar *Burg Steinfürt*, alwaar hij mede den Groninger hoogleeraar VAN DER MARK aantrof, wiens omgang hem van veel nut was. In 1789 in het vaderland teruggekeerd, wijdde hij zich, bij gemis van regtsgeleerde betrekking, te *Amsterdam* aan den handelstand toe; hij bleef daarbij echter, zooveel als zijne betrekkingen hem zulks toelieten, de letteren en wetenschappen beoefenen, terwijl hij zich de Nederlandsche geschiedenis tot eene bijzondere studie maakte. In 1795 keerde hij naar *Vriesland* terug, alwaar hij eerst tot lid der commissie tot de algemeene zaken van het bondgenootschap te lande, en later tot lid van het dep.^t van financiën werd benoemd. In 1797 werd hij door *Vriesland*

tot lid van de tweede nationale vergadering benoemd, waarin zijn verzet tegen de revolutionnaire partij hem eene gevangenschap berokkende. Na weder in vrijheid te zijn gesteld, bekleedde hij onderscheidene betrekkingen. In 1807 werd hij benoemd tot curator der stads-armenscholen te *Amsterdam*; in 1809 tot curator van het remonstrantsch seminarie; in 1811 tot vrederegter in het kanton *Westzaandam*. In 1813 werkte hij met ijver mede aan de bevrijding van de Fransche overheersching. In 1814 werd hij benoemd tot griffier van het hooge gerechtshof van financiën en zeezaken, en kort daarna werd hij door koning WILLEM I gelast, om zich naar *Zaandam* te begeven, en aldaar alles in gereedheid te brengen, tot de ontvangst van den Russischen keizer ALEXANDER, welken vorst hij in het *huisje van Czaar PETER*, zijn werk over dien autokraat aanbood. In 1820 tot griffier van het hooge militaire gerechtshof te *Utrecht* benoemd, overleed hij in die betrekking den 25 October 1835. Tot zijne voornaamste geschriften behooren: 1.º *Twee redevoeringen over BALTHAZAR BEKKER*, 1804; — 2.º *Levensschets van SIMON STIJL*, 1804; — 4.º *Redevoeringen over de brieven van PIETER CORNELISZ. HOOFT, met aantekeningen en bijvoegsels*, 1809; — 4.º *De laatste veldtogt van NAPOLEON BONAPARTE, met eene kaart*, 1816; — 5.º *Rusland en de Nederlanden, beschouwd in derzelve wederkeeringe betrekkingen tot op den jare*

1725, 4 dl.ⁿ, 1817; — 6.º *Geschied- en letterkundig mengewerk*, 16 stukken, 1817—34; — 7.º *Vier brieven gewisseld tusschen JAKOBUS KONING over de drukkunst*, 1823; — 8.º *Geschiedenis der heksen-processen*, 1828; — 9.º *Verhandeling over het bewerken van de geschiedenis der Nederlanden*, 1829; enz.

* SCHILL (FERDINAND VON), een dappere partijganger in den Duitschen bevrijdingsoorlog, in 1776 te *Wilmsdorf* bij *Dresden* geboren, trad vroeg in dienst bij een Pruisisch hoezaren-regiment; genoemd regiment lag te *Berlijn* in garnizoen, toen de Pruisen, zuchtende bij het denkbeeld, van hun vaderland onder het juk van *Frankrijk* te zien, zich over het staatkundige stelsel verontwaardigden, dat hun souverein had aangenomen, en van verlangen brandden, om zich op nieuw met hunne overwinnaars te meten. SCHILL, een der vurigste leden van het genootschap *Tugendbund* genaamd, besloot om van de gesteldheid der geesten en van het hervatten der vijandelijkheden tusschen *Oostenrijk* en *Frankrijk* in April 1809 gebruik te maken, om eene schildverheffing te beproeven, en aan de algemeene bevrijding van *Duitschland* te werken. Na zijne voorbereidselen gemaakt te hebben, trok hij openlijk en bij helder daglicht, aan het hoofd van vijf honderd dapperen *Berlijn* uit, door soldaten en vrijwilligers groeide zijne klembende weldra aanmerkelijk aan. Hij trok over *Wittenberg*, *Des-*

sau, *Halle* en *Halberstadt*, zonder den minsten tegenstand te ondervinden, en marcheerde verder langs de boorden der *Elbe*. Tot dusverre had hij niet aanvallender wijze gehandeld, maar nadat eene menigte deserteurs, veldwachters en smokkelaars zijne schaar aanmerkelijk hadden vergroot, viel hij vijandelijk in het nieuwe koninkrijk *Westfalen*, en maakte zich meester van verscheiden steden, onder anderen van *Stendal* en *Wollmirstadt*, en nam alom de openbare schatkisten weg. Na eene schermutseling met een corps Westfaalsche troepen, aan welke hij groote verliezen deed ondervinden, rigtte hij zich op *Maagdeburg*, in welke sterke vesting hij, zegt men, verstandhouding had weten te bekomen, en hij bekwam onder zijne vaandels verscheiden Hessische officieren en soldaten. Men verhaalt dat hij gedurende den loop van zijnen voorspoed, zich in *Saksen* van een konvooi meester maakte, waarbij vier voor *NAPOLEON* bestemde heerlijk schoone paarden waren. De keizer deed deze paarden terugvorderen, en bood voor derzelver losprijs 4,000 dukaten aan; maar de brief, welke over deze uitwisseling handelde, had tot opschrift: *Aan SCHILL, hoofd der struikroovers*. VON SCHILL liet niet op zijn antwoord wachten, het begon met deze aan den keizer der Franschen gerigte woorden: *Mijnheer mijn broeder!* en hij beloofde zijnen buit te zullen wodgeven, indien *NAPOLEON* de vier paarden naar *Berlijn* terugzond, welke

hij van de Brandenburgsche poort had doen afnemen. Von SCHILL trok eenigen tijd voort zonder ernstig verontrust te worden; maar de generaal C. J. F. MICHAUD, die hem aan het hoofd van eene der afdeelingen van de Hollandsche troepen was te gemoet getogen; viel hem bij *Moder-Dodleben* aan. Na een hardnekkig gevecht, waarin hij een aantal zijner officieren en soldaten verloor, was SCHILL, die even zoo veel beleid als dapperheid had aan den dag gelegd, genoodzaakt achteruittewijken, en in het *Mecklenburgsche* te vallen. Hij maakte zich achter-eenvolgend meester van de stad *Wismar*, en van den engen weg van *Damgarten*, die door 500 man der Mecklenburgsche troepen, in eene voordeelige stelling en door 6 stukken geschuts ondersteund, verdedigd werd. Von SCHILL; daarop door een Hollandsch corps achtervolgd, week naar *Pommeren*, scheepte te *Warnemunde* al de soldaten in, die hem nog overbleven, zeilde naar het Zweedsche eiland *Rügen*, en maakte zich meester van de stad *Straalsond*, alwaar hij oogenblikkelijk vestingwerken liet aanleggen, en daarbij te kennen gaf dat hij er een *tweede Saragossa* van wilde maken. Hij werd door het Hollandsche corps, dat hem steeds achtervolgde, en door een ander corps, waarvan de koning van *Denemarken* het bevel aan den generaal EWALD had toevertrouwd, aangevallen. De generaal GRATIEN maakte zich stormenderhand, maar niet zonder groote

verliezen, meester van al de verschansingen. Des namiddags ten twee ure van den 31 Mei 1809, drongen de Hollandsche grenadiëren, na de stadspoorten kortgehakt te hebben, de stad binnen, alwaar het gevecht met nog meer woede werd voortgezet. Daar SCHILL slechts op een zeer zwak corps infanterie kon rekenen, stelde hij zich aan hoofd der hoezaren en jagers, welke hem nog overbleven, en viel met de woede der wanhoop alles aan, wat zich op straat aan hem voordeed. Maar nadat ook het Deensche corps de stad was binnengedrongen, was zijne nederlaag weldra beslist. Uitgeput van vermoeidheid, vocht hij nog lijf om lijf met eenen Deenschen hōezaar, maar door een pistoolschot zwaar getroffen, en nedergezegeu, verzocht hij aan een' voetknecht om hem afstemaken. Een aantal zijner soldaten, waaronder zich verscheiden adellijke officieren in dienst van *Pruissen* bevonden, sneefden aan zijne zijden, en men vond zijn ligchaam te midden van eenen hoop lijken. Op hoogerbevel werd zijn hoofd van den romp gescheiden en in wijngeest gelegd; later is hetzelfde naar een partikulier museum van *Leyden* gezonden. Weldra werd deze partijganger, die nog kort te voren als verrader des vaderlands was verklaard, aan wien men alle ondersteuning weigerde, als een held beschouwd, wiens vaderlandsche trouw men bewonderde. De naam van SCHILL kwam later in *Pruissen* in dezelfde vereering, als die van

TH. KOSCIUSKO zulks in *Polen* is.

SCHILLINGSFÜRST. — Zie Hohenlohe-Waldenburg.

SCHLEIERMACHER (FRIEDRICH DANIEL ERNST), een der beroemdste protestantsche theologen en filozofen der tegenwoordige eeuw, den 25 Novb. 1768 te *Breslau* geboren; volbragt zijne studiën met den meesten lof aan de universiteit van *Halle*, waarna hij met de opvoeding belast werd der kinderen van den graaf DOHNA op *Finkenstein* in *Prussen*. Van 1796—1802 was hij predikant in het gesticht *Charité* te *Berlijn*. Hij kwam in zeer vertrouwelijke betrekking met de SCHLEGELS (zie die artikels *-Wbk.-*) en werd hun medewerker in de uitgave van het *Athenæum*. In 1805 werd hij tot buitengewoon hoogleeraar der theologie en filozofie en als universiteitspredikant naar *Halle* beroepen, toen echter in 1806 de inval der Franschen de opheffing dier universiteit ten gevolge had, kwam hij te *Berlijn* terug, alwaar hij in 1810, bij de nieuw opgerigte universiteit aldaar tot hoogleeraar in de godgeleerdheid werd benoemd; in het volgende jaar werd hij lid der akademie van wetenschappen, waarbij hij in 1814 secretaris der filozofische klasse werd, welke bedieningen hij met den meesten ijver waarnam, en den 12 Febr. 1834 overleed. Ofschoon als filozoof vermaard, is het echter voornamelijk als theoloog, dat deze geleerde eenen grooten naam in *Duitschland* behoudt,

waarin zijn stelsel de scholen nog verdeelt, en door de eenen geprezen, en door anderen op de bitterste wijze gelaakt wordt. Zijne *Sämmtlichen Werke* verschenen in 2 afdeelingen, de eerste onder den bijzonderen titel van *Zur Theologie*, 4 dl.ⁿ; 3.^e uitg. *Berlijn*, 1835; de tweede bevat *Predigten*, 4 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1835. ZABEL gaf den *Literarischen Nachlass* van SCHLEIERMACHER in het licht, 2 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1838, welke leerreden over het evangelie van MARCUS, en over den brief aan de Kolossers bevatte, terwijl SCHWEIZER in *Zürich*, de *Ethik* van SCHLEIERMACHER publiek maakte enz.

* SCHNABEL (JOSEPH IGNAZ), een beroemde toonkunstenaar en componist, den 21 Mei 1761 te *Raumburg* aan de *Queis*, waar zijn vader toenmaals cantor was, geboren, bezocht sedert 1779 het Catholijke gymnasium te *Breslau*, om zich in de godgeleerdheid te bekwamen, en was daarbij als discantist, in de *St. Vincentius*-kerk werkzaam. Eene lang aanhoudende hardhoorigheid noodzaakte hem naar zijne geboorteplaats terugtekeeren, in welker nabijheid hij te *Paritz*, twee jaren later, nadat zijne kwaal had opgehouden, eene aanstelling als schoolonderwijzer bekwam. In dit dorp begon de ontwikkeling en vorming van zijn muzikkaal talent, ofschoon hij geene andere dan boeren-knappen in zijn orchest kon opnemen. MOZART, dien hij bij concerten in *Holstein* had leeren kennen, werd

weldra zijne uitsluitende studie, hem natestreven zijne poging. Hij componeerde veel voor de kerk, en trok daardoor de opmerkzaamheid van den geheelen omtrek tot zich. In dezen drukkenden toestand zag hij echter reikhalzend naar een gelukkiger werkkring uit, dien hij in *Breslau* vond, alwaar hij in 1797 als organist aan de *St. Klara*-kerk, en als eerste vioolspeler aan de *St. Vincentius*-kerk, en eenige jaren later ook als eerste vioolspeler bij het tooneelorchest werd aangesteld. Reeds in 1799 hoorde men van SCHNABEL onderscheidene uitmuntende missen, en in 1800 voerde hij voor de eerste maal de *Scheppling* van HAYDN uit, waarbij hij zijn uitstekend directie-talent bevestigde, en welke uitvoering tot aan zijnen dood jaarlijks door hem plaats had. Met den 1 April 1805 volgde zijne aanstelling als kapelmeester aan de Domkerk, en in 1810 belastte hij zich met de directie der drie toenmaals zeer beroemd zijnde winter-concerten. Eenige jaren later begaf hij zich, van hoogerhand daartoe aangezocht, naar *Berlijn*, om de voordragten van ZELTER, en de uitvoeringen der zangakademie te leeren kennen. Na zijne terugkomst werd hij muziekmeester aan het seminarie voor schoolonderwijzers, en tegelijk met BERNER, tot koninklijk muziekdirector aan de universiteit benoemd. In al deze werkkringen heeft SCHNABEL tot aan zijnen dood, den 16 Junij 1831 voorgevallen, even zoo ijverig als gelukkig gewerkt.

Zijne werkzaamheid werd daarbij ondersteund door zijnen afkeer van alle aanmatiging, zoo als men denzelven zelden bij kunstenaars en componisten aantreft. Groot was het aanzien hetwelk hij genoot; nog grooter de tegenegenheid, waarmede men aan hem verkleefd was. Zijne talrijke compositiën, vooral zijne missen, die door haren eenvoudigen, waardigen stijl, haar het vrome gemoed schokkend en verheffend karakter, als voorbeelden kunnen beschouwd worden, hebben zijnen naam der onsterfelijkheid gewijd. Zijn graf is versierd met een, hem door zijne talrijke vrienden en vereerders toegewijd schoon gedenkteeken.

SCHNEIDER (ANTONIUS VIRGI-LIUS), luitenant-generaal, in 1780 te *Bouquenon* (Fr. dep. van den *Neder-Rijn*) geboren, volgde als externe de leergangen der polytechnieke school, en na eene *Verhandeling* te hebben zamengesteld over het gewigt van het eiland *Corfu*, welke aan BONAPARTE werd aangeboden, ontving hij het brevet van luitenant-adjutant bij de genie. Hij maakte zijne eerste wapenfeiten te *Marengo*, en was vervolgens als adjudant aan verschillende generaals geattacheerd. In den Spaanschen veldtog, onderscheidde hij zich bijzonder, in het gedenkwaardig beleg van *Saragossa*, en later in dat van *Figueira*. Naar *Parijs* gezonden met eene missie voor den hertog van *Feltre* (zie CLARKE), benoemde die minister hem tot zijnen adjudant, en belastte hem

met een werk over de *Jonische eilanden*. Tot majoor benoemd, voerde hij in den Russischen veldtocht het bevel over eene halfbrigade infanterie, en behoorde tot de dappere bezetting van *Dantzic* (zie RAPP -*Wbk.*-), welker lot hij deelde. Ten gevolge der gebeurtenissen van 1814 in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij tot kolonel bevorderd; maar nadat hij, gedurende de honderd dagen, de betrekking van chef van den staf van RAPP had aangenomen, bleef hij ambteloos tot in 1819, in welk jaar hij andermaal een regiment bekwam, waarmede hij in 1823 den veldtocht van *Spanje* maakte, en veel tot de inneming van *Pampeluna* bijdroeg. In 1825 tot veldmaarschalk benoemd, werd hij drie jaren later bij het observatie-corps aangesteld, dat onder de bevelen van den maarschalk MAISON naar *Morea* werd gezonden, welken veldheer hij in het opperbevel verving. Na de omwenteling van 1830, ontving hij het bevel, om dat corps naar *Frankrijk* terugtevoeren, waarop hij tot luitenant-generaal verheven, en door den maarschalk SOULT aan het ministerie van oorlog verbonden werd. In 1834 door het arrondissement *Sarreguemines* tot lid van de kamer der afgevaardigden verkozen, gaf hij in dezelve bewijzen van onafhankelijkheid en gematigdheid. In 1839 aanvaardde hij de portefeuille van oorlog, hield zich, zoo lang als hij in het bezit derzelve was, enkel bezig met maatregelen, die voor het leger nuttig

waren, en deed de wet op de organisatie van den generalen staf aannemen. Sedert eenigen tijd had hij opgehouden in werkelijke dienst te zijn, toen hij te *Parijs*, den 12 Julij 1847, met den roem eens regtschapen mans ten grave daalde. Men heeft van hem: 1.º *Description etc.* (*Beschrijving der Jonische eilanden*), met eene voorrede van BORY DE SAINT-VINCENT, *Parijs*, 1823, in 8.vo, en atlas, in 4.to Dit is het beste werk, dat over dezen archipel bestaat; — 2.º *Résumé etc.* (*Hoofdinhoud der voorregten en verplichtingen van de in het veld staande ligte infanterie*), 1823, in 32.mo, met 3 pl.ⁿ SCHNEIDER heeft daarenboven een aantal artikels aan den *Spectateur militaire*, waarvan hij een der redacteurs was, geleverd.

* SCHRANK (FRANZ VON PAULA, VON), een scherpzinnig natuuronderzoeker en opziener van den kruidkundigen tuin te *München*, den 21 Augustus 1747 te *Barnbach* aan de *Inn* in *Beijeren* geboren, kwam als 9jarige knaap in de school der Jesuiten te *Passau*, waar hij reeds vroegtijdig zijnen aanleg tot de dichtkunst openbaarde. Een herdersgezag op den vorstbisschop, kardinaal LAMBERG, begunstigde zijne opneming in de orde der Jesuiten. Overeenkomstig de wetten dezer orde, werd SCHRANK in het tweede jaar van zijn noviciaat naar *Oedenburg* in *Hongarije* gezonden, waar hem de kennismaking met pater SLUHA, de eerste neiging tot de natuurlijke

historie schijnt te hebben ingeboezemd. Hier, zoo wel als in *Raab* en later in *Tyrnau*, hield hij zich ijverig bezig met letterkunde, wijsbegeerte, wiskunde en schoone wetenschappen. Vermits hem zijne oversten voor het leervak der theologie bestemden, beoefende hij in *Weenen* het Hebreuwsch en Grieksch, en begon in den herfst 1769 zijn leeraarsambt in *Linz*, als præceptor aan de lagere scholen. Na alhier vier jaren te hebben doorgebracht, werd de orde der Jesuiten vernietigd. Daar hij reeds in *Raab* de lagere wijdingen had ontvangen, begaf hij zich in 1774 naar *Weenen*, om tot priester te worden gewijd; in 1776 verkreeg hij de doctorale waardigheid. In 1784 bekwam hij, zonder zijnerzijds daartoe pogingen te hebben aangewend, den leerstoel der landhuishoudkunde aan de universiteit van *Ingolstadt*, waar hij tegelijkertijd voorlezingen hield over de kruid-, bosch- en bergbouwkunde; in 1799 werd hem ook het leervak der zoölogie opgedragen. Bij de verplaatsing der hoogeschool naar *Landshut* behield hij de voorlezingen over de kruidkunde, en legde aldaar den botanischen tuin aan. In 1808 ontving hij de burgerlijke orde van verdiensten, en bij gelegenheid van het 50jarig jubilé van zijnen diensttijd, werd hij tot geheim geestelijken raad benoemd. Koning *Lodewijk* van *Beijeren* versierde de borst van zijnen voormaligen onderwijzer

III. DEEL.

met het eerekruis der *Lodewijks-orde*. In 1809 werd hij door de akademie van wetenschappen naar *Munchen* beroepen om eenen botanischen tuin aanteleggen. Alvorens zich met deze taak te belasten, ondernam hij, in gezelschap van den beroemden physioloog *TIDEMANN*, eene reis naar *Lombardijë* en *Venetieë*. Ofschoon zijn 62.^e levensjaar reeds ingetreden, bleef hij na zijne terugkomst onvermoeid werkzaam bij het aanleggen van den botanischen tuin, en verhief, onder medewerking van zijnen ambtgenoot *VON MARTIUS*, genoemd instituut tot een der eerste in *Duitschland*. In de laatste jaren zijns levens hield zich zijn geest bij voorkeur bezig met de beginselen der zedelijke wijsbegeerte, en met Bijbelsche nasporingen. Zijne *Commentatio litteraria in Genesis*, 1835, vormt den sluitsteen zijner letterkundige werkzaamheden, en de in dit werk voorkomende beschouwingen, geven eene roemvolle getuigenis van de vorderingen van zijnen rusteloos werkenden geest. Hij overleed den 23 December 1835. *OKEN* noemde hem in zijne natuurlijke historie den nimmerstervende, waarbij hij op zijne veelvuldige werken zinspeelde. De wereld beschouwde hij als eene school des christendoms, en de formulieren der Catholijke Kerk waren bij hem niet slechts van symbolische beteekenis, maar met eenen levenden factischen geest beziel. Zijn geheele leven wendde hij aan ter

Y

bevordering der wetenschappen, onder welke er bijna geen tak is, waarin hij zich niet meer of min beproefd heeft. Het grootste gedeelte zijner talrijke schriften loopt over algemeene geschiedenis der natuur, bergbouw-, landhuishoud- en geneeskunde. Onder zijne letterkundige nalatenschap vond men nog 36 banden in folio in handschrift, ten bewijze, dat het hem slechts om ontwikkeling, niet om ijdel schrijversroom te doen was. Men heeft in druk van hem: 1.º *Naturhistorische Briefe aus Oesterreich, Salzburg, Passau und Berchtesgaden* (gemeenschappelijk met MOLL), Salzburg, 1785, 2 dl.ⁿ; — 2.º *Beiträge zur Naturgeschichte*, 1776; — 3.º *Vorlesungen über die Art, Naturgeschichte zu studiren*, 1780; — 4.º *Kurzgefaszte Gelehrten-geschichte der schönen Geister Griechenlandes und Roms*, 1781; — 5.º *Anfangsgründe der Botanik*, 1785; — 6.º *MAYER'S Feldbau-Katechismus*, 1785; — 7.º *Bayerische Reise*, met pl.ⁿ, 1786; — 8.º *Verzeichniz der Eingeweidewürmer*, 1787; — 9.º *Bayerische Flora*, 2 dl.ⁿ, 1789; — 10.º *Reise nach den südlichen Gebirgen von Bayern*, 1793; — 11.º *Anfangsgründe der Bergwerkskunde*, 1793; — 12.º *Von den Nebengefässen der Pflanzen und ihrem Nutzen*, met pl.ⁿ, 1794; — 13.º *Literarische Ephemeriden*, 6 stukken, 1799—1801; — 14.º *Grundrisz allgemeiner Naturgeschichte und Zoölogie*, 1801; — 15.º *Grundrisz der Naturgeschichte der Pflanzen*,

1803; — 16.º *Catal. plant. hort., Landshut*, 1805; — 17.º *Die Feste des Herrn, ein Erbauungsbuch zum Verständniz der Kirchenceremonien*, 1811; — 18.º *Flora Monacensis, München*, 1811—21, in 92 afleveringen, met pl.ⁿ; — 19.º *Plantae rariores hort. acad., München en Neurenberg*, 1817—1822, 10 afleveringen, elk met 10 pl.ⁿ Ontelbaar zijn voorts de bijzondere verhandelingen in de meest verschillende tijdschriften en verzamelingen van geleerde genootschappen door SCHRANK geleverd; men vindt dezelve opgegeven in FELDER'S *Gel. Lexikon*, 2.^e dl., blz. 314—320.

* SCHREIDER (ALLOIS WILHELM), een smaakvolle dichter en schrijver van verhalen, in 1761 te Kapell in het Badische geboren, studeerde in Freiburg, werd reeds in 1784 hoogleeraar der aesthetiek in Baden-Baden; in 1805 te Heidelberg, alwaar hij met Vosz in vriendschapsbetrekking kwam, later als historisch-schrijver te Karlsruhe gepensionneerd, begaf hij zich weder naar Baden-Baden, waar hij dikwerf voorlezingen hield, en in 1841 overleed. Zijne talrijke schriften, vol leven en bevalligheid, worden veel gelezen; ook worden zijne topographische werken zeer gezocht. De voornaamste zijner lettervruchten zijn: 1.º *Baden mit seinen Bädern und Umgebungen*, 6.^e uitg. 1838; — 2.º *Geschichte und Beschreibung Heidelbergs*; — 3.º *Anleitung den Rhein zu bereisen*, 5.^e uitg. 1841; — 4.º *Deutsch-*

land und die Deutschen bis Karl dem Groszen, 2.^e uitg. 1835; — 5.º *Sagen aus den Rhein-Gegenden etc.*; — 6.º *Dramaturgische Blätter*, 1788, 6 dl.ⁿ; — 7.º *Theaterstücke*; — 8.º *Novellen* enz.

* SCHULL (PETER STEVEN), in 1791 geboren, een Nederland-sche regtsgeleerde die zich als letterkundige en natuuronderzoeker eenen verdienstelijken naam heeft verworven. In de sterrekunde niet onervaren, beoefende hij te gelijkertijd zoowel de Latijnsche als Nederduitsche dichtkunst; terwijl zijne zucht voor de natuurkundige wetenschappen genoegzaam is gebleken uit zijn nagelaten kostbaar kabinet van delfstoffelijke voorwerpen. In 1823 werd hij lid van de maatschappij van Nederland-sche letterkunde te *Leyden*; ook was hij lid van het genootschap *Diversa sed una* te *Dordrecht*, in welke stad hij den 4 Augustus 1835 overleed. Tot zijne werken behooren: 1.º *Ernst en luim*; — 2.º *Boogontspanning*; — 3.º *Karakteristiek der welsprekendheid*; — 4.º *Bijdragen tot boeken- en menschenkenntnis*, een letterkundig tijdschrift, door hem gezamenlijk met den dichter A. VAN DER HOOP JR. opgerigt, met wien hij tevens in 1834 heeft in het licht gegeven: *Vertellingen in proza en poëzij*.

SCHWEIGHÄUSER (JOHANN GOTTFRIED), Zoon van JOANN. SCHWEIGHÄUSER (zie dat Art. *Wbk.*), in

1776 te *Straatsburg* geboren, had reeds bewijzen van zijnen smaak voor de letteren gegeven toen hij door de eerste requisitie getroffen, en in een corps opgenomen werd, dat bestemd was om den *Rijn* te verdedigen; maar zoodra hij van de militaire dienst zijn ontslag kon bekomen, ging hij, in het belang der uitgaven, welke zijn vader voorbereide, te *Parijs* de Grieksche handschriften der koninklijke bibliotheek collationeren. In 1796 las hij in het instituut een *Verslag* voor over eene gewichtige plaats in SIMPLICIUS (zie dat Art.) door zijn' vader ontdekt, en aan welke de omstandigheden nog een bijzonder belang toevoegden. Na zich kort daarna met de opvoeding der kinderen van den heer VOYER d'ARGENSON te hebben belast, besteedde hij twaalf jaren aan dezelve. Na deze lange afwezigheid kwam hij te *Straatsburg* terug, werd in 1810 aan zijnen vader toegevoegd voor den leerstoel der Grieksche letterkunde, en later volgde hij hem op als hoogleeraar en bibliothekaris. Het protestantsch seminarie, waarin hij sedert 1812 de Latijnsche letterkunde onderwees, vertrouwde hem dezelfde bedieningen toe. In 1823 werd hij benoemd tot correspondent der akademie van opschriften; het jaar te voren had hij van dat geleerde genootschap eene gouden medaille bekomen voor eene *Verhandeling* over de Romeinsche oudheden der stad *Straatsburg*. In 1832 werd hij door eene beroerte ge-

troffen, die hem kamer-arrest oplegde, zonder hem echter het werken te beletten; intusschen was hij niet in staat om in dezen toestand een werk van eenigen omvang te ondernemen. Hij overleed den 14 Maart 1844, betreurd door al degene, welke hem gekend hadden. Behalve verscheiden artikels in verschillende tijdschriften verspreid, heeft men van hem: 1.º *Vie etc.* (*Leven van* CHRIST. WILLEM KOCH) — zie dat Art. -*Wbk.*-; — 2.º *Antiquités etc.* (*Oudheden van den Elzas*), 1825—28, in fol.; met den heer DE GOLBERY; — 3.º *Eaplication etc.* (*Verklaring van het topographisch plan van den ouden omvang des zogenaaunden heidenschen muurs rondom den berg van Sainte-Odile gelegen*), 1825, in 8.vo, met pl.ⁿ, enz.

* SCOPOLI (JOHANN ANTON), in 1723 te Cavalese in Tyrol geboren, studeerde te Hall en Innsbruck en wijdde zich aan de geneeskunde toe. De schriften van BOERHAVE, HOFMANN en SYDENHAM waren zijne lievelingslektuur. Reeds in het 20.^e jaar van zijnen ouderdom bekwam hij het doctoraat. Van zijne jeugd af had hij eene aangeborene neiging voor de kruidkunde, waarin hij dan ook buitengewoon bekwaam werd. Als proto-physicus te Idria, werwaarts hem de regering gezonden had, schreef SCOPOLI zijne beroemde *Flora Carniolica*; en kort daarop, zijne *Entomologia Carniolica*, een werk dat entomologen (insektenkenners) van beroep, te-

genwoordig nog bewonderen, en met het grootste nut gebruiken; LINNEUS schreef hem dienaangaande: hij had na vele vruchteloze pogingen, een exemplaar van hetzelfde over *Holland*, met drie dukaten vrachtkosten bekomen, maar er een genoeg uit geput, dat hem honderd dukaten niet hadden kunnen aanbrengen. Te Idria legde SCOPOLI zich ook met buitengewone vlijt op de mineralogie, metallurgie en chemie toe, en schreef hierover zijne *Tentamina physico-chemico-medica*, en in het Hoogduitsch: *Eingleitung zur Kenntniss und zum Gebrauch der Fossilien*. In de volgende jaren bewerkte hij als hoogleeraar en opvolger van den beroemden JACQUET te Schemnitz, zijne *Cristallographia hungarica fundamenta mineralogica et metallurgica*, benevens zijne *Introductio ad universam historiam naturalem*. In 1776 bekwam hij den leerstoel der schei- en kruidkunde te Pavia; de Botanische tuin aldaar is zijn werk. Als bijwerk vertaalde hij het *Scheikundig Woordenboek* van MACQUER (zie dat Art. -*Wbk.*-) en verrijkte hetzelfde zoo zeer met aanmerkingen dat het van 4 tot 10 zware boekdeelen uitdijde. De voorleesboeken *Fundamenta botanica* en *Instituzioni chemice* hebben hem tot schrijver. In 1787 ontrukte de dood den onvermoeiden geleerde aan de wetenschappen. SCOPOLI was lid eener menigte geleerde genootschappen, en stond in briefwisseling met de beroemdste geleerden van zijnen

tijd: hij was het botanische en chemische orakel.

SCOTTI (ANGELO ANTONIO), den 18 Februarij 1786 te *Proceda*, in het koninkrijk *Napels*, geboren, werd in de schaduw des heiligdoms, aan welks dienst hij zich vroegtijdig toewijdde, opgevoed. Door uitmuntende meesters gevormd, maakte hij snelle vorderingen in de Grieksche en Latijnsche talen, welke hij grondig beoefende, en voegde er de kennis der heilige taal bij. Hij had van de natuur eenen doordringenden geest, een verbazend geheugen en een vlug bevattings-vermogen ontvangen, welke hem in staat stelden om reeds in zijne jeugd de beoefening der meest afgetrokkene onderwerpen der wetenschappen en letteren te ondernemen. Met eenen vurigen ijver doorliep hij de uitgestrekte velden der wijsbegeerte, godgeleerdheid, bijbelsche wetenschap, paleographie, hoogere rekenkunde, kerkelijk regt, gewijde en ongewijde geschiedenis, dichtkunst, en zelfs voegde hij er eenige oppervlakke kennis der geneeskunde bij. De uitgebreide kundigheden, welke zijnen geest versierden, deden hem bekwaam oordeelen, om de handschriften van *Herculanum*, en de oorkonden der koninklijke handvesten te verklaren, en de kennis der oude staatsschriften aan de jongelingen te onderwijzen, welke deze wetenschap beoefenden. Toen de staatkundige onlusten van het koninkrijk hadden op-

gehouden, werkte hij om de orde in het openbaar onderwijs te herstellen, en werd prefekt der koninklijke bibliotheek. Weldra werd hij tot onderwijzer der prinsen verkozen en de tegenwoordige koning FERDINAND II is zijn kweekeling geweest. Aan het hof zijnde, had hij den titel van aartsbisschop van *Tessalonica* ontvangen; maar een vijand der vleijerij en listige kunstgrepen der menschelijke voorzigtigheid zijnde, bepaalde hij zich tot zijne beroepsbezigheden, en bediende zich enkel van het vertrouwen van den prins tot heil der godsdienst, tot de ondersteuning van ongelukkigen en tot de verdediging der waarheid. Intusschen maken deze bezigheden slechts het minst belangrijke gedeelte van zijn leven uit. Daar hij aan de bedoelingen der Voorzienigheid wilde beantwoorden, welke hem met zulk eene verscheidenheid van gaven had begunstigd, bepaalde hij zich niet tot de wetenschappelijke en letterkundige werkzaamheden, maar hij ondernam in onze rampzalige tijden een moeilijk apostolaat, door aan de ontwikkeling van den geest en de vorming van het hart der jonge studenten werkzaam te zijn. Het seminarie, waarin hij zijn eerste letterkundig onderwijs had ontvangen, drie godvruchtige congregatiën, twee collegiën der hoofdstad, twee congregatiën van missionaris-priesters, een bedehuis waarin handwerksgezellen zich des avonds in de

eerste beginselen der christelijke leer kwamen oefenen, de ziekenhuizen, de gevangnissen, de geringste woningen, waren het uitgebreide veld, waarop deze waarlijk apostolische man zijnen ijver ten toon spreidde. Hij strekte zijne zorg en zijne onuitputtelijke liefdadigheid tot alle soorten van behoeften uit; maar zijne bijzondere zorg was vooral op de jonge lieden gerigt, welke hij zich beijverde aan de ondeugd te onttrekken, en op de paden der deugd terug te brengen. Zijne schoone hoedanigheden hadden hem de algemeene achting verworven. De koningen vereerden hem met hunne bijzondere toegenegenheid. De Roomsche Opperherders, en voornamelijk GREGORIUS XVI, noodigden hem uit, om zich te Rome met ter woon te vestigen, ten einde zijne talenten aan de dienst van den H. Stoel toetewijden. Maar God had bepaald dat hij zijn leven in de plaats zou eindigen, alwaar hij zoo zeer voor zijn roem had gewerkt. Als slagtoffer zijner vurige naasten-liefde, werd hij bij het bezoeken der gevangnissen, door een typhus-koorts aangelast, die hem, na met eene voorbeeldige godsvrucht de laatste H. Sacramenten te hebben ontvangen, den 6 Mei 1845 in het graf sleepte. Behalve verscheiden *Verhandelingen*, in letterkundige verzamelingen en in tijdschriften opgenomen, heeft men van hem in het Italiaansch; 1.º *Verhandeling over een halfborstbeeld, ten onregte aan Hannibal den Karthager toe-*

geschreven, 1813; — 2.º *Geschiedkundige lofreden van pater Joannes Andres*, 1817; — 3.º *Lijkrede van Emmanuel Parisi, minister van binnenlandsche zaken*, Aversa, 1818; — 4.º *Lofrede van Thomas Caravita, prins van Lirignato, Napels*, 1820; — 5.º *Geneeskundige Catechismus, of ontwikkeling der leeringen, welke de godsdienst met de geneeskunde overeenbrengen*, 1821; — 6.º *Geschiedkundige lofreden van den ridder DOMINICUS COTREGNO*, 1823; — 7.º *Staatkundig-Christelijke bespiegelingen*, 1830, 2 dl.ⁿ; — 8.º *Lofrede van FRANCISCUS I, koning der Beide-Siciliën*; — 9.º Het 4.^e en 6.^e dl. der *Herculanum wedergevonden boeken*, 1832, en volg.; — 10.º *Homilia aan jonge studerenden*, 1835, 2 dl.ⁿ; — 11.º *Overwegingen ten gebuik der geestelijken, voor al de dagen des jaars, uit de Evangelien voor de Zondagen ontleend*, 1842, 4 dl.ⁿ, in 12.mo, enz. In laatstgenoemd werk ziet men hoezeer de schrijver van de H. Schrift doorvoed was.

* SEBASTIANI (HORACE FRANÇOIS DE LA PORTA), maarschalk van Frankrijk, uit eene der aanzienlijkste Corsikaansche familiën, den 11 November 1775, in het vlek *la Porta*, op het eiland Corsika geboren, trad reeds in zijn 17.^e jaar in dienst bij het Fransche leger, werd na den slag van *Arcole* bataljons-chef, op het slagveld van *Verona* kolonel, en maakte zich voornamelijk door eene zending in den *Levant* bekend. In Octobr.

1803 werd hem het opzigt over de kusten van af de uitwatering der *Vilaine* tot *Brest* opgedragen. In 1804 doorreisde hij, met nieuwe diplomatische zendingen belast, een gedeelte van *Duitschland*, en bij de wederuitbarsting der vijandelikheden, in 1805, werd hij bij het groote leger aangesteld, en tot divisie-generaal bevorderd. Na den vrede van *Presburg* zond hem *NAPOLEON*, die in hem den scherpzinnigen man, welke op zijne reizen den geest der Turksche regering beoefend had, erkende, als Franschen gezant naar *Konstantinopel*, en met zijn verschijnen scheen de koelheid van het Turksche hof jegens de Fransche regering in warme vriendschap te veranderen. Hij deed de nog overige vrienden van het Engelsche stelsel verstommen, en won het volle vertrouwen van keizer *SELIM III.* Wat dit vertrouwen nog versterkte, waren de wezenlijke diensten welke de generaal *SEBASTIANI*, en de hem vergezellende Fransche officieren, aan den keizerszetel en de hoofdstad der *Osmannen* bewees, toen de Engelsche vloot in eene dreigende houding voor dezelve verscheen. Later ging hij naar *Parijs* terug, nam in 1812 deel aan den veldtocht tegen *Rusland*, even gelijk hij in 1813 en 1814 bij het Fransche leger werkzaam was. Onder de eerste restauratie bleef hij buiten betrekking; de terugkomst van *NAPOLEON* in 1815 bragt hem echter weder in activiteit; hij werd met de organisatie der nationale gardes,

in eenige departementen belast, doch verliet *Frankrijk* bij de tweede terugkomst van *LODEWIJK XVIII*, begaf zich naar *Engeland* en van daar naar *Amerika*, keerde vervolgens weder naar *Frankrijk* terug, werd na de Julij-omwenteling, den 11 Augustus 1830, door koning *LODEWIJK PHILIPPUS* in den ministerraad beroepen, met het Zeewezen belast, en den 18 November 1830 tot minister van buitenlandsche zaken benoemd. Toen *PÉRIER* (zie dat Art. -*Wbk.*-) den 16 Mei 1832, als een offer der cholera, van het staatkundig tooneel verdween, bekwam de minister van oorlog, maarschalk *SOULT* (zie dat Art.) het voorzitterschap in den ministerraad, en ook onder dezen zette *SEBASTIANI* het stelsel van vrede op vasten voet voort. Nadat hij zich wegens zijne verzwakte gezondheid eenigen tijd aan de openbare zaken had onttrokken, belastte hij zich in Maart 1833 weder met het ministerie van buitenlandsche zaken. In de kamerzitting van 1834 onderging hij eene geweldige nederlaag, daar de kamer de vervulling van het door hem gesloten verdrag weigerde, volgens hetwelk *Frankrijk* aan de *Vereenigde Staten* eene schadeloosstelling van 25 millioenen francs had moeten betalen. Hij nam den 1 April zijn ontslag, en werd als de gunsteling des hofs, dadelijk door den gezantschapspost te *Napels* schadeloos gesteld. In Januarij 1838 zond *LODEWIJK PHILIPPUS*

hem als gezant naar *Londen*. Eerst in Februarij 1840, toen de Oostersche verwarringen ontstonden, en het ministerie THIERS optrad, moest hij zijnen post aan Guizot overlaten, doch bewam daarentegen den 21 October 1840 den maarschalksstaf; ook wist hij zich bij voortdoring eenen grooten invloed bij het hof te verzekeren. Zijne openbare werkzaamheden bepaalden zich sinds dien tijd tot de kamer, in welke hij sedert 1838 met korte tusschenpoozingen, de stad *Ajaccio* vertegenwoordigde. In 1841 sprak hij in de kamer met klem voor de versterking van *Parijs* en in 1842 werd hij president der commissie over de wet op het regentschap. Zwaar huisselijk hartzeer veroorzaakte hem in 1847 de treurige uitgang van het huis zijns schoonzoons, des hertogs DE PRASLIN (zie dat Art.) en onder dien slag ging hij zoo zeer gebukt, dat hij sedert dat tijdstip weinig of niets meer van zich heeft doen hooren. Hij overleed plotseling te *Parijs* den 21 Julij 1851. De maarschalk SEBASTIANI had eenen fijnen beschaafden geest, bezat vele algemeene kennis, een juist oordeel, vooral over hooge staatszaken en eene strikte eerlijkheid. Zijne lijdendienst, den 12 Augustus 1851 in de kerk der Invaliden te *Parijs* gevierd, gaf aanleiding tot eene noodlottige gebeurtenis, die echter nog een veel grooter onheil had kunnen stichten: door eene der op het altaar geplaatste waskaarsen, vloog eene draperie in brand; de vlam

deelde zich met ongeloofelijke snelheid aan alle brandbare voorwerpen mede, alsmede aan de in genoemde kerk geplaatste vaandels of tropheën van behaalde overwinningen van het Fransche leger; ja bijna alles wat de fraaije kerk bevatte werd eene prooi der vlammen, dat hierbij onder de ter bijwoning der plegtigheid zamengekomene menigte eene groote verwarring ontstond is ligt te beseffen; de katafalk met het lijk des maarschalks, werd echter door den ijver des pastoors gered, die na dat de brand gebluscht was, aan het intusschen opgeslagen hulpaltaar de lijdendienst voortzette; bij dezelve staarde men met weemoed op den jeugdigen DE PRASLIN, kleinzoon des maarschalks, wiens tegenwoordigheid vele droevige herinneringen wekte.

SÉGUIER (ANTOINE JEAN MATHIEU), eerste president van het koninklijke hof van *Parijs*, in 1768 geboren, was de zoon van A. L. SÉGUIER (zie dat Art.-Wbk.), dien hij bestemd was optevolgen; hij was pas kort te voren tot substituut van den procureur-generaal benoemd, toen een besluit der constituerende vergadering de parlementen ophief. Hij volgde zijnen vader op deszelfs uitwijking naar *Doornik*, en kort na den 9 Thermidor in *Frankrijk* teruggekeerd, ging hij *Montpellier* bewonen, alwaar hij door de familie van CAMBACÈRES welmeenend ontvangen werd. Na den 18 Brumaire had hij aan de bescherming van den ouden ma-

gistraatspersoon, intusschen 2.e consul geworden den post van regeringscommissaris bij de regtbanken te danken. Twee jaren later bekwam hij, ter vervanging van TREILHARD, het presidentschap van het hof van appèl van *Parijs*, en in 1810 werd hij 1.e president van het keizerlijke hof, tot baron en commandeur van het legioen van eer verheven. Nadat de gebeurtenissen van 1814 den val van het keizerlijk bestuur hadden te weeg gebragt, handhaafde de herinnering aan de trouw en de diensten zijns vaders hem in den post van 1.^{en} president van het koninklijke hof, en in 1816 werd hij tot de waardigheid van pair van *Frankrijk* verheven. Met eene groote bekwaamheid en een zeldzaam vernuft begaafd, openbaarde hij bestendiglijk in de uitoefening zijner aanzienlijke bedieningen al de hoedanigheden, welke den waardigen overheidspersoon uitmaken; maar men had hem zijne vinnigheden te verwijten, die, zonder onderscheid, iedereen troffen. Pleiters, advokaten, zelfs zijne ambtgenooten, niemand was veilig voor zijne kwinkslagen of zonderlinge invallen, maar het hart had geen deel aan deze onmatigheid der tong, en dikwerf gebeurde het dat hij er zijn leedwezen over te kennen gaf, en toch den volgenden dag op nieuw begon. De onverwachte aanval van Februarij, die den jongen BOURBONS-tak van den troon stortte, beroofde SÉGUIER van al zijne posten; doch niet lang over-

leefde hij deze gebeurtenis, daar hij den 5 Augustus 1848 te *Parijs* overleed. SÉGUIER heeft over HORATIUS, zijnen geliefkoosden schrijver, een werk nagelaten, waarvan deskundigen vuriglijk de uitgave verlangen.

SÉMONVILLE (CHARLES LOUIS HUGUET, markies DE), in 1759 te *Parijs*, uit eene familie der magistratuur geboren, werd in den ouderdom van 18 jaren als raad bij het parlement opgenomen. Gedurende tien jaren bleef hij vreemd aan de openbare zaken, die in zijn genootschap behandeld werden; maar hij verklaarde zich voor de vergadering der algemeene staten, en werd bij dezelve als plaatsvervangend afgevaardigde benoemd. Na de opheffing der parlementen, door het ministerie van buitenlandsche zaken belast, om te *Brussel* den aard der bewegingen te gaan onderzoeken, welke zich in *België* geopenbaard hadden, werd hij bij zijne terugkomst benoemd tot gevolmagtigd minister, eerst te *Genua*, daarna te *Turijn*. Op de weigering van het hof van *Sardinië* om hem als gezant te erkennen, werd hij bestemd om CHOISEUL-GOUFFIER in het gezantschap van *Konstantinopel* te vervangen. Verschillende omstandigheden verzetteden zich tegen zijn vertrek, maar toen hij in Julij 1793 van de commissie van openbaar welzijn den last ontving, om zich naar de vroeger hem aangewezenen bestemming te begeven, werd hij

in Italië door de Oostenrijksche commissarissen aangehouden, en eerst naar *Mantua*, en daarna naar *Kufstein* gevoerd, alwaar hij dertig maanden ontoeganke-lijk gevangen werd gehouden. Later tegen mevrouw de hertogin van ANGOULÈME uitgewisseld, kwam hij te *Parijs* en vertoonde zich in den raad der vijf- honderden, alwaar de president hem uitnodigde de zitting bijtewonen. Een der slichters van het constitutioneele gezelschap zijnde, hetwelk zijne vergaderingen in het hôtel van SALM hield, ging hij voort, zoo als hij zulks van het begin af gedaan had, zich een voorstander der omwenteling te toonen; maar na den 18 Brumaire, volgde hij de fortuin van BONAPARTE, wiens familie hij in *Corsika* had leeren kennen, en werd voor zijnen ijver met den titel van staatsraad beloond. Door den eersten consul tot gezant in de *Bataafsche republiek* benoemd, werd hij in 1805 senator en commandeur van het legioen van eer. In den senaat deed hij zich niet anders kennen dan als verslaggever van verschillende commissiën, vooral van die, welke belast waren, om de vereeniging van *Toskanen*, en daarna van *Holland* met het keizerrijk voortstellen. Tijdens zijn huwelijk met MARIA LOUISE, maakte NAPOLEON hem tot titularis van het senateursgebied van *Bourges*, en benoemde hem later tot buitengewoon commissaris der 21.e militaire afdeeling. In 1814 haastte zich SÉMONVILLE om tot de vervallenverklaring

van NAPOLEON toetreden, en deed het koninklijk gezag in de vijf departementen erkennen, waarover zijn gezag zich uitstreckte. Door LODEWIJK XVIII tot pair van *Frankrijk* en tot de nieuw gevormde waardigheid van groot referendaris der kamer benoemd, moest hij zich bij de terugkomst van NAPOLEON uit *Parijs* verwijderen. Eenige maanden later hervatte hij zijne bedieningen, en stemde steeds met dat gedeelte der kamer, hetwelk, zonder met het ministerie in strijd te zijn, zich toch niet verplicht achtte altijd zijn gevoelen aantekenen. Den 29 Julij 1830, begaf hij zich naar *St. Cloud* bij KAREL X, om hem te bewegen zijne ordonnantiën intrekken en een nieuw ministerie te benoemen. Door den vorst van volmagten voorzien, om met de overwinnaars te onderhandelen, voorzag hij wel dat elke poging nutteloos zoude zijn, en terwijl hij zich alzoo wegens zijne hooge jaren verschoonde, liet hij aan de heeren D'ARGOUT en DE VITROLLES het ten einde brengen hunner gemeenschappelijke netelige zending over. Door LODEWIJK PULLIPPUS in zijne bedieningen van groot-referendaris gehandhaafd, werd hij echter eenigen tijd daarna, ten gevolge eener hofkabaal, vervangen; van toen af hield hij op de zittingen der kamer geregeld bijtewonen, en overleed te *Parijs*, den 12 April 1839. De baron MOUNIER heeft in de kamer der pairs, zitting van 7 Februarij 1840, zijne *Lofrede* uitgesproken.

* SENNEFELDER (ALOYS) de uitvinder van den steendruk of de *lithographie*, in 1771 te *Praag* geboren, waar zijn vader als tooneelspeler leefde, met wien hij; nog in zijne eerste jeugd naar *Muncken* trok, en zich later, tegen zijne neiging aan der beoefening der regtsgeleerdheid toewijdde. Na den dood zijns vaders in 1791 besloot hij tooneelspeler te worden, doch vele met deze loopbaan verbondene onaangenaamheden, bewogen hem reeds in 1793 het tooneel weder te verlaten, waarop hij zich als schrijver van een klein tooneelspel bekend maakte, *der Mädchenkennner* getiteld. Deze proeve als schrijver bragt hem op het denkbeeld om eene drukkerij opterigten; wyl het hem echter daartoe aan de noodige geldmiddelen ontbrak, zoo dacht hij er onophoudelijk over na, hoe hij op eene goedkoopere wijze, dan de tot dus verre aangewende, zijn doel zou kunnen bereiken. Eens had hij van eene wandeling een stuk kalksteen mede naar huis gebragt; toevallig kwam er een vetdruppel op hetzelfde en kort daarop nattigheid, waarbij SENNEFELDER opmerkte, dat enkel die plaats, waarop het vet gevallen was, den drukinkt aannam, terwijl het overige gedeelte de aanneeming deszelfs weigerde. Met eene juiste scherpzinnigheid beoordeelde hij de gevolgen van dit resultaat, en wendde het aan tot nieuwe onderzoekingen, terwijl hij nu eene kalkachtige leiplatea, dun met was bestreek, het schrift daarop verkeerdt in-

graveerde, met sterk water etste en afdruckte. Deze proefneming gelukte, en na eenige verbeteringen was de uitvinding des steendrucks op verdiepte wijze gemaakt, waarna de ontdekking der verhevene wijze lichter werd. SENNEFELDER beschreef namelijk den glad geslepen steen met zijne vetinkt, etste denzelfs met sterkwater, hetwelk den steen op alle plaatsen, welke de inkt niet beschermde, ter dikte van een kaartenblad verdiepte, en drukte nu het verhevene met drukinkt bedekte schrift af, hetwelk tot zijne volkomene tevredenheid gelukte. Wyl hem echter geldgebrek bellette, om zijne uitvinding meer te volmaken, besloot hij om als plaatsvervanger van eenen rekrut, die hem 200 gulden bood, in *Beijersche* dienst te treden, werd echter te *Ingolstadt*, werwaarts hij zich te dien einde begeven had, als buitenlander niet aangenomen. In *Muncken* teruggekeerd, beproefde hij alsnu muzijknoten in steen afgedrukken. Na onderscheidene, in het begin geslaagde, doch later aan gebrek eener doelmatige pers mislukte proeven, waartoe hem het geld grootendeels geleend was, leed echter de onderneming aanmerkelijke verliezen, en de uitvinding zelve verloor het vertrouwen. SENNEFELDER liet echter den moed niet zinken, en na herhaalde proefnemingen, gelukte hem ook de herstelling van den chemischen steendruk. Hij liet alsnu ook zijne beide broeders, THEODOR en GEORG, aan de onderneming

deel nemen, welke door de verbinding met den hofmusicus GLEISZNER aanmerkelijk kon worden uitgebreid, waarop hem in 1799 door den keurvorst MAXIMILIAAN een privilegie voor 15 jaren werd gegeven; ook verkocht hij aan den muzikuitgever ANDRÉ van *Offenbach* de mededeeling der uitvinding voor eene aanzienlijke som gelds, en na *Parijs*, *Londen*, *Berlijn* en *Weenen* bezocht te hebben, om in deze steden evenzeer privilegiën voor den steendruk te bekomen, en verschillende verdragen te hebben aangegaan, werd hem in 1809 te *Munchen* het opzigt over eene onder de leiding van UTZSCHNEIDER opgerigte steendrukkerij voor landkaarten opgedragen, een vast inkomen voor zijn leven toegelegd, de titel van koninklijk inspecteur der lithographie geschonken en de vergunning verleend om eene eigene steendrukkerij opterigten. Wijn SENNEFELDER zich hierdoor in eenen beteren toestand verplaatst zag, streefde hij er onafgebroken naar, om zijne uitvinding meer te ontwikkelen, wat hem ook steeds meer en meer gelukte. In 1826 vond hij een middel uit om de gekleurde bladeren (mosaïkdruk) te leveren, welke overeenkomst met schilderijen in olie verwe hebben, en in 1833 bragt hij het zoo ver, dat hij op steen gebragte schilderijen in linnen afdruckte. Hij overleed den 26 Febr. 1834, en liet een werk na over de door hem uitgevondene kunst, getiteld: *Lehrbuch der Lithographie*, *Munchen*, 1819, in 4.to

SERCEY (PIERRE CÉSAR CHARLES GUILLAUME, markies DE), Fransche onder-admiraal, in 1753 op het kasteel *Pec* bij *Autun* geboren, werd in den ouderdom van 13 jaren bij de koninklijke marine geplaatst, maakte zijne eerste togten in de *Indische zee*, en twee ontdekingsreizen naar de *Zuid-Poollanden*. In 1772 tot vaandrig benoemd, werden het kruis van den H. LODEWIJK, en eene bevordering tot luitenant de belooning der diensten, welke hij bewees bij de belegering van *Pensacola*, waarbij hij het bevel voerde over een korvet. Als scheepskapitein, bevond hij zich in 1790 te *St. Domingo*, tijdens de eerste onlusten, en ondersteunde de kolonisten met al de hem te dienst staande middelen. In 1793 ontving hij, met het berigt zijner benoeming tot den rang van schout-bij-nacht, het bevel van alle schepen naar *Frankrijk* terugtevoeren. Hij had er meer dan vijftig rijk beladene vereenigd, toen de opstand der negers uitborst. Genoodzaakt om de reede te ontruimen, ging hij niet onder zeil, dan na op zijne schepen zes duizend kolonisten te hebben opgenomen, die zijne edelmoedigheid waren komen afsmeecken. Daar de oorlog met de Engelschen en zijn zwak geleide hem belette om naar de kusten van *Frankrijk* te stevenen, deed hij zijn konvooi naar de *Vereenigde Staten* rigten, alwaar hij zonder het verlies van een enkel schip aankwam. Tegen het einde van 1793 in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij als adel-

lijke van de dienst uitgesloten. Twee jaren later ontving hij het bevel over de naar *Indië* bestemde zee-magt. Nadat eenige onvoorzigtige uitdrukkingen, aan de burgerlijke commissarissen ontsnapt, die aan boord zijner vloot waren, hem hadden doen kennen dat het doel hunner zending was, de omkeering van *Ile de France (Maurice)*, wist hij er heimelijk aan de voornaamste inwoners berigt van te doen toekomen; zoodat de commissarissen niet werden ontvangen, en DE SERCEY de middelen gemakkelijk maakte, om dezelve terugte-zenden. Van 1796—1802 wist hij de Fransche vlag in de Indische zeeën te doen eerbiedigen. In *Frankrijk* teruggekeerd werd hij door den eersten consul met onderscheiding ontvangen, en bij de oprigting van het legioen van eer tot commandeur des-zelven benoemd. Na eervol uit de dienst te zijn ontslagen, werd hem echter in 1814, de troostrijke zending opgedragen, om de ongelukkigen, welke op de Engelsche pontons zuchtten, te gaan bevrijden. Deze zending verwierf hem den titel van onder-admiraal. Hij overleed te *Parijs*, den 10 Augustus 1836.

* SERGELL (JOANNES TOBIAS von), een bekwame beeldhouwer, in 1740 te *Stokholm* geboren, werd als steenhouwers-leerling bij den opbouw van het koninklijk paleis te *Stokholm* door den beeldhouwer L'ARCHEVÊQUE opgemerkt, en door dezen daarop in de beeldhouwkunst onderwezen. In 1767 met eene

koninklijke jaarwedde naar *Rome* gezonden, en na een langdurig verblijf aldaar in 1779 als hof-beeldhouwer, en professor aan de akademie van kunsten naar *Stokholm* teruggeroepen, vergezeld hij in 1784, den koning op zijne reis naar *Italië*, en leefde voortaan weder in *Rome*, waar hij in 1814 overleed: Onder zijne werken, die tot de uitstekendste voortbrengselen der nieuwere kunst behooren, verdienen vermeld te worden: *Het kolossale standbeeld van GUSTAAF WASA*, waarvoor hij het adeldiploma bekwam; het levens-groote standbeeld van KAREL XIII, GUSTAAF III, AXEL OXENSTIRNA, die aan KLIO de heldendaden van GUSTAAF ADOLF dicteert, en onderscheidene groepen en relief's. Onder zijne leerlingen is BYSTRÖM de beroemdste.

SESTINI (DOMENICO), een geleerde kenner van munten (*numismaticus*) in 1750 te *Florence* geboren, volbragt zijne studiën in de scholen van den heer MANCUS, en begaf zich in den geestelijken stand. In 1774 bezocht hij *Rome*, *Napels* en *Sicilië*. Van *Catania*, alwaar de prins van *Biscari* hem zijn huis en zijn museum opende, begaf hij zich over *Malta* en *Smyrna* naar *Konstantinopel*, toenmaals door de pest geteisterd. In zijn reisverhaal gaf hij verslag van dezen geesel, en randde verscheiden den handel drukkende gebruiken aan. Hij ondernam vervolgens onderscheidene togten in *Europa* en *Azië*. Sir ROBERT-

RINSLIE, gezant van Engeland bij de Porte, die zich met de zamenstelling van een kabinet van gedenkpenningen bezig hield, verbond SESTINI aan zich, die zestien jaren aan reizen toewijdde om gedenkpenningen te verzamelen, waarvan hij de zeldzaamste liet graveren. Hij wilde vervolgens de voornaamste numismatische verzamelingen van Europa in oogenschouw nemen, bereisde Duitschland, alwaar de koning van Pruissen hem tot intendant van zijn museum benoemde; in 1810 kwam hij te Parijs, en twee jaren later ontving hij zijne benoeming van oudheidkundige en bibliothekaris der prinses ELISA, toenmaals groot-hertogin van Toskanen. Nadat de groot-hertog FERDINAND III den troon weder beklommen had, bevestigde hij hem in die posten, en voegde er den titel bij van honorair hoogleeraar der universiteit van Pisa. Hij overleed te Florence in 1832. Hij was corresponderend lid der akademie van opschriften van Parijs. Zijne voornaamste werken zijn: *Dissertazione intorno al Virgilio di Aproniano*, Florence, 1774, in 4.to; — 2.º *Della peste di Constantinopoli del 1778*, Yverdun (Florence), 1779, in 12.mo; — 3.º *Lettere odeporeiche, ossia viaggio per la penisola di Cisico etc.*, Livorno, 1785, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, in het Fransch vertaald; — 4.º *Viaggio di Constantinopoli a Bassora*, Yverdun (Livorno), 1768, in 8.vo, in het Fransch vertaald; — 5.º *Viaggio di ritorno da Bassora a Constantinopoli*, ib.

1788, in 8.vo, in het Fransch vertaald; — 6.º *Viaggio curioso scientifico-antiquario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna*, Florence, 1815, in 8.vo; — 7.º *Dissertazione sopra alcune monete armene de' principi rupinesi*, Livorno, 1790, in 4.to, met plt.ⁿ; — 8.º *Descriptio nummorum veterum etc.* Leipzig, 1796, in 4.to, met plt.ⁿ; — 9.º *Catalogus nummorum veterum musci Arigoniani*, Berlijn, 1805, in fol.; — 10.º *Descriptio numismatum e museo olim abbatis de Camps, postea marechalii d'Estrees etc.*, ib. 1808, in 4.to, met plt.ⁿ; — 11.º *Illustrazione d'un vaso antico di Vetro*, Florence, 1812, in 4.to, met plt.ⁿ; — 12.º *Dissertazione sopra le medaglie antiche relative alla confederazione degli Achei*, Milane, 1817, in 4.to, met plt.ⁿ; — 13.º *Descrizioni delle medaglie Ispane e Celtibere del museo Heden*, ib. 1818, in 4.to; — 14.º *Descrizione di alcune medaglie greche del museo del principe di Danimarca*, ib. 1821, in 4.to; — 15.º *Systema geographicum numismaticum*. Dit werk, de vrucht van 50 jaren zorgen en nasporingen, bestaat uit 16 deelen in fol., geheel door de hand van SESTINI geschreven.

SEVEROLI (ANTONIUS GABRIEL), kardinaal, te Faenza in den Kerkelijken Staat in 1757 geboren, volgde eerst de administratieve en daarna de staatkundige loopbaan. Tijdens de onderhandelingen over het huwelijk van BONAPARTE met MARIA LOUISE,

resideerde hij te *Weenen* als nuntius van den H. Stoel. In 1816 kardinaal geworden, hield hij gewoonlijk zijn verblijf in zijn bisdom *Viterbo*, alwaar hij zich door zijne overvloedige aalmoezen bij de armen, als een vader deed beminnen. Toen na den dood van Pius VII, de kardinalen in conclave vergaderd waren, verklaarde zich reeds in de eerste dagen een aanzienlijk gedeelte voor SEVEROLI; maar terwijl *Oostenrijk* van een regt gebruik maakte, dat het hof van *Rome* aan hetzelfde toekende, sprak het de uitsluiting (*exclusie*) tegen hem uit. De kardinaal DELLA GENGA werd verkozen, en nam den naam aan van LEO XII. SEVEROLI bestuurde een gedeelte der zaken onder den naam van dien Paus; maar zijne gezondheid begon weldra te kwijnen, en hij overleed den 8 September 1824.

* SIDMOUTH (HENRY ADDINGTON), Viscount, Britsch staatsman, in 1755 geboren, was de zoon van eenen arts, werd advocaat, kwam door zijnen schoolvriend PITT in het parlement, werd in 1789 spreker, sloot als minister den vrede te *Amiens*, gaf het ministerie in 1804 weder aan PITT over, belastte zich in 1806 voor korten tijd met het groot zegel, en was van 1812 tot 1822 staatssecretaris van binnenlandsche zaken. Hij sprak warm voor de afschaffing van den slavenhandel en de emancipatie der Catholijken, en overleed in 1844.

SIGNALON (XAVIERUS), in 1790 te *Uzès* (Fr. Gard-dep.), van arme ouders geboren, openbaarde vroegtijdig eenen grooten aanleg voor de schilderkunst. De geringe hulpmiddelen, welke hij aan zijne eerste werken te danken had, stelden hem eindelijk in staat om zich naar *Parijs* te begeven, alwaar hij in de werkplaats van GUERIN kwam. Zijne eerste proeven kondigden een oorspronkelijk en stout talent aan. De eerste belangrijke schilderij, door hem aan de tentoonstelling geleverd, *la Courtisane*, werd door de regering gekocht en in het *Luxembourg* geplaatst. In 1824 was zijne *Locusta* het onderwerp van hevige geschillen, en berokkende hem even zulke hevige hekelingen, als zij hem overdreven loftuilingen deed toezwaaijen. Zijne overige voornaamste voortbrengselen zijn: *Athalia, die de kinderen van koninklijk bloed doet ombrengen*, een grootsch ontwerp, dat dezelfde dolzinnige geestdrift en woedende verwerping deed ontstaan; het *Gezigt van den H. Hieronymus* en een *Kalvarieberg*, in 1831 vervaardigd, genoten onverdeelde bijval. Terwijl hij zich uitsluitend met zijnen roem bezig hield, verzuimde hij al te zeer zijne belangen, en werd het slagoffer zijner belangeloosheid. Na twintig jaren ijverig te hebben gearbeid, verviel hij in armoede, en zag zich genoodzaakt, zich naar *Nîmes* te begeven, ten einde aldaar door het geven van teekenlessen en het schilderen van portretten een sober bestaan

te vinden. Hij kwijnde aldaar sedert eenigen tijd, toen hij in 1833 door de regering werd verkozen om zich naar *Rome* te begeven, ten einde aldaar het *Laatste Oordeel* van MICHAEL ANGELO te copieren. Na vier jaren had hij zijn groot werk met eene zeldzame volledigheid ten einde gebracht, toen hij den 16 Augustus 1837 te *Rome* aan de cholera overleed. Zijne kopij van het meesterstuk van MICHAEL ANGELO, is na zijnen dood naar *Parijs* gebracht, alwaar het eene der nieuwe zalen van het museum van het *Louvre* versiert.

SIMÉON (JOSEPH JÉRÔME), een der beroemdste redenaars der Fransche wetgevende vergaderingen, in 1749 te *Aix* geboren. Zijn vader, een uitmuntend regtsgeleerde en hoogleeraar aan de universiteit, boezemde hem vroegtijdig godsdienstige beginselen, de gewoonte van den arbeid en liefde voor de deugd in. Hij beantwoordde getrouwelijk aan zijne zorgen, en verving hem weldra in de pleitzaal en op den leerstoel; hij werd in 1783 zelfs tot den gewichtigen post van *assessor van Provence* benoemd, zoo als zijn vader zulks in 1768 geweest was. Een voorstander der in 1789 aankondigde hervormingen zijnde, laakte hij echter weldra de buitensporigheden der omwenteling. Hij weigerde zijne adhaesie aan de *Burgerlijke constitutie der geestelijkheid*, waarin hij eene gevaarlijke scheuring tusschen de Kerk en den Staat zag. Nadat de Girondijnen den

31 Mei gevallen waren, nam hij een werkzaam deel aan den tegenstand der departementen tegen de centrale magt der Conventie. Maar hij maakte gebruik van zijnen invloed, om, zoo veel als het in zijn vermogen was, de buitensporigheden van den burger-oorlog te beletten. De conventie zegevierde op allen tegenstand, en buiten de wet geplaatst vond SIMÉON eene schuilplaats in *Italië*; alwaar hij tot na den 9 Thermidor verbleef. Hij bragt uit de ballingschap niets dan gevoelens van vrede en eendragt terug, en ging, zoo veel als hij vermogt de reactie tegen, die op het schrikbewind volgde. Om aan zijn land nuttiger te zijn, stemde hij er in toe, om in zijn departement de bedieningen van procureur-generaal syndicus waartenemen. Weldra benoemden zijne landgenooten hem tot afgevaardigde bij den raad der vijf-honderden. Zijne natuurlijke gematigdheid, zijn verlangen om de maatschappij weder op grondslagen van orde te herstellen, deden hem zich der partij aansluiten, welke toenmaals voor reactionnair doorging. Den 18 Fructidor president der vergadering zijnde, zag hij de zaal overweldigd door de soldaten van het directorium, en in weerwil zijner moedige protestatiën, was hij genoodzaakt de vlugt te nemen. Gedurende 18 maanden ontsnapte hij aan de nasporingen der policie; maar om voortekomen van als uitgewekene te worden beschouwd, besloot hij, zich naar het eiland

Oléron te begeben, werwaarts verscheiden zijner ambtgenooten hem volgden. De 18 Brumaire opende hem de poorten van *Frankrijk* weder. Eerst tot prefect, daarna tot substituut bij het hof van cassatie benoemd, kwam hij kort daarna in het tribunaat, waarin hij een werkzaam deel aan de discussie over en de redactie van het burgerlijke wetboek nam; men heeft het ook voornamelijk aan zijne overtuigende welsprekendheid te danken, dat het concordaat van 1801, hetwelk de anti-godsdienstige filosofie van dat tijdvak den eersten consul als eene misdaad aanwreef, door het tribunaat werd aangenomen. Van de noodzakelijkheid overtuigd om de maatschappelijke orde in *Frankrijk*, door de eenheid en de kracht des gezags te beschermen, legde hij der vestiging van het keizerrijk geenerlei hinderpaal in den weg. Eenigen tijd daarna bestemde het tribunaat hem voor zijnen blijvenden president; maar het nieuwe keizerlijke bewind benoemde hem tot lid van den staatsraad, waarin zijne kunde van meer nut moest zijn. Hij nam deel aan de groote werkzaamheden dier vergadering tot in 1807, als wanneer hij naar het nieuwe koninkrijk van *Westfalen* werd gezonden, eerst met den titel van regent, daarna met den last om de beide ministeriën van binnenlandsche zaken en van justitie te gelijk te beheeren, en tevens den staatsraad te presideren. Hij beantwoordde aan

III DEEL.

deze veel omvattende taak, en wist door zijne zachtheid zoo wel als door zijne bekwaamheid, de achting en toegenegenheid der *Westfalers* te winnen. In zijn vaderland teruggekeerd om er bij den val van het keizerlijk bewind tegenwoordig te zijn, werd hij door het opvolgende tot prefect van het *Noorderdep.* benoemd. Bij de terugkomst van *NAPOLEON* van het eiland *Elba*, nam hij zijn ontslag en werd door het dep.^t der *Monden van de Rhône* naar de kamer der volksvertegenwoordigers gezonden. Na de tweede restauratie ging hij voort de groote beginselen van orde, regtvaardigheid en vrijheid te verdedigen, welke hij gedurende zijn geheele leven had voorgestaan. In 1820 aanvaardde hij te midden van netelige en gevaarlijke omstandigheden, het ministerie van binnenlandsche zaken; zijne gematigdheid vergunde hem niet, hetzelfde lang te bekleeden. In 1821 tot de kamer der pairs benoemd, bragt hij aldaar denzelfden geest van wijsheid en verzoening, waarvan hij in de andere kamer zoo vele bewijzen had gegeven. De omwenteling van 1830 liet hem zijne zitplaats behouden. Hij had gewenscht dat de hoogere kamer erfelijk bleef, ten einde zich onafhankelijk te houden; zijn gevoelen vond echter geen ingang: hij was gelukkiger tegen de herstelling van de echtscheiding, daar zijne pogingen er krachtadig toe bijdroegen om te beletten, dat dezelve

Z

weder in de Fransche wetgeving verscheen. In 1832 tot lid der *akademie van wis- en staatkundige wetenschappen* benoemd, nam hij een krachtadig deel aan hare werkzaamheden, zoo- wel als aan die van de kamer der pairs. In 1837 werd hij tot eersten president van de rekenkamer benoemd, en zijn werkzame geest voldeed aan zijne nieuwe pligten. Bij het verlaten eener zitting van de kamer der pairs werd hij door de ziekte getroffen, die hem den 19 Januarij 1842, in het 93.^e jaar van zijnen ouderdom, in het graf sleepte. Hij zag zijn einde naderen met de kalmte eens wijzen, en de gerustheid van ziel, die slechts de vrucht van het godsdienstig geloof kan zijn. Hij heeft zelf de *Choix etc. (Keuze zijner redevoeringen en gevoelens)* in de verschillende vergaderingen, waarvan hij van 1795 tot 1824 lid was, uitgesproken, in 8.vo, in het licht gegeven. Zijne *Lofrede*, door den heer MIGNET, is in het 5.e deel der *Verhandelingen* der akademie van zedelijke wetenschappen gedrukt.

SIMÉON (JOSEPH BALTHAZAR), zoon van den voorgaande in 1781 te Aix geboren, begaf zich nog jong zijnde in de diplomatie, en werd als secretaris aan de zending verbonden, waarmede de generaal CLARKE, tijdens het consulaat, bij den groot-hertog van *Toskanen* belast was. Later volgde hij den broeder van den eersten consul naar het congres van *Luneville*.

Vervolgens werd hij zaakgelastigde te *Rome*. Achtereenvolgend gevolmagtigd minister te *Darmstadt* en te *Dresden*, verliet hij de diplomatische bedieningen eerst, toen de *Rijn-mogendheden* zich van *Frankrijk* afscheidden. In 1815 werd hij tot de prefectuur van het *Var-dep.*, en in 1818 tot die van *Pas-de-Calais* geroepen, welke hij gedurende zes jaren administreerde. Door den heer DE MARTIGNAC tot de directie der schoone kunsten bij het ministerie van binnenlandsche zaken benoemd, bekleedde hij deze eervolle doch moeilijke betrekking met ijver en beleid. Zijne bedieningen hielden op, bij den val van het ministerie, dat hem dezelve had toevertrouwd, en de titel van vrij-lid der akademie van schoone kunsten, was eene door hem billijk verdiende hulde van erkentenis. In den staatsraad gekomen, waarvan hij bij herhaling reeds lid was geweest, en daarna, in 1834 tot de kamer der pairs beroepen, deed hij er zich opmerken door de bondigheid van zijn oordeel, de verscheidenheid en uitgebreidheid zijner kundigheden, den ijver, welken hij niet ophield in deze dubbele betrekking aan den dag te leggen. Zijne gezondheid noodzaakte hem in 1842 den staatsraad te verlaten, en belette hem later, de werkzaamheden van de kamer der pairs zoo vlijtiglijk bijtewonen als hij zulks zou gewenscht hebben. Hij kwam uit *Italië*, terug, alwaar hij, op raad der gen^esheeren, den

winter had wezen doorbrengen, toen hij den 14 September 1846 te *Dieppe* overleed. Behalve eenige *Verlagen* aan de kamer der pairs, heeft men van hem verschillende stukken in de *Verhandelingen* der oudheidkundige maatschappij van *Frankrijk*, onder anderen: *Notice etc. (Verlag betrekkelijk de gebruiken en de taal der inwoners van Haut-Pont, voorstad St. Omer)*, hetwelk ook afzonderlijk gedrukt is, 1821, in 8.vo

* SIMONS (ADAM), hoogleeraar in de Nederduitsche letteren en welsprekendheid aan de hoogeschool te *Utrecht*, werd in 1770 te *Amsterdam* geboren, alwaar hij en later te *Leyden* de (protestantsche) godgeleerde wetenschappen beoefende. Na eenigen tijd de predikdienst te hebben waargenomen, aanvaardde hij zijnen leerstoel te *Utrecht*, alwaar hij de stichter eener school van Nederduitsche letterkunde werd, nu en dan nog den kansel betrad, waarbij zijne gave van welsprekendheid bewonderd werd, en zich ook als dichter roemvol deed kennen. Hij overleed in 1834, als lid der maatschappij van Nederlandsche letterkunde, van de Hollandsche maatschappij te *Haarlem*, van de Zeeuwsche en Utrechtsche genootschappen van kunsten en wetenschappen, als correspondent der tweede klasse van het koninklijk Nederlandsch instituut, en lid der provinciale commissie van onderwijs in *Utrecht*. Tot zijne voornaamste werken behooren:

1.º *Gedichten*, *Amsterdam*, 1805, met zijn fraai door VAN SENUS volgens CASPARI gegraveerd portret; — 2.º *de Waarde van den Mensch*, in 3 zangen, 1814; — 3.º ALEXANDER, *Keizer aller Russen*, 1815, met pl.ⁿ; — 4.º *Bij de herstelling van Utrechts hoogeschool*, 1815; — 5.º *Redevoering over den waren dichter*, 1817; — 6.º *Verstrooide gedichten*, 1822; — 7.º *Het huisselijk geluk*, in 3 zangen; — 8.º *Over het Kasteel van Antwerpen*, 2.^e druk, 1831, enz. enz.

SIMPLICIUS, peripatetisch wijsgeer — *ter aanvulling van dit Art. in het Wbk.* — » *Het Commentarium* op ARISTOTELES, waarvan de eerste Grieksche uitgave is van *Venetië*, 1499, in fol., is in de 16.º eeuw verscheiden malen in het Grieksch en Latijn herdrukt; het *commentarium* op EPICETUS, met het *Enchiridion* of *Handboek* van dien schrijver, te *Venetië*, in 1528, in 8.vo, in het licht gegeven, is vereenigd met de voornaamste uitgaven van SIMPLICIUS, waarvan de beste is die van SCHWEIGHÄUSER (zie dat Art. *-Wbk.* en *Suppl.*), *Leipzig*, 1799—1800, 4 dl.ⁿ, in 8.vo Deze bekwame criticus ontdekte, bij de voorbereiding derzelve, in een handschrift der bibliotheek des konings van *Frankrijk*, hetwelk hem was toevertrouwd, eene plaats, aan al zijne voorgangers ontsnapt, en die het

onderwerp van een *Verflag* werd, door zijnen zoon aan het instituut voorgelezen, en in het 1.^e dl. der *Verhandelingen* van dat genootschap gedrukt. Deze plaats, over het gedrag dat de wijze moet houden, bij slechte besturen, ontleende uit de omstandigheden eene bijzondere belangstelling. » » Alsdan, zegt *SIMPLICIUS*, zal hij zich van deelneming aan de openbare zaken onthouden, wijl het geenszins zijne taak is, om aan slechte burgers te behagen, en wijl hij zelf noch behagen met hen kan scheppen, noch, zonder zijne eer en regtschapenheid in de waagschaal te stellen, hen die regeren kan ondersteunen; zoo zal hij, wijl men het onmogelijke niet van hem kan vorderen, in zoodanig geval *zich naar eenen anderen Staat begeven, enz.*” ”

* *SINCLAIR* (*Sir JOHN*), baronet, een der beroemdste landhuishoudkundigen en geleerden van den lateren tijd, in 1754 te *Thurso-Castle* in *Schotland* geboren, werd in 1775 advocaat en wijdde zich het eerst toe aan de kultuur zijner bezittingen in het graafschap *Caithness* en weldra aan die van het geheele graafschap, terwijl hij verbindingswegen en bruggen liet aanleggen, onderscheidene fabrieken, bleekerijen, looijerijen en brouwerijen tot stand bragt, en akkerbouw en veefokkerij tot eenen hooger grad van ontwikkeling trachtte te bren-

gen, waardoor het nog woeste graafschap tot eene bloeiende landstreek, en zijne geboorteplaats tot eene nijverige stad verhiel, welke in de door hem aangelegde haven, eene der voornaamste visscherijen van *Groot-Brittannië* bekwam. Zijne verdiensten vonden weldra de schoonste huldiging, daar vele andere graafschappen zijn voorbeeld volgden, en het vertrouwen zijner medeburgers hem in 1780, tot vertegenwoordiger van zijn graafschap in het lagerhuis benoemde, en hem bijna 30 jaren lang in dezen post liet. Hier werkte hij op de ministerieele partij krachtadig voor alle maatregelen ter bevordering van de welvaart des lands, en gaf aanleiding tot de benoeming van een landhuishoudkundig toezigt; in 1786 en later meermalen bereisde hij *Duitschland, de Nederlanden* en *Frankrijk*, trachtte zijne opgedane ondervindingen voor het vaderland nuttig te maken, op welks toestand hij door bondige schriften voordeelig wist te werken. Eindelijk werd hij in 1809 lid van den geheimraad onder *PERCEVAL*, en bekwam na den dood van dien minister in 1812, eenen aanzienlijken regeringspost te *Edimburg*, waar hij in December 1835 overleed. — Hij schreef eene menigte staatshuishoudkundige schriften, onder anderen over de staatsinkomsten van *Groot-Brittannië*, over de Britsche zee-magt, over korenwetten en geldmiddelen, eene statistiek van *Schotland*, en vooral over

akkerbouw en landhuishoudkunde, waardoor hij den bijnaam van *Opperpriester van CERES* verwierf. Hij was ook niet vreemd aan de schoone letteren, en droeg er wezenlijk toe bij, dat de ontdekking der liederen van *OSSIAN* door *MACPHERSON* voor geloofwaardig werd erkend. Zijne briefwisseling met de voornaamste personen van zijnen tijd, werd door hem zelden in het licht gegeven, *Londen*, 1831, 2 dl.ⁿ

SISMONDI (JOANNES KAREL LEONARD SIMONDE DE), in 1773 te *Genève* geboren, sproot uit eene van *Pisa* oorspronkelijke familie, welke in de eerste jaren naar *Frankrijk* gevlugt was. Onder de oogen van zijnen vader opgevoed, leerde hij het Grieksch en Latijn in het collegie en het *auditorium* zijner geboorteplaats; en toen hij zijne studiën volbragt had, werd hij naar *Lyon* gezonden, om voor den handel te worden opgeleid, en kwam eerst in 1792 in zijne geboorteplaats terug. Kort daarna, ten gevolge van gebeurtenissen, genoodzaakt naar *Engeland* overtesteken, maakte hij gebruik van zijn verblijf in dat land, om er de taal, de letterkunde, de instellingen, de nijverheid, den landbouw en de zeden van te beoefenen. In 1794 te *Genève* teruggekeerd, zag hij zich weldra verplicht de wijk naar *Toskanen* te nemen. Het is aldaar dat hij, behoudens korte gevangenschappen, hem door de bij afwisseling

overwinnende partijën in *Italië* berokkend, gedurende vijf jaren gelukkig leefde, en verscheiden zijner geschriften voortzette of begon. In 1800 in *Genève* teruggekomen, werd hij tot secretaris der kamer van koophandel van het *Leman-dep.*^t benoemd, maar hij nam geenerlei ernstig deel aan de openbare zaken, zoo lang als zijne geboorteplaats bij het Fransche keizerrijk bleef ingelijfd. In 1803 werd hem, met eene aanzienlijke jaarwedde, de leerstoel der staatkundige huishoudkunde aan de universiteit van *Wilna* aangeboden. Eene zoo voordeelige aanbieding was in staat hem te verleiden, en zijne bekrompenheid te bekoren; maar, om onafhankelijk te blijven, wees hij dezelve van de hand. In 1804 vergezelde hij mevrouw *DE STAËL* op hare reizen door *Italië*, en in 1808 door *Duitschland*. In 1813 kwam hij voor de eerste maal te *Parijs*, alwaar hij de beroemdste mannen leerde kennen en duurzame vriendschapsbetrekkingen aanknoopte. Nadat de gebeurtenissen van 1814 *Genève* aan zijne oude onafhankelijkheid hadden teruggegeven, werd hij tot lid van den souverainen raad verkozen. Ofschoon hij de regering van *NAPOLEON* niet beminde, liet hij gedurende de honderd dagen, zijne rol van opponent varen, en consigneerde in een geschrift getiteld: *Examen de la constitution Française*, zijne toetreding tot de additioneële acte; en verdedigde in eene reeks van artikelen, in

den *Moniteur* opgenomen, de zaak en de handelingen van BONAPARTE, die, om hem voor zijnen ijver te beloonen, hem het kruis van het legioen van eer aanbod. Hij weigerde deze onderscheiding, ten einde zijner goedkeuring, door dezelve belangeloos te houden, destemmer invloed te verschaffen. Na 1815, werd hij lid van den vertegenwoordigenden raad van Genève, en ging voort, zich aan de door hem nimmer afgebrokene werkzame studiën toetewijden. Gedurende de twintig laatste jaren zijns levens, verbleef hij, met uitzondering van eenige kleine reizen door Frankrijk, Engeland en Italië, onafgebroken in Zwitserland, alwaar hij zich steeds met zijne werken bezig hield. In 1833 tot buitenlandsch lid der akademie van zede- en staatkundige wetenschappen van Frankrijk benoemd, bood de staatsraad van Genève hem den titel van bijzonderen hoogleeraar der geschiedenis aan, en in 1841 werd hij tot lid der constituerende vergadering van Genève verkozen. SISMONDI overleed op zijn landgoed Chênes bij Genève, den 25 Junij 1842. Behalve eene menigte in tijdschriften geplaatste artikels, heeft men van hem: 1.° *De la richesse etc.* (Over den rijkdom des handels), 1803, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.° *Histoire etc.* (Geschiedenis der Italiaansche republieken van de middeleeuwen), Parijs, 1809—18, 16 dl.ⁿ, in 8.vo; 5.° uitgave 1840—41, 10 dl.ⁿ, in 8.vo, door TICCOZZI in het Italiaansch vertaald, Milane

1810—1820, 16 dl.ⁿ, in 8.vo, of in 12.mo; bij deze geschiedenis kan men voegen: — 3.° *De la renaissance etc.* (Over de wederopkomst der vrijheid in Italië, hare vorderingen, haar verval en haren ondergang), 1831, 2 dl.ⁿ, in 8.vo Dezelve beveelt zich aan door de geleerde aanmerkingen en de nasporingen, maar men vindt er valsche beschouwingen in, en eene der Kerk en der Godsdienst steeds vijandige neiging; — 4.° *De la littérature etc.* (Over de letterkunde in het Zuiden van Europa), Parijs, 1813; 3.° uitg. 1829, 4 dl.ⁿ, in 8.vo; — 5.° *Nouveaux etc.* (Nieuwe beginselen der staatkundige huis-houdkunde), 1819; 2.° uitgaaf, 1826, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; in dit geschrift stelt hij het ongerijmde grondbeginsel op den voorgrond, sedert dien tijd door alle revolutionnaires aangenomen, dat alle leden der maatschappij regt op den arbeid en op het geluk hebben, even alsof het geluk een regt ware; — 6.° *Histoire etc.* (Geschiedenis der Franschen), Parijs, 1821—43, 31 dl.ⁿ, in 8.vo, niet van partijdigheid vrij te pleiten. De SISMONDI was noch Catholijk, noch Franschgezind; hij had zelfs tegen Frankrijk en vooral tegen het Catholicismus oude vooroordeelen, eenen slecht verborgen haat. Van daar dat er in zijn werk een aantal valsche en hartstogtelijke oordeelvellingen, zware en onregtvaardige beschuldigingen, benevens eene ergerlijke strekking voorkomen, om steeds de kwade zijde eener

zaak veeleer dan de goede, op den voorgrond te stellen; — 7.º *Histoire etc. (Geschiedenis van den ondergang van het Romeinsche rijk en van het verval der beschaving van het jaar 250 tot het jaar 1000)*, Parijs, 1835, 2 dl.ⁿ, in 8.vo De oorzaak van den ondergang van dat rijk ligt, volgens den schrijver, in de staatkundige organisatie der Romeinen, in het gezag, hoedanig hetzelfde ook ware, in de gewelddadige verwisselingen der keizers, die slechts van eene dwingelandij bevrijdden om eene dikwerf veel hatelijkere in de plaats te stellen; — 8.º *Etudes etc. (Studiën over de staatsregelingen der vrije volken)*, 1835—37, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 9.º *Etudes etc. (Studiën der maatschappelijke wetenschappen)*, 1836—38, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, enz.

* SLOTHOUWER (VALENTINUS), in 1738 te *Arnhem* geboren, waar zijn vader organist der groote of *St. Eusebius*-kerk was; hij genoot in zijne vaderstad het onderwijs in de Latijnsche taal van den beroemden rector Hk. CANNegiETER (zie dat Art. -*Wbk.*-), die hem verder het gebied van de geschiedenis der oudheid-, land- en volkenkunde inleidde. Daarna volgde hij aan de akademie van *Harderwijk* de lessen van J. C. STRUCHTMEYER, in de Latijnsche en Grieksche letterkunde, geschiedenis en aardrijkskunde. Vervolgens besloot hij de godgeleerdheid te beoefenen; doch de

kerkelijke geschillen en twisten van dien tijd deden hem die loopbaan spoedig weder verlaten. Hij belastte zich alsnu met de opvoeding van den eenigen zoon van den Vrieschen edelman P. VAN DOYS, welke betrekking hij gedurende 3 jaren met de meeste nauwgezetheid waarnam, en die slechts door den dood van zijnen kweekeling werd afgebroken. In 1762, werd hij benoemd tot rector der Latijnsche school te *Harderwijk*, en vertrok na twee jaren in de zelfde betrekking naar *Leeuwarden*, welk rectoraat hij gedurende 58 jaren bekleedde, en er vele bekwame leerlingen vormde. In 1821 bekwam hij een eervol emeritaat, doch bleef nog als curator de belangen der Latijnsche school te *Leeuwarden* behartigen, tot dat hij in 1822 aldaar overleed, en naliet, behalve een antwoord op eene prijsvraag van TEYLERS godgeleerd genootschap: *Hoedanig was de staat der christenheid, vooral in de Oostersche kerk, ten tijde der opkomst van den zoogenaamden profeet Mahomed, en heeft dezelve niet veel toegebracht ter aanvankelijke verspreiding zijner leer?* welk antwoord wel niet de gouden medaille doch den zilveren eereprijs werd waardig gekeurd, eene verhandeling: *Diatribè philosophico-grammatica de origine casuum praesertim in graecâ et latinâ linguâ*, *Leeuwarden*, 1791, in 8.vo

* SNALLENBURG (NICOLAAS),

een beroemde Nederlandsche regtsgeleerde, in 1761, te *Nootdorp*, een vlek in *Zuid-Holland*, waar zijn vader predikant was, geboren; bezocht de Latijnsche school te *Delft*, alwaar hij onder de leiding van den bekwamen letterkundige HOOGEVEEN uitmuntende vorderingen maakte; daarna kwam hij aan *Leyden's* hoogeschool, alwaar hij onder BAVIUS VOORDA de regtsgeleerdheid beoefende, en tevens voortging onder RUHNKENIUS de letteren aantekweeken. In 1785 tot doctor in de regten bevorderd, vestigde hij zich als advokaat te *Utrecht*, alwaar hij tevens tot griffier van het kappittel van STE. MARIA werd benoemd; niet lang echter was zijn verblijf te *Utrecht*, wijl hij eerlang als hoogleeraar in de regten aan de akademie van *Franeker* werd beroepen, welke betrekking hij aanvaardde met de rede *de officio ejus qui jura romana tradere studeat*. In 1790 werd hij in dezelfde hoedanigheid te *Leyden* aangesteld, en opende aldaar zijne leergangen, door eene redevoering *de praecipuis elegantioris jurisprudentiae romanae subsidiis* en wijdde zich gedurende een tijdvak van 40 jaren, met alle inspanning aan het akademisch onderwijs toe, terwijl zijne uitgebreide kennis hem eerbied en achting verwierf. In 1795, 1805 en 1820 was hij rector magnificus der hoogeschool. Tot handleiding bij de beoefening van het hedendaagsche regt, schreef hij voor zijne leerlingen: *Primae lineae juris civilis belgici, im-*

primis secundum codicem Napoleonticum, Leyden, 1820; 2.^e uitg. 1825. Bij de beoefening van het Romeinsche regt, had hij zich SCHULTING ten voorbeeld gekozen, van wien hij tevens in het licht gaf: 1.º *A. Schultingii notae ad titulos Digestorum de verborum significatione et regulis juris; edidit atque animadversione suas adjecit Nicolaus Smalenburg, Leyden, 1799; — 2.º Notae ad Digesta seu Pandectas*, van denzelfde, insgelijks door SMALLENBURG, met eenen schat van aanmerkingen en aantekeningen verrijkt, *Leyden, 1804 tot 1835, 8 dl.ⁿ, in 8.vo* Hij overleed in 1836, als ridder van den Nederlandschen Leeuw, op zijn buitengoed te *Warmond*.

* SMET (CORNELIUS), een geleerde Jesuit, den 10 Julij 1742 te *Moorsel*, in de Belgische provincie *Oost-Vlaanderen*, geboren, kwam in den ouderdom van 10 jaren in het collegie van *Aalst*, waar hij zoowel door zijne godsvrucht als door uitstekende vorderingen uitmuntte. Den 8 October 1759 trad hij te *Mechele* in het noviciaat der Jesuiten in welke orde hij veertien jaren, dat is tot aan derzelve vernietiging, den 21 Julij 1773, doorbragt. Hij begaf zich alstoen naar zijne geboorteplaats, waar hij zich eenigen tijd bij den pastoor, en daarna in de familie van den baron DE MEER DE MOORSEL ophield. In 1776 verliet pater SMET *Moorsel* weder, en begaf zich naar *Aalst*, waar hij onder-regent in het collegie werd, en die betrekking tot in

1781 waarnam, als wanneer hij, daartoe dringend uitgenoodigd, zich aan de nog bestaande Bollandisten verbond, en voornamelijk arbeide aan de levensbeschrijving der Heiligen van *België*, en van die landen, welke eertijds met *België*, verbonden waren. Toen in 1789 de voortzetting der *Acta S. S.* naar *Tongerloo* verplaatst werd, bleef pater SMET te *Brussel*, en nam verder geen deel aan dat werk. Van dit tijdstip af predikte hij meer en meer in verschillende kerken, en steeds onder den grootsten toevloed van aanhoorders. Ook werd zijn biechtstoel zeer bezocht, en nam hij het gewichtig ambt van biechtvader zeer ter harte, terwijl hij daarenboven in alle gewichtige godsdienst-aangelegenheden gebruikt werd. Tijdens den tweeden inval der Franschen in *België* hield pater SMET zich te *Brussel* verscholen, zoo als hij ook deed in 1797, toen men den eed van haat aan het koningschap afvorderde. In die rampvolle tijden deed hij veel goed met te *Brussel* en in den omtrek des nachts de heilige Sacramenten te bedienen. Ook na het concordaat van 1801 bleef hij zonder vaste standplaats te *Brussel* de heilige bedieningen uitoefenen. In 1795 werd hij geestelijke bestierder van het klooster van *Berlaymont*, doch wegens zijne weigering der onderteekening der acte van nietafkeuring van den catechismus van NAPOLEON, werd hem door den aartsbisschop van *Mechelen*,

DE ROUELAURE, het mis lezen, het preken en biecht hooren verboden. De godvruchtige man onderwierp zich ootmoediglijk aan die straf, en troostte zich met dagelijks de H. Communie te ontvangen op dezelfde plaats, waar hij zoo menigmaal het brood des levens aan anderen had uitgereikt. Deze schorsing in de heilige bediening liet hem meer tijd over tot de zamenstelling of voltooiing van verschillende schriften. In 1807 gaf hij in het licht: *De Roomsche-Catholyke Religie, begonsd, wytgebreyd, vastgesteld en bewaerd in Brabant*, in 8.vo, eene kerkelijke geschiedenis van *Brussel*, en voor een groot gedeelte van geheel *Brabant*, vol merg en zeer naauwkeurig in historische waarheid; dit geschrift werd in 1828 te *St. Nicolaas*, in 2 dl.ⁿ, in 12.mo, herdrukt. De geleerde historieschrijver bragt intusschen een grooter werk in gereedheid, waarvan in 1808 het 1.º dl. in het licht verscheen, onder den titel van *Heylige en roemweerdige personen dewelke in de tien eerste eeuwen byzonderlyk medegewerkt hebben om de R. C. Religie in geheel Nederland wyt te breyden, vast te stellen en te bewaren* enz.; 2.º uitgave, *Brussel*, 1851, een meesterstuk van geschiedkundige waarheid en echte Catholiciteit, in eenen eenvoudigen maar vloeienden Vlaamschen stijl. Middekerwijl was de aartsbisschop DE ROUELAURE kanonik van *Saint Denis* geworden, en de vicarissen door het kapittel benoemd,

onthieven pater SMET van zijne suspensie; deze hernam alsnu zijne gewone levenswijze, en stichtte de geloovigen door zijne zachte godsvrucht en zijne naauwgezette pligtbetrachting. Vuriglijk wenschte hij zijn vaderland bevrijd te zien van het juk van den dwingeland, die het Hoofd der Kerk vervolgde, en zoo vele rampen over *België* uitstortte. Hij mogt echter dien troost niet smaken, daar hij reeds den 11 Februarij 1812 overleed. Behalve de reeds genoemde werken heeft men nog van dezen zedigen, godvruchtigen en geleerden Jesuit: 1.º *Het leven van onzen Heer JESUS CHRISTUS*, 1.º dl., *CHRISTUS voorszeyd en beloofd* enz.; 2.º dl., *CHRISTUS zienlyk op de aerde* enz.; 6.^e verbeterde uitg. *Brussel*, 1850, in 8.vo; — 2.º *Bemerkingen op de kerkelyke getyden*; — 3.º *Twyfelingen*, drie verschillende zamenspraken, tegen den *Haat aan het koningschap* gerigt; — 4.º *Het leven van den zaligen FRANCISCUS VAN HIERONYMO* enz. *Brussel*, 1810; — 5.º *Bemerkingen op de kerken der Christenen, op hunnen bouw, verdeling, sie-raed, wyding, autaren en bedienaers dorzelve*, *Mechelen*, 1828, in 12.mo, na zynen dood volgens zyn handschrift in het licht gegeven; — 6.º *Sermoenen*, 10 dl.ⁿ, in 12.mo, *Brussel*, 1841, mede na zynen dood door den heer MORTAS in het licht gegeven, waartoe echter het plan bij pater SMET niet schijnt bestaan te hebben. Verder bestaan er nog een aantal

handschriften van hem, waarvan sommige den druk overwaardig zouden zijn.

SMITH (*Sir WILLIAM SIDNEY*), Engelsche admiraal, in 1764 te *Westminster* geboren, was de zoon van eenen door zijne talenten beroemden officier, begaf zich in den ouderdom van 13 jaren onder de militaire marine, en had aan zynen moed eene snelle bevordering te danken. In 1783 was hij tweede bevelhebber van het fregat *the Nemesis*. Bij den vrede ging hij in *Zweden* dienen, alwaar hij zich in verscheiden gevechten tegen de Russische smaldeelen onderscheidde, en bekwam het groote lint der orde van den Degen. In 1790 begaf hij zich naar *Konstantinopel*, en diende eenigen tijd op de Turksche vloot; maar nadat de oorlog tusschen *Engeland* en *Frankrijk* was uitgeborsten, begaf hij zich naar het eskader van den admiraal Hoop voor *Toulon*, en, na de inneming dier stad, werd hij belast met het verbranden van het arsenaal en de Fransche schepen, die in de haven lagen. Tot bevelhebber van het fregat *the Diamond* benoemd, beproefde hij verscheiden brandstichtende ondernemingen in de Fransche havens, en deed den handel aanmerkelijke verliezen ondervinden. In 1798 op een kaperschip, waarvan hij zich had meester gemaakt, gevangen genomen, werd hij naar *Parijs* gevoerd, en in de *Abbaye*, daarna in den *Temple* opgesloten, waaruit het den vijanden van het directorium

(zie ROGHECOTTE -Wbk.-) gelukte hem, door middel van een ondergeschoven bevelschrift van den minister van oorlog te bevrijden. Bij zijne terugkomst te *Londen* tot bevelhebber van het schip *the Tiger* benoemd, begaf hij zich naar *Konstantinopel* alwaar zijn broeder, SPENCER SMITH, gezant was, en droeg veel bij tot het sluiten van het verdrag der *Porte* met *Groot-Brittannië*, hetwelk de uitdrijving der Franschen uit *Egypte* ten doel had. Na *Alexandrië* gebombardeerd te hebben, maakte hij zich meester van de Fransche flotille, die te *Caïffa* ten anker lag, en na voor *St. Jean d'Acre* te zijn verschenen, noodzaakte hij BONAPARTE er het beleg van opteheffen. Nadat de Franschen *Egypte* ontruimd hadden, kwam hij in *Engeland* terug, alwaar hij door het volk van *Londen* met geestdrift ontvangen werd. In 1802 door de stad *Rochester* tot lid van het lagerhuis verkozen, sprak hij in de zitting verscheiden belangrijke redevoeringen uit, en stelde verschillende maatregelen voor, om den inval afteweren, waarmede *Frankrijk Engeland* bedreigde. In het volgende jaar naar *Egypte* teruggezonden, bekwam hij, na het hervatten der vijandelijkheden, het bevel over een ligt smaldeel, waarmede hij, doch zonder eenig gevolg, de Fransche flotille in de havens van *Ostende* en *Vlissingen* aantastte. In 1805 tot den rang van schout-bij-nacht verheven, vereenigde hij zich met het Engelsche eskader in de *Middel-*

landsche Zee, en werd belast met het verontrusten der Franschen in het koninkrijk *Napels*, waarvan deze zich hadden meester gemaakt. In 1807 kwam hij met een smaldeel voor den mond van den *Taag* kruisen, ten einde de ontwerpen van het Portugeesch kabinet te begunstigen, en toen de kroonprins het besluit had genomen, om zich naar *Brazilië* te begeven, vergezelde hij hem tot *Rio-Janeiro*. De belangstelling, welke hij bij verschillende gelegenheden aan de prinses van *Wallis* (zie CAROLINA -Wbk.-) bewees, was, naar men vermoedt, de oorzaak zijner ongenade; zeker is het ten minste, dat men verder van zijne dienst geen gebruik maakte. In 1814 verscheen hij op het congres van *Weenen*, om er, in den naam van verscheiden philanthropische maatschappijen, de afschaffing van den slavenhandel en de uitroeijing van de Barbarijsche zeeroovers te vragen. Kort daarna vestigde hij zich met ter woon te *Parijs*, alwaar hij eene maatschappij stichtte *Anti-Pirate* genaamd, en hield niet op een levendig deel te nemen, aan al de ontwerpen die ter verbetering der gevangnissen, het lager onderwijs, de oprigting der spaarbanken, de schuulzalen voor de kindscheid, de ondersteuning aan de huiszittende zieken en gebrekkelijken, enz. uitgevoerd zijn. SIDNEY SMITH overleed den 22 Mei 1840. JULIEN van *Parijs* sprak in eene vergadering der philanthropische maatschappij zijne *Lofrede* uit.

SMITH (JOHN SPENCER), broeder van den voorgaande, trad in de diplomatie, werd als gezant naar *Konstantinopel* gezonden (zie het voorgaande Art.), en hield eerst na den algemeenen vrede op, aan verschillende hoven aangesteld te worden. Zonder zijne pligten te verzuimen, beoefende hij de letterkunde, en hield zich voornamelijk bezig met de nasporing der middeleeuwsche oudheden. Het was deze smaak, die hem in 1818 bewoog, om zich met ter woon in *Normandië*, een in geschiedkundige herinneringen zoo rijk gewest, te komen nederzetten. Te *Caen* gevestigd, stond hij weldra in betrekking met den heer DE CAUMONT, en bewerkte met denzelven de oprigting der Fransche maatschappij ter onderhouding der gedenkteekenen. Hij overleed in die stad in Junij 1845, als lid van verscheiden letterkundige genootschappen, welker *Gedenkschriften* van hem een aantal *Archaeologische Verhandelingen* bevatten, waarvan er eenige afzonderlijk gedrukt zijn.

SNIADOCKI (JOANNES BAPTISTA), een sterrekundige, in 1756 in het palatijnschap van *Gnesen* geboren, maakte aan verschillende universiteiten van *Duitschland* zeer goede studiën, en werd in 1781 benoemd tot hoogleeraar der sterrekunde aan de universiteit van *Krakau*. Sedert 1798 leverde hij waarnemingen aan de *Ephemeriden* van *Weenen*, en aan het maandwerk van den baron ZACH. In

1803 liet hij eene door de letterkundige maatschappij van *Warschau* bekroonde *Verhandeling* over COPERNICUS drukken, die later in het Fransch werd vertaald. In het volgende jaar bevond hij zich te *Parijs* toen het werk van VILLERS (zie dat Art. -Wbk.-) *Over den invloed der hervorming van LUTHER*, door het Instituut bekroond werd. Weinig te vreden met eenige aanhalingen des schrijvers betrekkelijk *Polen*, gaf hij in het Fransch *Aanmerkingen* op dat werk in het licht. In 1806 bekleedde hij den leerstoel der sterrekunde aan de universiteit van *Wilna*, en in het volgende jaar werd hij tot rector derzelve benoemd. Bij de komst der Franschen in *Litthauwen* in 1812, verklaarde hij zich te hunner gunste; maar van dat tijdstip af, vreemd aan alle staatkunde, hield hij zich enkel met de wetenschap bezig, welke hij ge-roepen was te onderwijzen. Na een professoraat van 49 jaren, werd hij gepensioneerd, en overleed in het laatst van 1830. Zijne *Werken* zijn te *Wilna* in 9 dl.ⁿ, in 8.vo, gedrukt, waarvan 5 voor het letterkundige gedeelte. Hij wordt voor een der beste proza-schrijvers van *Polen* gehouden, was corresponderend lid der akademie van *Petersburg* en met verscheiden Russische orden versierd.

* SCHEMMERING (SAMUEL THOMAS VON), een der beroemdste anatomisten en physiologen, den 28 Januarij 1755 te *Thorn* geboren, was de zoon van den

stads-physicus aldaar, bezocht het gymnasium zijner geboorteplaats, kwam in 1774 aan de universiteit van *Göttingen*, en werd in 1778 aldaar tot *Med. Dr.* gepromoveerd. Hij begaf zich alsnu naar *Edimburg* en *Londen*, om zich onder *AL. MONRO* en de gebroeders *HUNTER* in zijn lievelingsvak, de ontledkunde, verder te bekwamen. Teruggekeerd, bekwam hij in 1779 den post van hoogleeraar der heel- en ontledkunde aan het *Carolineum* te *Kassel*, werd echter in 1784 als hof-gerechtsraad en gewoon hoogleeraar aan de herstelde universiteit van *Mainz* beroepen, en in 1788 tot hofraad benoemd. Toen *Mainz* in 1797 aan de Franschen was afgestaan, legde *SÆMMERING*, zijn leeraarsambt neder; en begaf zich naar *Frankfort a/M.*; in 1804 werd hij als lid der akademie van wetenschappen naar *Munchen* beroepen; in 1805 tot geheimraad benoemd, bekwam hij in 1808 met de burgerlijke orde van verdiensten der Beijersche kroon, den persoonlijke adel; in 1820 keerde hij naar *Frankfort* tot den kring zijner familie terug, en overleed aldaar, na het jubelfeest van zijn doctoraat te hebben gevierd, den 2 Maart 1830. *SÆMMERING* was in *Duitschland* een der hoofd-bevorderaars der pathologische anatomie. Zijne buitengewone bekwaamheid in de teekenkunst was hem van groot nut bij de uitgave zijner werken, van daar dan ook dat de door hem geleverde, deels zelf vervaardigde, deels onder

zijn opzigt uitgevoerde afbeeldingen tot de beste en deels nog niet overtroffene behooren. De voornaamste zijner schriften zijn: 1.° *Vom Baue des menschlichen Körpers*, *Frankfort a/M.*, 1791—1796, 6 dl.ⁿ, ook in het Latijn: *De corporis humani fabrica*, 6 dl.ⁿ, *ibid*, 1794 tot 1801 mede in het Italiaansch, Nederduitsch en Fransch vertaald; — 2.° *Abbildung der Sinnorgane*, 4 aflev.ⁿ, *Frankfort a/M.*, 1801—1809; — 3.° *Ueber einige Pflichten gegen die Augen*, 5.° uitg. *Frankfort*; 1819; — 4.° *Icones embryonum humanorum*, *Mainz*, 1799; — 5.° *Ueber die tödtlichen Krankheiten der Harnblase und Harnröhre alter Männer*, *Frankfort*, 1809; 2.° uitg. 1822; — 6.° *Ueber die Ursache, Erkenntniss und Behandlung der Nabelbrüche*, *ib.* 1811; — 7.° *Ueber die Schädlichkeit der Schnürbrüste*, *Leipzig*, 1788; 2.° uitg. 1793; — 8.° *De morbis vasorum absorbentium corporis humani*, *Mainz*, 1796. *SÆMMERING* schreef daarenboven talrijke academische verhandelingen. — *RÜPPELL* noemde naar hem eene nieuwe soort van antilopen, en *MARTIUS* eene nieuwe plantensoort.

* *SOLTYK* (*ROMAN*, graaf von), Poolse generaal, in 1791 te *Warschau* geboren, nam dienst in het toenmalige groot-hertogdom *Warschau*, werd in 1808 officier, in 1809 kapitein der artillerie, in 1812 luitenant-kolonel in het gevolg van *NAPOLEON*, in 1813 bij *Leipzig*

gewond en gevangen genomen, en leefde vervolgens in den privaastand, tot dat hij in 1824, als afgevaardigde op den rijksdag verscheen. In 1829 trok hij de aandacht der Russische ambtenaren vooral daardoor tot zich, dat hij zich tegen het voorstel verklaarde, om aan keizer ALEXANDER een gedenkteekeu opterigten. Bij het uitbarsten der omwenteling van 1830 was hij in *Warschau*, belastte zich met het commando en werkte bij afwisseling als soldaat en als lid van den rijksdag, was in de laatste dagen voor den val van *Warschau* tegen de overgave en liet de 64 kanonnen, die hij in en om *Warschau* te zijner beschikking had, den strijd tot op den laatsten oogenblik voortzetten; daarna begaf hij zich naar *Ploetz*, van daar naar *Londen* en eindelijk naar *Parijs*, waar hij in 1843 overleed. Men heeft van hem: 1.° *Précis historique de Pologne*; — 2.° *Napoléon* en 1812, door BISCHOFF in het Hoogduitsch vertaald, *Wezel*, 1837—38; — 3.° *Geschiedenis van den Poolschen vrijheidsstrijd*, in het Poolsch, 1830—31, in het Hoogduitsch vertaald, *Hamburg*, 1834.

SOMAGLIA (JULIUS MARIA DELLA), kardinaal, den 9 Julij 1744 te *Piacenza* geboren, studeerde bij de Jesuiten, en kwam vervolgens aan het Roomsche hof, waar hij eenige ondergeschikte bedieningen waarnam. Door Pius VI opgemerkt, werd hij eerst tot prefekt van het ceremonieel, daarna tot redacteur der breven

en eindelijk den 1 Junij 1795 tot kardinaal benoemd. Onder de Fransche overheersching gevangen gezet, gelukte het hem te ontsnappen en zich naar *Venetia* te begeven, alwaar hij bij het in die stad, den 1 December 1799, geopende conclave tegenwoordig was. Pius VII, die in deze vergadering verkozen werd, gaf aan SOMAGLIA den post van kardinaal-vikaris. Na zijnen meester naar *Fontainebleau* gevolgd te zijn, deed hij zich aldaar opmerken, door eene moedige doch gematigde oppositie tegen de heerschzuchtige bedoelingen van BONAPARTE, en werd voor het hoofd der *zwarte kardinalen* gehouden, dat is van diegene aan welke het verboden was, om openlijk de kenteekens hunner waardigheid te dragen. In ballingschap naar *Mezières* gezonden, kwam hij in 1814 weder bij Pius VII, droeg krachtdadig bij tot het herstel der maatschappij van JESUS, en werd in 1820 bisschop van *Ostia* en *Velletri* en deken van het heilige collegie. Na aan de verheffing van LEO XII te hebben medegewerkt, nam hij onder zijn bestuur, in hoedanigheid van secretaris van staat grootelijks deel aan de administratie, en onderhield met de gezanten van al de mogendheden, betrekkingen vol van waardigheid en eene goede staatkunde. Hij overleed den 2 April 1830, na zich even verdienstelijk te hebben gemaakt, bij de godsdienst, het Roomsche hof, de geleerdheid en de Italiaansche letteren.

* **SONNENBERG (LODEWIJK VON)**, een Zwitsersch generaal, den 13 April 1782 te *Lucern* uit een patricisch geslacht geboren, trad vroeg in Fransche krijgdsdienst, maakte den Spaanschen oorlog mede en geraakte bij *Baylen* in Engelsche gevangenschap. In 1812 keerde hij naar *Lucern* terug, nam in 1814 deel aan den *coup d'état*, door welken de mediatie-regering viel, en werd lid van den grooten en kleinen raad. Als luitenant-kolonel en gevolmagtigde van het eedgenootschap, moest hij in het zelfde jaar, in de onlusten van *Tessin* zijne toevlugt tot krachtadige maatregelen nemen, waarvoor hij echter de dankbetuiging der regering ontving. In 1815 werd hij kolonel en tevens commandant van *Genève*, en vervulde deze zwaarwigtige betrekking met zulk eenen ijver en zoo veel menschlievendheid, dat deze stad hem uit dankbaarheid het eere-burgerregt schonk, en zijn beeld op het stadhuys plaatste. Bij de oprigting der Zwitsersche regimenten in *Napels*, in 1825, werd hij kolonel van het tweede regiment, bekwam echter later als divisie-generaal een commando der landtroepen, en onderscheidde zich ten tijde der cholera, door het dempen van eenen opstand in *Sicilië*. Na den eersten inval der vrij-scharen in het kanton *Lucern* (December 1844), verliet hij op aanzoek der regering van *Lucern* zijne schitterende betrekking, om zich met het opperbevel in zijn bedreigd kanton te belasten, en bewees door

het terugslaan van den tweeden inval der vrij-scharen, in April 1845, zijne militaire bekwaamheid. In 1845 werd hij regeringsraad en militaire inspecteur en bleef zulks tot den val van *Lucern* in den *Sonderbonds-oorlog* in November 1847. Van dat tijdstip af leefde hij afgetrokken in zijne familie, terwijl hij den republikein-schen ondank en partijschaps-haat met gelatenheid verdroeg, en overleed den 26 Maart 1850 aan eenen herhaalden aanval van beroerte, betreurd door allen, die krijgsmansdeugd en menschenwaarde op den waren prijs weten te stellen.

SOULAVIE (JEAN LOUIS), broeder van den abb van dien naam (zie dat Art. -*Wbk.*-), in 1757 te *Argentière* geboren, werd in het seminarie van den heiligen Geest opgevoed, waar hij vervolgens hoogleeraar was, en nam later de bediening van kapellaan in den omtrek van *Parijs* waar. Hij was aalmoezenier van het godshuis van *Etampes* toen de Fransche omwenteling uitborst. Het zij dat hij door het voorbeeld van zijnen bisschop werd medegesleept, het zij dat hij in de eerste oogenblikken niet begreep, hoezeer de burgerlijke constitutie der geestelijkheid met de wetten der Kerk streed, hij legde den eed af. Maar weldra door den tegenstand van het Fransche episkopaat, en door de breven van Pius VI gewaarschuwd, herriep hij zijnen gezworen eed, zonder zich om de gevolgen te bekommeren,

welke deze stap kon na zich slepen. Door zich verborgen te houden ontsnapte hij aan de verbanning, en onder de begunstiging van verschillende verkleedingen, gelukte het hem nog, om heimelijk de hulp zijner bediening aan de geloovigen te brengen, die dezelve inriepen. Na den revolutionnair storm, gaf hij lessen in de wis- en aardrijkskunde en bekwam eene betrekking in de bureaux van het ministerie van oorlog. Hij vervaardigde eene kaart van Frankrijk in 85 bladen, welke door de regering van Lodewijk XVIII, met 110,000 francs betaald werd. Na zich naar *Villers-Tempton* (diocees van *Meaux*), alwaar hij een eigendom bezat, te hebben begeven, overleed hij aldaar den 8 Julij 1834, en legateerde genoemd eigendom aan het seminarie van *Meaux*.

SOULIÉ (MELCHIOR FRÉDÉRIC), een tooneeldichter en romanschrijver, een der hoofden van de nieuwe letterkundige school, in 1800 te *Foix* geboren, maakte in 1815 zijne rhetorica te *Poitiers*, en werd, door zijnen onderwijzer weggezonden, wijl hij een zijner thema's of opstellen in verzen bewerkt had. Hij maakte zijnen leergang in de wijsbegeerte onder de leiding van zijnen vader, directeur der belastingen; daarna te *Parijs* gekomen, om er den regtsgeleerden cursus te volgen, stond hij weldra aan het hoofd der getiermakers, die de school in wanorde bragten, en werd naar *Rennes* gezonden, alwaar hij

zijne studiën in de regten ten einde bragt, onder het opzicht der policie. Nadat zijne studiën waren afgeloopen, werkte hij eenigen tijd in de bureaux van zijnen vader, doch hield zich daarbij minder met zijnen arbeid dan met de dichtkunst bezig. Toen hij in 1824 te *Parijs* terugkwam bragt hij er een boekdeel zijner verzen mede, waardoor hij in betrekking met voorname letterkundigen kwam. Terwijl hij drie jaren later eene werktuigelijke zagerij bestuurd, begon hij tevens drama's te vervaardigen, en wel op de vlugge, kortelings ontdekte wijze, en nu toegejuicht, dan uitgefloten, terwijl hij meer belang stelde in zijne afgekeurde stukken, dan in die, welke bijval hadden gevonden, gelukte het hem vrij spoedig eenige beroemdheid te bekomen. Het tooneel moede, verliet hij hetzelfde om dagblad-schrijver te worden, vocht in 1830 en werd gedecoreerd. Op aanzoek zijner vrienden, die in eene *overdrevene dramatische kracht* de oorzaak zochten dat eenige zijner stukken gevallen waren, keerde hij tot het tooneel terug, waar hij thans meer bijval vond. Daarna begon hij te *romaniseren*, eene genre, die even als al de overige verjongd is, en waarin, volgens hem zelve, hij de meeste aanspraak op achting kan maken, door zijnen roman: *les deux Cadavres (de beide Lijken)*, een titel, die op een ander tijdstip van afschrik zou hebben doen terugdeinzen; maar die in het tegenwoordige hem opgang deed

maken. De dubbele loopbaan van het drama en den roman was voor SOULIÉ nog niet genoeg; maar hij wendde den weinigen tijd, waarover hij kon beschikken, nog aan tot het samenstellen van artikelen voor de dagbladen, groote of kleine, die op letterkunde aanspraak maakten. Zulks geschiedde niet om zijnen roem te doen toenemen, die dagelijks grooter werd, maar om eene salon, een buitengoed, en al de pracht-genietingen te bezitten, die tegenwoordig zoo noodzakelijk zijn geworden. Hij bewam deze zoo zeer gewenschte fortuin, en wist er een edel gebruik van te maken; maar hij had dezelve ten koste zijner gezondheid bekomen, en nog waren de versieringen van het door hem te *Bièvre* gekochte huis niet voltooid, toen hij door eene smartelijke ziekte werd aangetast, waarvan zelfs zijne vrienden hem het gevaarlijke niet konden ontveinzen. Ondanks de meer schijnbare dan wezenlijke verkeerdheden van zijn gedrag, een regtschapen man gebleven zijnde, kon hij op zijn sterfbed zeggen: » dat hij nooit iemand eenig leed had aangedaan; » daarna voegde hij er bij: » Ik heb nooit tegen de godsdienst geschreven: mogt ik het ergens in gedaan hebben, dan is zulks uit lichtzinnigheid. » Toen de beslissende oogenblik begon te naderen, vraagde hij om de troostmiddelen, welke de Kerk aan al hare kinderen op dat hagchelijke tijdstip aanbiedt.

III. DEEL.

» Van dien oogenblik af ontwaarde men in hem niet anders dan gerustheid, zachte liefde, teederheid, » en het was in deze gesteldheid, dat hij den 23 September 1847, te *Bièvre* in de kracht zijner jaren en talenten overleed. In eenen zoo korten levenstijd had hij één boekdeel met *Gedichten*, 22 *Tooneelstukken*, en 148 boekdeelen met *Romans* in het licht gegeven; en hij liet in handschrift na een groot historisch drama *le Vieux Paris*, een *vaudeville*, en andere min of meer ontworpen samenstellingen. Er was in SOULIÉ, zeggen degene, die hem gekend hebben, een groote dichter, en indien hij het niet was, moet zulks daaraan worden toegeschreven, dat hij het ongeluk had, van in een tijdvak te leven van maatschappelijke wanorde, het treurige resultaat der omwentelingen, waarvan de letterkundige werken niet anders dan de weërkaatsing zijn en kunnen zijn.

* SOULT (NICOLAS JEAN DE DIEU), hertog van *Dalmatië*, groot-maarschalk van *Frankrijk*, den 29 Maart 1769, te *St. Amand* (Fr. *Tarn-dep.*) geboren, was de zoon van eenen landman, en trad in 1785, als eenvoudig soldaat, bij het leger in dienst. Onder LERÈBRE tot brigade-generaal opgeklommen, voerde hij onder KLEBER, bij *Altenkirchen* het bevel over den regter-vleugel, dempte den opstand in *Zwit-*

A a

serland, vocht bij *Zurich*, en sloeg den 25 en 26 Septb. de Oostenrijkers en Russen. In *Italië* voerde hij onder *MASSENA* den regter-vleugel aan, en na den slag bij *Marengo*, uit de gevangenschap, waarin hij bij *Monte-Cretto* geraakte, bevrijd, had hij het opperbevel in *Piemont*. Vervolgens voerde hij het bevel in de legerplaats van *Bologne*, in 1805 als maarschalk in *Duitschland*, besliste door de inneming der hoogten van *Pratsen*, het winnen door de Franschen van den slag van *Austerlitz*, daarna nam hij deel aan den slag van *Jena*, bewerkte de capitulatie van *Lubek*, en streed zegerijk in den Poolschen veldtocht, zoo als te *Pultusk*, aan de *Bergfrieder-brug*, te *Eylau*, te *Heilsberg* en te *Koningsbergen*. Het was alstoen dat hij door *NAPOLEON* met den titel van *Hertog van Dalmatië* werd vereerd. Een nieuw veld van roem opende zich voor hem sedert 1808 in *Spanje* en *Portugal*, van waar hij vervolgens, nadat hij in 1813 bij *Lützen* en *Bautzen*, het 4.^e corps had aangevoerd, het overschot des Franschen legers terugleidde, het op nieuw organiseerde, en na het verlies van den slag bij *Orthez*, den 27 Februarij 1814, het bij *Toulouse* legerde. Ook hier den 10 April door *WELINGTON* geslagen, onderwierp hij zich aan *LODEWIJK XVIII*, die hem aan het hoofd der derde militaire afdeeling stelde. Nadat hij bij *Fleurus* en *Waterloo* weder voor *NAPOLEON* gestreden had, moest hij tot 1819 *Frank-*

rijk verlaten. Hij beval zich aan *KAREL X* aan door zijne vroomheid, en aan *LODEWIJK PHILIPPUS* door zijnen roemvollen naam en zijne bekwaamheid in het organiseren. Hij bewam daarom reeds in November 1830 het ministerie van oorlog, dat hij echter, wijl zijne krijgsvucht betrekkelijk de interventie in *Spanje*, tegen de vredelievende staatkunde der doctrinaireren strandde, in 1834 aan *GÉRARD* overgaf. In 1838 woonde hij als vertegenwoordiger des Franschen konings, de krooning van koningin *VICTORIA* bij. In Mei 1839 belastte hij zich, na den val van *MOLÉ*, met het presidentschap en de portefeuille van buitenlandsche zaken in het half-liberale kabinet, hetwelk reeds in Januarij 1840, betrekkelijk de dotatie-vrage voor den hertog van *Némours*, schipbreuk leed. Na de herleving van het krijgsvuchtige ministerie van *THIERS*, liet *SOULT*, den 29 October 1840, zich nogmaals bewegen tot de overneming der portefeuille van oorlog en des voorzitterschaps van het kabinet. Door de jaren gedrukt, stond hij, wel is waar, in 1846 het beheer van het krijgsvezen aan *Sr. You af*, doch behield echter, ten minste nog in naam het presidentschap. De laatste jaren zijns levens bragt *SOULT* meestal op zijn kasteel te *Sint Amand* door, waar hij dan ook den 26 November 1851 overleden is. De maarschalk *SOULT* bezat geene diepe beschaving, maar destemmer scherpzinnigheid, onverschrokkenheid en

eene gloeiende eierzucht, die de drijfveder zijner openbare loopbaan was. De leerrijke *Mémoires sur la guerre d'Espagne*, 1809, *Parijs*, 1822, zijn, wat de hoofdinhoud betreft van hem afkomstig.

SOMET (ALEXANDRE), een beroemde dichter, in 1786 te *Castelnaudary* (Fr. *Aude-dep.*¹) geboren, openbaarde reeds vroegtijdig den levendigsten smaak voor de letteren; zijne ouders noodzaakten hem enkel de wiskunde te beoefenen; uit gehoorzaamheid onderwierp hij zich aan ernstige examens, werd tot de polytechnieke school toegelaten, maar weigerde dezelve te betrekken. Later tot bijzitter in den staatsraad benoemd, kon hij zich aan de aanneming van dien titel niet onttrekken; maar hij hield zich zeer weinig met de administratie bezig, bepaalde zich tot de vervulling zijner pligten, en wijdde zijnen overigen tijd aan de letteren, het geluk van zijn leven, toe. Reeds in zijne eerste jeugd had hij talrijke lauwers in de bloemspelen geplukt. Het dichtstuk *L'Incrédulité (de Ongeloofigheid)*, dat hij in 1810 in het licht deed verschijnen, werd door een' bevoegden kunstregter (AUGER), naast, zoo niet boven het gedicht *la Religion* van Louis RACINE geplaatst. Een dubbele dichterlijke prijs, welken hij in 1815 op één en denzelfden dag bij de Fransche akademie behaalde, vermeerderde nog zijnen roem. Daar omtrent dezen tijd

de betrekking van bijzitter zijne tegenwoordigheid te *Parijs* niet meer vorderde, keerde hij naar zijne geboorteplaats terug, alwaar hij vijf jaren in de grootste afzondering doorbragt, en zich door ernstige studiën voorbereidde om op het dramatisch tooneel te verschijnen. Toen hij in 1820 te *Parijs* terugkwam, was hij van twee door hem vervaardigde treurspelen voorzien, *Clytemnestre* en *Saül*, die, eenige dagen na elkander gespeeld, voor hem het onderwerp eener dubbele zegepraal werden. In 1824 verving hij AIGNAN (zie dat Art. -*Wbk.*-) bij de Fransche akademie. In het volgende jaar deed hij twee nieuwe treurspelen ten tooneele voeren: *Cléopâtre* en *Jeanne d'Arc*; het eerste werd vrij koel onthaald, maar aan het tweede viel een billijke bijval te beurt. Hij leverde er vervolgens drie andere: *Elisabeth de France*; — *une Fête de Néron* en *Norma*; daarna verschrikt van te zien dat de vrijheid, welke ook hij voor de tooneelschrijvers had ingeroepen, in eene verschrikkelijke anarchie ontaard was, verwijderde hij zich van het tooneel, om zich met de zamenstelling van een heldendicht bezig te houden, en verscheen eerst in 1841 weder op hetzelfde, om nog drie treurspelen te leveren: *le Gladiateur*, — *le Chêne du roi*, — *Jeanne Grey*. Middelerwijl had hij een groot dichtstuk zamengesteld, *la Divine Epopée (het Goddelijke heldendicht)*, *Parijs*,

1840, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, een vreemde inval, waarin hij als tegenhanger van het *Verloren Paradijs*, de bevrijding der hel bezingt. Zijne opregte godsvrucht had hem moeten wederhouden dit onderwerp te behandelen; maar hij werd voor deze uitspatting dubbel gestraft, en zijn dichtwerk door de godsdienstige mannen veroordeeld, werd ook door de mannen van smaak gelaakt. Hij gevoelde er een levendig verdriet over, dat veel bijdroeg om de kiem der ziekte te ontwikkelen, waaraan hij te *Parijs*, den 30 Maart 1845 overleed. De heer VITET, zijn opvolger bij de Fransche academie, heeft er zijne lofrede uitgesproken. Onder zijne vrijtalrijke losse stukjes onderscheidt men zijn zielroerend treurdicht *la Pauvre fille* enz.

* SPECKBACHER (JOZEF), een der eerste aanvoerders der Tyroler-opstandelingen in 1809, de wapenbroeder van HOFER (zie dat Art. -*Wbk.*-), was in 1768 in het Tyrolsche dorp *Rinn* geboren. De zoon van onvermogenende ouders zijnde, bragt hij zijne jeugd als jager en wildstrooper door, en was algemeen, wegens zijne lichaamskracht en beradenheid, met roem bekend. Reeds als knaap doodde hij eenen grooten beer, en sleepte eenen gevangenen lammergier met bloote handen voort. Sedert verscheiden jaren bezat hij het vertrouwen van HOFER, dien hij ook bij zijne ondernemingen in 1809 krachtadig ondersteunde. Op

den dag der uitbarsting van den opstand, den 12 April, overviel SPECKBACHER met verscheiden strijdgenooten de Beijersche bezetting der stad *Hall*, en nam de van *Innsbruck* ontsnapte ruitery gevangen. In de gevechten van 25 en 29 Mei, zoowel als bij de blokkade van *Kufstein*, bewees SPECKBACHER, met zijnen tienjarigen zoon aan zijne zijde, de gewichtigste diensten. Toen na de ontruiming van *Tyrol* door de Oostenrijkers, na den wapenstilstand van *Znaym*, het land nog steeds voortging moedigen tegenstand te bieden, nam SPECKBACHER werkdadig deel aan de gevechten van den 4, 6 en 7, zoowel als aan den slag bij *Innsbruck* den 13 Augustus, welke den maarschalk LEFÈBRE op nieuw noodzaakte, *Tyrol* te ontruimen. Nu drong SPECKBACHER tot *Salzburg* door, en behaalde den 16 September de overwinning bij *Lofer*, werd echter den 16 October bij *Mellek* geslagen, en ontquam te naauwernood, terwijl zijn zoon in de handen der vijanden viel. Na het sluiten van den vrede van *Weenen* hield SPECKBACHER zich in eene woeste spelonk onder sneeuw en ijs lang verborgen; daarna verborg hij zich in zijnen eigen stal, en ontvlugtte eindelijk, met het grootste gevaar, in Mei 1810 naar *Weenen*, waar hij kolonels pensioen bekwam, en hem opgedragen werd, om de in het bannaat nieuw opgerigte Tyrolsche kolonie, te regelen en te leiden. Na de uitbarsting van den oorlog in 1813, begaf hij

zich op nieuw naar *Tyrol*, be-
wees aldaar wezenlijke diensten,
en na den herstelden vrede, viel
hem de onderscheiding ten deel,
om het gewapende schuttersgild
aantevoeren bij de erfhuizing,
welke de getrouwe Tyrolers, bij
de sedert lang verlangde terug-
keering onder de heerschappij
van *Oostenrijk*, aan keizer FRANZ
persoonlijk aanboden. In het
vervolg werd hij tot majoor
benoemd; hij deed eene reis
naar *Londen*, en stierf na zijne
terugkomst te *Hall* in 1820.
Zijne weduwe, zoo wel als zijne
kinderen tot aan hunne verzor-
ging, bekwamen van den keizer
aanzienlijke jaargelden.

* SPEYK (JAN KAREL JOZEF
VAN), een Nederlandsche zee-
held, in 1802 te *Amsterdam*
geboren, verloor reeds vroeg
zijne ouders, en werd in 1813
in het burgerweeshuis zijner
geboorteplaats opgenomen, waar
hij de lagere en hogere reken-
kunde tot zijne voornaamste
studie maakte, en zich tevens
in de beginselen der stuurmans-
kunst oefende; terwijl zijne
verzorgers aan zijne onweder-
staanbare neiging voor de zee-
dienst toegaven, werd hij, in
Februarij 1820, bij de marine
als stuurmansleerling op het
schip *Wassenaar* geplaatst, waar-
mede hij eenen tijd lang in
de *Middellandsche Zee* kruiste,
en daarna op het fregat *de*
Rijn overgeplaatst, en na een
loffelijk examen te hebben af-
gelegd, werd hij in Januarij
1823 tot adelborst der 2.^e klasse

bevorderd. In Mei daaropvol-
gende op het fregat *de Dageraad*
overgeplaatst, deed hij eenen
togt naar *Oostindië*, waar hij
zich dapper gedroeg, en na een
tweede examen roemrijk te heb-
ben doorgestaan, werd hij in
Januarij 1825 tot luitenant der
2.^e klasse benoemd. In 1828
in *Nederland* teruggekeerd,
werd hem bij het uitbarsten
der Belgische omwenteling in
1830 het bevel over eene kan-
nonneerboot toevertrouwd. Toen
zijne boot, aan welke men op
de *Schelde* eene gevaarlijke stel-
ling had aangewezen, eenen ge-
ruimen tijd onder het bereik
van het vijandelijk vuur had
gestaan, ontving hij van den
bevelhebber van het smaldeel
den last, om achter de groote
schepen te verhalen. VAN SPEYK
die oogenblikkelijk aan dit bevel
wilde voldoen, werd nu door
den vijand met grof en klein
geschut zoodanig beschoten,
dat de boot van alles beroofd
werd en regtstreeks op den Ant-
werpschen wal aandreef; het
gelukte echter aan den moedi-
gen VAN SPEYK nog, om achter
de groote schepen te verhalen,
en zich voor den oogenblik te
redden: de bemanning ontving
eene milde belooning en VAN
SPEYK het ridderkruis. Later
werd zijne boot andermaal te-
gen den Antwerpschen wal ge-
slagen, en nu werden er van
den kant der Belgen alle pogin-
gen aangewend, om zich van
dezelve meester te maken. Een
aantal der hunnen sprong ge-
wapend op de boot, en een

derzelve gaf bevel, dat de Nederlandsche vlag moest gestreken worden, terwijl een Belgisch officier van VAN SPEYK zijne papieren vorderde; onder voorwendsel van deze uit de kajuit te zullen halen, stak VAN SPEYK den brand in het kruid, en sprong op deze wijze met vriend en vijand in de lucht. Onbeschrijfelijk was de indruk en de geestdrift die dit feit in *Nederland* te weeg bracht, en de hulde die men aan 's mans overblijfselen bewees, mag voor het minst *overdreven* genoemd worden. — Groot, schoon en edel is het ongetwijfeld zich *als de nood het vordert* voor zijn vaderland op te offeren; maar treuren voorzeker moet elke ware godsdienst- en menschenvriend als hij verneemt dat zoo vele menschenlevens enkel aan de voldoening van blinde eerzucht worden opgeofferd!

* SPIEGEL ZUM DESENBURG UND CANSTEIN (FERDINAND AUGUST JOSEPH MARIA ANTON, graaf von), aartsbisschop van *Keulen*, stamde uit de oude adellijke familie van dien naam, en werd den 25 December 1764, op de vrije heerlijkheid *Canstein* in *Westfalen* geboren. Zijne eerste ontwikkeling ontving hij in het ouderlijke huis, kwam 14 jaren oud zijnde, in het adellijke seminarie te *Fulda* en werd aldaar page aan het hof van den voortreffelijken vorst-bisschop HENDRIK VON BIBRA. In het door de ex-Jesuiten bestuurde gymnasium te *Fulda*, ontving hij zijne opleiding in de humaniora,

en oefende zich vervolgens in de Adolfs-universiteit derzelfde stad in de godgeleerdheid, het Romeinsche en Kerkelijke regt. Zijne academische studiën zette hij in *Munster*, bij welks Domstift hij in 1782 eene prebende had bekomen, voort, vergezelde in 1790 den keurvorst van *Keulen* en den vorst-bisschop van *Munster*, MAXIMILIAN FRANZ, naar de keizerskrooning, bekwam daarop eene Domprebende in *Osnabrugge*, weinige jaren daarna eene in *Hildesheim*; in 1793 werd hij vice-Domheer van het hoogstift *Munster*, in 1796 werkelijke Munstersche geheimraad, en in 1799, met eenparige stemmen van het Domkapittel Dom-dechant in *Munster*, daarenboven verleende hem de keurvorst twee aartsdiakonaten en de waardigheid van proost in het collegiaalstift te *Dulmen*. Toen *Munster* aan *Pruissen* overging, sloot VON SPIEGEL zich naauw aan de Pruisische regering aan, werd door dezelve op alle wijzen begunstigd, met het beheer der gezamenlijke studie-fondsen belast, en aan het collegie van curatoren der Munstersche hoogeschool toegevoegd; in 1804 bekwam hij tot belooning zijner uitstekende talenten, in het behandelen van zaken, de groote orde van den rooden adelaar. Nadat *Munsterland* door de Franschen was in bezit genomen, wijdde hij zich enkel aan kerkelijke en wetenschappelijke bezigheden toe; zijne hoop, om de coadjutor van FÜRSTENBERG te worden, werd vrijdeld, wjl de voortreffelijke

CLEMENS AUGUST, op voordragt van FÜRSTENBERG, daartoe verkozen werd. Den 14 April 1813 benoemde NAPOLEON, die *eigenmagtig* in *Munster* een nieuw kapittel had opgericht, den Domdechant VON SPIEGEL tot bisschop van *Munster*, waarbij hij wilde dat de door hem benoemde *zonder* pauselijke bekrachtiging, het beheer van het diocees zoude aanvaarden. Deze willekeurige maatregel bedreigde het diocees van *Munster* met het gevaar van een schisma, en verplaatste VON SPIEGEL in geene geringe verlegenheid; maar de edele CLEMENS AUGUST vond eenen gelukkigen uitweg, daar hij, die tot dus verre aan het hoofd der kerkelijke administratie had gestaan, aan den Domdechant VON SPIEGEL, het beheer van het diocees overdroeg. Eene pauselijke den 31 Maart 1815, door den uit *Rome* teruggekeerden CLEMENS AUGUST bekend gemaakte breve verklaarde het keizerlijk Fransche dekreet voor nul en van geene waarde, het nieuw geschapen Munstersche Domkapittel werd als onwettig ontbonden, en VON SPIEGEL van het bestuur des diocees ontheven. VON SPIEGEL werkte als nu, op last van den Pruisischen staatskanselier HARDENBERG, aan de organisatie der Catholieke bisdommen, en werd in 1816, te gelijk met zijnen jongeren broeder, door koning FREDERIK WILLEM III in den gravenstand verheven. Toen het aartsbisdom *Keulen* op nieuw georganiseerd was, werd graaf VON SPIEGEL,

door Paus LEO XII, den 20 December 1824 tot aartsbisschop van het oude, eerwaardige Rijnlandsche aartsdiocees verkozen, en aan deze verkiezing den 31 Januarij 1825 de koninklijke bekrachtiging gegeven. Den 20 Mei daaropvolgende nam VON SPIEGEL het beheer van het aartsbisdom over, en den 11 Junij deszelfden jaars werd hij geconsacreerd. De taak, die thans op hem rustte, was niet ligt; om dezelve te volbrengen, ontbrak het VON SPIEGEL, die voor het overige een man van groote talenten en vele goede eigenschappen was, aan die diepe theologische kennis, en die doordrongenheid van den kerkelijken geest, welke wij in zijnen roemrijken opvolger CLEMENS AUGUST bewonderen. VON SPIEGEL wilde het heil der Kerk; maar de wereldlijke magt, aan welke hij zich vroeger, helaas! te veel had aangesloten, trad hem overal belemmerend in den weg, en hield hem, om de ware uitdrukking te gebruiken, *gebonden*; ja, zij wilde hem zelfs tot haar werktuig maken, hetwelk hij zelf wel inzag, waartegen hij zich verzette, maar niet de toereikende energie bezat, en bij zijne klimmende jaren, de vereischte geest- en lichaamskracht miste, om eenen hardnekkigen strijd tegen de oude vijandin der Kerk te voeren. Voor den uitwendigen, waardigen luister der Kerk, was de aartsbisschop VON SPIEGEL ijverig bezorgd, zoo als hij ook het, nog uit den Franschen tijd in

de Rijnlanden levende indiffere-
rentismus trachtte te beteugelen,
en het den opzieners der hoo-
gere en lagere scholen, tot eenen
bijzonderen pligt maakte, om
behalve het geven van een gron-
dig godsdienstig onderwijs, ook
alle kerkgebruiken naauwkeurig
in acht te doen nemen. Hij
trachtte ingeslovene misbruiken
uit den weg te ruimen, ofschoon
hij welligt hierbij niet de be-
hoorlijke voorzigtigheid in acht
nam en zijn streven hier en
daar de verdenking van zucht
naar nieuwigheden ligtelijk kon
opwekken. Zoo verbood hij in
1826 alle processïen, op welke
de bedevaartgangers eenen nacht
uit hunne woonplaats afwezig
moesten zijn, zoo als hij in het
algemeen de bedevaarten —
geenszins tot vreugde van het
Catholijke volk — beperkte. Hij
rigtte zijne bijzondere opmerk-
zaamheid op de wetenschappe-
lijke vorming der geestelijkheid,
en trachtte hoogere wetenschap-
pelijke beschaving onder dezelve
te bevorderen; te dien einde
bepaalde hij (16 Augustus 1828
en 30 September 1830), dat
geen Catholijke theoloog tot de
hoogere wijdingen zou worden
toegelaten, die niet de voorge-
schreven gymnasie-studiën vol-
bragt, en het tweede getuigschrift
bekomen had, welke maatregel
in zeker opzigt hard, en voor
het voltalligmaken der Catho-
lijke geestelijkheid belemmerend
was. Tot de uitwisseling van
denkbeelden over wetenschap,
en behoorlijke en doelmatige
vervulling van ambtspligten,
voerde hij voor de pastoors van

het aartsdiocees decanaats-con-
ferentiën in. Ook was zijne
opmerkzaamheid bijzonder geves-
tigd op en zijne zorg gewijd
aan het convictorium in *Bonn*,
en het Keulsche seminarie,
daarbij echter begunstigde hij,
helaas! den hoogleeraar *HERMES*
en deszelfs stelsel op alle moge-
lijke wijzen, zoo dat eindelijk
slechts de leerlingen en aanhan-
gers van dezen man in het aarts-
diocees bevorderd werden, terwijl
daarentegen de klagen tegen
HERMES bij *VON SPIEGEL* geen
gehoor vonden, zoodat dezelve
tot *Rome* moesten doordringen.
In den laatsten tijd echter begon
VON SPIEGEL zich over het door
hem in bescherming genomen
stelsel bekommerd te maken.
In de voortbrengselen van weten-
schap en kunst stelde hij het
levendigste belang; reeds in *Mun-
ster* was hij een der bevorderaars
van het groote Duitsche nationale
werk *Monumenta Germaniae*, en
tot de collecte voor het herstel
en den opbouw van den Keul-
schen Dom droeg hij aanzienlijke
sommen bij, zoo als hij in het
algemeen van zijn groot vermo-
gen steeds een edel gebruik
maakte. De universiteit van
Freiburg verhief hem (toen hij
den aartsbisschop *B. BOLL* wijdde)
tot *Dr. theol.* en de groot-her-
tog van *Baden* schonk hem het
grootkruis, van de *Zähringer*
leeuwen-orde met eikenloof. —
Veelvuldig betrokken en noodlot-
tig verschijnt de naam van dezen
man in de aangelegenheid der
gemengde huwelijken in *Pruis-
sen*. *VON SPIEGEL* had, in
verstandhouding met den ge-

heimraad SCHMEDDING, den tot eene treurige beruchtheid gekomen, door alle bisschoppen der Nederrijnsche kerkelijk provincie onderteekenden, en aan LEO XII gerigten brief, betrekkelijk de gemengde huwelijken zamengesteld, welke door de bewering dat het Catholijke volk eene kwade stemming jegens de priesters koesterde, die de inzegening der gemengde huwelijken weigerden, eenen zoo diepen indruk op LEO XII maakte, en aanleiding gaf tot de bekende breve van PIUS VIII, van 25 Maart 1830. Het is waar dat von SPIEGEL SCHMEDDING, die over eene verzachtende verklaring der pauselijke breve met hem wilde onderhandelen, van de hand wees, doch later werd hij naar *Berlijn* beroepen, waar de oude man van alle kanten bestormd, en bedreigingen en beloften aan hem verkwt werden, tot dat hij eindelijk met eene bevende hand het, door zijnen secretaris MÜNCHEN zamengestelde, en aan het verlangen der regering volkomen beantwoordende goeddunken over de mogelijkheid eener verzachtende verklaring der breve onderteekende. De orde van den zwarten adelaar beloonde dezen stap van den ouden prelaat, die gedurende zijnen geheelen overigen leeftijd over zijne toegavendheid het smartelijkste berouw heeft aan den dag gelegd, en enkel troost vond in de zoo schoon tot stand gekomen hoop, dat CLEMENS AUGUST (zie *VISCHERING-Wbk.*) hem opvolgen en weder goed maken zoude,

wat hij niet meer in staat was te herstellen. Op eene reis ter bediening van het H. Vormsel, in het decanaat van *Crefeld*, werd von SPIEGEL in den nacht van den 20—21 Mei 1835 te *Uerdingen* door eene gevaarlijke jichtkwaal overvallen; nadat de eerste aanvallen eenigzins bedaard waren, bespoedigde hij zijne terugreis naar *Keulen*, waar zijne ziekte met vernieuwde hevigheid hem weder aantastte, en den 20 Augustus 1835 het overlijden van den kerkvorst ten gevolge had. Zijn aardsche hulsel werd in het koor van den Keulschen Dom bijgezet, en zijn testament was eene schoone uitdrukking van een welmeenend hart.

* SPOHN (FRIEDRICH AUGUST WILHELM), een beroemde letterkundige, te *Dortmund* in 1792 geboren, ontving zijne eerste opleiding in *Wittenberg*, alwaar hij ook in 1810 de universiteit betrok en zich in de letteren oefende, en in 1815 te *Leipzig* zich verder bekwaamde, alwaar hij in 1817 buitengewoon, en in 1819 gewoon hoogleeraar der Grieksche en Latijnsche taal werd; maar den 17 Junij 1824 reeds overleed. In BÖTTCHER'S *Amalthea* leverde hij eene verhandeling *Ueber Hieroglyphen, deren Deutung und die Sprache der alten Aegypter*, en hield zich veel bezig met hieroglyphen, welker ontcijfering hem echter niet heeft willen gelukken. Behalve zijne uitgaven van den *Panegyricus* van ISOCRATES, *Leipzig*, 1817, der twee geo-

graphische schriften van NICEPHORUS BLEMMIDA, *Leipzig*, 1818, die hij het eerst uit een Parijsch handschrift bekend maakte, verder de *Opera et dies* van HESIODUS, *Leipzig*, 1819, verdienen bijzondere vermelding: de onderzoekingen *De TIBULLI vita et carminibus*, *Leipzig* 1819, en de *Lectiones THEOCRITIAE*, ib. 1823—1824. Zijne meest chronologische verklaringen der *Hekeldichten* van HORATIUS, en der *Herderszangen* van VIRGILIUS, heeft JAHN, in de uitgave van HORATIUS, *Leipzig*, 1827, en WAGNER in de nieuwe bewerking van den VIRGILIUS door HEYNE, *Leipzig*, 1830, uit zijne nagelatene papieren medege-deeld. Alles wat men na zijnen dood onder genoemde papieren, over Egyptische taal en letterkunde vond, vereenigde SEYFARTH, in het werk getiteld: *De lingua et litteris veterum Aegyptiorum*.

* SPONTINI (GASPARO), een uitstekende componist den 14 November 1778, te *Miolatti*, bij *Jesi*, in den *Kerkelijken Staat* geboren. Na den beroemden pater MARTINI te *Bologna* en BORRONI te *Rome* tot meesters te hebben gehad, kwam hij in den ouderdom van dertien jaren in het conservatorium *della Pieta* te *Napels*, onder de leiding van SALA en TRAJETTA, en werd er tot onderwijzer be-noemd. Eene *opera buffa*, ge-titeld: *I puntigli delle donne*, welke hij in zijn 17.^e jaar ver-vaardigde, vond zoo veel bijval, dat alle tooneel-directeurs van

Italië, hem om opera's vraagden. In 1796 begaf hij zich naar *Rome*, deed er *Gli amanti in cimento* ten tooneele voeren, gaf vervolgens te *Venetië* *l'Amor secreto*, kwam te *Rome* terug, en bragt er *l'Isola disabitata* van METASTATIUS weder op mu-zijk, en zond zijn werk naar *Parma*, werwaarts hij niet kon gaan, wyl men hem naar *Napels* en *Palermo* beriep. *l'Eroismo ridicolo*, dat hij te *Napels* za-menstelde, verwierf hem de achting van CIMAROSA, van wien hij gedurende vijf jaren, tot op zijn vertrek naar *Palermo* de leerling was. In dien tusschen-tijd deed hij eene reis naar *Flo-rence*, alwaar zijn *Teseo rico-noscinto* den schitterendsten bijval verwierf. De overige opera's, welke hij in *Italië* nog vervaardigde, zijn: te *Napels*, *la Finta filosofa* en *la Fuga in maschera*; te *Palermo*, *i Quadri parlanti*, *il Finto pit-tore* en *Gli Elisi delusi*; te *Rome*, *il Geloso e l'Audace*; — te *Venetië*, *le Metamorfosi di Pasquale* en *Chi più guarda, me novede*. Voorafgegaan door den roem, welchen hij door veertien opera's verworven had, wist SPONTINI denzelven te *Parijs*, waar hij tegen het einde van 1803 aankwam, te regtvaardigen en te vermeerderen. Hij maakte er zich zeer voordeelig bekend door zijne *Finta filosofa*, die in 1804, op het Italiaansch tooneel 30 malen werd uitge-voerd; in 1806 gaf hij nog aan hetzelfde *l'Eccelsa gara*, en in 1811 *Semiramide*, eene opera naar die van BLANCHI bewerkt.

Ook werkte hij te *Parijs* voor de *Opéra Comique*. *La Vestale*, opera in drie bedrijven, welke hij in 1807 leverde, werd uitbundig, doch met regt, toegejuicht, zoo wel te *Parijs*, als op de tooneelen der departementen. In de koninklijke muziek-akademie deed SPONTINI, in 1809 uitvoeren *Fernand Cortez*, opera in drie bedrijven, die steeds op het tooneel is gebleven; in 1814 *Pelage*, in 2 bedrijven; in 1816 *les Dieux rivaux*, ballet-opera in één bedrijf, eene allegorie bij gelegenheid van het huwelijk van den hertog van BERRY; SPONTINI was reeds bijzondere componist van de kamer der keizerin JOSEPHINE, toen hij in 1810, een der administrateurs van het tooneel van het *Odéon*, en algemeen muziek-directeur der aan dat tooneel verbondene Italiaansche opera werd. In 1811 werd hij achtereenvolgend benoemd tot directeur der kapel van NAPOLEON, en lid der muziek-akademie van *Stokholm*. Toen in 1816 de directie der Italiaansche opera, zeer ontijdig aan mevrouw CATALANI-VALEBRÈGUE was toevertrouwd, benoemde LODEWIJK XVIII SPONTINI, om hem voor het verlies dier directie schadeloos te stellen, en hem voor zijnen arbeid te beloonen, tot hoogst deszelfs dramatischen componist, verleende hem eene jaarwedde van 2000 francs, in 1817 naturalisatiebrieven en in 1818 de decoratie van het legioen van eer. De koning van *Pruissen*, aan wien hij zijn muziek der *Bacchanales*

had opgedragen, schreef hem in 1817 eenen zeer vleijenden brief, vergezeld van eenen diamanten-ring met het naam-cijfer van dien vorst en droeg hem tevens den titel op van zijnen honorairen kapelmeester. Het slechte onthaal van zijne *Olympia*, en waarschijnlijk ook de kabaal der *Viottisten* en *Rossinisten*, bewogen SPONTINI, in 1820, om zich naar *Berlijn* te begeven, waar hij werd aangesteld als algemeen directeur der opera en der muziek des konings van *Pruissen*, met een jaarwedde van 10,000 thaler (*f* 18,000), vrije tafel, en een verlof van vijf maanden jaarlijks. In Januarij 1822 ontving hij van dien vorst de orde van den Rooden Adelaar. In 1829 werd hem bij gelegenheid van het groote muziekfeest te *Halle*, met welks leiding hij zich belast, en van welke taak hij zich met al de hem te dienste staande talenten, tot algemeene tevredenheid gekweten had, door de universiteit van *Halle* het doctorsdiploma uitgereikt. In *Berlijn* kwam intusschen SPONTINI in aanhoudende geschillen met het publiek, dat daartoe vooral door L. RELLSTAD, zijnen vijand, werd aangevoerd. Hij ging niettemin voort zich bij de toonkunst verdienstelijk te maken, en stichtte een ondersteuningsfonds voor verarmde en zieke toonkunstenaars. In 1840 werd hij wegens eene voor onbetamelijk gehoudene uitdrukking ten opzichte van den koning angeklaagd, in 1841 veroordeeld, doch in 1842 begenadigd; hierop

begaf hij zich naar *Parijs* en *Rome*, werd in 1844 door den Paus tot *graaf van St. Andrea* benoemd, en overleed in zijne geboorteplaats den 24 Jan. 1851.

* SPYERS (FREDERICUS), den 8 April 1803 te *Zevenaar* in *Gelderland* geboren, betrok, na uitmuntende voorbereidende studiën te hebben gemaakt; in 1821 de kort te voren geopende hoogeschool te *Gend*, alwaar hij, onder de bijzondere leiding van den hoogleeraar SCHRANT, zoowel door zijne vlijt en grondige studiën als door zijne beminnesswaardigheid, de achting van leeraars en medestuderenden verwierf, en met de eerste letterkundigen des lands in betrekking kwam. Weldra werd hij tot doctor in de wijsbegeerte bevorderd, terwijl hem in 1826 door de Nederlandsche regering den leerstoel der rhetorica aan het collegie van *Oudenaarden* werd toevertrouwd, waar hij met nabijzijnde en verwijderde gelijkgezinden geheel aan de wetenschap toegewijd, de schoonste dagen zijns levens doorbragt. Aan dit geruste leven maakte de revolutiestorm van 1830 een einde. In de eerste duizeling der Belgische omwenteling ging, met vele andere Vlaamsche collegiën, ook dat van *Oudenaarden* te niet, met welks oppertoezicht hij na den dood van den vorigen directeur was belast geworden. De ontbinding van dit gesticht, tot welks bloei SPYERS zoo krachtdadig had medegewerkt, vervulde hem met diepe smart; als geleerde vond hij

echter troost in de wetenschappen, en maakte zich alsnu bijzonder beroemd als een grondige kenner van het Grieksch en het Hoogduitsch. Middelerwijl begon de regering de dwaling intezien, in welke zij door achteruitstelling van vele uitstekende Vlaamsche geleerden ten nadeele van het onderwijs vervallen was. De hoogeschool van *Gend*, die den ondergang reeds zeer nabij was, werd door de tusschenkomst van vaderlandsminnende geleerden gered. Bij de vroeger reeds bestaan hebbende faculteiten der regtsgeleerdheid en geneeskunde voegde men nog twee nieuwe zoogenaamde vrije voor filozofische wetenschappen en letterkunde, en gaf men aan SPYERS eene aanstelling als leeraar van het Hoogduitsch. Deze inrigting was intusschen van geen bestand. Middelerwijl was het stads collegie te *Gend* een athenæum geworden, en bij dit werd SPYERS professor. In 1836 belastte hij zich ook met voorlezingen over kunst-geschiedenis aan de kunstakademie te *Gend*. In al deze betrekkingen ontwikkelde hij de schoonste en zuiver vaderlandsche werkzaamheid. Studerenden, zoowel als kunstenaars, waren steeds met de innigste liefde aan hem verknocht. SPYERS was tevens de grondlegger van het Gendsche genootschap voor Vlaamsche letterkunde, dat in zijnen bloei de grootste verwachtingen overtroffen heeft. Hij werkte voor hetzelfde, zoo als voor de vaderlandsche zaak in het algemeen, niet slechts door leer en schrift, maar ook

door persoonlijke opwekking. Zijne werkzaamheid was des te bewonderenswaardiger, daar sedert verscheiden jaren eene slepende kwaal zijn leven ondermijnde, aan welke hij dan ook, door alle die hem kenden diep betreurd, in April 1845 overleed.

* STAAL (THEODORUS), den 13 Januarij 1813 te *Velp*, bij *Arnhem*, geboren, alwaar hij de eerste jaren zijner jeugd in deugd en godsvrucht doorbragt, en zich vervolgens, voorbereidend te *Arnhem*, en daarna in het seminarie te 's *Heerenberg*, op de wetenschappen toelegde, die van eenen waardigen arbeider in den wijngaard des Heeren gevorderd worden. In 1835 tot priester gewijd, stond hij als kapellaan eerst te *Groenlo* en daarna te *Zutphen*. De jaren in die standplaatsen doorgebragt rekende hij onder de genoeglijkste zijns levens, en de herinnering aan dezelve verzachtte hem later vele bitterheden. In 1841 gaf hij aan den drang zijns gemoeds toe, en begaf zich als missionaris naar *Neêrlandsch Oostindië*; gedurende bijna de geheele reis derwaarts was hij ziek, zoodat hij in eenen zeer verzwakten toestand te *Batavia* aankwam, en zich, in weerwil daarvan, niet zeer over eene liefderijke ontvangst, zoo min van den kant van den waarnemenden Apostolischen prefekt der missie, als van dien zijner overige ambtsbroeders mogt verheugen, terwijl hij daarenboven in zijne werkzame en ijvervolle

liefde ter uitbreiding van het rijk Gods, te *Batavia* veel tegenstand ontmoette. In Januarij 1843, werd hij, ofschoon nog steeds ziekelijk, naar *Samarang* verplaatst; hier vond hij eenen uitgebreiden werkkring, waarin hij, daar de staat zijner gezondheid gelukkiglijk zich begon te verbeteren, het meeste nut stichtte, en alwaar hij tot lid van het bestuur van het Catholijke weeshuis werd benoemd, waarin toenmaals 230 à 240 kinderen van beiderlei kunne opgevoed werden; hier oefende hij zich ook met de meeste inspanning in het Maleisch, in welke taal het hem weldra gelukte eenen Catechismus zamentestellen. Dan al de vlijt en krachtingspanning van den waardigen STAAL bragt, bij den verflaauwdten staat, waarin het Christendom op *Java* verkeerde, niets anders dan nijd, wanguunst en andere hatelikheden te weeg. Ook te *Samarang* waren valsche broeders, die de kracht zijner woorden en voorbeelden niet konden verduren; zoodat men hem in het begin van 1845 als pastoor naar *Padang*, ter westkust van *Sumatra*, zond. Zes weken na zijn vertrek van *Java*, kwam aldaar als *Apostolisch Vicaris van Oostindië* aan Mgr. J. GROOFF, bisschop van *Canea i. p. i.*, naar wiens komst STAAL zoo reikhalzend had uitgezien; genoemde achtlingwaardige prelaat oordeelde de invoering van eenige veranderingen, en andere regelingen wegens de uitoefening der godsdienst noodig; het verzet der geestelijken op *Java*

daartegen en de noodlottige gevolgen dier verzetting zijn bekend, en het is hier de plaats niet deswege uitteweiden; doch STAAL onderwierp zich onmiddellijk aan de ontvangene voorschriften; leefde te *Padang* stil, afgetrokken en geheel voor zijn ambt, deed nu en dan kerkelijke reizen naar de binnenlanden, en wijdde zijne vrije uren aan de studie. Het berigt der willekeurige schorsing van Mgr. J. GROOFF door het *burgerlijk* gezag drukte hem geheel ter neder, zoodanig zelfs, dat hij aan gemelden kerkvoogd schreef, om verlof te bekomen naar *Nederland* terugtekeeren. Bij zijn vertrek van *Samarang* naar *Padang* had STAAL eenen Javaanschen kok medegenomen, deze, zoo als de meeste Javanen, zeer aan zijnen geboortegrond gehecht, had den Ew. STAAL meermalen verzocht derwaarts terug te mogen keeren; hetwelk hem echter geweigerd werd; toen nu STAAL op den morgen van den 24 April 1847, aan genoemden kok eenige aanmerkingen wegens te hooge uitgaven had gemaakt, overviel deze hem met eenen *kris* (dolk) en een *klewang* (hak- of kapmes), bragt hem 13 zware wonden toe, en maakte op deze wijze een einde aan zijn leven; de moordenaar werd met de wapens in de hand door de toegesnelde wacht met drie kogels doorschoten. De algemeene achting, waarin de waardige STAAL deelde, bleek ten duidelijkste op den volgenden morgen bij het ter aarde bestellen van zijn stoffelijk overblijfsel, waarbij de diepe

droefheid zijner talrijk aanwezige vrienden zich niet slechts door luide snikken lucht gaf, maar zelfs de achttingwaardige Protestantsche predikant VAN DER MEER VAN KUFFELER eene hartroerende lijkrede hield.

* STADLER (MAXIMILIAN, *abbé*), een vermaarde componist, in 1748 te *Mölk* in *Oostenrijk* geboren, kwam reeds in den ouderdom van 10 jaren als koor-knaap in het cistercienserstift *Lilienfeld*, waar hij onderwijs ontving in de Latijnsche en Grieksche taal, zelf zich op het klavier vlijtig oefende, en het ook weldra zoo ver bragt, dat hij het orgel kon bespelen. Pater ADALBERT THOMAS, stiftgeestelijke, een uitmuntende zanger en organist, onderwees hem korten tijd in den generaal-bas; ook oefende hij zich op de viool. Na 5 jaren kwam hij te *Weenen*, waar hij de syntaxis, de poëtica en rhetorica beoefende. Hij werd in het seminarium der Jesuiten als organist opgenomen. In 1766 trad STADLER te *Mölk* in het noviciaat, legde in 1767 zijne gelofte af, en werd in 1772 tot priester gewijd. Vier jaren woonde hij de theologische lessen bij, werd in 1775 in het stift tot hoogleeraar in de godgeleerdheid aangesteld; gedurende 8 jaren, droeg hij zedeleer, Kerkelijke geschiedenis en Kerkelijk regt voor. Toen keizer JOZEF II de kloosterstudiën afschafte, werd STADLER naar *Wullerstorf* eene stiftpastorie van *Mölk* gezonden, om er de zielzorg uitte oefenen. In 1784

werd hij naar het stift terugberoepen en als prior aangesteld. In 1785 overleed de abt URBAN, en STADLER belastte zich te gelijkertijd met de administratie van dat stift, en die van het stift *Maria-Zell* in *Nederoostenrijk*; in 1786 werd hij in het stift *Lilienfeld* als *abbé-commendataire*, en in 1789 in het stift *Kremsmunster* in dezelfde hoedanigheid aangesteld. Toen na den dood van JOZEF II in plaats van de *abbés commendataires*, de vorige abten weder werden ingevoerd, bekwam STADLER een pensioen. In 1803 bekwam hij in *Weenen* de pastorie in de voorstad *Allerchenfeld*, en in 1810 die van *Böhmisch-Chrud*. De wankelende staat zijner gezondheid noodzaakte hem in 1815 om van laatstgenoemde betrekking afstand te doen; hij koos alsnu *Weenen* tot zijne woonplaats, alwaar hij voortaan enkel voor de kunst leefde, en hoogbejaard, den 8 November 1833 overleed. Onder zijne talrijke compositiën onderscheiden zich voornamelijk: verscheiden missen, sonaten en oratoriën. KLOPSTOCK's *Frühlingsfeier*, een *requiem*, een aantal muzikale psalmen. De *Verlossing van Jeruzalem*, door H. en M. VON COLLIN, zijn meesterstuk; *Alma redemptoris*, *Ave Regina*, *Regina Coeli*, *Salve Regina* enz. Om de eer te handhaven van zijnen vriend MOZART, trad STADLER ook als schrijver op, en gaf in het licht: *Vertheidigung der Aechtheit des Mozar'schen Requiem*, tegen GOTTFRIED WEBER, *Weenen*,

1826, waartoe in 1827 eene bijlage in het licht verscheen.

* STAFF (JOSEPH AMBROS), doctor der theologie en kanonik te *Brixen*, werd den 15 Augustus 1785, te *Fliesz* in *Tyrol* geboren. Na zijne studiën met den meesten roem te hebben volbragt, werd hij in 1809 tot priester gewijd en in den wijnberg des Heeren gezonden. In 1821 beriep men hem aan het lyceum te *Innsbruck* als hoogleeraar der moraal-theologie, en toen de theologische faculteit twee jaren later naar *Brixen* werd verplaatst, begaf ook STAFF zich derwaarts. Op aansporing van verscheiden vrienden, voornamelijk van FEICHTER, gaf hij in 1827, te *Innsbruck* in 4 dl.ⁿ, zijne *Theologia moralis in compendium redacta* in het licht. Vijf elkander opvolgende uitgaven van het werk, pleiten genoegzaam voor deszelfs bijzondere waarde. Het door den schrijver zelve vervaardigde uittreksel werd bij keizerlijk dekreet van den 10 November 1830, als openbaar voorleesboek in de gezamenlijken theologische inrigtingen van onderwijs der Oostenrijksche staten ingevoerd. In 1843 verscheen van dit *Epitome* etc. de 2.^e uitgave. Verder heeft men van STAFF: 1.º *Erziehungslehre im Geiste der katholischen Kirche*, *Innsbruck*, 1832; van dit belangrijke werk, leverde de kundige T. B. eene uitmuntende Nederduitsche vertaling; — 2.º *Biblische Geschichte des alten und neuen Bundes, zum Gebrauche etc.*,

Weenen, 1840; — 3.º *Die christliche Moral*, 1840—43, ib., 4 dl.ⁿ In 1831 benoemde hem de vorst-bisschop tot consistoriaalraad; zeven jaren later versierde hem keizer FERDINAND met de groote gouden medaille van verdienste; in 1840 verleende hij hem een kanonikaat aan de hoofdkerk te *Brixen*, dat hij echter slechts drie jaren bekleedde, daar hij reeds den 10 Januarij 1844, als een sieraad van het diocees overleed.

* STAUNTON (*Sir GEORGE LEONARD*), in 1740 te *Galway* in *Ierland*, van onbemiddelde ouders geboren, studeerde de heekunde in *Montpellier*, en werd aldaar tot *Med. Dr.* gepromoveerd. Hij praktiseerde eerst in *Londen*, daarna in *Stockbridge*, alwaar hij in den echt trad; in 1762 begaf hij zich naar de *Antillische eilanden* en zette zich op *Granada* neder. Hier verwierf hij de vriendschap van lord MACARTNEY (zie dat Art.-*Wbk.*-), en werd deszelfs secretaris, in welke hoedanigheid hij de regten beoefende en later als attorney-general aan het eiland diensten bewees. Toen de Fransen in 1779 *Granada* veroverden keerde STAUNTON met MACARTNEY naar *Engeland* terug, doch volgde denzelven weldra als secretaris op zijnen nieuwen post te *Madras* in *Indië*. Hier onderscheidde zich STAUNTON door de gevangenneming van den generaal STUART en bij de vredesonderhandelingen met TIPPO SAIB, zoodat hij bij zijne terugkomst in *Engeland* in 1786 van

de Oostindische maatschappij eene jaarwedde van 500 ponden sterlings, van den koning de waardigheid van baronet van *Ierland*, en van de universiteit van *Oxford* den titel van *Jur. Dr.* bekwam. In 1792 vergezelde STAUNTON MACARTNEY op zijne gezantschapsreis naar *Sina*, als legatiesecretaris, daarbij, voor het geval als MACARTNEY in eenige ongelegenheid mogt komen, tot deszelfs plaatsvervanger, als buitengewoon gezant en gevolmagtigd minister benoemd. In 1794 van deze reis teruggekeerd, ontving hij den last om openlijk verslag van dezelve afteleggen, hetwelk hij deed in: *An authentic account of an embassy from the King of Great-Britain to the emperor of China*, 2 dl.ⁿ, *Londen*, 1797, met kaarten en platen, in het hoogd. vertaald, *Zurich*, 1798. Hij overleed te *Londen* den 12 Januarij 1801. DECANDOLE gaf te zijner eer aan eene plantsoort den naam van *Stauntonia*. — Zijn nog levende zoon *Sir GEORGE THOMAS*, lid van het Engelsche parlement, vergezelde zijnen vader op de gezantschapsreis naar *Sina*, en sprak bij die gelegenheid, als 13 jarige knaap, den keizer van *Sina*, op eene plegtige audientie, in de Sinesche taal aan.

STEIBELT (*DANIEL*), een componist en virtuoos op de piano-forte, in 1756 te *Berlijn* geboren, wist reeds in zijne jeugd door zijnen schoonen aanleg, de belangstelling van koning FREDERIK II te winnen, die hem door

KIRNBERGER liet onderwijzen. Na dezen bekwamen meester verlaten te hebben, kwam hij te *Parijs*, alwaar hij, na zich door verscheiden muziekstukken bekend te hebben gemaakt, *Romeo en Juliette* componeerde, welke opera in 3 bedrijven in 1793 met den verdienden bijval werd uitgevoerd. Een zoo vleijend onthaal moest hem aanmoedigen, om met volharding de dramatische loopbaan te volgen; maar eene treurige overhelling tot diefstal benadeelde zijne talenten, zijne fortuin en zijnen goeden naam. Genoodzaakt *Parijs* te verlaten, hield hij zich eenigen tijd te *Londen* op, begaf zich daarop naar *St. Petersburg*, alwaar hij keizerlijke kapelmeester werd, en in 1823 overleed. Behalve de genoemde, heeft men van hem nog de muziek der opera's *Cendrillon* en der *Prinses van Babylon*, verder: een aantal *sonaten*, *concerto's*, *potpourris* en *airs variés* voor de piano; al deze stukken vol vuur en verbeelding, hebben eenen buitengewonen bijval genoten.

* STEPHENSON (GEORGE), de bewerker van eene der grootste omwentelingen in onzen, aan omwentelingen zoo rijken, tijd, de grondlegger van het tegenwoordige stelsel van spoorwegen, werd in April 1781, in het dorp *Wylam*, bij *Newcastle* in *Northumberland*, geboren. Zijn vader was aldaar bergwerker, en reeds als knaap moest hij hem in zijnen arbeid be-

hulpzaam zijn. Er waren toenmaals reeds spoorwegen, maar geene stoomwagens, en aan eenen zoodanigen werkte de 15jarige STEPHENSON; nu en dan werkte hij ook op de ballastkaai der handelaars in steenkolen *Nixon* en *Cie te Willington*; later kwam hij in de kolenmijnen van *Killingworth*, welke aan lord *Ravensword* toebehooren, trad hier in den echt, en had weldra eenen zoon, den beroemden bouwmeester *ROBERT S.* Aan de opvoeding van dezen zoon legde hij alles te koste. Bij gelegenheid van een feest, in 1847 in *Newcastle* gevierd, zeide hij: » Ik zag weldra in hoe gebrek-kig, door de ongunst der fortuin, mijne opvoeding gebleven was, en nam het besluit, hierin voor mijnen zoon beter te zorgen; ik liet hem eene goede school bezoeken, en hem eene liberale ontwikkeling geven. Maar toenmaals was ik nog een arme man. Als mijn dagwerk was afgelopen, repareerde ik des nachts de uurwerken mijner bureu, en verschafte mij op die wijze de middelen tot de opvoeding van mijnen zoon. Hij werd mijn medehelper en ambtgenoot. Hij bekwam eene aanstelling als onderopziener en des nachts werkten wij te samen." Het uurwerkmaken, waarvan hij hier spreekt, maakte hij zich eigen, door in *Killingworth* zijne acht dagen loopende huisklok zelf te verbeteren. Zijn naam verspreidde zich en hij werd dorps-uurwerkmaker. In de kolenmijnen bevond zich een

beschadigd groot pompwerktuig, waaraan beroemde werktuigkundigen vergeefsche pogingen tot herstel hadden beproefd. STEPHENSON herstelde hetzelfde niet alleen, maar bragt ook onderscheidene verbeteringen aan, zoo dat hij tot ingenieur en machinemeester werd benoemd. Deze aangename betrekking verschafte hem de middelen om zich verder te ontwikkelen. De eerste uitvinding, waardoor zijn naam bekend werd, is hem van verschillende zijden betwist geworden. Het is de veiligheids-lamp, eene merkwaardige en toch zeer eenvoudige uitvinding, die de ontvlammingsen in de groeven belet. STEPHENSON maakte deze uitvinding in 1818, anderen beweren echter dat deze lamp reeds vroeger uitgevonden was, en wel door sir HUMPHRY DAVID, wiens aanspraak hierop door de geleerde wereld voor de betere werd gehouden. De kolenmijnbezitters van *Newcastle* erkenden echter in STEPHENSON den uitvinder, en kenden hem eene belooning van 1000 ponden sterlings toe, welke hem in 1818, bij een openlijk feest, tegelijk met een fraai zilveren vaatwerk werden aangeboden. Van dit tijdstip af hield STEPHENSON zijne geheele opmerkzaamheid op de verbetering der locomotiven gerigt. Zijne eerste machine had hij reeds in 1814 voor de kolenmijnen van *Killingworth* vervaardigd, en deze had alle verwachtingen verre overtroffen. Hij zelf was de eenige ontevredene, want hij zag hoeveel er nog moest geschieden,

als hij het zich voorgestelde doel bereiken wilde. Eene tweede machine viel oneindig beter uit, en bemoedigde hem, om in 1824 te *Newcastle* zijne machinensfabriek te vestigen, waaraan zich zijn zoon ROBERT, PEASE, en LONGRIDGE als deelnemers verbonden. Een jaar later werd volgens zijn beginsel de eerste ijzerspoorweg tot vervoer van personen tusschen *Stockton* en *Darlington* aangelegd. Thans had hij de ontwikkelingskracht der uitvinding leeren kennen, hij wachtte zich echter zijne gedachten publiek te maken, wijl hij, zoo als hij zelf zegt, niet als een dreamer wilde uitgekreten worden. Hij noemde 4 mijlen, als den grootsten in een uur afteleggen afstand, ofschoon hij zich vast overtuigd hield, dat men van 12 tot 24 mijlen in een uur zou kunnen afleggen. Het aanleggen van den *Liverpool-Manchester*-spoorweg in 1829 bevestigde voor altijd zijnen roem. Hij won met zijne machine *the Rocket* (de vuurpijl) den uitgeloofden eersten prijs van 500 ponden sterlings. Van dat tijdstip af bestuurdde hij den aanleg der voornaamste spoorwegen in *Engeland* of vervaardigde machines voor dezelve, en werd tot hetzelfde doel naar *België*, *Nederland*, *Frankrijk*, *Duitschland*, *Italië* en *Spanje* beroepen. STEPHENSON overleed den 12 Augustus 1848. Hij was een eenvoudig man, zonder de minste aanmatiging; maar zijne fijne en schrandere gelaats-trekken verraadden eenen diepzinnigen geest. Zijne arbeiders,

die hij op het laatst meer dan duizend had, ondersteunde hij steeds met raad en daad, en zorgde onvermoeid voor hun tijdelijk en eeuwig heil. Voor het overige beminde hij de afgetrokkenheid van het landleven, en gevoelde zich nergens gelukkiger dan op zijn landgoed, door zijne vogelen, paarden, koeijen en honden omgeven.

* **STIELER (ADOLPH)**, een geleerde, die zich ten opzichte van de aardrijkskunde en vooral wat de bewerking van landkaarten betreft zeer verdienstelijk heeft gemaakt; in 1775 te *Gotha* geboren, werd hij sedert 1786 in het gymnasium aldaar opgeleid, studeerde van 1793—96 te *Jena* en *Göttingen* in de regtsgeleerdheid, werd in 1797 advocaat te *Gotha*, en nog in hetzelfde jaar bij het ministerieel departement aangesteld; in 1813 werd hij legatieraad, in 1829 geheim regeringsraad, en overleed in 1836. Reeds vroeg beoefende **STIELER** het geographisch teekenen als lievelingsuitspanning en zijne deelneming sedert 1798 aan de *Allgemeinen geographischen Ephemeriden* gaf hem aanleiding tot de uitgave zijner eerste kaarten, voor de groote in *Weimar* verschenene verzameling, waarna hij medewerkte aan de, evenzeer in *Weimar* verschenene, militaire kaart van *Duitschland*, in 204 bladen, van welke er omtrent 25 onder zijne leiding geteekend werden. Doch zijn voor naamste werk is zijn *Handatlas*

in 75 bladen, dien hij in de jaren 1817—1825, gezamenlijk met den hofraad **REICHARD** in *Lobenstein*, doch sedert 1823 alleen uitgaf en die bij eene nieuwe uitgave in 1848, in 83 bladen, andermaal in het licht verscheen. Dit verdienstelijke werk, dat met even zoo vele nauwkeurigheid als smaak werd uitgevoerd, is de eerste met wetenschappelijke zorgvuldigheid, en volgens een gemeenschappelijk plan uitgevoerde atlas van de geheele oppervlakte der aarde. Een uittreksel uit denzelfden is zijn *Schulatlas*, welke sedert 1821, in 27 uitgaven tot meer dan 150,000 exemplaren verspreid is. Zijne kaart van *Duitschland* in 25 afdeelingen is een meesterstuk van nauwkeurigheid en sierlijkheid.

* **STIJL (SIMON)**, een Nederlandsche letterkundige, in 1731 te *Hartlingen* geboren, ontving in zijne geboorteplaats het onderwijs in de Latijnsche taal en voorbereidende wetenschappen, en kwam in zijn 14.^e jaar reeds aan de hoogeschool van *Franker*, waar hij onder anderen **VALCKENAAR** tot gids en onderwijzer had, die ook, zoowel als de hoogleeraar **SCHRADER**, zijnen aanleg voor de dichtkunde begunstigde en ontwikkelde. Onder de leiding van den geleerden **YPERX**, beoefende hij met inspanning de wiskunde. Na zijne beroepskeuze tot de geneeskunde te hebben bepaald, begaf hij zich naar *Leyden*,

alwaar hij ALBINUS, GAUBIUS, ALLEMAND en andere beroemde geleerden hoorde, terwijl hij echter bij zijne ernstige studiën de dichtkunst niet vergat, en onder anderen twee kluchtspelen schreef, die te regt luimig en geestig mogen genoemd worden, terwijl zijn gedicht op een doodshoofd tevens bewees, dat hem ook de behandeling van ernstige onderwerpen niet vreemd was. In 1754 werd hij te Franeker tot het doctoraat bevorderd en verdedigde bij die gelegenheid de *dissert. de motibus musculorum automaticis*. Hij vestigde zich alsnu in zijne geboorteplaats, waar hij met veel geluk de praktijk uitoefende. Toen men er te Harlingen op uit was, om een liefhebberij-tooneel opterigten, bevorderde hij dit plan uit al zijn vermogen, en vervulde gedurende 13 jaren bij hetzelfde op eene meesterlijke wijze de hoofdrollen, zoowel in blij- als in treurspelen; omtrent dezen tijd gaf hij ook een treurspel in het licht, *de Mityleners* genaamd, geheel in den smaak van CORNEILLE behandeld, en waarop de Nederlandsche letterkunde, als op een oorspronkelijk meesterstuk nog met regt boogt; hij schreef daarenboven nog verscheiden tooneelspelen, die echter niet alle gedrukt zijn. Dat ook STIJL in de geschiedkunde niet onervaren was, getuigt zijn werk: *De opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden*, waarvan verscheiden uitgaven het licht hebben gezien; voorts onderscheidde hij zich nog als

dichter vooral door zijnen *Lierzang op de onsterfelijkheid der ziel*, in het 1.^e dl., 1.^e st., van SCHELTEMA'S *Geschied- en letterkundig Mengelwerk* voorkomende. Van 1795—97 kwam hij in eenige staatkundige betrekkingen, welke hij echter in laatstgenoemd jaar, tot zijn innig genoegen weder verliet, om zijne letterkundige werkzaamheden te hervatten. Hij overleed zonder ooit gehuwd te zijn geweest, in Mei 1804; ook had hij zich nooit door het afleggen eener geloofsbelijdenis aan eenig kerkgenootschap aangesloten. Behalve eene grondige kennis zijner moedertaal, waarin STIJL, door eenen zuiveren, gekuischten en vloeienden stijl uitblonk, hetwelk toenmaals nog tot de zeldzaamheden behoorde, was hij ook de Fransche, Hoogduitsche, Engelsche en Italiaansche talen, benevens die van verscheiden andere volken volkomen meester.

STOLBERG (FR. LEOP. Grafzu), in het Wbk. opgegeven als in 1705 geboren, moet zijn: 1760.

* STOLL (MAXIMILIAN), een beroemde arts, den 12 Octbr. 1742 te Erzingen in Zwaben geboren, was de zoon van eenen plattelands-heelmeester, werd bestemd, om, na het gewone schoolonderwijs te hebben genoten, onder de leiding van zijnen vader de heilkunde te leeren, doch toonde zoo weinig neiging en geschiktheid, dat hij eindelijk de vergunning bekwam, om voorttestuderen, en, na in

zijne geboorteplaats de Latijnsche school bezocht te hebben, te *Rotweil* in het gymnasium der Jesuiten kwam. In 1761 trad hij in de orde der Jesuiten, en na zijn noviciaat volbragt te hebben, kwam hij aan de universiteit van *Ingolstadt*, om zijne studiën voorttezetten; in 1765 werd hij als gymnasiaal-onderwijzer naar *Hall* in *Tyrol* gezonden, later in dezelfde betrekking naar *Eichstädt*. Deze werkzaamheid kon echter aan den geest van *STOLL* niet als het beroep zijns levens toeschijnen, hij geraakte in oneenigheid met zijne orde, en verliet dezelve in 1767. Na een kort verblijf in de geboorteplaats, begaf hij zich naar *Straatsburg*, om zich aan de beoefening der geneeskunde toetewijden; een jaar later ging hij naar *Weenen*, alwaar hij zijne studiën voortzette, en in 1772 tot *Med. Dr.* gepromoveerd werd; kort daarop bekam hij eene aanstelling als comitaats-physicus in *Hongarijē*; twee jaren later, belastte hij zich, in de plaats van den sukkelenden *DE HAEN*, met den praktischen leerstoel, en toen deze in 1776 overleed, werd hij gewoon hoogleeraar, en bekleedde die betrekking met den grootsten lof tot aan zijnen dood, den 18 Mei 1787 overgevallen. *STOLL* bragt de door *VAN SWIETEN* (zie dat *Art. -Wbk.-*) gestichte *Weenerschool* der geneeskunde tot de hoogte van haren roem; uit al de deelen van *Europa* snelden de jonge artsen naar *Weenen*, om onder

zijne leiding hunne studiën meer te ontwikkelen en te voleinden. Zijne belangrijkste geschriften zijn: 1.º *Ratio medendi in nosocomio practico Vindobonensi*, 2 dl.ⁿ, *Weenen*, 1777—78; 2.º uitg. 1794; in het Hoogd. en Fransch vertaald; — 2.º *Aphorismi de cognoscendis et curandis febribus*, *Weenen*, 1786; 2.º uitg. 1822, ook in het Hoogduitsch en Fransch; — 3.º *Praelectiones in diversos morbos chronicos*, na den dood des schrijvers door *EYEREL* in het licht gegeven, 2 dl.ⁿ, *Weenen*, 1788 en 1789, mede in het Hoogduitsch vertaald.

* *STRADELLA* (*ALESSANDRO*), te *Napels*, in de 17.^e eeuw geboren, was kapelmeester in *Genua*, en componeerde oratoriën, cantaten, madrigalen en opera's met een bijzonder geluk, zoodat hij door zijne tijdgenooten *Apollo della musica* bijgenaamd werd. Hij schaaakte eene voorname Venetiaansche maagd, wier voogd de ontvloodenen, door twee bandieten liet achtervolgen, welke dezelve in *Rome* inhaalden. Alvorens hunnen last te volbrengen, woonden zij de uitvoering eener compositie van *STRADELLA* bij, en werden daardoor zoo zeer be-tooverd, dat zij niet slechts hun doel lieten varen, maar zelfs aan *STRADELLA* het wraakplan van zijnen vijand verrieden. Desniettemin werd *STRADELLA* later, in 1678, te *Genua* vermoord. Dit onderwerp, is door *W. FRIEDRICH*, in eene opera

Stradella getiteld, behandeld, tot welk zangspèl F. VON FLOTOW in 1845, de muziek leverde.

STRAMBI (VINCENTIUS MARIA), in 1745 te *Civita-Vecchia* geboren, omhelsde vroegtijdig den regel van den H. DOMINICUS, verbond zich daarna aan den eerwaarden PAULUS van het kruis (zie dat Art.), stichter der Passionisten, wiens leven hij later beschreef, en aan wiens gelukzaligverklaring hij als *Postulator* medewerkte. In 1801 door PIUS VII tot bisschop van *Macerata* en *Tolentino* benoemd, verliet hij niet dan met leedwezen het kloosterleven. De nieuwe prelaat openbaarde zijnen ijver door verscheiden stichtingen, zoo als een gesticht voor berouwhebbende gevallen meisjes, en eene school voor jonge meisjes, alwaar hij met genoeg de oefeningen van de instelling der Passionisten zag ingevoerd. Tijdens de vervolgingen welke PIUS VII van NAPOLEON moest ondergaan, werd STRAMBI naar *Novara*, en daarna naar *Milane* verbannen; eerst veel later kwam hij weder in het midden zijner kudde, en deed eindelijk door LEO XII zijn ontslag aannemen, welke Opperherder hem de uitstekende eer bewees, van hem in het *Quirinaal*-paleis te huisvesten. Het is aldaar dat STRAMBI, den 2 Januarij 1825 den geest gaf. De voornaamste zijner werken, alle in het Italiaansch geschreven, zijn: 1.° *Leven van PAULUS van het kruis, Macerata*, 1805, 3 dl.ⁿ; — 2.° *Verhandeling over de schat-*

ten, welke wij in JESUS CHRISTUS onzen Verlosser bezitten, en over de geheimen van zijn lijden en zijnen dood, de bron van alle heil; — 3.° Verhandeling over de godvruchtige oefeningen tot het bloed van JESUS CHRISTUS, met eene manier om de mis te hooren, 1813, enz.

* STRAUZ (JOHANN), een wereldberoemde dansmuziek-componist, in 1804 te *Weenen* geboren, werd in zijne jeugd bestemd, om het boekbinders-handwerk te leeren, doch openbaarde zoo veel talent, en zulk eene overwegende neiging voor de toonkunst, dat hij van het boekbinden afzag en het door vlijt en ijver in korten tijd tot eenen aanmerkelijken graad van bekwaamheid in het vioolspelen bragt, en ook weldra begon dansen te componeren, die veel bijval vonden. Reeds werkte hij in 1823 in het gezelschap van LANNER in den *Prater* mede; in 1824 belastte hij zich met de directie der balmuzijken in de uitspanning *zum Bock* op de *Wieden*. In het vervolg vormde STRAUZ een voortreffelijk orkest, aan welks hoofd hij bij ballen, vereenigen en andere gelegenheden van de meest beloonende voldoening zeker was. Hij werd vooral gezocht wegens de geest- en smaakvolle wijze, waarop hij openbare feesten wist te regelen, er de menigvuldigste afwisselingen in te brengen en dezelve door de schitterendste verlichtingen te doen uitmunten. Na eenen uitstap naar *Pesth*, waar hij groot-

ten bijval inoogstte, ondernam STRAUZ in den zomer 1834, met zijn gezelschap, eene reis naar *Berlijn*, waar hem het schitterendst onthaal te beurt viel, en zoowel daar, als op zijne terugreis te *Dresden* en *Praag*, den grootsten bijval vond. Sedert 1835 maakte hij dergelijke uitstappen naar *Munchen*, *Neurenberg*, *Frankfort* en zelfs naar *Engeland* en *Frankrijk*, en werd alom met geestdrift toegejuicht. Gedurende eene reeks van jaren was STRAUZ kapelmeester bij het eerste burger-regiment te *Weenen*. Het aantal zijner compositiën: walzen, galopades, potpourri's, marschen enz., loopt ver over de 500. De meeste walzen en compositiën van STRAUZ hebben iets opwekkends, eigendommeelijks, schitterends en tot den dans uitlokkends, hetwelk hij door zijne vurige en krachtvolle voordragt, door doelmatige instrumentering geaccompagneerd, nog aanmerkelijk wist te verhoogen. Voor verschillende opdrachten zijner meest gezochte muziekstukken aan gekroonde hoofden en andere vorstelijke personen heeft STRAUZ ook eene menigte aanzienlijke geschenken bekomen. Hij overleed te *Weenen* aan de scharlakenkoorts, den 24 September 1849, en laat eenen zoon na, die met eere in zijn voetspoor treedt.

* STUART (MARTINUS), rijks-historieschrijver van *Nederland*, in 1765 geboren, heeft zijnen naam zeer gunstig bekend ge-

maakt, en door zijne grondige kennis, en door zijne geschriften, en door zijne kanselwespreekendheid, welke hij gedurende 33 jaren als predikant der Remonstrantsche gemeente te *Amsterdam* heeft aan den dag gelegd. Tot zijne voornaamste geschriften behooren: 1.° Zijne algemeene en met roem bekende *Romeinsche geschiedenis*, in 30 dl.ⁿ, gr. 8.vo, met pl.ⁿ; waarvan eene 2.^e, geheel onveranderde, compacte uitgave, in 20 dl.ⁿ, in 12.mo, is verschenen; — 2.° *De mensch zoo als hij voortkomt op den bekenden Aardbol*, een prachtwerk in 6 dl.ⁿ, in 8.vo, met fraaije platen van JACQUES KUYPER, door PORTMAN gegraveerd; 2.° uitg. *Zalt-Bommel*, 1835 tot 1836, mede in 6 dl.ⁿ; — 3.° *Leerreden over de geschiedenis van JOZEF*, gezamenlijk met zijnen ambtgenoot, den predikant VAN DER BREGGEN PAUW. Zijne 4.° *Jaarboeken*, die niet verder loopen dan het jaar 1825, werden na zijnen dood niet voortgezet; dezelve werden gevolgd door: 5.° zijne *Vaderlandsche historie*. De meeste zijner werken, vooral zijne *Romeinsche geschiedenis* zijn nog in veler handen, en worden met nut beoefend. STUART overleed te *Amsterdam*, den 22 November 1826, als lid van onderscheidene genootschappen ter bevordering van wetenschappen, letteren en kunsten.

* SUESZMAYER (FRANZ XAVER), te *Weenen* in 1766 geboren, openbaarde reeds in zijne vroeg-

ste jeugd vele neiging voor de toonkunst, die hij onder de leiding van SALIERI, welke hem ook onderwijs in het componeren gaf, beoefende. Weldra beproefde hij ook zich zelve als componist, en schreef verscheiden kleine stukken voor privaattooneelen, die door derzelve eenvoudige bevallige melodiën behaagden. Later werd hij de ijverigste vereerder en vriend van MOZART, wiens manier hij zich met alle inspanning wilde eigen maken, waardoor hij niet zelden eenen smake-loozen nabootser werd, wyl het hem in het algemeen aan diep gevoel en originaliteit ontbrak. Na den dood van MOZART beproefde het SCHIKANEDER, die door deszelfs *Zauberflöte* aanzienlijke sommen gewonnen had, dezen heros in SUESZMAYER eenen opvolger te geven, door wien zijne reeds dalende welvaart zich weder zoude opbeuren, waarom hij eene met de *Zauberflöte* overeenkomende opera: *der Spiegel von Arkadiën* schreef, waartoe SUESZMAYER de muziek componeerde. Het gunstige onthaal dat deze opera vond, had in 1795 de aanstelling van SUESZMAYER als kapelmeester van het hof-tooneel ten gevolge. Als zoodanige schreef hij nog de operas: *Soliman II*, welligt de beste van al zijne tooneel compositiën; — *Il Turco in Napoli*, en bij gelegenheid der oprigting van

het corps der Weener-vrijwilligers eene cantate: *Der Retter in Gefahr*. Zijn verdienstelijkste arbeid echter, waardoor hij zich eenen blijvenden roem waardig maakte, was de zeer bescheidene uitvoering der deelen van het *Requiem* van MOZART, welke de groote meester bij zijnen dood onvoltooid liet (*). SUESZMAYER overleed te Weenen in 1803.

SUMARAKOW. — Zie SUMOROKOFF -*Wbk.*-

* SUSSEX (AUGUST FREDERIK, hertog van), koninklijke prins van *Groot-Brittannië en Ierland*, de 6.º zoon van koning GEORGE III, in 1773 geboren, studeerde in *Göttingen* en reisde vervolgens naar *Italië*, waar hij met *Lady AUGUSTE MURRAY* in den echt trad, die hem twee kinderen baarde. De koning erkende dit huwelijk niet, waarom SUSSEX zich naar het vasteland begaf, en zich langen tijd in *Italië, Duitschland, Frankrijk* en *Portugal* ophield. In 1801 kwam hij in het Britsche hoogerhuis, en sloot zich bij de oppositie aan; reeds in 1812 sprak hij met nadruk voor de emancipatie der Iersche Catholijken. Met koning GEORGE IV stond hij in zeer gespannen betrekking. In 1833 deed de hertog voor zijne kinderen met *Lady MURRAY* te vergeefs aanspraken gelden op

(*) Men leze over dit onderwerp het belangrijke artikel: *Het Requiem van Mozart*, voorkomende in het maandwerk: *Uitspannings-lectuur*, voor November 1850, 14.^e dl., N.º 5, blz. 321—333.

de kroon van *Hannover*; hij overleed in 1843. *Sussex* was de voorstander der meeste weldadige inrigtingen in *Londen*, president van het genootschap ter bevordering van kunsten en wetenschappen, en grootmeester der Engelsche vrijmetselaarslogen. In tegenoverstelling van verscheiden zijner broeders, was hij een zeer goede economist; want ofschoon hij slechts een apanage van 18,000 ponden sterlings trok, ondersteunde hij toch akademische inrigtingen, gaf jaarlijks aan zijne van hem gescheidene gemalin 5000 ponden sterl., betaalde naauwkeurig en zonder korting zijne vroeger gemaakte privaatschulden, en besteedde veel geld tot het aanleggen eener uitmuntende bibliotheek, van welke onder den titel van *Bibliotheca Sussexiana*, in 1825, door *PETTIGREW*, te *Londen*, een beschrijvende catalogus werd in het licht gegeven.

SUVÉE (JOZEF BENEDICTUS), een schilder, te *Brugge* in 1743 geboren, kwam zijne opvoeding te *Parijs* onder *BACHELIER* voltooijen, en behaalde, ofschoon vreemdeling zijnde, in 1771 den grooten prijs. In 1780 in de akademie opgenomen, werd hij professor, en in 1792 werd hij tot directeur der Fransche school te *Rome* benoemd. Later gedurende de stormen der omwenteling, in den kerker geworpen, kon hij zich eerst in 1801 naar zijnen post begeven. De school was in de *Villa Mediceis* volmaakt wel georganiseerd, en hij

stond op het punt om de vrucht van zijnen arbeid te genieten, toen hij in 1807 overleed. Onder zijne talrijke werken noemt men eene *Nederdaling van den H. Geest*, en eene *Aanbidding der Oostersche wijzen*, welke men in eene der kerken van *Iperen* bewondert.

SWAGERS (FRANCISCUS), een schilder, te *Utrecht* in 1756 geboren, vormde zich onder verschillende meesters der Nederlandsche en Vlaamsche school; hij stelde voor de eerste maal te *Parijs*, in 1793 verscheiden *Gezigten uit Holland* ten toon, die hem oogenblikkelijk grooten roem verwierven. *SWAGERS* muntte vooral uit in *Zee-gezigten*; een aantal der zulke door hem vervaardigde kunnen met die van *VAN DEN VELDE* vergeleken worden. In zijne landschappen bewondert men het zachte en fijne. Hij overleed te *Parijs* in Julij 1836.

* *SWANEVELT* (HERMAN), een der voornaamste Nederlandsche landschapschilders, in 1620 te *Woerden* geboren, begaf zich, nog zeer jong zijnde, naar *Italië*, vormde zich hier voornamelijk naar *CLAUDE LORRAIN* (zie *GELEÉ -Wbk.*), en leidde uit ijver voor zijne studiën, zulk een afgetrokken leven, dat men hem den bijnaam van *l'Hermita* gaf, onder welken naam zijne werken ook verspreid werden. Zoo wel zijne schilderijen en teekeningen als zijne geëtste bladen onderscheiden zich door eene getrouwe

navolging en dichterlijke voorstelling der natuur. De landschappen zijn schilderachtig ontworpen, en perspektief, licht en luchtschakering met eene bewonderenswaardige getrouw-

heid nagevolgd. Hij overleed te Rome in 1690.

SWEERT. — Zie SWERT of SWERTIUS -*Wbk.*-

T.

TABERD (JEAN LOUIS), een missionaris, in 1795 te *Saint-Etienne* (Fr. *Loire-dep.*^t) geboren, volbragt zijne studiën in het seminarie van *Lyon*, en werd in 1818 tot priester gewijd. In het volgende jaar kwam hij te *Parijs* bij de vreemde missiën. Door zijne oversten naar *Cochinchina* gezonden, kwam hij aldaar in Mei 1821 aan. Men vertrouwde hem achtereenvolgend de administratie van twee distrikten toe, en ofschoon hij nog slechts eene zeer onvolledige kennis van de taal had, mogt hij zich over gelukkige resultaten verheugen. In 1823 tot overste der missie benoemd, stond hij weldra ten doel aan de vervolging, en werd naar de gevangenissen der koninklijke stad (*Hué*) gevoerd, alwaar hij eene langdurige opsluiting onderging. Toen hij zijnen kerker in 1828 verliet, vernam hij dat hij door den heiligen Stoel, onder den titel van bisschop van *Isauropolis*, tot apostolischen vikarius van *Cochinchina* was benoemd, doch eerst in 1830, kon hij te *Siam*, werwaarts hij de vlucht had genomen, de daartoe vereischte wijding ontvangen. Vier jaren later vestigde hij zich, met een zeker aantal jonge inboorlingen, die hij in de godsdienst en in de letteren onderwees, op het

eiland *Pinang*. Per interim met het apostolisch vicariaat van *Bengalen* belast, overleed hij plotseling te *Calcutta*, den 31 Julij 1840. Aan dezen vromen en ijverigen missionaris heeft men de uitgave te danken, van het *Latijnsch-Cochincheesch en Cochinchineesch-Latijnsch Woordenboek*, *Serampore*, 1838, 2 dl.ⁿ, in 4.to Dit door den bisschop van *Adrana*, *PICNEAU* (zie dat Art. -*Wbk.*-) zamengestelde werk, is door **TABERD** herzien en ten einde gebracht, die zich naar *Serampore* begaf, om het opzigt over den druk te houden. Deze dienst werd niet minder op prijs gesteld door de geleerden, dan door de naar dat gedeelte van *Azië* gezondene missionarissen, waar de *Anamitische* taal in gebruik is.

TAMBRONI (JOZEF), een letterkundige, te *Bologna* in 1773 geboren, maakte zijne studiën aan de universiteit aldaar, en bekwam in 1794 den post van inspecteur der handvesten. Zoodra in 1799 de oorlog tusschen *Frankrijk* en *Oostenrijk* uitborst, werd hij tot tweeden secretaris van het directorium van *Milane* benoemd, en na den slag van *Marengo*, werd hij aan de Italiaansche legatie te *Parijs* verbonden. In 1809 tot consul te *Eivorno* benoemd, keerde hij in

1814 tot het privaat-leven terug, en overleed te *Rome* in 1824. Hij was lid der akademie van den H. LUCAS, van de oudheidkundige maatschappij, van het Tiberijsch genootschap van *Rome*, en van de keizer- en koninklijke akademie van schoone kunsten te *Weenen*. Ook behoorde hij tot de orde van de ijzeren kroon, en was sedert 1804 vreemd lid van het Instituut van *Frankrijk*. Tot zijne werken behooren: 1.º *Compendio delle storie di Polonia, Milane, 1807, 2 dl.ⁿ, in 8.º*; — 2.º Een aantal dichtstukken; — 3.º Verscheiden *Brieven* over oudheid- en geschiedkundige onderwerpen; eindelijk: 4.º *Di Cennino Cennini, trattato di pittura, messo in luce la prima volta, con prevazione ed annotazioni, Rome, 1822, in 8.º* Deze verhandeling is onder de handschriften der bibliotheek van het Vatikaan onuitgegeven gebleven. De belangrijkste hoofdstukken zijn die, waarin de schrijver spreekt over de kunst om met olie- en ververw te schilderen, om handschriften te kleuren en te vergulden. Het schijnt dat de Italianen de olie- en ververw vóór 1410 gebruikten, in welk jaar men wil dat JOANNES VAN BRUGGE (zie *EYK -Wbk.*) dezelve het eerst zou ontdekt hebben. — Zijne zuster * CLOTTILDE TAMBRONI was eene der geleerdste vrouwen van haren tijd, en werd in 1758 te *Bologna* geboren. Hare ervarenheid in de Grieksche, Latijnsche en de nieuwere Romanische talen verschaften haar de opneming in onderscheidene geleerde

genootschappen en in 1794 het professoraat te *Bologna*. Na de opheffing dier universiteit, leefde zij vrouwelijk bescheiden, in den kring harer familie, en overleed in 1817. Hare Grieksche gedichten zijn uitmuntend.

TARDIEU (PIERRE ALEXANDRE), een plaatsnijder, in 1756 te *Parijs* geboren, had onder de leiding van zijnen oom, JACOBUS NICOLAAS T. (zie dat Art. *-Wbk.*) snelle vorderingen gemaakt, toen hij in de werkplaats van J. J. WILLE kwam, wiens vaste, stoute en schitterende graveerstift toenmaals zeer beroemd was. Portretten ten voete uit en in borstbeeld van HENDRIK IV, van MONTESQUIEU; van de Koningin MARIA ANTOINETTE begonnen zijne beroemdheid, die hij door de ijverige zorg nog vermeerderde, waarmede hij zijne schoone platen van de *verlatene Psyché*; — van *Judith en Holofernes*; — van *den H. Michaël in strijd met den helschen draak* en anderen uitvoerde. TARDIEU had het geluk de Fransche omwenteling doorteworsten zonder er deel aan te nemen. Al te zedig om eerbewijzen na te jagen, werd hij echter voor zijnen arbeid beloond, niet alleen door gouden medailles, maar ook door eene huisvesting in het museum, en door zijne opneming in het instituut, in de plaats van BORVIC, een' zijner medeleerlingen. In 1825 werd hij daarenboven benoemd tot ridder van het legioen van eer, en hij overleed te *Parijs*, den 3 Augustus 1844. Onder

zijne leerlingen telt men den Bon DESNOYERS, die zijne school op eene waardige wijze voortgezet heeft. De graveernaald van TARDIEU was niet zoo schitterend als die van zijnen onderwijzer WILLE; maar dezelve was naauwkeuriger, zachter, fijner en meer geschikt om de verschillende schakeringen eener schilderij op het koper overtebrengen.

TASSONI (ALEXANDER), in 1749 te Collalto in het Sabijnsche geboren, stamde af van eenen tak der beroemde familie van dien naam, oudtijds te Fermo en te Ferrara gevestigd. Hij maakte zijne studiën in de universiteit van la Sapienza te Rome, alwaar hij tot doctor in de regten werd bevorderd. In 1799 werd hij lid van twee, na het vertrek van het Fransche leger in die stad opgerigte commissiën. Zijne diensten verwierven hem in 1802 den post van *auditor di Ruota*, bij de legatie van Ferrara. Van toen af omhelsde hij het priesterschap, en wijdde hij zich geheel aan de Kerk toe. Een werk door hem ter verdediging der Catholijke godsdienst in het licht gegeven vestigde de aandacht van Pius VII op hem, die hem in 1815 tot auditor van het paleis benoemde. TASSONI stond op het punt om met het purper te worden bekleed, toen hij den 31 Mei 1818 te Rome overleed. Men heeft van hem: 1.º *Dissertatio de Collegiis, Rome*, 1792, in 4.to; — 2.º *La religione dimostrata et difesa*, ib. 1800—05, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, door L. A. ROBINOT in het Fransch

vertaald, *Valence*, 1838, in 8.vo Door dit werk vestigde de schrijver zijnen roem. Eene Italiaansche vertaling der *Psalmen* is onuitgegeven gebleven. BIONDI heeft zijn *Leven* beschreven, *Pisa*, 1822, in 8.vo

* TAUCHNITZ (KARL CHRISTOPH TRAUOGOTT), een zeer verdienstelijke, ondernemende boekhandelaar, boekdrukker en lettergieter te Leipzig, werd den 29 October 1761 te Grosspandau, een dorp bij Grimma, geboren, en was de zoon van eenen onbemiddelden school-onderwijzer. In 1777 kwam hij als leerling in de werkplaats van den boekdrukker SOMMER in Leipzig, alwaar hij reeds door onafgebrokene vlijt en inspanning, en door de smaakvolle sierlijkheid van zijn werk, de volle goedkeuring van zijnen meester verwierf. Nadat zijn leertijd ten einde was, begaf hij zich naar Berlijn; om zijne technische talenten in de beroemde werkplaats van UNGER verder te ontwikkelen, maar vooral om zich in de stempel- en vormsnijkunst te oefenen. Hier begon reeds het vraagstuk te schemeren, of het niet doelmatig zoude zijn, de vormsnijkunst met de typographie in naauwe verbindtenis, en beide vereenigd tot meerdere volmaaktheid te brengen. In 1792 in het huis van zijnen voormaligen meester en onderwijzer te Leipzig teruggekeerd, werd hij hier factor, tot dat hij, 35 jaren oud zijnde, met eene enkele pers, zelfstandig zijne kunst begon uitte oefenen.

In 1800 vereenigde hij met de tyographische werkplaats eene lettergieterij, en kort daarop een' uitgevers-boekhandel. Elke typographische uitvinding van het buitenland wendde hij spoedig aan ter verdere ontwikkeling der kunst. De in *Engeland* verfraaide vormen der Latijnsche typen, werden in zijne lettergieterij wedijverend nagemaakt, en tot zijne Latijnsche uitgaaf-artikels aangewend. TAUCHNITZ was de eerste Duitsche boekdrukker, die de sedert lang in *Engeland*, *Frankrijk* en *Nederland* bekende *stereotypie* in *Duitschland* invoerde. In 1816 rigtte hij eene stereotypen-gieterij op, volgens de wijze van STANHOPE, waarbij ingeslopende fouten nog altijd verbeterd kunnen worden, de eenig mogelijke weg, om een boek tot den hoogsten trap van nauwkeurigheid te brengen. Kort daarop beproefde hij om de stereotypie ook op den druk van muzikaliën toetepassen; de door FRIEDRICH SCHNEIDER bewerkte uittreksels voor de piano uit de opera *Don Juan und Tancred*, verschenen als wel geslaagde proeven van stereotypen muziknoten-druk. Ondersteund door den pædagoog KARL LANG, directeur van het opvoedingsgesticht te *Wackerbartsruhe* bij *Dresden*, gaf hij aan de geschriften voor kinderen en de jeugd eenen stempel zoo als de vooruitgaande geest des tijds zulks vorderde. Bij TAUCHNITZ werden gedrukt en uitgegeven: *Galerie der unterirdischen Schöpfungswunder*; — *Haushaltung der*

Menschen unter allen Himmelsstrichen; — *Der kleine Bildermann, ein Fabelbuch*, enz., de meeste met smaakvol gekleurde platen versierd, ten welken einde TAUCHNITZ zich in betrekking stelde met de plaatsnijders ADRIAN ZINGG en HALDENWANG te *Karlsruhe*, welke de zes geestrijke bladen tot de *Geschichte der Kunst*, in *Aqua tinta* leverden. Om de klassieke oudheid in hare onsterfelijke voortbrengselen, door lage prijzen zelfs voor de onbemiddelden toegankelijk te maken, begon TAUCHNITZ in 1808 zijne *Sammlung der griechischen und lateinischen Classiker*, in eenen sierlijken, scherpen en zeer nauwkeurigen druk. Deze goedkoope, gemakkelijke en smaakvolle-tekst afdrukken verspreidden zich tot naar *Griekenland* en *Amerika*; werken die uit verscheiden boekdeelen bestonden zocht hij daardoor voor het gebruik geschikter te maken, dat hij er volledige uitgaven in één deel van leverde; KREYSSIG bezorgde den *Cæsar*; ROBBE den *Cicero*; *Theocritus* verscheen in eene prachtuitgave, die met de luisterrijkste van *Italië* en *Engeland* kon wedijveren; de *Homerus*, met eene voorrede van GOTTFRIED HERMANN, in twee deelen, waarbij men voor de aanwijzing van elke feil, eenen dukaat uitloofde. Door het Britsch bijbelgenootschap werd hem in 1819 opgedragen, om voor hare rekening de heilige Schrift, in verschillende uitgaven met smaak te stereotypieren. Het Hebreeuw-sche oude testament verscheen,

door den hoogleeraar AUGUST HALM bezorgd, in eenen zelfs de Engelsche letterdrukken, in scherpte, en duidelijkheid verre overtreffenden afdruk, en later in een kleiner handformaat, waarvan de laatste uitgave als het volmaaktste moet beschouwd worden, wat de Hebreuwsche typographie ooit heeft voortgebracht. In 1834 werd bij hem door professor FLÜGEL een *Koran* in het licht gegeven, die als een waar meesterstuk van Arabischen letterdruk mag genoemd worden. Het laatste werk, waarvan TAUCHNITZ den afdruk der eerste bladen nog beleefde, was *Delitzsch, zur Geschichte der jüdischen Poesie*. Na op den 13 Januarij 1836, zijne zaken nog als naar gewoonte geleid te hebben, begaf hij zich op den avond van dien dag naar zijn landgoed, en werd in den vroegen morgen van den volgenden dag, zonder eenige voorafgaande ziekte, plotseling door den dood verrast. Bij al zijne grootsche ondernemingen werd TAUCHNITZ meer geleid door de eer en het aanzien zijner inrigting, dan door kleingeestige eigenbaat; de energie, waarmede hij het tot zijne groote zaken vereischte buitengemeen talrijke personeel bestuurde, was bewonderenswaardig: even gelijk een veldheer door de gelederen van zijn krijgsvolk, ging hij door de werkplaatsen zijner inrigting, terwijl hij regelde, vermaande en verbeterde. Jonge lieden, die talenten openbaarden, ondersteunde hij en hield hen op eene voor hen nuttige en voor-

deelige wijze bezig, en liet het hun niet aan vriendelijke vermaningen ontbreken, om toch door eene ordelijke levenswijze, eene gezonde ziel in een gezond ligchaam te behouden.

* TAUENZHEN VON WITTENBERG (FRIEDRICH BOGUSLAW EMANUEL, graaf), koninklijk Pruissisch generaal der infanterie, zoon van den, in den zevenjarigen oorlog, als verdediger van *Breslau* beroemd geworden luitenant-generaal, graaf B. F. VON TAUENZHEN, werd in 1760 te *Potsdam* geboren, ontving zijne opleiding in de militaire akademie te *Berlijn*, en werd reeds in 1775 bij het leger geplaatst. In den oorlog over de Beijersche erfopvolging, in 1778, was hij adjudant van prins HENDRIK, dien hij later ook op zijne reizen vergezelde. In 1790 werd hij majoor, maakte met FREDERIK WILLEM II den veldtocht van 1793 mede, werd vleugel-adjudant des konings, en deszelfs militaire gevolmagtigde bij het Oostenrijksche leger. In 1795 werd hij kolonel en in 1801 generaal-majoor; in 1806 voerde hij het bevel over een klein Pruissisch corps, dat onder den vorst HOHENLOHE tot *Saalburg* doorgedrongen was, en den 9 October bij *Schleiz* geslagen, en tot den terugtocht genoodzaakt werd. Bij *Jena* maakte zijne afdeeling de voorhoede van HOHENLOHE uit, en bij *Prenzlau* werd TAUENZHEN mede krijgsgevangen gemaakt, doch bekwam, onmiddellijk na den vrede van *Tilsit* tot luitenant-generaal be-

vorderd, de Brandenburgsche brigade. In 1813 voerde hij eerst het bevel over de blokkade-troepen voor *Stettin*, en na den wapenstilstand over het 4.^e Pruisische armee-corps, met hetwelke hij grootelijks deel nam aan de zegeprelen van *Grossbeeren* en *Dennewitz*. Na den slag bij *Leipzig*, tot de dekking van *Berlijn* bested, ontving hij den last, om de vestingen in *Pruissen* en *Saksen*, die nog in handen der Franschen waren, te belegeren; hij dwong *Torgau* tot de overgave, liet *Wittenberg* stormenderhand innemen, en bestuurde daarop bijzonder de blokkade van *Maagdeburg*. In 1814 werd hij tot graaf verheven, en de naam WITTENBERG bij den zijnen gevoegd. In 1815 voerde hij het 6.^e Pruisische corps als reserve naar *Frankrijk* aan. Na den tweeden Parijschen vrede was hij een tijd lang gezant in *Parijs*, *Londen* en *Hannover* en werd daarna commanderend generaal van het 3.^e armee-corps en gouverneur van *Berlijn*, in welke hoedanigheid hij in 1821 overleed.

* TEGNER (ESAIAS), een beroemde Zweedsche dichter en redenaar, in 1782 te *Hyskaras*, in de provincie *Warmeland*, geboren; studeerde sedert 1799 te *Lund*, en werd, na verscheiden ondergeschikte betrekkingen te hebben bekleed, in 1812 hoogleeraar der Grieksche letterkunde aldaar; in 1823 werd hij predikant in *Restöf*, in 1824 bisschop te *Wexiö*; in 1840

voor eenigen tijd in zijne geestvermogens gekrenkt, keerde hij in 1841 naar *Wexiö* terug en nam in 1845 zijn ontslag. Hij overleed den 2 November 1846. TEGNER was een der eersten in *Zweden*, die zich der Romantische school aansloten. Vol verbeeldingskracht, oorspronkelijk, schildert hij, terwijl hij naar den hoogsten krans der dichtkunst streefde, niet zonder *humor*, in eene waardige, steeds dichterlijke taal, het liefst de oude verhalen van zijn vaderland, en de beoovering der idyllische natuur. Tot zijne ver dichtingen, die dikwerf toegelicht en in andere talen overgebracht werden, behooren: 1.º *den Wise*, een leerdicht; — 2.º *Krissang för kongl. Skanske Landvärnnet*, *Stokholm*, 1809; — 3.º *Swea*, 1813; — 4.º *Nattwardsbarnen*, *Stokholm*, 1721; — 5.º *Olof Barry*, *Lund*, 1825; — 6.º *Axel*, een veld dicht, ib. 1822; — 7.º *Frihjoßsaga*, *Stokholm*, 1823, in het Hoogd. vertaald door AMALIE VON HELWIG, *Stuttgart*, 1826, en door VON MOUNIKE, *Straalsond*, 1826; 4.º uitg. 1840 enz.

TEMPESTA. — Zie MOLYN.

TERCY (FRANÇOIS ANNE), een sierlijke en vloeiende dichter, in 1775 te *Lons-le-Saulnier* (Fr. *Jura*-dep.^t) geboren, was de zwager van CHARLES NODIER (zie dat Art.). In 1812 tot algemeen secretaris van het bewind der *Illyrische provinciën* benoemd, bekleedde hij twee

jaren later te *Craimbouurg* den post van onder-prefekt, en onderscheidde zich tegen de Oostenrijkers, bij de verdediging der brug dier stad. Gedurende de honderd dagen, werd hij naar de onder-prefectuur van *Neuchâteau* (*Vosges-dep.t*) verplaatst, en verloor zijnen post bij de tweede restauratie. Sedert vijftien jaren verlamd, overleed hij te *Mans*, den 1 October 1841. Men heeft hem verscheiden dichtstukken te danken, die door de omstandigheden belangstelling verwekten: 1.º *Epithalame etc.* (*Bruiloftszang van NAPOLEON en MARIA LOUISA*), *Parijs*, 1810, in 4.to; — 2.º *La Naissance etc.* (*de Geboorte des konings van Rome, herderszang*), 1811, gr. in 4.to; — 3.º *La mort etc.* (*De dood van LODEWIJK XVI*), 1816, in 8.vo; — 4.º *La mort etc.* (*De dood en de apotheosis van MARIA ANTOINETTE*), 1817, in 8.vo; — 5.º *La mort etc.* (*De dood van LODEWIJK XVII*), 1818, in 4.to; — 6.º *Le Cyclope*, herderszang, 1820, in 4.to; — 7.º *Le Baptême etc.* (*De doop van den graaf van Parijs*), 1841, in 8.vo, enz. Hij heeft handschriften negelaten, onder welke zich bevindt een *Dictionnaire etc.* (*Woordenboek der uitspraak van al de Fransche woorden*), waarvan de uitgave zeer nuttig zoude zijn voor vreemdelingen, die de Fransche taal beoefenen. Hij bezat uitgebreide letterkundige kennissen, die hij aan zijne langdurige en ernstige studiën te danken had.

III. DEEL.

TERNAUX (GUILLAUME LOUIS, baron DE), een beroemde bevoorderaar der Fransche nijverheid, te *Sedan* in 1763 geboren, was de zoon van eenen koopman, werd zeer vroeg deelnemer aan de zaken zijns vaders, en, in den ouderdom van 17 jaren alleen het hoofd derzelve, legde hij bewijzen eener bekwaamheid aan den dag, die men zelden bij mannen van rijpen leeftijd aantreft. In 1791 zwoer hij trouw aan de constitutie, maar vermeed alle buitensporigheden der omwenteling. In 1793 beschuldigd, van te hebben medegewerkt, om den commissaris der conventie te *Sedan* in hechtenis te doen nemen, werd hij door de revolutionnaire regtbank buiten de wet geplaatst, en zag hij zich genoodzaakt om, wilde hij aan het schavot ontsnappen, de vlugt te nemen. In *Frankrijk* teruggekeerd, verklaarde hij zich tegen het levenslange consulaat, en later tegen het keizerschap. Gedurende de honderd dagen, volgde hij de BOURBONS in hunne ballingschap, en kwam met hen terug. In 1818 en in 1827 tot de kamer der afgevaardigden beroepen, schaarde hij zich in de gelederen der gematigde oppositie; in 1821 schonk koning LODEWIJK XVIII hem den titel van baron. TERNAUX overleed den 1 April 1833 op zijn landgoed *Saint-Ouen*. Zijne voornaamste aanspraak op de openbare erkentenis ten opzichte van datgene wat den vooruitgang der nijverheid betreft, zijn de bewonderenswaardige verbeterin-

C c

gen door hem in het fabriceren van wollen stoffen en vooral van de zoogenaamde cachemiren shawls gebragt, bij welke gelegenheid hij het ontwerp vormde en ten uitvoer bragt, om het ras der geiten van *Thibet* en *Cachemir*, welke vacht bij de Oosterlingen, in hunne weefsels gebruikt wordt, te naturaliseren; van de 1500 stuks, welke hij in *Cachemir* aankocht, bragt hij er echter in 1819 slechts 255 ziek in *Frankrijk*; de behoudenen teelden echter jongen, en van hare wol vervaardigde hij thibetshawls; deze dieren ontaardden echter weldra, zoo dat men andere fijne wol moest gaan gebruiken. *Parijs* was de hoofdplaats zijner ondernemingen; buitendien had hij handelshuizen, te *Rouanen*, *Havre*, *Bayonne*, *Bordeaux*, *Genua*, *Livorno*, *Napels* en *Petersburg*, en fabrieken te *Sédan*, te *Louviers* enz. Dikwerf waren er 6000 arbeiders in zijne fabrieken, en 120—150 personen in zijne handelszaken werkzaam. Men heeft hem daarenboven de uitvinding te danken van verscheiden voor de fabriek-industrie zeer nuttige werktuigen, en; naar het voorbeeld van *Italië* en *Spanje*, van de invoering der *silos* of onderaardsche gewelven, om de granen met eene in de kosten aanmerkelijke besparing te bewaren. *TERNAUX* was tevens kolonel bij de nationale garde, lid van den departementalen raad der *Seine*, van het *comité cantonnal*, van het openbaar onderwijs, van den

municipaliteitsraad, en van commissie ter nieuwe regeling der financiën. Als *improvisator* weinig bekend, bragt hij in kamer weinig indruk te weeten anders dan door geschreven devoeringen, waarvan de meeste gedrukt zijn. Men noemt van hem twee losse stukjes: 1. *Le vœu etc.* (*Het verlangen van eenen patriot ten opzichte der assignaten*), 1790, in 8.º; 2.º *Mémoire etc.* (*Verhandeling over de proviandering der hoofstad*), bestemd om de herhaling der rampen voortekomen, welk het gebrek aan levensmiddelen in 1816 en 1817 had te weeten gebragt.

* *TETTENBORN* (*FRIEDRICH KARL* vrijheer von), in 1778 te *Tettenborn* in het Badische geboren studeerde eerst de boschkunde trad in 1794 als kadet in Oostenrijksche dienst en klom in den omwentelings-oorlog tot den rang van ritmeester op; in 1800 onderscheidde hij zich onder den aartshertog *Ferdinand* bij *Ulm*. In 1808 vergezelde hij den vorst von *Schwarzenberg* als adjudant naar *Petersburg*, en muntte in den slag van *Wagram* zoo zeer uit, dat de aartshertog *Karl* hem op het slagveld tot majoor benoemde. Na den vrede volgde hij den vorst von *Schwarzenberg* (zie dat Art. -*Wbk.*-) naar *Parijs*, waar hij zich bij den brand van diens hôtel zeer verdienstelijk maakte. Bij het uitbarsten van den oorlog in 1812, trad hij als luitenant-kolonel in Russische dienst, voerde een corps partijgangers aan; droeg

bij den aftogt der Franschen het eerst met zijne kozakken bij *Wilna* door, trok, tot kolonel bevorderd, het eerst met een vliegend corps, over den *Weissel* en de *Oder*, en overrompelde den 20 Februarij 1813, met *CZERNITSCHOFF Berlijn*. Van daar trok hij tegen *Hamburg* op, was den 14 Maart in *Ludwigslust*; waar de hertog van *Mecklenburg-Schwerin* zich dadelijk tegen de Franschen verklaarde en rukte den 18 Maart *Hamburg* binnen, hetwelk hij eerst den 30 daaropvolgende weder verliet. *TETTENBORN* kwam nu onder het commando van *WALLMODEN*, noodzaakte den 15 October *Bremen* tot overgave, en vocht daarop onder den kroonprins van *Zweden* tegen de *Denen*. Na den vrede met *Denemarken* brak hij, den 24 Januarij 1814, tegen den *Rijn* op, en onderhield met zijn ligtgewapend corps de gemeenschap tusschen de bijzondere legers der bondgenooten. In 1818 trad *TETTENBORN* in *Badische* dienst, leidde de onderhandelingen tusschen *Baden* en *Beijeren* en werd in 1819 gezant te *Weenen*, in welke hoedanigheid hij aldaar in 1845 overleed.

* *THAER* (*ALBRECHT DANIEL*), een arts en beroemde landbouwkundige, den 14 Mei 1752, te *Celle* in *Hannover*, waar zijn vader hofmedicus was, geboren, ontving privaat onderwijs, kwam in 1766 in de school te *Celle*, in 1769 op de universiteit te *Göttingen*, waar hij in de wijsbe-

geerte en geneeskunde studeerde, en in 1774 tot *Med. Dr.* gepromoveerd werd; hij zette zich nu als praktische arts te *Celle* neder, zonder veel opgang te maken. In 1776 ondernam hij eene reis naar *Berlijn*. Na zijne terugkomst bekwam hij weldra eene groote praktijk; in 1778 werd hij stads physicus en tuchthuisarts, in 1780 hof-medicus. Reeds had hij uit neiging het aankweken van bloemen ondernomen, toen hij in 1786, na in het huwelijk te zijn getreden, een groot stuk tuingrond aankocht, en als nu de tuinierskunst praktisch uitoefende, doch weldra door den aankoop van meer en meer landerijen, tot den landbouw overging. Intusschen had hij nog steeds de geneeskundige praktijk uitgeoefend en was in 1796 tot *Groot-Brittannisch* lijfarts benoemd. Door de uitgave zijner landhuishoudelijke schriften, had hij reeds in het begin dezer eeuw eenen *Europeschen* roem verworven, zoodat hij in 1802 op zijn klein landgoed, een landhuishoudelijk onderwijs-gesticht, het eerste van dien aard in geheel *Duitschland*, tot stand bragt, om aan de van alle kanten tot hem toesnellende jongelingen, het verlangde onderwijs te verschaffen. De bezetting van *Hannover* door de Franschen verdreef *THAER*, en in 1801 trad hij als geheime krijgsraad in *Pruissische* dienst, en bekwam een gedeelte van het ambt *Wollup* in erfpacht, in plaats waarvan hij echter weldra het riddergoed *Möglin*,

in *Mittelmark* aankocht. In 1807 rigtte hij aldaar een landhuis-houdelijk instituut op; in 1809 werd hij als adviserend staatsraad in het ministerie van binnenlandsche zaken beroepen, doch behield echter zijne vaste woonplaats te *Möglin*; in 1810 werd zijn onderwijs-gesticht met de nieuw opgerigte universiteit te *Berlijn* in verband gebracht; THAER zelf werd tot buitengewoon hoogleeraar der staatshuishoudkundige (kamerale) wetenschappen aan de universiteit benoemd, met de verplichting, om in den winter te *Berlijn* voorlezingen te houden. In 1811 stichtte hij zijne later zeer beroemd geworden schaapskooi in *Möglin*; in 1816 werd hij tot algemeen intendant der koninklijke stamschaapskooijen benoemd; in 1819 legde hij zijn professoraat aan de universiteit neder, werd tot geheim regeringsraad benoemd en bekwam voor zijn onderwijsgesticht het predikaat van: *Koninklijk akademisch leergesticht voor den landbouw*. In 1824 vierde hij het vijftigjarig feest van zijn doctoraat, en werd bij die gelegenheid van alle kanten met bewijzen van erkentenis voor al het door hem gestichte nut verheugd. In de volgende jaren werden zijne leergangen dikwerf door ziekten en ongemakken afgebroken, en na een langdurig lijden, overleed hij, den 16 October 1828. — THAER heeft zich bij de landhuishouding zeer verdienstelijk gemaakt, door de verbeteringen, welke hij bij dezelve invoerde, en niet

slechts aan de kweekelingen van zijn gesticht mededeelde, maar ook door den druk publiek maakte. Zijne voornaamste werken zijn: 1.º *Grundsätze der rationellen Landwirthschaft*, 4 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1810—1812, nieuwe uitgave 1822 en 1837, werd nagedrukt, en in het Fransch en Duitsch vertaald; — 2.º *Annalen der niedersächsischen Landwirthschaft*, 5 dl.ⁿ, *Hannover*, 1798—1804; — 3.º *Annalen der Fortschritte der Landwirthschaft*, 4 dl.ⁿ, *Berlijn*, 1811—12, waarvan de vervolgen de *Möglin'schen Annalen der Landwirthschaft* uitmaken, die sedert 1823 door professor KÖRTE worden uitgegeven; — 4.º *Handbuch für die feinwollige Schafzucht*, *Berlijn*, 1811.

THARIN (CLAUDE MARIE PAUL), in 1787 te *Besançon* geboren, openbaarde reeds vroegtijdig eene opregte godsvrucht, die hem den geestelijken staat tot zijne bestemming deed kiezen. Na een gedeelte zijner theologische studiën in zijne geboorteplaats gemaakt te hebben, ging hij dezelve in het seminarie van *St. Sulpice* voleinden, alwaar hij zich evenzeer door zijne vurige godsvrucht als door zijne talenten onderscheidde. De Sulpicianen verbonden hem aan zich, en gedurende verscheiden jaren, voor en na de priesterwijding te hebben ontvangen, onderwees hij in hunne gestichten te *Parijs* en te *Issy* de godgeleerdheid. Kort na de restauratie in hoedanigheid van overste van

het diocesaan seminarie, naar *Bayeux* gezonden, gaf hij zich aldaar aan eenen al te ingespannen arbeid over, die zijne gezondheid aanmerkelijk ondermijnde. Om dezelve te herstellen, kwam hij te *Besançon* terug, alwaar hij tot algemeen vikaris werd benoemd, en alwaar hij verbleef tot in 1824, in welk jaar hij tot den bisschoppelijken stoel van *Straatsburg* werd verheven, alwaar hij Mgr. DE CROÏ opvolgde. In deze nieuwe waardigheid kenmerkte hij zijnen ijver voor de godsdienst in verscheiden *Mandementen*, die zich in redeneerkunde en sierlijkheid onderscheidden. In 1826 door den koning tot onderwijzer van den hertog van *Bordeaux* beroepen, deed hij afstand van zijn bisdom van *Straatsburg*, waarvan het beheer hem toescheen, met zijne nieuwe pligten strijdig te zijn. Deze benoeming werd door de dagbladen der oppositie heviglijk aangerand, die over de indringing van het ultramontanisme schreeuwden. Om dezelve tot zwijgen te brengen, adhaereerde Mgr. THARIN, terwijl hij zijne redenen blootlegde, aan de verklaring, bij welke meer dan vijftig aartsbisschoppen en bisschoppen openlijk hunne gehechtheid aan de vier artikelen van 1682 meenden te moeten aan den dag leggen. Toen er in de laatste tijden der restauratie, naar men zegt, eenige oneenigheden waren ontstaan tusschen hem en den gouverneur van den prins, verliet hij het hof, vertrok naar *Nizza*, en

kwam eerst in 1830 in *Frankrijk* terug, om getuige te zijn van den val des troons. Van toen af leefde hij van de zaken verwijderd, het zij in *Italië*, het zij in het Zuiden van *Frankrijk*, en eindelijk te *Parijs*, in de vertrouwelijke vriendschap van Mgr. DE JANSON, bisschop van *Nancy*, zijnen ouden vriend, en overleed den 14 Junij 1843, in gevoelens eenen bisschop waardig. Men heeft van hem behalve eene verhandeling over de kanselwelsprekendheid: 1.º *Nouvelles etc.* (Nieuwe wijsgeerige en critische overwegingen over de maatschappij der Jesuiten, over de oorzaken en gevolgen van derzelver vernietiging), *Versailles*, 1818, in 8.vo; — 2.º *Du gouvernement etc.* (Over de vertegenwoordigende regering), *Parijs*, 1834; 2.º uitg. 1835, in 8.vo; — 3.º *Méditations etc.* (Godsdienstige en staatkundige overwegingen van eenen balling), 1835, in 18.mo; — 4.º *Les gémissements etc.* (De verzuchtingen en de hoop der catholieke godsdienst in *Frankrijk*, enz.), 1838, in 8.vo, een werk dat veel weërklank vond.

* THIELMANN (JOHANN ADOLPH, vrijheer von), in 1765 te *Dresden* geboren, kwam in 1791, als luitenant bij een Saksisch hoezaren-regiment, en onderscheidde zich in den oorlog aan den *Rijn*, bij verschillende gelegenheden door moed en tegenwoordigheid van geest. Hij ontving daarvoor de Saksische *Hendriks-orde*. In den veldtogt

van 1806 was hij majoor, woonde daarop de belegering van *Dantzig* en den slag van *Friedland* bij, en werd hierop kolonel en adjudant des konings van *Saksen*, en in 1809 generaal-majoor. Met 2000 man en eene geringe ruitery en artillerie belette hij den Oostenrijkers, in het begin den intogt van *Saksen*, en week eindelijk voor de overmagt zonder verlies tot aan de *Saale* terug. In den Fransch-russischen oorlog stond hij bij het hoofdleger, en gelukkiglyk ontsnapte hij de gevaren aan de *Berezina*. De koning van *Saksen* verhief hem daarop tot vrijheer, en belastte hem met de verdediging van *Torgau*. Na den slag van *Lützen* verliet hij *Torgau*, en ging tot de bondgenooten over, streed aan het hoofd van een vrijcorps in *Saksen*, en werkte ter voorbereiding van den slag van *Leipzig*. De keizer van *Rusland* verleende hem na den afloop van den oorlog met *Frankrijk* het commandeurskruis der orde van den H. GEORGIUS. In den slag van *Waterloo* voerde hij het bevel over eene afdeeling, werd hierop militair-gouverneur der Westfaalsche provinciën, en overleed te *Koblentz* in 1825.

THIULEN (LAURENTIUS IGNATIUS), in 1746 te *Gothenburg* geboren, kwam te *Lissabon*, daarna te *Cadix*; alwaar zich de Jesuiten van *Mexico* bevonden, welke men in *Italië* ging aan land zetten, en begaf zich heimelyk aan boord van het schip, dat dezelve moest ver-

voeren. Nadat de Jesuiten op *Corsika* waren overgebracht, deelde hij in het begin hunne gevangenschap; maar de Fransche bevelhebber van *Ajaccio* deed hem in vrijheid stellen. Hij begaf zich naar *Genua* en van daar naar *Ferrara*, alwaar hij het lutheranismus afzwoer. Besloten om in de maatschappij te treden, legde hij zijne eerste gelofte af te *Bologna*, en werd naar het collegie van *Modena* gezonden. Tijdens de vernietiging der orde in 1773, kwam hij te *Bologna* terug, alwaar hij, na tot priester te zijn gewijd, in de christelyke scholen de rhetorica onderwees. Ten tijde van de Fransche omwenteling schreef hij de *Gazetta* van *Bologna*, en werd door Pius VI aangemoedigd. In de eerste jaren der Cisalpijnische republiek uit die stad verbannen, begaf hij zich naar den zaakgelastigde van *Zweden* te *Rome*, en keerde eerst in 1799 naar *Bologna* terug, alwaar hij in 1832 overleed. Behalve eenige vertalingen heeft men van hem: 1.º *Wobdenboek tot goed verstand der revolutionnaire taal, Venetië*, 1790, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 2.º *Opstand der dieren tegen den mensch*, 1794, in 8.vo; — 3.º *Wederlegging van Bolognens betrekkellyk den burgerlyken eed*, 3 dl.ⁿ, in 8.vo; — 4.º *Algemeene gewijde en ongewijde geschiedenis*, met een vervolg van HARDION en LINGUET, 1804—1806, 11 dl.ⁿ, in 8.vo; — 5.º *Zamenspraak der dooden*, 1816, in 12.mo

* THOMANN (MORITZ), een Jesuit, Dr. der geneeskunde en wijsbegeerte, *Comes palatinus, Eques auratae Militiae*, missionaris in Azië en Afrika, te Langenargen in het Wurtembergsche, den 19 April 1722 geboren, was de zoon van protestantsche ouders, die echter op den dag zijner geboorte tot de Catholieke Kerk terugkeerden. THOMANN studeerde te Botzen en Innsbruck en wel in de geneeskunde, kon echter uit geldgebrek het doctoraat niet bekomen. In 1747 begaf hij zich naar Rome, trad in 1750 in de maatschappij van JESUS, werd doctor in de geneeskunde en wijsbegeerte, en te Goa in Oost-Indië in 1755 tot priester gewijd. Ongeloofelijk is zijn arbeid als missionaris. In 1759 werd hij door de Portugeesche officieren gevangen genomen, wyl de Jesuiten in Portugal van eenen aanslag op het leven des konings beschuldigd werden (zie AVEIRO -Wbk.-); en met 126 zijner orde-broeders, als slaven ingepakt naar Lissabon vervoerd. Vier volle maanden bragten zij aldus op zee door, en bij hunne aankomst vervoerde men hen naar de drie uren van Lissabon afgelegene vesting St. Juliano. Een dompige onderaardsche kerker, met eene spleet van $3\frac{1}{2}$ duim breedte tot opening, waardoor het matte schemerlicht drong, was zijne woning gedurende 16 jaren, zonder ooit verhoord of veroordeeld te zijn geworden. De dood des konings JOZEF EM-

MANUEL in 1777 stelde hem na eene meer dan 18jarige gevangenschap weder in vrijheid. Hij verliet Portugal op den 28 Julij deszelfden jaars en begaf zich naar Botzen, waar de keizerin MARIA THERESIA hem een behoorlijk emeritaat verleende, dat hij tot aan zijnen dood, in 1805 voorgevallen, bleef genieten.

THOMAS (ANTOINE JEAN BAPTISTE), een beroemde schilder, te Parijs in 1791 geboren, en in die stad den 15 Januarij 1834 overleden. Reeds in zijne eerste jaren openbaarde zich zijn smaak voor de schilderkunst, en in den wedstrijd van 1816 behaalde hij den eersten prijs. Gedurende drie jaren kweekeling der school van Rome zijnde, was het ten gevolge van zijn verblijf in die stad, dat hij zijne verzameling der zeden en gewoonten van Italië zamenstelde, waaraan hij den titel gaf van: *Un an à Rome et dans ses environs; Parijs*, 1823, in fol. platen; een heerlijk werk, waarin de even zoo oorspronkelijke als belangwekkende tekst, de verdienste en naauwkeurigheid der teekening nog verhoogt. Onder de andere voortbrengselen van THOMAS noemt men verscheiden schilderijen, die hem eene onbetwistbare plaats in den rang der nieuwere schilders aanwijzen; tot dezelve behooren: CHRISTUS, die de verkoopers uit den tempel drijft; — Achille de Harlay, die de bedreigingen van Bussy le Clerc

trotseert; — de Barrikadenstrijd; — de processie van den heiligen Januarius te Napels; — een Kluzenaar, die eene schuilplaats tegen een onweder zoekt. Hij heeft onvoltooid gelaten eene schilderij der drie Schikgodinnen, welke als een zijner beste voortbrengselen wordt beschouwd.

* THORLACIUS (SKULE THORSEN), in 1741 op *Ysland* geboren; overleed als gewezen rector der Latijnsche school te *Kopenhagen*, met het karakter en den rang van justitie-raad, in 1815. Behalve wegens zijn aandeel aan de uitgave der *Heimskringla*, zijne voorrede tot het 1.^e dl. de *Sämundinische Edda* en eenige kleine opstellen over *Thor*, over een paar *Runensteen*en enz. blijft hij aan de Noordsche letter- en oudheidkundigen dierbaar door zijne meesterlijke *Antiquitatum borealium observationes miscellanae*, *Spec. I — VII*, *Kopenhagen*, 1778—1799, waarvan het 4.^e *Borealium veterum matrimonia cum Romanorum institutis collata* ook afzonderlijk verscheen, *Kopenhagen*, 1785. Vooral zal hem elke kritische navorscher, der oude poëtische en mytische gedenkteeken, ten allen tijde dankbaar zijn voor zijne bondige commentariën op *Hakonar-Quida*, *Grotta-Savngr*, *Havstlavng*, *Thrósdrápa*, enz.

THOUIN (ANDRÉ), leeraar der landbouwkunde in den tuin des konings, in 1747 te *Parijs* geboren, werd reeds bij zijne

eerste schreden in de loopbaan aangemoedigd door *BUFFON* en *BERNARD DE JUSSIEU*. In 1764 geroepen tot den post van oppertuinier, welken zijn vader gedurende bijna 20 jaren had waargenomen, verdriedubbelde hij de uitgestrektheid van den tuin der botanische school, vergrootte den rijkdom deszelven in vreemde gewassen, welke hij uit de verschillende deelen des aardbols wist te bekomen. Door zijne werken verdiende hij de achting van *LINNEUS* en *MALESHERBES*, en werden hem de deuren der landbouwkundige maatschappij van *Parijs* en der akademie van wetenschappen geopend. In 1790 tot lid van den algemeenen raad van het departement van *Parijs* verkozen, bewees hij groote diensten aan de landgoederen. Als leeraar der landhuishoudkunde bij de Normalschool, werd hij in 1794 naar *Holland*, in 1796 naar het Italiaansche schier-eiland gezonden, en voor zijne nasporingen in beide gewesten beloond, met eene kroon van eiken loof en eene gouden medaille. Reeds bij de oprigting van het instituut tot lid van hetzelfde benoemd, was hij een der eersten deszelven, die het kruis van het legioen van eer ontvingen, terwijl hem daarenboven in 1806 de oprigting eener praktische landbouwkundige school gelukte, en hij op het einde zijns levens de scheidsman tusschen grondbezitters en geleerde genootschappen werd. THOUIN overleed den 27 October 1823. Men heeft

van hem: 1.° *Essai etc. (Proeve over de verklaring en stelselmattige verdeling der landhuishoudkunde, over de wijze om deze wetenschap grondig te beoefenen, en over de middelen om dezelve uittebreiden en te verbeteren)*, 1805, in 4.to; — 2.° *Cours etc. (Verhandeling over den akkerbouw en de naturalisatie van vreemde gewassen)*, door zijnen neef OSCAR LECLERC in het licht gegeven, *Parijs*, 1827, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, en atlas van 65 platen in 4.to, voorafgegaan van eene *lofredede* des schrijvers door CUVIER, en van eene levensschets door den uitgever; — 3.° Een aantal *Verhandelingen en onderrigtingen* in verschillende verzamelingen verspreid.

* THÜRNER (JOSEPH), een beroemde bouwkundige, in 1789 te *München* geboren, bekwam door de beantwoording eener prijsvraag in 1817, de middelen om *Rome* te bezoeken, bereisde (1818—19) *Griekenland*, als resultaat waarvan hij in het licht gaf: *Ansichten von Athen und seinen Denkmalen*, *Rome* 1823—26; bewerkte in *Rome*: *Sammlung von Denkmalen und Verzierungen der Baukunst in Rom, aus dem 15 und 16 Jahrhundert*, *Dresden*, 1826—34, en werkte sedert 1827 aan de bouwschool te *Dresden*, welke stad hij door verscheiden gebouwen, zoo als het posthuis, de hoofdwacht enz. versierde. Hij stierf in 1833.

* TIECK (LUDWIG), een beroemde romantische dichter en novellist, te *Berlijn* in 1773 geboren, was de zoon van eenen touwslager, ontving zijne eerste opleiding in het *Friedrichswerdersche* gymnasium, en maakte later zijne studiën te *Halle*, *Göttingen*, *Erlangen*, *Berlijn* en *Jena*, waar hij overal betrekkingen aanknoopte met geleerde tijdgenooten, zoo als: HERDER, de beide SCHLEGELS, NOVALIS, FICHTE, NICOLAÏ, SCHRÖDER en anderen. Hij trad in den echt met de dochter van den predikant ALBERTI, welke hem twee dochters baarde, en later met deze tot de Catholijke Kerk terugkeerde. Langen tijd leefde TIECK alsnu met AUGUST WILHELM en FRIEDRICH SCHLEGEL en VON HARDENBERG in innige vriendschap te *Jena*, waar zich toenmaals ook FICHTE en SCHELLING bevonden. Van *Jena* begaf hij zich naar *Dresden* (1801—1802), alwaar hij gemeenschappelijk met de SCHLEGELS zijnen *Musen Almanach* in het licht gaf, en leefde vervolgens deels te *Berlijn*, deels in *Ziebingen*, een landgoed nabij *Frankfort a. O.* Daarna reisde hij in gezelschap zijner zuster en des vrijheeren VON KNORRING naar *Italië*, alwaar hij zich tot in 1809 te *Rome* ophield. Hier was het dat zijne beschouwingen over de schilderkunst tot rijpheid kwamen, en hij de oud-Duitsche gedichten, in de bibliotheek van het *Vatikaan* beoefende en copieerde. Op zijne terugreis overviel hem te

München eene ziekte, die zijn leven in groot gevaar bragt, waarom hij zich aldaar lang moest ophouden, en na zijn herstel keerde hij naar *Ziebingen* terug. In 1818 ondernam hij eene reis naar *Londen*, om aldaar voor zijn groot werk over *SHAKESPEARE* bouwstoffen te verzamelen. Van daar teruggekomen, zette hij zich in 1819 in *Dresden* neder, en onderscheidde zich sedert dat tijdstip bijzonder in het gebied der dichtkunst en critiek; ook werd hij aldaar tot koninklijk Saksisch hofraad benoemd, en hem daarenboven eene ambtelijke betrekking bij het tooneel gegeven, welke hij tot aan zijn vertrek van *Dresden* behield, ofschoon dezelve wegens verschillende redenen het gewenschte doel miste. Kort na de troonsbestijging van *FREDERIK WILLEM IV* van *Pruissen*, werd *TIECK* aan deszelfs hof verbonden, en leefde sedert dien tijd meestal sukkelend te *Berlijn* of te *Potsdam*, waar hij zich voornamelijk met de verbeteringen des tooneels bezig hield; hij overleed te *Berlijn* in Maart 1851. Van zijne veelvuldige letterprodukten noemen wij slechts de volgende: 1.º *Herzensergießungen eines kunstliebenden Klosterbruders*, 1797; — 2.º *Phantasien über die Kunst*, 1799; — 3.º *Romantischen Dichtungen*, 1800; — 4.º *Phantasus*, eene vermeerderde verzameling zijner vroeger reeds uitgegeven *Vertellingen*; — 5.º *Altenglisches Theater*, 1811; — 6.º *Vorschule zum SHAKESPEARE*, 1819; — 7.º *Dra-*

maturgische Blätter. Tot zijne sedert 1821 geschreven *Novellen* behooren voornamelijk: — 8.º *Die Reisenden*; — 9.º *Dichterleben*, 2 dl.ⁿ; — 10.º *Auf-ruhr in den Cevennen* enz.; zijne — 11.º *Gedichte* verschenen in 3 dl.ⁿ, terwijl zijne *Sämmtlichen Schriften*, te *Berlijn*, 1828 tot 1846, in 20 dl.ⁿ, zijn in het licht verschenen.

* *TIEDGE* (*CHRISTOPH AUGUST*), den 14 December 1752 te *Gardelegen*, in *Altmark*, geboren, studeerde sedert 1772 te *Halle* in de regtsgeleerdheid, was eenigen tijd secretaris bij den landraad te *Maagdeburg*, verliet echter weldra de juridische loopbaan, werd in 1776 gouverneur in *Elrich*, waar hij met *GÖCKINGK*, *GLEIM*, *KL. SCHMIDT* en *ELISE VON DER RECKE* bekend werd; in 1784 volgde hij de uitnoodiging van *GLEIM* naar *Halberstadt*, werd in 1792 privaat-secretaris van den Domheer von *STEDERN* te *Neinstadt* bij *Quedlinburg*, in 1793 Domcommissaris te *Halberstadt*, leefde vervolgens in *Maagdeburg*, *Halle*, *Berlijn*, bekam door tusschenkomst, van *GLEIM* eene kleide vikariaatsprebende aan het Domstift te *Halberstadt*, reisde met mejufvrouw *VON DER RECKE* van 1805—1808 door *Duitschland*, *Zwitserland* en *Italië*, bragt met haar den winter gewoonlijk te *Berlijn* door, sedert 1819 in *Dresden*, de zomermaanden te *Teplice* en *Karlsbad*, en overleed te *Dresden*, den 8 Maart 1841. *TIEDGE* trad als lier- en heldendichter

op; hij is godsdienstig en zedelijk, meer gevoelig en rhetorisch dan diep poëtisch en (in zijne *Urania*) diep christelijk. Zijne eens bovenmate geprezene *Urania* verscheen het eerst in 1811; de 11.^e uitgave in 1837. Zijne *Sämmtliche Werke* werden door EBERHARD in het licht gegeven, *Halle*, 1823—29, 8 dl.ⁿ; 4.^e uitg. ib. 1841, 10 dl.ⁿ Zijn *Leben und poetische Nachlasz* gaf FALKENSTEIN in het licht, *Leipzig*, 1841—42, 2 dl.ⁿ

* TIJLLANDT (WILLEM HENDRIK JACOB, baron VAN WESTRENEEN VAN), uit een oud Utrechtsch geslacht, den 2 October 1783 te 's Gravenhage geboren. Door zijne familie tot eene staatkundige loopbaan bestemd, doch door de omwenteling van 1795 daarin gestuit, wijdde hij zich van dat tijdstip af meer bepaald aan de beoefening der letteren, oudheidkunde en vooral aan de bibliographie, waarvoor hij reeds in zijne jeugd eene groote geneigdheid aan den dag legde. In 1804 gaf hij een werkje in het licht getiteld: 's Gravenhage in de XIIIe eeuw, en bij gelegenheid van de instelling der Orde van de Unie door koning LODEWIJK, schreef hij een *Essai sur les anciens ordres de Chevalerie*, 1807, en werd hij door genoemden vorst, tot historiograaf dier orde en tot adjunkt Rijks-archivarius aangesteld. Hij vervaardigde in 1808 den *catalogus* der zoo rijke muntverzameling en der boeken, nagelaten door P. VAN

DAMME, en gaf daarop in het volgende jaar zijne *Verhandeling over de uitvinding der Boekdrukkunst* in het licht, waarin hij als slotsom van zijn onderzoek aanneemt, dat „de boekdrukkunst hare geboorte en kindsche vorming aan *Holland* te danken heeft; dat *Struatsburg* haar verder opkweekte, maar dat het voor *Mainz* bewaard bleef hare opvoeding te voltoojen, en de vruchten van haar genie aan *Europa* mededeelen.” In hetzelfde jaar werd hij door het koninklijk instituut tot correspondent der 2.^e klasse gekozen. In 1813 nam hij een levendig en werkzaam deel aan het herstel van *Neêrlands* onafhankelijkheid, en ontving twee jaren later van den koning de orde van den Nederlandschen Leeuw. Sedert gaf hij nog in het licht: 1.º *Recherches etc. (Nasporingen over het oude Forum Hadriani en deszelfs overblijfsels bij 's Gravenhage)*, 1826; — 2.º *Nasporingen nopens de invoering der boekdrukkunst te 's Gravenhage* (in den *Kunst- en Letterbode* van 1828); — 3.º *Korte schets van den voortgang der boekdrukkunst in Nederland in de XVe, en hare verdere volmaking in de XVIe en XVIIe eeuw*, 1829; — 4.º *Recherches etc. (Nasporingen over de nationale taal van het grootste gedeelte van het koninkrijk der Nederlanden)*, 1830; — 5.º *Verslag der nasporingen omtrent de oorspronkelijke uitvinding en het vroegste gebruik der stereotypische drukwijs*, 1833, waarin hij de uitvinding aan *Leyden*

toekent; — 6.º *Nasporingen nopens zekeren Codex Psalmo-rum, in de Utrechtsche boekerij berustende*, 1833; — 7.º *Iets over de afbeeldingen van LAURENS JANSZ. KOSTER*, 1847; — 8.º *De zoogenaamde » Bewijzen voor de echtheid en gelijkenis der oude afbeeldingen van KOSTER» wederlegd*, 1848 (in het tijdschrift *de Tijd*). Zijne veelomvattende kundigheden werden algemeen erkend. Letterkundige maatschappijën, zowel binnen als buiten 's lands boden hem haar lidmaatschap aan; verschillende vorsten versierden zijne borst met hunne ridderorden. Koning WILLEM I benoemde hem in 1836 tot staatsraad in buitengewone dienst, en WILLEM II verbond hem nader aan zich, door hem tot kamerheer in buitengewone dienst aantestellen. Sedert 1815 bekleedde hij de betrekking van thesaurier en chartermeester van den hoogen raad van adel, van welk collegie hij in 1831 ook lid werd. Op het voetspoor van zijnen beroemden bloedverwant Mr. JOHAN MEERMAN (zie dat Art. -*Wbk.*-), had hij eene boekverzameling aangelegd, welke hij met aanzienlijke kosten, door uitgebreide correspondentie, doch voornamelijk op zijne buitenlandsche reizen, en door aankopen in belangrijke auctiën, vooral in die der bibliotheek van MEERMAN, met eenen onwaardeerbaren schat van kostbare handschriften, zeldzame en meest geschatte drukwerken, vooral der XV.º eeuw verrijkt heeft; zoodat zijne boekerij eene

der voornaamste werd, welke door eenig privaat persoon is bijeengebragt, en alleen door de zoo zeer vermaarde *Bibliotheca Spenceriana* kon geëvenaard worden. Daarbij bezat hij een uitgezocht muntkabinet, en eene niet onaanzienlijke verzameling van Egyptische, Etrurische, Grieksche, Romeinsche en Germaansche oud- en zeldzaamheden. Genoemde kostbare bibliotheek, muntkabinet en rijke verzameling heeft VAN TIELLANDT bij uiterste wilsbeschikking aan het rijk der *Nederlanden*, gelegateerd, en maken thans onder den naam van *Museum Meermanno-Westrenianum*, eene afdeling der koninklijke bibliotheek te 's *Gravenhage* uit, van welke hij sedert 1829 raad, en sedert 1842 directeur was, en den bloei dier inrigting steeds belangeloos bevorderde en behartigde; terwijl hij tot kort voor zijn overlijden, den 22 November 1848 te 's *Gravenhage* voorgevallen, de pligten aan die betrekking verbonden steeds met voorbeeldelooze nauwgezetheid vervuld heeft.

* TOLL (KAREL, graaf von), in 1778 in *Lijfland* geboren, werd in het land-kadettenhuis te *Petersburg* opgevoed, trad als officier in den generaal-staf, en vergezelde SUWAROW op den veldtocht in *Italië* en in *Zwitserland*, maakte de veldtogten van 1805, 1806 en van 1808—1812 in *Turkijë* en in dezelfde hoedanigheid mede, en was bij het uitbarsten van den oorlog in 1812 kolonel. Als zoodanig ver-

koos hem KUTUSOW tot zijnen opper-kwartiermeester, en door hem werd een gedeelte der operatiën geleid, die den veldtogt der Russen in 1812, 1813 en 1814 overwinnend maakten. Na den dood van KUTUSOW, bevond TOLL zich bijna altijd in het hoofdkwartier van keizer ALEXANDER, werd in 1812 generaal-majoor en in 1814 luitenant-generaal. Na den vrede van 1815 was hij chef van den generaal-staf der eerste armée, en vergezelde als zoodanig den generaal DIEBITSCH in den oorlog tegen de Turken, werd generaal der infanterie, vergezelde DIEBITSCH in 1831 naar *Polen*, nam aldaar deel aan de eerste gevechten, voerde na den dood van DIEBITSCH het bevel over het leger, en begon de omtrekking van *Warschau*, ten einde het van den kant, van den linker oever des *Weissels* aan te vallen. Toen PASKEWITSCH aldaar aankwam, trok hij naar zijne vorige stelling terug, nam na de beteugeling der Polen zijn ontslag en leefde als algemeen inspecteur der weg-communitatiën en staatsgebouwen, generaal der infanterie en adjudant-generaal des keizers in *Petersburg*, waar hij in 1842 overleed.

TOMMASINI (GIACOMO), een arts, en een vurige voorstander van de leer der *contra-stimulans*, te *Parma* in 1768 geboren, speelde buiten zijn geneeskundig vak, eene werkzame rol in de administratie en de aangelegenheden van zijn land. Eerst lid van den gezondheidsraad en in-

specteur der gevangenis, was hij, toen *Parma* aan *Frankrijk* toebehoorde, een der twaalf tegenwoordigers dier hoofdstad, en laatstelijk algemeen prefectuur-secretaris in het dep.^t van de *Taro*. Dikwerf door zijne medeburgers afgezonden, om met NAPOLEON over zeer netelige onderwerpen te handelen, kweet hij zich met eer van deze zendingen, en stond op het punt om als lid tot het Fransche wetgevende ligchaam beroepen te worden, toen de val des keizerrijks hem bepaaldelijk aan de wetenschap terug gaf. In 1816 als hoogleeraar aan de universiteit van *Bologna* beroepen, verbleef hij 14 jaren in die stad, en werd een der orakels van de geneeskunde in *Italië*. MARIA LOUISE, zijne souvereine, benoemde hem tot haren honorairen lijfarts, en vereenigde op zijn hoofd al de posten, welke de wetenschap in de hertogdommen aanbood. Daar hij zijne zorgen had toegewijd aan de prinses CAROLINA van WALLIS (zie CAROLINA A. E. -*Wbk.*-), werd hij tijdens haar proces voor het hof der pairs, als getuige opgeroepen. In *Engeland* vielen hem groote eerbewijzen ten deel en voornamelijk bij de faculteit van *Oxford*. Zijne loopbaan is eene der roemrijkste geweest; verscheiden wetenschappelijke genootschappen van *Europa* hadden hem in hun midden geroepen, of hem eerepenningen toegekend. Hij overleed te *Parma* den 26 November 1846. Zijne lijkplegtigheden waren prachtig, meer dan drie honderd familiën, benevens het

hof hadden er zich doen ver-
tegenwoordigen. TOMMASINI heeft
veel geschreven en de meeste
zijner werken zijn in de voor-
naamste talen van *Europa* ver-
toelt; wij willen slechts de
beide volgende aanvoeren, welke
den grondslag van zijnen roem
uitmaken: 1.º *Lezioni critiche di
fisiologia e patologia*, Parma,
1802, 3 dl.ⁿ, gr. in 8.vo; — 2.º
*Dissertazione ed altri scritti ré-
lativi alla nuova dottrina medica
italiana*, Bologna, 1821—26,
5 dl.ⁿ, in 8.vo Eenige maanden
voor zijnen dood gaf hij een
boekdeel over de *afwisselende
koortsen* in het licht, dat in
Italië eene groote sensatie te
weeg bragt.

TORENNO (don JOSÉ MARIA
QUEYPO DE LLANO RUIZ DE SA-
RAVIA CONDE DE), in 1786 te
Oviedo in *Asturië*, uit eene der
aanzienlijkste familiën des lands
geboren, begon zijne studiën
in de natuurkundige wetenschap-
pen en nieuwe talen in *Kastilië*,
en bragt dezelve in *Madrid* ten
einde. Hij was in laatstge-
noemde stad, toen de Franschen
er zich den 2 Mei 1808 van
meester maakten. Vol patriot-
tische geestdrift, snelde hij
aanstonds toe, om in zijne ge-
boorteplaats den standaard des
opstands te planten, en werd
door de junta naar *Engeland*
gezonden, om ondersteuning te
vragen. Hij slaagde in zijne
zending, en werd kort na zijne
terugkomst tot de cortes afge-
vaardigd, waaronder het hem
vergunnd werd zitting te nemen,
ofschoon hij (in 1811) den ver-

eischen ouderdom nog niet be-
reikt had. In deze vergadering
speelde hij eene treurig gewig-
tige rol, door de revolutionnaire
maatregelen, welke hij voor-
stelde en deed aannemen. Kort
na de terugkomst van FERDI-
NAND VII was hij genoodzaakt
Spanje te verlaten, en kon eerst
in 1820 in hetzelfde terugkeeren.
Hij nam andermaal zitting on-
der de cortes, waarin hij echter
minder opgewondenheid en meer
kennis van zaken aan den dag
legde. In 1823 andermaal ver-
bannen, kwam hij te *Parijs*
zijn verblijf houden, en be-
steedde er zijnen tijd aan het
schrijven zijner *Historia del
levantamiento, guerra y revoluc-
cion de Espana* (*Geschiedenis
van den opstand, den oorlog
en de omwenteling van Spanje*),
Parijs, 1835—1838, 5 dl.ⁿ,
in 8.vo, mede in het Hoogduitsch
en Fransch vertaald, een werk
dat hem als eenen grooten
schrijver deed kennen, doch
tevens zijne gevoelens van libe-
ralismus in het helderste dag-
licht stelde. Na van de amnistie
van 1833 gebruik te hebben
gemaakt om zijn vaderland
weder te zien, verklaarde hij
zich na den dood des konings,
te gunste der koningin ISABELLA,
en werd in het volgende jaar
tot minister van financiën be-
noemd. Daarna met de portefeuille van buitenlandsche za-
ken tot het presidentschap van
den raad beroepen, erkende hij
de vreemde schuld, schafte de
Jesuiten af, en beperkte de magt
der municipaliteiten; maar hij
deed vruchteloze pogingen, om

orde en wettigheid te vereenigen. Door de opgewondene partij overstelpt, legde hij in 1835 zijn gezag neder, en kwam zijne laatste jaren te *Parijs* doorbrengen, alwaar hij in 1843 overleed.

* **TORNIELLI** (GIROLAMO), in 1698 te *Cameti* geboren, trad in 1709 in de orde der Jesuiten, en oogstte weldra als kanselredenaar te *Venetie* en *Bologna* grooten bijval in; en het scheen dat de Voorzienigheid hem tot eenen waardigen opvolger van den zoo zeer gevierden **PAOLO SEGNERO** had uitverkoren. In zijne *Lofreden (Panegirici)* en zijne vaste-predikatiën (*Quaresimale*), vind men eene verhevene volheid der voordragt zonder gekunsteldheid, liefelijke harmonie bij gestadige afwisseling, levendige beschrijvingen, uitgezochte beelden, en duidelijke en krachtvolle bewijsgronden. Eenig in hunne soort zijn **TORNIELLI's** liefelijke *zangstukjes* op de *H. Maagd MARIA (Canzoni Marinaresche in lode della sant. Vergine)*. **TORNIELLI** overleed in 1752 toen hij na de voortreffelijke predikatie *over de liefde Gods (Sull' amor di Dio)* den zegen gegeven had, aan eene bloedstorting op de gewijde plaats.

TOULLIER (CHARLES BONAVENTURE), een regtsgeleerde, in 1760 te *Rennes* geboren, legde zich vroegtijdig toe op de beoefening der regtsgeleerdheid, en werd voor de omwenteling, onder de juridische faculteit zijner geboorteplaats opgenomen.

Gedurende de staatkundige onlusten leefde hij in de afzondering. In 1803, bij de herstelling der school van *Rennes* tot hoogleeraar benoemd, werd hij weldra deken derzelve. Beschuldigd van in 1816 beginselen te hebben voorgedragen, welke der dynastie der **BOURBONS** vijandig waren, verloor hij het dekanaat, dat aan den heer de **CORBIÈRES**, een' zijner ambtgenooten, werd toevertrouwd. Door deze ongenade gevoelig getroffen, trachte **TOULLIER** er zich voor schadeloos te stellen, door aan zijn groot werk over het burgerlijke wetboek nieuwe zorgen toetewijden; de eerste deelen schieten in het algemeen aan ontwikkeling te kort, en zijn beneden de andere. De verhandelingen over de erfregten, de geschenken en de verbindtnissen zijn belangrijk door den rijkdom en de diepzinnigheid, zoowel als door de juistheid en bondigheid der beoordeelingen. De verhandeling over het huwelijksverdrag, dat daarop volgt, is niet zoo zeer op dezelfde hoogte. **TOULLIER** heeft zijn ontwerp niet geheel ten uitvoer gebragt; hij heeft slechts de helft van het burgerlijke wetboek verklaard; maar zijne veelomvattende geleerdheid, de verscheidenheid zijner bekwaamheden en de uitgebreidheid van zijn vernuft wijzen hem onbetwistbaar, de eerste plaats aan onder diegene, welke over het geheel van het nieuwe Fransche burgerlijke regt hebben geschreven. In zeker opzigt beneden **PROUDHON** en **POTNIER**,

overtreft hij beide in verhevenheid van inzichten en diepzinnigheid van beschouwingen; zijn stijl, ofschoon dikwerf wijdlooppig, schiet noch in vloeibaarheid, noch in eene zekere sierlijkheid te kort. TOULLIER overleed te Rennes, den 19 September 1835. Men heeft van hem: 1.º *Consultation etc. (Gevoelen over de wettigheid der huwelijken door de Fransche uitgewekenen voor hunne terugkomst en de herstelling in hunne burgerlijke regten aangegaan)*, Parijs, 1817, in 8.º; — 2.º *Le droit etc. (Het Fransche burgerlijke regt)*, ib. 1811—31, 14 dl.º, in 8.º; 5.º uitg. met eene alphabetische tafel, door JOUAULT, en een vervolg door J. B. DUVERGIER, ib. 1837, 16 dl.º, in 8.º.

TOURNON (graaf DE), in 1778 geboren, telde onder zijne voorouders den beroemden kardinaal aartsbisschop van Lyon, FRANCISCUS DE TOURNON (zie dat Art.-Wbk.). In 1806 bijzitter in den staatsraad zijnde, trok hij de aandacht van NAPOLEON tot zich, die hem weldra gewigtige bedieningen toevertrouwde. Tot bewindhebber der markgraafschappen van Anspach en Bayreuth benoemd, trachtte hij, zoo veel als het hem mogelijk was, de gestrengheid der hem voorgeschrevene maatregelen te verzachten, en gedurende een tijdverloop van drie jaren gelukte het hem den overwonnenen hunnen toestand dragelijk te maken. Door eene bende vijandelijke ruitery in 1809 opgeligt, werd

hij naar het bergslot van *Munkacs* (in *Hongarijē*) gevoerd, en bij den wapenstilstand, die op de overwinning van *Wagram* volgde, aan de vrijheid teruggegeven. In den loop deszelfden jaars tot de prefektuur van *Rome* beroepen, hield hij zich aldaar bezig met de organisatie eener behoorlijke politie, en met de verbetering der administratie van de gestichten van weldadigheid. Als een verlichte vriend der kunsten, deed hij de monumenten herstellen, zette de opdelvingen met nadruk voort, en was niet minder bedacht op de gezondmaking dan op de verfraaijing dier hoofdstad en der naburige plaatsen. Het resultaat zijner te dien einde gemaakte nasproingen, maakte hij publiek in een belangrijk werk in 1832 in het licht gegeven, onder den titel van: *Etudes etc. (Statistieke studiën over Rome, en het westelijke gedeelte der Romeinsche Staten)*. Onder de restauratie werd hij in 1815 tot prefekt van *Bordeaux*, in 1818 tot rekwestmeester, en in 1821 tot prefekt van *Lyon* en staatsraad benoemd. Twee jaren later werd hij tot de kamer der pairs beroepen, waarvan hij zich voorstelde de geschiedenis te schrijven, toen hij in 1834 overleed.

* TRATTINICK (LEOPOLD), een der meest geachte Oostenrijksche natuuronderzoekers, in 1769 geboren, studeerde eerst in de regten, ging daarna tot de geneeskunde over, en bekwam bij zijne studiën zulk eene voor ingenomenheid voor de kruid-

kunde, dat hij zich voortaan uitsluitend aan dezelve toewijdde. Een aanzienlijk vermogen, dat hem van vaderszijde was toegelooft, schonk hem de middelen om zich met nadruk aan zijn lievelingsvak toetewijden. Hij offerde dit geheele vermogen aan de kruidkunde op, en stelde er zich mede te vreden, dat zijn streven in de kleinere kringen der geleerde vrienden der natuur bijval vond en ook door de regering niet onopgemerkt bleef. Door de laatste werd hij in 1808 tot Custos der vereenigde K. K. hofnaturaliën-kabinetten benoemd, in welke betrekking hij tot aan den dood van keizer FRANZ I bleef, als wanneer zijne hooge jaren tot zijne pensionering en vervanging door professor ENDLICHER (zie dat Art.) aanleiding gaven. Hij werkte alsnu met zijne vaak geblekene onbaatzuchtigheid, daar hij onder anderen zijn eigen aanzienlijk herbarium, bij dat van het kabinet insmolt. Eene even zoo aangename als nuttig bezigheid was voor hem de briefwisseling, welke hij gedurende 55 jaren, met de voornaamste natuuronderzoekers aller natiën, met A. VON HUMBOLDT, PERSOON, WILLDENOW, DE CANDOLLE, MARTIUS, HALLER, BROWN, SMITH enz. onderhield. Hij overleed in 1843, en liet de volgende schriften na: 1.º *Systematische Abhandlung der ganzen Naturwissenschaft 1790*; — 2.º *Flora Austriaca sicca*; — 3.º *Thesaurus botanicus*; — 4.º *Genera nova plantarum iconibus obser-*

III. DEEL.

vationibusque illustrata; — 5.º *Genera plantarum methodo naturali disposita*; — 6.º *Synodus botanica, omnes familias, genera etc. plantarum illustrans*; — 7.º *Die eszbaren Schwämme des österreichischen Kaiserthums*; — 8.º *Literarisches Taschenbuch oder Conservatorium aller Resultate, Ideen und Ansichten aus dem ganzen Gebiete der Gewächskunde*, enz.

TRAVOT (de baron JEAN PIERRE), Fransch luitenant-generaal, in 1767 te Poligny (Fr. Jura-dep.t) geboren, begaf zich als eenvoudig soldaat in een infanterieregiment, en klom in korten tijd op tot den rang van adjudant-generaal. Na met onderscheiding de eerste veldtogten der omwenteling te hebben medegemaakt, begaf hij zich naar de Vendée, onder de bevelen van den generaal HOCHÉ. Met het achtervolgen van CHARENTE belast, maakte hij hem in 1796 te la Chabotière krijgsgevangen, en droeg veel bij tot de bevrediging der Westelijke departementen. Tot brigade-generaal benoemd, ging hij voort troepen tegen de Chouans aan te voeren. In 1815 divisie-generaal geworden zijnde, werd hij naar Nantes gezonden, en diende, tijdens de verovering van Portugal, onder den generaal JUNOT. Na de overeenkomst van Cintra begaf hij zich naar het leger van Spanje, met hetwelke hij naar Frankrijk terugkeerde. Bij het gevecht van Toulouse voerde hij het bevel over eene afdeling, en

D d

onderscheidde zich door zijne koelbloedigheid. Bij de terugkomst van NAPOLEON in 1815, met de Westelijke departementen belast, leverde hij den Vendeërs, die onder de bevelen van LAROCHEJAQUELIN de wapens weder hadden opgevat, verscheiden gevechten, en slaagde er andermaal in, om de rust in dat ongelukkige land te herstellen. NAPOLEON beriep hem tot de kamer der pairs, maar hij nam er geene zitting in. Ten gevolge der tweede restauratie, aan het privaat leven teruggegeven, werd hij in 1816 voor eenen krijgsraad betrokken, en ten dood veroordeeld. Nadat deze straf verzacht was, werd hij naar het kasteel van *Ham* vervoerd; na verloop van twee jaren, maakte de hertog van *Angoulême* een einde aan zijne gevangenschap. Hij werd aan zijne familie teruggegeven. De rampspoeden, welke hij had ondervonden, hadden zijn verstand gekrenkt, waarvan hij het gebruik niet terugbekwam. Te *Montmartre* in een krankzinnigen-gesticht geplaatst, overleed hij aldaar in 1836. Zijne zachtheid en zijne verzoenende inborst hadden hem de erkentenis van de inwoners der *Vendée* verworven. Op kosten van het dep.^t is hem op het voornaamste plein der stad *Fontenay* een metalen standbeeld opgerigt.

TREMOILLE of TRIMOUILLE (LODEWIJK DE LA). — In het Wbk. opgegeven als in 1490 geboren, moet zijn: 1460.

TRENEUIL (JOSEPH), een treurdichter, te *Cahors* in 1763 geboren, kwam, na zijne humaniora met roem volbragt te hebben, te *Toulouse* zijne regtsgeleerde studiën maken; maar drie kroonen, welke hij in de bloemspelen behaalde, bepaalden zijne roeping voor de dichtkunst. Daar hij zich met de opvoeding van eenen zoon van den heer DE CASTELLANE had belast, deelde hij het lot dier familie. In 1793 begaf hij zich onder een Fransch corps in de dienst van *Spanje*; na den Pyreneeschen vrede, kwam hij in 1802 in zijn vaderland terug. Nadat een keizerlijk decreet in 1806 de oprigting van drie *zoenaltaren* (*autels expiatoires*) had bevolen, tot herstel der heiligschending jegens de asch der koningen van *Frankrijk* gepleegd, gaf hij in het licht: *Les tombeaux etc.* (De grafplaatsen van *Saint Denys*), een dichtstuk dat verscheiden uitgaven bekwam, en dat hem eene tienjarige kroon verwierf. *Murat*, wiens medeleerling hij was geweest, deed hem eenen post van opziener bij de bibliotheek van het arsenaal geven. Hij overleed in zeer godvruchtige gevoelens den 7 Maart 1818. Behalve het reeds genoemde treurdicht heeft men van hem: 1.° *L'orpheline etc.* (Het weesmeisje des Tempels), treurzang, 1814, waarin hij op de trefsendste wijze de rampen van *MADAME* schildert; — 2.° *Martyre etc.* (Marteldood van *LODEWIJK XVI*); — 3.° *Captivité etc.* (Gevangenschap van *Pius*

VI), 1815, enz. Al deze stukken zijn gezamenlijk uitgegeven, *Parijs*, 1817 en 1824, in 8.vo, voorafgegaan door eene uitmuntende *Verhandeling over het Treurdicht*. De schrijver vindt er de eerste voorbeelden van in de gewijde boeken, en beproeft om den lofzang op JOSIAS (*Eccl.* XLIX, 1—9) met de eigene woorden der H. Schrift te herstellen. Hij spreekt vervolgens over den lofzang van EZECHIËL; JOB, de *Psalmen* en de *Boeken der koningen* bieden hem denkbeelden tot treurzangen aan. Van daar gaat hij tot de *elegie* bij de Grieken en Romeinen over, onderzoekt beurtelings den vooruitgang en het verval derzelve bij de nieuwere volken tot op onze dagen. Zijne verzen zijn welluidend, hebben eenen sierlijken stijl, en boezemen tegelijker tijd teedere en godvruchtige gevoelens in.

* TRESCHOW (NIELS) een, door de verspreiding der critische filosofie in *Denemarken* en *Noorwegen* zeer verdienstelijke geleerde, te *Drammen* in het Zuiden van *Noorwegen* geboren, werd in 1771 conrector aan de school te *Drontheim*, in 1780 rector in *Helsingör*, in 1789 rector der cathedraalschool te *Christiania* en lid eener commissie ter verbetering des schoolwezens in *Denemarken*, en in 1803 hoogleeraar der wijsbegeerte in *Kopenhagen*. Hij droeg veel bij tot de stichting der *Frederiks-universiteit*, waarvoor hij tot werkelijken staatsraad werd

benoemd, en in 1813 ging hij als hoogleeraar der wijsbegeerte naar *Christiania*. Als afgevaardigde dier stad, raadde hij op de buitengewone storting van 1814 tot de vereeniging met *Zweden* aan. Nadat deze gevolgd was, werd hij tot staatsraad, en chef van het dep.^t voor kerk- en schoolwezen benoemd. In 1826 nam TRESCHOW zijn ontslag, en overleed in 1833 op zijn landgoed bij *Christiania*. Hij schreef onder anderen: *Zedeleer, voor volk en staat*; — *Beginselen der grondwetgeving*; — *Geest des Christendoms*.

TRÉVERN (JEAN FRANÇOIS MARIE LEPAPE DE), den 22 October 1754 te *Morlaix* in *Neder-Bretagne* geboren, kwam in 1775 in het seminarie van *St. Magloire* te *Parijs*, alwaar hij, na zijne theologische studiën gemaakt te hebben, gedurende drie jaren conferentiemeester was. Bij het verlaten van het seminarie volgde hij de leergangen der *Sorbonne*, en werd in 1784 tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. In het zelfde jaar tot priester gewijd, werd hij weldra benoemd tot algemeen vikaris van den abbé LA LUZERNE, bisschop van *Langres*. Van dat tijdstip af nam hij een levendig deel aan de werken van dien onvermoeiden verdediger der godsdienst (zie LALUZERNE -*Wbk.*-). Daar hij geweigerd had den eed op de burgerlijke constitutie der geestelijkheid afteleggen, zag hij zich verplicht zijn vaderland te

verlaten en de wijk naar *Engeland* te nemen. Zijne talenten deden hem weldra onderscheiden, en hij werd in de aanzienlijkste gezelschappen van *Londen* toegelaten. Het was alstoen, dat hij het plan ontwierp tot een werk, hetwelk hij later onder den titel van: *Discussion amicale* (*Vriendschappelijk onderzoek*) heeft in het licht gegeven, en dat bestemd was, om de vooroordeelen der protestanten tegen de catholieke godsdienst uit den weg te ruimen. Hij verzamelde er bijna alle bouwstoffen toe, toen hij zich naar *Oostenrijk* begaf, om er zich met de opvoeding van vorst *PAUL ESTERHAZY* te belasten. Deze nieuwe betrekking belette hem niet, om zijn werk voortzetten en weldra was hij in staat om hetzelfde te doen drukken. Het is ontegensprekelijk een der beste controverseschriften. De stijl deszelfs is zuiver en eenvoudig, en de verschillende leerstellingen worden er met even zoo vele diep- als scherpzinnigheid in behandeld. Hetzelve heeft krachtadiglijk bijgedragen tot de godsdienstige beweging, die tegenwoordig in *Engeland* plaats heeft. In 1814 in *Frankrijk* teruggekeerd, begaf de abbé *DE TRÉVERN* zich gedurende de honderd dagen andermaal naar *Oostenrijk*, en kwam eerst in 1818 in zijn vaderland terug. Op zijne doorreis hield hij te *Straatsburg* met het beste gevolg conferentiën over de bewijzen der godsdienst. Dezelve werden later gedrukt onder den titel van:

Discours etc. (*Verhandelingen over het ongeloof en over de zekerheid der christelijke openbaring*). In 1825 tot bisschop van *Aire* benoemd, werd hij in 1827 op den stoel van *Straatsburg* verplaatst. In het volgende jaar vereerde hem *KAREL X*, die hem eenen bijzonderen eerbied toedroeg, met den titel van staatsraad. Het clericale onderwijs was een der voornaamste voorwerpen zijner herderlijke zorgen. De abbé *DE TRÉVERN* toonde zich ten allen tijde den verdediger der gezonde leerlingen; met uitgebreide kundigheden vereenigde hij een levendig geloof en eenen vurigen ijver, die hem tot een der beroemdste bisschoppen hebben gemaakt. In het laatste van zijn leven, bekwam hij tot coadjutor eerst den abbé *AFFRE* (zie dat Art.), die echter op den aartsbisschoppelijken stoel van *Parijs* werd geplaatst, en daarna *Mg.^r RASS*, die hem opvolgde. Hij overleed te *Marlenheim*, waar hij zijn verblijf hield, den 27 Augustus 1842.

* *TRIESNECKER* (*FRANZ VON PAULA*), een beroemde sterrekundige, den 2 April 1745 te *Kirchberg*, in *Oostenrijk* beneden de *Enns*, geboren, werd in zijn 16.^e jaar Jesuit, studeerde later in de wijsbegeerte en wiskunde, werd filozofisch doctor en lid van onderscheidene akademien, en maakte zich, nadat hij in 1781 adjunct, en in 1793 astronomist, aan het *K. K.* observatorium te *Weenen* geworden was, bij de sterrekunde

en wiskundige aardrijkskunde werkelijk verdienstelijk. Zoo ontwierp hij zonnen-, maan-, mars- en mercurius-tafelen, die in de door hem berekende en uitgegevene *Wiener Ephemeriden* van 1794—1806 geplaatst zijn. Verder was TRIESNECKER zeer werkzaam bij de opmetingen van *West-Galicië* en *Neder-Oostenrijk*, waarvoor hij het ridderkruis der Leopoldsorde bekwam. Hij overleed te *Weenen* den 29 Januarij 1817, en had LITTRÖW (zie dat Art.) tot opvolger.

TRIEST (PIERRE JOSEPH), een zeer verdienstelijke priester, den 31 Augustus 1760 te *Brussel* geboren, ontving, na zijne studiën in het seminarie van *Mechelen* te hebben volbragt, den 10 Junij 1786 de priesterwijding, en oefende het eerst de heilige bediening uit te *Mechelen*, daarna te *Assche* bij *Brussel*, en in 1791 andermaal als kapellaan te *Mechelen*. Om-trent dezen tijd kon men zijnen ijver en zijne zelfopoffering waarden, in eene besmettelijke ziekte, welke in de hospitalen der stad verschrikkelijke verwoestingen aanrigtte. Nadat de inval der Franschen in *België*, dat land aan al de gestrengheden van het directoriaal bestuur had overgegeven, werden er een aantal priesters verontrust en, vooral na den 18 Fructidor werd de vervolging algemeen. TRIEST, genoodzaakt om zich verborgen te houden, hield echter niet op, met gevaar zelfs van zijn leven, om de bedieningen van

zijn ambt uitte oefenen; telkens als hij er de gelegenheid toe vond. Na het concordaat tot desservitor der kerk van den H. MARTINUS te *Renaix* benoemd, begon hij met het stichten eener school voor de arme kinderen. In 1803 pastoor van *Lovendeghem*, bij *Gend*, geworden, legde hij er de grondslagen van zijn gesticht der *Zusters van liefdadigheid van JESUS en MARIA*, eene instelling verschillende van die, welke in *Frankrijk* onder den zelfden naam bekend is, doch die door denzelfden geest geleid wordt, en zich aan dezelfde werken toewijdt. TRIEST deed weldra afstand van zijne pastorie om zich uitsluitend aan zijne nieuwe congregatie toetewijden, welke bij besluit van den 25 Junij 1806, eene eerste goedkeuring ontving. Het was echter voor dezen deugdzamen geestelijke niet genoeg een zoo schoon werk gesticht te hebben, hij bragt nog een ander tot stand, om tot tegenhanger en aanvulling van het eerste te dienen: het was namelijk dat der *broeders van liefdadigheid*, aan het onderwijs der armen, en aan de zorg der zieken, weezen, doofstommen en krankzinnigen toegewijd. Verscheiden jaren daarna stichtte deze in zijnen ijver onvermoeide man, de *Zusters der kindschheid van JESUS*, om de vondelingen en zieke kinderen beneden de tien jaren te verplegen, en omvatte alzoo in zijne voorzienende bezorgheid, de behoeften aller standen en jaren. In 1816 begaf

TRIEST zich naar *Rome*, om van den heiligen Stoel de goedkeuring zijner congregatiën en instellingen te bekomen. Eene breve van den 9 September van dat jaar verleende hem dit gunstbewijs. Koning WILLEM I benoemde den heer TRIEST in 1818 tot ridder van den Nederlandschen leeuw, en zond hem kort daarna, als koninklijk geschenk, eenen bijbel volgens de vertaling van DE SACY. In 1834 bezochten de koning en de koningin der Belgen zijn gesticht der *Zusters van liefdadigheid*, en waren zoo zeer voldaan over hetgene zij aldaar zagen, dat koning LEOPOLD den waardigen TRIEST eigenhandig met het kruis der *Leopoldsorde* versierde. De onvermoeide TRIEST hield zich nog met het denkbeeld bezig, om een gesticht van afzondering en toevlugt voor oude en arme priesters opterigten, maar de dood belette hem dit heilzame werk ten uitvoer te brengen. Hij eindigde den 24 Junij 1836 een leven vol van verdiensten, na den troost te hebben genoten, van op eene buitengewone wijze de verschillende gestichten te zien bloeijen, welke de godsdienst en de menschheid hem te danken hebben.

* TROMMSDORFF (JOHANN BARTHOLOMEUS), een beroemde arts en apotheker, te *Erfurt* den 8 Mei 1770 geboren, was de zoon van eenen arts en apothekerbezitter, bezocht de school en het gymnasium zijner geboorteplaats, kwam in 1784 als apothekerleerling te *Weimar*, daarna als apothekersbediende te *Stettin*, *Stargard* en *Hamburg*, en nam in 1794 de apotheek zijn vaders in *Erfurt* over; in 1795 werd hij hoogleeraar in de schei- en natuurkunde aan de, in 1810 opgehevene, universiteit van *Erfurt*, en legde in hetzelfde jaar den grondslag tot het zoo beroemd gewordenene pharmaceutische instituut. In 1809 werd TROMMSDORFF medicinaal-raad, in 1811 vorstelijk Schwarzburg-Rudolstädtische hofraad, in 1823 director der koninklijk Pruisische akademie van algemeen nuttige wetenschappen in *Erfurt*, en in 1834 koninklijk Pruisisch geheime hofraad. TROMMSDORFF overleed den 8 Maart 1837. Hij heeft zich zeer verdienstelijk gemaakt, ten opzichte van de wetenschappelijke ontwikkeling der pharmacie, vooral door de stichting van zijn Instituut, waaruit eene reeks der bekwaamste scheikundigen en kruidmengers zijn voortgekomen, alsmede door de oprigting van zijn *Journal der Pharmazie*, dat het eerste pharmaceutische tijdschrift in *Duitschland* was, en gedurende meer dan veertig jaren (1794 tot 1834) door TROMMSDORFF werd in het licht gegeven. — Van zijne talrijke overige schriften verdienen genoemd te worden: 1.° *Systematisches Handbuch der Pharmacie, Erfurt* 1792; 4.° uitg. 1831, ook nagedrukt, en in het Nederduitsch en Zweedsch vertaald; — 2.° *Lehrbuch der pharmaceutischen Experimentalchemie, Altona*, 1796; 3.° uitgave, 1811, in

het Zweedsch vertaald; — 3.º *Chemische Receptirkunst, Erfurt, 1797*; 5.º uitg. 1826, ook nagedrukt, en vertaald in het Fransch, Italiaansch en Nederduitsch; — 4.º *Handbuch der pharmaceutischen Waarenkunde, Erfurt, 1799*; 3.º uitg. 1822; — 5.º *Systematisches Handbuch der gesammten Chemie etc., 8 dl.º, Erfurt, 1800—1807*; 2.º uitg. 1805—1820, ook in het Russisch vertaald; — 6.º *Die Apothekerschule, ib. 1803*; 2.º uitg. 1810, vertaald in het Deensch, Fransch, Italiaansch, Russisch, Nederduitsch, Poolsch, enz.

TRUGUET (LAURENT JEAN FRANÇOIS), Fransche admiraal, in 1752 te *Toulon* geboren, begaf zich in den ouderdom van 15 jaren als kweekeling onder de marine, en werd weldra onder de compagnie der vlag-gardes opgenomen. Hij had reeds, het zij als garde, het zij als scheepsvaandrig, acht zeetogten medege maakt, toen de Amerikaansche oorlog uitborst, waarin hij met onderscheiding diende. Aan den staf van den graaf d'ESTAING verbonden, vergezelde hij hem op zijne verschillende togten, en had na den ongelukkigen aanval van *Savannah*, het geluk hem het leven te redden. Deze daad verschafte hem het kruis van den H. LODEWIJK, dat aan jonge officieren niet anders dan wegens schitterende feiten werd verleend. In *Europa* teruggekeerd, volgde hij den heer DE CHOISEUL op zijne reis naar *Griekenland*, die

de magtiging verzocht, om hem op zijn gezantschap naar *Turkijë* medetenemen. TRUGUET bewam het bevel over een korvet, dat ter beschikking van den gezant moest blijven, en werd daarenboven belast met het onderwijs van de officieren der Turksche marine, voor welke hij eene praktische Verhandeling schreef over de *Scheepsbewegingen*, en over de *Grondbeginselen der Scheepstaktiek*, die in het Turksch vertaald te *Konstantinopel* gedrukt werden. Gedurende zijn verblijf in den *Levant*, ontwierp hij nauwkeurige kaarten van den *Archipel*, de *zee van Marmora* en de *Zwarte zee*, en volgens geheime instructiën der regering, trad hij, in het belang van den Franschen handel, in onderhandeling met de bey's van *Egypte*, alsmede met de voornaamste opperhoofden der Arabieren van de Woestijn. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, in 1787 ontving hij van den koning betuigingen van tevredenheid over de wijze, waarop hij zich van zijne verschillende zendingen gekweten had, en werd in 1791 naar *Engeland* gezonden, om de veerkracht der Britsche zeemagt te beoefenen. In 1792 tot scheepskapitein benoemd, werd hij in hetzelfde jaar nog tot den rang van schout-bij-nacht verheven. Daar de val des troons, de uitvoering had doen verschuiven, van het groote plan, dat hem was toevertrouwd, werd zijn smaldeel bestemd, om de be-

wegingen des legers te ondersteunen, waaraan de verovering van *Piémont* was opgedragen, en vervolgens ontving hij bevel om *Sardinië* te gaan aantasten; maar deze onderneming mislukte hem en hij geleidde zijn smaldeel naar *Toulon* terug. In staat van beschuldiging gesteld; werd hij in hechtenis genomen, en bekwam eerst na den 9 Thermidor zijne vrijheid weder. Door het directorium tot minister van marine benoemd, haastte hij zich om het zeewezen te reorganiseren, door de oude officieren, die afgezet waren of in de kerkers smachtten, terugeroepen; verzekerde, in weerwil van ontelbare hinderpalen, de dienst der havens, en hield zich bezig om de Fransche koloniën in *Amerika*, in staat te stellen om aan de aanvallen der Engelschen het hoofd te kunnen bieden. Hij had het plan ontworpen, om eene landing in *Engeland* en *Ierland* te doen. Die in *Ierland* mislukte, die naar *Engeland* werd niet eens beproefd. TRUGUET in het ministerie van marine vervangen, werd tot gezant te *Madrid* benoemd, maar op den oogenblik, waarop hij, in overeenstemming met de Spaansche ministers, zich bezig hield, om door nuttige wijzigingen in de regering, eene omwenteling voortekomen, welke toenmaals even zoo ligt te leiden als te voorzien was, werd hij van *Madrid* teruggeroepen, en tot loon zijner diensten naar *Holland* verbannen. Na den 18 Brumaire tot staatsraad benoemd, werd hij kort daarna

met het bevelhebberschap over verschillende flotilles belast, welke de omstandigheden hem niet toelieten in zee te doen steken. Bij de verheffing van NAPOLEON tot keizer, voerde hij het bevel over de zeemagt van *Brest*: daar dit corps zijne afkeerigheid van genoemde verheffing had aan den dag gelegd, maakte de nieuwe keizer er TRUGUET verantwoordelijk voor, en na hem als bevelhebber en staatsraad te hebben afgezet, schrapte hij hem van de lijst van het legioen van eer. Na eene vijfjarige ongenade, werd TRUGUET tot zee-prefect te *Rochefort*, en na de vereeniging van *Holland* met *Frankrijk*, tot directeur der marine in de Hollandsche departementen benoemd. De gebeurtenissen van 1814 voerden hem naar *Parijs* terug. In 1815 werd hij door den koning belast, met het nemen van de noodige maatregelen, ten einde de bezetting van *Brest* door vreemdelingen voortekomen. In 1819 tot pair benoemd, hield hij niet op deel te nemen aan de verhandelingen over de marine, welke hem een aantal harer verbeteringen te danken heeft. Hij overleed te *Parijs*, den 27 December 1839. De admiraal Roussin heeft in de kamer der pairs (zitting van 3 Junij 1840) zijne *Lofrede* uitgesproken.

* TURNER (EDWARD), een scheikundige, in 1797 op *Jamaïka* geboren, was de zoon van eenen rijken grondeigenaar, kwam, nog zeer jong zijnde, naar

Groot-Brittannië, bezocht de school in *Bath*, beoefende vervolgens te *Edinburgh* de geneeskunde, en voornamelijk de scheikunde, en werd aldaar in 1819 tot *Med. Dr.* gepromoveerd. Hij bereisde alsnu het vaste land, en hield zich langen tijd in *Parijs* en in *Göttingen* op. In 1824 werd hij leeraar der scheikunde aan de universiteit van *Edinburgh*; in 1828 bekwam hij eene beroeping als hoogleeraar der scheikunde aan de nieuw opgerigte universiteit van *Londen*, en overleed aldaar aan de longtering, den 12 Febr. 1837. Behalve verscheiden kleine verhandelingen schreef TURNER: 1.° *An introduction to the study of the laws of chemical combination, Edinburgh, 1825*, in het Hoogduitsch vertaald; — 2.° *Elements of chemistry, Londen, 1828*; 7.° uitg. door JUST. LIEBIG en WILLIAM GREGORY, *Londen, 1840—1842*, mede in het Hoogd. vertaald, en in *Amerika* bij herhaling nagedrukt.

* TWENT (A. C.), Nederlandsch vice-admiraal in 1769 geboren, trad den 28 Maart 1782, en dus als 13jarige knaap, in 'slands zee-dienst. Hij werd dadelijk op een fregat geplaatst, en bragt het volgende tiental jaren, bijna zonder verpoozing, aan boord door, of in 'srijks overzeesche bezittingen, die hij achtereenvolgende, bijna alle, bezocht. Het oorlogsschip zelf was destijds, ook voor jongelingen uit aanzienlijke geslachten, waartoe TWENT

behoorde, de school voor den aanstaanden zeeofficier. Inzonderheid schijnt hij voor zijne opleiding veel verplicht te zijn geweest aan den kundigen kapitein J. O. VAILLANT, met wien hij, na in 1788 reeds tot luitenant opgeklimmen te zijn, tot in 1793 in *Oost-Indië* bleef. Den 20 Mei 1794 diende hij als eerste officier op het fregat *de Waakzaamheid*, kapitein VAN HAMEL, bij den merkwaardigen strijd, waarin dit fregat zich zoo lang moedig tegen twee grootere Fransche oorlogsschepen verdedigde, tot dat het rijke konvooi koopvaarders, hetwelk de onzen beschermen moesten, zich had kunnen redden. Een harde krijgsgevangenschap in *Frankrijk*, tijdens het schrikbewind, was ook voor TWENT het loon dezer zelfopoffering. Wel gelukte het hem, in Julij 1795, naar het vaderland terugtekeeren, maar daar hij tot die zeelieden behoorde, voor wie het denkbeeld, om *Nederland* zonder *Oranje* te dienen, ondragelijk was, zag hij zich tot eene vrijwillige ballingschap genoodzaakt. Sedert voerde hij op een der oorlogsschepen bevel, waarop het gezag van WILLEM V, als admiraal-generaal steeds werd erkend, en verliet den stadhouder niet, dan nadat deze in 1802 de hem overgeblevene getrouwen van hunnen eed had ontslagen, en de oude Hollandsche vlag ook op het schip van den kapitein-luitenant TWENT was nedergehaald. Op daartoe bekomen aanzoek, ging hij nu, even als andere Hol-

landsche zeeofficieren, in Russische zeedienst over, in welke dienst hij, als kommandant op een linesschip, vooral bij de verovering van *Anapa*, in de *Zwarte zee*, roemrijke wapenfeiten volbragt. Toen echter in het najaar van 1808 *Rusland* ontrouw werd aan de tot nu toe gevolgde staatkunde, door aan *Engeland* den oorlog te verklaren, verliet hij de vreemde dienst, en keerde naar *Holland* terug, waar koning *LODEWIJK* dadelijk zijne verdiensten erkende, hem tot lid en secretaris van den raad van marine, onder het voorzitterschap van *VAN KINSBERGEN* benoemde, en later het bevelhebberschap over grooté afdeelingen der flotille, op de *Zuiderzee* en de *Zeeuw-sche stroomen* opdroeg. Even als alle vaderlanders begroette hij de omwenteling van 1813 met den meesten geestdrift. Hij was het, die in de haghelijke Novemberdagen van dat jaar, door *VAN HOGENDORP* daartoe gemagtigd, van *Scheveningen* in zee stak, om de kruisende Engelsche vloot op te zoeken, en als in zegepraal met een detachement Britsche mariniers in *Nederland* terugkeerde. Later werd hij door koning *WILLEM I* aan het hoofd van het bestuur van het loodswezen geplaatst, welke betrekking hij tot het einde van 1845 met voorbeeldeloozen ijver en naauwgezetheid vervulde. Het behoorde tot zijne aange-naamste herinneringen, dat hij den grondslag had gelegd tot het fonds van het loodswezen,

waarin, onder zijn beheer, al-lengs een kapitaal van ettelijke milioenen werd bijeengebragt. De eerste gewapende zeestoom-schepen van onze marine zijn onder zijne leiding gebouwd en in dienst gesteld. Het kom-mandeurskruis der orde van den Nederlandschen Leeuw en het ridderkruis met de ster der orde van de eikenkroon strek-ten ten bewijze van den prijs, dien ook *WILLEM II* op zijne werkzaamheden en kunde stelde. Zijne 6 laatste levensjaren bragt hij in welverdiende rust door. Zijn hoofd bleef helder tot den laatsten oogenblik, en zijne be-langstelling in 's lands zeewezen was, toen hij den 3 Januarij 1852 te 's *Gravenhage* den geest gaf, nog even sterk, als toen hij, vol van herinneringen aan den roemrijken zeeslag op *Dog-gersbank*, als knaap zijn leven aan 's lands dienst wijdde.

TYCHSEN (OLAF GERHARD), een beroemde kenner der Oos-tersche talen, den 14 Decem-ber 1734 te *Tondern*, in het *Sleeswijksche*, geboren, was de zoon van eenen armen kleer-maker, doch kwam, door tus-schenkomst van een aanzienlijk heer, op het gymnasium te *Al-tona*. Reeds in zijne eerste jeugd wist hij van alle zich hem aanbiedende gelegenheden om talen te leeren gebruik te maken. Met het beste gevolg beoefende hij de Grieksche en Latijnsche oudheden, het En-gelsch, het Arabisch, het Ethi-opisch, het Hindostansch enz.; doch bij voorkeur hield hij

zich bezig met het Rabijnsch-Hebreeuwsch en het Joodsch-Duitsch. De gemakkelijkheid waarmede het hem gelukte deze verschillende talen te spreken en te schrijven, deed de aandacht van Dr J. H. CALLEBERG op hem vestigen, die hem, doch zonder eenig gevolg, in eene zending gebruikte, waarvan het doel was, om de Joden in het Noorden van *Duitschland*, in *Pruissen*, *Denemarken* en *Saksen* te bekeeren. Door hertog FREDERIK van *Mecklenburg* naar de nieuwgestichte universiteit van *Bützow* beroepen, had TYCHSEN aldaar in het begin slechts den titel van leeraar; maar in 1763 werd hij tot gewoon hoogleeraar der Oostersche talen benoemd. Toen de universiteit van *Bützow* met die van *Rostock* werd vereenigd, werd hij in 1789 in dezelfde betrekking derwaarts verplaatst, en tevens als eerste bibliothekaris aangesteld. Hij bekwam achtereenvolgend de titels van hofraad, kanselarijraad en aartskanselier, werd tot lid der koninklijke maatschappij van *Upsal* en der akademie van opschriften van *Stokholm*, tot honorair lid der akademie van *Padua*, der koninklijke maatschappij van *Kop-*

penhagen, van die van *Berlijn*, van *Munchen* enz. benoemd. Alle deze onderscheidingen vleiden zijne ijdelheid zeer, die buitendien soms groot genoeg was, om hem in paradoxe denkbeelden, waarvan hij de valscheheid niet kon miskennen, eene oogenblikkelijke zegepraal te doen zoeken; intusschen heeft hij aan de Oostersche letterkunde, in twee harer takken, gewichtige diensten bewezen: de verklaring namelijk van verscheiden Arabische opschriften, en der muzelmansche gedenkpenningen. Hij overleed te *Rostock*, den 30 December 1815. Onder zijne voornaamste werken, die echter wegens den sekte- en stelselgeest, met een groot wantrouwen moeten gelezen worden, noemt men: 1.º *Tentamen de variis codicum hebraicorum veteris Testamenti manuscriptorum generibus*, *Rostock*, 1772, in 8.vo; — 2.º *De valscheheid der Joodsche munten met omschriften in Hebreeuwsche of Samaritaansche letters*, aangewezen, *ibid*, 1779, in 8.vo; — 3.º *Over de middelen om het tijdvak der Hebreeuwsche handschriften des bijbels te kennen*, *ib.* 1786, in 8.vo. De beide laatste in het Hoogduitsch.

U.

* **UGARTE Y LARRIZABAL** (*Don ANTONIO*), een Spaansche staatsman, de afstammeling van een oud Navarreesch geslacht, werd in 1817 door den Russischen gezant aan het hof van *Madrid*, **BAILLI TATITSCHOFF**, den koning van *Spanje* aanbevolen, en steeg van dien oogenblik af steeds hooger in deszelfs gunst. In het bijzonder werden hem verscheiden gewigtige aangelegenheden toevertrouwd, die de vorst voor de oogen der ministers wilde geheim houden. Hij handelde bij voortdoring in de innigste verstandhouding met den Russischen gezant, en bewerkte onder anderen voornamelijk den aankoop der Russische schepen, die tot den overtocht der Spaansche troepen naar *Amerika* bestemd waren. Intusschen werd hij, in weerwil der gunst in welke hij bij **Ferdinand VII** stond, kort voor de uitbarsting der omwenteling van 1820, voornamelijk door den invloed van den minister, hertog **de San Fernando**, naar *Segovia* verbannen, keerde echter na het aannemen der constitutie door den koning te gelijk met denzelfden naar *Madrid* terug, zonder echter zijnen vroegeren invloed dadelijk te kunnen herwinnen. Intusschen leidde hij de geheime briefwisseling van **Ferdinand VII** met den keizer van *Rusland* en an-

dere vorsten en werkte zeer ijverig aan de organisatie van den eersten koningsgezinden opstand (1822). Na de herstelling van het koninklijk gezag in 1823, nam zijn invloed dagelijks meer toe, en hij gaf aanleiding tot den val van het ministerie **Victor Saez**. In 1824 werd hij tot secretaris van het ministerie, en tot staatsraad met den rang van minister benoemd, leidde echter in de daad als chef het ministerie, waarin hij het Russische belang begunstigde, bewerkte den val van het kort daarop zamengestelde ministerie **Ofalia** en bragt **Zea-Bermudez** aan de spits der regering. Daar **Ugarde** echter weldra inzag, dat hij door de verkiezing van **Zea** de gunst der absolutisten verloren had, sloot hij zich aan den voornaamsten vijand deszelfden, **Calomarde** aan, ten einde hem te doen vallen; daar **Zea** zulks echter weldra bemerkte, leidde hij het daarheen, dat de koning den 17 Maart 1825 zijnen voormaligen gunsteling tot gezant in *Turijn* benoemde, ten einde hem uit *Spanje* te verwijderen; toen hij echter den gezantschapspost van de hand wees, gaf **Zea** hem te kennen, dat hij dan ten minste *Madrid* verlaten, en zich naar *Toledo* begeven moest. **Ugarde** vertrok alzoo naar *Turijn*, doch

werd reeds in 1827 teruggeroepen, moest echter in het begin te *Vittoria* en later te *Burgos* verblijven en bekwam, toen hij in Mei 1829 op het punt stond, om zich naar *Madrid* te begeven, het bevel, om zich 15 mijlen van de hoofdstad en van de koninklijke lusthuizen verwijderd te houden. Hij begaf zich alzoo naar *Buitrago* en daarna naar *Guadalaxara*. Eindelijk bewerkte de minister CALOMARDE in Junij 1830 zijne terugroeping naar *Madrid*, waar hij echter nog in hetzelfde jaar overleed.

UGGERI (de abbé ANGELO), een beroemde oudheidkundige, in 1754 te *Gerra* in *Lombardijë* geboren, legde zich toe op de beoefening der kunsten en oudheid, zonder de pligten des priesterschaps te verzuimen, en verkreeg weldra door de verschillende gebouwen, waarmede hij verscheiden steden van *Italië* versierde, den roem van eenen zeer bekwamen bouwkundige. Met geestdrift voor de oudheid bezielde, vestigde hij zich te *Rome*, alwaar hij zoo vele gelegenheden moest vinden, om zijne geleerdheid en ongeloofelijke scherpzinnigheid te oefenen. Zijne werken openden voor hem de voornaamste geleerde genootschappen, en verwierven hem de vriendschap der beroemdste mannen, zoo als onder anderen van CANOVA, d'AGINCOURT en de VISCONTRI's. LEO XII verkoos hem in 1825 tot secretaris der commissie, met het herstel der *St. Paulus*-kerk belast. UGGERI over-

leed te *Rome*, den 11 October 1837. Zijn voornaamste werk is: *Journée pittoresque des édifices de Rome ancienne* (Fransch-Italiaansch), *Rome*, 1800 en volg. jaren, 7 dl.ⁿ, in langwerpige 4.to, met platen.

* URHAN (CHRISTIAAN), in 1790 te *Montjoie* bij *Aken* geboren, legde zich vroeg op de toonkunst toe, en componeerde reeds in zijn twaalfde jaar *Variatiën* voor de viool, die algemeen bijval vonden. Aan de keizerin JOSEPHINE voorgesteld zijnde, werd hij naar LESUEUR, den kapelmeester der keizerlijke kapel, gezonden, en na verloop van 5 jaren in die kapel opgenomen. Onder de restauratie en meer nog na 1830 steeg zijn roem zoo zeer, dat hij in veler meening voor den eersten vioolspeler van *Parijs* doorging. Zijne lievelings-instrumenten waren de *Viole d'amour*, viool, bas-viool, aan welke hij eene eigendommelijke stemming wist te geven, en piano-forte. Voor hem componeerde MEYERBEER het zoo vaak gecritiseerde accompagnement tot RAOUL's romance, in het eerste bedrijf der *Huguenots*. URHAN heeft veel bijgedragen tot de verspreiding in *Parijs* van Duitsche muziek, zoo als van SCHUBERT, BEETHOVEN enz. Sedert 1836 verviel hij in eene zekere mystiek, die zijnen kunstarbeid belemmerend in den weg trad. Eene smartelijke ziekte noodzaakte hem eindelijk om voor zijne betrekking bij het orkest als eersten vioolspeler te bedanken. Den 4 Februarij 1845

volgde zijn dood. Zijne compositiën zijn niet zeer talrijk, maar bondig; voor de piano: *Les Regrets*; — *La Salutation angélique*; — *Les Lettres etc.* Toen hij zijne betrekking bij het orkest begon, deed hij aan zijnen geestelijke de belofte, nimmer eenen blik op het tooneel te zullen werpen, en onverbrekelijk hield hij dezelve. Hij zag slechts naar zijne partij en den directeur, in de tusschen-akten las hij stichtelijke boeken.

* Uz (JOHAN PETER), een bekende lierdichter, in October 1720 te Anspach geboren, studeerde te Halle in de wijsbegeerte en regtsgeleerdheid en oefende zich met GÖTZ en GLEIM in de dichtkunst. HORATIUS en ANAGREON waren zijne lievelingen. In 1748 werd hij secre-

taris in zijne geboorteplaats, in 1763 assessor bij het landgeregt in Neurenberg, en in 1790 directeur en geheimraad aldaar. Hier overleed hij als Pruißisch werkelijke geheime justitie-raad, landregter enz., aan de gevolgen eener beroerte, in Mei 1796, en werd als een edele, werkzame, menschlievende man betreurd. Uit zijne liederen spreekt een opgeruimd gemoed, en zijne Oden zijn een leerboek der beminnelijkste zedelessen. Tot zijne voornaamste werken behooren: 1.º *Die Kunst stets fröhlich zu seyn*, een leerdicht, 1760; — 2.º *Lyrische Gedichte*, 1749; — 3.º *Sieg des Liebesgottes*, in 4 gezangen; — 4.º *Prosaïschen Uebersetzung der gesammten Werken des Horaz*, 1773; — 5.º *Sämmtliche poetische Werke*, nieuwe uitg. 1804.

V.

VALÉE (SILVAIN CHARLES, graaf DE), maarschalk van *Frankrijk*, in 1773 te *Brienne* geboren, werd in den ouderdom van acht jaren, als kweekeling des konings, in de militaire school dier stad benoemd, van waar hij tot die van *Châlons* overging. In 1792 onder-luitenant geworden, deed hij zich in al de oorlogen der republiek en des keizerrijks opmerken, werd in 1809 brigade-generaal, bestuurde de artillerie bij de belegeringen van *Lérida*, *Tortoso*, *Mequinensa*, *Sagonta*, en werd, na de inneming van *Tarragona* tot den rang van divisie-generaal verheven. In 1814 tot rijks-graaf benoemd, werd hij gedurende de honderd dagen met de wapening van *Parijs* belast. In 1818, door den minister van oorlog beroepen als lid der commissie van verdediging des koninkrijks, deed hij een stelsel van algemeene wapening aannemen der versterkte steden en uitgestrekte kusten, die ten westen en ten zuiden de grenzen van *Frankrijk* uitmaken. Vier jaren later tot eersten inspecteur van de centrale dienst der artillerie benoemd, ondernam hij om alle hervormingen, alle verbeteringen ten uitvoer te brengen, waarvan eene langdurige ondervinding hem de noodzakelijkheid had aangetoond. De

diensten, welke hij bewees waren zeer gewichtig, en om hem voor dezelve te beloonen, verheef de koning hem in Januarij 1830 tot de waardigheid van pair van *Frankrijk*. Toen na de Julij-omwenteling de post van algemeen inspecteur der artillerie was opgeheven, keerde hij tot het privaat leven terug, begaf zich naar het *Loiret-dep.^t*, alwaar hij zijnen smaak voor den akkerbouw opvolgde. Maar weldra benoemde hem het nieuwe bestuur tot staatsraad, daarna tot opziener der kruidmolens en salpeterhutten; deze administratie had aan hem vele verbeteringen te danken. In 1834 tot de kamer der pairs teruggeroepen, werd hij in 1837 bij de tweede belegering van *Constantine* met het bevel over de artillerie belast, nam na den dood van den generaal DAMRÉMONT (zie dat Art.) de leiding van het beleg op zich, en maakte zich spoedig meester van de stad. Bijna gelijktijdig tot maarschalk van *Frankrijk* en gouverneur-generaal van *Algerië* benoemd, breidde hij in dat land de Fransche heerschappij uit, deed *Stora*, *Milah*, *Sétif*, *Koleah*, *Blidah* bezetten, en leidde in 1839, met den hertog van ORLÉANS (zie dat Art.) de onderneming der *IJzeren poorten*, welke met den besten uitslag bekrond werd.

Nadat de oorlog met ABD-EL-KADER op nieuw ontstoken was, werd hij tegen het einde van 1840, door den generaal BUGEAUD (zie dat Art.) vervangen. In *Frankrijk* teruggekeerd, ging hij voort met zijne pligten te vervullen, niet alleen in de kamer der pairs, maar overal waar de regering zijne ondervinding noodig had. Hij overleed te *Parijs*, den 17 Augustus 1846. De graaf MOLÉ sprak in de kamer der pairs (zitting van 5 Augustus 1847) zijne lofreden uit.

* VALENTINI (GEORG WILHELM, vrijheer von), een beroemde schrijver over de krijgskunst, in 1775 te *Berlijn* geboren, maakte als tweede luitenant den veldtogt aan den *Rijn* mede, werd bij *Landau* gewond, kwam in 1803 in den Pruisischen generaal-staf, werd kapitein en was in 1806 bij *Saalfeld* in de nabijheid van prins Louis, toen deze viel; wist zich aan de capitulatie van *Lubek* door de vlugt te onttrekken, bereikte het leger en nam in 1809 zijn ontslag, om zich in Oostenrijksche dienst te begeven, alwaar hij adjudant van den prins van *Oranje* werd. In 1810 trad hij in Russische dienst, maakte aldaar den veldtogt tegen de Turken mede en werd luitenant-kolonel, ging later echter in denzelfden rang weder in Pruisische dienst over. In 1813, 1814 en 1815 was VALENTINI chef van den generaal-staf van *York* en daarna van *Bülow*. Hij werd daarop generaal, en in 1828 chef van

den algemeen staat van militaire onderwijs en inspecteur der kadetten-gestichten en militaire-scholen. Hij overleed als luitenant-generaal in 1834. Tot zijne werken behooren: 1.° *Das Gefecht bei Saalfeld den 10 Oktober, Koningsbergen, 1806*; — 2.° *Die Lehre vom Kriege, 1810—24, 4 dl.ⁿ*; 3.° uitg. ib. 1833; — 3.° *Abhandlung über den kleinen Krieg, ib. 1810*; 6.° uitg. ib. 1833; — 4.° *Versuch einer Geschichte des Feldzuges von 1809, Berlin, 1812*; 2.° uitg. ib. 1818.

VALERY (ANTOINE CLAUDE), in 1789 geboren, was van zijne jeugd af werkzaam in de bureaux van den Franschen staatsraad, ofschoon zijn letterkundige smaak weinig met die betrekking strookte. Reeds had hij met beroemde mannen vriendschapsbetrekkingen aangeknoopt. De heer DE CHÂTEAUBRIAND bejegende hem met welwillendheid, en moedigde zijne eerste schreden in de loopbaan der letteren aan. Weldra (1815) werd hij tot bibliothekaris van het kasteel van *Saint-Cloud* benoemd en zeven jaren later (1822) werd hij conservateur der bibliotheek van het *Louvre*, en inspecteur der bibliotheken van de overige koninklijke kasteelen, welke bedieningen hij in 1830 verwisselde met die van bibliothekaris des konings in de paleizen van *Versailles* en *Trianon*. De uitgave zijner eerste lettervruchten had niet doen vermoeden wat hij eenmaal zoude zijn; maar eene reis door

Italië maakte hem zijne ware roeping bekend; na zoo vele anderen, gevoelde hij zich geroepen, om dat schoone land aftechilderen. Om er op eene gepaste wijze over te spreken, wilde hij het door zich zelve kennen, en het diep beoefenen. Met dat doel bezocht hij het tot zes malen, en knoopte er talrijke betrekkingen aan. Ook geniet zijn werk eenen welverdienden roem. Hij overleed te *Parijs*, den 16 Januarij 1847, in zeer godsdienstige gevoelens. Behalve eene uitgave der *Werken* (*Œuvres*) van XAVERIUS DE MAISTRE (zie het slot van het Art. MAISTRE -JOZEF, graaf DE-Wbk.), waarbij hij eene *Voorrede* en verscheiden *wijsgeerige beschouwingen* voegde, heeft men van hem: 1.º *Etudes etc.* (*Zede-, staat- en letterkundige studiën enz.*), *Parijs*, 1823; 2.º uitg., 1824, in 8.vo Deze studiën zijn het werk van een' regschaapen man, van eenen geleerden letterkundige en van eenen geestigen schrijver; — 2.º *Sainte Périne, getijktijdige herinneringen*, ib. 1826, in 12.mo Dit geestige verhaal is niet van bevalligheid ontbloot; de schrijver heeft in deze schildering, het werk van een sijn en kiesch penseel, zachte en kalme belangwekking weten te verspreiden; — 3.º *Voyages etc.* (*Geschied- en letterkundige reizen door Italië, gedurende de jaren 1826, 1827 en 1828, enz.*), ib. 1831—33, 5 dl.ⁿ, in 8.vo; 2.e uitg. 1838, 3 dl.ⁿ, in 8.vo, met eene kaart. Deze tweede

uitgave, met al datgene verrijkt, wat de schrijver bij nieuwe bezoeken van *Italië* had opgedaan, is in verscheiden talen vertolkt; en van de eerste uitgave verscheen in 1835 te *Brussel* een nadruk, in één deel royaal 8.vo; — 4.º *Voyages etc.* (*Reizen door Corsika, het eiland Elba en Sardinië*), ib. 1837 tot 1838, 2 dl.ⁿ in 8.vo; mede in 1838, te *Brussel*, in 2 dl.ⁿ in 18.mo, nagedrukt; — 5.º *l'Italie confortable*, 1841, in 12.mo, gelijktijdig in het Fransch en in het Engelsch in het licht gegeven; — 6.º *Curiosités etc.* (*Italiaansche zeldzaam- en bijzonderheden*), *Parijs*, 1842, in 8.vo; — 7.º *La Science de la vie* (*De wetenschap des levens enz.*), uit Italiaansche schrijvers getrokken en vertaald, 1842, in 8.vo; — 8.º *Correspondance etc.* (*Onuitgegevene briefwisseling van MABILLON en MONTFAUCON met Italië*), 1846, 3 dl.ⁿ in 8.vo Dit werk is zamengesteld uit brieven, gedurende de beide laatste eeuwen uit *Frankrijk* naar *Italië*, en uit *Italië* naar *Frankrijk*; door de beroemdste benediktijnen van dien tijd geschreven. VALERY heeft onuitgegeven nagelaten eene *Reis door Sicilië*, bestemd om zijn werk over *Italië* te completeren, en een *Lafontaine voor kinderen*, eene keuze vol oordeel en smaak gedaan, uit de *Fabels* van den geestigen fabeldichter, met eene oordeelkundige *Voorrede* en *Aanteekeningen*, welke aan deze verzameling, eene zekere nieuwigheid, en eene wezenlijke

nuttigheid bijzetten. Dezelve was bestemd voor de opvoeding van twee dochtertjes des schrijvers.

VAN LOO. — Zie Loo.

* VATER (JOHANN SEVERIN), een kenner der Oostersche talen en schriftverklaarder des Ouden Testaments aan de universiteit van *Halle*, werd den 27 Mei 1771 te *Altenburg*, waar zijn vader hof-advokaat en syndicus was, geboren. Na eene grondige beoefening, der klassieke, zoo- wel als der Hebreuwsche talen, betrok hij in 1790 de universiteit van *Jena*, en legde zich onder GNEBACH, DÖDERLEIN en PAULUS op de godgeleerdheid toe. In 1792 begaf hij zich naar *Halle*, om zich onder AUGUST WOLF nog meer in de philologie te bekwamen; bij NIEMEYER hoorde hij opvoedingsleer, en gaf aan de laatste klasse van het weeshuis godsdienstonderwijs. In 1794 trad hij als privaats-docent op, nadat hij over de *Rhetorica* van ARISTOTELES eene *Verhandeling* geschreven had, en tot Dr. in de wijsbegeerte bevorderd was. In *Jena* tot buitengewoon hoogleeraar benoemd, onderwees hij de Hebreuwsche taal, doch na den dood van SCHULZE in 1800, volgde hij de beroeping naar *Halle*, als hoogleeraar der theologie en Oostersche talen, alwaar hij door navorschingen betrekkelijk de Mozaïsche schriften en de kerkelijke geschiedenis zich met roem bekend maakte. De opheffing der universiteit van *Halle* en het ongelukkige

lot dier stad in 1806 bewogen hem in 1809, om zich als hoogleeraar der godgeleerdheid naar *Koningsbergen* te begeven. Wjl het luchtsgestel aldaar zeer nadeelig op zijne gezondheid werkte, was hem in 1820 de gelegenheid zeer welkom om weder naar *Halle* terugtekeeren. Doch hij was, in weerwil van verscheiden badreizen, niet meer in staat, zijne reeds ondermijnde gezondheid duurzaam te herstellen, en na nog eenige jaren gesukkeld te hebben, overleed hij den 16 Maart 1826. Van zijne grondige kennissen der Oostersche talen getuigen: 1.º zijne *Hebräische Sprachlehre*, 1797; — 2.º het *Handbuch der hebräischen, syrischen, chaldäischen und arabischen Grammatik*, 1801. Zijne taalkundige nasporingen leidden hem tot de beoefening der algemeenespraak- kunst, als resultaat daarvan verschenen in 1801: 3.º *Versuch einer allgemeinen Sprachlehre*, en reeds vroeger in 1795, 4.º *Pasigraphie und Antipasigraphie*; daarna bewerkte hij: 5.º *Grundsätze der allgemeinen Sprachlehre*, 1804, volgens SILVESTRE DE SACY (zie dat Art. -*Wbk.*-), en werd 6.º de voor- zetter van den *Mithridates* van ADELUNG (zie dat Art. -*Wbk.*-), 1809. Ook de nieuwere talen trok hij in het bereik zijner onderzoekingen, in 1807 gaf hij in het licht: 7.º *Tabellen der deutschen Sprache*, in hetzelfde jaar schreef hij zijne: 8.º *Grammatik für polnische*, en in 1808: 9.º *für russische Sprache*, waarvoor hij als be-

wijs van erkenenis, in 1813 de Wladimir-orde ontving. In 1808 verbond hij zich met **VERTUCH** tot de uitgave van: 10.º *Archiv für Ethnographie und Linguistik*. Tot zijne theologische schriften behooren: 11.º *Commentar über den Pentateuch*, 1802—1805; — 12.º *Uebersetzung und Erklärung des Proph. AMOS*, 1810; — 13.º *Schulausgabe des Neuen Testaments*, 1824. Voor de kerkelijke geschiedenis leverde hij: 14.º *Allgemeine Geschichte der christlichen Kirche, nach der Zeitfolge, seit dem Anfange der Reformation bis auf die neueste Zeit*, — enz.

VATOUT (JEAN), in 1792 te *Ville-Franche* geboren, werd, na in de collegiën van *Parijs* goede studiën te hebben gemaakt, bijzonder secretaris van den baron **BOISSY-D'ANGLAS**, prefect van het *Charente-dep.*^t, en volgde dien bekwamen administrateur naar *Angoulême*, alwaar hij tot in 1814 verbleef. Gedurende de honderd dagen onderprefekt, eerst te *Blaye* en daarna te *Libourne*, zijnde, meende hij bij den val des keizerrijks zijn ontslag te moeten nemen. In 1816 secretaris geworden van den heer **DECAZES**, toenmaals minister van algemeene policie, werd hij twee jaren later tot onderprefekt van *Semur* benoemd. In 1820 uit zijne betrekkingen ontslagen, legde hij zich van dit lijdstip af toe op de beoefening der letteren, die voor hem bij de waarneming

zijner openbare posten slechts eene uitspanning waren geweest. In 1822 verbond de hertog van *Orleans* hem aan zijnen persoon, door hem den post van bibliothekaris van het *Palais-Royal* toetevertrouwen. Van dien oogenblik af verliet hij de loopbaan van publicist, en wijdde zich geheel aan zijnen smaak voor de schoone kunsten toe. In 1831 tot afgevaardigde van *Côte-d'Or* verkozen, sprak hij dikwerf in de kamer; zijne redevoeringen over de doodstraf, over het panthéon en andere verwierven hem de achting zijner ambtgenooten. Zijne wetgevende werkzaamheden beletteden hem niet die der letterkunde voortzetten. Hij was juist tot lid der Fransche akademie benoemd, toen de omwenteling van den 24 Februarij uitborst. Hij volgde **LODEWIJK PHILIPPUS** in de ballingschap, en overleed in *Engeland*, in November 1848. Behalve verscheiden staatkundige brochures, die derzelve belangrijkheid enkel van de omstandigheden ontleenden, heeft men van hem: 1.º *Les aventures etc. (De lotgevallen der dochter eens konings)*, *Parijs*, 1820—21, in 8.vo, eene allegorie, die onder den ligten sluijer eener geestige scherts, groote staatkundige waarheden verborg; — 2.º *Les gouvernements etc. (De vertegenwoordigende of constitutioneële regeringen op het congres van Troppau)*, 1821, in 8.vo; — 3.º *De l'Assemblée etc. (Over de constituerende vergadering)*, 1822, in 8.vo; — 4.º *Catalogue*

etc. (*Geschiedkundige en beschrijvende catalogus der schilderijen en portretten der verzameling van den hertog van Orleans*), Parijs, 1823—30, 8 dl.ⁿ, in 8.vo. Deze aantekeningen zijn onder het bijzondere opzigt van den prins zamengesteld, en bevatten zelfs verscheiden door hem geschreven stukken; — 5.º *Galerie etc.* (*Gelithografeerde galerij der schilderijen van den hertog van Orleans*), ib. 1825—29, 2 dl.ⁿ, gr. in fol.; — 6.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis van het Palais-royal*), ib. 1830, in 8.vo; — 7.º *Histoire etc.* (*Gelithografeerde geschiedenis van het Palais Royal*), ib. 1833—34, in fol.; — 8.º *La conspiration etc.* (*De zamenzwering van CÉLLAMARE*), eene episode uit het regentschap, ib. 1832, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 9.º *Le château d'Eu* (*Het kasteel van Eu*), geschiedkundige aantekeningen, ibid, 1837, 5 dl.ⁿ, in 8.vo; — 10.º *Souvenirs etc.* (*Geschiedkundige herinneringen der koninklijke residentien van Frankrijk*), Parijs, 1839—45, 6 dl.ⁿ, in 8.vo, enz.

VAUBLANC (VINCENT MARIE VIENNOT, graaf DE), in 1756, te Montargis (Fr. Loiret-dep.^t) geboren, begaf zich in dienst bij het verlaten der militaire school, en werd in 1789 verkozen tot secretaris des adels van het landvoogdijdschap van Melun. In 1791, door het Seine en Marne-dep.^t tot de wetgevende vergadering afgevaardigd, werd hij weldra een der voornaamste leden van de koningsgezinde partij.

Onder het schrikbewind vogelvrij verklaard, wist hij zich aan de vervolgingen zijner vijanden te onttrekken, en kwam eerst na den 9 Thermidor weder ten voorschijn. Tijdens de beweging, die tegen de conventie ontstond, presideerde hij de afdeeling *Poissonnière*. Ten gevolge van den 13 Vendémiaire ten dood veroordeeld, wist hij de waakzaamheid der politie te verschalken, en werd later tot afgevaardigde bij den raad der vijf-honderden verkozen. Eerst tegen het einde van 1796 kon hij zijne verkiezing doen wettigen. Men beschouwde hem als de ziel der verdachte bijeenkomsten der partij van *Clichy*, het is daarom dat zijn naam als een der eersten op de proscriptie-lijst van den 18 Fructidor voorkwam. Tot ballingschap veroordeeld, begaf hij zich naar *Zwitserland*, daarna naar *Duitschland*, van waar hij eerst na den 18 Brumaire terugkwam. Naauwelijks teruggekeerd, werd hij door den senaat tot het wetgevend ligchaam beroepen, alwaar hij, na eenige weifelingen, eenen buitengewonen ijver aan den dag legde, om de heerschzucht van BONAPARTE te dienen. In 1804 candidaat bij den behoedenden senaat geworden, werd hij een jaar later tot de prefectuur van het *Mozel-dep.^t* beroepen, daarna tot rijks-graaf en commandeur van het legioen van eer verheven. Daar hij zich in 1815 der terugkomst van NAPOLEON vijandig had getoond, zag hij zich verplicht de vlugt te nemen, vertrok naar *Luxemburg* en van

daar naar *Gend*, alwaar hij verscheiden *Verhandelingen* over den toestand van *Frankrijk* zamenstelde, en deel nam aan de redactie van den koningsgezinden *Moniteur*. Met *LOUWIS XVIII* teruggekeerd, werd hij tot staatsraad en prefekt van het dep.^t der *Monden van de Rhône* benoemd. Twee maanden later met de portefeuille van binnenlandsche zaken belast, onderteekende hij de ordonnantie, die de ontbinding van het instituut beval, verliet het ministerie in 1816 en werd minister van staat, en lid van den geheimraad. In 1820 door het dep.^t *Calvados* afgevaardigd, had hij tot in 1827 zitting in de kamer, alwaar hij zich enkel deed opmerken, door de gestadige ondersteuning, van al de door de regering voorgestelde maatregelen. Lid van den hoogen raad van handel geworden, kwam hij omtrent dezen tijd in een vrij hev'ig geschil met den heer *DE SAINT-CRISQ*, over onderwerpen van huishouding van staat, en bij gelegenheid van de douane-wet. Reeds in 1830 hield hij op deel aan de openbare zaken te nemen, en hield zich enkel met zijne letterkundige werkzaamheden bezig. Hij was vrij lid der akademie van schoone kunsten, en overleed in 1845. Onder zijne talrijke werken onderscheidt men:

- 1.º *Rivalité etc. (Wedijver tusschen Frankrijk en Engeland, enz.)*, *Parijs*, 1808, in 8.vo;
- 2.º *Tables etc. (Synchroonistische tafels der geschiedenis van Frankrijk)*, *ib.* 1818, in 8.vo;

— 3.º *Mémoires etc. (Gedenkschriften over de Fransche omwenteling)*, *ib.* 1832, 4 dl.ⁿ, in 8.vo; — 4.º *Essai etc. (Proeve over het onderwijs en de opvoeding van eenen prins in de 19.e eeuw)*; *ib.* 1833, in 8.vo; — 5.º *Fastes etc. (Gedenkwaardige jaarboeken van Frankrijk)*, *ib.* 1838, in 8.vo; — 6.º *Souvenirs (Herinneringen)*. *DE VAUBLANG* heeft ook de dichtkunst beoefend, doch met weinig gevolg. Hij heeft een heldendicht in 12 gezangen in het licht gegeven, getiteld: 7.º *Le dernier etc. (De laatste der Cæsars, of de val van het Oostersche Romeinsche rijk)*, *Parijs*, 1836, in 8.vo, en 8.º *Tragédies (Treurspelen)*, *ibid*, 1839, in 8.vo, waarin de volgende vijf stukken voorkomen: *Soliman II*, *Attila*, *Aristomenes*, *de Herakliden* en *de dood van Nicias*.

VAUBLANG (*J. B. BERNARD VIENNOT*, ridder *DE*), broeder van den voorgaande, in 1760 te *St. Domingo*, waar zijn vader eenen aanzienlijken post bekleedde, geboren, volbragt zijne studiën in de militaire school te *Parijs*, maakten in den ouderdom van 16 jaren reeds eenen zeetogt mede, en onderscheidde zich voor *Savannah*. Hij maakte vervolgens den oorlog der *Ver-eenigde Staten* mede, in het door *LAFAYETTE* aangevoerde leger, en ontving tot belooning van zijne diensten, het eigendom van landerijën. In het begin der omwenteling in *Frankrijk* teruggekeerd, werd hij in hoe-

danigheid van adjudant-generaal bij den staf van het *Rijn*-leger geplaatst, en verdiende de achting van CUSTINE (zie dat Art. -*Wbk.*-). Toen die ongelukkige veldheer naar het revolutionnaire schavot werd gesleurd, achtte VAUBLANG, billijkerwijze verdacht van den gang der gebeurtenissen aftekeuren, het noodig om de wijk naar *Zwitserland* te nemen. Na den 9 thermidor, kwam hij in *Frankrijk* terug; en hield zich eenigen tijd te *Besançon* op, alwaar hij geene andere bezigheid had, dan de beoefening der letteren. Onder het directorium werd hij in zijnen rang hersteld; de eerste consul benoemde hem tot brigade-generaal. In 1808 werd hij bij het leger van *Spanje*, als algemeen inspecteur der monsteringen aangesteld, hij volgde JUNOT naar *Portugal* en bewees gewichtige diensten gedurende de bezetting van het schiereiland. Later maakte hij den voor de Franschen zoo noodlottigen veldtocht van *Rusland* mede, en overleed op den terugtocht, te *Gunbinau* bij *Wilna*, den 19 Decb. 1812. VAUBLANG bereidde een groot werk over de militaire administratie voor, maar de kostbare door hem verzamelde bouwstoffen zijn in *Rusland* verloren geraakt.

VAUDOYER (ANTOINE LAURENT THOMAS), in 1756 te *Parijs* geboren, werd in 1786, in hoedanigheid van bezoldigd bouwkundige des konings, naar de Fransche akademie van *Rome* gezonden. Bij zijne terugkomst

tot bouwkunstenaar der regering benoemd, werd hij bij het collegie van *Frankrijk* met den wederopbouw van het observatorium, en der amphitheaters van schei-, ontleed- en natuurkunde belast, welke hij gemakkelijker en nuttiger wist te maken. Verscheiden andere onder zijn opzigt uitgevoerde werken stelden zijne bekwaamheid in het helderste daglicht. Hij was ridder van het legioen van eer, sedert 1823 lid der akademie van schoone kunsten, en werd later secretaris-archivarius der afdeeling van bouwkunde. Hij overleed te *Parijs* den 27 Mei 1846. Behalve eenige *redevoeringen* bij de lijkplegtigheden zijner ambtgenooten RONDELET, POYET en THIBAUT uitgesproken, heeft men van hem: 1.º *Idées etc.* (*Denkbeelden van een Fransch burger over de plaats bestemd tot de begraafing der beroemde mannen van Frankrijk*), 1797, in 12.mo; — 2.º *Restauration etc.* (*Herstelling der zuilen van het Fransch Panthéon*), 1798, in 4.to — Met BALTARD (zie dat Art.): 3.º *Grand etc.* (*Groote prijs der bouwkunde en andere voortbrengselen*), *Parijs*, 1802, en volg. jaren, 4 dl.ⁿ in fol., elk van 120 platen; — 4.º *Description etc.* (*Beschrijving van den Schouburg van MARCELLUS te Rome*), 1812, in 4.to

* VELLA (GIUSEPPE), een beruchte letterkundige bedrieger, in 1750 op het eiland *Malla* geboren, legde zich op de theologische studiën toe, en werd kapellaan der Malteser-orde.

Met het Arabische dialekt, dat thans nog op *Malta* gesproken wordt, bekend, was het hem mogelijk, een letterkundig bedrog, dat hem niet slechts een groot aanzien verschaft, maar ook een aanmerkelijk voordeel aanbragt, te plegen. Hij weerde namelijk van gedurende zijn verblijf te *Palermo* in 1782, in de abdij van den H. MARTINUS ontdekt te hebben een Arabisch handschrift, hetwelk de briefwisseling der Arabische stadhouders van *Sicilië* en hunne gebieders in *Afrika* bevatte; verder een ander, waarin de gewigtigste documenten, betrekkelijk de heerschappij der Noormannen in *Sicilië*, vereenigd waren, en eindelijk een derde, door hetwelke men de verloren boeken van LIVIUS, in eene Arabische vertaling als wedergevonden kon beschouwen. ALFONSO ARIOLDI, aartsbisschop van *Heraclea* en regter der apostolische legatie op *Sicilië*, welken VELLA met zijne ontdekking had bekend gemaakt, ondersteunde den bedrieger op alle mogelijke wijzen, en bood zich aan tot de bestrijding van alle kosten, welke tot de uitgave der aangevoerde werken noodig mogten zijn. Het eerst verscheen als vertaling uit het Arabisch de *Codice diplomatico di Sicilia sotto il governo degli Arabi, Palermo, 1789—92, 3 dl.ⁿ in 4.to*, en later, toen men twijfel over de echtheid dezer oorkonden liet blijken, ook het eerste deel der bovengenoemde briefwisseling, onder den titel

van *Kitab diwan Mesr; Libro del consiglio di Egitto, Palermo, 1793*, in fol. Reeds was men met het drukken van het tweede deel begonnen, toen J. HAGER, evenzeer een geleerde kwakzalver, op eene reis naar *Sicilië*, het bedrog ontdekte en aan de wereld bekend maakte. Er werden alsnu van verschillende zijden onderzoekingen in het werk gesteld, en men bevond, dat de oorspronkelijke tekst niet de gewone schrijftaal, maar het verbasterde Arabische dialekt op *Malta* was, en dat de namen in den evenzeer publiek gemaakten, nieuwontdekten LIVIUS geheel anders geschreven waren, dan het bij de Arabieren gebruikelijk is. OLAUS of OLAF TYCHSEN (zie dat Art.) verklaarde het door VELLA zoo zeer geprezen opschrift van eenen ouden ring, dien men voor den ring van koning ROGER of RUTGER wilde doen doorgaan, voor eene gewone spreuk uit den koran. VELLA werd na de ontdekking van het onbeschaamde bedrog uit alle betrekkingen verwijderd, en tot gevangenis-straf veroordeeld. Hij overleed in 1824. — Vergelijk: 'J. HAGER's *Nachricht von einer literarischen Betrügerei, Erlangen, 1799*, in 8.vo

VENINO (IGNATIUS). — Zie VENINI -Wbk.-

VEREMOND (*dom*), een der laatste monniken der oude abdij van *Affligem* in *Brabant*, in 1771 geboren, werd pastoor

van *Overboelaere* en *Audeghem*. Met ijver voor de wetenschap en de godsdienst bezielde, deed hij, om de beroemde orde der Benediktijnen in *België* te doen herleven, ongehoorde pogingen, welke hij het geluk had, met den besten uitslag bekroond te zien. Nadat zijne abdij hersteld was, werd hij tot overste derzelve benoemd, en hij bekleedde die gewigtige betrekkingen met al het beleid, waarmede hij begaafd was, tot dat hij den 25 Augustus 1846 te *Dendermonde* overleed.

* VERHEIJEN (Jhr. Mr. FRANCISCUS XAVERIUS), werd den 11 Februarij 1779 op het kasteel te *Loon-op-Zand* (prov. *Noordbrabant*) uit een oud Noordbrabantsch geslacht geboren, dat aan den lande en aan die provincie, in aanzienlijke betrekkingen, menigvuldige en belangrijke diensten heeft bewezen. Zijn vader, JOANNES BAPTISTA VERHEIJEN, was lid van het vertegenwoordigend ligchaam, later voorzitter van het staatsbewind, lid van het departementaal bestuur van *Brabant*, staatsraad in buitengewone dienst en lid van het wetgevend ligchaam, voorzitter van den algemeenen raad van het departement der *Monden van den Rijn*, commissaris-generaal in dat departement en lid der staten-generaal, ridder der koninklijke orde van verdiensten en kommandeur der orde van de unie. Van moederszijde behoorde hij tot de oude en aanzienlijke familie DE ROY (ook genaamd DE ROYE),

vier leden méer dan twee en eene halve eeuw in de Nederlandsche magistratuur en het leger gewigtige en eervolle posten hebben bekleed, terwijl een hunner als officier der genie aan de zijde van prins MAURITZ van *Nassau* in het jaar 1602 voor de stad *Grave* is gesneuveld. Nog zeer jong begaf zich FRANCISCUS XAVERIUS VERHEIJEN naar de Latijnsche scholen van *Turnhout*, welke vooral destijds met roem bekend waren en druk bezocht werden, en muntte daar door zijne schranderheid boven zijne medeleerlingen zoodanig uit, dat hij in alle klassen den eersten prijs behaalde. Na den afloop zijner studiën te *Turnhout*, bezocht hij de hoogeschool te *Leyden*, alwaar hij bij diploma van 19 Maart 1803 tot doctor in de beide regten werd bevorderd; terwijl hij den 26 April daaraanvolgende als advocaat bij het hof van justitie van *Holland* werd toegelaten. Kort daarna werd hij tot drossaard van het vrije graafschap *Bokhoven* benoemd; in 1808 tot kwartierdorst van het tweede kwartier in het dep.^t *Brabant*; in 1809 tot jagtofficier; in hetzelfde jaar tot kwartier-dorst te *Breda*, in welke betrekking hij, vooral met het oog op de moeilijke omstandigheden waarin men verkeerde, de gewigtigste diensten in het bijzonder aan die stad bewees en belast werd om NAPOLEON te ontvangen, bij gelegenheid dat deze die plaats bezocht. In 1810 werd hij benoemd tot lid van de *Commissie voor de zaken van Holland te*

Parijs, eene betrekking, waaraan eigenaardige moeilijkheden verbonden waren, doch welke hij met het meeste beleid wist te vervullen. In 1812 werd hij aangesteld als commissaris over de achterstallige rekeningen der gemeenten in het dep.^t der *Monden van den Rijn*, en als lid der commissie over de gevangenissen. Den 24 December 1813 werd hij benoemd tot *Commissaris van Z. K. H. den Prins van Oranje* over het arrondissement *Breda* en den 29 Augustus 1814 tot *griffier der Staten van Noordbrabant*, in welke betrekking hij door die staten in 1850 werd bevestigd. In 1814 was hij voorzitter van eene der sectiën van de vergadering der aanzienlijken ter goed- of afkeuring der grondwet voor de *Nederlanden*; gewoon zonder schroomvalligheid voor zijn gevoelen uit te komen, behoorde hij tot hen, die te dezer zake een afkeurend votum uitbragten. Den 26 November 1815 trad hij op den huize *Zuydewijn*, gemeente *Vrijhoeven Capelle* in *Noordbrabant*, in den echt en, even als zijn vader gedaan had, met eene DE ROY, die van moederszijde afstamde van het oude geslacht der MONTENS waarvan een, ten tijde van prins WILLEM den Eersten, als burgemeester der stad *Breda*, aan het hoofd der burgerij, zoo roemrijk tegen de Spanjaarden streed, namens die stad mede de Unie van *Utrecht* ondertekende en in het bijzonder vertrouwen van den prins mogt

deelen. Koning WILLEM I, die ware verdiensten wist te onderscheiden, en bij wien hij in hooge achting stond, benoemde VERHEIJEN in 1820 tot ridder der orde van den Nederlandschen leeuw. Ook WILLEM II vereerde hem met zijn vertrouwen. In 1832 werd hij lid der Ridder-schap van *Noordbrabant*. Hij was bovendien, sedert de oprigting dier instelling, voorzitter der commissie tot aanmoediging en ondersteuning van de gewapende dienst in de *Nederlanden* voor het distrikt 's *Hertogenbosch*; sedert 1808 broeder en sedert 1837 proost van het illustre Lieve Vrouwe broederschap, in 1318 in genoemde stad opgericht, en voorts bestuurder van het genootschap van kunsten en wetenschappen in *Noordbrabant*. Zeer vele en gewigtige diensten bewees hij gedurende deze eervolle loopbaan en vooral als griffier der staten, welke betrekking hij gedurende 37 jaren met de meeste onderscheiding bekleedde. Eervol en tevens onverschrokken was in het bijzonder zijn gehouden gedrag tijdens de onlusten met *België* in 1830 en 1831, toen hij door zijn beleid en zijne ijverige pogingen veel tot het behoud der rust en orde bijdroeg. Zijn regtschappen karakter, zijne minzaamheid, hulpvaardigheid voor allen zonder onderscheid, die zijne medewerking noodig hadden, zijne milddadigheid en ware godsvrucht deden hem hoog in de schatting zijner medeburgers staan; zijn

dood was dan ook een wezenlijk en allertreurigst verlies niet alleen voor zijne talrijke betrekkingen, maar ook in het bijzonder voor de Provincie *Noordbrabant*, aan welker belangen hij met hart en ziel toegedaan was en onvermoeid zijne even zoo ijverige als verlichte zorgen wijdde. Hij overleed den 22 Augustus 1851 op het kasteel zijner geboorte in den ouderdom van ruim 72 jaren, terwijl zijne stoffelijke overblijfselen in den familie-kelder te *Bokhoven* den 26 dier maand werden bijgezet.

VERNET (ANTOINE CHARLES HORACE, bekend onder den naam van *CARLE*), een beroemde schilder, was de kweekeling van zijn' vader *C. J. VERNET* (zie dat Art. *-Wbk-*), en werd in 1758 te *Bordeaux* geboren. In 1775 behaalde hij den tweeden grooten prijs, en in 1782 den eersten, en begaf zich in hoedanigheid van bevoorregt leerling naar *Rome*. In 1788 in *Parijs* teruggekeerd, werd hij op de tentoonstelling zijner schilderdij der *Zegepraal van PAULUS EMILIUS*, eene grootsche compositie van het heerlijkste uitwerksel, in de koninklijke school van schilderkunst toegelaten. Met den gelukkigsten aanleg en eene verbazende vlugheid in den arbeid begaafd, behandelde hij verschillende genres, zoo als landschappen, dieren enz. met dezelfde uitstekendheid. Een bepaalde smaak voor de rijkunst, had hem met de beoefening der paarden gemeenzaam gemaakt,

en hem de onvermijdelijke kennis verschafft, welke men slecht door eene langdurige praktijk kan bekomen. Zijne verschillende voortbrengselen in dien smaak hebben eenen schitterenden bijval genoten; maar degene welke hem het meeste tot eer hebben verstrekt, zijn de teekening der *Monstering, op het plein der Tuileriën door Bonaparte, eersten consul, gehouden*; — de *Veldslagen van Rivoli, Marengo, Toloso, Wagram*; — de *Inloft in Milane*; — de *morgen van den slag van Austerlitz*, waarop *NAPOLEON*, door zijne maarschalken omringd, hun zijne laatste instructiën geeft. Zijne schoonste portretten zijn: dat van *NAPOLEON* en dat van *den hertog van BERRY*, voorgesteld te paard in de uniform van kolonelgeneraal der dragonders. Behalve deze werken, heeft men van hem verzamelingen van *studiën* in elke genre, die gegraveerd zijn, en andere, welke hij zelf gelithographieerd heeft. *CARLE VERNET* overleed te *Parijs* den 27 November 1836. Zijn zoon *HORACE* heeft ook den grootsten roem in de schilderkunst verworven.

VESTRIS (GAETANO APOLINNE BALTHAZAR VESTRI, genaamd) een beroemde danser, te *Florence* in 1729 geboren, kwam vroegtijdig te *Parijs*, alwaar hij lessen van *DUPRÉ* ontving, trad in 1748 het eerst in de opera op, werd in het volgende jaar aan dezelve verbonden, en in 1753 lid der dans-akademie. Zijne bijzondere verdiensten waren be-

valligheid, sierlijkheid en kieschheid. Zijn roem had zich zoo zeer uitgebreid, dat op eene reis, welke hij naar *Londen* deed, het lagerhuis, om hem te zien dānsen, de zitting uitstelde, waarin BURKE zijnen huishoudelijken bil moest voordragen. VESTRIS was voor het overige, zegt men, zeer onwetend, kon noch lezen noch schrijven. Zijne ijdelheid evenaarde intusschen zijn talent; maar hij ging daarbij zoo ongekunsteld te werk, dat dezelve niet weinig tot zijnen roem heeft bijgedragen. Niets kenmerkt hem beter dan de volgende welbekende uitdrukking: *Er zijn slechts drie groote mannen in Europa: de koning van Pruissen, mijnheer DE VOLTAIRE en ik.* Dan ofschoon hij zich door zijne verregaande ijdelheid zeer belagchelijk maakte, werd deze kunstenaar echter wegens zijne rechtschapenheid, zijne dienstvaardigheid, en zijne gehechtheid aan zijne familie zeer geprezen. Hij overleed te *Parijs* den 23 September 1808. Als componist van balletten heeft VESTRIS niet zeer talrijke en slechts zwakke herinneringen nagelaten. Hij was bekwaamer in de uitvoering dan in de vinding, en men kent slechts twee pantomimische-ballets van hem: 1.º *Endymion*, 1773, en 2.º *le Nid etc. (Het vogelnest)*, 1786.

VIANI (GEORGE), een penningkundige, in 1762 geboren, beoefende eerst de schoone letteren en de dichtkunst, en liet vervolgens de letterkunde varen,

om zich op de penningkunde der middeleeuwen toeteleggen. Dit gedeelte, ofschoon belangrijker dan het oude, biedt groote moeilijkheden aan, wanneer het te doen is, om de waarde der munten te bepalen. VIANI was in dit alles volkomen ervaren, en hij werd dikwerf geraadpleegd door de ministers van finantiën van verschillende regeringen, door handelaars en muntmeesters. Nadat de akademie van *Lucca* het ontwerp gevormd had, tot het verzamelen van gedenkschriften, om tot eene algemeene geschiedenis van den staat van *Lucca* te dienen, werd hij met het numismatisch gedeelte belast. De dood brak den 2 December 1816 zijnen arbeid af. Men heeft van hem: 1.º *Saggio poetico, Londen*, 1784, in 4.to; — 2.º *Glicera, Berlijn (Lucca)*, 1785, in 8.vo; — 3.º *Memorie della famiglia Cibo e delle Monete di Massa di Lunigiana, Pisa*, 1808, in 4.to; — 4.º *Memorie d'una Moneta inedita della Republica di Pisa, Pisa* 1809, met pl.ⁿ; — 5.º *Lettera intorno alle Monete, ed alla Zecca di Pistoja, Pisa*, 1813, in 8.vo; — 6.º *Ristratto d'un Opera Numismatica di S. E. il Sign. Conte Gian-Francesco Galeani Napione, Florence*, 1813, in 8.vo

VIEIRA. — Zie VIEIRA -Wbk.-

VIEN (JOZEF MARIA), in dat Artikel verandere men, in het 24.^e dl. van het -Wbk.- blz. 379, 1.º kolom, reg. 24 v. boven het jaartal 1575, in 1775.

* **VIERTHALER (MICHAËL)**, een verdienstelijke paedagoog, en director van het weeshuis te *Weenen*, den 25 Septbr. 1758, te *Mauerkirchen*, in het *Innkwartier* geboren, studeerde onder de Jesuiten te *Berghausen* en later aan de universiteit te *Salzburg*. In 1783 bekwam hij eenen onderwijzerspost aan de *Pagerie* en aan het *Virgilianum*, beide opvoedingsgestichten voor adellijke jongelingen. In 1790 rigtte de vorst-aartsbisschop **HIERONYMUS**, graaf van **COLLOREDO**, een seminarie op ter vorming van onderwijzers voor stads- en landscholen en benoemde **VIERTHALER** tot director. Te gelijkertijd hield hij aan de universiteit paedagogische voorlezingen. Nadat hem in 1796 provisioneel de sleutels der hof-bibliotheek waren overgegeven, bekwam hij kort daarop onder de regering van den aarts-hertog-keurvorst **FERDINAND**, den post van werkelijken hof-bibliotheekaris. In zijne invloedrijke betrekking des opzichts en der leiding van de gezamenlijke stads- en landscholen maakte hij zich zeer verdienstelijk. Voor de letterkunde was zijne uitgave der *Oberdeutschen Literaturzeitung* van het hoogste belang, en als schrijver der *Philosophischen Geschichte der Menschen und Völker* werd zijn naam ook in meer uitgebreide kringen verspreid. *Salzburg* heeft hem de gewigtigste beschrijvingen zijner geologische, oudheidkundige en statistische merkwaardigheden te danken; ook gedurende de vijandelijke invallen beschermd

en redde hij, door zijne verstandige maatregelen en zijne onwrikbare standvastigheid, veel dat zonder zijne omzigtige voorzorg onherstelbaar verloren zou zijn geweest. Sedert 1806 tot director van het weeshuis naar *Weenen* beroepen, deed hij zich ook in dezen zegenrijken werkkring, als een leedergevoelend menschenvriend, en een zeer bekwaam opvoeder kennen. De keizer beloonde zijne bemoeijingen door zijne benoeming tot *Neder-Oostenrijkschen opvoedingsraad*. Na eene twintigjarige werkzaamheid, werd de zeventigjarige grijsaard, den 3 October 1827, door eene beroerte plotseling aan dit eervolle beroep onttrokken. Behalve de reeds genoemde *Wijsgeerige geschiedenis der menschen en volken*, 7 dl.ⁿ, 1787—1817, heeft men van hem: 1.º *Der englische Spion*, een treurspel, 1781; — 2.º *Elemente der Pädagogik und Methodik*, 5.º uitg. 1810; — 3.º *Goldener Spiegel*, 1791; — 4.º *Kinderbuch*, 3.º uitg. 1799; — 5.º *Geist der Sokrätik*, 1810, 4.º uitg.; — 6.º *Entwurf der Schulerziehungskunde*, 1794; — 7.º *Anleitung zur Rechenkunst*, 5.º uitg. 1806; — 8.º *Beiträge zur Geographie und Geschichte Salzburgs*, 1798; — 9.º *Reisen durch Salzburg*, 1799; — 10.º *Geschichte des Schulwesens und der Kultur von Salzburg*, 1804; — 11.º *Meine Wanderung durch Salzburg, Berchtesgaden und Oesterreich*, 1817.

VIGNALI (PAULUS), een Catho-

lijk priester, in *Corsika* geboren, werd gekozen om op *St. Helena*, aan NAPOLEON den troost der godsdienst te brengen. Hij vergezeldde den abbé BUONAVITA; maar de zwakke staat der gezondheid van laatstgenoemde was tegen het tropisch klimaat niet bestand. Het was VIGNALI, die op den namiddag van den 3 Mei 1821, aan den doorluchtigen balling de laatste heilige Sacramenten toediende, en die in het testament van den exkeizer met een legaat van honderd-duizend francs bedacht werd, met het uitgedrukt verlangen dat hij zijn huis nabij *Ponte-Novo di Costino* zou bouwen. Na den dood van BONAPARTE kwam VIGNALI in *Europa* terug, en ging *Corté* op *Corsika* bewonen, alwaar hij den 13 Junij 1836 vermoord werd.

VILLENAVE (MATTHIEU GUILLAUME THÉRÈSE), in 1762 te *Saint-Felix de Caraman* (Fr. *Oppper-Garonne-dep.^t*) geboren, maakte zich het eerst in de letterkundige wereld bekend, door in 1786, op het concours der Fransche akademie, eene *Ode* op de heldhaftige opoffering van den hertog van *Brunswijk* intezenden. Drie jaren later stichtte hij den *Rodeur Français* (*Fransche rondzwerwer*). In het begin der Fransche omwenteling te *Nantes* gevestigd, stelde hij zich in de waagschaal, en werd den 9 September 1793, op last van CARRIER, in hechtenis genomen. Met 132 inwoners van *Nantes* naar *Parijs* voor de revolutionaire regtbank gezonden, werd

hij vrijgesproken. De vervolging, waaraan hij ten doel had gestaan, verschafte hem de gelegenheid om verscheiden pamphletten in het licht te geven. Hij had den moed om CHARETTE (zie dat Art. -*Wbk.*-) voor den krijgsraad te verdedigen, die dezen veldheer ten dood veroordeelde. Toen de omwentelings-stormen eenigzins tot bedaren waren gekomen, ontwierp en schreef hij verscheiden dagbladen in eenen uitmunten den geest. Onder het consulaat en het keizerlijk bewind, hield hij zich enkel met letter- en geschiedkundige werken bezig; maar onder de restauratie werd hij achtereenvolgend hoofd-redacteur der *Quotidienne*, oprigter van het *Mémorial religieux, politique et littéraire*, en in 1820 van den *Courrier-Français*. Twee jaren later liet hij op nieuw de staatkunde varen, en in 1824 werd hij beroepen om in het *Athenée* eenen leergang over de letterkundige geschiedenis van *Frankrijk* te houden; welken hij tot in 1831 voortzette. Als algemeen secretaris der Keltische akademie, der oudheidkundige maatschappij van *Frankrijk*, en van het philotechnisch genootschap en als voorzitter der 2.e klasse van het geschiedkundig instituut (talen en letterkunde), overleed hij te *Parijs*, den 17 Maart 1846. Hij was een der hoofd-redacteuren der *Biographie universelle*. Verder heeft hij uitgaven geleverd der *Werken* (*Œuvres*) van BOURDALOUE, DUCLOS, THOMAS, MARMONTEL, BARTHÉLEMI, met zeer geachte aantekeningen. Voorts heeft men

van hem, behalve verscheiden gelegenheids-schriften, en een aantal *Lofreden* en *Levensschetsen*, eene Fransche vertaling in proza der *Herscheppingen* van OVIDIUS, met aantekeningen, *Parijs*, 1807—22, 4 dl.ⁿ, in 4.to en in 8.vo, met plt.ⁿ; — 2.º *Via etc. (Leven van OVIDIUS)*, 1809, in 8.vo, met plt.ⁿ, waarin hij eindelijk het vraagstuk schijnt te hebben opgelost, dat sedert zoo vele eeuwen tien tot twaalf stelsels had in omloop gebragt, betrekkelijk de ware oorzaak der ballingschap van dien dichter (zie OVIDIUS -*Wbk.*). Zijn gevoelen is vrij algemeen door de geleerden aangenomen; — 3.º Eene Fransche vertaling in proza, met aantekennigen der *Aeneïde* van VIRGILIUS, in de *Bibliothèque Latine Française* door PANCKOUKE. VILLENAVE bezat eene zeer schoone bibliotheek, en eene kostbare verzameling van handschriften. De catalogus derzelve is in 1848 gedrukt.

VILLENEUVE-BARGEMONT (CHRISTOPHE, graaf DE), in 1771 te *Bargemont*. (Fr. *Var-dep.*^t), uit eene oude familie geboren, kwam, na zijne studiën in de militaire school van *Tournon* volbragt te hebben, in hoedanigheid van onder-luitenant in het regiment *Royal-Roussillon*, van waar hij in 1792 tot de lijfwacht van LODEWIJK XVI overging. Nadat de koninklijke garde was opgeheven, verliet hij *Frankrijk*, waarin hij eerst in 1801 terugkwam. Omtrent dezen tijd tot inspecteur der ma-

ten en gewigten benoemd, werd hij in 1803 tot onder-prefekt van *Nerac*, en in 1806 tot prefekt van *Lot-et-Garonne* bevorderd. In 1814 was hij een der eerste prefekten, die zich naar *Bordeaux* tot den hertog van ANGOULÈME begaven. Gedurende de honderd dagen afgezet, hervatte hij zijne bedieningen in 1815, en ging in hetzelfde jaar tot de prefectuur der *Monden van de Rhône* over. In deze betrekking toonde hij zich als een bekwaam administrateur en overleed te *Marseille*, den 12 October 1829, levendig betreurd, door de inwoners dier stad, welke hem verscheiden groote inrigtingen te danken heeft, zoo als een nieuw *lazareth*, en eene tweede meer in de zee vooruitstekende haven. De vriend der letteren zijnde, wist VILLENEUVE, te midden aller afleidingen der ambtsbetrekkingen, den tijd te vinden, om verscheiden belangrijke werken zamentestellen, waarvan de voornaamste zijn: 1.º *Notice etc. (Geschiedkundige beschrijving der stad Nerac)*, Agen, 1807, in 8.vo; — 2.º *Voyage etc. (Reis in het dal van Barcelonnette, dep.^t der Neder-Alpen)*, 1816, in 8.vo; — 3.º *Statistiek van het dep.^t der Monden van de Rhône*, *Marseille*, 1821—29, 4 dl.ⁿ, in 4.to, met atlas enz.

VINGENS-SAINT-LAURENS (JACQUES), te *Nismes*, in 1758 geboren, trad de loopbaan der wapens in, en werd bij het regiment *Barrois-infanterie* tot

onder-luitenant benoemd; maar hij verliet weldra de dienst en legde zich op den landbouw toe. Na de partij der omwenteling te hebben omhelsd, besmette hij zich echter met geene der misdaden derzelve, en stelde zelfs in 1790 zijn leven in gevaar om slagtoffers te redden. In 1792, tot kapitein van een der bataillons van het *Gard-dep.* benoemd, werd hij kort daarna krijgscommissaris van het leger dat, onder de bevelen van MONTESQUIOU, *Savooije* bezette. In de proscriptie van dien generaal gewikkeld, werd hij voor de crimineele regtbank van *Lyon* betrokken, alwaar hij werd vrijgesproken; maar hij wilde generlei betrekking meer waarnemen, en keerde naar zijne familie terug. Daar hij, na den 31 Mei 1793 deel had genomen aan den opstand, die in het zuiden tegen de conventie uitborst, werd hij buiten de wet gesteld, en zag zich genoodzaakt de wijk naar *Zwitserland* te nemen, alwaar hij te midden van talloze gevaren aankwam; eindelijk keerde hij na den val van ROBESPIERRE naar zijn vaderland terug, en legde zich geheel op de beoefening der letteren toe; doch werd hij onder het directorium en het keizerlijk bewind andermaal vervolgd; in 1815 kwam hij *Parijs* bewonen, en overleed aldaar den 6 Mei 1825. Hij was lid der koninklijke landbouwkundige maatschappij der *Seine*, corresponderend lid der akademie van opschriften en van verscheiden andere geleerde

genootschappen. Men heeft van hem: 1.º *Mémoire etc.* (*Verhandeling over de fabriekmatige nijverheid van het Gard-dep.*), gezamenlijk gedrukt met de *Topographie etc.* (*Plaatsbeschrijving der Stad Nimes*), door zijnen broeder JEAN CÉSAR VINCENS, in 1755 geboren en in 1801 overleden; — 2.º de vertaling (in het Fransch) van verscheiden tooneelstukken van KOTZEBUE, in de *Chefs d'œuvre des théâtres étrangers* geplaatst; — 3.º Verscheiden stukken in de *Mémoires de l'académie du Gars*; — 4.º eene uitmuntende onderrigting betrekkelijk de zijwormen in den *Nouveau cours d'agriculture* enz.

VINCENT (NICOLAS CHARLES, baron DE), luitenant-generaal en Oostenrijksch gezant, in 1775 in *Lotharingen* geboren, had aan den veld-maarschalk WURMSER, wiens eerste adjudant hij was, de gunst te danken, welke hij onafgebroken bij keizer FRANCISCUS II genoot. Een der onderteekenaars van het verdrag van *Campo-Formia* zijnde, bewees hij sedert dat tijdstip aan zijne regering verscheiden gewigtige diensten. Eenigen tijd vóór de oprigting van het koninkrijk der *Nederlanden* werd hij door de verbondene mogendheden gekozen tot gouverneur-generaal van *België* en het land van *Luik*; in hetzelfde jaar werd hij gezant bij LODEWIJK XVIII, en vergezeld dien vorst in 1815 naar *Gend.* Daarna werd hij tot kamerheer van den keizer van

Oostenrijk en tot kolonel van een regiment ligte ruitery benoemd. Hij was het die, in 1823, op zijne kosten, met *sir CHARLES STUART*, een verslag over de inneming van *Konstantinopel*, om te dienen tot vervolg op de Byzantijnsche geschiedenis, liet drukken. Hij overleed te *Nancy* in 1834.

* **VINET (ALEXANDER)**, een der voornaamste Protestantsche theologen van onzen tijd, den 17 Junij 1797 te *Ouchy*, bij *Lausanne*, in het Zwitsersche *Waadland*, geboren, maakte zijne studiën aan het gymnasium en aan de akademie van *Lausanne*. In 1817, even nadat hij de tweede klasse der theologie was ingetreden, werd hij naar *Bazel* beroepen, om in de nieuw herstelde openbare gestichten van onderwijs de Fransche taal en letterkunde te onderwijzen. In 1819 te *Lausanne* tot het predikamt bevorderd, werd hij in hetzelfde jaar tot buitengewoon hoogleeraar der Fransche letterkunde aan de universiteit van *Bazel* benoemd en in 1835 tot gewoon hoogleeraar bevorderd. Reeds in *Bazel* werkte **VINET** met vrucht als onderwijzer, predikant en schrijver en stond in algemeene achting. Zulks was echter nog in hooger graad het geval, toen hij in 1837 als hoogleeraar der practische theologie, aan de akademie van zijn geliefd *Lausanne* beroepen werd. Zijn onderwijs overtrof alle verwachting: Zijne voordragt was vol ernst, bevalligheid en sierlijkheid. Uit al

zijne woorden spraken eene doordrongenheid van het geloof aan de goddelijke openbaring, eene diepe levensvolheid, zoodat alle studenten door derzelver geweldigen en toch zachten invloed geschokt en geboerd werden. Zijne *Discours etc. (Verhandelingen over eenige godsdienstige onderwerpen)*, 4.^e uitg. *Neuchatel* 1845, en *Nouveaux discours (Nieuwe redevoeringen)*, 2.^e uitg. 1841, en andere afzonderlijke leerreden, zijn in duidelijkheid en volheid der denkbeelden, in zuiverheid en sierlijkheid der taal, in warmte en ongekunsteldheid der voordragt, ware voorbeelden van kanselwespreekendheid. Het hoofd-denkbeeld dat in zijne godsdienstig-wijsgeerige en polemische schriften algemeen doorstraalt is, na een innig en ootmoedig geloof in **CHRISTUS**, het streven naar godsdienstige vrijheid, naar onafhankelijkheid des godsdienstigen levens van de staatsmagt. Daarvoor streed **VINET** zoolang als hij leefde. In 1845 borst de *Waadlandsche* omwenteling uit. De landelijke regering, had wegens den aangenomen grondregel: dat geen kanton, zich in de godsdienstige aangelegenheden van het andere mogt mengen, het voorstel van het kanton *Argau*, om de Jesuiten uit het eedgenootschap te verdrijven, van de hand gewezen. Daarom werden de regeringsleden verdrongen en hunne radikale vijanden in hunne plaats aangesteld. Deze deden ook op hunne wijze ingrepen in de godsdienstige betrekkingen, en trachtte dezelve,

tot partij-bedoelingen te misbruiken. VINET daarentegen, de wakkere kampvechter voor kerkelijke vrijheid, kon onder zulke omstandigheden niet langer in de zoogenaamde Waadlandsche staatskerk blijven, trad uit dezelve en deed afstand van zijn professoraat. Wel bekwam hij weder in 1845 den door den dood van zijnen vriend MONNARD openstaanden leerstoel der Fransche letterkunde, doch werd reeds in 1846 door een willekeurig besluit der regering van denzelfden beroofd, wyl hij zich de zaak der 185 ontslagen geestelijken aantrok, die op eene despotische beschikking van den staatsraad, met hem de staatskerk verlieten en daardoor niet slechts hunne betrekkingen verloren, maar ook in elke uitoefening van het geestelijk ambt, door gestrenge maatregelen belemmerd werden. Met hen stichtte VINET, als hun intellectueel en zedelijk hoofd, de zoogenaamde vrije, van den staat onafhankelijke kerk. Aan de door hem gestichte vrije akademie werd hij weder hoogleeraar der theologie, en voor deze belangrijke nieuwe inrigting was zijn, den 4 Mei 1847, te *Clarens* daaropvolgende dood een onherstelbaar verlies. Wij durven gerustelijk deze in het ooglopende verschijning met het puseyismus in *Engeland* vergelijken en als eene groote schrede tot toenadering aan de Catholijke Kerk kenmerken. Van zijne menigvuldige schriften verdienen nog vermeld te worden: 1.º

III. DEEL.

Chrestomatie Française, 3.º uitg. 3 dl.º, *Bazel*, 1838; Brusselsche uitgave, evenzeer in 3 dl.º, 1839; — 2.º *Sur etc. (Over de scheiding der Kerk van den staat)*, *Lausanne*, 1843; — 3.º *Essais etc. (Proeven over de zedekundige wijsbegeerte en de godsdienstige zedeleer)*; — 4.º *Essai etc. (Proeve over de openlijke verklaring der godsdienstige overtuigingen)*, *Parijs*, 1842; dit met een bewonderenswaardig talent geschreven werk, is niettemin overvloeiend van Protestantsche drogrede, meesterlijk wederlegd in het 3.º deel der *Solution de grands problèmes etc.*; door den schrijver van *Platon-Polichinelle (Abbé MARTINET)*; — 5.º *Etudes etc. (Evangelische studiën)*, *Lausanne*, 1847; — 6.º *Etudes etc. (Studiën over BLAISIUS PASCAL)*, ib. 1848. — Zijne gezamenlijke werken zullen eerstdaags in het licht verschijnen.

* VINUESA (MATTHIAS), in 1779 in het stadje *Naila*, diocees van *Burgos*, geboren, liet zich, nadat hij zijne studiën in de godgeleerdheid aan de universiteiten van *Alcala de Henares* en *Toledo* met roem volbragt had, aan die van *Siguenza* tot doctor promoveren, en bekwam in 1803 de kleine pastorij van *Tamjon*, een stadje van 631 zielen in de provincie *Quadalajara*, welke hij gedurende 10 jaren bediende. Na de terugkomst des konings snelde hij naar *Valencia*. Hij werd tot aartsdiaken van *Tarazona*, en koninklijk hofkapellaan bevoor-

F f

derd. In Januarij 1821, ten tijde dat het congres van *Laibach* bijeenkwam, toen de pastoor (*el Curo*) MERINO zich verhief, en ABUELO tot voor de poorten van *Madrid* recruteerde, verschenen er proclamatiën, die tot den opstand aanspoorden en andere oproerige geschriften. De politie ontdekte weldra de boekdrukkerij, die dezelve opleverde, en kwam daardoor den schrijver derzelve op het spoor, dien men in den koninklijken hof-kapellaan VINUESA ontdekte. Op den 29 Januarij werd hij benevens twee neven, candidaten der theologie, die bij hem inwoonden en den boekdrukker in hechtenis genomen. Bij de in beslagname zijner papieren vond men, behalve verscheiden geschriften, die hem zeer compromitteerden, ook een ontwerp over de wijze, op welke de bestaande regering het best zoude omvergeworpen worden. De samenloop der ontdekking der staatkundige speculatiën, waarmede de hof-kapellaan zich bezig hield, met andere gebeurtenissen, die voor het heerschende stelsel veel bedenkelijker waren dan de droomerijen en proclamatiën van VINUESA, werd hem verderfelijk; de aanhangers der constitutie wilden een voorbeeld gesteld zien, dat de vijanden derzelve zou afschrikken, eischen daarom regtstreeks den dood van den armen priester, en toen hij den 3 Mei 1821 slechts tot eené tienjarige ballingschap naar een der Afrikaansche presidios veroordeeld werd, besloten eenige dweepers, zelve gereg en beuls-

werk met hem te houden. De afschuwelijke schanddaad zijner vermoording vervulde geheel *Madrid* met schrik en verontwaardiging, en toen dezelve den volgenden dag, het voorwerp der behandeling in de cortes werd, drukte MARTINEZ DE LA ROSA zich aldus uit: » Er is bloed vergoten en dat niet door het gezag der wet; de eer der natie en de achting jegens de cortes vorderen, de omstandigheden, onder welke zulks geschiedde, in het licht te brengen. Zeker is het, dat in den naam der vrijheid, ofschoon met bespotting derzelve, een persoon is vermoord, die zich onder de bescherming der wet en der militaire magt bevond; dit is een heilloos voorbeeld, een kwaad, hetwelk niet met woorden is uittedruken." — Drie jaren na zijne vermoording werd VINUESA, die, zoo als een officieel artikel in het dagblad van *Madrid* zich toenmaals uitdrukte, zonder andere misdaad dan zijne vurige liefde voor den koning onzen heer en voor de godsdienst, in de gevangenis was gesleept; als een martelaar gevierd. De koning beval zijne gedachtenis met prachtige exequiën te vieren. Na den afloop der plegtigheden, bleef de kist nog tot 9 ure des avonds uitgesteld. Eene ontelbare menigte geloovigen drong zich gedurende dien geheelen tijd door, om aan de deugden van dezen martelaar der omwenteling, de verschuldigde vereering aantebieden, en tranen van weemoed te storten. Het

lijk werd daarop in de kerk *del Buen-Suceso* ter aarde besteld en op het graf eene zerk met het hieronder staande grafschrift geplaatst (*).

VIREY (JULES JOSEPH), een geneesheer, in 1776 te *Hortes* (Fr. *Oppper-Marne-dep.*) geboren, werd, na te *Langres* zijne studiën te hebben volbragt, in 1795 tot militairen apothekar benoemd en later door PARMEN-
TIER (zie dat Art. -*Wbk.*-) in het hospitaal van *Val-de-Grâce* be-
roepen. Hij behaalde er de prijzen, en werd er in 1812 eerste apothekar; maar hij nam er weldra zijn ontslag, en kwam twee jaren later den titel van *Med. Dr.* bij de faculteit van *Parijs*. Hij hield er eenen leergang over de natuurlijke historie in het *Athenée*. In 1823 tot titulair lid der geneeskundige akademie benoemd, werd hij door de pharmaceutische afdeeling tot haren secretaris verkozen. In 1825 droeg de akademie van wetenschappen hem voor tot den leerstoel der natuurlijke historie der geneesmiddelen bij de pharmaceutische school; maar dezelve werd hem

niet gegeven. In 1832 door het dep.^t der *Oppper-Marne* tot afgevaardigde verkozen, had hij slechts gedurende eenige jaren zitting in de kamer. Als lid van den oppersten gezondheidsraad behoorde hij tot verscheiden nationale en vreemde geleerde genootschappen, en was lid van het legioen van eer, toen hij te *Parijs* den 10 Maart 1846 overleed. Als wijsgeerig arts, bestreed hij de materialistische leerstellingen. Zijn stijl is schitterend en los, maar soms langdradig. Hij behoorde tot het kleine getal geleerden, die de wetenschap duidelijk en tevens beminnelijk hebben weten te maken. Hij was een der voornaamste redacteurs van het *Bulletin* en het *Journal de pharmacie*. Behalve eene menigte *Verhandelingen* in wetenschappelijke verzamelingen opgenomen, en talrijke artikels in de *Dictionnaires d'histoire naturelle* en *des sciences médicales*, heeft men van hem: 1.º *Histoire etc. (Natuurlijke geschiedenis van het menschelijk geslacht)*, *Parijs*, 1801; nieuwe uitg. 1824, 3 dl.ⁿ in 8.vo, met plt.ⁿ; — 2.º *L'art etc. (De kunst om den mensch*

F 2

(*) Por mandado del Rey N. S. Don Fernando VII,
sus capellanes de honor
en 1824

colocaron aqui los huesos
del Dr. Don MATIAS VINUESA,
Capellan de honor y predicador de S. M.
Arcediano de Tarazona,
asesinado en una carcel de Madrid
por los enemigos del altar y del trono
el dia 4 de Mayo de 1821.

R. I. P.

te volmaken, of over de geestelijke en zedelijke geneeskunde), 1808, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 3.º *Traité etc.* (Verhandeling over de theoretische en praktische kruidmengkunde), 1811; 4.e uitg. 1837, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 4.º *Histoire etc.* (Natuurlijke geschiedenis der geneesmiddelen), 1820, in 8.vo; — 5.º *Histoire etc.* (Geschiedenis van de zeden en het instinkt der dieren), 1821, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 6.º *De la puissance etc.* (Over de levenskracht, in hare physiologische werkingen beschouwd, enz.), 1822, in 8.vo; — 7.º *De la femme etc.* (Over de vrouw in hare physiologische, zedelijke en letterkundige betrekkingen beschouwd), 1823, in 18.mo; 2.e uitgave, 1824, in 8.vo; — 8.º *Hygiène etc.* (Wijsgeerige gezondheidsleer enz.), Parijs, 1828, 2 dl.ⁿ, in 8.vo; — 9.º *Philosophie etc.* (Wijsbegeerte der natuurlijke historie enz.), Parijs, 1835, in 8.vo.

* VLACH VON MONTELLI (JOANNES NEPOMUCENUS, vrijheer van), in 1763 te *Castua* in *Dalmatië* geboren; werd reeds vroegtijdig aan de zorg van uitmuntende onderwijzers overgegeven en, daar hij vroegtijdig eenen levendigen geest en een uitmuntend bevattingsvermogen aan den dag legde, zoo zond zijn vader hem, ter voortzetting zijner studiën, naar het gymnasium te *Fiume*, en vervolgens naar de hoogeschool van *Grätz* en *Weenen*. Nadat de jongeling eene, voor zijne jaren buitengewone, wetgeleerdheid had aan

den dag gelegd, bekwam hij aan de universiteit van *Pesth*, de doctorale waardigheid, en werd dadelijk als advocaat toegelaten. Hij openbaarde in dezen kring naast eene uitgebreide geleerdheid groote vlijt en eene zeldzame onbaatzuchtigheid, en zijn gevoel voor regtvaardigheid vond in de meest ingewikkelde regtzaken en in de verdediging der onschuld dikwerf gelegenheid, om zich in het schoonste licht te stellen. Daar zijn roem steeds toenam, bekwam hij in 1796 van de hof-commissie in zaken van wetgeving, den eervolsten last, om voor *West-Galië* de vertaling van het strafwetboek in het Latijn te ondernemen. In korten tijd bragt hij dezen moeilijken arbeid ten einde, en vermits zulks tot de grootste tevredenheid der hooggeplaatste ambtenaren was geschied, zoo werd hem voorgesteld om in openbare dienst te treden, — welke roeping, daar dezelve geheel met zijne neiging strookte, hij bereidwillig aanvaardde. — In het begin tot eersten actuaarius bij de kamer-procuratuur in *Krakau* benoemd, werd VLACH reeds in 1798 tot adjunct-fiscaal bevorderd, en ook hier gaf hij bewijzen van eene zeldzame scherpzinnigheid en bekwaamheid. Keizer FRANS beloonde zijn edel streven, door hem in 1803 tot raadsheer bij het *Krakauer* landgeregt te benoemen. Doch slechts weinige maanden bleef hij op dezen post, want reeds in Januarij des volgende jaars werd hij als eerste fiscaal-adjunct, met den titel van

K. K. vice-kamerprocurator, naar *Venetië* verplaatst; aldaar trachtte hij op de gemoedelijkste wijze, de Oostenrijksche wetten met de aldaar bestaande gebruiken in overeenstemming te brengen. Toen er echter nieuwe verwarringen ontstonden, en *Venetië* onder nieuw oppergezag gekomen was, wilde VLACH de nieuwe regering niet dienen, deed afstand van zijne betrekking en begaf zich naar *Weenen*. Het Lombardisch - Venetiaansch koninkrijk kwam intusschen onder het Oostenrijksche keizerlijke huis terug en VLACH, die intusschen andere geregeltelijke posten had waargenomen, werd in December 1814 weder tot den raad van appèl in *Venetië* benoemd. Reeds in October 1815 werd hij echter in dezelfde hoedanigheid naar *Milane* verplaatst, en kort daarop, namelijk in Junij 1816, werd hij tot hofraad, bij den senaat van het oppergeregtschhof benoemd, dat in *Verona* was opgericht. In 1820 werd hem opgedragen, om alle geregtshöven van eerste instantie te onderzoeken, en die reductiën voort te dragen, welke hij voor doelmatig hield, — van welke taak hij zich zoo uitstekend kweet, dat de hofkamer hem door den senaat van het oppergeregtschhof in *Verona* de volledigste erkenning zijner verdiensten deed uitdrukken. Reeds was VLACH ook met het onderzoeken der Lombardische geregtshöven begonnen, toen de wil van zijnen vorst hem tot den gewigtigen post beriep, dien hij tot aan

zijn overlijden bekleedde, namelijk tot president bij de Dalmatische regtbank van appèl, en zeker verzuimde hij ook in deze verhevene en gewigtige betrekking niets van datgene, wat tot eene betere regtspleging en tot de invoering van eenen vasten en geregelden gang van werkzaamheden kon leiden. Tot eene billijke belooning van al deze verdiensten bekleedde hem de keizer den 30 November 1825 met de waardigheid van geheimraad, verhief hem weinige weken daarna tot den ridderstand, verleende hem in Mei 1839 de orde van de ijzeren kroon der tweede klasse, en verhief hem eindelijk in Februarij 1840 tot vrijheer, met het predicaat von MONTELLI. Behalve deze hoedanigheid bezat VLACH er nog verscheiden andere, die zijner nagedachtenis tot eer verstreken. De liefde voor de klassieke schrijvers der oudheid, welke hem reeds in zijne vroegste jeugd bezielde, behield hij ook in het gewoel van het ambtenaarsleven, als man en als grijsaard. Uit hen, en voornamelijk uit de geschiedschrijvers LIVIUS, SALLUSTIUS, CAESAR en TACITUS, zoo als in het algemeen uit de geschiedschrijvers aller tijden en volken, putte hij eenen schat van kennissen, van welke hij in voorkomende gevallen met beleid gebruik wist te maken. Met een buitengewoon geheugen begaafd, hetwelk hij in weerwil aller wederwaardigheden, onverzwakt behield, verwekte hij werkelijk verba-

zing, wanneer hij als 80jarige grijsaard, nog lange plaatsen uit zijne lievelingsauteuren aanhaalde en, even als een parel-snoer, de feiten alle te zamen reeg, welke het eene of andere volk ten toppunt van grootheid verhieven, of zijnen ondergang voorbereidden. Voornamelijk in de Duitsche letterkunde ervaren, bleven hem echter de meesterstukken der nieuwe Fransche en Italiaansche Schrijvers niet vreemd. Een vijand van alle pronkerij, was hij eenvoudig en vrij in zijne levenswijze, zijn gedrag jegens gelijken was beleefd, jegens ondergeschikten menschlievend en vriendelijk. Zijn hart was open voor alle edele aandoeningen, voornamelijk voor de vriendschap. Grootmoedig in het vergeven, milddadig jegens de armen, zocht VLACH dezelve niet enkel in openbare gestichten — neen hij wist ook de behoeftigen optesporen en te ondersteunen, welke het eergevoel terughield, om hunne ellende openlijk bekend te maken. De Catholijke godsdienst, in welke hij was opgevoed, bleef steeds zijne leidsvrouw en troosteres; met zijne geheele ziel was hij aan dezelve gehecht en volbragt hij de door haar hem opgelegde pligten. Toen hij zijn einde voelde naderen, verlangde hij naar de H. Sacramenten, en na dezelve te hebben ontvangen, overleed hij na een kortstondig ziekbed den 20 Maart 1845.

* VOGEL (SAMUEL GOTTLIEB VON), een der beroemdste art-

sen van den nieuweren tijd, zoon van den met roem bekenden Göttinger hoogleeraar der geneeskunde RUDOLPH AUGUSTIN V., werd den 12 Maart 1750 te Erfurt geboren, studeerde te Göttingen, en praktiseerde aldaar tot in 1780, in welk jaar hij als hof- en garnizoensmedicus naar Ratzeburg, en van daar in 1787 als hoogleeraar der geneeskunde naar Rostock werd beroepen. Door LICHTENBERG daartoe aangespoord, die de Engelsche zeebaden zoo zeer prees, legde VOGEL in 1794 het eerste zeebad aan de Duitsche kust, te Dobberan, aan, en daardoor, zoowel als door zijne schriften en zijne uitgebreide praktijk, steeg zijn aanzien steeds meer en meer; hij werd lijfarts, geheime medicinaalraad en in den adelstand verheven. In 1821 vierde hij het halve eeuwfeest van zijn doctoraat, en in zijn 87.^e jaar, overleed hij den 19 Januarij 1837. Tot zijne meest bekende geschriften behooren: 1.º *Handbuch der praktischen Arzneiwissenschaft*, Stendal, 1781 tot 1816, 6 dl.ⁿ; — 2.º *Ueber den Nutzen und Gebrauch der Seebäder*, ib. 1796; — 3.º *Krankenexamen*; ibid, 1796; — 4.º *Medizinisch-diagnostische Untersuchungen zur Erläuterung des Krankenexamens*, ib. 1824—31, 2 dl.ⁿ; — 5.º *Medizinische Beobachtungen und Memorabilien*, ib. 1834, enz.

* VOIGT (ADAUCTUS A S. GERMANO), Piarist, een der verdienstelijkste geschiedonderzoekers

en letterkundigen, en een der grootste sieraden der Boheemsche maatschappij van wetenschappen, werd in 1733 te Ober-Leutendorf in Bohemen geboren. Zijne eerste studiën maakte hij te Schlan, Komotau en Leitomischl, en begaf zich in 1747 in de orde der vrome scholieren. In 1758 ontving hij de priesterwijding, en werd, na zich eenigen tijd uitsluitend met de zielzorg te hebben bezig gehouden, op verschillende plaatsen onderwijzer der dichtkunst, der rhetorica, der wijsbegeerte en wiskunde. In 1771 bekwam hij den post van vicedirector in het piaristen-collegie te Praag; in 1777 bij den post van eersten custos der bibliotheek, het professoraat der geschiedenis aan de universiteit in Weenen, hetwelk hij echter spoedig weder nederlegde, en zich in het ordehuis te Nikolsburg afzonderde, waar hij ook den 18 October 1787 overleed. Zijne voornaamste werken zijn: 1.° *Beschreibung der bisher bekannten böhmischen Münzen nach chronologischer Ordnung*, 4 dl.ⁿ, Praag, 1771—1787; — 2.° *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae una cum brevi vitae operumque ipsorum enarratione*, met platen door BALZER, 2 dl.ⁿ, ib. 1773—75; ook in het Hoogduitsch, en voortgezet door F. A. PRELZEL; — 3.° *Acta literaria Bohemiae et Moraviae*, 2 dl.ⁿ, ib. 1775—83; — 4.° *Schau- und Denkmünzen unter MARIA THERESIA geprägt* (Hoogd.

en Fransch), 2 dl.ⁿ, Weenen, 1782—83; — 5.° *Ueber den Geist böhmischer Gesetze in den verschiedenen Zeitaltern* (in beantwoording eener prijsvraag), Praag en Dresden, 1788; — 6.° *Leben des Cardinals von DIETRICHSTEIN*, Leipzig, 1792, na den dood des schrijvers door FULGENZ SCHWAB in het licht gegeven.

* VORSTERMAN (JOANNES), een voortreffelijke landschapschilder, in 1643 te Zalt-Bommel uit een deftig geslacht geboren. Hij ontving van zijnen vader, een portretschilder, behalve het praktische onderwijs in de schilderkunst, ook eene wetenschappelijke opvoeding, en oefende zich daarna, vooral onder den beroemden HERMAN ZACHTLEVEN (zie dat Art. -Wbk.-) te Utrecht in het landschapschilderen. Na den dood zijns vaders begaf hij zich naar Parijs, en leefde aldaar in allerlei vermakelijkheden; daar hij het echter beneden zijne waardigheid achtte, om van de verdiensten van zijn penseel te leven, en daarom zijne schilderijen gewoonlijk aan vrienden ten geschenke gaf, zag hij zich, nadat zijn vaderlijk vermogen verteerd was, genoodzaakt, om wegens schulden Parijs te verlaten, en naar zijn vaderland terugtekeeren. Na een kortstondig verblijf in zijne geboorteplaats, te Amsterdam en te Nijmegen begaf hij zich naar Engeland, en schilderde hier voor koning KAREL II en verscheiden zijner hofgrooten. Daar hij echter ook

in *Londen* aan zijne verkwisting geen perk kon stellen, werd hij door zijne schuldeischers gevangen gezet, waaruit hij slechts door zijne vrienden en landgenooten, welke te dien einde eene aanzienlijke som bijeenbragten, gered werd. Toen **JACOBUS II WILLIAM SOAMES** als gezant naar *Konstantinopel* zond, bekwam **VORSTERMAN** den last dezen derwaarts te vergezellen, ten einde de bekoorlijke omstreken dier stad afteteekenen. De gezant stierf echter op reis en van den begeleider heeft men sedert dien tijd verder niets vernomen. Men vermoedt dat hij zich naar het Poolsche hof heeft begeven, derwaarts hij reeds vóór zijn vertrek door zijnen beschermer, den markies van **BETHUNE** eene beroeping had bekomen. De weinige schilderijen, welke men van **VORSTERMAN** kent, worden zeer hoog op prijs gesteld; volgens het oordeel der kenners overtreft hij zijnen leermeester in vindingrijkheid, zachtheid des penseels en levendig koloriet.

* **VOSMAER (JACOB)**, een Nederlandsche geleerde, in Augustus 1783 te 's *Gravenhage* geboren, vertrok, na zijne voorbereidende studiën in zijne geboorteplaats te hebben gemaakt, in 1801 naar de hoogeschool van *Harderwijk*, alwaar hij, zonder de beoefening der letteren te verzuimen, zich voornamelijk op de kennis der geneeskunst toeleigde, en in Junij 1807 eene *disputatio chemica de adstringentium natura* verdedigde. In het laatst van hetzelfde jaar

vertrok hij naar *Utrecht*, om er de lessen van **MATTHIAS VAN GEUNS** en **DE FREMERY** bij te wonen; doch keerde in 1808 reeds weder naar *Harderwijk* terug, alwaar hij, na eene openlijke verdediging der dissertatie, getiteld: *Observationes de sympathia*, in Octb. tot *Med. Doctor* bevorderd werd. Hij zette zich kort daarop te *Haarlem* neder, alwaar hij gedurende 2 jaren de geneeskundige praktijk uitoefende, waarna hij zich in 1811 te *Zutphen* vestigde, alwaar hij, bij eene uitgebreide praktijk, toch nog steeds zijne geliefkoosde studiën voortzette. Bij de vestiging van het atheneum te *Harderwijk*, werd hij aan hetzelfde tot hoogleeraar in de kruid-, scheid- en artsnijmengkunde benoemd, welken post hij den 25 Januarij 1816, met eene plegtige redevoering aanvaardde: *de fugiendo utilitatis studio in exploranda natura*. In 1818 werd hij naar *Utrecht* verplaatst als buitengewoon hoogleeraar in de geneeskunde, alwaar hij zich met het onderwijs belastte in de *Semiotica*, *Therapia generalis*, *Encyclopaedia Medica* en *Historia Medicinæ*. Kort nadat in 1820 te *Utrecht* de veeartsenijschool was opgericht, werd hij tevens bij dezelve benoemd tot gewoon hoogleeraar in de scheikunde, de leer der geneesmiddelen en der artsnijmengkunde. Na ruim 5½ jaren een sieraad der *Utrechtsche* hoogeschool te zijn geweest, overleed **VOSMAER** in den bloei zijner jaren den 3 Februarij 1824. Behalve genoemde rede-

voeringen heeft hij nog de volgende werken nagelaten: 1.º *Grondbeginselen der natuurkunde van den mensch*, naar het Latijn van BLUMENBACH (zie dat Art.), *Harderwijk*, 1807; — 2.º *Grondbeginselen der ontleedkunde*, naar het Hoogd. van HEMPEL, *Haarlem*, 1811; 2.º druk, 1824; — 3.º *Aan mijne verlostelandgenooten*, December 1813, een dichtstukje; — 4.º *Lierzang op de verheffing der Nederlanden tot een koninkrijk, kort na de landing van BUONAPARTE*, *Zutphen*, 1815; — 5.º *De menschenliefde*, een dichtstuk, *Harderwijk*, 1818; — 6.º *Verhandeling over de toevallige gebreken der Bliksem-afleiders*, naar het Hoogd. van BÖCKMANN, en geplaatst in het 9.^e dl. der natuurkundige Verhandelingen der Hollandsche maatschappij van wetenschappen te *Haarlem*; — 7.º *Apothekers Woordenboek, of uitvoerig zamenstel der Apothekerskunst en daartoe voorbereidende wetenschappen, in eene alphabetische orde*, 1.º dl. met platen, A—D., *Zutphen*, 1822, enz.

* VUARIN (JEAN FRANÇOIS), aartspriester en Catholijk pastoor te *Geneve*, in 1769 te *Collonge* in *Savooije* geboren. In 1792 in het seminarie te *Annecey* tot priester gewijd, werd hij reeds gedurende de Fransche omwenteling, met gewichtige missiën belast, en waagde het dikwerf onder doodsgevaar, in de zonderlingste vermommingen de grenzen te over-

schrijden, om eenen stervenden den laatsten troost te brengen, of in eenen verborgen hoek voor verzamelde yrome menschen godsdienstoefening te houden, en hen in het geloof te versterken. Eene gewigtige, maar ook zeer moeilijke betrekking viel hem ten deel, toen hij in 1805 tot pastoor van *Geneve* werd benoemd, en nog meer toen in 1816, 22 Catholijke pastorijen van *Frankrijk* en *Savooije* gescheiden en met de stad *Geneve* en derzelve oud gebied, als een nieuw kanton met *Zwitserland* vereenigd werden. Met gloeienden ijver en onvermoeide werkzaamheid leefde VUARIN voor zijn heilig beroep. Hij mag met regt als de stichter der Catholijke pastorij in de hoofdstad van het Fransche protestantismus genoemd worden. Toen hij pastoor werd, telde *Geneve* niet meer dan 500 Catholijken, die noch kerk, noch liefdadige gestichten hadden, en bij den dood van VUARIN — den 6 September 1843 — telde *Geneve* omtrent 10,000 Catholijken, die eene fraaije kerk en verscheiden weldadige inrigtingen hadden, van welke VUARIN er eenige uit zijn eigen vermogen stichtte, doch alle onder de grootste moeilijkheden tot stand bracht en ondersteunde. Wij noemen daaronder slechts het huis der barmhartige zusters, welke de zieken in de stad bezoeken, en aan meer dan 300 meisjes eene Christelijke opvoeding geven, het weeshuis, de school der christelijke broe-

ders met 300 kweekelingen, en het hospitaal voor arme en zieke Catholijken. Om tot dit alles te geraken, en om aan de Catholijken in het toenmaals aristocratisch, op zijne oude regten in zijn geloof ijverzuchtig *Geneve*, een zelfstandig bestaan te verschaffen, werd er een nadrukkelijke en steeds voortdurende strijd gevorderd. Maar *VUARIN* streed denzelven ook met dat beleid en die onverzettelijke standvastigheid, welke alleen in staat waren hem de overwinning te verzekeren. Nooit ging hij eene schrede achter uit, en stond zelfs onverschrokken pal tegen over de stedelijke ambtenaren en de regering des kantons, zoodra hij de belangen zijner kerk bedreigd of aangerand waande. Doch in al deze worstelingen zocht hij niets voor zich zelve. Hij behield zijne standplaats, ofschoon zijne talenten, zijn ijver, zijne werkzaam-

heid en aanzienlijke begunstigen hem den weg tot de eerste waardigheden der Kerk openden. Bij herhaling wees hij de hem aangeboden bisschoppelijke waardigheid van de hand. Toen hij na eene langdurige ziekte hoogbejaard overleed, namen 2 bisschoppen, 120 priesters en eene ontelbare menigte volks aan zijne plegtige lijkstaatsie deel. Tot zijne schriften behooren: 1.° *Le protestantisme dévoilé (Het ontsluitend protestantismus)*, *Parijs*, 1841; — 2.° *Mémoires etc. (Verhandelingen over de strikken der ketterij)*, *Geneve*, 1835, in 8.°; — 3.° *Catéchisme etc. (Beredeneerde Catechismus over de heiligheid en de waardigheid des huwelijks)*, *Lyon*, 1838 en 1839 in 8.°, met eene zeer aanbevelende goedkeuring des aartsbisschops van *Lyon*; en in 1843, ook in het Hoogduitsch vertaald te *Landslut* in het licht gegeven.

W.

* **WACH** (KARL WILHELM), koninklijk Pruisische hofschilder, en hoogleeraar aan de akademie der kunsten te *Berlijn*, alwaar hij in 1787 geboren werd, ontving zijne opleiding in de kunst in zijne geboorteplaats, onder den beroemden Brunswijker schilder KARL KRÄTSCHMAR, volgde daarop het korps vrijwilligers ter verdediging van het vaderland, en kwam met hetzelfde in 1815 te *Parijs*. Hij verliet hierop, met het ijzeren kruis versierd, den militairen stand en beoefende in de hoofdstad van *Frankrijk* de kunstwerken aldaar, zoo als later die in *Italië* en kwam eerst in 1819 te *Berlijn* terug; hier werkte hij nu met SCHADOW en VEGAS aan de oprigting der Berlijnsche schilderschool, en overleed in 1845 als vice-director der akademie, aan welke hij van 1819 tot 1841, wanneer hem eerstgenoemde bevordering ten deel viel, als professor gewerkt heeft. Tot zijne meesterstukken behooren: de *Negen Muzen*, aan het plafond van den nieuwen koninklijken schouwburg, de *Altaarstukken* voor de garnizoens- en Werdersche kerk in *Berlijn*, voor de protestantsche Peter-Pauls-kerk te *Moskau* (eene *Opstanding van CHRISTUS*), de *Bekeering der Pommeren door bisschop Otto van Bamberg*, voor

het kunstgenootschap van *Pommeren*; — verscheiden *portretten* van vorstelijke en andere aanzienlijke personen, waaronder een van zeer grooten omvang van prinses ALBERT van *Pruissen* (MARIANNE) voor de stad *Amsterdam*, enz.

* WACHLER (JOHANN FRIEDRICH LUDWIG), hoogleeraar der geschiedenis en letterkunde, opper-bibliothekaris te *Breslau*, den 15 April 1767 te *Gotha*, waar zijn vader geheime regeringsraad, en bijzitter van het belastingscollegie was, geboren. Eene vroegtijdige neiging tot boekenkennis vond in het vaderlijke huis, waar bij voorkeur slechts juridische werken ingang vonden, weinig bevrediging. In 1783 kwam hij op het gymnasium zijner geboorteplaats, waar KALTWASSER, STROTH en MANSO voor hem uitmuntende onderwijzers werden, en hij in de hertoglijke bibliotheek den eersten grond legde tot zijne latere zoo buitengewone letterkennis. In 1784 betrok hij de universiteit van *Jena*, om in de godgeleerdheid te studeren, alwaar hem evenzeer uitmuntende gidsen op den weg der wetenschappen ten deel vielen. Ten gevolge van een tweegevecht uit *Jena* verbannen, begaf WACHLER zich naar *Göttingen*, om zich door

de beoefening der philologie tot het schoolambt voortebereiden, doch zijn twistzuchtige aard wikkelde hem ook hier in on-aangenaamheden en schulden. Op aanbeveling van den hoog-leeraar FEDER, werd hij huis-onderwijzer bij den regeringsraad HEUSER in *Rinteln*, en zette daarbij zijne studie der oude letterkunde ijverig voort. Door zijne verhandeling *Depseudo Thocylyde*, werd hij in 1788 doctor der wijsbegeerte, en hield kort daarop, als buitengewoon hoog-leeraar, voorlezingen over klas-sische philologie, kerkelijke geschiedenis en algemeene letterkundige geschiedenis. Slechts korten tijd was hij rector van het Friedrichs-Gymnasium te *Hersford*, want reeds in 1794 verkreeg hij, op voorspraak van HASSENKAMP het derde theologische professoraat in *Rinteln*, en kort daarop den post van bibliothekaris der universiteit. Na den dood van HASSENKAMP zette hij de door hem begonnen theologische jaarboeken voort, waardoor hij met de beroemdste geleerden in betrekking kwam. In 1801 werd hij als hoogleeraar der geschiedenis naar *Marburg* beroepen, en wyl hij het beroep naar *Heidelberg* had van de hand gewezen, gaf men hem den titel en de waardigheid van consistoriaalraad. In 1810 nam WACHLER het protectoraat waar, ontving den 5 Januarij koning HIERONYMUS op zijne doorreis, en volgde hem weldra, met professor ROBERT, als afgevaardigde naar *Kassel*, ten einde de voorregten der universiteit te

handhaven. Hij gaf bewijs van zijne onbeschróomtheid, met de eerste in *Duitschland* te zijn, die den over NAPOLEON uitgesproken banvloek, in de theologische berigten over 1810 openbaar maakte, terwijl hij in 1813, de lang gewenschte bevrijding van de vreemde overheersching aanmerkelijk bevorderde. In 1814 aanvaardde hij met den rang van consistoriaalraad, het hem aangeboden professoraat, in de geschiedenis te *Breslau*. Hier stichtte hij het geleerde genootschap *Philomachie* en gaf de belangrijke werken deszelven, in 3 deelen in het licht. In 1824 werd WACHLER tot opperbibliothekaris benoemd, en, hierin door den onder-bibliothekaris professor UNTERHOLZNER ondersteund, zorgde hij voor eene betere rangschikking der boeken. Bijzonder uitstekend was zijne voordragt over letterkundige geschiedenis, hij wist de stof volkomen te beheerschen, en onder het juk des geestes, die steeds het doel voor oogen had, te buigen. Even gelijk hij levendig, zakelijk, beknopt, vol merg en kracht sprak, wilde hij ook door zijne hoorders verstaan en begrepen worden. Bij zijne geestrijke voordragten der geschiedenis was het er hem steeds om te doen, om in de groote aanschakelingen, in de verwarringen, worstelingen en het lijden der menschheid, in hare overwinningen en zegepralen steeds het plan en de leiding van een hooger, overal in de voorbijgaande verschijningen zich openbarend Wezen te erkennen. Hij over-

leed als Senior der universiteit van Breslau, den 4 April 1838. Van zijne uiterst vruchtbare werkzaamheid als schrijver, waardoor hij eene eervolle plaats in het gebied der geleerdheid bekleedt, kunnen slechts de belangrijkste voortbrengselen opgegeven worden: 1.º *Ueber Hesiods Vorstellungen von den Göttern, Welt, Menschen und menschlichen Pflichten*, 1799; — 2.º *Rede über Geschichte, Zweck und Vortrag*, 1789; — 3.º *Geschichte der Literatur und Kunst für Schulen*, 1.^e afl., 1790; — 4.º *Betrachtungen über den Reichthum, nach Rousseau'schen Grundsätzen*, 1792; — 5.º *Versuch einer allgem. Geschichte der Literatur*, 3 dl.ⁿ (door de schuld des uitgevers onvoltooid gebleven), 1793 tot 1801; — 6.º *Grundrissz einer Encyclopädie der theol. Wissenschaften*, 1795; — 7.º *Diodori Siciliæ lib. hist. qui supersunt et fragm. graec. ex rec. Wesselingii*, 1795, 2 dl.ⁿ; — 8.º *Prolegomena zu einer christlichen Religionslehre nach den Bedürfnissen des Zeitalters*, 1801; — 9.º *Aphorismen über Universitäten und ihr Verhältnisz zum Staate*, 1802; — 10.º *Handbuch der allgemeinen Geschichte der lit. Kultur*, 2 dl.ⁿ, 1800—05; 3.^e uitg. in 4 dl.ⁿ, Leipzig, 1833; — 11.º *Grundrissz der Geschichte, als Handschrift für seine Zuhörer*, 1806; — 12.º *Johann von Müller, Gedächtnisrede*, 1809; — 13.º *Ernste Worte der Vaterlandsiebe an Alle, die Deutsche bleiben wollen*, 1813; — 14.º *Geschichte*

der historischen Forschung und Kunst seit Wiederherstellung der liter. Kultur in Europa, 2 dl.ⁿ, 1812—20; — 15.º *Lehrbuch der Geschichte*, 1816; 5.^e uitg. 1828; — 16.º *Vorlesungen über Geschichte der Deutschen Nationalliteratur*, 1818, 2 dl.ⁿ; 2.^e uitg. 1828; — 17.º *Lehrbuch der Lit.-Geschichte*, 1827; 2.^e uitg. 1830; — 18.º *Biographische Aufsätze*, 1835, enz.

WADDING. — Zie WADING
-Wbk.-

WAGA (THEODORUS), in 1739 in het Poolische waywoodschap Mazovië geboren, begaf zich onder de Piaristen, en bekleedde met roem den leerstoel der geschiedenis en des regs in de godvruchtige scholen. Hij overleed te Warschau in 1801. Zijn voornaamste werk is eene beknopte *Geschiedenis der prinsen en koningen van Polen en Warschau*, 1770, in 8.vo, die een aantal uitgaven heeft gehad, en billijkerwijze den bijval verdient, die aan dezelve is te beurt gevallen. Ook heeft men van WAGA Poolische en Latijnsche gedichten, die zeer verspreid zijn. Maar hij scheen weinig belang in zijnen letterkundigen roem te stellen. Vol van den geest, in welken zijne orde is ingesteld, was hij er enkel op bedacht om de jeugd christelijk optevoeden, om haren geest voor de beoefening der wetenschappen te ontwikkelen, en haar hart liefde voor godsdienst en vaderland in te prenten.

* WAGENBAUER (MAXIMILIAAN

JOSEPH), inspector der K. galerij van schilderijen te *München*, in 1774; te *Gräfing* in *Opper-Beijeren* geboren, heeft zich onder de Duitsche landschapschilders eenen beroemden naam gemaakt. Zijne schilderijen onderscheiden zich door eene naauwkeurige afwerking, eene natuurlijke verlichting en een harmonisch koloriet. Hij overleed den 12 Mei 1829. Ook heeft men van hem: 1.° *Anleitungen zur Landschaftszeichnung litographischer Manier*, 1809 en 1815; — 2.° *Baumstudien*, in 12 bladen, 1817:

* WAGHORN (THOMAS), de schep- per van den in dezen tijd zoo veel ter spraak komenden *overlandspost*, in het begin van 1800 te *Chatam* in het graafschap *Kent* geboren, werd in zijn 12.^e jaar kadet (*midshipman*) op de vloot, en, nog geen 17 jaren oud zijnde, luitenant. Tot dat tijdstip was zijne bevordering zeer snel; doch bleef zij van nu af verder staken, want WAGHORN is als luitenant gestorven. In het laatst van 1817 werd hij, bij de toenmalige sterke reductie der vloot op halve soldij gesteld en sedert niet meer in active dienst bij de Britsche zee- magt geplaatst. Hij begaf zich dus al spoedig als derde *mate* (onderschipper) van eenen Oost-Indie-vaarder naar *Calcutta*. In 1819 teruggekeerd, werd hij bij de loodsdiensdienst der marine van *Bombay* aangesteld; doch bij het uitbarsten van den Aracanni- schen oorlog in 1824, meldde hij zich bij de Oostindische maat- schappij als vrijwilliger aan, en

bekwam het bevel over den kot- ter *Matchlesz* en eene afdeeling kanoneerbooten. Hij kwam tot vijfmalen in het gevecht, had zoowel te water als te land menig lotgeval, werd gewond en door de gevaarlijke Aracankoorts aan- getast, welke er toenmaals duizenden wegsleepte, en ook zijne gezondheid voor langen tijd ondermijnde. In 1827 keerde hij naar *Calcutta* terug, waar zijne bewezene diensten bij de gezag- voerders aldaar dankbaar erkend werden. Van toen af hield hem het groote plan bezig, dat het thema zijns levens werd, name- lijk de herstelling van den ouden overlandweg, onder toepassing der stoomscheepvaart. WAGHORN was onvermoeid in de voortzet- ting van dat plan, hij wendde zich te dien einde tot de eerste ambtenaren van *Indië*, en be- zocht op zijne terugreis naar *Engeland*, de voornaamste koop- lieden, in *Madras*, *Mauritius*, de *Kaapstad* en op *Ste. Helena*, ten einde hen voor zijn denk- beeld te winnen. Met hetzelfde doel bereisde hij alle voornane handel- en havenplaatsen van *Engeland* en *Schotland* en ging van den eenen minister naar den anderen. Doch de Engelsche post-directie, zoowel als het bestuur der Oost-Indische com- pagnie waren toenmaals nog zeer tegen de stoombootvaart op den *Oceaan* ingenomen. Eindelijk werd hij in October 1829 door lord ELLENBOROUGH, den toen- maligen president der Indische contrôle-directie, en den heer LOCH, tijdelijken president der Oost-Indische maatschappij be-

last om met depêches aan den gouverneur van *Bombay* over *Egypte* naar *Indië* te reizen, en over de bevaarbaarheid der *Roode-Zee* tot het doel der overlandroute te berigten. In 9½ dag bereikte hij over *Triest* *Alexandrië*. In *Suez* zou hij de stoomboot *Enterprise* vinden; dezelve verscheen echter niet, en wyl hij overbrenger van gewichtige regerings-depêches was, zoo besloot hij om in een open vaartuig, zonder kaarten en kompas, midden door de *Roode zee* te stevenen, terwijl hij bij dag de zon en bij nacht de Noordster tot zijne gidsen nam. Op deze wijze kwam hij in 6½ dag, in de 620 Engelsche mijlen van *Suez* verwijderde Arabische haven *Dschidda* aan, en daar vernam hij, dat van de *Enterprise*, op den weg van *Bengalen* naar *Bombay* de machine gebroken was. Hij zette alsnu zijne reis op een koopvaardijship voort en kwam te *Bombay* aan. Hij had de innige overtuiging bekomen, dat de *Roode zee*, de in elk opzigt voornaamste weg naar *Indië* was, legde in dien zin zijn verslag aan de regering af, en zoo kwam door zijne energie en volharding het groote werk tot stand, waardoor *WAGHORN*, de dankerkentenis van drie werelddeelen, *Europa*, *Azië* en *Afrika* verdiende, en aan welks voltooiing thans nog slechts een kanaal door, of een spoorweg over de landengte van *Suez* ontbreekt. Ook de oprigting van den woestijnpost, met deszelfs acht stations en drie hotels, waarin de reiziger alle Europe-

sche ververschingen vindt, zoo wel als de stoomboot-communicatie op den *Nijl* is zijn werk. In 1846 maakte *WAGHORN* eene proeve met de route over *Triest*, ten einde daarvan, in geval van nood, benevens van die over *Marseille* gebruik te kunnen maken, daarenboven deed hij onderzoek naar de mogelijkheid eener route over *Ancona*, en eener andere over *Genua*. Gedurende verscheiden jaren hield *WAGHORN* zijn verblijf in *Egypte*, ten einde de bezorging van den post persoonlijk te kunnen leiden en bewaken. Deze volijverige officier overleed te *Londen*, den 8 Januarij 1850.

* *WAHLENBERG* (*GEORGE*), een beroemde kruid- en aardkenner (*geoloog*), den 1 October 1780 op *Skarphyttan* in *Philipstad Berglag* in *Wermeland* geboren, kwam in 1792 te *Upsala*, waar hij zich bij voorkeur aan de natuurkundige wetenschappen toewijdde, en reeds in 1801 amanuensis bij het kabinet van naturalien werd; in 1806 werd hij tot *Med. Dr.* gepromoveerd en in 1809, tot adjudant der K. maatschappij van wetenschappen in *Upsala* benoemd; in 1811 ondernam hij eene wetenschappelijke reis door *Duitschland* en *Zwitserland*, nadat hij reeds vroeger op verschillende reizen *Zweden* en *Noorwegen* tot in het verste noorden doorkruist had. Bij zijne terugkomst in 1814 werd hij demonstrator der kruidkunde in *Upsala*; in 1826 verkreeg hij het professoraat der kruid-

kunde, en werd daarbij in 1829, tevens hoogleeraar der geneeskunde; in 1831 was hij rector magnificus der universiteit. In de laatste jaren zijn levens helde WAHLENBERG tot de *homoïopathie* over, en was de eerste, welke dezelve in *Zweden* praktisch heeft uitgeoefend. Hij overleed te *Upsala* in 1847. Tot zijne voornaamste schriften behooren: 1.º *Flora Lapponica*; — 2.º *Flora Carpathorum*; — 3.º *Flora Upsaliensis*; — 4.º *Flora Suecica*, 2 dl.ⁿ, *Upsala*, 1824 tot 1826; 2.º uitg. 1832, dit is het belangrijkste zijner werken. Ook was hij medearbeider aan de *Svensk Botanik*, 11 dl.ⁿ, *Stokholm*, 1802—30. Naar hem worden de cryptogama-gewassen: *Lecidia Wahlenbergii* en *Gyalecta Wahlenbergiana* aldus genoemd.

WAL (GUILLAUME EUGENE JOSEPH, baron de), den 29 Januarij 1736, op het kasteel van *Anthistes* (Belgische prov. *Luik*) uit een zeer aanzienlijk geslacht geboren. Hij volbragt zijne studiën, die hij bij de Jesuiten van *Pont-à-Mousson* begonnen was, aan het collegie van *Lodewijk den Grooten* te *Parijs*. Bij het verlaten van het collegie werd hij als onderluitenant bij het ruitery-regiment *Royal-Allemand* geplaatst. Hij maakte den zevenjarigen oorlog mede; onderscheidde zich in 1762, als adjudant van den maarschalk prins de *Soubise*, door zijne met beleid gepaarde dapperheid, in den slag van *Johannisberg*. Door een vaandel

te grijpen, bragt hij een corps ruitery, dat uiteen begon te loopen, weder te zamen, en droeg op deze wijze veel bij tot den goeden uitslag van het gevecht. Bij den vrede van *Hubertsburg* nam hij, tegen den zin van *Soubise*, zijn ontslag. In zijn vaderland teruggekeerd, legde hij zich toe op de beoefening van het openbare regt, en werd een der invloedrijke leden van den adel der staten van *Luik*. Men belastte hem met verscheiden zendingen naar *Weenen*, van welke hij zich gelukkig kweet. Nadat hij in 1773 zijn eerstgeboorteregts aan zijnen broeder *Alexander* had afgestaan, begaf hij zich in de Teutonische orde, en na zijn noviciaat volbragt te hebben, ging hij naar *Weenen*, tot zijnen oom, den luitenant veldmaarschalk van *Aspremont-Lynden*, en hij kwam daar tevens met de aanzienlijkste mannen in aanraking. Ook deed hij verscheiden reizen naar *Parijs*, en door tusschenkomst van zijnen notaris, den beroemden bibliophilus *Bouland* (zie dat Art. -*Wbk.*), kwam hij aldaar in kennis met de beroemdste letterkundigen en geleerden. In 1793 verkreeg hij de commanderie van *Ramersdorf*. Door het Fransche leger daaruit verdreven, ontving hij als schadeloosstelling van den aartshertog *Maximiliaan*, grootmeester der Teutonische orde, de commanderie van *Münnerstadt* in *Frankenland*, welke hij tot in 1806 behield. Hij overleed in 1818, in het stadje *Andenne* aan de *Maas*, in de prov. *Namen*. De

commandeur DE WAL heeft in het licht gegeven: 1.º *Annales etc. (Jaarboeken der Teutonische of Duitsche orde)*, 8 dl.ⁿ, in 12.mo, *Parijs*, 1784—90. Dit werk, hetwelk den schrijver eene vlejende breve van Pius VII verschaft, is in eenen ongelijken stijl en volgens een duister plan geschreven, en aan den aartshertog MAXIMILIAAN opgedragen; — 2.º *Recherches etc. (Nasporingen over de oude constitutie der Teutonische of Duitsche orde en over hare gebruiken, vergeleken met die der tempeliers enz.)*, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, *Mergentheim*, 1807. Eene tweede breve van Pius VII wenschte den schrijver ook met dit werk geluk. In dit laatste geschrift straalt vele geleerdheid door, en men vindt in hetzelfde belangrijke en onuitgegeven bewijsstukken.

* WALCKENAER (CHARLES ATHANASE, baron), den 25 December 1771 te *Parijs* geboren, maakte zijne eerste studiën te *Glasgow*, en bragt de eerste oogenblikken der Fransche omwenteling, hetzij in *Engeland* of in de *Nederlanden* door. Bij zijne terugkomst in *Frankrijk*, kwam hij als kweekeling bij de bruggen en wegen, en daarna in de polytechnieke school bij de oprigting derzelve; maar kort daarop betrok hij zijne erfgoederen op eenige uren afstands ten noorden van *Parijs*. Toen hij in minder onstuimige tijden deze voor hem leerzame schuilplaats verliet, was hij reeds

III. DEEL.

zeker eene plaats onder de geleerden te zullen bekleeden. De akademie van *Montpellier* verkoos hem, bij hare zamenstelling, tot hoogleeraar der geschiedenis, welke betrekking hij echter niet aannam. Het instituut kende hem in 1811 den uitgelooften prijs toe, voor de beantwoording dezer vraag: » Welke zijn de volken geweest, die vóór het jaar 410, na J. C., *Cisalpijnsch* en *Transalpijnsch Gallië* hebben bewoond, de uitgestrektheid van hun grondgebied en de ligging hunner hoofdsteden? » De derde klasse van hetzelfde instituut nam hem in 1813 onder hare leden op en betrok hem in 1816 in hare nieuwe organisatie. Den 19 Octbr. 1814 werd WALCKENAER tot lid van het legioen van eer, den 27 Maart 1816 tot maire van het vijfde arrondissement van *Parijs*, en 47 dagen later tot algemeen secretaris der prefecture van het *Seine-dep.*, in 1826 tot prefekt van het *Nièvre*- en eindelijk, den 12 Novbr. 1828 tot prefekt van het *Aisne-dep.* benoemd. Ten gevolge der gebeurtenissen van 1830 van zijne betrekkingen ontslagen, verliet hij onherroepelijk die loopbaan, waarin hij de herinnering naliet van een' verlicht, regtschapeu, wakker administrateur, geheel geschikt om in gewone tijden alle geesten te verzoenen. Welk denkbeeld men zich voorts ook van zijne staatkundige gevoelens moge gevormd hebben, bleef hij toch altijd vreemd aan de kuiperijen der partijën. In 1832 deed hij

G g

eene reis naar de *Pyreneën*, mede om tot herstel zijner gezondheid aldaar de wateren te gebruiken. Na zijne terugkomst leefde hij, intusschen tot vasten secretaris der akademie van opschriften en schoone letteren en tot adjunct-conservator der nationale bibliotheek benoemd, meestal te *Parijs*, waar hij zich enkel met letterkundige werkzaamheden bezig hield, en in welke stad hij den 26 April 1852 overleed. Tot zijne talrijke werken behooren: 1.º *Essai etc. (Proeve over de geschiedenis van het menschelijk geslacht)*, 1798, in 8.vo De schrijver onderscheidt in dezelve zes tijdvakken: die der volken, welke slechts aan de eerste behoeften trachten te voldoen, der jagers-volken, der herders-volken, der beoefening der ontluikende kunsten, der volken, welke de fabrieken en de verdeeling der beroepen kennen, eindelijk van diegene welke de verzwakking der natuur- of zedelijke hoedanigheden en het verval der kunsten ondervinden, een verval, dat zeer moeilijk is te vermijden, doch waarvan, volgens den schrijver, de oorzaken toch toevallig zijn; — 2.º *L'île etc. (Het eiland Wight of KAREL en ANGELINA)*, 2 dl.ⁿ, in 12.mo, 1798 en 1813; in het Hoogd. vertaald, *Maagdeburg*, 1803 en volg.; — 3.º *Faune etc. (Parijsche Fauna, of beknopte geschiedenis der insekten uit den omtrek van Parijs)*, volgens het stelsel van FABRICIUS gerangschikt, 2 dl.ⁿ, in 8.vo, *Parijs*, 1802. In dit geschrift vindt men geheel nieuwe waarnemingen,

voornamelijk over de spinnen, benevens eene belangrijke inleiding; — 4.º *Géographie etc. (Hedendaagsche aardrijkskunde, volgens een nieuw plan ontworpen)*, naar het Engelsch van PINKERTON, doch door den vertaler met meer dan een derde vermeerderd, en in vele opzichten verbeterd, 6 dl.ⁿ, in 8.vo, en atlas in fol., *Parijs*, 1804; nieuwe herziene uitgave, 1812; — 5.º *Histoire etc. (Natuurlijke historie der vleugellooze gekorven diertjes)*, 1807—1808, 30 afleveringen; — 6.º *Diculi liber de mensurâ orbis terræ, ex duobus codd. mss. biblioth. imper. nunc primum in lucem editus*, in 8.vo, *Parijs*, 1807. Dit aardrijkskundig werk, dat onuitgegeven en bijna onbekend was, is, wel is waar, niet onder dan de regering van KAREL den Grooten, maar hetzelfde was getrokken uit vroegere aardrijksbeschrijvers, thans voor het grootste gedeelte verloren. Men vindt slechts in de vijf eerste en in het achtste artikel van den *Diculi* de verkorting eener beschrijving weder van het onder THEODOSIUS gevormde keizerrijk; de uitgever heeft er in het Latijn eene beknopte doch zeer oordeelkundige voorrede of inleiding bijgevoegd; — 7.º *Voyages etc. (Reizen door Zuid-Amerika door D. Felix d'Azarra bijeenverzameld — grootendeels vertaald — en in het licht gegeven door C. A. WALCKENAER)*, 4 dl.ⁿ, in 8.vo, en atlas, *Parijs*, 1809. De aantekeningen zijn gedeeltelijk van den uitgever, de overige van CUVIER;

maar wat de vogelen betreft, is het werk van SONNINI. Deze reis is tot tweemaal in het Hoogd. vertaald; — 8.º *Cosmologie of algemeene beschrijving der aarde . . . in natuur- en geschiedkundige betrekkingen, enz.*, in gr. 8.vo, Parijs, 1815; — 9.º *Kaart van Egypte en bijzondere Kaart van Delta, met de oude Itinerariën, Kaart van het oude Celta.* Deze kaarten zijn niet afzonderlijk in den handel gekomen, maar hebben betrekking op de drie volgende werken: — 10.º *Itinéraire etc.* (*Wegwijzer door oud Egypte*), voorafgegaan door nasporingen over de Romeinsche mijl, in 4.to; — 11.º *Itinéraire etc.* (*Wegwijzer door Transalpijnsch en Cisalpijnsch Gallië*), in 4.to; — 12.º *Géographie etc.* (*Geschiedkundige aardrijkskunde van Cisalpijnsch en Transalpijnsch Gallië, tot aan den val van het Romeinsche keizerrijk in het Westen*), in 4.to; — 13.º *Recherches etc.* (*Nasporingen over de oude aardrijkskunde, en die der middeleeuwen*), in 4.to, Parijs, 1822—23; — 14.º *Sur etc.* (*Over de vorderingen der aardrijkskundige kennissen in het Oosten en Zuiden van Azië, en over den oorsprong der Maleijers*), eene verhandeling in eene openlijke zitting der akademie van opschriften voorgelezen; — 15.º *Notice etc.* (*Berigt wegens de handschriften van MONTESQUIEU*); — 16.º *Dissertation etc.* (*Verhandeling over het goud en het zilver, als handelartikels en als munt beschouwd*),

in het *Journal d'économie politique* opgenomen; — 17.º *Vies etc.* (*Levensbeschrijvingen van verscheiden beroemde mannen uit oude en latere tijden*), Laon, 1830; — 18.º *Histoire etc.* (*Geschiedenis des levens en der werken van LA FONTAINE*), in 8.vo, Parijs, 1820; tweede, herziene en vermeerderde uitgave, 2 dl.ⁿ, in 18.mo, 1821; 3.^e verbeterde en vermeerderde uitgave, in 8.vo, met portret, 1824; — 19.º *Œuvres etc.* (*Werken van LA FONTAINE*), herzien, in orde gebragt en met aantekeningen vermeerderd, 6 dl.ⁿ, in 8.vo, 1822; in 1 dl. royaal in 8.vo, met portret en Levensbeschrijving, Parijs, 1835; — 20.º *Recherches etc.* (*Aardrijkskundige nasporingen over de binnenlanden van Afrika*), in 8.vo, met eene kaart, Parijs, 1821. De gissingen, welke de in Afrika reeds verkregene resultaten den schrijver hebben doen maken, zijn, wat de hoofzaak betreft, door latere ontdekkingen volkomen bewaarheid. enz. enz.

* WALDEMAR, prins van Pruisen, zoon van prins WILHELM, oom van den tegenwoordig (1852) regerenden koning van Pruisen, werd den 2 Augustus 1817 geboren, genoot eene zorgvuldige opvoeding, zoowel te Berlijn als in Keulen, alwaar hij zich met zijne ouders gedurende het jaar 1831 ophield; onderscheidde zich bijzonder door de goedheid zijns harten, zijne vriendelijkheid en leerzucht, muntte ook uit in ligchaams-

oefeningen, zoodat hij een der bekwaamste en stoutste ruiters werd. Volgens het gebruik der Pruisische prinsen, doorliep hij de verschillende rangen van de militaire dienst, en was in 1844 tot dien van kolonel gevorderd, toen hem het verlangen, om vreemde landen te zien, en avonturen na te jagen, bewoog eene groote reis naar *Oost-Indië* te ondernemen. Wetenschappelijk behoorlijk uitgerust — hij was daarenboven een zeer goede teekenaar — vertrok hij in den herfst 1844 met twee adjudanten, den graaf VON DER GRÖBEN en VON ORIOLA, en eenen bekwaamen arts en natuurkundige, *Dr. HOFFMEISTER*, van *Triest*, en begaf zich over *Griekenland* en *Egypte* tot *Aden*, de zuidpunt van *Arabië*. Daarna verijlde hij eene week op het eiland *Ceylon*, nam onverschrokken deel aan tijger- en olifanten-jagt, en besteedde onder de grootste moeilijkheden en bezwaren de *Adamspiek*. De prins betrad daarop te *Madras* den Oost-Indischen bodem, en drong door *Nepaul*, het *Kathmandudal*, en over den oud beroemden tempel van *Kedarnath*, terwijl hij bergen moest overklauteren en naauwe dalen doorworstelen, tot *Paukali-Danda* door, doch de paarden moesten achtergelaten worden. Thans begon de moeilijkste reis over de rots- en sneeuwbergen der *Himalaya-dalen* in de rigting naar de oorsprongsbronnen van den *Ganges*. Van af den 21 Junij tot den 4 September 1845 moest de prins met zijn gevolg

bijna altijd onder natte tenten slapen en bergrotsen overstijgen, waarbij elke schrede gevaarlijk was; daarbij was een taai bokkenvleesch en harde scheepsbesluit, met eene teug brandewijn de kost. De standvastigheid, waarmede prins WALDEMAR alles verdroeg, en bij alle moeilijke plaatsen vooraan was, zoowel als zijne onafgebrokene ogeruimdheid, gaven het beste bewijs van de gezondheid en van zijn ligchaam en van zijnen geest. In *Simlah*, het Engelsche gezondheidsstation, aan den voet des bergs, viel den prins weder Europeesch levensgenot ten deel, het eene feest sloot zich aan het andere aan, tot dat hij in October verder naar *Ludiana* trok. In *Pendeschab* dreigde de oorlog der Engelschen met de Sihks of Scheiks uittebarsten, en daar deze spoediger dan men verwacht had, over den *Sudletsch* trokken, zo braken de Engelschen onder lord HARDINGE tegen hen op, terwijl prins WALDEMAR zich met zijne begeleiders dadelijk bij de laatste aansloot. Op deze wijze had hij het onverwachte geluk, de veldslagen bij *Mudki*, den 18 December 1845, en den tweedaagschen bloedigen strijd bij *Ferozschah* (21 en 22 Decbr.) bijtewonen; men zag hem midden in het hevigste vuur, en de naar *Europa* gezondene Engelsche berigten prezen eenpariglijk de koelbloedigheid en den moed des prinsen. Met dezelfde onderscheiding woonde hij ook op den 10 Februarij 1846; den slag bij *Sobraon* met zijne

begeleiders bij, van welke hij er een', den trouwen arts, in den slag bij *Ferozschah*, aan zijne zijde dood van het paard had zien nederzigen. De herinnering aan dit smartelijke verlies, heeft het liefderijke gemoed des prinsen nooit kunnen overwinnen. Des te dieper trof hem dus ook de op den 13 April daaropvolgende dood zijner edele, vrome moeder, die hij, met welken spoed hij ook terug reisde, niet meer levend mogt aanschouwen, daar het hem niet mogelijk was, om voor het midden van Junij 1846, bij de zijnen aantekomen. Eene reis naar *Engeland*, welks koningin hem tot erkenning aan zijne in *Indië* bewezene diensten de Bathorde had verleend, militaire werkzaamheden in het Pruisische leger, en de voorbereidingen tot de uitgave zijner reisbeschrijvingen, namen den tijd in tot de noodlottige dagen van den 18 en 19 Maart 1848. Ook voor den prins vernietigde de omwenteling eene groote en schoone hoop. Hij begaf zich, als bevelhebber eener brigade-ruiterij, naar *Munster*, en werd hier in Julij door eene gastrisch-rheumatische koorts bevangen, waarbij zich eene inwendige verzwering voegde, welke, in weerwil der jeugdige kracht des prinsen, de kunst der bekwaamste artsen niet in staat was te overwinnen. Want na een ziekbed van zeven maanden, stierf de prins gelaten, den 19 Februarij 1849, in de armen van zijnen vader en zijnen broeder, door alle die

hem hadden leeren kennen, om zijne beminnelijke hoedanigheden, diep betreurd.

WALDENBURG. — Zie HOHENLOHE-WALDENBURG.

WALINGFORD. — Zie WALINGFORD -*Wbk.*-

* WALLER (*Pater BENNO*), een benediktijner te *Kremsmünster*, in 1757 te *Salzburg* geboren, en in 1833 overleden, verwierf als hoogleeraar der staatkundige wetenschappen aan de adellijke akademie, en later der natuurlijke historie en natuurkunde als archivarius enz. door grondige geleerdheid en een hoogst beminnenswaardig karakter, eene groote beroemdheid, terwijl hij zich door de tot de natuurkundige wetenschappen behorende verzamelingen van het stift zeer verdienstelijk maakte. Zijn vorst vereerde hem met de groote gouden eer-medaille van burgerlijke verdiensten met de keten.

* WALLRAF (*FERDINAND FRANZ*), een door geleerdheid, kunstgevoel en de grootste vaderlandsliefde uitstekende man, den 20 Julij 1748 te *Keulen* geboren, bezocht de lagere en hoogere scholen zijner geboorteplaats, waarbij hij groote vlijt en uitstekende talenten aan den dag legde, waarna hij aan de Keulsche universiteit zich aan de beoefening der wijsbegeerte, oude talen en geschiedenis toewijdde, verkreeg na den afloop zijner academische studiën, de

waardigheid van *Magister philosoph. et liberal. artium*, en aanvaardde eene betrekking aan het gymnasium. In 1773 werd WALLRAF, die ook de godgeleerdheid beoefend had, tot priester gewijd, in zijn 27.^e levensjaar leverde hij proeven van zijn origineel dichttalent, waaronder voornamelijk het *Hymnus aan de Natuur* melding verdient. Gezang en snarenspeel wekten het gemoed van den kunstminnenden man bijzonder op, en met KARL VON DALBERG trad hij in eene geestige briefwisseling over denkbeelden van muzikale dichtkunst en muzikale bovennatuurkunde. In 1783 bereisde hij, als begeleider van den Domkapittelheer, rijksgraaf VON OETTINGEN-BALDERN, *Zwaben*, waar zijn gemoed veelvuldige opwekkende en vruchtdragende indrukken ontving. Toen de keurvorst van Keulen, MAXIMILIAN FRIEDRICH in 1784 overleed, vervaardigde WALLRAF de opschriften, tot de lijkstaatsie in den Keulschen Dom: dezelve waren in den volmaaktsten Romeinschen lapidaarstijl uitgevoerd, zoodat zij zelfs de bewondering van HEYNE in *Göttingen* verwekten. Omtrent dezen tijd trad WALLRAF in de filozofische faculteit zijner geboorteplaats op, en droeg *aesthetica* voor; in 1786 werd hem het opzicht over den stedelijken botanischen tuin, en een gewoon professoraat der natuurlijke historie opgedragen, ook verkreeg hij een kanonikaat bij het hoogadelijke stift van *Sta. Maria in Capitolio*. In 1788 verleende

hem de Keulsche universiteit den graad van *Dr. Med. et Philosoph.* In 1794 werd hij tot rector der hoogeschool verkozen, doch legde na vier jaren die waardigheid weder neder, wjl hij den door de Fransche regering van de priesters gevorderden eed van *haat dan het koningschap* niet zweren wilde. Na de opheffing der Keulsche universiteit, werd WALLRAF canonicus bij de H. Apostelen-kerk, en hoogleeraar der geschiedenis en schoone wetenschappen aan de nieuwopgerigte centraalschool. De omtrent dezen tijd in het licht verschenen geschriften van WALLRAF uit het gebied der penningkunde, geschiedenis en kunstgeschiedenis maakten zijnen naam ook buiten *Duitschland* bekend. Tot deze werken behooren de *Classische Beschreibung der Münzsammlung des Domherrn von Merlo*; — *Sammlung von Beiträgen zur Geschichte der Stadt Köln und ihrer Umgebungen*, en *Taschenbuch der Ubiner*, 1797—1804. Ook als geestelijke liederdichter in den ouden kerkelijken stijl en als componist onderscheidde zich WALLRAF door het *Hymnus aan de H. Drie Koningen: Salvete Sacra pignora*; zoo als in het algemeen de als priester en geleerde even achtenswaardige man, geene gelegenheid liet voorbijgaan, om het verhevene der Catholijke eeredienst, en den uitwendigen luister der Kerk door middel der beeldende kunsten voortstellen en te bevorderen. In 1803 benoemde het mineralogisch ge-

nootschap te *Jena* WALLRAF tot zijn corresponderend lid; in 1808 werd hij lid van het athenæum der Fransche letterkunde, in 1809 van het Frankforter museum van oudheden. In December 1812 ondernam WALLRAF eene kunst-wetenschappelijke reis naar *Parijs*, trad kort daarna in nadere betrekking met GÖTHE, WERNER en anderen, legde in 1815, met de afgevaardigden des lands in *Aken*, aan het koninklijke huis van *Pruissen* den eed van getrouwheid af en ontving hier, zoo als bij andere gelegenheden, van de aanzienlijkste personen bewijzen van bijzondere hoogachting. In 1816 begaf WALLRAF zich naar *Göttingen*, alwaar hij met BLUMENBACH kennis maakte; in 1818 benoemde hem het Berlijnsche genootschap voor de *Duitsche taal* tot deszels lid, en het *Marburger* genootschap van natuurkundige wetenschappen tot deszels eere-lid. — Van eene zware ziekte genezen, stelde hij in 1818 zijne geboorteplaats tot erfgename van zijn in kunstschaten zoo rijk museum, waarop de stadsraad van *Keulen*, aan den edelmoe-digen schenker eene jaarwedde van 1500 thaler toekende. Deze wendde de onbaatzuchtige man aan, om eene verzameling van Romeinsche oudheden, welke naar *Engeland* zouden gaan, aantekopen. Bijna gelijktijdig ontving hij van koning FREDERIK WILLEM III, de orde van den rooden adelaar 3.^e klasse, en een pensioen van 630 tha-

ler. Toen WALLRAF zijn einde voelde naderen, bragt hij nog een sedert lang gekoesterd voor-nemen ten uitvoer, door in den muur van het geboortehuis van den schilder RUBENS, dat tevens het sterfhuis van MARIA DE MEDICIS is, twee groote gedenk-steenen, met door hem ver-vaardigde opschriften te doen inmetselen. Den 20 Julij 1823 vierde de edele grijsaard het vijftigjarig jubilæum van zijn priesterschap, dat een algemeen feest voor de inwoners van *Keulen* was; op dezen heugelijken dag ontving hij ook van het koninklijk genootschap van oudheidkundigen in *Frankrijk*, het diploma van corresponderend lid. WALLRAF overleed den 18 Maart 1824; in hem verloor de Kerk eenen waardigen priester, de wetenschap eenen grondigen beoefenaar, de kunst eenen vurigen vereerder, maar de oude *Rijn-stad Keulen* haren *eersten* burger, die eene lange reeks van jaren haar sieraad en roem was geweest, en onder welker inwoners zijne nagedachtenis door de heerlijke stichting van het *Wallrafsche museum* voortleeft.

* WALTHER (PHILIPP FRANZ VON), K. Beijersche geheimraad, hoogleer der universiteit en lijf-arts des konings, werd den 3 Januarij 1782 te *Burweiler* in *Rijn-Beijeren* geboren; de zoon van een justitie-ambtman zijnde, bezocht hij het gymnasium te *Spiers* en te *Heidelberg*, legde zich daarna aan de universitei-

ten van *Heidelberg* en *Weenen* op de beoefening der geneeskunde toe, en werd in 1802 aan de universiteit van *Landshut* tot *Med. Dr.* gepromoveerd. Hij ondernam daarop eene wetenschappelijke reis naar *Parijs*, werd na zijne terugkomst in 1803 keur-Beijersch medicinaalraad en eerste heelmeester van het hospitaal te *Bamberg*, in 1804 gewoon hoogleeraar der heekunde aan de universiteit van *Landshut*; in 1808 verkreeg hij met de orde van verdienste der Beijersche kroon den persoonlijken adel; in 1819 werd hij als gewoon hoogleeraar der heekunde aan de nieuw opgerigte universiteit naar *Bonn* beroepen; in 1824 werd hij koninklijk Pruisisch geheime medicinaalraad; in 1830 volgde hij eene beroeping naar de universiteit van *München* als gewoon hoogleeraar der heekunde, director der hee- en ooggeneeskundige kliniek en lijfchirurgus des konings; in 1837 verliet hij de leiding der kliniek en in 1844 werd hij lijfarts des konings. — WALTHER overleed te *München* den 29 December 1849; hij behoorde tot de uitstekendste artsen van zijnen tijd; in *Duitschland* ten minste moet men hem als heekundige en oogarts de eerste plaats inruimen. Hij heeft op eene krachtadige wijze bijgedragen tot de ontwikkeling der Duitse chirurgie tot de uitbreiding van welker geheele gebied hij scheen geroepen te zijn: bij voorkeur echter heeft hij het gebied der ooggeneeskunde uitgebreid en

toegelicht. Niet slechts door zijne schriften heeft WALTHER eenen onvergankelijken roem verworven, maar zich ook door het aankweeken van voortreffelijke leerlingen, ten hoogste verdienstelijk gemaakt. Tot de belangrijkste zijner geschriften behooren: 1.º *Physiologie des Menschen*, 2 dl.ⁿ, *Landshut*, 1807; — 2.º *Abhandlungen aus dem Gebiete der praktischen Medizin, besonders der Chirurgie und Augenheilkunde*, *Landshut*, 1810; — 3.º *System der Chirurgie*, 4 dl.ⁿ, *Karlsruhe* en *Freiburg*, 1833—48, 1.^e deel, 2.^e uitg. 1843. — Daarenboven vindt men talrijke en uitmuntende *Verhandelingen* van WALTHER in verschillende tijdschriften, voornamelijk in het *Journal der Chirurgie und Augenheilkunde*, waarvan hij sedert 1820 de mederedacteur was.

* WANDELAAR (JAN), een beroemde Nederlandsche kunstenaar, in April 1690 te *Amsterdam* geboren, legde reeds vroeg eene onweerstaanbare neiging voor de teekenkunst aan den dag; het eerste onderwijs in die kunst ontving hij van GERARD LAIRESSE, terwijl GULIAM VAN DER GOUWEN hem tevens onderwijs in het plaatsnijden gaf. Zijne vorderingen, zoowel in het teekenen naar het leven, als in het etsen en graveren maakten hem weldra met roem bekend, zoodat hij werd aangezocht tot het vervaardigen van stukken, welke de grootste naauwkeurigheid vorderden, zoo als bijv. door de hoogleeraars FREDERIK

RUISCH te *Amsterdam* en B. S. ALBINUS te *Leyden*, tot het teekenen van ontleedkundige voorwerpen. Na zich tot de uitvoering der platen voor het met roem bekende anatomische werk van laatstgenoemde (zie ALBINUS -*Wbk.*-) te hebben verbonden, vertrok WANDELAAR om nader bij de hand te zijn, eerst naar *Warmond* en daarna naar *Leyden*, alwaar hij tegelijkertijd eenige portretten graveerde. In het laatst van zijn leven teekende hij de portretten van eenige Amsterdamsche burgemeesters, welke teekeningen later door HOUBRAKEN in het koper zijn gebracht. WANDELAAR overleed te *Leyden* in Maart 1759.

WATEAU. — Zie WATTEAU -*Wbk.*- en *Suppl.*

* WATERLOO (ANTHONIE), in 1618, volgens sommigen te *Amsterdam*, doch volgens anderen te *Utrecht* geboren, een beroemde landschapschilder, die de natuur op de nauwkeurigste wijze wist natebooten, en wiens schilderijen steeds met bijval ontvangen en ten allen tijde buitengemeen gezocht werden. Ook heeft men van hem eene menigte teekeningen en geëtste kunstprenten, waaruit het leven als 't ware spreekt. De bevallige en natuurlijke spiegelingen der voorwerpen in het water zijn een der voornaamste sieraden derzelve. Niettegenstaande hij zeer veel geld verdiende, en daarbij eenig eigen vermogen bezat, geraakte hij toch in zeer behoeftige om-

standigheden, zoodat hij in 1660 zijn leven in het *St. Jobs-Gasthuis* te *Utrecht* moest eindigen. Hij heeft 153 landschappen geëtst, en daarin boven alle andere meesters den voorrang behaald. Zijne landelijke voorwerpen en vooral zijn loof der boomen ademen geheel het karakter der natuur. Daar intuschen de platen veel geleden hebben, zijn goede afdrukken zijner werken zeldzaam.

WATTEAU (ANTONIUS), in het *Wbk.* opgegeven als in 1784 geboren, moet zijn: in 1684.

* WEBER (BERNHARD ANSELM), een beroemde toonkunstenaar, te *Mannheim* in 1766 geboren, ontving reeds vroeg onderwijs in het klavierspelen van den abbé VOGLER (zie dat Art. -*Wbk.*-), benevens van HOLZBAUER en EINBERGER, en betrok reeds in zijn 15.e jaar de universiteit van *Heidelberg*, alwaar hij in de wijsbegeerte en regtsgeleerdheid studeerde, doch ook weldra deze studie verliet, om zich geheel en al aan de beoefening der toonkunst te kunnen toewijden. Weldra echter zag hij zich in zijne hoop, om zich naar *Munchen* tot VOGLER te kunnen begeven, ten einde zich onder diens leiding volkomen te vormen, bedrogen, daar deze juist omtrent dien tijd zijne beroeping naar *Zweden* ontving. Met uitstekende talenten en onvermoeide vlijt, overwon WEBER niettemin alle hinderpalen, die zich toenmaals in zijnen weg

stelden, belastte zich in 1787 met de directie over het Groszmann'sche orkest in *Hannover*, werd aldaar met de grootste toejuiching ontvangen, reisde hierop in 1790 met VOGLER door *Holland, Duitschland, Denemarken, Zweden en Noorwegen*, begaf zich vervolgens in 1792 naar *Berlijn*, waar hij muziek-directeur werd, en in 1793, in last van het Pruisische hof, naar *Weenen*, waar de hartelijke kennismaking met SALIERI, niet weinig tot zijne volledige vorming bijdroeg. Het beroep als kapelmeester naar *Rheinsberg*, dat hem in 1796 te beurt viel, wees WEBER van de hand en begaf zich hierop, met de beroemde kunstenaarsfamilie SCHICK naar *Breslau*, en in 1803 met KOTZEBUE naar *Parijs*, van waar hij echter weldra naar *Berlijn* terugkeerde, als wanneer de koning hem tot kapelmeester benoemde. Aan al de verwachtingen, welke men van hem gemaakt had, beantwoordde hij op eene wijze, die niets te wenschen overliet. Niet slechts was hij hooggeroemd als klavierspeler, waarbij hij met de grootste vlugheid eenen diepen rijkdom aan denkbeelden en harmonische wendingen verbond, maar men had nog nooit het orkest van het nationale tooneel werkzamer, eenstemmiger en vuriger hooren werken, dan onder de leiding van WEBER. En zoo bleef hij, wegens zijne afkeerigheid van alle aanmatiging en zijne bescheidenheid, door al wat hem omringde bemind, en door allen als kunstenaar geacht, in *Berlijn*, tot aan het

einde van zijn leven, dat, helaas! in 1822 reeds volgde. Van zijne talrijke schriften noemen wij slechts de voornaamste, en wel verscheiden opera's, zoo als: 1.º *Mudarra*; — 2.º *Deodata*; — 3.º *die Wette* enz.; verder: 4.º zijne *Ouverture* en het *gezangmuzijk* tot SCHILLER'S *Wilhelm Tell* en 5.º der *Braut von Messina*; — 6.º LESSING'S *Todesfeier*; — 7.º vele *Klaviersonaten* en *klavierconcerts*, en 8.º zijne *Hymnen, Ouvertures* en *Marsch* tot het tooneelstuk *Jolontha, Hamburg, 1797*, en vele andere stukken.

* WEDEL-JARLSBERG (JOHANN KASPAR HERMANN, graaf VAN), stadhouders van *Noorwegen*, in 1779 te *Montpellier* geboren, ontving, daar zijn vader Deensch gezant in *Londen* was, in *Engeland* zijne eerste opvoeding, en studeerde te *Kopenhagen* en *Göttingen* in de regtsgeleerdheid. Als ambtman van *Buskerud*, en als aanvoerder van een vrij-corps tegen *Zweden* (1808—1809), maakte hij zich zoo bemind, dat verscheiden stemmen, op den rijksdag te *Oerebro* in 1810 hem tot troonopvolger verkozen. Het gevoelen dat hij in 1814 uitbragt, namelijk dat *Noorwegen* zich bij *Zweden* behoorde aansluiten, benadeelde hem wel is waar in de achting des volks, de koning daarentegen benoemde hem tot staatsraad en chef van het dep.^t van financiën, van handel en konvooijen. In 1822 legde hij, nog onder beschuldiging voor het rijksgerecht, de posten neder, doch

verscheen weldra op den *Storting* (rijksdag), waarin hij verscheiden malen voorzat. Sedert 1836 bekleedde hij grootelijks in het belang des konings, de waardigheid van stadhouder. Hij overleed in 1840 te *Wiesbaden*.

* WEDGEWOOD (JOSIAH), in 1731 in *Staffordshire* in *Engeland*, waar hij den 3 Januarij 1795 ook overleed, geboren, was de zoon van eenen pottenbakker, welk beroep hij zelf ook uitoefende, maakte zich zeer verdienstelijk door de verbeteringen in het aard- en porseleinwerk, dat hij tot den staat der tegenwoordige volmaaktheid bragt. Zijne fabriek, waaraan hij den naam van *Etruria* gegeven had, groeide allengs aan tot eene kleine stad. *Engeland* heeft het aan hem te danken dat in het vroeger woeste gewest van *Staffordshire*, thans omtrent 150 stookovens in werking zijn en 60,000 menschen er werk vinden. Om zich een denkbeeld te vormen van de uitgebreidheid zijner fabriek, behoeft men slechts nategaan zijne *Catalogue of Camees, etc., with a general account of Vases and Ornaments, after the antique*, 1773; 3.^e druk, 1790. Behalve het aanleggen van wegen bevorderde hij ook het *Grand-trunk* kanaal dat *Trent* met de *Mersey* vereenigt, en dat hem uit de afgelegene graafschappen *Devon*, *Dorset* en *Kent* vele grondstoffen voor zijne fabriek aanvoerde. Voor armen en weldadige inrigtingen was zijne hand steeds geopend.

* WEIDMANN (*Pater FRANCIS-cus*), benediktijner en bibliothekaris te *St. Gallen*, den 21 December 1774 te *Einsiedeln* geboren, ontving zijne opleiding in de kloosterscholen van *Einsiedeln* en *St. Gallen*, trad vroeg in de beroemde abdij van *St. Gallen* in de orde van den heiligen BENEDICTUS, en werd in 1798 tot priester gewijd. Toen in hetzelfde jaar de abt en verscheiden capitularissen, voor de *Zwitserland* bezettende Fransen naar *Duitschland* vlugten, en in Januarij 1799 door een magtwoord van het Helvetisch directorium het klooster opgeheven en de meeste capitularissen verbannen waren, werd hij met vijf andere van dezen strengen maatregel uitgezonderd, en voorzag met hen in broederlijke eendragt in de pastoreele werkzaamheden, aan de kloosterkerk verbonden, welke tevens de catholieke parochiekerk van *St. Gallen* was. Tot in 1801 bleef WEIDMANN in zijne betrekking als waarnemend pastoor in *St. Gallen*, toen werd hij als pastoor naar de gemeente *Berg* bij *St. Gallen* bevorderd, en in 1813 verliet hij dezelve weder, om als onderbibliothekaris, de belangrijke voormalige stiftsbibliotheek te regelen en te bezorgen. Daar was hij nu geheel in zijn element. Met onvermoeiden ijver en de grootste vlijt namen hij en de geleerde opperbibliothekaris pater ILDEPHONSUS VAN ARX hun ambt waar; door hem werd de geleerde wereld op vele merkwaardige handschriften opmerkzaam gemaakt, veel door

hem in de *Monumenta Germaniae* van PERTZ medegedeeld, en aan de bezekers met voor-
 komenheid den rijkdom der bibliotheek getoond. WEIDMANN
 bekwam daarenboven bij de op-
 rigting der catholijke kantons-
 school eene aanstelling als leeraar
 der rhetorica en studieprefekt,
 en bekleedde deze betrekkingen
 verscheiden jaren. Toen hij
 ouder werd onttrok hij zich aan
 dezelve en leefde nu geheel voor
 zijne bibliotheek. Na den dood
 van ILDEPHONSUS VON ARX (1833)
 ondervond hij van den toenma-
 ligen radikalen raad van admi-
 nistratie eene vernederende ach-
 teruitzetting. Hij, die zich ten
 opzichte van de bibliotheek van
 zijn voormalig stift zoo verdiens-
 telijk had gemaakt, werd niet
 tot opper-bibliothekaris verko-
 zen, maar hem professor ALOY-
 SIUS FUCHS van *Rapperschwil*
 voorgetrokken, die kort te voren
 wegens het voordragen van met
 de leer der Kerk strijdige stel-
 lingen was gesuspendeerd ge-
 worden. Eerst in 1837 werd
 aan WEIDMANN de eerste post
 aan de bibliotheek opgedragen.
 Hij leefde hier nu met nieuwen
 ijver, en hield zich, in weerwil
 zijner ziekelijkheid, die hem
 dikwerf allen arbeid belette,
 veel bezig met het vervaardigen
 van eenen nieuwen catalogus,
 die echter bij zijnen dood, den
 15 October 1843 voorgevallen,
 nog niet voltooid was. — WEID-
 MANN, een der jongste capitula-
 rissen van zijn vernietigd stift,
 waarvan de laatste orde-broeder,
 pater VICTOR SPILLMANN, den 20
 Januarij 1849 overleed, sluit

de reeks van die geleerden, welke
 sedert NOTKER en EKKEHARD, in
St. Gallens cellen zich als
 schrijvers onderscheidden. De
 voornaamste zijner schriften zijn:
 1.º *Ansichten auf der neuesten
 Reise nach Rom, St. Gallen,*
 1821; — 2.º *Geschichte des
 ehemaligen Stiftes und der Land-
 schaft St. Gallen unter den zwei
 letzten Fürstbäben,* ib. 1834;
 — 3.º *Geschichte der Bibliothek
 von St. Gallen seit ihrer Grün-
 dung um das Jahr 830 bis auf
 1841,* ib. 1841; uit de bron-
 nen bewerkt van het duizend-
 jarige jubelfeest.

* WEIGL (JOSEPH), een der
 beroemdste nieuwe Duitsche
 opera-componisten, de vertegen-
 woordiger der lyrische opera-
 muziek, in 1766 te *Eisenstadt*
 in *Hongarijē* geboren, ontving
 zijne eerste muzikale opleiding
 van ALBRECHTSBERGER (zie dat
 Art. -*Wbk.*-), en componeerde
 reeds in zijn 15.^e jaar eene
 kleine opera: *Il Pazzo per forza*,
 die de goedkeuring van GLUCK
 en SALIERI wegdroeg, en op dezer
 voordragt, voor keizer JOZEF
 werd uitgevoerd, die voortaan
 den jongen kunstenaar zijne
 aanmoediging en ondersteuning
 verleende. Van nu af wijdde
 zich WEIGL uitsluitend aan de
 muzikale studiën toe, en liet
 die der geneeskunde varen, voor
 welke zijn vader hem bestemde.
 SALIERI nam hem nu geheel in
 zijn onderwijs, en ontwikkelde
 het gelukkige talent van WEIGL
 zoo volkomen praktisch en the-
 oretisch, dat deszelfs composi-
 tiën weldra algemeen bijval

verwierven. Nadat hij eene zeer voordeelige beroeping naar *Stuttgard* van de hand had gewezen, werd hij in 1806, als kapelmeester bij de K. K. hofopera, met eene levenslange verzorging aangesteld. In 1807 ontving hij eene uitnoodiging naar *Milane*, om aldaar twee opera's te componeren, van welke taak hij zich zoo gelukkig kweet, dat hem aldaar de aanbieding werd gedaan om directeur van het conservatorium te worden, welke hij echter andermaal van de hand wees, en naar *Weenen* terugkeerde, waar hij onafgebroken (eene tweede reis naar *Milane* hiervan afgerekend) zich met de directie van het tooneel naast de *Kärnthnerpoort* belastte, en, nadat hij in zijne gevorderde jaren, zich van alle betrekkingen had losgemaakt, den 3 Februarij 1846 overleed. De meeste zijner compositiën onderscheiden zich door eene buitengewone volheid van indringende muzikale denkbeelden, door zuiverheid en kracht der muzikale schrijfwijze, door gevoel, lyrische uitdrukking en naauwkeurige declamatie; in den verhevenen en romantischen stijl is hij echter minder gelukkig. Eigenlijke kamermuziek componeerde hij weinig, doch bezat hij eene groote bekwaamheid, om voor de opera's van andere meesters gepaste tusschenbedrijven of inlegstukken te componeren, zoo als hij zulks bij den *Titus* van MOZART, den *Gulistan*, van DALAYRAC, den *Richard* van GRÉTRY, en bij andere opera's van beroemde toonkunstenaars op eene mees-

terlijke wijze bewezen heeft. De belangrijkste zijner compositiën zijn de volgende: 1.º Opera's: *La principessa d'Amalfi*; — *Giulietta e Pierotto*; — *I Solitari*; — *L'amor marino*, ook in het Hoogduitsch onder den titel: *Der Korsar aus Liebe*; — *Das Dorf im Gebirge*; — *L'uniforme*, mede in het hoogduitsch; — *El Principe invisibile*; — *Kaiser Hadrian*, eene groote ernstige opera, die echter weinig bijval vond; — *Adrian von Ostade*; — *Kleopatra*; — *Il Rivale de sestesso*; *Das Waisenhaus*; — *Die Schweizerfamilie*, beide deze opera's, voornamelijk de laatste, zijn hoofdwerken van onvergankelijke waarde, die in 1808 tot 1809 gecomponeerd, nog steeds met dezelfde betoovering werken; — *Der Einsiedler auf den Alpen*; — *Francisca von Foix*; — *Der Bergsturz*; — *Die Jugend Peters des Groszen*; — *L'imboscata*, voor *Milane* gecomponeerd; — *Nachtigall und Rabe*, eene allerliefste idyllische operette; — *Baal's Sturz*, en eindelijk zijn laatste produkt in dit vak: *Die eiserne Pforte*, eene romantische opera, welke zich intusschen op geenen grooten bijval kon verheugen, — 2.º Oratoriën: *La passione di Gesu Christo*, uitstekend schoon, waardig- en meesterlijk gecomponeerd; — *La Resurrezione di Gesu Christo*; — *il Ritorno d'Astrea*. Ook componeerde WEIGL de muziek tot verscheiden balletten, welke gewoonlijk zeer bevallig was, en waaronder aan die tot *Alcine* de grootste bijval te beurt viel.

* WEISHAAPT (ADAM), stichter der *Illuminatenorde*, te *Ingolstadt* in 1748 geboren, studeerde aldaar in het collegie der Jesuiten, werd in 1768 doctor in de regtsgeleerdheid, en bekwam eene aanstelling als repetent bij de regtsgeleerde faculteit; in 1772 werd hij buitengewoon hoogleeraar der regten, en in 1775 keur-Beijersche hofraad en gewoon hoogleeraar van het natuur- en kanonieke regt. Ofschoon zelf een kweekeling der Jesuiten, was WEISHAAPT toch een der meest verbitterde vijanden dezer orde na derzelve vernietiging, en daar hij vroeger als geleerde, schrijver of man van talenten, weinig of veeleer volstrekt niet bekend was, hij er zich ook zelf over verwonderde » dat hij nog eens de stichter eener nieuwe godsdienst zou worden, » zoo schijnt het ook in het begin niet zoo zeer zijne bedoeling te zijn geweest, om eene werkplaats voor het philosophismus aanteleggen, dan wel, door het uitlokken der studenten, zijnen vroegeren orde-broeders, die aan de universiteit van *Ingolstadt* verschillende leerstoelen bekleedden, en ook aan het keurvorstelijke hof in *München* in aanzien stonden, en bij welke hij, wegens zijne vrijgeestige strekkingen in minachting stond, eene soort van vijandig corps tegenovertestellen. Aldus ontstond in 1776 onder zijne aanvoering het geheime genootschap der *Illuminaten*, waarvan het grootste geheim in de voor staat en godsdienst even zeer gevaarlijke grondstellingen

en plannen bestond, welke WEISHAAPT uit de schriften van Fransche en Duitsche sophisten geput had. Hij zelf voerde in het door hem gestichte genootschap den naam van *Spartacus*. Ten gevolge dezer handelingen moest hij in 1785 zijne betrekkingen nederleggen en begaf zich naar *Gotha*, waar hij door den hertog tot legatieraad en later tot hofraad benoemd werd, en in 1830 overleed. Tot zijne schriften behooren: 1.º *Vollständige Geschichte der Verfolgung der Illuminaten, Gotha, 1786*; — 2.º *Apologie der Illuminaten, ib. 1786*; — 3.º *Das verbesserte System der Illuminaten, 1787*; 3.º uitg. 1818; — 4.º *Jus civile privatum, cum determinationibus juris Boici, Ingolstadt, 1771 tot 1773, 3 dl.ⁿ*; — 5.º *Ueber Wahrheit und sittliche Vervollkommnung, Regensburg, 1793 tot 1797*; — 6.º *Pythagoras, oder Betrachtung über die geheime Regierungskunst, Frankfurt, 1790*; — 7.º *Materialien zur Beförderung der Welt- und Menschenkunde, 1809, 3 aflev.ⁿ*; — 8.º *Ueber Staatsausgaben, Landshut, 1820*; — 9.º *Ueber das Besteuerungssystem, ib. 1820*.

* WEISSENTHURN (JOHANNA FRÄNUL VERONIKA VON), eene beroemde tooneelster en dramatische schrijfster, in 1773 te *Koblenz* geboren, dochter van den tooneelspeler GRÜNBERG, voerde het eerst, op aanleiding van haren schoonvader TEICHMANN, met hare broeders en zusters, stukken uit WEISSE'S *Kinderfreund* uit, en werd, toen

TEICHMANN zich verbonden had, om op het landgoed van den graaf VON SEEFELD bij *München* opera's en tooneelspelen uittevoeren, met den toenmaligen intendant van het *Munchener* hoftooneel, graaf VON SEEAU bekend, die haar in 1787 eene verbindtenis bij het Beijersche hoftooneel verschafte. Doch reeds in 1789 besloot zij, om aan eene uitnoodiging van haren schoon-broeder naar *Baden* bij *Weenen* gehoor te geven, van waar zij echter nog in hetzelfde jaar op het K. K. hoftooneel van *Weenen* kwam, welks sie-raad zij als tooneelspeelster gedurende eene lange reeks van jaren was. In blij-, tooneel- en treurspelen belastte WEISSENTHURN zich met de eerste rollen, en het beste bewijs harer bekwaamheid mag wel dit zijn, dat zij gedurende meer dan tien jaren deze plaats innam, en dezelve eerst toen zij tot een ouder rollenvak overging, aan mevrouw SCHRÖDER inruimde. In het tweede jaar van haar verblijf in *Weenen*, trad zij in den echt met den patriciër VON WEISSENTHURN uit *Fiume*. Eerst in den ouderdom van 25 jaren begon zich haar talent als schrijfster te ontwikkelen en werd door den bijval, waarmede hare dramatische werken werden ontvangen, tot steeds hooger vlugt opgewekt. Nadat haar echtgenoot, den 29 November 1817 overleden was, werd zij door ziekte en eene diepe zwaarmoedigheid genoodzaakt, hare zittende werkzaamheden zoo veel mogelijk te laten varen; hare

zucht tot schrijven kon zij echter niet geheel onderdrukken, en onder een zeer groot lichchamelijk lijden heeft zij nog vertellingen, blij- en treurspelen zamengesteld. Haar eerste verhaal: *Die arme Lise*, dat in den eersten jaargang der *Agaja* verscheen, maakte door deszelfs gemoedelijkheid indruk op alle gevoelige harten. Van hare dramatische stukken zijn het langst op het tooneelregister gebleven: *Der Wald bei Hermannstadt*, een tooneelspel; — *Welcher ist der Brautigam?* een blijspel; — *Die Erben*, tooneelspel; — *Das Gut Sternberg*, blijspel; — *Das letzte Mittel*, blijspel. Eenige derzelve zijn in het Fransch en Engelsch vertaald. In 1841 verwijderde zij zich van het tooneel, en overleed te *Hietzing* bij *Weenen*, den 18 Mei 1847. Hare gezamenlijke *Schauspiele*, verscheenen in 14 dl.ⁿ, in 1830—36, te *Weenen* in het licht.

WELD (de kardinaal THOMAS), te *Londen* in 1773 uit eene oude en achtbare familie geboren, werd in het ouderlijke huis opgevoed door CHARLES PLOWDEN, een' toenmaals door zijnen ijver en zijne schriften voor de catholijke zaak beroemde Jesuit. De jonge WELD stond aan de Jesuiten zijn kasteel van *Stonyhart* af om er een collegie opterigten, toonde zich edelmoedig ten opzichte der naar *Engeland* gewekene Fransche priesters, en nam eenige van het vaste land verbannen religieuse communitieiten op. Na in 1815 zijne vrouw, eene dochter uit

het huis CLIFFORD, waarbij hij slechts eene dochter had verwekt, verloren te hebben, was hij er op bedacht om in den geestelijken staat te treden. In 1819 kwam hij te *Parijs*, en nam zijnen intrek bij den abbé CARRON, zijnen vriend. Het is aldaar dat hij zich door een in de afzondering en de godsvrucht doorgebracht leven, tot de heilige wijdingen voorbereidde. Mgr. de aartsbisschop van *Parijs* wijdde hem den 13 April 1821 tot priester, en, om zich geheel aan de verpligtingen van zijnen nieuwen staat te kunnen toewijden, stond hij zijne goederen aan zijnen tweeden broeder af, terwijl hij voor zich slechts eene jaarlijksche rente behield. Hij verbond zich aan de kapel van *Chelsea*, en nam aldaar, onder de leiding van eenen achtwaardigen Franschen geestelijke, den abbé VOYAUX DE FRANOULD, de heilige bediening waar. Hij wijdde tegelijkertijd zijne zorgen toe aan eenige liefdadige gestichten van *Londen*. In 1826 vraagde Dr. MAC DONALD, bisschop van *Kingston*, in *Opper-Canada*, hem tot coadjutor. De H. Stoel bewilligde in dit verlangen, en den 6 Augustus 1826 werd WELD, tot bisschop van *Amycles i. p.* gewijd. Op raad der artsen meenden zijne familie en zijne vrienden echter bedenkingen tegen zijn vertrek naar genoemde bestemming in het midden te moeten brengen; en de prelaat, die aan hunne stem gehoor gaf, bleef in *Engeland*, zich met de belangen der volkplanting bezig houden, zonder

daarom minder voor de belangen der Catholijken van *Londen* nuttig te zijn. In afzondering te *Hammersmith*, bestuurde hij aldaar als zielzorger een nonnenklooster; toen echter de wankelbare staat van gezondheid zijner dochter, de artsen bewoog, haar de lucht van *Italië* aanteraden, besloot de prelaat, met het verlangen bezielde om tevens de graven der Apostelen te bezoeken, haar te vergezellen. Maar kort na zijne aankomst te *Rome*, verhief Pius VIII, na in eene openbare allocutie in zijnen lof te hebben uitgeweid, hem den 15 Maart 1830 tot kardinaal. Dit bericht werd met vreugde door de Engelsche Catholijken vernomen. De kardinaal was hun voornaamste beschermmer te *Rome*, welke stad sedert dien tijd zijne gewone verblijfplaats werd; hij ontving al zijne landgenooten aldaar, en behartigde alles wat de godsdienst in zijn vaderland kon bevorderen. Er hadden in zijn paleis conferentiën plaats ter verdediging van het Catholicismus. De goede werken werden door hem zeer aangemoedigd, en men vond hem steeds bereid om zijne milde giften in den schoot der ongelukkigen uittestorten. In 1836 door eene smartelijke ziekte aangetast, verzocht hij reeds tijdig om met de H. Sacramenten der Kerk voorzien te worden, zegende zijne kleinkinderen, en overleed den 10 April 1837, in de levendigste gevoelens van godsvrucht. Zijn schoonzoon lord CLIFFORD, liet den 22 in de kerk van *St. Maria in Aquiro*,

eene plegtige lijkdienst voor hem vieren, waarbij Mgr. WISEMAN, toenmaals rector van het Engelsche collegie, eene treffende rede uitsprak, welke later gedrukt, en door JACOBUS MAZIO uit het Engelsch in het Italiaansch is vertaald. De kweekelingen van het liefdadig gesticht der weezen, deden den 29 eene tweede plegtige uitvaart vieren, waarin ALESSANDRINI, pastoor der parochie, den lof van den overledene verkondigde.

* WENRICH (JOHANN GEORG), een kenner der Oostersche talen, den 13 Octb. 1787 te *Schäzsburg* in *Zevenbergen* geboren, waar zijn vader ontvanger der belastingen was. Zijne eerste studiën maakte hij in het gymnasium zijner geboorteplaats, en betrok in 1805 het protestantsche lyceum te *Hermannstadt*, waar hij zich op de wijsgeerige en godgeleerde wetenschappen toeleigde. In 1807 bekwam hij den leerstoel der Latijnsche taal aan hetzelfde lyceum, begaf zich echter reeds in 1809 tot voortzetting zijner studiën naar *Weenen*, alwaar hij zich, onder de leiding van ARYDA, voornamelijk met de beoefening der Semitische talen bezig hield. In 1812 verkreeg hij eene beroeping tot hoogleeraar der Grieksche, Hebreuwsche en Romeinsche letterkunde aan het lyceum te *Hermannstadt*, werd in 1815 tot conrector benoemd, en verwisselde den philologischen leerstoel, met dien der wijsgeerige en wiskundige wetenschappen.

III. DEEL.

In 1818 tot rector van het lyceum benoemd, hield hij ook voorlezingen over de verschillende takken der godgeleerdheid en staatkundige geschiedenis. Toen in 1824 het protestantsch theologische leergesticht te *Weenen* was opgerigt, bekwam WENRICH het professoraat der bijbelsche letterkunde, en was de eerste, die in *Weenen* voorlezingen hield over de Sanskritische taal en letterkunde. Hij overleed plotseling den 15 Mei 1847. Zijne schriften onderscheiden zich bijzonder door bondigheid en philologische diepzinnigheid: 1.º *De auctorum Graecorum versionibus et commentariis Syriacis, Arabicis, Armeniacis Persicisque commentatio*, in gr. 8.vo, *Leipzig*, 1842, door de koninklijke maatschappij van wetenschappen van *Göttingen* met den prijs bekroond; — 2.º *De poëseos Hebraicae atque Arabicae origine, indole mutuoque consensu atque discrimine commentatio*, gr. 8.vo, ib. 1843, werd door de maatschappij van opschriften en schoone letteren te *Parijs* bekroond; — 3.º *Rezum ab Arabibus in Italia insulisque adjacentibus, Sicilia maxime, Sardinio atque Corsica gestarum commentarii*, gr. 8.vo, ib. 1845; — 4.º JOHANN WÄCHTER, *als Mensch, als Diener des Staates und der Kirche*, *Weenen*, 1831, in 8.vo; — 5.º JACOB GLATZ, *eine biographische Skizze*, ib. 1834, in 8.vo, en andere, waaronder voornamelijk zijne, in 1846, te *Weenen* op last van het Londensche bijbel-

H h

genootschap gedrukte Hebreeuw-
sche uitgave des bijbels moet
genoemd worden.

* WENZEL (KARL), een arts,
in April 1769 te Mainz gebo-
ren, waar zijn vader keurvors-
telijke hofgerechtsraad en hoog-
leeraar der geneeskunde was,
ontving eerst privaat onderwijs,
bezocht daarop de universiteit
te Mainz, begon in 1786 de
studie der geneeskunde, en werd
aldaar in 1791 tot *Med. Dr.*
gepromoveerd. Gemeenschappe-
lijk met zijnen een jaar ouderen
broeder JOSEPH, die den 14 April
1808 als professor aan de ge-
neeskundige school te Mainz
overleed, ondernam WENZEL
eene wetenschappelijke reis door
*Deutschland, Oostenrijk, Opper-
Italië en Zwitserland*, van welke
hij eerst in 1793 terugkeerde,
in het begin in Mainz prakti-
seerde, doch in 1795 als prakti-
sch geneesheer naar *Frankfort*
vertrok. In 1811 werd WENZEL
als hoogleeraar der ontleed- en
heelkunde naar de universiteit
van *Koningsbergen* beroepen,
doch verkoos in *Frankfort* te
blijven, en werd aldaar in 1812
tot professor aan de geneeskun-
dige speciaalschool, en tot ge-
heimraad van den vorst-primaat
en later tot stads-accoucheur
benoemd. Hij overleed den 18
October 1827. De voornaamste
zijner schriften zijn: 1.º *Ueber
die Krankheiten des Uterus*, met
24 afbeeldingen, Mainz, 1816;
— 2.º *Allgemeine geburtshülfl-
iche Betrachtungen und über die
künstliche Frühgeburt*, Mainz,
1818; — 3.º *Ueber die Krank-*

heiten am Rückgrate, met 8
afbeeldingen, Bamberg, 1825.
Met zijnen broeder JOZEF schreef
hij gezamenlijk: *Ueber den
Kretinismus*, Weenen, 1802;
— *Die schwammige Auswüchse
auf der äuszern Hirnhaut*, met
6 platen, Mainz, 1810.

* WERNER (ABRAHAM GOTTL-
LOB), een beroemde mineraloog,
den 25 Septb. 1750 te *Wehrau*
in *Oppper-Lausnitz* geboren, was
de zoon van eenen opziener der
ijzerhut-werken van den graaf
van *Solm*, kwam in 1759 in
de weeshuisschool te *Bunzlau*,
en werd in 1764, toen hij deze
verliet, tot hutschrijver benoemd,
en zijnen vader in *Wehrau* als
medehelper toegevoegd, met de
bepaling deszelfs opvolger te
zullen worden. In 1768 moest
WERNER zich, wegens zijne
zwakke gezondheid, naar *Karls-
bad* begeven, op welke reis hij
door *Freiberg* kwam, en hier
op de levendigste wijze voor het
mijnwerken werd ingenomen.
In 1769 kwam hij op de berg-
akademie in *Freiberg*; in 1771
begaf hij zich naar de univer-
siteit van *Leipzig*, om zich op
de beoefening der natuurkundige
wetenschappen en de regtsge-
leerdheid toeteleggen. Nog al-
vorens de universiteit in 1774
te verlaten, gaf hij in het licht
zijne *Abhandlung über die äus-
sere Kennzeichen der Fossilien*,
welke aan zijne studiën de ver-
dere bepaalde rigting gaf. In
1775 werd hij als inspector
en onderwijzer der mineralogie
en bergwerkkunde aan de berg-
akademie te *Freiberg* beroepen,

in 1792 tot raad der bergcommissie en lid van het opperbergambt in *Freiberg*, en in 1799 tot bergraad benoemd. Hij overleed den 30 Junij 1817 te *Dresden*, werwaarts hij zich wegens zijne ziekte begeven had. — WERNER moet wegens zijne verdiensten in de classificatie der mineraliën, als de schepper der wetenschappelijke mineralogie beschouwd worden, door zijne pogingen en navorschingen werd daarenboven ook de geognosie eene zelfstandige wetenschap. Hij heeft meer door het levendige woord, dan door schriften voor de ontwikkeling der mineralogie gewerkt. Zijne talrijke leerlingen, die eene eigene school vormen, zijn door de geheele wereld verstrooid en hebben alom de leer van WERNER verspreid. Zeer verdienstelijk maakte zich WERNER ook bij de bergakademie in *Freiberg*, die vooral door hem, haren welverdienden roem verkreeg, en de hoogeschool voor de wetenschappelijk gevormde mijnwerkers aller landen werd. Behalve eenige verhandelingen in verschillende tijdschriften, schreef WERNER: 1.º *Kunze Classification und Beschreibung der Gebirgsarten, Dresden, 1787*; — 2.º *Neue Theorie über die Entstehung der Gänge, Freiberg, 1791*; — 3.º *Verzeichniz des Mineralien-cabinets des Berghauptmanns PABST VON OHAIN, 2 dl.ⁿ, ib. 1791* tot 1792. De heerlijke verzamelingen van WERNER zijn aan de bergakademie van *Freiberg* verbleven. Te zijner eer noemt

zich het in *Edinburgh* gestichte genootschap *Wernerian natural history society*, en heeft zijn borstbeeld tot zegel.

* WESSELING (PETRUS), een der geleerdste letterkundigen der vorige eeuw, in 1692 te *Steinfurt* geboren; studeerde te *Leyden* en te *Franeker*, werd in 1717 conrector te *Middelburg*, in 1723 hoogleeraar der welsprekendheid te *Franeker*; in 1735 hoogleeraar der welsprekendheid, geschiedenis en Grieksche letterkunde te *Utrecht*, later ook in het natuurregt, en overleed aldaar in 1764. Hij was een man van uitgebreide belesenheid, een groote kenner der oudheid, een sijne criticus, een meer dan middelmatige redenaar, en bij al zijne verdiensten zeer bescheiden. Hij is vooral beroemd geworden door zijne uitgave van *Diodorus van Sicilië, Amsterdam, 1745, 2 dl.ⁿ*, met eene Latijnsche vertaling; nieuwe uitg. door L. DINDORF, *Leipzig 1828, 5 dl.ⁿ*, en van *HERODOTUS, Amsterdam, 1763*; verder schreef hij: 1.º *Itineraria vetera Romanorum, Amsterdam, 1735, in 4.to*; — 2.º *Observationes variae, ib. 1727*; nieuwe uitgave door FROTSCHER, *Leipzig, 1832*; — 3.º *Probabilia, Franeker, 1731*.

* WESSELY (NAPHTALI HERZ of HARTWIG), een der voornaamste joodsche schrijvers van den nieuweren tijd, in 1725 te *Kopenhagen* geboren, openbaarde reeds in zijne vroege jeugd

eenen gelukkigen aanleg, en vormde zich, ofschoon hij zich door zijne behoeftige omstandigheden van alle kanten beperkt zag, tot eenen bekwamen godsdienstleeraar. Te *Berlijn*, waar hij zich lang ophield, sloot hij zich naauw aan MENDELSSOHN aan, en toonde zich steeds als een ijverige voorvechter van de zienswijze deszelve. Hij leefde lang zonder eenige aanstelling enkel van de opbrengst zijner schriften en van de ondersteuning zijner talrijke vrienden, tot dat hij in 1804, als rabbijn der *Portugeesche joden*, naar *Hamburg* werd beroepen, waar hij kort daarna den 3 Maart 1805 overleed. Zijn voornaamste werk is het heldendicht: *de Mosaïde* in de Hebreuwsche taal, *Berlijn*, 1788, in 8.vo; in het Hoogduitsch door HURNAGEL, ib. ib., waarvan de eerste gezangen eenen waarlijk Oosterschen gloed der phantasie ademen. Zijne overige werken zijn meerendeels van zedelijk-theologische inhoud, en kunnen hier niet aangevoerd worden.

* WESTREENEN. — Zie TIELLANDT.

* WHITE (BLANCO), te *Sevilla* in 1775 geboren, stamde uit eene Iersche familie, studeerde in de theologie, werd priester en wegens zijne geleerdheid, weldra synodaal-examinator van het diocees van *Cadix*; maar door de duizeling der geleerdheid werd het geloof in hem wankelend en een gestadig spitsvondig navorschen, leidde hem eerst

tot twijfeling en kort daarop tot tegenspraak met de Catholijke leer. Op deze wijze met de Kerk, waartoe hij behoorde, en met zich zelve oneens geworden, verliet hij, na zijne betrekking te hebben nedergelegd, in 1810 *Spanje* en vlugtte naar *Engeland*. Zijn hulpelooze toestand dwong hem zijne toevlugt tot letterkundige werkzaamheden te nemen, en hij gaf tot 1814 het tijdschrift *El Espanol* in het licht. In *Oxford*, waar hij andermaal in de theologie studeerde, ging hij tot de Anglikaansche kerk over en werd opvoeder, doch begon in 1817 weder het schrijversberoep bij de hand te nemen, en bragt te voorschijn: *Lettres from Spain*, in het Hoogd. vertaald, *Hamburg*, 1824; — het tijdschrift *Variedades*, 1823 tot 1825; — *Practical and internal Evidence against Catholicism*, 1825 en *A letter to CH. BUTLER*, 1826, als verdediging van het voorgaande. Maar ook de Anglikaansche staats-kerk stelde zijne, steeds teugelloozer wordende, zucht naar vrijheid des geestes niet te vreden, en hij sloot zich thans bij de unitariërs aan. Tot dit tijdperk zijns levens behoort het geschrift: *Heresy and Orthodoxy*, 1836. Eindelijk eindigde de dood, dien hij in 1841, te *Liverpool* vond, de tegenspraken, in welke deze ongelukkige geest met zich zelve geraakt was.

* WIDMER (JOSEPH), een verdienstelijke Catholijke prelaat en schrijver, den 15 Augustus

1779 te *Waldisbühl*, eene hofstede bij het dorp *Hochdorf* in het kanton *Lucern*, geboren, werd door zijne ouders, welgestelde en brave landlieden, vroom opgevoed, en in het begin tot landelijken arbeid aangehouden. Op zijn vurig verlangen, om te mogen studeren, gaven zij hem over aan eenen waardigen kapellaan in een naburig dorp, die verscheiden knapen tot het bezoeken van het gymnasium voorbereidde. Onder zijne leiding, doch vooral later in het collegie van *Lucern*, maakte *WIDMER* buitengewone vorderingen, en onderscheidde zich zoo zeer, dat zijn leeraar der wijsbegeerte, de voortreffelijke pater *EMERAM GEIGER*, hem in korten tijd, niet meer als leerling, maar als vriend behandelde. Het toenmaals heerschende leerstelsel van *KANT* oefende grooten invloed op hem uit, die eerst langzamerhand verdween, toen hij in 1802, aan de universiteit van *Landshut*, een vurige leerling der professoren *SAILER* en *ZIMMER* werd. Aan beide, doch voornamelijk aan den eerste, bleef *WIDMER*, gedurende zijn geheele leven, met kinderlijke liefde onderworpen, en ook *SAILER* toonde hem vaderlijke tegenegenheid, bezocht hem en *GÜGLER*, later in *Zwitserland*, alle twee jaren en belastte hem, zijnen lievelingsleerling, met de uitgave zijner gezamenlijke werken (zie *SAILER -Wbk.-*). In 1804 ontving *WIDMER* te *Regensburg* de priesterwijding en hield zijne eerste predikatie over de

vereering van *MARIA* in eene landelijke kerk bij *Landshut*, waar zijn vriend *SCHWÄBL*, later bisschop, toenmaals kapellaan was. In October deszelfden jaars keerde hij naar zijnen geboorte-grond terug, was eenen zeer korten tijd kapellaan bij den als volksdichter bekenden pastoor, *HÄFFLIGER*, te *Hochdorf*, en werd nog in hetzelfde jaar uitgenoodigd, om voor den ziekliggenden hoogleeraar der wijsbegeerte te *Lucern* voorlezingen te houden, en na den dood deszelfden, in 1805, tot opvolger benoemd. In 1806 werden hij en zijn vriend *GÜGLER*, met behoud hunner leeraarsposten tot kanonikaten aan het collegiaaatsstift *St. Leodegar* bevorderd; in 1819 bekwam *WIDMER* op zijn verlangen den leerstoel der moraal en pastoraal en in 1829 tevens de waardigheid van niet-residerenden Domheer van het nieuwgeorganiseerde bisdom *Basel*. Gedurende eene reeks van jaren was hij het middelpunt des kerkelijken levens, niet slechts in het kanton *Lucern*, maar van het grootste gedeelte van het Catholijke *Zwitserland*. Hij had voor de theologische rigting en de school van *SAILER* in *Zwitserland* de baan geopend. Volgens zijn voorbeeld, en door hem aangespoord, vertrokken jaarlijks verscheiden Zwitsersche theologanten naar *Landshut*, en vereerden na hunne terugkomst in *WIDMER*, den lievelingsleerling en vriend, van hunnen hooggeschatten onderwijzer. Daarenboven had *WIDMER* zelf bijna

de gezamenlijke jongere geestelijkheid van het kanton gevormd, en vele leerlingen en vereerders ook in andere kantons. Van alle kanten werd hij geraadpleegd, om aanbevelingen verzocht en ontving hij talrijke bezoeken, en, als hij slechts kon, hielp hij allen met raad en daad; zijn huis stond met de gulste gastvrijheid voor iedereen open. Ook was WIDMER in den opvoedingsraad en in andere betrekkingen nog veelvuldig tot heil van het kanton werkzaam. Des te onbillijker was het dus dat de in 1831 in radikalen zin veranderde regering in 1833 den algemeen vereerden man, in weerwil van zijn nadrukkelijk protest, van zijnen hoogleeraarspost in een kanonikaat aan het collegiaatsstift *Beromünster* verplaatste. Op zijne geleerdheid en de vervulling zijner ambtspligten kon men geene aamerkingen maken; maar de kerkelijke rigting van WIDMER, en de wakkere houding der door hem gevormde geestelijkheid mishagden aan eenige der nieuwe staatsmannen, zoodat zij met allen nadruk op zijne verwijdering uit zijne invloedrijke betrekking aandrongen. Niet lang echter bleef WIDMER in *Beromünster*. Toen in 1841, voornamelijk door den invloed van den raadsheer LEU (zie dat Art.) en andere volksmannen, eene constitutie- en regerings-verandering in den Catholijk-democratischen zin tot stand kwam, werd WIDMER, met behoud van zijn kanonikaat weder tot opvoedingsraad en hoogleeraar der wijsbegeerte,

aan zijn geliefd collegie in *Lucern* verkozen. Door lichamelijk lijden echter dikwerf in de waarneming der aan zijne betrekkingen verbondene pligten verhinderd, werd hij in 1842 met de welverdiende waardigheid van proost aan het stift *Beromünster* vereerd, waarop hij afstand deed van zijn leeraarsambt in *Lucern*. In 1843 werd hij door eene beroerte getroffen, die hem bijna geheel van geheugen beroofde, en na met de H. Sacramenten te zijn voorzien, overleed hij na een langdurig ziekbed, den 10 December 1844 te *Beromünster*. Zeer ervaren in de schriften van oude en nieuwere godgeleerden en wijsgeeren, wist WIDMER, ofschoon hij steeds aan het standpunt zijner eerste ontwikkeling vasthield, ook de nieuwste gewichtige verschijningen der letterkunde te waarderen, en zich het goede derzelve ten nutte te maken. In het godsdienstige hield hij zich gestreng en vast aan de leerstellingen en voorschriften der Kerk; in het staatkundige was hij conservatief. In het vraagstuk der Jesuiten, dat *Lucern*, ja geheel *Zwitserland* zoo zeer in gisting bragt, was hij tegen de terugroeping, wyl hij de daaruit voortvloeiende verdeeldheden voorzag en aan den vrede een offer wilde brengen. Als schrijver was WIDMER op verschillende wijzen werkzaam. Hij gaf de *Sämmtliche Werke* van zijnen leermeester SAILER in het licht, 40 dl.ⁿ, *Sulzbach*, 1830—41, ook die van zijne vrienden en ambt-

genooten GÜGLER (zie dat Art.), 7 dl.ⁿ, *Lucern*, 1828—40, en GEIGER, 8 dl.ⁿ, *Altdorf*, 1824 tot 1839. Hij vertaalde verscheiden schriften van den H. AUGUSTINUS; het *Kort begrip der theologie* van den H. BONAVENTURA; de *Paraclesis* van ERASMUS; het *Pantheïsmus* van MARET in het Hoogd., en schreef: 1.º *Biographiën* van zijnen onderwijzer pater B. ZIMMER, en van zijnen ambigenoot F. GEIGER; — 2.º *Das Göttliche in irdischer Entwicklung und Verherrlichung, nachgewiesen im Leben des seligen NIKOLAUS VON FLÜE*, *Lucern*, 1819; — 3.º *Der Katholische Seelsorger in gegenwärtiger Zeit*, door SAILER in het licht gegeven, 2 dl.ⁿ, *München*, 1819—23; — 4.º *Vorträge über Pastoraltheologie*, *Sarmanstorf*, 1840, en vele kleinere schriften, leerreden en verhandelingen in tijdschriften.

* WIEBEKING (KARL FRIEDRICH VON), een beroemde topograaf en waterbouwkundige, in 1762 te *Wollin* in *Pommeren* geboren, wijdde zich met zulk een gelukkig gevolg aan de praktische meetkunde toe, dat hij zich reeds in 1780 met de opneming van het hertogdom *Mecklenburg-Strelitz*, en kort daarop met een gedeelte van *Pommeren* en van het *Netze*-distrikt kon belasten. Op deze werken volgde sedert 1784 het eerst de opneming der hertogdommen *Gotha* en *Weimar*, der heerlijkheid *Schmalkalden* en des hertogdoms *Mecklenburg-Schwerin*, waarop hij in

1788 als waterbouwmeester voor het hertogdom *Berg* in *Palts*-beijersche dienst trad, en op eigen kosten de opneming van het hertogdom bezorgde. In 1797 werd hij in dezelfde hoedanigheid in *Darmstadt* aangesteld en bekwam in 1801, ten gevolge van zijn klassiek werk *Theoretisch-praktische Wasserbaukunde*, *Mannheim*, 1798—1805, 5 dl.ⁿ, nieuwe uitg. 1811, eene beroeping als waterbouwmeester, met den titel van hofraad, naar *Weenen*, waar hij alsnu zeer werkzaam was, doch wegens vele hem in den weg gelegde hinderpalen, in 1805 de beroeping als geheimraad, referendaris van financiën, chef van den waterstaat, bruggen en wegen naar *München* aannam, sinds welken tijd eene menigte groote werken, onder anderen de haven te *Lindau* onder zijne leiding ten uitvoer zijn gebracht. Doch reeds in 1818 legde hij zijne gezamenlijke posten neder, om zich enkel met letterkundige werkzaamheden te kunnen bezig houden. Hij overleed te *München* den 28 Mei 1842. Van zijne schriften, waartoe ook zijn zoon KARL GUSTAV, in 1792 te *Dusseldorp* geboren, en te *Spiers*, in 1827 als koninklijk Beijersche bouwraad van den *Rijnkreits* overleden, bijdragen leverde, noemen wij, behalve de reeds aangevoerde: 1.º *Beiträge zur Wasserbrücken- und Strassenbaukunde*, *Mannheim*, 1809; — 2.º *Beiträge zur Brückenbaukunde*, *Tübingen*, 1809, 2.º uitg. 1812; — 3.º *Theoretisch-praktische bürgerliche*

Baukunde, 4 dl.ⁿ, met 109 pl.ⁿ, *München*, 1824; — 4.º *Architecture etc. (Theoretische en praktische burgerlijke bouwkunde)*, 7 dl.ⁿ, met 260 pl.ⁿ, *München*, 1822 tot 1830; — 5.º *Von dem Einflusse, den die Untersuchungen der Baudenkmale des Alterthums, des Mittelalters und der neuern Zeit auf die Forschungen im Gebiete der Geschichte haben*, *München*, 1834, in 4.to; — 6.º *Von der Natur oder den Eigenschaften der Flüsse*, *Stuttgard*, 1834.

* **WIEDEMANN** (**CHRISTIAN RUDOLPH WILHELM**), een arts en natuuronderzoeker, den 7 November 1770 te *Brunswijk* geboren, was de zoon van eenen tabakshandelaar, bezocht het gymnasium zijner geboorteplaats, legde zich vervolgens aan de universiteit van *Jena* op de beoefening der geneeskunde toe, en werd aldaar in 1792 tot *Med. Dr.* gepromoveerd. In 1794 werd hij hoogleeraar der ontleedkunde aan het anatomisch-chirurgisch collegie in *Brunswijk*, in 1795 secretaris en in 1800 gewoon bijzitter van het oppergezondheidscollegie; in 1802 bekwam hij tevens het professoraat der verloskunde, en werd hij tot hofraad benoemd; in 1805 volgde hij het beroep van Deenschen justitieraad en hoogleeraar der verloskunde aan de universiteit van *Kiel*; in 1825 was hij pro-rector, en werd hij staatsraad, hij overleed den 31 December 1840. — Zijne belangrijkste schriften zijn: 1.º *Handbuch der Anatomie*, *Brunswijk*, 1796;

3.º uitg. *Göttingen*, 1812; — 2.º *Ueber Pariser Gebäranstalten und Geburtshelfer*, *Brunswijk*, 1804; — 3.º *Lesebuch für Hebammen*, *Kiel*, 1814; 2.º uitg. 1826; — 4.º *Die aussereuropäischen zweiflügeligen Insekten*, 2 dl.ⁿ, *Hamm*, 1828—30. — Ook gaf hij in het licht het *Archiv für Zoologie und Zootomie*, 4 dl.ⁿ, *Berlijn* en *Brunswijk*, 1800 tot 1804, enz.

* **WIERINGA** (**G. F.**), een Nederlandsche schilder in 1760 geboren, sproot uit eene schilders-familie, en was honorair lid der teeken-akademie van *Leyden*. Hij bepaalde zich hoofdzakelijk tot het landschapschilderen, waarin hij zich met roem en onderscheiding deed kennen. Hij werkte veelal naar de natuur, waartoe de provincie *Drenthe* hem vele tafereelen aanbod, die bijzonder in zijnen smaak vielen. Zijne stukken werden zeer gezocht en na zijnen dood, in het laatst van 1817 te *Groningen* voorgevallen, tot zeer hooge prijzen verkocht.

* **WIJKERSLOOTH** (**CORNELIUS LUDOVICUS**, baron van), heer van *Schalkwijk*, bisschop van *Curium in part. inf.*, huisprelaat van *Z. H. Pius IX*, assistent-bisschop bij den pauslijken troon, kommandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw, en van die van den *H. GREGORIUS den Grooten*, werd te *Haarlem*, den 25 Mei 1786, uit een zeer aanzienlijk geslacht geboren, waarin zuivere zielen-

adel en opregte godsvrucht steeds met den adel der geboorte gepaard gingen. Zijn vader was de baron HENRICUS JACOBUS VAN WIJKERSLOOT VAN WEERDESTEN en zijne moeder ANNA MARIA baronnesse RAM VAN SCHALKWIJK. Uit zijnen eersten leeftijd verhaalt men, dat toen zijne moeder na zijne geboorte haren kerkgang deed, zij haren CORNELIUS LUDOVICUS mede naar de kerk nam, en met haren zui-geling op de armen voor het altaar nederknielde, en dit haar geliefd pand aan God opofferde, in de hoop dat hij zijn leven aan de dienst van God mogt toewijden. Aangenaam was Gode dit offer en heerlijk de vervulling dier vrome moederlijke bede! Vroegtijdig reeds openbaarde zich in den jeugdigen baron de neiging om aan God en zijne heilige Kerk het offer van geheel zijn leven opdedragen, en zich aan den priesterstand toeleijden; door zijne brave ouders, die in het verlangen van hunnen zoon den roep Gods eerbiedigden, op het gewigtige van den stap, dien hij voornemens was te doen, opmerkzaam gemaakt, legde zich de jongeling met hart en ziel op wetenschap en godsvrucht toe, om eerst door lagere studiën, en daarna in het seminarium van Warmond zich tot de priesterlijke bediening voorbereiden. Den 25 Junij 1811 ontving hij te Paderborn in Westfalen de heilige priesterwijding, en reeds in October deszelfden jaars aanvaardde hij in het seminarie te Warmond,

in hetzelfde gesticht, waarin hij zijne opleiding genoten had, de professorale waardigheid. Of-schoon van hooge geboorte, aanzienlijken stand en grooten rijkdom, vielen zijne minzaamheid, zijn ootmoed en zijne dienstvaardigheid aan iedereen spoedig in het oog. Degenen, die met hem hunne studiën volbragt hebben, kunnen van den eenvoudigen omgang, welke zich in niets van die van anderen onderscheidde, getuigenis afleggen; en zij die hem als professor in het seminarie gekend hebben, weten van de buitengemeene bereidvaardigheid te spreken, waarmede hij bij voorkomende gelegenheden, de omliggende pastoors in hunne functiën, zelfs in het bedienen van zieken in de armste stulpen, te hulp kwam. Veel droeg hij daarenboven bij tot de oprigting, en den bloei van het met regt geroemde kleine seminarie op de hofstede *Hageveld*, bij *Haarlem*, sinds eenigen tijd naar *Voorhout* bij *Warmond* verplaatst, dat onder de leiding van zijn' studievriend, den hoogvereerden CORNELIUS RICHARDUS ANTONIUS VAN BOMMEL, die hem na vijf maanden (7 April 1852), als bisschop van *Luik*, in het graf is gevolgd, weldra eene hoogte bereikte, die den eerbied apherste, zelfs van zijne bestrijders. Hij werd op deze wijze, door zijnen raad, door zijnen persoonlijken invloed, door zijne fortuin, een steunpilaar der beide seminariën, die, veelvuldige heilzame vruchten voor de Missie

hebben voortgebracht en nog dagelijks voortbrengen. In 1831 vestigde hij zijne aandacht op het onderwijs dat de Roomsche Catholijke jongelingen uit den fatsoenlijken stand hier te lande meestal buiten 's lands genoten, en hij stichtte het Instituut te *Katwijk*, waar, bij eene godsdienstige en nationale opvoeding, een deugdelijk onderwijs wordt gegeven, en waaruit reeds vele bekwame jonge lieden in verschillende standen der maatschappij eene eervolle plaats bekleeden. Met algemeene en uitbundige vreugde vernamen dus de Nederlandsche Catholijken het berigt, dat het Z. H. Paus GREGORIUS XVI behaagd had den waardigen van WIJKERSLOOTH, den 7 Februarij 1832 tot bisschop van *Curium*, in *partibus infidelium* te benoemen, te meer wijl men zich ook daardoor in de gelegenheid gesteld zag, in eigen land en van eenen landgenoot datgene te bekomen, wat men anders genoodzaakt was, op verren afstand, en in den vreemde te zoeken. Den 15 September 1833 werd *Mgr.* VAN WIJKERSLOOTH, te *Munster*, door *Mgr.* CASPAR MAXIMILIAAN DROSTE ZU VISCHERING geconsacreerd. Van dien dag af behoorde zijn persoon geheel aan de Missie, en strekte zijn ijver zich zelfs tot *Noordbrabant* uit. Zijn leven werd een voortdurende onvermoeide reistogt, waarop hij aan duizenden en duizenden het heilige Vormsel toediende, ontelbare kerken consacreerde, en aan een aanzienlijk getal bedienaren der Kerk

de H. Wijdingen toediende. Noch afstand, noch jaargetij, noch vermoeijenis, noch iets wat het ook wezen mogte, was ooit in staat hem te beletten eene bediening te verrigten, welke hem was aangevraagd; en hij deed zulks niet alleen met de meeste bereidvaardigheid, maar tevens met die teedere godsvrucht, welke gansch *Nederland* door woord en daad heeft gesticht. Nooit of althans zelden zou de geliefde CURIUM eene heilige bediening van zijne bisschoppelijke waardigheid hebben verrigt, zonder tevens de geloovigen, door eenige van die zalvende woorden te stichten, die rijk aan schriftuurkennis, door degelijkheid en gevoel uitmunten, en bij de meest mogelijke eenvoudigheid, den stempel droegen van het gezag, waarmede hij als godsgezant sprak. *Mgr.* VAN CURIUM deelde voor het overige, door zijne beminnelijke hoedanigheden, en wijl hij de eerste bisschop uit *Nederland* was, die sinds de reformatie onder de Catholijken van *Nederland* was gevestigd, niet slechts in de onverdeelde liefde aller Catholijken, maar verwierf ook den eerbied en de achting aller weldenkende Protestanten, die in hem den waren Christen en eenen waardigen bisschop huldigden. Daarenboven was *Mgr.* VAN CURIUM, onder den titel van *Procurator*, belast met de zorg voor de Catholijke kerkdistrikten, in de Nederlandsche Oost- en West-Indische bezittingen, welker belangen hij zeer ter harte nam. Het is slechts aan weinigen be-

kend, hoe hij door aanzienlijke ondersteuning, door invloed, door onvermoeiden ijver de krachtige bevorderaar was, van alles wat in de laatste jaren in de Nederlandsche koloniën voor de Catholijken is tot stand gebracht, begonnen en ontworpen, en met den tijd de heilzaamste vruchten zal dragen. Nog kort voor zijn overlijden, zag men hoe hij zelf met vele bezorgdheid aalmoezen inzamelde voor de arme kinderen der Nederlandsche koloniën, ten einde dezelve door een Christelijk onderwijs deelgenooten te maken van de beschaving die door CHRISTUS en in CHRISTUS ten hemel leidt. In 1840 bezocht hij in de eeuwige stad de graven der Apostelen, en werd bij die gelegenheid door Paus GREGORIUS XVI, benoemd tot huisprelaat van Z. H. en assistent bij den Pauselijken troon. In hetzelfde jaar benoemde Z. M. koning WILLEM II, die den waardigen prelaat hoogschatte, hem tot commandeur der orde van den Nederlandschen leeuw, terwijl Z. H. Pius IX hem later tot commandeur der Pauselijke orde van den H. GREGORIUS benoemde. Het was ook VAN WIJKERSLOOTH die den regtvaardigen WILLEM II, in een afzonderlijk onderhoud, omtrent den waren staat van het lager onderwijs in *Nederland* inlichtte, en den vorst het billijke der klagten in dezen door den Catholijken aangeheven, deed inzien, en het is waarschijnlijk dit onderhoud dat veel heeft bijgedragen tot de benoeming der commissie ter

wegneming der bezwaren in het stuk van lager onderwijs, in welke hij als lid derzelve, de Catholijke belangen met moed en kracht verdedigde, en alzoo voornamelijk bijdroeg tot het in stand brengen van het koninklijk besluit van 2 Januarij 1842, dat, ware hetzelve beter onderhouden, menige onregtvaardigheid uit den weg zou hebben geruimd. Zijn privaat leven stemde geheel en al met den zedelijken luister, welken hij over zijne ambtsverrigtingen verspreidde, overeen, terwijl zijne milddadigheid hem tot uitdeeler maakte van de inkomsten van een aanzienlijk vermogen, die hij zoo veel mogelijk aan eigen gebruik onttrok, om ze des te ruimer te kunnen besteden aan den opbouw of het sieraad van tempels, aan de stichting van geestelijke kweekscholen en armen-inrigtingen, aan de ondersteuning van tallooze behoeftigen. Als priester en bisschop versierden hem de schoonste deugden, waartoe voornamelijk behooren de heilige ootmoed, de eenvoud, de godsvrucht en geest des gebeds, de reinheid des harten, de liefde, zonder onderscheid tot allen. Op zijn pijnlijk en langdurig ziek- en sterfbed schitterden zijn onwrikbaar geloof, zijne vaste hoop en zijne vurige liefde tot God; weken lang was hij het doelwit eener pelgrimaadje, die zijne talrijke vrienden van heinde en verre uit alle oorden des rijks, en uit allerlei gezindheid en stand tot zijne sponde voerde, om uit zijnen mond een laatst vaarwel, van zijne hand eenen

laatst en zegen, en van zijn levendig geloof eene laatste bemoeijding te erlangen. En toen eindelijk de laatste stond hoe langer zoo meer naderde, werd zijn verlangen steeds vuriger om van zijn sterfelijk ligchaam ontdaan en met CHRISTUS vereenigd te worden, tot dat eindelijk de barmhartige God zich zijner ontfermde, en hem zacht en bijna ongemerkt in zijne eeuwigheid opnam. *Mgr. VAN WIJKERSLOOTH* overleed op den huize *Duinzicht* onder *Oegstgeest*, in den avond van den 10 November 1851. De Catholijken verloren in hem een waardig en verheven voorbeeld van opregte godsvrucht, de behoeftigen in het algemeen eenen edelmoedigen helper en de maatschappij een harer sieraden. Zijn stoffelijk overblijfsel werd, op zijn uitdrukkelijk verlangen, naar *Schalkwijk* (Prov. *Utrecht*) vervoerd, en aldaar, na het houden eener plegtige uitvaartdienst, den 15 Novb. in den familiegrafkelder, naast dat zijner hem zoo dierbare moeder bijgezet.

* *WILBERFORCE* (*WILLIAM*), een onvermoeide voorvechter van de zaak der slaven, te *Hull* in 1759 geboren, was op de universiteit van *Cambridge*, en gedurende zijn geheele leven de vriend van *WILLIAM PITT*, geraakte in 1781 in het parlement, waarvan hij tot in 1825 het sieraad was. Toen hem in 1787 zijne godsdienstige geestdrijverij tot de calvinisten had doen overgaan, bragt hij de opheffing der slavernij ter sprake, maar

eerst in 1792 besloot het parlement tot derzelve gedeeltelijke, en eindelijk in 1801 tot derzelve geheele opheffing. Eenmaal zaak der natie geworden zijnde, werd dezelve op het *Weener-congres*, door het Engelsch ministerie nadrukkelijk met *Frankrijk*, *Spanje* en *Portugal* behandeld. Wat de zaak der menschelijkheid en zedelijkheid scheen te vorderen vond in *WILBERFORCE* steeds eenen warmen, nadrukkelijken vriend. Alzoo leende hij aan de emancipatie der Catholijken en aan de parlamentshervorming zijn welsprekend woord, stelde de loterij aan den schandpaal, en drong aan op wetten tegen het tweegevecht. Zijne welsprekendheid onderscheidde zich door uitgezochte en krachtvolle taal, zachte en indrukwekkende voordragt, warmte en hartelijkheid; zijne dagen werden gekenmerkt door handelingen van welwillendheid en vroomheid, terwijl zijn geheele leven aan de christelijke weldadigheid was toegewijd. Ook zijne schriften dragen denzelfden stempel. *WILBERFORCE* overleed te *Chelsea* in 1838. Hij werd naast *PITT* en *CANNING*, in de *Westminster*-abdij bijgezet.

* *WILFRIDUS* (*Heilige*), bisschop van *York* in *Engeland*, werd in 634 in *Northumberland* geboren en verraadde reeds in het klooster *Lindisfanne*, waar hij zijne wetenschappelijke loopbaan begon, eenen bondigen en scherpzinnigen geest. Nadat hij met den heiligen *BENEDICTUS*

BISCOPUS eene reis naar *Rome* had gedaan, ontving hij de priestertwijding, bestuurde het klooster *Rippon* en werd later tot bisschop van *Northumberland* geconsacreerd. Daar echter bagchelijke omstandigheden hem beletteden bezit van zijnen stoel te nemen, begaf hij zich in 669 weder naar *Rippon*, alwaar hij tot bisschop van *York* benoemd werd. Daar WILFRIDUS met zeldzame deugden de gaaf der overtuiging en opwekking des gevoels verbond, breidde hij alom het rijk der godsvrucht uit. Uit het koninkrijk *Kent* liet hij den zanger EDDI STEPHANI komen, en voerde met diens hulp in alle kerken van het Noordelijk *Groot-Britannië* het koraal-gezang in. Hij strekte zijne herderlijke zorg vooral ook over de kloosters uit, en hij stichtte er in het midden en Noorden van *Engeland*, even gelijk de heilige AUGUSTINUS (aartsbisschop van *Kantelberg*) dezelve vroeger in het land van *Kent* tot stand had gebracht. Door zijnen ijver won hij de gunst van koning EGFRIED en alle omstandigheden, waaronder vooral de vervolgingen, aan welke hij van den kant zijner vijanden ter prooi was, geboden hem als nu de reis naar *Rome* te ondernemen. Ongunstige winden slingerden hem echter naar de kusten van *Vriesland*. Daar wilde hij intusschen ook niet ledig blijven; den bewoners van dat land, die nog in de duisternis des heidendoms verzonken lagen predikte hij het geloof, en wist alzoo zijne tegenspoeden in gelukzaligheden

te veranderen, terwijl hij zijne vervolgingen tot een zaad des Evangelies maakte. Hij bleef gedurende den geheelen winter en de lente bij deze volken, en bekeerde eene ontelbare menigte *Vriezen*, waaronder zich zeer aanzienlijke personen bevonden. EBROIN (zie dat Art. -*Wbk.*-) schreef, het zij op aansporing der vijanden van WILFRIDUS, hetzij wegens de vriendschap, die de heilige op eene vroegere reis naar *Rome*, met den bisschop DELPHINUS van *Lyon* had aangeknoopt, of waarschijnlijk wegens de diensten, die hij aan koning DAGOBERT bewezen had, aan den koning der *Vriezen* ADALGISUS, en beloofde hem een groot geschenk, wanneer hij hem het hoofd van den heiligen bisschop uitleveren zoude. De vorst las den brief openlijk voor, in tegenwoordigheid van den heiligen WILFRIDUS, der gezanten van EBROIN en zijner eigene hovelingen, verscheurde hierop denzelfden en wierp hem in het vuur, ten bewijze van zijnen afschuw van het schandelijke voorstel. In den volgenden zomer verliet WILFRIDUS het land der *Vriezen*, nadat hij eerst aan deze nieuwe spruitelingen herdaders had gegeven, en kwam naar *Austrasië*, waar koning DAGOBERT II hem zeer vleijend ontving, en hem het bisdom *Straatsburg* aanbood. Wjl hij hem echter niet tot de aanneming kon bewegen, gaf hij hem rijke geschenken en liet hem naar *Rome* vergezellen, waar WILFRIDUS in 679 aankwam. Op den Apostolischen Stoel zat toen-

maals de heilige AGATHO, die in October deszelfden jaars, eene Kerkvergadering naar *Konstantinopel* bijeenriep, welke over de Kerkelijke geschillen in *Engeland* uitspraak deed. Hierop liet men den H. WILFRIDUS in de vergadering verschijnen, ten einde zijne aangelegenheden zelf te kunnen voordragen. Men prees zijne gematigdheid, en de vaders van het concilie, door de bondigheid der gronden van de regtvaardigheid zijner zaak overtuigd, besloten eenpariglijk tot zijne herstelling in zijne regten. Na nog vier maanden in *Rome* te hebben vertoefd, keerde WILFRIDUS naar *Engeland* terug, waar zijne vijanden nog zoo vermogend waren, dat zij eene nieuwe vervolging tegen hem verwekten, en hij zich andermaal naar *Rome* moest begeben. JOANNES VI, die intuschen den pauselijken Stoel had bestegen, verklaarde zich luide voor den Heilige, beval denzelfden in eenen brief den koning van *Mercia* en *Northumberland* aan en belastte BRITHWALD van *Kantelberg*, met het beleggen eener synode, ten einde aan den vervolgenden prelaat regt te doen wedervaren, en in geval van onmogelijkheid eener zoodanige zamenroeping, de betrokkenen voor hem persoonlijk te doen verschijnen. De aartsbisschop volgde getrouw den last van den stadhouder van *CHRISTUS* op, belegde aan de oevers van de *Nidd* in *Yorkshire* een concilie, dat uit bisschoppen, abten en vorsten bestond. In deze vergadering

verhief zich eene algemeene stem ten gunste van den vervolgenden bisschop, en met eenparige stemmen werd hij in al zijne regten hersteld. Doch hij mogt deze rust niet lang meer genieten, want hij overleed den 24 April 709 in een klooster van het graafschap *Northampton*. Vóór zijnen dood deelde hij alles wat hij bezat aan kerken, kloosters en aan de deelgenooten zijner ballingschap uit. Zijn feest wordt den 12 October gevierd.

WILKIE (DAVID), een beroemde Engelsche schilder, in 1785 te *Cults*, in *Schotland*, geboren, was een der vier zonen van den predikant der parochie. Daar zijn vader aanleg voor de teekenkunst in hem ontwaarde, zond hij hem naar *Edimburg*, in de school van JOHN GRAHAM, een bekwamen en zijnen leerlingen zeer toegenegen meester, onder wiens leiding WILKIE snelle vorderingen maakte. In 1804 te *Londen* gekomen, leefde hij aldaar eenigen tijd onbekend; maar zijne *Dorps-staatkundigen*, op de tentoonstelling van 1806 gebragt, begonnen zijnen roem. Zijn *blinde vioolspeler*, door hem in het volgende jaar ten toon gesteld, is een zijner meesterstukken, en behoort thans tot de nationale galerij. In 1811 werd hij op de aanbieding zijner *jonge Rattenwangers* bij de koninklijke akademie als lid aangenomen. Van af dit tijdstip tot in 1825 liet hij geen jaar voorbijgaan, zonder een zijner meesterstukken ten toon te stellen, hem door rijke liefhebbers

besteld en duur betaald. In 1826 begaf hij zich naar Rome, en bragt drie jaren door met het bezoeken van Italië en Spanje, alwaar hij in de manier van VELASQUEZ, zijnen geliefkoosden schilder, vier schilderijen vervaardigde, die naar Engeland gezonden en door GEORGE IV gekocht werden. In 1834 tot eersten schilder des konings benoemd, werd hij in 1836 tot ridder verheven, en overleed den 1 Junij 1841, op zijne terugkomst van eene reis naar het Oosten, ten einde aldaar gezigten afteteekenen, aan boord van het schip *the Oriental*, in de reede van Gibraltar. De voortbrengselen van dezen meester, den beroemdsten en meest populairen van Groot-Britannië, zijn zeer talrijk. Behalve de reeds genoemde, onderscheiden zich van hem: *de Tinnegieter*, 1806, *de Dorpsmuzikant*, 1807, *het Dorpsfeest*, 1811, terwijl een uitstekend schoon: *De opening van het testament*, in de galerij van Munchen wordt aangetroffen; en men in de galerij van den hertog van WELLINGTON van hem vindt het *Berigt der overwinning van Waterloo*.

WILKINS (Sir CHARLES), een kenner der Oostersche talen, in 1750 te Herfort, in Somersetshire, geboren; werd in 1770 als burgerlijk ambtenaar der Oostindische maatschappij naar Bengalen gezonden, had den moed aldaar de beoefening van het Sanskritisch te beginnen, en de verdienste die, toenmaals den Europeanen nog geheel onbe-

kende, taal zich eigen te maken. Zijne vertaling in het Engelsch van het *Baghrad-Gita* of *Zamenspraken van Krisma en Ardjoun*, welke de maatschappij in 1785 op hare kosten liet drukken en uitdeelen, begon de aandacht der geleerde wereld op hem te doen vestigen. Dit werk bevat een kort begrip van de godsdienst en zedeleer der Hindus, op de onsterfelijkheid en de verandering der zielen grond. Men ziet in hetzelfde de overeenkomst des stelsels van BRAHMA met dat van ZOROASTER, betrekkelijk de vereering van het vuur en de zon. Hetzelve is door PARRAUD in het Fransch vertaald, *Parijs*, 1787, in 8.vo Na deze uitgave hield WILKINS zich eigenhandig bezig met het snijden en gieten, van Bengaalsche en Perzische letters, waarmede spraakkunsten, brieven en dergelijken gedrukt werden, en die nog dienen om de in het Perzisch vertaalde wetten en reglementen te drukken, WARREN HASTINGS was zijn vriend en beschermer. In 1786 keerde hij naar Engeland terug, woonde te Bath, alwaar hij zijne vertaling van de *Hitopatesas* of *viendschappelijke waarschuwingen* van WISCHNOU-SARMA in het licht gaf, 1786, gr. in 8.vo Dit boek, dat men beweert zoo niet de oudste ten minste de voornaamste verzameling van leerzame verdichtsels te zijn, welke bestaat, werd voor omtrent elfhonderd jaren geschreven. In meer dan twintig talen overgezet, is het dikwerf vervalscht en verminkt; slechts

door de letterlijke vertaling van WILKINS kan men zich een juist denkbeeld van het oorspronkelijke maken. Deze geleerde overleed te Londen, den 13 Mei 1836 als corresponderend lid der akademie van opschriften en schoone letteren van Frankrijk. Men heeft nog van hem: 1.° *Sanskritische spraakkunst*, Londen, 1808, in 4.°; — 2.° *Wortelwoorden der Sanskritische taal*, ib. 1815, in 4.°; — 3.° eene nieuwe, vermeerderde uitgave van het *Perzisch-Arabisch-Engelsch* en *Engelsch-Arabisch-Perzisch*, *Woordenboek* van RICHARDSON, met talrijke bijvoegselen en verbeteringen, Londen, 1806—1812, 2 dl.ⁿ, in 4.°.

WILLAUMEZ (J. B. PHILIBERT), pair van Frankrijk en vice-admiraal, in 1761 te Belle-Ile-en-Mer geboren, ontving eene opvoeding overeenkomstig de loopbaan, welke hij met zoo veel roem moest bewandelen; de wiskunde, de waterkunde, de theorie van den scheepsbouw, de sterrekunde, in al die deelen, waarin zij op de scheepvaart kan worden toegepast, waren de onderwerpen zijner studiën, en meer dan eens deden zijne vorderingen in deze verschillende takken der nautische wetenschap zijne meesters en medestudeerden verbaasd staan. De zoon van eenen chef der kustbewakers zijnde, begon hij als scheepsjongen (*mousse*) op een der schepen van den Staat te dienen; maar zijne schranderheid, zijn ijver en het nut zijner diensten,

deden hem de lagere rangen weldra doorloopen, en naauwelijks waren er zes jaren vervlogen, of hij werd als eerste stuurman op het fregat *l'Amazon* aangesteld. Na verschillende scheepstogten naar *Ile de France*, *Havana*, de *Antillische eilanden*, enz. werd hij door zijne oversten opgemerkt, en de koning deed hem als belooning en aanmoediging eenen zeer schoonen reflexie-cirkel ter hand stellen. Dit geschenk ging gepaard met eenen brief van den minister van marine, vol afspraken. Met d'ENTRECASTEAUX (zie dat Art. -*Wbk.*-) ter opsporing van LA PEYROUSE uitgezonden, ontving hij, naauwelijks dertig jaren oud zijnde, in zee het brevet van luitenant en het kruis van den H. LODEWIJK. WILLAUMEZ had deel aan alle gewichtige togten der republiek en des keizerrijks. In 1803 onderscheidde hij zich te *St. Domingo* door met het fregat *la Poursuivante*, het Engelsche linieschip *the Hercule* te bestoken. Bij zijne terugkomst werd hij tot schout-bij-nacht benoemd, bekwam het bevel over een smaldeel der zee-magt van *Brest*, voerde in 1806 en 1807, stoute aanvallen tegen de Engelschen uit, en deed hun, in weerwil van vele tegenspoe-den, zware verliezen ondervinden. Bij den val van BONAPARTE buiten betrekking gesteld, kwam hij na 1830 eerst weder in dienst, in welk jaar hij tot vice-admiraal werd benoemd. In 1837 tot de waardigheid van pair verheven, deed hij in het volgende

jaar zijne aanspraak op pensioen gelden, en ging te *Suresne* bij *Neuilly* een buitengoed betrekken, waar hij den 16 Mei 1845 overleed. Men heeft van hem een uitmuntend *Dictionnaire de Marine* (*Woordenboek der Zeevaartkunde*), *Parijs*, 1828; 2.^e uitg. 1831, in 8.vo, dat classiek is geworden. WILLAUMEZ werd voor den besten praktischen zeeman van zijnen tijd gehouden. In de zitting van de kamer der pairs van 26 Junij 1846, heeft de president BOYER zijne *Lofrede* uitgesproken.

* WILLEM II (WILLEM FREDERIK GEORGE LODEWIJK), koning der *Nederlanden*, groot-hertog van *Luxemburg*, enz., was de zoon van koning WILLEM I (zie dat Art. -*Wbk.*-) en van FRÉDERICA LOUISA WILHELMINA, prinses van *Pruissen*, en werd den 6 December 1792 te 's *Gravenhage* geboren. Naauwelijks twee jaren oud zijnde deelde de jonge prins in Januarij 1795, in het lot zijner ouders en grootouders, die, om de staatsorkanen te ontwijken, eene schuilplaats in het naburige *Engeland* gingen zoeken. Daar echter zijn vader, toenmaals erfprins van *Oranje*, zich kort daarop met zijn gezin te *Berlijn* ging vestigen, zoo was het aldaar dat de jonge prins zijne eerste opvoeding in de koninklijke militaire school genoot. Na door den dood van zijnen grootvader WILLEM V, erfprins van *Oranje* te zijn geworden, werd hij, 17 jaren oud zijnde, door zijnen

vader, die intusschen zijne landgoederen in *Silezië* was gaan bewonen, naar de hoogeschool van *Oxford* gezonden, alwaar hij omtrent twee jaren met vrucht doorbragt, en door zijne goedhartigheid en minzaamheid aller achting won. Hij gaf daarop zijn verlangen te kennen, om naar het Spaansche schier-eiland te vertrekken, en bij het Engelsche leger onder lord WELINGTON in dienst te treden. Door den prins-regent tot luitenant-kolonel benoemd, kwam hij in het voorjaar 1811, dus ruim 18 jaren oud zijnde, bij het leger, dat toenmaals in *Portugal* stond, aan, waarbij hij weldra zoo veel moed en beleid aan den dag legde, dat de opperbevelhebber hem tot zijnen adjudant verhief, en hij spoedig tot den rang van kolonel werd bevorderd. In den slag van *Fuentes*, bij de bestorming van *Ciudad-Rodrigo*, bij de verovering van *Badajoz* gaf de jeugdige prins van *Oranje* blijken van onverschrokken, mannelijken heldenmoed; en in de veldslagen van *Salamanca*, den 22 en 23 Julij 1812 geleverd, verrigtte hij zulke wonderen van dapperheid, dat hij in het verslag van lord WELINGTON de eerste lofwaardige vermelding verdiende. In den slag van *Vittoria*, den 19 Junij 1813 geleverd, plukte hij geene minder schitterende lauwers, terwijl hem in de gevechten der *Pyreneën*, den 28 Julij 1813 bij *Sorauwen*, of *Sorauwon* een paard onder het lijf werd dood-

geschoten, zonder daarom eenen oogenblik optehouden voortte-
 strijden en zijne bevelen te ge-
 ven; de prins werd dan ook
 door lord WELLINGTON verkozen
 tot overbrenger aan het Engel-
 sche ministerie der depêche dier
 belangrijke gevechten en over-
 winningen, waarin aan den
 jeugdigen held een groote lof
 werd toegezwaaid. Met luide
 geestdrift werd de erfprins in
Engeland ontvangen, tot den
 rang van generaal-majoor en
 adjudant des konings verheven,
 en met de medaille van militaire
 verdienste, waarop de namen
El-Bodon, *Ciudad-Rodrigo*, *Ba-*
dajoz en *Salamanca* waren ge-
 grift, beschonken, en zelfs
 vooronderstelde men met geene
 geringe gronden, dat de erfprins
 van *Oranje* bestemd was, om
 met de troonopvolgster van
Groot-Brittannië, prinses CHAR-
 LOTTE, in den echt te treden,
 welk huwelijksplan echter tot
 geene uitvoering is gekomen.
 Nadat in November 1813 de
 Fransche overheersching in *Ne-*
derland een einde had genomen,
 en de prins van *Oranje*, als
 souvereine vorst hetzelfde be-
 stuurde, keerde ook diens zoon,
 de erfprins, den 19 December
 daaropvolgende te 's *Gravenhage*
 terug. Kort na zijne aankomst
 werd hij door zijnen doorluch-
 tigen vader aan het hoofd der
 Nederlandsche krijgsmagt ge-
 plaatst, met den titel van gene-
 raal der infanterie en inspecteur-
 generaal der troepen van alle
 wapens. Toen, ten gevolge der
 besluiten van het Weener-con-
 gres, *België* en de Nederland-

sche gewesten vereenigd, tot
 éénen Staat, onder den naam
 van *Koninkrijk der Nederlanden*,
 waren gevormd, en WILLEM I
 den 16 Maart 1815 als koning
 van dat nieuwe koninkrijk was
 geproclameerd, werd er tevens
 bij bepaald, dat de kroonprins
 van het koninklijke stamhuis,
 steeds den titel van *Prins van*
Oranje zou voeren. Nauwelijks
 echter was de nieuwe Neder-
 landsche Staat geconstitueerd,
 of NAPOLEON ontsnapte van zijne
 hem aangewezen verblijfplaats,
 het eiland *Elba*, keerde naar
Frankrijk terug, dat zich met
 eene ongeloofelijke snelheid we-
 der aan zijnen schepter onder-
 wierp, en bedreigde met zijne
 legerdrommen weldra het ko-
 ningrijk der *Nederlanden*. Spoe-
 dig waren de Nederlandsche
 troepen onder den prins van
Oranje marschvaardig om tegen
 den vijand optetrekken, terwijl
 de moedigsten en edelsten der
 natie zich bij de genoemde
 troepen aansloten, die met de
 Engelschen, onder den naam
 van Engelsch-Nederlandsch le-
 ger, werden vereenigd, waarover
 WELLINGTON als generalissimus
 was gesteld, en waarvan den
 prins van *Oranje* het bevel over
 het eerste legercorps, grooten-
 deels uit Hollanders en Belgen
 bestaande, werd opgedragen; de
 prins had zijn hoofdkwartier te
Braine-le-Comte: op den avond
 van den 15 Junij 1815 vernam
 men de aannadering der Fran-
 schen, en de prins die het ge-
 wigt inzag, om het reeds door
 den hertog van *Saksen-Weimar*
 bezette punt van *Quatre-Bras*,

tot het uiterste te verdedigen, was des morgens ten zes ure van den 16.^{en} reeds op het bedreigde punt. Hier moest de jeugdige krijgsoverste met nog weinig aan den oorlog gewone troepen den strijd wagen, tegen den ervarensten veldheer van het keizerrijk, den maarschalk NEY, die in den oorlog geharde krijgslieden aanvoerde, wier drommen in getal de zijne verre overtroffen; de prins wist echter met zijne kleine legermacht zoodanig te manœuvreren, dat hij den vijand in den waan bragt, van tegen over eene hoofdmagt te staan, en hij op deze wijze tijd won, tot dat des namiddags ten 3 ure de Engelschen op het slagveld aankwamen, en met de Nederlanders door den kroonprins aangevoerd, den vijand tot staan bragten, zoo niet terugdreven, en de gewichtige positie van *Quatre-Bras* behielden. Niet minder roemrijk was het gedrag van den prins, gedurende den strijd bij *Waterloo*, den 18 Junij daaropvolgende. Op dien gedenkwaardigen Zondag voerde hij het bevel over het centrum van het Engelsch-Nederlandsche leger, terwijl zijn heldenmoed als betooverend op de strijders werkte. Hevig vooral was het gevecht bij *la Haye Sainte*, terwijl de tirailleurs des vijands en zijn geschut al meer en meer naderden. De prins aan wiens veldheersblik het gevaar niet ontging, snelt spoor-slags naar twee bataillons der Nassauërs, om met dezelve tegen dat gedeelte der Fransche

artillerie in te stormen, hetwelk de meeste verwoesting verspreidde, doch naauwelijks heeft hij het front derzelve bereikt, of zijn gekwetst paard waggelt, en eerst toen hij van het dier afsteeg, bemerkte de prins dat ook hij zelf gewond was: een geweerkogel was hem door den linkerarm, nabij den schouder gevlogen; het bloedverlies doet hem duizelen en waggelen, en op het punt van te bezwijmen, valt hij in de armen van den toegesnelden kapitein van den Nederlandschen staf JULES DE CONSTANT REBECQUE DE VILLARS, en wordt hij uit het vuur eerst naar *Mont Saint Jean*, en van daar op een deurpaneel, naar het hoofdkwartier van den hertog van WELLINGTON te *Waterloo* vervoerd, waar het eerste verband werd gelegd, en van waar de prins des nachts naar *Brussel* werd overgebracht, alwaar ook weldra te zijner verpleging zijne voortreffelijke moeder, *Neerland's* koninginne, aankwam, die door hare moederlijke zorg, benevens de hulp der kunst, veel tot zijne spoedige herstelling bijdroeg. De voor *Nederland*, ja voor geheel *Europa* gelukkige afloop van den slag van *Waterloo* is algemeen bekend. Om zich een denkbeeld te vormen, van het gewichtig deel, dat de gewonde prins er aan genomen had, behoeve men slechts de uitdrukking te overwegen, die in het legerberigt van den in zijne lofspraken niet zeer milden hertog van WELLINGTON aan koning WILLEM I

voorkomen: » Ik vind, » schreef dit legerhoofd, » geen lof groot genoeg voor den prins van *Oranje*, door wien de bewegingen, den geheelen dag, zoo voortreffelijk bestuurd zijn, dat ik hem, van het begin tot het einde van het gevecht, geene bevelen heb behoeven toetezenden. » Algemeen wist men ook de diensten te waarden, door den prins van *Oranje* bewezen: nog gedurende zijn verblijf te *Brussel* ontving hij uit handen van lord CASTELREAGH de Engelsche ridderorde van *Bath*, terwijl men in *Engeland* zelfs penningen te zijner eere sloeg. Te *Parijs* schonk de keizer van *Rusland* hen de versierselen der tweede klasse der orde van *St. George*, de koning van *Pruissen* die der eerste van den Rooden Adelaar, en de keizer van *Oostenrijk* het kommandeurskruis der militaire orde van *Maria Theresia*. Terwijl het, naar hetgeen de generaal LAMARQUE beweert, in *Parijs* zelfs sprake was, om hem den door den val van NAPOLEON vacanten troon aan te bieden. Ook *Nederland* bleef niet ten achteren om den geliefden prins, blikken van toegenegenheid en dankbaarheid te geven. De staten-generaal, besloten den 8 Julij 1815 dat het domein van *Soestdijk* — het jagslot ten koste van den lande vorstelijk gestofseerd en de domaniale-aanhoorigheden, waarin een eere teeken zou worden opgericht ter gedachtenis der verdediging van *Quatre-Bras*, den prins van *Oranje* in vollen eigendom zou worden aangeboden; en terwijl men

zulks nog niet voldoende achtte, werd den 21 December met eenparige stemmen door de tweede kamer en vier dagen later door de eerste een wetsontwerp aangenomen, waarbij bepaald werd, dat voor rekening van den Staat te *Brussel* een paleis zou worden gekocht en vorstelijk ingerigt, 't welk benevens het domein-park *Tervuren*, en het aanhoorige lusthuis den prins van *Oranje* in vollen eigendom kosteloos zou worden overgedragen. In het najaar van 1815 vertrok de prins naar *Petersburg*, en trad aldaar den 2 Februarij des volgenden jaars in den echt met de groot-vorstin ANNA PAULOWNA, jongste zuster van den Russischen keizer ALEXANDER I; vijf telgen zijn uit dezen echt gesproten, als: den 19 Februarij 1817 WILLEM ALEXANDER PAUL FREDERIK LODEWIJK, thans onder den naam van WILLEM III, koning der *Nederlanden*; den 2 Augustus 1818 WILLEM ALEXANDER FREDERIK CONSTANTIJN NICOLAAS MICHAEL, den 20 Febr. 1848, op het eiland *Madera* overleden; den 13 Junij 1820 WILLEM FREDERIK HENDRIK; den 21 Mei 1822 WILLEM ALEXANDER FREDERIK ERNST KASIMIR, den 22 October deszelfden jaars overleden, en eindelijk den 8 April 1824, WILHELMINA MARIA SOPHIA LOUISA, den 8 October 1842, gehuwd met KAREL ALEXANDER AUGUST JAN, erf-groot-hertog van *Saksen-Weimar-Eisenach*. Het tijdvak uit het leven van den prins van *Oranje*, sedert zijn huwelijk tot 1830, was grootendeels toegewijd aan de

opvoeding zijner kinderen, die hij meestal zelf bewaakte; ook deed hij eenige buitenlandsche reizen, in 1820 naar *Warschau*, in 1824 ter begeleiding der prinses van *Oranje*, naar *Petersburg*, werwaarts hij zich in het volgende jaar nog twee malen begaf, en in 1826, na het overlijden van keizer ALEXANDER, andermaal; den 28 December 1820 werd 's prinsen paleis te *Brussel* eene prooi der vlammen, bij welken brand tevens eene kostbare verzameling van kunstwerken door het vernielend element werd verteerd. In het Art. WILLEM I in het *Wbk.* zijn de gronden en oorzaken genoegzaam uiteengezet, die in *België* aanleiding gaven, tot ontevredenheid met het Nederlandsche bestuur, en tot den opstand en de afvalligheid, die in den herfst van 1830 plaats had, dan dat wij zouden noodig achten dezelve alhier te herhalen; zeker is het intusschen dat het geene grieven tegen den persoon of de handelingen van den prins van *Oranje* waren, die de Belgen deden aan het muiten slaan, daar zij den held van *Quatre-Bras* de grootste achting en genegenheid toedroegen, en hem bij veelvuldige gelegenheden daarvan de ondubbelzinnigste blijken gaven, terwijl de prins wederkeurig den Belgen ook een goed hart toedroeg, hetwelk reeds bleek toen, naar zijne zienswijze, door een buiten zijn weten genomen koninklijk besluit van 18 October 1817 een aantal Belgische officieren verongelijkt wa-

ren, hij niet alleen daardoor met zijnen koninklijken vader in geschil geraakte, maar zelfs zijn ontslag nam als opperdirecteur van het dep.^t van oorlog, wijl hij zelfs niet wilde dat zijn naam in eene zoodanige verongelijking zou betrokken zijn. Naauwelijks echter was het berigt van den opstand, den 25 Augustus 1830 te *Brussel* uitgeborsten, in den daaropvolgenden nacht te 's *Gravenhage* aangekomen, of de prins van *Oranje*, door zijnen broeder prins FREDERIK der *Nederlanden* vergezeld, was op reis naar *Vilvoorden*, waar in allerijl een aanzienlijk getal troepen werd bijeengetrokken, van waar de beide prinszen zich naar *Laeken* begaven, ten einde te beproeven de oproerige stad door middel van onderhandelingen te bevredigen; van daar zond de prins van *Oranje*, zijn' adjudant, den graaf DE CRUQUENBOURG, met eene dépêche aan den commandant der burgerwacht, den baron VAN DER LINDEN d'HOOGHVORST, waarop zich weldra eene commissie uit de stad tot den prins vervoegde, om hem te verzoeken binnen *Brussel* te komen. Dit verzoek eerst voorwaardelijk, doch op naderen aandrang eener tweede commissie zonder eenige bepaling aangenomen zijnde, kwam de prins, slechts door zijnen staf vergezeld, den 1 September door de *Laekensche* poort, de stad *Brussel* binnen rijden; groot was de verguizing en het gevaar, waaraan hij zich in de oproerige stad blootstelde, en

daar hij van geene volmagt voorzien was, om naar bevind van zaken te handelen, of concessiën te beloven, namen het gemor en de bedreigingen hand over hand toe, zoodat hij het slechts aan de vlugheid van zijnen Arabischen schimmel-hengst te danken had, dat hij de opgeruide menigte ontsnapte en over de opgeworpen straat-verschansingen of barrikaden zijn paleis bereikte. Na verder al het mogelijke te hebben gedaan, wat hij tot handhaving der rust en tot herstel van het onderling vertrouwen noodig oordeelde, en eene commissie te hebben aangesteld, die tot het bereiken van dat doel steeds zoude werkzaam zijn, verliet de prins, door de burgerwacht uitgeleid, den 3 September *Brussel*, ook de troepen ontruimden de operoerige stad. Bij koninklijk besluit van 4 October 1830 werd daarop den prins van *Oranje* het bestuur over de trouwgeblevene zuidelijke gewesten opgedragen, en *Antwerpen* als de zetel van dat bestuur aangewezen, en reeds den volgenden dag benoemde de prins, krachtens de hem verleende magt, eene raadgevende commissie, die geheel uit Belgen bestond, en beloofde in eene proclamatie van denzelfden dag de wegruiming van verscheiden grieven; dan, niets was in staat om de door den koning verloren gunst terug te erlangen. De prins ging eindelijk zoo ver, dat hij bij eene proclamatie van den 16 October, de onafhankelijkheid der Belgen erkende, en verklaarde zich in

de provinciën, welke hij bestuurde, aan het hoofd der beweging te stellen. Het gevolg dier proclamatie was de intrekking door den koning van de volmagt aan den prins van *Oranje* verleend, en de opdracht aan de opper-bevelhebbers der vestingen *Maastricht* en *Antwerpen* van de uitvoering des oppersten gezags in de provinciën *Limburg* en *Antwerpen*, en bij eene proclamatie van 25 Octb. 1830 nam de prins een eenvoudig doch aandoenlijk afscheid van de Belgen, verliet hun grondgebied, en hield zich eenige dagen in het gehucht *Willemsdorp* op; kwam den 31 te 's *Gravenhage*, doch vertrok, in afwachting der gebeurtenissen, spoedig daarop naar *Londen*, alwaar eene conferentie van diplomaten zich had gevestigd, ter eindregeling der Nederlandsch-Belgische aangelegenheden; daar deze conferentie in een tractaat van achttien Artikelen aan *Nederland* zeer vernederende voorwaarden van scheiding voorlegde, en de Belgen zich in prins *LEOPOLD* van *Saksen-Coburg* en *Gotha*, eenen eigen koning hadden gekozen, achtte koning *WILLEM I* het tijdstip geboren om de hand aan het zwaard te slaan. Bij besluit van den 29 Julij 1831 benoemde de koning den prins van *Oranje*, onder den titel van veldmaarschalk, tot opperbevelhebber van het leger, met de latere bepaling dat prins *FREDERIK* hem daarbij ter zijde zoude staan. Reeds denzelfden dag vertrok de opperbevelhebber

naar de bij *Rijën* vereenigde leger-afdeelingen; te *Breda* aangekomen, vaardigde hij den 1 Augustus de dagorder uit, die aan het leger het *voorwaarts* aankondigde, welk stuk, ook om het edel karakter des prins, dat er in doorstraalde, bij het leger met geestdrift werd ontvangen, en alom den meesten bijval vond. Den 2 Augustus stelde het leger zich in beweging, en zoodra hetzelve de oud-Nederlandsche grenzen had overschreden, kondigde de koninklijke veldheer den Belgen in een manifest aan, dat het doel van dezen togt niet anders was, dan om billijke en regtmatige voorwaarden van scheiding te verkrijgen, terwijl hij aan de rustige bewoners bescherming en veiligheid beloofde. Den 3 Augustus werd *Turnhout* reeds bemagtigd, den 5 had de prins van *Oranje* zijn hoofdkwartier te *Gheel*, den 7 te *Diest*, den 8 te *Curingen*; op denzelfden dag werden de Belgische troepen; bekend onder den naam van *Maas-leger* (*Armée de la Meuse*), onder de bevelen van den generaal *Daine*, bij *Hasselt*, door de Nederlanders geslagen en op de vlugt gedreven, genoemde stad ingenomen en een aantal krijgsgevangenen gemaakt. De prins vestigde daarop den 9 Augustus zijn hoofdkwartier te *Hasselt*, den 10 te *St. Truijën*, en den 11 te *Thienen*; terwijl hij in den vroegen morgen van den 12 voor zijn logement aldaar gereed stond te paard te stijgen,

en reeds den eenen voet in den stijgbeugel had, naderde hem een onbekende kielman, die hem een verzoekschrift overhandigde, waarin hij om vergoeding verzocht voor brandschade, door militaire inkwartiering veroorzaakt. Oogenblikkelijk doorloopt de opperbevelhebber het geschrift, en rigt aan de tegenwoordig zijnde officieren de vraag *om geld, veel geld*. De majoor *Hoxel*, 's prinses adjudant, nadert hem, en biedt hem zijne welvoorzienne goudbeurs aan, welke *Oranje* in de handen van den landman ledigt; deze over zulk een' schat buiten zich zelve van vreugde, denkt niet aan den hoogen rang van zijnen weldoener, maar werpt zich den prins onstuimig om den hals en drukt hem aan zijn hart. Eene heerlijke inwijding van eenen voor *Oranje* zoo roemrijken dag! het was de dag bestemd om op *Lewen* te trekken, en de hinderpalen, die zich daartegen mogten verzetten, gewapenderhand uit den weg te ruimen. Te *Lubbeek* geraakte de voorhoede in een scherp-tirailleurs-vuur met eene divisie van het Belgische leger, onder den generaal *Niellon*, die genoodzaakt werd, om met een aanzienlijk verlies tot achter den *Pellenberg* teruggetrekken. De 3.^e divisie van het Nederlandsche leger ontmoette den vijand boven *Rautersem*, en geraakte te *Roosbeek* met hem slaags. Hier hadden de Belgen eene aanzienlijke magt bijeen, doch werden, ondanks hunne zeer voordeelige

stelling, door het Nederlandsche jager-corps, al dieper en dieper in het bij het dorp gelegen bosch teruggedreven, en namen, zich regts en links omvleugeld ziende, in verwarring de vlugt, terwijl het Belgische leger, gecombineerd door TIECKEN DE TERHOVEN, en uit 25,000 man en ruim 50 stukken van verschillend kaliber bestaande op den *Yzerenberg*, door de Nederlanders aangetast, uit alle stellingen verdreven werd, en zich genoodzaakt zag, om in de stad en onder het geschut van *Leuven* terugtewijken. Toen echter de prins-veldmaarschalk het bevel had gegeven om den vijand met de cavallerie natejagen, kwam hem een parlementair op den straatweg te ontmoet, te weten lord WILLIAM RUSSELL, die eenen brief van sir ROBERT ADAIR, zaakgelastigde van *Engeland* bij de Belgische regering, overbragt; deze brief was aan den hertog van *Saksen-Weimar* gerigt, omdat men meende dat die met het opperbevel belast was. De inhoud des briefs was: het vragen om een wapenstilstand en het bericht dat het Fransche, door koning LEOPOLD ingeroepen, hulpleger reeds met zijne voorhoede in de nabijheid van *Wavre* stond. De voorwaarden tot den gevraagden stilstand van wapenen, werden door den prins van *Oranje* voorgeschreven, en door de Belgische gezagvoerders dadelijk aangenomen en geratificeerd, en overeenkomstig dezelve trokken de Hollanders den 13 Augustus, met ontrolde banieren, de stad *Leuven* zege-

vierend binnen; doch slechts eenen enkelen dag mogten zij de vrucht hunner zegepraal genieten. Een talrijk Fransch leger, onder aanvoering van den maarschalk GÉRARD, was reeds tot *Grex*, in den linkerflank der Hollanders voortgerukt, en ten gevolge eener schikking, door den koning der *Nederlanden* met den koning der Franschen gemaakt, trokken de Hollanders, naar de grenzen van *Oud-Nederland* terug. De koning der *Nederlanden* beloofde het heldhaftige gedrag van den prins van *Oranje* in dezen tiendaagschen veldtocht aan den dag gelegd, met hem tot den werkelijken rang van veldmaarschalk te verheffen en hem twee der bij *Hasselt* op den vijand veroverde stukken metalen geschut te vereeren, ten einde ter gedachtenis aan voornoemden veldtocht, bij het monument te worden geplaatst, hetwelk ter herinnering aan de door hem in 1815, bewezene diensten, te *Soestdijk* is opgerigt; keizer NICOLAAS van *Rusland* bewees zijne hulde aan den bedwinger der muitende Belgen, door hem met de zeldzame onderscheiding van het grootkruis der orde van *St. Vladimir* te vereeren; terwijl de ontvangst des prinsen in *Noord-Nederland* na den volbragten veldtocht, vooral in de hof- en in de hoofdstad, naar eenen zegetoegt geleek. Na den tiendaagschen veldtocht volgde er voor den prins van *Oranje* eene reeks van jaren, waarin hij als tot eene zekere werkeloosheid was veroordeeld, hij bragt de-

zelve meestal door als opperbevelhebber van een leger te velde in zijn hoofdkwartier te *Tilburg*; dit tijdperk, zegt een beroemde schrijver: » kenmerkt zich door de onwrikbare volharding des konings in het afwijzen van een nieuw ontworpen scheidingsverdrag, tusschen de twee Nederlandsche Staten, en door de houding des volks, dat in weerwil van eene ontzettende vermeerdering zijner staatsschulden, de regering steunde in haar vertrouwen op ongegronde verwachtingen." In 1834 deed de prins van *Oranje*, door zijnen oudsten zoon vergezeld, andermaal eene reis naar *Petersburg*. In het begin van 1835 werd hij door eene zware ziekte aangetast, die zijn leven grootelijks bedreigde, doch waarvan hij gelukkig herstelde, tot zulk eene vreugde der natie, dat er een gedenkpenning werd geslagen met het opschrift: *Salvo Principe grata patria*, ten einde de geheugenis dier onverwachte herstelling te bewaren. Moest de prins van *Oranje* den 12 October 1837 den dood zijner innig geliefde moeder betreuren, en hadden er bij het sterfbed dier edele koningin geene tranen milder gevloeid dan de zijne, zijn vaderhart ondervond een twintigtal maanden later, bij al de bitterheden, waarmede hij als gedrenkt werd, eene zoete teug van genoeg, toen zijn oudste zoon de erf-prins (thans koning *WILLEM III*), den 18 Junij 1839, met de jongste dochter des konings van

Wurtemberg, de aanminnige *SOPHIA FREDERIKA MATHILDA*, in den echt trad, uit welk huwelijk hem den 4 September 1840 zijn eerste kleinzoon (de thans vermoedelijke erfgenaam des troons) geboren werd. Kort daarop had er eene gebeurtenis plaats, die eene aanmerkelijke verandering in het leven en de betrekkingen van den prins van *Oranje* te weeg bragten. Koning *WILLEM I* meende verschillende redenen te hebben om afstand te doen van de kroon en die overtedragen aan zijnen oudsten zoon, aan welke dezelfde volgens de bepalingen der grondwet moest overgaan. De plegigheid dier overdracht had plaats den 7 October 1840, in de groote zaal van het koninklijk lusthuis *het Loo*, waar de oude koning in tegenwoordigheid zijner kinderen en kindskinderen, de hoofden der departementen van algemeen bestuur, de leden van den raad van state en den geheimen raad voor de Luxemburgsche zaken, de akte van afstand van zijn koninklijk, groot-hertogelijk gezag, ten behoeve van den prins van *Oranje*, onderteekende, en door de aanwezige prinsen en staatsdienaars liet onderteekenen. Twee proclamatiën, eene van den vader en eene van den zoon, maakten nog denzelfden dag der natie bekend, dat *WILLEM I* de kroon nedergelegd, en de prins van *Oranje*, onder den naam van *WILLEM II*, die aanvaard had; de laatste deed daarin aan zijn volk de volgende belofte: » Ge-

lijk het mij heeft mogen gebeuren voor de onafhankelijkheid van *Nederland* met het zwaard te strijden, zoo zal ik daaraan ook nu geheel mijn leven en al mijne krachten toewijden." Nog niet had de nieuwe koning zich in het openbaar vertoond, toen de 19 October 1840 aanbrak, waarop volgens de bepaling der grondwet de zitting der staten-generaal moest geopend worden. WILLEM II. begaf zich te dien einde te paard naar de vergaderzaal, en ontving op zijnen weg derwaarts de ondubbelzinnigste bewijzen der achting en liefde, waarin hij bij het volk deelde, zoo als dan ook zijne hartelijke openingsrede den meesten bijval vond. Reeds sedert een geruimen tijd waren er door de Catholijken in *Nederland*, even als vroeger in *België*, klagen aangeheven, tegen de bestaande inrigting van het lager onderwijs, daar zij ontwaarden dat de zoogenaamde *gemengde scholen* hoe langer zoo meer, zoo niet in kweekscholen van onverschilligheid in het stuk van godsdienst ontaardden, ten minste plaatsen werden, waar veel wat den Catholijk dierbaar is, verguisd of in een belagchelijk licht werd gesteld, zoodat zij niet zonder bekommring hunne kinderen naar dezelve konden zenden. Aan WILLEM II. waren deze bezwaren reeds voor zijne troonbeklimming bekend, en regtvaardig als hij was, ten opzichte van *al* zijne onderdanen, zonder onderscheid van denkwijze, was eene zijner eerste openbare handelingen als

koning het nemen van het besluit van den 12 November 1840, waarbij eene commissie werd ingesteld, belast met het heramen der doelmatigste middelen ter wegneming der bezwaren betreffende het lager onderwijs, in verband met het verzoekschrift der hooge Catholijke geestelijkheid aan 's konings vader aangeboden; gemelde commissie bestond uit de volgende zes stem-hebbende leden: 1.º Voorzitter, baron VAN DER CAPELLEN, secretaris van staat; — 2.º baron VAN WIJKERSLOOTH VAN SCHALKWIJK (zie dat Art.), bisschop van *Curium*; — 3.º de heer GROEN VAN PRINSTERER, staatsraad in buitengewone dienst; — 4.º baron VAN HUGENPOTH VAN AERT, lid van de eerste kamer der staten-generaal; — 5.º de heer A. DES AMORIE VAN DER HOEVEN, hoogleeraar bij de Remonstrantsche kweekschool te *Amsterdam*, en — 6.º de heer N. C. KIST, hoogleeraar in de godgeleerdheid te *Leyden*. Het verslag dezer commissie, den 9 Januarij 1841 vastgesteld, voerde den koning — zoo als trouwens van de heterogene bestanddeelen der commissie wel te verwachten was — in eenen doolhof van beweringen en beschouwingen rond, waarin geen vast punt was te vinden. Het heeft echter waarschijnlijk bijgedragen tot het koninklijk besluit van 2 Januarij 1842, dat aan vele bezwaren der Catholijken tegen het bestaande onderwijs te gemoet kwam, en dat, ware het door ondergeschikte ambtenaren gemoedelijk ten uit-

voer gelegd, vele botsingen uit den weg geruimd, en verdere klagten over hetzelfde onderwerp gesmoord of voorgekomen zoude hebben. Den 28 November 1840 had in de *Nieuwe Kerk* te Amsterdam de inhuldiging van WILLEM II, als koning der *Nederlanden* enz. plaats, luisterrijk en schitterend was deze plegtigheid, en niet minder de geestdrift, en blijdschap van de inwoners der hoofdstad en de van elders toegevloede menigte. Dat echter bij deze plegtigheid een hervormd predikant (Ds. WOLTERBEEK) eene godsdienstige rede hield, en er kerkgezag werd aangeheven, zoo als dat bij de Protestanten gebruikelijk is, werd door velen en te regt, als eene miskennis van den geest destijds beschouwd, die van den vorst eener constitutioneele monarchie vordert, dat zoo dikwijls hij als zoodanig handelt, zijne godsdienstige belijdenis worde ter zijde gesteld. Niemand echter was dwaas genoeg om zulks op rekening van den nieuw-gehuldigten koning te stellen. Na zijne inhuldiging, te 's *Gravenhage* teruggekeerd, wijdde zich WILLEM II geheel toe aan de behartiging der belangen van den Staat. Netelig echter was de toestand, waarin hij zich geplaatst zag. Treurig was de staat der financiën. De Nederlandsche staatsschuld was vooral ook door het noodlottige volhardingsstelsel der vorige regering, tot de schrikwekkende hoogte van 2,206 millioen gulden gestegen, waarvan de jaarlijksche rentelast meer dan 34 millioen bedroeg; daarenboven

moest de achterstand van vorige jaren gedekt worden, en waren de koloniën met eene schuld van 134 millioen belast. Onderscheidene middelen na elkander ter verbetering van 's lands geldmiddelen voorgedragen, werden als ondoelmatig verworpen; tot dat eindelijk werd besloten aan het volk zelf de keuze te laten tusschen eene verpligte buitengewone belasting op de bezitting en het inkomen, voor éénmaal tot een geraamd bedrag van 35 millioen te heffen, en een vrijwillig offer tot een bedrag van 127 millioen, hetzij in gave schenking eener som naar ieders welgevallen of in eene leening voor zoo veel ieder goedgevond, tegen obligatiën ter rente van drie ten honderd. Aan den Amsterdamschen advokaat Mr. FLORIS ADRIAAN VAN HALL, toenmaals minister van financiën, had men het ontwerp van dit belastingsplan te danken, dat, na door de aanneming der staten-generaal kracht van wet te hebben verkregen, den 6 Maart 1844 door den koning werd uitgevaardigd, en in weerwil van het gemor dat deze leeningswet alom verwekte, was er na verloop van twintig dagen, voor bijna 121 millioen ingeteekend, waaronder tien millioen, bij het eerste ontwerpen der wet reeds door den graaf van *Nassau* (WILLEM I) beloofd, en aan welke beloften — de graaf intusschen overleden zijnde — zijne erfgenamen gestand deden; terwijl het ontbrekende aan het gevorderde bedrag door den van dankbaar vreugdegevoel

opgetogen WILLEM II werd aangevuld. In 1841 bezocht de koning, veelal door zijne gemalin en dochter vergezeld, de verschillende gewesten van zijn koninkrijk, en werd alom met de meeste geestdrift ontvangen; en in Julij 1845 stak hij naar *Engeland* over, om een bezoek bij koningin VICTORIA afteleggen. Luisterrijk was ook het onthaal dat hem op den Britschen bodem toefde, oorverdoovend het gejuich waardoor de menigte den kweekeling en wapenbroeder van WELLINGTON welkom heette. Eene reeks van schitterende feesten werden hem door den Engelschen adel gegeven; en vorstelijk was de ontvangst, die hem te *Osbornehouse*, op het eiland *Wight*, bij de koningin te beurt viel; den 28 Julij ontving hij uit hare hand den staf van Engelschen veldmaarschalk, eene zeer zeldzame onderscheiding, waarvan het regt om die te verleenen, enkel aan de kroon toekwam; kortom WILLEM II was over zijne reis naar *Engeland* zoo zeer voldaan, dat hij bij de opening der zittingen van de staten-generaal in October daaropvolgende openlijk verklaarde: »de aangenaamste indrukken van de genotene ontvangst aldaar te hebben overgehouden.» In Maart 1847 werd WILLEM II door eene ernstige ziekte bevangen, waarvan hij echter gelukkig herstelde, na welk herstel hij eene reis naar zijne bezittingen in *Silezië* deed. Den 20 Februarij 1848 trof het koninklijk gezin een gevoelige slag door het overlijden van den

tweeden zoon des konings, prins ALEXANDER, die tot herstel zijner gezondheid, op raad der geneesheeren, zich naar het eiland *Madera* had begeven, en aldaar in bloeienden leeftijd bezweek. Ofschoon kort voor het aanvaarden der regering door WILLEM II de Nederlandsche grondwet eene herziening had ondergaan, werden echter de veranderingen en wijzigingen, die alstoen in dezelve gebragt waren, door velen als niet voldoende en niet genoeg doortastend beschouwd; dit gevoelen heerschte zelfs in de beide kamers der staten-generaal, vooral in de tweede kamer, welke laatste bij herhaling in hare antwoorden op de troonrede den koning haar verlangen naar eene nieuwe herziening te kennen gaf. Toen het echter scheen te blijken dat de regering voor alsoog de overtuiging der noodzakelijkheid eener nieuwe herziening niet deelde, vereenigden zich negen leden der tweede kamer, met den kundigen en regtschappen Leydschen hoogleeraar JOHAN RUDOLPH THORBECKE aan het hoofd, tot het ontwerpen van een voorstel tot eene vernieuwing der geheele grondwet, hetwelk zij bij de tweede kamer indienden, en met klem verdedigden, doch dat niettemin door de kamer verworpen werd. In de troonrede van 1845 verklaarde de koning andermaal, »dat de overtuiging der noodzakelijkheid tot het wijzigen der grondwet bij hem nog niet gevestigd was.» De ontevredenheid hierover gaf zich lucht in dagbladen en vlug-

schriften, en vaak op eene hoogst onbetamelijke wijze. Eindelijk verklaarde de koning bij de opening der zitting van de tweede kamer in 1847 tot de overtuiging gekomen te zijn der noodzakelijkheid, om eenige bepalingen in de grondwet te wijzigen, en na menigvuldige ministerieele beraadslagingen, werden den staten-generaal eindelijk 27 voorstellen ter wijziging van de grondwet aangeboden, welke zij oordeelden niet te kunnen aannemen, en die buiten de kamers het voorwerp van vinnige hekelingen en bespottingen werden. De koning liet hierop den voorzitter van de tweede kamer der staten-generaal ontbieden, en gaf hem te kennen, dat Z. M. gaarne het aan de kamer wilde overlaten, om de ontwerpen zoodanig te wijzigen, dat zij met de wenschen der openbare meening strookten, en dat men hem bereid zou vinden, om alles intewilligen wat tot het heil en het geluk des volks kon strekken. Middelerwijl had de zucht naar verandering in de bestaande regeringsstelsels bijna geheel *Europa* aangestoken: In geheel *Italië* weergalmden de oorlogskreet tegen de regeringen; *Oostenrijk* en *Hongarijë* werden door de democraten overweldigd; in *Pruissen* en bijna geheel het overige *Duitschland* was opstand en volksbeweging door demagogische woelingen uitgelokt, aan de orde van den dag; en *Frankrijk*, — het zoo revolutionaire *Frankrijk* — verdreef zijnen burger-koning en

herhaalde zijnen barrikaden-oorlog. Bij het vernemen van al die onheilspellende gebeurtenissen, zeide WILLEM II: » *Europa* staat in brand en wij moeten zorgen dat de vlam niet oversla, » en werkelijk was zijn streven, ofschoon met zelfverloochening en opofferingen gepaard, voortaan bijzonder op het bereiken van dat doel gerigt; waartoe voornamelijk zijne pogingen strekten, om de herziening der grondwet tot stand te brengen, die dan ook in den loop van 1848 door de dubbele kamer ten uitvoer werd gebracht. In Mei 1848 bezocht de koning, door prins HENDRIK vergezeld, voor de laatste maal de hoofdstad, en vond aldaar, als naar gewoonte, het hartelijkst onthaal. Den 13 Februarij 1849 sprak hij voor het laatst in het openbaar, en wel bij de opening der eerste zitting der tweede kamer van de staten-generaal, welker leden voor 't eerst naar de nieuwe bepalingen der grondwet waren gekozen. Dan bij deze gelegenheid verrieden zijn gelaat, zijne houding, zijne matheid en kwijning hoezeer hij lijdende was. Reeds sedert een geruimen tijd leed de vorst aan eene hartkwaal, die bij derzelver gestadige toeneming, door zijnen kundigen lijfarts Dr. EVERARD, en andere bekwame geneeskundigen als doodelijk werd beschouwd, en niettegenstaande eerstgenoemde hem zulks nadrukkelijk afried, vertrok hij den 13 Maart 1849 van 's *Gravenhage* om zich naar zijn geliefkoosd *Tilburg* te begeven,

ten einde aldaar verschillende op zijnen last begonnen of voltooide werken in oogenschouw te nemen. Tegen den middag kwam de koning te *Rotterdam*; en wilde aldaar op 's lands werf een stoomjagt bezigtigen, hetwelk hij had doen bouwen; in zijnen mantel gewikkeld zijnde, slingert deze, door den wind bewogen, om den gespoorden voet, juist op den oogenblik dat de vorst de zes trappen wil afgaan, die van den steiger naar het stoomjagt geleidden, waardoor hij het evenwigt verloor en naar beneden viel; oogenblikkelijk schieten zijne adjutanten toe, en rigten hunnen geliefden meester weder op, die hen echter geruststelde met te zeggen: » Het is niets, ik dank u mijne heeren!» en de bezigtiging van het jagt werd voortgezet. Oogenschiijnlijk had de koning geen letsel bekomen, en de reis werd vervolgd, waarop hem echter eene buitengewone huivering niet verliet. Bij zijne aankomst te *Tilburg*, ging de koning niettemin nog het nieuwe paleis bezigtigen, dat hij aldaar had laten bouwen, en begaf zich omstreeks half elf ure naar zijne kamer en te bed. Ten twee ure na middernacht werd de kamerdienaar, die in het aan de slaapkamer des konings belendende vertrek sliep, door een angstig gekerm gewekt, snelt naar den vorst, die in doodelijke benaauwdheid verkeert; de hulp der plaatselijke geneeskundigen oogenblikkelijk ingeroepen zijnde, werden er eene aderlating en warme baden aangewend,

die eenige verligting aanbragten. Ook werden er onverwijld estafetten naar 's *Gravenhage* gezonden, ten einde 'skonings lijfarts prof.^r EVERARD, naar wiens komst Z. M. zeer verlangde, te ontbieden; deze kundige geneesheer was echter het verlangen des konings reeds voorgekomen, daar hij op het eerste gerucht van het ongeval den vorst te *Rotterdam* overgekomen, zich dadelijk op reis had begeven, en reeds des morgens ten zeven ure voor de sponde van den koninklijken lijder stond. Ook hadden de koningin en prins, HENDRIK, op het eerste berigt zich naar *Tilburg* begeven — de prins van *Oranje* (thans koning WILLEM III) bevond zich op eene reis door *Engeland*. — Dan welke zorg de kunst en liefderijke verpleging ook mogten aanwenden, de benaauwdheid van den doorluchtigen lijder nam steeds toe. In *Tilburg* heerschte de grootste verslagenheid. In de tempels aller gezindheden stegen gebeden hemelwaarts voor het behoud van den geliefden vorst; de R. C. kerken stonden den 15 Maart den geheelen dag tot dat einde open en den 16 droeg Mgr. de bisschop van *Gerra* eene solemnele mis op, om van God het herstel van *Tilburg's* koninklijken weldoener aftesmeeken; dan ofschoon er zich op denzelfden 16 een geringe zweem van beterschap in den ziekte-toestand opdeed, verhief zich echter in den daaropvolgenden nacht de hartklopping met vernieuwde hevigheid. De koning springt op van zijne leger-

stede, en werpt zich met de woorden: » ik bezwijk, » zijnen lijfarts in de armen, deze vlijt den wankelenden vorst in een' ziekenstoel; daar zinkt de laatste kracht weg, en op Zaterdag den 17 Maart 1849, des morgens omtrent drie ure had koning WILLEM II opgehouden te leven. Bij het vernemen dezer treurmare was de verslagenheid in geheel *Nederland* algemeen, bijzonder echter ging dezelve met de uitdrukking der levendigste dankbaarheid in *Noordbrabant*, en meer bijzonder nog in *Tilburg*, gepaard, welke gemoedsstemming op den 3 April, toen 's konings lijk van daar werd weggevoerd, om den volgenden dag op de plegtigste wijze in den vorstelijken familie-grafkelder, in de Nieuwe-kerk te *Delft* te worden bijgezet, zich aandoenlijk en ondubbelzinnig uitte: geheel *Tilburg* geleeke een groot sterfhuis, tot zelfs de geringste hutten waren gesloten, en men zag tranen uit oogen vloeijen, waarin dezelve anders niet ligt opwelden. Zie daar dan in beknopte trekken den vorst geschetst, wiens leven en regering steeds eenige belangrijke bladzijden in *Nederland's* geschiedboeken zullen beslaan. Als held en veldheer verdient hij eene eerste plaats; als mensch won zijne liefderijke en weldadige inborst aller harten; als vorst blonk hij uit door verdiensten die den troon tot luister verstrekken; als menschevriend stak hij zijne milde hand alom leenigend uit; als de beschermer van kunsten en wetenschappen, wordt er om zijn verlies uit dank-

baarheid menige stille traan geweest, voor de grootmoedige ondersteuning, die hij aan dezelve verleende. Nog eene hoedanigheid echter bezat WILLEM II, die hem, vooral bij de Catholijke bevolking zijner Staten, allerdierbaarst maakte: hij was namelijk *hoogst regtvaardig*. Hij wilde gelijk regt voor allen en niet dat eene betrekkelijk geringe minderheid, door eene oligargische meerderheid (vermetel genoeg om zich zelfs boven de kroon te verheffen), zou onderdrukt, in de vrije oefening harer regten gefnuikt, en zelfs in haar godsdienstig leven zou belemmerd worden. Eenige zijner daden van regtsoefening getuigen zulks; en evenzeer getuigen het de benoeming der commissie ter regeling van het lager onderwijs; — de namens hem aangeknoopte onderhandelingen ter uitvoering van het in 1827 met *Rome* gesloten concordaat; zijn aanhoudend verzet om zich door middel van een zoogenaamd *placetum regium* eene geestelijke suprematie, over de Catholijke Kerk in *Nederland* te laten opdringen; zijne bereidvaardigheid, om grondwettig en nadrukkelijker dan ooit de vrijheid van godsdienst en alle daaruit voortvloeiende en daarmede zamenhangende vrijheden te helpen handhaven. — En mogten zulke edele daden van regtszin en regtsliefde, niet altijd met het beoogde resultaat bekroond zijn, men wijte zulks volstrekt niet aan den koning, maar aan de tegenstrevende werking der halstarrige

voorstanders van verouderde begrippen, waaraan het welligt moeilijk was geheel te ontsnappen, maar die er toch niet in slagen kon, het regtsgevoel des vorsten te verwringen of er eene valsche rigting aan te geven. Voor allen dus, die onvooringsnomen genoeg zijn om eene handeling naar het doel en niet naar de uitkomst te beoordeelen, zal de naam van koning WILLEM II steeds in dankbare herinnering en zegening blijven.

WILLEM (NICOLAS XAVIER), in 1763 te Nancy geboren, kwam, nog zeer jong zijnde, te Parijs, alwaar hij leerde graveren. Later vereenigde hij met de praktijk des handwerks eene grondige studie der teekenkunst, en volgde, gedurende eenige jaren de lessen van TAILLASSON en van LAGRENÉE, lid der oude akademie van schilderkunst. Het is in deze school, dat hij eenen hartstogtelijken smaak voor de Grieksche en Romeinsche gedenkteeken putte, welke hij later in zijne werken toepaste en ontwikkelde. Het zou moeilijk zijn eene nauwkeurige opgave te leveren der verzamelingen van sieraden, welke hij nu met sterk water, dan met aqua-tinta en met verschillende kleuren in navolging der Etruskische aardwerken graveerde, en waarvan eene vrij belangrijke reeks is in het licht verschenen onder den den titel van: *Meubles et ustensiles des Grecs et des Romains*. Maar deze verzameling was slechts de

voorloopster van andere werken; weldra deed hij in het licht verschijnen: *Choix etc.* (*Keuze van burgerlijke en militaire kleedingen, huiskleden enz., der volken der oudheid*), 1798, 2 dl.ⁿ, in fol. een werk, met eene zeldzame getrouwheid geteekend, dat dadelijk, bij deszelfs eerste verschijnen, het handboek der schilders, beeldhouwers en ornemanisten werd; de abbé DE TERSAN leverde den tekst tot hetzelfde. Op deze uitgave volgde eene andere: *Parallèle etc.* (*Vergelijking der oudste schilder- en beeldhouwkundige werken*), waarvan hij slechts de eerste afleveringen in het licht kon doen verschijnen. In 1806 begon hij zijn: *Recueil etc.* (*Verzameling der onuitgegevene Fransche gedenkteeken om te dienen tot de geschiedenis der kunsten van de 6.e tot het begin der 17.e eeuw*), waaraan hij gedurende bijna de helft zijns levens werkzaam was, zonder hetzelfde ten einde te kunnen brengen. Eerst in 1839 is het door de zorg van den heer ANDRÉ POTTIER, die er den tekst toe vervaardigde, in 2 dl.ⁿ, in fol., in het licht gegeven. Sedert 1830 verzwakte de gezondheid van WILLEM zien-deroogen, en zijne verstandelijke vermogens schenen gekrenkt, toen hij den 25 Januarij 1833 overleed. Lid der oudheidkundige maatschappij van Frankrijk zijnde, had hij in 1825 van den Jury der tentoonstellingen eene gouden medaille bekomen. Behalve de bijzondere genoemde werken, heeft men nog van dezen bekwamen kunstenaar,

een aantal gravures, welke hij voor verschillende uitgaven bewerkt heeft.

WILLEMUR (LOUIS DE PENEN, graaf DE), luitenant-generaal, in 1761 in het Fransch *Opper-Pyreneën*-dep.^t geboren, trad reeds in den ouderdom van 17 jaren in Spaansche dienst bij een Waalsch regiment, toenmaals te *Oran* in garnizoen. Na eenen veldtocht in *Afrika*, kwam hij zijn ontslag, keerde in 1779 naar *Frankrijk* terug, waar hij tot in 1791 bij verschillende corps diende, en begaf zich daarop naar de prinsen te *Koblentz*. Met den rang van luitenant-kolonel der dragonders in het leger van CONDÉ opgenomen, maakte hij de veldtogten van 1792, 93 en 94 mede, en trad vervolgens in dienst van den keizer van *Oostenrijk*, die hem in 1805 tot zijnen kamerheer benoemde. Tijdens den vrede, welken die vorst in 1809 met *Frankrijk* sloot, vraagde en verkreeg hij van den keizer een ontslag van een jaar, om zich naar *Spanje* te begeven. Bij zijne aankomst op het eiland *Léon* in 1810, werd hij den staf van het leger toegevoegd, dat in *Estramadura*, onder den generaal LA ROMANA, werkzaam was. In het gevecht van *Husaga* (18 December), bood hij met 550 ruiters het hoofd aan eene vijandelijke afdeeling, die meer dan 4000 man sterk was. Den 1 Februarij 1811 tot den rang van brigadier-generaal der ruiters bij het Spaansche leger be-

vorderd, was hij den 16 Mei bij den bloedigen slag van *Albuera* tegenwoordig. De dapperheid, welke hij bij deze gelegenheid aan den dag legde, verwierf hem den rang van veldmaarschalk. In 1813 droeg hij bij tot het winnen van den slag van *Vittoria*. Na zijne herstelling op den troon, benoemde FERDINAND VII hem tot luitenant-generaal, en later tot zijnen honorair-kamerheer. In 1820 verhief LODEWIJK XVIII hem tot de waardigheid van commandeur der koninklijke en militaire orde van den heiligen LODEWIJK. Uit erkentenis der door hem aan de Spaansche natie bewezene diensten, verleenden de algemeene cortes hem in 1821 brieven van naturalisatie. Toen de opstand van het eiland *Léon* in *Spanje* eene omwenteling had te weeg gebracht, werd hij aangeklaagd als de bewerker eener koningsgezinde zamenzwering, en ontsapte niet dan met moeite aan de wraak der constitutioneelen. De hertog van *Angoulême* trouwde hem bij zijne aankomst te *Madrid* een bevelhebberschap toe. Tegen het einde van 1823, werd hij tot militair en burgerlijk gouverneur van *Barcelona*, tot tweeden bevelhebber van het prinsdom *Katalonië* benoemd, welken post hij tot in Januarij 1833 behield. In het volgende jaar begaf hij zich naar *Navarra*, en werd tot voorzitter der junta der provincie verkozen. Weinige maanden daarna, zond KAREL V hem uit *Portugal* het brevet van kapitein-generaal van *Aragon*.

Bij zijne aankomst in de *Baskische provincien*, vertrouwde die vorst hem de portefeuille van oorlog toe, eene gevaarlijke eer, welke de graaf DE WILLEMUR niettemin aannam. In November 1835 bood hij *don CARLOS* aan, om *Katalonië* te gaan organiseren; maar dit ontwerp kon niet ten uitvoer worden gebracht. In 1836 tot groot-kruis der koninklijke orde van *KAREL III* benoemd, ontving hij daarenboven den titel en de voorregten van staatsraad. Hij verliet de koninklijke legerplaats tegen het einde der maand Junij, en begaf zich naar *Estella*, om er den oogenblik afte wachten, geschikt om in *Aragon* eene gewichtige zending te gaan vervullen; maar de hinderpalen, welke hij ondervond, veroorzaakten hem een levendig verdriet, dat zijne reeds door de jaren verzwakte gezondheid ondermijnde. Door eene smartelijke ziekte aangetast, overleed hij den 24 Augustus 1836.

* *WILSON* (*Sir ROBERT THOMAS*), een beroemde Britsche officier, te *Londen* in 1777 geboren, was de zoon van eenen schilder, trad vroeg in Engelse krijgsmacht en onderscheidde zich reeds in den veldtogt van 1794 in *Vlaanderen*, daar hij op den 28 April bij *Villers en Couché*, veel tot de redding van keizer *FRANCISCUS II* bijdroeg, die in gevaar kwam van gevangen te worden genomen. In 1799 diende hij onder *York* in *Holland*, en volgde daarop, als majoor, den

generaal *ABERCROMBIE* naar *Egypte*, ging naar *Brazilië*, nam deel aan de verovering der *Kaap*, en vergezelde in 1806 den generaal *HUTCHINSON* naar keizer *ALEXANDER*. In 1808 vormde hij in *Portugal* het Lusitani-sche legioen, en gedurende den veldtogt van 1812 was hij in den generaal-staf van *KUTUSOW*. Hierop was hij als gevolmachtigd generaal in het leger der bondgenooten (1813), en werd vervolgens naar *Italië* gezonden. Toen *WILSON* in 1815 te *Parijs* den ten dood veroordeelden *LA VALETTE* met *BRUCE* en den kapitein *HUTCHINSON* redde, werd hij in *la Force* gebracht, en tot eene gevangenisstraf veroordeeld. De prins-regent was met *WILSON* ontevreden, en deze werd daardoor zeer opgewonden. In deze gemoedsgesteldheid schreef hij: *A sketch of the military and political power of Russia*, *Londen*, 1817. *WILSON* ging nu tot de hervormers over, begaf zich in 1818 als vrijwilliger naar *Venezuela*, keerde echter weldra van daar terug, wyl hij zich met *BOLIVAR* niet kon verdragen. In 1819 kwam hij als lid van het parlement voor *Southwark* in het lagerhuis, sprak in het belang der koningin *CAROLINA* en der reform, en werd van de lijst des legers geschrapt, wyl hij zich, om het bloedvergieten voortekomen, bij de begravenis der koningin in de volksbeweging gemengd had. Toen in 1828 de oorlog tusschen de Franschen en Spanjaarden uitburst, begaf hij zich naar *Spanje* en diende de cortes. Na zijne terugkomst

uit *Spanje* leefde hij in *Engeland*, tot dat hem koning WILLIAM IV, in 1830, in zijne betrekking bij het leger herstelde, tot luitenant-generaal benoemde, en zijn patent tot 1825 terugdateerde. Hij overleed in 1844. Behalve het reeds aangevoerde schreef WILSON nog: 1.º *An inquiry into the present state of the military force of the british empire, Londen, 1804*; — 2.º *Account of the campaigns in Poland 1806 and 1807, ib. 1811.*

* WINTER (PETER VON), in 1754 te *Mannheim* geboren, legde zich in het begin op de wetenschappelijke studiën, doch wijdde zich in het vervolg geheel aan de toonkunst toe, en werd als voornamelijk bij het keurpaltsche hof-orkest aangesteld. Hij oefende zich alsnu voornamelijk onder VOGLER, en werd in 1775 orkest-directeur bij het tooneel van *Mannheim*, wat hij ook bleef, toen het keurvorstelijke hof naar *München* werd verplaatst. Nadat hij reeds verscheiden zeer liefelijke en gezochte compositiën geleverd, zich door verschillende reizen naar *Italië* en voornamelijk bij SALIERI meer ontwikkeld had, bekleedde hij nu weldra onder de eerste toonkunstenaars eenen voornamen rang; zijn roem lokte verscheiden voordeelige aanbiedingen uit, welke hij niet aannam. Als een der vruchtbaarste componisten, heeft hij zich vooral door zijne opera's beroemd gemaakt. Tot dezelve behooren: *1 Fratelli rivali*; —

Tamerlan; — *Calipso*; — *Marië von Montalban*; — *Helena und Paris*; — *die Piramiden*; — *das Labyrinth*; — *Colmal* enz.; maar voornamelijk *Das unterbrochene Opferfest*, zeker zijn meesterstuk. In elk andere genre heeft WINTER zich evenzeer onderscheiden, en onder de cantaten verdient vooral vermelding: *die Macht der Tonkunst*. Hij overleed te *München*, den 17 October 1825.

* WINTZINGERODE (FERDINAND, vrijheer von), Russisch generaal der ruitery, en adjudant-generaal des keizers, in 1770 in het *Hanoversche Eischfeld* geboren, trad reeds vroeg de militaire loopbaan in, eerst in de dienst van zijn vaderland, daarna in Russische en vervolgens in Oostenrijksche dienst, steeds daar, waar men oorlog tegen *Frankrijk* voerde. In Junij 1805 zond hem de keizer van *Rusland* als buitengewonen gezant naar *Berlijn*, om den koning van *Pruissen* tot eene coalitie tegen *Frankrijk* te bewegen. Van daar begaf hij zich naar *Weenen*, om aan het met dat hof gesloten verdrag van bondgenootschap de laatste hand te leggen, vergezelde bij het wederuitbarsten der vijandelijkheden in 1805, keizer ALEXANDER op zijne reis naar *Duitschland*, en werd hier met de leiding der militaire operatiën der Russen belast. Alom vergezelde hij keizer ALEXANDER en bevond zich ook bij den slag van *Austerlitz*, alwaar hij door een bijzonder

geluk aan de gevangenschap ontsnapte. In den veldtocht van *Oostenrijk* tegen *Frankrijk*, in 1809, diende hij onder de Oostenrijksche standaards, werd tot luitenant-veldmaarschalk bevorderd, en toen in 1812 de oorlog van *Rusland* met *Frankrijk* begon, verliet hij *Weenen* en trok tegen de Franschen te veld. Hij onderscheidde zich en drong (in October) tot *Moskau* door, hetwelk de Franschen nog bezet hielden, ja, hij verscheen zelfs in die stad, gaf zich voor eenen parlementair uit, maar hij werd als gevangene beschouwd, en *NAPOLEON* gaf hem duidelijk te verstaan, welk lot hem, als geboren Hanoveraan, te wachten stond. Hij werd naar *Westfalen* vervoerd, waar men zijn proces zoude opmaken, doch op den weg derwaarts bij *Minsk* door de troepen van den generaal *CZERNITSCHOFF* bevrijd en gered, en voerde sedert dien tijd het bevel over een legercorps waarmede hij zich in 1813 bij *Lutzen* en *Bautzen*, en vooral den 18 October bij *Leipzig* onderscheidde. Daarna werd hij aan het leger van den kroonprins van *Zweden* toegevoegd. In den veldtocht van 1814 had hij een commando van 30,000 man, streed moediglich bij *Brienne*, *Laon*, en vooral in den slag bij *Montmartre* (30 Maart), bekwam daarvoor de *Andreas-orde*, en in Mei daaropvolgende van den koning van *Frankrijk* het grootkruis der *Lodewijks-orde*. Ook andere vorsten schonken hem hunne eereteekens. In 1816 zond hem de koning van *Pruis-*

sen het ijzeren kruis der tweede klasse. *WINTZINGERODE* overleed te *Wiesbaden*, den 17 Junij 1818.

* *WITTMANN* (*GEORG MICHAËL*), bisschop van *Regensburg*, den 23 Januarij 1760, op het aan zijne ouders toebehoorende landgoed *Finkenhammer*, bij *Pleistein* in den *Opper-palts* geboren, openbaarde reeds in zijne prilste jeugd aanleg en eene bijzondere neiging tot den geestelijken stand, en legde in de scholen der *Jesuiten* te *Amberg* den eersten grond tot zijne latere uitgebreide kundigheden. Na zijne studiën aan het gymnasium voleind te hebben, betrok hij de universiteit van *Heidelberg*, waar hij de wijsbegeerte en godgeleerdheid beoefende, en ondernam, na de doctorale waardigheid bekomen te hebben, verscheiden binnen- en buitenlandsche reizen, die den kring zijner kennissen nog aanmerkelijk uitbreidden. Teruggekeerd zijnde, betrok hij het seminarie te *Regensburg*, en werd den 21 December 1782 tot priester gewijd. Nadat hij vijf jaren in de zielzorg ten platte lande had doorgebracht, beriep hem in 1788 zijn bisschop als sub-regent in het priesterseminarie naar *Regensburg*, waar hij die onvermoeide en zegenrijke werkzaamheid begon, die hij gedurende bijna eene halve eeuw tot aan zijnen dood onafgebroken heeft voortgezet. Meer dan duizend jongelingen heeft hij in dit tijdverloop tot den verhevenen stand des priesterschaps voorbereid, en hij

leerde zijne kweekelingen niet slechts door zijne voordragten, maar ook door zijn voorbeeld, ja zelfs zijn gelaat was voor hen reeds eene levendige predikatie. Zijne geleidende inzigten en grondregels heeft hij in een klein belangrijk geschrift: *Nachrichten vom geistlichen Seminar zu Regensburg*, 1803, ontwikkeld. Zijne voordragten over zede- en gewetensleer, liturgie en schriftverklaring getuigden van zijne zeldzame kunde en belesenheid, van zijnen helderen blik, en op eene merkwaardige wijze bewees zijne verrassende originaliteit, in welken hoogen graad, een vrij, zelfstandig denken met strenge regtzinnigheid vereenigbaar is. Zijne lievelingsstudie was en bleef steeds de heilige schrift, waarbij hem zijne uitgebreide ervarenheid, in de oude- en Oostersche talen, uitmuntend te pas kwam. WITTMANN heeft niet veel voor de drukpers gewerkt, wjl deels bescheidenheid, deels de buitengewone drukten zijner ambtsbezigheden hem daarvan terughielden. Doch behalve het reeds genoemde verschenen er in het tijdperk van 1803 tot 1832 van hem, de volgende kleine, doch in inhoud rijke geschriften: 1.° *Einleitung und Abhandlung über den Pentateuch des Moses*; — 2.° *Principia catholica de sacra scriptura*; — 3.° *Anmahnung zum Cölibate*; — 4.° *Katholischen Grundsätze bei Ehen, welche zwischen Katholiken und Protestanten geschlossen worden*; — 5.° *Heiligen Bücher des neuen*

Testaments, nach der Vatikanischen Ausgabe, welke Hoogduitsche vertaling des nieuwen testaments in 1829 reeds de vijftien-twintigste uitgave beleefde, doch welke hem niettemin in eenige geschillen met Rome wikkeld. In 1803 werd WITTMANN tot regent van het seminarie bevorderd, en kort daarna belastte hem de aartsbisschop vorst-primaat VON DALBERG met de zielzorg der Dom-parochie van *St. Ulrich*. Welke zegenrijke werkzaamheid hij ook in deze moeilijke betrekking aan den dag legde, hoe hij alles voor allen werd, dit ligt nog in dankbare nagedachtenis bij de inwoners van *Regensburg*. Het was vooral in de dagen van algemeenen nood, dat zijne beradenheid, zijn moed, zijne onbeperkte zelfopoffering, zijne herderlijke liefde en trouw zich openbaarden. Op den angstvollen dag der bestorming van *Regensburg*, den 23 April 1809, zag men hem midden in het hevigste gevecht, bij het suizen der kogelen en het branden der huizen, den ongelukkigen troost, den gewonden en stervenden lichamelijke en geestelijke hulp aanbrengen. Hij zelf verloor bij den brand zijn geheele bezit, zijne aanzienlijke bibliotheek, zijne belangrijke handschriften, en redde niets dan de parochie-boeken en zijn' brevier. WITTMANN gaf eene beschrijving van deze verschrikkelijke tooneelen in het licht, onder den titel van: *Nachricht vom Brande des erzbischöflichen Seminariums*, den 23 April 1809.

Als dezelfde reddingsengel verscheen hij ook, toen in 1813 de terugtrekkende Fransche troepen de zenuwkoorts in de stad bragten. Toenmaals was het hospitaal zijne bijna onafgebrokene woning, en hij bediende in den kring der verschrikkelijkste besmetting honderden zieken met de H. Sacramenten, tot dat hij zelf door de ziekte aangetast, op den rand des grafs werd gebracht. In 1821 werd WITTMANN kanonik bij het nieuw opgerigte Domkapittel, en nam ook levendig deel aan de werkzaamheden van den bisschoppelijken raad. Den post van regent bekleedde hij niettemin tot aan zijnen dood, en de schoone naam van *Pater Regens* is hem nog tot over zijn graf, in den mond zijner voormalige parochie-kinderen bijgebleven. In 1829 verzocht bisschop SAILER (zie dat Art. -Wbk.-) om hem als wijbisschop, en in October deszelfden jaars ontving hij de hooge waardigheid van Domproost, en zijn bisschop droeg hem het gewigtige ambt van algemeen-vicarius op. In weerwil zijner hooge jaren en van zijn gebrekkelijk ligchaamsgestel, behartigde hij met den grootsten ijver alle aangelegenheden van het diocees, en bezocht op zeer moeilijke visitatie- en vormingsreize de afgelegenste deelen des bisdoms. Na den dood van SAILER werd hij tot bisschop van *Regensburg* benoemd. Koning LODEWIJK van *Beijeren*, die zich den 1 Julij 1832 op zijne reis naar *Brückenau* te *Regensburg* bevond, kondigde

hem zulks in de Domkerk persoonlijk aan, terwijl de vorst hem aldus aansprak: » Gij, heer Wij-bisschop, zijt de vriend van SAILER geweest, gij zult ook zijn opvolger zijn, ik ken geen waardiger; op zijn graf benoem ik u tot bisschop van *Regensburg*.» De keuze des konings werd door de geheele geestelijkheid des bisdoms algemeen geprezen en gezegend; maar het was voor WITTMANN niet weggelegd den bisschoppelijken stoel te bestijgen. Na den 21 December 1832 zijn vijftigjarig priester-jubilé gevierd te hebben, beving hem twee maanden later eene zware ziekte, die zijne nog overige krachten geheel uitputte, en aan welke hij den 8 Maart 1833 bezweek. Toen hij zijn einde voelde naderen, verzocht hij om zijn Crucifix, en zeide: » Ik ben een Christen, en wil onder het kruis sterven.» Zijn graf in de Domkerk werd uit de bijdragen der geestelijkheid en geloovigen van het diocees met een schoon zinnebeeldig gedenkteeken versierd.

* WÆLFFL (JOSEPH), een zeer bekwame componist en kunstenaar op de forte-piano, in 1772 te *Salzburg* geboren, ontwikkelde zich onder MOZART en HAYDN, werd in 1790 kapelmeester van den Poolschen graaf ORGINSKY te *Warschau*, begaf zich in 1795 naar *Weenen*, waar hij zijne toover-opera's: *der Höllenberg*, 1795 en *der Mann ohne Kopf*, 1798, componeerde. In 1799 begaf hij zich aan het

reizen, componeerde in 1801 te *Parijs* de opera *l'Amour romanesque*; in 1807 stak hij naar *Engeland* over, en overleed aldaar den 21 Mei 1812. Behalve het reeds genoemde bestaan er nog van hem: Sonaten, Quartetten, Trio's, Phantasiën, Gezangen, drie groote Concerten, enz.

* WOLCOT (JOHN), een beroemde humorist en hekeldichter, ook onder den naam van PETER PINDAR bekend, in 1738, te *Dodbrock* in *Devonshire* geboren, bezocht, nog zeer jong zijnde, *Frankrijk*, legde zich vervolgens te *Fowey* op de heel- en artsenijsbereidkunde toe, en hield zich daarbij ook voor uitspanning met de dicht- en teekenkunst bezig. Hierop beoefende hij te *Londen* de geneeskunde, en vergezeldde in 1768 den gouverneur, *Sir WILLIAM TRELAWNEY* naar *Jamaica*. Wijn zijne betrekking hem veel tijd overliet, oefende hij zich in de godgeleerdheid en bekwam van zijnen begunstiger eenen predikantspost. Na den dood van *TRELAWNEY* keerde hij naar *Engeland* terug en oefende, door den dood van zijnen oom vermogend geworden zijnde, de geneeskunde te *Truro*, en daarna te *Helstone* uit. Hier ontdekte hij de talenten van den schilder *OPIE* (zie dat Art.), met wien hij zich in 1780 naar *Londen* begaf, waar zijne hekelschriften, in het begin tegen de akademie, daarna tegen de koninklijke familie gerigt, zijnen naam alom bekend maakten. Blind geworden zijnde, overleed

hij in dien staat te *Somers-Town*, in 1819; zijne *Werken* bestaan uit 5 dl.ⁿ, 1812.

* WOLFART (KARL CHRISTIAN), arts en hoogleeraar der geneeskunde te *Berlijn*, den 2 Mei 1778 te *Hanau* geboren, studeerde in *Göttingen* en *Giessen* en werd in 1800 professor der geneeskunde aan het *gymnasio superiori* zijner geboorteplaats, lid des *Colegii medici*, en badarts te *Wilhelmsbad*; van daar begaf hij zich in 1804 als praktisch geneesheer naar *Warschau*, en in 1805 naar de Oostenrijksche grenzen als commissaris bij de *Qaurantaine*-inrigtingen tegen de gele koorts. Daarna leefde hij weder als geneesheer in zijne geboorteplaats, tot dat hij in 1810 eene beroeping naar *Berlijn*, aan de nieuw opgerigte universiteit aannam. Hier maakte hij zich weldra als nadenkende en ijverige bevorderaar van het dierlijk magnetismus bekend, dat hij ook, nadat hij zich in de oorlogsjaren door zijne werkzaamheid in de ziekenzalen zeer onderscheiden had, in een bijzonder daartoe ingerigt Instituut, onder groote deelneming van het Berlijnsche publiek, geheel in den geest en volgens de wijze van *MESMER* (zie dat Art. -*Wbk.*-) uitoefende. Eindelijk kwam dit Instituut door een ergerlijk voorval in verval, zoodat *WOLFART* van nu af, in groote afgetrokkenheid leefde, tot dat hij den 28 Mei 1832 overleed. Van zijne schriften maakten den meesten opgang: 1.° *Der Mesmerismus*,

oder *System des thierischen Magnetismus*, *Berlijn* 1815, waarvan het 1.º deel MESMER's theorie, waartoe de uitgever het handschrift van den ouden, toenmaals te *Mörsburg* in *Zwaben* levenden, MESMER zelfven ontvangen had, en het 2.º deel WOLFART's aanmerkingen daarop bevat; — 2.º *Askläpieion oder Jahrbücher des Lebensmagnetismus*, *Leipzig*, 1818—22, 5 dl.ⁿ; — 3.º *Grundzüge der Semiotik*, 1817; — 4.º *Nosologische Therapie*, 1826, enz.

* WOLLASTON (WILLIAM HYDE), een der beroemdste natuur- en scheikundigen van den lateren tijd, in 1766 te *Chiselhurst* in *Suffolk* geboren, beoefende sedert 1789 in *Cambridge* de geneeskunde, zette zich daarop te *Bury St. Edmonds* in *Suffolk* neder, doch wijl zijne praktijk aldaar zeer gering bleef, begaf hij zich naar *Londen*. Na aldaar echter te vergeefs naar eenen openstaanden post bij het *George-hospitaal* te hebben gedongen, liet hij de geneeskunde geheel en al varen, en legde zich nu met allen ijver op de natuur- en scheikunde toe, waarin hij door zijne gewigtige ontdekkingen, niet slechts een aanzienlijk vermogen verwierf, maar reeds in 1793 tot lid der koninklijke maatschappij van wetenschappen verkozen werd, welk genootschap hem in 1806 tot haren tweeden secretaris benoemde. Hij overleed te *Londen* in 1828. Tot zijne voornaamste verdiensten behooren: de ontdekking der rekbaar- en buigzaamheid

van het platina; de opsporing van twee nieuwe metalen, *palladium* en *iridium*; de verbetering van het mikroskoop; de inrigting der zoogenaamde *Wollastonsche galvanische dubbelplaten* en van het galvanische vingerhoed-apparaat; de verbetering van *Hooke's Camera lucida* enz. Zijne ontdekkingen heeft hij als *Verhandelingen*, deels in de *Philosophical transactions*, deels in de *Annals of philosophy* medegedeeld. Kort voor zijnen dood gaf hij aan de koninklijke maatschappij te *Londen* een legaat over van 1000 ponden sterlings, waarvan de interessen jaarlijks tot aanmoediging van ontdekkingen in natuurkundige wetenschappen moeten worden aangewend.

* WOLZOGEN (FRIEDERIKE SOPHIE KAROLINE AUGUSTE VON), in 1763 te *Rudolstadt* geboren, was de dochter van den vorstelijk *Schwarzburg - Rudolstadt'schen* opperland-jagermeester von *LENGEFELD*, en eene schoonzuster van *SCHILLER*; ontving in het ouderlijke huis eene uitmuntende opvoeding, en volgde reeds in haar 16.º jaar, een huwelijksaanzoek van den *Schwarzburg'schen* geheimraad von *BEULWITZ*, met wien zij echter in eenen niet gelukkigen, kinderloozen echt leefde, die in 1793 weder ontbonden werd. In 1796 trad zij voor de tweede maal in den echt met den hertoglijk *Weimarschen* opperhofmeester von *WOLZOGEN*, den vriend der jeugd van *SCHILLER*, met wien zij tot aan zijnen dood in een gelukkig

huwelijk leefde. Als dichteres trad zij het eerst in 1798 op met den roman *Agnes von Lilien*, 2 dl.ⁿ, *Berlijn*, waarvan de eerste proeven in den tweeden jaargang der *Horen* verschenen, en zulk een opzien verwekten, dat velen dezelve aan GÖTHE toeschreven, in welke meening zelfs de beide SCHLEGELS, die zich toch als critici voor onfeilbaar hielden, deelden, waarover SCHILLER in zijne briefwisseling met GÖTHE zich niet weinig vrolijk maakte. Tegen het laatst van 1799 trok SCHILLER naar *Weimar*, waar hij aan zijne schoonzuster des te welkome was, wyl haar echtgenoot, omtrent dezen tijd, bij herhaling met diplomatische zendingen naar *Petersburg* werd belast, waarin het om niet minder te doen was, dan om de verloving van den erfprins van *Weimar* met de groot-vorstin MARIA van *Rusland*, en de heer VON WOLZOGEN wist deze kiesche aangelegenheid, zoowel bij keizer PAUL als bij diens opvolger, zoo gelukkig te leiden, dat de echtvereeniging in den zomer 1804 voltrokken werd. Tot belooning zijner diensten werd de echtgenoot van KAROLINE tot geheimraad en lid van het ministerie benoemd; zij zelve trad in nadere betrekking tot de vorstinnen, die toenmaals het sieraad van het hof van *Weimar* waren. Dit was de gelukkigste tijd haars levens, die echter kort was. Met den dood van SCHILLER (9 Mei 1805) ontbond zich de schoone kring die haar om-

ringde, en zij zelve moest kort daarop scheiden, om haren echtgenoot naar *Parijs* te volgen, die aldaar diplomatische zaken te bezorgen had. In 1807 begon ook hij te sukkelen, en overleed in 1810 te *Wiesbaden*. KAROLINE VON WOLZOGEN moet wel zeer in aanmerking zijn gekomen, daar ook in hare eenzaamheid de oude vrienden haar getrouw bleven. De geestdrift, die zich in 1813 in *Duitschland* tegen de vreemde overheersching openbaarde, vond ook in mevrouw VON WOLZOGEN de grootste deelneming. Zij stond toe dat haar eenigste zoon uit het tweede huwelijk, tegen den algemeenen vijand zou optrekken, en had de vreugde hem ongedeerd terug te zien keeren. Later moest zij hem echter toch verliezen, en bijna gelijktijdig de zuster, die in 1826 te *Bonn* na eene oog-operatie overleed. Zij legde het rouwgewaad over haren zoon tot aan haren dood niet weder af; *Weimar* was haar nu zoo treurig geworden, dat zij de stad voor altijd verliet en *Jena* ging bewonen. Hier leefde zij weder voor de letteren, en gaf in het licht: 1.° *Novellen*, 2 dl.ⁿ, 1826 tot 1827; — 2.° *Biographie* SCHILLER's, 1830—31, die veel bijval vond, en aan HOFMEISTER voor de zijne van veel nut is geweest; — 3.° *Cordelia*, 1840; een roman waarop weinig acht werd slagen; het verdiende echter opmerking, dat eene 77jarige vrouw, nog zoo letterkundig vruchtbaar kon zijn. Intuschen begonnen hare krachten

steeds meer en meer aftemen, tot dat zij den 11 Januarij 1847 te *Jena* zacht ontsiep.

* WORDSWORTH (WILLIAM), een uitstekende Engelsche dichter van den laatsten tijd en stichter eener dichterschool, in 1770 te *Cockermouth* in *Cumberland* geboren, bereisde na *Cambridge* te hebben verlaten, het vasteland en leefde, in het genot der vriendschap van COLERIDGE enz., sedert 1803 te *Grassmere* in *Westmoreland*. Hij is als dichter eenvoudig, gevoelvol, en heeft steeds een zedelijk doel, waarom hij dan ook eenen onverdeelden bijval vond. Nadat hij langen tijd den post van ontvanger der zegelregten in de graafschappen *Cumberland* en *Westmoreland* had bekleed, werd hij in 1842 gepensioneerd en in het volgende jaar, na den dood van SOUTHEY tot hofdichter benoemd; hij overleed den 23 April 1850. Tot zijne werken behooren: 1.º *Descriptive sketches in verse*, *Londen*, 1793; — 2.º *An evening walk*, *ib.* 1794; — 3.º *Poems*, *ib.* 1798; — 4.º *The recluse*, *ib.* 1814; — 5.º *The white Doe of Kylstone*, *ib.* 1815, zijn beste werk; — 6.º *Peter Bell and the waggoner*, *ib.* 1819; — 7.º *The river Duddon*, *ib.* 1822; — 8.º *Memorial of a tour on the Continent*, *ib.* 1822; — 9.º *Works*, *ib.* 1839, enz.

* WORONICZ (JOANNES PAULUS), een der beroemdste Poolsche kanselredenaars, in 1775 in

Volhynië geboren, begaf zich in de orde der Jesuiten en werd onderwijzer in *Ostrog*. Na de vernietiging der orde begaf hij zich in de congregatie der missionarissen te *Warschau*, werd na de verdeeling van *Polen*, pastoor te *Kazimiriez*, in 1808 deken en stadsraad in *Warschau*, in 1815 bisschop van *Krakau*, in 1828 aartsbisschop van *Warschau* en primaat van *Polen*, en overleed in 1829 op eene reis te *Weenen*. Tot zijne werken behooren: 1.º het heldendicht *Sibylla*, dat de hoofdtijdperken der Poolsche geschiedenis voorstelt; — 2.º *Gezamenlijke werken*, *Krakau*, 1822; — 3.º *Leerreden*, voorkomende in zijne prozaïsche werken, *ib.* 1832, 3 dl.ⁿ; — 4.º *Verdichte Verhalen*, welke klaagtoonen bevatten over de verledene grootheid van *Polen*, en voorzeggingen betrekkelijk deszelfs toekomst.

* WRANITZKY (PAULUS), in 1756 te *Neureusch* in *Moravië* geboren, bezocht aldaar de 4 eerste Latijnsche klassen bij de Premonstratenser-koorheeren, en leerde tevens zingen en orgelspelen. Daarop zette hij zijne studiën te *Iglau* en *Olmütz* voort, waar hij zich in de toonkunst steeds meer ontwikkelde. Zijn voornaamste instrument en waarop hij zich met ijver toelegde, was de viool. In 1776 kwam hij te *Weenen*, om in het seminarie aldaar de theologie te beoefenen. Gedurende dien tijd werd hij met den toenmaals in *Weenen* zich ophoudenden Zweedschen kapelmeester JOSEPH KRAUS be-

kend, en leerde van hem de compositie. Zijn uitmuntende aanleg daartoe, en de daarbij aangewende vlijt stelden hem weldra in staat verscheiden welgeslaagde muziekstukken het publiek aantebieden en verschaften hem algemeen den roem van eenen bekwamen componist. In 1785 werd hij als orkestmeester bij de beide K. K. hoftooneelen van *Weenen* aangesteld, welke betrekking hij tot aan zijnen dood, den 28 September 1808 voorgevallen, met onverdeelden bijval bekleed heeft. Zijne talrijke werken bestaan deels in groote symphonien, quintetten, quartetten, trio's en andere compositiën deels in verscheiden Duitse opera's, balletten, en theatrale tusschenbedrijven. Hij stond ook, alvorens hij als orkestmeester werd aangesteld, in dienst van den vorst *ESTERHAZY*, voor wien hij veel heeft gecomponeerd. De volgende opera's behooren tot zijne werken: *Oberon*, — *das Fest der Lazzaroni*, — *die gute Mutter*, — *das Morokkanische Reich*, enz; — verder de balletten: *Zephir und Flora*, — *Zemire und Azor*, *das Waldmädchen*, — *die Weinlese*.

* **WREDE** (**KARL PHILIPP**, vorst von), Beijersche veldmaarschalk, staatsminister en president van de kamer der rijksraden, werd den 29 April 1767 te *Heidelberg*, waar zijn vader regeringsraad was, geboren. De jonge **WREDE** vormde zich aan de hoogeschool zijner geboorteplaats voor de administrative

en diplomatische loopbaan. Hij werd hofgeregtsraad in *Mannheim* en bijzitter bij het *Heidelberger* opper-ambt, en in 1792, kort voor het uitbarsten des oorlogs, houtvester en keur-Paltsche landscommissaris bij het Oostenrijksche leger-corps, dat bij *Schwetzig* bijeen trok. Hij won de liefde en het vertrouwen van den vorst *von Hohenlohe-Kirchberg*. Toen het Oostenrijksche leger aan den *Middel-Rijn* onder **WURMSER** de belegering van het schandelijk verloren *Mainz* dekte en in den *Elzas* drong, werd **WREDE** op de aanbeveling van **HOHENLOHE** door keurvorst **KARL THEODOR** tot opperlands-commissaris met den titel van kolonel benoemd. In deze hoedanigheid maakte **WREDE** al de veldtogten aan den *Rijn* mede, steeds in het middelpunt der operatiën. **KARL THEODOR** beloonde zijne uitstekende verdiensten, met hem toetestaan den voordeeligen en aanzienlijken post van opperhoutvester van den *Rijn-Palts*, door aankoop aan zich te brengen. Toen na den dood van **KARL THEODOR** (Februarij 1799), **MAX JOSEPH** den troon besteeg, beriep hij **WREDE** naar *Munchen* en zond hem naar het hoofdkwartier van *Kloten* bij *Zurich*, en terwijl hij alsnu zijn opperhoutvesterschap liet varen, wijdde hij zich aan de hem sedert lang niet meer nieuwe militaire loopbaan toe. Het schitterende ruitergevecht bij *Neckarhausen* was zijne eerste welgelukte daad. Bij de bestorming van *Mannheim* en *Neckerau*, bij het ontzetten

van *Philipsburg*, viel hem bijzondere eer ten deel. Dat hij bij het beschieten en bestormen van *Langenzells* zelfs het vaderlijke huis niet spaarde; dat de snelle aanval hem verguude zijne zich daarin bevindende moeder te bevrijden, was een der menigvuldige romantische trekken zijns levens. In het bloedig gevecht bij *Memmingen* (10 Mei), bood *WREDE* aan eenen twaalfmaal sterkeren vijand langen tijd tegenstand, tot dat *KRAY* in de verschansingen van *Ulm* eenen veiligen terugtogt bekwam. In de verschrikkelijke verwarring der in het *Hohenlinder-woud* opeengedrongen wagens en kanonnen voerde *WREDE*, vol tegenwoordigheid van geest, zijne verzwakte brigade midden door de vijanden heen, maakte zijn hoopje tot de kern van vele verstrooiden en verscheen terwijl men hem vernietigd en gesneuveld waande, eensklaps met 6000 man in *Mühl Dorf* voor den verbaasden aartshertog *JOHANN* en den veldtuigmeester *LAUER*. Na het sluiten van den wapenstilstand te *Steyer* werd *WREDE* naar *Weenen* gezonden, om de spanningen tusschen het *Weener-* en *Munchener-hof* uit den weg te ruimen. Met eenen zeer gelukkigen uitslag keerde hij terug en maakte van het tijdperk des vredes gebruik, om het *Beijersche* leger te organiseren. In 1805 tot bevelhebber der tweede *Beijersche* legerafdeeling benoemd, trok hij met *DEROY* in het begin des oorlogs, naar *Wurzburg* op, met oogmerk om zich met het corps

van den *Franschen* maarschalk *BERNADOTTE* te vereenigen. Zulks geschiedde den 23 September 1805 en *WREDE* vormde met *BERNADOTTE* de voorhoede van het *Fransche* leger, en hield het daarbij voor zijnen eersten pligt, aan de *Oostenrijkers* het bezit der *Beijersche* hoofdstad te ontweldigen. Met het legercorps van *BERNADOTTE* trok *WREDE* naar *Oostenrijk* en *Moravië*. De winter-kwartieren der *Beijeren* waren in de veroverde *Kreitsen* van *Boheme*. De *Presburger-vrede* gaf aan *Beijeren* *Eichstädt* en *Passau* terug, gaf aan hetzelfde *Tirol* en de *Oostelijk-Zwabische* voorlanden van *Oostenrijk* met *Voralberg*, doch ontnam hetzelfde het bloeiende *Würzburg*. In 1807 voerde *WREDE* een *Beijersche* divisie in *Polen* aan; in 1809 nam hij deel aan de veldslagen bij *Abensberg*, *Lands-hut* en *Neumarkt*, waar hij veel tot de beslissing bijdroeg, en drong hierop in het muitende *Tirol* tot *Innsbrück* door. Hij begaf zich daarop met zijne afdeeling naar *Weenen*, werd bij *Wagram* licht gewond, en keerde na den wapenstilstand naar *Tirol* terug, waar hij met *LEFÈBRE* den opstand beteugelde. Hij werd deswege tot *Franschen* rijksgraaf benoemd en met de heerlijkheden *Mondsee* en *Engelhardszell*, in het *Inn-kwartier* begiftigd, welke zijn zoon nog bezit. Als generaal der ruitery geleidde hij in 1812 eene afdeeling naar *Rusland*, voerde het bevel aan de *Duna* en zeventiende bij *Polotzk*. In 1813 commandeerde hij het *Beijersche*

leger aan de *Inn* en sloot met *Oostenrijk* den 8 October deszelfden jaars het verdrag van *Ried*, bekwam het opperbevel over het vereenigde Beijersch-Oostenrijksche leger en trok tegen *Hanau* op, waar hij den 30 en 31 October den terugtogt van *NAPOLEON* te vergeefs trachtte ophouden, en daarbij zwaar gewond werd. Na zijn herstel belastte hij zich weder met het commando van het vijfde legercorps en zegevierde bij *Brienne*, *Rosny*, *Bar sur Aube* en *Arcis sur Aube*. Hij werd nu veldmaarschalk en vorst en bekwam de heerlijkheid *Ellingen*. Op het Weener-congres vertegenwoordigde **WREDE** *Beijeren* en in 1815 drong hij met de *Beijeren* in *Lotharingen* door. In 1819 werd hij rijksraad, in 1822 algemeen inspecteur des legers en in 1832 ging hij als hof-commissaris naar *Rijn-Beijeren*, waar hij door zijn gematigd, beraden en staatkundig gedrag de onlusten spoedig stilde. Hij overleed te *Ellingen* in 1838.

* **WURTEMBERG** (**PAUL KARL FRIEDRICH AUGUST**, prins van), broeder van den tegenwoordig (1852) regerende koning van *Wurtemberg*, werd den 19 Januarij 1785 geboren, en trad in 1805 in den echt met prinses **CHARLOTTE** van *Hildburghausen*, bij welke hij twee prinszen en twee prinsessen verwekte, doch van welke hij tot haren in 1847 te *Bamberg* gevolgden dood gescheiden leefde. In den bevrijdings-oorlog voerde hij eene brigade aan. In onmin met

zijn broeder wegens eene huis-en appanagewet, hield hij zich sedert 1818 meestal te *Parijs* op. Hij ging een tweede huwelijk aan met eene Catholijke prinses, *Lady SOUTHINGHAM*, welk huwelijk met eene dochter, de gravin **DE MONTESSAY**, gezegend werd. Het schijnt dat bij den prins reeds sedert lang het voornemen had bestaan om tot de Catholijke Kerk terugtekeeren, dat hij dan ook, na zich door den beroemden pater **RAVIGNAN** te hebben doen onderwijzen, in Januarij 1852, door zijne afzwering en het ontvanger der eerste heilige Communie ten uitvoer bragt, zes weken later ontving hij van den Pauselijken Nuntius het *H. Sacrament des Vormsels*. Op Paaschdag (11 April 1852) werd de prins door eene ziekte bevangen, welke zoo snel toenam, dat hij zelf zijn verlangen te kennen gaf, om met de laatste *H. Sacramenten* te worden voorzien, welke hem den 14 in bijwezen van bloedverwanten en vrienden werden toegediend, die alle door zijn geloof en zijne godsvrucht gesticht waren, in welke gemoedsgesteldheid hij tot aan zijnen dood, den 17 April 1852 te *Parijs* voorgevallen, volhardde.

* **WURZER** (**JOHANN WILHELM**), een vermaarde beeldhouwer, in 1775 te *Bamberg* geboren, waar ook zijn vader de beeldhouwkunde uitoefende, en in wiens werkplaats hij het eerste onderwijs ontving, bereisde het zuidelijke *Duitschland*, en ontwikkelde zich voornamelijk te *Munchen*, onder de leiding van

den professor Vosz. In 1797 keerde hij naar *Bamberg* terug, waar hij later met eene nicht van den hof-architekt KOENRAAD FINK in den echt trad. Niettegenstaande hij vele kunstgewrochten vervaardigd, en zijne vrouw hem een vermogen van 11,000 gulden aangebragt had, moest hij echter in latere levensjaren, bij gebrek aan bestellingen hoogst bekrompen leven, tot dat hij wegens volslagen gebrek, in het stads verpleeghuis te *Bamberg* werd opgenomen, waar hij kort daarop uit verdriet over zijne broodeloos geworden kunst, den 20 October 1846 overleed. Zijne voornaamste werken zijn: 2 schoone *Flora's* in de parken te *Strossendorf* en *Wonsfurt* in *Frankenland*; — de *faunen* en de *vier jaargetijden* in den tuin te *Greifenstein*; — de *heilige FLORIANUS* op het marktplein te *Lichtenfels*; — het *Kolossale wapen* en alle versieringen aan het residentieslot van den hertog te *Koburg*; — het *hoogaltaar* en het *tabernakel* in de Domkerk te *Bamberg* — thans naar *Kemmath* verplaatst; — de houten *Olijfberg* in het Basrelief aan de kerk te *Stübig*; — een elpenbeenen *CHRISTUS aan het kruis* voor den voormaligen Domproost VON HUTTEN; — verscheiden wel uitgevoerde *praalgraven*, zoo als dat van den vorst van *Schwarzburg-Sondershausen*, van den jongen graaf van *Valenti*; het *albasten praalgraf* voor den vrijheer van *Guttenberg* in den omtrek van *Weissendorf*; voor den beroemden lijfarts Dr. ADALBERT VON

MARKUS; voor den Kreits-commissaris vrijheer VON STENGEL, enz. Het verhevene van zijn *Kruisbeeld met Maria en Joannes*, op de uitgestrekte begraafplaats van *Bamberg*, boezemt eerbied in. Het *bronzen borstbeeld van Albert Durer* werd wegens deszelfs voortreffelijkheid dikwijls in gips nagevormd, en was voor het Bamberger kunstgenootschap bestemd, dat ook zijne 3 fraaije modellen van *Urania*, *Terpsichore* en *Apollo* liet verloten. — Zijn talentvolle zoon, te *Munchen* aan de kunstakademie opgeleid, begaf zich naar *Pesth*, en is een zeer bekwame en werkzame beeldhouwer in *Hongarij* en *Zevenbergen*.

* WYSOCKI (PETRUS), Poolsch kolonel en een der voornaamste bevorderaars van den opstand in *Polen* in 1830, werd in 1799 te *Warschau* geboren, trad in 1817 als vrijwilliger in het grenadier-regiment der Poolische garde, werd in 1818 onder-officier, en kwam in 1824 in de vaandrigsschool te *Warschau*, waar hij, wegens eene vroegere gebrekkige opvoeding, behalve de militaire studiën, ook nog andere vakken van wetenschap; voornamelijk de geschiedenis beoefende, en daarbij zich bijzonder gaarne bij die afdelingen ophield, welke hem stof tot vergelijkingen met den staatkundigen toestand van zijn vaderland aanboden. Zijn vaderland te bevrijden, hiertoe meende hij alles te moeten bijdragen. In de eerste plaats zocht hij onder zijne wapenbroeders

eene partij te vormen, die hij met geestdrift voor de belangen van *Polen* bezielde. Wel is waar werd door het mislukken der zamenzwering in *Rusland* na den dood van keizer ALEXANDER (26 December 1825), het bondgenootschap ontbonden, maar WYSOCKI ondernam het, om hetzelfde op nieuw tot stand te brengen, door de kweekelingen der vaandrigsschool te versterken, vooral wyl hij in 1827 onder-luitenant geworden was, en tevens als inspectie-officier onderrigt in het gesticht moest geven, en door invloedrijke ambtenaren in zijne belangen te winnen. Het oorspronkelijke plan was, om keizer NICOLAAS en zijne geheele familie, bij de krooning in *Warschau* in 1829 te vermoorden; maar dit mislukte, en nu stichtte WYSOCKI

den 29 November 1830 eene nieuwe zamenzwering, die aanleiding tot den Poolschen opstand gaf. WYSOCKI was alsnu op verschillende plaatsen werkzaam, werd kapitein en adjudant van den vorst RADZIWILL, ging met DWERNICKI over de Oostenrijksche grenzen, ontvlugtte echter uit *Galicië*, en kwam weder te *Warschau*, waar hij majoor en bevelhebber van het 10.^e regiment werd. Den 6 September voerde hij in de redoute bij *Wola* het bevel, en viel hier, aan den voet gewond, in Russische gevangenschap; voor eenen krijgsraad gevoerd, werd hij in Sept. 1834 ten dood veroordeeld, welk vonnis echter, verzacht en gewijzigd zijnde, hem tot een 20 jarig bergwerken, naar *Siberië* verwees. Hij overleed in 1837.

Y.

* **Y**ORK (FREDERIK, prins van *Groot-Brittannië* en *Ierland*, hertog VAN) en *Albanië*, tweede zoon van koning GEORGE III van *Groot-Brittannië*; te *Londen* in 1763 geboren, werd hij reeds den 27 Febr. 1764, tot vorstbisschop van *Osnabrugge* benoemd; in 1779 begaf hij zich naar *Berlijn* om de Pruisische krijgsveldtocht te leeren, en aanvaardde in 1782 de regering van zijn bisdom, doch hield zich meestal te *Londen* op. In 1793 belastte hij zich met het opperbevel der Britsche legerafdeeling in *Vlaanderen*, welke tot de armée van den prins van *Coburg* behoorde, moest echter na de ongelukkige en door den slag bij *Hondscoote* (8 Sept. 1793) verijdelde onderneming tegen *Duinkerken*, in 1794 naar *Engeland* terugkeeren, en werd in 1795 opperveldheer van het Britsche leger, bij hetwelke hij zich door verschillende in het werk gestelde goede inrigtingen zeer verdienstelijk maakte. Hij was, wel is waar, als aanvoerder der nieuwe onderneming (1799) naar *Noord-Holland* evenzoo min gelukkig, daar hij den 19 September bij *Bergen*, en den 6 October bij *Alkmaar* door den Franschen generaal BRUNE geslagen werd, en eindelijk den 18 October de capitulatie te *Alkmaar* sluiten

moest, ten gevolge van welke de Engelschen en Russen *Holland* ontruimen en 8000 krijsgesvangenen teruggeven moesten; hij bekwam echter op nieuw het opperbevel over het Britsche leger, en trachtte hetzelfde volgens zijn vroeger plan te organiseren, tot dat zijne betrekkingen met mistress KLARKE hem zelfs in het parlement het verwijt berokkende, van al te zeer aan haren invloed toe te geven, en allerlei misbruiken in het beheer des legers, en onbetamelijkheden en omkoopingen geduld te hebben. De kolonel WARDLE trad daarop den 27 Januarij 1809 in het lagerhuis als beschuldiger tegen hem op en begeerde, ofschoon de meerderheid zich ten gunste des hertogs verklaarde, de afzetting deszelfs als opperbevelhebber, waarop hij in Maart 1809 vrijwillig afstand deed. Doch reeds in Mei 1811 droeg hem zijn broeder, de prins-regent, den post van opperbevelhebber der Britsche landmagt weder op, dien hij ook, in weerwil van vernieuwde aanklagten van lord MILTON en FRANCIS BURDETT in het lagerhuis en niettegenstaande er verscheiden schotschriften tegen hem in het licht verschenen, bij voortdoring behield, en door zijn doelmatig beheer, meermalen de dankbetuiging

van het parlement ontving. Van zijne gemalin, de oudste dochter van koning **FREDERIK WILLEM II** van *Pruissen*, met welke hij sedert 1791 gehuwd was, en die in 1820 overleed, scheidde hij reeds weinige jaren na zijne echtverbindtenis. Het spel bragt zijne financiën in de grootste wanorde. Door den dood van prinses **CHARLOTTE**, den 6 November 1817 voorgevallen, werd hij erfgenaam van den troon, doch hij overleed kinderloos in 1827, nadat hij tot aan het einde zijns levens, als grootmeester der gezamenlijke vrijmetselaars-loge's in *Groot-Brittannië*, zich op de hardnekkigste wijze tegen de emancipatie der Catholijken verzet had. Na zijnen dood werd hem ter eere in de nabijheid van *St. James-park*, door zijne vrienden eene gedenkzuil opgericht.

* **YORK** (**HANS LUDWIG**) graaf van *Wartenburg*, Pruisisch generaal-veldmaarschalk, in 1759 te *Koningsbergen* geboren, trad in 1772 in militaire dienst, woonde als luitenant den veldtogt van 1778 bij, en trad, nadat hij, wegens genomene zelfvoldoening, eenen tijd lang vestingstraf had ondergaan, als kapitein in Hollandsche dienst, stond in 1783 en 84 in *Oost-Indië*, keerde daarop naar *Pruissen* terug, kwam als kapitein bij het nieuw opgerigte fusilierbataillon *Pluskow*, werd in 1792 majoor, en voerde in 1794 het bevel over het bataillon fusiliers tegen de Polen; in 1797 rigtte

York te *Johannisburg* in *Pruissen* een eigen fusilierbataillon op, en werd in 1799 bevelhebber van het regiment veldjagers, in 1800 luitenant-kolonel, in 1803 kolonel en in 1805 regiments-chef en brigadier. In 1806 stond hij bij het corps van den hertog van *Weimar*, dekte bij *Sandau* den overgang deszelven over de *Elbe*, en werd te *Lubek*, na zwaar te zijn gewond, gevangen genomen. Te gelijk met **BLÜCHER** uitgewisseld, kwam hij in de lente 1807, bij het leger in *Pruissen*, werd tot generaal-majoor bevorderd, en na den vrede eerst commandant der reserve, en in 1808 der *West-Pruissische* brigade. In 1810 bekwam hij ook de inspectie over de ligte infanterie en werd in 1811 gouverneur-generaal van *West-Pruissen*. In 1812 bekwam hij, nadat de generaal **GRAWERT** in Augustus van dat jaar, wegens ziekte, het Pruisische corps tegen *Rusland* verlaten had, het commando over hetzelfde. **York** stond in het begin in goede verstandhouding met den maarschalk **MACDONALD**, zijnen bevelhebber, doch weldra ontstonden er oneenigheden; **York** vocht niettemin met zijn corps dapper tegen de Russen, zoo als bijzonder bij het afweren van den aanval op het tot de belegering van *Riga* bestemde artilleriepark. Toen op den 18 December 1812 het Fransche leger op den terugtogt vernietigd was, en het 10.^e legercorps ook den terugtogt begon, werd **York** met de aan-

voering der achterhoede belast, welke uit vier bataillons en acht eskadrons bestond, en op dezen togt sloot hij den 30 December 1812 in den molen van *Poscherau*, buiten magtiging van het hof, eene overeenkomst met den generaal *Diebitsch*, krachtens welke zijne troepen tusschen *Tilsit* en *Memel* cantoneringskwartieren betrokken. De koning van *Pruissen* laakte wel is waar in schijn het gedrag van *York*, doch *York* behield het bevel over zijn corps, en nadat hetzelfde in *Pruissen* gecompleteerd was, voerde hij het aan naar de *Elbe*, vocht den 5 April 1813 overwinnend bij *Dannigkow* tegen den onderkoning van *Italië*, en nam deel aan de veldslagen bij *Lützen* en *Bautzen*. Na den wapenstilstand voerde *York* het bevel over het eerste Pruisische corps, dat bij het Silezische leger stond, besliste met hetzelfde den slag aan de *Katzbach* (26 Aug.) en bevorderde den 3 October bij *Wartenburg* met geweld van wapenen den overtocht over de *Elbe*, voor welk gevecht hij na den vrede van *Parijs* tot *Graaf van Wartenburg* benoemd werd. Den 16 October sloeg *York* den maarschalk *Marmont* bij *Möckern*, leverde den 20 October het gevecht bij *Freiburg* aan de *Unstrut*, redde den 11 Februarij 1814 bij *Montmirail*, het corps van *Sacken* van den ondergang, en besliste den 9 Maart het gevecht bij *Laon*. Na den vrede van *Parijs* werd *York* generaal der infanterie, gouverneur-generaal van *Silezië* en *Posen*,

doch bekwam na den terugtocht van *Napoleon* het negende legercorps. Na den tweeden *Parijschen* vrede, nam *York* zijn ontslag, en ging zijn kasteel in *Klein-Oels* in *Silezië* bewonen, waar hij in 1830 overleed.

* *Young* (*Thomas*), een beroemde onderzoeker van hieroglyphen, den 13 Junij 1773 te *Milverton* in *Somersetshire*, uit eene kwakersfamilie geboren, bezocht de school te *Bristol*, en sedert 1782 te *Compton*, waar hij buitengewone vorderingen maakte; doch wegens ziekte kelijkheid eenen tijd lang het studeren moest opgeven, waarop hij verscheiden jaren, bij afwisseling te *Londen* en op het land zich bijna enkel met privaat-studiën bezig hield en, ofschoon hij reeds sedert 1794 als schrijver over natuurkundige wetenschappen was opgetreden, te *Edimburg* in de geneeskunde studeerde, en nog als student door zijne verhandeling over het gezigt en de kristallins des oogs, het lidmaatschap der koninklijke maatschappij van wetenschappen te *Londen* bekwam. Daarop begaf hij zich naar *Göttingen*, waar hij in 1795 promoveerde, keerde weder naar *Cambridge* terug, werd hier *Fellow*, en zette zich in 1801 te *Londen* als praktiserend geneesheer neder. Kort daarna werd hij hoogleeraar der natuurkundige wetenschappen aan de *Royal institution*, liet echter in 1804 dezen post weder varen, om zich geheel aan de geneeskunde toetewijden, en werd in 1810

arts in het *George-hospitaal*. Vermits zijne praktijk echter niet groot was, hield hij zich meer met letterkundige werkzaamheden bezig, en wel niet enkel met diegene welke betrekking tot de genees- of natuurkundige wetenschappen hadden, maar ook met letter- en oudheidkundige, waarbij hij in 1814 het opschrift van *Rosette* en eenige papyrusrollen leerde kennen, welke hij in de *Remarks on Egyptian papyri and on the inscription of Rosetta*, in het tijdschrift *Archaeologia*, Londen, 1815, beschreef, even gelijk hij in het tijdschrift *Museum criticum* eene vertaling en toelichting van het enchorische gedeelte van dit opschrift leverde, en zich ook later aan het hieroglyphische gedeelte deszelve waagde. Door zijne ontdekking, dat de hieroglyphen deels zinbeeldig, deels alphabetisch zijn, opende hij naast CHAMBOLLION den weg tot verderen voortgang op dit veld, en maakte hetzelfde voortaan tot zijne lievelingsstudie. Middelerwijl was hij in 1808 lid der commissie van onderzoek van maten en gewigten, secretaris van het lengte-bureau en opziener der uitgave van den *Zeealmanak* geworden; in 1823 tot 1824 deed hij eene reis door *de Nederlanden* en *Italië*, en leverde zijne gezochte *Hieroglyphics*, Londen, 1823, bestaande in afbeeldingen van Egyptische teksten en beeldwerken en verder *Account of some recent discoveries in hieroglyphical literature*, Lon-

den, 1823. Het Fransche instituut verkoos hem in 1827 tot buitenlandsch lid, doch wegens ziekelijkheid, begaf hij zich in den zomer 1828 naar *Geneve*; zijn toestand werd echter na zijne terugkomst door ingespannen arbeid steeds bedenkelijker, en hij overleed reeds den 10 Mei 1829 te *Londen*, zonder zijn *Egyptian dictionary*, waarin hij al zijne nasporingen over hieroglyphen verzameld had, volledig in het licht te zien. Onder zijne overige schriften genieten zijne: *Lectures on natural philosophy*, Londen, 1807, 2 dl.ⁿ, in 4.to, thans nog een groot aanzien. Vergelijk: *Memoirs of the life of TH. YOUNG*, Londen, 1831.

* YPSILANTI (KONSTANTIJN), vader van ALEXANDER en DEMETRIUS YPSILANTI (zie die Art.-*Wbk.*), hospodar van *Wallachijë*, dien de Porte van zijnen post afzette, doch op verlangen van *Rusland* weder aanstelde. YPSILANTI had in zijne jeugd eene uitnoodiging van keizer JOZEF II naar *Weenen* opgevolgd, was aldaar door den keizer met groote voorkomenheid behandeld, terwijl de vorst in geheime gesprekken bij den patriottisch gezinden man de hoop op eene betere toekomst voor zijn Grieksche vaderland had opgewekt. In 1802, vóór de uitbarsting des oorlogs tusschen *Rusland* en *Turkijë*, vlugtte YPSILANTI, wiens leven bedreigd werd, naar *Jassy*, waar hem de Russische generaal MICHELSON in zijne bescherming

nam, en aan hem en zijne familie *Kiew* tot woonplaats aanwe aanwees. De poging van YPSILANTI om gewapenderhand en onder de bescherming van *Rusland*, het Wallachijsche vorstendom terug te bekomen, was vruchteloos, hij moest over *Zevenbergen* naar *Rusland* vlugten en overleed te *Kiew* in 1814. YPSILANTI bezat eene uitgebreide

geleerdheid, vertaalde den *Anacreon* in het Italiaansch, *Hesiodus* en *Pindarus* in het Fransch. Daarenboven schreef hij: *Anekdoten over het Serail*; — *Nadere omstandigheden van den Turksch-Oostenrijkschen oorlog*, en andere stukken in de Turksche taal.

Yvo. — Zie IVES -Wbk.-

Z.

* **ZACH** (ANTON, vrijheer von), Oostenrijksch veldtuigmeester, te *Pesth* in 1747 geboren, kwam na met ijver zijne voorbereidende studiën te hebben gemaakt, in 1760 in de ingenieurs-akademie te *Weenen*, en trad in 1769 in den activen militairen stand. Nadat hij zich in de oorlogen tegen *Pruissen* meermalen onderscheiden had, werd hij in 1783 kapitein, en werkte bij de belegering van *Belgrado*, in 1789 roemrijk mede. In 1792 tot majoor bevorderd, bewees **ZACH** in de veldtogten tegen *Frankrijk* de gewichtigste diensten en steeg van rang tot rang, zoo dat hij in 1798 als generaal-kwartiermeester de opening der nieuw aangewonnen Venetiaansche provinciën leidde. In de volgende veldtogten onderscheidde hij zich weder meermalen, en ontving na den slag van *Novi* in 1799 het militaire *Theresia-kruis*, en kort daarop eene levenslange personeele jaarwedde. In 1801 werd hij met zijne familie en nakomelingschap in den erflandschen vrijheerenstand verheven, en in 1805 tot luitenant-veldmaarschalk bevorderd. In 1806 tot gouverneur van *Triest* benoemd, bekam hij ook het linie-infanterie regiment N.º 15, en het commandeurskruis der Leopolds-orde.

Na den vrede van *Weenen* in 1809, bekam **VON ZACH** den eervollen en gewichtigen last om met de Fransche gevolmagtigden, de grensscheiding van het aan *Frankrijk* afgestane *Illyrië* te bepalen; in 1813 werd hij tot commandant van *Olmütz* benoemd, en maakte zich in die betrekking gedurende eene reeks van jaren op nieuw zeer verdienstelijk, vooral door de buitengemeen doelmatige leiding van het onderwijs der militaire jeugd. In 1825 werd hij eervol gepensioneerd, bij welke gelegenheid hij tot veldtuigmeester verheven werd; en besloot zijn leven den 22 November 1826 te *Grätz*. Er was van hem in het licht verschenen: 1.º *Vorlesungen über Feldbefestigung, Vertheidigung und Angriff, mit gestochenen Plänen, Weenen, 1783*; 2.º uitg. 1807; 3.º uitg. 1810; — 2.º *Elemente der Manövrirkunst, 2 dl.º, met pl.º, ib. 1812—14*. Ook leverde hij verscheiden bondige verhandelingen in de *monatliche Correspondenz der Erd- und Himmelkunde*, van zijnen broeder **FRANZ** (zie het volg. Art.) en in de *Beiträge zur Ingenieur-Wissenschaft*, van **FRANZ JOSEPH**, graaf **VON KINSKY**.

* **ZACH** (**FRANZ XAVER**, vrijheer

von), — *ter vervanging van het Art. ZACH in het Wbk.* — broeder van den voorgaande, een beroemde wis- en sterrekundige, den 24 Junij 1754 te *Presburg* geboren, wijdde zich, na zich daartoe wetenschappelijk te hebben voorbereid, aan de krijgsveld dienst bij het Oostenrijksche leger. Hij begaf zich later naar *Londen*, verliet de keizerlijke dienst, waarop hij met het karakter van luitenant-kolonel opperhofmeester der hertogin-weduwe van *Saksen-Gotha* werd; die hij 1804—06, op eene reis naar *Frankrijk* vergezeld, en daarbij geene gelegenheid liet voorbijgaan, om zijne reeds diepe kennissen nog meer uittebreiden. In 1806 legde hij de directie van het observatorium, bij *Seeberg*, welke hij sedert verscheiden jaren met het grootste beleid en den meesten ijver had waargenomen, neder en leefde voortaan in het gevolg der hertogin, steeds ijverig voor de wetenschappen bezig zijnde. Zoo werkte hij bijv. bij het aanleggen van een observatorium van *Napels*, en bij den opbouw van een ander te *Lucca* krachtadig mede. In 1820 werd hij tot generaal-majoor benoemd; later maakte hij eene reis door *Zwitserland*, hield zich eenigen tijd te *Geneve*, en daarna te *Elfenau* bij *Bern* op, begaf zich vervolgens naar *Parijs*, alwaar hij den 3 September 1832 aan de cholera overleed. Zijne belangrijke schriften in welke zich bondigheid der beschouwingen met bevatelijkheid en duidelijkheid der

voorstelling en der voordragt vereenigen, zijn: 1.º *De vera latitudine et longitudine geographica Erfordiae*, met pl.ⁿ, *Erfurt*, 1794; — 2.º *Novae et correctae tabulae motuum solis*, *Gotha*, 1792; *Supplement*, 1804; — 3.º *Explicatio et usus tabellarum solis; explicatio et usus catalogi stellarum fixarum*, *ibid*, 1792; — 4.º *Allgemeine geographische Ephemeriden*, *Weimar*, 1798—1799, en als vervolg daarvan: *Monatliche Correspondenz zur Beförderung der Erd- und Himmelskunde*, *Gotha*, 1800—1813; — 5.º *Tabula specialis aberrationis et nutationes in ascensionem rectam et in declinationem ad supputandas stellarum fixarum positiones sive apparentes, sive veras etc.* *ib.* 1806—07; — 6.º *Nouvelles tables d'aberration*, *ibid*, 1812; *Suppl.* *ib.* 1814; — 7.º *Correspondance astronomique*; — — 8.º *L'Attraction des montagnes etc.*, 2 dl.ⁿ, *Avignon*, 1814, een bijzonder zaakrijk werk. Daarenboven komen er in verschillende tijdschriften, zoo als bijv. in de *Gothaische gelehrten Zeitung*, uitmuntende opstellen en verhandelingen van hem voort. In *Genua* gaf hij onder den titel van *Almanaco Genovese*, een wetenschappelijk jaarboekje in het licht.

* **ZACHIAS (PAULUS)**, lijfarts van **PAUS INNOCENTIUS X**, was te *Rome* geboren, en overleed aldaar in 1659, in het 75.º jaar van zijnen ouderdom. Hij was een man, die veelvuldige bekwaamheden bezat; behalve

de geneeskunde waren het de dicht-, schilder- en toonkunst, die hem voornamelijk bezig hielden. Als schrijver is hij met onderscheidene werken opgetreden, zoo als met: 1.º *De affectionibus hypochondriacis etc.*; — 2.º *De quiete servanda in curandis morbis*; — het meest heeft hem echter bekend gemaakt zijn groot werk: — 3.º *Quaestiones medico-legales*, sedert 1621, te Rome, in 9 dl.ⁿ, in 4.to, in het licht verschenen, dat in de geregte lijke geneeskunde als classisch wordt beschouwd, en zich door eene zeer uitgebreide geleerdheid onderscheidt.

* ZAJOTTI (PARIDE), in 1798 te Trente geboren, beoefende de regtsgeleerdheid te Bologna, waar hij ook als Improvisator den grootsten bijval vond, en trad in 1813 de regterlijke loopbaan in. In Trente, Lodi, Verona, Milane, Venetië, en eindelijk in Triest, waar hij in 1843 als president der burgerlijke regtbank overleed, overal wist hij de liefde én toegenegenheid der braven te verwerven. Als criminalist beroemd, is hij zulks nog meer door zijnen veredelenden invloed, dien zijn, zoo wel door binnen- als buitenlandsche letterkunde gevoede geest, op de hoogere beschaving zijns vaderlands uitoefende. Ofschoon hij slechts critische stukken, voornamelijk in de *Bibliotheca italiana* leverde, onder welke *Del Romanzo en Della Letteratura gionvanile* (door

H. STIGLITZ met eene biographie van ZAJOTTI in het Hoogduitsch vertaald, Triest, 1845), vooral uitmunten, zoo stellen hem deze toch door heerlijke taal, rijkdom van denkbelden en zielenadel, onder de eerste schrijvers van Italië.

ZALLINGER (JOANNES BAPTISTA VON THURN), een Jesuit, te Botzen in Tyrol in 1731 geboren, legde zich bijzonder toe op de beoefening der natuurkundige wetenschappen. Na den leerstoel der natuurkunde in het collegie van Tweebruggen, dien der rhetorica en wijsbegeerte te Trente, en sedert 1767, dien der wijsbegeerte te Innsbrück bekleed te hebben; keerde hij na het noodlottige jaar 1773 naar zijne geboorteplaats terug, waar hij den 11 Julij 1785 overleed. Men heeft van hem: 1.º *Conspectus assertionum ex universa philosophia tam theorethica quam praeclica*, Trente, 1766, in 4.to; — 2.º *De ortu frugum ex mechanismo plantarum*, Tweebruggen, 1769, in 4.to; — 3.º *De viribus corporum*, Innsbrück, 1769, in 4.to; — 4.º *De incremento frugum*, ib. 1771, in 4.to; — 5.º *De morbis plantarum cognoscendis et curandis dissertatio ex phaenomenis deducta*, ib. 1773, in 4.to; — 6.º *Abhandlung über die Verbesserung des Ackerbaues in Tirol*, ib. 1769, in 8.vo; een bekroond prijschrift, waardoor hij den grootsten roem heeft verworven.

* ZALLINGER (FRANZ VON THURN), broeder des vorigen en even als hij een Jesuit, te *Botzen*, den 14 Februarij 1743 geboren, studeerde te *Hall* en *Trente*, trad in 1760 in de maatschappij van *Jesus*, en werd in 1773 te *Eischstädt* tot priester gewijd. Zijne lievelingsvakken waren de wis- en natuurkunde, die hij ook van 1777—1815 aan de hoogeschool van *Innsbrück* onderwees. Hij liet een aantal door hem vervaardigde geschriften na — 18 grootere en kleinere zijn in druk verschenen, 108 bleven er in handschrift. — Keizer FRANZ decoreerde hem in 1815, met de groote gouden medaille van verdiensten benevens de keten. ZALLINGER overleed den 28 September 1828.

ZALLINGER (JAKOB ANTON VON THURN), broeder der beide vorige, en evenzeer Jesuit, in 1735 te *Oberbotzen* geboren. In zijne orde onderwees hij te *München* en *Dillingen*, waar hij zijn hoofdwerk, *Lehrbuch der Philosophie*, naar de methode van *NEWTON*, wiens stelsel hij het eerst in *Duitschland* leeraarde, in het licht gaf. Na de opheffing der maatschappij van *Jesus*, in 1773, keerde hij naar zijne geboorteplaats terug, en bekwam in 1776 aan de hoogeschool te *Innsbrück* den leerstoel der natuurkunde. Een jaar later volgde hij de beroeping van hoogleeraar van het kerkelijke regt te *Augsburg*. Zijne *Institutiones juris naturalis et ecclesiastici publici*, in 5 boe-

ken, *Augsburg*, 1784, die hij hier schreef en aan Paus Pius VI opdroeg, werden in 1813 te *Utrecht*, in 1825 te *Parijs*, en later op last van Paus LEO XII; te *Rome* gedrukt, waar dezelve nog als voorleesboek gebruikt worden. Pius VII wilde hem naar *Rome* lokken, hetwelk echter niet gelukte. In 1807 verbande hem de Beijersche regering naar *Botzen*, waar hij den 16 Januarij 1813 overleed. Behalve de reeds genoemde, heeft men nog de volgende werken van hem: 1.º *De lege gravitatis universalis; cum breviusculâ theoriâ de sectione conî, potissimum elliptica*, *München*, 1769; — 2.º *Institutionum Juris ecclesiastici publici et privati liber subsidiarius et isagogicus*, *Augsburg*, 1791, in 8.º

* ZAMBECCARI (FRANCESCO, graaf DE), in 1756 te *Bologna* geboren, stamde van eene der voornaamste familiën dier stad af (zie ZAMBECCARI -Wbk.-), en trad, na zijne mathematische studiën volbragt te hebben, als officier in de Spaansche marine, die hij later met de Russische verwisselde, werd echter in eenen zeeslag door de Turken gevangen genomen, en smachtte drie jaren als skaaf in *Konstantinopel*, tot dat hij door tusschenkomst van den Spaanschen gezant weder in vrijheid werd gesteld. Nu bezocht hij *Klein-Azië*, *Afrika* en de hoofdsteden van *Europa*, en zette zich daarna in *Bologna* neder; waar hij zich voornamelijk met het luchtzeilen bezig hield. Na eene ongelukkige

opstijging, bij welke hij bij *Triest* in de zee stortte, maakte hij verscheiden gelukkige proefnemingen, en meende eindelijk door het in aanmerking nemen der luchtstreaming, en eene inrigting tot het doen stijgen en dalen van den luchtbol, om zich in de verschillende luchtstreamingen te begeven, de kunst gevonden te hebben, om den bol naar welgevallen te besturen. Toen hij echter den 21 Septb. 1812 eene proefneming met zijnen nieuw-ingerigten luchtbol wilde maken, bleef dezelve aan eenen boom hangen, valte vuur en ZAMBECCARI vond in de nederstorting zijnen dood.

* ZAMOYSKY (ANDRZEY, graaf von), kroon-aartskanselier van *Polen*, onderscheidde zich reeds in zijne jeugd door krijgsverrigtingen en later als staatsman, en werd na elkander senator en kroon-aartskanselier. Gedurende de onlusten, die het begin der regering van PONIATOWSKY kenmerkten, verzette hij zich tegen alles, wat het heil zijns vaderlands in gevaar zou kunnen brengen. Daar intusschen de allerwege zichtbare ontbinding van *Polen* hem van de hoop beroofde, de ingeslovene staatsgebreken uit den weg te ruimen, deed hij in de volle vergadering van den senaat afstand van zijne posten, en ging afgezonderd op zijne goederen leven. Er werd hem alhier opgedragen, een wetboek te ontwerpen, met welke taak hij zich tot geluk en tevredenheid zijner mede-

burgers belastte. Dit wetboek werd echter eerst in 1791 ingevoerd. Toen bij de eerste verdeling van *Polen*, zijne goederen aan *Oostenrijk* ten deel vielen, bood keizer JOZEF II hem den vorstenstand aan, dien hij echter niet aannam. Hij overleed den 10 Februarij 1792, in het 75.^e jaar zijns levens. Zijne verzameling van geregelijke wetten verscheen onder den titel van: *Ibior Praw Sadowych. namocy konstitucyi*, 3 dl.ⁿ, in fol., *Warschau*, 1776; in het Hoogduitsch vertaald door G. NIKISCH, ib. 1780. — Zijne echtgenootte CONSTANTIA, eene geborene prinses CZARTORISKY, onderscheidde zich als eene edele menschen-vriendin, door de lijfeigenschap op hare goederen afgeschaffen, en door het stichten eener menigte weldadige inrigtingen. Zij overleed te *Wenen* den 19 Februarij 1797.

* ZANETTI (ANTONIO MARIA), vroeger ERASMO genaamd, bibliothekaris der *St. Marcus-bibliotheek* te *Venetië*, een groote kenner en vriend der kunsten, en een geleerde oudheid- en letterkundige, leerde in zijne vroegste jeugd de teekenkunst, bragt reeds in zijn 14.^e jaar allerlei afbeeldingen in het koper, en verzamelde een kostbaar kabinet van boeken, plaatwerken, tekeningen, oudheden, gesneden steenen enz. Hij maakte zich verdienstelijk door de verbeteringen, die hij in het plaatdrukken bragt. Zijne briefwisseling over de kunst vindt men in de *Lettere*

su la pittura, scultura et architettura, Rome, 1754, 7 dl.ⁿ Zijne *äctyliotheca* is beschreven onder den titel van *Gemmae antiquae A. M. Zanetti Hieronimi F. Ant. Gorius lat. illustravit. Italice eas notas reddidit H. F. Zanettius Alexandri F., Venetiä, 1750*, in fol. (tegenover staat de titel in het Italiaansch, zoo als ook de tekst in beide talen in twee kolommen tegenover elkander is afgedrukt). Als letteren oudheidkundige heeft ZANETTI zich vooral beroemd gemaakt door zijne uitgave van een zeer oud *Chronicon Venetum* en zijne beschrijving der handschriften en standbeelden der *Marcus-bibliotheek: Graeca D. Marci Bibliotheca codicum manuscr. per titulos digesta, Venetiä, 1740*, in fol. en *Latina et Italica Biblioth. cod. manuscr. etc. ib. 1741*, in fol., beide onder het opzigt van den senateur LOR. THEUPOLI gedrukt. *Delle antiche Statue greche e romane, 2 dl.ⁿ, ib. 1740*. ZANETTI overleed hoogbejaard, in 1767.

* ZÄNGERLE (ROMANUS SEBASTIANUS), vorst-bisschop van *Seckau*, den 20 Januarij 1771 te *Kirchberg*, in het diocees van *Augsburg* geboren, trad reeds vroegtijdig, den 19 September 1788, te *Wiblingen* in de orde van den heiligen BENEDICTUS. Aldaar studeerde hij in de theologie, en werd in 1793 tot priester gewijd. Men benoemde hem daarop in het klooster tot leeraar van het oude en nieuwe verbond; in 1803 beriep men hem als hoogleeraar naar *Salz-*

burg, vervolgens naar *Krakau, Praag* en *Weenen*; overal onderwees hij met onderscheiding, en bekrachtigde zijn woord door zijne werken. Van 1822—24 benoemde de metropolitaan van *Salzburg*, AUGUSTINUS GRUBER, onzen ZÄNGERLE tot bisschop van *Seckau*. Den 31 October 1824 nam hij bezit van zijn sedert 1805 herderloos diocees, waarvan hem tevens de administratie werd opgedragen. Gedurende 24 volle jaren werkte ZÄNGERLE nu als een waarlijk apostolische bisschop en streed moedig en onvermoeid tegen het Josephismus, en de door hetzelfde in het leven geroepene bureaucratie, hetwelk hem te meer tot eer verstrekt, daar hij onder het gezamenlijke Oostenrijksche episkopaat langen tijd de eenige was, die zich niet ontzag ook aan gezagvoerders te mishagen, wanneer het om de eer Gods te doen was: *Unicus est Romanus Episcopus in Austria* (er is slechts een ware Roomsche bisschop in *Oostenrijk*), zeide PAUS GREGORIUS XVI, over ROMANUS ZÄNGERLE sprekende, toen Z. H. hem den 18 Junij 1844, tot zijnen huispraalat, assistent bij den Pausselijken Stoel en *Comes Romanus* benoemde. Met volle regt kon zijn levensbeschrijver Dr. A. SCHLÖR, in de *Wiener Kirchenzeitung*, 1849 N.º 9, op hem als motto toepassen: *Vivit Dominus, quia rectus es tu et bonus sed satrapis non places* (zoo waar als de Heer leeft: ik vind in u niets dan opregtheid en goedheid maar den vorsten

behaagt gij niet) I *Kon. XXIX*, 6. — Men moet hier echter bij opmerken, dat hem het keizerlijke hof, keizer FRANZ en FERDINAND, persoonlijk zeer genegen waren, maar het rampzalige stelsel hem in vijandschap met de bureaucraten wikkelde. ZÄNGERLE overleed in 1848.

ZANNONI (JOANNES BAPTISTA), een oudheidskenner, te *Florence* in 1774 geboren, gaf gedurende eenigen tijd openbare lessen in het Hebreeuwsch, en werd in 1798 aan de geestelijkheid der parochie van *Sta. Felicita* toegevoegd. Hij predikte met den grootsten bijval en het meeste nut in de stad en ten platten lande, en liet die bediening niet varen, dan toen hij benoemd werd tot opziener der galerij van *Florence*, aan welke uitbreiding hij met ijver werkte. Hij was secretaris der akademie *della Crusca*, toen hij den 12 Augustus 1832 overleed. Er bestaan van hem honderd twee-en-dertig geschriften over de oudheid- en letterkunde, over de kunsten en verschillende onderwerpen van geleerdheid.

* ZEDLITZ (KARL ABRAHAM, vrijheer von), koninklijk Pruisisch staatsminister in 1731 in *Silezië* geboren, begon zijne openbare loopbaan in 1757 bij het kamergeregte in *Breslau*. Veelvuldige kennissen, vereenigd met eene zeldzame scherpzinnigheid en eene onafgebroken werkzaamheid deden hem in negen jaren de meest verschillende ambtsbetrekkingen tot de

hooge waardigheid van president der Silezische opperambts-regering, van het opper consistorie en van het pupillen-collegie doorloopen. Den 18 November 1770 benoemde hem FREDERIK de Grootte tot zijnen geheimen staats- en justitie-minister en tot president van de geheime opper-regt-bank. Tegelijkertijd werd hem het bijzondere opzigt over het beheer van justitie in *Pruissén, Gelder, Mark, Kleef, Maagdeburg, Pommeren, Halberstadt, Minden* enz. opgedragen. Verder beheerde hij, gemeenschappelijk met den grootkanselier, het crimineel departement der gezamenlijke koninklijke landen. In 1771 verwisselde hij dezen gewigtigen werkkring, met de portefeuille van het departement van kerkelijke zaken, het oppercuratorschap der universiteiten enz. Ook deze betrekking liet hij in 1788 varen en de bekende heer von WÖLNER trad in zijne plaats. Daarentegen belastte zich deze werkzame minister weder met het departement van justitie van verscheiden provinciën, en nog in hetzelfde jaar versierde hem de vorst met de voornaamste koninklijke orde. Doch reeds den 3 December 1789 ging hij zijne landgoederen in *Silezië* betrekken, waar hij in 1791 te *Kapsdorf* bij *Schweidnitz* overleden is, een geschrift over de *Baden van Charlottenbrunn* nalatende.

ZELADA (FRANCISCUS XAVERIUS), kardinaal, in 1717 uit eene oorsponkelijk Spaansche familie geboren, wijdde zich reeds vroeg-

tijdig aan den geestelijken staat toe, en onderscheidde zich te Rome, door den smaak welken hij voor de kunsten en schoone letteren aan den dag legde. Tot bibliothekaris van het Vatikaan benoemd had hij grootelijks deel aan de verheffing van Pius VI, die hem met de waardigheid van staats-secretaris bekleedde. Hij legde zijne posten neder in 1796, en, te oud om zijnen meester in de ballingschap te volgen, nam hij de wijk naar den omtrek van Rome alwaar hij vergeten leefde. Hij kon echter nog deel nemen aan het conclave, in 1799 te Venetië gehouden, waarin Pius VII verkozen werd, en keerde in het gevolg van dien Opperherder naar Rome terug. De kardinaal ZELADA overleed in 1801. Men heeft van hem: *De nummis aliquot cereis uncialibus epistola*, Rome, 1778, in 4.to, met platen. Dit stukje is zeer zeldzaam geworden.

* ZELTER (KARL FRIEDRICH), director der zang-akademie in Berlijn, en aldaar den 11 December 1758 geboren. Volgens den wil zijns vaders, die een metselaar was en dit beroep met het beste gevolg, doch naar de oude manier uitoefende, moest ook de zoon in hetzelfde, doch volgens de nieuwere wijze, worden opgeleid, wjl de verstandige man wel inzag, dat het laatste, in het door FREDERIK II verfraaide Berlijn noodzakelijk was geworden. Hij liet zijn zoon het gymnasium van Joachimsthal bezoeken en in de wiskunde, het teekenen en de

toonkunst onderwijzen. Eerst toen de jongeling 17 jaren oud was, zou hij den geheelen leer-gang van het handwerk ten einde brengen. Doch toen hij zijn 18.^e jaar bereikt had, verviel hij in eene langdurige ziekte, die zijn leven in gevaar bragt, van welke hij niet dan zeer langzaam herstelde, en gedurende dit treurige tijdperk ontwaakte zijne zucht voor de toonkunst, die weldra tot eene hartstogtelijke ingenomenheid voor muzikale voortbrengselen steeg. Om onafhankelijk te worden, zich aan de gestrengheid zijns vaders, welke onveranderlijk op de voortzetting des handwerks bleef aandringen, te ontgaan, en zich vervolgens gedurende zijn geheele leven aan de praktische toonkunst te kunnen toewijden, legde hij zich met zulk eenen ijver op het handwerk toe, dat hij binnen weinige jaren zijn proefstuk als metselaar met eere maken kon, en zich daarop als zoodanig zelfstandig vestigde. Hij stond in zijn 25.^e levensjaar, en leerde langzamerhand het burgerlijk aanzien en het voordeel op prijs stellen, dat zijn metselaars beroep hem aanbragt, daar hij zich ook weldra over menig bouwwerk mogt verheugen, hetwelk onder zijne leiding verrezen was; op deze wijze begon hij thans met lust, en om zich zelven, datgene uitte oefenen, wat hem vroeger een afkeerige last geweest was. En voor de geliefde toonkunst bleef er toch ook nog tijd en raad over, de laatste zelfs in veel hooger en

zin, dan hij denzelven vroeger gezocht had. Het eenvoudige viool- en klavierspelen, en het zingen van al hetgene, wat hem onder de hand kwam, kon hem niet meer te vreden stellen; hij haakte naar iets hoogers, iets diepers in de kunst, en waar hij naar haakte, dat wilde hij zich eigen maken. Daartoe echter had hij hulp noodig, en deze zocht hij bij den bekwaamsten man, die *Berlijn* bezat, bij FASCH. Hij ondersteunde zijnen onderwijzer in het mœijelijk ambt van director der Berlijnsche zang-akademie, en bewees hem zijnen dank, na den dood des meesters in 1800 door eene uitmuntend zamengestelde schildering zijns levens, zijner verdiensten en van zijnen geheelen werkking. In 1809 benoemde hem de koning wegens zijne veelvuldige verdiensten ten opzichte van de zang-akademie tot professor der toonkunst, waardoor hij ook lid werd der Berlijner akademie van wetenschappen en kunsten, ook beriep hij hem ter verbetering der (protestantsche) kerkmuziek naar *Königsbergen*. ZELTER stichtte in *Berlijn* de liedertafel. Hij was tweemaal gehuwd. Zijne tweede vrouw, eene geborene PAPPRITZ, was eene der meest gevoelvolle zangeressen aan de Berlijnsche zang-akademie. Hij zette steeds zijn handwerk voort, want de opvoeding en het onderhoud van elf kinderen maakten eene spaarzame huishouding noodzakelijk. ZELTER overleed den 15 Mei 1832. Als componist koos hij zekere soorten van muziek, en

bepaalde zich tot dezelve. Het origineelste is hij in zijne humoristische gezangen, waarin hij onder het masker van grooten en zwaarmoedigen ernst van uit het hart in het hart doet lagchen. Als director der zangakademie, afkeerig van de dwalingen der nieuwere componisten, trachtte hij de oudere kerkelijke vokaalmuziek in gestadige herinnering te houden. Hij stond in nauwe vriendschaps-betrekking met FICHTE en later met GÖTHE; met den laatste voerde hij van 1796—1832 zulk eene drukke briefwisseling, dat dezelve 6 dl.ⁿ, in 8.vo, beslaat. Behalve de *Biographie van FASCH* leverde ZELTER een uitmuntend opstel over HAYDNS *Compositiën* en GÖTHE's *Kunst des Altherthums*; — eenige bijdragen tot de *Leipziger Musik Zeitung*; eene verzameling van kleine *Balladen* en *Liederen* voor het klavier, *Berlijn*, 1803. Eindelijk heeft men in zijne nalatenschap gevonden, zijne *Autobiographie*, en *Dagboeken* over bijzondere reizen.

* ZENKER (JONATHAN KARL), een kruidkundige, den 1 Maart 1799 te *Sundremda* in het Weimarsche geboren, was de zoon van den predikant aldaar, en toonde van zijne jeugd af eene groote genegenheid voor de planten-wereld; hij kwam in 1813 op het gymnasium te *Weimar*, in 1818 op de universiteit te *Jena*, om zich aan de theologie toetewijden; in 1821 echter begon hij zich op de beoefening der natuurkundige wetenschap-

pen en der geneeskunde toetelleggen; in 1823 kwam hij als begeleider van eenen jongen Hamburger naar *Dresden*, alwaar hij de voordragten aan de genees-heelkundige akademie bijwoonde; in 1825 keerde hij naar *Jena* terug, en werd aldaar tot *Med. Dr.* gepromoveerd, nadat hij vroeger reeds den doctoralen graad in de wijsbegeerte had bekomen. In 1826 trad hij als privaat-docent op, werd in 1828 buitengewoon hoogleeraar in de wijsgeerige faculteit, in 1836 gewoon hoogleeraar in de geneeskunde en hofraad, en in hetzelfde jaar tweede opziener der natuurkundige verzameling in *Jena*, doch overleed reeds den 6 November 1837. Zijne belangrijkste schriften zijn: 1.° *Das thierische Leben und seine Formen*, *Jena*, 1828; — 2.° *Merkantilische Waarenkunde, oder Naturgeschichte der wichtigsten Handelsartikel*, 2 dl.ⁿ, *Jena*, 1829—32, met platen; — 3.° *Die Pflanzen und ihr wissenschaftliches Studium*, *Eisenach*, 1830; — 4.° *Plantae indiciae*, 2 decaden, met platen, *Jena*, 1835; — 5.° *Historisch-topographisches Taschenbuch von Jena und seiner Umgebung*, *Jena*, 1836; — 6.° *Flora von Thüringen*, *ib.* 1836—37.

* ZENTNER (GEORG FRIEDRICH, vrijheer von), koninklijk Beiersch staatsminister en rijksraad, den 27 Augustus 1752 te *Heppenheim* van burgerlijke ouders geboren, ontving zijn eerste onderwijs van de Jesuiten in *Mannheim*, en studeerde

vervolgens aan de universiteit van *Heidelberg*. Om zich in de Fransche taal te oefenen, bragt hij anderhalf jaar te *Metz* en *Nancy* door, begaf zich hierop naar *Göttingen*, praktiseerde eenen korten tijd aan het rijkskamergeregte te *Wetzlar* en werd in 1777 tot hoogleeraar van het staatsregt in *Heidelberg* benoemd. Alvorens zijn leeraarsambt werkelijk te aanvaarden, bekwam hij van den keurvorst KARL THEODOR de vergunning, om nog twee jaren aan eene geleerde reis te mogen besteden. Hij begaf zich alsnu bij herhaling naar *Göttingen* en naar *Weenen*, om de wijze van handelen aan de rijks-hofraden te leeren kennen. In 1779 eindelijk opende hij te *Heidelberg* zijne voorlezingen over het staatsregt, welke eenen buitengewonen toevloed van hoorders hadden. Reeds vroeger wegens zijne diepe kennis als publicist in staatszaken te raad geroepen, werd hij door den keurvorst MAXILIAAN JOSEPH, toen deze in 1799 de regering aanvaardde, dadelijk naar *München* beroepen, en tot geheimraad, in het ministerieel departement der kerkelijke, en kort daarop der buitenlandsche aangelegenheden benoemd. In dezen en den daaropvolgenden tijd gingen er van hem belangrijke verordeningen uit, welke de verbetering van den staat des onderwijs in de volks- en geleerde scholen, en de uitbreiding der beschaving ten doel hadden. Bij de oprigting van het ministerie van binnenlandsche zaken in 1808 werd ZENT-

NER inspecteur der afdeeling van studiën, in 1817 staatsraad en directeur-generaal in het ministerie van binnenlandsche zaken. Na de promulgatie der Beijersche staatsregeling in 1818, welker bewerking en zamenstelling wezenlijk aan den geest en de pen van ZENTNER toebehooren, versierde hem zijn koning eigenhandig met het grootkruis der orde van burgerlijke verdiensten. In 1819 werd hij in den vrijheeren-stand verheven, en tot het minister-congres in Weenen gezonden, na zijne terugkomst met den titel van minister van staat, tot lid van den ministerraad benoemd, en met aanzienlijke leengoederen in den *Opperpaltz* begiftigd, en in 1823 eindelijk tot levenslange rijksraad, en tot werkelijken staatsminister van justitie verheven. In 1827 vierde hij zijn vijftig jarig ambts-jubilé, en ontving de *Lodewijks- en Hubertus-orde*. Eenige jaren later zag hij zich door toenemende verzwakkingen des ouderdoms genoodzaakt, zijn ontslag te vragen, dat hem in 1831 verleend werd. Den 20 October 1835 maakte eene volslagene uitputting, na een kortstondig ziekbed, aan het werkzame leven van den uitstekenden staatsman een einde.

* ZERRENNER (HEINRICH GOTTLIED), een bekende volksschrijver en Protestantsche kanselredenaar, in 1750 te *Wenigerode* geboren, studeerde te *Halle* in de godgeleerdheid, werd onderwijzer te *Klosterbergen*, predikant te *Bayendorf*, super-intendent

te *Derenburg* en overleed in 1811, als algemeen superintendent, consistoriaal en schoolraad te *Halberstadt*. Zijne echt populaire, duidelijke schriften hebben veel bijgedragen tot de opwekking der volksbeschaving, voornamelijk: 1.º zijn *Deutscher Schulfreund*, met den *Neuen Deutsch. Schulfreund*, 46 deeltjes, 1791—1811; — 2.º *Volksbuch*, 2 dl.ⁿ, 1787; — 3.º *Schulbibel*, 1799; — verder 4.º *schoone Predigten*, 2 verzamelingen, 1779—81; — 5.º *Natur- und Ackerpredigten*, 1783; — 6.º *Christliche Volksreden*, 1785 enz. — Zijn zoon, KARL CHRISTH. GOTTLIEB, treedt als pædagoog op eene waardige wijze in het voetspoor zijns vaders, en is thans directeur van het seminarie voor schoolonderwijzers te *Maagdeburg*.

* ZEJSCHWITZ (JOHANN ADOLPH VON), koninklijk Saksisch minister van staat, te *Taubenheim* in *Opper-Lausnitz* in 1779 geboren, trad, na eene zorgvuldige voorbereiding, in 1797, in dienst bij het Saksische Karabinier-regiment, en bragt later zijne vroeger reeds begonnen studiën aan de universiteit van *Leipzig* ten einde, werd na den slag van *Jena* met een berigt van den bevelvoerende generaal naar koning FREDERIK AUGUST gezonden, in 1807 tot eersten luitenant en adjudant bevorderd, en bij de in 1809 plaatshebbende mobielverklaring des legers, als sous-chef van den generaalstaf der tweede afdeeling, van het toenmalige zevende, door

BERNADOTTE gecommandeerde, armee-corps aangesteld. Zijn militaire blik verwierf hem de bijzondere toëgenegenheid van gemelden bevelhebber. Na het gevecht bij *Linz* werd hij tot kapitein van den generaal-staf bevorderd en door NAPOLEON, wegens eene veranderde organisatie des legers, naar *Frankfort* tot den koning gezonden. In Augustus deszelfden jaars avanceerde hij tot majoor, en werd bij de, in 1810 daarop gevolgde nieuwe organisatie van het Saksische leger, als chef van den generaal-staf der door GUTSCHMIDT gecommandeerde cavalerie-afdeeling aangesteld. Zijne bevordering tot luitenant-kolonel volgde in Februarij 1812. Bij het begin van den veldtocht van 1812 werd hem de post van chef van den generaalstaf der tweede afdeeling des zevenden leger-corps opgedragen, en hij den 6 Julij deszelfden jaars reeds tot kolonel bevorderd en tot commandant van het toenmalige Ulanen-regiment *Prins Clemens* benoemd. Met hetzelfde werd hij aan de ter verdediging van *Kobryn* bestemde infanterie-brigade van KLENGEL toegevoegd, en deelde in den ongelijken strijd, waarin omtrent 2500 man Saksische troepen, tegen het geheele corps van TORMASSOW, waarvan er alleen meer dan 12,000 man in het gevecht werden gebracht, gewikkeld werden, na eenen dapperen tegenstand van 10 uren, het ongelukkige lot der gevangenschap. Met het gevangen corps naar *Kiew* vervoerd, had men aan zijnen invloed bij de Russische

gezagvoerders, de oprigting van een Saksisch hospitaal voor de menigvuldige gekwetsten en zieken te danken, zoo ook dat er zulk eene dienstorde in de gevangene brigade werd onderhouden, als men dezelve slechts zelden in krijgsgevangenschap zal aantreffen. Na zijne terugkomst uit *Rusland* werd ZEZSCHWITZ, als adjudant bij den hertog van *Weimar*, die over het derde Duitsche leger-corps het bevel voerde, aangesteld. In deze betrekking woonde hij in 1814 den veldtocht in de *Nederlanden* bij, en vergezeld, na het sluiten van den vrede, genoemden vorst, op eene reis naar *Parijs* en *Londen*. Den veldtocht van 1815 woonde ZEZSCHWITZ andermaal als staf-officier *du jour* van het derde Duitsche leger-corps bij. Bij het in 1816 opgerigte Saksische corps van het bezettingsleger in *Frankrijk*, werd hij als chef van den generaal staf aan den deze troepen commandierenden luitenant-generaal von GABLENZ toegevoegd, doch in Julij 1817 tot generaal-majoor bevorderd. Nadat dit corps in 1818 naar *Saksen* was teruggekeerd, werd aan ZEZSCHWITZ den eervollen last van gevolmachtigde bij de militaire commissie van den Deutschen-bond te *Frankfort* opgedragen. In 1821 werd hij van deze zending teruggeroepen, en door den koning tot werkelijken geheimraad, en tot president der kamer van krijgsadministratie benoemd. Als zoodanige stichtte hij het in *Struppen* bestaande

opvoedingsgesticht voor soldaten-knapen, hetwelk thans nog eene bijzondere beroemdheid geniet. In 1830 werd hij tot conferentie-minister, en in 1831, bij de nieuwe inrigting des bestuurs, onder bevordering tot luitenant-generaal, tot minister van staat en van oorlog benoemd. Met zeldzame gaven des geestes en des gemoeds uitgerust, met eene innige liefde voor koning en vaderland beziel, vond ZEZSCHWITZ in de hem thans geopende loopbaan een uitgestrekt veld van werkzaamheid. Regt en geregtigheid uitte oefenen was zijn onafgebroken streven. Ook in de zittingen der kamers van 1833 tot 1837 gaf hij schitterende bewijzen zijner parlementaire bekwaamheden, en de wet over de militaire pensioenen is voornamelijk zijn werk. In 1838 moest intusschen zijn anders sterk lichaamsgestel voor de inspanningen zijns geestes onderdoen. Op éene reis door de Duitsche Staten, welke gedeeltelijk aan militaire doeleinden, gedeeltelijk echter ook aan de herstelling zijner reeds wankelende gezondheid was toegewijd, verergerde laatstgenoemde aanmerkelijk, en hij keerde zeer ziek naar *Saksen* terug; het latere gebruik der baden van *Gastein* was evenmin in staat, om zijne gezonkene levenskrachten weder in zoodanige mate optewekken, dat hij zijnen post van minister van oorlog verder zou kunnen vervullen. Hij deed dus afstand van denzelfden, en

III. DEEL.

de koning beloonde den 5 September 1839, zijne trouwe, uitstekende diensten, met de opdragt van het commando der vesting *Königstein*, hetwelke hij tot weinige dagen voor zijnen dood heeft gevoerd. Ook in deze betrekking behield hij niets slechts de liefde des legers, maar verwierf ook de vereering en achting aller ständen uit den omtrek, zoodat, nadat hij den 2 Mei 1845 was overleden, zijne plegtige begravenis daarvan het sprekendste bewijs opleverde.

* ZIMMER (PATRIZIUS BENEDICTUS), den 22 Februarij 1752, te *Abtsgmünd* geboren, volbragt te *Ellwangen* de gymnasiale en filosofische studiën waarna hij zich aan de toenmalige universiteit van *Dillingen* op de beoefening der god- en regtsgeleerdheid toelegde. In 1775 tot priester gewijd, bekwam hij in 1777 den post van repetitor van het kerkelijke regt in het studieconvict te *Dillingen*, en in 1783 dien van hoogleeraar der dogmatiek. In 1791 werd hem de pastorij van *Steinheim* gegeven, van waar hij in 1799 als hoogleeraar der dogmatiek aan de universiteit van *Dillingen* en in 1800 naar *Landshut* beroepen werd. In 1806 gepensioneerd, werd hem echter in 1807 weder een professoraat der oudheidkunde en schriftuurverklaring opgedragen. ZIMMER overleed in 1820. De voornaamste schriften van dezen krachtvollen denker en diep-

M m

zinnigen theoloog zijn: 1.º zijne *Dogmatica*, generaal gedeelte: *Veritas christianae religionis*, 2 dl.ⁿ, Augsburg, 1789; — speciaal gedeelte: *Theologiae christ. special*, 4 dl.ⁿ, Landshut, 1802—1806; een werk dat zich door eene oorspronkelijke en krachtvolle voordragt op de voordeeligste wijze onderscheidt; — 2.º *Philosophische Religionslehre*, Landshut, 1825, een werk dat van echte, diepe bespiegeling getuigt; — 3.º *Philosophische Untersuchungen über den allgemeinen Verfall des menschlichen Geschlechtes*, Landshut, 1809; — 4.º *Untersuchungen über den Begriff und die Gesetze der Geschichte*, München, 1817. Een beredeneerd en uitvoerig verslag dezer gewigtige wijsgeerige schriften bestaat in het Hoogduitsch van WIDMER (zie dat Art.) Hetzelve is opgenomen in de voortreffelijke biographie van ZIMMER door J. M. SAILER, waarin deze voor zijnen vriend een blijvend gedenkteeken oprigtte, Landshut, 1822.

* ZIMMERMANN (JOSEPH IGNAZ), een geleerde Jesuit, in 1737 in het dorp *Schenkon*, in het kanton *Lucern*, geboren, werd door zijn' vader, eenen welhebbenden landman, met zijnen jongeren broeder, in de kloosterschool van het Benediktijner-stift *Muri* geplaatst, en volbragt zijne gymnasiaalstudien te *Lucern*. Reeds vroeg trad hij aldaar in de orde der Jesuiten, en vormde zich in dezelve tot eenen uitmuntenden onderwijzer. In 1765

tot priester gewijd, werd hij in 1766, als schoolgeleerde naar *Solothurn* gezonden, om aan het collegie aldaar de rhetorica te onderwijzen. Toen hij eenige jaren later van hier als hoogleeraar naar *München* werd beroepen, volgde hem derwaarts de hartelijkste liefde zijner leerlingen en de vereering der geheele stad, en bij zijne kort daarop gevolgde terugkeering naar *Solothurn*, werd hij met algemeen vreugde-gejuich ontvangen. Na de opheffing van de orde der Jesuiten, werkte hij langen tijd als hoogleeraar in *Lucern*. Van hem getuigt zijn dankbare leerling, de eerwaardige bisschop SAILER, dat hij aan zijn onderwijs vooral veel te danken had, daar ZIMMERMANN in zijne leerlingen bij het verklaren der oude klassieke schrijvers het gevoel voor het edele en schoone wist optewekken. ZIMMERMANN leidde eene vriendschappelijke vereeniging en briefwisseling tusschen zijne leerlingen in *München* en *Solothurn*, die hij onder den titel van: *Briefe für Knaben von einer kleinen Sittenakademie, Soloth.*, 1772, in het licht gaf. Door zijne verrigtingen bij openbare examens, nam hij het publiek voor een verbeterd onderwijs der jeugd in. In *Lucern* maakte hij de meisjesschool in het Ursuliner-klooster tot eene modelschool, die algemeen bewonderd en nagevolgd werd. Voor dezelve schreef hij: *Die junge Haushälterin*, 3, dl.ⁿ, en *Die Kosttochter*, twee der beste leerboeken voor het vrouwelijke geslacht van dien tijd, die in

de laatste jaren zelfs herdrukt zijn. Voor zijne leerlingen vervaardigde hij eene *Lateinische Sprachlehre*, *Lucern*, 1794, en verscheiden tooneelstukjes, die bij het einde van het schooljaar uitgevoerd werden, deze ontleenen derzelver stof meestal aan de geschiedenis van *Zwitserland*, en onderscheiden zich door zedelijke strekking, voortreffelijke karakter-schilderingen en door den voor zijn vaderland, voor godsdienst en deugd gloeienden geest des schrijvers, die in dezelve doorstraalt en schittert. Tot de voornaamste derzelve behooren: 1.° *Wilhelm Tell*, treurspel in vijf bedrijven, *Bazel*, 1777; — 2.° *Der verlorene Sohn*, *Augsburg*, 1787; — 3.° *Erlach's Tod*, ib. 1790; — 4.° *Benoni oder Verbrechen und Gnade*, ibid, 1793. Doch niet alleen maakte ZIMMERMANN zich verdienstelijk als onderwijzer en schrijver, en daardoor als bevorderaar van wetenschappelijke beschaving in het Catholijke *Zwitserland*, voornamelijk in de beoefening der Duitsche taal en letterkunde; ook als priester en orde-geestelijke werkte hij met rijken zegen. Zijn beminnenswaardig karakter, de goedheid zijns harten waren wijd en zijd bekend, en even als tot GELLERT, namen ongelukkigen van zeer verre, hunne toevlugt tot zijnen raad en zijne hulp. Een Protestantsch geestelijke, aan wien hij op eene vriendschappelijke wijze zijne diensten bewees, zegt in een reisverhaal van hem, den Jesuit:

» het is onmogelijk, dezen man, wanneer men hem slechts ziet of hoort, niet dadelijk lief te hebben.» Voortdurende ziekelijkheid en toenemende verzwakking van het zenuwgestel dwongen ZIMMERMANN het ontslag van zijn professoraat te nemen. Hij leefde nog weinige jaren bij zijnen broeder, die pastoor in *Merischwanden* was, in stille afzondering, en overleed aldaar den 9 Januarij 1797.

ZINGARELLI (NICOLÒ), een beroemde componist, in 1752 te *Napels* geboren, was nauwelijks 7 jaren oud, toen hij zijnen vader verloor; zijne bloedverwanten plaatsten hem in het conservatorium van *Loretto*, alwaar hij FRÉNAROLI tot compositie-meester had; CIMAROSA, GIORDANELLO waren zijne studiemakkers. Bij het verlaten dier school stelde hij zich onder de leiding van den abbé SPERNAZA, ten einde met al de geheimen der muzikale theorie bekend te worden. In 1781 componeerde hij *Montezuma* voor het tooneel van *Napels*. Dit stuk, voortreffelijk ten opzichte van de overeenstemming (*harmonie*), was echter niet zeer zoetluidend (*mélodieux*); HAYDN vond het zeer naar zijnen smaak, maar de Napolitanen juichten het niet toe. ZINGARELLI verliet van dien oogenblik af den gedwongen stijl, en de zoelluidendheid, welke hij in *Alzinda*, vier jaren later te *Milane* gecomponeerd, deed hooren, verwierf hem den eersten bijval

als dramatisch componist. Een aantal opera's volgde op deze eerste proeven; de meest toegejuichte zijn: *Pirro*; *Artaserse*; *Romeo é Giulieta*; *il conte di Saldagna*; *Inez de Castro*; *Antigone*; verder twee oratorio's: *la Distruzione di Gierusalemme*, en *il Triunfo di Davide*. Na eene korte verschijning in *Frankrijk*, waar hij geenen enkelen titel bij zijnen roem voegde, werd ZINGARELLI in 1806 tot kapelmeester van het *Vatikaan* benoemd, en wel als opvolger van GUGLIELMI, die overleden was. Van dat tijdstip af, hield hij op om voor het tooneel te werken, maar hij componeerde nog een aantal *missen*, *vespers*, *motetten* enz. Daarna tot directeur van het conservatorium van *Napels* benoemd, overleed hij aldaar in Mei 1837.

* ZIZIANOFF (PAUL DIMITRIEWITSCH), de grondlegger der Russische heerschappij in *Transcaucasië*, de zoon van eenen hooggeplaatsten Russischen ambtenaar uit den vorstelijken stand, werd den 8 September 1754 geboren. Reeds als vierjarige knaap, op verlangen zijns vaders, bij het garde-regiment van PREODRASCHENSKY ingeschreven, was hij reeds in 1777 tot kapitein-luitenant bevorderd, in welke hoedanigheid hij bij het regiment werkelijk optrad. Na eene snelle bevordering tot luitenant-kolonel, werd hem reeds in 1780 het bevel over een Petersburgsch grenadier-regiment toevertrouwd. In den vrijen tijd des vredes hield hij

zich met schrijven bezig; er zijn echter van zijnen arbeid slechts vertalingen bekend geworden. Na de vredebreuk tusschen *Rusland* en de *Porte* nam hij, ofschoon zonder gelegenheid om zich te onderscheiden, in 1787 het eerst aan eenen veldtocht deel. In de latere worstelingen tegen *Polen* deed hij zich kennen als een bekwaam en dapper officier, en werd even als andere zijner krijgsmakkers wegens zijnen betoonden moed en beleid, met ingetrokkene Poolsche goederen beloond. Vorst ZIZIANOFF betrad het tooneel zijner toekomstige daden voor de eerste maal, toen hij in 1796 onder het opperbevel van den graaf SUBOFF naar *Transcaucasië* gezonden werd. De kuiperijën aan het Petersburgers hof deden echter weldra den argwaan van keizer PAUL I tegen hem ontwaken: hij werd teruggeroepen, naar zijne goederen verbannen, en bleef tot na de vermoording des keizers in ongenade. De opvolger van PAUL, ALEXANDER I, stelde hem daarvoor schitterend schadeloos, daar hij het militaire bestuur van *Astrachan* en het opperbevel in *Tiflis* — eene even zoo onafhankelijke als eervolle betrekking — aan hem opdroeg. In *Transcaucasië* heerschte toenmaals groote verwarring; PAUL I, had in 1801 het, door vorst GEORGE XIII, onder *Ruslands* bescherming gestelde land voor altijd bij zijn rijk ingelijfd; doch de inbezitneming was geenszins geheel voltrokken, en een door den Perzischen schach ondersteunden kroon-pretendent (vorst

ALEXANDER, de broeder van GEORGE XIII) was opgetreden, daarenboven toonden zich verscheiden Chans vijandig, terwijl de bergbewoners, zoo als altijd, onrustig waren. Was de vroegere staatkunde van *Rusland* op de vereeniging der Chans, op hunne bescherming tegen *Perzië*, op de omkoopning der aanvoerders van de bergbewoners door rijke geschenken gericht geweest, zoo zette thans vorst ZIZIANOFF, wiens beheer in *Transcaucasië* in 1803 begon, de tegenovergestelde staatkunde voort; maatregelen van toegevendheid en zachtmoedigheid hield hij, tegenover deze door hem voor roofgierig, arglistig en trouweloos geachte volksstammen voor ongeschikt, hunne onderlinge oorlogen voor *Rusland* voordeelig. Slechts met enkele vorsten kwamen er bondgenootschappen tot stand. Een der eerste maatregelen van vorst ZIZIANOFF, was het bevel tot de vervoering der voormalige koninklijke familie van *Georgië* naar *Petersburg*, ten einde de kuiperijen te harer gunste onmogelijk te maken. Een krijgstogt tegen de Lesghiërs, met oogmerk om zich meester te maken van den reeds genoemden vorst ALEXANDER (hetwelk echter mislukte), opende de oorlogsmaatregelen van ZIZIANOFF in dat land; een voor oninneembaar gehouden Lesghisch dorp, *Belokan*, werd den 9 Maart 1803, stormenderhand veroverd, en onder den geweldigen indruk dezer

zegepraal, onderwierpen zich niet slechts de onmiddellbaar overwonnen distrikten, maar ook de Chan van *Jelissui*, een onafgebroken bondgenoot der Lesghiërs. Om het verworvene te behouden werd aan de *Alasan* de *Alexanderschans* aangelegd. Nadat verder op den 4 December deszelfden jaars, de vreedzame onderwerping van het land van *Mingrelië* daardoor gevolgd was, dat deszelfs vorst, DADIAN, een zwager van den laatsten beheerscher van *Georgië*, zijn in onafhankelijkheid niet meer te behouden rijk, aan *Rusland* had afgestaan, vorderde en bekwam ZIZIANOFF — om de grenzen naar de zijde van *Perzië* en *Turkië*, door de onderwerping der Chans aldaar in veiligheid te stellen — ter versterking zijner krijgsmagt twee regimenten voetvolk en 100,000 zilver-roebels voor buitengewone uitgaven. De onderwerping van het chanaat *Ganscha*, welke thans het eerst moest volgen, gelukte aan ZIZIANOFF, onder menigvuldige verliezen, ziekten in het leger enz., door de, na eene bestorming van anderhalf uur, gevolgte inneming der sterke vesting *Ganscha*, den 4 Januarij 1804. De Chan zelf was gevallen, *Ganscha* bleef onderworpen, bekwam den naam van *Elisabethopol*, en eene Russische bezetting. Zoo als vroeger *Mingrelië*, onderwierp zich thans ook het, sedert dien tijd van twee zijden door het Russische gebied ingeslotene *Imerethi*,

welks koning SALOMON den 25 April 1804, met zijn geheele volk den eed van trouw aflegde. Doch de val van *Ganscha* had van den anderen kant de openbare vredebreuk van *Perszië* met *Rusland* ten gevolge. Bij de daaropvolgende worstelingen met *Perszië*, zien wij deszelfs toenmaligen kroonprins, den beroemden *ABBAS MIRZA*, als den voornaamsten kampvechter tegen *ZIZIANOFF*. Den 10 Junij 1804 kwam het tot het eerste gevecht; de strijdkrachten der Perzers waren te zeer verspreid; *ZIZIANOFF* sloeg de eene hunner legerscharen na de andere; den 21 Junij den prins *ALEXANDER*, met 18,000 man bij het klooster *Etschmiadzin*, den 25 Junij den prins *ABBAS-MIRZA*, met 12,000 man voetvolk en 8000 ruiters; kort daarop den schach zelven met 27,000 man bij het dorp *Kalagiri*; de Perzers verloren hierbij meer dan 7000 man aan dooden en gekwetsten, hunne geheele legerplaats, vier vaandels, zeven veldslangen, alle op den weg geroofde schatten en eenen grooten voorraad van levensmiddelen, waaraan de Russen reeds groot gebrek leden. De toenmalige sterkte der magt van *ZIZIANOFF* wordt door de Russen opgegeven 30,000 man voetvolk, benevens regelmatige en onregelmatige ruitery, en slechts 12 stukken geschuts te zijn. Ongelukkig was *ZIZIANOFF* met de thans ondernomene belegering van *Eriwan*. Vroeger reeds hadden nederlagen van andere generaals, ziekten in het leger en gebrek aan levensmidde-

len, zijne krachten merkelyk verzwakt, en algemeen, zelfs in *Petersburg*, was de vrees voor het lot der Transcaucasische veroveringen. *ZIZIANOFF* bleef gelaten en bragt den, op den 4 Septb. begonnen, terugtogt van de positie van *Eriwan* in het geheel gelukkig ten uitvoer; doch door ziekten werden hem 400 man weggemaaid. Den 22 September had hij *Tiflis* weder bereikt, en zijne tegenwoordigheid herstelde dadelijk het vroegere vertrouwen. Beslissende veldslagen met de Perzers werden thans door *ZIZIANOFF* vermeden, en hij besloot zich tot de onderwerping der naburige Chans te beperken. Verscheiden derzelve onderwierpen zich in het begin van 1805 vrijwilliglyk. Weldra echter werd, na het mislukken aller onderhandelingen met *Perszië*, een nieuwe worstelstrijd tegen dezelve onvermijdelijk; de Schach spoorde de geloovigen van *Georgië* tot den opstand aan. De Russische strijdkrachten waren betrekkellyk zeer gering en ook nadat *ZIZIANOFF* de Kaspische flotille tot zijne hulp had doen aannaderen, konden er door hem gewigtige en duurzame uitkomsten niet bereikt worden. Desniettemin vlugtte voor hem de Schach, die met 40,000 man den *Araxes* was overgetrokken, en *ABBAS MIRZA* brak, om niet door de Russen in den rug te worden aangevallen, de intusschen beproefde belegering van *Elisabethopol* op, met achterlating van den geheelen krijgsvoorraad zijner legerplaats. *ZIZIANOFF* nam thans de rigting

naar de *Kaspische Zee*, waar tot dusverre de krijgsverrigtingen van *Rusland* geene resultaten hadden opgeleverd. Op het berigt van steeds toenemende verliezen en ongelukkige ondernemingen, brak *ZIZIANOFF*, ofschoon toenmaals hevig aan eene koorts lijdende, tegen het einde van November 1805, met 16,000 man voetvolk, benevens ruitery en geschut van *Elisabethopol* op, persoonlijk in zulk eenen toestand, dat men hem meermalen des daags onder den open hemel, bij regen en sneeuw, van het paard ligten en op den grond moest laten uitrusten. Onderweg werd het chanaat *Schirwan* met *Rusland* vereenigd (25 December 1805) en *Baku*, den 30 Januarij 1806 bereikt. *ZIZIANOFF*, met den Russischen generaal *SAWALISCHIN* vereenigd, eischte den Chan tot onderwerping op: er werden onderhandelingen aangeknoopt, en de 8 Februarij tot de overgave bestemd. Des morgens trok *ZIZIANOFF* met 200 man op, vond op eenen kleinen afstand van de stadspoorten de oudsten, die hem ten teken van onderwerping de sleutels der stad, benevens brood en zout aanboden. Honderd schreden voor de vesting verscheen ook de bevelhebber, *HUSSEIN KULI CHAN*, door vier ambtenaren vergezeld. Terwijl hij den vorst kruipend naderde, werden er achter hem twee schoten gelost, van welke het eene *ZIZIANOFF* op de plaats doodde. Onmiddellijk daarop deed de bezetting eenen uitval,

en dreef de overrompelde *Russen* terug. Voor *Rusland* was de dood van *ZIZIANOFF* een zwaar verlies. In drie jaren had hij als ambtenaar en als veldheer veel gewerkt. Men heeft hem eene geheele nieuwe regeling der rechtspleging in *Georgië*, en vele andere gewigtige verbeteringen te danken, zoo als: de herstelling der door de Perzers vernielde drukkerij, de voorziening des lands met boeken in de volkstaal, het aanleggen van eenen botanischen tuin in *Tiflis*, het uitlokken van bekwame artsen, maatregelen ter bescherming van den Russischen handel op de *Zwarte Zee*, enz. Generaal *BULGAKOFF*, die in 1806 de stad *Baku* innam, liet het lijk van vorst *ZIZIANOFF*, dat men in eenen kuil bij de poort begraven had, opdelfen, in de Armenische kerk aldaar bijzetten, vanwaar het later te *Tiflis* in de *Sionskerk* kwam. De regering heeft ook te zijner eer een gedenkteeken doen oprigten.

* *ZOUTMAN* (*JOHAN ARNOLD*), een der beroemdste Nederlandse zeehelden van den lateren tijd, den 10 Mei 1724, op den huize *Kantwijk*, later *Doestrust*, onder *Reeuwijk* bij *Gouda*, waar thans een korenmolen staat, geboren, sproot uit een braaf Hollandsch geslacht, en klom door zijne kunde in de zeezaken, zijne werkdadige vaderlandsliefde en dapperheid, door alle lagere rangen in het zeebewind, tot den aanzienlijken rang van vice-admiraal van *Holland en West-*

Vriesland op. Hij heeft vooral zijnen naam der onsterfelijkheid gewijd, door zijnen betoonden moed en beleid, en zijne behaalde overwinning op de Engelschen in den zeeslag van *Doggersbank*, den 5 Augustus 1781 geleverd, bij welke gelegenheid ZOUTMAN als schout-bijnacht het bevel over de Hollandsche vloot voerde, bestaande uit 7 oorlogsschepen, 7 fregatten en een kotter, behalve eenige adviesjagten en uitleggers, en welke vloot bestemd was, om 72 koopvaarders door de *Noord-zee* en het *Schagerak* tot aan het *Kattegat* te geleiden, en de schepen uit de Noordsche havens, die naar *Nederland* wilden stevenen, terug te brengen. Den 1 Augustus van *Texel* uitgezeild, kwam de vloot op Zondag den 5 daaropvolgende, met het aanbren van den dag, op de hoogte van *Doggersbank* (eene groote zandplaat in de *Noord-zee*, nabij de Deensche kust), waar men weldra eene *Engelsche* vloot ontdekte, bestaande uit 15 of 16 zeilen, die te zamen 60 stukken geschuts en 1174 manschappen meer voerden dan de Nederlandsche vloot, door den Engelschen vice-admiraal HYDE PARKER gecommandeerd werd, en de N. O. wind in haar voordeel had; met dries ten overmoed, als zeker van de overwinning, naderde de Engelsche de Nederlandsche vloot tot op een snaphaanshot afstand, gaf dadelijk vuur, hetwelk ZOUTMAN niet ten achteren bleef onmiddellijk te beantwoorden. PARKER plaatste zich regt

tegen over het schip *Admiraal de Ruiter*, door ZOUTMAN zelve gevoerd, die de mindere magt van zijn schip door dapperheid en beleid ruim vergoedde. Twee Engelsche schepen werden spoedig zoo gehavend, dat zij den strijd moesten verlaten; doch ook van de Nederlandsche zijde had men reeds bij den aanvang van den slag te betreuren dat de dappere kapitein BENTINK (zie dat Art.), die naast ZOUTMAN in de linie, het schip *de Batavier* voerde, door eenen zwaren kogel doodelijk in den linkerschouder werd gekwetst; doch spoedig door den tweeden kapitein BOSCH vervangen, doet deze *de Batavier* op den vijand losbranden, noodzaakt het Engelsche schip *de Bienfaisant*, van 64 stukken, afte deinzen, en wreekt op deze wijze het verlies van den dapperen BENTINK. De geestdrift onder het Hollandsche scheepsvolk was zoo groot, dat hoe meer het kogels hagelde, de matrozen des te meer hun *hoezee!* verdubbelden, en de gekwetsten zich ijlings lieten verbinden, om oogenblikkelijk daarna naar hunne posten terugtekeeren. Daar de vijand echter door de linie scheen te willen breken, zoo gaf ZOUTMAN bevel eenige stukken met dubbel scherp te laden; dit helsche vuur en eene hagelbui van kogels, met eene onbegrijpelijke snelheid op den vijand losgelaten, deed den laatste zwaar gehavend bij den wind opsteken en den aftogt blazen. De overwinnende vloot kwam den 12 en 13 Augustus 1781 met de

koopvaarders behouden binnen *Texel*. Onbedenklijk groot was de vreugde, onbeschrijfelijk de verrukking, die de behaalde luisterrijke zege in *Nederland* te weeg bragt; men galmde den lof der helden van *Doggersbank* uit — waartoe, behalve ZOUTMAN en de reeds genoemden, nog behoorden de kapiteins J. H. VAN KINSBERGEN, S. DEDEL, H. RIETVELD, W. VAN BRAAM, STARING, BRAAK, enz. — De schout-bij-nacht werd tot belooning voor zijnen betoonden heldenmoed en beleid, tot den rang van vice-admiraal extraordinair van *Holland en West-Vriesland* aangesteld, terwijl hem eene gouden medaille, zoodanig als de staten-generaal toenmaals aan de buitenlandsche gezanten, bij hun vertrek, gewoon waren te geven, met eene gouden keten, benevens eenen gouden degen werd vereerd, daarenboven legden hem de staten van *Holland* in 1784, eene levenslange jaarwedde van vier-en-twintig honderd gulden toe (ook de kapiteins, die zich in den slag onderscheiden hadden, werden in rang bevorderd, en vereerend beloond). Sinds dat tijdstip tot aan zijnen dood, den 7 Mei 1793, te 's *Gravenhage* voorgevallen, vindt men weinig bijzonders meer uit het leven van ZOUTMAN geboekstaafd. Men verhaalt echter nog van hem dat hij kort na den slag van *Doggersbank* een reisje door *Holland* deed, en zich bij die gelegenheid eenige dagen te *Gouda* ophield, waar men te

zijner eer in de fraaije *St. Janskerk* een orgelconcert gaf, waarin door den beroemden HESS verscheiden uitmuntende stukken werden uitgevoerd, toen ZOUTMAN, aldaar in een eeregestoelte gezeten, en door vele aanzienlijke personen omringd, berigt werd, dat eene boerin met haren man hem begeerde te spreken. Oogenblikkelijk laat hij haar naderen, en herkent in deze eenvoudige vrouw zijne gewezen minne, hij omhelst haar hartelijk, stort tranen van aandoening, plaatst haar nevens zich, terwijl hij haar gestadig de handen drukte. Uitmuntend was het spel van HESS, doch alles scheen slechts oog en oor voor ZOUTMAN en zijne minne te hebben, terwijl deze trek tevens bewees dat ZOUTMAN niet slechts als held, maar vooral ook als edelaardig en gevoelig mensch, de hoogachting en liefde, welke men hem allerwege toedroeg, in ruime mate verdiende.

* ZSCHOKKE (HEINRICH), in 1771 te *Maagdeburg* geboren, was de jongste zoon van eenen welgestelden lakenwever, studeerde in het gymnasium zijner geboorteplaats, doch openbaarde weldra eenen afkeer van ernstige studiën, en daarentegen eene zekere neiging tot godsdienstige dweeperij. Daarbij was zijn jeugdig hoofd, ofschoon op zelfstandige, eigene wijze, werkzaam genoeg. Vertellingen van oude daglooners en knechten waren hem aangenamer dan spraak-kunst. Uit *Robinson Crusoe*

en *Duizend-en-een Nacht* putte hij voedsel voor zijnen geest. Reeds met zijn twaalfde jaar openbaarde zich zijne zucht, om in een dagboek *Zelfbeschouwing* (*Selbstschau*) te houden. Men begreep hem niet, en hij wreekte zich hierover door opgeblazenheid. Een scholierstreek noodzaakte hem eindelijk tot de vlugt. Zeventien jaren oud zijnde, week hij naar *Schwerin*, begaf zich onder de tooneel-spelers en werd tooneeldichter bij een rondtrekkend gezelschap. Eene tweejarige omdoling (*Irrfahrt*) — zegt hij in zijne *Selbstschau* — schonk hem de noodige opgewektheid (*Leichtmuth*), die hem bij zijne neerslagtigheid (*Kopfhängerei*) ontbrak. Toen het gezelschap zich ontbond, begaf hij zich naar de hoogeschool te *Frankfort a. d. O.*, beoefende de godgeleerdheid, wijsbegeerte en dichtkunst en schreef den *Bandit Abällino*. Met groot gedruisch verscheen het dramatisch gedrogt op alle *Duitsche* tooneelen. ZSCHOKKE schaamde zich later over deze misgeboorte, en verbeterde dezelve uit al zijn vermogen, want het publiek wilde het monster niet missen. ZSCHOKKE schreef het stuk tijdens zijne godsdienstige verwarring; de twijfeling had het, buitendien van vaste grondslagen ontbloote, geloof in hem verdelgd, en de *Abällino* predikte openlijk het scepticismus. ZSCHOKKE keerde als candidaat der theologie naar zijne geboorteplaats terug en begon te prediken; doch de thans uitbarstende Fransche omwenteling

werkte op eene overweldigende wijze op zijnen geest en hij zag in al de gruwelen van *Frankrijk*, » slechts wanhopige noodweer eener door hooggeplaatste adellijken en priesters verdrukte natie.” Zijne handelingen en voordragten sloten voor hem de loopbaan van Protestantischen predikant in *Pruissen*, hij doorkruiste *Duitschland*, en kwam in *Zwitserland* aan. Zijn droom van republikeinsche gelijkheid was weldra vernietigd. Intusschen vond hij aldaar PESTALLOZZI, USTERI, NÄGELI. Hij ging naar *Parijs*; ook het geloof aan den grooten, echten vrijstaat der Franken werd aldaar bij hem beneveld. Hij wilde naar *Rome*, zonder aldaar eenig doel te hebben, doch vooraf nog in de, tusschen de bergen verscholen, *Zwitsersehe* kantons herdersvolken opzoeken, om bij dezelve welligt de echte democratie te vinden. Zoo kwam hij te *Chur (Coire)*, waar hij het instituut van *Reichenau* bezocht, in hetwelke drie jaren te voren de toenmalige hertog van *Charitres*, later *LODEWIJK PHILIPPUS* (zie dat Art.), koning der Franschen, in zijne ballingschap als onderwijzer eene schuilplaats vond. De neiging tot een werkzaam leven deed ZSCHOKKE met geestdrift het onaanzienlijke, doornachtige pad van het onderwijs inslaan. Hij belastte zich in 1797 met de leiding van het seminarie van *Marschlins* en *Haldenstein* in *Reichenau*. Zijne *Geschiede des Freistaats der drei Bünde im hohem Rhätien* verwierf hem het *Zwitsersehe* burgerregt. De

inrigting bloeide onder hem. Intusschen werd de Zwitsersche bodem door Fransche legerscharen bedekt. ZSCHOKKE verhief zich tegen het bestaande, trad als een verbitterde, blinde vijand der geestelijkheid op, en vlugtte met SALIS naar *Arau*, waar hij bescherming voor zijne partij en het Fransche burgerregt vond. In 1798 werd hij afgevaardigde bij de Helvetische en Fransche gezagvoerders, later chef voor het departement van het schoolwezen en regeringscommissaris van het Helvetisch uitvoerend directorium te *Unterwalden*, en de hem verleende volmagt voor dit kanton werd later ook over *Uri*, *Schwyz* en *Zug* uitgestrekt. In 1800 benoemde hem de centraal-regering te *Bern* tot regeringscommissaris. Als zoodanig mag men hem de verdienste niet betwisten van tusschen de Fransche legerscharen en het Zwitsersche volk naar zijn vermogen goede verstandhouding te hebben bewerkt. Later kwam hij in de administratie van *Arau*, werd in 1804 berg- en boschraad, maakte in die betrekking kruidkundige studiën, en schreef zelfs een *Lehrbuch der Gebirgsförster*. Na den vrede van *Lunville*, dien hij met kanonnen donder liet begroeten, keerde hij meer tot den privaatstand terug, trad in den echt, en ging *Arau*, en zijn landelijk verblijf *Blumenhalde*, nabij genoemde stad, bewonen. In 1803 en 1805 verschenen zijne *Denkwürdigkeiten der Helvetischen Staatsumwälzung*, zijn volks-

blad der *Schweizerbote*, en *Schweizerlands-Geschichte für das Schweizervolk*. Eene menigte eere-posten vergezelden hem nog in den privaatstand, waarin hij ook zijnen blinden haat tegen priesters en patriciërs botvierde. Toen de overheden hem wilden dwingen, den schrijver van een vrijzinnig artikel in zijn blad te noemen, legde hij in 1829 al zijne posten neder. Later ging hij, daartoe aangespoord, naar *Beijeren*, en schreef de *Bayerischen Geschichten*. De pantheïstische, ofschoon toenmaals als zoodanig nog onbekende, schrijver der *Stunden der Andacht* (sedert 1807 in 27 verschillende uitgaven in het licht verschenen) kon zich echter in het Catholijke *Beijeren* niet te huis gevoelen. Hij keerde naar zijn *Blumenhalde* terug, hield zich bij voortdurend met de letterkunde bezig, stond te *Arau* in groot aanzien, en werd in verschillende aangelegenheden van beheer en staatkunde geraadpleegd. Reeds hoogbejaard zijnde; deed hij nog verscheiden groote reizen, bezocht ook zijne geboorteplaats *Maagdeburg*, welke hem zeer luisterrijk ontving, en hem het eereburgerregt schonk. Hij overleed den 27 Junij 1848 op zijn landgoed. Als schrijver is ZSCHOKKE geen fijne zielschilder, doch heeft hij eenige gezonde en natuurlijke gedaanten voortgebracht. Als hij echter in de *nouvelle Tante Rosmarin* de uit toeval en naïviteit gevallen meisjesonschuld tot thema maakt, zoo kan de gezondheid zijner ge-

dachte, voor de ontbrekende fijnheid der schildering van zulke kiesche gevallen niet schadeloos stellen. Maar het is juist het ruwe, het pragmatische zijner verhalen, wat aan dezelve zulk eene groote deelneming verschafte; het is het bevattelijke, het zinspreukige, het krachtvolle zijner in gelijkenissen rijke taal, die hem tot eenen populaireren schrijver maakten. Als echter ZSCHOKKE worstelingen der ziel wil schilderen, zich — en daartoe heeft hij eene bijzondere neiging — in het gebied der wijsbegeerte en godsdienst waagt, dan wordt hij wanstallig en onwaar. Opstandelingen tegen God en zijn wereldbestuur zijn zijne lievelingsgedaanten: hoe walgelijk zijn niet zijne *Abällino*, *Adderich im Moos*, *Alamontade*! Deze verwilderde natuurmenschen vieren slechts de dienst der natuur. ZSCHOKKE was Protestantisch, in zoover hij de Catholijke Kerk haatte; doch hij was het orthodoxe Protestantismus niet minder vijandig, zoo als verder alles wat positief in de godsdienst is. Van ZSCHOKKE's talrijke werken noemen wij nog de volgende: 1.º *Dramatische Werke*, waartoe behooren: *Graaf Monaldeschi*, Berlijn, 1790, 1809; — *Abällino, der grosze Bandit*, Frankfort a O., 1793; *Arau*, 1823; — *Julius von Sassen*, Zürich, 1796; — *Die Zauberin Sidonia*, Berlijn, 1798; — *Das Misverständniz*, Augsburg, 1798; — *Der Marschall von Sachsen*, Bayreuth, 1804; — *Die eiserne Larve*, ib. 1804; — *Tartuffe in Deutschland*,

Zürich, 1805; — *Hypolith und Roswita*, ibid, 1805; — 2.º *Romane, Erzählungen und Reisebeschreibungen*, en daaronder: *Arkadiën, oder Gemälde nach der Natur auf einer Reise von Berlin nach Rom*, Bayreuth, 1796, onder den naam van JOHANN VON MAGDEBURG; — *Schwärmerei und Traum*, Stuttgart, 1791—94, 2 dl.ⁿ; — *Alamontade der Galeerensklave*, Zürich, 1811, 2 dl.ⁿ; 6.º uitg. 1836; — *Stephan Bathory, König von Polen*, Bayreuth, 1796; — als M. J. R. *Die Schwarzen Brüder*, Frankfurt, 1800, 2 dl.ⁿ; — *Kuno von Kyburg nahm die Silberglocke des Enthaupteten und ward Zerstörer des heil. Vehmgerichts*, Berlijn, 1795—99, 2 dl.ⁿ; — *Vignetten*, Basel, 1801; — *Schattirungen*, ib. 1803; — *Giuglio della Obizzo oder Abällino unter den Calabresen*, ib. 1803, 2 dl.ⁿ; — *Der Feuergestir*, Arau, 1803; — *Die Prinzessin von Wolfenbüttel*, ib. 1810; — *Der Flüchtling im Jura*, ib. 1824; — *Der Freihof in Arau*, ib. 1825; — *Adderich im Moos*, ib. 1825; de laatste drie ook onder den titel van *Bilder aus der Schweiz*, 5 dl.ⁿ; — *Der Creole*, ib. 1830; — 3.º *Geschichten* en wel: *Geschichte des Freistaats der drei Bünde in Rhätien*, Zürich, 1798; nieuwe uitg. ib. 1817; — *Der Krieg Napoleon's gegen den Aufstand der spanischen und portugiesischen Völken*, Arau, 1813; — *Geschichte vom Kampf und Untergang der Schweizer Berg- und Waldcantone*, besonders des

Cantons Schwyz, ib. 1801; — *Historische Denkwürdigkeiten des helvetischen Staates, Winterthur*, 1803—05, 3 dl.ⁿ; — *Geschichte des bayerischen Volks und seiner Fürsten, Arau*, 1813 tot 1818, 4 dl.ⁿ; 3.^e uitg. ib. 8 dl.ⁿ; — *Des Schweizerlandes Geschichte*, ib. 1824; 4.^e uitg. 1831. Zijne gezamenlijke historische schriften, zijn in 1830 te Arau, in 16 dl.ⁿ in het licht verschenen; — 4.º *Forstwissenschaften*, waaronder behooren: *Die Alpenwälder, Stuttgart*, 1804; — *Der Gebirgsförster, Arau*, 1804, 2 dl.ⁿ; — 5.º *Zeitschriften*, te weten: *Literarisches Pantheon, Frankfurt*, 1794; — *Miscellen für die neueste Weltkunde, Arau*, 1807—13; — *Erheiterungen*, ib. 1811 tot 1827; — *Ueberlieferungen zur Geschichte unserer Zeit*, ibid., 1817—23; — *Prometheus*, ib. 1832, 2 dl.ⁿ; — *Der Schweizerbote*, ib. 1804—32; — *Stunden der Andacht, Werke, Arau*, 1826 en volg. 40 dl.ⁿ, enz. enz.

* ZUCCARELLI (FRANCESCO), een beroemde schilder, in 1704 te Pitigliano in het groot-hertogdom Toskanen geboren, was de leerling van JOANNES MARIA MORANDI, zette zich te Venetië neder, en schilderde landschappen met sierlijke figuren, waardoor hij zich zeer beroemd maakte. De Engelsche consul JOSEPH SMITH bestelde zoo voor zich zelve als voor zijne landslieden, verscheiden stukken bij hem, en ook uit andere landen ontving hij vele bestellingen. Hij reisde vervolgens door *Duitsch-*

land, Holland en Frankrijk naar Engeland, hield zich vijf jaren te Londen op, verzamelde in dien tijd een groot vermogen, waarop hij naar Venetië terugkeerde. Later begaf hij zich andermaal naar Londen, en overleed te Florence, den 30 December 1788. ZUCCARELLI was een der zeldzame landschapschilders, voor welke de beelden en andere omstandigheden geene kleinigheden zijn, dezelve waren alle sijn geteekend en nauwkeurig geschilderd, en hadden in het algemeen edele houdingen. Ook zijne dieren waren bijzonder schoon, vooral honden en paarden. Hij zelf stelde zoo weinig vertrouwen in zich zelve, dat hij nog in zijn zestigste jaar de akademie vlijtig bezocht, om naar het leven te teekenen.

* ZUCCARINI (JOSEPH GERHARD), een beroemde kruidkundige, in 1797 te München geboren, ontving zijne opleiding in Erlangen en in München, regelde en beschreef met MARTIUS de Braziliaansche planten, en werd in 1827 hoogleeraar der kruidkunde en lid der akademie te München, waar hij in Februarij 1848 overleed. Wij noemen van zijne schriften: 1.º *Flora der Gegend von München*, 1829; — 2.º *Charakteristik der deutschen Holzgewächse in blattlosem Zustande*, 1829—31; — 3.º *Flora Japonica*, gezamenlijk met SIEBOLD; — 4.º *Naturgeschichte des Pflanzenreichs*, 1843.

* ZUMPT (KARL GOTTLÖB), een der meest geachte Duitsche phi-

Iologen, in 1792 te *Berlijn* geboren, ontwikkelde en vormde zich onder BUTTMANN, WOLF, BÖCKH, HEINDORF, SCHLEIERMACHER, FICHTE en DE WETTE, werd in 1812 onderwijzer aan het Werdersche, en in 1821, hoogleeraar aan het Joachimthalsche gymnasium te *Berlijn*, terwijl hem in 1825 een professoraat aan de krijgsschool, en tevens aan de universiteit ten deel viel. In 1837 werd hij lid der Berlijnsche akademie van wetenschappen, ondernam in de laatste jaren zijns levens reizen naar *Parijs*, *Italië* en *Griekenland*, en overleed te *Karlsbad* in Junij 1849. Men heeft van hem: 1.º *Regeln der lateinischen Syntax*, *Berlijn*, 1814; — 2.º *Lateinische Grammatik*, ib. 1818; 9.^e uitgaaf, 1844; — 3.º *Auszug aus der lateinischen Grammatik*, ibid, 1824; 5.^e uitg., ib. 1840; — 4.º *Aufgaben zum Uebersetzen in das Lateinische*, ibid, 1816; 5.^e uitg. ibid, 1843; — 5.º *Annales veterum regnorum ac populorum*, ibid; 1819; 2.^e uitg., ib. 1838; — 6.º *Ueber die Abstimmung des römischen Volkes in den Centuriatcomitien*, ib. 1837; — 7.º *Ueber den Ursprung des Centumviralgerichts in Rom*, ib. 1838; — 8.º *Ueber die römischen Ritter etc.*, ibid, 1840; — 9.º *Ueber den Stand der Bevölkerung und der Volksvermehrung im Altherthum*, ibid, 1841; — 10.º *Ueber den Bestand der philosophischen Schulen in Athen*, ib. 1843; — 11.º *De legibus judiciisque repetundarum*

in *republica Romana*, ib. 1845; — 12.º *De Marci Tullii Ciceronis ad Marcum Brutum et Bruti ad Ciceronem epistolis, quae vulgo feruntur*, *Berlijn*, 1845; — 13.º *Ueber die persönliche Freiheit des römischen Bürgers und die gesetzlichen Garantien derselben*, *Darmstadt*, 1846. Ook leverde hij uitgaven van *Curtius*, *Ciceronis orationes Verrinae*, *De officiis*, *Eutropius*, van het *Supplement deel tot den Quintilianus* van SPALDLING, en van de *Institutiones oratoriae* van QUINTILIANUS, *Leipzig*, 1831.

* ZUMSTEEG (JOHAN RUDOLPH), in 1760 te *Sachsenstur* in het *Odenwald* geboren, werd door zijn vader, hertoglijk Wurtembergsch kamerlakkei, in het begin tot het beeldhouwers beroep bestemd, en had reeds tamelijk vorderingen in deze kunst gemaakt, toen zijn muzikaal talent, zich steeds duidelijker openbaarde en eindelijk de overhand behield. In de Wurtembergische militaire akademie op *la Solitude*, later de hooge *Karls-school* te *Stuttgart*, waar hij met SCHILLER in nauwe vriendschapsbetrekking kwam, genoot hij het onderwijs van POLI in de toonkunst, beoefende ijverig de werken van BACH, JOMELLI, BENDA, en later van MOZART, en componeerde reeds vroeg verscheiden zangspelen, zoo als: *Lottchen am Hofe*, *das tartarische Gesetz*, *Renaud und Armeide*, *Tamira*, enz., vele cantaten, en de gezangen tot die *Räuber* van SCHILLER. Hij werd hertoglijk hof-musi-

cus, bespeelde de violoncel uitmuntend, en werd na het ontslag van POLI, concertmeester, doch overleed reeds den 27 Januarij 1802. Zijne voornaamste opera's zijn: *Colma*, *Hagar's Klage*, *Gotter's Geisterinsel*, *Leonore*, *Elwine*, enz. Teederheid, bevalligheid, diep gevoel en hartelijkheid spreken bijna uit elke zijner compositiën, het sterkste echter de waarheid en diepte, met welke hij in den geest en den zin der dichters indrong, en dezelve zoo geheel teruggaf. Indien hij langer had mogen leven zou de kerkmuziek nog meer bij hem gewonnen hebben. Diep werd zijn verlies gevoeld; want ZUMSTEEG was ook als mensch, als vriend, als echtgenoot hoogst beminnaenswaardig en bescheiden. Zijn talent werd ook door buitenlanders erkend, en de Fransche keizerin JOSEPHINE, verzocht bij haar verblijf in *Stutgard* aan de weduwe ZUMSTEEG met nadruk om de partituur van *Geisterinsel*, ten einde dezelve in *Parijs* te laten vertolken en uitvoeren.

ZURLA (de kardinaal PLACIDIUS), in 1769 te *Legnago*, in den *Venetiaanschen Staat*, geboren, omhelsde nog zeer jong zijnde den regel der Camaldulensers, in het klooster van den heiligen MICHAËL de *Murano*, en verdeelde zijnen tijd tusschen zijne orde-pligten en de beoefening der geschiedkundige wetenschappen. Daar

zijne talenten hem gunstiglijk hadden bekend gemaakt, werd hij abt zijner congregatie, en op eene reis, welke hij in 1821 naar *Rome* deed, benoemde Paus Pius VII hem tot studie-prefekt bij het collegie der propaganda. Deze Opperherder versierde hem in 1823 met het purper, en Leo XII benoemde hem tot zijnen stadhouder te *Rome*. Pius VIII vertrouwde hem de prefectuur van de congregatie der studiën toe, en weldra vereenigde hij met die waardigheid, die van algemeen overste der Camaldulenser-orde. Hij had eene reis naar *Sicilië* ondernomen, om de op dat eiland zoo talrijke overblijfselen van oudheid te beoefenen, toen hij te *Palermo*, den 29 October 1834 overleed. Behalve een *theologisch handboek (enchiridion)*, en eenige *Oudheidkundige verhandelingen*, onder anderen over de groep der Godsvrucht, en over de verschillende door CANOVA uitgevoerde godsdienstige voorwerpen, heeft men van den kardinaal ZURLA: 1.º *Il mapamondo di fra-Mauro descritto ed illustrato, Venetië*, 1818, in folio; — 2.º *Di Marco-Paulo e degli alti Viaggiatri Veneziani piu illustri dissertazione*, etc., 1818, 2 dl.ⁿ, in 4.to, beide hoogst belangrijke werken en vol nasporingen, die voldoende zijn, om den schrijver eenen blijvenden roem te verzekeren.